

ЗБІРНИК

ІНГУЛЬСЬКИЙ СТЕП

Історія – Джерела – Краєзнавство – Родовід — Спадщина

VI ВИПУСК

Видавництво

Львів, 2021

УДК 94+908] (477)(082.2)
I 598

I 598 Інгульський степ. Збірник. **Вип. VI** / Упорядник В.А. Сердюк. – Львів: , 2021. – 560 с.
ISBN 978-617-605-047-6

ЗМІСТ

Вступне слово	4
I. ІСТОРІЯ	5
Портнов А.В. "Між Сходом і Заходом": Історіографічні нотатки про взаємини Русі-України і Степу	6
Букет Є.В. Вплив Константинопольського патріархату на терени Київського воєводства Речі Посполитої в першій половині XVIII століття	13
Пивовар А.В. Про план зведення Єлисаветградської провінції 1766 року та його наслідки	22
Паталах О.Ю. До історії Бузького козачого війська: Вербований козацький полк	86
Митрофаненко Ю.С. Боротьба між Червоною армією та військом УНР Першого Зимового походу на теренах Центральної України в лютому – квітні 1920 року	107
Мілютін С.Ю. Індивідуальний опір селян та колгоспно-партійного активу хлібо-заготівельним заходам 1932-1933 років	117
II. ДЖЕРЕЛА	125
Пивовар А.В. Межові документи фонду Херсонської губернської креслярні за 1776 рік	126
Шляховий К.В. Відомості Новомиргородського повітового суду про купчі на землю, укладені в 1784-1796 роках	175
Іустин (Юревич), ієромонах. Григоріє-Бізюків монастир та церкви Бериславської округи за страховими оцінками 1910-1915 років	199
Харлан О.В. Справа Археологічної комісії 1917 року про Свято-Миколаївську церкву села Воронівки-Куцеволівки Верхньодніпровського повіту	233
Жосан О.Е. Щоденники як джерело вивчення історії періоду німецької окупації	242
III. КРАЄЗНАВСТВО	250
Ганул А.М. Рання історія Новомиргорода в архівних документах 1747-1751 років	251
Собчук О.В. Етнографічні замітки з Новомиргородщини на сторінках Єлисаветградського вісника за 1890 та 1891 роки	259
Гриценко В.П. Село Бокове у вирі історичних подій 1917-1940 років	264
Голованова О.В. Злинський процес 1924 року	292
Шляховий К.В. Село Хмельове за краєзнавчим нарисом священика Анатолія Скобельського, укладеним у 1928 році	296
Пивовар А.В. Колгоспи довоєнної Кіровоградщини	315
Мельник О.О. Про можливість використання у давнину криворізьких залізних руд	381
IV. РОДОВІД	383
Пивовар А.В., Сердюк В.А. Микита Корж та деякі справи початку 1800 років, які вирішувалися за його участі	384
Дерхо В.В. Відомості з архівних документів про дворянство роду Долинських Херсонської губернії	408
Васильченко В.Г. Долі священнослужителів села Капітанівки	426
Голованова О.В. Оновлення єдиновірчої церкви військового поселення Новоукраїнська (Злинки) та три справи д'ячка Суворова	447
Пивовар А.В. Дворянство Херсонської губернії перед реформою 1861 року та за відомостями Міністерства фінансів про надходження викупних платежів	475
Гуменюк А.С. Про священиків, які вибули зі складу учасників каси взаємодопомоги Херсонського єпархіального опікуництва про бідних духовного чину за 1901-1918 роки	510
Тарабара О.М. Панас Феденко і Перший Зимовий похід Армії УНР	522
V. СПАДЩИНА	528
Пивовар А.В. Опис підполковника Романа Томілова замка Кінбурн з кутом між Бугом і Дніпром, укладений у 1775 році	529
Умовні скорочення для продовжуваних видань, архівних та інших установ	559

ВСТУПНЕ СЛОВО

Редакція збірника пропонує дослідникам минулого ознайомитися з черговим VI випуском, в якому розміщено статті, як традиційних дописувачів, так і нових авторів. Впевнені, що пропоновані матеріали будуть вельми цікаві поціновувачам досі невідомих сторінок історії, краєзнавства й родознавства. А з огляду на вміст, сподіваємось, що і цей досить об'ємний та гарно ілюстрований випуск стане непересічною подією для таких людей.

Наукова редакція вміщених статей здійснена відомим істориком та архівознавцем А. В. Пивоваром (Київ). В даному випуску вирішено утриматися від складання гео та біо покажчиків. В будь-якому разі, видання з часом буде доступне онлайн в зручному форматі.

Хотілось би висловити подяку в частковій фінансовій підтримці цього видання панам Андрію Чаругі, В'ячеславу Хаврусу, Павлу Подобеду – засновникові благодійного фонду “Героїка” (<http://geroika.org.ua>), а також Олександрю Пасічняку за його допомогу в пошуку матеріалів та комп'ютерну верстку цього випуску.

Традиційно в День української писемності та мови редакція збірника оголошує про переможця конкурсу. Цього року лауреатом Премії редакції збірника, яка вручається за значний внесок в розвиток історичного краєзнавства Степової України, став заслужений діяч культури України В. Г. Маруценко (Долинська). Віктор Григорович є взірцем працівника краєзнавчо-історичного музею – кілька десятків років він віддав служінню сучасникам, а зібрані ним чисельні духовні скарби є безцінним надбанням для майбутніх поколінь.

Три відзнаки редакції за свої роботи отримали – Катерина Биканова (Кривий Ріг), Юрій Митрофаненко (Кропивницький) та Віталій Постриган (Онуфрївка).

Вітаємо переможців і дякуємо за їхні чудові дослідження!

Запрошуємо надсилати свої монографії, статті, розвідки для подальших відзнак, а також висувати претендентів на премію 2022 року за електронною адресою: uas.vlad@gmail.com

Дослідження, які не були надіслані редакції до 15/09/2022, розглядатися не будуть.

Користуючись нагодою, повідомляємо шановному панству про книги, які готуються редакцією збірника до видання у 2022 році:

- відомого історика І. Д. Петренка “Колгоспне кріпацтво” – містить 26 тем, деякі з них уперше вводяться до наукового обігу. Доказова база включає сотні посилань на джерела – документи ДАКрО. На їхній основі автор стверджує, що ніякі інші вороги не завдали українському народу стільки страждань, горя та мук, не пролили такої кількості крові та не спричинили так багато смертей, як це зробила комуністична влада, що окупувала наш край на початку 1920-х років. Її колонізаторська сутність щодо українців проявлялася чітко й однозначно. Тож прийшли, залучивши з місцевих чимало колаборантів, знищували народ стільки, скільки хотіли, і рідко що їм ставало на заваді, цим перетворивши людей за дуже короткий час фактично на безмовне, безправне, покірне і голодне стадо, від чого корозія їхньої національної свідомості та пам'яті тільки прогресувала;

- збірка матеріалів під назвою “М.Л. Давидов і його парк” – в ній будуть вміщені тексти, як написані самим Миколою Львовичем Давидовим, фундатором парку, так і статті науковців 1920–1940-х років, проза, поезія та живопис з теми, а також абсолютно нові матеріали про засновника та його рід. Крім цього, в збірці буде опубліковано багатий і невідомий донині матеріал про вчених, науковців, робітників парку й інших людей, які зробили внесок у його розбудову та збереження.

Запрошуємо до передзамовлення анонсованих книг.

В. А. Сердюк

історія

Портнов А.В., м. Франкфурт-на-Одері

**"Між Сходом і Заходом": Історіографічні нотатки
про взаємини Русі-України і Степу**

Одна із найпопулярніших пояснювальних метафор української історії – "між Сходом і Заходом" – здебільшого вживається на означення розташування України "між Росією та Європою", "між східним і західним християнством (цивілізацією)"¹. З цієї дихотомії часто випадає "інший" Схід, представлений в історії України Хазарським каганатом, "Диким полем", Кримським ханством та Османською імперією. Так сталося попри те, що протягом століть (до речі, істотно довше, ніж перебування із Росією) територією сучасної України проходив Великий Кордон між осілим та кочовим, слов'янським та тюркським, православним та юдейським й мусульманським світами, які взаємодіяли, ворогували, співпрацювали й співіснували².

Політичний феномен Давньої Русі сформувався уздовж торговельних шляхів й на історично-географічному кордоні лісостепу та чорноземного степу. Степовий кордон Русі був відкритою контактною зоною. Від середини X століття до 1030-х років там переважали печеніги, від 1060-х років – половці (кумани). І "печеніги", і "половці" – це імена з руських літописів, вжиті до позначення складних степових політій, що не мали організованого державного організму та не були етнічно чи релігійно одноманітними структурами. Жодна із тих політій не була зацікавлена в сталій окупації певних територій, але потребувала набігів (те саме, до речі, стосується і руських князівств) для здобуття необхідних товарів (зокрема, рабів)³. Сучасні дослідники не мають сумнівів: руські князі принесли Русі набагато більше руйнувань, ніж печеніги і половці⁴, й либонь жоден із руських князів не присвятив походам на кочовиків більше часу, ніж династичній боротьбі⁵.

Компонентами взаємодії на Великому Кордоні були постійна торгівля, обміни дарами, військова служба, шлюби (які в русько-половецьких династичних стосунках стали радше нормою, ніж винятком). 1223 року половецькі та руські війська були розгромлені монголами – новими володарями Степу. Монгольська навала зруйнувала своєрідний "тип симбіозу"⁶, що склався на Великому Кордоні.

Боротьба зі Степом як "заслуга" Русі та "перепона" її розвитку

У XIX – на початку XX століття в історіографії усталилася схема розгляду й оцінки взаємин Русі і Степу, що спиралася на літописну традицію. Російська історіографія – від "Історії держави Російської" (1803) Ніколая Карамзіна до "Лекцій із російської історії" (1938) Александра Преснякова – твердила про деструктивний ефект сусідства із "хижим степом" та пояснювала історичне відставання Русі від Західної Європи "надризом сил" у протистоянні навалом кочівників⁷.

¹ Про спробу виокремлення найпопулярніших тропів українського історіописання у: Andrii Portnov, Tetiana Portnova, Serhii Savchenko, Viktoriia Serhiienko, *Whose Language Do We Speak? Some Reflections on the Master Narrative of Ukrainian History Writing* // *Ab Imperio*. 2020. № 4. Pp. 88–129.

² Див. докладніше: Я. Р. Дашкевич. Україна на межі між Сходом і Заходом (XIV–XVIII ст.) // *Записки Наукового Товариства ім. Шевченка*. Т. 222. Праці історично-філософської секції. Львів, 1992. С. 28–44.

³ Thomas S. Noonan, *Rus', Pechenegs, and Polovtsy: Economic Interaction along the Steppe Frontier in the pre-Mongol Era* // *Russian History*. 1992. Vol. 19. № 1–4. Pp. 301–327; Peter B. Golden, *Aspects of the Nomadic Factor in the Economic Development of Kievan Rus'* // *Ukrainian Economic History: Interpretive Essays* / Ed. by Ivan S. Koropeckyj. Cambridge, Mass., 1991. Pp. 58–101.

⁴ Thomas S. Noonan, *Rus', Pechenegs, and Polovtsy*. P. 302.

⁵ *The Cambridge History of Russia* / Ed. Maureen Perrie. Cambridge, 2006. Vol. 1. P. 89.

⁶ Peter B. Golden, *Aspects of the Nomadic Factor*. P. 99.

⁷ *Докл. див. історіографічний огляд*: Р. М. Мавродина. Киевская Русь и кочевники (Печенегы, торки, половцы): Историографический очерк. Ленинград, 1983. С. 12–19.

Аналогічні тези можна зустріти і в англомовних публікаціях початку ХХ століття. Зокрема, на думку одного із дослідників, без набігів зі степу "Київське князівство могло б досягти такої потуги, яка дозволила б йому реально загрожувати у Х століття Візантії та навіть зруйнувати основний центр європейської цивілізації"⁸. Ця фантазійна теза цікава тим, що пропонує обернене прочитання метафори про "забороло від степових орд": уже не Русь захищає захід від Степу, а Степ захищає захід від Русі.

Конфліктну, наближену до літописної, візію взаємин руських князів і кочовиків південних степів поділяв Михайло Грушевський. В "Історії України-Руси" він зобразив Степ як "небезпечного, шкідливого сусіда" Русі й повторив тезу про культурну примітивність кочовиків. На думку Грушевського, "стикаючися з культурнішим руським елементом, кожна турецька орда з часом мусила підпасти впливу, якби зі сходу не приходили зовсім свіжі у своїй дикості турецькі елементи"⁹.

Залежність історіографічних оцінок від літописного тексту впливала не лише з пояснювальної привабливості іншування Степу, а й з фактичної відсутності систематичних археологічних досліджень, слабкість знання арабських джерел. Навіть спеціальна монографія Петра Голубовського, яка прагнула показати розмаїті зв'язки Русі зі Степом, спиралася на вельми обмежене коло матеріалів й повторювала тезу про Русь, яка "прикрила грудьми Європу"¹⁰.

Загалом історіографія ХІХ-початку ХХ століть трималася на двох провідних ідеях: сусідство агресивного "дикого" Степу – це причина занепаду Русі (в українській інтерпретації – передумова слабкості української державності, і – водночас – передумова для зміцнення захищеної лісами російської півночі); а боротьба зі Степом – заслуга Русі перед європейською культурою, яка належним чином не віддячила "заборолі від азійських орд".

Русь і Степ в працях Володимира Пархоменка та українській історіографії першої третини ХХ століття

Загалом історіографія початку ХХ століття трактувала питання Степу обмежено, практично не брала до уваги внутрішнього життя степовиків. Кожен дослідник Давньої Русі торкався цього сюжету, здебільшого покладаючися на літописи та інші писемні джерела. При цьому, для деяких теорій походження Русі теза про тісний зв'язок Русі зі Степом, з Хозарією, мала ключове значення. До прихильників такого погляду належав полтавський (а згодом, київський і дніпропетровський) історик Володимир Пархоменко (1880–1942). Він прагнув подивитися на стосунки з кочовиками у загальному контексті ролі південно-східного торговельного капіталу в розвитку Русі.

Полемізуючи з узвичаєним поглядом російської історіографії на печенігів як на "дикі, некультурне плем'я", Пархоменко наводив факти військової допомоги і підтримки печенігами Києва. Історик зазначав, що коли варяги на чолі з Володимиром перемогли 980 року київського князя Ярополка, "Печеніги стають месниками за смерть Ярополка, ніби оборонцями Полян від Варягів, чим і можна з'ясувати потім вперту боротьбу Володимира з Печенігами"¹¹.

Пархоменко припускав, що після приходу до влади Ярослава (йому також допомогли варяги), оприямився опір Степу, свідченням чого було утворення Чернігівської держави Мстислава, союзника печенігів. Науковець висловив здогад, що Київ тоді також залишився під владою печенігів, оскільки варягів кияни прогнали, а Ярослав, імовірно, сидів у Новгороді. Після смерті Мстислава (1036) варяги на чолі з Ярославом знову вирушили на Київ, а "Печеніги скорше є оборонці полянського Києва; недарма рішучий бій проти північних завойовників був майже в самому Києві"¹² (як відомо, на місці тієї битви збудували Софійський собор).

⁸ С. А. Macartney. The Petchenegs // The Slavonic and East European Review. 1929. Vol. 8. №. 23. P. 342.

⁹ М. С. Грушевський. Історія України-Руси. Т. 2. Київ, 1992. С. 538.

¹⁰ П. Голубовский. Печенеги, Торки и Половцы до нашествия татар. Киев, 1884.

¹¹ В. Пархоменко. Русь та печеніги. До справи стародавніх зв'язків Русі зі Сходом // Східний світ. 1995. № 1. С. 90.

¹² Там само. С. 91.

Будуючи власні висновки, Пархоменко потрапив під вплив однобічного погляду на варягів, за яким їм відводилася приблизно так само неприваблива роль, яку історіографічна традиція приписувала степовикам – роль чужоземних зайд. Ця однобічність, як і підкреслений істориків антинорманізм можна пояснити тим, що дослідник прагнув висвітлити той бік питання, який полишала в тіні традиційна історіографія.

До певної міри "спільником" у цих сміливих побудовах був тогочасний лідер радянської марксистської історіографії (вже в 1930-ті розкритований і засуджений) Михайл Покровський, який наголошував, що набіги кочовиків нічим не відрізнялися від князівських виправ у чужі краї по здобич, до того ж внутрішні усобиці були не менш руйнівними. На думку Покровського, "степовий схід був для руських IX–X століть тим, чим пізніше для Московської держави і петровської Росії стала Західна Європа"¹³, тобто культурним взірцем.

Повернімося до Пархоменка. Він узагальнив свої погляди у невеличкій статті "Степовики нашого Півдня X–XIII ст.", написаній для редакovanого Грушевським збірника "Полуднева Україна" (1930), що так і не вийшов друком. Науковець зауважив, що історія Степу – темна сторінка минулого, адже відомостей обмаль, до того ж ті, що є, надано переважно вороже налаштованими до Степу авторами. Тому історик пропонував обережно ставитись до "ідеї одвічної боротьби Руси зі Степом, що її висунув С. М. Соловйов та підтримували В. О. Ключевський і Г. В. Плеханов"¹⁴.

Не можна, на думку Пархоменка, вести мову про ізолюваність Русі від Степу, адже вони активно торгували між собою (про що свідчать і Костянтин Багрянородний, і літописи, і археологічні матеріали). До того ж, "сама мішаність степового населення за цей час свідчить проти повної ізолюваності (як економічної, так і культурної) його від сусідів". Пархоменко звертав увагу на неоднорідність Степу. 968–1036 роки – це доба, коли печеніги були потужною силою на Дніпрі та суттєво впливали на Київську державу; за ними прийшли торки або узи, а 1055 року літопис уперше згадав половців і під 1061 роком уперше зафіксував їхній похід на Русь. Також автор писав про непоодинокі прояви ворожнечі степовиків між собою (особливо, берендеїв і чорних клобуків проти половців), причинами якої була розбіжність економічних інтересів, а також етнічні особливості¹⁵.

Згадуючи про відомі союзи Русі зі степовиками, шлюби, культурні впливи, Пархоменко робив висновок: "Принаймні верхня верства Руси не була ворожа степовикам", а боротьбу 980, 1016–1019, 1036 років із варягами визначав як боротьбу різних впливів на Русі, боротьбу півдня проти півночі¹⁶. Науковець закликав переглянути усталені стереотипи та відкинути ідею, що вплив Степу був лише руйнівним.

У передмові до збірника "Полуднева Україна" Грушевський стисло виклав свої думки щодо статті Пархоменка. Ці міркування дещо відрізняються від його ж висловлювань в "Історії України-Руси". Грушевський писав: "Новішими часами наступили деякі розходження в оцінках сього явища [степовиків – А. П.]. Їх висуває стаття проф. Пархоменка в нинішній збірці, на жаль, в дуже стислій формі... Ідею одвічної, непримиренної боротьби з Степом не можна вважати загальним голосом Київської Руси... Належить розділяти аспекти Степу як території руйнних орд і Степу як системи комунікаційних ліній, торговельних шляхів"¹⁷.

Проте Грушевський визнав роль степовиків хіба як "передатчиків, хоч би й пасивних, коли кочовий потік дійсно забирав з собою і прибывав до наших берегів культурні форми і технічні сили дальних країв, далеких культур"¹⁸.

¹³ Цит. за: Советская историография Киевской Руси / Отв. ред. В. В. Мавродин. Ленинград, 1972. С. 211.

¹⁴ В. Пархоменко. Степовики нашого Півдня X–XIII в.в. // Український археографічний щорічник. 1999. Вип. 3–4. С. 544.

¹⁵ Там само. С. 547.

¹⁶ Там само. С. 548.

¹⁷ М. С. Грушевський. Степ і море в історії України // Український історик. 1991–1992. Ч. 110–115. № 1–4. С. 64.

¹⁸ Там само. С. 65.

Молодша генерація українських істориків 1920–30-х років пропозиції Пархоменка сприйняла приязно. Василь Дубровський закликав "на загальновідомі факти глянути новими очима" та стверджував, що існували міцні зв'язки України зі Сходом "з передісторичних часів"¹⁹. Микола Горбань схвально оцінив Пархоменкові розвідки з історії взаємин Русі та кочових етносів Степу, зазначивши, що дослідник "відходить від традиційно неправдивого змалювання цих взаємин тільки як боротьби зі степовими варварами"²⁰. Андрій Ковалівський, відзначаючи праці Пархоменка як "відомого працівника в галузі боротьби з забобонами щодо цих давніх тюркських народів", полемізував із твердженням про "дикунство" тюрків і уявленнями про "позицію України супроти кочовиків, як суто оборонну"²¹.

Сприймавши думку про хибність традиційних історіографічних упереджень щодо взаємин Русі та Степу, сучасники Пархоменка, здається, не зауважили однієї істотної риси його аргументів. А саме, часто властивого західній орієнталістиці апріорного уявлення про цивілізаційну вищість Заходу та його владу над Сходом. Відповідно, аби довести культурні спроможності кочових етносів, Пархоменко наближував, підтягував (цілком імовірно, що підсвідомо) степовиків до цивілізаційних стандартів осілої культури.

Дослідник не раз наголошує: "Увесь час ми помічаємо у наших степовиків зацікавлення міським життям, їх стремління здобувати у наших князів міста", зазначав: "взагалі вони не такі вже вперті степовики, як можна було б думати"²². Тобто, "захищаючи" кочовиків від звинувачень у дикунстві, Пархоменко лишився в межах тієї самої європоцентричної схеми, що і його опоненти, а отже відобразив у власних текстах властиве початку ХХ століття розуміння сходознавства та критеріїв оцінювання східних культур.

Різновиди радянської історіографії

У радянській історіографії 1930–40-х років ідея органічного зв'язку історії Русі зі Степом була досить поширеною. Її ідеологічно легітимізували, підсиливши "яфетичними ідеями" Ніколя Марра, прагнучи екстраполювати на минуле тогочасну ізоляцію СРСР від Заходу. Завдяки цим політичним розрахункам з'явилася можливість фахово вивчати відносин Русі зі Степом. Знавець хозарської історії Міхаїл Артамонов твердив: "Хоча Київську державу й не можна вважати безпосереднім продовженням Хозарського каганату..., таки не можна не враховувати Хозарської держави як дуже важливої умови утворення Київської Русі"²³.

У перші повоєнні роки було видано праці з обґрунтуванням того, що "глибоко помилковою" була думка про незмінну ворожнечу Русі та Степу²⁴. Взаємини слов'ян і Хозарії почали описувати як "форму своєрідного союзу"²⁵. Аналізуючи формування Давньоруської держави, Арсеній Насонов твердив, що межі "Руської землі" у вузькому розумінні (Київ, Чернігів, Переяслав) збігаються з теренами поширення "хозарської данини", і припускав, що ця єдність ґрунтується на колишньому об'єднанні тих земель під владою хозарів²⁶.

¹⁹ В. Дубровський. Україна й Близький Схід в історичних взаєминах // Східний світ. 1928. № 2. С. 148.

²⁰ М. Горбань. Студії з історії України (до пол. XIX ст.) в УСРР за рр. 1917–1927 // Бібліографічний Збірник. Харків, 1930. С. 25.

²¹ А. Ковалівський. З історії тюрко-українських відносин // Червоний шлях. 1930. № 2. С. 166, 162.

²² В. Пархоменко. Степовики нашого Півдня X–XIII в.в. С. 546.

²³ М. И. Артамонов. Очерки древнейшей истории хазар. Ленинград, 1936. С. VI.

²⁴ А. Ю. Якубовский. О русско-хазарских и русско-кавказских отношениях в IX–X вв. // Известия АН СССР. Серия истории. 1946. Т. III. № 5. С. 26.

²⁵ А. Н. Третьяков. Восточно-славянские племена. Москва – Ленинград, 1948. С. 177–178.

²⁶ А. Н. Насонов. "Русская земля" и образование территории Древнерусского государства. Москва, 1951. Як зауважив Олексій Толочко, робота Насонова вийшла в часи, коли творча роль Хозарії в походженні Русі видавалася "меншим злом", порівняно з норманізмом; насправді ж сфера збирання хозарами данини і "Руська земля" територіально не збігаються: О. П. Толочко, П. П. Толочко, Київська Русь. Київ, 1998. С. 38.

1940 року Пархоменкові, який на той час пережив заслання (1929 року він був заарештований за справою СВУ²⁷) й зміг оселитися в Ленінграді, вдалося опублікувати невелику розвідку про сліди половецького епосу в руських літописах²⁸. Цікаво, що академік-тюрколог Владімір Гордлевський розвинув Пархоменкові ідеї про культурний вплив половців на Русь. Твердячи, що "за підходу до половців лише як до передавальної ланки, дослідники... применшують їхнє значення", Гордлевський розглядав половецькі впливи у "Слові про Ігорів похід", наголошував на тому, що ця літературна пам'ятка "близька до степу"²⁹.

Вивченню взаємин Русі та Степу з такої перспективи було покладено край у 1950-х роках, коли пролунала розгромна критика ідей Марра та з'явилася низка публікацій, головною жертвою яких став доробок Артамонова³⁰. Незабаром побачила світло написана відповідно до нових вимог часу стаття Бориса Рибаківа, у якій автор із прокурорською певністю твердив: "Хозарія була невеликим ханством із низьким рівнем виробничих сил, яке не могло змагатися з невпинно зростаючою потугою Руської держави. Дуже сумнівно, щоб слов'яни в IX–X столітті сплачували данину хозарам. Київська Русь визрівала не в надрах Хозарського каганату, а поруч із ним, у боротьбі з ним, і створена вона була на незрівнянно міцнішій економічній основі, ніж примітивна держава кочовиків-хозарів"³¹.

При цьому, ім'я Володимира Пархоменка не підлягало забороні, проте евристичним потенціалом його розвідок як таких, "в яких перебільшено позитивне значення кочовиків"³², знехтували. Фахові дослідження Светлани Плетнєвої, що зробили істотний внесок в археологічне вивчення степових етносів, аж ніяк не перебільшували "позитивні" аспекти Степу в руській історії³³.

Можливість аналізувати витоки Русі без штучного применшення впливу степового Сходу знову з'явилася у 1990-ті роки, коли в історіографії утвердилося розуміння хозарського та варязького впливів як структуротворчих етнокультурних чинників ранньої історії Русі³⁴.

У синтетичних курсах української історії, написаних за радянських часів, для зображення відносин Русі та Степу було обрано модель "кривдник-помста". Вказувалося, що "східні слов'яни зі зброєю в руках героїчно відбивали набіги степових орд"³⁵, а Давньоруська державність перебувала на "незрівнянно вищому (порівняно з половцями) рівні свого історичного розвитку"³⁶. Такі оцінки повторив Петро Толочко, твердячи, що "в оцінці місця і ролі кочовиків південноруських степів у житті Русі сучасний історик повністю може приєднатися до точки зору руських літописців"³⁷. Цю дивну пропозицію "забути" про часову та світоглядну відстань між літописним текстом і сучасним дослідником Толочко намагався втілити у власній книжці, зокрема застосовуючи подвійні

²⁷ Йдеться про сфабриковану в 1930 році органами ДПУ справу "Спілки відродження України". – *Упор.*

²⁸ В. Пархоменко. Следы половецкого эпоса в летописях // Проблемы источниковедения. Сб. III. Москва – Ленинград, 1940. С. 391–393.

²⁹ В. А. Гордлевский. Что такое "босый волк"? К толкованию "Слова о полку Игореве" // Известия АН СССР. Отделение литературы и языка. Т. IV. Вып. 4. Москва, 1947. С. 326. Аргумент про наяві в "Слові" прями запозичення із тюркської міфології про вовків-обертнів, незнані у XVIII столітті, як один із низки доказів автентичності твору див., зокрема, у: Ю. М. Лотман, "Слово о полку Игореве" и литературная традиция XVIII – начала XIX в. // "Слово о полку Игореве" – памятник XII века. Москва-Ленинград, 1962. С. 373.

³⁰ Напр.: П. Иванов. Об одной ошибочной концепции // Правда. 25 грудня 1951.

³¹ Б. А. Рыбаков. К вопросу о роли Хазарского каганата в истории Руси // Советская археология. 1953. Т. XVIII. С. 150. Ті самі думки повторені в публікаціях інших авторів: В. В. Каргалов, Внешнеполитические факторы развития феодальной Руси. Феодальная Русь и кочевники. Москва, 1967. С. 21; П. П. Толочко, Кочевые народы степей и Киевская Русь. Киев, 1999. С. 48.

³² Советская историография Киевской Руси. С. 210.

³³ С. А. Плетнева. Половецкие каменные изваяния. Москва, 1974; Її ж. Половцы. Москва, 1990.

³⁴ В. Я. Петрухин. Варяги и хазары в истории Руси // Этнографическое обозрение. 1993. № 3. С. 80.

³⁵ История Украинской ССР / Гл. ред. А. К. Касименко. Т. 1. Киев, 1953. С. 46.

³⁶ История Украинской ССР / Гл. ред. Ю. Ю. Кондуфор. Т. 1. Киев, 1981. С. 414.

³⁷ П. П. Толочко. Київська Русь. Київ, 1996. С. 142.

стандарту в зображенні взаємин Русі та Степу. У тексті кочовики на терени Русі "вдиралися", "ринули", тоді як руські дружини "заволоділи" половецькими містами, до того ж чинячи "рицарську помсту"³⁸.

Степ як виклик для української зарубіжної історіографії

У міжвоєнній Західній Україні стереотип "агресивного, руйнівного Степу" повторив Омелян Терлецький у брошурі під промовистою назвою: "Україна заборолом культури й цивілізації перед степовиками"³⁹. У 1948 році Борис Крупницький, випускник міжвоєнного Берлінського університету й один із провідних еміграційних історіографів, обґрунтовуючи "підстави європеїзму України" писав: "Як Еспанія на Заході, так Україна на Сході Європи боронила останні бастіони європейського духу проти турецько-татарського чи арабського світу"⁴⁰.

Цікаво, що фактично той самий історіографічний стереотип (у європоцентричній обгортці) повторив уже в 1960-ті роки навіть такий критично налаштований історик, як Іван Лисяк-Рудницький, стверджуючи, що зв'язки з кочовиками були для України "передусім могутнім гальмівним чинником", який не був "інтерналізований" та не став складовою українського національного типу⁴¹.

На цьому тлі вирізняється голос Омеляна Пріцака – сходовознавця й засновника Гарвардського Українського Наукового Інституту. У своїй програмовій статті 1980 року він ствердив "обов'язок вивчати минуле всіх людських спільнот і держав, що проживали на теперішній українській території", зокрема, Половецької держави і Кримського ханату, й закликав до такого підходу, в якому "татари – це не зайди-грабіжники, а нарівні зі запорожцями – наші предки"⁴².

Звернімо увагу, що ще до зацитованої публікації Пріцак оприлюднив низку спеціальних досліджень, в яких розвинув Пархоменкову тезу про потребу переоцінки роль Степу в історії Русі. Пріцак вважав, що економічною підвалиною держави печенігів були торгівля та скотарство. Русь купувала в печенігів велику рогату худобу, овець, коней, Корсунь – шкури, віск; до того ж печеніги виступали гарантами безпечності торговельних шляхів із Азією⁴³. Зміни настали після 1036 року, коли торки вигнали печенігів із Лівобережжя, і останні відтоді існували на прибутки з викупу полонених та винагороди за військову службу (загони служилих печенігів відомі на Русі у 1097–1169 роках)⁴⁴.

Спільними рисами печенізької та половецької держав були поліетнічність населення й боротьба за контроль над торговельними шляхами як основна спонука для воєнних операцій. Договірні взаємини Русі з половцями започаткував 1055 року князь Всеволод, уклавши угоду з ханом Болушем. Відомо, що відтоді договір підтверджували одинадцять разів із приходом до влади нових князів, а часто скріплювали і посвояченням представників керівних династій⁴⁵. Першим залучив половців до князівських усобиць Володимир Мономах, коли 1077 року боровся з полоцькою династією.

Висновок Пріцака такий: "На противагу до враження, яке в кожного виникає на підставі літопису, що половецька загроза була головною проблемою руської історії між 1055 і 1240 рр., об'єктивний історик мусить визнати, що половецької загрози не існувало взагалі. Половці ніколи

³⁸ Там само. С. 137–140.

³⁹ О. Терлецький. Україна заборолом культури й цивілізації перед степовиками. Львів, 1930.

⁴⁰ Б. Крупницький. Історичні основи європеїзму України // Літературно-науковий вістник. 1948. Кн. 1. С. 130.

⁴¹ І. Лисяк-Рудницький. Україна між Сходом і Заходом // Листи до приятелів. 1966. № 11–12. С. 16–17.

⁴² О. Й. Пріцак. Що таке історія України? // Український історичний журнал. 2015. № 1. С. 195.

⁴³ О. Пріцак. Печеніги // Український історик. 1970. № 1–3. С. 97.

⁴⁴ Там само. Пор. також ширшу англomовну версію: Omeljan Pritsak, The Pečenegs: A Case of Social and Economic Transformation // Archivum Eurasiae Medii Aevi. 1975. Vol. I. Pp. 211–235.

⁴⁵ О. Пріцак. Половці // Український історик. 1973. № 1–2. С. 114.

не прагнули захопити бодай клаптик земель внутрішньої Русі... Коли вони проникали всередину Русі, то через те, що були союзниками однієї з гілок Рюриковичів проти іншої"⁴⁶.

Розвідки Пріцака, які спиралися на аналіз східних письмових джерел, істотно доповнило дослідження Олега Бубенка, побудоване на зіставленні письмових пам'яток із археологічними. Автор дійшов висновку, що в степах Східної Європи співіснували два господарсько-культурні типи: рухливий кочовий скотарський (переважно тюркомовні етноси) й осілий землеробський із високою питомою вагою скотарства (іраномовні яси, які, до речі, склали більшість населення половецьких міст; слов'яни)⁴⁷.

Бубенок обґрунтовував скито-сарматсько-аланське походження таких елементів української культури як хата, килими, високі чоловічі шапки конічної або напівсферичної форми, чоловічі шкіряні пояси; наголосив на тотожності українського й північнокавказького важкого колісного плуга⁴⁸.

***

Загалом, теза, що обличчя Русі було обернене на південь і схід⁴⁹, у сучасній історіографії вже не виглядає єретичною. Менш революційною, ніж на початку ХХ століття, виглядає нині й теза Пархоменка: "Очевидно, Схід (розуміється, в цілому) не лише руйнував Київську державу, а й брав деяку участь в культурному житті Києва. В цьому примиренню Сходу із Заходом особливий смак і значіння життя Київської держави"⁵⁰. Цю формулу можемо вважати однією з перших спроб сформулювати тезу про "Україну між Сходом і Заходом".

---

⁴⁶ Omeljan Pritsak. The Polovcians and Rus' // Archivum Eurasiae Medii Aevi. 1982. Vol. II 1982. P. 377. Приклад спростування тези про значні руйнування Русі, завдані половецькими нападами, на мікроісторичному рівні: М. М. Корінний, Ю. Ю. Моргунов, До питання про руйнування Кончаком Переяславського посулля в 1185 р. // Український історичний журнал. 1984. № 7. С. 118–122.

⁴⁷ О. Б. Бубенок. Яси и бродники в степях Восточной Европы (VI – начало XIII вв.). Киев, 1997. С. 173.

⁴⁸ Там само, С. 155–169.

⁴⁹ О. П. Толочко. П. П. Толочко, Київська Русь. с. 169.

⁵⁰ В. Пархоменко. Нові історичні проблеми Київської Русі // Україна. 1928. № 6. С. 3.

Вплив Константинопольського патріархату на терени Київського воєводства Речі Посполитої в першій половині XVIII століття

Усі осередки православної віри, що збереглися на Правобережній Україні після падіння держави Війська Запорозького, мали статус ставропігійних. Ці ставропігії були надані в різний час або вселенськими патріархами, або київськими митрополитами часів Козацької держави, починаючи від Петра Могили – він першим дістав право надавати ставропігію разом зі званням «екзарха святого константинопольського трону»¹. Це звання мали після Петра Могили (1633–1647) лише чотири митрополити: Сильвестр Косів (1647–1657), Діонісій Балабан (1657–1663), Йосип Тукальський-Нелюбович (1663–1676) та Антоній Винницький (1676–1679).

Після смерті 26 листопада 1679 року останнього митрополита Київського, Галицького та всієї Русі, який мав статус екзарха Константинопольського патріархату, Антонія Винницького Київська православна митрополія розділилася.

Церкви на землях, що перебували під контролем Москви (включно з Києвом), почали інтегруватися в структуру московської патріархії.

20 липня 1685 року лівобережне козацтво на чолі з гетьманом Іваном Самойловичем і вище українське духовенство клопоталися про збереження за новообраним з «благословіння» Московського патріарха митрополитом Гедеоном (Святополк-Четвертинським) звання екзарха Константинопольського патріархату². Це клопотання розцінили в Москві як досить дивне і відхилили. У такий спосіб підмосковська Київська митрополія втратила юрисдикцію над митрополічними і патріаршими ставропігіями, що залишилися на Правобережжі³.

На противагу цьому Константинопольський патріархат заснував у серпні 1681 року окрему митрополію з центром у Кам'янці (тепер місто Кам'янець-Подільський Хмельницької області). На той час це місто було центром Кам'янецького еялету Османської імперії.

Константинопольський патріарх Яків (1679–1682) номінував для Кам'янця митрополита грецького на ім'я Панкратій. Титул Панкратія – «митрополит Кам'янецький і Подільський і всієї Малої Русі, екзарх Константинопольський» – вказував, з одного боку, на фактичне відокремлення Правобережної України від Київської митрополії, а з другого – на продовження традиції екзархату, що почалася від митрополита Петра Могили.

Панкратій, вочевидь, був єдиним керівником Кам'янецької митрополії Константинопольського патріархату⁴. Є підстави вважати, що створення Кам'янецької митрополії, з погляду Константинополя, було відродженням Галицької митрополії, що існувала протягом XIV ст. як альтернатива керованій з Московії митрополії Київській. Проте влада Кам'янецького митрополита поширювалася тільки на османські терени, решта правобережних земель Київської митрополії, що перебували в складі Речі Посполитої, де-факто були під управлінням Львівського єпископа Йосифа (Шумлянського), якого польський король у 1679 році призначив адміністратором Київської кафедри.

Створивши після підписання «Вічного миру» 1686 року «Інститут закордонних монастирів», Київська митрополія, а згодом єпархія, впродовж усього XVIII століття намагалася всіма правдами-неправдами встановити контроль над 36 монастирями, що містилися на території Речі Посполитої. У

¹ Памятники православия и русской народности в Западной России в XVII–XVIII в.в. – Т. I. – Акты по истории заграничных монастырей Киевской епархии XVII–XVIII в.в. – Ч. 1. – К., 1905. – С. XVII–XX.

² Архив Юго-Западной России. – Ч. 1: Т. 5: Акты, относящиеся к делу о подчинении Киевской Митрополии Московскому Патриархату (1620–1694). – Киев: Губ. тип., 1872. – С. 62–71.

³ Памятники православия и русской народности в Западной России в XVII–XVIII в.в. – Т. I. – Акты по истории заграничных монастырей Киевской епархии XVII–XVIII в.в. – Ч. 1. – К., 1905. – С. XVII–XX.

⁴ Кам'янецька митрополія припинила існування разом з Кам'янецьким еялетом у 1699 році. Є підстави вважати, що її терени перейшли під юрисдикцію Браїльського митрополита. Браїльські митрополити у XVIII столітті підписувалися «Милостію Божою митрополит Проїславія, Томаровський, Хотинський, всього узбережжя Дунайського, Дніпровського і Дністровського, і цілої України Ханської» або скорочено «митрополитами українськими». До Браїльської митрополії в цей час належали населені переважно українцями землі – Добруджа, Буджак, Бендери, Хотинська єпископія, Ханська Україна (з кінця XVII століття так називали межиріччя Дністра і Південного Бугу) та Олешківська Січ.

цьому київським митрополитам сприяла постанова сеймової конституції від 5 лютого 1676 року, що забороняла людям «релігії греко-руської» мати будь-які зносини з Константинопольським патріархом⁵.

Гетьман Іван Мазепа прагнув посилити Київську митрополічу кафедру і виклопотати їй автокефальний статус у Константинополі. Зокрема, в 1700 році він ініціює створення Переяславського вікаріатства Київської митрополії⁶. У той же час, за активного сприяння фастівського полковника Семена Палія, який будує чимало нових церков, відбувається ренесанс православної церкви на донедавна спустошеному правому березі Дніпра.

У Конституції Пилипа Орлика є красномовне свідчення планів держави Війська Запорозького щодо церкви: «А для більшої поваги першоначального в Малій Росії митрополічного престолу київського і для кращого управління духовних справ, має той таки ясновельможний гетьман після звільнення ним Вітчизни від московського іга справити в апостольській константинопольській столиці первісну екзаршу владу, щоб через те поновилися подання і синівське послушення згаданому апостольському константинопольському трону»⁷.

Після смерті в 1708 році Йосифа Шумлянського і хіротонізації митрополитом Київським Йоасафом Кроковським у 1711 році на єпископа Луцького його племінника Кирила Шумлянського, православна церква в Речі Посполитій починає зазнавати гоніння. Кирило Шумлянський змушений емігрувати до Києва, а в жовтні 1715 (за іншими джерелами, в 1716 році) був призначений єпископом Переяславським і Бориспільським, коад'ютором (вікарієм) Київської митрополії. Після цього призначення Кирило (Шумлянський) прагнув не втратити свої зв'язки з православними монастирями і парафіями на Правобережжі. Ця обставина стала прецедентом, на підставі якого наступники Кирила на переяславській кафедрі обґрунтовували свої «канонічні права» на задніпровську Україну⁸.

У той же час окремі представники українського духовенства намагалися протистояти впливу Москви. Так, у 1724 році до митрополита Яського Георгія IV звернувся архимандрит Епіфаній, помічник і завідувач канцелярією Київського архієпископа Варлаама (Ванатовича). У представленій Епіфанієм грамоті, написаній від імені архієпископа Варлаама на ім'я Молдавського митрополита Вселенського патріархату, вказувалось на невдоволення українців виведенням Київської митрополії з-під юрисдикції Константинополя, запровадженням «Духовного регламенту» та синодального управління, а також пониженням київських митрополитів до сану архієпископів. Діставши від митрополита Георгія сан єпископа Чигиринського, Епіфаній повернувся до України, де розгорнув активну діяльність та рукоположив 14 священників та дияконів. Він неодноразово ув'язнювався російською владою, але щоразу тікав із в'язниць. Відомо, що він служив у межах вольностей Війська Запорозького. Під час чергового заслання до Сибіру в 1733 році закутого в кайдани єпископа Епіфанія в лісі відбили від варті російські козаки-старообрядці і сховали на Гомельщині, у Вітці. Проте в лютому 1735 року російські війська за наказом імператриці Анни Іоанівни оточили Вітку, а єпископа Епіфанія знову було заарештовано. Помер він у в'язниці Київської фортеці 1 квітня того ж року, похований як мирянин біля церкви Св. Феодосія Печерського в Києві⁹.

Запорозькі козаки, заснувавши Січ в Олешках під протекторатом турецького султана, припинили зносини з Київською митрополією, яка перебувала у підпорядкуванні російської церковної і світської влади, і почали активніше звертатись по духовну опіку в Константинополь та на Афон, а афонські ченці і священники навіть стали настоятелями козацької Січової церкви. Так, до 1728 року в олешківських запорожців настоятелем усього військового духовенства був архимандрит Гавриїл, грек за походженням¹⁰. Тісні стосунки з афонськими ченцями підтримував і

⁵ Volumina Legum / Ed. J. Ohryzko. – Petersburg, 1860. – Vol. V. – P. 180.

⁶ Очерк истории Переяславско-Бориспольской епархии (1733—1785 г.г.) в связи с общим ходом малороссийской жизни того времени. Опыт церковно-политического исследования.— Полтава, 1908. — С. 12.

⁷ Договори і Постановлення прав і вольностей Війська Запорозького. – Стаття І. – Режим доступу: https://uk.wikisource.org/wiki/Конституція_Пилипа_Орлика

⁸ Очерк истории Переяславско-Бориспольской епархии (1733—1785 г.г.) в связи с общим ходом малороссийской жизни того времени. Опыт церковно-политического исследования.— Полтава, 1908. — С. 12–13.

⁹ Мельников-Печерский П. И. Очерки поповщины. – М. : Директ-медиа. – С. 48–71.

¹⁰ Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків: у 3-х тт. – Т. 2. – Львів : Світ, 1991. – С. 98.

гетьман Пилип Орлик, який з 1722 по 1734 рр. мешкав у грецькому місті Салоніки неподалік від Афону. Усе це сприяло тому, що українські козаки йшли на Афон, де не мали перешкод для чернечих постригів та рукоположення священників¹¹.

На Січі, як і взагалі в українських землях, афонські та грецькі ченці завжди були бажаними гостями, вони постійно приїздили в Україну і навіть жили серед місцевого населення по кілька років, відвідуючи місцеві монастирі, «всі слободи, всі зимівники і хутори православного козацтва для здійснення у християн церковних треб і для надання віруючим духовної розради». Так, у Переяславі з 1726 до 1733 року мешкав і висвячував священників-українців грек, колишній єпископ Червенський¹² Хризанфт¹³. Відомо, зокрема, що під час паломництва на Афонські гори 28 січня 1728 року він рукоположив до Успенської церкви містечка Ставища Андрія Покасовського¹⁴. А також висвятив священником у с. Виграїв Корсунського староства Речі Посполитої Максима Бененка¹⁵.

Навіть у 1766 році ігумен Свято-Онуфріївського Пустинно-Жаботинського монастиря ієромонах Єфрем повідомляв, що «приходящие из Волощины от благочестивых монастырей монахи и из святой горы Афонской, по несколько человек, в нашем монастыре живут месяца по два и по полгода, и разсмотрячися, что во всем имеется монастыреви нужда, паки в малороссийские монастыри, а иншии обратно в Волощину и в святую гору отходят»¹⁶. Дуже тісні зв'язки з Афоном підтримував у XVIII столітті і Мотронин монастир¹⁷.

Після переходу Війська Запорозького на бік Російської імперії, введення російських військ на територію Речі Посполитої (30.06.1733) і початку нової російсько-турецької війни (1735–1739) призупиняється вільний доступ ченців і паломників з меж Російської імперії та Речі Посполитої на Афон. Починаючи з першої третини XVIII століття, імперська влада задля здійснення поліцейського контролю за населенням, боротьби з мандрівними ченцями, «дикими попами» (висвяченими ієрархами Константинопольського патріархату) та «жебраками», було прийнято ряд законодавчих актів, якими запроваджувалися жорсткі правила пересування священнослужителів. Усі, хто не мав відповідного пропускового документу або паспорта, вважалися втікачами або шпигунами. Таких наказувалося ловити і «тримати по смерть в кайданах і трудах монастирських». Особливо під підозру у «шпигунстві» підпадали ті, хто мандрував у межі Османської імперії з паломницькою метою, або мав намір стати там монахом чи священником¹⁸. У той же час, 31 серпня 1733 року синод православної російської церкви утворив на базі Переяславського вікаріатства Київської єпархії самостійну Переяславсько-Бориспільську єпархію, що знову заявила свої «канонічні» права на Правобережну Україну. Активним натхненником чергової експансії став новопризначений єпископ Арсеній (Берло)¹⁹.

У свою чергу османська влада починає вкрай підозріло ставитись до українських ченців на Афоні, через що багатьом з них довелося покинути Святу Гору. Так чернець Мотрониного

¹¹ Шумило С. В. Розвиток українсько-афонських духовно-культурних зв'язків у XVII – першій третині XIX ст. / Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 26.00.01 «Теорія та історія культури», напрям – історичні науки. – Київ: Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Міністерство культури та інформаційної політики України, 2021. – С. 119 – 120.

¹² Червенська єпархія – єпархія Болгарської православної церкви, за османського панування підпорядковувалася Константинопольському патріарху, її очільниками були греки.

¹³ Очерк истории Переяславско-Бориспольской епархии (1733—1785 г.г.) в связи с общим ходом малороссийской жизни того времени. Опыт церковно-политического исследования.— Полтава, 1908. — С. 14.

¹⁴ ЦДІАК України. – Ф. 990. – Оп. 1. – Спр. 655. – Арк. 32.

¹⁵ Там само. – Спр. 663. – Арк. 11.

¹⁶ Киевские епархиальные ведомости. – № 17 (1893). – С. 454.

¹⁷ Шумило С. В. Нове джерело до біографії І. Мазепи та історії зв'язків української козацької старшини з центром православного чернецтва на Афоні // Сіверянський літопис: Всеукраїнський науковий журнал. – 2016. – № 6 (132). – С. 75.

¹⁸ Шумило С. В. Розвиток українсько-афонських духовно-культурних зв'язків у XVII – першій третині XIX ст. / Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 26.00.01 «Теорія та історія культури», напрям – історичні науки. – Київ: Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Міністерство культури та інформаційної політики України, 2021. – С. 116 – 117.

¹⁹ Очерк истории Переяславско-Бориспольской епархии (1733—1785 г.г.) в связи с общим ходом малороссийской жизни того времени. Опыт церковно-политического исследования.— Полтава, 1908. — С. 14–15.

монастиря Серапіон, направившись на Афон, змушений був приховувати перед турками своє українське походження, називаючись сербом²⁰.

По завершенні війни у вересні 1739 року за умовами Белградського мирного договору паломникам з меж Російської імперії та Речі Посполитої були знову поновлені гарантії вільного відвідування святих місць у межах Османської імперії. Завдяки цьому обмежені у правах отримувати чернечі постриги і ставати священиками на рідній землі українці після 1739 року знову активізують зв'язки з підосманськими теренами²¹. Саме з цього часу в досліджуваному нами Київському воєводстві Речі Посполитої набуває поширення явище рукоположення священиків ієрархами молдавських митрополій Константинопольського патріархату. З кінця 1730-х до початку 1750-х років такі висвяти відбуваються здебільшого в Яссах²², Хуші²³ і Радівцях²⁴ (Молдовська митрополія)²⁵, від середини 1750-х років – в Браїльській митрополії. Ця традиція тривала аж до кінця століття і була поширеною не лише в Київському, а й у інших воєводствах Речі Посполитої. Так, ми виявили ставлені грамоти Митрополита Браїльського Даниїла (1751 – 1773) священикам Брацлавського воєводства Іоанну Зложинському (с. Бандурове Уманської протопопії)²⁶, Миколаю Карповичу (с. Футори Ладжинські Уманської протопопії)²⁷, Назарію Черемховичу (с. Садки Шпиківі, Краснянська губернія)²⁸ та Дорофію Камінському (с. Осіївка Уманської протопопії)²⁹. Грамоти датовані 1772 роком, містять оригінальний підпис і печатку митрополита.

Цікаво, що в той же час окремих панотців з Лівобережжя висвячував митрополит Готійський і Кафійський³⁰. Зокрема, збереглася грамота від 23 квітня 1774 року, видана в «почитаемом монастирі Святого й славного великомученика Георгія, что в стране Балуклавинской» митрополитом Готійським і Кафійським Ігнатієм уродженцю міста Кобеляк Герасиму Лебедю³¹.

²⁰ Шумило С. В. Розвиток українсько-афонських духовно-культурних зв'язків у XVII – першій третині XIX ст. / Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 26.00.01 «Теорія та історія культури», напрям – історичні науки. – Київ: Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Міністерство культури та інформаційної політики України, 2021. – С. 119 – 120.

²¹ Там само. – С. 121.

²² Молдавська митрополія – у XVIII столітті – православна митрополія Константинопольського патріархату з центром у м. Ясси. Митрополити молдавські: Антоній (1730–1740), Нечифор (1740–1750), Якоб Путнеанул (1750–1760), Гавриїл Каллімачі (1761–1786).

²³ Хушська єпископія – православна єпархія Молдовської митрополії з центром у м. Хуші. Єпархія займала території Фальчийського, Лапушнянського, Орхейського та Сорокського цинутів. Під час російсько-турецької війни, після того, як резиденцію митрополита Браїльського місто Ізмаїл було взято російськими військами, в 1771 році Браїльську митрополію вирішили скасувати, а Ізмаїльський, Кілійський, Аккерманський і Бендерський цинуті, що раніше входили до неї, передати в юрисдикцію Хушських єпископів. Але в 1774 році після підписання Кючук-Кайнарджійського мирного договору Браїльська митрополія була відновлена, а Хушська єпископія повернулася до колишніх кордонів. Єпископи Хушські: Сава II (1702–1714), Іорест (1714–1728), Гедеон II (1728–1734), Варлаам II (1734–1735), Теофіл (1735–1744), Ієротей (1744–1752), Інокентій (1752–1782).

²⁴ Радівецька єпархія – православна єпархія Молдовської митрополії з центром у м. Радівці (Південна Буковина), до якої належали парафії північної частини Молдови. Після того, як в 1774–1775 рр. частина Буковини була приєднана до Габсбурзької монархії, Радівецька єпархія Молдовської митрополії припинила існування. З її «австрійської частини» було утворено Чернівецько-Буковинську єпархію Карловацької митрополії. А ті парафії та монастирі, що залишилися після розділення Буковини у Молдові, увійшли до Хотинської єпархії Браїльської митрополії. Єпископи Радівецькі: Миколай (згаданий 1701), Гедеон II (зг. 1703), Калліст (зг. 1709), Афанасій II (зг. 1728), Антоній (Путнянський-Черновський) (зг. 1729), Місаїл II (зг. 1733), Варлаам (зг. 1735), Яків (зг. 1745), Досифей (Херескул) (1750 – 1781, у 1781 – 1789 – єпископ Чернівецький і Буковинський).

²⁵ Нами зафіксовано також один випадок висвяти священика з Речі Посполитої в Бухаресті – центрі митрополії Унгрівлахії.

²⁶ ЦДІАК України. – Ф. 990. – Оп. 1. – Спр. 918. – Арк. 59.

²⁷ Там само. – Арк. 108.

²⁸ Там само. – Арк. 135.

²⁹ Там само. – Спр. 872. – Арк. 16.

³⁰ Готська і Кафська митрополія – православна митрополія, що була створена 1678 року в Криму та була складовою частиною Константинопольського патріархату до 1786 року, коли Крим захопила Російська імперія.

³¹ ЦДІАК України. – Ф. 990. – Оп. 1. – Спр. 1066. – Арк. 46.

Наше дослідження опосередковано доводить, що Константинопольський патріархат мав чітку стратегію щодо України в той час і українські священники тяжіли до своєї церкви-матері.

У 1761 році Переяславська єпархіальна влада підросійської України на чолі з єпископом Переяславським і Бориспільським Гервасієм Линцевським утворила на Правобережжі Чигиринське духовне управління українських церков, яке очолив Мельхіседек Значко-Яворський. Також єпископ дарував Мельхіседеку особливі права і повноваження у керівництві всіма тутешніми православними церквами і монастирями³².

Реалізацію своїх нових повноважень Мельхіседек розпочав із підпорядкування православних парафій Чигиринського староства до Переяславської єпархії Православної російської церкви. 23 вересня 1762 року ігумен Мотрониного монастиря Мельхіседек повідомляв єпископу Переяславському і Бориспільському про бажання 22-х православних священників Чигиринського староства перейти у відання Переяславської єпархії. При цьому Мельхіседек зазначав: «Священники всі виш пом'януті рукоположені архиєреями благочестивими, котрих я сам грамоти ставленії бачив, і на унію не приставали»³³.

Згодом Мельхіседек вдався до агресивної політики «навернення у благочестя» священників уніатської церкви. Релігійна війна на Правобережній Україні, розв'язана і керована Гервасієм Линцевським і Мельхіседеком Значком-Яворським, набрала значних обертів, коли під приводом захисту православного населення 18 березня 1767 року Російська імперія ввела на територію Речі Посполитої свої війська чисельністю 31 тисяча осіб, що майже вдвічі перевищувало чисельність польських військ. Це спровокувало масовий перехід уніатських парафій у православ'я в Чигиринському, Черкаському, Канівському, Корсунському, Богуславському, Звенигородському, Білоцерківському старостах і в Жаботинській, Смілянській, Мошенській, Лисянській волостях, священники десятками йшли до Переяслава «з покаянням»³⁴. Станом на 1 грудня 1771 року до Переяславської єпархії на Правобережжі належало вже 530 «благочестивих» церков³⁵. І це був лише проміжний результат процесу поглинання православних Константинопольського патріархату та уніатських парафій Православною російською церквою, який завершився вже до кінця XVIII століття.

У таблиці нижче в хронологічному порядку наводимо перелік виявлених нами священників, рукоположених ієрархами Молдавської і Браїльської митрополій у 1736 – 1765 роках.

Священник	Населений пункт, церква	Дата висвяти	Місце висвяти, ієрарх
Антоній Сеперович	Бірки, потім Кам'янка, Жаботинський ключ	1736 або 1738	Ясси, Антоній ³⁶
Андрій Жеребецький	Чигирин, Воздвиженська	1740	Молдова, єпископ Теофіл Хушський ³⁷
Дем'ян Захарів	Жаботин, Преображенська		Молдова, єпископ Теофіл Хушський ³⁸
Іоанн Рудицький	Корсунь	06.1741	Молдова, єпископ Теофіл Хушський ³⁹
Іоанн Іоаннів	Жаботин, Миколаївська	1741	Ясси, Нечифор ⁴⁰

³² Пархоменко В. Очерк истории Переяславско-Бориспольской епархии (1733–1785 г.г.) в связи с общим ходом малороссийской жизни того времени. Опыт церковно-политического исследования. – Полтава, 1908. – С. 90.

³³ Архив ЮЗР. – Ч. 1. – Т. 2. Материалы для истории православия в Западной Украине в XVIII ст.: Архимандрит Мелхиседек Значко-Яворский (1759–1771) / Под ред. В. Б. Антоновича. – К., 1864. – С. 146–147.

³⁴ Таїрова-Яковлева Т. Коліївщина: великі ілюзії. – К., 2019. – С. 190–191; Архив ЮЗР. – Ч. 1. – Т. 3. Материалы для истории православия в Западной Украине в XVIII ст.: Архимандрит Мелхиседек Значко-Яворский (1759–1771) / Под ред. В.Б. Антоновича. – К., 1864. – С. 337.

³⁵ Архив ЮЗР. – Ч. 1. – Т. 3. Материалы для истории православия в Западной Украине в XVIII ст.: Архимандрит Мелхиседек Значко-Яворский (1759–1771) / Под ред. В.Б. Антоновича. – К., 1864. – С. 862.

³⁶ Киевские епархиальные ведомости. – 1862. – № 12. – С. 416.

³⁷ Киевские епархиальные ведомости. – 1861. – № 15. – С. 450.

³⁸ Киевские епархиальные ведомости. – 1862. – № 12. – С. 406.

³⁹ ЦДІАК України. – Ф. 990. – Оп. 1. – Спр. 660. – Арк. 13.

⁴⁰ Киевские епархиальные ведомости. – 1862. – № 12. – С. 408.

Кіндрат Миколаїв Левицький	Балаклія, Смілянська волость	1741	Ясси, Нечифор ⁴¹
Олексій Іванів Орел	Шабельники, Чигиринське староство	05.1742	Ясси, Нечифор ⁴²
Мирон Константинович	Оловятин, Жаботинський ключ	14.07.1742	Молдова, єпископ Теофіл Хушський ⁴³
Прокопій Владовський	Чигирин, Успенська	1742	Ясси, Нечифор ⁴⁴
Яків Березницький	Ясківці, Чигиринське староство	8.11.1743	Ясси, Нечифор ⁴⁵
Димитрій Михайлів Лозинський	Медведівка, Успенська	13.11.1743	Молдова, єпископ Теофіл Хушський ⁴⁶
Михайло Гаврилович	Новоселиця, Чигиринське староство	20.06.1745	Молдова, єпископ Ієротей Хушський ⁴⁷
Федір Садовський	Суботів, Михайлівська	3.07.1745	Молдова, єпископ Ієротей Хушський ⁴⁸
Іоанн Афанасій	Воронівка, Чигиринське староство	7.05.1746	Молдова, єпископ Ієротей Хушський ⁴⁹
Даниїл Грушевський	Худоліївка, Чигиринське староство	12.07.1746	Ясси, Нечифор ⁵⁰
Михаїл	Осота або Каєтанівка, Жаботинський ключ	1746	Феофіл, ієрей молдавський, романський ⁵¹
Даниїл Хідченко (Хрипченко)	Войтове, Чигиринське староство	14.02.1747	Молдова, єпископ Радівецький ⁵²
Кузьма Мойсеїв	Залевки, Жаботинський ключ	12.03.1749	Молдова, єпископ Ієротей Хушський ⁵³
Кіндрат Павлів	Бужин, Чигиринське староство	29.06.1749	Молдова, єпископ Ієротей Хушський ⁵⁴
Стефан Іванів	Чаплище	1749	Молдова, єпископ Ієротей Хушський ⁵⁵
Симеон Коцюнський	Адамівка, Чигиринське староство	1740-ві	Молдова, єпископ Хушський ⁵⁶
Григорій Ленчицький	Шестеринці, Лисянська	14.09.1750	Молдова, єпископ

⁴¹ Архив ЮЗР. – Ч. 1. – Т. 3. Матеріали для історії православ'я в Западній Україні в XVIII ст.: Архимандрит Мелхиседек Значко-Яворський (1759–1771) / Под ред. В. Б. Антоновича. – К., 1864. – С. 367.

⁴² Киевские епархиальные ведомости. – 1862. – № 4. – С. 111.

⁴³ Киевские епархиальные ведомости. – 1862. – № 12. – С. 410.

⁴⁴ Киевские епархиальные ведомости. – 1861. – № 15. – С. 453.

⁴⁵ Киевские епархиальные ведомости. – 1862. – № 4. – С. 115.

⁴⁶ Там само. – С. 112.

⁴⁷ Там само. – С. 117.

⁴⁸ Киевские епархиальные ведомости. – 1862. – № 10. – С. 342.

⁴⁹ Киевские епархиальные ведомости. – 1861. – № 15. – С. 456.

⁵⁰ Киевские епархиальные ведомости. – 1862. – № 10. – С. 345–346.

⁵¹ Киевские епархиальные ведомости. – 1862. – № 12. – С. 417.

⁵² Киевские епархиальные ведомости. – 1861. – № 15. – С. 454.

⁵³ Киевские епархиальные ведомости. – 1862. – № 12. – С. 411–412.

⁵⁴ Киевские епархиальные ведомости. – 1862. – № 4. – С. 110.

⁵⁵ Архив ЮЗР. – Ч. 1. – Т. 2. Матеріали для історії православ'я в Западній Україні в XVIII ст.: Архимандрит Мелхиседек Значко-Яворський (1759–1771) / Под ред. В. Б. Антоновича. – К., 1864. – С. 61.

⁵⁶ Киевские епархиальные ведомости. – 1861. – № 15. – С. 455.

	губернія		Ієротей Хушський ⁵⁷
Феодот(р) Кльопа	Погорільці, Чигиринське староство	1750	Молдова, єпископ Ієротей Хушський ⁵⁸
Прокопій	Івківці, Чигиринське староство	1750 (?)	Молдова, єпископ Ієротей Хушський ⁵⁹
Федір Омелянів	Лубенці, Жаботинський ключ	20.05.1751	Молдова, єпископ Ієротей Хушський ⁶⁰
Андрій Марченко	Войтове, Чигиринське староство	1751	Молдова, єпископ Ієротей Хушський ⁶¹
Євстафій Стефанів Сіріцький	Нетребка, Корсунське староство	1752	Молдова, єпископ Ієротей Хушський ⁶²
Дем'ян Лук'янович	Войтове, Чигиринське староство	1750-ті	Молдова, єпископ Ієротей Хушський ⁶³
Федір Дем'янів	Залевки, Жаботинський ключ	1750-ті	Молдова, єпископ Ієротей Хушський ⁶⁴
Стефан Угрич	Яблунівка, Жаботинський ключ	1750-ті	Молдова, єпископ Ієротей Хушський ⁶⁵
Петро Лінниченко	Куликівка, Жаботинський ключ		Молдова, єпископ Ієротей Хушський ⁶⁶
Олександр Левицький	Ківшовата		Молдова, єпископ Ієротей Хушський ⁶⁷
Симеон Данилів	Залевки, Жаботинський ключ	До 1754	Никодим, єпископ Букурештський за благословенням Філарета, митрополита Букурештського ⁶⁸
Іоанн Домницький	Пашківка, Фастівський деканат	28.05.1755	Даниїл Ренський ⁶⁹
Досифій Павлів	Воронівка, Чигиринське староство	29.03.1757	Даниїл Ренський ⁷⁰
Федір Клонський	Суботів, Михайлівська	20.04.1757	Даниїл Ренський ⁷¹
Климент	Жаботин, Миколаївська	5.09.1757	Даниїл Ренський ⁷²
Григорій Хоминський	Мліїв	1757	Даниїл Ренський ⁷³
Йосиф Симеонів	Медведівка, Михайлівська	1757	Даниїл Ренський ⁷⁴

⁵⁷ ЦДІАК України. – Ф. 990. – Оп. 1. – Спр. 664. – Арк. 73.

⁵⁸ Киевские епархиальные ведомости. – 1862. – № 10. – С. 345.

⁵⁹ Киевские епархиальные ведомости. – 1862. – № 4. – С. 115.

⁶⁰ Киевские епархиальные ведомости. – 1862. – № 12. – С. 409.

⁶¹ Архив ЮЗР. – Ч. 1. – Т. 3. Материалы для истории православия в Западной Украине в XVIII ст.: Архимандрит Мелхиседек Значко-Яворский (1759–1771) / Под ред. В. Б. Антоновича. – К., 1864. – С. 157.

⁶² ЦДІАК України. – Ф. 990. – Оп. 1. – Спр. 653. – Арк. 41.

⁶³ Киевские епархиальные ведомости. – 1861. – № 15. – С. 454.

⁶⁴ Киевские епархиальные ведомости. – 1862. – № 12. – С. 415.

⁶⁵ Там само. – С. 415–416.

⁶⁶ Там само. – С. 418.

⁶⁷ ЦДІАК України. – Ф. 990. – Оп. 1. – Спр. 652. – Арк. 91.

⁶⁸ Киевские епархиальные ведомости. – 1862. – № 12. – С. 412.

⁶⁹ ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1009. – Спр. 56.

⁷⁰ Киевские епархиальные ведомости. – 1861. – № 15. – С. 456.

⁷¹ Киевские епархиальные ведомости. – 1862. – № 10. – С. 342.

⁷² Киевские епархиальные ведомости. – 1862. – № 12. – С. 408.

⁷³ ЦДІАК України. – Ф. 990. – Оп. 1. – Спр. 631. – Арк. 1.

Донченко			
Ієремія Лук'янович	Янівка, Жаботинський ключ	26.01.1758	Даниїл Ренський ⁷⁵
Гавриїл Петрицький	Виноградський Ірдинський Успінський монастир, настоятель	1758	Даниїл Ренський ⁷⁶
Іоанн	Кожарки, Чигиринське староство	1758	Даниїл Ренський ⁷⁷
Іоанн Гречина	Корнилівка, Корсунське староство	27.08.1759	Даниїл Ренський ⁷⁸
Павло Ковальчук	Кам'янка, Жаботинський ключ	1759	Даниїл Ренський ⁷⁹
Іоанн Ковальченко	Косарі або Бурти, Жаботинський ключ	1750-ті	Даниїл Ренський ⁸⁰
Прокопій Ничипорів	Суботів, Іллінська	03.1760	Даниїл Ренський ⁸¹
Андрій Іллів Бантовський	Медведівка, Преображенська	1760	Даниїл Ренський ⁸²
Матвій Іванів	Тіньки, Чигиринське староство	1760	Даниїл Ренський ⁸³
Федір Тарасів	Медведівка, потім – Сікава (тепер – Червона Слобода)	1760	Даниїл Ренський ⁸⁴
Михайло Микитин	Калабарка, Чигиринське староство	21.04.1761	Даниїл Ренський ⁸⁵
Стефан Стефанович	Чигирин, Преображенська	1761	Даниїл Ренський ⁸⁶
Тимофій	Бужин, Чигиринське староство	1761	Даниїл Ренський ⁸⁷
Максим Левицький	Жаботин, Успенська	18.05.1762	Даниїл Ренський ⁸⁸
Антоній Михайлів	Райгород, Чигиринське староство	26.10.1762	Ясси, Гавриїл Каллімачі ⁸⁹
Яків Боцвіновський	Бужин, Чигиринське староство	1762	Даниїл Ренський ⁹⁰
Гавриїл Іванів Царик	Пруси, Жаботинська волость	25.03.1763	Даниїл Ренський ⁹¹
Григорій Іоаннів Самборський	Адамівка, Чигиринське староство	9.11.1763	Каушани, Даниїл Ренський ⁹²

⁷⁴ Киевские епархиальные ведомости. – 1862. – № 4. – С. 114.

⁷⁵ Киевские епархиальные ведомости. – 1862. – № 12. – С. 418.

⁷⁶ Шпачинский Н. Киевский митрополит Арсений Могилянський и состояние Киевской митрополии в его правление (1757–1770 гг.). – К., 1907. – С. 16 (Приложение).

⁷⁷ Киевские епархиальные ведомости. – 1862. – № 10. – С. 344.

⁷⁸ ЦДІАК України. – Ф. 990. – Оп. 1. – Спр. 660. – Арк. 6–11.

⁷⁹ Киевские епархиальные ведомости. – 1862. – № 12. – С. 416.

⁸⁰ Там само. – С. 417.

⁸¹ Киевские епархиальные ведомости. – 1862. – № 10. – С. 343.

⁸² Киевские епархиальные ведомости. – 1862. – № 4. – С. 113.

⁸³ Киевские епархиальные ведомости. – 1862. – № 10. – С. 348.

⁸⁴ Архив ЮЗР. – Ч. 1. – Т. 3. Материалы для истории православия в Западной Украине в XVIII ст.: Архимандрит Мелхиседек Значко-Яворський (1759–1771) / Под ред. В. Б. Антоновича. – К., 1864. – С. 137–138.

⁸⁵ Киевские епархиальные ведомости. – 1862. – № 10. – С. 349.

⁸⁶ Киевские епархиальные ведомости. – 1861. – № 15. – С. 452.

⁸⁷ Киевские епархиальные ведомости. – 1862. – № 4. – С. 110.

⁸⁸ Киевские епархиальные ведомости. – 1862. – № 12. – С. 407.

⁸⁹ Архив ЮЗР. – Ч. 1. – Т. 2. Материалы для истории православия в Западной Украине в XVIII ст.: Архимандрит Мелхиседек Значко-Яворський (1759–1771) / Под ред. В. Б. Антоновича. – К., 1864. – С. 33.

⁹⁰ Киевские епархиальные ведомости. – 1862. – № 4. – С. 110.

⁹¹ Архив ЮЗР. – Ч. 1. – Т. 2. Материалы для истории православия в Западной Украине в XVIII ст.: Архимандрит Мелхиседек Значко-Яворський (1759–1771) / Под ред. В. Б. Антоновича. – К., 1864. – С. 95.

Федір Зелінський	Суботів, Михайлівська	1765	Даниїл Ренський ⁹³
Григорій Синячевський	Пархомівка, Білоцерківське староство		Даниїл Ренський ⁹⁴
Іоанн Назаріїв	Острійки, Білоцерківське староство		Даниїл Ренський ⁹⁵
Максим, Іоанн Остапович	Бірки, Жаботинський ключ	1740-ві, 1757	Молдавські архієреї ⁹⁶
Симеон Латинський, Василій	Жаботин, Успенська	1740-ві – 1750-ті	Волоські єпископи ⁹⁷
Стефан Кірук, Федір Марків	Суботів, Іллінська	1740-ві – 1750-ті	Молдавські архієреї ⁹⁸
Кіндрат Лотосович, Уласій, Климентій, Савва	Чигирин, Преображенська	1740-ві – 1750-ті	Волоські митрополити ⁹⁹
Іоанн Бойко	Кумейки, Мошенська губернія		Волоський рукоположенець ¹⁰⁰
Матвій Гаврилович	Крилів, Троїцька		Молдова ¹⁰¹
Микита, Ілля Василькевич	Боровиця, Чигиринське староство		Ясси ¹⁰²
Павло Гармаржевський	Фастівський деканат		Ясси ¹⁰³
Даниїл Кобилецький	Грузька, Фастівський деканат		Ясси ¹⁰⁴

⁹² Там само. – С. 57.

⁹³ Архив ЮЗР. – Ч. 1. – Т. 3. Матеріали для історії православ'я в Західній Україні в XVIII ст.: Архимандрит Мелхиседек Значко-Яворський (1759–1771) / Под ред. В. Б. Антоновича. – К., 1864. – С. 121.

⁹⁴ Киевские епархиальные ведомости. – 1893. – № 18. – С. 482.

⁹⁵ Там само. – С. 487.

⁹⁶ Киевские епархиальные ведомости. – 1862. – № 12. – С. 417.

⁹⁷ Там само. – С. 407.

⁹⁸ Киевские епархиальные ведомости. – 1862. – № 10. – С. 343.

⁹⁹ Киевские епархиальные ведомости. – 1861. – № 15. – С. 452.

¹⁰⁰ Архив ЮЗР. – Ч. 1. – Т. 3. Матеріали для історії православ'я в Західній Україні в XVIII ст.: Архимандрит Мелхиседек Значко-Яворський (1759–1771) / Под ред. В. Б. Антоновича. – К., 1864. – С. 280.

¹⁰¹ Киевские епархиальные ведомости. – 1862. – № 10. – С. 346.

¹⁰² Там само. – С. 347.

¹⁰³ Водзяновська Ірена. Фастів – столиця уніатського деканату // Католицька церква в історії Фастова (Матеріали наукової конференції з нагоди ювілею 100-річчя костелу Воздвиження Святого Хреста. Фастів, 17–18 вересня 2011 р.). – Фастів, 2013. – С. 146.

¹⁰⁴ Там само; ІР НБУВ, Ф. 233, №11.

Пивовар А.В., м. Київ

Про план зведення Єлисаветградської провінції 1766 року та його наслідки

В основу цієї публікації покладено маловідомий дослідникам документ з планом зведення Єлисаветградської провінції на лівий берег Дніпра, названий його укладачами "Обряд, как из Єлисаветградской провинции находящимся ныне во оной жителям в Новороссийскую губернию перевод издевать и всю сию операцию произвестъ" з доданими поясненнями на заперечення від Війська Запорозького.

Залучено його з паперів відомого українського історика середини XVIII ст. Григорія Андрійовича Полетики (ор. 1723-1784), частина з яких у 1851 році була придбана Головою археографічної комісії М.О. Судієнком¹ і в даний час зберігається в фонді VIII Інституту рукопису НБУ ім. В.І. Вернадського в місті Києві².

Документ не містить посилань на час його укладання, але за кількома згадками про початок переселення з наступного, 1767 року, можна без особливих ускладнень визначити, що йдеться про 1766 рік. Вочевидь, що тоді ж з'явилися і додані до нього заперечення та пропозиції Війська Запорозького, укладачів яких у цей час більше турбувала не стільки передбачена передача під протекцію Запоріжжя території, вивільненої від переселення Єлисаветградської провінції на лівий берег Дніпра, скільки можливі втрати визначених для цього земельних угідь між Українською лінією та Самарою, до яких особливий інтерес мала запорозька старшина, включаючи кошового отамана Петра Калнишевського.

Чи не вперше пропозиції про переселення Єлисаветградської провінції в рамках підвищення обороноздатності південних рубежів Російської імперії були сформульовані у донесенні на ім'я Катерини II від 27 серпня 1765 року генерал-губернатора Малоросії, головнокомандуючого Малоросійськими козацькими полками, Запорозькими козаками і Українською лінією графа Петра Рум'янцева за наслідками огляду в травні-серпні 1765 року прикордонних з Туреччиною територій від Орла при усті Синюхи до Бахмуту³, опублікованому в 2009 році запорізьким істориком В. Мільчевим⁴, за згодою якого текст донесення відтворено також у цій публікації.

Вочевидь, що на час підписання донесення сформульовані у ньому пропозиції були попередньо погоджені з вищими урядовими сановниками, оскільки за наказом 1767 року виборним від Війська Запорозького в Законодавчу комісію ще за день до цього (26 серпня 1765 року) в Комісії для розгляду прохань від Війська Запорозького генералами Микитою Паніним, графом Захаром Чернишовим, князем Олександром Вяземським запорозька депутація на чолі з кошовим Петром Калнишевським з волі Катерини II вже була обнадіяна вирішенням цього питання⁵, яке порушувалося в рамках прохання депутації про повернення Війську Запорозькому на підставі наданих копій універсала Богдана Хмельницького⁶ та інших документів, начеб-то віднайдених в кошовому архіві, відповідної території між Бугом і Дніпром на південь від Тясмину, відведеної у свій час для поселення Нової Сербії та Слобідського козачого полку.

Крім згаданих у складі Комісії генералів та П. Рум'янцева до підписання "Обряду" долучалися також Іван Глебов (до 1756 року – Головний командир Новосербського та Слобідського козачого поселень, а з 1762 року – генерал-аншеф, Київський генерал-губернатор, до сфери відання якого у складі Єлисаветградської провінції продовжували перебувати підпорядковані Обер-коменданту Київської фортеці гарнізонні батальйони фортеці Святої Єлисавети) та Яків фон Брант (генерал-поручик, з 31 серпня 1765 року – Головний командир Новоросійської губернії), який, схоже, не

¹ Литвинова Т. Папери родини Полетик в архівосховищах України та Росії // Архіви України. – 2006, № 1-6(259), с. 49.

² Копії цих документів зберігаються також серед архівних матеріалів Н.Д. Полонської-Василенко (ІР НБУВ, ф. 42, спр. 66, арк. 211-223).

³ З перенесенням з березня 1765 року центру Новоросійської губернії до Кременчука та приєднанням до її складу лівобережної Катерининської провінції до відання графа П.Рум'янцева у військовій сфері почала входити також територія правобережної Єлисаветградської провінції.

⁴ "Военно-политическое обозрение турецкой границы" П. Рум'янцева як джерело з історії Південної України // Січеславський альманах. Вип. 4. – Нікополь, 2009, с. 54-63.

⁵ Наказ запорожским депутатам, отправленным в Комиссию Нового Уложения. 1767// Скальковский А. История Новой Сечи или последнего Коша Запорожского. – Одесса, 1841, с. 404.

⁶ Про підробку цього документу починаючи з праць академіка Міллера маємо досить обширну літературу з аналізом тогочасних реалій. Та й Притясминня з королівським наданням Чигиринському полку ніколи не відносилися до пониззя Дніпра, від якого, власне, і походить назва Війська Запорозького Низового.

особливо переймався обороноздатністю Єлисаветградської провінції, більше опікуючись соляними операціями, що проходили через губернське місто Кременчук (РГАДА, ф. 248, оп. 42, д. 3725, лл. 67-69).

За описом перебування у 1765-1767 роках депутації Війська Запорозького на чолі з кошовим отаманом Калнишевським у Санкт-Петербурзі для завершення запорозьких справ останні були викликані та прибули до двору імператриці Катерини II у середніх числах лютого 1766 року⁷. Вочевидь, що саме тоді і було підписано "Обряд", а також отримано зауваження та заперечення до нього від Війська Запорозького. Але поки у відомстві генерал-аншефа Чернишова готувалася відповідь на останні, більш-менш цілісний виклад якої було наведено С. М. Соловйовим у томі 27 "Історії Росії з найдавніших часів"⁸, уже 23 березня 1766 року замість переведеного в сенатори І. Глебова, Київським генерал-губернатором було призначено Федора Матвійовича Воейкова.

26 лютого 1767 року розглянуте також донесення генерал-поручика фон Бранта про його відставку від служби (РГАДА, ф. 248, оп. 67, д. 5991, л. 1000), на місце якого головним командиром Новоросійської губернії було призначено генерал-поручика Леонт'єва, невдовзі (березень 1766 року) також відстороненого від служби (там же, оп. 68, д. 6022, запись в генеральному журналі, лл. 227-234). І лише 24 липня 1767 року в Сенат надійшов іменний указ про підпорядкування Новоросійської губернії Київському генерал-губернатору Воейкову (там же, оп. 43, д. 3772, л. 34; д. 3744, л. 661), який, вочевидь, не належав до прихильників зведення Єлисаветградської провінції. Тому не випадково, що початок своєї діяльності із значно розширеними повноваженнями Ф. Воейков за дорученням Катерини II розпочинає з огляду Новоросійської губернії, щоб особисто пересвідчитися у її тогочасному стані, про що вже 29 вересня, прибувши до фортеці Святої Єлисавети, повідомляє кошового отамана Калнишевського, "что не смотря на позднее время, он отправляется для осмотра края, поверки земель и границ Запорожских с Высочайше утвержденною картою Новороссийской губернии"⁹.

Стислі результати огляду з висновками про недоцільність переселення Єлисаветградської провінції та пропозиціями щодо зміцнення її обороноздатності були направлені на розгляд Катерини II при реляції Ф. Воейкова від 12 грудня 1767 року, доставка яких доручалася генерал-майору Ісакову, як найбільш обізнаному з реальним станом провінції, що, при потребі, міг надати необхідні пояснення. Вочевидь, що крім додаткових матеріалів суто статистичного характеру, які відклалися серед документів відповідної справи у Розрядному архіві РГАДА, Ісаков брав із собою також примірник останньої карти Єлисаветградської провінції, німецькомовна копія якої в даний час зберігається в картографічній колекції Королівської бібліотеки міста Копенгагена, а також карту всієї Новоросійської губернії з показанням у її лівобережній частині кордону на південний схід від Самари, у межах якого передбачалося переселити Єлисаветградську провінцію, копія якої, виконана 23 листопада 1773 року, зберігається в Державному історичному музеї міста Москви.

Показово, що на згаданій карті провінції крім фортеці Святої Єлисавети відмічено 10 уріплених шанців, розташованих переважно в межах території Чорного і Жовтого гусарських полків (Архангельський, Петроострівський, Миргородський, Сентовський, Цибулівський, Глинський, Криловський, Табуриський, Крюківський, а також Мішуринський), які в цілому співпадають з тогочасним розташуванням артилерійських команд (див.: Інгульський степ, вип. 5, с. 86-87). Проте, чи були при цьому влаштовані і відповідні укріплення – достовірних відомостей не маємо. Лише в щоденнику подорожі Єлисаветградською провінцією Й. Гільденштедта 1774 року за відомостями, отриманими ним в Новоросійській губернській канцелярії під час зимівлі в Кременчуці, знаходимо згадки про 12 таких укріплених шанців: Архангельск, Мішурин Ріг, Цибулів, Крилов, Петрів Острів, Новомиргород, Сента, Панчев, Глинськ, Крюків, Кам'янка (Потоцька) і Дніпрово-Кам'янка¹⁰. З них три перших були зведені ще до поселення сербів. Щодо найбільш давнього Табуриського укріплення, яке існувало ще до російсько-турецької війни 1735-1739 років, про нього Гільденштедт згадує уже безпосередньо в щоденникових записях, побувавши у цьому шанці¹¹.

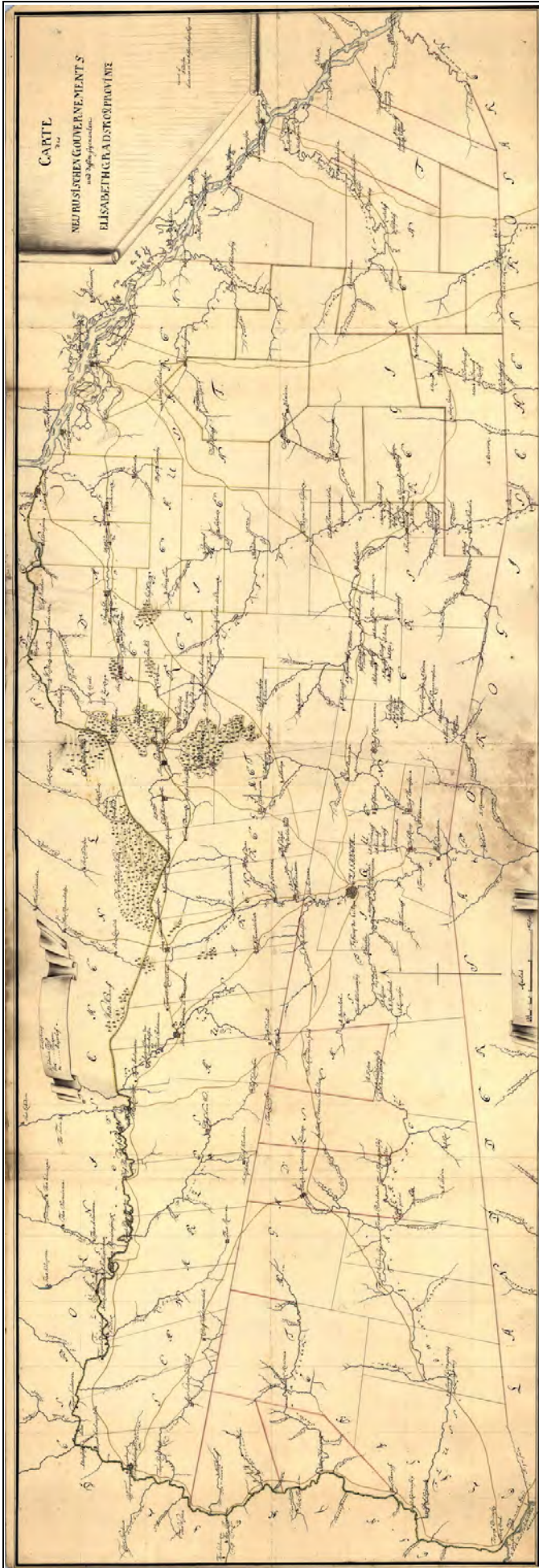
⁷ Скальковский А. История Новой Сечи или последнего Коша Запорожского. – Одесса, 1841, с. 279.

⁸ С. М. Соловйов отримані зауваження та заперечення називає скаргою Війська Запорозького (Соловьев С.М. История России с древнейших времен. Кн. 6, т. 26-29. – СПб., 1896, с. 303).

⁹ Скальковский А. История Новой Сечи или последнего Коша Запорожского. – Одесса, 1841, с. 265. Показово, що саме в цей час перед Ф. Воейковим від Коша порушується зустрічне питання про зведення пікінерних хуторів, поселених за межами території, відведеної в межах південних кордонів Єлисаветградської провінції.

¹⁰ Guldénstädt J. A. Reisen durch Russland und im Caucasischen Geburge. Bd. II – St. Petersburg, 1791, p. 117-119.

¹¹ Гільденштедт Й.-А. Подорож Єлисаветградською провінцією 1774 року / Упор. Пивовар А.В. – К., 2005, с. 13.

Німецькомовна копія карти Єлисаветградської провінції 1767 року (Carte des neurusischen Gouvernements und dessen sogenannten Elisabethgradskoy provintz (KVК 1212-0-1820/1). Крім вищегаданих укріплень на карті відображено також значну кількість державних та приватних слобід, а також хутрів та млинів, які мали продемонструвати певні успіхи в заселенні провінції, зокрема, в земельних округах:

Чорного гусарського полку: Новомиргородській – сл. Нова Вись, Лутковська і Цастило (біля озера на правобережжі Висі); Печковській – сл. Карачона; Петроострівській – сл. Павлова і хут. Моїсеєва; Надлацькій – сл. Вукотича; Калніболотській – сл. Живановича; Архангельській – сл. майора Серезлія і 14 хуторів; Мартоношській – сл. Булацеля; Каніжській – сл. Переволочка; Сентовській – сл. Черниченкова; Вуковарській – сл. Дони, Северинка і Вишнякова; Федварській – сл. Ташки; Суботницькій – сл. Чернікова, Георгієва і Екскузовицька; Цибулівській – сл. Михайлівка; Мошоринській – сл. Мервінського і хут. Требінській; слобода в Чорному лісі і в Чуті (Фабрична);

Жовтого гусарського полку: в Табуриській окрузі – хут. Баді; Криловській – сл. Золотарівка і Скелевата; Земунській – сл. Алишовська; Павлишській – сл. Косікова (Касінова); Чонградській – сл. Кобзарівка і Нікольська; Вершацькій – сл. Іваницька, Плоска, хут. Корби і Церного; Глинській – сл. Марьяновича і Фріча; Дмитрівській – сл. Тонконогівка, Веселий Кут, Ухівка, 3 млина і 2 хутора з млинами; Глоговацькій – сл. Косовка; Яновській – сл. Боровська; Шоломошській – сл. Глинська (Галаганова) і Вуйтчена (Вуйча);

Єлисаветградського пікінерного полку: в Мурзинській окрузі – 15 хуторів; Голокам'янській – 8 хуторів; Верблужській – 2 хутора і млин Сиберін; Овнянській – сл. Бешка, Пивоваровича, Звенигородського і 12 хуторів; Зеленянській – сл. Жовга і 9 хуторів; Омельницькій – слобідка Адабаша і 8 хуторів; Домотканській – хут. Чорного; Бородаївській – 8 хуторів; Кам'янській – сл. Калужина; Мішуринорозькій – сл. Новоселиця і хут. Устимовича; Гройницькій – сл. Буянська і Вілагош; Грузькій – сл. Лелеківка, Михалчі і 2 хутора; Висковській – хут. Котов; Плетеноташлицькій – слобідка Нечипоренкова і хут. Лутковського; Тернівській – 6 хуторів; Добрянській – хут. Табанця; Орлянській – сл. Калмазова; Попельнастівській – хут. Петрушин; Аджамській – сл. Бутовича і Покровська.

В державних округах: в 2-й – сл. Онуфр ієва, Чорби і Зибка; в 3-й – сл. Радковичка і Челованова (згодом Куколівка); в 5-й – хут. Гегелі; в 6-й – 3 хутора; в 7-й (Спасівській) – безіменні сл. і хут.; в 9-й – 4 хутора; в 14-й – хут. Лисогорський; в 16-й – сл. Злинка і 2 хутора; в 17-й – сл. Калинівка, Клинци і хут. Литвинової; в 18-й – сл. Красноярьська і 5 хуторів. В окрузі фортеці Св. Єлисавети – 12 хуторів.

Карта всей Новороссийской губернии с показанием Елисаветградской и Екатеринбургской провинций дач, також прикосновенных двух государств в смежности владений. Сочинена 1767 году октября 23 дня (ГИМ, ГО-4381/11)

Пропозиції генерал-губернатора Ф. Воейкова щодо Єлисаветградської провінції в цілому відповідали великодержавницьким інтересам Катерини II, але остання пропонує попередньо уладнати це питання з графом П. Рум'янцевим, за результатами зустрічі яких на початку березня

1768 року в місті Ніжині було укладено "План о приведении в безопасность Елисаветградской провинции в нынешнее время", направлений на розгляд імператриці при реляції П.Рум'янцева від 13 березня того ж року.

Втім, в очікуванні погодження імператрицею вищезгаданого плану, 1768 рік не став переломним для стабілізації внутрішньої ситуації в Єлисаветградській провінції. За відсутності надійних урядових гарантій у 1768 році майже вдвічі зменшилася кількість та обсяги роздачі земель (див., зокрема: Інгульський степ, вип. 3, с. 83). За документами архіву фортеці Святої Єлисавети фіксуються чисельні випадки п'янства серед офіцерів (ІР НБУВ, ф. ІХ, спр. 2767-2788, арк. 20). Значних зусиль потребувало владнання прикордонних стосунків із Запоріжжям, зведення пікінерних хуторів та форпостів з підконтрольної йому території, а також запорозьких зимівників, розташованих у межах провінції. Як на Воєйкова, так і на Рум'янцева, покладалася і боротьба з конфедератами та сплеском гайдамацтва, яка після погрому в Балті стала приводом для оголошення османським двором походу на Росію (29.09.1768).

Але ще до цього, на підставі донесень Воєйкова і Прозоровського Рум'янцев, відчуваючи неминучість війни, у достатньо відомому рапорті у Військову колегію від 24 вересня 1768 року знову порушує питання низької обороноздатності Єлисаветградської провінції та розташованої тут фортеці Святої Єлисавети. При цьому, щоб зняти з себе відповідальність за реальний стан справ та втрачені можливості за роки безплідної переписки довкола "Обряду", ці тези згодом, в тому числі після набігу татар на Єлисаветградську провінцію наприкінці січня 1769 року, будуть повторені ним в десятках інших рапортів та листів до урядових сановників.

Згідно з реляцією Воєйкова від 17 листопада 1768 року¹², надісланою фактично за день до офіційного оголошення війни з Оттоманською Портою (маніфест Катерини II від 18 листопада 1768 року) останнім були надані розпорядження про підготовку поселян до можливого переселення їх сімей за Дніпро та про необхідність приведення в належний стан наявних укріплень лише на початку останнього місяця осені. Ще певний час був необхідний для доведення наданих розпоряджень для їх виконання на місцях. Зокрема, стосовно зведення чи поновлення земляного укріплення у найбільш наближеному до губернського міста Кременчука – Крюківському шанці, таке розпорядження датується 13 листопада 1768 року, коли зазвичай уже розпочиналися перші приморозки і з огляду на добре описану бароном Тоттом засніжену та морозну зиму 1768-1769 років¹³, могло бути виконане скоріше вже з настанням весни.

Щодо укріплень у вищезгаданих Кам'янському шанці та пікінерній Дніпровій Кам'янці додаткових відомостей не маємо. Перебуваючи майже два тижні в тій же Кам'янці, про зведене тут укріплення Гільденштедт не згадує, а в Дніпрову Кам'янку не заїздив. Не зазначено про наявність укріплень у цих та деяких інших поселеннях також на найбільш детальній межовій карті Єлисаветградської провінції, підготовленій для новопризначеного Головним командиром Новоросійської губернії генерал-поручика Г. Потьомкіна в грудні 1774 року (див.: Інгульський степ, вип. 3, с. 50)¹⁴. Останнє однак не виключає, що відповідні позначки могли стосуватися лише ротних шанців, де продовжували розміщуватися артилерійські команди, кількість яких наприкінці війни, у міру зниження небезпеки ворожого вторгнення, поступово зменшувалася.

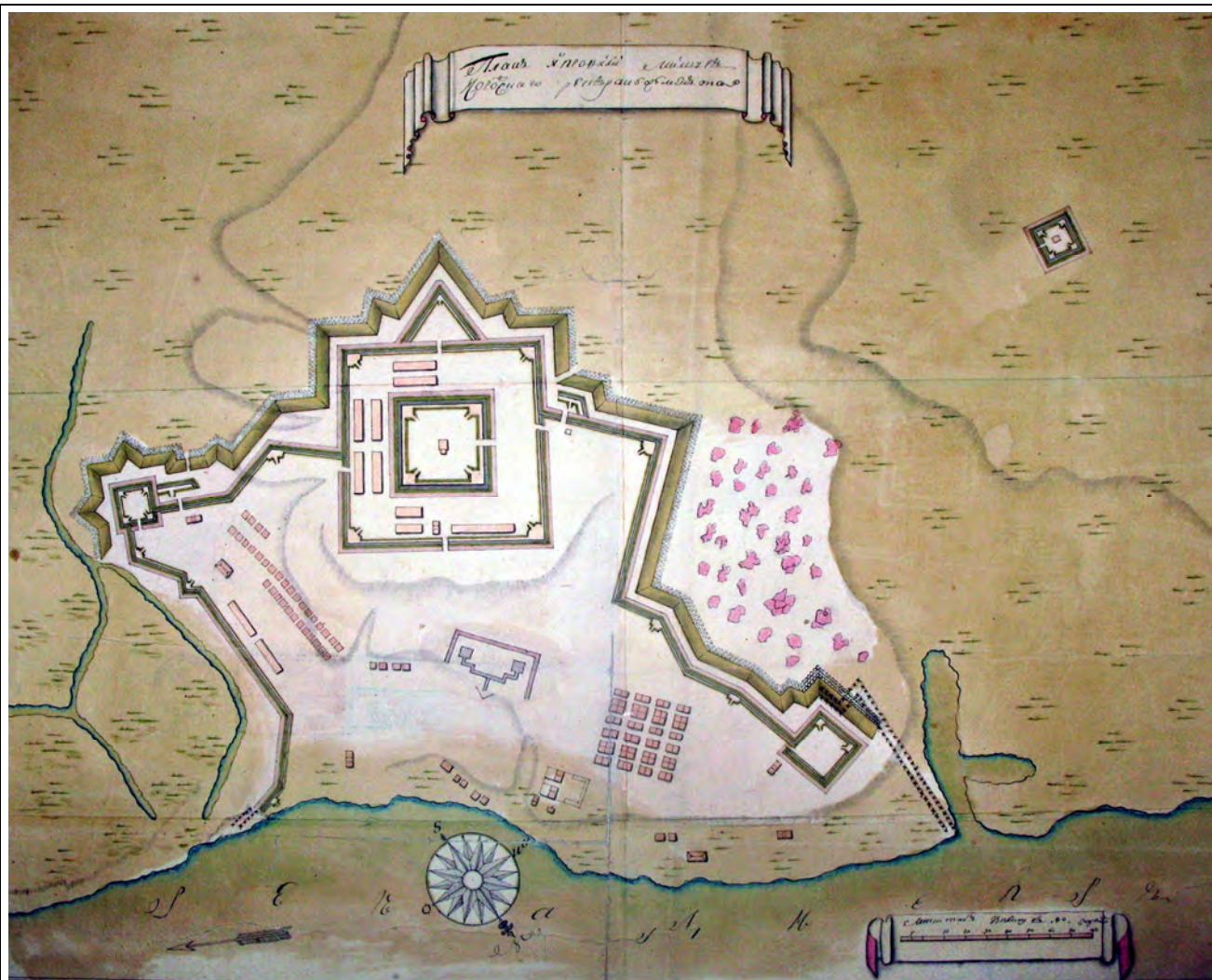
Переважаюча більшість укріплень мали чотирикутну форму. Лише в центрах гусарських полків, а також в Архангелогородському шанці останні були п'ятикутні. Досить оригінальну конструкцію мало укріплення при Мішуриному Розі, зведене, як відомо, ще в 1737 році під час Очаківського походу армії графа Мініха, де за описом Гільденштедта був "устроен четырехугольный редут, каждая сторона которого имеет 80 шагов длины. В середине его стоит церковь, а каждый угол его занят пушкой. Этот четырехугольник окружен другим, каждая сторона которого имеет 220 шагов длины; южная сторона этого последнего четырехугольника снабжена еще горнверком, выступающим в стене, а от западной и восточной спускаются к Днепру крылья, по несколько сот шагов длины, на подобие ретраншемента, с хорошими рвами"¹⁵.

¹² Андриевский А.А. Реляции Киевского генерал-губернатора за 1768-1769 гг. – К., 1892, с. 84-85.

¹³ Лише в районі Аджамки мала місце короткочасна відлига з дощем // Записки барона Тотта о татарском набеге 1769 г. на Ново-Сербию // Киевская старина. – 1883, № 9-10, с. 166.

¹⁴ Більш крупномасштабні фотокопії фрагментів зазначеної карти Єлисаветградської провінції 1774 року та її експлікації зберігаються в Секторі картографії НБУ ім. В.І. Вернадського за № 43529.

¹⁵ Гільденштедт Й.-А. Подорож Єлисаветградською провінцією 1774 року, с. 44.

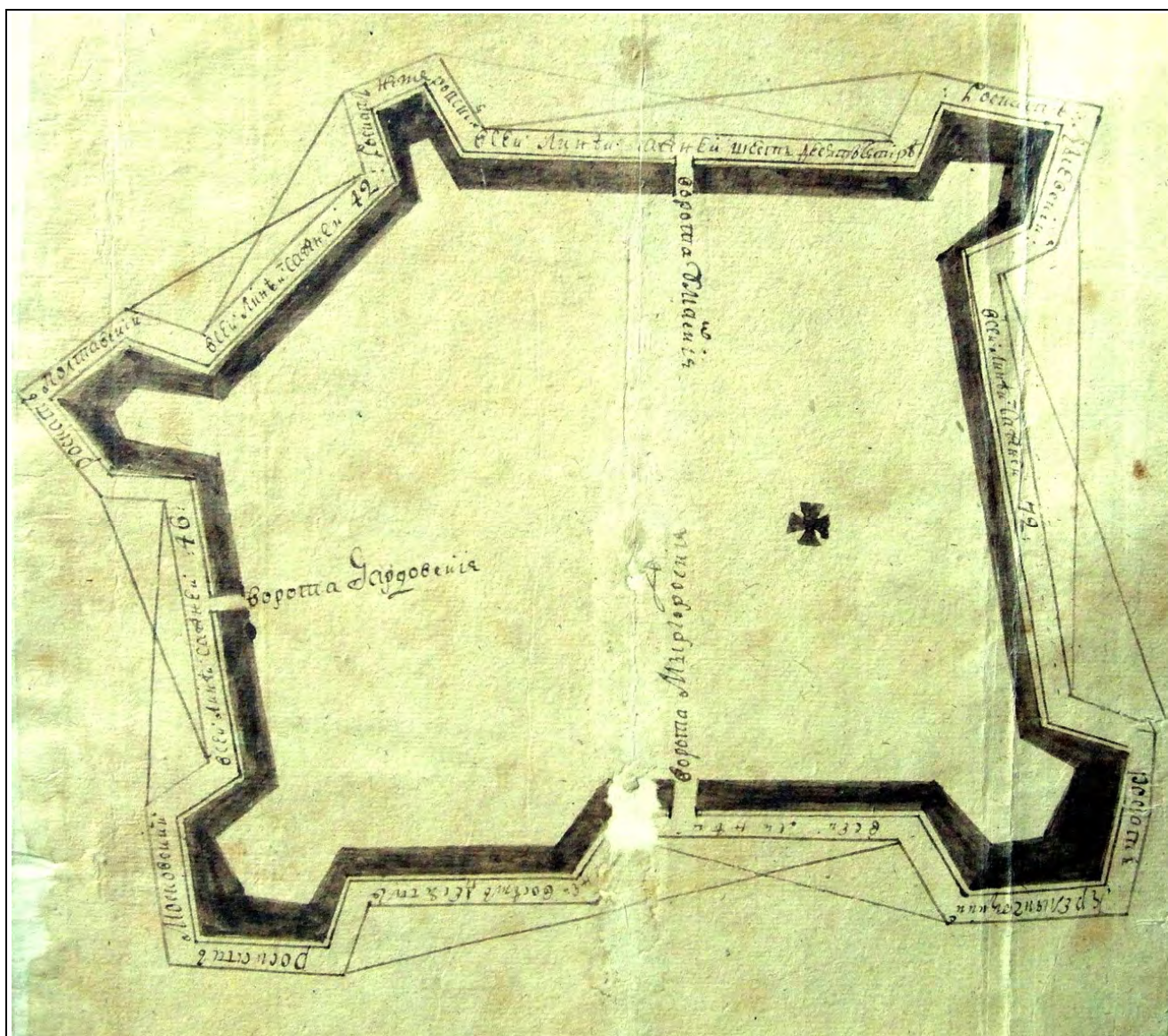
План Мішуринорозького ретраншементу за копією XIX ст. з колекції ОТІС (СК НБУВ, № 45418)

Новозведені з часу заснування Нової Сербії укріплення Гільденштедт характеризує як такі, що мали правильну геометричну форму, більш давні – неправильну, що не завжди відповідає дійсності, оскільки їх реальна конфігурація та розміри залежали насамперед від особливостей місцевого ландшафту, наявності сусідньої забудови, а також інших умов, необхідних для реалізації відповідних проектів, тим більше коли земляні вали традиційно зводили довкола уже діючих церков.

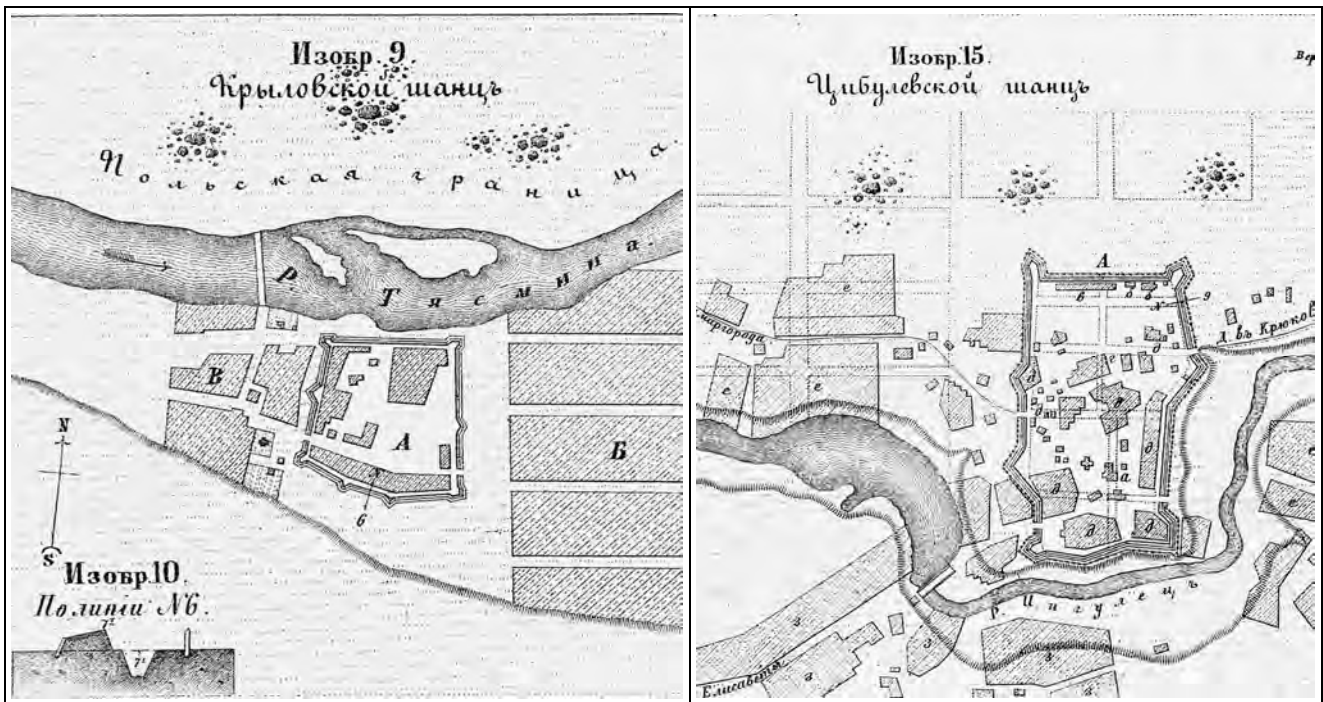
Кресленик валів Табуриського укріплення, виконаний у 1812 році Олександрійським повітовим землеміром Т. Арнаутовим (ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 800, арк 37)

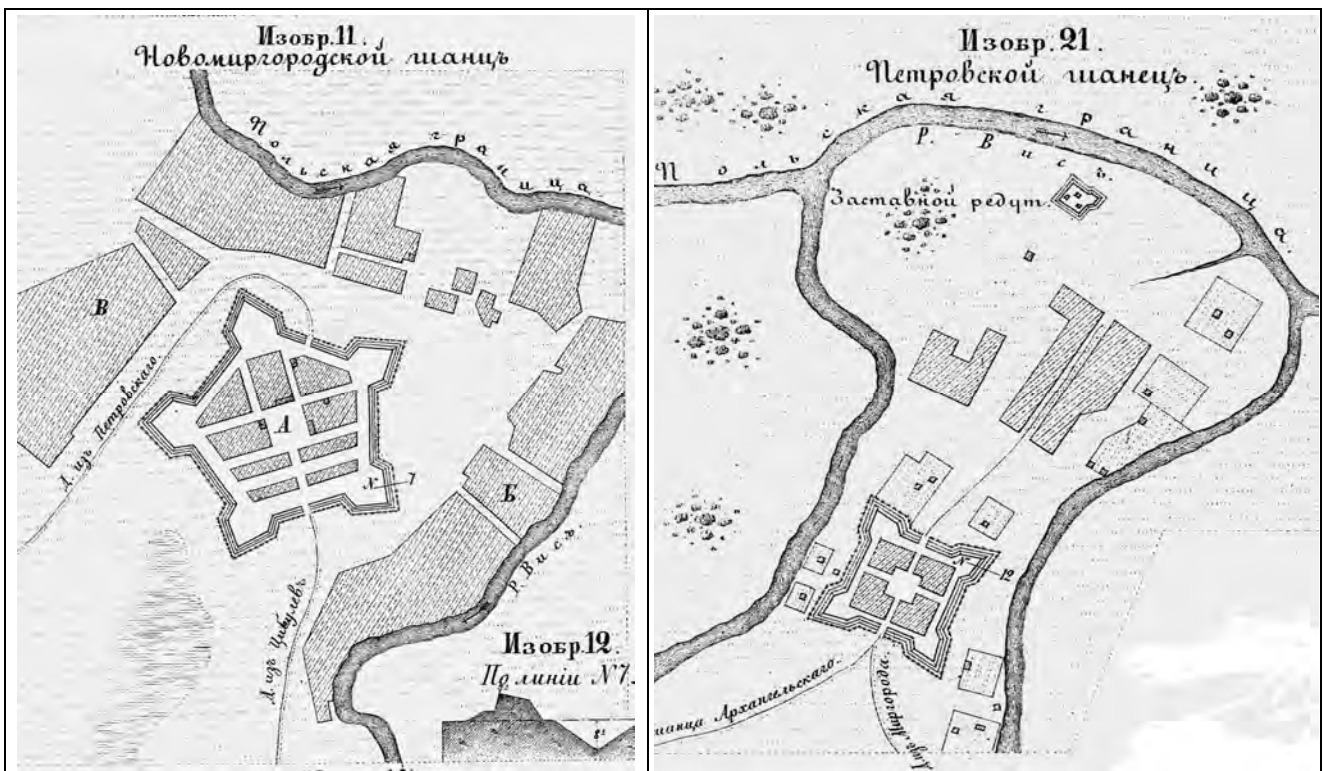
Щодо земляних валів у селі Глинське, де за рапортом того ж землеміра Арнаутова "едва только признаки оного в натуре существуют, частию в разсуждение употребления земли на селитряной завод г-на надворного советника Чорбы, что в деревне его Александрийского уезда Петровой, против казенного селения Глинска расположенной, а частью от давности времени", то нанести їх на план уже не представлялося возможным (там же, арк. 38 і зв.). У зв'язку із зазначеним маємо можливість додати лише забраження орієнтовного місця розташування Глинського укріплення, залучене із згаданої межової карти Єлисаветградської провінції 1774 року (РО БАНР, СПб, инв. № 565).

План Архангелогородської фортеці, доданий до листа Миргородського полковника В. Капніста від 10 травня 1744 року (ІЦДІАК України, ф.127, оп.1020, спр.837, арк. 2). План не має ознак просторової орієнтації укріплення, яку, однак, не важко встановити за розташуванням її трьох воріт: Миргородських (східних), Гардових (південних) і Уманських (західних). Зазначено також назви 5-ти розкатів (кутових бастионних укріплень): Московського, Полтавського, Немирівського, Київського і Кременчуцького та відстань між ними, відповідно – 46, 42, 64, 72 і 80 сажнів

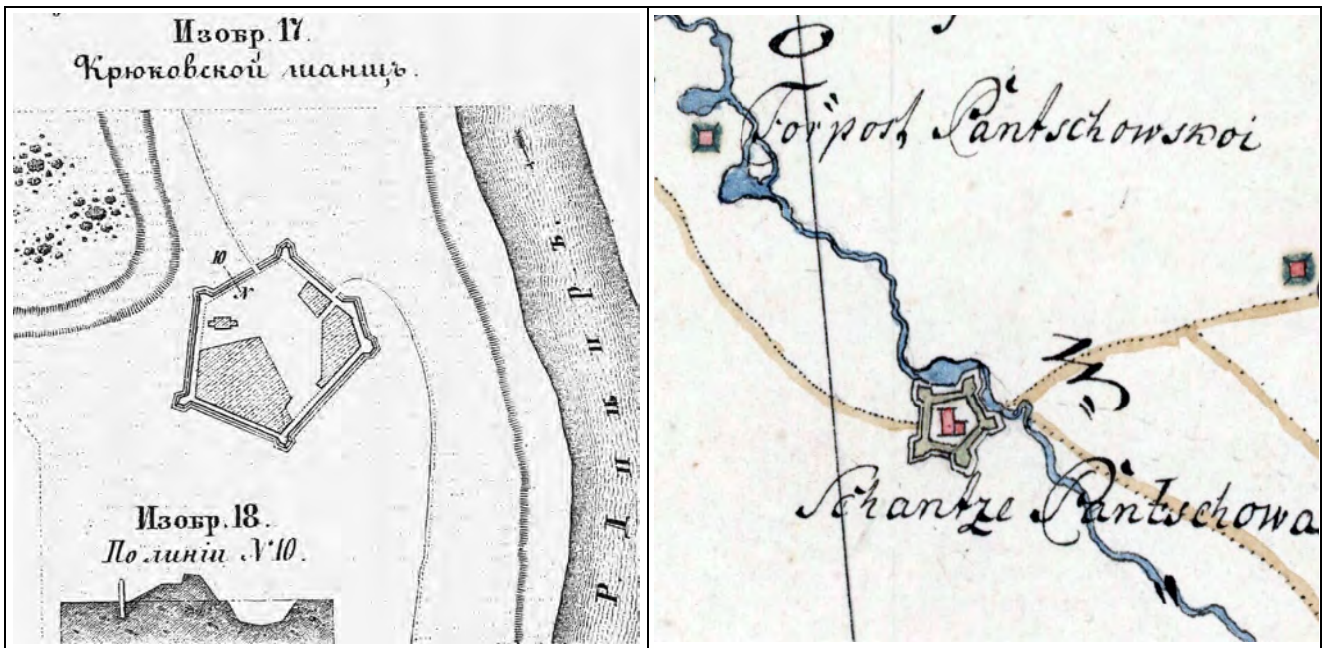

Плани Криловського (зобр. 9) і Цибулівського (зобр. 15) укріплень з Атласу планів і креслень до роботи Ф. Ласковського "Материалы для истории инженерного искусства в России". Ч. 3. – СПб., 1865)

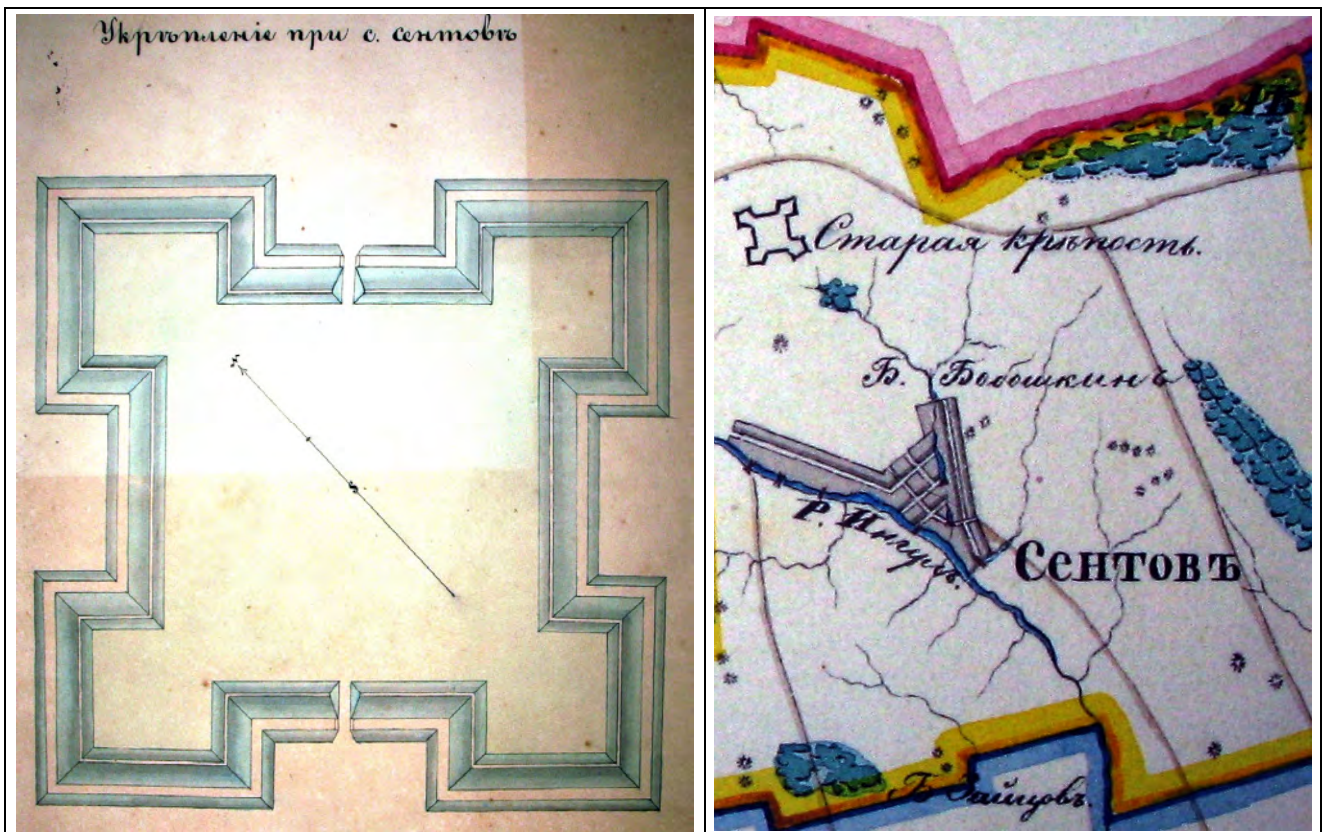

Плани Новомиргородського (зобр. 11) і Петроострівського або Петрівського (зобр. 21) укріплень з Атласу планів і креслень до 3-ї частини вищезгаданої роботи Ф. Ласковського (СПб., 1865)

Як свідчать наявні зображення укріплень, переважна більшість з них влаштовувалися в середині відповідних поселень. До таких за межевою картою 1774 року належало також і Панчівське укріплення, про орієнтовне розташування якого, як і стосовно Глинського укріплення, певне уявлення дає лише його суто схематичне зображення на згаданій карті. Ще два укріплення були влаштовані за межами відповідних ротних поселень. До таких, зокрема, відноситься Крюківське укріплення, що при спалаху в 1771 році епідемії чуми дозволило його використання у якості карантину, а також Сентівське, влаштоване на місці раніше діючого форпосту.

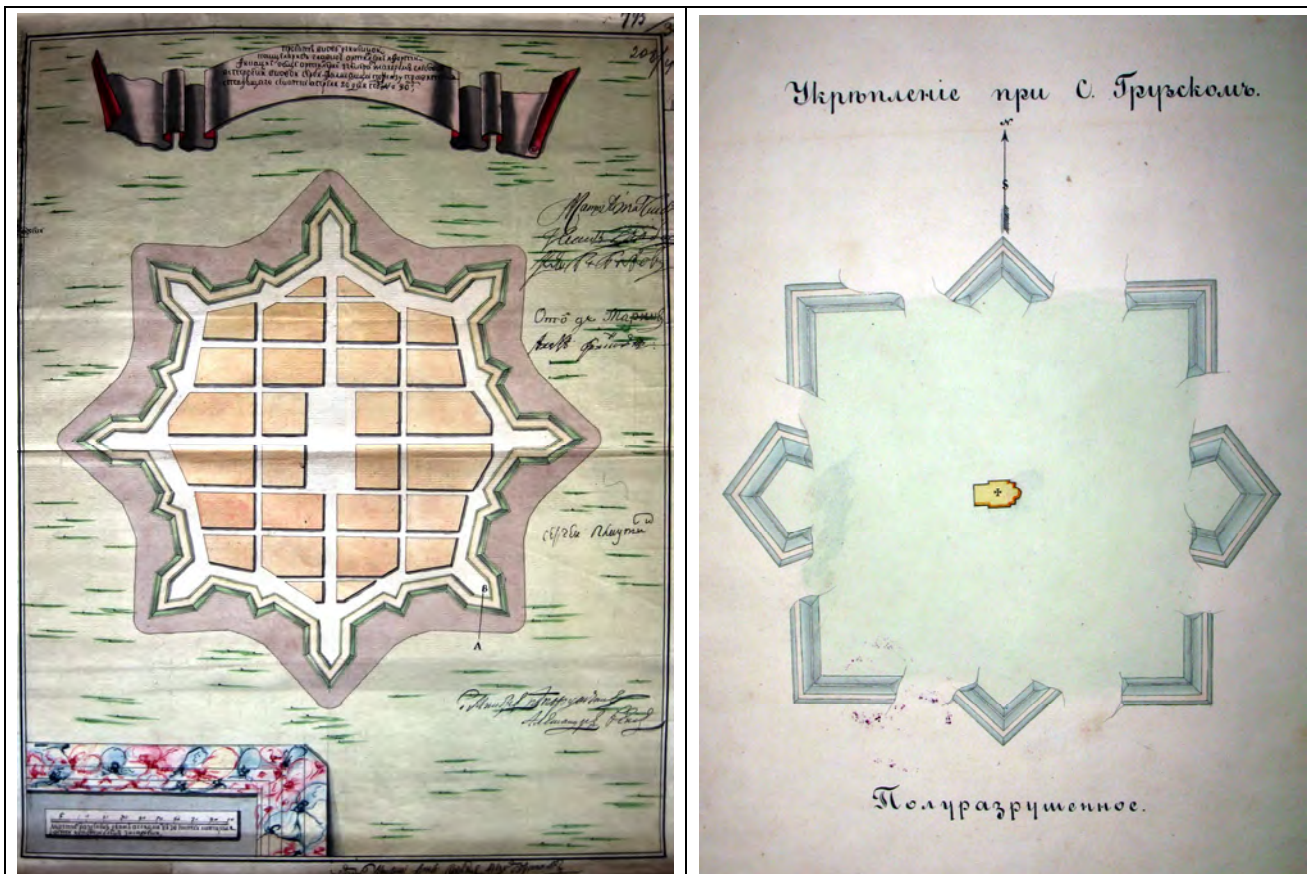
План Крюківського укріплення (зобр. 17) з Атласу планів і креслень до 3-ї частини вищезгаданої роботи Ф. Ласковського (СПб., 1865) та зображення місця розташування укріплення при Панчівському шанці на карті Єлисаветградської провінції 1767 року (КВК 1212-0-1820/1)

План Сентівського укріплення із Зібрання планів давніх укріплень та карт округів Українського, Київського і Новоросійського військових поселень 1847-1848 років (Бібліотека ОАМ, № 2181)

Показово, що за картою Новоросійської губернії 1764 року (див. Інгульський степ, вип. 5, с. 81-82) Сентівське укріплення початково планувалося до зведення у межах відповідного ротного поселення. В той же час укріплення в Панчевській роті не передбачалося. Натомість про попередньо запланований до зведення польовий шанець при слободі Красній у межах тогочасного Кінного пікінерного полку, зазначений на карті Новоросійської губернії 1764 року, в подальших картографічних джерелах уже не згадується, як і за більш щільну мережу укріплених форпостів вздовж з кордону з Запорозькою Січчю.

Додатково до вищезазначених укріплень збереглися також проектний і ситуаційний плани восьмикутного фельдшанця, передбаченого до зведення ще у 1753 році для посилення оборони фортеці Святої Єлисавети. Відповідно до затвердженого 22 березня 1764 року Катериною II доповіді сенаторів Паніних "О именовании Новосербского поселения Новороссийскою губерниею..." передбачений до заведення фельдшанець хоч і був влаштований при пікірній слободі Грузькій, початково мав обслуговуватися караулами від трьох гарнізонних батальйонів фортеці Святої Єлисавети, прикриваючи підступи до неї з північного заходу "пока тамошние поселенные полки, хотя и конные, но в состоянии найдутся оные места своими караулами заняты" (ПСЗРИ-I, т. 16, с. 660)¹⁶.

Проектний план фельдшанця в Новій Сербії 1753 року (РГИА, ф. 1399, оп. 1, д. 557) та кресленик відповідного укріплення, зведеного при ротній слободі Грузькій Єлисаветградського пікірного полку із Зібрання планів давніх укріплень та карт округів Українського, Київського і Новоросійського військових поселень 1847-1848 років (Бібліотека ОАМ, № 2181)

Щодо південного напрямку, як фортеця, так і ротні слободи пікірного полку відповідного захисту не мали, хоч затвердженим планом передбачалося і їх земляними валами "исподволь обнести". Але навіть при наявності таких укріплень при пікірних слободах, які в народі також називали шанцями, останні до таких не належали, оскільки були пристосовані лише для ведення ружейної стрільби. Та й за відсутності офіційно призначеного командира пікірного полку особливого контролю за їх зведенням не було. Майор Амлешов, на якого покладалося командування полком, обрав місцем свого перебування Мішурин Ріг, що дозволяло підтримувати більш оперативну комунікацію як з губернським начальством у Кременчуці, так і з обраним, проте не призначеним командиром, полковником Одабашем, задіяним у комплектуванні Дніпровського пікірного полку. Основна ж частина ротних слобід полку розташовувалася далеко на захід аж до берегів річок Буга і Синюхи. Зрозуміло, що з наявності таких лакун в оборонній системі не могли не скористатися ті ж татари, які 19 січня 1769 року здійснили свій короткочасний набіг на провінцію, повернувшись назад через такі ж малозахищені південні території сусідньої Польщі.

¹⁶ При тогочасній засекреченості справ докола фельдшанця, як стосовно добудови фортеці Св. Єлисавети, додаткових відомостей про його функціонування не маємо. Лише в економічних примітках до опису дач Єлисаветградського повіту 1798 року останній згадується уже як "старое укрепление, кое от давности развалилось" (ЦГИА, ф. 1350, оп. 312, д. 238, л. 74).

Лише 5 лютого 1769 року про набіг татар Рум'янцев повідомив Катерину II, отримавши її згоду на звільнення генерал-майора Ісакова за нерішучість та наявні упущення в організації оборони провінції. Разом з відповідним донесенням генерал-губернатора Воейкова "о одержанні над неприятелем авантажа, и что оный из Елисаветградской провинции прогнан" обидві реляції вже 12 лютого були розглянуті на засіданні новоутвореної на початку війни Ради при імператриці, якою були надані дещо запізнілі доручення про розробку заходів з переведення жителів у більш захищені місця, які в цілому повторювали пункти минулорічного плану з тією різницею, що: "если ж кто из жителей захочет защищаться в своих жилищах, таковых оставляют, а прочих назначить к переводу в другие места" (*Архив Государственного совета. т. I (1768-1796)*. – СПб, 1869, с. 19).

Через місяць по тому про результати походу Крим-Гірея урочисто оголошено також в Стамбулі:

- Марта 1-го дано было чрез пушечную пальбу из Серали народу знать о мнимой знатной победе, одержанной над Российским войском ханом Крымским, который яко бы с семидесятью тысячами татар и с десятью тысячами спагов разорил всю Новую Сербию и обратил в пепел сто пятьдесят деревень, взял в полон людей двадцать тысяч, потребил все хлебные и разные иные магазины и несколько сот тысяч быков, овец и лошадей в добычу получил (*Поденные записки некоторых произшествий во время прошедшей с турками войны от дня объявления оной по 1773 год, бывшаго в Константинополе, а потом в походах с турецкою армиею поверенного в делах П[авла] Л[евашова]*. – СПб, 1790, с. 36-37).

Семе зазначені відомості про 150 спалених у провінції сіл та 20000 полонених згодом будуть повторені і в мемуарах барона Тотта¹⁷, причому без жодної кореляції на особливості тогочасної османської лічби, де що не десять – то вже сто, а кожна сотня – то вже тисяча. Та й уявити собі 80-тисячну різношерстну армаду, наскоро зібрану Крим-Гіреєм, яка в кілька разів перевищує чисельність полків тієї ж Української дивізії, підпорядкованої Рум'янцеву, та й Військо Запорозьке могло виставляти не більше 10 тисяч, треба мати велику фантазію, щоб остання була непоміченою ні на підступах до Елисаветградської провінції, ні коли обтяжена 20-ти тисячним ясиром, в тому числі поповненим у межах Польських володінь, розчинилася в Савранських лісах. Втім, суттєво завищеними даними про чисельність татарського війська нерідко користувалися і добре обізнані з реальним станом справ російські військові, зокрема, коли треба було виправдати неадекватність власних дій, або перекласти відповідальність на інших.

17 лютого про набіг татар було повідомлено також в Санктпетербурзьких відомостях:

- 15-го минушого генваря, хан Крымский, разделя наперед войско свое на три части и отправа одну из оных в Польшу на местечко Черкасы, которая не сделал ничего, скоро назад возвратиться принуждена была, а другую к Бахмуту, пошел сам с третьєю, гораздо других сильнейшею, ибо в ней Турки и Татара соединены были и с артиллериею, к Новороссийской губернии и вступа действительно в границы Елисаветградской провинции в близости слободы Орла, пробрался оттуда в низ по реке Бугу Запорожскими степями. 19-го числа передовья его войска приближились к крепости Святыя Елисаветы, а за ними неподалеку следуя и вся неприятельская сила, остановилась в двенадцати верстах при слободе Калиновке. Но как тут в подкрепление прежде высланных на встречу партий, еще отправлен был от генерал майора Исакова деташамент кавалерии и целый полк пехоты, не смотря ни на ужасную стужу, ни на мять, тогда прилучившуюся, то хан, уклоняясь от нашествия их, потянул тотчас в даль, а после, разсыпавшись, бродил по степям, а потом обратился к Голой Камянке и к Днепру, имея однако ж непрестанно за собою добрых провожатых. 25 числа вторично приближился неприятель к крепости, но от высланных из оной партий разбит и прогнан до Цибулева. На проходе атаковал он сие место, но равномерно был с уроном отбит и, наконец, прогнан, без причинения в наших границах вредного разорения, в Польшу: во оной же на побеге оставляет ужасные следы варварства своего, разоряя жилища и церкви, а жителей увозя с собой в неволю. В след за ним послана достаточная партия, да и сам генерал майор Исаков со всем своим корпусом пошел уже в перед искать его. Всей бытности хана Крымского в Елисаветградской провинции было четыре дня, в кои он более семи сот человек убитых имел, без всякого почти с нашей стороны урона: ибо Татара нигде еще не стояли так, что еще не осталось ни одной из наших партий, которая бы не привезла с собою несколько пленных, лошадей и другой добычи (*Прибавление к № 14 Санктпетербургских ведомостей. Во вторник, февраля 17 дня 1769 года*).

¹⁷ Показово, що в тогочасній Кельнській газеті, що видавалася папським нунцієм і французьким міністром, повідомлялося навіть про 70 тис. убитих татарами в Новій Сербії (*Бумаги императрицы Екатерины II, хранящиеся в Государственном архиве Министерства иностранных дел. Том II (1765-1771)*. – СПб., 1872, с. 339).

Незмінний інтерес для уявлення про деталі татарського набігу та його відбиття становлять свідчення безпосередніх учасників тих подій, які крім відомого рапорту майора Максимова, опублікованого А. Скальковським, на жаль, можемо доповнити хіба-що двома документами.

Про понесені втрати від татарського нападу маємо дві офіційні реляції Ф. Воєйкова від 12 та 23 квітня 1769 року, за останньою із яких потрапило у полон 1183 жителів провінції, убито 126, спалено 1190 поселенських хат, 4 церкви, 7 млинів тощо¹⁸. Вочевидь, що тоді ж була підготовлена і Карта Єлисаветградської провінції з зазначенням довколишніх польських і турецьких кордонів, округів Чорного і Жовтого гусарських та Єлисаветградського пікінерного полків і Запорозьких земель з експлікацією слобід та ротних поселень, де турецькою ордою були спалені двори, польськомовний варіант якої нині зберігається у Бібліотеці Чарторийських у місті Кракові.

Карта Новороссийской губернии Елисаветской провинции с показанием близлежащих польских и турецких границ, а также округов Черного и Жолтого гусарских ипикінерного полков и Запорозжских земель 1769 року // ВСр, № 110/13 (197,5 x 65,5).

Крім тогочасних назв ротних шанців та земельних округ, у представлений в правому верхньому куті карти Експлікації слобід, гусарських округів і пікінерного полку поселень, у яких турецькою ордою були спалені двори, послідовно зазначено про наявність таких дворів (хат):

у розкольніцьких слободах Калинівка, Клинци, правовірній Покровській, в хуторі майора Чернікова, в слободах майора Бутовича та розкольніцькій Красноярській;

пікінерного полку 2-ї округи в слободі Кам'янка та 1-ї округи в слободі Мурзинці або Петриківці;

Чорного гусарського полку 16-ї округи в шанці Мошоринському та 14-ї округи в шанці Суботицькому;

Жовтого гусарського полку в шанці Дмитрівському та в розкольніцькій слободі Плоскій;

пікінерного полку 20-го округу в слободі Аджамці;

при Чорному лісі в слободі Гончарській, в слободах попа Лукаша/Лук'яна, капітана Ташки, поручика Доні та в слободі Михайлівці;

Чорного гусарського полку в Цибулівському шанці, в слободах скляра Діца і майора Чернікова;

пікінерного полку 18-ї округи в слободі Орел (всього 22 поселення).

Збереглися також виписки з втраченого фонду Новоросійської губернської канцелярії колишнього Дніпропетровського крайового архіву (спр. 42), що були зроблені істориком Сергієм Шамраєм (ІР НБУВ, ф. X, спр. 35014, арк. 31) і опубліковані в роботі В. Орлика¹⁹:

в Єлисаветградській провінції було взято у полон і вбито 3144 душі, зпалено 1 190 хат, 4 церкви, вітряків 3, гуральня 1, забрано худоби було: рогатої – 13567, коней –1557, овець – 17000.

¹⁸ Такі ж відомості згодом будуть наведені і у 5-ти томній праці А. М. Петрова "Война России с Турцией и польскими конфедератами с 1769-1774 год". – Т. I (1769 год). – СПб., 1866, с. 137, а також повторені з посиланням на архівні матеріали з донесенням графа П. Рум'янцева у опублікованій до 200-річчя останнього вторгнення татар статті В.Б. Каширіна "Набег татарской множественным числом учинен...": нашествие хана Крым-Гирея на Елисаветградскую провинцию Российской империи зимой 1769 г. // Славяне и Россия: Россия, Россия, Болгария, Балканы. Проблемы войны и мира. XVIII–XXI вв. (Мифы и реальность). – М., 2019, с. 87.

¹⁹ Орлик В.М. До питання історії волошсько-молдавських поселень на Україні. – К., 1996, с. 12-13.

головну втрату понесло розкольніцьке село Красний Яр, яке загинуло майже ціле, і в якому було знищено 1806 осіб.

більшість цих втрат поніс Єлизаветградський пікінерний полк, де було загублено 436 душ усієї людності, а саме:

було спалено майже цілу слободу Аджамку (знищено – 300 домів, церква, млин), причому захоплено й вбито при втечі 155 чоловік;

частину Вершино-Кам'янки (душ 171, домів 142, церква, 2 вітряки);

частину села Петриківки (Мурзинка) з хуторами (душ 79, домів 27, вітряк 1).

Крім того, при відступі було захоплено в слободі Висі 18 душ, Лелеківці – 5, Красній – 6, Веселому Куті – 4 душі.

На жаль, дата укладання відомостей у далеко не повних виписках не зазначена. Але схоже, що йдеться про один із найбільш ранніх варіантів оцінки понесених втрат, що після повернення частини жителів, які при наближенні татар шукали притулку в сусідніх місцях, зазнав суттєвих коректив в сторону зменшення загальної кількості як потерпілих, так і складу відповідних поселень. В той же час, незмінну цінність зберігає інформація про пошкодження більш незалежних від руху населення об'єктів нерухомого майна. Проте і тут з часом з'являлися певні уточнення.

Зокрема із двох спалених церков, згаданих у виписках, майно з Вершинокам'янської церкви, як з'ясувалося у 1772 році, було забране ротмістром Диком до Бородаївської церкви (ЦДІАК України, ф. 990, оп. 1, спр. 864, арк. 117) і фактично втрат не зазнало. Не порушувалося і питання про її відбудову та освячення, як це маємо щодо відповідних церков слобід Аджамки, Орла (при новозведеному тут Катерининському шанці) та гусарських Суботців. І то, про мотиви закладання останньої в 1772 році, як і самовільно влаштованої церкви в Цибулівському шанці (там же, арк. 51-52), наявні документи не повідомляють.

Нерідко у досить поверхових згадках про спалену "до тла" татарами слободу Мурзинку йдеться також про її церкву, яка у вищеназваній статті В. Каширіна (с. 67) з посиланням на записки барона Тотта сприймається навіть за монастир, де стійко захищалися місцеві жителі, хоча за отриманим Крим-Гіреєм повідомленням від султана, зазначений монастир і 1200 його захисників було спалено турками, причому на зовсім на іншому театрі військових дій. Не бачимо підстав для подібних висновків також з наведених виписок С. Шамрая, хоча за рапортом генерал-майора Ісакова татари і наближалися до її огорожі, із-за якої відбивалися місцеві жителі. В цілому ж церква залишилася неушкодженою. Лише за своєчасно не забрані з неї Святи Дари, залишені в жертвеннику, які могли бути осквернені і згідно православних канонів потребували переосвячення, її священник за указом Переяславської консисторії відбувся відповідною доганою (ІР НБУВ, ф. 301, спр. 661, д. 79).

Не менш надуманими є повідомлення сучасних коментаторів історії про згорілу під час нападу татар Троїцьку церкву у слободі Лелеківці, від якої начеб-то лишилися лише дубові двері, згадані у роботі Д. Яворницького²⁰. Але ж через рік до розміщеної тут Інгульської роти Молдавського гусарського полку у користування її новопоселенців передавалися не двері, а повноцінна церковна будівля. Та й Лелеківка, що тоді входила до складу пікінерної Грузької роти з її фельдшанцем, та за близькістю до фортеці Святої Єлисавети, перебувала на зовсім іншому рівні захищеності, ніж розміщена далеко на південь від фортеці така ж правобережна приінгульська слобода Калинівка.

Але поки велися підрахунки понесених втрат треба було думати про оборону найменш захищених частин Єлисаветградської провінції. Та й Катерина II при вирішенні питань очікуваного переселення вихідців з Молдавії та Валахії рескриптом від 7 березня 1769 року знову нагадала про план її переведення на лівобережжя Дніпра, де в Катерининській провінції мали бути передбачені і місця для розміщення новоприбулих поселенців. 23 березня за рішенням Ради при імператриці були визначені також першочергові заходи з приведення в безпечний стан Єлисаветградської провінції, що передбачали переведення жителів західної та центральної частин Єлисаветградського пікінерного полку на схід, ближче до Дніпра, а також в сусідні укріплені гусарські шанці.

Вже через місяць, 23 квітня, Ф. Воєйков рапортував Катерині II про надане ним доручення "прислать точное известие о незаселенных по близости к Днепру и по оном под пикинерныя роты, тож и под гусарские шанцы отведенных земель, дабы тем удобнее сей перевод располагать можно было, не нанося обывателям никакого утеснения". Окремі виписки щодо результатів проведеної

²⁰ Эварницкий Д.И. История запорожских козаков. Том первый. – СПб., 1892, с. 337.

оцінки на даний час збереглися хіба-що серед архівних матеріалів Н. Полонської-Василенко, за якими замість передбачених діючим на той час штатом 4440 чол. в Єлисаветградському пікінерному полку було лише 1079, з них в Орлянській роті – 13, Аджамській – 19, Добрянській – 21, Попельнастій – 26, Мурзинці – 112, Омельницькій – 96, Домоткані – 91. В цілому у 5-ти придніпровських ротах: Домоткані, Бородаївці, Кам'янській, Мішурині та Троїцькому було лише 335 чол., які могли прийняти весь полк – 1079 чол. (ЦДАВО, ф. 3806, оп. 1, спр. 9, арк. 207).

У порівнянні з довоєнним періодом, коли на початок 1767 року в складі Єлисаветградського пікінерного полку нараховувалося 1084 чол., після нападу татар його загальна чисельність помітних змін не зазнала, хоча за відомостями станом на травень 1769 року, які збереглися в архіві Військово-похідної канцелярії графа П. Рум'янцева, від полку реально могло бути виставлено (без нестроєвих чинів) не більше половини списочного складу з відповідним забезпеченням кіннями.

Крім комплектності рот, яка за виключенням Мурзинки, в більшості рот не досягала навіть 50 відсотків належного рівня, оцінювалася також наявність вільної землі. Виходячи з того, що в роті мало бути 200 рядових і 22 офіцери (разом 222) за кожною ротною округою разом з офіцерськими ранговими землями мало закріплюватися 350 ділянок розміром 30 десятин кожна, або по 10500 десятин (ІР НБУВ, ф. 42, спр. 19, арк. 2). Тобто, вищезгадані 5 рот навіть за кількістю необхідної землі проти наявних 1079 могли без особливих ускладнень забезпечити 1110 чол. штатного складу.

Щодо інших рот східної частини Єлисаветградського пікінерного полку (Вершинокам'янської, Верблюжської, Овнянської та Зеленянської), відомості стосовно яких у виписках Н. Полонської-Василенко відсутні, їх жителів вочевидь передбачалося перевести в шанці Жовтого гусарського полку, а західної частини (ротні слободи Тернівка з Тишківкою, Красна²¹, Плетений Ташлик, Виска і Грузька з Лелеківкою) – до сусідніх шанців Чорного гусарського полку, хоча не виключено, що потреба у переселенні двох останніх взагалі не виникала. Крім наявного фельдшанця, слободи Грузька і Лелеківка могли бути захищені також з сусідньої фортеці Святої Єлисавети, стан якої чи не вперше отримав більш-менш позитивну оцінку командуючого Другою армією П. Рум'янцева при його перебуванні у фортеці в липні-серпні 1769 року. Відчувши на власному досвіді комунікативні переваги Єлисаветградської провінції П. Рум'янцев, невдовзі призначений командуючим Першою армією, не згадує більше також про необхідність її переселення на лівий берег Дніпра.

Про більш конкретні напрямки переведення жителів найменш захищених пікінерних рот, як і про його здійснення, яке мало реалізуватися скоріше у випадку настання надзвичайних обставин, будь-яких відомостей відшукати не вдалося. Лише у подорожніх записках академіка Й. Гільденштедта знаходимо, що жителі слобід Тишківки, Тернівки та Красної, побоюючись татарського нападу, покинули їх ще на початку війни зимою 1768-1769 року, хоч тут же академік і повідомляє, що потреба у їх новому заселенні виникає вже з 1770 року²². Але вочевидь, що при цьому йдеться вже далеко не про тимчасові заходи з відселення жителів.

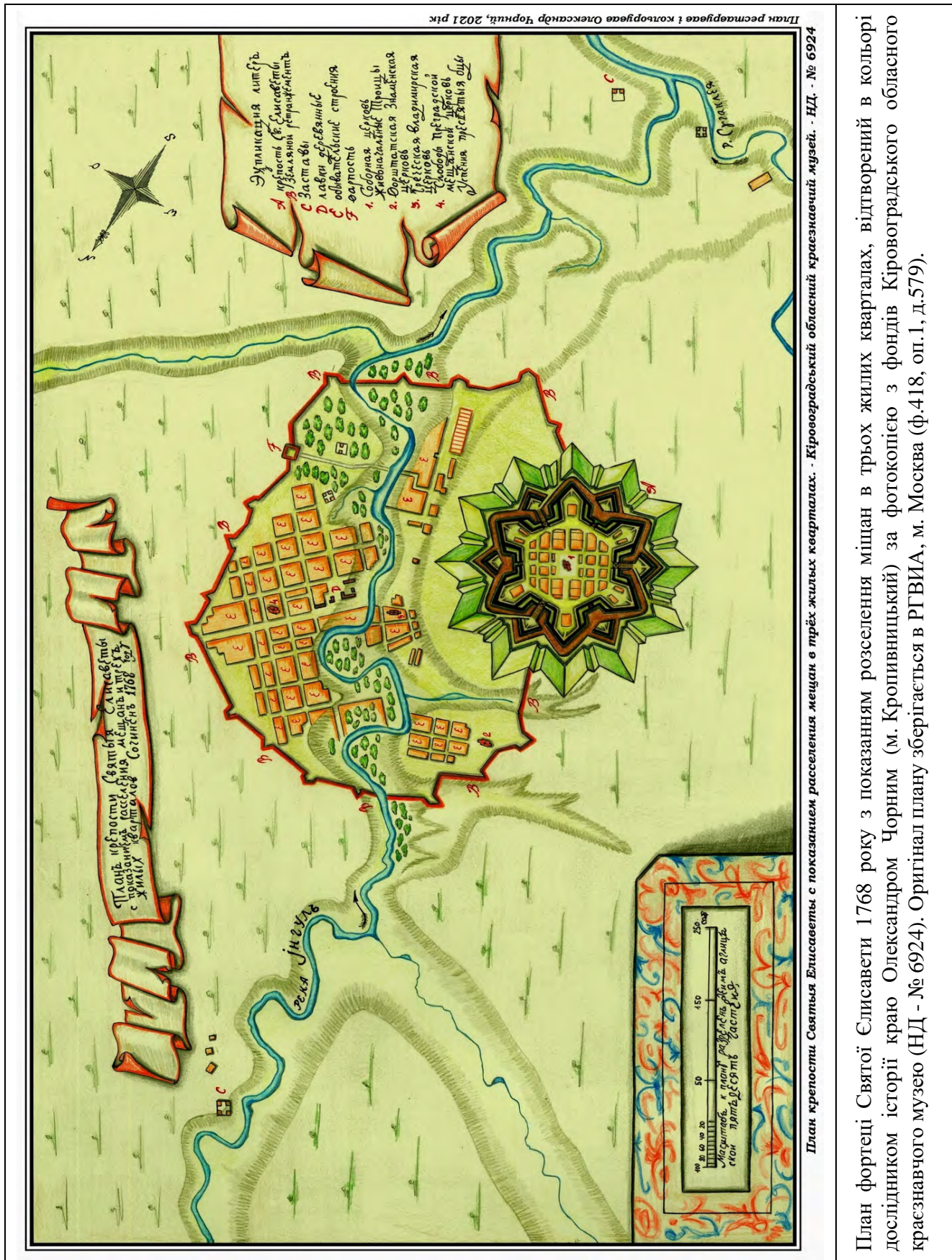
Зокрема, вихідців з вищезгаданої слободи Тишківки, як і їх ротного командира Олексія Зєрваницького, згодом бачимо не в сусідніх шанцях Чорного гусарського полку, а в окрузі новозаселеної Куколівської роти Єлисаветградського пікінерного полку; Тернівки – на місці розкольничої слободи Спаської, жителі якої отримали дозвіл переселитися в Катерининську провінцію; Красної (разом з колишнім сотником Матвієм Тавровським, що в 1769 році знову записався на службу, отримавши чин підпоручика) – при Краснокам'янській роті, яка власне і одержала свою назву від імені цієї слободи, переселеної на річку Кам'янку. Але зазначені переміщення пов'язані з реалізацією вже дещо інших заходів з крупномасштабного переселення західної частини Єлисаветградського пікінерного полку, причому не стільки в придніпровські роти, скільки в цілому в його східну частину із залученням також наявного резерву незаселених земель суміжних державних округів провінції.

Березневе рішення імператриці Катерини II про поселення молдавських вихідців у лівобережній Катерининській провінції не викликало особливого оптимізму у їх представників, які із-за віддаленості від історичної батьківщини заявили про відмову від такого переселення. В результаті за пропозиціями Ф. Воейкова вже в серпні 1769 року Катерина II погодилася з переселенням молдаван в Єлисаветградську провінцію та початкове розміщення останніх в

²¹ А. Скальковський помилково називає цю роту за № 14 не Красною, а Дрієською (Скальковский А. Хронологическое обозрение истории Новороссийского края. 1731-1823. Часть I. – Одесса, 1836, с. 75).

²² Гільденштедт Й.-А. Подорож Єлисаветградською провінцією 1774 року, с. 30.

спустошених від нападу татар пікінерних слободах Мурзинці та Бешці, а також у віддалених від кордону округах Жовтого гусарського полку (Дмитрівський та Диківський шанці) з утворенням на їх основі Молдавського гусарського полку за прикладом інших поселених у провінції полків.

Ще через три місяці іменним указом від 16 грудня 1769 року генерал-губернатору Ф. Воейкову було дозволено приймати на поселення в Новоросійській губернії або направляти в інші місця

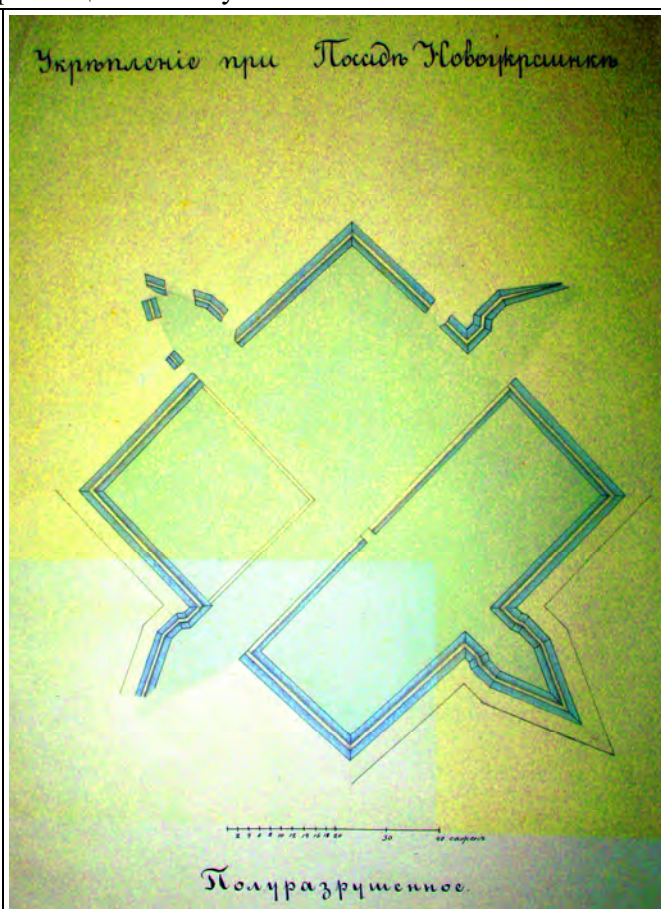
імперії також надісланих з Першої армії єдиновірних волохів, греків, вірмен та розкольників, з правом селити бажаючих записатися в Молдавський гусарський полк в Єлисаветградській провінції, заклавши тим самим основи її найбільш багатонаціонального на той час складу. При цьому чи не вперше виключно в Новоросійській губернії було дозволено поселитися також євреям.

У міру розв'язання цих питань зазнавали змін і попередні плани розміщення Молдавського гусарського полку, який за повідомленням Ф. Воейкова кошовому отаману П. Калнишевському від 10 грудня 1769 року передбачалося поселити уже від Аврамівки (колишня Овнянка) і Бешки в пікінерних слободах, розміщених у напрямку до Добрянки, Тернівки і Орла.

Але й зазначені плани до кінця 1770 року зазнали змін, що було зумовлене насамперед появою влаштованих за ініціативою командуючого 2-ю армією генерал-аншефа графа П. Паніна (не без сприяння його більш впливового брата М. Паніна) укріплень при усті річки Синюхи (Катерининський шанець) та у верхів'ях Чорного Ташлика (Павлівський редут) для забезпечення Єлисаветградської провінції від повторних татарських зазіхань, а також вирішенням 18 листопада 1770 року питання про призначення командиром новоутвореного Молдавського гусарського полку полковника Бахмутського полку Шевича (РГАДА, ф. 248, оп. 102, д. 8153, п. 78)²³, для якого не менш важливим було забезпечення компактного розміщення полку.

Обрис колишнього Катерининського шанця на проектному плані міста Ольвіополя 1843 року (ЦДІАК України, ф. 1331, оп. 1, спр. 1а)

Кресленіє колишнього Павлівського редуту при посаді Новоукраїнці із Зібрання планів укріплень 1847-1848 років (Бібліотека ОАМ, № 2181)

Зокрема, чи не вперше реальна конфігурація території, відведеної для поселення Молдавського гусарського полку з позначенням рот Єлисаветградського пікінерного полку, які підлягали переселенню, отримала відображення на опублікованій В. Ястребовим копії карти Єлисаветградської провінції, датованій нами саме 1770 роком (див. Інгульський степ, вип. 5, с. 93-95)²⁴. Тільки після

²³ Перед цим Шевич претендував зайняти відповідну вакантну посаду в більш боєздатному Єлисаветградському пікінерному полку, командиром якого в тому ж 1770 році було призначено добре зарекомендувавшого себе під час війни підполковника Гната Увалова (ДАДнО, ф. Р-1684, оп. 2, спр. 842, п. 355).

²⁴ Певні заперечення мали місце лише щодо переселення пікінерних слобід Грузької і Лелеківки, але і після повторного розгляду цього питання в 1771 році генерал-губернатор Воейков залишив без змін раніше прийняте рішення про вивільнення їх земельної округи під поселення молдаван (ДАДнО, ф. Р-1684, оп. 2, спр. 842, п. 443).

цього було вирішене не менш важливе питання розмежування відведеної території на земельні округи для кожної з 16-ти його рот, склад і нумерація яких визначалися в міру їх заселення.

За зверненням від 31 січня 1772 року полковника В. Зверєва, призначеного на початку того ж року замість відставленого від служби полковника Шевича командиром Молдавського гусарського полку (РГАДА, ф. 248, оп. 68, д. 6076, л. 3) до Переяславського єпископа Іова про призначення у новозаселені роти священиків, до кінця 1771 року з виведених ним молдаван було заселено в 1-й роті, Павлівському редуті – 1014 душ, 2-й Злинській – 2169, 3-й Висківській – 1389, 4-й Лисогорській – 1356, 5-й Тернівській – 1652, 7-й Добрянській – 493, 9-й Піщанобродській – 869, 10-й Плетеноташлицькій – 483, 11-й Грузькій і Лелеківці 1080, 12-й Липняжській – 1858, 13-й Тишківській – 826, 14-й Синюхобродській – 1225, а всього 14414 душ. З них церкви, залишені від переселених пікінерних жителів мали лише роти Грузька з Лелеківкою, Виска, Плетений Ташлик, Липняжка, Тишківка, Тернівка та Добрянка²⁵, а в Павлівському редуті, Злинці²⁶, Лисих Горах, Піщаному та в Синюхиному Броді ні церков, ні священиків не було (РГИА, ф. 796, оп. 53, д. 130, л. 2 и об.).

Щодо наділення новопоселених рот землею, у їх відання в повному обсязі перейшли 7 земельних округів колишніх пікінерних рот з додаванням до них земель 9-ї, 10, 11, 12, 13, 14 і 15-ї державних округ. При цьому з округів колишніх Тернівської і Грузької рот були виокремлені власні округи для Тишківської і Інгульської рот. Таким чином на захід від Інгулу залишалася лише одна незаселена державна Вершиночорноташлицька округа, залишена під очікуваний вивід розкольників з Придністров'я, які, однак, змогли перейти на поселення в Єлисаветградську провінцію уже після ліквідації Запорозької Січі, заснувавши тут у другій половині 1775 року розкольничу слободу Рівне.

У нових межах Єлисаветградського пікінерного полку до 13-ти раніше відведених ротних земельних округ додано землі 3-ї, 4, 5, 6 та 7-ї державних округів для новоутворених Бешківської, Куколівської, Краснокам'янської, Комісарівської і Спасівської рот. При цьому колишня Аджамська ротна округа була розподілена на дві: Старо- і Новоаджамську, а з Зеленянської виокремлено самостійну Жовтянську ротну округу.

На початку 1772 року було прийняте рішення також про переведення полкового правління Єлисаветградського пікінерного полку з фортеці Святої Єлисавети в Петриківську роту (ДАДнО, ф.1684, оп. 2, спр. 842, п. 533), яка після переведення сюди вихідців з Висківської роти на чолі з секунд-майором І. Лисаневичем була на той час найбільш населеною, хоча й розміщувалася далеко не в центральній частині полку. Але при цьому не менш важливим було її порівняно не далеке розміщення, як і Павлівського редуту, визначеного центром Молдавського гусарського полку, від адміністративного центру провінції – фортеці Святої Єлисавети, де перебувала Єлисаветградська провінційна канцелярія.

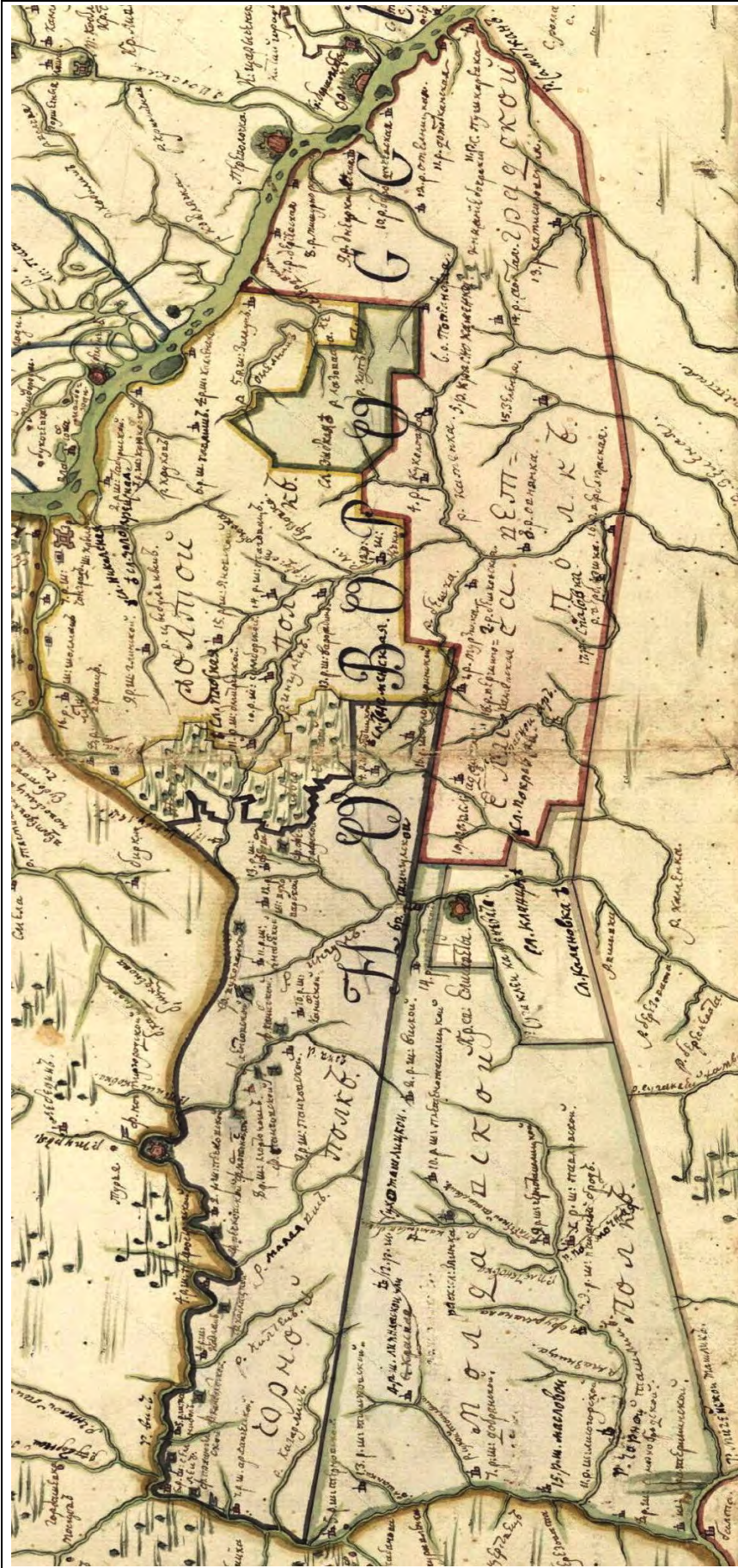
Про зміни у складі провінції наочно свідчить її зображення, представлене на вищезгаданій копії карти Новоросійської губернії 1767 року з показанням основних змін у тогочасній ситуації довкола губернії та її провінцій станом на 1773 рік, укладеній вочевидь під час огляду губернії та новопоселеного Молдавського гусарського полку, здійсненого генерал-губернатором Ф. Воейковим на виконання відповідного рішення 1-го Департаменту Сенату від 29 липня 1773 року (РГАДА, ф. 248, оп. 46, д. 3986, запис в генеральному журналі, лл. 278-283). Зрозуміло, що на цей час у верхніх ешелонах влади питання зведення Єлисаветградської провінції вже не порушувалося, однак не менш гостро поставали інші питання, пов'язані з її заселенням.

Зокрема, про обіцяне зведення провінції не забували у сусідній Запорозькій Січі, яка після ослаблення напруги на основних театрах російсько-турецької війни та зняття карантинних обмежень у зв'язку з епідемією чуми під егідою Коша саме з 1772 року розпочинає активні дії по зведенню жителів південної частини Єлисаветградської провінції та відповідних рот Молдавського гусарського і Єлисаветградського пікінерного полків у межах визначеного ним кордону від устя

²⁵ За залишені церкви переселеним жителям пікінерних рот була обіцяна компенсація за рахунок церковної суми, яка виділялася полковнику Зверєву, але не дочекавшись останньої жителі новозаселених пікінерних слобід Спасової, Куколівки і Красної Кам'янки вже в 1772 році були змушені закладати церкви у відповідних слободах за рахунок власних коштів. В цьому плані поталанило лише жителям слободи Попельнастої, куди була перенесена церква із затопленої водами Дніпра Буянської слободи.

²⁶ При цьому йдеться не про призначення священика в розкольницьку слободу Злинку, а виключно про тимчасово розміщених тут молдавських вихідців з сусідніх, поки що не облаштованих Черно- та Сухоташлицької рот.

Чорного Ташлика до устя річки Самоткані, наочно представлено на межовій карті провінції 1774 року (опис запорозької межі та загальний вигляд карти див. Ігульський степ, вип. 3, с. 44, 49). Але це вже дещо інша історія, яка ще потребує свого неупередженого аналізу.

Елисаветградська провінція із зазначенням меж поселеного Молдавського гусарського та зміненого складу Єлисаветградського пікінерного полку на "Карте всей Новороссийской губернии с показанием Елисаветградской и Екатеринославской провинций дач, також прикосновенных двух государств в смежности владений". Сочинена 1767 году октября, а скопирована 1773 году ноября 23 дня (ГИМ, ГО-4381/11).

У межах Молдавського гусарського полку показані: 1 рота, шанець Павлівський, 2 – Виський; 3 – Піщаний Брід; 4 – Липняжський; 5 – Тернівський; 6 – Ігульський; 7 – Добрянський; 8 – Синоходський; 9 – Чорноташлицький; 10 – Плетеноташлицький; 11 – Лисогорський; 12 – Сухогашлицький; 13 – Тишківський; 14 – Грузький; 15 – Масловий і Катерининський шанець (16).

У межах Єлисаветградського пікінерного полку показані: 1 рота Мурзинка; 2 – Бешківська; 3 – Овнянка; 4 – Куколівка; 5 – Краснокаменка; 6 – Попельнаста; 7 – Дерівська; 8 – Мішурнорозька; 9 – Дніпровокам'янська; 10 – Бородаєвська; 11 – Домотканська і сл. Пушкарівка; 12 – Омельницька; 13 – Комісарівська; 14 – Жовта; 15 – Зелена; 16 – Верблюжська; 17 – Славська; 18 – Вершинокам'янська; 19 і 20 – Аджамка.

*Документи, що додаються***Донесення графа П. Рум'янцева на ім'я Катерини II від 27 серпня 1765 року про наслідки огляду прикордонних з Туреччиною територій від Орла при усті Синюхи до Бахмуту**

Всепресветлейшая державнейшая великая государыня императрица и самодержица всероссийская
Государыня всемилостивейшая

Я от 18 числа мая в последней моей реляции ВАШЕМУ ИМПЕРАТОРСКОМУ ВЕЛИЧЕСТВУ всеподданейше донести щастие имел, что я от'ехал для осмотра границ ВАШЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА государства с Туркциею, ныне по возвращении моем всеподданейшей долг мой исполняю ВАШЕ ИМПЕРАТОРСКОЕ ВЕЛИЧЕСТВО всенижайше уведомить о положении сих и натуральных свойствах тех земель и о предосторожностях, кои на сие время употребляются, осмеливаясь зделать мои примечания военные и политические мало искусные.

Начиная от Буга по черте к Днепру вся часть земли есть почти одна большая дорога, разумея степь везде ровную и гладкую, реки протекающие ею больше могут названы быть озерами в разсуждении, что они большою частию заросли так твердо, что чрез оные переезжая о реки и не мыслится; воды однако в сих озерах посредственные, лесу мало, или исключая Черной лес, которой от границы и где близ оной селение делается, однакож удален, вовсе нет. Трав множество и похожи на лес больше, нежели на луга. Ботаник может конечно много и трав и корней повсюду ретких там наитить. Да где же столько земли и оставлено натуре на ее собственное употребление, в протчем, как утверждают единогласно все тамошние жители, что лошади и скот большую часть сей травы по грубости не едят, а покидают.

Крепость Святыя Елисаветы в среди сей части лежащая по положению своему не лутчие обороны имеет, и работ много еще требует, которой форштат разных нацей жителями довольно густо населен. Протчие селения коль редки, толь еще малолюднее, и большая часть раскольников, между которыми нашол я в согласии безпоповщины шесть дворов латышей, недалеко от Риги из польской Лифляндии ушедших и следующих сему толку и учению, оставя свою евангелическую лютерскую веру. Первое сие заднепрское селение было видов партикулярных ради, одно: чтоб безданно и безошлинно торговать, другое: искать разглашенных тамо сокровыщ, третье: зделать переходцов своими данниками, будучи всегда на готове как ловцы при первом беспокойстве возвращатся в свои домовства за Днепр. Первой был Капнист, кой на свое время тем и воспользовался, как слышно, лутче всех; он часть великую полку своего и других, делающую ныне Заднепрской козацкой полк и отменной проворности козаков перевел, обложя их точно себе в дань. Хорват все сии населении, которых числом несколько уже тысяч было, согнал для Новой Сербии тогда там населяющейся, некоторые из них вовся разошлись, а часть большая осталась около тех же жилищ, наймовая у гусар земли свои, коими они владели. И так селения козачьего нестало, а гусарское по худым их тогда основаниям не успевало, и ныне от всех сих гусар и суще нищих, коих мне случилось видеть, прямой оседлости чаять не можно, разве афицеры, коих и число полное повсюду: Господин же Мельгунов, усердствуя к интересам ВАШЕГО ИМЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА видно, что старался исправлять злоупортеблени Хорваты, и примышлял только способы и средства о скорейшем заселении сих диких степей, и по тогдашним обстоятельствам не примечая много на Малую Россию, а воображая себе на то разные возможности, кои однако суть великия трудности по испытанию. Свободной торг и льгота на несколько лет, и малой положенной оклад з земли влечет всех и всякого на те селении. Под видом же надобных в крепости товаров идут и те, которые из рук в руки передают в Крым и Польшу; следственно тамошни ВАШЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА весьма сими способами окрадены бывають! А сия степь, коротко донести, есть главной причиной малороссийской пустоты, и всем здешним неустройствам. Народ, привыкшей бродить и беспечно жить, идет туда, где он службы не служит и дани не дает, а находит для себя заработки и пищу достаточные, где однако ж ни хозяин, ни работник о запасе не пекутся; при первом же наложении платежа или малейшей тягости открыты ему ворота и двери в Польшу или Турцию. Турки и татары напротив, на сих степях никаких селений, кроме скотоводства не заводят; следовательно при неспокойствах первых они ничего и не утратят. Между Буга и Днестра, правда отдает хан земли армянам в аренду, на которых оне селят жидов и христиан с данью не малою, только в селениях самых живых или подвижных. Церковь христианская, кою я сам видел, в слободке Голты против Орла чрез Буг, имеет сущей вид мекинницы русской, а каймаканов дом самого старинного русского терема или круглой башни из лучинок почти зделанной.

Делая все трудности переходящим в границы ВАШЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА; с польской стороны учреждена новая камора в месте том, которое в прошлом годе сожжено на той стороне Сенюхи реки, где з всех въезжающих и выезжающих из Новой России беретца пошлина. Река Днепр отделяющая оную часть от Малой России, по объявлению всех жителей, часто и среди лета иногда наводняется, а весна и осень, продолжительные здесь, ее делают почти без проезду на долгое время. Воображая себе военное время, с какими трудностями сопряжена будет тогда чрез Днепр каммуникация, что на той стороне едва малая часть войска держаться сможет, а ежели она о своей безопасности токмо бы пешица должна была; следственно была бы она в разсуждении охранения и обороны жителей бездействительна, а болшей армии по снабдениям и помещениям, каковы для таковой потребны в зимное время быть, там и средства не предвидится; испытанием минувшей войны сие мое мнение оправдаться может, где всякую зиму вся армия входила за Днепр и Линию, а запорожцы на свой остров, не оставляя на той стороне ни каковых не только постов, ниже разъездов.

Верить и тому надобно однако, что все не возможности не преодолимые и настояли: инако же кажется, как бы оставить ту крайнюю предосторожность, чрез которую войско завремянно меры свои и брать только могло к сопротивлению и обороне; но к удивлению крайнему татары и за Днепр впадали без всякого препятствия, распространяясь в околичностях и не самоближных, и с неописанною поспешностию людей и скот забрав, возвращались. Малые команды не были в состоянии им препятствовать, но или пострадали или ретировались к большим, а большие по обширному расположению и будучи отовсюду встревожены не могли так скоро соединиться.

Полонение льда с каким изнурением народным делано ни было, всю ночь в полоненном, чтобы не замерзло, порозтаскиваны были бревны, вьсо без успеху, ибо под Переволочной, где как под крепостью на самую короткую дистанцию полонить занужно не почли, татары тот час ворвались.

Сообразя все вышеписанное, бывшее с Днепром и степью, оборонительная война, которая за супетельную между прочими и везде считаецца, едва может с тем действием производиться, каково от ние требуется, искусство военное истинно не послужит там ни к чему; и так ВСЕМИЛОСТИВЕИЩАЯ ГОСУДАРЫНЯ, остаются ли к сохранению сих селений каковы средства надежныя!

Я предаю на проницательное предумотрение ВАШЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА, осмелясь донести, что они все при первом там только беспокойстве уже не сущими; настоящее же время сладчайшего мира, где мы мудрым и милосердным царствованием ВАШЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА находимся, отнюдь там не воображается, и довольно утверждает мое мнение, ибо везде та трудность безпрестанно и безпреренно настит, какова не во всякой войне и редко быть может; несколько тысяч козаков, отдаленных от домов и промыслов своих стоят на сей степи в шалашах зиму и лето, содержав караулы и розъезды ежевременно, не видя никаво почти во все время своего стояния!

За то ж смело отвечаю, что всякой и все проезжать могут, где кто хочет; следственно сие бдение и затруднение коль изнуряет подданных ВАШЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА в мирное время. А в военное едва сия предосторожность и употребляема быть может. Мое мнение есть всенижайшее, чтобы сию провинцию Елисаветградскую, аще ВАШЕМУ ИМПЕРАТОРСКОМУ ВЕЛИЧЕСТВУ угодно конечно ее населять выходцами из Польши и Турксии, приписать к Малой России по крепость Белевскую, где межуется точно Полтавской полк с Слободской губернией и с бывшим Харьковским полком. Обратно гусарские тамо назначенные полки другим в комплект ровними, с коих едва настоящее число и вынесть может, а на опрабованном о них до времени штате, якоже и заднепрских козаков оставя по прежнему козаками, которые и слышать не хотят о пикинерах, записываются в поселяне, и употреблять их умеренно в раз'езды и в содержание там караулов, построив подвижныя же караульни, позволя на сих степях близ Днепра скотоводство водить тем и таким, кои в Малой России оседлыми и дань настоящую платящим и не инако, как хутора делать, а в предместиях крепости Святыя Елисаветы, кою уже как зачатую докончить, по мнению моему, надлежит, воображая себе, что турки по известной своей диликатности зимою формальной осады не предприимут, а татар она всегда в респекте содержать может; и жидам селиться особыми слободами позволить с податью меньше, чем противу наложенных в Крыму и в Польше, дозволяя им въезжать в ярмонки во все малороссийские и слободские полки с платежем везде употребляемых белейтов. В таковых населениях не утратите ВАШЕ ИМПЕРАТОРСКОЕ

ВЕЛИЧЕСТВО ничего, хотябы они на время и домовство свое оставили в разсуждении, что война и всякой народ делает на время и не короткое от платежей свободным, разумея чрез разорение. А раскольников по времени, когда они понаберутся, отправлять туда, куда все выведенные из Польши назначены, утверждая заверно, что они все одной ногой и теперь почти в Польше.

А от Белевской крепости, откуда Екатерининская провинция начинается и продолжится до Бахмута, по тому же своему положению пристойнее весьма быть в новой Украинской губернии, сочиняющейся в слободских полках. А в прочем ВСЕМИЛОСТИВЕЙШАЯ ГОСУДАРЫНЯ, зачиная от Орла до Бахмута сей новой губернии суть 672 версты! Возможно ли управлять таковую да и крайнюю черту границы в военном и политическом виде. Екатериненская провинция совсем рекою Днепром отделена от Елисавет Градской, а напротив Слободскою губерниєю, начиная от Белевской крепости, ничем! Правительство политическое и команда воинская там все свои распоряжении делать может на всякое время безпрепятственно; токмо ВСЕМИЛОСТИВЕЙШАЯ ГОСУДАРЫНЯ в сей новой губернии губернатору искусному генералу, как по пограничному месту быть надлежит. Я осмеливаюсь господина генерала порутчика Бранта, как истинно ревностного и искусного генерала ВАШЕМУ ИМПЕРАТОРСКОМУ ВЕЛИЧЕСТВУ рекомендовать. Ново назначенной же губернской город Кременчук, по его положению и неминуемому там в военное время большому чрез Днепр переходу войск, вовсе не способен.

От Переволочни в семи верстах начинается Линия и продолжается до слободского Изюмского полку. Последняя длина оной не по банкету до 250 верст. Плана оной нигде я отискать немог, в заложении ея ни натура, ни работа не менажирована; она во многих местах по положению натуральному гораздо сокращеннее бы быть могла. Ведена она по большей части в пол горы, следственно в противной стороне все движения позади линии до самой подошвы оной почти видны. Реки, впереди оной лежащие, почти все болотные, следственно и гнилые, исключая Донец. Леса перед Линиею еще не все выведены. Первые две крепости Борысохлебская и Ливенская обширнее, а прочие все четверугольные, сажень по 60 в сторонах в одну почти меру. Профили их довольно пропорции; линия же сама весьма слабой бруствер и банкет только имеет; в крепостях оных никакова селения нет, исключая караульни и сараи для збережения полковых тягостей бывших полков, там поселенных. Слободы сих полков лежат все внутри линии и поблизости сих крепостей. Между сими крепостями зделанные реданты и редуты, в которых по несколько орудий стоят ежевременно и при них караул. Поселенные полки на всей сей дистанции расположены были, для которых постороенны были все эти слободы, и в тех штап и обер афицерские дома по безлесью во многих местах довольно и хорошие. Следственно поселенные полки сии караулы содержали, и пропитание себе по всем сем редутам иметь могли от домов своих. Настоящей Украинской корпус сочинен из непоселенных и поселенных полков во всем полевыми и получил свои неперемные квартиры в Малой России и слободских полках. Из сих десяти ныне сочиненных полков безпременно один в крепости Святыя Елисаветы, другой по перемененно в Киеве, а три на линии погодно; следственно оные полки ежегодно должны квартиры свои оставлять и там располагатца. По всем сим крепостям маркитентеров всякое число отделенное при себе иметь не может. Своего домовства никакого они не содержат, натурально в пропитании и во всем надобном терпят сии полки крайнюю нужду. В поселениях же сих селятся пикинеры, или больше их афицеры, ибо первых весьма мало: покупая сии дома и заводя разные селения свои собственными выходящими из Малой России под именем пикинеров на вшедших в черту землях, какими поселенные полки пользовались.

Мое всенижайшее мнение есть: упредя последнюю продажу и растащение сих жилищ, великими иждивениями и трудом построенных, по две роты от всякого полку, которые и без того положено оставлять в квартирах, отделить и поместить в сих жилищах во всем на основании гарнизонов, и ими содержать все сии караулы в крепостях и редутах, сочиня их баталионами, определив к ним в командиры великороссийских штап афицеров, назначенных и отнюдь не способных в пикинерныя полки; а сих всех пикинеров и поселян из малороссиян по положению мест и предусмотрению больше надобности приписать и поселить при тех же крепостях и на тех же землях на основании козацком!

Для делания раз'ездов и содержания в степи постов, на которой немалое число содержится малороссийских козаков, голод и нужду терпящих, в разсуждении, что они должны себя содержать всем собственным пропитанием. Натурально могут ли те люди для себя всегда то завозить в степь по отдаленности от домов, что им к пропитанию и содержанию своему надобно; к таковым же

раз'ездам не минуемо там люди надобны и чем меньше они ВАШЕМУ ИМПЕРАТОРСКОМУ ВЕЛИЧЕСТВУ судят, тем лугче в разсуждении:

1е. Что соседи наши ближние или татара истинно ни то что хорошо, ни то что регулярно не знают.

2е. Что без таковых об'ездов и в самую войну обойтись не можно ж; а обыкновенно и по выступлении армии оставляются там для того люди.

3е. По ополчению и образу войны татарскому, я заключаю, козаки больше могут еще быть употребленны, как регулярная рейтарей.

4е. Что там живущей народ известно не так впадают в болезни, как всякой прихожей, в разсуждении несносных жаров и гнилых вод, которой пункт сам по себе один весьма важен.

Буде бы показалось сих поселенных баталионов для обороны сих крепостей мало, то и настоящее число рот в трех полках, исключая две роты, оставляемые в квартайрах, только 30, а тогда будет 20, да и татара никогда крепостей брать не будут. А вопрос состоит только в том, как сей линей пользуясь, оборонять селения внутри земли, то в военное время все другие полки всегда целыми уже готовы к обороне границ, где они только будут надобны. Генералитет может быть определен при сих гарнизонах по сменно или иногда по способности и один безпреречно.

Настоящие магазейны все почти наполнены хлебом старых подрядов, в которых кроме гнили, завелясь в некоторых червь, называемой шашель, таким множеством, что ево от муки отделить никак невозможно б, притчина тому мне мнитца быть сырмомолотной хлеб, которой здесь везде генерально употребляется, хотя в контрактах именно постановленно, чтобы был сушеной ставлен. Я приказал Генералу провиантмейстеру лейтенанту оной продать, буде купцы найдутся, и магазейны, где такой червь завелся, на новое место перенести и перестроить: Мне мнится, что в случае надобности сии магазейны наполнены быть могут из однодворческих селений, заменяя им в подушные денги, кои им трудно за неимением почти вся торгов и без того доставать, или же из малороссийских и слободских полков за некоторую точно установленную заплату.

За линией зделанные селения во всем суть видом, умыслом и вредом для Малой России и слободских полков сходны с заднепрскими, и те же трудности к защищению их настоят, какия там, а промысел их еще таможня ВАШЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА, аще они останутся, вреднее, тут уже никакова способа не предвидится к пресечению.

Живущие внутри линии имеют свои хутора, пашни и сеножати за линией, под видом сего упражнения ездят ежевременно, следственно и провозят все, что им только надобно. Известно ж, что под сим видом из Малой России скрываются беглецов множество без возврата.

ВАШЕ ИМПЕРАТОРСКОЕ ВЕЛИЧЕСТВО изволите всемилостивейше напомнить из поданного мего вам о Украинской линии примечания, что я всегда воображал себе, яко сии селения иностранными и надежными к обороне людьми заселены будут, тогда и не были мне известны пустоты в Малой России от того точно произшедшия, но в настоящих обстоятельствах я осмеливаюсь усердно донести, что сие разширение границ ВАШЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА и без того обширных и в разсуждении благословенных плодоносиями и всеми естественными дарованиями обогащенных малороссийских и слободских селений, весьма вредно, и никогда оно может быть полезно по своему натуральному дикому положению, кои вовсе б населять за линией пересечь же, а только позволить иметь там скотоводство и хуторы подвижные тем и таким жителям только, кои твердо оседлыми внутри линии в лежащих селениях и в окладах положенными состоят и на спокойное время только так, как я и о заднепрских селениях полагал, а в разсуждении войны и заразливой болезни никого там ни под каким видом не терпеть, а все имеют возвращаться в свои селения внутри линии.

Самы карантинные дома, построенные при Буге за Днепром и по линии, по настоящему отнюдь не служат в ту предосторожность, каковой ради они положенны, первое, что всякой сведущей на дороги и средства проезжает их под разными видами, а только вовсе не сведущие во оные являютца!

Я ездя находил только наших афицеров, возвращающихся из посылок, да бедных грузынцев, ушедших из полону татарскаго. Везде сии дома на реках лежат на нашей стороне, и перевозчики пришельцов перевозят; следователно сообщаясь с ними, сообщаются генерально и с всеми; и аще бы болезнь прямая заразительная была, то она уже свое действие легко возиметь может. Когда же Днепр и линия прямо в границу на критические времена поставлены будут, то и предосторожность сия прямая будет, ибо таковые дома за рекой и линией построены будут.

Афицеры задолженные и получающие двойное жалованье, междующие сии степи, естлибы обращены были к снятию точных планов и сочинению карт по владениям в Малой России и слободских полках, тобы оказалась и пустота явная к населению народом, исправляющим благонравие, земледельство и хозяйство, а от сих всех половину турков, я разумею волохов, поляков и сербов, разве больше развращения, ожидать нечего.

Сие новое установление тем кажется резоннее ВАШЕМУ ИМПЕРАТОРСКОМУ ВЕЛИЧЕСТВУ сделать на сие время возможно бы было, когда бы правительство малороссийское переведено было в Киев, коего положение по всем военным и политическим резонам за удобнейшее, а в разсуждении Елисаветградской провинции больше всех; ибо как лежащей на одной стороне иметь в себе могущей город, большой запас и людей и всех военных и съестных припасов. В военном времени крепость Святыя Елисаветы подкреплять может, в разсуждении же малороссийского правительства на таковое время, дабы вовсе безпрепятственно сообщение и распоряжение было, можно где либо на сей стороне Днепра и недалеко от устья Десны совсем новой и не большой город сделать.

ВАШЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА
всеподданейшей раб
Граф Румянцев

Ч. 27 августа 1765 году
Глухов

РГАДА, ф. 20, оп. 1, д. 247, лл. 1-10.

Опубліковано: Мільчев В.І. "Военно-политическое обозрение турецкой границы" П.Рум'янцева як джерело з історії Південної України // Січеславський альманах. – 2009, № 4, с. 54-63.

Витяг з обґрунтування доцільності зведення Єлисаветинської провінції

Разширение жительство по границам, натуральным своим положением не укрепленным, почтено быть должно более вредным, нежели полезным, потому что оныя к удержанию не желаемого приключения не только тыном быть не могут, но насупротив того, всегдашней излишней предосторожности требуя, войско для охранения их употребляемое, в изнурение приводят, правлению часто пустые тревоги приносят, казне ненужной расход причиняют, жителей всегдашней опасности подвергают, а соседям таковым к ним приближением к недоверенности повод подают.

Сие самое настоит все в поселении, называемой Елисаветинскою провинциею, которое действительно ни с какою государственною полезностию не сопряжено, но со всеми теми неудобностями, какие выше представлены, как то ниже изъяснено будет.

1-е. Положение сей провинции, будучи приминуто по ту сторону к Днепру 90 верстами разширяется на 220 верст, никаким натуральным укреплением не прикрытое, но окруженное чужими землями, следственно настоящим границам никогда подкреплением служить не может.

2-е. Будучи ж положением своим совсем из границ поселенная, при первом несогласии с татарами или турками, будет им неоспоримую жертвою, а Государство, находясь вначале потеряннем в оной жителей и скота, – оскорбленным, и тем дав преимущество неприятелю, защитит ее не только расположенным в Украине войском, ниже в ближайших к ней местах на квартирах стоящими полками, не в состоянии.

3-е. Находящееся тамо войско требует себе неспрестанного содержания, и число состоящих тамо регулярных трех баталионов гарнизону, целого полку пехоты и другого карабинер, в разсуждении открытых ее границ для обороны весьма мало; с другой же стороны в сравнении получаемого с оной доходу, – весьма излишно, ибо одни сии регулярныя полки стоят в год более 155000 рублей да на содержание там легких употребляется в год же до 140000 рублей, напротив чего сия провинция ничего не приносит, да и доказательно, что и впредь, кроме убытку, ничего не принесет. Сии ж войска употребляются тамо больше для внутренней полиции, нежели для защищения обывателей, которых может быть и число немного превосходнее, из чего следует, что войску напрасное изнурение, а казне – не возвратной убыток причиняет, и свойственно ли определять столько военных людей для содержания единого только порядку, колько жителей находится

4-е. А по причине, что сия провинция защитит, а и того меньше – сохранить себя не может, простое движение татар уже всех живущих в ней, в опасность приводя, подаст причину главных места излишними уведомлениями тревожить, и потому оныя принуждает принимать акия предосторожности, о которых – ежели б ее не было, и помышлять не следовало, – чрез что однако ж до испытания существительного дела, другия без произведения оставляют и тем удобное иногда время для производства их упускать; обыватели же натурально в такой земле, в которой при первом мирном с той стороны разрыве, война начало свое взять должна с преимуществами неприятелю, предвидя с основанием, не селятся, а поступают на то только те, которые получая население, при первом случае готовыми себя поставляют из земли за границу укрыться, что по причине ее положения без всякого препятствия учинить могут.

5-е. К тому ж со всею вероятностию доказать можно и то, что ежели б сей провинции не было, то б представить себе не можно было, чтоб турки когда либо до границ дойти могли, потому что каково ни трудно всякому в свете регулярному войску проходить степи, толь наипаче туркам, ибо к продовольствию их армий всегда вдвое прочих потребно, а приближением жилищ к его границам, можно сказать путь и к тому открывается.

6-е. Впрочем, не только туркам, но и полякам и татарам заведение такого жилища, которое к ним подвигается, подаст справедливую причину представлять себе, что в помышлении есть и далее границы к предосуждению их разпространить, чрез что остаются в недоверенности, и чтоб до того недопустить, препятствуют или, лучше сказать, связывают руки в произведении политических дел, сколько их на то силы быть может.

Все сии неудобности видя, разсуждается довольной важности быть, чтоб помышлять вместо упорного предприятия к продолжению там поселения, окую провинцию совсем уничтожить, тем больше, что переселением оттуда жителей в другое удобное Государству место, полезность быть может и употребляемое ж на защищения оной войско можно расположить в таких местах, что к тому действительно поспешествовать могут, а употребленные на расход деньги со временем с пользою обратятся.

К тому ж, когда безпристрастно разсматривать, то ясно откроется, что употребленное уже на сию провинцию иждивение, ни в ка кое уважение принято быть не должно, потому что хотя от заведения ее до сего времени уп отреблена немалая сумма, но состояние ее показывает, что она только в туне обращена, но что приведение сей провинции хотя мало в состояние, требовать будет сумму, – несравненно превосходнее, а со всем тем, по вышеизъясненным доказательствам всегда в неудобности и ко вреду обращаемою найдется.

И так, за наиболее полезнейше Государству признано быть должно находящимися в сей провинции людьми Новороссийскую губернию умножить, поселяя их позади, премудрым разсмотрением ЕЯ ВЕЛИЧЕСТВА, повеленной для безопасности всей Малороссии и, можно сказать, тыном у всей Империи, с той стороны заводимой линиею крепостей от Усть Самары до Лугани или Бахмута, сообщая их с теми жителями, какия уже там находятся, чрез что они в обуздании будут уходить и прикрытием с одной стороны Днепром, а с другой примкнутым к Донцу, безопасными найдутся и земледелие свое приумножат, а в случае надобности малое расстояние большим числом жителей охранять могут.

Сии крепости надлежит тотчас в состояние привести и гарнизоном наполнить выведенными тремя батальонами из Елисаветинской крепости, положенных по штату; в той провинции правителей по надобности перевести в ту губернию, излишних уничтожить; учиненныя ей штаты перебрать и что на поселение и содержание из них же войска, потребно положение сделать, землю ж, на которой провинция Елисаветинская находилась, оставить такою степью, чтоб никого, ктобы селиться на оной не похотел, не допускать и всякое заводимое жильё зжигать, дабы сия по Днепру сторона оною степью прикрыта была, чрез что Новороссийская губерния в цветущее состояние приведена быть может, а границы Империи в той стороне укрепленными и безопасными найдутся.

Зб. документів ОІС // ІР НБУВ, ф. V, спр. 1-103, арк. 137-141 і зв., д. 52.

Примітка: Наведений витяг з обґрунтування не датовано, відсутні також будь-які ознаки його авторства чи адресації або відсилки на супровідний документ від кого і кому надійшло.

У використаній справі аркуші з цим документом вкладені між копіями двох Всепідданиїших доповідей: підготовленої генерал-аншефом Паніним 2 березня 1764 року стосовно Нової Сербії (Височайше конфірмована 22 березня 1764 року з найменуванням Новосербського поселення Новоросійською губернією, затвердженням штату новоутворених полків і плану роздачі земель для заселення) та доповіді, підготовленої генерал-фельцейхмейстром Вільбоа, дійсним таємним радником і сенатором Паніним, генерал-аншефом і Військової колегії віце-президентом графом Чернишовим та генерал-поручиком Мельгуновим у червні 1764 року стосовно Української лінії та посилення оборони південних кордонів держави (Височайше конфірмована 11 червня 1764 року з приєднанням Катерининської провінції до Новоросійської губернії).

Подібна черговість розташування документів у справі не виключає, що зазначені обґрунтування були підготовлені ще в 1764 році, але не пізніше березня 1765 року, коли за Височайше схваленою 26 березня того ж року доповіддю генерал-поручика Мельгунова канцелярія Новоросійської губернії була переведена з фортеці Святої Єлисавети в Кременчук, а у доданих до відповідного указу штатах Новоросійської губернії згадувана в обґрунтуваннях Єлисаветинська провінція названа уже Єлисаветградською. Вочевидь, що до питання доцільності зведення на лівий берег Дніпра Єлисаветинської провінції, яким згодом опікувалася Війсьва колегія, у цей час долучався ще генерал-поручик Мельгунов. Стосовно можливої причетності до підготовки цього документа графа П. Рум'янцева, призначеного указом Сенату від 10 листопада малоросійським генерал-губернатором та головним командиром дислокованих на Україні військ – це питання до віднайдення його оригінала або повноцінної копії залишається відкритим.

Обряд, або план зведення Єлисаветградської провінції, підписаний у лютому 1766 року

Обряд, как из Елисаветградской провинции находящимся ныне во оной жителям в Новороссийскую губернию перевод изделать и всю сию операцию произвести

В Елисаветградской провинции впредь поселению небыть, кроме зимовников запорожских, состоящих из людей неженатых, а имеющиеся ныне оной провинции поселения перевести на сую сторону Днепра. Новороссийской губернии границы к Крымской стороне положить от устья реки Самары вверх по оной до ея вершины, а оттуда по рекам Сухой и Кривой Торец, половина колодызя и по реки Луганчику до устья оной, как по снятии планов удобнее окажется.

Всю Новороссийскую губернию разделить на две провинции: Екатеринскую и Багмутскую, ис которых Багмутская простираться имеет до вершины реки Самари и до крепости Святого Петра на Украинской линии; обритающихся Святыя Елисаветы пикинеров под прикрытием запорожской команды отправить немедленно, для снятия описания вишеписанных границ и для назначевания крепостей в уднейших местах, а именно: 1-е, Самарскую крепость назначить около запорожской поланки в Новоселье; 2-е, крепость Святыя Екатерины от Новоселья около ста верст по реки Самари; 3-е, крепость Святого Павла на вершине речок Быка или Казенной, или на реки Кривой Торец; 4-е, крепость Святыя Елисаветы на усте или по реки Луганчику, а между крепостями Екатеринской и Святого Павла назначить удобные места для поселения двадцати четырех рот, двух регулярных козацких полков под прикрытием толикого ж числа редутов, описав при том все водяние, луговые и протчие угодия.

Живущих по сую сторону реки Самарь запорожских зимовниках, тако же и протчим самовольно поселившимся перед Украинскую линиею дозволить остаться на тех землях под тим же правом, как и протчие жители Новороссийской губернии, а землю и угодия всякому отмежевать по числу людей и излишнюю отдавать переведенцам изза Днепра для поселения военно служащих в помощь к жалованью ко исправлению службы, а поселенцам за заплачу положенного с земли окладу по прошествии льготных лет.

Всем тем, которые ныне состоят на жаловании и подпишутся переходить на поселение по сую сторону Днепра производить прежний оклад – 767 году мая по 1 число, а между тем по посланному новому учреждению и по конплету всех чинов уформировать из оных два гусарских и два козацких регулярния полки из коих Багматскому остаться в нынешних его местах, а Самарскому гусарскому и двум козацким полкам, и для защищения границ отвесь места, на которые переходить и дома свои строить до осени будущего – 767 года, а ежели пожелают, то прежде перевести можно.

Оставшимся Заднепром сверх вышеписанного уформирования военно служащим, тож и всем поселенцам прежним и вновь прибывающим отвести землю по сю сторону Днепра в Багмуцком уезде на Самаре и между Самари и Украинской линии, и когда на то место, где им селиться назначено будет перейдут, то каждому фамилияту земледельцу дать на обзавод по шесть рублей, а когда застроится еще по шесть рублей, а сверх того тем, кои из военнослужащих оставляют и данной им прежде мундир. По исходе же 768 году никому женатим в бившей Елисаветградской провинции жить не дозволять. Купцам елисаветградским дозволить переходить в ново назначенные Украинской линии крепости, в города и местечка Новороссийской губернии или в прежние их города, откуда выключены были, конечно к исходу 768 году.

Раскольникам отвести места по сю сторону реки Днепра с тою же привилегиею, которою пользовались по ту сторону оного, дав также каждому фамилияту на обзавод по прибитии на новое место по шесть рублей, а когда застроятся, еще по шесть рублей, а по прошествии положенных льготных лет брать с них надлежащую подземельную подать. Провинциальную канцелярию крепости Святыя Елисаветы з состоящими ныне в оной чинами оставить на прежнем ее основании до мая месяца 769 году для содержания порядка до перехода всех жителей, перевода однако ж помалу гарнизонныя батальоны, артиллерийскую, инженерную команды в новые крепости и уместя сколько можно канцелярских служителей в Екатеринбургской и Бахматской канцеляриях и в полках, а артиллерию с амунициею и прочие казенные вещи перевести также помалу в Самарской ретранжамент и в новые крепости з заплакою за перевоз из губернской суммы. Егда же все жители Елисаветградской провинции за Днепр переведены будут, то Козловским полком и прочими оставшимися в крепости Святыя Елисаветы военными людьми оную крепость зазрива [...]²⁷. Хотя ныне канцелярии Новороссийской губернии назначено быть в Кременчуке, но как ныне местечко лежит в Самарской губернии, а напротив того Белевская крепость разстоянием около двух сот верст как от Кременчука, так и от Усть Самари и Бахмута, от середины же новоучрежденного на Самари укрепления не больше ста верст, почему впредь Новороссийской губернской канцелярии быть в показанной Белевской крепости, яко в спокойнейшем ко всему месте.

К зачатию строения на Самари двух крепостей командировать навесну 767 году от состоящих на линии трех лантмилицких полков от каждого по сто пятидесяти человек рядовых, да из Малороссийской полторы тысячной команды триста человек, из Донецкого полку сто, из Днепровского двести человек козаков з заплакою каждому заработных денег, работнику по три копейки в день, а в 768 год заложить остальные две крепости к закритию Багмутской провинции и Изюмского полку и предь погодно оную командировку чинить до окончания крепостного строения и крепости строить небольшим профилем против построенных на Украинской линии Борисоглебской и Ливенской крепостей, дабы запорожцы, которые иногда в Новоселицы остаются непожелают, немогли дома разорить и остающим причинить какой обиды, то отправить туда немедленно одного надежного штап офицера с небольшою командою, которому с неменьшим запорожским командиром всякие сори полюбовно разобрать и порядок наблюдать до точной отдачи оной паланки под ведомство Новороссийской губернии, то есть сначала весны 767 году.

Запорожцам подтвердить, чтоб беглых, как солдат, так и на жаловании состоящих козаков отнюдь не принимали, но по требованиям отдавали б от них обратно. Раствавление к запорожской стороны фарпосты от речки Калиновки ко Орели на Бугу к польской границы до Архангельского с весны 767 году снять и место того раставить на речки Калиновки и оттуда на вершине Черного Ташлика, а от Ташлика на речку перед слободою Злыною, а от оной слободы на вершину и до речки Кагарлика. Взятую ж наперед сего с 764 года от запорожцов землю и оставляемую по вышеписанному перед фарпостами, также местечко Орел отдать под ведомство Запорожское справним однако с предписанием, чтоб живущих на оной земли до перехода их обид и разорений, также и в самом переходе помешательства и препятствия чинимо небыло, равномерно оставить на ответ Войска Запорожского, чтоб на Польской границы от Орла до устья речки Кагарлик никакого беспокойства небыло. Компанейские полки с весны будущего 767 года расположить лагерем

²⁷ Схоже, що в цьому місці, де йдеться про необхідність зруйнування фортеці Святої Єлисавети, яка, зрозуміло, не мала перейти в підпорядкування Запорозького Війська, частина тексту відсутня. Не виключено, що в списку, з якого робилася копія "Обряду..." її було закреслено, оскільки на відміну від позиції графа П. Рум'янцева це навряд-чи відповідало загальноімперським інтересам та більш далекоглядним планам імператриці Катерини II. Можливо, саме такий варіант документу направлявся на погодження з Кошовим отаманом Запорозької Січі.

ближе крепосты Святия Елисаветы, а зимою в квартерах Пермского карабинерного полку или в слободах раскольничих. По переходе же живущих около крепости, земли их отдать запорожцам с тем, чтоб на оних женатых не населять, кроме как в Кодаках и от Днепра оставить по ту сторону барьер без жилья на двадцать верст, а ежели паче чаяния кто на вышеписанных барьерных местах построится отваживался то оние жилия нарочно посланными командами разорить.

Пермской карабинерной полк по ненадобности перевести в Малороссию, а Козловской пехотной по переходу всех жителей и непременно сим полкам квартиры назначить Военной коллегии.

Состоящим в Переволочни, Изюме и Тору камендантом и четырьмя ротам из Киевского гарнизона, которые ныне в ведомстве Киевского обер коменданта, вперёд по способности быть в ведомстве определяемого в Новороссийской губернии обер коменданта и один батальон из Киевского гарнизона выключить в новороссийские крепосты и назвать оной Переволочанским гарнизонным батальоном.

От Малороссии приписанно к Новороссийской губернии кроме пятнадцати сотен на сорок верст земли с жилиями, считая от Украинской линии, чего для не повелено ль будет чрез комиссаров обеих губерний назначить по способности живую грань и для избежания всяких хлопот от смешанных границ приписать сотню Потоки к Новороссийской губернии, а Власовку сотню и лежащие в середине нынешнего Полтавского полку деревни полковников Милорадовича и Битяговского, которые по прежнему их желанию отданы под право Новороссийской губернии, возвратит к Малороссии, что ж касается до границы с Слободскою губерниею, то оставить против Украинской линии прежную грань до Донца, а от оной линии до Багмута, как изюмские жители в занятых степях с подлежащими Багмутской провинции землями совсем перемеживались, то равномерно повелено ль будет обоим губернаторам между собою разобрав сделать план, которым из лежащих в степи жилищ и в которой губернии по способности в ведомстве быть, счисляющуюся ж в ведомстве Бахматской городской канцелярии слободу Борову приписать поблизости к Чугуевской воеводской канцелярии.

Карантинные дома построить: 1-е, в Бахмутской провинции; 2-е, против Новоселя по ту сторону Самари; 3-е, при Никитинской заставе; 4-е, против Кодацкого перевоза по ту сторону Днепра; 5-е, против Кременчука по ту сторону реки Днепра, но не столь дорогие как по прежнему плану положено, а на первый случай только по три или четыре землянки или, где лес есть, деревянные и по одному сараю в каждом карантинном месте из губернских доходов и, назнача как под дом, так и для выгонов землю, с губернской же канцелярии.

Когда крепосты и редуты по новому плану построены и фарпосты учреждены будут, то потребную в сии крепосты артиллерию от Украинской линии, не разоривая оной оставить в мирное время без караулу. Вместо Царичанской таможенной заставы учредить при Кадацком перевозе и при Новоселье таможенные заставы. Для пресечения похищения таможенных сборов брать пошлину со всех товаров на Кременчуковской неотменно, а на Царичанской по указу Правительствующего Сената 760 года генвара 25 дня до учреждения вместо оной новых застав, а когда оние новые заставы учреждены будут, то также как и ныне на Кременчуковской со всех товаров пошлину брать, запорожцам вместо того дается в выгоду соль, рыбу, вино и прочие с Польши и в Польшу проводить без пошлины.

За укомплектованием вновь формирующихся двух гусарских полков остается немалое число штат, обер и ундер офицеров и протчих чинов по ведомосты пособить, еже из которых нижние чины в поселяни запишутся и даваемую им землю пропитание свое получать могут, а штат обер и ундер офицерам, кроме рядовых, с мая месяца будущего 767 году производить по переходе на сю сторону сверх земли половинное прежнее жалованье, пока где по способности уместятся до 770 года.

Для скорейшего вооружения козаков выдать по требованию от губернии истцака [из *цейхгауза*], до заготовления новых, старого калибра годняя карабины, пистолеты, сабли и тесаки.

Переселившимся из Заднепра поселяном дать льготные годы тем, которые на Украинскую линию и в протчие жилие места два года, а тем, которые вверх по Самари и в других до сего не жилия места поселятся четыре года. По прошествии ж сих лет взискывать с земли подать с поселянского участка, состоящего из тридцати десятин, по рублю по пятидесяти копеек, а с помещичих в поли.

Ныне живущих перед Украинскую линиюю всех переписать и с 1768 году подати взискывать по пропорции протчих к Екатерининской провинции от Малороссии приписных, а вперёд по отмежовании положенное число с земли.

Как при Багмутских соляных заводах солонваров умножилось, то их переписать и поставить по числу сковород сколько подлежит, а из остальных желающих определить в регулярной козацкой полк, дав им и земли, на которой они без отводу хутора себя завели, положенной участку, или записав в поселяне с заплакою положенной подати.

З построенных шестидесяти шести церквей за Днепром по положению ведомости повелеть при переходе людей на сю сторону забрать канистасы со всеми принадлежностями с собою, а строение разобрать и ежели по способности которая слобода согласится, то на оное место миром перевозить.

Стеклянный завод, нарочито заведенной на Польской границы на сю сторону Днепра за неимением лесов перевезть невозможно, разве завести в лесах генерал майора Штофеля или малороссийских старшин Кочубеев пред линию на реки Орели на особих кондициях. Но переводить ли оной или нет, оставить на разсуждение губернатора.

По подтвержденному 764 года марта 22 дня о Новороссийской губернии штате, надворной советник Одобаш, которой прежде в гусарских полках служыл, а потом подполковничей чин при том поселении имел, пожалован полковником, но велено ему армейского полковника чин объявить тогда, когда он две тыщи пясот человек в пикинерные полки наберет и в определенную исправность приведет, а оной Адабаш не точию в Елисаветградской, но и по переводе его в Днепровский пикинерный полк, особливим попечением почти в объявленное число пикинер и поселян набрал и во исправность привел и в состоящем Заднепрском пикинерном полку великую доверенность имеет, чего для не повеленно ль будет ему чин армейского полковника объявить и определить в Самарской козацкой полк с тем, что он того полку полкових служителей и поселян на ново означенное поселение на реку Самарь способнейшим порядком перевел.

Главному командиру Новороссийской губернии, состоящему в звании губернаторском в протвождении и в протчем в формирующихся хусарских и козацких полках иметь власть дивизионного командира, а в протчем поступать по прежде подтвержденным о Новороссийской губернии штатах и плану во всем том, чего нине неотменено, а ежели впредь главным командиром в отмену вышеписанного и прежних статов или прибавок, что полезнее примеченно будет, то в том позволяется ему куда надлежит представление чинить.

На подленном тако: Иван Хлебов [Глебов]
граф Петр Румянцов
Никита Панин
граф Чернишев
Яков фон Брант
граф Александр Вяземской

IP НБУВ, ф. VIII, д.160/15, арк.40-43. Тогочасна копія.

Додані до Обряду заперечення від Війська Запорозького та пояснення до них

Представление от Войска Запорожского	На оное представление объяснение
Хотя Ваше Сиятельство и присутствующими при заседании прошлого года августа и объявить изволили, что Новосербии отданные земли Войску паки возвратятся, а на поселение оних на другой стороне Днепра от Орели по границе 1714 года с турками учиненную возмется, но нине слишно, яко не только по ту границу, но по самую реку Самарь взять Войска землю вознамеренно, что следует с немалым Войску утиском разорением и крайним неудовольством по тому	Вместо земли между рек Орла и Самари возвращено будет Войску Запорожскому вся бывшая Новосербия, кроме положенной от оной на барьер Днепра на двадцать верст, почему оному Войску никакого притеснения ниже разорения от кого последовать не может
1-е	на 1-е
Естли будет по Самаре с одной стороны Новосербской губернии поселение и крепости, а с другой запорожцы тою сверх того, что поселяне новороссийские воровством и насильным отнятием леса и протчего	по сю сторону реки Самары в крепостях учреждени гарнизони, а между ими в редутах не коло оних поселени будут регулярные гусарские и козацкие полки, которых от воровства и насильного отнятия от Войска Запорожского

<p>запорожских козаков разорять и обижать в крепостях с точия великороссийские команды, воровства, разбои и смертныя убийства чинить, что весьма в ближайшем места от места разстояния будут, а унять их от того никоими мерами будет невозможно, о чем не только безприривние командам затруднения неподослучай между усобства следовать немогло</p>	<p>лесов и протчого строгою воинскою [командою] удержать можно, а чтоб стоящие в крепостях великороссийские команды воровства, разбои и смертныя убийства чинили, показано напрасно и напротив того доказать можно, что от самих запорожцов подобние нахальства часто происходили, что ж принадлежит до недаленого места от места расстоянием поблизости, а особливо на реке Самаре, так живо границы способные разобратъ всякие с обоих сторон сори, нежели же в отдаленных степних местах, ежели дойдет до между убийства, то потому конче командиры виновны будут, за что оныя по силе строгости законов наказанни быть должны</p>
<p>2-е</p>	<p>на 2-е</p>
<p>Войско Запорожское, яко им Самарь з землями наданние от королей польских и утверждено от государей российских грамотами и их рук никогда неотходило, крайне неудовольство иметимется</p>	<p>Чтоб река Самарь с землями Войску Запорожскому от польских королей отдана была, заподленно выждать можно окажется пренятние, что оная от российских государей отдана взамин утошедших к Польще козацких земель и то не одному Запорожскому, а всему небольше [ис Польши] под Российскую державу Хмельницким вышедшому Войску, но с 708 году, когда запорожцы взбунтовавшись, перейшли на татарские границы. До 714 года счислялась сия река в российских границах, а после того уступлена туркам, а не запорожцам, а хотя запорожцы до последней Турецкой войны под российское владение возвратились и сперва на речки Каменки, а потом в Сечи поселились, только уступленная туркам в 714 году земля более завоевана российским оружием и возвращено по вчиеному 740 трактату после последнего турецкого миру на Устя Самари учреждена была Полтавского полку, которая в 745 году по Сенатскому указу уничтожена, а жители живущие Богородицкой слободы оставлены под ведомом Самарского ретранжа-мента, запорожцы же, усиливаясь на Самаре, насильно отнимали у жителей села, делали безпрестанно всякие нахальства и принудили исправляя и консистенские дачи платили, а до запорозцев не касались, между рек Самари и Орели домами живут, да и во время войны река Самарь защищена была регулярним войском, а запорозцов для закрытия оной ниодного небыло</p>
<p>3-е</p>	<p>на 3-е</p>
<p>Жилищъ тамо козачих предовольно и если их оставлять, разорение неутерпимое понестъ могут</p>	<p>Запорожских жилищъ тамо едва ль десятая доля против малороссийских, в противность указов поселившихся да и тем во оной остаться при своих землях под новороссийским правом как и протчиим там живущим</p>
<p>4-е</p>	<p>на 4-е</p>
<p>К тому ж, что те крепости по Самари будут в татарских глазах, то чтоб оныи татаре и хан Кримской допустили заводить невозможно, а по</p>	<p>Ретранжаменты или крепости на Самаре для одного защищения поселившихся или впредь поселяющихся</p>

мнению не лутче ли быть так, как и тогда Вашему Сиятельству и присутствующих докладиванно по нижеписанному	
1-е	на 1-е
Ежели крепости оставить невозможно, то оние учинить, зачав снизу речки Орели вверх по оной Орели и Орельки, а оттоль по рекам Торцам, Луганчику, где хотя десять или двадцать верст от Крымской и Турецкой в турок никаких помешательств в построении делать будет неможно и делатимутся они как желание будет от российской стороны	Построением крепостей на Орели живущие под линиею люде закрыти будут, а запорожцам во время войны оных закрыть нечим, ибо в последнюю Турецкую войну границы оним не только закрыти небыли, но при нападении турков о них ни в Бахмутской и Изюмской уезд, ниже на линию, и никакого о следовании татар к российским границам известия подано небыло
2-е	на 2-е
При тех крепостях слободы или деревни заводить будет весьма изрядно, яко река Орель и протчей впадающие в оную речки лесом и водою довольны и не толь новосербцов и протчих около из жительствоющих и больше поселить можно, если только откудова приходять будут, по обширности тамо между речками Берестовою и Орелью земель и угодий, також и Орели до границы 714 года учиненной, где земля с речками и лесами снизу Орели до половину оной на двадцать пять верст внутрь, от половины вверх на толикое ж и весьма на большое число верст имеется и так прописываемые новосербские и протчие люде, да и вновь приходящие, будучи поселены по Берестовой и Орели пахатным хлебом, сенокосом и пастбою скота от Орели повыше означенную границу, а запорожские козаки, сидя по Самаре, по оную границу без обиды друг другу довольствуются	Речка Орель лесами по большей части скудна и по сю сторону уже почти заселенна, а на Орельчике по сю же сторону земля вечной славы достойния памяти Государем Петром Великим отдана почти вся фамилии Кочубеев, так что на поселение Елисаветградской провинции земли и угодиями небудет достаточно. В Бахмутской же провинции земля большою частию бесплодная, почему б нине и в нем жителям очень мало прибывать можно, а против чего у запорожцев по мало людству их большая часть хлебогодной земли и покосов без употребления, а есть такие зимовники, что верст от пятнадцаты до двадцати землею владствуют, умолчивая о том, что когда бывшую Новосербию распространить, что еще им земли прибаватся
3-е	на 3-е
Могут и для того быть между Войском Запорожским и Новороссийскою губерниєю, 714 году, поновья где принадлежит к лутчому народному званию скопцами или столбами, а з другой стороны Днепру хотя запорожским козакам отводом половинной часты Орели и земли, до прописанной границы будет обида, но не столь чувствытельно, как отводом Самари, яко ж на оной монастырь, зимовних жилищ козачих, садов, пасик заведенных же еще как были под Польскою державою, 1708 году от толь до нине довольное число	Границы между Новороссийскою губерниєю и запорожцов в степах, меживой границы установить трудна, а случающиеся спори и непорядки разобрать и пересекать совсем возможности небудет, что ж касается до монастыря, то оной лежит в Самаре на острова и остается в сторожскую [запорожскую] сторону, а по сю сторону Самара зимовники, их жилища, сады и пасеки, хотя и сумнительно, были ль оны уже заведены под Польскою державою, могут однако ж остаться, ежели пожелают под правом новороссийским, а ежели з зимовников хотя остаться непожелают, то он может бывшей Новосербии получить вместо оставленного еще и более строение и выходы [выгоды]
4-е	на 4-е
Всего бы лутше, чтоб как земли запорожские, на которых нине новосербцы с поселянами оставляются, в милосты монаршей по прежнему во владение Войска Запорожского, так и Орель с землею до прописанной границы, поделая только по три крепости, оставить при Войску, яко ж тех	Новая Сербия от Буга не доходя по Днепру за двадцать верст, яко земля оставленная на барьер для всяких случаев отдается Запорожскому Войску с тем, чтоб на оной селить по своим правам только неженатих люде, а ежели женатих, то не без сумнения, что оны столь земли требуют

<p>переводящих по их немногому числу поместить между Орелью и Берестовою, а способнейше всего близь Славяно Сербии, Войско ж Запорожское не отбирать их земель, яко оно е с ними под Российскую державу пришли добровольно и только на оной довольствуясь служить Всероссийскому престолу на своем коште оставить без нарушения их старинных привилегий, требуя от оных одной только верности обережения границ и чему оны всегда составлены были и могут быть, видя монаршою к себы в том милость.</p> <p>Вышеписанное все под Высокое Вашего Сиятельства милосердие рассмотрение всенижайше представляя Войско просит учинить милостивое над ним благопризрительство, как уже и обещать изволили, дабы они, чувствуя то во веки Ваше Сиятельство помнить и благодарить должны были</p>	<p>для того, чтобы принимая малороссийской народ, тем Малороссию, так и Слободскую и Новороссийскую губернию опустошать и во время войны сих людей расселенных по степам из всею армиею защитить возможности не будет. Под Российскую державу Войско Запорожское отдалось не одно само собою, но по тогдашнем обстоятельством, надлежит оной землям и потом от полков [поляков] российским войском обороняемо было. Службу оное Войско исправляет не совсем на своем коште, но получая во всегодно ис казны несколько денег и хлеба, да и только не в большем числе, ибо в прошедшие Турецкие войны было оных в походе до 6000 вооруженных, ис которых обыкновенно по исходу первого месяца половина разежались, старинные их привилегии не только остаются без нарушения, но сверх того пользуются оны обширною землею с угодиямы и промысламы, зборами за соль, везущую ис Криму и с протчими доходамы в казну подлежащими, за что требуется от оных только верность к защищению и содержанию границы, а чтоб оны точно в состоянии были границы от неприятеля защищать, сие лутше желеть надлежит, нежелть самим делом доказать можно</p>
--	--

ІР НБУВ, ф. VIII, д.160/15, арк.44-46 і зв. Тогочасна копія.

Виклад остаточної відповіді графа З. Чернишова на заперечення Війська Запорозького до пунктів Обряду переведення Єлисаветградської провінції

Ответ последовал такой: вместо земли между Орла и Самары возвращена будет Войску Запорожскому вся бывшая Новая Сербия, кроме положенной от оной на барьер от Днепра на 20 верст. По сю сторону Самары в крепостях учреждены гарнизоны, а между ими в редутах и около оных поселены будут регулярные гусарские и казацкие полкп, коих от воровства строгою военною дисциплиною удержатъ можно. Чтоб состоящая в крепостях команды чинили воровство, разбои и смертоубийство, – показано напрасно и, напротив, доказать можно, что от самих Запорожцев подобныя нахальства часто происходили. Если дойдет до междоусобия, то виноваты будут командиры и будут за то наказаны. Чтоб Самара с землями от королей Польских Запорожцам дана, – заподлинно утверждать нельзя, и кажется вероятнее, что оно от Российских государей отдано взамен отшедших к Польше казацких жилищъ, и то не одному Запорожскому, а всему с Хмельницким вышедшему войску, но в 708 году, когда Запорожцы взбунтовались, перешли на татарския границы, до 714 счислялась сия река в российских границах, а после уступлена Туркам, и хотя Запорожцы под Российское владение возвратились и сперва на речке Каменке, а потом в Сечи поселились, только уступленная Туркам земля более завоевана российским оружием и возвращена по мирному трактату 730 года. После этого турецкого мира на устьи Самары учреждена была сотня Полтавского полка, которая в 745 году по сенатскому указу уничтожена, а жители Богородицкой слободы оставлены под ведомством Самарского ретраншемента. Запорожцы же, усиливаясь на Самаре, насильно отнимали у жителей леса и угодыя, делали безпрестанно всякия нахальства и принудили их наконец перейти в запорожское Новоселье, однако ж и поныне от Китайгородской и Орлянской сотни выборные казаки с подпомочниками между речек Самары и Орели домами живут, да и во время войны Самара защищаема была регулярным войском, а Запорожцев для закрытия оной ни одного не было. Запорожскнх и жилищъ там едва ли десятая доля против малороссийских, да и тем вольно оставаться при своих землях под новороссийским правом, как и прочим там живущим. Река Орель лесом по большей части скудна и по сю сторону уже почти заселена, а на Орльчик по сю жс сторону земля отдана Петром Великим Кочубеям, так что, по

переселенні Елисаветградської провінції жителів, землі с угодьями не буде достаточо. А в Бахмутській провінції земля по більшій часті безплідна. Напроти чого, у Запорожцев, по малолюдству их, більша част хлібородної землі і сенокосів без употреблення, і єсть такіе зимовники, що верст от 15 до 20 землею владеют. Новосербія от Буга, не доходя до Дніпра за 20 верст, яко земля, оставленная на барьер для всяких случаев, отдається Запорожскому Войску во владение с тем, чтоб на оной селить по своим правам только неженатых; а если позволить им селить женатых, то не без сумнения, что они столь много земли требуют для того, чтоб, приманивая к себе Малороссийский народ, тем как Малороссию, так и Слободскую и Новороссийскую губернию опустошать. А во время войны сих людей, рассеянных по степям, и всею армією защитить возможности не будет. Под Российскую державу Войско Запорожское отдалось не одно само собою, но по тогдашним обстоятельствам с Хмельницким обще со всею Малороссиею, и только от Поляков российским войском обороняемо было. Службу оное войско исправляет не совсем на своем коште, да и то только не в большом числе.

Соловьев С.М. История России с древнейших времен. Изд. второе. Кн. 6. Т. 27 (1766-1767). – СПб., 1895, с. 302-303.

Примітка: Показово, що у наданій графом Чернишовим відповіді, яку депутати від Запоріжжя в Законодавчій комісії надіслали до Коша Запорозької Січі лише 7 січня 1768 року (Скальковський А. Історія Нової Сечи или последнего Коша Запорожского, с. 279) з'являється поняття 20-верстового бар'єру від Дніпра, про який безпосередньо у "Обряді" не йшлося.

Власноручна записка Катерини II до графа М. Панина 1767 року* про намір довірити Новоросійську губернію Ф. Воейкову

Никита Ивановичь! Какъ я намерена Новороссийскую губернию вверить, сверх Киевской, Ф. М. Воейкову; того для приказала ему с вами поговорить о обстоятельствах политических, в разсуждении границь оной губернии и намерений об том для перевода. Екатерина.

Бумаги императрицы Екатерины II, хранящиеся в Государственном архиве Министерства иностранных дел. Том II (1765-1771). – СПб., 1872, с. 168.

Реляція Київського і Новоросійського генерал-губернатора Ф. Воейкова від 12 грудня 1767 року про підсумки огляду Новоросійської губернії

Реляция

Во всенижайшее исполнение Всевысочайшого ВАШЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА повеления, сколько позднее годовое время ныне дозволило, я большую часть Новороссийской губернии объехал²⁸, в каком состоянии она мною найдена, какія по положению земли, в селениях, обрядах и обращениях обитателей мною усмотрены недостатки и к поправлению способы о всем том Вашему Императорскому Величеству по рабской должности с глубочайшим благоговением подношу при сем учиненные мною примечания на Всевысочайшее усмотрение. Я принял смелость все сие отправить чрез г-на генерала майора Исакова для того, что он, яко верной и рачительной, ВАШЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА раб, находясь несколько лет при правлении Новороссийской губернии, следовательно имея точное сведение о всей внутренности оной, в состоянии найдется ВАШЕМУ ИМПЕРАТОРСКОМУ ВЕЛИЧЕСТВУ по всем пунктам и словесное учинить объяснение. И так, Всемилостивейшая Государыня, мне более не остается, как повергнуть себя к монаршим ВАШЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА стопам ожидать Всевысочайшего на все оное благоволительного повеления. ВАШЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА всеподданнейший раб *Ф.М. Воейков*

№ 29

Киев, 12 декабря 1767 году

РГАДА, ф. 16, оп. 1, д. 797, ч. 2, л. 145 и об.

* У використаному джерелі ця записка без дати помилково віднесена до документів 1766 року.

²⁸ За листом від 3 листопада 1767 року до графа Панина, помилково датованим 1768-м роком, у зв'язку із загостренням хвороби лівобережна частина губернії залишилася до кінця не оглянутою і вже 25 жовтня Ф. Воейков був змушений повернутися з Бахмута до Кременчука (Андриевский А.А. Реляции Киевского генерал-губернатора за 1768 и 1769 гг. – К., 1892, с. 18).

Відомості про стан Єлисаветградської провінції з приміток київського генерал-губернатора Ф.Восійкова, укладених при його огляді Новоросійської губернії восени 1767 року

Примечании, учиненные при объезде моем Новороссийской губернии

При объезде моем Елисаветградской провинции нашел я оную в числе людей мужеска и женска полу 73 761, дворов во оной по рапортам показано 10 959, а изб 20 126, в которых в потребном случае и по нужде до ста тысяч человек войска квартировать может. Селение оной в гусарских полках весьма изрядное и порядочное, так что можно смело сказать едва ль и в России где таковое найтиться может; хлеба в нынешнюю благословенную жатву весьма достаточно собрано и в запасе очень довольно, а по плодоносной земле и свойству климата впредь равномерно обильного ожидать можно урожая, так что помянутые в потребном случае войска несколько времени и провиантом тамо продовольствоваться могут; скотом всякого рода преизобилуют, не меньше ж того и лошадьми. Гусарские Чорной и Жолтой полки в изрядном состоянии, а наипаче лошадьми весьма исправны; в коликом же числе каждой полк, прилагается при сем ведомость под буквою А.

Купечество в сей провинции по новости довольно достаточное, народ преизрядной, в житье своем порядочной, в домостроительстве и чистоте следуя более иностранным обрядам, весьма прилежной и рачительной, а к переходу по примечанию моему никакой склонности не оказывающей, так что с того времени как слух о переводе под рукою между народом разнесся, то оной не только в крайнее пришел уныние, но как многие мне засвидетельствовали, и во всем своем домовом житии не малое оказал послабление, опасаясь от перевода конечного своего раззорения, по которой причине и купечество в своих торгах приостановилось, а выходу как купцов, так и прочих званий людей великая от того воспоследовала остановка.

Доходов оная провинция по нынешнему ея состоянию дает в год до сорока тысяч рублей, которые час от часу приумножаться могут, сему доказательством служит следующее: в прошлых годах был оной знатно меньше, а имянно 764 с июля 766 по генварь 11 165 руб. 61 $\frac{1}{4}$ коп., в 766 же уже 32 204 руб. 42 коп., а в 767-м возшел до вышеписанной суммы.

Крепость Святыя Елисаветы не большой уже требует доделки, которая служить может доброю предградю всему поселению, а к тому ж как оная провинция положением своим особую имеет выгодность к коммерции с Турециею, Крымом, Молдавию, Польшею и далее с Германиею и Венгрию, по тому и купечество может знатно умножиться, о чем от поселившихся уже купцов сильные учинены удостоверении.

В разсуждении всех сих выгодностей, прибавя к тому великую сумму на сие селение издержанную, да и ныне еще издержать должную, с раззорением обитателей оной провинции, умалчивая уже о том, что сие селение может на Запорожцов впредь служить обузданием, а к тому и о земле, на которую сим жителям переходить бы, еще положения не зделано, к переводу сих людей я по моему слабейшему мнению приступить резона не предвижу и не дерзаю. А приемлю смелость к поправлению некоторых усмотренных мною малых недостатков ВАШЕМУ ИМПЕРАТОРСКОМУ ВЕЛИЧЕСТВУ всеподданнейше следующее представить.

1-е. По опробованной ВАШИМ ИМПЕРАТОРСКИМ ВЕЛИЧЕСТВОМ с планом о Новороссийской губернии карте граница между сею провинциею и Запорозцами назначена, почему и велено бывшему Гетману о том дать им знать, но дано ли или нет, того не известно, то не соизволено ли будет еще о том подтвердить и конечное единожды навсегда разграничение утвердить, для прекращения всех ныне происходящих и впредь еще могущих произойти ссор.

2-е. Штаб и обер офицерам жалованье производить противу слободских полков из губернских доходов, для того, что хотя они землю и имеют, но за оную штаб офицеры каждой год более рубля, а обер офицеры гораздо свьше полтины за каждую десятину лишаются, исправляя притом по пограничности места за всегдашния разъезды и прочие требующие безпрестанно службы, поселяне ж все платяты только в казну ВАШЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА за десятину по пяти копеек в год. Сколько ж на прибавку сего суммы выходить будет, о том подносится при сем особая ведомость под буквою Б²⁹.

В Гусарских полках подъемных лошадей положено иметь в каждом полку, а на довольство их на овес и сено, тож и на подковку суммы не положено, а велено довольствоваться одним сеном, приготавливая во определенных степных местах извощиками, но как в тех полках извощиков

²⁹ Ця і наступна розрахункові відомості нами пропущені.

положено в каждом по 30 человек, которых должно как для пазбы, так как и к кошению на всех вышеписанных лошадей сена употреблять и им самим по малому им жалованью и неположению провианта продовольствие свое от домашней экономии иметь, то по сему, а паче по неполному оных комплекту ни коим образом исправитца и достаточное число приготовить невозможно, подъемных же лошадей необходимо в полках для перевоски денежной казны, мундирных и амуничных вещей содержать должно, для того не соизволено ли будет на довольство их фуражем в полки определить сумму из губернских доходов и от несостояния в полках полного комплекта, которой полагая рацию в месяц по 90 коп., а на 6 месяцев по 5 руб. по 40 коп., на каждой полк учинить по 577 руб. по 80 коп., итого на три полка 1733 руб. 40 коп.

3-е. На учреждение аптеки указать с заплатою впредь до несколько употребить суммы из доходов сей губернии, а на содержание оной вычетные на медикамент деньги, не отсылая в Медицинскую коллегия, оставлять при губернии, почему она и медикаментами своими полки довольствовать может, и должна.

4-е. Канцелярским служителям, по неимению времени ходить за землею, производить жалованье против других губерней, равно и число их против других же губерней содержать, а землю взять в казну, которая может приносить свою пользу, а сколько исходить будет суммы в добавок к прежней, следует ведомость под буквою В.

5-е. Ради многих неудобств и лучшего збережения лошадей гусарских и всех нижних чинов, которым казенные лошади даются, видится гораздо сходнее и прочнее, чтобы оныя имели свои собственные, получая ежегодно ремонтныя и фуражныя денги, равно и на все к конскому убору принадлежащия вещи, кроме мундиров, чепраков и прочей амуниции и с дачею вновь определяющимся единожды на сие полной суммы, на что прибавочной не требуется, понеже остаточной есть, за исправность же всего того как полковыя так и ротныя командиры ответственать должны.

6-е. Фарпосты в Елисаветградской провинции состоят все в команде моей и находящегося там генералитета, равно и на линии состоящия, находились пред сим в ведении главных командиров Новороссийской губернии, а ныне по случаю отбытия генерала порутчика фон Бранта, остались в ведении у генерал майора Штофельна, которой у меня в команде не состоит, следовательно о состоянии тамошних фарпостов и воинских команд я сведения никакова не имею, то не соизволено ль будет о сем сделать такое распоряжение, какое за благо усмотрено будет.

7-е. Губернскому городу по моему слабейшему мнению, если Елисаветградская провинция переселению не подвергнется, полагаю я остатца в Кременчуге как ради выгодного положения, так и способности водяной по Днепру коммуникации, причисля к сей губернии Малороссийского Миргородского полку лежащее между Кременчугом и Калейбердою местечко Поток, для избежания смешения границ и порядочного учреждения почты в поспешествование беззамедлительной корреспонденции.

8-е. При сочинении последняго штата Губернии, положен быть во оной обер комендант, вместо которого ныне крепости Святы Елисаветы комендант Чертков находится, присудствуя только в канцелярии, гарнизону ж в Кременчуге, яко губернском городе, никакова быть не положено да и прочия ближния гарнизоны, яко то крепости Святыя Елисаветы, Переволочны и Тора в команде у него не состоит, а подчинен только Бахмутской гарнизон, следственно остается почти без команды, да и подлежащих по чину ево для исправления дел писарей и должной на расход суммы не имеет, дальнейше нужды в таком чине по сему обстоятельству непредвидится, что все предаю Высочайшему соизволению; если ж указано будет сему чину остаться, то уж конечно надобно будет и вышеописанныя гарнизоны ему препоручить; а в крепости Святыя Елисаветы определить настоящего коменданта, которому и положено присудствовать в провинциальной канцелярии: сия возложенная на коменданта должность, сколько я приметить мог, не оставляет поистинне времени на другие дела, потому и не можно наказными исправиться и место завсегда претерпевать может.

9-е. Все сие селение разделено на округи, содержащие в себе по 700 участков и потому и домам всего округа положено быть вместе и обнести ретражаментом, чтобы от незапных неприятельских набегов и изрядно быть могло. Но великая по числу дворов обширность, отдаление от своих земель, тож и множественное число скота, которой во время нападения весь в ретранжамент согнан быть должен, весьма тому препятствуют. Почему не дозволено ль будет каждой округ по способности хотя на две части селить, окапывая тож ретражаментом, и придать еще в каждой округ

из находящихся на Днепре в ретражаментях по две чугунных пушки, да и попов по одному прибавить, которым обоим производить только ныне на одного полагаемое жалованье з дачею одной только земли.

10-е. Составляемая ныне из двух провинций губерния по духовенству состоит у четырех архиереев в епархиях, а именно Киевского, Переясловского, Белгородского и Воронежского; во всей же оной положен один протопоп, которому у всех их в ведомстве состоять должно. Но сие как по разности епархий, так и наипаче по обширности положения неудобно. Чего ради, не соизволено ли будет еще трех прибавить с таковым же жалованьем, как и прежнему положено, из губернских доходов, дабы духовныя дела тем скорее отправляться могли.

РГАДА, ф. 16, оп. 1, д. 797, ч. 2, лл. 14-20. Витязь*.

Примітка: Далі в документі йдуть пункти (всього таких 19), що стосуються переважно загального устрою губернії та Катерининської провінції, яку Ф.Воейков оглянув лише частково.

Додана відомість під літерою А про стан Чорного та Жовтого гусарських полків

Ведомость о состоянии Новороссийской губернии в Черном и Жолтом гусарских полках людей					
Звание чинов		в Черном	в Жолтом	Итого	
Полкового штапа	полковник	-	1	1	
	подполковник	-	1	1	
	майоров	прим'еров	2	2	4
		секундов	2	2	4
Итого:		4	6	10	
Ундерштапных чинов:					
полковых квартирмейстеров		-	-	-	
адъютантов		2	2	4	
аудиторов		1	2	3	
камисаров		1	1	2	
лекарей		1	1	2	
подлекарей		2	4	6	
вахмистерь ских чинов	провиант мейстеров	1	1	2	
	обозных	1	1	2	
	надзирателей для больных	1	1	2	
	полковых писарей	1	1	2	
писарей	камисарской	1	1	2	
	провиантской	-	1	1	
попов		16	15	31	
церковных причетников		14	16	30	
трубачей	старшей	-	-	-	
	редовых	13	19	22	
литаврщиков		1	-	1	
ему учеников		-	-	-	
полковых мастеров	слесарных	-	-	-	
	кузнечных, знающих коновальному	-	-	-	
	седельных	-	-	-	
извозчиков		3	3	6	
профосов		-	-	-	
Итого:		59	59	118	
Ротного примоплана:					
капитанов		10	9	19	
порутчиков		30	25	55	

* Витязь з документу нами приведено за його кінцевим варіантом з урахуванням доповнень, внесених до тексту з поправками, доданого безпосередньо до реляції Ф.Воейкова, який зберігся у цій же справі (лл. 546-553 об.).

прапорщиків		26	24	50
вахмістров		31	25	56
ротных квартирмістров		31	21	52
капралов		52	52	104
ротных писарей		12	12	24
цэлюриков		6	11	17
гусар	строевых	1170	834	2004
	нестроевых	5	-	5
мастеров	слесарных	4	-	4
	кузнечных	4	-	4
	коновальных	2	1	3
	седельных	7	1	8
	плотничных	10	-	10
Итого:		1400	1015	2415
Всего всех чинов		1463	1080	2543
Заступающих гусар		453	419	872

РГАДА, ф. 16, оп. 1, д. 797, ч. 2, л. 555 и об.

• Крім того, у використаній справі збереглося кілька копій відомостей про склад дислокованих в Новоросійській губернії військових команд, укладених на початку 1767 року ще до звільнення з посади Головного командира Новоросійської губернії, генерал-поручика фон Бранта, та завірених його підписом, які вочевидь брав із собою генерал-майор Ісаков при представленні реляції Ф. Воейкова та його приміток до огляду губернії. Враховуючи значний обсяг відомостей, що за встановленим формуляром склалися в розрізі всіх штатних посад, для загального уявлення про оборонний потенціал Єлисаветградської провінції додаємо лише витяги з останніх, що містять відповідні підсумкові показники, а саме:

I

Ведомость о состоянии в крепостях Бахмутской и Святыя Елисаветы комендантах, гарнизонных баталионах, людей и лошадей, что к тому требуется в добавку и всего с добавкою						
Звание	По списку состоит					
	обер комендантов, комендантов с их штатом	Баталионы			Итого:	
		Бахмутского	Елисаветградского			
			первого	второго		третьяго
За обер коменданта. бригадир	1	-	-	-	-	1
комендантов	1	-	-	-	-	1
плац майор	1	-	-	-	-	1
баталионных командиров	-	-	1	1	-	2
Итого	3	-	1	1	-	5
Сверх вышеписанного состоят под ведомством Киевского обер коменданта, в Переволочне, в Торе и Изюме комендантами три полковника на майорском жалованье, а гарнизонные роты из Киевского гарнизона, в Переволочне две, в Изюме и в Торе по одной.						
Всего всех чинов	6	906	544	573	590	2613
подъемных лошадей	-	-	6	6	8	20
В добавку потребно						
Всего всех чинов		10	228	207	182	627
подъемных лошадей		9	3	3	1	16
Всего с добавкою						
Всего всех чинов	6	916	772	779	772	3245
подъемных лошадей	-	9	9	9	9	36

РГАДА, ф. 16, оп. 1, д. 797, ч. 2, л. 517 и об.

II

Ведомость о состоянии в крепостях Святыя Елисаветы, Бахмутской и на Украинской линии по спискам артиллерийских командах				
Звание	Поспискам состоит в крепостях			
	Святыя Елисаветы	Бахмутская	на Украинской линии	ИТОГО
Майоров	1	-	1	2
Ундер штаба	32	14	37	83
Ротного примоплана	186	55	269	510
Всего всех чинов	219	69	307	595
лошадей артиллерийских	-	4	12	16

Да сверх вышеписанного числа в Украинской артиллерийской команде состоит сверх комплекта школьников дватцать один, жеребят три.

РГАДА, ф. 16, оп. 1, д. 797, ч. 2, л. 518.

III

Ведомость о состоянии в крепостях Святыя Елисаветы, Бахмутской и на Украинской линии по спискам инженерных командах				
Звание	По спискам состоит в крепостях			
	Святыя Елисаветы	Бахмутская	на Украинской линии	ИТОГО
майор	1	-	-	1
квартирмейстер	1	-	-	1
порутчик	-	1	-	1
подпорутчиков	2	1	1	4
ундер цейхвартер	1	-	-	1
кондукторов по класам	первого	1	-	1
	второго	1	-	1
	третьяго	1	-	1
от крепостей писарей	4	-	-	4
дерноклатчиков	2	4	1	7
плотников	1	-	-	1
столяров	3	-	-	3
стеколник	1	-	-	1
кузнец	1	-	-	1
денщиков из рекрут и служителей	9	-	-	9
школьников	-	1	-	1
Итого	29	7	2	38

РГАДА, ф. 16, оп. 1, д. 797, ч. 2, л. 518 об.

IV

Ведомость коликое число ныне состоит в четырех гусарских полках людей					
Звание чинов	Ныне по спискам в 4-х гусарских полках состоит				
	в Черном	в Жолтом	Бахмутском	Самарском	Итого
Полкового штаба:					
полковников	-	1	1	-	2
подполковников	-	1	1	1	3
майоров	пример	2	2	2	6
	секунд	2	2	2	7
Итого:	4	6	6	2	18
Ундер-штаба:					
	68	50	49	12	179
Ротного примоплана:					
	1423	1082	1177	35	3717
Итого:	1495	1137	1232	48	3912
Лошадей:					
строевых	470	192	919	-	1581
подъемных	-	-	3	-	3
Итого:	470	192	922	-	1584

РГАДА, ф. 16, оп. 1, д. 797, ч. 2, л. 520 и об.

V

Ведомость. коликое число ныне состоит по списку в Елисаветградском и Луганском пикинерных и Бахмутском конном казацком полках				
Звание чинов	По списку ныне состоит			
	в Елисавет- градском	Луганско м	Бахмутском конном казацком	Итого
Полкового штаба				
полковников	-	1	-	1
подполковников	1	-	-	1
майоров	пример	2	-	2
	секунд	1	-	1
Итого:	4	1	-	5
Ундер штаба:				
	18	2	1	21
Ротного примаплана:				
ротмистров	9	-	3	12
поруччиков	6	1	-	7
подпоруччиков	6	-	-	6
пикинер конных	898	3	284	1185
пушкарей	старших	1	-	1
	рядовых	38	-	38
при ротах попов	38	-	-	38
<i>прочих чинов</i>	187	-	5	192
Итого:	1183	4	292	1479
Всего всех чинов	1205	7	293	1505

РГАДА, ф. 16, оп. 1, д. 797, ч. 2, л. 521 и об.

**Реляція графа П.О. Рум'янцева від 13 березня 1768 року
про план приведення Єлисаветградської провінції до безпечного стану**

На представление мое, кое по нынешним обстоятельствам для выгадания времени, вследствие Всевысочайшего именного указа от 8 минувшего ноября относительно Новороссийской губернии, от 5-го прошлого февраля ВАШЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА всеподданнейше учинить осмелился, получа всевысочайшее монаршее повеление от 24-го того ж февраля и условясь с г-ном генералом-губернатором Воейковым, съехались на половине дороги в Нежине, где имели довольное об обывателях Елисаветградской провинции разсуждение; но уважая нынешнее военное время и сообразуясь с оными обстоятельствами и произойти могущими следствиями, по рабскому нашему усердию, с общего состасия лучшего способа и надежнейшего к сокращению обширных с той стороны границ средства изобрести не могли, кроме всеподданнейше подносимого при сем на всевысочайшее ВАШЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА соизволение плана.

Приложение:

План о приведении в безопасность обывателей Елисаветградской провинции в нынешнее время

Мы, нижеподписавшиеся, входя во все подробности, клонящиеся до безопасности обывателей Елисаветградской провинции, с общего согласия следующее постановили, а именно:

1-е) Чтоб обывателей помянутой провинции ныне за Днепр к Самаре реке перевести для переселения, крайняя предусматривается неудобность, ибо весь оной немалочисленный народ, поселясь совсем на открытом месте, умалчивая о том великом коронном убытке, которой на оное переселение употреблен будет, более опасности подвержен был бы, нежели в нынешних жилищах по близости гусарских полков, ротных шанцов и крепости Св. Елисаветы.

2-е) Правда, безопаснее было б для сего народа перевести оной за Днепр в Малую Россию, ежели бы только способы были к пропитанию так многочисленного народа из коронных магазинов; но в сем великая неудобность встречается, ибо сверх неимения во всей Малой России толикой впусе земли, обыватели оной по нынешнему военному времени поставкою провианта и других в армии надобностей и без того крайне отягощены; следовательно, переводом помянутых народов причинено было б оным чувствительнейшее утеснение, а переведенцы в сем обстоятельстве остались бы без нужного пропитания.

3-е) Итак, в разсуждении вышеписанных неудобств, за найспособнейшее и лучшее средство признано следующее: Елисаветградский пиканерный полк и поселенные в оном на взятой 1764 году в прибавок двадцативерстной земли слободы перевести в селения и шанцы Черного и Желтого гусарских полков и в Мишуринорожский шанец; ибо, как генерал-губернатору Воейкову положение и пространство к шанцам принадлежащей земли известны, помянутые переведенцы не только в оных помещены быть, но и защиту от Татарских набегов иметь могут, что недавним примером и довольно доказано, яко неприятель не осмелится набеги свои на шанцы простирасть. Сего ради всем обывателям найстрожайше подтверждено быть имеет, чтобы ныне еще, сколько можно, для своей обороны все шанцы лучше укрепить, в коих они от подобных Татарских набегов уповательно без прибавки и введения других регулярных войск свободно себя защитить могут, а за сохранение оных против гораздо великой неприятельской силы ручаться не в состоянии.

4-е) Крепость Св. Елисаветы равномерно надлежит, сколько возможно, ныне-ж починить и укрепить, снабдя оную положенным гарнизоном и по числу пушек довольным количеством снарядов, куда для лучшей обороны, в случае неприятельского в границы той провинции вступления, введено быть может из ближних вооруженных поселян немалое число людей.

5-е и последнее). Всех обывателей, у коих ружей нет, из здешних цейхгаузов исправными снабдить ружьями, порохом и свинцом, дабы они, когда нужда потребует, оное в свою оборону против неприятеля употребить могли; а для лучшего в том порядна и наставления, во все время нынешней войны, подчинить обывателей, при вмещении в реченные гусарских полков шанцы и принадлежащие к оным земли, тамошних шанцов командирам с сильнейшим подтверждением повиноваться начальникам без малейшего прекословия.

Подлинной подписали: Граф Румянцов. – Феодор Воейков.

Андреевский А.А. Реляции Киевского генерал-губернатора за 1768-1769 гг., с. 125-127.

Повідомлення графа П. Рум'янцева від 23 вересня 1768 року генерал-губернатору Ф. Воєйкову на його звернення про посилення оборони Єлисаветградської провінції*№ 909-й. По секрету. Копія с чернового***Сообщение генерал-губернатору Воейкову**

Прочитав со удовольствием объяснения Вашего Высокопревосходительства против моих, Вам сообщенных, примечаний вижу опять в том превосходность Вашего благоразумия, которым не при одном уже случае имею честь пользоваться. Признавая, однако ж, сих всех противоположений достоинство и цель, я отзываюсь к Вам с теми же самыми, что и прежде, мнениями. Многие планы, Милостивый Государь, столько трудно было выполнить, сколь легко было их предначертать по воображению. Я бы всегда согласился во основание предприятию требуемому принять резоны, Вашим Высокопревосходительством приводимые, ежели бы мы имели дело с соседями благонравными, а не с народами неустроенными, которых всякая малость раздражает так, как бы последняя крайность, и коим мы, должно сказать, обязаны еще снисходить и угождать.

Доказательством сему не есть ли и пример нынешний, что они, с нашей стороны не имея настоящей причины к огорчению и подозрениям, восприимлют действия угрожительныя? В том же, что касается до защищения Елисаветградской провинции введением моей части войск, я не только Вашему Высокопревосходительству, но и у Двора будучи, всегда говорил одно, что та земля, по положению своему, не имеет ни какой удобности, чтоб здешними силами ее защищать. А ежели б дошло до прямого дела, то не укреплением форпостов приготавливать надежную оборону, но надобно бы силами встретить прежде на себя нападения неприятеля, а не в своих уже границах его отражать. К тому потребных сил, конечно, не составят здешния команды, а дело сие лежало бы на высшей от нас власти, которой касается в сем главное распоряжение.

Лежащая на мне должность попечения о безопасности и защищении границ предоставляет отражать всякия покушения, в других, однако ж, нежели нынешних, действиях, которыя превосходят уже меру следствий, нашим званиям позволенных. Сим самым в худо бы я обратил Высочайшую мне доверенность, когда б, в виде укрепления пограничного, оставил в неминуемую жертву противников часть войск, которая при наступлении ни каких способов не в состоянии взять к своей обороне. Обозревши своими глазами пространство, дикость и неудобства той страны, я Вашему Высокопревосходительству то, что и другим, смело и надежно скажу, что без приумножения военных превосходных сил, с которыми бы можно подействовать наступательно, совсем не в том краю место быть должно нашей обороны. Народ, там поселенный, во сколько многих Вы их ни исчисляете тысячах, при первой буре невидимо разсыплется и подобием ветра улетит из своих жилищ: поелику сия нужная осторожность всегда ему в памяти. Ваше Высокопревосходительство прежния действия против Турков поставляете во образец времени нынешнему; правда, что могло случиться, что и малое число храбрых воинов противустояло толпе трусов, но о равной удаче можете ли вы ручаться и теперь? А я с другой стороны рассуждаю, что тогда многочисленныя армии, нераздельно ходившия, изнемогли от трудного похода, пристанища надежного не находят, как по всякой год в своей земле. Не в преграду будет то намерениям противных, ежели полки в протяжной степи разставить так, что пространство ея отнимет способы всякой скорой им помощи, и прежде оныя потеряны уже будут, нежели о том сведать бы можно. Практика и знание, хотя малое, мое, в военных делах не дозволяют, во мне оными утвержденных, переменить мыслей; однако ж, при выступлении из лагеря полков, стараться буду расположить их так, чтоб они везде дать могли помощь столь же скоро, сколь опасность будет близка. Для того Вашего Высокопревосходительства покорно прошу отписать ко мне в Полтаву с уведомлением, как далеко войска Турецкия от границ Елисаветградских расположены, и в каком именно количестве? Впрочем, я желал бы, чтобы охранение тамошних всех границ сложено было единственно на попечение Вашего Высокопревосходительства, когда Вы изобретаете к тому удобность и способы, которых я слабым моим рассуждением ни теперь не объемлю, ниже впредь возможным себя найду.

Примите, Ваше Высокопревосходительство, сии мои чистосердечныя изъяснения в настоящем их весе, и верьте, что оныя не имеют другого источника, кроме отличного высокопочитания, с которым пребывать честь имею,

Вашего Высокопревосходительства всепокорным слугою

Сентября 23 дня 1768 года.

Глухов

Судиенко М. Архив военно-походной канцелярии графа П.А. Румянцева-Задунайского. Ч. 1. 1767-1769. – ЧОИДР, 1865, кн. 1, с. 57-59.

Рапорт генерал-аншефа П.О. Рум'янцева у Військову колегію від 24 вересня 1768 року про загрозу турецько-татарського вторгнення з оцінкою обороноздатності Єлисаветградської провінції

№ 922, Глухов

Доходящие ко мне известия от господина генерала-губернатора киевского Воейкова и командующего в Польше генерала-майора князя Прозоровского, в согласном повторении о явном уже во многих местах собрании турецких и татарских войск, в образе ополчения, вблизи границ наших в неоткрытом еще намерении вводят меня, наконец, по примечанию на расположение сих многочисленных сил от хотений в Бендерах и Яссах и по воображению в том всех видов в заключение не сомнительное, что намерение сего собранного войска к тому непременно клонится, чтоб препятствовать нашим военным действиям в Польше по возбуждению некоторых конфедератов. Часть же довольная воинства, приведенная к Очакову, я уповаю, что определена или в подкрепление в Польше своих сил, или чтоб покушением в другой стороне на наших границах при их восприятии сделать нам диверсию. Худоумным моим примечанием я, так понимая состояние сих дел из должности, на мне лежащей предварительно донести о том Государственной военной коллегии не упускаю, как и то представить, что при сих обстоятельствах требует от меня помянутый господин генерал-губернатор Воейков, чтоб я часть, в моей команде состоящих полков, в подкрепление форпостов ввел неприметным образом в Елисаветградскую провинцию, на что согласиться собою отнюдь мне воспрещает совершенное знание той страны, которую я сам с примечанием объехал. Пространство и дикость оная гораздо требуют превосходнейших сил, нежели все здешние, к защищению ее. В ровной и открытой степи, где ничего того нет, что по искусству военному в укрепление себе употребить бы можно, не только частица войска, но и нарочитой корпус не может противостоят силам многочисленным, которыми окружают со всех сторон открытые дороги. Я не смею посему отважиться на такову попытку, которая в неудачном случае подвергла бы меня ответу за употребление в худо доверенности, которую ношу, чтоб в виде укрепления пограничного оставить в неминуемую жертву противников часть войск, заведя их в те места, где никаких способов не в состоянии взять будут к своей обороне, тем меньше по отдаленности от других ожидать себе подкрепления; во всей оной Елисаветградской пространной и дикой провинции нет никакого пристанища, которое бы надежное нам подавало укрепление или удержать могло стремления противных. Словом, вся та дикая степь такой природы, что охранение ее превосходит всякие возможности, и предприятия бы, к тому с малым числом войск употребленные, послужили бы только в преуспевание противных. Ведав все сии неудобности, я осмеливаюсь слабым разумением судить по оным, что ежели прямое дошло бы иметь нам в той стороне военное действие, то не укреплением форпостов, как господин генерал Воейков мнит, которые в открытом поле не заграждают всех дорог, паче легко ополченным всадникам и коих самое положение меньше всего надежно; ниже тщетным упованием на тамошнюю крепость, которая по худому местоположению и неприведению еще к окончанию столь же к защите неудобна, а хотя бы и окончена была, то она всегда осталась бы в блокаде, как удаленная от всякой коммуникации. Но надлежит с умножением военных сил встретить прежде нападения на наши границы своего противника, и, таким образом отразив его, за собою оставить всякую безопасность. Во основание сему моему мнению привожу опыты прошедшей турецкой войны, в которой, когда наши армии действовали наступательно, то сии места прикрыты были в надежной безопасности, а когда и две армии приходили внутрь своих границ, тогда известно, что в силу только река Днепр везде проположенная была удержательною преградой набегов стремящихся, которые и тут малое в одном месте просмотрение употребили за вред многой нам. Так и теперь, ежели необходимость вооружить нас должна против сих соседей, то наступательные действия полезнее для той страны будут, а буде устраивать себя к обороне, то готовиться к тому, конечно, не место во всех тех диких степях, которые, восприяв защищать, нельзя не подвергнуть себя всекрайней опасности.

Яко Государственная военная коллегия совершенно в сем случае известна о высочайших соизволениях ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА, то поелику положение вышеписанное наших соседей превосходит меру отражения следствиями, позволенными моей власти, я за необходимость счел отправить в оную с сим нарочного курьера, прося себе на такой случай по благорассмотрению повеления, докладывая, что здешних всех войск, паче недавно сделанных и слабых еще солдат, совсем недостаточно к прямому ополчению будет против многочисленных сил наступателей, так как и артиллерии полевой, кроме полковых пушек, здесь не имеется, а по

известиям и в Киеве оной нет же, то к начатию дела завременно в том снабдение нужно. Я, держа до днесь полки в обоих лагерях и выводя теперь оные по случившейся здесь не во время еще стуже в кантонир-квартиры, расположу оные так, чтоб толь скоро хотя в Польшу или же в стороне других соседей подать ими помощь было возможно, коль близко где видима будет прямая опасность.

Осталось упомянуть о поселенном народе в Елисаветградской провинции, которого господин генерал Воейков насчитывает до семидесяти пяти тысяч, что все сии жители при первой противной буре разлетятся во все стороны подобием, как и во время прежнее бывало. Они к своему жительству мало еще прилепляются и во многом образом кочующих живут. Я имею достоверные известия, что при малой и пустой тревоге всегда из лучших их старшин все свои пожитки переправляют за Днепр, и так ежели поднять оружие следует, то по изготовленному уже плану завременно оных перевести в другие места, первая надобность, чтоб не оставить их в корысть непрямую противным. На все сие ожидаю решительного в резолюцию указа, поднося при сем расписание в коих местах расположены будут полки на кантонир-квартиры³⁰.

Генерал граф Румянцов

П.А. Румянцев. Документы. Т. 2. – М., 1953, с. 3-5.

Витяг з повідомлення графа П. Рум'янцева від 8 жовтня 1768 року генерал-губернатору Ф.Восійкову стосовно оперативного інформування про надані розпорядження

По секрету. Копія з чернового

Сообщение генерал-губернатору Воейкову

Вашему Высокопревосходительству угодно было, в ответ на мое сообщение от 5-го сего месяца, сослаться на прежния свои уведомления от 19-го и 6-го чисел истекшего сентября. Но того месяца в 19-й день Вы меня осведомляли о заграничных обстоятельствах, а в 3-м сказали только, что от Вас дан ордер г-ну генерал-майору и кавалеру Исакову, все форпосты не приметным образом войсками приумножить и всем Новороссийской губернии полкам быть во всякой военной исправности, так как и Кошевому атаману.

Сии, однако ж, осведомления не могут удовлетворить моего последнего у Вас прошения, которое о том идет, чтобы Ваше Высокопревосходительство не оставили дать мне знать объяснительно, как и где расположили Вы части войск команды своей, и какую на оных в намерении своем полагаете оборону, ибо хотя я о некоторых из оных по крепостной команде плучаю рапорты, но оные показывают только число больных и здоровых, а прямого, и на сей час нужного, сведения о состояннии и расположении тамошних полков и поселенного воинства, кроме от Вашего Высокопревосходительства, ни откуда больше узнать мне не остается, потому наипаче, что Вы, Милостивый Государь мой, почтили меня требованием моего совета, к чему их употребить? И сей совет столь вынуждает от меня Ваше благосклонное взыскание, сколько и самая должность генерально о целостности границ, на меня возложенных. Хотя я себя всегда меньше считаю, нежели б мог, преподавать советы Командиру, благоразумия и просвещения преисполненному, но из одной дружеской взаимности скажу Вашему Высокопревосходительству мои мнения.

Война оборонительная предприемлема быть должна двома образы: 1-й к тому способ, когда можно избрать одно такое место, где можно, укрепившись, остановить стремления противных. 2-й, ежели в силах покрыть воинством и защитить всю пространность границ своих, в тех местах, где Вы считаете больше семидесяти тысяч поселенного народа. Но последнее всегда мне невозможным кажется, и я, однако, повиновался бы предначертаниям Вашего Высокопревосходительства, когда бы Вы, по своему умению, к тому открыли мне дорогу возможности. Посему повторяю просить уведомления на случай о Ваших специально распоряжениях, и в коем намерении оныя предприняты долженствуя по получении того со всеблагодарением споспешествовать моим признанием.

Октября 8 дня 1768 года.

№ 973

Из лагеря под Потавой.

Судиенко М. Архив военно-походной канцелярии графа П.А. Румянцева-Задунайского. Ч. 1. 1767-1769. – ЧОИДР, 1865, кн. 1, с. 65-67.

³⁰ Доданий розпис місць квартирування 15 полків Української дивізії нами пропущено.

Указ з Канцелярії Новоросійської губернії від 13 листопада 1768 року губернському землеміру Карачинському про влаштування земляних укріплень при Крюківському шанці*№ 186. Получено ноября 15.**По секрету*

Указ Ея Императорского Величества самодержицы Всероссийской из Канцелярии Новороссийской губернии капитану Карачинскому.

Хотя сего ноября от 11 дня посланными ис Канцелярии Новороссийской губернии шанца Крюковского к ротному командиру, слободы Золотаревки к старосте указами велено по высылке из Белецковки и Золотаревки сюда для делания около здешнего строения рва рабочим людям с мешками, заступами и сколько можно с лошадьми или волами и повосками явитца у капитана Турченинова, но как она земляная работа препоручена быть должна Вам, а у Турченинова строение рогаток, а при том и около шанца Крюковского должно быть укрепление, которое должны делать по способности белецковские и золотаревские жители, о чем уже и особое повеление имеетца, то по указу Ея Императорского Величества Канцелярия Новороссийской губернии приказали: к майору Гаврилову послать указ и велеть для строения вала и рва рабочих людей ис Кременчуга, Власовки и принадлежащих к ним сел и деревень обивателей до четырех сот человек с мешками, заступами и сколько можно с лошадьми или волами и повосками командировать и явитца у Вас как возможно наискорее и рапортовать, о сем всем капитану Турченинову, шанца Крюковского командиру и слободы Золотаревки старосте послать указы ж и капитану Карачинскому учинить о том по сему Ея Императорского Величества указу, а куда надлежало указы посланы ноября 13 дня 1768 году.

№ 5659

Василей Чертков
Порутчик Василей Касинов
Генеральный писарь Еремий Старухин
ЦДІАК України, ф.1967, оп.1, спр.1, арк.7.

Реляція генерал-губернатора Ф. Воєйкова Катерині II від 17 листопада 1768 року про необхідність бути готовим до оборони проти татар і до захисту Єлисаветградської провінції

Ваше Императорское Величество всемилостивейше усмотреть изволили из всеподданнейшей моей реляции № 65, какие кошевому атаману Петру Калнишевскому по нынешним важным обстоятельствам даны наставления; а теперь приемлю смелость Вашему Императорскому Величеству раболепнейше донести, что получа от помянутого атамана рапорт о бытии всего Запорожского войска по воинскому оного обряду во всякой к походу готовности и о чинении беспрестанных по границе разъездов для примечания Татарских движений, кои такожде, во всякой к походу готовности находясь, равномерно по границе не в малом числе разъезжают и всякия подданным Вашего Императорского Величества неприятельства делают, грабя и убивая оных, а Турецкое войско в пограничных крепостях вновь сухим путем и водою приходящими янчарами, бошняками, арнаутами и спагами сильно умножается, в добавок следующее предписал о всех заграничных известиях и Татарских обращениях по близости непосредственное иметь сношение с генералом-майором и кавалером Исаковым и репорты свои чрез него ко мне доставлять, ибо ему по нынешним обстоятельствам, на случай ожидаемого от Татар нападения на границы Елисаветградской провинций, для выгадания времени, яко совершенно положение той провинции знающему, над собранным в оной небольшим корпусом войска команда поручена и достаточное дано наставление, каким образом с подчиненными ему войсками в охранение от разорения поступать, и потому когда от реченного генерал-майора или от ближних полковых командиров ему, кошевому атаману, чрез нарочных о вступлении неприятеля в границы Елисаветградской провинции знать дано и сильного вспоможения истребовано будет, то б он, по известной его и всего низового войска Запорожского к службе ревности и верности, удобвозможнейшую и самоскорейшую помощь подал, стараясь неприятелю, напав на оного с тылу и поставив посреди двух огней, храбрым по воинскому искусству сражением найчувствительнейший причинить удар и тем не только дальновидному предприятию оного невозможнейшим образом воспрепятствовать, но и с помощью Божиею его к выступлению из границ принудить. А хотя о точном исполнении всего предписанного от кошевого атамана я рапорт и получил, однако зная, что Запорожское войско несколько огорченным себя признавает по причине земли под Екатерининскую провинцию назначенной, то позвольте, Всемилоостивейшая Государыня, здесь мое рабское слабейшее мнение присовокупить: мне видится, что в разсуждении нынешних обстоятельств всемилоостивейшая

Вашего Императорского Величества за собственноручным подписанием грамота с обнадежением монарше-материнского благоволения и выхвалением оказанной всегда при подобных случаях, каковы ныне, храбрости и верности, великое всему войску придаст ободрение и немалую принести может пользу, ибо мое обнадежение на жалобу кошевого об оставлении спорных с Запорожцами земель в таком точно состоянии от обывателей Екатерининской провинции, в каком оныя ныне, и о нечинении тамошним от Коша зависящим поселянам никакого утеснения Запорожския козаки, может быть, не столько уважают.

Андриевский А.А. Реляции Киевского генерал-губернатора за 1768-1769 гг., с. 40-42.

Лист генерал-губернатора Ф. Восейкова від 27 листопада 1768 року до графа М. Паніна з повідомленням про вчинене розташування військ для захисту Єлисаветградської провінції

Вашего Сиятельства всепочтеннейшее письмо от 8-го сего ноября я имел честь исправно получить. За обстоятельное уведомление о точных происшествиях в Константинополе относительно вероломного поступка Порты я всепокорнейше и найпризнательнейше приношу Вашему Сиятельству благодарение.

Елико до защищения Елисаветградской первым Татарским набегам подверженной провинции касается, то я, не утруждая Ваше Сиятельство пространным того изъяснением, ссылаюсь на мою от 17-го сего ноября и нынешние всеподданнейшие реляции, из коих благосклоннейше приметить изволите, что я всеудобвымышленные меры, по ревности моей, употребил и войска таким образом кордоном расположил, что при потребном случае одна линия свободно другою подкреплена быть может для учинения Татарскому стремлению возможного препятствия³¹. Теперь же мне иного присовокупить не остается, как искреннейшую Вашему Сиятельству изъяснить благодарность за благоприятнейшее сообщение всеобщей радости, что Ея Императорское Величество в С.-Петербург, 1-го числа сего при совершенном здравии возвратиться изволила, что в тот же самой день Ея Императорское Величество государю цесаревичу великому князю воспа привита и операция благополучно происходит, предвещая нам чрез несколько дней несумненно сходственное с усердными желаниями нашими совершенное дражайшего здравия его возстановление. Препоручая себя и т. д.

Андриевский А.А. Реляции Киевского генерал-губернатора за 1768-1769 гг., с. 137-138.

Лист графа П. Рум'янцева від 30 листопада 1768 року до графа М. Паніна з повідомленням про наявні ускладнення в обороні Єлисаветградської провінції

1768 года, ноября 30 дня.

ПАНИНУ

Милостивой Государь мой, граф Никита Иванович!

При возвращении сего курьера, не имея особливо чего Вашему Сиятельству донести, изъясню я только касающееся Новороссийской губернии. Правило, преднаписанное в Высочайшем Ея Императорского Величества указе, чтоб меры, восприемлемыя к защите той страны, относительно были к главнейшему уважению, дабы военных сил не ослабить к защищению внутренних границ, руководствует мне во всем, до того принадлежащем положении, и я только должен сказать, при чем теперь остаюсь. Федор Матвеевич [*Воейков*], сам будучи в той части, его ведомству подчиненной, устроил по своему благоразсуждению все нужное к безопасности оной. Я, по его требованию, ввел в Елисаветградскую провинцию три полка пехотных, и прибавил еще ныне две тысячи Козаков Малороссийских, в подкрепление командам, из оных тамо уже бывшим, и чтоб, обороняя ту открытую сторону, наблюдаемо было более о безопасности настоящих границ, он от меня предварен; а напротив и я с теперешним его учреждением согласен и стараюсь ныне, сколько могу, малыми силами укреплять угол, вдавшийся к неприятельской стороне от реки Днепра. Признаюсь же Вашему Сиятельству, как особливому милостивцу, что сколько разрешен я был от Ея Императорского Величества, чрез руки Ваши полученным повелением в трудностях защиты

³¹ За повідомленням генерал-майора Ісакова від 7 грудня 1768 року дві лінії таких кордонів з підпорядкованих йому трьох піхотних полків чисельністю 1800 чол., 2-х тис. легкої кавалерії поселенських полків та 2-х тис. малоросійських козаків розташовувалися: легкі війська – від слободи Калинівки, через Лук'янів хутір, слободи Злинку і Плетений Ташлик прямою лінією до Архангельського шанця (перша лінія, бл. 120 км), а піхота (друга лінія) – в наближених до фортеці Святої Єлисавети слободах Грузькій, Висці, Панчевському і в Новомиргородському шанцях на фронті бл. 55 км, хоча Ф.Воейков початково і пропонував провести лінію оборони до Добрянки і Тернівки або до Новоархангельського шанця (Каширин В.Б. "Набег татарской множественным числом учинен...": нашествие хана Крым-Гирея на Елисаветградскую провинцию, с. 58-59).

границ, столь напротив несказанно замешан по росписанию полков для двух армий, которое не сообразуется ни состоянию, ни положению моих полков, ибо они поставлены уже от меня в позицию обороны на всех опасных местах, нельзя тронуть, не сделавши отверстия набегам неприятельским даже до лета, или весны, а многие из моей нынешней команды переводятся в часть первой армии, которая около Киева собирается. Ежели пикинерные полки, которые больше суть поселяне вооруженные, назначены мне также в команду, и они по своему положению зависят от Федора Матвеевича, который с ними и учинил свое распоряжение, и их оттуда до начатия кампании употребить к другой службе не можно, ибо они составляют хотя слабое защищение своим селениям.

Я из двух крайностей избрав меньшую и в примечании, что заочность одна тому виною, осмелился представить Военной коллегии, что распределение, учиненное от оной, опровергает с моей стороны весь порядок. Вашему Сиятельству нельзя мне так точно и словом, не только письмом, представить, как глазами видеть бы можно, какия следствия замешательств перевод полков тут причинить должен. Представьте, Милостивый Государь, известную Вам деликатность пограничной сей страны, которую в самую лучшую тишину мира, так как бы во время жестокой войны, мы всегда ограждаем. Несколько тысяч войска, со всякою предосторожностью, там, в открытых степях зиму и лето провождают, а показавшаяся малая куча неприятельского войска, на несколько сот верст распространяла тревогу. От благоразумного и резонабельного Вашего рассуждения, я льщу себя удостоенным Вашего ко мне признания, что предмет в моих делах, как и в сем изъяснении, есть польза службы и прямая к отечеству усердность.

Впрочем имею честь удостоверить, что я с совершенною преданностию называюсь Вашего Сиятельства, Милостивого Государя моего,

Всепокорнейшим слугою.

Судиенко М. Архив военно-походной канцелярии графа П.А. Румянцева-Задунайского. Ч. 1. 1767-1769. – Чт. ОИДР, 1865, кн. 1, с. 105-106.

Копія рапорту генерал-майора Ісакова від 24 січня 1769 року до генерал-аншефа графа Рум'янцева з повідомленням про напад татар на Єлисаветградську провінцію

С крайним поспешением посылаю сей рапорт к вашему Высографскому сиятельству, что неприятель /:как пойманные от него два татарина при распросе утвердили:/ с восьмьюдесятью тысячами обшел уже крепость Св. Елисаветы и жжет не только хлеб, селения, но и сено. Теперь нынешнюю ночь конец его ночевал в Аджамке, но крылья далее по Днепру. А известия многократныя есть, что он хочет напасть на крепость, о чем как те два пойманные татарина, так и возвратившиеся из плена наши единогласно объявляют. А из того, что он кругом обжигает, остается заключать, что сие для того, дабы сикурс с трудностию мог дойти сюда, а тем бы ему удобнее держать в блокаде крепость и отнять у нея всю субсистенцию, в которой для войск всей провизии не так много /:в рассуждении давней тревоги:/ у обывателей заготовлено, чтобы долгое время пропитаться можно. Напротив же того, в поле выдтить с так малолюдным войском, в котором не больше как пехоты до двух тысяч пятисот девяносто и с прибывшими двумя батальонами, а легких войск две тысячи четыреста и с Ямбургским карабинерным полком, да Малороссийских казаков, коих, по их робости, ни к чему употребить не можно, до двух же тысяч; но сколько ж из того переязбших, и оттого больных, от жестокой стужи и мятели, превосходящей силы человеческия, которая продолжается со время впадения неприятеля в границы! И войско потому, употребляясь в походы и непрестанныя партии, совсем по такой ужасной стуже ослабело, а особливо легкия команды, по недовольному их числу, с ноября месяца, не только при кардоне разъезды содержали, но и разныя экспедиции в Польше и здесь отправляли. Затем неминуемо требуется отдохновения, да и по морозу такому никоим способом не можно ружьем действовать. Однакож, совсем тем меры мои, по возможности, вопреки неприятелю располагаю; но за нужное почел не укоснить сим известием вашему сиятельству: соблаговолите приказать всевозможно и скорее его встретить и тем мне поиски над ним облегчить, чтоб он между двумя огнями находился, то есть спереди от Днепра и от меня. Но только нужно и то, чтобы меня скорее еще сикурсовали: ибо я не могу важного своим малым корпусом против такого многочисленного неприятеля ничего предпринять. Прошу Ваше сиятельство не оставит скорейшею на все резолюциею. А слышно за верно и то, что он дорогу к Польше в Смоленскую губернию спрашивает, и, как видно, к Днепру и туда в обход идет, распространяясь по селению Елисаветградского пикинерского полка и в левую уже руку, к Цыбулеву; имеет же и пушки с собою, кои н употреблены против слободы Петриковки,

когда отбивались запершиися в церковной ограде жители оной. Но ежели скорейшого подкрепления я не получу, то провинция здешняя всеконечно вся разорена будет, а мне никоим способом против его таким малым числом предпринимать ничего не можно в разсуждении большой силы. Я ничего до тех пор не могу начинать, пока не получу уведомления о сикурсе, что он послан, которому прошу приказать идти на Гаинск и Цыбулев, где как жителей много изо всех мест собралось, то и фуража и провианта достать можно; но с тем, чтобы командир, хотя чрез Польшу, в крайней скорости мне дал знать, до которого он места дойдет, дабы я, потому зная о его положении, мог учреждения свои сделать и с ним сообщиться, что предпринимать и тем бы удержать субсистенцию к здешнему месту в тех местах, то есть в Глинске и Цыбулеве. Как оные укрепленные изо всех мест жители в оныя собрались, то прошу оставить нарочитыя команды для ободрения народа, но все то надобно поспешнейше учинить, ибо из Кременчуга до тех мест весьма скоро и не больше как в два марша поспеть можно; инако же за безопасность помянутых Глинска и Цыбулева я ручаться не могу, в разсуждении многочисленного, имеющего пушки, неприятеля.

Переписка графа Н.И. Панина с графом П.А. Румянцовым // Русский архив, 1882, № 1, с. 49-50.

Рапорт майора Максимова від 26 лютого 1769 року в Єлисаветградську провінційну канцелярію про відбиття татарського нападу на слободу Гончарську та Цибулівський шанець

В Елисаветградскую провинциальную канцелярию
от секунд майора и вильдмейстера Максимова

Репорт

В силе насылаемых ко мне из оной Елисаветградской провинциальной канцелярии указов ведомства моего Гончарской и вновь поселяемой мною слободе обыватели с женами и с детьми для сохранения от неприятельского набега оставя дома свои скрывались в Черном лесу в пристойных местах и сего генваря 24-го числа в полдни неприятель в великой силе в оныя слободы вступил, где и ночлег имел, и в ту свою бытность обывательские дворы, равно и бывшее в лагере Чернолесном казенное строение все без остатка огнем выжег; при вступлении же оного неприятеля в слободы, когда еще сперва малое число татар показалось, то те Гончарской и других слобод скрывающиеся в лесах обыватели с имеющимися при них ружьями самохотно вышедъ из лесу к слободе Гончарской, чинили ему, неприятелю, оружейною пальбою и другим оружием супротивление и несколько неприятельских людей побили до смерти, причем и из них, слобожан, несколько побито, а других ранили, кои раненые спасшиися бегом в живых остаются, а сколько числом с обеих сторон побито, того познать неможно за тим, что слобожане многие еще из лесов не собрались, а неприятель своих побитых людей огнем сожигает. Я же ныне с имеющеюся при мне командою нахожусь в укрепленном месте в шанце Цибулевском, к которому шанцу на другой день, то есть 25-го числа, тот же неприятель чинил приступ, однако с помощию божиею чрез употребленной против его воинской отпор, никакого тому шанцу вреда не учинили, да и впредь идущее время проживать имею я в оном же шанце Цибулевском, ибо пока сия начавшаяся с варварами война продолжаться будет, по то время в неукрепленных местах жить будет опасно. Шанец же Цибулевский, равно так, как и бывшей лагерь Чернолесной состоят вблизиности подле самого Черного леса, откуда и лесом смотрение имеет способно, и о том всем в тую провинциальную канцелярию для ведома репортуую.

26 генваря 1769 году.

Подлинный подписал: секунд майор и вальдмейстер Максимов.

Зб. документів ОІС // ІР НБУВ, ф. V, спр. 221-448, арк 95 і зв., д. 258. Копія.

Витяг з листа графа П. Рум'янцева від 27 січня 1769 року до графа М. Панина з повідомленням про появу татарського війська біля фортеці Святої Єлисавети

Я держу в мыслях, что конфедераты, поспешествующие намерениям неприятельским, никогда не доведут до того, чтоб неприятель многими силами вошел в Польшу, для опровержения наших там приготовлений. Их собственный интерес, чтоб сохранить от разорения отечество и себе единомысленных соземцов, тому противится; но они, конечно понуждать станут неприятеля все силы свои наклонить в наши границы, а тем отвлечь и наши войска от Польши и, возстановив свободу в своей земле кроющимся искрам подобных им желаний, произвести пламя, пожирающее себе противных. В доказательство моему мнению служат к границам уже нашим собравшиися Татарския войска, о которых я, здесь будучи, видел известия у князя Александра Михайловича [Прозоровского], что уже проходили недалеко крепости нашей Елисаветы. А генерал-майор Исаков

сам с своєю командою привязался толь тесно к сей крепости, что не мог бы и знать приближения неприятеля, ежели бы наш объезд, наехавши на двух татар, заблудивших от вьюги, не взял оных. В сем случае я взыскиваю ответа от Исакова, для чего он не исполнил по моим повелениям и не встретил неприятеля прежде, нежели он мог покуситься на вступление в наши границы.

Теперь, мне кажется, Милостивый Государь, должны мы брать мыры к защищению собственных границ и сколько можно неприятеля в его земле удержать страхом утраты своих городов, которые ключем нам бы послужили к отверстию дальшему; и с нашими преуспеваниями Польша всегда зависима от нас будет. Я смею себя обнадеживать свойственною вам справедливостию, столько же, как и всех сослуживших со мною свидетельством, что я всегда старался возложенное на меня дело производить с лучшим успехом, сколько мне было возможно; тем более теперь я к тому устремляюсь, имевши счастье носить славную доверенность при ныншнем положении. Однакоже, Милостивый Государь, не в предвещание, но только скажу я по естественному порядку, что часто мужество и храбрость совершенныя уступали превосходной силе.

1769 года, генваря 27-го. Из Киева.

Переписка графа Н.И. Панина с графом П.А. Румянцовым // Русский архив, 1882, № 1, с. 52.

Копія з ордеру генерал-аншефа Рум'янцева від 28 січня 1769 року генерал-майору Ісакову з оцінкою його дій під час нападу татар

Вы сами вообразить себе то можете, сколько, к сожалению, должен мне быть неприятен ваш рапорт от 24-го; а я только скажу вам, что оный прямо уже подтвердил мои до сего обо всем заключения.

Что я уже могу вам предлагать, или надеяться, когда из самого вашего вижу, что вы больше в себе замешаны, нежели чтоб к тому привели вас превозможения неприятеля! Вы имели довольно пехоты и с превосходством против того конницы; вы должны были, познавши только вступление неприятеля, встречать его военною рукою и, в случае сражения, еслибы вы не могли всемерно одержать верх, тогда-б оставалось приличие ретироваться с своим корпусом к крепости под пушки. Но вы свои действия тем начали, что в самой уже крайности предоставлялось к защите; в ваших руках находилось все то, что, сами утративши, ищите теперь у других.

Всякому видеть можно из ваших изъяснений, что страх недостойный увеличивает в одном воображении вашем, без испытанія, силы и число неприятеля, так как напротив умалает довольство собственных.

Не стыдно ли вам себя унижать пред неприятелем в терпении, которого действий не останавливает стужа, а наши войска для оной равномерно ополчаться не могут? Я скажу справедливо, что ко всему были и есть способы, но недостает только одной диспозиции.

Вы, господин генерал, ответственать будете за все то, что вы уже упустили, а еще паче, ежели неприятель безпрепятственно и ко Днепру дойдет и вы его не отважитесь, сзади или со стороны ударив, приостановить своим оружием, не возлагая на счет других командиров, которым, конечно, могут встретиться свои должности, где они, имевши в предмете верность присяги, долг Отечеству и собственную честь, не по вашему стараться станут остановить отвагу неприятеля, и показать силу оружия нашего, заменив тем ваши слабости, возбудивши его.

В заключение, я вам подтверждаю исполнять непременно от меня прежде повеленное и по крайности последним поведением загладить начатки, не приносящие вам славы. Я сим разумею то, ежели бы неприятель пошел к Днепру, чтоб вам его преследовать и всячески над ним чинить поиски.

Переписка графа Н.И. Панина с графом П.А. Румянцовым // Русский архив, 1882, № 1, с. 54.

Витяг з донесення генерал-поручика фон Далке генерал-аншефу П. Рум'янцеву від 29 січня 1769 року

Сего числа присланным ко мне от Чигрин-Дубровского сотенного правления репортом представлено, что посланной от него за Днепр в польские места для проводывания о неприятеле казак Павло Белобаба с командою возвратясь объявил, яко он был за Днепром в селах Новороссийской губернии Маржановке, Гуте, Галагановке, да в польском Чигринской губернии местечку Чигрине, где подлинно разведал от тамошних обывателей, яко там всюду неприятель обретається и сего генваря с 25 против 26 числа ночевало множество татарского войска в польском селе Бирках, которыя расзстоянием от Чигрину Дубровы в пятидесяти верстах, где и кошем расположился. Да сего же генваря 27 числа в том сотенном правлении, пришедшие туда бывшие за

Днепром Новороссийской губернии в Чорном лесе в монастырской пасеке на послушании Амелько Калченко и Ерема Свергуненко показали, что турецкое войско, татары и меж ими енычары или сеймены, орудием много снабженные, конные генваря 24 числа рано напав на них и там много людей разных, в том Чорном лесе засекавшихся, выстрелели и вырубали пятнадцать человек, в каком сражении из тех татар они двух человек убили, потом де те татары о полудни от той пасеки оступя к состоящей под тем же лесом Гуте к засекавшимся другим тамо людям, а по побеге их Калиниченка и Свергуненка с той пасеки с прочими там находящимися людьми ночной поры от тех бедств разнo убегающих людей они слышали, что якобы татары тамо в Гуте людей нечто порубили и ту Гуту спалили, о чем вашему высокографскому сиятельству рапортую.

Генваря 29 дня 1769 года.
Кременчуг

РГВИА, ф. 846, оп. 16, д. 1823, л. 27 и об.

*Опубликовано: Каширин В.Б. "Набег татарской множественным числом учинен...":
нашествие хана Крым-Гирея на Елисаветградскую провинцию
Российской империи зимой 1769 г., с. 70-71.*

Витяг з реляції графа П. Рум'янцева від 4 лютого 1769 року Катерині II про вторгнення татар в Єлисаветградську провінцію та спробу нападу на Бахмут

Глухов, фебруаля 4 дня 1769 года.

Около 27-го истекшего месяца неприятельские войска учинили впадение в Елисаветградскую провинцию. Первое известие в приближении моем к Киеву, а последующие – в бытность в сем городе о таковом происшествии ко мне доходили.

Я не оставил, сколько скорость действий неприятельских позволяла, из того места, как генералу-майору Исакову, так и прочим командирам, мне подчиненным, посылать повеления о произведении в действо мер, мною устроенных, заблаговременно на случай таковых покушений. В 30-й однако же день того месяца я уже имел рапорт помянутого генерала-майора Исакова, что неприятель из Елисаветградской провинции прошел в Польшу. И так я, сделавши общее положение, как преследовать его при всех поворотах, с генералом-аншефом князем Голицыным спешил возвратиться в Глухов, зная, что генерал-поручик Вернер сюда прибыл, чтобы его отправить с подлежащим наставлением, не теряя времени, нужного по сокращению зимнего пути, для произведения вверенной мне высочайше от Вашего Императорского Величества экспедиции на Азов. Вчера, не доезжая до Глухова, получил я рапорт от генерала-аншефа князя Долгорукова, что против 27-го числа неприятельские татарские войска, по сказкам пленных в десяти тысячах собранные, нападали на селения в границах Вашего Императорского Величества за линией около Бахмута и Тора; но, вопреки поискам, производимым от генерала-майора Романуса, тотчас прогнаны со своим уроном без потерь с нашей стороны и одного человека служивых, кроме жителей, захваченных в селениях, о коих по скорости точно в рапорте не сказано, уведено ли какое число из них, или все отбиты.

Сии открывшиеся виды кажут намерение неприятельское, что он на левый и правый наш фланг сделав вдруг нападение, думая отвлечь в одно место все наши силы, и открыть себе путь или в той или в другой стороне к впадению в границы; однако же на левом крыле противостояли и вдруг сдержали его военные с нашей стороны приготовления так, что он не мог устоять против малой части войска, и прежде обратился в бегство, нежели все прочие учинили на его движение.

Хотя Елисаветградская провинция к защите своей имела распоряжения особливые, по рассмотрению управляющего оной генерала-аншефа и киевского генерал-губернатора Воейкова, но как по высочайшей воле Вашего Императорского Величества целостность границ возложена на мое попечение, вследствие чего для прикрытия оной я не малое число войск оставлял там в команду генералу-майору Исакову, давши ему достаточное повеление, как действовать против неприятеля при его покушениях, так не мог я теперь терпеливо сносить, ревнуя о славе оружия Вашего Императорского Величества, чтобы не взыскать строгого ответу как от генерала-майора Исакова, так и генерала-поручика фон Далки, что они, удалившись от моих точных повелений, пропустили неприятеля пройти свободно между Днепром и крепостью и нигде его не встретили силами, для того им вверенными. Я, получив сих генералов ответы, представляю всеподданнейше оные к высочайшему рассмотрению Вашего Императорского Величества.

По последним известиям неприятель в Польше обратился к Гумане и помянутый генерал-майор Исаков преследует его от границы Елисаветградской провинции.

Вашего императорского величества всеподданнейший раб

Граф Петр Румянцев

Фельдмаршал Румянцев. Сб. документов и материалов. – ОГИЗ, 1947, с. 136-138

Реляція графа П. Рум'янцева від 5 лютого 1769 року Катерині II про відбиття нападу татар на Єлисаветградську провінцію та про загрозу подальших набігів на Новоросійську губернію

Глухов, фебруаля 5 дня 1769 года.

Ваше Императорское Величество от 8-го ноябрю прошедшего года всевысочайшим указом предписать соизволили мне: в рассуждении опасности, настоящей для Новороссийской губернии по ее положению открытому со всех сторон и в самой близости к татарским жилищам, предполагая, что по сим обороны ее неудобствам не имеете, Ваше Императорское Величество, намерения держаться при оной чрез всю войну, но весною или летом, когда начнутся в других местах прямые военные действия, употреблены будут другие средства, удобные к сокращению по возможности толь великого пространства нужной границам защиты; чтоб я между тем, снесясь с киевским генерал-губернатором, восприял по общему усмотрению все нужные и достаточные меры к прикрытию чрез зиму всех вообще границ, а особливо Новороссийской губернии, яко такой части, коею неприятель легче овладеть может; но при всем том сии самые меры относительно к сей губернии должны зависеть от первого над всеми уважения, чтоб военные силы не были ослаблены к обороне границ и к будущим весною военным действиям, под которыми после новое распоряжение о новороссийских, селениях удобно произведено быть может.

На сем основании сделанные от меня учреждения в расположении полков к защите границ трех, паче пехотных, к Елисаветградской провинции имели свое действие, что неприятельские первые покушения на Елисаветградскую провинцию и от линии, о чем я вчера всеподданнейшую Вашему Императорскому Величеству отправил реляцию, остались бесплодны. Но из сих открывшихся последований предрассуждение вводит Вашему Императорскому Величеству, что когда в толь жестокую и нестерпимую почти человечеству стужу сии легкие неприятельские войска нападение могли делать, то во время лучшей наступающей погоды, без сумнения, вящше они не престанут стремлений своих производить, паче по вскрытии и разлитии реки Днепра, когда трудность произойдет подавать вспоможение в ту сторону и, делая тем тревоги, препятствовать станут собранию и приведению мне вверенной армии в порядок к должным операциям. Уважение в сем случае занимает и то, что мне назначена часть артиллерии из крепости Святыя Елисаветы, чему также по времени от разлития реки и движений неприятельских будут непременные же трудности.

Полки кавалерийские моей команды, находящиеся тамо в непрестанных с начала почти прошедшего лета поисках за гайдамаками, утруждены были столько, что в лучшую исправность себя привести не останется им возможности, ежели неприятель в дальних границах продолжит свои покушения. Я все сие от всеподданнейшего моего усердия к службе Вашего Императорского Величества представив к высочайшему рассмотрению, ожидаю всемилостивейшего повеления, не будет ли угодно из сего времени приступить к тому вознамерению, которое Ваше Императорское Величество высочайше положили в вышепрописанном указе.

Граф Петр Румянцев

П.А. Румянцев. Документы. Т. 2. – М., 1953, с. 66-67.

Припис імператриці Катерині II графу П. Рум'янцеву від 6 лютого 1769 року стосовно генерал-майора Ісакова

С.-Петербургу, фебруаля 6 дня 1769 года.

Граф Петр Александрович. Усмотрела я из полученных от вас реляций, что генерал-майор Исаков в своих распоряжениях не довольно расторопности оказывает; вы можете, ежели надобность того требовать будет, по вашему рассмотрению на его место другого определить, а его, генерал-майора Исакова, к другим под вашею командою состоящим полкам, и все сие отдаю на ваше попечение, будучи уверена о вашем усердии и ревность къ службе нашей.

Екатерина.

Политическая переписка императрицы Екатерины II (1768-1769). – Сб. РИО 1893, т. 87, с. 331.

Рескрипт Катерини II графу П. Рум'янцеву від 13 лютого 1769 року про залучення до служби козаків з Польської України, волохів та інших християн турецького підданства

Из реляций генерала князя Голицына уведомились мы с удовольствием, что к корпусу генерала-майора князя Прозоровскаго начали являться волохи, убегая от принуждения их к службе при не приятельской армии, и что еще казаки польской Украины добровольно пристають к нему в соединении с тем, чтоб употребятся противу турков. Похваляя то, что генерал-майор князь Прозоровский велел сим последним сделать торжественное объявление в актах какого либо польского грода, повелеваем мы чрез сие: 1-е, волохов и других христиан турецкого подданства не только ласково принимать, но и употреблять еще по усмотрению времени и обстоятельств все удобьвозможныя средства и приглашения к большему их привлечению. 2-е, Выходцов из них, кои пожелают сами служить в армив нашей, определять по способности к легким войскам и гусарам, а прочих отправлять во внутрь границ наших, куда кто пожелает, с обнадеживанием там совершенной свободы и безопасности с особливым от нас призрением. 3-е, Казаков польской Украины, не смотря на религию, принимать всех и помещать в казацкой службе нашей, или же когда число их нарочито будет, содержать удельным корпусом и употреблять оной при других войсках с производением ему нужнаго против других казаков пропитания и жалованья. 4-е, Стараться как можно более приобретать как их, так, есть ли можно будет, и самых дворян польских, какого бы они исповедания ни были, с запискою однако же всегда в том или другом гроде манифестов их, что они пристають к нам для обороны отечества своего от плена и грабежа нечестивых магометан. Сии манифесты могут по обрядам польским иметь со временем пользу свою и для того не надобно их никогда выпускать из вида. Впрочем же пребываем мы вам императорскою нашею милостию благосклонны. Дан в С.-Петербурге, 13-го февраля 1769 года.

Екатерина.

Политическая переписка императрицы Екатерины II (1768-1769). – Сб. РИО 1893, т. 87, с. 332.

Лист графа М. Панина до графа П. Рум'янцева від 13 лютого 1769 року стосовно генерал-майора Ісакова

Я не могу словами довольно выразить Вашему сиятельству, сколь много обязан я вам за продолжение важной и дружеской вашей переписки. Она льстит моему любочестию и заставляет меня взаимно изыскивать все удобства к откровенному и совершенному взаимствованию с моей стороны.

Мы теперь в нетерпеливости ведать, какой последует оборот с стороны генерал-майора Исакова, по поводу того направления, которое Ваше сиятельство ему сделали и которое, конечно, долженствовало тронуть в высшей степени свойственное каждому человеку самолюбие, если только страх в глазах его не превозмогает над всеми другими уважениями.

Ваше сиятельство весьма хорошо поступили, приказав допускать въ границы наши укрывающихся из Польши жителей, а того еще лучше и похвальнее будет, если вы предуспеете мудрым вашим попечением присоединить их в подкрепление и в пользу обороны нашей противу общего врага.

В С.-Петербурге, февраля 13 дня 1769 года.

Переписка графа Н.И. Панина с графом П.А. Румянцовым // Русский архив, 1882, № 1, с. 55-56.

Реляція генерал-губернатора Ф. Восійкова від 14 лютого 1769 року про отримані донесення від генерал-майора Ісакова про його дії проти татар

Вследствие всеподданнейшей моей реляции от 3-го сего февраля о неприятельских обращениях³², приемлю смелость Вашему Императорскому Величеству всеподданнейше донести, что генерал-майор Исаков от 9-го сего же месяца из Архангельска репортует, яко неприятель уже в Балту возвратился, и один султан с частию Татар на Кривое Озеро отпущен, а достальное войско по известиям також де к своим жилищам распушено быть имело; что командированный с detachmentом легких войск вслед за неприятелем для поисков полковник князь Багратион, возвратясь к корпусу, репортовал, яко бы за весьма скорым следованием татар к своим границам он с detachmentом, сколько ни старался, их достигнуть не мог, и удалось только одним его передовым партиям на неприятельский арьергард напасть и несколько человек побить; что

³² Крім цієї реляції, О. Андрієвським згадується і реляція від 3 лютого за № 12 "с препровождением экстракта журнала генерал-майора Исакова о действиях против неприятелей" копії якої у наявних справах не знайдено.

преследуемый неприятель потерял четырех верблюдов и некоторое число скота, також де освобождено из плену несколько человек российских и польских подданных, и что посланная для подлиннейшого о неприятеле разведания небольшая партия, возвратясь, объявила, что до самой Саврани доезжала, и неприятеля нигде ненашла, ибо оный уже в Балту прибыл; почему он, генерал-майор Исаков, весь свой корпус в провинции кордоном расположил и форпостным командирам найсильнейше подтвердил удобвозможную предосторожность по границе иметь и сверх обыкновенных разъездов частыя партии за границу посылать для разведывания о неприятеле.

Андреевский А.А. Реляции Киевского генерал-губернатора за 1768-1769 гг., с. 94-95.

Ордер П. Рум'янцева генерал-майору Лебелю від 20 лютого 1769 року про передислокацію окремих частин 2-ї Армії та вжиття заходів з оборони Єлисаветградської провінції

№ 399, феверя 20 дня 1769 года.

Учиненное господином генерал-майором и кавалером Исаковым, находящимся ныне за Днепром в Елисаветградской провинции, войскам расположение вашему превосходительству, конечно, известно, которого я никак апробовать не могу. Он стараетца прикрывать попрежнему польскую сторону, которую прежде всеми силами охранить не мог, и теперь, будучи уведомлен чрез посланные от меня к нему ордера, что сия сторона действительным вступлением в Польшу первой армии полков стала совсем ныне безопасна, следовательно, во оной провинции так великого числа полков держать, а по польской границе пехоту располагать надобности не предвидитца, да что и полки пехотные отдохновения и к будущей кампании во всем надобном приготовлении требуют, посланным сего числа господину генерал-аншефу и кавалеру князю Василию Михайловичу Долгорукову ордером приказано по силе прежнего моего ему данного ордера все немедленно перевести на здешнюю сторону Днепра и расположить: пехотные Козловской – в Омельнике и Манжелее, Брянской – в Кременчуге, Орловской – в Китай-городке, Рязжской – в Потоке, куда и находящейся в Кременчуге баталион перевести, Елецкой – в Калеберде и Переволочне, а конные в назначенных по прежнему моему расписанию местах, и именно: Ябургской – во Власовке, Ростовской – в Голтве, Псковской – в Кишенке, где сим пехотным полкам, как обмундирование и обучение экзерциции приводимым рекрутам делать, так и при выступлении куда-либо по надобности излишние повозки и вещи по содержанию данного ему господину генерал-аншефу и кавалеру от 5-го числа сего месяца под № 232-м ордера оставлять велено.

А вашему превосходительству рекомендую в крепости Святыя Елисаветы оставить только тамошние гарнизонные баталионы и для службы и на каждую оборону из поселенных тамо гусар и пикинеров из художонных или вовсе пеших, а комендантом артиллерии-майора господина Геринга, которой там уже быть и определен, и как ему при обороне крепости от неприятельских покушений поступать, я уповаю достаточным наставлением снабден, но буде бы паче чаяния того не имел, то ваше превосходительство, соображая все нужные обстоятельства, не оставьте ему от себя оное дать, дабы его при всяком случае нашел себя в состоянии противу неприятельских нападеней, естли бы тот и еще в наши границы войти покусился, стоять и оную крепость оборонять; для делания ж разъездов неприятельских движеней компанейцов, Елисаветградского полку пикинеров и Малороссийских казаков употребить, расположа от Архангельского шанца по реке Синюхе и Бугу к Запорожской Сечи в удобных местах и так, чтобы они не только открывали неприятельские движения, но в случае к отпору сообщаться или укреплять, к укрепленным местам ретироваться могли, сносясь с атаманом кошевым Калнишевским, о чем от меня и ему ордировано. Протчих же гусар, пикинеров и казаков содержать во всех шанцах для обороны их жилищ, или где вы нужнее найдете, ибо из последнего татарского набега заключать можно, что они на те места, где хотя малые укрепления и воинские команды были, нападения делать не отваживались.

При всех сих учреждениях всем сим гусарским и пикинерным полкам прикажите, ваше превосходительство, к будущей кампании, по силе Ея Императорского Величества из Государственной военной коллегии от 3-го числа декабря указа, с которого копия при сем прилагается, быть во всякой готовности, и всего того откомандировав, взыскивать; ежели же чего они сами собою исправить или чем и вновь снабдить полки свои не могут, требовать от Новороссийской губернии, а артиллерию, в крепости находящуюся и в поход назначенную, прикажите майору Герингу отправить с полками, ежели она совсем исправна и лошадей имеет.

А для приведения всего вышепредписанного распоряжения к скорейшему исполнению квартиру вашу взять по способности к кордону в Глинске или Цибулеве, дабы вы по первым достоверным о движениях к вам неприятельских сил известиям скорее пехотные полки в подкрепление свое истребовать могли.

П.А. Румянцев. Документы. Т. 2. – М., 1953, с. 67-69.

Реляція генерал-губернатора Ф. Воєйкова Катерині II від 4 березня 1769 року стосовно полонених та бажаючих поселитися в Єлисаветградській провінції молдаванам

От командующего первою Вашего Императорского Величества армиею генерала князя Александра Михайловича Голицына в разные числа присланы ко мне пленные два турка, один волох, один польской ксендз Войцех Островский и и один поляк, коих велено содержать здесь под караулом до всевысочайшего Вашего Императорского Величества указа, производя ксендзу против лучших конфедератов на пищу, а протчим по три коп. в день; да плененных под м. Круты поляков 125 и дезертиров 4 человека, с тем чтоб конфедератов отправить в Казань, а с дезертирами поступать по военному правилу. Сверх же того мне знать дано, что от находящагося в Польше генерала-майора князя Прозоровского отправлено несколько человек молдавцов по их желанию в Елисаветградскую провинцию на поселение; о принятии и помещении оных в те селения, кои ближе к Днепру, от меня предписано. Но как статья может, что и впредь многие из молдавцев и тамошних пограничных поселян, убегая от Турецкого гонения и опасностей войны, по единоверию прибегать будут под защиту Вашего Императорского Величества, желая селиться в Елисаветградской провинции, то приемлю смелость предварительно у Вашего Императорского Величества, как на сие, так и ежели более Турецких пленных сюда из армии присланы быть имели б, куда оных отправлять, всемиловейше испрашивать указа, ибо содержание сих последних в здешней пограничной крепости было бы только в тягость здешнему малолюдному гарнизону.

Андреевский А.А. Реляции Киевского генерал-губернатора за 1768-1769 гг., с. 97.

Рескрипт Катерині II від 7 березня 1769 року генерал-губернатору Ф. Воєйкову стосовно полонених та про прийняття на поселення в Новоросійську губернію молдавських виходців

Нашему генералу-аншефу и киевскому генералу-губернатору Воейкову.

Мы ведаем по доношениям командующаго генерала-аншефа князя Голицына, что вам отданы уже от него разные неприятельские пленники для содержания под караулом с тем , чтобы им до времени по три копейки на человека в день на пропитание давано было, и что еще скоро в Новороссийскую губернию высланы будут от корпуса генерала-майора князя Прозоровского все добровольно в нашу сторону пожелавшие жители одного молдавскаго села³³.

Апробуя на первой час учиненное распоряжение о пленных, восхотели мы чрезь сие предписать вам для переду, и доколе обстоятельства не востребуют какой в том отмены, следущия правила:

1-е. Пленных польских конфедератов, сколь скоро число их несколько поумножится, отсылать по прежним примерам в Казань, с уведомлением тамошняго губернатора, чтоб он годных к службе распределям в гарнизоны, а прочих отсылал от себя далее в Сибирь.

2-е. К препровождению их в пути отправлять небольшая команды из гарнизонов, а сверх того от селения до селения велеть обывателям давать оным в помощь достаточное число провожатых.

3-е. Турецких и татарских пленников так-же, когда их нарочито соберется, отсылать с равными прикрытиями в Москву, требуя от тамошняго губернатора, чтоб он далее велел их отводить в Архангельской город, точно тем образом, как они к нему приводимы будут .

4-е. Молдавских выходцев, кои к нам добровольно являться станут, принимать с ласкою и делать им всякое нужное вспоможение, а сверх того давать им еще для жилища места в Новороссийской губернии, найпаче же в Екатерининской провинций, ибо мы не выпускаем из вида

³³ Йдеться про очікуване переселення жителів розкольнічних слобід, повірені яких Іван Панкєєв і Єрмолай Павлов через рік побували в Санкт-Петербурзі, сподіваючись отримати підтримку Синоду у відновленні зруйнованих турецькими військами церков (Описание документов и дел, хранящихся в архиве Святейшаго Правительствующаго Синода. т. 50 (1770 год). – Петроград, 1914, с. 566-567) і лише в 1772 році після подолання епідемії чуми останні були виведені в Єлисаветградську провінцію, де на місці земельної дачі колишньої слободи Антонівки біля Чорного лісу заснували слободу Знамянку. Зокрема, деякі деталі цього переселення відклалися у матеріалах справи 1497 фонду 293 РГАДА, а також згадуються у відповідному описі давніх молдавських та мунтянських справ (Описание документов и бумаг, хранящихся в Московском архиве Министерства юстиции. Кн. 7. – М., 1890, с. 195).

известнаго вам намерения нашего перевесть на здешнюю сторону Днепра всех жителей Елисаветградской провинции, яко в настоящем их положении не удобь защищаемых от набегов ветреного неприятеля. В прочем пребываем мы вам императорскою нашею милостию благосклонны. Дан в Санкт- Петербурге 7-го марта 1769 года.

Екатерина.

Политическая переписка императрицы Екатерины II (1768-1769). – Сб. РИО 1893, т. 87, с. 339-340.

Записка імперетриці Катерини II від 30 березня 1769 року до графа П. Рум'янцева стосовно надсилання відомостей про втрати від нападу татар

С.- Петербург, марта 30 дня 1769 года.

Граф Петр Александрович!

Я не получаю по ныне от вас никакого известия о тех действиях, кои нынешнею зимою татары в границах наших, а особливо при Бахмуте производили, не могу ничему иному приписать сего молчания, как только тому, что конечно письма ваши как нибудь не все сюда доходят. Чего ради пришлите ко мне обстоятельное известие, сколько вам по команде вашей известно, обо всем том, что с начала вступления татар в границы наши по ныне происходило, и то со всякою подробностью и с верным показанием всего со стороны нашей урона или убытка. Я желаю, чтобы вы и впредь ко мне присылали таковыя же верныя известия о всем том, что о действиях неприятельских до вас по команде вашей доходить будет, пребывая впрочем как и всегда вам доброжелательною.

Екатерина.

Политическая переписка императрицы Екатерины II (1768-1769). – Сб. РИО 1893, т. 87, с. 371.

Примітка: Подібний припис в цей же день отримав також київський генерал-губернатор Ф. Воєйков.

Рескрипт імператриці Катерини II графу П. Рум'янцеву від 31 березня 1769 року про приведення у безпечний стан Єлисаветградської провінції з відповідним переселенням жителів Єлисаветградського пікінерного полку

Вследствие общего вашего с киевским генерал-губернатором положения о приведении в безопасность обывателей Елисаветградской провинции в нынешнее военное время, всемилостивейше повелеваем мы начать, по общему вас обоим усмотрению способного времени, действительным оною по всем пунктам исполнением, желая только, чтоб вы в сем исполнении наблюдали следующие два уважения: 1-е, дабы переведение Елисаветградского пикинерного полка и поселенцев оною на прибавочной земле, в селения и шанцы Черного и Желтого гусарских полков и в Мишурнорожской шанец размерено было с самым меньшим отягощением переводимых и утеснением тех, к коим переведенцы прибыть меют, и чтоб сии последние сколько можно собственным своим пропитанием содержаться могли; 2-е, дабы переведенцы в новом своем месте оставались в том, что касается до сопряжения их с казною, на обыкновенном положении их штата, есть-ли только возможно. Есть ли по сим двум уважениям повстречаются в самом исполнении какия либо трудности, коих вы собою отвратить или решить не признаете себя в состоянии, в таком случае имеете вы, представляя мнения ваши, требовать новых и пополнительных наставлений, коими мы конечно никогда не умедлим. Всем сим однакож мы отнюдь не намерены вам связывать руки таким образом, дабы иногда вы в точное сего исполнение определили сделать перевод тех людей не взирая на те новыя неудобности и уважения, кои ныне не предвидимы, а в действе иногда повстречаются затруднительными; и по тому оставляем вам всю свободу при самом приступлении к исполнению, в таком случае нам представить, есть-ли вы тут найдете лучше возможным, и не трогая тех людей с их настоящих мест, их укрепить от вредных неприятельских набегов. И пребываем вам впрочем императорскою нашею милостию благосклонны. Дан в С. Петербурге, марта 31-го дня 1769 года.

Екатерина

Политическая переписка императрицы Екатерины II (1768-1769). – Сб. РИО 1893, т. 87, с. 371-372.

Реляція генерал-губернатора Ф. Воєйкова від 12 квітня 1769 року Катерині II про появу гайдамак в сусідніх з Новоросійською губернією повітах Польської України

Приемлю смелость Вашему Императорскому Величеству всеподданнейше донести, что, получаю от посланного главнокомандующим второю армиею генералом графом Румянцовым в Елисаветградскую провинцию на смену генерал-майору Исакову для командования тамошними войсками генерал-

майора Лебеля известие от 22 прошлого марта, яко из проявившихся по близости Новороссийской губернии в Смелянском, Каневском и Уманском уездах Украины Польской вновь под разными затяжниками гайдамацких шаек Черного гусарского полку капитаном Эрделием одна под селением Лебедином атакована, несколько человек из оной побиты и десять в полон взяты, а прочие в лесе разбежались, при котором сражении один только гусар убит и один прапорщик ранен; что кошевой атаман его, генерал-майора, уведомил, яко 30 человек Запорожцев из Коша самовольно отлучились знатно для гайдамачества, и что по выступлении пехотных полков из той провинции гайдамаки из необузданных Запорожцев в некоторых селениях и слободах небольшими толпами являться стали без сомнения для подговору из тамошних поселян к приумножению своих разбойнических шаек бездельников, – и предвидя, что от такого злодейского сборища немалое бедствие всей провинции и смежности нанесено быть может, немедленно как ему генералу-майору, так и канцелярии Новороссийской губернии найсильнейше предписал: всем начальникам селений приказать найстрожайше подчиненным подтвердить, чтоб под опасением найжесточайшего истязания и наказания отнюдь никто не дерзнул присоединяться к таким мерзким злодейским шайкам, которыя войсками Вашего Императорского Величества всемерно истреблены будут, ибо по поимке уже никакия отговорки и резоны таковым в оправдание и извинение служить не могут; и между тем бы по общему условию все удобвозможныя меры и способы употребили не только к благовременному отвращению неприятных следствий, кои в селениях той провинции от разбойнических шаек произойти могли б, но и к совершенному оных искоренению, употребляя на то, если необходимость востребует, за неимением пехотных полков, по усмотрению и несколько пехоты из гарнизонных крепости Св. Елисаветы баталионов, и что по тому происходить будет, меня репортовать.

Я не преминул о всех сих обстоятельствах и обоим главнокомандующим армиями генералам сообщить в намерении, что может быть и они, с своей стороны, какия либо меры и способы для скорейшаго истребления тех злодеев принять не оставят.

Андриевский А.А. Реляции Киевского генерал-губернатора за 1768-1769 гг., с. 100-101.

Реляція генерал-губернатора Ф. Воєйкова від 12 квітня 1769 року за № 28 Катерині II про втрати від нападу татар на Єлисаветградську провінцію

Вашему Императорскому Величеству с глубочайшим благоговением всеподданнейше донести осмеливаюсь, что в присланных из канцелярии Новороссийской губернии ведомостях о учиненном нашествии Татар в границы Вашего Императорского Величества обывателям Елисаветградской провинции, Луганского пикинерного и Бахмутского конного полков урону хотя и показано в плен взятыми обоого пола людьми в Елисаветградской провинции 498, а побитыми обоого пола 345 человек, сожжением четырех церквей, 1138 домов и пяти мельниц, в Луганском пивинерном и Бахмутском конном полках обоого ж пола пленными 364, побитыми только 12 человек; однако, что принадлежит до числа пленных Елисаветградской провинции, еже ничего подлинного показать не можно, потому что во время тревоги многие из тамошних обывателей, оставя свои жилища, в разные Заднепровския и Польския места без ведома переходили, ибо, по выступлении уже неприятеля из помянутой провинции, несколько из таковых без известных, кои в пленных полагались, в свои жилища возвратились; из чего явно оказывается, яко Татары в великом страхе находились от войск Вашего Императорского Величества, что они по прежним примерам и их обыкновению не отважились на дальнейшия грабительства и разорения тех краев.

Андриевский А.А. Реляции Киевского генерал-губернатора за 1768-1769 гг., с. 101.

Реляція генерал-губернатора Ф. Воєйкова від 23 квітня 1769 року за № 31 Катерині II з поданням уточнених відомостей про наслідки нападу татар на Єлисаветградську провінцію

Вашего Императорского Величества всевысочайший указ за собственноручным подписанием от 30-го прошлого марта я с глубочайшим подобострастием сего месяца 17 числа получить удостоился. Во всеподданнейшее исполнение монаршого повеления дерзаю Вашему Императорскому Величеству раболепнейше донести, что хотя я во всенижайшей моей реляции № 28 и упомянул о причиненном нашествием неприятельским в границе Вашего Императорского Величества обывателям Елисаветградской и Екатерининской провинций уроне, по первым из канцелярии Новороссийской губернии присланным ведомостям; но в разсуждении того, что те ведомости сочинены были скоро после выступления неприятеля, следовательно в такое время, когда подданные Вашего Императорского Величества, в помянутых провинциях обитающие, от набегов

еще некоторым образом в разстройке находились, почему и точного ничего положить было невозможно, то от меня найсильнейше предписано посылкою вновь исправных штаб или обер офицеров все те места, до коих неприятель свои набеги простирал, найсправедливейше свидетельствовать и, точную всему урону сочиня ведомость, ко мне прислать, дабы я в состоянии приведен быть мог Вашему Императорскому Величеству обо всем обстоятельно и аккуратно донести. Вследствие чего, какова ведомость секунд-майором и земским комиссаром Грачовым сочинена и ко мне на сих днях прислана, с оной точный перечень Вашему Императорскому Величеству на высочайшее усмотрение при сем с глубочайшим благоговением всеподданнейше подношу; а при том осмеливаюсь приметить, что реченный секунд-майор в репорте своем изъясняется, яко, не взирая на употребленное от него старание, сколько можно, справедливее и основательнее весь урон описать, однако в том никоим образом успеть не мог, паче потому, что он принужден был по сказкам приезжих в разоренныя слободы для взятя оставшого хлеба соседей число обоего пола пленных в ведомость вносить, зная заподлинно, что из обывателей многие во время тревоги, ища своего спасения, в разные укрепленные места, за Днепр и в Польшу, кому как способнее казалось, ретировались; из таковых в Польшу ушедших Черного гусарского полку шанца Ферварского ротной священник, со всем семейством и церковною утварью в село Бирки ретировавшийся, считается Татарами изрубленный, а семейство его и все имущество плененное. Он то-ж самое понимает и о скоте, коего по селам и ротам, близь которых неприятель следовал, ныне много оказывается и хозяевам по опознанию возвращается. Чего де ради справедливого описания до тех пор ни людям, ни скоту, сделать не можно, пока обыватели изо всех мест в прежние свои селения не возвратятся. Такое ж точно обстоятельство и с причиненным в Екатерининской провинции уроном усматривается, как из перечня поднесенной при сем ведомости явствует. Однако, Всемилостивейшая Государыня, канцелярии Новороссийской губернии от меня найсильнейше подтверждено достойных и исправных штаб или обер офицеров для точнейшого освидетельствования и справедливейшого описания всего урона немедленно вновь отправить³⁴, о чем в свое время Вашему Императорскому Величеству всеподданнейше донести долженствую.

Андреевский А.А. Реляции Киевского генерал-губернатора за 1768-1769 гг., с. 103-105.

Реляція генерал-губернатора Ф. Восійкова Катерині II від 23 квітня 1769 року про приведення у безпечний стан жителів Єлисаветградської провінції

Всевысочайший Вашего Императорского Величества указ за собственноручным подписанием от 31 прошлого марта, коим всемилостивейше апробовать изволите главнокомандующего второю армиею генерала графа П. А. Румянцова обще со мною положение о приведении в безопасность обывателей Елисаветградской провинции в нынешнее военное время, всевысочайше повелевая, по общем у нас обоих усмотрению способного времени, и действительное по всем оногo пунктам сделать исполнение, с наблюдением только двух уважений и пр., – я сего месяца 13 числа с глубочайшим благоговением получить удостоился; на которой Вашему Императорскому Величеству всеподданнейше доношу, что по рабской моей должности я не примину все удобвозможныя меры и способы употреблять к скорейшему и точнейшему исполнению всевысочших монарших повелений касательно переведения Елисаветградского пикинерского полку и поселенцев оногo в удобнейшие по Днепру места и укрепленные гусарские шанцы, по общему с главнокомандующим второю армиею генералом графом Румянцевым [*усмотрению*]; и теперь от меня бригадиру Черткову предписание прислать точное известие о незаселенных по близости к Днепру и по оногo под пикинерныя роты, тож и под гусарские шанцы отведенных земель, дабы тем удобнее сей перевод располагать можно было, не нанося обывателям никакого утеснения, а каким образом граница по расположении поведена будет, тому сочиня аккуратную карту с обстоятельным всему описанием, при всеподданнейшем моем доношении Вашему Императорскому Величеству на всевысочайшее благоволение поднести не укусю.

Андреевский А.А. Реляции Киевского генерал-губернатора за 1768-1769 гг., с. 105.

³⁴ По приложенному при этой реляции перечню значится: по Елисаветградской провинции взято в плен мужеска полу 624 и женска 559 душ; порубленных и действительно найденных и погребенных мужеска 100, женска 26; отогнано неприятелем рогатого скота 13567, овец и коз 17 100, лошадей 1657; сожжено церковей 4, мельниц водяных 3, ветряных 3, домов 1190, винокурень 1; сгорело в домах разного хлеба четвертей 6377, коп 920, мешков 70, сена пудов 10 817, копий 1883, скирд 73 ½; подожжено, но недогорело изб 53.

Відомості військово-похідної канцелярії графа П. Рум'янцева про комплектність дислокованих в Новоросійській губернії гусарських і пікінерних поселених полків станом на травень 1769 року

Реестр о состоянии второй армии гусарских и пикинерных полков

Учинен мая 26 дня 1769 года

	Звания чинов	полкам	по списку состоит					пикинерные				
			гусарских			пикинерных		Донецкий	Луганский		Итого	
			Желтого	Черного	Бахмутского	Елисаветградского	Днепровского		Итого	исправных		неисправных
полкового штаба	полковников	1	-	1	-	-	2	-	1	-	1	
	подполковников	1	1	1	-	-	3	-	-	-	-	
	майоров	премьер	1	1	2	1		5	1	-	-	1
		секунд	2	2	2	1	1	8	-	-	-	-
унтер-штаба	полковых квартирмейстров	1	-	1	1	-	3	-	1	-	1	
	адъютантов	2	2	2	1	1	8	1	-	-	1	
	аудиторов	2	2	2	-	-	6	-	-	-	-	
	камисаров	1	1	1	-	-	3	-	-	-	-	
	попов	15	15	13	-	-	43	1	-	-	1	
	лекарей и подлекарей	5	5	3	2	1	16	-	1	-	1	
	нижних чинов	58	39	55	1	1	154	1	8	4	13	
ротного прикомандована	капитанов	11	11	11	4	1	38	5	3	-	8	
	поручиков	29	35	31	4	2	91	1	1	-	2	
	прапорщиков	31	30	32	5	5	103	5	-	-	5	
	сержантов, унтер-офицеров, капралов и ротных писарей	172	168	168	43	38	589	15	51	2	68	
	рядовых	гусар	1071	1515	1092	-	-	3678	-	-	-	-
		пикинер	-	-	-	481	492	973	500	207	355	1062
	нижних нестроевых чинов	20	41	43	4	3	111	3	3	-	6	
	Всего всех чинов	1423	1858	1460	548	545	5834	533	276	361	1170	
	Заступающих без жалованья гусар	316	446	304	-	-	1066	-	-	-	-	
лошадей	строевых	733	1065	1137	566	510	4011	-	-	-	-	
	вьючных и подъемных	85	47	82	171	53	438	-	-	-	-	
	под верховую езду	22	4	22	-	-	48	-	-	-	-	
	Итого лошадей	840	1116	1241	737	563	4497	-	-	-	-	

		Жолтый	Чорный	Бахмутский	Елисаветгр.	Днепровск.	Итого
Всех чинов:	по списку	1423	1858	1460	548	545	5834
	в разных отлучках	155	369	21	1	-	546
	здоровых	1224	1386	1425	538	484	5057
	больных	43	103	13	9	61	229
	под арестом	1	-	1	-	-	2
	требуется в добавку	1260	825	1223	24	8	3340
	Всего из добавкою	2683	2683	2683	572	553	9174
Заступающих гусар:	по списку	316	446	304	-	-	1066
	в разных отлучках	-	5	10	-	-	15
	здоровых	316	412	287	-	-	1015
	больных	-	29	7	-	-	36
	требуется в добавку	1892	1762	1904	-	-	5558
	Всего из добавкою	2208	2208	2208	-	-	6624

Лошадей:	по списку	840	1116	1241	737	563	4497
	в разных отлучках	149	341	6	4	-	500
	здоровых	691	684	1235	733	563	3906
	больных	-	19	-	-	-	19
	требуется в добавку	1652	1376	1251	29	20	4328
	Всего из добавкою	2492	2492	2492	766	583	8825

Примітка: Розрахунки щодо комплектності Донецького і Луганського пікінерних полків у реєстрі відсутні, що, очевидно, пов'язане з продовженням їх перебуванням в стадії формування.

ЦДІАК України, ф. 246, оп. 1, спр. 58, арк. 2 і зв., б. Витяг.

Лист скляного майстра К.Діца кошовому отаману П. Калнишевському від 31 травня 1769 року із згадками про напад татар на його слободу

Высокомилостивый государь мой и всенадежнейший патрон Петр Иванович!

Вашего высокородия высокомилостивого государя моего грядущими праздничными Сешествия Святага Духа днями поздравляя, желаю в здравеи и всяком благополучии таковых же множайших достигнуть.

При чем Вашему высокородию высокомилостивому государю моему имею честь представить: Войска Запорожского от полкового старшины Василея Чайковского /:которой прошлого 768 году декабря 12 дня прибыл от Вашего высокородия ко мне по делу для Вашей персоны и по продолжении малого времени ездил в Плетеный Ташлык, откуда возвратясь заболел у меня; а как начал приходит в прежнее состояние здравствия, то бывшей при нем козак заболел; а между тем нечаянным образом впала неприятельская татарская орда в здешнее селение, от которой я з своим домом едва уходом спаслись при стекольном заводе, а некоторых моих дворовых людей, поселян и того козака захвачено, причем скот и лошадей несколько захватили в слободе, где и онога Чайковского лошадей захвачено:/ коих една мастью гнедия з вышеписанным козаком из седлом пропала /: а оной Чайковской, доколе оных себе проискал, находился чрез всю зиму по сие время у меня безотлучно: а ныне по изымании лошадей отправился к Вашему высокородию: о чем дабы Вашему высокородию какого сумнительства о том пропавшем козаке небыло, сим уверяю и с поданием своего всенижайшего поклона навсегда с почтением во услугах пребуду, яко и есмь.

Высокочтивый государь мой, Вашего высокородия всенижайшего патрона
всего добра желатель и всеподанейший слуга Казимир Диц

Маия 31 дня 1769 году
слобода Дицовка

ЦДІАК України, ф. 229, оп. 1, спр. 215, арк. 186 і зв.

Витяг з реляції генерал-аншефа графа П. Рум'янцева Катерині II від 12 липня 1769 року з оцінкою стану фортеці Святої Єлисавети

По осмотру моему крепость Св. Елисаветы, с подчинкою теперь обновляемою, сколько можно, безопасно может быть против всякого покушения легких войск, паче татарских, а формальной осады выдержать никак не может, сколько по неокончанию совершенной ее отстройки, так и по обветшалости всего того, что и построено, а поставит ее в лучшее состояние и времени и людей недостает, так как и суммы на то не имеется. Она имеет шесть полигонов регулярных, а по пропорции сей должно для защищения быть гарнизону двенадцати баталионам, которого только здесь три, а наградить недостаток в людях военных я способу не имею.

Я, расположа при оной армию при движении впредь, куда неприятельские предприятия заставят, все обозы, без которых обойтись на походе можно, здесь под защитою оставить намерен.

Граф Петр Румянцев

Июля 12 дня 1769 года
Крепость Св. Елисаветы

П.А. Румянцев. Документы. Т. 2. – М., 1953, с. 110.

Ордер графа П. Рум'янцева коменданту фортеці Святої Єлисавети підполковнику Гессію від 7 серпня 1769 року про наведення порядку в караульній службі фортеці*№ 109, августа 7 дня 1769 года*

Я с изумлением познал вчерашнего числа, что караул, здесь в крепости состоящей, никогда не сменяется, и по любопытству входя во все, что до воинской осторожности принадлежит совсем не приметил, чтоб дозоры и рунды по крепости ходили, и никогда не слышал, чтоб часовые окликали и поелику сверх моих данных вам подтверждений, дабы крепость всегда содержала была с наивысшею воинскою осторожностью, военной устав достаточное весьма комендантам, особливо на военной случай, преподает наставление, сколь неусыпное бдение о хранении вверенных им крепостей иметь должны. То, чтоб сие было превращено какими-либо особыми для сей крепости данными инструкциями, я совсем того представить себе не могу и для того, во-первых, подтверждаю вам прежний мои повелении, рекомендую впредь караул содержать в крепости на три смены, разделя людей таким образом, чтоб все излишества были отставлены и сии определенные для содержания караула более уже ни в какие работы употребляемы не были и тем самым охранены от такого бремени, чрез которое они или меньшую способность и понятие в службу иметь или совсем ослаблены быть могут, при том во всем, на основании предписанного в воинском уставе порядка, иметь осторожность, ходить рундами и, во всем следуя оному, содержать стражу в совершенной строгости; а наконец, как первоначально и из инструкции, данной сдешнему коменданту, так и все потом даже до сего дня бывшие в пополнение оной чрез указы или ордера наставления в копиях ко мне представить немедленно.

*П.А. Румянцев. Документы. Т. 2. – М., 1953, с. 116-117.***Витяг з реляції графа П. Рум'янцева Катерині II від 10 серпня 1769 року про передбачений перехід 2-ї армії до річки Синюхи для попередження вторгнення противника***№ 12, августа 10 дня 1769 года, крепость Св. Елисаветы*

Командующий первою армиею, генерал князь Голицын, до сего уже донес, я уповаю, Вашему Императорскому Величеству не токмо об оставленной осаде Хотина, но и о переходе своем с армиею обратно за Днестр. А я долг имею по поводу таковых обстоятельств всеподданнейшее представление учинить о следующем:

Когда неприятель видит уже избавленные свои земли от пребывания войск Вашего Императорского Величества, свободные руки и собранные силы, ничего еще не претерпевшие, имеет, то ожидать следует, что он теперь устремит свои действия против собственных границ Вашего Императорского Величества. Я посему весьма осмотрительно примечать должен вокруг себя, однакож нужным считаю подвинуться вперед и предприиму марш с армиею к деревне Висе, предупреждая намерения неприятельские, которые, мне кажется, ближае будут чрез Польшу, дабы, вступая в оную, делить между нами ее и пользоваться приготовлениями тамо для войск Вашего Императорского Величества чинимыми, ибо все другие действия проливу армий и границ Вашего Императорского Величества труднее неприятелю будут, не имеющему близ оных своих магазинов и претерпевающему, по известиям, в провианте великую нужду, поелику и в самом Хотине надобно уповать, что провиантские запасы ежели не истощены, то, по крайней мере, не будет их достаточно.

*П.А. Румянцев. Документы. Т. 2. – М., 1953, с. 117-118***Копія рескрипту Катерини II генерал-губернатору Ф. Воейкову від 21 серпня 1769 року з дозволом на поселення волоського народу в Єлисаветградській провінції**

Божиею милостию Мы, Екатерина Вторая, императрица и самодержица Вероссийская и прочая и прочая и прочая.

Нашему генералу аншефу, Киевскому генерал-губернатору и Новороссийской губернии главному командиру Воейкову.

В резолюцию на реляцию Вашу под № 43-м и приложенныя при том два прошения от вышедшого в Новую Сербию под нашу протекцию волоского народа мы следующее Вам предписуем:

Когда помянутые выходцы по учиненным им ласковым увещаниям на поселение за Днепр итить не хотят, то оставить уже им на волю селиться по их желанию в Елисаветградской провинции, где пристойныя им места к тому отвести. Мы Вам препоручаем по Вашему благоразсмотрению, наблюдая при том токмо то, чтоб оное учинено было без утеснения и без малейшей обиды

тамошним поселянам и на основании того дозволить части из оных молдавцов селиться в опустошенных от нашествия татар пикинерных слободах Мурзинке и Бешке, а части в ротах Желтого гусарского полка, но в других способных к их селению местах, имянуя те их селения молдавскими или волоскими слободами и учредя из оных Молдавской гусарской полк по примеру протчих Новороссийской губернии поселенных полков и на место положенного тамо Самарского гусарского Мы Вам наиприлежнейше рекомендуем все оное возстановить найскорее и постараться сих и новопоследующих в такое состояние привести, чтобы в случае какого либо от неприятеля на их жилища нападения они б возмogli противу оногo по крайней мере себя защищать.

Что касается до требуемой сими выходцами от Нас денежной помощи, оную на первой случай Вы можете им производить из положенной на выходцов для поселения суммы с таким уважением и размером, дабы при настоящих обстоятельствах не превзойти ее количности и тем невоспричинствовать казне нашей новой тягости, протчие же пункты прошения помянутых выходцов поручаем Мы собственному Вашему лучшему распоряжению для обоюдных выгод, при чем Вы не оставите им возможное от себя воспоможение и удовольствие чинить и вследствие того для оказания к их прошениям снисхождения Вы определите на время над их поселянами командиром по их желанию известного майора Зверева. Впрочем сие все служит Вам в ответ и резолюцию на реляцию Вашу под № 45-м и пребываем Мы Вам Императорскою нашею милостию благосклонны. Дан в Санкт Петербурге августа 21 дня 1769 года.

На подлинном тако: Екатерина

Зб. документів ОІС // ІР НБУВ, ф. V, спр. 1-103, арк. 167 і зв., д. 63. Те ж, д. V.260.

Реляція генерал-губернатора Ф. Воєйкова Катерині II від 3 вересня 1769 року з запитом стосовно поселення полонених волохів, болгар, греків та вихідців з інших націй

После отпуску всеподданнейшей моей реляция № 41 относительно приведенных сюда из первой армии пленных Турков в разныя числа дослано еще Турков 45 человек, турчанка одна с двумя малолетними сыновьями, Волохов 12, Греков 4, Булгаров 18 и жид один, коих ныне, за исключением умерших, содержится здесь всего на все Турок 79, две замужния турчанки, одна девка и два мальчика, Волохов 32, Греков 5, Булгаров 22, Армян 3, раскольников 2 и жидов 2; а между тем померло обыкновенными болезнями Турок 21, турчанка одна, Волохов 4, Булгаров 4 и Грек один. Что принадлежит до пленных Турков, то оные всевысочайшим повеленным мне образом сими днями отправлены быть имеют к Архангельскому городу, а Волохи, Греки, Булгаре, Армяне, раскольники и жида останутся здесь до получения от Вашего Императорского Величества высочайшего указа, что с оными предпринимать повелено будет, ибо на сообщение мое о Волохах, Греках и Булгарах, жалующихся, что они не пленные, но по единоверию явшившие собою и прибегшие под всевысочайшее защищение от главнокомандующего первою армиею князя Голицына мне ответствовано, яко он об них ничего решительнаго мне сказать не может, по чему хотя де оные и не пленные, однако, по никакому яко бы в рассуждении нынешней войны подозрению, думает он, что их еще здесь удержать надобно, а притом поручил мне об них Вашему Императорскому Величеству всеподданнейше представить и всевысочайше себе испросить повеления. Но если Вашему Императорскому Величеству всемилостивейше угодно ведать, каким образом в прошедшую с Турками войну с подобными людьми поступлено было, то я с глубочайшим благоговением, сколько известно, осмеливаюсь раболепнейше донести, что оные, как в рассуждении единоверия, так и для приласкания прочих их одноземцов, принимаемы бывали со всяким приятством и по собственному желанию определялись иные в Молдавской гусарской полк, которой тогда ж из них учрежден, другим позволялось селиться в Малой России и в Слободских полках, а некоторые для своего пропитания нанимались у партикулярных людей во услужение; под караулом же, как ныне, равно с пленными никогда содержимы не были. Итак, мне иногo не остается, как всевысочайшего Вашего Императорского Величества соизволения об них ожидать и именной всем пленным Туркам список с раболепнейшим подбострастием при сем поднесть, а при том всеподданнейше донести, что некоторые из сих пленных Турков отзываются, что имеют желание крещение принять и вечноостаться в Империи Вашего Императорского Величества; и как оные самобеднейшие люди, то с глубочайшим благоговением всевысочайше себе испрашиваю указа, что повелено будет с оными делать и какое для пропитания на первой случай им учинить награждение.

Андрієвський А.А. Реляції Київського генерал-губернатора за 1768-1769 рр., с. 113-114.

Реляція генерал-губернатора Ф. Восійкова Катерині II від 18 жовтня 1769 року про отримання ним указу про утворення Молдавського гусарського полку з молдаван, які перейшли на поселення в Новоросійську губернію

Во всеподданнейшее исполнение всевысочайшего Вашего Императорского Величества именного повеления от 21 прошлого августа относительно поселения в Елисаветградской провинции вышедшего туда под протекцию Вашего Императорского Величества молдавского народа и учреждения из одного гусарского полку на место положенного в Новороссийской губернии Самарского, приемлю смелость Вашему Императорскому Величеству раболепнейше донести, что я не преминул находящемуся в управлении канцелярии Новороссийской губернии бригадиру Черткову и определенному на нынешнее время над помянутыми молдавцами командиром майору Звереву достаточное по содержанию всевысочайшего Вашего Императорского Величества указа предписать наставление с сильнейшим при том подтверждением в распределении потребного рачительнейшее употребить старание для скорейшего во всем том исполнения. А между тем, какой в сем учреждении происходит будет успех, Ваше Императорское Величество от времени до времени с глубочайшим благовением доносить долженствую.

Андреевский А.А. Реляции Киевского генерал-губернатора за 1768-1769 гг., с. 122.

Іменний указ Катерині II генерал-губернатору Ф. Восійкову від 16 листопада 1769 року про надання права надісланим з діючої армії волохам, грекам, армянам, розкольникам і євреям обирати місця проживання або за їх бажанням поступати на службу

Всемилоствнейше апробуем представление о присланных в разиыя времена из Первой армии Волохах, Греках, Армянах, раскольниках и Жидах, в разсуждении единоверия первопомянутых и для приласкания прочих их одноземцев к здешней стороне, поступать с ними по примеру прошлой Турецкой войны, и по тому принимая их с ласкою, а не яко пленных, предоставит им самим избрание образа их жития в Российской Империи, то есть: селиться ли в Екатерининской провинции и в Малой России, или определиться в Молдавской гусарской полк, или же получа от него письменное себе свидетельство, идти в другия внутренния места Империи для какого-либо промысла, или принятия службы у партикулярных людей; в следствие чего всем вышепомянутым людям, по собственному его генерал-губернатора разсмотрению, согласуясь однакож с их жалением, распределение сделать, да и впредь с подобными и от Главнокомандующих армиями генералов присылаемыми таким образом поступать, кроме только Жидов, которым дозволить селиться единственно только в Новороссийской губернии.

ПСЗРИ-I, т. XVIII (1767-1769). – СПб., 1830, с. 1018, № 13383.

Повідомлення генерал-губернатора Ф. Восійкова кошовому отаману П. Калнишевському від 10 грудня 1769 року про утворення Молдавського гусарського полку та визначення місць для його поселення

Высокородный и высокочтенный господин Войска Запорожского кошовый атаман с старшиною.

Высочайшим имянным Ея Императорского Величества указом повелено мне вышедшей под протекцию Ея Императорского Величества волоской народ селить Новороссийской губернии в Елисаветградской провинции, именуя те их селения молдавскими или волоскими слободами, и учредить из оных Молдавской гусарской полк по примеру протчих Новороссийской губернии полков и всякое им вспоможение и удовольствие чинить, которым то поселение назначить начиная от Аврамовки и Бешки в следующих к Добрянке, Терновке и Орлу местах и слободах, незахватывая запорожских земель, и чтобы по содержанию того высочайшего имянного Ея Императорского Величества указа оному волоскому народу при том новом их поселении от подчиненных Войска Запорожского никакова помешательства, препятствий и обид чинимо не было, а по соседственному дружелюбию взаимное друг другу удовольствие было, о том рекомендую Вашему высокоблагородию кому надлежит наистрожайше подтвердить и меня уведомить.

Вашего высокоблагородия послушный и доброжелательный слуга Федор Воейков

10 декабря 1769 году

г-ну Калнышевскому, Киев

ЦДІАК України, ф. 229, оп. 1, спр. 239, арк. 1.

Примітка: У надісланій відповіді П.Калнишевський у характерному для останніх часів Запоріжжя тоні нагадав, що вся земля на цій стороні Дніпра навіть до Тясмину, суть власна Війська Запорозького і, що всяке поселення не запорожців на цих землях є для нього справжнім розоренням і "горестной незабвенной обидой" (там же, арк. 2 зв.), що не гарантувало у подальшому мирних стосунків Молдавського полку на відведених йому порубіжних із Запорожжям територіях, особливе загострення яких після послаблення карантинних заходів спостерігається уже з початку 1772 року.

Указ Військової колегії генерал-губернатору Ф. Восйкову від 11 травня 1770 року про укріплення наявних фортець та будівництво на усті Синюхи Катерининського шанця

№ 6525

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Государственной военной коллегии господину генерал аншефу, кавалеру, Киевскому генерал губернатору и Новороссийской губернии главному командиру Федору Матвеевичу Воейкову.

Военной коллегии репортом господин генерал фельдцыхмейстер и кавалер граф Григорей Григорьевич Орлов объявил: инженер генерал майор и кавалер Голенищев Кутузов при репорте представил, а к нему отправленные в прошлом 769-м году в крепостях Киевского департамента фортификационных работ годовый план, рапорт и ведомости, изъясняя при том 1-е, Елисаветская крепость в такое состояние преведена, что теперь от татарских набегов безопасна и потом главнокомандующий Второю армиею господин генерал аншеф и кавалер граф Петр Иванович Панин приказал в ней недоконченные работы оставить, а людей и материалы обратить к строению на устье реки Синюхи Катерининского шанца; 2-е, Торская крепость по Всевысочайшей ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА обработки всходственно с тамошним положением места редантами и другими пристройками укреплена палисадом, сомкнута и в нужных местах везде плакт формы поделаны и пушки поставлены, чем всеконешно от татарских набегов безопасна; 3-е, в Переволочне, Бахмуте и Изюме все знатныя рухлости, осыпи и повреждения исправлены и до такого состояния доведены, что о безопасности их сомневаться не можно; 4-е, Самарской ретранжамент хотя во многих местах по насыпке опланирован, в нужных местах батареи поделаны и пушки поставлены, но как к возобновлению оногo великого числа людей и времени требовалось, а в прошлом лете число, назначенное на сто дней, пяти сот семи десяти девяти человек дослано небыло и тем в довольную оборону гарнизон не доведен, и хотя в вышеписанныя крепости уездных конных и пеших работников по нынешней тамошнего народа тягости требовать нужды не предвидится, но и по ... только часть назначенных в тех крепостях работ и приключаящихся обыкновенно повреждениях, не оставляя оных без поправления, просил о даче во оные крепости из гарнизонных баталионов солдат, а в Самарской ретранжамент требует вышеписанного недосланного числа людей; сколько ж в вышеписанные крепости по мнению ево, инженер генерал майора и кавалера, к работам от гарнизонов людей надобно представил ведомость, с которой, також из рапорта Военной коллегии он, генерал фельдцехмейстер и кавалер приложил копии и требовал, дабы повелено было требующихся работных людей, откуда за благо ра зсуждено будет, в командировки, а по той ведомости назначено к работам людей: в Бахмут восемь сот пятьдесят семь, в Тор тысяча пять сот семь, в Изюм триста восемьдесят пять, в Переволочну плотников десять да работных сто двенатцать человек, а всего всех две тысячи восемь сот семьдесят один человек.

Почему Военная коллегия Вам, господину генерал аншефу и кавалеру, чрез сие ко исполнению предписывает: 1е, для исправления фортификационных работ на нынешнее лето в помянутое требуемое число командировать Киевского департамента гарнизонных баталионов из мастеровых и строевых рот салдат с надлежащим числом обер и ундер, сколько во оных тому за нужными раскомандировками набратся может, и быть им при той работе до первого сентября или по случаю необходимой надобности и до 15-го числа, а далее того отнюдь их не удерживать и отпускать к их командам и с тем при том, чтоб никто из оных командированных афицеров в приемы вещей или денег не вступали; 2-е, что же касаетца до такого ж командирования в Самарской ретранжамент людей, то как по справке Коллегии оказалось, что на поднесенной от реченного генерала фельдцыхмейстера и кавалера в прошлом 769-м году доклад, в коем о исправлении того ретранжмента представлялось и на то именным ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА ВЫСОЧАЙШЕМ указом, данным ему в 22-й день генваря, между прочим повелено на исправление Киевских крепостей употребить оногo города Киева живущих мещан и обывателей, а

для поправлення прочих крепостей гарнизонных и протчих военно служащих людей употребить или в некоторых местах и обывателей, сделать распоряжение командующему тогда тамошним корпусом господину генерал аншефу и кавалеру графу Петру Александровичу Румянцову, снесся чем надобно с Вами, господином генералом аншефом и кавалером, то и ныне Вам показанное, недосланное ко исправлению в Самарском ретранжаменте прошлое лето работных людей пять сот семь десят девять человек по требованию господина генерала фельдцеймейстера нарядить из близ лежащих тому ретранжаменту мест обывателей по своему рассмотрению ибо сие укрепление для их же собственной безопасности производиться будет и сколько откуда тем работам из баталионов людей командировано, а равно и для Самарского ретранжаamenta из обывателей наряжено будет, в Коллегию репортовать, о чем и при чем господину генерал фельдцеймейстеру указом из Коллегии знать дано, а при том предписано, дабы он, в случае недостатка в баталионах за нужными по нынешнему военному случаю разкомандированиями людей в Бахмуте, в Торе, Изюме и в Переволочне приказал крепостные работы исправлять вольными наемными людьми, платя им, равно и будущим при тех работах салдатам, заработные деньги по силе указов об инженерных командах, мая 11 дня 1770 году.

У подлинного подписано тако: Петр Языков
Секретарь Андрей Манаков
Генеральной писарь Андрей Веревкин
С копиєю читал сержант Иван Бырнос

Зб. документів ОТІС // ІР НБУВ, ф. V, спр. 1-103, арк. 137-141 і зв., д. 52. Копія.

Примітка: Крім згаданого в указі Катерининського шанця, в 1770 році було розпочато також зведення при Чорному Ташлику Павлівського редуту, де за матеріалами архіву фортеці Святої Єлисавети згідно з рапортом інженер-підпоручика Ерпонського в червні того ж року на будівництві укріплення щоденно було задіяно до 80 чоловік (ІР НБУВ, ф. IX, спр. 2931). Проте не виключено, що пропозиції про влаштування Павлівського редуту надійшли до Канцелярії Головної артилерії і фортифікації дещо пізніше – уже після прийняття рішення про відведення місця для поселення новоутвореного Молдавського гусарського полку та розміщення його штаб-квартири.

Ордер обер-коменданта В. Черткова від 15 червня 1770 року виконуючому обов'язки коменданта фортеці Святої Єлисавети підполковнику Гессію про направлення для укріплення Катерининського шанця додаткового числа гармат

№ 233. Получено июня 18 дня 1770 году

Высокоблагородный и почтенный господин подполковник

Его Высокографское сиятельство господин генерал-аншеф, сенатор, Предводительствующей Второю армиею и разных ординов кавалер Петр Иванович Панин ордером мне предложит изволил, чтоб в Екатерининской шанец к находящимся четырем еще десяти пушек приумножить, во исполнение чего изволите Ваше высокоблагородие приказать, нарядя обывательские подводы, из находящихся в Глинске чугунных четырех дву с половиною фунтовых две взяв, отправит с их нарядом в Екатерининской шанец немедленно, а к тому числу еще восемь шести фунтовых чугунных пушек, кои велено в силе полученного указа, господином артиллерии генерал майором Ливиным ис Канцелярии Главной артиллерии и фортификации для защиты от неприятельского нападения из крепости Святыя Елисаветы в Молдавской гусарской полк отправит с дачею при них положенные по штату принадлежности и з снарядами, когда от одного полку для приему кто прислан будет, рекомендую также приказать немедленно, со всею принадлежностею и материалами отпустить, которые пушки велено от меня как скоро приняты будут по повелению Его Высокографского сиятельства в тот же Екатерининской шанец на время только нынешнего обращения отправит на наемных же или на обывательских того полку подводах в разсуждении, что оной шанец в Молдавском же полку состоит и для обучения теми пушками действовать из одного полку пушкарей определить.

Вашего высокоблагородия послушный слуга
Василей Чертков

Июня 15 дня 1770 году

г. Кременчук
№ 302, г. Гессію

ІР НБУВ, ф. IX, д. 2928.

Донесення Коша Війська Запорозького генерал-губернатору Ф. Воєйкову від 28 травня 1772 року стосовно заселення порубіжних територій Єлисаветградської провінції

На два к Вашему высокопревосходительству от нас взнесенные доношения в резолюцию ордером прошедшего февраля 7-го под № 95-м состоявшимся знать дать мне высокопревосходительство Ваше изволили, что канцелярии Новороссийской губернии о запрещении кому надлежит, дабы принадлежащим войска Запорожского дачам отнюдь не было никакова притеснения и обид предложить; но потому не толь никакова исполнения не делается, но сверх того еще и вновь селения на эмлях, войску Запорожскому принадлежащих заводятся, как-то: теперь при следовании с войском запорожским к Очакову в походе усмотрели мы, что полковник Молдавского полку Зверев пригнатым людям отвел для поселения землю войска Запорожского при устье Мигейского Ташлыка лежащую, но к тому тех людей повеленными и командою войска Запорожского старшинами не допущено. Объявленной же полковник Зверев старается, чтоб поныне при сем Мигейском Ташлыке тех людей с насильственной рукою расселить. А в Черном и протчих Ташлыках и понад Синюхою он же полковник Зверев, протчие же в Жолтенкой, что впадает в Ингулец, в Комисарки и в других местах еще в прошлом и позапрошлом годах начали расселивать и расселивают и теперь; а как те и Мигейской Ташлыки да и при оных к тому ж между Богом и Днпром лежащие земли все единственно войска Запорожского владению принадлежат, полковник же Зверев и протчие селят на оных людей упрямственно и в противность высочайшим Ея Императорского Величества грамотам. То яко тая земля войска Запорожского, имеет оное их к такому поселению все возможным образом недопустить. Однак дабы при том какова неудобства последовать не могло, покорнейше Ваше высокопревосходительство просим строжайше кому надлежит подтвердить, чтоб полковник Зверев и никто на землях войска Запорожского в Мигейском, Черном и других Ташлыках, также в Жолтенкой и Комисарки и в протчих местах вновь поселения заводит и в оных людям жительствовать и корытоваться войсковыми угодиями, яко то не их, но войска Запорожского собственные, дозволять не дерзали. Где ж на запорожской земле людей расселили, тых бы оттоль зараз свели, чтоб чрез то войско Запорожское сугубейшей обыды узнавать не могли, ибо запорожские козаки по окончании нынешней войны и сами оную заселивать имеют, и что учинено будет, резолюцією неумедлительно представить.

Атаман Кошовый Петр Калнышевский, войсковая старшина и товариство
Ч. 28 мая 1772 году.
При Кошу в Гарде

РГВИА, ф. 52, оп. 1, д. 37, ч. 1, лл. 13-14.

Опубліковано: Швидько Г.К. Останні спроби запорожців відстояти свої вольності // Південна Україна XVII-XIX століття. Вип. 2. – Запоріжжя, 1996, с. 16-17.

Рапорт генерал-майора В. Черткова генерал-губернатору Ф. Воєйкову від 7 червня 1772 року стосовно суперечок із запорозькою командою при поселенні рот Молдавського гусарського полку в новозаснованих Катерининському шанці та Павлівському редуті**Рапорт**

Каков получен мною от г-на полковника Зверева репорт с приложением, оной Вашему высокопревосходительству подношу, из которого усмотреть изволите, что запорожские казаки в числе четырех сот человек приехали в дачу Екатерининского шанца к Мигейскому Ташлыку, называемому прежде Костоватою, где к населению Молдавского гусарского полку одной роты переведены были более ста семей волохов, селиться не допустили и прогнали, а при том же еще посыланному порутчику Саве Бадюлу от кошевого сказано, что и поселившихся на Синюхинском Броду и в Павловском редуте выгнать намерены, почему он, господин полковник Зверев просит защищения, а как Вашему высокопревосходительству о поселившейся роте в Павловском редуте сначала когда бывшей предводителем второй армии, его высокографское сиятельство, господин генерал аншеф, сенатор и кавалер Петр Иванович Панин прожектировал Павловскому редуту быть, и чтоб при оном и полковую квартиру Молдавскому гусарскому полку там иметь, ровно и о поселении при Екатерининском шанце двух рот репортами, коими от 27 и от 28 числа мая 770 году от меня донесено было, почему Ваше высокопревосходительство оное поселение рот при редуте Павловском и при Екатерининском шанце опробовать изволили, то как о тех ротах, так и о поселившихся на Синюхином Броду, Вашему высокопревосходительству в благоусмотрение

донести не преминул, что и население оных рот в означение места состоит в границе Елисаветградской провинции, а не в дачах войска Запорожского, почему и запрещение, дабы в поселении сих рот означенные запорожские козаки не препятствовали, а при том бы и от причиняемого вновь поселившемся народу утеснения и разорения удержаны были испрашиваем от Вашего высокопревосходительства рассмотрения и резолюции.

Генерал-майор Чертков

Июня 7 дня 1772 года,
благополучное место Кременчук

РГВИА, ф. 52, оп. 1, д. 37, ч. 1, л. 15.

Опубліковано: Швидько Г. К. Останні спроби запорожців відстояти свої вольності, с. 17.

Донесення військового судді М. Касапа кошовому отаману П. Калнишевському від 12 червня 1772 року щодо уточнення належності порубіжних територій Єлисаветградської провінції

Получено июня 17 дня 1772 году

Вельможный и высокородный кошевой атаман Петр Иванович с высокопочтенною войсковою старшиною. Милостивый добродеею и благодетели наши

Отправленный отсель с атаманами и командою для изгнания розселивающихся на запорожских вольностях людей от стороны Елисаветградской провинции войсковые старшина и атаман Донского куреня Андрей Лях попротчем репортует: в данной де ему от Коша инструкции велено следовать в устье Жолтенкой, также в Комисарку и где Курячие Лозы были. А как де он слышит от козаков поблизи тех селений живущих, что оные селения состоят не в запорожских дачах, но за границею тою, которую Глебов был, однако он туда с командою к лутшему сведению отправляясь, сюда дал знать, что Вашей вельможности к усмотрению поднося, из должным нашим почтением пребываем.

Вашей вельможности милостивого добродеея и благодетеля всепокорнейшие слуги:

судья войсковый Николай Тимофеев с товариством

1772 году июня 12 дня, № 1788

ЦДІАК України, ф. 229, оп. 1, спр. 288, арк. 19.

Відповідь кошового отамана П.Калнишевського від 16 червня 1772 року з визначенням земельних угідь у межах Єлисаветградської провінції, належних до Війська Запорозького

Высокородный господин судья Николай Тимофеев з старшиною, наш благодетель.

На полученное от Вас письмо объявляется, что хотя Вы по репорту войсковой старшины и атамана Донского куреня Андрея Лукьянова представляется, что в устье Жолтенкой, также в Комисарке и где Курячие Лозы были, не в запорожских дачах, но за чертою господином генералом аншефом и кавалером Глебовым проведенною, селения состоят, однак понеже Новой Сербии на двадцать, Слободскому козачему полку на двадцать, всего можно на сорок верст для поселения их отвьсть земли от Днепра початою от устья Тесмина, понад оным и Днепром, велено толикой объявленной г~ном генералом Глебовым отведено или более Войску Запорожскому, что от оногo войска при том отводе по нетребованию депутатов небыло, неизвестно.

А по справки является, что оная черта отведена, начав от Синюхи от устья Сухого Ташлыка до балки Липняжки, которая вершиною своею притегла до Кагарлика, от той прямо на байраки Хмелевые, оставя оные по ту сторону черты, оттуда прямо на байрак Густой, коего половина по ту сторону черты, а от того поузь Овсяниковы байраки, оставя оные по ту сторону черты, а от толь прямо чрез Ингул, через речку Аджамку, чрез байраки Высокие, чрез речку Бешку, чрез Ингулец на устье речки Каменки – якая впадает в Ингулец, а от той, оставя Каменку по ту сторону черты, на вершину оной до вершины Омельника, оставя Княжие байраки в здешнем месте, до устья Омельника, следовательно и користуются жительствоующие в оних войсковыми угодиями в единственную войску обиду и утеснение, да и поселения заводят не только в устье Жолтенкой и Комисарки, и где Куречие Лозы, но и в других дальнейших местах уже по сю сторону черты. Так Вы предложите Андрею Лукьянову, чтоб в высылки произ тех людей селения в устье Жолтенкой, Комисарки и другие неотменно поступил по прежнему наставлению с тем, чтобы уже внутри ни они сами, ни их скоты нималейшего продовольствия войсковыми угодиями неимели.

1772 года, июня 16-го

ЦДІАК України, ф. 229, оп. 1, спр. 288, арк. 20-20 зв. Відпуск.

Паталах О.Ю., м. Херсон

До історії Бузького козачого війська: Вербований козацький полк

Історія Вербованого козацького полку, що став зародком Бузького козацького війська, не зважаючи на "топовість" теми козацтва у сучасній українській історіографії досі залишається "білою плямою". Головною причиною цього, на думку автора, є усталена теза про те, що після поразки визвольної акції Пилипа Орлика, у Правобережній Україні, підлеглий Речі Посполитій, козацтво зникло. Насправді ж картина була дещо інакшою. Полкова структура на теренах Правобережної України дійсно була ліквідована, але козацький стан все ж зберігся. Більшість його представників вступила до приватних військових формувань місцевих польських магнатів під назвою надвірних козаків, які виконували охоронні функції. Втім, під час гайдамацьких виступів надвірні козацькі хоругви часто переходили на бік повсталих одновірців.

Так сталося й під час кульмінації гайдамацького руху – Коліївщини. Цього разу вогнища повстань охопили практично всю Правобережну Україну, а Річ Посполита вже не мала сил для їх приборкання. Скориставшись цим, Росія, під приводом захисту законної королівської влади, ввела свої війська до польських володінь. Саме росіянам і вдалося покінчити з гайдамацьким виступом. Ватажків повстання, що походили з Правобережної України видали на розправу польській адміністрації, а запорожців відправили на заслання до Сибіру. Втім до рук карателів потрапили лише повстанські ватажки та їх найближче оточення, більшість гайдамаків, особливо з числа надвірних козаків, розійшлися по домівках, або переховувалися по лісах. Та невдовзі виникли обставини, які змусили їх долучитися до підтримки російських військ та піти на російську службу.

Подією, яка круто змінила ситуацію, стало оголошення російсько-турецької війни, що після інциденту в Балті завершилося вторгненням на Правобережну Україну орди хана Крим-Герая у складі 15 тисяч татар і ногайців, полку козаків-некрасовців та до двох сотень сейменів з числа черкесів та кабардинців. Не зважившись атакувати Запорозьку Січ, ординці спочатку спустошили Новосербію, а згодом вдерлися на Правобережжя, пройшовши з вогнем і мечем від південних околиць Чигиринщини та Смілянської волості до Голованівська, Саврані й Балти, знищуючи міста й села. Молодь при цьому забирали у неволю, а старих та немовлят спалювали у хатах живцем. За провідників ханові слугували давні супротивники гайдамаків – польські конфедерати.

Водночас, з початком бойових дій, російське командування відчуло брак власної легкої кінноти, яка могла б успішно протистояти ворогові. Ця обставина змусила генерал-майора Олександра Олександровича Прозоровського, який замінив приборкувача гайдамаків Кречетникова, усунутого від командування через грабунки місцевого населення, розпочати вербування на російську службу місцевих козаків. У своєму журналі бойових дій він зазначає: "Я, опасаясь, чтоб конфедераты войдя в польскую Украину не набрали там знатного числа казаков, которых по самой границе довольно число совсем вооруженных..., почел за нужное предупредить сие за взятием казаков в нашу службу, но опасался, чтоб через то не тронуть польских политических дел. Почему послал к Олицу рапорт, что не приказано ли будет их собрать в Винницу тем паче, что они и сами желание имеют лутче с нами, а не против нас быть"¹. Відтак виникла обоюбна зацікавленість – російська сторона потребувала природної легкої кінноти, а українські козаки отримували шанс легалізувати своє становище (адже у цьому випадку росіяни "заплющували очі" на їхнє гайдамацьке минуле), зберегти козацький статус та захистити свої родини.

Присяга нововербованих козаків відбулася 8 лютого 1769 року у Вінниці в храмі святого Миколая Чудотворця, у пам'ять про який згодом буде збудовано однойменну церкву у полковому містечку Новопетровському (нині село Новоодеського району Миколаївської області).

Російське командування, цілком небезпідставно, не довіряло вербованим козакам, з огляду на їх гайдамацьке минуле, про що свідчить князь Прозоровський. Відповідаючи командувачеві 1-ї армії генерал-аншефу князю Олександровичу Михайловичу Голіцину, який пропонував включити згаданих козаків до Чугуївського полку (з переважно українським особовим складом), що розташовувався невеликими партіями по Волині й Поділлю, він писав, що у такому разі козаки-

¹ Записки генерал-фельдмаршала князя Александра Александровича Прозоровского. 1756 – 1776. – М., 2004, с. 185. (Далі – Записки Прозоровского).

правобережці "охоту к нашей службе потеряют, а наконец и разбежаться могут. Сверх того, как они имеют неприятельскую вражду против сдешних шляхтичев за обиды и делаемые им утеснения, а к жидам за их аренды. Естли они будут в таковой разбивке непременно в отмщении наделать много проказ". Водночас на пропозицію Голіцина поставити над вербованими козаками старшин-поляків Прозоровський відповів, що "их никогда нельзя с вышеупомянутыми казаками смешивать по причине сих последних крайней на них злобы". Врешті-решт Прозоровський ухвалив: "Мое заключение было наконец, что когда угодно его сиятельству, то они останутся особым полком под моим наблюдением, то я все примечание над оными иметь буду" (Там само, с. 212 – 213).

Відтак з лютого 1769 року з вербованих козаків почали формувати полк за донським зразком. На той час козацький полк мав нараховувати: полковник – 1, осавулів (сотенних командирів) – 5, сотників (помічників сотенного командира) – 5, хорунжих – 5, писар – 1, квартирмістр – 1, козаків – 483 (серед них 10 п'ятдесятників – аналог донських урядників). У воєнний час полковник отримував на місяць по 300 рублів, осавули, сотники та хорунжі – по 50, полковий писар – по 30, козаки та п'ятдесятники – по одному. Крім того всім мав видаватися місячний провіант та фураж на власних коней: полковнику – на вісім, старшинам – на трьох, козакам – на двох кожному². Варто зазначити, що козаки першого вербунку були непогано забезпечені кіньми, як верховими, так і обозними. Як зазначає Прозоровський, – "Майор Вилевич уведомил меня, что у принятых польских казаков есть множество упряжек, хотя же я на первой случай велел вообще давать их лошадям фураж. Но как сие могло быть в отягощение, то как в их содержании против донских ли казаков или иначе поступать велено будет" (Записки Прозоровского, с. 214).

Журнал бойових дій генерала Прозоровського містить цікаву інструкцію щодо утримання козаків від грабунків: "Многия из военных людей щитают, будто казаков от грабежа удержать невозможно. Таковое мнение несправедливо, ибо я имел несколько раз случаев тому противное видеть. Почему я уверен, что их еще лучшим образом, как регулярное войско удержать можно. Сему последнему воспретить иначе нельзя, как великою строгостию и наказанием. Вместо того, для удержания казаков больше ничего не надобно, как сделать хорошее их полковникам объяснение. Ибо они, собрав подчиненных своих в круг, все им растолкуют. Почему все исполнено будет, а надобно только при том то, чтоб командир сам не интересовался и не падок был к добыче. А где оные случится, то казакам часть отдать можно" (Там само, с. 237). Забігаючи наперед, варто зауважити, що випадки грабунків та мародерства з боку вербованих козаків траплялися набагато рідше, ніж з боку донців. Хоч все ж вони мали місце. У Російському державному архіві давніх актів, зокрема, серед так званих давніх Мунтянських справ, зберігаються документи про кривди, які чинили вербовані козаки команд Касперова та Бистрицького поштарям та земським чиновникам у князівстві Мунтенія (РГАДА, ф. 293, оп. 1, д. 4, лл. 2, 26).

Оскільки російське командування цілком небезпідставно не довіряло вербованим козакам через їхнє гайдамацьке минуле, то з метою посилення контролю над полком командирів призначали з армійських офіцерів. Першим цю посаду обійняв майор Сербського гусарського полку Христофор Іванович Гейкінг. Крім вже укомплектованого Вербованого козацького полку, окремі російські офіцери набирали до своїх команд додаткові відділи українських козаків. Так, наприкінці березня 1769 року майор Балевиц наwerbував близько ста козаків в околицях Лисянки, Саврані, Звенигорода й Кальніболота. У квітні капітан Маргажич "уговорил из побережных польских мест доброконных казаков сто девяносто один" (Записки Прозоровского, с. 226-231).

Бойові дії розпочалися для Вербованого козацького полку участю в облозі Хотина в квітні 1769 року. Напередодні козацькі родини були відправлені у Новосербію у супроводі майора Зверева з одним офіцером та десятьма гусарами Угорського полку, а також півсотенної команди вербованих козаків при одному старшині (Там само, с.224).

Основною задачею полку у цей період стала рейдова війна з турецькою й татарською кавалерією, яка прагнула перервати комунікації російської армії, що вела облогу Хотина. 3 квітня біля села Шараці козацький роз'їзд наскочив на турецький відділ. Турки вдарили на козаків, але команда капітана Маргажича, що вчасно прийшла на допомогу, змусила ворога до втечі. У цьому бою загинув один вербований козак (Там само, с. 245).

² Краснов П. Н. Картины бывшего Тихого Дона: Краткий очерк истории Войска Донского. Т. 1. – М., 1992, с. 229.

17 квітня козацький загін атакував ворожий відділ у силі 20 шабель поблизу переправи через Дністер й змусив тікати. Цього разу вербовані козаки втратили лише двох чоловік пораненими, троє турків загинули. Три дні по тому десятеро вербованих козаків розбили неподалік лісу під Дубосарами ворожий пікет з п'ятнадцяти вояків, а 26 квітня шестеро вербованих козаків захопили в полон двох турків на Бендерській дорозі. 31 травня біля села Будаєва між Балтою та Рашковим загін вербованих козаків, придлений до команди капітана Палалова, розгромив сотню турецької кінноти й гнав її до самого кордону, втративши лише одного козака (Там само, с. 230, 267).

1 червня майор Гейкінг доповідав, що, маючи при собі 150 донських, дві сотні вербованих козаків, а також невелику кількість арнаутів та гусарів, він рушив до села Косниці над Дністром. Прибувши на місце, Гейкінг вислав у розвідку десятох арнаутів на чолі з капітаном із завданням з'ясувати точну кількість турецького загону, що стояв табором неподалік. Капітан, не доїхавши до місця, дізнався від волоха, який возив до табору провізію, що ворогів не більше 400 осіб. Відтак Гейкінг вирішив переправитися через Дністер і атакувати супротивника у самому таборі. Втім невдовзі з'ясувалося, що насправді турків у таборі понад півтисячі. Спочатку Гейкінг успішно атакував ворога й двічі розсіював його лави, але несподівано на допомогу туркам прибув тритисячний загін, який примусив донських козаків до втечі. Донці, утікаючи, зім'яли вербованих козаків. Гейкінг з гусарами та арнаутами захищався скільки міг, прикриваючи козацький відступ, втративши при цьому арнаутського капітана, вісьмох арнаутів та двох гусарів. Загинуло й десятеро козаків. У лавах ворога полягло близько 60 вояків. Захопивши поблизу ворожого табору майже 300 голів худоби, Гейкінг повернувся до переправи біля села Косниці, а невдовзі, за розпорядженням Прозоровського, розташувався у Комаргороді (Там само, с.266).

18 червня відбувся бій корпусу Прозоровського з 20-тисячним турецьким військом, яке почало переправлятися через Дністер поблизу Жванця. Частина козаків стояла на лівому крилі, решта під проводом полковника Бринка зупинилася перед лісом, у якому розташувалися єгері. На початку бою турки вдарили на козаків Бринка, які відстрілюючись почали удаваний відступ, виманивши супротивника під прицільний вогонь єгерів. Помітивши, що половина турків ще не подолала переправи, Прозоровський наказав регулярній кінноті атакувати їх з різних сторін. Козаки припинили відступ і переслідували ворога до стін Хотина. Цей бій коштував Вербованому полку двадцятьох козаків вбитими та п'ятьох пораненими (Там само, с. 275-276).

Тим часом ворог скупчив біля Хотина значні сили і 1-а російська армія генерал-аншефа Голіцина мусила відступити. Проте у турецькому війську розпочалася пошесть чуми, далася взнаки й нестача продовольства. Відтак Хотин довелося залишити без бою. Фортецю негайно зайняли російські війська. У вересні Вербований козацький полк оволодів містечком Цецори, де захопив ворожий продовольчий склад, на якому знайшлося близько 500 чвертей борошна та майже 200 чвертей пшениці³.

Наприкіні жовтня Вербований козацький полк розташувався в селі Пашкани на березі річки Серет. Невдовзі Прозоровський розпорядився "казаков... польских выбрать самых лучших из охотников и в число здешних войск соединить. А которые слабоконные и безоруженные, так лутче их отпустить домой. А сверх того добычь от неприятеля всю им обещать, дабы тем воздержать их от другого не позволенного грабежа" (Записки Прозоровского, с. 319).

Восени 1769 року театр воєнних дій перемістився до Волощини. 5 листопада підрозділ підполковника Фабриціана у складі одного батальйону гренадерів, 50 гусарів та 400 арнаутів, посилений козаками Вербованого полку, в районі Галаца було атаковано 6-тисячним турецьким військом під проводом сераскера Мехмеда-Урфа-Валасі. Тривалі атаки козаки та арнаутки стримати не могли. Тоді Фабриціан силами гренадерського батальйону захопив ворожу батарею, розірвавши таким чином бойові порядки турків. На правому фланзі вербовані козаки відчайдушною атакою довершили розгром супротивника й переслідували його до Дунаю. У цьому бою майор Гейкінг отримав три поранення. Трофеями переможців стали п'ять гармат, санджак (головний прапор) сераскера та бунчук (Румянцев, т. II, с. 180).

Під час кампанії 1769 року вербовані козаки не лише брали участь у бойових діях, але й були змушені підтримувати порядок у зайнятих містах. Зокрема вони втихомирювали арнаутів (найманців з числа молдаван, волохів, болгар, сербів та інших балканських народів), які

³ Румянцев П. А. Сборник документов и материалов. Т. II – М., 1953. – С. 147 (Далі – Румянцев, т. II).

влаштували у Бухаресті "великие грабежи, не щадя даже и самых церквей" (Записки Прозоровского, с. 323-324). Показово, що частину саме цих арнаутів (команда секунд-майора Пулевича) згодом буде включено до Бузького козацького війська, основою якого став саме Вербований полк.

4 лютого 1770 року вербовані козаки взяли участь у битві під Журжею. Подробиці, на жаль, не відомі, але реляція генерал-аншефа Петра Олександровича Рум'янцева, який змінив Голіцина на посаді командувача 1-ї армії, повідомляє, що у цьому бою загинув їхній командир майор Гейкінг (Румянцев, т. II, с. 235). Проте інші джерела свідчать, що останній згодом дослужився до чину генерал-поручика, а в 1792 році став обер-комедантом Москви, відтак можна припустити, що він лише отримав важке поранення. Відтоді посаду полкового командира обійняв прем'єр-майор Каргопольського карабінерного полку Василь Петрович Касперов (або Кашпаров чи Каспаров, справжнє прізвище – Каспарян), який походив з кримських вірменів.

У квітні полк включили до 4-го корпусу генерал-поручика Рейнгольда-Вільгельма Ессена, який перебував у Галичині та забезпечував тиллові комунікації 1-ї армії. Разом з трьома ротами Троїцького піхотного та трьома ескадронами Вятського карабінерного полків, вербовані козаки розташувалися у Перемишлі. Тут колишнім гайдамакам довелося мати справу зі своїми давніми ворогами – польськими конфедератами. 4 квітня біля села Конечної козацький пікет зустрівся з двома ескадронами гусарів Радзивілла й змусив їх відступити з втратами, які становили 2 офіцерів та 15 рядових вбитими, а 4 поляки при цьому були захоплені в полон (Румянцев, т. II, с. 284-285).

Восени 1770 року Вербований козацький полк знову потрапив до Волощини. 4 листопада він увійшов до загону бригадира Івана Васильовича Гудовича, в складі якого взяв участь у повторному здобутті Бухареста (Там само, с. 392). Наприкінці грудня, в складі загону генерал-майора Кречетникова, полк взяв участь у здобутті фортеці Крайова. Біля містечка Бранкована вербовані козаки разом з двома ескадронами карабінерів мали успішну сутичку з ворожою кіннотою, яка втекла до Крайової, втративши понад 40 чоловік вбитими та одного полоненим. Втрати Вербованого полку становили 2 козаки вбитими та 3 пораненими. 28 грудня Кречетников, здолавши опір турків, зайняв Крайову. На зимові квартири вербовані козаки повернулися до Перемишля, де й простояли до кінця 1772 року.

Згідно з розкладом 1-ї армії від 15 квітня 1773 року, Вербований козацький полк зарахували до корпусу генерал-поручика графа Салтикова, що стояв у Верхній Волощині (Там само, с. 596). Безпосередньо вербованих козаків ввели до складу загону генерал-майора Олександра Васильовича Суворова, що незадовго перед тим прибув з Польщі. Командування поставило перед ним завдання атакувати Туртукай, аби відволікти увагу турків від дій основних сил армії.

Туртукайська фортеця стояла на високому березі Дунаю. Залога її нараховувала до 4-х тисяч вояків, до того ж супротивник мав сильну річкову флотилію з артилерією. Захисники розташувалися у трьох укріплених таборах із чотирма батареями. Піхоти в Суворова було обмаль, тож вербовані козаки мусли діяти у пішому строю. Згідно з диспозицією атаки, майор Касперов мав, почувши перший постріл, переправити своїх козаків на острів, зненацька вдарити на ворога й відійти.

У ніч з 9 на 10 травня загін Суворова оволодів Туртукаєм. Трофеями переможців стали 16 гармат, 6 прапорів та вся ворожа флотилія. Спаливши місто, Суворов повернувся на лівий берег Дунаю. У цій битві Вербований полк втратив убитими трьох козаків.

Бої місцевого значення в районі Туртукаєв тривали й надалі. У рапорті генералу Івану Петровичу Салтикову від 17 травня 1773 року Суворов доповідав: "Ночью переправлялось их на остров против майора Кашперова казаков на трех челноках свыше 10, но от одного казака, усмотренного тамо ими, они ушли"⁴. 4 червня о восьмій годині ранку близько сотні турецьких піхотинців з однією гарматою, переправившись в одинадцяти човнах на лівий бік Дунаю, пристали до берега і змусили козацькі пікети відступити, однак невдовзі Касперов надіслав підкріплення, тож ворог мусив поспіхом відійти, не завдавши пікетам жодної шкоди.

Незабаром Суворов захворів, а місяць по тому князь Мещерський, що змінив його на посаді командира загону, зробив невдалу спробу атакувати Туртукай. З цього приводу Суворов написав Салтикову гнівного листа, у якому, зокрема, йшлося: "Могу ли я уже снова над такою подлою

⁴ Суворов А. В. Документы. Т. I. – М., 1949, с. 627 (Далі – Суворов, т. I).

трусостию команду принимать?.. Все оробели, и до Кашперова. Я чуть имел движение!.. Какой это позор! Все оробели, лица не те... Боже мой! Когда подумаю, жилы рвутся..."⁵. Лист цей важливий тим, що Суворов виділяє в ньому Касперова, як найхоробрішого, серед наявних у загоні, командира.

Одужавши, Суворов знов здійснив рейд на Туртукай і здобув його в ніч з 16 на 17 червня. На долю вербованих козаків у цьому бою випала зачистка лісу від турецької піхоти. "Прим'ер-майор Касперов с своими из новонавербованных казаков со ста человеками и взятыми на то время из Обилешта от господина генерал-поручика и кавалера Потемкина ста арнаутами пехотою, которому от меня велено открывать левую сторону нашей атаки лесом и выгонять из оногo рассыпающихся турков..." – писав Суворов Салтикову. У тій же реляції йдеться: "майор Касперов с казаками и сто человек арнаутов шел берегом и закрывал высоты и выгонял неприятелей из рвов" (Суворов, т. I, с. 654, 656). У другому рейді на Туртукай втрати Вербованого козацького полку становили лише двоє поранених.

Після Туртукайської операції вербовані козаки взяли участь у битві поблизу Гирсового (суч. Хиршова в Румунії). Під час бою вони виманили турецькі війська під вогонь російської піхоти та артилерії, після чого переслідували ворога майже 30 верст.

Внаслідок втрат, які зазнав полк під час бойових дій, а також через те, що група погано озброєних козаків ще в 1769 році були відпущені додому, виникла нагальна потреба у додатковому вербунку. Головнокомандувач 1-ї Армії фельдмаршал граф Петро Олександрович Рум'янець доручив цю справу запорозькому полковому старшині Семену Бистрицькому, на що останній отримав 24 квітня 1773 року відповідний ордер (ЦДІАК України, ф. 246, оп. 1, спр. 565, арк. 5).

Семен Бистрицький народився у місті Кобеляках Полтавського полку в родині протопопа. 1755 року він потрапив на Січ, де записався до Канівського куреня. На Запорозжжі Бистрицький займав посаду писаря однієї з паланок, оскільки мав непогану освіту, принаймні добре володів польською мовою, бо саме йому належав переклад універсалу польського короля Михайла Вишневецького 1670 року⁶, яким запорожці послуговувалися у боротьбі за землю, котру займала Єлисаветградська провінція, та входив до найближчого оточення кошового отамана Петра Калнишевського. В ході бойових дій, в чині полкового старшини, він був відправлений з човнярською командою до Аккермана, але через бунт голоти був змушений рятуватися втечею⁷ й 1773 року з'явився в Рум'янцева й запропонував свої послуги у справі вербування козаків у польських та молдавських володіннях.

Спочатку Бистрицький розташувався у селі Кирнасівці Тульчинського повіту на Поділлі, звідки став розсилати своїх уповноважених для вербування козаків у найближчі міста й села. Допомогали йому, знайомий ще з Січі осавул Дем'ян Воловий та відставний вахмістр Угорського гусарського полку Микита Лашкевич. Не зважаючи на те, що вербувальники мали при собі копії ордеру Рум'янцева та набирали козаків для служби у російській армії, активний опір їм чинили не лише польська адміністрація, яка вбачала у вербунку небезпеку повторення Коліївщини, але й російське командування. Так у село Бджільне, де стояв вахмістр Лашкевич, з'явилися троє козаків, які обікрали священика з села Корабелевки й записалися до команди, приховавши при цьому свій злочин. Коли ж про це дізналася польська адміністрація, то звернулася до російського командування, яке вислало до Бджільної військову команду на чолі з поручиком Гаріним. Останній вночі зненацька напав на козаків Лашкевича й не лише заарештував злочинців, але й багатьох "невинних команди оной казаков перемучил боем разогнал и ограбил так что хотя й оная вооружена и службы Государевой была, а нонеча чрез таковое разорение оногo поручика с поляками совсем несостоятельна к воинскому делу имеца". Схожа історія трапилася в Умані з

⁵ Суворов. А. В. Письма. – М., 1986, с. 29.

⁶ Архів Коша Нової Запорозької Січі. Опис справ 1713–1776. – К., 1994, с. 151.

⁷ Про деякі обставини бунтів запорожців під час дунайських походів 1771–1773 років за участю призначеного з писарів полкового старшини Семена Бистрицького детально описано в статтях О. Рябініна-Скляревського "Запорізькі бунти дунайців 1771–1774 рр. і початок Задунайського Коша" (Науковий збірник історичної секції ВУАН за 1927 рік // Записки Українського наукового товариства в Києві. Т. 26. – К., 1928, с. 65–83) та сучасного дослідника О.Пономарьова "Заколоті серед запорожців під час дунайських походів 1771–1773 років" (Архіви України. – К., 2020. – № 1 (322), с. 210–242).

осавулом Дем'яном Воловим, якого заарештував капітан Іванов, розігнавши на вербованих ним козаків, яких потім поляки "забрали в мучимое вязеня" (ЦДІАК України, ф. 246, оп. 1, спр. 453, арк. 39 і зв.). В результаті Бистрицький був вимушений, маючи при собі лише 172 козаки "не совсем вооруженными", вирушити до Молдови. У рапорті Рум'янцеву він просив головнокомандувача видати йому наявні у Яссах трофейні турецькі рушниці, патронташі та сідла, аби озброїти свою команду "пристойным образом".

До рапорту Бистрицький додав список речей, забраних в козаків російською командою поручика Гаріна. Завдяки йому ми можемо мати бодай якесь уявлення про їх одяг та озброєння. У списку згадуються: "два пистолеты и тесак", "ружо", "пистолет и замок турецкие", "седло", "голый спис", "бурка нова", "свита", "кожух", "шаровары сиви", "пояс ляной" (Там само, спр. 453, арк. 40). Таким чином, можна зробити висновки, що вербовані козаки мали бути схожими на козаків та посполитих з малюнків Іоганна Мюнца.

Козаки та посполиті Правобережної України на малюнках з альбому Іоганна Мюнца 1781 року

Прибувши до армії, Бистрицький продовжив набір козаків, вербуючи до своєї команди "подданных русняков", як у Молдові називали українців. Зрештою в нього зібралося до 400 козаків, але російське командування зупинило набір, звинувативши Бистрицького, без жодного доказу, у грабунках купців, нападах на пошти, а головне – у підбурюванні селян до бунтів та непокорі польській та молдавській адміністрації.

Невдовзі, за наказом Рум'янцева, генерал-майор Римський-Корсаков заарештував Бистрицького, разом з осавулом Дем'яном Воловим, козаками Семеном Неживим, Оврамом Маловіком, Федором Гладким, Микитою Шевченком, Павлом Малютою та Федором Павленком й доправив до ставки головнокомандувача. На допиті Бистрицький засвідчив, що його козаки "никаких нападений на местечки, торги и ярмонки и на дома шляхетские не имели, ...арендаторов не выгоняли, домов обывательских не жгли, ...жидов и людей не били и не грабили... Подданных записавшихся в казаки из определенных к отбыванию почт и других повинностей, также к поставке

фуража он, Быстрицкой, никогда ни от чего не освобождал и уволнением от власти помещичьей не обнадеживал. О непослушании никогда никому не приказывал, а сказывалось что когда услуги покажут то могут получить некоторое снисхождение. Всех проезжающих купцов с товарами и всякого звания людей, чтоб ево подкомандные грабили по дорогам и били он, Быстрицкой, не знает и ни от кого никакой жалобы не слыхал, и команды ево близ Могилева не было, равно ж и напасть с командою своею на оной и разорить обывателей он, Быстрицкой, не похвалялся" (ЦДІАК України, ф. 246, оп. 1, спр. 565, арк. 14 – 15).

Втім, скарги польських магнатів: князя Любомирського, графа Потоцького та удови воєводи Сапєги, а також молдавських бояр, виявилися для Рум'янцева більш вагомими аргументами. В травні 1774 року він видав розпорядження про ліквідацію команди Бистрицького та направлення завербованих ним козаків до армії (РГАДА, ф. 293, оп. 1, д. 3315). Сам же полковий старшина, разом зі своїми товаришами, був відправлений до Києва, де їх протримали під вартою три роки (при цьому Федір Гладкий примудрився втекти). Слідство тривало у кращих традиціях російської бюрократії й зрештою прийшло до висновку: оскільки Запорозька Січ не була підпорядкована військовій колегії, а після ліквідації її землі відійшли до Новоросійської губернії, то й арештантів, включаючи полкового старшину Семена Бистрицького, як колишніх запорожців, необхідно відправити у розпорядження тамтешньої губернської канцелярії (ЦДІАК України, ф. 59, оп. 1, спр. 8555, арк. 2). На жаль, подальшу їх долю за браком відповідних документів з'ясувати не вдалося.

В цілому ж історія з командою Бистрицького яскраво демонструє справжнє ставлення російського командування, а зокрема й Рум'янцева, до українського козацтва. Для війни з турками козаки були потрібні росіянам як повітря, але за першої ж нагоди вони ставали "цапами-відбувайлами" за всі грабунки й розбої, які чинилися в межах театру бойових дій.

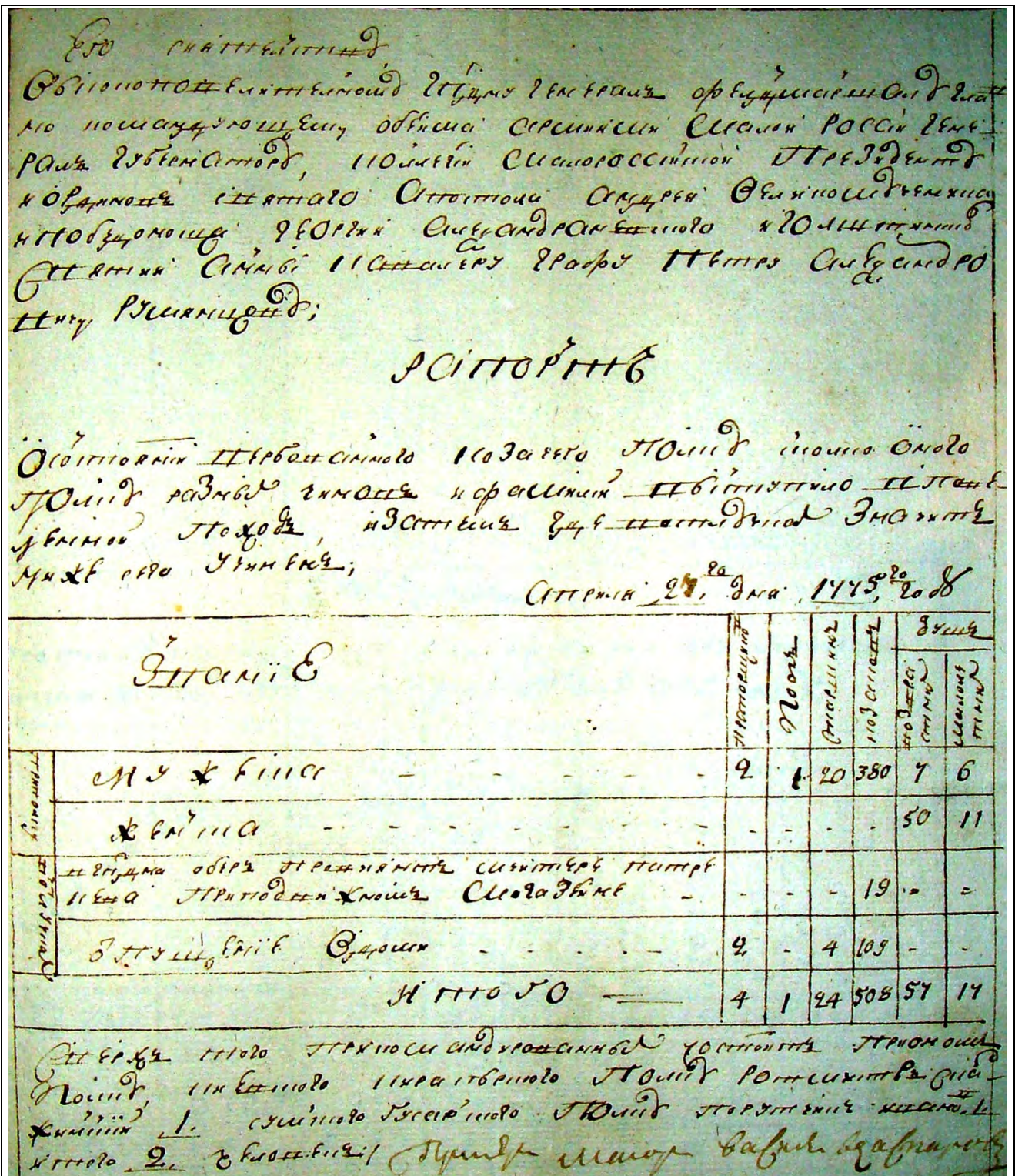
Козаки команди Бистрицького, на чолі з отаманом Яковом Білоконем та писарем Прокопом Виноградським, відправлені Рум'янцевим до армії, були включені до Вербованого полку прем'єр-майора Касперова. 9 червня 1774 року, у складі загону Суворова, полк взяв участь в славнозвісній битві при Козлуджі. На початку битви очолюваний ним авангард атакували переважаючі сили турецької кінноти. Козаки й арнаути не витримали удару та відступили у безладі. При цьому сам Суворов ледь не потрапив у полон. Турків зупинили чотири піхотні каре. Тим часом козаки оговталися від удару й кинулися переслідувати ворога. До рук переможців потрапив весь турецький обоз, 107 прапорів і 29 гармат⁸.

Після завершення бойових дій в 1774 році Вербованому козацькому полку вперше були виділені зимові квартири у межах тогочасної Єлисаветградської провінції, звідки вже навесні 1775 року з огляду на укладену Кючук-Кайнарджийську мирну угоду його було направлено у пониззя лівобережного Бугу, між річками Інгулом та Чорним або Гнилим Єланцем, які напередодні війни, хоча здебільшого і були заселені запорозькими зимівниками, юридично належали Османській імперії, а відтепер набували статусу російсько-турецького прикордоння, що потребувало відповідного захисту. Вверх по Бугу від Єланця і до колишнього Запорозького Гарду відповідні функції з прикордонної охорони покладалися на поселені тут арнаутські команди, очолювані вже згадуваним майором Павлом Пулевичем.

1 травня 1775 року Вербований козацький полк вирушив у похід на визначені йому землі. Відповідний рапорт майора Касперова фельдмаршалу Рум'янцеву від 27 квітня містить також узагальнені відомості про особовий склад полку на цей час: 4 прапорщика, 1 священик, 24 старшини, 508 козаків. Крім того, членів козацьких родин – чоловічої статі: повнолітніх – 7, малолітніх – 6, жіночої статі: повнолітніх – 50, малолітніх – 11. За виключення козаків і старшин, які перебували у відлучках (134 особи з полкового штату), до відправки на нове місце служби були готові 403 особи з їх досить малочисельними родинами.

За доданою наприкінці відомостей приміткою, до полку у цей час було прикомандировано також двох армійських офіцерів: ротмістра Київського кірасирського полку Петра Скаржинського та поручика Сумського гусарського полку Данила Іванова, котрі виконували при полку як інструкторські, так і наглядові функції.

⁸ Буганов В. И., Буганов А. В. Полководцы. XVIII в. – М., 1992, с. 390.

Рапорт прем'єр-майора Василя Каспарова від 27 квітня 1775 року з відомостями про особовий склад Вербованого козачого полку на час його переміщення в пониззя Лівобережного Бугу.

За відомостями Новоросійської губернської канцелярії вже на початок наступного, 1776 року, в складі новоутвореної Херсонської провінції в передбаченому до створення тут Новопавловському повіті нараховувалося 1129 "вновь обселяющихся в оной арнаутов и вербованных польских козаков"⁹.

У Південному Побужжі вербовані козаки розбудували, на базі запорозьких зимівників, містечко Новопетровське (полковий центр, нині однойменне село Новоодеського району

⁹ Олененко А.Г., Пивовар А.В. До історії першої Новоросійської губернії при запровадженні в 1776 році повітового устрою // Інгульський степ. Вип. 5. – Львів, 2020, с. 21.

Миколаївської області), села Федорівка, Касперівка (обидва нині складають місто Нова Одеса Миколаївської області), Себине, Гур'ївка, Костянтинівка, Баловне (нині однойменні села Новоодеського району Миколаївської області), Матвіївка (нині пригород міста Миколаєва). Від 1780 року у містечку Новопетровському постала церква святого Миколая, а у Матвіївці – Різдва пресвятої Богородиці (з 1786 року замінена церквою святих апостолів Петра й Павла).

Завдяки сповідальним розписам, що збереглися в архіві Херсонської духовної консисторії за 1782-1783 роки, а також документам Новоросійської губернської канцелярії ми можемо відновити імена всього командного складу Вербованого козацького полку на момент переселення його у Південне Побужжя. Полковий командир – прем'єр-майор Василь Касперов; полковий священик – Василь Мискевич; полковий писар Яким Порожинський; осавули: Матвій Сущенко, Роман Романовський, Федір Журинський, Федір Таран; сотники: Василь Коцюба, Данило Орленко, Іван Правий, Іван Колесниченко, Василь Таназевич; хорунжі Степан Халепа, Василь Кучай, Прокіп Виноградський, Михайло Грінка, Іван Ситник, Григорій Холодівський, Костянтин Мосяненко, Василь Вовк, Зиновій Зінько; прапорщики: Іван Покотило, Костянтин Марковський, Василь Подгурський, Устим Бобель (ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 11, арк.2, 4, 6; спр. 17, арк. 13, 22 – 26, 29, 30, 32; спр. 32, арк. 2 – 6; ф. 198, оп. 1, спр. 9, арк. 1 – 16; спр. 2, арк. 91 – 110).

Невдовзі у житті Вербованого козацького полку на теренах Південного Побужжя розпочався новий період, коли на основі його козаків та сусідньої арнаутської команди секунд-майора Пулевича, що розселилася вздовж лівого берега Буга між Чорним Єланцем та Мертвоводом, а також місцевих запорожців було започатковано створення Бузького козацького війська. За описами втрачених справ Новоросійської губернської канцелярії перше розпорядження з цього приводу тогочасного Новоросійського генерал-губернатора, князя Г.О. Потьомкіна "О наименовании поселившихся при реке Буге арнуут и вербованных казаков Бугским казацким полком со употреблением для избережения на границе" (на жаль, втрачене) датується 1781 роком (ДАДО, ф. Р-1684, оп. 2, спр. 569, п. 570).

Відповідно, у наявних відомостях 1781 року про роздачу земель у межах так званого Кута між Бугом і Дніпром (Інгульський степ. Вип. 2. – К., 2017, с. 256), а також у підсумках 4-ї ревізії населення 1782 року ми уже не бачимо усталеного розподілу заселених в тут у другій половині 1770 років слобід на арнаутські та козацькі (Інгульський степ. Вип. 3. – К., 2018, с. 278). Проте, виходячи з черговості розміщення у відповідних реєстрах, не важко вирахувати, що станом на 1782 рік у слободах колишнього Вербованого козачого полку нараховувалося 735 осіб чоловічої і 443 – жіночої статі, в тому числі:

Назви слобід колишнього Вербованого козачого полку	жителів		десятин землі	
	чоловічої статі	жіночої статі	придатної	непридатної
Федорівка	160	86	11400	600
Касперівка	101	72	7200	300
Новопетровське	195	127	14000	1000
Себине	60	38	8500	500
Гур'єва	58	35	7300	200
Костянтинівка	15	19	7300	200
Баловня	53	27	4300	200
Матвіївка	93	39	5700	300

Додаток

Деякі документи з історії Вербованого козачого полку**Ордер графа, генерал-фельдмаршала П. Румянцева від 24 квітня 1773 року полковому старшині С. Бистрицькому з дозволом вербувати охочих до служби в російській армії людей***С копіи копія*

№ 125

Граф Петр Румянцов, Ея Императорского Величества Самодержицы Всероссийской Всемилостивейшей Государыни моей генерал фельдмаршал, командующий армиею, Малороссийский генерал губернатор, всех Российских ординов и Голштинского Святыя Анны кавалер, объявляю всем, до кого сей принадлежит:

что предъявитель сего, Войска Нызового Запорожского полковой старшина Семен Быстрицкой имеет от меня дозволение в Польше и в Молдавии набирать людей свободных и добровольно желающих с прочими войсками служить против неприятеля турка в армии российской, чего ради всем российских войск командирам рекомендую, а в Полше начальств земских услужно прошу не только не препятствовать реченному старшине Быстрицкому в наборе охотно ищущих службы на вышеупомянутом основании к успеху в том – паче оказывать приличное вспоможение. Дан в Главной кватири Яссах апреля 24 дня 1773 году.

У подлинном тако:

Граф Румянцов [*Место печати*]

Списывал сию копию Староскольского пехотного полку солдат Михайла Жмуров

*ЦДІАК України, ф. 246, оп. 1, спр. 565, арк.5.***Рапорт генерал-фельдмаршалу П.Рум'янцеву
полкового старшини С.Бистрицького від 17 червня 1773 року***Подан 15 июля 1773.*

Его сиятельству

Высокоповелительному господину Генерал Фельтмаршалу, Первой Армии Главному командиру, Малой России Губернатору, коллегии Малороссийской Президенту, всех Российских ординов и Голштинского Святыя Анны кавалеру, графу Петру Александровичу Румянцову

Войска Запорожского от полкового старшины Семена Быстрицкого

Покорной рапорт

Сего году средних чисел истекшого мая до 6-го числа июня, находился отставной гусарского Венгерского полку вахмистр Лашкевич, который по добровольному своему желанию пристал в новонабираемую мною козачую команду для вербунку козаков в Польше, уезду Теплицкого при деревне Бчельной, к которому три польские козака з губернии Грановской, обворовавши священника Шафранского села Корабелевки прибыли и в команду одного вахмистра записались, оной же вахмистр и никто з команды ево просто неизвестен был, что они такой грабеж учинили, когда ж поляки доведали, что прописанные козаки находятца в таковой команде, то для поимки оных приездил от команды российской, состоящей в Гранове, с полскою и российскою командою господин поруччик Гарин к прописанному месту, кой по прибытии своем напал на команду ночу не в указное время и не довлекло было ему без жодного спора и противности той команды отобрать себе виновных, но еще при том невинных команды оной козаков перемучил, боем разогнал и ограбил так, что хотя й оная вооружена к служби Государевой была, а нынеча чрез таковое разорение оного поручика с поляками совсем несостоятельная к воинскому делу имеца, по сему набранную вахмистром Лашкевичем команду до сорока человек велел перевезть уезду Тульчинского в село Кирнасовку, где и я с особеною командою состоял, а о таком грабеже хотяй я и требовал от вышеписанного поруччика Гарина возвращения, то он ничего не похотел отдать и доньне не отдано, а что ним ограблено, при сем Вашему Графскому Сиятельству верной реестр сообщая; а как по прибытии той команды в вышеписанное село Кирнасовку послан також был от меня для вербунку козаков команды моей козак Демян Воловый с подлиннго Вашего Графского Сиятельства данного мне Ордера копіею в Уманщину, то находящийся в Умани с командою российского войска господин капитан Иван Данилович Малов, не допуская к вербунку, взял оного Волового под караул, а имевшихся при нем козаков разогнал, коих потом ляхи забрали в мучимое вязения, и

содержал чотыри суток, и за согласиём поляков, отобравши копию Вашего Графского Сиятельства Ордера и имеючись при нем деньги, прочь прогнал з Уманщины и приказал более там набору не чинить, а меня пред ним, Воловым, и ляхами похвалялся поймав и патрет с меня содрав, батожьем сечь, я ж яко без помочи в моем деле человек, принужден с Польши выступить, а при выступлении моем сего месяца 9-го числа отставного вахмистра Жолтого гусарского полку Ивана Петрова послал был для выключки охотников на ярмонок Марковку и там сам Князь Каитан Четвертинский, напав на оного вахмистра и з будучими при нем, перевязав и безвинно неошадным боем перемучил и содержал в своем вязени чрез двое суток, а как я к нему, Четвертинскому, о выпуски вахмистра с козаками писал, то и тот, отобравши от них весь воинской припас, и совсем лошади, нагишом их, жестоко мученых боем, ко мне прислал, коих я принявши, от оной Марковки отдалился к Днестру, а ныне нахожусь для вербования козаков з имуючимись при мне 172 человек не совсем вооруженными в Молдавии, а чтоб оных вооружить, то прошу Вашего Графского Сиятельства учинить Милостивое повеление о выдачи, не имеется ль в Ясах или в каких иных тамошних местах турецких добычных ружей, седел, патронниц, чем бы я могл оную команду пристойным образом прибрав, к Вашему Графскому Сиятельству представить, о чем с покорностию моею рапортуя, прошу меня не оставить милостиво отческим Вашего Графского Сиятельства респектом.

Войска Запорожского полковый старшина Семен Быстрицкий

Ч. 17 июня 1773 году

ЦДІАК України, ф. 246, оп. 1, спр. 453, арк. 39 і зв., 47.

Доданий реєстр

РЕЕСТР		
Сколько разграблено новонабираемой команды моей козаков, каких именно вещей, ружей и протчего господином поручником Гариным и поляками, под сим ниже значит,		
учинен 1773 году июня 17 дня		
	Цена разграбленным вещам	
	рубли	копейки
В атамана Якова Белоконя взято два пистолеты и тесака, которые отдано возвратно, а ладунки и натруски не отдано	2	50
В Яска Полтавенка пара пистолей	3	-
пояс и дватцать копеек денег	-	80
пороху фунт	-	50
В Василя Дерличука ружо	3	-
В Семена Меняйла ружо новое	4	-
пороху фунтов 3 и 30 коп. денег	1	80
В Павла Дрожденко ружо	3	-
В Романа Волошина пороху 3 фунта	1	50
денег	-	30
сальник	-	50
и три пряжки, всякая по 6 коп., итого	-	18
В Павла Чернеги бурка смва нова, цена ей	2	50
В Есипа Вороного свита	1	-
сальник	-	30
В Михайла Савенка свиту и 30 коп.	1	30
Седло и ленчик голый, спис	3	-
В Василя Полянського шаравары сиви	1	-
пояс ляной	-	50
В Демка Павленка пистолет и замок турецкий	1	6
В Грицка Вовченка шаровары полотняные	-	40
В Ивана Печеного кожух новый	3	-
В Ивана Григоренка кожух новый	3	-
рубашок две	-	60
Итого всего	39	28

Войска Запорожского полковый старшина Семен Быстрицкий

ЦДІАК України, ф. 246, оп. 1, спр. 453, арк. 40 і зв.

**Рапорт генерал-фельдмаршалу П.Рум'янцеву
полкового старшини С.Бистрицького від 15 липня 1773 року**

Подан 15 июля 1773.

Его Сиятельству

Высокоповелительному господинк Генерал фелтмаршалу, Первой армии Главному командиру, Малой России генерал губернатору, Коллегии Малороссийской Президенту, всех Российских ординов и Голштинского святяя Анны кавалеру графу Петру Александровичу Румянцову

Войска Запорожского от полкового старшины Семена Быстрицького

Покорной рапорт

С коликим числом набранной мною козачої команды в армию я прибыл и о сем вашему Графскому сиятельству с приложением именованного списка покорно рапортую.

Войска Запорожскаго полковый старшина Семен Быстрицькой

Ч. 15 июля 1773 году.

ЦДІАК України, ф. 246, оп. 1, спр. 453, арк. 41.

Доданий список

СПИСОК ИМЕННЫЙ						
Коликое число в набранной мною команде имееца конных, пеших, оружейных и неоружейных козаков и как их зовут и прозывают, под сим ниже значит:						
1773 году июля 15 дня						
Полковый старшина Семен Быстрицкий	старшин	рядовых	конных	пеших	оружейных	неоружейных
	+	-	+	-	+	-
Писар Прокоп Виноградский	+	-	+	-	+	-
Асаул Демян Воловий	+	-	+	-	+	-
Вахмистр отставной Никита Лашкевич	-	+	-	+	-	+
Вахмистр Иван Петров	-	+	+	-	+	-
Вахмистр Гаврило Войнов	-	+	+	-	-	+
Гусар отставной Алексей Гардовский	-	+	+	-	+	-
Никифор Руденко	-	+	+	-	+	-
Яков Белоконь	-	+	+	-	+	-
Денис Полтавенко	-	+	+	-	+	-
Есип Буковский	-	+	-	+	-	+
Кондрат Петренко	-	+	+	-	-	+
Кость Максименко	-	+	+	-	+	-
Лукия Субота	-	+	+	-	-	+
Тарас Сорокаченко	-	+	-	+	-	+
Михайло Савенко	-	+	-	+	-	+
Павло Чернега	-	+	-	+	-	+
Павло Мелниченко	-	+	+	-	+	-
Павло Савчук	-	+	-	+	-	+
Данило Осадчей	-	+	+	-	-	+
Иван Деревянка	-	+	+	-	-	+
Григорий Иванович	-	+	-	+	-	+
Иван Чепель	-	+	-	+	-	+
Леско Потреба	-	+	-	+	-	+
Андрей Гординский	-	+	-	+	-	+
Федор Павленко	-	+	+	-	+	-

Михайло Опанасенко	-	+	-	+	-	+
Кирило Яремчук	-	+	+	-	+	-
Лукян Куличенко	-	+	-	+	-	+
Андрей Великий	-	+	+	-	+	-
Омелко Іваненко	-	+	+	-	+	-
Аврам Воловик	-	+	-	+	-	+
Василь Постернак	-	+	-	+	-	+
Яким Нещасний	-	+	-	+	-	+
Іско Полтавенко	-	+	+	-	+	-
Матвей Михайленко	-	+	+	-	+	-
Василь Драч	-	+	+	-	+	-
Іван Шут	-	+	+	-	+	-
Іван Бичок	-	+	+	-	+	-
Василь Кучеренко	-	+	-	+	-	+
Василь Шемит	-	+	+	-	+	-
Карпо Шемит	-	+	-	+	+	-
Стефан Щерба	-	+	+	-	-	+
Улас Шамрай	-	+	+	-	+	-
Іван Душка	-	+	+	-	-	+
Кирило Нис	-	+	+	-	-	+
Андрей Шамрай	-	+	-	+	+	-
Семен Колот	-	+	-	+	-	+
Семерин Миняйло	-	+	+	-	+	-
Роман Волошин	-	+	-	+	+	-
Іван Гайдамака	-	+	+	-	-	+
Андрей Дудниченко	-	+	+	-	+	-
Грицко Кривосемен	-	+	-	+	-	+
Іван Печений	-	+	-	+	+	-
Павло Малюта	-	+	+	-	-	+
Іван Синко	-	+	+	-	+	-
Федор Кондратенко	-	+	-	+	-	+
Леско Шило	-	+	+	-	-	+
Грицко Цимбалюк	-	+	+	-	-	+
Грицко Чепкий	-	+	+	-	-	+
Іван Кудерський	-	+	+	-	-	+
Хома Дудик	-	+	-	+	-	+
Іван Дудик	-	+	+	-	-	+
Сидор Орлик	-	+	-	+	-	+
Василь Карапутовський	-	+	+	-	-	+
Мойсей Лавриенко	-	+	-	+	-	+
Василь Малий	-	+	-	+	-	+
Іван Шугайло	-	+	-	+	-	+
Іван Сабатин	-	+	-	+	-	+
Яков Летучий	-	+	-	+	-	+
Грицко Нагальняк	-	+	-	+	-	+
Андрей Костантин	-	+	-	+	-	+
Яков Прудкий	-	+	-	+	-	+

Панко Шатайло	-	+	-	+	-	+
Антон Билозир	-	+	-	+	-	+
Павло Сивиченко	-	+	-	+	-	+
Степан Нечай	-	+	-	+	-	+
Іван Коваль	-	+	-	+	-	+
Никита Морденко	-	+	-	+	-	+
Ігнат Охота	-	+	-	+	-	+
Никола Лобода	-	+	-	+	-	+
Никола Шпак	-	+	-	+	-	+
Федор Бутило	-	+	-	+	-	+
Іван Колос	-	+	-	+	-	+
Семен Гайдашук	-	+	+	-	-	+
Остап Павленко	-	+	-	+	-	+
Іван Орлик	-	+	-	+	-	+
Данило Довгополов	-	+	-	+	+	-
Петро Губенко	-	+	-	+	+	-
Василь Риваженко	-	+	+	-	+	-
Василь Риклицкий	-	+	+	-	-	+
Тодосій Шевченко	-	+	-	+	-	+
Петро Мотроній	-	+	-	+	-	+
Никита Хмель	-	+	-	+	-	+
Іван Пивтораченко	-	+	+	-	-	+
Василь Кучир	-	+	-	+	-	+
Ониско Хорошевич	-	+	-	+	-	+
Павло Дехтяренко	-	+	-	+	-	+
Федор Лободюк	-	+	-	+	-	+
Іван Обшитий	-	+	-	+	-	+
Іван Шпилка	-	+	-	+	-	+
Василь Гвизденко	-	+	-	+	-	+
Андрей Решвуниченко	-	+	-	+	-	+
Мартин Бовкуненко	-	+	-	+	-	+
Іван Петренко	-	+	-	+	-	+
Михай Лимар	-	+	+	-	+	-
Степан Худолипов	-	+	+	-	+	-
Яков Спасибог	-	+	-	+	-	+
Василь Таран	-	+	+	-	+	-
Степан Подлубний	-	+	-	+	-	+
Іван Еремиев	-	+	-	+	-	+
Михаил Петрович	-	+	-	+	-	+
Грицко Охота	-	+	-	+	-	+
Федор Туркач	-	+	-	+	-	+
Дмитро Мануйло	-	+	-	+	-	+
Гаврило Моцур	-	+	-	+	-	+
Михайло Ткачик	-	+	+	-	-	+
Іван Зозуля	-	+	-	+	-	+
Андрей Малчук	-	+	-	+	-	+
Іван Ломака	-	+	-	+	-	+

Яков Охота	-	+	+	-	+	-
Василь Чернявський	-	+	-	+	-	+
Грицко Ловченко	-	+	-	+	-	+
Василь Рыбак	-	+	+	-	-	+
Василь Сваюля	-	+	+	-	-	+
Павло Исценко	-	+	-	+	-	+
Василь Остапенко	-	+	-	+	-	+
Іван Траволінський	-	+	-	+	-	+
Максим Танцура	-	+	-	+	-	+
Яков Панченко	-	+	-	+	-	+
Андрей Пакарь	-	+	-	+	-	+
Савка Дяченко	-	+	-	+	-	+
Данко Костенко	-	+	+	-	-	+
Юрко Дубров	-	+	-	+	-	+
Олексій Холодний	-	+	-	+	-	+
Іско Андриенко	-	+	-	+	-	+
Василь Рийзук	-	+	-	+	-	+
Іван Лавренко	-	+	-	+	-	+
Никола Кобленський	-	+	-	+	-	+
Данило Хмель	-	+	-	+	-	+
Василь Максименко	-	+	-	+	-	+
Петро Дубенко	-	+	-	+	-	+
Прокоп Яковенко	-	+	-	+	+	-
Прокоп Голуб	-	+	-	+	-	+
Ігнат Лещина	-	+	-	+	+	-
Іван Стратиенко	-	+	-	+	-	+
Никола Весловський	-	+	-	+	-	+
Яков Арнаут	-	+	-	+	+	-
Федор Тютин	-	+	-	+	-	+
Григорій Гарва	-	+	-	+	+	-
Дмитро Вишняк	-	+	-	+	-	+
Матвей Стрелець	-	+	-	+	-	+
Павло Федченко	-	+	+	-	-	+
Федор Савранський	-	+	-	+	-	+
Василь Гаркавенко	-	+	-	+	-	+
Павло Журавель	-	+	-	+	-	+
Андрей Голованський	-	+	+	-	-	+
Василь Рябченко	-	+	-	+	-	+
Лусян Шевченко	-	+	-	+	-	+
Грицко Якименко	-	+	-	+	-	+
Никита Шевченко	-	+	-	+	-	+
Лусян Щербан	-	+	-	+	-	+
Улас Чорний	-	+	-	+	-	+
Кость Неделка	-	+	-	+	-	+
Сандол Толмач	-	+	-	+	-	+
Ітого	3	163	56	110	42	124

Выше означеные козаки оставлены в Польше мною для набору команды местечку Могилеву при вахмистру вышьписанном Ивану Петрову нижеследующие:						
Андрей Кирпа	-	+	+	-	+	-
Петро Шугайлюк	-	+	+	-	+	-
Иосиф Иваненко	-	+	+	-	+	-
Федор Паламаренко	-	+	+	-	+	-
Мартин Василиевич	-	+	+	-	+	-
Грицко Билозир	-	+	+	-	+	-
Иван Семенович	-	+	+	-	+	-
Василь Цилюрник	-	+	+	-	+	-
Иван Петрович	-	+	+	-	+	-
Иван Бойченко	-	+	+	-	+	-
Василь Благенко	-	+	+	-	+	-
Федор Фещенко	-	+	+	-	+	-
Аксентий Ткаченко	-	+	+	-	+	-
Олексей Прудюс	-	+	+	-	+	-
Василь Петрович	-	+	+	-	+	-
Иван Яковлевич	-	+	+	-	+	-
Яков Дубина	-	+	+	-	+	-
Миско Сущенко	-	+	+	-	+	-
Павло Бурлаченко	-	+	+	-	+	-
Оноприй Панченко	-	+	+	-	+	-
Игнат Цинбалюк	-	+	+	-	+	-
Илия Степанович	-	+	+	-	+	-
Федор Васильевич	-	+	+	-	+	-
Василь Быстрый	-	+	+	-	+	-
Федор Голованский	-	+	+	-	+	-
Яков Заверуха	-	+	+	-	+	-
Гарасим Стрюк	-	+	+	-	+	-
Олексей Чернега	-	+	+	-	+	-
Яков Пищенко	-	+	+	-	+	-
Иван Яковенко	-	+	+	-	+	-
Иван Сирота	-	+	+	-	+	-
Максим Василенко	-	+	+	-	+	-
Есип Бацвинко	-	+	+	-	+	-
Семен Томович	-	+	+	-	+	-
Итого	-	34	34	-	34	-

Всех же значит з старшинами, рядовыми, конными, пешими, оружейными и неоружейными 200.

ЦДІАК України, ф. 246, оп. 1, спр. 453, арк. 43-46 і зв.

**Донесення генерал-фельдмаршалу П.Рум'янцеву
полкового старшини С.Бистрицького від 6 вересня 1773 року**

Получено сентября 6 дня 1773 года.

Его Сиятельству

Высокопревосходительному господину генерал фельтмаршалу, Первой армии главному командиру, Малой России генерал губернатору, Коллегии Малороссийской президенту, всех российских ординов и Голштинского Святыя Анны кавалеру, графу Петру Александровичу Румянцову

Войска Запорожского от полкового старшины Семена Быстрицкого
Покорнейшее доношение

По повеленной Вашего графского сиятельства набранной команды у меня имеетца триста двадцать четыре человек з молдавцов, прибывших ко мне в корпус июня останних чисел з цинута Бендерского города Дубосари з деревни Косници, да ценута Аргеевского з деревень Усть Спеи, Делакова и Шерпени капитан Семен Вердиш тридцатью тремя человек козаками, да капитан Сальвестр Дарович з деревни Соснены и Ушковец четырнадцатю козаками, да капитан Арсений Андронакий з десятю козаками, да капитан Вукол Лойтра з сема козаками, да истекшого августа средних чисел Букурешского ценута з деревни Чеканешт тридцать козаков, итого запорожских же и польских 230 человек, итого обоих сторон команды моей козаков находитца 324. На запорожских и польских козаков за майскую треть пренадлежит денежного Государевое жалованя принять на старшину полкового едного, да на старшин: писаря 1, асаула 1, трех оставных находящихся в команде той вахмистров, да едного оставного гусара, священника 1, дячка 1, атаманов 7, на рядових 214 человек, итого старшинами и рядовими 230. Оное денежное государевое жалованя и за неприем провианта май, июнь, да за июль крупы денежно прошу покорне Вашего графского Сиятельства повелеть выдать. На означенные ж молдавских дубасарских козаков универсальную мне пожаловать салвогвардию и предложить в диван Молдавской, чтобы с тех вишеписанных деревень ни в какие тягости непривлекали и обид не чинили. Для чего все команды моей козаки учувствовавши монаршую и Вашего графского Сиятельства милость могли б ревностные в службе государственной становитца и оказывать себя мужественнейше против неприятеля турка.

Войска Запорожского низового полковой старшина Семен Быстрицкой

Ч. 5-го сентября
1773 году

ЦДІАК України, ф. 246, оп.1, спр. 459, арк. 1 і зв.

Рапорт від 30 березня 1774 року капітана Івана Ластухіна

Его высокографскому сиятельству

Высокоповелительному господину Генерал фельтмаршалу, Малороссии генерал губернатору и разных ординов кавалеру графу Петру Александровичу Румянцову

Архангелогородской двуротной
каманды капитана Ластухина

Рапорт

На полученной мною в 17-й день сего месяца Вашего высокографского сиятельства ордер донесть имею: Войска Запорожского полковой старшина Семен Быстрицкой с нововербованною казачьею командою в добрах Потоцкого хорунжего короннаго в прошлом 773-м году Тульчинского ключа в селе Тимановке находился и оттоль выступил со всею командою, и близ реки Днестра, остановясь в добрах князя Любомирского и пана Мальчевского в селах Горячковке – Христищах в Жугастрах и в Студеной Пещанке расположился в квартирах сам собою, не имел на то ниоткуда особливаго повеления. О чем Вашему высокографскому сиятельству доношу.

Капитан Иван Ластухин

Ч. 30-го марта 1774 году
б: м: Умань

ЦДІАК України, ф. 246, оп. 1, спр. 565, арк. 4.

**Копія ордеру графа Рум'янцева від 14 квітня 1774 року
генерал-майору князю Щербатову**

Копія с ордера

посланного к господину генерал майору и ковалеру, князю Щербатову 14 числа сего месяца

Во множестве доходящия ко мне от польской шляхты и другого звания людей жалобы достаточно открывают, коликое своевольтво и раззорения приключаются в тамошних местах под титулом вербования из обывателей козаков и других, которое взяв на себя многие, иногда и самовольно, и езда по Польше, Молдавии и Валахии, привлекают в команду свою тамошних обывателей, обещаю им совершенную от всех податей и повинностей свободу, приписку к ним по несколько человек на вспоможение и другия выгоды, кои никогда и при позволении набору не были от меня в кондициях предписываемы, а сим образом отводят их только от удовлетворения лежащим на каждом обязательствам, в тягость прочим попускают им укрываться от службы в жительствовах, щитаяся именем военным, и делают с ними всякия ослушности, разбои, грабительства и самыя бесчеловечныя мучения, особливо в подобном жалобы достигли ко мне на полкового старшину Войска Низового Запорожского Семена Быстрицкого, который часть команды, им на вербованной, отпустил в уезд Тульчинский и при других твмошним и здешним жителям раззорениях привлекает к себе людей в козаки и арнауты, обещаю им затеянныя выше сказанныя выгоды и как таковыя повелениям моим противныя и народу вредныя наборы не токмо уничтожены, но и покусившиися на оныя строжайше по законам истязанию быть должны, то вследствие сего занужно нахожу предписать, чтоб Ваше сиятельство всех, кои от меня не будут снабдены отверстым на набор позволением или же кондиций, в оном ненаписанные, предлагать станут, приказали забирать и под караулом ко мне отсылать, поступая сим же образом и с теми, которые на вербовавшись, остаются в жительствовах, щитаяся военным названьем, и укривются от должностей; команду ж Быстрицкого и другия тому подобныя выслать для службы, хотя нарядив по надобности для того свою команду же, а на вышеписанном основании не позволенные вербования уничтожить и поступающих на оныя под караулом ко мне высылать непременно.

На подленном подписал Граф Румянцов

ЦДІАК України, ф. 246, оп. 1, спр. 565, арк. 6 і зв.

**Рапорт від 18 квітня 1774 року генерал-майора О. Римського-Корсакова з відомостями
щодо чисельності завербованих старшиною С. Бистрицьким людей**

Его Сиятельству!

Высоко Повелительному господину Генерал фельдмаршалу, Главно командуящому Первою Арміею, Малой России Генерал Губернатору, Коллегии Малороссийской Президенту, всех Российских ординов и Голштинского Святыя Анны кавалеру, графу Петру Александровичу Румянцову

Рапорт

В силу повеления Вашего Сиятельства посланный для взятя старшины запорожского Быстрицкого, вербующаго на непозволенных кондициях в команду свою молдавских обывателей, Прилуцкаго полку сотник Гудим сего числа явился здесь с ним, Быстрицким, которого при сем Вашему Сиятельству представляю.

Касательно же до данного обращения завербованных людей в прежнее сотояние повеления, он, Гудим, рапортом представляет, что обыватели в том упрямлятца и в послушании Земским начальникам быть отказались, уведомляя тем же рапортом, что сверх означенного в прежде присланной от него о завербованных ведомости числа трех сот одного человека, записал он, Быстрицкий в цынутах Сорочинском, Яском и Лапушни-Оргей двести восемьдесят человек, обещаю свободу от общенародных повинностей четьрем дворам, от коих один только человек на службе находится должен.

Генерал маиор Алексей Римский Корсаков

Апреля 18 дня 1774 году

№: 376.

Ордеровано Корсакову и Шаркову об исследовании маия 3-го.

ЦДІАК України, ф. 246, оп. 1, спр. 565, арк. 1 і зв.

Показання Запорозького Війська полкового старшини Семена Бистрицького на допиті 22 квітня 1774 року

1774 года апреля 22 дня Запорожского Войска старшина Семен Быстрицкий при допросе показал следующее:

Сего месяца в первых числах, когда он был в польской деревне Горячковце жида /:один из Вербки Кривошеи, а имени как оного, так и других и ис каких мест жители тапер неупомнит:/ явились к нему и просили о принятии оных наемных ими казаков в службу казачью с тем, чтоб тем жидам за поставку казаков испросить о свободной торговле при армии и где бы пожелают у Главнокомандующего пашпорты, но как те жида казаков неподавали, то и о пашпортах тех не старался, даже с них ни на какие надобности не збирал; но чтоб жидов, как от них других людей в козаки вербовать повеления точного неимел /:кроме о вольных и желающих добровольно в козаки людях:/ и потому разумея, щитал что и жида, а равно и даваемые от них люди вольные и добровольножелающие в козаки, их вербовал по удобности их к службе и по усмотрению.

К сему допросу Войска Запорожского полковой старшина Семен Быстрицкий подписался.

ЦДАК України, ф. 246, оп. 1, спр. 565, арк. 9.

Показання асаула Дем'яна Волового і козака Івана Щербини з новонавербованої команди старшини Бистрицького

Новонавербованной команды старшины Быстрицкого асаул Демян Воловый и козак Иван Щербина показали:

1. Демян Воловый, природою из малороссиян, в малолетстве взят из города Гадича запорожскими козаками в Сечь, где и находился лет до 15-ти, а в исходе прошлого, 772-го году, накупив тамо рыбы поехал на одной повоске в Польшу для продажи оной, прибыв в местечко Рашков, и услыша о пребывании оного Быстрицкого в селе Тимоновке и набирании в козаки из вольных людей охочих, по знакомству его еще в Сечи, поехал туда и вступил в число оных, а прошлого, 773-го году в Великой Пост выбран козаками асаулом, почему и находился чрез всю прошедшую кампанию.

Означенной Быстрицкой набирал казаков с обнадеживанием испрошения Государева жалованья из вольных людей. Пропитанием довольствовались они от хозяев тех, где квартиры имели.

Грабительств он сам нигде не делал, и чтоб другие оное чинили, незнает.

В Ясы послан он и прибыл с одним козаком Иваном Щербиною с рапортами к Его Сиятельству от Быстрицкого, где и задержан.

Более ничего показать незнает.

2. Иван Щербина:

Родился в польском местечке Томашполе в подданстве князя Любомирского и прежде Польской конфедерации взят в казачью команду, состоящую при дворе оного князя для охранения оной особы в 30-ти человеках под командою полковника Михеля Сабатина, где и находился до приходу российской армии к Хотину, а в то время, когда распущена вся та команда куда кто хотел, то он в разсуждении своих молодых лет вознамерился служить при российском войске волонтером, почему пришедь к находившемуся в польском местечке Спичинцах на квартирах Малороссийского Переясловского полку сотнику Моцку просил о принятии его в услугу, почему и принят и жил у него чрез Великой Пост; когда же по переходе корпуса, командуемого тогда князем Прозоровским, в котором и Малороссийской Переясловской полк находился, на случившемся в 40-ка верстах от Хотина с турками сражении убит реченой сотник Моцок, то он, пробыв еще чрез две недели при том корпусе, пошел в Сечь Запорожскую, где прожил до четырех лет, возвратился в Польшу и жил в Балте два года, переводя туда из Польши на поселение разного звания людей.

Напоследок же, в начале сего году Великого Поста, узнав чрез пронесшойся о наборе Быстрицким слух и желая служить в его команде, пошел в деревню Горячковку, в которой он, Быстрицкий, находился, а по приходе, став на одно жалованье, обещанное в год по двенадцати рублей, записался в ту казачью его, Быстрицкого, команду, в которой и находился до отправления его в Ясы с асаулом Валовым обще и разорений в Польше и нигде никому не делал, и чтоб другие козаки и сам Быстрицкий оное чинил, незнает.

ЦДАК України, ф. 246, оп. 1, спр. 565, арк. 2-3.

Показання Запорозького Війська полкового старшини Семена Быстрицького наприкінці квітня 1774 року

1774-го года апреля "..." дня Войска Запорожского полковой старшина Семен Быстрицкий допрашиваем и показал:

Уроженец он Малороссийского Полтавского полку города Кобыляк, протопопской сын, от куда сошел в сечь Запорожскую в 755-м году и тамо находился до самого отправления из Сечи лоток по Черному морю до Акермана, а с прошлаго 773-го году по данному ему от Его Сиятельства Главнокомандующего армиею, господина Генерал фельдмаршала и квалера графа Петра Александровича Румянцова писменному дозволению в наборе в Польше и Молдавии разных вольных людей в козаки, самопроизвольно ищущих службы, ездя сам и посылая других по разным молдавским и польским местечкам публиковал о том, данном ему позволении, и потому явльшихся охотников набралось в Польше до 400 человек из дубосарских козаков и ис подданных русняков, с одним обнадешиванием выпросить им жалованье, которья и расположены были по квартирам в Рашковском, Крутом, Цыкиновском и Тульчинском ключах владения принца Любомирского, довольствовались они пищею от хозяев, а кои имели лошадей, брали на них и сено у польских подданных под квитанции. Теперь все они уже перешед Днестр следуют к армии. Списка им он, Быстрицкой, верного не имеет.

Когда приходили они записываться, то он, Быстрицкой, при приеме и после от общенародных повинностей их не освобождал, жен и детей купно с ними в Молдавию не отсылал, а оставались все оне до востребования в поход при своих жилищах, по востребовании ж в поход за остающиеся дома их помещиков платить не принуждал, равно и ни в какия Земския дела не вступался, тож и строгих экзекуцей никуда не посылал.

Сего месяца в первых числах, когда он был в польской деревне Горячковце жида, один из Вербки Кривошеи, а имени как оного так и других и ис каких мест жители теперь не упомнит, явились к нему и просили о принятии от них наемных ими казаков в службу с тем, чтоб тем жидам за поставку их испросил о свободной торговле при Армии и в других местах, где пожелают, у Главнокомандующего пашпорты, а атаманами их не жаловал, команды не препоручал и дозволения им на обиду обывателей не давал, как и в послушании владельцам никогда им не воспрещал и никаких нападений на местечки, торги, ярмонки и на дома шляхетския не имели, нигде ничего не грабили, арендаторов не выгоняли, домов обывательских не жгли. О лошадях в нынешнем месяце, когда он, Быстрицкой, был в Сороке, то из Мескивки один тамошней житель, а как ево зовут, не знает, приходил и просил об отыскании пропавших у него четырех, изъяснив им приметы и рост, почему он, Быстрицкий, вступя во отыскание оных, нашел у своих казаков, которья объявили, что оне купили у живущого в деревне Савчине шляхтича Ободынского, заплатя за каждую по 3 руб., но он, Быстрицкой, по недоказательству их, всех тех лошадей отобрав, тому просителю отдал при свидетелях, а тех казаков наказал. Более ж, чтоб воровали или отсылали в Молдавию, он, Быстрицкой, ни о чем не сведом и никаких жалоб не слыхал.

В добрах княгини Сапегинной, воеводины польской, особливою команды его, Быстрицкого, поставлено не было, а только те самыя, которья ис подданных ее деревни Кетрос записались в нынешнем году в марте месяце и жили в своих собственных домах и еще при них особенно в той деревне бывали попрозьбе его, Быстрицкого, десять человек, кои довольствовались от тех записавшихся в козаки, имевших свои дома, а в прошедшем году в деревнях той Госпожи совсем не стояли, обид никаких как тамо, так и в других местах нигде делано не было, жидов и людей не били и не грабили. О напитках, взятых у жидов в Горячковце и Крестищах, оныя жида ему, Быстрицкому, когда тем казакам велено выступать в поход, приносили жалобу, подав при том и регистр, сколько кто должен, но как заплатить не имели чем, то он взяв от них тот регистр, обещал их удовлетворить по получении заслуживаемого жалованья, почему и болея оныя жида давали им те напитки в долг самопроизвольно. Сено и овес брали под квитанции с обнадешиванием, что за оное получают плату из тогож жалованья. Подданных, записавшихся в козаки из определенных к отбыванию почт и других повинностей, также к поставке провианта и фуража, он, Быстрицкой, никогда ни от чего не освобождал и увольнением от власти помещичьей не обнадешивал, о непослушании никогда никому не приказывал, а сказывал, что когда услугу покажут, то могут получить некоторое снисхождение. Всех проезжающих купцов с товарами и всякого звания людей

чтоб ево подкомандные грабили по дорогам и били, он, Быстрицкой, не знает и ни от кого никакой жалобы о том не слышал, и команды ево близь Могилева не было, равно и напасть с командою своею на оной и разорить обывателей, он, Быстрицкой, не похвалялся.

Провианта безденежно не собирал, а подводы воловьи браны были, но не с принуждения, а по прозьбе из доброй воли под отвоз только взятого под квитанции сена.

При отъезде его, Быстрицкого, ныне в Ясы, препоручил он ту команду свою писарю Прокопу Виноградскому да старшему атаману, коим как в то время он сам приказал собираться, так и отсель чрез посланные письменные приказы о следовании в скором времени к реке Жиге подтверждал, почему уже с 29 дня сего месяца и прибыло туда до 200 человек с атаманом Белоконем, а остальные, по неполучению еще ведомости, не знает.

Войска Запорожского полковий старшина Семен Быстрицкий

ЦДІАК України, ф. 246, оп. 1, спр. 565, арк. 14-15 і зв.

Рапорт прем'єр-майора Каспарова генерал-фельдмаршалу Рум'янцеву від 20 квітня 1775 року стосовно готовності Вербованого козачого полку, дислокованого в Єлисаветградській провінції, до виходу на новопризначене місце поселення

Подано 23 апреля 775.

Его Сиятельству

Высокопревосходительному господину генерал фельдмаршалу, главнокомандующему обеими армиями, Малороссии генерал губернатору, Коллегии Малороссийской президенту и ординов Святого великомученика и победоносца Георгия, Александра Невского и Голштинского Святия Анны кавалеру, графу Петру Александровичу Румянцову

Рапорт

В изшедшем месяце от полку Вербованного старшины и козаки чрез нарочно посланных двох старшин доношением просили Вашего Сиятельства, чтоб полк сей прежде собрания их фамилий и родственников невведен был в Российские границы потому, что за выставлением отсель войск оным витты небезтрудности уже будет, но не получив по той их прозьбе воспоследовало между тем от господина генерал майора Матвея Василиевича Муромцова повеление, чтоб сей полк, как и другие выходцы, сколь скоро подножной корм будет, введены были в границы, и так от подполковника Петровича назначиваетца к выступлению от сель срок на 28 число сего месяца, а за сим козаки лишатца должны их родственников и фамилий, тем больше, что по отдаленности расстояний, в которых с их многие находятца не меньше и по худорее скота, тягостию зимы и безкормицею изнуренном, никак оных собрать и поднять в толь скором времени нельзя, почему и как одноличной их на поселение выход гораздо менее я почитаю полезным, принужденным себя нахожу о вышеписанном имея от полку прозьбу, представить Вашему Сиятельству и просить, чтоб повеленно было сему полку остаться вне границ чрез май месяц, которым временем пользуюсь, не только фамилии и родственников козачьих собрать, но и посторонними вывод змножить можно будет, особливо же если сим временем полученно быть может определение и земля, ими для поселения просимая, на что я имею долг ожидать от Вашего Сиятельства повеления.

Прим'єр майор Василей Каспаров

Ч. 20 апреля 1775 году.

ЦДІАК України, ф. 246, оп. 1, спр. 642, арк. 66 і зв.

Примітка: З огляду на відсутність у використаній справі відповіді від генерал-фельдмаршала Рум'янцева, схоже, що вже з 1-го травня 1775 року Вербований козачий полк відповідно до наказу Новоросійського губернатора Муромцева, навіть за відсутності необхідного комплекту був вимушений вирушити на визначене їм місце дислокації в пониззях Бугу.

Митрофаненко Ю.С., м. Кропивницький

Боротьба між Червоною армією та військом УНР Першого Зимового походу на теренах Центральної України в лютому – квітні 1920 року

Актуальність проблематики статті зумовлена кількома чинниками. По-перше, задумом автора продовжити дослідження з історії визвольної боротьби на теренах Центральної України (сучасної Кіровоградської області зокрема). По-друге, потребою відповісти на закиди опонентів, які з'явилися після виходу третьої книги серії "Роки боротьби на Єлисаветчині 1917–1922 рр. Рік 1920. Проти білих та червоних окупантів" [10]. Під час обговорення книги один з красназавців дискутував з автором цієї статті стосовно одного з її розділів, у якому висвітлювалася боротьба армії УНР та повстанців з підрозділами Робітничо-Селянської Червоної армії (РСЧА) [10, с. 36-95]. Зокрема, про вплив Злинського антибільшовицького повстання в квітні 1920 року на успішну операцію армії УНР Першого Зимового походу, коли 17 квітня 1920 року вдалося захопити Вознесенськ – військову базу 14-ї армії, штаб якої знаходився в Єлисаветграді. Третій чинник, пов'язаний з аналізом подій, які передували захопленню армією УНР Вознесенська. В історіографії існує чимало спогадів та досліджень присвячених Вознесенській операції, однак бракує аналізу передумов, що спричинили перемогу. [5; 7; 14; 15; 16]. Висвітлення цієї сторінки військової історії УНР дозволить з'ясувати вплив селянського антибільшовицького руху Центральної України на перебіг військових подій весни 1920 року між армією УНР та РСЧА. Вперше ми торкнулися цієї проблематики в співавторстві з дослідницею Ольгою Головановою в статті "Пекельна Пасха. Як російські старовіри допомогли армії УНР здобути Вознесенськ" [12], а також у статті під назвою "Злинське антибільшовицьке повстання 1920 р.: хронікально-документальна реконструкція події" [11].

На продовження дослідження цього епізоду визвольної боротьби вплинули документи, виявлені у Державному архіві Кіровоградської області. Їх актуальність та новизна спонукали ввести ці джерела до наукового обігу, з відповідним аналізом та інтерпретацією [2]. Крім цього джерельну базу дослідження становитимуть документи, які відшукав історик Ярослав Тинченко в Російському Державному Військовому архіві, спогади учасників Першого Зимового походу: Михайла Омеляновича-Павленка [14], Олександра Доценка [4], Петра Дяченка [5], Юрка Тютюнника [16], а також інших учасників визвольної боротьби, зокрема Ісаака Мазепи [9] та Михайла Михайлика [13].

Для початку проаналізуємо військово-стратегічну ситуацію, що склалася на Єлисаветчині в січні 1920 року. Цим терміном нами позначено терени Центральної України, розташовані в межах нашого краю. До речі, таку назву нерідко використовував Юрко Тютюнник – один з очільників Першого Зимового походу [16, с. 188, 199]. Армія УНР під час тривалого рейду з Волині потрапила на західні терени краю, зокрема Голованівщину та Гайворонщину, в січні 1920 року. Протистояли тоді українському війську рештки Збройних Сил Півдня Росії, які втратили боєздатність під впливом поразок від червоноармійців, складних кліматичних умов та боротьби з українським повстанством. Ю. Тютюнник влучно висловився про стан російської білогвардійської армії: *"то була розтоптана гадина, що сичала й вертіла хвостом, але не мала вже сили посунутися вперед, щоб укусити ворога"* [16, с. 165].

Військо УНР за підтримки місцевого населення рухалося вперед тилами деморалізованих білогвардійців, іноді вступаючи в нетривалі сутички, як це сталося під селом Володимирівкою наприкінці січня 1920 року.

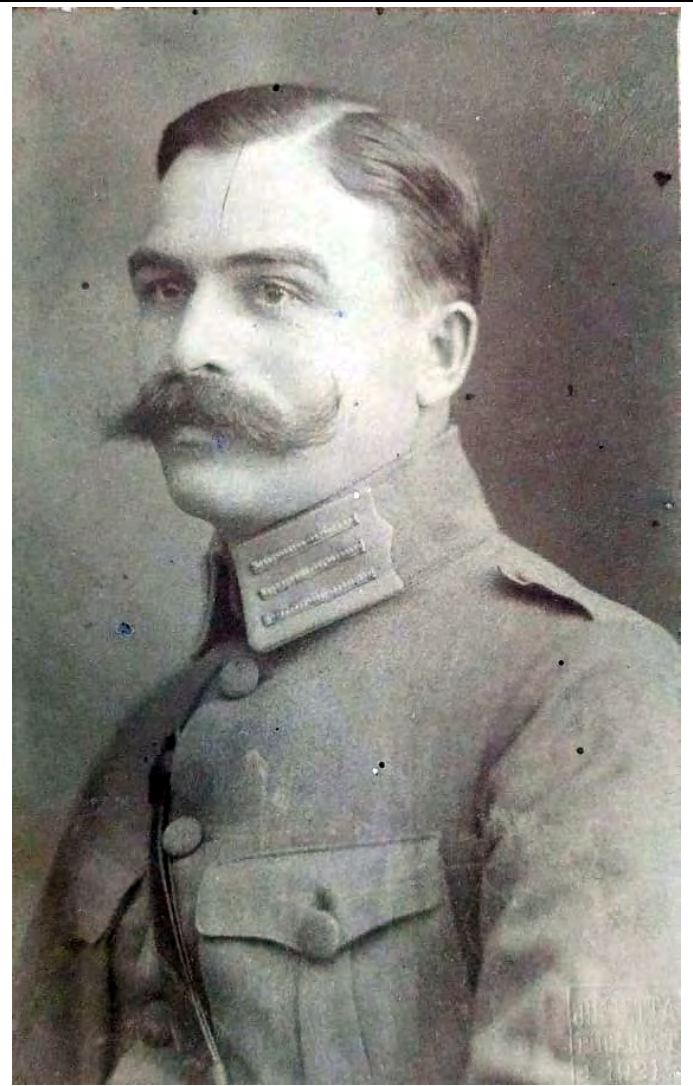
Тим часом червоні 24 січня 1920 року після кількоденних боїв силами 60-ї дивізії 12-ої армії за підтримки повстанців Андрія Гулого-Гуленка вибили білогвардійців з Єлисаветграда. Після захоплення міста вони запропонували Андрію Гулому-Гуленку увійти до складу регулярної РСЧА, але отаман відхилив пропозиції більшовицького командування і вирушив на з'єднання з військом УНР, що теж шукало контактів з повстанцями Гулого.

Тим часом більшовики, втративши вплив на Гулого-Гуленка, не припиняли спроб за допомогою потужної пропаганди схилити на свій бік інші українські частини. Михайло Омелянович-Павленко згадував, що в січні 1920 року радянська платформа була дуже популярною серед українського повстанства, тому керманічі армії УНР Першого Зимового походу побоювалися поширення радянофільства серед своїх вояків. 18 січня 1920 року поблизу села Тишківка (нині Добровеличківський район) представники Волинської дивізії спробували

домовитися про союз з українськими комуністами-боротьбистами, але угода не відбулася. Надалі завдяки твердій позиції командного складу війська, зокрема Омеляновича-Павленка та Тютюнника, симпатії до більшовиків оминули вояків армії Першого Зимового походу.

"На нараді 18 січня 1920 р. промова отамана Тютюнника, а потім моє слово – остаточно виявили і зафіксували тогочасну ідеологію війська – воно було за національну суверенність на ґрунті демократичному. Так була поставлена крапка над "і". До самого кінця походу, ні при яких обставинах, які б вони не були важкі, питань про орієнтацію у війську ніхто не підносив", – підсумував Михайло Омелянович-Павленко [14, с. 267]. 21 січня 1920 року армія УНР прийняла рішення воювати з червоними. Ю. Тютюнник зазначив, що рішення про початок війни з більшовиками приймалося в умовах секретності і не було внесено до протоколу [16, с. 166].

В лютому 1920 року, коли білі остаточно залишили Центральну Україну, на теренах Єлисаветчини залишилася дві військові сили: армія УНР та РСЧА. 7 лютого 1920 року в Цибулевому між ними відбувся перший бій. Чисельна перевага була на боці червоних, які наступали зі Знам'янки, тому воякам УНР довелося залишити село. Дивізія червоних, що атакувала Цибулеве, мала також завдання ліквідувати повстанців Гулого-Гуленка, але той, маючи з десятків ручних кулеметів уникнув оточення, а згодом приєднався до основних сил армії УНР Зимового походу. 8 лютого 1920 року в селі Цвітній (нині Олександрівський район) з'єдналися всі частини Південної групи армії УНР, за винятком полку Чорних запорожців, які в той момент перебували на Черкащині. М. Омелянович-Павленко прийняв рішення стати на перепочинок, щоб реорганізувати Південну групу та встановити зв'язки з Північною групою Юрка Тютюнника. Крім вояків А. Гулого-Гуленка, до війська доєднався ще один загін наших земляків – курінь Низових Запорожців, сформований переважно з селян села Глодоси. До його складу увійшло чимало вояків, які протягом 1918–1919 років служили старшинами та козаками в різних частинах Дієвої Армії УНР [15, с. 34]. Окрім цибулівського бою сутичок між українським та більшовицьким військом в лютому 1920 року більше не виникало.

Андрій Гулий-Гуленко

Поки армія УНР рейдувала запіллям червоних у сільській місцевості, більшовики контролювали великі міста Єлисаветчини та зміцнювали свої військові підрозділи за рахунок частин, які прибували з Росії. У середині лютого 1920 року 60-ту стрілецьку дивізію 12-ї армії передали в розпорядження 14-ї радянської армії. Саме на неї покладалося завдання боротися з підрозділами армії УНР, що перебували на теренах Центральної України. Червоні швидко встановили контроль над вузловими залізничними станціями. Близькість Холодного Яру – одного з потужних центрів українського повстанства робила Єлисавет важливим містом у боротьбі з селянським повстанським рухом та з'єднаннями Павленка та Тютюнника, які здійснювали марш тилами червоних. Саме цим було зумовлено рішення розташувати штаб 14-ї армії саме в Єлисаветграді.

Однак важко не погодитися з висновками історика Ярослава Тинченка, що в лютому 1920 року для радянського командування фронт проти партизанської армії Омеляновича-Павленка не був

основним. Головним завданням більшовиків була повна ліквідація групи військ Одеського напрямку Збройних сил Півдня Росії. Другим серйозним противником були польські війська на заході, бо, незважаючи на формально неоголошену війну, поляки становили небезпеку для червоних. Для ліквідації повстанського війська більшовики не мали достатньої кількості сил та підтримки населення, тому забиратися вглиб сільської місцевості поки не наважувалися, а брали під контроль тільки губернські, повітові міста та найважливіші залізничні магістралі.

На думку Я. Тинченка, для успішної боротьби з армією Першого Зимового походу червоним треба було виділити від 6 до 10 тисяч вояків, але таких ресурсів вони теж не мали. Чисельність армії УНР на той момент складала 2 800 піхотинців та 1 500 кавалеристів. Пасивність більшовиків у боротьбі з армією УНР пояснювалася тим, що їхня розвідка надавала хибні дані про чисельність українського війська, вдвічі та навіть утричі перебільшуючи сили УНР [15, с. 35].

Армія УНР також уникала боїв з великими більшовицькими загонами, бо мала обмаль набоїв. Тим часом червоні після перемоги над білими перекинули військові частини з півдня в центральну частину України, тому чисельність більшовицьких військ на Єлисаветчині постійно зростала. Командуванню Дієвої Армії УНР було про це відомо завдяки даним розвідки. Зокрема, вояки Волинської дивізії повідомляли:

"24.ІІ на ст. Єлисавет стояли 2 ешелони комуністів по 20 вагонів (200-250 чоловік кожний). Один ешелон стояв на ст. Єлисавет під парами в напрямку на ст. Знаменку." [4, с. 83].

В лютому 1920 року між червоними та армією УНР точилися інформаційна війна або, як влучно висловився В. Винниченко, "війна впливом". Більшовики на підставі інструкцій В. Леніна та Л. Троцького намагалися схилити вояків УНР на свій бік, переконуючи, що вони прийшли не захоплювати, а визволяти Україну від російських білогвардійців, а надалі нададуть можливості для розвитку незалежної України. М. Омелянович-Павленко згадував про небезпеку впливу більшовицької агітації на своїх вояків. З метою запобігти подібним впливам керівництво армії УНР розгорнуло контрагітацію. Між червоними та українцями розгорнулася справжня інформаційна війна. Перемога в боротьбі за настрої українського селянства була важливою для обох сторін. Михайло Омелянович-Павленко згадував про її особливості:

"В часі цього маршу доводилося нам стрічатися з невеличкими комуністичними відділами, які все держалися ніяково. Очищали нам дорогу, не вступаючи з нами до бою. Ми їх не переслідували, але, якщо попадали до нас в руки, обеззброювали і виряджали на Московщину як непотрібний в Україні елемент... Тим часом большевики зачали свою главну роботу – агітувати проти українських військ між населенням говорячи, що нібито вони разом із нами ідуть на Україну тільки з метою, щоби допомогти повстанцям у боротьбі з денікінцями, знищити добровольчу армію, після чого вернуться в Московщину, не втручатимуться в справи України, визнають самостійну Україну і т.п. Нашими агентами було встановлено, що вони розповсюджують офіціальний наказ Троцького про визнання самостійності України і позірне невтручання в діла українського народу. Контрагітація з нашого боку мала великий успіх, і комуністи не мали впливу на населення. Їм спочатку селяни недвозначно говорили, що вони їх не визнають" [14, 292 – 293].

Навесні 1920 року розпочався новий етап військової боротьби між РСЧА та армією УНР. 7 березня 1920 року з'явився наказ за підписом самого Сталіна із завданням знищити частини армії УНР Першого Зимового походу:

"Начальнику тыла фронта, в подчинение которого передаю из резерва фронта Латдивизию и 21 бригаду 7 дивизии с 7 кавполком и 121 бригаду 41 дивизии закончить в кратчайший срок частями 21 и 121 бригад ликвидацию павленковских банд (Тютюнника, Кацюры (Коцура), Чучупака, Гулий, Гуленко в районе Знаменка – Чигирин – Смела" [8, с. 299].

У документі, підписаним командувачем фронту Єгоровим, начальником штабу Петіним та членом Реввійськради І. Сталіним, існує плутанина з прізвищами та політичною орієнтацією повстанців. Зокрема, Свирид Коцур був ворожим до армії М. Омеляновича-Павленка. А з особи Андрія Гулого-Гуленка більшовики створили аж двох повстанських ватажків "Гулого" та "Гуленка", що було помилкою. Цей наказ можна вважати початком активної фази військового протиборства між більшовиками та армією УНР.

В армії УНР на початку березня теж було прийнято стратегічне рішення, яке суттєво вплинуло на перебіг подій весни 1920 року. Саме 12 березня 1920 року у Гайвороні відбулася важлива

нарада в штабі армії, яка мала визначити напрям подальшого руху українського війська та долю Першого Зимового походу. Ситуація була непевна. Юрко Тютюнник писав:

"Ми ніяк не могли довго стояти на одному місці. Треба було бити ворога, коли не хотіли самі бути битими. Ми знову хиталися. Що робити? Переходити Буг, вішати на шибеницях російських комісарів і приєднувати Українську галицьку армію чи ні? А коли приєднаємо, то що будемо з нею робити? Відсутність інформації з-поза кордону тяжко відбивалася на цілій справі. При більшій енергії ворог міг вирвати в нас ініціативу, і тоді було би кепсько. Армія була потомлена. У декого з командного складу почали псуватися нерви" [16, с. 187 – 188].

Під час наради обговорювалися два варіанти подальших дій. Перший – перейти Буг і форсованим маршем підійти до лінії польсько-радянського фронту, прорвати її та укритися на контрольованій поляками території та завершити похід. Другий – не переходити Буг та продовжити рух заплілям червоних. Ю. Тютюнник писав, що командування усвідомлювало ризики продовження походу – бути розбитими, бо армії бракувало набоїв: *"Коротко, перше рішення: мінімум ризику і надія на відпочинок; друге – значний ризик"* [16, с. 188].

На думку Ю. Тютюнника, більш активні операції підносили авторитет нашої армії не тільки між населенням, Українською Галицькою армією, а також і серед поляків. За свідченнями Юртика (псевдо Ю. Тютюнника) думки розділилися. Перший варіант підтримували полковник Никонів – комдив Волинської дивізії, полковник Стефанів – командир Третього кінного полку та полковник Долуд (т. в. о. начальника штабу армії). За другий варіант, тобто за продовження рейду тилами червоних, виступили Ю. Тютюнник та А. Гулий-Гуленко. М. Омелянович-Павленко – командуючий армією УНР схвалив рішення про продовження боротьби в заплілі. В мемуарах він детально описав затвержені рішення гайворонської наради. Одне з них стосувалося майбутньої Вознесенської операції: *"зробити ряд демонстративних акцій і маршрутів углиб України, а потім повернутися до Бугу з метою захоплення Вознесенська, збройної бази та переправи через Буг"* [14, с. 306]. Отже, рішення про атаку Вознесенська не було спонтанним, а планувалося заздалегідь, а нарада в Гайвороні передувала майбутній блискучій військовій операції по захопленню Вознесенська.

Також у розвиток поставлених задач було вирішено зайняти важливі військово-адміністративні пункти, у площі між середнім Бугом і річкою Синюхою, тобто на теренах сучасної Кіровоградської області, *"здемонструвати там присутність армії"*, а потім продовжити наступ у південно-східному напрямку. Згідно з цим планом Київська дивізія отримала завдання захопити переправу біля Новоархангельська. Надалі планувалося переправитися через Синюху, форсуватися на північ від залізничного вузла і далі рухатися в район Єлисавету. У напрямку Голти з Гайворона вирушив "імпровізований" бронепотяг "Запорожець" з однією гарматою та кулеметами і мав спостерігати за цією ділянкою залізниці.

М. Омелянович-Павленко зауважив, що площа маневрування була доволі ризикованою та несприятливою, бо загрожувала українському війську бути притиснутому до водної артерії або залізниці, де більшовики за рахунок панцерників мали б значну перевагу. Проте військо продовжувало свій небезпечний рейд. Одним з важливих чинників було *"співчуття всього населення краю та переконання, що нас оточують свої люди"*. Тому настрої у вояків був добрий, а оскільки значно покращилася погода, то, за спогадами Омеляновича-Павленка, *"козаки й коні мов відродилися"* [14, с. 307].

Активні операції Армії УНР на Уманському та Ольвіопольському напрямках викликали занепокоєння у радянського командування. У складі штабу 14-ї армії 20 березня 1920 року було створено так званий Штаб внутрішнього фронту, на який покладалося завдання боротьби з армією Омеляновича-Павленка, яку більшовики частіше називали "військом Тютюнника" під впливом листівок за його підписом, що ширилися Україною тисячами.

У ніч з 24 на 25 березня відбувся бій поблизу Ємилівки (нині Голованівський район). Вояки УНР зупинилися на відпочинок і через неухважність варти були зненацька атаковані червоноармійцями 123-ї бригади 41-ї дивізії у кількості 300 багнетів та 80 шабель [15, с. 43]. Основний тягар бою припав на дві сотні полку Чорних запорожців та Низовий курінь Запорізького пішого полку, який складався з глodosян. Червоні мали значну перевагу в живій силі та зброї, тому під їхнім натиском з втратами довелося відступити, але більшовики не змогли розвинути свій наступ, бо наштотхнулися на серйозний опір українських вояків. М. Омелянович-Павленко відзначив залізну дисципліну, яка панувала у війську під час цього бою: *"часто тепер, коли це все давно минуло, я згадую ту святу*

покірність у виконанні бойових наказів. Було чути лише одне слово – наказ. І це було символом, якимсь страшним гіпнотизуючим словом" [14, с. 320]. Українські частини, зазнавши значних втрат, відступили до села Вербове Голованівського району. Червоні їх не переслідували, бо були задоволені здобутими трофеями та переконані в повному розгромі противника.

2 59649

Козак Супрунова признався орудою Штібубу з 8 квітня б.р.
§10.

Два коней под назвами „Дран“ і „Шофер“ пропавши під час бою в с. Ємилівці виключити з реєстру і орудоного утримання з 25 березня б.р.

§11.

Козаків комендантської сотні пропавши без вستی під час бою в с. Ємилівці 24 березня б.р. виключити з реєстру штібубу і со всіх видів утримання згідно реєстру.

№	Косада	Звання	Присвоєна їм і ш.	Примітка
1.	Козак	Козак	Герман Кирило	
2.	---	---	Мирашківченко Кирило	
3.	---	---	Ощук Іван	
4.	---	---	Ригоренко Кость	
5.	---	---	Гончарів Марко	
6.	---	---	Борковський Петро	
7.	---	---	Вацук Мадас	
8.	---	---	Курьчицький Іван	

Кликовник Крат.

Начальник загального відділу
Гончарів Олександр

Документ з фондів ЦДАВО України з інформацією про втрати армії УНР під час Ємилівського бою 24 березня 1920 року

Однак, незважаючи на більшовицькі реляції "про совершенное уничтожение" Запорізької дивізії, рейд армії УНР тривав. 25-26 березня 1920 року Київська дивізія захопила Новоархангельську переправу. Штаб Запорізької дивізії зосередився в районі сіл Небелівка та Нерубайка (Голованівський район). Волинці прикривали рух дивізій з півдня та сходу та отримали наказ розпочати рух на терени Голованівщини до села Оксаниного, вздовж річки Ятрань до

Перегонівки. 26 березня в Торговиці (Новоархангельський район) було видано наказ про форсування залізниць: Новоукраїнка-Бобринець та Новоукраїнка-Єлисавет. Переправу планували завершити до 27 березня.

30 березня 1920 року вся армія Першого Зимового походу зосередилася в районі Хмельового – Глодос – Новомиргорода. Найбільше потребували відпочинку частини Запорізької дивізії, які брали участь у Ємилівському бою. Омелянович-Павленко згадував, що околиці Новоукраїнки – Глодос – Малої та Великої Виски були добре відомі війську з попередніх подій, а у війську було чимало старшин та козаків із цих селищ. Полковник Андрій Долуд особисто побував у Плетеному Ташлику, де зібрав потрібну інформацію, а також залишив на станції телеграфний патруль, доручивши йому уночі подати низку неправдивих депеш, що ввели в оману більшовиків стосовно чисельності та напрямку руху армії УНР.

Червоні, налякані чутками про українське військо, спішно укріплювали Новоукраїнку: копали шанці, ставили гармати, перешкоди, залоги були в повній готовності. Такі заходи були пов'язані з тим, що на станції були чималі запаси зброї та відділ панцерників. У районі Єлисавет – Новоукраїнка – Знам'янка зосередилися значні військові сили червоних, бо ця дільниця була стратегічною для 14-ї більшовицької армії.

Результатом березневих подій було прийняття командуванням армії УНР важливого рішення про продовження Першого Зимового походу теренами Правобережжя в напрямку Вознесенська. Успіхом можна вважати встановлення контролю над переправами та залізницями, які було форсовано без втрат. Налякані рухом та чисельністю українського червоні стягнули чимало частин до Єлисавета, а місто оголосили в стані облоги. Армія Омеляновича-Павленка також зробила велику справу в пропаганді боротьби за українську державність. Це помітив Ісаак Мазепа – прем'єр-міністр УНР, який йшов стежками війська Зимового походу:

"Пригадую, вертаючись назад з Єлисавета, я особливо виразно відчув, яке велике діло виконала наша армія своїм Зимовим походом. Здається не було села чи містечка в цьому районі, де б не побувала наша армія. І всюди, де вона спинялася, залишала по собі нестертий слід, посіяла зерна невмирущої свідомості поміж українською людністю. Нам часто доводилося говорити із селянами. Всюди про "армію Павленка й Тютюнника" залишилися найкращі спомини. Нерідко з сльозами на очах селяни оповідали нам, як вони зустрічали й приймали у себе "наше, українське військо" [9, с. 367].

Приязні стосунки в армії УНР склалися не тільки з українським населенням, а й з мешканцями інших національностей. Зокрема, євреїв Голованівщини та росіян-старовірів із села Злинка Маловисківського району.

Вирішальні бої між червоноармійцями та вояками армії УНР на теренах Центральної України відбулися в квітні 1920 року. Більшовики постійно нарощували свої сили, перекидаючи їх до Єлисавета. І. Мазепа, який у квітні 1920 року відвідав Єлисаветград, згадував про це так:

"Місто було переповнене большевицьким військом. Були все це московські регулярні частини, добре вдягнені й озброєні. Весь час з півночі прибували нові військові відділи" [9, с. 366].

Уявлення про плани червоних дозволяють скласти накази командуючого Єлисаветградського гарнізону, що зберігаються в Державному архіві Кіровоградської області [2], і є значно інформативнішими за документи, знайдені в архіві Збройних Сил Російської Федерації, бо останні стосуються переважно аналізу руху та планів армії УНР [15].

Нагадаємо, що згідно наказу від 7 березня 1920 року частини 41 та 60-ї дивізії 14-ї армії мали в найкоротший термін *"завершити ліквідацію павленківських банд"* в районі Єлисаветград – Новоукраїнка. Для спостереження за переміщеннями частин армії УНР у розпорядження командування 14-ї армії було передано навіть кілька авіаційних загонів. Якщо частини 41-дивізії вели бої з вояками УНР переважно сухоходом, то завданням 60-ї дивізії була охорона залізничних вузлів та великих міст. Крім того, зважаючи на активність загонів армії УНР в Центральній Україні у складі штабу 14-ї армії наприкінці березня 1920 року було створено так званий "Штаб внутрішнього фронту". На початку квітня 1920 року для більшовиків виникли сприятливі обставини для ліквідації рейду армії УНР. Накази начальника Єлисаветградського гарнізону свідчать про активізацію наступальних дій червоноармійців проти українського війська. Зокрема, наказом від 5 квітня 1920 року передбачалося взяти їх у кільце. Частини 60-ї дивізії посилили

контроль над залізницею та довколишніми селами: Хмельове – Янопіль – Якимівка – Плетений Ташлик – Капустине. [2, арк. 9]

Однак навіть в умовах наступальної тактики, більшовики передбачали небезпеку для Вознесенська, де знаходилися склади 14-ї армії, які щойно поповнилися майном з Одеси. Гарнізон цього міста був попереджений про небезпеку нападу загонів УНР. Для підкріплення туди навіть відправили бронепотяг "Красный крестьянин".

Тим часом вояки УНР достатньо легко захопили Бобринець, поповнивши запаси харчування. Однак вже 9 квітня 1920 року на Великдень зазнали поразки в бою за станцію Долинська. Чому? Залізничні станції були пріоритетними для більшовиків, тому командування внутрішнього фронту виділило для цього кілька збірних загонів зі складу 7-ї стрілецької дивізії РСЧА, до яких приєдналося 130 бійців Єлисаветградського гарнізону, 120 Миколаївського. 9 квітня 1920 року більшовики атакували частини УНР в Ізраїлівці. Бій продовжився на Великдень – 10 квітня. До речі, Великдень не надто позитивно вплинув на настрої бійців УНР, серед яких було чимало віруючих. Зі значними втратами українські вояки залишили цю важливу залізничну станцію, використавши майже всі набої. За даними Я. Тинченка втрати армії УНР під Долинською становили 60 осіб [15, с. 80]. А інформація з більшовицьких джерел, що набоїв у противника лишилося не більше п'яти на вояка, узгоджується зі спогадами вояків армії УНР [2, арк. 11]. Зокрема, Олександр Доценко в книзі "Зимовий похід" писав: *"Ворог у цей же день знову двома дивізіями, підтриманий броневиками, розпочав наступ з боку Миколаєва і ст. Долинської, – прийшлося, відбиваючись, вичерпати останній запас набоїв. Не мали набоїв й інші дивізії, а тим часом ворог насідав"* [4, с. 98].

В цих умовах командування 14-ї армії вирішило, нарешті, реалізувати свій план, і завдати розгрому українському війську. Про це свідчить наказ очільника Єлисаветградського гарнізону від 10 квітня 1920 року. Згідно йому з частин Єлисаветградського та Новоукраїнського гарнізонів створювалася Єлисаветградська група, яка отримала наказ не пізніше 12 квітня перейти в наступ на загоны Тютюнника та знищити їх, не дозволивши прорватися з оточення навіть маленьким групам. В селах, що симпатизували армії УНР або повстанцям наказували брати заручників [2, арк. 11]. Єлисаветградська група формувалася з вояків 63-го полку 14-ї армії, також до її складу увійшли члени кількох караульних батальйонів.

Натомість М. Омелянович-Павленко наказав прискореним маршем рухатися до Вознесенська, уникаючи оточення та переслідування ворожими відділами. На відміну від червоних, воякам УНР вдалося реалізувати свій план. На світанку 16 квітня 1920 року під час несподіваної і зухвалої, з огляду на нестачу набоїв, атаки Вознесенськ було захоплено. До рук вояків армії УНР потрапила велика кількість зброї, набоїв, амуніції, якої конче потребувало військо, що перебувало в рейді ворожим запіллям майже півроку.

Втрата Вознесенська стала для більшовиків подвійною поразкою: їм не вдалося розгромити армію УНР та запобігти втраті складів, за рахунок яких українські вояки значно посилилися та отримали можливість продовжити боротьбу з червоноармійцями. Чому так сталося? Адже більшовики передбачали можливий рух армії УНР на Вознесенськ та навіть попереджали гарнізон про ймовірний напад. Наявні джерела відповіді на ці питання не дають. Дивним чином документація про бойові дії між частинами 14-ї армії та військом УНР, що зберігалася в Державному архіві Кіровоградської області, обривається наказом 10 квітня 1920 року про створення Єлисаветградської групи, яка мала завершити розгром армії УНР. Наступний документ стосується лише подій серпня 1920 року. Історик Я. Тинченко теж не наводить документів, які б пояснювали зрив операції червоних з ліквідації армії УНР за найбільш сприятливих з лютого 1920 року обставин. Першим, хто намагався пояснити невдачу більшовиків, був Михайло Михайлик – повстанець з Глодосів, учасник бою під Крутами 1918 року. В спогадах, надрукованих в "Літописі Червоної Калини" в 1934 році він навів своє бачення ситуації, що спричинила успіх армії УНР під Вознесенськом 16 квітня 1920 року:

"Вдогонку за армією УНР через містечко Злинка переходили частини 60-ї дивізії, що була вже під Вознесенськом. Злинка виступила проти 60-ї дивізії і затримала її на два дні, ведучи завзяті бої... По дводеннім бою з застосуванням артилерії з обох сторін Злинка була переможена. Червоні спалили 80 дворів і забили 200 селян. Правда багато і червоноармійців було забитих. Завдяки цьому бою дивізія не напіла до Вознесенська, де армія УНР провадила свої акції" [13, с. 8].

Протягом тривалого часу дослідники визвольних змагань оминали увагою цю згадку. Наскільки можна довіряти версії М. Михайлика та чи мало вплив Злинське антибільшовицьке повстання на долю бою під Вознесенськом? Ретельний аналіз цього повстання, яке, наголошуємо, звісно не узгоджувалося з керманічами армії УНР, але мимоволі суттєво допомогло українському війську, автор подав у книзі "Роки боротьби на Єлисаветчині 1917–1922 рр. Український погляд. Рік 1920. Проти червоних та білих окупантів" [10, с. 75 - 90]. У даній статті ми лише наголошуємо, що Злинське повстання відбулося в момент, коли армія УНР атакувала Вознесенськ і переймалася за свій тил з боку Єлисаветчини. Намагаючись вирватися з можливого оточення, а саме такі плани виношували командири червоних, військо УНР рушило на південь. Большевики помилково вартували на них поблизу Нового Бугу, але водночас були змушені тримати чисельні загони на Єлисаветчині, очікуючи нападу повстанців на Єлисаветград. Сил для боротьби на всіх ділянках фронту не вистачало. Керівник тилу 14-ї армії визнавав це:

"Ограниченность частей, находящихся в распоряжении тыла, и малочисленный состав их препятствует быстрой ликвидации петлюровцев и других банд. Штабу тыла, вследствие этого, приходится срочно перебрасывать части в угрожаемые районы, узлы железных дорог, и маневрируя ими, приходится только предупреждать действия банд, а уничтожать их совершенно не представляется возможным" [10, с. 76].

А О. Доценко писав, що селяни-розвідники інформували, що ще 6 квітня з Вознесенська в бік Помічної виїхало два ешелони комуністів невідомої кількості для "зліквідування банд" [4, с. 99]. Тому без сумнівів велике повстання в більшовицькому тилу, якраз між Єлисаветом та Вознесенськом, та ще й поблизу важливої залізничної станції Капустине було вигідне українському війську. Та чи збиралися частини 14-ї армії переслідувати армію УНР? Документа, який би підтверджував думку М. Михайлика, відшукати не вдалося, хоча наказ завершити розгром "військ Тютюнника" до 12 квітня може бути використаний на користь цієї версії. Тим більше, що село Злинка знаходилося на найкоротшому відрізку шляху між Єлисаветом та Вознесенськом.

Дороги між Єлисаветградом і Злинкою на 10-верстовій карті Херсонської губернії 1911 року. Укладена за даними повітових управ техніком Херсонського губерньського земства С. Левандовським

Злинське повстання, що вибухнуло на Пасху, большевики могли сприйняти як військову дію, пов'язану із загонами М. Омеляновича-Павленка. В одному з наказів очільника Єлисаветградського гарнізону згадувалося, що *"на Пасху банди збираються атакувати Єлисаветград"* [2, арк. 11]. Хоча, ми не виключаємо, що М. Михайлик міг прийняти частини 60-ї дивізії 14-ї армії, які викликали для придушення повстання, за сили, що прямували до Вознесенська для боротьби за армією УНР. Цікаво, що після приборкання большевиками повстання в Злинці документи про його перебіг теж зникли з архіву з дивним формулюванням **"ізъято"**!

В меморандумі на КАРАМАНОВА М.С., приобщеному к архивно-слідственому делу по его обвинению записано, что КАРАМАНОВ проживая в с. Злинке, Мало-Висювского района, Кировоградской области, и работая священником, в период гражданской войны занимался предательством, допускал анти-советские высказывания, был причастен к установке пулемета на здании церкви во время восстания против Советской власти в с. Злинка в 1921 году.

(л.д. 56-57)

19. Отношение унквд по Кировоградской области по делу Караманова М.С. и переписка по делу 49-55.
20. Меморандум по неофициальным материалам. 1921 г. 56-57

Запис з фондів ДАКрО про встановлення священником М. Карамановим кулемета на будівлі церкви під час повстання в селі Злинці та відмітка про вилучення відповідного меморандуму

Тим часом вояки Єлисаветградської групи, зокрема і 63-й полк, знову почали переслідувати противника! Про це свідчать документи, які вдалося відшукати Я. Тинченку в російських архівах:

"Из сводки внутреннего фронта 14 армии к 18 часам 26 апреля 1920 г. № 44-Б. Ананьевский район: 63 полк и Елисаветградский отряд, преследуя противника, 24-го в 18 часов ворвались в предместья города Ананьева, где сосредоточилось около 2000 кавалерии и 2000 пехоты при пулемётах и орудиях" [15, с. 62].

Звертаємо увагу на значно краще озброєння вояків УНР в цьому бою, ніж напередодні захоплення Вознесенська! Це дозволило українським воякам вести 13 годинний бій та змусити червоних відступити! А от напередодні захоплення Вознесенська вояки армії УНР вичерпали майже весь запас набоїв, а гармати переважно були несправні. Тож шансів перемогти армію Омеляновича-Павленка раніше, наздогнавши її під Вознесенськом, відстань між містами трохи більше 120 км, червоним було набагато простіше.

Під час згаданої вище дискусії краєзнавець-опонент також зазначив, що навряд чи повстання в Злинці могли приборкувати частини 60-ї дивізії, оскільки в цей час її вояки перебували в іншому місті. Однак ґрунтовний дослідник тих подій Ярослав Тинченко згадував про участь у боротьбі з повстанцями саме вояків 60-ї дивізії, які контролювали залізниці. Одна з таких залог знаходилася на ст. Капустине, що зовсім поруч із Злинкою. Також не викликає сумнівів, що бої з повстанцями вели вояки саме 14-ї армії, тобто це могли бути червоноармійці 41-ї дивізії, 2 бригади 7-ї стрілецької дивізії або частини Єлисаветградської групи, створеної для боротьби з армією УНР.

Стосовно дати початку повстання існують різні версії. За спогадами місцевих, які ретельно збирала дослідниця Ольга Голованова, повстання тривало з 16-18 квітня 1920 року [1, с. 41]. Ця дата як початок повстання зустрічається й на сторінках "Історії міст і сіл України" [6, с. 405]. А от в одному з більшовицьких документів у фондах ДАКрО із щомісячними зведеннями про контрреволюційні виступи та їх ліквідацію фігурує й інша дата злинських подій 1920 року – "возстание было в Злинке 12-14 апреля" [3, арк. 134].

Обидві версії співпадають з рухом армії УНР на Вознесенськ та боями за це місто. Тобто, якщо повстання відбулося 12-14 квітня 1920 року, то затримало рух більшовиків на Вознесенськ і дозволило уникнути удару в тил напередодні штурму, а якщо бої під Злинкою відбулися 16-18 квітня, то співпали з атакою армії УНР на Вознесенськ та унеможливили допомогу місцевому гарнізону. Отже, на наш погляд, точка зору опонентів про відсутність зв'язку між Злинським повстанням та вдалою військовою операцією армії УНР під Вознесенськом, є помилковою. Територіальна близькість населених пунктів, дати подій, згадки про Вознесенськ в планах обох ворожих сторін, спогад Михайлика, гадаємо, є цілком достатніми аргументами на користь нашої версії.

Підбиваючи підсумки військових дій між РСЧА та армією УНР на Єлисаветчині протягом лютого – квітня 1920 року можна зробити висновок, що червоним не вдалося виконати своєї бойової задачі: ліквідувати рейд українського війська. Натомість армія УНР під час перебування в Центральній Україні отримало чисельну підтримку, за рахунок загонів Андрія Гулого-Гуленка, які влилися до складу Запорозької дивізії, зуміла виконати стратегічний план, вироблений на нараді в Гайвороні 13 березня 1920 року, який передбачав захоплення стратегічно важливого Вознесенська. Селянські повстання проти більшовиків на соціально-економічному та релігійному ґрунті допомогли армії УНР у захопленні цього міста, що було військовою базою противника, та дозволили успішно завершити Перший Зимовий похід 6 травня 1920 року, об'єднавшись з частинами армії УНР, що разом з поляками вели боротьбу з більшовиками.

Бібліографічні посилання

1. Голованова О. Злинка: від витоків до сьогодення. Кіровоград: "Поліграф-сервіс", 2014. 460 с.
2. Державний архів Кіровоградської області (ДАКрО). Ф. 1, оп. 1, спр. 15
3. ДАКрО. ф. 347, оп. 1, спр. 247.
4. Доценко О. Зимовий похід (6.XII. 1919 – 6.V. 1920). К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2001. 376 с.
5. Дяченко П. Чорні запорожці. Спомини командира 1-го кінного полку чорних запорожців армії Української Народної Республіки. Київ: Стікс, 2010. 448 с.
6. Історія міст і сіл УРСР. Кіровоградська область. Київ: Інститут історії Академії наук УРСР, 1972. 816 с.
7. Ковальчук М., Руккас А. Перший Зимовий похід Армії УНР. *На бій за волю. Перемога через поразки. Україна у війнах та революціях 1914 – 1921 років*. Х.: КСД, 2016. С. 200 – 223.
8. Лунін С. "Холодний Яр" Юрія Горліс-Горського: джерелознавчий аналіз. *Холодний Яр*. Х.: Фоліо, 2017. С. 294 – 354.
9. Мазепа І. Україна в огні й бурі революцій. Київ: Темпора, 2003. 608 с.
10. Митрофаненко Ю. Боротьба селян і повстанців з більшовиками (лютий – травень) / *Роки боротьби 1917 – 1922 на Єлисаветчині. Український погляд. Рік. 1920. Проти білих та червоних окупантів*. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2020. 276 с.
11. Митрофаненко Ю., Черткова Н.С. Злинське антибільшовицьке повстання 1920 р.: хронікально-документальна реконструкція події / *Педагогічний вісник*. 2020. Вип. 1-2. С. 92-98
12. Митрофаненко Ю., Голованова О. Пекельна Пасха. Як російські старовіри допомогли армії УНР здобути Вознесенськ. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2020/04/17/157357/> (дата звернення 28.07. 2021)
13. Михайлик М. Українське село в часи національної революції (Спомин з часів боротьби за визволення одного села). *Літопис Червоної Калини*. 1934. Ч. 2. С. 8.
14. Омелянович-Павленко М. Спогади командарма (1917 – 1920). К.: Темора, 2007. 608 с.
15. Тинченко Я. Лицарі Зимових походів 1919 – 1922 рр. К.: Темпора, 2017. 760 с.
16. Тютюнник Ю. Записки генерал-хорунжого. К: Книга роду. 2008. 312 с.

Мілютин С.Ю., м. Кропивницький

**Індивідуальний опір селян та колгоспно-партійного активу
хлібозаготівельним заходам 1932–1933 років
(за матеріалами архівно-слідчих справ ДАКрО)**

Тривалий час науковці в дослідженнях Голодомору 1932–1933 років на Кіровоградщині звертали увагу на вивчення стратегії виживання голодуючих, визначення винуватців трагедії й демографічних втрат, спричинених голодом, однак специфіка соціальних настроїв селянства в умовах "великого голоду" та індивідуальний опір хлібозаготівельній кампанії залишалися малодослідженими. На наш погляд, окреслена тема має значні перспективи, оскільки розширює уявлення про події 1932–1933 років.

Основою джерельної бази дослідження є архівно-слідчі справи, що зберігаються в Державному архіві Кіровоградської області [ДАКрО, 1–95]. Уперше на особливості соціальних настроїв, поведінку та опір селянства радянській владі в 1932–1933 роки на території Кіровоградщини у своїй історичній розвідці звернув увагу краєзнавець Федір Шепель [97]. Пізніше ця тема знайшла продовження в монографії Світлани Орел [96]. Метою нашої історичної розвідки є дослідження соціальних настроїв та особливостей індивідуального опору селянства й колгоспно-партійного активу державним хлібозаготівельним заходом 1932–1933 років.

У 1932 році значна частина селянства негативно сприймала економічні експерименти радянської влади. Насамперед хлібороби переживали глибоке розчарування щодо організації колгоспів, оскільки робота в цих господарствах позбавляла можливості заробити на життя. Колишній заможний селянин, а на момент арешту член колгоспу "Червоний орач" у місті Новоукраїнка Гнат Бойко (1893 р.н.) скаржився, що в колгоспах, скільки не роби, все відбирають, а селян лишають голодними й прирікають на голодну смерть [62, арк. 7]. Також у селян викликали занепокоєння безгосподарність і недбальство, які спостерігалися в колективних господарствах. Очевидцем таких явищ став рахівник артілі ім. Т. Шевченка Іван Пилипенко (1904 р.н.), який проживав на хуторі Шута Новоукраїнського району. У приватній розмові з односельчанами він стверджував: "Ви тільки погляньте, скільки всього звели в артіль, а де воно? Коні подохли, реманент побили, все загинуло, а люди босі, голі та голодні" [45, арк. 14]. Окремі селяни не розуміли, навіщо всіх хліборобів змушують вступати до колгоспів. Характерний випадок трапився в колгоспі "КІМ" під час засідання правління, на якому зібралося 15 осіб. Андрон Лісовий (1881 р.н.) висловив пропозицію створити новий тип господарств для об'єднання одноосібників, оскільки такий тип господарств, за його переконанням, неодмінно довів би свою ефективність порівняно з колгоспами [23, арк. 5–6]. Ідею А. Лісового не підтримали, проте вона викликала інтерес у співробітників ДПУ. 28 грудня 1932 року його було заарештовано, а 10 січня 1933 року засуджено до 3 років позбавлення волі.

Андрій Прокопенко з села Богодарівки, Зінов'євський р-н (ДАКрО, ф. П-5709, спр. 7167)

Незважаючи на активну пропаганду вступу до колективних господарств, частина селян не мала ілюзій стосовно реальних причин організації колгоспів. Наприклад, Андрій Прокопенко (1888 р.н.) із села Богодарівки Зінов'євського району ще в 1931 році заявив, що колгоспи організовано для того, щоб у селян було легше відбирати хліб [47, арк. 7]. Схожі висловлювання стосовно причин створення колгоспів співробітники ДПУ зафіксували в позиціях одноосібників Василя Чернецького [43, арк. 10] (1893 р.н.), який проживав у селі Трепівка Знам'янського району, і Василя Чернишова [81, арк. 10] (1877 р.н.), уродженця села Рівне Новоукраїнського району. Часто селяни в приватних розмовах і на публічних заходах порівнювали роботу в колгоспі з панщиною [4, арк. 10; 36, арк. 11; 94, арк. 21] та кріпосним правом [9, арк. 11; 69, арк. 12; 84, арк. 12; 93, арк. 16], а також наголошували, що господарювати індивідуально краще, ніж працювати в колгоспі [1, арк. 10; 10, арк. 13; 12, арк. 8; 17, арк. 4; 27, арк. 11; 38, арк. 6; 42, арк. 11; 59, арк. 19; 66, арк. 5; 71, арк. 10; 78, арк. 6; 86, арк. 10].

Все це свідчить про відсутність зацікавленості селян у роботі колективних господарств, що ще більше знизилася в другій половині 1932 року після прийняття нового хлібозаготівельного плану. Першими проти пропонованого плану виступили партійні чиновники та голови колгоспів. Зокрема, в селі Макариха Знам'янського району співробітники ДПУ виявили, що секретар партійного осередку Олександр Мартинович (1894 р.н.), який прибув у село в серпні 1932 року для аналізу господарської ситуації, саботує виконання хлібозаготівель [90, арк. 1]. Після арешту О. Мартинович зізнався, що на основі власних підрахунків дійшов висновку про неможливість виконання плану й виступив з ініціативою видати аванси та покращити харчування колгоспників [90, арк. 3]. 15 листопада 1932 року О. Мартинович розпорядився видати 27 центнерів жита в колгоспі "Червоний шлях", який виконав план на 47%, те саме за його ініціативи було зроблено в колгоспі "Перебудова". Окрім того, О. Мартинович вирішив припинити вивезення жита з колгоспу "Своя праця", оскільки той виконав план по цій сільськогосподарській культурі [90, арк. 1]. З матеріалів слідства відомо, що дії О. Мартиновича викликали негативну реакцію партійних колег. Зокрема, Матвій Фоменко рекомендував О. Мартиновичу посилити тиск на колгоспників для виконання плану й не роздавати натураванси, однак О. Мартинович проігнорував цю пораду [90, арк. 4]. Уповноважений з хлібозаготівель Степан Давиденко, який прибув в Знам'янський район на початку листопада 1932 року розкритикував дії О. Мартиновича щодо налагодження продовольчого забезпечення колгоспників й звинуватив у зриві плану [90, арк. 3]. Інший уповноважений Макар Неумивака підрахував, що дії О. Мартиновича, спрямовані на допомогу колгоспникам, спричинили виконання плану лише на 60% [90, арк. 7].

31 грудня 1932 року О. Мартиновича заарештували за підозрою в зриві хлібозаготівель. На допитах О. Мартинович пояснив, що його дії обумовлено турботою про колгоспників. Партійні колеги пропонували виключити його з партії, зняти з усіх посад, а також засудити до тюремного ув'язнення, однак на нараді при колегії ДПУ УРСР було прийнято рішення звільнити О. Мартиновича з-під варті [90, арк. 18].

3 січня 1933 року співробітники Долинського РВ ДПУ заарештували голову споживкооперації Костянтина Дороша (1887 р.н.), а також секретаря партійного осередку села Новоскелюватки Василя Бондаренка (1907 р.н.). На момент арешту їхня сільрада виконала план на 83,9%, а одноосібний сектор – на 22,6%. Співробітники ДПУ знайшли докази, які засвідчили, що К. Дорош і В. Бондаренко неодноразово висловлювали міркування про неможливість виконання плану [87, арк. 15; 70, арк. 3]. Окрім того, слідчі виявили, що К. Дорош віддав розпорядження роздати 10–12 пудів пшениці кожному колгоспнику [87, арк. 15], а В. Бондаренко наказав роздати 210 пудів зерна в колгоспі "Шевченко" [70, арк. 23]. Дії В. Бондаренка, спрямовані на покращення продовольчого стану колгоспників, унеможлилювали виконання плану й викликали критику частини місцевого керівництва. За твердженням одного із свідків, на зауваження партійних колег стосовно здачі хліба В. Бондаренко відповів, що готовий сидіти під вартою, проте хліб здавати не буде, оскільки для нього першорядним є не виконання плану, а забезпечення хлібом колгоспників [70, арк. 22–23].

Проти виконання хлібозаготівельного плану активно виступив завідувач виробничої ділянки Долинського районного МТС Кирило Старуха (1902 р.н.). З матеріалів слідства відомо, що в серпні 1932 року К. Старуха зібрав виробничу нараду, на якій заявив про помилковість розрахунків районного виконкому щодо планів для колгоспів "Надія Леніна" та "Друга п'ятирічка" в селі Іванівці. Один з учасників наради дав свідчення співробітникам ДПУ, що К. Старуха рекомендував голові сільради Андрієві Горбенку не приймати план вище 50 тисяч пудів [95, арк. 4]. У справі К. Старухи є інформація, що він дав розпорядження керівникам згаданих колгоспів спочатку наповнити посівні фонди та роздати натураванси, а вже потім сконцентруватися на виконанні плану [95, арк. 6]. Таке рішення можна пояснити тим, що К. Старуха не вірив у можливість виконання плану. Секретар партійного осередку Іван Рябець повідомив співробітникам ДПУ, що К. Старуха був упевнений у неможливості виконання плану навіть упродовж двох років [95, арк. 7]. Скептицизм К. Старухи стосовно плану підтвердили голова сільради А. Горбенко [95, арк. 4–5] та голова колгоспу "Надія Леніна" Євген Митус [95, арк. 8–9]. У процесі слідства К. Старуха визнав, що не вірив у можливість виконання плану, пояснивши це впливом рядових колгоспників, які зіштовхнулися з продовольчими утрудненнями [95, арк. 2]. На нашу думку, такі свідчення К. Старухи спричинено тиском співробітників ДПУ й прагненням врятувати себе від суворого покарання. Аналіз справи дозволяє вважати, що позиція К. Старухи стосовно хлібозаготівель була

самостійною й ґрунтувалася на розрахунках господарського потенціалу колгоспів "Надія Леніна" та "Друга п'ятирічка". Наші припущення можна підтвердити тим, що К. Старуха критикував не тільки масштаб самого плану, але й репресії, спрямовані проти колгоспного керівництва. Зокрема, він виступив проти оголошення догани Є. Митусу, заявивши, що відбиранням партійних квитків план не виконати, а також здійснив спробу звільнити з-під варті колишнього голову колгоспу "Друга п'ятирічка" Андрія Дерія [95, арк. 4–5].

Співробітники ДПУ зафіксували низку випадків небажання виконувати план хлібоздачі з-поміж колгоспної верхівки. Голова колгоспу ім. В. Молотова села Чорний Ташлик Вільшанського району, етнічний болгарин Олександр Станков (1900 р.н.) прямо не критикував завищений план хлібозаготівель, однак під час зустрічі з уповноваженими відмовився вивозити зерно з колгоспу, оскільки через моральні принципи не міг залишити односельців без засобів для існування [50, арк. 30]. В архівно-слідчій справі на О. Станкова можна натрапити на інформацію, що він погано ставився до колгоспників, проте достовірність останньої ставлять під сумнів свідчення Данила Команова, який на допиті стверджував, що О. Станков ігнорував заборону випікати хліб у колгоспних пекарнях і потай уночі роздавав колгоспникам хліб та борошно [50, арк. 9]. Інший свідок зазначив, що О. Станков організував не менше 5 незаконних видач натуравансів [50, арк. 18].

Критичні зауваження стосовно нереальності плану хлібозаготівель також неодноразово висловлював голова колгоспу ім. Й. Сталіна села Звірівки Новоукраїнського району Іван Сенік (1894 р.н.) [72, арк. 7]. За його підрахунками, щоб наблизитися до виконання плану, треба було здати все зерно, наявне в колгоспі, однак це б погіршило і без того складну продовольчу ситуацію, тому І. Сенік дав розпорядження видати натуральні аванси за трудові [72, арк. 9]. Співробітники ДПУ класифікували такі дії, спрямовані на покращення продовольчого забезпечення колгоспників, як саботаж хлібозаготівель і 8 березня 1933 року заарештували. І. Сеніка. На особливій нараді при колегії ДПУ УРСР його було засуджено до 3 років ув'язнення в концтаборі умовно та звільнено з-під варті. Проти виконання плану й насильницького повернення натуравансів виступив також член правління колгоспу ім. Лаврентія села Дмитрівки Знам'янського району Дмитро Голуб (1896 р.н.). У приватній розмові Д. Голуб розкритикував політику хлібозаготівель й зазначив, що селяни не мають хліба [32, арк. 11].

З активною критикою плану виступила колишня вчителька Зоя Борщева (1890 р.н.), яка на той час проживала в селі Кучерівці Знам'янського району. Зокрема, З. Борщева написала декілька критичних статей у районну газету "Радянське село" та листів до різних установ і посадових осіб. У своїх зверненнях вона наголошувала на наявності низки проблем в організації колгоспів, відсутності соціальної справедливості та компетентних управлінців на місцях. Найбільшого резонансу набув сповнений критики лист З. Борщевої до першого секретаря Одеського обласного комітету КП(б)У Михайла Майорова, у якому колишня вчителька акцентувала увагу на господарських проблемах села та звинуватила М. Майорова в безгосподарності й назвала його гадюкою [60, арк. 8].

Відверте невдоволення завищеними планами висловлювали рядові колгоспники та одноосібники. Переважно селяни стверджували, що план не реальний, тому спроба виконати його неодмінно спричинить продовольчі утруднення та голод [3, арк. 11; 11, арк. 3; 18, арк. 9; 26, арк. 12; 31, арк. 10; 33, арк. 14; 44, арк. 14; 53, арк. 10; 56, арк. 4; 67, арк. 9; 68, арк. 10; 77, арк. 6; 80, арк. 3; 82, арк. 13; 85, арк. 12]. Зокрема, мешканець села Бежбайраки (сучасне село Кропивницьке) Новоукраїнського району Степан Химород (1890 р.н.), який працював у колгоспі "Шлях до комуні", говорив: "План не реальний, ми його ніколи не виконаємо. Знову буде, як у минулому році, хліб заберуть, а ми залишимося голодними" [46, арк. 7-8]. Більш категорично висловився Дмитро Зінченко (1881 р.н.), працівник колгоспу "Широке поле" з села Гурівки Долинського району, який на загальних зборах колгоспу висловив думку, що план не реальний, у цьому році буде ще гірше, ніж у минулому, весь хліб заберуть, а бідне селянство залишиться без хліба та буде пухнути з голоду [68, арк. 10]. У колгоспі ім. М. Калініна села Тишківки Добровеличківського району колгоспники масово висловлювали невдоволення планом. Під час зборів настрої односельців узагальнив Григорій Удод (1890 р.н.): "Доки ми ці плани будемо приймати, в минулому році, коли приймали план, то також казали, що не будемо голодувати, а вийшло, що з голоду ледь не подохли, тепер так само заберуть весь хліб, а ми будемо з голоду пухнути. Не треба нам планів і дурні ті, хто за плани голосує" [34, арк. 8].

Співробітники ДПУ зафіксували низку випадків, коли селяни пропонували спочатку забезпечити їх продовольством, а надлишки здати державі [11, арк. 10; 20, арк. 12; 31, арк. 11; 55, арк. 5; 61, арк. 8; 63, арк. 18]. Показовий випадок трапився в селі Макариха, учасником якого був місцевий житель Семен Середя (1895 р.н.). У присутності уповноваженого РПК С. Середя запропонував спочатку задовольнити потреби колгоспників, а те, що залишиться, віддати державі. Один із свідків згадував про цей інцидент так: "Тримаючи в одній руці пшеницю першого гатунку, а в іншій – другого, С. Середя сказав, указуючи на руку з пшеницею першого гатунку: Цю пшеницю слід залишити нам, а ту здати державі" [25, арк. 8]. Ще більш радикально висловився одноосібник Микола Буєвський (1892 р.н.), який мешкав у селі Диківці Знамянського району. У розмові з колгоспниками він стверджував, що радянська влада навмисно вимагає виконання завищеного плану хлібозаготівель, щоб відібрати в селян хліб і змусити їх голодувати, а тому слід вимагати, щоб план зменшили, і до того часу не здавати зерно [15, арк. 6–9].

Слідчі справи свідчать, що на місцях траплялися також спроби зірвати план, складений для окремих колективних господарств, проте ці спроби були поодинокими й безуспішними. Одну з найбільш авантюрних спроб зірвати виконання плану здійснив рахівник колгоспу "Серп" у селі Новолутківці Добровеличківського району Савелій Походенко (1900 р. н.), на постаті якого варто зупинитися детальніше.

У 1920 році С. Походенко дезертирував з лав Червоної армії. Згодом він став псаломщиком в церкві села Добрянки Вільшанського району. Також є відомості, що С. Походенко був таємним співробітником ДПУ, однак свої обов'язки не виконував [83, арк. 28]. У 1929 році С. Походенко спільно з Федором Татаренком здійснював збір коштів на ремонт храму. У 1931 році був одним з учасників волинки в колгоспі ім. С. Будьонного, за що отримав покарання терміном у 5 місяців примусових робіт. У липні 1932 року його відправили на примусові роботи до колгоспу "Серп". Після закінчення терміну покарання С. Походенко залишився працювати в тому самому колгоспі. С. Походенко неодноразово публічно критикував план, а також наголошував на тому, що керівництво колгоспу за рахунок простих трудівників намагається вислужитися перед партією [83, арк. 13]. Окрім того, С. Походенко підмовляв селян виступати проти виконання плану та не здійснювати посівну [83, арк. 19]. Критичні висловлювання С. Походенка були результативними, оскільки в колгоспі "Серп" впала трудова активність й знизилася довіра до голови колгоспу Загорулька. Проте подібні дії С. Походенка мали й зворотний бік, оскільки 8 березня 1933 року його заарештували співробітники ДПУ.

Спробу сповільнити виконання плану здійснив робітник радгоспу "Прогрес" села Марфівки Долинського району Лука Довгий (1887 р.н.), який запропонував відразу вивозити не весь хліб, а лише по дві-три підводи. На думку Л. Довгого, так селян довше б годували в колгоспі, а коли весь хліб вивезти відразу, то через місяць вони почнуть помирати з голоду [31, арк. 11]. Ініціативу Л. Довгого реалізувати не встигли, оскільки 24 листопада 1932 року його було заарештовано.

Співробітники ДПУ зафіксували також низку випадків, коли візники, яких призначали вивозити хліб, відмовлялися від своїх обов'язків [40, арк. 8; 49, арк. 4; 52, арк. 33;]. Одна з таких ситуацій трапилася в селі Макарисі, де правління артілі "Правда" призначило Івана Киктева (1898 р.н.) відповідальним за перевезення хліба на залізничну станцію. Дізнавшись про це, І. Киктев категорично відмовився від роботи, пояснюючи свою позицію тим, що вивезення зерна залишить колгоспників голодними [7, арк. 11]. Земляк І. Киктева Денис Бондаренко (1897 р.н.), коли побачив, що із села вивозять хліб, звернувся до візників: "Куди ви дурні везете хліб? Як вивезете хліб, то будете пухнути з голоду" [73, арк. 11].

Деякі селяни, щоб не вивозити зерно, умисно калічили коней і навіть корів, яких використовували як тяглову силу. Зокрема, співробітники ДПУ отримали інформацію про таку шкідницьку діяльність у селі Інженерівці Зінов'євського району, де член артілі "Агротехнік" Андрон Лісовенко (1903 р.н.) спровокував падіж коней, а на зауваження односельців відповів: "Хай коні пропадають, не будуть возити хліб, а то й так вже багато вивезли" [74, арк. 12]. Схожий випадок мав місце і в селі Володимирівці, де член колгоспу "Червоний трудівник" Прохор Маракуца (1904 р.н.) по дорозі до млина побив корову так, що та через декілька днів здохла. Так само, як і А. Лісовенко, П. Маракуца пояснив свій вчинок тим, що не хотів вивозити хліб за межі села [29, арк. 3].

У другій половині 1932 року частина селян була переконана, що після виконання плану їхнє продовольче становище не покращиться, тому намагалися різними способами затягнути молотьбу.

Зокрема, машиніст колгоспу "Червона зірка" села Богодарівки Демид Юхименко (1911 р. н.) приховував деталі молотарки або рвав пасок, щоб довше молоти хліб [21, арк. 2–4]. За матеріалами слідства, до аналогічних дій вдавалися жителі Зінов'євського району Семен Снісаренко (1895 р. н.) [28, арк. 4], член артлі "Агротехнік" Пилип Зубченко (1901 р. н.) [57, арк. 8] та член колгоспу "1-й Обертасівський" Дорофій Варакута (1912 р. н.) [8, арк. 6]. Свідки стверджували, що Д. Варакута не тільки свідомо псував молотарку, але й не виходив на роботу. Свої вчинки пояснював відсутністю теплового одягу, однак і після того, як управління колгоспу забезпечило його одягом, він усе одно дозволяв собі не з'являтися на роботу [8, арк. 7–8]. Згодом Д. Варакута зізнався, що дійсною причиною такого ставлення до трудових обов'язків було бажання продовжити час молотьби.

Погіршення продовольчого забезпечення колгоспників відчутно позначилося на їхній мотивації працювати. Співробітники ДПУ зафіксували низку закликів не виходити на роботу, доки влада не покращить харчування [14, арк. 5; 37, арк. 8; 54, арк. 9; 56, арк. 5–6; 65, арк. 8; 77, арк. 7]. Такий випадок трапився в селі Антонівці Зінов'євського району. Учасником цієї події був Фока Куліш (1890 р. н.), який у присутності рядових колгоспників та уповноважених з хлібозаготівель заявив, що раніше люди краще свиней годували, ніж зараз влада годує селян, от якби ми не захотіли працювати, то нас би краще годували [75, арк. 4]. Невдоволення харчуванням висловив також член колгоспу "Червоний прогрес" Семен Коноваленко (1911 р. н.), який переконав бригаду не брати казан з баландою привезеною на обід, і не працювати, доки їм не приготують нормальної їжі [24, арк. 5]. До ще більш радикальних дій вдався вже згаданий П. Зубченко, який перевернув казан з галушками з темної муки, а потім з обуренням звернувся до відповідальних за харчування: "Як нас годують, так і працювати будемо" [57, арк. 7].

Спроби селян змусити владу зменшити план чи уповільнити темпи його виконання не дали відчутних результатів, тому населення масово почало ховати хліб. Більшість робила це потай, однак траплялися випадки, коли люди заявляли про це публічно й намагалися переконати інших, що це єдиний спосіб вижити [16, арк. 2; 39, арк. 13; 48, арк. 25; 51, арк. 5; 63, арк. 18; 64, арк. 3; 77, арк. 2; 91, арк. 10]. Співробітники ДПУ виявили один з таких випадків у селі Дмитрівці, де місцевий хлібороб Юхим Савельєв (1888 р. н.) у розмові з одноосібниками рекомендував не продавати хліб державі, оскільки та кожного року залишає селян голодними, а краще приховати зерно в глибоких ямах [79, арк. 3]. Схожа ситуація трапилася також у селі Мартоноша Новомиргордського району, де колишній партієць Микита Кваша (1874 р. н.) ходив селом та переконував одноосібників ховати зерно [13, арк. 4]. Зазначимо, що інколи селяни вважали за краще, щоб хліб згнив у землі, ніж дістався радянській владі [76, арк. 5].

Погіршення умов життя на селі, спричинене економічними експериментами радянської влади спонукало людей тікати в місто. Так само, як у випадку з прихованням зерна, більшість людей робила це таємно, однак траплялися спроби відкритих закликів їхати в промислово розвинені міста [2, арк. 11; 85, арк. 12] чи тікати за кордон. Найбільше таких ситуацій співробітники ДПУ виявили на території Долинського та Знам'янського районів. Досить активно за втечу до міст агітували жителі села Гурівки: член колгоспу "Широке поле" Д. Зінченко [68, арк. 11–12] та одноосібник Іван Ворона (1887 р. н.) [82, арк. 12–13]. Їхні заклики виявилися дієвими, оскільки наприкінці 1932 року із Гурівки виїхали родини Кіндрата Білоуса, Діонісія Галки, Федора Дробінчука, Омеляна Приходька, Михайла Шкапи [68, арк. 10–11], Трохима Артеменка, Олексія Заболотного, Якова Колісника, Тита Куксенка, а також Павла Хоменка [82, арк. 12–14]. Окрім того, співробітники ДПУ зафіксували випадки втечі жителів сучасної Кіровоградщини за межі СРСР. Таку спробу здійснив мешканець села Татарівки (тепер село Комишувате) Новоукраїнського району Леонід Діаковський (1912 р. н.). Ініціатором втечі був його батько Михайло, який приїхав до сина з Херсонщини. З архівно-слідчої справи відомо, що вночі 12 червня 1933 року неподалік від міста Тирасполь вони перепливали річку Дністер: батько потонув, а от сину вдалося перетнути кордон й потрапити на територію Румунії. У Румунії він дав свідчення про причини втечі з СРСР [92, арк. 7]. Для тодішньої румунської влади Л. Діаковський не становив інтересу, тому румуни прийняли рішення передати втікача радянській стороні, щоб уникнути непорозумінь.

Непомірні хлібозаготівлі, діяльність буксирних бригад та голод спонукали людей замислитися про організацію колективного опору діям влади. Ініціаторами закликів до опору переважно були люди, які раніше стали жертвами репресій: державні службовці царського періоду, священники, учасники повстанського руху, вояки армії УНР, а також заможні селяни, яких було розкуркулено.

Зокрема, спробу організувати колективний спротив хлібозаготівельній кампанії здійснили жителі вже згаданого села Богодарівки. Ініціаторами виступу проти влади тут були розкуркулений селянин А. Прокопенко та член артілі "Робітник" Лук'ян Ремінний (1905 р.н.). Про їхню діяльність відомо лише те, що А. Прокопенко та Л. Ремінний під час наради колгоспників намагалися переконати односельців відмовитися від здачі хліба, а на випадок коли заготівельники прийдуть до двору, радили скликати народ для організованого опору [47, арк. 12].

Активну участь у спробі організувати опір діям влади під час хлібозаготівельної кампанії 1932–1933 років брали жінки. Один з подібних випадків трапився в тому ж селі. Богодарівці. Інцидент стався в ідальні артілі "Робітник", де колгоспниця Харитина Ремінна (1895 р.н.) розкритикувала якість наданого харчування, а потім заявила, що в 1932 році довкола були лише мертві коні, а в 1933-му. самі будемо подихати [22, арк. 6]. Крім того, жінка закликала покинути колгоспи й дати відсіч бандитам, які безперешкодно грабують народ [22, арк. 4–5].

Лук'ян Ремінний з села Богодарівки, Зінов'євський р-н (ДАКрО, ф. П-5709, спр. 7167)

Спробу організувати колективний спротив зафіксовано також в селі Бутове Зінов'євського району. Ініціаторкою виступила неодноразово розкуркулена родичка повстанського отамана Іванова – Наталя Іванова (1875 р.н.). Вона об'єднала довкола себе жінок, які не підтримували ідею суцільної колективізації та не вірили в можливість виконання плану хлібоздачі. Н. Іванова вважала, що проти хлібозаготівель активно потрібно виступити саме жінкам, оскільки, на її думку, арештовують лише чоловіків, а от жінок репресивні органи не чіпають [35, арк. 7]. Зокрема, Н. Іванова радила брати сокири та інші підручні засоби й чинити опір, якщо до колгоспників прийдуть активісти в пошуках хліба [35, арк. 11].

Співробітники ДПУ зафіксували спробу організувати колективний опір хлібозаготівлі і в діях колгоспниці артілі "Агротехнік" із села Інженерівки Мотрі Лісовенко (1898 р.н.). Так само, як Н. Іванова, М. Лісовенко вважала, що в авангарді боротьби потрібно виступати жінкам. Один із свідків у справі М. Лісовенко згадував, що, за її словами, чоловікам не варто брати активну участь у боротьбі проти влади, оскільки їх можуть заарештувати, а от жінкам нічого боятися, хоч якщо і за рогачі візьмуться та поженуть з хати активістів [41, арк. 8]. Позицію Н. Іванової та М. Лісовенко спричинено досвідом попередніх антиурядових виступів, спрямованих насамперед проти організації колгоспів, проте в 1932–1933 роках ситуація змінилася й співробітники ДПУ арештовували всіх противників хлібозаготівель незалежно від їх гендерної приналежності.

Під час хлібозаготівельної кампанії 1932–1933 років співробітники ДПУ зафіксували і випадки погроз на адресу відповідальних осіб за виконання хлібозаготівель та активістів буксирних бригад [19, арк. 12; 30, арк. 11; 88, арк. 1], а також напади з використанням знарядь праці (лопати, вила, сокири) і навіть вогнепальної зброї [6, арк. 14]. Збереглися свідчення, що комірник колгоспу "Червона зірка" Свирид Топченко (1898 р. н.), який проживав у селі Богодарівці, планував напад на уповноваженого з хлібозаготівель [20, арк. 2]. Також з першоджерел відомо про факт, що неподалік від села Дмитрівки невідомі напали на активіста Косова. У нападі було звинувачено Івана Гур'яна (1910 р. н.) та Антона Костенка (1910 р. н.) [89, арк. 24]. Більше подробиць відомо про інцидент, який стався у селі Добрянці, де одноосібник Юхим Гриненко (1877 р.н.) чинив активний опір і ледь не вбив активіста Гордія Полозова [5, арк. 17]. За свідченнями очевидців, Г. Полозов разом з бригадою прийшов на обійстя Ю. Гриненка з вимогою здати хліб. На що Ю. Гриненко відповів так: "Ніяких ваших постанов я не визнаю, ідіть звідси". Коли бригада почала нищпорити по двору й знайшла в сараї корову, дружина Ю. Гриненка почала просити Г. Полозова залишити їхню годувальницю, однак один з активістів відштовхнув жінку й почав виводити корову з двору. У відповідь Ю. Гриненко схопив вила й погнався за активістами, що почали тікати. По дорозі Ю. Гриненко кричав сусідам: "Тримайте цих бандитів, я хочу раз і назавжди покінчити з ними, до яких пір вони будуть нас грабувати" [5, арк. 21].

10 січня 1933 року у селі Нова Прага Олександрійського району до одноосібника Архипа Коломійця прийшла бригада активістів, щоб конфіскувати майно за невиконання плану хлібоздачі.

А. Коломієць вихопив обріз і почав стріляти, унаслідок чого загинув активіст Анфім Коваленко, а також було поранено Марфу Сащенко та члена сільради Чабаненка [96, с. 34]. Чоловік разом з дружиною та дітьми втік з села, проте через деякий час його затримали й засудили до розстрілу. Факти засвідчують, що дії А. Коломійця спричинили великий резонанс, оскільки, наприклад, Корнія Пузиренка (1894 р. н.) [58, арк. 16], який позитивно оцінив вчинок земляка, було заарештовано та засуджено до 3-х років позбавлення волі.

Отже можна стверджувати, що хлібозаготівельні заходи 1932–1933 років викликали гостру критику та спротив з боку населення, проте опір носив переважно індивідуальний і пасивний характер, не набув масового поширення та за відсутності належної організації переважно не виходив за межі словесної критики економічних заходів влади у галузі сільського господарства. Останнє спричинено такими факторами: більшість активних противників радянського режиму на той час вже були знищені або перебували в таборах чи закордоном; ще до подій 1932–1933 років сформувалася розгалужена система інформаторів, які використовувалися співробітниками ДПУ для виявлення противників політики партії; продовольча ситуація на селі була настільки складною, що більшість людей думала, як вижити, а не про те, як організувати опір радянській владі.

Перспективу для подальших наукових розвідок представляє вивчення індивідуального опору населення під час Голодомору 1932–1933 років в окремих районах Кіровоградщини й дослідження проявів колективної непокори з обов'язковим залученням ґрунтового архівного матеріалу.

Список використаних джерел та літератури:

1. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 1462. – 26 арк.
2. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 2874. – 34 арк.
3. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 6663. – 13 арк.
4. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 6670. – 14 арк.
5. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 6689. – 29 арк.
6. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 6815. – 15 арк.
7. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 6821. – 18 арк.
8. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 6827. – 16 арк.
9. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 6835. – 20 арк.
10. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 6844. – 18 арк.
11. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 6853. – 13 арк.
12. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 6872. – 9 арк.
13. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 6873. – 13 арк.
14. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 6874. – 9 арк.
15. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 6884. – 14 арк.
16. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7012. – 14 арк.
17. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7020. – 14 арк.
18. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7021. – 13 арк.
19. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7024. – 15 арк.
20. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7029. – 15 арк.
21. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7030. – 15 арк.
22. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7038. – 14 арк.
23. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7039. – 12 арк.
24. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7042. – 16 арк.
25. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7052. – 17 арк.
26. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7060. – 16 арк.
27. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7062. – 13 арк.
28. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7065. – 12 арк.
29. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7066. – 11 арк.
30. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7097. – 13 арк.
31. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7100. – 16 арк.
32. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7103. – 14 арк.
33. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7116. – 19 арк.
34. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7120. – 68 арк.
35. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7126. – 21 арк.
36. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7129. – 14 арк.
37. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7132. – 16 арк.
38. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7133. – 13 арк.
39. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7138. – 15 арк.

40. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7139. – 11 арк.
41. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7143. – 14 арк.
42. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7148. – 14 арк.
43. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7150. – 14 арк.
44. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7157. – 19 арк.
45. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7160. – 16 арк.
46. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7161. – 16 арк.
47. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7167. – 38 арк.
48. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7170. – 29 арк.
49. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7181. – 19 арк.
50. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7182. – 37 арк.
51. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7189. – 15 арк.
52. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7196. – 45 арк.
53. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7206. – 20 арк.
54. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7209. – 17 арк.
55. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7211. – 14 арк.
56. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7213. – 13 арк.
57. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7220. – 13 арк.
58. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7232. – 19 арк.
59. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7236. – 24 арк.
60. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7246. – 55 арк.
61. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7248. – 18 арк.
62. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7249. – 15 арк.
63. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7254. – 25 арк.
64. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7255. – 14 арк.
65. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7256. – 12 арк.
66. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7266. – 18 арк.
67. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7273. – 13 арк.
68. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7285. – 17 арк.
69. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7287. – 19 арк.
70. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7291. – 28 арк.
71. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7303. – 18 арк.
72. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7313. – 18 арк.
73. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7317. – 16 арк.
74. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7320. – 14 арк.
75. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7329. – 12 арк.
76. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7520. – 18 арк.
77. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7564. – 14 арк.
78. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7585. – 13 арк.
79. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7610. – 12 арк.
80. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7614. – 15 арк.
81. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7623. – 16 арк.
82. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7627. – 20 арк.
83. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7639. – 34 арк.
84. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7642. – 23 арк.
85. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7648. – 20 арк.
86. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7651. – 19 арк.
87. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7659. – 23 арк.
88. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7681. – 13 арк.
89. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7682. – 29 арк.
90. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7688. – 19 арк.
91. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7690. – 20 арк.
92. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7703. – 11 арк.
93. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 7707. – 29 арк.
94. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 8884. – 69 арк.
95. ДАКрО, ф. П-5907, оп. 2-р, спр. 11148. – 27 арк.
96. Орел С. Ті, хто не хотів померати мовчки... – Кропивницький: КП "Регіональна інформаційно-поліграфічна агенція", 2018. – 115 с.
97. Шепель Федір. Чи всі українці мовчали про голод? // Журавський Владислав. Там, у небі чорний крук: голодомор-33 на Кіровоградщині / Владислав Журавський, Оксана Верстюк, Леся Журавська. – Кіровоград: Центрально-Українське видавництво, 2008. – С.132-135.

ДЖЕРЕЛА

Пивовар А.В., м. Київ

Межові документи фонду Херсонської губернської креслярні за 1776 рік

У другому випуску збірника "Інгульський степ" були опубліковані списки та копії указів Новоросійської губернської канцелярії, рапортів землемірів та деяких інших видів межових документів за 1776 рік, які зберігаються в межових фондах Державного архіву Кіровоградської області¹. Дана публікація, що фактично є їх безпосереднім продовженням, базується на відповідних документах, які зберігаються в фонді Херсонської губернської креслярні Державного архіву Херсонської області.

В основному такі документи зосереджені в матеріалах двох справ зазначеного фонду, а саме – в справах 3 та 10, включених до його першого опису. До складу цих документів додано також два укази щодо закріплення землі за генерал-поручиком Текелієм, які вилучалися із зазначених справ на початку XIX ст. при розгляді земельних спорів його нащадків, але так і не були повернуті до справ 1776 року (в даний час зберігаються в справі 1013, де і були виявлені при її перегляді).

Крім того, враховано деякі інші документи 1776 року, виявлені серед справ губернської креслярні, серед яких за типологією переважають насамперед білети на виділення землі, що були повернуті до Межової експедиції Новоросійської губернської канцелярії (переважно при оформленні наданих землеволодінь відповідними указами).

В додатку наведено також 3 документи більш раннього періоду 1774-1775 років.

Розпорядчий припис та рішення від 4 лютого 1776 року про переведення слободи Волочасвої митного цолнера Комбурлея з Овнянської в Куколівську округу

№ 13. Получено февраля 6 дня

№ 709

Канцелярии Новороссийской губернии в межевую и челобитческой экспедиции Каково с Канцелярии Новороссийской губернии о изключении капитана и пограничной Кременчуковской таможни цолнера Комбурлея слободы Волочаевой Елисаветградского пикинерного полку из роты 3-й Овнянской, а о причислении к роте ж Куколовской определение учинено, со оного для сведения прилагаетца при сем копия, февраля 4-го дня 1776 году.

В должности секретаря порутчик Прохор Лазарев

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 1Додаток:Копия.

1776 году февраля 4-го дня по Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Канцелярия Новороссийской губернии по доношению капитана и пограничной Кременчуковской таможни цолнера Комбурлея, коим прописывая чинимые слободы его, называемой Волочаевой, состоящей в ведомстве Елисаветградского пикинерного полку в 3-й Овнянской округе подданным того пикинерного полку ротмистром Авраменком притеснений и обиды просит за имеющимися у него с тем Авраменком приказными ссорами о изъятии той ево слободы из ведомства показанной округи. ПРИКАЗАЛИ: показанного цолнера Комбурлея слободу Волочаеву для прописанных резонов из ведомства 3-й роты Овнянской изключая причислить того ж полку в округу Куколовской роты и для того в ротные правлении в Овнянское о изключении и о неимении до той слободы никакого касательства, особливо ротмистру Авраменку, с коим капитан Комбурлей во обидах и ссорах дело имеет, а в Куколовскую о причислении оной в точное свое ведомство, в Елисаветградскую ж провинциальную канцелярию за известие, тож и к нему, Комбурлею, послать указы и в здешния экспедиции межевую и земскую с сего определения при известиях копии дать.

Подлинное за подписанием Канцелярии Новороссийской губернии свидетельствовал

порутчик Прохор Лазарев

С подленным читал Генеральной писарь Петр Кононов

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 2.

¹ Пивовар А.В. До історії вирішення земельних питань у повітах Новоросійської губернії між Бугом та Дніпром: описи і документи 1776 року // Інгульський степ. Вип. II. – К., 2017, арк. 6-42.

Рапорт від 10 березня 1776 року про зняття дороги від Дніпра до фортеці Святої Єлисавети

№ 23. Получен марта 17 дня

Канцелярии Новороссийской губернии в Межевую экспедицию

от вахмистра Якова Панамарева

Рапорт

В силе повеления оной Экспедиции снята мною дорога от реки Днепра и мосту до крепости Святыя Елисаветы, которой дороге план при сем в показанную Экспедицию представляю, а сего числа начато мереть от крепости Святыя Елисаветы до бывшей Запорожской Сечи, о чем и рапортую.

Вахмистр Яков Панамарев

Ч. 10 марта 1776 году

К: С: Елисаветы

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 3.

Рапорт від 3 березня 1776 року про зняття плану землі капітана Іванова в окрузі Вараждинській

№ 20. Получен 6 дня марта

Новороссийской губернии в Межевую экспедицию

Рапорт

Орденом из Межевой експедиции велено мне Жолтого гусарского полку в округе 13-й роты шанца Ворождина прежде отмежеванную капитану и земскому камисару Иванову землю обойти, во исполнение коего мною обойдена и найдено в натуре действительно на 42 двора земли, а об назначении на приложенном при сем плане на шесть дворов к добавлению земли, прошу резолюциею снабдить.

Капитан Гаврила Радулович

Ч. 3 марта 1776 году

лагерь при Глинске

О снятии капитана и земского камисара Иванова слободской дачи, в коей и нашлось на 42 двора земли, коя в отводе состоит в 13-й округе Вараждинской

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 4.

Рапорт від 10 березня 1776 року про зняття дороги від Кременчука до річки Саксагані

№ 24. Получен марта 17 дня

Канцелярии Новороссийской губернии в Межевую экспедицию

от прапорщика Ивана Стратимирова

Рапорт

Данным мне из оной Экспедиции орденом велено, описывая дорогу от Кременчуга до Кинбурна, прислать недельные рапорты, в силе коего сим рапортую, что от февраля 25-го дня марта по 10-е число пройдено мною от реки Днепра по речку Саксагань 122 версты 450 сажень, коему тракту при сем представляю план, а вышеписанного недельного рапорта мною в Межевую экспедицию неprisлановсегда имел в степи, а в людях немалая остановка бывает, так что где придем до зимовников, то дней через три и более, насилу собрать можем, что нам никакого из Сечи пристава для собрания нам людей неprisлано.

Прапорщик Иван Стратемиров

Ч. 10 марта 1776 году

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 5.

Рапорт від 22 березня 1776 року про зняття дороги від фортеці Святої Єлисавети до річки Бокової

№ 25. Получен марта 26 дня 1776 году

Канцелярии Новороссийской губернии в Межевую экспедицию

от вахмистра Якова Панамарева

Рапорт

В силе повеления оной Экспедиции снята мною дорога от крепости Святыя Елисаветы до речки Боковой и от пункта архитектурыи помощника Такмакова от оной же речки Боковой прежней съемки к слободе Верблюжке магистралом мною пройдено, которые планы при сем в показанную Экспедицию представляю, а сего числа начато мерять от показанной Боковой крепости Святыя Елисаветы до бывшей Сечи, о чем и рапортую.

Вахмистр Яков Панамарев

Ч. 23 марта 1776 году

речка Боковая

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 6.

Указ від 4 березня 1776 року про зарахування купленої землі при урочищі Березівці за прем'єр майором Лазарем Текелієм

Получено марта 5 дня

№ 1447

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Канцелярии Новороссийской губернии здешней Межевой экспедиции.

По Указу Ея Императорского Величества Канцелярия Новороссийской губернии ПРИКАЗАЛИ: Как земской камисар Никифор Иванов состоящую и данную ему на основании Новороссийской губернии плана Елисаветградской провинции в округе Жолтого гусарского полку роты 13-й шанца Вараждинского при урочище Березовки в сорока восьми дворах землю продал пример майору Лазарю Текелию, то о счислении за ним в Елисаветградскую провинциальную канцелярию, Межевую экспедицию, 13-й роты ротному командиру, земскому камисару Грачеву, а ему, Текелию, о владении послать указы; и здешней Межевой экспедиции чинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, 4 марта 1776 году. Василий Касинов

Капитан Максим Ракицкой

№ 26. О счислении за пример майором Текелием купленной им у капитана и земского камисара Никифора Иванова на 48 дворов земли, коя в отводе в округе Вараждинской

Генеральной писарь Павел Леонтович

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 7.
На гербовому папері ціно 4 коп.

Указ від 22 березня 1776 року про відведення землі в Мурзинській окрузі майорші Скалонші

№ 1977

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Канцелярии Новороссийской губернии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Канцелярия Новороссийской губернии по челобитью вдовствующей майорши Любвы Скалонши, коею прописывая в прошлом 775 году июня 19 дня по данному ей из Межевой экспедиции билету назначена к поселению выводимыми ис повеленных мест людьми, в двадцати четырех дворах слободы в урочище при речки Бешки земля, которую от той Экспедиции велено капитану Радуловичу отмежевать, точию она и поныне без отмежевания остается, почему и просит об отводе оной и о даче плана кому следует учинить подтверждение, ПРИКАЗАЛИ: В Межевую экспедицию послать указ и велеть объявленной вдовствующей майорше Скалонше в назначенном ей к поселению на двадцать четыре двора слободы месте землю, ежели во оной межевые офицеры в наличности есть, отмежевать и учиня отводному месту план со описанием представить к подписке в сию Канцелярию, и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, марта 22 дня 1776 году.

Васи́лей Каси́нов
Капитан Максим Ракицкой

№ 34. Об отводе майорше Скалонши под слободу на 24 двора земли в 1-й округе Мурзынской

Генеральной писарь Павел Леонтович

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 8-9.
На гербовому папері ціно 4 коп.

Звернення майора Грачова від 5 квітня 1776 року про поновлення межових знаків та видачу плану на земельну дачу в Табуриській окрузі

В Межевую при Канцелярии Новороссийской губернии экспедицию

Представление

На отмежеванную мне при шанце Табурище ранговую по обер аудиторскому чину и под поселение землю плана и описания я неимею! и сколько именно всей земли мне в отводе состоит, я точно неизвестен, межевые ж знаки, коих при отводе настояще не положено, а означены были только пакалами, с 767 году совсем изгибли и нет, а как со оной земли прошлого 775 году уже в казну подать платить началась, я ж число оной, кроме ранговой под поселение 14-ти дворов считаю потому только, что я толикое число в отвод просил, а есть ли то число в натуре или больше, неизвестно: для того Межевой экспедиции сим моим представлением прошу приказать прежней отвод ныне поновить и где надлежит, поставить межевые знаки, а сколько оной в отводе есть, план со описанием мне выдать, а при

том и повеленную к мельнице на четыре двора указом Канцелярии Новороссийской губернии землю отмежевать.

Секунд майор и земской комисар Алексей Грачов

Ч. 5 апреля 1776 году.

№ 37. О поновлении знаков на дачи майора Грачова и о даче на оную плана во 2-й округе Табуриской

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 10.

Рішення від 23 березня 1776 року про закріплення слободи Кам'янки за недорослем Донею

Копія

В Межевую при Канцелярии Новороссийской губернии экспедицию

Представление

Прошлого 1774 году июля в 14-й день по решенному в Канцелярии Новороссийской губернии судному делу, производившемуся по иску умершого порутчика Андрея Дони жены его и вдовы Агафии Авксентьевой дочери на пасынка ее отставного капитана Михайлу Андреева сына Дони оставшаяся после отца а мачехи ево мужа, оного умершого порутчика Дони слобода, населенная в Елисаветградской провинции в округе Чорного гусарского полку третей на десять роты шанца Федварского на урочище и речке Вершине Северинки на отведенной земли выведенными собственным того отца ево коштом из заграничных мест людьми в сорока осьми участках, называемая Камянка, по силе прописанных в том деле законов досталась во владение после отца сыну, а истициной пасынку, означенному отставному капитану Михайле Дони, на что он, Михайла Доня, и собственно у себя имеет в населении таковую ж в сорока осьми дворах слободу, то по силе Высочайше конфермованного от ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА о Новороссийской губернии плана, главы 2, отделения 4-го, и последовавшей по оному на доклад сей Канцелярии от бывшего над Новороссийской губерниею Главного командира, господина генерал аншефа и кавалера Федора Матвеевича Воейкова резолюций /:по коим никому свыше сорока осьми участков иметь запрещено:/ приговорено имеющим право продать, на что и дан был ему срок полгода, но вместо того он, Михайла Доня, нехотя оную выступить из своего рода, учиненною здесь у крепостных дел декабря в 31-й день того ж 774 года с ведома и опробации сей Канцелярии записью уступил ту слободу Камянку во владение сестре своей родной, вдове, порутчице Ефросинии Андреевой дочери Германовой с тем, чтобы владела онною единственно сама собою, а продавать, закладывать и никак и никому укреплять ей воли нет, да и самой ей владеть только по смерть ее, а если она прежде своей смерти выдет в замужество, тогда, так ровно и после смерти ее, взять ту слободу в род Дониев первому и ближнему по нем Михайле наследнику, коему, равно и после другим рода Дониева наследникам по тому ж владеть самим, а никому не продавать, не закладывать и ни в какия зделки неукреплять, дабы чрез то свойственники рода их, Дониев, как люди иностранные в России бес пропитания оставаться не могли, а потому она, Германова и владела тою слободою до сего времени, а сего марта 7-го числа 776 году помянутой отставной капитан Михайла Доня поданным доношением объявля, что та ево сестра вдова, порутчица Германова минувшого генваря в 23-й день вышла в замужество за польского полковника Ивана Мервинского, основываясь на вышерописанном решении и данной от него как по законам и той слободы не только ближняго, но и самого первого наследника записи просит, чтобы ту слободу Камянку, дабы она за сестрою ево, Германовою, нынешнею по второму мужу Мервинскою, не счислялась, утвердить за ближайшим по нем, Михайле, наследником, родным ево сыном, недорослем Иваном Михайловым сыном Донею, а что подлинно оная сестра ево вышла в замужество, и сын родной Иван у него, Дони, имеется, того во уверение представил при том данное минувшого февраля в 20-й день Венгерского гусарского полку от третей на десять роты свидетельство, и для того сего 776 году марта 23-го дня ПО УКАЗУ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Канцелярия Новороссийской губернии ПРИКАЗАЛИ: По таким обстоятельствам вышеписанную слободу Камянку по ближайшей наследной линии, на основании прежде учиненной от капитана Дони записи во владение сыну ево родному, недорослю Ивану Михайлову сыну Доне утвердить, о чем ему дать с сего определения подлежащую з запискою у крепостных дел выпись, а об отказе той слободы за ним, Иваном, и об отборе от Дониевой сестры и об отдаче ему прежней записи в Елисаветградскую провинциальную канцелярию послать указ, а в Межевую и в Земскую экспедиции к сведению о том дать с сего пределения при изветиях копии.

Подлинное за подписанием Канцелярии Новороссийской губернии.

Свидетельствовал порутчик Прохор Лазарев

По листам читал Генеральной писарь Федор Попов

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 11 і зв.

Посвідчення від 6 травня 1776 року про володіння поручика Сахайдакова в Панчевському шанці

Копия, а подлинное отправлено в губернскую канцелярию

1776 году майя 6 дня именованного прежде Чорного гусарского полку 9-й роты в шанце Панчевском учиненно свидетельство о земле ранговой, состоящей на реке Висе по течению в смежности с одной стороны, хутора господина подполковника Булацеля, а з другой, ранговой земли ж, порутчика Ристича в том, что по определению в здешнюю роту порутчика Сахайдакова с прошлого 767 году владел тою ранговою землею он, порутчик, действительно и в сей же роте имел мужиков, которые с той дачи и довольствовались, о чем жительствующия в девятой роте подписались.

На подлинном подписались:

Отставной секунд майор Максим Чорба

Порутчик Иван Гребенкин

Отставной порутчик Василий Ристич

Прапорщик Андрей Керстич

Отставной прапорщик Флора Боянов

Капитан Кирила Каптаховской

С подлинным свидетельствовал прапорщик Иван Нежинцев

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 12.

Копії звернення від 27 квітня 1776 року та показань капітана Шулдякова про володіння землею генерального писаря Погребного при фортеці Святої Єлисавети

Копия

Крепости Святыя Елисаветы от межевых потребно ведать от господина капитана Шулдякова, прошлого 775 году в силе ордера Межевой экспедиции велено Вам от отказавшейся дачи генерального писаря Погребного отмежевать и с того времени за Вами считать, как показанной генеральной писарь Погребной принял, имеете ли оную землю Погребного принять или от оной отказатца, благоволили б на сем подписать и обратно сего числа прислать, апреля 27 дня 1776 году.

На подленном подписано тако: капитан землемер Иван Федоров

На требование крепости Святыя Елисаветы межевых дел ответствую, что просимую генерального писаря Погребнова дачу, от коей он уже отказался, я во владение свое оную принять с того времени, как писарь Погребной принял, отрицаюсь и кому оная от межевых дел отдана будет, просить нигде не буду, апреля 27 дня 1776 году.

На подленном подписано тако: капитан Андрей Шулдяков

С подлинным свидетельствовал капитан и землемер Иван Федоров

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 13 і зв.

Донесення поручика Гайвазова від 25 квітня 1776 року про відмежування рангової землі

№ 45. Получен маия 4 дня

Высокоблагородному и достойнопочтенному господину
секунд майору Егору Семеновичу Арапову

отставного порутчика Гайвазова

Доношение

По прошению моему в Канцелярии Новороссийской губернии и по указу оной, посланным в Межевую экспедицию, назначена мне по чину прапорщицъему ранговая земля в округе роты Яновской в балке, прозываемой Злодейской, которая хотя ко владению моему и назначена и об оной билет имею, но к верхней моему владению о всей по оной земли округе плана и указа в себя не имею, и для того Вашего высокоблагородия покорнейше прошу, дабы я от владения показанной отведенной мне ранговой земли не лишился, оную ранговую землю кому подлежит повелеть вновь к действительному знанию пережевать и учиня план и указ выдать мне, о чем и учинить милостивое рассмотрение

Порутчик Петр Гайвазов

Апреля 25 дня
1776 году

Об отмежевании прапорщику Гайвазову ранговой земли и о даче на оную плана в 15-й округе Яновской

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 14.

Донесення майора Марковича від 13 червня 1776 року про відведення землі в Глоговацькій окрузі

№ 51. Получен июня 13 дня

В Межевую экспедицию

Долматского гусарского полку от секунд майора Марковича

Доношение

Как ныне я получил с провинциальной канцелярии указ: за сей 776-й год земляные деньги за слободу 31 руб. 20 коп., да в том же указе прописывается за овчарной завод по Межевой экспедиции уведомлением тысячу двести восемьдесят две десятины земли: 19 руб. 23 коп., а хотя мне под овчарной завод бывшим капитаном Карачинским и отведено было, но в 773 году Межевая экспедиция, бывшая под ведомством капитана Клеменова, тую овчарную землю без ведома моего и не давая мне о том знать, от меня отрезал и отдал во владение под слободу двадцати четырех дворов да ранговых на четыре порутчику, что ныне капитаном в отставки Софрониеву, и как она состоит безводна, он там ничего не заселил, а я от него на имя сына моего, вахмистра Аврама Марковича, оную землю купил, кроме ранговой ево на четыре двора, и так за вышеупомянутое поставление за мною тысяча двести восемьдесят две десятины девятнадцать рублей дватцать три копейки я платить оную имею, только прошу Межевой экспедиции, где она земля состоит, дабы я был об ней сведом, как я оною не обладал и поныне, резолюциею не оставить чрез сего нарочно посланного ундер афицера и приказать оную мне отрезать.

Секунд майор Константин Маркович

Ч. 13 июня
1776 году

О показании под овчарной завод земли майору Марковичу, где оной находится, а при том дает знать, что прежняя овчарного заводу земля отдана капитану Софроньеву под слободу и в ранговую в 14-й округе Глоговацкой

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 15 і зв.**Рапорт від 17 червня 1776 року про відмежування прапорщику Гайвазову рангової землі**

В Межевую Экспедицию

Рапорт

Орденом оной Экспедиции велено мне Далмацкого гусарского полку 15-й роты шанца Яновского отведенным мною помещичим дачам сочинить планы и представить в оную Экспедицию при репорте, для положения отставному порутчику Гайвазову ранговую дачу, но как у меня туши неимеется, то оных теперь делать невозможно, а положенная мною показанного порутчика Гайвазова ранговая дача, которая в отдаленности от роты и утеснения оной никакого быть неможет, взяв от границы вновь отмежеванной капитана Бутовского, сходствующей против нового положения по границе в длину с купленной господином секунд майором Дерадивоевичем у отставного капитана Бондарева до Серебряной балки; по коему положению показанной господин майор Дерадивоевич, яко оную у порутчика Гайвазова купил, согласился.

Капитан Гаврила Радулович

Ч. 17 июня
1776 году

Об отводе прапорщика Гайвазова ранговой земли по смежности слободской земли майора Дерадивоевича, купленной у капитана Бондарева, поелику он и сию Гайвазова купил в 15-й округе Яновской

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 16.**Указ від 10 червня 1776 року про відведення землі поручику Майбороді при балці Княжій**

№ 56. Получен июня 23 дня

№ 3986

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Канцелярии Новороссийской губернии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению отставного порутчика Майбороды, коим просит об отводе ему бывшей за архитектором, что ныне в отставке коллежской ассесор, Нееловым, состоящей в округе Елисаветградского пикинерного полку шестой роты Попельнастой в смежности назначенной полковому квартирмейстеру Апурину дачи при балке и речке Княжой к заселению оной выводимыми ис повеленных мест людьми, и по числу сорока восьми дворов отмежевать и на владение оною дать план и указ, ПРИКАЗАЛИ: означенную счислявшуюсь за коллежским ассессором Нееловым, отданную в казенное ведомство землю, к заселению людьми порутчику Майбороде отдать, на таком же основании, как и ассессору Неелову была отдана, для чего оную от Межевой экспедиции в свое время ему, Майбороде, отмежевать,

учиня тому отводному месту план со описанием представить к подписке в сию Канцелярию и Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, июня 10 дня 1776 году.

Егор Арапов

Об отводе порутчику Майборде прежде бывшую за коллежским ассесором Нееловым землю на 48 дворов в округе Попельнастовской

В должности секретаря порутчик Моисей Прокофьев

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 17.

Рапорт про відведення землі прапорщику Іванову в окрузі Жовтій, отриманий 25 червня 1776 року

№ 58. Получен июня 25 дня

Канцелярии Новороссийской губернии в Межевую Экспедицию

от прапорщика и межевщика Дмитрия Расмуса

Рапорт

В силе данного мне ордера из Межевой экспедиции, в котором велено в Елисаветградском пикинерном полку в роте Жолтой при речки Жолтой дачу отмежевать прапорщику Степану Иванову на тридцать шесть дворов, которая мною отмежевана и план сочинен, кой при сем в Межевую экспедицию на рассмотрение представляю.

Прапорщик и межевщик Дмитрий Расмус

июня " " дня
1776 году

Об отмежевании прапорщику Степану Иванову на 36 дворов слободской земли в 14-й округе Жолтой

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 18.

Білет від 30 липня 1776 року на відведення землі капітану Патрину при Чорному Ташлику

Билет

Объявителю сего Сербского гусарского полку капитану Патрину в Новопавловском уезде в бивших Запорожских дачах при речке Чорном Ташлыке и балке Лозоватой к заселению слободы на 100 дворов шесть тысяч десятиин земли дозволяется, буди ж найдутся там какия селения и зимовники, то оным, сколько они земли имеют в их владении, не препятствовать и в отвод не занимать, понеже оные остаютца государственными поселянами, а мерою ему, начиная от дачи купца Савича чрез речку Ташлык по смежности Елисаветградской провинции дватцать две версты с половиною, поворота влево, по смежности купцов Осипова, Белого и Савича до починного пункта четыре версты двесте сажень, почему ему, капитану Патрину, никем никакого во владении препятствия не чинить и сей билет объявить бывшей Сечи за коменданта господину подполковнику Норову. Дан в Межевой экспедиции в городе Кременчуге июля 30 дня 1776 году.

Генерал майор Муромцов

Землемер майор Егор Арапов

На карту налагал землемер и межевщик Яков Панамарев

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 19.

Рапорт про відведення в червні 1776 року землі в Деревській роті поручику Пугачевському

Канцелярии Новороссийской губернии в Межевую экспедицию

от прапорщика и межевщика Степана Иванова

Рапорт

В силе данного мне ордера из Межевой экспедиции, в котором велено Елисаветградского пикинерного полку порутчику Петру Пугачевскому под слободу на сорок восемь да ранговую на черыре дворов землю отмежевать того ж полку в роте Дериевской при урочищи балки Ясеноватой, во исполнение оног ордера которая мною отмежевана и план сочинен, кой при сем в Межевую экспедицию на рассмотрение представляю.

Прапорщик и межевщик Степан Иванов

Июня " " дня 1776 года

Об отводе порутчику Петру Пугачевскому под слободу на 48 дворов и ранговой земель в 7-й округе Дериевской

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 20.

Рапорт від 15 липня 1776 року про відведення землі в Крыловській окрузі аудитору Петрову

№ 69. Получен июля 16 дня

Новороссийской губернской канцелярии в Межевую экспедицию

Рапорт

Ордером от оной Экспедиции велено мне аудитору Петрову в округе 3-й роты шанца Крыловского по смежности порутчика Плотникова и майора Ангелова при речке Цыбульнике навсегдашнюю ранговую дачу по данному ему билету показать; во исполнение которого я, оную обойдя инструментом показал, но он по малости на оной дачи сенокоса, не желает принять оной, а просил меня, чтобы я ему в ширину дал на версту, чтобы хотя немного побольше дошло ему сенокосу, я сам сего сделать без повеления оной Экспедиции не отважился, а хотя было прибавить к показанной по билету ширине 250 сажень /:как в натуре вторая линия в длину оказалась короче против билета:/ 18 сажень, чтобы полная дача вышла, но он и сего непохотел, объявляя мне, что Межевая де экспедиция непременно б дала ему в ширину на версту, но за незнанием в каком разстоянии хутор Турковского от границы порутчика Плотникова поселен, дало только 250 сажень ширины, чтоб хуторского строения не нарушить; ныне ж, увидя он, что в натуре хутор Турковского далеко еще от его границы остается, объявил мне намерение ехать в Межевую экспедицию для испрошения вышепомянутой ширины. Я в таком случае принужден и хутор, со снятием под оным и реки, положить на план, которой при сем представляя, предаю на рассмотрение. Землемер порутчик Петр Прокопович

15 июля 1776 года.

Об отмежевании ранговой навсегдашней дачи аудитора Петрова по реке Цыбульнике в 3-й округе Крыловской

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 21.

Рапорт від 10 липня 1776 року про поновлення межових знаків в дачі капітана Жигитя

№ 73. Получен июля 21 дня

В Межевую экспедицию

от капитана Радуловича

Рапорт

Поданным ко мне сего месяца 10 числа от капитана Жигитя известием требовал, что прежде сего отмежеванную ему при урочище реки Малого Ингульца на 48 дворов землю обойдя, межевые знаки обновить; по которому я оную землю по точным межевым знакам обошел и оные обновил, то сочиня оной земле план усмотрел, что не на 48, но 37 дворов ему, капитану Жигитю, земля отмежевана была, кои как план, так и оригинал известия при сем в оную Экспедицию представляю.

Ч. 10 июля 1776 года.

Капитан Гаврила Радулович О снятии капитана Жигитя слободской земли и о поновлении знаков, коей сыскалось не на 48, но на 37 дворов, прежде отмежеванной в 13-й округе Вараждинской

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 22.

Додаток

Далматского гусарского полку находящемуся у размежевания земель г-ну капитану Радуловичу

оного полку от капитана Жигитя

Известие

Отведена мне на сорок восемь дворов земля в прошлом 1771-и году июня 25 числа при урочище реки Малого Ингульца и межевными знаками укрепленна была, но за давностию времени оные почти мало что выдать, а дабы чрез таковые малые и почти невидные межевые знаки с околичными помещиками немогло б каких ссор последовать и вышнюю команду в затруднение привести, благоволите, как сия должность Вам препоручена, обойдя показанную мою землю, те межевые знаки обновить и естли против положения дворов полное число десятин, как я в разсуждении длины и ширины оной земли о недостатке сомневаюсь, и о том неня известить. Капитан Степан Жигить

От 10 июля 1776 года

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 23 і зв.

Указ від 20 липня 1776 року про відведення землі прапорщику Іовичу в окрузі Вараждинській

№ 5194

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению отставного прапорщика Иовича, коим просит об отводе ему к построенной им в округе шанца Вараждинского на речке Ингульце пониже балки Медвежей расстоянием от строения того шанца в двух верстах на занятой плотине мельнице подлежащего числа земли, ПРИКАЗАЛИ: в Межевую экспедицию послать указ и велеть объявленному отставному прапорщику Иовичу к означенной построенной им мельнице определенное по межевой инструкции число земли отвести, и учиня тому отводному месту с описанием план, представить для подписки в сию Канцелярию при репорте и Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, июля 20 дня 1776 году.

Егор Арапов

Об отводе прапорщику Иовичу к мельнице по межевой инструкции земли в 13-й округе Вараждинской

Порутчик Моисей Прокофьев
ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 24.

Указ від 20 липня 1776 року про відведення землі купецькому сину Перехристу при річці Інгульці в Запорозьких місцях

№ 77, получен июля 24 дня

№ 5190

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению крепости Святыя Елисаветы купца Кирилы Перехриста, коим просит об отводе ему бывших Запорожских дач при речке Малом Ингульце земли на пятьдесят дворов к заселению оной выводимыми из повеленных мест людьми и о даче на оную план, ПРИКАЗАЛИ: в здешнюю Межевую экспедицию послать указ и велеть объявленному купеческому сыну Григорью Перехристу в просимом им месте к поселению на пятьдесят дворов земли подлежащее число десятин, буде оная кому другому не отмежевана в свое время, отвести и учиня тому отводному месту план со описанием представить к подписке в сию Канцелярию или до отводу просителю Перехристу на владение дать билет, и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, июля 20 дня 1776 году.

Егор Арапов

Об отводе купеческому сыну Григорью Перехристу при речке Ингульце в Запорожских местах под слободу на 50 дворов земли в "..." уезде

Порутчик Моисей Прокофьев
ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 25.

Указ від 21 липня 1776 року про відведення землі генерал-майору Чорбі в окрузі Глинській

№ 5256

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению г-на генерал майора Чорбы, коим объявляя, что в даче шанца Глинского имеется сына ево, сержанта Чорбы, слобода с отмежеванною к ней искупленною землею, всего на двадцать девять дворов, а как в том шанце Глинском положенного по штату числа дворов еще незаселено, и земля остается излишею без отводу и никем не владеемою, и чтоб в пуге не оставалась, то он, г-н генерал майор намерен в оной даче Глинской в смежности реченного сына ево взять земли еще на девятнадцать дворов с тем, что со времени отмежевания имеет платить в казну поземельные деньги, когда ж во оной надобность будет шанцу, то и обратно возвратит обязуется, просит об отводе на прописанное число дворов в том месте учинить рассмотрение: ПРИКАЗАЛИ: в Межевую экспедицию послать указ и велеть упоминаемому г-ну генерал майору Чорбе в просимом им месте на девятнадцать дворов земли, буде оная порозжая и никем невладеемая, за надлежащую со дня дачи на оную билета заплату отвести с предписанием однако ж в билете, чтоб когда оная востребуецца по прежнему в казенную, то и возвратил бы, и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, июля 21 дня 1776 году.

Егор Арапов

Об отводе генерал майору Чорбе под заплату на временное содержание земли на 19 дворов в 9-й округе Глинской

Порутчик Моисей Прокофьев
Архивариус Корней Смольянинов
ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 26.

Указ від 22 липня 1776 року про відведення підмельничної землі криловському жителю Оненку

№ 80, получен июля 24 дня

№ 5281

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению шанца Крыловского жителя Оненкова, коим просит об отводе ему к построенной им в округе Македонского гусарскоо полку слободы Калантаевой на балке Лобачихе водяной коречной мельнице, при которой он, Оненко, и насадил сад на четыре двора, тож и под развод сада шестидесят десятин земли, ПРИКАЗАЛИ: в Межевую экспедицию послать указ и велеть реченному крыловскому жителю Оненкову к означенной построенной им мельнице положенное по межевой инструкции число земли отвесть и учиня тому отводному месту план со описанием для подписки представить при репорте в сию Канцелярию, касательно ж до отводу под сад земли, то естли в том просимом месте порозжая, освидетельствовать и в сию Канцелярию репортовать. И здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, июля 22 дня 1776 году.

Егор Арапов

Порутчик Моисей Прокофьев

ДАХО, ф. 14, оп. 1, снр. 3, арк. 27.

Указ від 2 серпня 1776 року про відмежування землі майора Арапова в окрузі Табуриській

№ 89, получен 3 августа

№ 5604

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению землемер майора Арапова, коим объявляет, что назначенная ему в шанце Табуриском ранговая земля поныне еще неотмежевана, а потому и просит для отмежевания оной к беспрепятственному впредь его владению послать межевщика, тож на оную и план дать, ПРИКАЗАЛИ: в Межевую экспедицию послать указ и велеть для отмежевания вышеписанной отведенной землемер майору Арапову ранговой земли послать от оной экспедиции афицера, которому приказав по отмежевании той земли, учиня план, к подписки представить в сию Канцелярию, и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, августа 2 дня 1776 году.

Егор Арапов

Порутчик Моисей Прокофьев

*Об отмежевании землемер майора Арапова
ранговой земли во 2-й округа Табуриской*

ДАХО, ф. 14, оп. 1, снр. 3, арк. 28.

**Указ від 27 липня 1776 року про визначення меж слободи полковника Лизандера
в Глинській окрузі**

№ 90, получен 3 августа

№ 5424

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению отставного господина полковника Лизандера в недопущении подданным его шанца Глинского жителями на собственной его сенокосной даче, купленной им у архитектора Бургарда, лежащей при речки Цибульнике, косить сена и в протчих причиненными якобы теми цибулевксими жителями обидах, ПРИКАЗАЛИ: в Межевую экспедицию с приложением копии того доношения послать указ и велеть чрез находящегося у размежевания земель капитана Радуловича при бытности округа Глинского смотрителя и оной полковника Лизандра слободы прикащика надлежащим порядком исследовать: та земля, которую полковник Лизандер вступается, ему ли принадлежит или цибулевским жителям и сколько кем на той земле нынешнего лета сена укошено и травы, чьим скотом выбито и другие какие обиды его, Лизандра, людям причинены ль и по разбирательстве что окажетца подать в сию канцелярию обстоятельной репорт, при чем и план тому отводному месту с показанием, кому оно по прямым доказательствам во владение принадлежит, и здешней Межевой экспедиции учинить по

сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, а с показанного доношения копия прилагается при сем, июля 27 дня 1776 году.

Егор Арапов
Порутчик Моисей Прокофьев
Архивариус Корней Смольянинов
ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 29.

Копия

В Новороссийскую губернскую канцелярию
от полковника Лизандера

Доношение

Сего числа слободы моей ведомства Елисаветградской провинции Федорок прикащик Максим Стефанов, прибыв ко мне, репортовал, что бывшего Жолтого гусарского полку шанца Глинска жители въехав в купленной у покойного архитектора Бургарда со оною слободою сенокосной луг, по течению речки Цибульника в левую руку разстоянием от оного шанца в шести верстах, разделили по частям и моих рабочих людей к сенокосению недопускают и находящихся в поле для своего хлебопашества, гоня в мой став для водопою от плугов волов, в сенокосном моем лугу немалое число травы выбили, так что совсем к сенокосению в нынешнее лето неудобную зделали, а по какому повелению, о том мне знать не дают, а оной сенокосной луг по данному мне прикупленной земли от архитектора Бургарда плану и по генеральной карте значит за оным Бургардом и по покупке я до сего времени владение свое спокойно имел, а ныне Глинской смотритель капитан Пруданович з глинскими жителями меня без всякого резона нагло обижают как то: оные глинские жители со отводу архитектору Бургарду оной земли как хлебопашества, так и сенокосения не производили, а довольствовался он, Бургард, а по покупке, я.

Того ради Канцелярии Новороссийской губернии покорно прошу от таких меня капитана Прудановича и шанца Глинска жителей наглых обид защитить и шанца Глинска жителям как в сенокосении на моем лугу, так и в хлебопашестве на моей земли запретить, дабы я без сена в будущую зиму собственной свей, тож и подданных моих, скот не мог напрасно голодом поморить, а для лутчего усмотрения и данной мне от архитектора Бургарда при купчей план со оным своим прикащиком Стефановым во оную Канцелярию при сем отправил, которой по рассмотрении прошу оному прикащику обратно отдать.

На подлинном подписано тако: полковник Петр Лизандер.

Июня 30 дня 1776 году.

Засвидетельствовал порутчик Моисей Прокофьев

С подлинным читал пищик Козма Крупьянов

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 30 і зв.

**Указ від 11 серпня 1776 року про складання карти Єлисаветградської провінції
з показанням її розподілу за новоутвореними повітами**

№ 95, получен 12 числа

№ 5814

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по репорту Елисаветградской провинциальной канцелярии, котovým между протчого по нынешнему новому той провинции на уезды распределению просит о снабдении ея для свидения и необходимой иногда надобности о всех той провинции землях планом, ПРИКАЗАЛИ: в здешнюю Межевую экспедицию послать указ и велеть оную требуемую, с показанием порознь уездов, сочиня о землях карту для подписки и доставления в Елисаветградскую провинциальную канцелярию представить в сию Канцелярию при репорте и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, августа 11 дня 1776 году.

Егор Арапов
Порутчик Моисей Прокофьев
Архивариус Корней Смольянинов
ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 31.

Указ від 10 вересня 1776 року про посвідчення землі кадета Єгупова в окрузі Вараждинській

№ 105, получен 11 сентября

№ 6587

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению Далмацкого гусарского полку 6-го эскадрона кадета Василья Егупова, которым он представляя, что в прошлом 768 году августа 15 числа по указу Елисаветградской провинциальной канцелярии отведено умершему отцу его, порутчику Николаю Егупову, по тогдашнему его прапорщичьему чину ранговую на четыре двора землю, состоящую в округе шанца Вараждина при урочищи речки Сухой Березовки в смежности слободы нынешнего Полтавского магистрата президента Руденка, точию де на ту землю билета и плана поныне не имеет, просит о даче ему оного учинить рассмотрение. ПРИКАЗАЛИ: здешней Межевой экспедиции дать указ и велеть о прописуемой кадетом Егуповым земле учинить выправку, не отведена ль оная другому кому, и принадлежит ли оная просителю Егупову, и буди принадлежит, то и на владение оному ему, Егупову, дать билет, а план изготова, предъявить для подпису в сию Канцелярию и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, сентября 10 дня 1776 году.

Ларион Алексеев
Порутчик Моисей Прокофьев
Канцелярист Федор Афонасьев

О выправке, не отведена ль кому другому кадета Егупова отца, порутчика Егупова ж, ранговая земля и принадлежит ли кадету Егупову оная, и буди принадлежит, то дать на владение ему билет в 13-й округе Вараждинской

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 32.

Указ від 24 вересня 1776 року про виділення землі прапорщику Боровському в окрузі Яновській

№ 114, получен того ж числа

№ 6898

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по репорту оной Межевой экспедиции, которым представляя, что в округе бывшего Жолтого гусарского полку 15-й роты Яновской положенная тою экспедициею при сочинении в 774 году карты, Елисаветградской провинциальной канцелярии генеральному писарю Погребному на развод леса восемьдесят десятиин земля по дошедшему сведению сначала отвода и донныне остается без засева впусе, то не повелено ль будет оную от генерального писаря Погребного отобрать и отдать в ранговую Далмацкого гусарского полку прапорщику Боровскому, требует резолюции. ПРИКАЗАЛИ: в Елисаветградскую провинциальную канцелярию послать указ и велеть о упоминаемой земле выправитца и буде по справке окажетца, что на оной никакого лесного засева небыло, то оную от Погребного отоярав, отдать Далмацкого гусарского полку прапорщику Боровскому в ранговую дачу и в сию канцелярию репортовать, о чем для ведома и в Межевую экспедицию послать указ, и посылается, сентября 24 дня 1776 году.

Егор Арапов
Порутчик Моисей Прокофьев
Канцелярист Наум Говорухов

Об отборе от генерального писаря Погребного бывшей под лесом земли и об отдаче прапорщику Боровскому в ранговую в 15-й округе Яновской

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 33.

Білет на виділення землі при річці Вшивій, виданий поручику Немайтову в серпні 1776 року

БИЛЕТ

№ 382

Об'явителю сего, гарнизонного баталиона порутчику Немайтову Елисаветградской провинции в крепостной округе из положенной на провинциальной канцелярской штат при вершине речки Вшивой к заселению слободы на двадцать пять дворов семьсот пятьдесят десятиной землею владеть дозволяется, почему ему, порутчику Немайтову начиная от оной речки по смежности воеводского товарища Беляева до угла дач садового мастера Арнаутова и капитанши Федоровой восемь верст сто пятьдесят сажень, поворота вправо по смежности вышеписанной капитанши Федоровой до Калиновской округи триста

пятьдесят сажень, поворота вправо ж по смежности оной округи до черты бывшей Запорожской восемь верст двести двести сажень, поворота вправо ж по оной черте до до показанной речки Вшивой двести семдесят сажень и вверх по оной до починного пункта четьреста сажень во владении никому никакого препятствия не чинить и сей билет объявить в вышеписанной округи зрителю и кому надлежит чрез сие дается з нарядом из Межевой экспедиции в городе Кременчуге, августа " " дня 1776 года.

Генерал майор Муромцов
Землемер майор Егор Арапов

На карту налагал прапорщик и межевщик Яков Панамарев

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 34.

Білет від 23 липня 1776 року на виділення землі при річці Мертвовод капітану Никориці

Уничтожен

БИЛЕТ

№ 280

Об'явителю сего, Сербского гусарского полку капитану Тимофею Никорице в Новопавловском уезде в бывших Запорожских дачах при речке Мерьювой Воды под овчарной завод показать, буди ж найдутся там какии селении и зимовники, то оным, сколько они земли имеют, в их владении не препятствовать и в отвод не занимать, понеже оные остаются государственными поселянами, а мерою ему, капитану Никорице, начиная от вышеписанной речки двенадцать верст сто сажень, поворота вправо четьре версты, потом поворота вправо ж до вышины самой речки восемнадцать верст и вверх по оной же речки в прямую линию и до починного пункта семь верст двести пятьдесят сажень, почему ему, капитану Тимофею Никорице, никому никакого во владении препятствия не чинить. За оную ж имеет он, капитан Никорица, взносить положенные по две с половиною копейки за каждую десятину в год з дачи билета поземельные деньги, ежели ж оная по неимению в ней надобности отдана ему будет вечно, то по пяти копеек, в случае ж та земля в казну потребна будет, то и отобрана быть имеет, ежели же найдутся там какие лесныя угодыя, то их неопустошать, да и чтоб оной продать и заложить не мог, в том при Межевой экспедиции взята с него подписка, при чем и сей билет отдать за коменданта подполковнику Норову для ведома, а майору Каспарову для показания той дачи объявить. Дан из Межевой экспедиции в городе Кременчуге, июля 23 дня 1776 года.

Генерал майор Муромцов
Землемер майор Егор Арапов

На карту налагал вахмистр Александр Лазарев

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 35.

Рапорт від 21 вересня 1776 року про відведення землі при Мартоношському форпості

№ 114, подан 24-го

Новороссийской губернии в Межевую экспедицию

Венгерского гусарского полку капитана Селевина

Рапорт

Орденом оной Межевой экспедиции велено состоящую около бывшего 8-й роты Мартоношской редута землю, кем оная занята и неостается по невладению ротою в пусте, да и когда кем и куда тот фарпост перенесен и нет ли там какой нибудь в порожне земли, о всем вышеписанном рапортовать; во исполнение онного повеления мною то место свидетельствовано, по которому свидетельству найден фарпост Мартоношской перенесен в 775-м ноябре месяце на самую границу подполковником и пограничным камисаром Серезлием за реку Вись, около одного земли впусе, как только положенной на спицьяльном плане подлекарю 40 дана, против одного по правую сторону реки Виси по прежнему положению было назначено дать прапорщикам 160 десятин, из которого числа отведено по повелению оной экспедиции купленную прапорщика Бандюра оставному майору Александрову девяносто две, а затем осталось между отведенной купленной дачи майора Александрова и слободской подполковника Булацеля шездесят восемь и выше сказанная подлекарская, которые никем не заняты и рота владения не имеет, а довольствуются смежные владельцы, о чем сим рапортую.

Капитан Василей Селевин

Ч. 21 сентября 1776 года.

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 36 і зв.

Указ від 5 жовтня 1776 року про перевірку землі капітана Герніча в окрузі Дмитрівській*№ 124, получен 5 октября**№ 7205*

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по предложению Его Превосходительства господина генерал майора, Новороссийского губернатора и ковалера Матвея Васильевича Муромцова, в котором по представлению к нему Ахтырского гусарского полку капитана Михаила Гернича, прописано, что на принадлежащих ему по наследству, а потом и указом сей Канцелярии согласно с его прошением отведенных землях в округе Далмацкого гусарского полку близ Дмитриевского шанца при речке Ингульце, где и водяная мельница состоит, населенные собственным ево попечением ис польских жителей сорок восемь дворов ныне межевщиком капитаном Радуловичем утесняются отмежеванием из оной земли на дватцать четыре двора для капитанши Ильиной ис принадлежащей ему земли, оставить и утвердить его владению обстоятельным отмежеванием, дабы те его поселенцы, лишась так великого числа земли, не были принуждены для снятия лучших себе выгод оставить нынешния свои поселения и тем привести его в разорение, почему де сей Канцелярии вышеписанное его, Гернича, показание уважив, доставить ему по самой сущей справедливости удовольствие, ПРИКАЗАЛИ: в здешнюю Межевую экспедицию послать указ и велеть о прописуемой капитаном Герничем земле выправься, подлинно ль оная первые ему, а потом капитанше Ильиной отмежевана и для сего в сию Канцелярию репортовать, а между тем, естли так явится, то оную от ее, Ильиной, отобрав, капитану Герничу по прежнему возвратить, и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, октября 5 дня 1776 году.

Ларион Алексеев
Порутчик Моисей Прокофьев
Архивариус Корней Смольянинов
ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 37.

Указ від 13 жовтня 1776 року про відібрання в казенне відомство окремих земельних дач*№ 128, получен того ж числа**№ 7496*

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по репорту здешней Межевой экспедиции, которым представляя, что от оной под слободы надворному советнику Алексееву, коллежскому ассесору Корбию, вдовствующей майорши Марьяновичевой, по сороку восьми, майорам Мержанову, Казадаеву, аудитору Петрову на дватцать четыре, прапорщику Маркову на тритцать шесть, порутчику Хильченкову ранговая на четыре двора, хотя под заселение дачи отведены, но с них коллежской ассесор Корбий, майор Мержанов, аудитор Петров еще прошлого 775 году при взыскании с них за оные поземельных денег, а надворной советник Алексеев, майор Казадаев, майорша Марьяновичева, прапорщик Марков и порутчик Хильченков сего году июля 29 дня поданными доношениями представили, что теми дачами владеть более не желают и просят о отобрании по прежнему в казенное ведомство, то дабы при сочинении сего году о таковых дачах для сбора поземельных денег генеральной ведомости не было помешательства, просит в резолюцию указа. ПРИКАЗАЛИ: показанные, отведенные было надворному советнику Алексееву и протчим чинам поземельные дачи обратно по прежнему в казенное ведомство [отобрать], о чем для сведения и о счислении их казенными в Елисаветградскую провинциальную канцелярию и в здешнюю Межевую экспедицию послать указы, и посылаются, октября 13 дня 1776 году.

Егор Арапов
Порутчик Моисей Прокофьев
Канцелярист Наум Говорухов
ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 38.

Рапорт від 14 жовтня 1776 року щодо відведення землі капітану Туркистанова в окрузі Кам'янській*№ 129, получен того ж числа*

В Новороссийскую губернию в Межевую экспедицию

от прапорщика и межевщика Расмуса рапорт:

Орденом мне от оной экспедиции велено просимою капитаном князем Туркистановым в округи 4-й роты шанца Каменского под заплату за неуккомплектованием роты при речки Омельнику земли

справитца и отобразить от ротных жителей свидетельство, не будет ли им какого утеснения, во исполнении которого ордера мною справка учинена, что показанным жителям утеснения нет, да и вовсе тою землею не владеют, которую землею довольствуютца разные владельцы без всякого в казну платежа, о чем от вышеписанной роты известие при сем на рассмотрение в Межевую экспедицию представляю.

Прапорщик и межевщик Димитрий Расмус

Ч. 14 октября 1776 году.

Даёт знать, что за отводом капитану князю Туркистанову под заплату земли в 4-й округе Каменской поселянам притеснения небудет, при чем и приложено от них известие

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 39 і зв.

Додаток:

№ 5

Благородному и почтенному господину прапорщику Дмитрию Расмусу

Известие

По поданному в Канцелярию Новороссийскую губернию от капитана князя Туркистанова доношению об отводе земли в округе шанца Каменского из ротной земли при урочище Келебердянском по сю сторону речки Омельника противу слободы вахмистра Леонтовича от границы 5-й округи на пятнадцать дворов по справке явилось от ротных жителей и государственных поселян, которых числом всех 40 дворов, притеснений не могут никаких быть от вышеобъявленного капитана, как в том месте никаких лугов и пахотного земли поля от ротных жителей не состоит, а по большей части довольствуются тамошние помещики, о чем Вам быть известным; за отсутствием капитана и смотрителя войт Иван Вороновской от громады подписался, а вместо их неграмотных по повелению шанца Каменского писарь Семен Дубровин руку приложил.

Ч. 14 октября 1776 году.

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 40.

Указ від 16 жовтня 1776 року щодо прохання майора Текелія про виділення додаткової землі

№ 130, получен того ж числа

№ 7576

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

Македонского гусарского полку прим'ер майор Текелий поданым в сию Канцелярию доношением представлял, что в смежности купленной им Далмацкого гусарского полку в даче шанца Вараждинского слободы имеется оногo шанца по ненаселению еще тамо положенного числа дворов пустая земля, просил о отмежевании с той к его, Текелии, слободе пяти сот десятин с тем, что когда та просимая им земля понадобится к шанцу Вараждинскому, то оную и возвратит, а до того подлежащие поземельные деньги платить имеет; на внесенную ж о том в рассмотрение к Его Превосходительству, господину генерал майору, Новороссийскому губернатору и ковалеру Матвею Васильевичу Муромцову меморию, предложением от Его, господина генерал майора и ковалера сей Канцелярии предписано, ежели та земля пуста, то чтоб могла приносить казне прибыль, оную таковым условием, как вышеписано, ему, Текелии, отдать, для чего по Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия ПРИКАЗАЛИ: в здешнюю Межевую экспедицию послать указ и велеть означенную землю чрез межевщика, подленно ль находится в пусе и никем ис казенных поселян невладеется и им она не нужна, освидетельствовав и сняв план, прислать при репорте, приложе притом и подписку всей громады, которую спросить о ненадобности им той земли с засвидетельством смотрителя, и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, октября 16 дня 1776 году.

Егор Арапов

Порутчик Моисей Прокофьев

Канцелярист Наум Говорухов

О освидетельствовании чрез межевщика просимой земли прим'ер майором Текелием, подлинно ль находится в пусе и невладеется ль кем ис казенных поселян и не нужна ль им и притом взять подписку от громады в том, представить оную при рапорте, коя земля состоит в 13-й округе Вараждинской по смежности купленной майором Текелием

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 41.

Рапорт від 18 жовтня 1776 року із згадками звернень про відведення землі

№ 134, получен 19 октября

Новороссийской губернской канцелярии в Межевую экспедицию

Рапорт

Ордер /коим велено мне немедленно в Кременчуг прибыть/ сего октября 18 дня при следовании из Нестеровской роты по снятии оной в шанец Янов для отмежевания капитану Райчевичу навсегдашней дачи, мною получен, по которому по отмежевании помянутому капитану Райчевичу вскорости прибыть имею, что ж в ордере прописано, якобы я в доме своем праздно и безвсякого дела пробываю, то на сие отвечаю, что я кроме двух недель в оном чрез всю мою бытность в Нестеровке больше не был и то, по причине обрубления ноги при затесывании колушков на ночь, а все в деле был и неизлечив оной и всю Нестеровскую роту снятием уже окончил, ныне ж остается по двум ордерам исполнение учинить: по первому капитану Райчевичу, по второму аудиторю Петрову, из которых первому, как уже он за мною подводу послал, отмежевав, прибыть имею, а второму, буди Межевая экспедиция благоволит повелеть просимое им, аудитором, место в 16-й роте описать и на оное план представить, то Межевой экспедиции покорно прошу ордером снабдить не оставить.

Порутчик Петр Прокопович

Октября 18 дня 1776 году.

ш. Глинск

Повелено ль будет просимое аудитором место описать в 16-й округе и округе Криловской

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 42 і зв.

Рапорт від 20 жовтня 1776 року про відмежування землі поручику Майбороді в Попельнастівській окрузі при балці Княжій

№ 140, подано того ж числа

Канцелярии Новороссийской губернии в Межевую экспедицию

от прапорщика и межевщика Степана Иванова

Рапорт

В силе данного мне ордера из оной Межевой экспедиции, в котором велено отставному порутчику Федору Майбороде землю отмежевать под поселение слободы на сорок восемь дворов в Елисаветградском пикинерном полку в округе роты 6-й Попельнастовской при урочищи балки Княжей, во исполнение которого мною отмежевано и снятому месту план сочинен, кой при сем в Межевую экспедицию на рассмотрение представляю.

Прапорщик и межевщик Степан Иванов

Октября 20 дня 1776 году.

Об отмежевании порутчику Федору Майбороде на 48 дворов земли в 6-й округе Попельнастовской

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 43.

Указ від 25 жовтня 1776 року про відмежування землі поручику Алієву при річці Березівці

№ 142, получен того ж числа

№ 7874

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению отставного порутчика Алиева, которым представляя, что по поданному от ево в прошлом 768 году в Елисаветградскую провинциальную канцелярию об отводе ему ранговой и под поселение на восемь дворов земли, отведена одна только ранговая дача, под поселение ж и поныне в отводе неимеет, то и просит об отводе оной в смежности дачи вдовствующей капитанши Феофиловой вниз по реке Березовки, ПРИКАЗАЛИ: в здешнюю Межевую экспедицию послать указ и велеть, ежели просимая упоминаемым порутчиком Алиевым земля еще никому иному не отведена и чрез отвод оной никакого препятствия и утеснения непоследует, то с опробации Его Превосходительства, господина генерал майора, Новороссийского губернатора и ковалера Матвея Васильевича Муромцова отмежевать и на владение оной дать билет, и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, октября 25 дня 1776 году.

Егор Арапов

Порутчик Моисей Прокофьев
Канцелярист Федор Афонасьев

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 44.

Указ від 25 жовтня 1776 року про відмежування землі генеральному писарю Погребному в окрузі шанця Яновського

№ 143, подан того ж числа

№ 7831

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

Прошлого 1773 году по доношениям кривовского священника Петрова и Елисаветградской провинциальной канцелярии генерального писаря Погребнова, посланным в здешнюю Межевую экспедицию указом велено, отведенную в 768 году священнику Петрову под овчарной завод в дачах шанцов Крыловского при речке Обломеевке из дачи полковника Цветиновича двесте тридцать, да Яновской при урочище Скелеватом и Обломеевки четыреста семдесят, а всего семсот десятиин землю, от него отобрать и по прошению Погребнова под поселение на восемнадцать дворов к уступленной тестем ево, упоминаемым священником Петровым, слободе, состоящей в округе шанца Крыловского в урочище Скелеватом, примезевать; а минувшого сентября 26-го дня сего году по репорту Межевой экспедиции, что положенная оною в 774 году при сочинении карты генеральному писарю Погребнову в округе шанца Яновского под развод леса восемьдесят десятиин земля с самогоотводу остается без засева; и не повелено ль буде тоную от Погребнова отобрав, отдать в ранговую Далмацкого гусарского полку прапорщику Боровскому; посланным в Елисаветградскую провинциальную канцелярию указом велено показанную землю, естли на оной никакого лесного засева небыло, от Погребнова отобрав, отдать прапорщику Боровскому в ранговую дачу, ныне ж означенной генеральной писарь Погребнов в поданном доношении прописывая, что сия земля состоит в самом том месте, которое как выше значит, по прошению ево к доставшейся ему от тестя ево, священника Петрова, слободе в число восемнадцати дворов отданна; под разводом же леса земли он, Погребнов, никогда не имел, просит упоминаемую землю оставить в прежнем ево владении и на оную дать ему план и указ, для того по Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская /губернская/ канцелярия ПРИКАЗАЛИ: в Межевую экспедицию послать указ и велеть, ежели по верной выправке прописанная земля действительно тая, которую к слободе ево, Погребнова, доставшейся от тестя ево, священника Петрова, в число восемнадцати дворов, а не под развод леса отвесьть велено, и чрез ее жителям никакого препятствия нет, то с опробации Его Превосходительства, господина генерал майора, Новороссийского губернатора и ковалера Матвея Васильевича Муромцова оставить за ним, Погребновым, по прежнему и на владение билет ему дать, а отводному месту учиня план, представить к подписке в сию Канцелярию при репорте, и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, октября 25 дня 1776 году.

Егор Арапов
Порутчик Моисей Прокофьев
Канцелярист Федор Афонасьев
ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 45 і зв.

Рапорт від 21 жовтня 1776 року з інформацією про неможливість відведення землі капітану Райчевичу в окрузі Яновській

№ 144, получен 26 числа

Канцелярии Новороссийской губернии в Межевую экспедицию

Рапорт

Хотя сего октября 18 дня и рапортовано от меня, что по отмежеванию г-ну капитану Райчевичу ранговой дачи прибыть имею в Кременчуг, однак как по выезде моем в степь для отводу помянутой дачи требовал я прикащика Его Превосходительства господина генерал майора Федора Арсениевича Чорбы для показания границы слободы капитана Чорбы, от которой по билету, данному г-ну капитану Райчевичу, должно было отвод учинить, то Ее Превосходительство госпожа генеральша Чорбина уведомила меня письменно яко та дача, где капитану Райчевичу назначена в отвод, отдана уже от Губернской канцелярии ее сыну, капитану Чорбе, на двенадцать дворов и что уже послан к Радуловичу ордер об отмежевании, я в таком случае не отважился сам уже собою помянутому капитану Райчевичу отвода учинить, почему я Межевой экспедиции доношу и что повелено будет, ожидаю резолюции. Нестеровскую ж округу со владельческими дачами и дачу слободы Иванковец, которую по случившемся обстоятельству должно было снять, снял, только плана по неимению бумаги и клею

зделать неуспел, а по прибытии в каманде сделан быть имеет, о чем межевой экспедиции в покорности моей рапортуя.

Землемер порутчик Прокопович

Октября 21 дня 1776 году
ш. Янов

Дается знать, что повелено будет в отмежевании капитану Райчевичу всегдашней дачи поступить, когда же генеральша Чорбина отозвалась отводом уже сыну ее капитану Чорбе при том урочище в 15-й округе Яновской

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 46 і зв.

Примітка: в цій же справі на арк. 47 і зв. додано письмове відношення генеральші Катерини Чорбиної, яке із-за вижухлості тексту унеможливило його повноцінне відтворення.

Указ від 29 жовтня 1776 року про відведення землі капітану Михайлову в окрузі Верблюжській

№ 151, получен того ж числа

№ 8029

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению отставного капитана Михайлова, в котором прописывает, что порутчик Миношкович из отведенной ему Елисаветградского пикинерного полку в 16-й роте Верблюжской на сорок восемь дворов земли от половинной части отказался, то и просит он, Михайлов, об отводе ему в упоминаемом месте под поселение на двадцать четыре двора земли, ПРИКАЗАЛИ: в Межевую экспедицию послать указ и велеть просимую капитаном Михайловым под поселение на двадцать четыре двора землю, ежели оная остается впусе, и чрез отвод оной жителям утеснения быть не может, то с опробации Его Превосходительства, господина генерал майора, Новороссийского губернатора и ковалера Матвея Васильевича Муромцова отмежевать и на владение оной дать билет, и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, октября 29 дня 1776 году.

Егор Арапов

Порутчик Моисей Прокофьев

Канцелярист Федор Афонасьев

Об отводе капитану Михайлову из отведенной порутчику Миушковичу на 48 дворов земли половинной части в 16-й округе Верблюжской

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 48.

Рапорт від 2 листопада 1776 року про відведення землі в окрузі Яновській

№ 155, получен 3-го числа

Канцелярии Новороссийской губернии в Межевую экспедицию

Рапорт

Ордером от оной Экспедиции велено мне по приложенной при оном скопировке обще с смотрителем шанца Яновского осмотреть просимые места майором Боровским и генеральным писарем Поргбным, и буди ни у кого оные в отводе не состоят и остаютца еще праздными, а притом и обыватели, когда им отведена будет за утеснением просить не станут, то отобрать со всех их подписку к рассмотрению представить, во исполнение которого мною те места обще с смотрителем осматриваны, и оказались те места в крайней отдаленности от роты, да еще и в середине между переводчика Дементьева, капитана Алексеева, майора Боровского и генерального писаря Погребного слобод состоят, хотя ж то, обще просимое место и отдано было священнику Димитрию под овчанной завод, однако он от того места отказался, чрез что оное место находится впраздне, а обыватели шанца Яновского там как прежде, так и теперь за дальностию ни хлебопашеством, ни сенокосом не довольствуются, во верность чего обще с смотрителем и подписку от себя дали, которую в Межевую экспедицию на рассмотрение представляю. Касательно ж до меня, то назначив на 4 двора аудитору Петрову в Стецовской дачи, по взятии подписки, и показав капитану Райчевичу на 6 дворов в Яновской, прибыл ныне в слободу капитана Алексеева для освидетельствования его дачи и по исполнении сего и по сочинении планов прибыть имею в Кременчуг к каманде.

Землемер порутчик Петр Прокопович

Ноября 2 дня 1776 году
слобода Алексеева

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 49 і зв.

Додатки:

I

1776 году ноября 1-го дня шанца Яновского у смотрительских дел дана сия подписка Новороссийской губернской канцелярии в Межевую экспедицию в том, что за отводом г-ну майору Боровскому ста шестидесяти трех, прапорщику Боровскому ж ста четырех и генеральному писарю Погребнову дву сот сорока десятин земли по смежности их слобод обывателям никакого утеснения небудет, яко оная земля от шанца Яновского в отдаленности состоит и безводная, почему таперь и напредь сего никогда обывателями занята не была, в чем и подписуюсь: капитан и смотритель Стефан Бутовский

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 50.

II

1776 году ноября 1-го дня шанца Яновского от жителей дана сия подписка Новороссийской губернской канцелярии в Межевую экспедицию в том, что за отводом г-ну майору Боровскому ста шестидесяти трех, прапорщику Боровскому ж ста четырех и генеральному писарю Погребнову дву сот сорока десятин земли по смежности их слобод, яко оная состоит в отдаленности и безводная, почему оная нам напредь сего и таперь никогда занята не была, и в том утеснения нам не будет, в чем и подписуемся. К сей подписки шанца Яновского жители Иван Сербинов, Микита Сербинов, Федор Веснянка, Федор Кукса, Федор Кривец, Лазорь Колесник, а вместо их неграмотных по их прошению руку приложил того ж шанца Яновского смотрительских дел писарь Антон Попов.

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 50 зв.

Указ від 6 листопада 1776 року про відведення землі петриківському фаміліату Осипову під заселення державної слободи при річці Березівці в колишніх Запорозьких дачах

№ 161, получен того ж числа

№ 8328

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению проживающего в слободе Петриковке фамилиата Степана Осипова, которым просит об отводе ему в бывших Запорожских дачах при речке Березовки, под заселение государственной слободы на сто дворов земли, ПРИКАЗАЛИ: в Межевую экспедицию послать указ и велеть, ежели просимая упоминаемым фамилиатом земля еще никому неотведена, и чрез отвод оной жителям никакого препятствия небудет, то со опробации Его Превосходительства, господина генерал майора, Новороссийского губернатора и ковалера Матвея Васильевича Муромцова отмежевать и на владение оной дать билет и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, ноября 6 дня 1776 году.

Егор Арапов
Порутчик Моисей Прокофьев
Канцелярист Наум Говорухов
ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 51.

Указ від 6 листопада 1776 року про відведення землі прапорщику Варатинцеву під заселення державної слободи при річці Базавлук в колишніх Запорозьких дачах

№ 162, получен того ж числа

№ 8322

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению отставного прапорщика Варатинцова, коим представляя, что намеревает он в бывших Запорожских дачах при речке Базавлуке, начиная от Камянки вниз по правую сторону одного при урочище Грушовки и Большого Кута заселить в сту дворах государственную слободу, просил об отводе ему оной земли учинить рассмотрение. ПРИКАЗАЛИ: в здешнюю Межевую экспедицию послать указ и велеть, буди означенная просимая прапорщиком Варатинцовым земля никому еще неотведена, то оную для населения государственной слободы ему, Варатинцову, с апробации Его Превосходительства, господина генерал майора, Новороссийского губернатора и ковалера Матвея Васильевича Муромцова

отмежевать и на то дать ему билет и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, ноября 6 дня 1776 году.

Егор Арапов
Порутчик Моисей Прокофьев
Канцелярист Наум Говорухов
ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 52.

Указ від 14 листопада 1776 року про відведення землі капітану Дегаю в Сомборській окрузі

№ 168, подан ноября 14 дня

№ 8527

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению капитана Николая Декая [*Дегаля*], коим просит об отводе имеющейся в него Далмацкого гусарского полку в десятом округе Сомборском ранговой из комплектной на шесть дворов земли учинить рассмотрение, за которую де имеет он со дня дачи билета и поземельную подать платить, ПРИКАЗАЛИ: в здешнюю Межевую экспедицию послать указ и велеть, буди просимая капитаном Декаем [*Дегаем*] земля никем еще незанята, и чрез отвод оной обывателям притеснения не последует, то с опробации Его Превосходительства, господина генерал майора, Новороссийского губернатора и ковалера Матвея Васильевича Муромцова отмежевать и на владение билет дать, и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, ноября 14 дня 1776 году.

Ларион Алексеев
Порутчик Моисей Прокофьев
Канцелярист Федор Афонасьев

Об отводе капитану Николаю Дегаю из комплектной земли ранговой на 6 дворов дачи в 10-й округе Сомборской

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 53.

Указ від 14 листопада 1776 року про відведення землі прапорщику Аристархову під заселення державної слободи при усті Базавлука в колишніх Запорозьких дачах

№ 169, подан ноября 14-го

№ 8526

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению отставного прапорщика Козмы Аристархова, коим представил, что имеет он намерение заселить в бывших Запорожских дачах в верх от устья Базавлука при Терновой балке до Большого Кута в сту дворах государственную слободу и просил об отводе в показанном месте на прописанное число дворов земли учинить рассмотрение. ПРИКАЗАЛИ: в здешнюю Межевую экспедицию послать указ и велеть, буди просимая прапорщиком Аристарховым земля никому еще неотведена и чрез отвод оной обывателям никакого притеснения не последует, то с аробации Его Превосходительства, господина генерал майора, Новороссийского губернатора и ковалера Матвея Васильевича Муромцова отвесьть и на владение билет дать, и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, ноября 14 дня 1776 году.

Ларион Алексеев
Порутчик Моисей Прокофьев
Канцелярист Федор Афонасьев
ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 54.

Указ від 14 листопада 1776 року про відведення землі капітану Ракицькому в Куколівській окрузі

№ 170, подан ноября 14-го

№ 8526

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению капитана Ракицкого, которым представляя, что в округе четвертой роты Елисаветградского пикинерного полку, называемой Куколовской, при речке Камянке отведенная было под слободу на сорок восемь дворов коллежскому ассесору Корбе земля за отказом ево остается без заселения в пусте,

просит об отводе ему оной, которою неотменно в срочное время выводящими заграничными людьми заселить имеет, ПРИКАЗАЛИ: в Межевую экспедицию послать указ и велеть упоминаемую землю за ним, капитаном Ракицким, с того ж времени, как и ассесору Корбе отведена, утвердить и на владение билет дать, о чем для ведома в Елисаветградскую провинциальную канцелярию указ послать и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, ноября 14 дня 1776 году.

Об отводе капитану Ракицкому из прежде бывшей за коллежским ассесором Корбою слободской на 48 дворов земли в 4-й округе Куколовской

Ларион Алексеев
Порутчик Моисей Прокофьев
Канцелярист Федор Афонасьев

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 55.

Рапорт від 23 листопада 1776 року зняття планів Печківської і Калниболотської округ

№ 173, подан того ж числа

Новороссийской губернской канцелярии в Межевую экспедицию
Венгерского гусарского полку капитана Селевина

Рапорт

Снятые мною Екатерининского уезду второй роты Печковской и пятой Каниболотской округ с показанием всех во оных помещикам отводов при сем оной Экспедиции представляю планы.

Капитан Василей Селевин

Ч. 23 ноября 1776 году

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 56.

Указ від 18 листопада 1776 року про відведення землі прапорщику Сакіну в Чонградській окрузі

№ 177, подан 23 дня

№ 8693

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению Македонского гусарского полку прапорщика Сакина, коим представляя, что со определения ево во оной полк не имеет никакой в отводе земли, просит об отводе ему, Сакину, того ж полку шанца Чонградского, где и дом имеет, из ротной дачи на балке Пугачевой в межу слободы вдовы майорши Ангеловой ранговой дачи учинить рассмотрение, ПРИКАЗАЛИ: в здешнюю Межевую экспедицию послать указ и велеть означенную землю, буди еще никем незанята и чрез отвод ротным обывателям шанца Чонградского никакого притеснения не последует, да и пред сим ранговой дачи он не имел, то с опробации Его Превосходительства, господина генерал майора, Новороссийского губернатора и ковалера Матвея Васильевича Муромцова отвесть и на то билет дать и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, ноября 18 дня 1776 году.

Об отводе прапорщику Сакину ранговой земли в 7-й округе Чонградской

Егор Арапов
Порутчик Моисей Прокофьев
Канцелярист Федор Афонасьев

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 57.

Указ від 18 листопада 1776 року про дозвіл поселянам села Клинци влаштувати водяний млин

№ 179, подан 23 дня

№ 8695

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по репорту Елисаветградской провинциальной канцелярии, коим по доношению слободы Клинцов старосты Трофима Кравцова и всех поселян дано знать, что на протекаемой чрез оную слободу речки Ингулу в разсуждении, что как и по осмотру в должности прокурора майора Грачева явилась имевшаяся тамо елисаветградского купца Виковского воденая мельница полою водою снесена так, что и никакого кошту не осталось, а оные поселяне за неимением плотины в водопое имеют нужду, то занять оную на том же месте и построить мельницу помянутым поселянам от Елисаветградской провинциальной

канцелярии дозволено. ПРИКАЗАЛИ: о вышеписанном к исполнению в здешнюю Межевую экспедицию указ послать и посылаетца, ноября 18 дня 1776 году.

Егор Арапов
Порутчик Моисей Прокофьев
Канцелярист Федор Афонасьев
ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 58.

Указ від 19 листопада 1776 року про відведення землі підпоручику Петрову при річці Солоній

№ 181, подан 23 дня

№ 8703

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению Козловского пехотного полку подпорутчика Петрова, коим представляя, что имеет он намерение выводными из повеленных мест людьми в Славянской провинции по речке Солоной к самому устью, где впадает она в речку Базавлук, по обоим сторонам заселить в пятидесяти дворах слободу, просил об отводе одного места учинить рассмотрение, ПРИКАЗАЛИ: в здешнюю Межевую экспедицию послать указ и велеть, буди просимое подпорутчиком Петровым место находитца праздное и чрез отвод обывателям притеснения не последует, то под поселение в пятидесяти дворах слободы, с апробации Его Превосходительства, господина генерал майора, Новороссийского губернатора и ковалера Матвея Васильевича Муромцова ему, Петрову, отмежевать и на владение билет дать; и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, ноября 19 дня 1776 году.

Егор Арапов
Порутчик Моисей Прокофьев
Канцелярист Федор Афонасьев
ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 59.

Рапорт від 16 листопада 1776 року про посвідчення землі, виділеної підполковнику Чеботаєву

№ 183, подан 25 дня

Вісокородному и Превосходительному господину генерал майору, Новороссийскому губернатору, Днепровского пикинерного полку шефу и кавалеру Матвею Васильевичу Муромцову

от капитана Радуловича

Репорт

Орденом Вашего Превосходительства, пущенным от 31-го прошлого октября под № 456-м повелеть изволили, Далмацкого гусарского полку из округа 13 шанца Вараждинского по приложенной при оном скопировке господину подполковнику Чеботаеву 260 десятин земли под заплату в казну денег, освидетельствовав обще с смотрителем одного шанца то место, когда утеснения обывателям не последует, взять с них подписку, показать и оную Вашему Превосходительству на рассмотрение представить; во исполнение которого мною, обще показанного шанца с смотрителем и обывателями оное место освидетельствовано и по освидетельству явилось, что в том никакого утеснения не будет; взяв при том от смотрителя, прапорщика Иовича, и обывателей подписку, то число десятин показал и о не препятственном ему, господину подполковнику, тою землею владении до получения билета известием смотрителю дал знать, а взятую подписку при сем оригиналом Вашему Превосходительству подношу.

Капитан Гаврила Радулович

Ч. 16 ноября
1776 году

*О показании подполковнику Чеботаеву 260 десятин земли
под заплату в 13-й округе Вараждинской*

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 60

Додаток:

Далмацкого гусарского полку г-ну капитану Радуловичу от смотрителя шанца Вараждина прапорщика Иовича

О отводе из округа одного шанца двух сот шестидесяти десятин земли г-ну подполковнику Чеботаеву при урочище Вершины балки Медвежей по смежности с его, отведенною под заплату в казну денег землю, по осмотру моему, обывательскому никакого утеснения оным последовать не может, да и

впредь об оном отводе просить не будут, в чем за подпискою моею и обывателей сим обязуемся, ноября дня 1776 году.

Смотритель Лазорь Иович

Отставные Иван Вожанов

Иван Фрунза

Поселенцы Пилип Глыбокий

Петро Жиленко и все фамилияты,

а вместо их за незнанием грамоты по их прошению отставной капрал Яков Зеленгуров руку приложил
ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 61

Рапорт капитана Радуловича від 16 листопада 1776 року стосовно скарги поручика Алієва

№ 184, подан 25 ноября

Копия, оригинал послан в губернскую [канцелярию]

В Межевую экспедицию

Капитана Радуловича

Рапорт

Ордером оной Экспедиции велено мне по жалобе отставного порутчика Алиева учинить выправку, почему слободы господина подполковника Чеботаева жители чрез дачу оного порутчика Алиева мост сделали и проездом чрез оной сенокос опустошают, и буде подлинно так окажется, как ево, порутчика Алиева, жалоба, то оной проезд по содержанию указа запретить и мост велеть снять, а велеть оным для такового их проезда оной сделать на своей даче, во исполнение которого мною выправка учинена и явилось по доказательству шанца Вараждина заступающего ротного квартирмистра Ивана Вужанова, отставного капрала Ивана Фрунза и двух человек слободы депутата Мороза Степана Шаповала и Степана Бондаренка, что до зачатия селения слободы господина подполковника Чеботаева проезд был чрез брод, а когда слобода зачала селитца, то обыватели оной предвидели, что из разных мест от обеих сторон реки Малого Ингульца проезжающие люди чрез то место ездят и за нужно почли мост сделать, которой по приказанию отставного капитана Сафроньева снят и чужой берег в конце моста рвом прокопан без всякого исследования, чрез что обыватели той слободы и проезжающия люди крайнюю нужду в проезде претерпевают. Касательно ж до опустошения порутчика Алиева сенокосных мест, по свидетельству моему явилось, что никакого опустошения небыло, а действительно порутчик Алиев не желает соседственного дружелюбия, как то не чрез ево одну дачу та дорога идьот, но и чрез другие, то в разсуждении нужного проезда проезжающим людям и обывателям слободы господина подполковника Чеботаева, мнение мое оной тракт оставить по прежнему и мост возобновить, а в протчем отдается на рассмотрение оной Экспедиции.

Подленой подписал капитан Гаврила Радулович

Ч. 16 ноября 1776 году.

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 62 і зв.

Указ від 30 листопада 1776 року про відведення землі прапорщиці Блажковій в окрузі Павлишській

№ 183, подан того ж числа

№ 8973

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению Македонского гусарского полку умершого прапорщика Блажкова жены Настасьи Андреевой дочери, коим представляя, что доводящейся оному мужу ее ранговой земли отводу и по ныне небыло, в округе ж де Македонского полку шанца Павлиша в смежности слободы капитана Касинова в урочище балки Редкодуба имеетца еще праздная земля, и никому не отведенная, просит об отмежевании в том урочище ранговой земли учинить рассмотрение; ПРИКАЗАЛИ: в здешнюю Межевую экспедицию послать указ и велеть просимую прапорщицею Блажковою землю, буди она порозжая, и чрез отвод никакого притеснения ротным обывателям небудет, то с опробации Его Превосходительства, господина генерал майора, Новороссийского губернатора и ковалера Матвея Васильевича Муромцова дачу отмежевать и на владение билет дать, и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, ноября 30 дня 1776 году.

Егор Арапов

Порутчик Моисей Прокофьев

Канцелярист Петр Янпольский

Об отводе вдове прапорщице Блажковой по чину ее мужа ранговой земли в 6-й округе Павлишской

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 63.

Повідомлення від 30 листопада 1776 року про млин на Тясміні, куплений капітаном Касиновим

№ 188, подао того ж числа

Новороссийской губернской канцелярии от крепостных дел
той канцелярии – Межевой экспедиции

Известие

Какову крыловским купцом Якимом Алейниковым господину капитану и пограничному каммисару Касинову от крепостных дел на проданную им, Алейниковым, тому господину капитану стоящую в даче шанца Чонграда [Чонграда] на разливах реки Тясмина водяную мельницу купчую крепость дал, со оной точную к сведению изъявленной Межевой экспедиции копию при сем посылаю.

Подпорутчик Лука Апышков

Ч. 30 ноября 1776 году.

Кременчуг

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 64.

Додаток: *копія купчої*

Копия.

Лета тысяща семьсот семдесят шестого августа в дватцать третий день Елисаветградской провинции крыловской купец Яким Петров сын Алейников, в роде своем не последней, продал я господину капитану и пограничному камисару Касинову, жене, детям и наследникам ево в вечно потомственное безповоротное и безвыкупное владение доставшуюся мне по наследству после смерти отца моего, крыловского купца Петра Трофимова сына Алейникова, а им, отцом моим, построенную по дозволению Новороссийской губернской канцелярии в даче бывшего Жолтого, а ныне Макидонского гусарского полку шанца Чонграда на разливах реки Тясмина водяную во одном анбаре о трех случных и об одном ступном колах мельницу и стоящие при ней анбар рубленой и две хаты мазки, при коей мельнице и отводная оною губернской канцелярией на пять дворов земля имеютца, на которой водяную мельницу и отводную землю данные отцу моему, Петру Алейникову, к вечному ж владению из Новороссийской губернской канцелярии указ, план и билет при сем, а таковому ж владению, а также и к занесенной оным отцом моим в подтопе кременчуцким купцом Савастьяном Бондаревым той проданно мною водяной мельницы на ответ ему, господину капитану, отдаю, а взял я, Аким, у него, господина капитана, за ту проданную мною водяную мельницу и строение денег пять сот рублей, наперед же сей та проданная мною водяная мельница и строение никому иному не проданы, незаложены и ни у кого ни в каких крепостях не укреплены, а буде кто у него, господина капитана, жену, детям и наследникам ево в ту проданную мною водяную мельницу и строение станет вступатца, то мне, Яким, жене, детям и наследникам моим его, господина капитана, жену, детей и наследников его ото вступщиков очищать и убытка не доставить, а когда неочищением моим последует ему, господину капитану, жене, детям и наследникам ево какие убытки, то взять на мне, Яким, жене, детях и наследниках моих, те данные деньги все сполна, а харчи и убытки по указам к той проданной мною водяной мельнице со строением очишту. К сей купчей крыловский купец Яким Петров сын Алейников в том, что я, вышеписанную водяную с строением господину капитану и пограничному камисару Василию Борысову сыну Касинову и наследникам ево в вечное владение продал и денег пять сот рублей взял и руку приложил, при сей купчей прапорщик и межевщик Яков Яковлев сын Пономарев свидетелем был и руку приложил, при сей купчей прапорщик и форшмейстер Иван Григорьев сын Нежинцов свидетелем был и руку приложил, при сей купчей отставной прапорщик Иван Захаров сын Иноземцев свидетелем был и руку приложил, сию купчую писал с ведома Новороссийской губернской канцелярии оной же канцелярии архивариус Карней Ныкифоров сын Смольянинов 1776 году августа 23 дня. Сия купчая Новороссийской губернской канцелярии у крепостных дел в книгу записана. Запрещения нет. Пошлин по шести копеек с рубля, тритцать рублей, от письма пятьдесят, от записи дватцать, на расход шестнадцать копеек, да по силе указа, состоявшегося 1763 году декабря 15 дня накладных пятьдесят копеек, а всего тритцать один рубль тритцать шесть копеек принял и сию купчую совершил надсмотрщик подпорутчик Лука Апышков.

С подлинною читал подпорутчик Лука Апышков

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 65 і зв.

Указ від 2 грудня 1776 року про відведення землі канцеляристу Говорухову в окрузі Куколівській

№ 193, подан того ж числа

№ 9038

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению сей же Канцелярии канцеляриста Говорухова, которым просит об отводе ему как положенной по штату по чину генерального писаря, так и под поселение на восемь дворов земли в округе Елисаветградского пикинерного полку роты Куколовской на балке Резниковой, где был Резников хутор, и вгору по оной, ПРИКАЗАЛИ: в Межевую экспедицию послать указ и велеть, ежели просимая упоминаемым канцеляристом Говоруховым земля никому еще неотведена и чрез отвод оной жителям утеснения небудет, то с опробации Его Превосходительства, господина генерал майора, Новороссийского губернатора и ковалера Матвея Васильевича Муромцова отмежевать и на владение дать билет, и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, декабря 2 дня 1776 году.

Егор Арапов

Порутчик Моисей Прокофьев

Канцелярист Петр Янпольский

Об отводе канцеляристу Говорухову по чину генерального писаря ранговой и под поселение на 8 дворов земли в 4-й округе Куколовской

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 66.

Указ від 5 грудня 1776 року про перемежування землі капітана Алексеєва в окрузі Яновській

№ 195, подан того ж числа

№ 9068

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению Крюковского уезда воеводского товарища капитана Алексеєва, в котором прописывает, что под состоящую в оном Крюковском уезде в округе шанца Яновского слободою Обломеевкою, которою отдал ему во владение брат его, надворной советник Алексеєв, показанного по плану числа земли на дватцать один двор пяти сот сорока шести десятин невыходит, как де во всю длину оной со стороны смежности майора Боровского слободы Таловой Балки и поделаны для знаку межевые могилки, против планам ного несходствуют, то и просит означенную землю перемежевать и привести в сходство плана, ПРИКАЗАЛИ: о перемежевании показанной капитана Алексеєва земли и что следует о прибавке в Межевую экспедицию послать указ, и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, декабря 5 дня 1776 году.

Егор Арапов

Порутчик Моисей Прокофьев

Канцелярист Федор Афонасьев

О перемежевании дачи капитана Алексеєва, состоящей 15-й округе Яновской

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 67.

Указ від 9 грудня 1776 року щодо виділення додаткової землі для слобід Плоскої і Микольської

№ 198, подан того ж числа

№ 9216

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции на взнесенную от сей Канцелярии к Его Превосходительству господину генерал майору, Новороссийскому губернатору и ковалеру Матвею Васильевичу Муромцову по репорту Крюковской воеводской канцелярии от 31-го изшедшого октября меморию, о недостатке государственных слобод Плоской и Никольской поселянам к хлебопашеству и сенокосу земли, потому что отмежевана она прежде к тем слободам по числу тогдашних дворов, а ныне их гораздо более имеетца; оной господин генерал майор и кавалер предложением сей Канцелярии предписал, ежели при тех слободах есть земля порозжая, то отмежевать, а буде нет, то объявить тем, кои вновь в те слободы пришли, непохотят ли оне переселитца в Славянскуи и Херсонскую провинции, где им выгодная земля отведена будет.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА ПРИКАЗАЛИ: в Межевую экспедицию послать указ и велеть, ежели при упоминаемых слободах порозжая земля имеется, то на полное число во оных дворов подлежащую землю в свое время отмежевать, а когда и нет, то репортовать сей Канцелярии немедленно, о чем для сведения и Крюковской воеводской канцелярии предложить указом, и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, декабря 9 дня 1776 году.

Егор Арапов
Порутчик Моисей Прокофьев
Канцелярист Наум Говорухов
ДАХО, ф. 14, оп. 1, снр. 3, арк. 68.

Донесення капітана Георгія Стратемировича від 13 грудня 1776 року про відведення рангової землі

В Новороссийскую губернскую канцелярию
Молдавского гусарского полку 14-й роты от капитана Георгия Стратемировича
Доношение

В апробованном ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА в Новороссийской губернии по поселенным гусарским полкам штате я с определения моего в Молдавский гусарский полк и по сие время ранговой земли неимею, как же оного Молдавского полку в дачах Ингульской роты от межи майора Михалчина в верх по речки Выси в правую руку, к дачи 14-й роты Грузкой, где моя плотинная мельница, в пусте земля имеется, в таком случае Новороссийской губернской канцелярии покорно прошу, в предписанном мною месте ранговую по чину моему землю отвести и на владение оною дать билет, о чем и учинить милостивое рассмотрение.

Капитан Георгий Стратемирович

1776 году декабря 13 дня.

ДАХО, ф. 14, оп. 1, снр. 3, арк. 69.

Указ від 17 грудня 1776 року про виділення землі поручику Єремєєву в окрузі Вершинокам'янській

№ 206, подан 18 декабря

№ 9482

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению порутчика Еремеева, коим представляя, что он положенной по штату по рангу порутчицкому ста дватцати десятин земли поныне неимеет, просит об отводе ему оной Елисаветградского пикинерного полку окрури роты Вершинокамьянской на низ речки Каменки противу дач чрез оную речку порутчика Феоктистова и камисара Мурзакова, а от роты в смежность порутчика Федора Лисаневича лежачей и бывшей Запорожской степи учинить рассмотрение, ПРИКАЗАЛИ: в здешнюю Межевую экспедицию послать указ и велеть просимую упоминаемым порутчиком Еремеевым землю, буди оная состоит впусе и чрез отвод никому утеснения быть неможет, то с рассмотрения Его Превосходительства, господина генерал майора, Новороссийского губернатора и ковалера Матвея Васильевича Муромцова отмежевать и на владение билет дать, и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, декабря 17 дня 1776 году.

Ларион Алексеев
Порутчик Моисей Прокофьев
Канцелярист Наум Говорухов
ДАХО, ф. 14, оп. 1, снр. 3, арк. 70.

Указ від 21 грудня 1776 року щодо повернення землі в користування поселян Мартоношської роти

№ 204, подан 29 декабря

№ 9736

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению Елисаветградской провинциальной канцелярии по таковому ж Екатерининской воеводской канцелярии, а в оную по доношению шанца Мартоношского обывателей представляет, что бывшего Чорного гусарского полку капитан Николай Патрин уже пятый год как испросил от Новороссийской губернской канцелярии в округе оного шанца под поселение на двадцать четыре двора землю, на которую де от Межевой экспедиции и билет ему дан, но как де оная земля разстоянием от шанца состоит более

пяти верст, да и незаселена де ниже одним двором, а состоит свободною, оные же де обыватели по неимению у них достаточной к паханью и сенокосу земли, состоят обыдимыми, то просят, чтобы означенную землю за причислением к их округу, оставлено по прежнему им пользоваться, ПРИКАЗАЛИ: ежели упоминаемая земля капитаном Патриным чрез толикое время незаселена, то ему, Патрину, от оной отказать, а оставить при роте, о чем в Межевую экспедицию послать указ и велеть, о том размотря, исполнить и в сию Канцелярию репортовать, и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, декабря 21 дня 1776 году.

Ларион Алексеев
Порутчик Моисей Прокофьев
Канцелярист Федор Афонасьев

*Об отборе в казенное ведомство от капитана
Патрина 24-х дворов земли, ежели им не заселена в
8-й округе Мартоношской*

ДАХО, ф. 14, оп. 1, снр. 3, арк. 71.

**Указ від 21 грудня 1776 року про відведення рангової землі майору Текелію
в окрузі Вараждинській**

№ 214, подан 29 декабря

№ 9735

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению Македонского гусарского полку прим'ер майора Текелии, коим просит об отводе ему принадлежащей ранговой дачи в округе шанца Вараждинского по смежности к слободе ево, состоящей в оном же округе, как де тамо положенных по тому полного числа дворов незаселено и о том учинить определение. ПРИКАЗАЛИ: в Межевую экспедицию послать указ и велеть просимую упоминаемым прим'ер майором Текелием ранговую землю, буди оная празна и чрез отвод ротным жителям утеснения не последует, то с опробации Его Превосходительства, господина генерал майора, Новороссийского губернатора и ковалера Матвея Васильевича Муромцова отмежевать и на владение оной билет дать, и Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, декабря 21 дня 1776 году.

Ларион Алексеев
Порутчик Моисей Прокофьев
Архивариус Корней Смольянинов

*Об отводе прим'ер майору Текелию ранговой земли
в 13-й округе Вараждинской*

ДАХО, ф. 14, оп. 1, снр. 3, арк. 72.

**Указ від 14 грудня 1776 року щодо додаткової землі вахмістру Саренкову
біля його млина на Інгулі**

№ 217, подан 29 декабря

№ 9982

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по репорту господина секунд майора Грачова, коим на указ сей канцелярии о разобрании по прозьбе Молдавского гусарского полку вахмистра Саренкова, в отдаче ему к лежащей на реке Большом Ингуле мельнице с левой стороны из дачи, отведенной отставным гусарам, тритцати десятин земли в рассмотрение, представляет, что по учиненному ным разбирательству найдено на левой стороне при берегу и на самой земле, отведенной гусарам, ево, Саренкова, построен для приезде к той мельнице двор, а при берегу мельничной анбар, почему по призыве живущих на той земле отставных гусар он, майор Грачов, спрашивал, не будет ли им чрез отвод вахмістру Саренкову тритцати десятин утеснения, но оные де к таковому отводу не приступили об'являя, что по положению места, на котором ево мельница и двор, когда ему, Саренкову, тритцать десятин будет в отводе, то он, будучи в середине, скотом своим и птицею будет им чинить хлебу спаши и побои, а дабы сие неудобство отвратить, согласились, чтоб он, Саренков, без особливого отводу пользовался всею им принадлежащею землею, как выгоном, так хлебопашеством и сеном вообще, а подлежащую за землю подать платил и всякия тягости сносил с одного только двора; а более того селения, какое теперь на оной земле, не умножалось бы. ПРИКАЗАЛИ: оному вахмістру Саренкову означенною отведенною для отставных гусар землею по числу одного двора пользоватца, хлебопашеством и протчим на таковом основании, как выше значит,

дозволить, о чем ко исполнению в Елисаветградскую провинциальную канцелярию и для сведения в Межевую экспедицию послать указы и посылаетца, декабря 14 дня 1776 году.

Ларион Алексеев
Порутчик Моисей Прокофьев
Канцелярист Наум Говорухов
ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 73.

Указ від 29 липня 1776 року про відведення землі підполковнику Хорвату в окрузі Криловській

№ 91, получен 3 августа

№ 5496

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению подполковника Хорвата, коим просит о примежевании вместо занятой на слободской ево даче при урочище Купьеватом озере и балке под казенной кирпичной завод в длину и ширину более версты, толикого ж числа земли, по способности, слободы ево при речке Цыбульнике, близ хутора отставного порутчика Пантелеева, а буде тот завод не навсегдашнее время устроен, то о дозволении толиким же числом земли паханием и выгоном довольствоваться в ротной даче.ПРИКАЗАЛИ: в здешнюю Межевую экспедицию послать указ и велеть, объявленному подполковнику Хорвату вместо занятой из слободской ево дачи под кирпичной завод земли толикое ж число при речке Цыбульнике вблизи хутора порутчика Пантелеева, буде от кого какого препятствия небудет, отмежевать и в сию Канцелярию репортовать, и Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, июля 29 дня 1776 году.

Егор Арапов
Порутчик Моисей Прокофьев
Архивариус Корней Смольянинов

Об отводе подполковнику Хорвату на место занятой из слободской его дачи под кирпичной завод земли толикое ж число при речке Цыбульнике вблизи хутора порутчика Пантелеева в 3-й округе Крыловской

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 3, арк. 75.

Указ від 30 липня 1776 року про відведення землі генерал-поручику Текелію під заселення слободи при усті річки Мігеї

№ 86, получен июля 30-го. По сему ордером предложено капитану Радуловичу того ж числа.

№ 5507

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

Прошлого июня 20 дня по доношению Молдавского гусарского полкугосподина полковника Зверева и по учиненному в Новороссийской губернской канцелярии определению посланным в Елисаветградскую провинциальную канцелярию указом велено, состоящую в округе Молдавского гусарского полку при устье речки Мигеи на плотине мельницу, устроенную прежде бывшим кошевым Колнишевским, а потом, за снесением полою водою, исправленную и им, Зверевым, в разсуждении нетерпленного им чрез озарничества его, Колнишевского, в разорении там же слободы Калмазовой и водяной о трех колах мельницы убытка ему, Звереву, во владение отдать, а не тли при ней и бывшего кошового Колнишевского собственного какого кошту или материалов, освидетельствовать, и буди найдется, то что именно и в какую цену стоит, описав, оценить и деньги с его, Зверева, взыскав, обще с тою описью и оценкою прислать в сию Канцелярию при репорте, а об отводе ему, полковнику Звереву, и под поселение слободы при оной мельницы на сорок восемь дворов земли в Межевую экспедицию указ послан, на что Елисаветградская провинциальная канцелярия репортом в сию Канцелярию объявила, что упоминаемая мельница полковнику Звереву во владение отдана; в касательном же де до состоящего в ней кошту и материалов, то оные, как по выправки чрез отставного капитана Ивана Карачона и мирошника той мельницы Федора Малого явилось самого полковника Зверева, а Калнышевского ничего нет, поелику де и те материалы, что и прежде во оную были употреблены и водою снесены, им, Колнишевским, пограблены с предписанной ево ж, Зверева, разоренной мельницы, а сего июля 29-го Его Высокопревосходительство господин генерал порутчик и ковалер Петр Аврамович Текелий присланным сообщением объявляя, что он ту мельницу у полковника Зверева купил и желает при оной

под поселение слободы взять никому еще неотведенной земли на сто дворов, также и имеющейся напротив сказанной мельницы на реке Буге островец к заведению садом, просит об отводе оною; в сходство чего и полковник Зверев о продаже им ему, господину генерал порутчику и кавалеру, той мельницы и что ему просимой земли еще неотведено, да и ненадобно уже оной, чрез доношение сию Канцелярию уведомил, то по Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия ПРИКАЗАЛИ: упоминаемую мельницу за продажею ныне от полковника Зверева за оным господином генерал порутчиком и кавалером считать, и о совершении на сию продажу указной купчей, буди она еще невзята, Елисаветградской провинциальной канцелярии предложить указом, здешней же Межевой экспедиции указом велеть, при оной мельнице ему, господину генерал порутчику и кавалеру, на поселение в сту дворах слободы подлежащее число десятин земли, как равно и вышесказанной там же на реке Буге состоящей островец чрез капитана Радуловича отвесть и на владение оной дать билет, а исполня все то в Канцелярию репортовать; повеленной же прежним указом отвод полковнику Звереву земли оставит, и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, июля 30 дня 1776 году.

Ларион Алексеев
Порутчик Моисей Прокофьев
Канцелярист Федор Афонасьев

№ 32. Об отводе при купленной у полковника Зверева генерал порутчику Текелию на 100 дворов слободу в Синюхобродской округе

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 1013, арк. 48 і зб.

**Указ від 21 грудня 1776 року про зарахування за генерал-поручиком Текелієм землі,
якою перед ним поступився полковник Зверев**

№ 208, подан 29-го.

№ 9573

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по репорту Елисаветградской провинциальной канцелярии, а в оную по доношению Молдавского гусарского полку господина полковника Зверева, которым с приложением с данных ему на отведенную под овчарной и лошадиной заводы землю билетов копий, представляет, что он те земли уступил господину генерал порутчику и кавалеру Петру Аврамовичу Текелии и подлинны билеты отдал, и просил ту землю из владения его изключая, считать за господином генерал порутчиком и кавалером Текелием, ПРИКАЗАЛИ: в здешнюю Межевую экспедицию послать указ и приложу при оном с упоминаемых билетов копии велеть те земли за оным господином генерал порутчиком и кавалером Текелием считать с того времени и на таком основании, как и полковнику Звереву были отведены, в чем ему, господину генерал порутчику и билеты дать и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, декабря 21 дня 1776 году.

Ларион Алексеев
Порутчик Моисей Прокофьев
Канцелярист Федор Афонасьев

*№ 81.
Смотрено 1819 года.*

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 1013, арк. 51.

Додаток:

**Копія білета від 12 квітня 1776 року на виділення землі полковнику Звереву під вівчарний завод
БИЛЕТ**

№ 23

В силе ордера Межевой экспедиции в сходство Канцелярии Новороссийской губернии указа велено господину полковнику Звереву под овчарной завод три тысячи десятин из округи Молдавского гусарского полку роты Сухоташилицкой по смежностям Чорного [оного] полку роты Липняжской и раскольничей слободы Злынки отмежевать, и во исполнение оного указа назначено господину полковнику Звереву под овчарной завод земли: начальной пункт от угла роты Липняжской по смежности Чорного полку до угла Злынской дачи четырнадцать верст, потом поворот вправо по смежности раскольничей дачи Злынской две версты пятьдесят сажень, потом поворот вправо, в параллель красной черты до межи Липняжской четырнадцать верст сто пятьдесят сажень, а от толь по смежности роты Липняжской до перво починного пункта и до черты Чорного гусарского полку две

версты пятьдесят сажень, господам полковым и ротным впредь, до отмежевания, никакого препятствия не чинить, дан благополучной крепости Святыя Елисаветы апреля 12 дня 1776 году.

На копии тако: Землемер капитан Иван Федоров

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 1013, арк. 52. Копія.

Копія білета від 12 квітня 1776 року на виділення землі полковнику Звереву під кінський завод

БИЛЕТ

№ 22

В силе ордера Межевой экспедиции в сходство Канцелярии Новороссийской губернии указа велено господину полковнику Звереву под конской завод тысячу десятин в округе Чорного гусарского полку 3-й роты Петроостровской по смежностям Молдавского гусарского полку слободы Хмелевой и капитана Моисеева отмежевать, и во исполнение того указа назначенной под конской завод земли от речки Кильтени по [до] смежности Молдавского гусарского полку одну версту сто сорок сажень, потом поворот влево по смежности Молдавского гусарского полку две версты, потом поворот влево чрез балку Кильтень две версты четыреста сажень, потом поворот влево до смежности капитана Моисеева одну версту, а от толь по речки Кильтени по течению правой стороны до перво починного пункта, господам полковым и ротным впредь, до отмежевания, никакого препятствия не чинить, дан благополучной крепости Святыя Елисаветы апреля 12 дня 1776 году.

На копии тако: Землемер капитан Иван Федоров

Засвидетельствовал поруччик Моисей Прокофьев

С копию читал канцелярист Федор Афонасьев

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 1013, арк. 53. Копія.

* * *

Указ від 5 червня 1776 року про прийняття в казенне відомство земель, відведених полковому квартирмейстру Апурину і колезькому асесору Неелову в окрузі Попельнастівській

№ 50. Получен июня 9.

№ 4010

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношениям коллежского асессора Неелова и Молдавского гусарского полку полкового квартирмистра Апурина, которыми объявляют, хотя им по прошениям их и по указу сей Канцелярии из здешней Межевой экспедиции о беспрепятственном населении слобод каждому на сорок восемь дворов, Неелову из округи Елисаветградского пикинерного полку шестой роты Попельнастой в смежности назначенной дачи оного полкового квартирмистра Апурина при балке и речке Княжой, а ему, Апурину, в округе Елисаветградского пикинерного полку шестой роты Попельнастой в смежности того ж полку второй на десять роты Омельницкой на балке Княжей по течению оной с правой стороны земли в отводе назначены, но как оным землям отводу еще неучинено и что они по повелению главной команды отсель выбывают в Азовскую губернию, почему и просят приказать те, назначенные им под поселение земли по прежнему принять в казенное ведомство. ПРИКАЗАЛИ: назначенные было в отвод объявленным коллежскому асесору Неелову и полковому квартирмистру Апурину к поселению сорока восьми дворами слободы земли взять в казенные, о чем в Межевую экспедицию и для ведома и в Елисаветградскую провинциальную канцелярию послать указы, июня 5 дня 1776 году.

Егор Арапов

Капитан Максим Ракицкий

Пищик Яков Данковской

№ 19. О принятии в казенное ведомство земель полкового квартирмистра Апурина и коллежского асессора Неелова, коих каждому в отводе состояло по 48 дворов в 6-й округе Попельнастовской

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 10, арк. 26.

Указ від 13 червня 1776 року про зарахування купленої землі в Елисаветградській провінції за капітаном Зверевим і полковим обозним Саренковим

№ 52. Получен июня 15.

№ 4226

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по двум рапортам Елисаветградской провинциальной канцелярии, коими представляя просит о счислении купленной по первому, проживающим Молдавского гусарского полку в шанце Павловском того полку полковника Зверева сыном ево, польской службы капитаном Наумом Зверевым, у отставного капитана Вишнякова в округе Венгерского гусарского полку 11-й и 12-й рот заселенной на отведенной ему, Вишнякову, земле, сорока осьми дворах слободы Мамайки за оным капитаном Зверевым, а по последнему Молдавского гусарского полку полковым обозным Ефимом Саренковым землемер капитана Федорова у жены ева, Агафьи Васильевой, отведенной ей в Крепостной округе вниз по реке Ингулу к поселению слободы на дватцать четыре двора земли, да Киевской пограничной комиссии у коллежского ассесора и пограничного камисара Бориса Онучина вниз по той же реке Ингулу в урочище Закрытой балке ранговой ста дватцати десятин землях за оным полковым обозным Саренковым, ПРИКАЗАЛИ: в ту Елисаветградскую провинциальную канцелярию и в здешнюю Межевую экспедицию послать указы и велеть прописанные земли за реченными польской службы капитаном Зверевым и полковым обозным Саренковым, кто с них которую купил, счислять, о чем той Провинциальной канцелярии и в подчиненные ей места для ведома предложить, и предлагается, июня 13 дня 1776 году.

Ларион Алексеев

В должности секретаря поруччик Моисей Прокофьев

Пищик Яков Данковский

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 10, арк. 19 і зв.

№ 20

Указ від 26 червня 1776 року про відмежування землі при млині полковника Зверєва на річці Мігеї

№ 62. Получен июня 28.

№ 4502

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

Молдавского гусарского полку господин полковник Зверев поданным на имя его превосходительства, господина генерал майора, Новороссийской губернии губернатора и ковалера Матвея Васильевича муромцова доношение, представляя, что бывшей кошевой Калнишевской в прошлом 774-м году слободою ево, Зверева, Калмазовою, поселенною для племянника ево, прапорщика Сазона Купчинского на отведенной по указу Елисаветградской провинциальной канцелярии земле, насильно завладев бывших подданных ево пятьдесят две скмьи разослал по разным местам, а избы и протчое строение по приказанию ево, Калнишевского, разорено, мельница ж водяная о трех колах разсыпан, ис которой взял с его, Зверева, мельника по имени Федора материалы и протчое дерево, да и з другой ево ж мельницы, состоящей в роте Синюхинобродской, забрав два станы камней со всего того построил чрез оного мельника мельницу в округе полку Молдавского на отнятой полковой земле при устье речки Мигеи, и как де сия мельница в прошедшую весну умножившеюсь в реки Бугу полою водою совсем была снесена и камня в воду впали, то он, Зверев, надеясь, что тот весь свой убыток выручит, старанием и коштом паки оную мельницу в том же месте соорил, просил об отдаче оной в полное ево, Зверева, владение и близь ее об отводе под поселение слободы на сорок восемь дворов и что еще до мельницы положено земли, по которому доношению учиненное от его, господина губернатора и кавалера резолюциею Новороссийской губернской канцелярии велено, уважив понесенные полковником Зверевым в разорении слободы ево и мельницы убытки и что ныне, состоящая на устье речки Мигеи мельница из ево леса и материалов построена, а наконец ево коштом и трудом возставлена, оную еме отдать и при ней под поселение ему слободы на пятьдесят дворов земли отвесть, но как де уповательно, что с предписанной мельницы доужен быть кошт с материалами Калнишевского, то оно освидетельствовать и что по по тому найдено будет собственно Калнишевским исправленное, оно оценив и по оценке истребовав от полковника Зверева за то деньги, оставить при нем, а деньги доставить в Губернскую канцелярию так, как за имение, обращаемое в казну, во исполнение чего по Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия ПРИКАЗАЛИ: в Елисаветградскую провинциальную канцелярию послать указ и велеть означенную мельницу просителю, полковнику Звереву, во владение отдать, а нет ли при ней бывшего кошевого Калнишевского собственного какого кошту или материалов, верно освидетельствовать, и буди найдеца, то что именно и в какую цену стоит описав, оценить и деньги з его, Зверева, взыскав, обще с тою описью з оценкою прислать в сию Канцелярию при репорте, а когда ничего собственного ево, Колнишевского, не найдеца, то об оном репортовать; с касательно же до назначенной ему, Звереву, на

пятьдесят дворов земли, то об отмежевании оной при самой той мельницы у речки Мигеи в здешнюю Межевую экспедицию указом предложить и предлагается, июня 26 дня 1776 году.

№ 22. Об отмежевании населенной полковником Зверевым слободы для племянника ево Купчинского Калмазовой со всеми угодьями при мельнице, состоящей при речки Мигеи в «_» округе Синюхобродской

Ларион Алексеев
В должности секретаря поручик
Моисей Прокофьев

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 10, арк. 25 і зв.

**Указ від 4 липня 1776 року про відведення землі під заселення слободи при річці Сугаклеї
елисаветградському купцю Івану Красноглазову**

№ 64, получен июля 4 дня.

№ 4707

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению елисаветградского купца Ивана Красноглазова, коим объявляя, что отведенная в Елисаветградской крепостной округе к казенному саду под заселение слободы на дватцать четыре двора на речке Сугаклее земля, назад тому будет лет с шесть, состоит без заселения, почему и просит об отводе ему оной под заселение слободы учинить рассмотрение. ПРИКАЗАЛИ: в разсуждении, что прописанная земля чрез пять лет и девять месяцев поныне незаселена, почему и бесполезною казне оставалась, то отдать оную к заселению просителю, купцу Красноглазову, с тем, что он чрез шесть лет подлежащим числом дворов ее заселил непременно, однако ж, за исключением находящихся там нынешнего числа дворов с их положенною землею, коим оставатца на прежнем основании в послушании у садового мастера; поземельные ж деньги в казну он, Красноглазов, вносить должен сего года октября с 18 числа, полагая за каждую десятину по две с половиною копейки, когда ж впредь та земля вознадобитца казне по прежнему, то о возвращении ее в казну обязать его, Красноглазова, в Межевой экспедиции подпискою, о чем во оную Экспедицию, равно ж для сведения ко взыскиванию поземельных денег и в Елисаветградскую провинциальную канцелярию послать, а ему, Красноглазову, дать указы и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, июля 4 дня 1776 году.

Ларион Алексеев
В должности секретаря поручик
Моисей Прокофьев
Пищик Яков Данковский

№ 23. Об отводе купцу Ивану Красноглазову прежде бывшей земли под слободу казенного Елисаветградского сада, коей в отводе состояло на 24 двора, за исключением там находящихся дворов с их положенною землею в 3-й государственной округе

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 10, арк. 13.

**Указ від 9 липня 1776 року про відведення поручикам Сагайдакову і Булацелю
рангової землі в Панчевській окрузі**

№ 66, получен июля 9 дня 1776 года.

№ 4902

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия, разсматривая учиненную из дела гусарских полков: Венгерского – поручика Сахайдакова и Молдавского поручика ж Булацеля об отводе им по их чинам ранговой земли выписку, по которой значит, что по генеральному размежеванию земель имеетца во округе шанца Панчовского при речке Висе по течению оной на левой стороне в смежности с дачами подполковника Булацеля и отставного поручика Ристича ранговая поручичья дача, которою поручик Сахайдаков, будучи в роте Панчовской с прошлого 767 года и пользовался, но от Межевой экспедиции, как справкою оной показано, на ту землю билета и плана неимел, почему о таковом его владении и сведения небыло, а между тем, когда в 774 году поручик Булацель чрез доношение показуя, что он имевшуюсь прежде бывшего Чорного гусарского полку в роте восьмой ранговую дачу уступил отцу своему, подполковнику Булацелю, в число слободской, а ныне де ранговой у себя неимеет, тая ж де, состоящая в округе шанца Панчовского поручичья ранговая земля во отводе никому не состоит и порозжая, просил об отводе оной, то по предписанной Межевой экспедиции справки указом сей канцелярии велено ту землю ему, Булацелю, и отвесть; ныне ж поручик Сахайдаков поданным доношением представляя, что сей Булацель отвод ранговой дачи последовал во отлучку его на одну ему обиду, тем паче, что другой уже

ранговой земли нигде у себя не имеет, просил о определении ему той первой, а Булацелю об отказе от оной – ПРИКАЗАЛИ: как порутчик Сахайдаков означенное во округе шанца Панчовского состоящую ранговою землею владел не имея подлежащего на то плана и билета, да и строения никакого низавел на оной, порутчик же Булацель по отводу Межевой экспедиции вступил во владение тою с прошлого 774 года, то в Межевую экспедицию послать указ и велеть упоминаемую ранговую дачу считать за порутчиком Булацелем, однако не вечном, а во временном владении, потому что первую свою ранговую вечную дачу, как вышезначит, уступил он отцу его, подполковнику Булацелю в число слободской, порутчику ж Сахайдакову отвесть в свое время другую ранговую дачу и учиня отводному месту план для подписи представить при репорте в сию Канцелярию и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, июля 9 дня 1776 году.

Егор Арапов

В должности секретаря порутчик Моисей Прокофьев

№ 24

Пищик Козма Кругляков

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 10, арк. 14 і зв.

Указ від 19 липня 1776 року про зарахування відведеної в Єлисаветградській окрузі прапорщику Радойчину землі за фаміліатом Томашевським

№ 87, *получен 3 августа*.

№ 5152

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению отставного прапорщика Радойчина, которым объявляя, что из отведенной ему по указу сей Канцелярии в Крепостной Елисаветградской округе при речке Камышеватой Сугаклеи под слободу на сорок восемь дворов земли, уступил он дяде своему, Венгерского гусарского полку фамилиату Михайле Томашевскому на дватцать четыре двора, просит о зачислении оной на его, Томашевского, в сходство чего и от самого его, Томашевского, доношение в сию канцелярию аодано, ПРИКАЗАЛИ: как оная земля еще незаселена, да и в недавне прапорщику Радойчину назначена, то с того ж времени оной на дватцать четыре двора счислять за фамилиатом Томашевским, о чем для ведома и о выключке тех дватцати четырех дворов из дачи Радойчиной, а о причислении за фамилиата Томашевского в Елисаветградскую провинциальную канцелярию и в здешнюю Межевую экспедицию послать указы, и посылаются, июля 19 дня 1776 году.

Егор Арапов

Порутчик Моисей Прокофьев

№ 33. *О счислении из отведенной земли на 48 дворов прапорщику Радойчину половинного числа за фамилиатом Томашевским, то есть 24 дворов в 3-й государственной Елисаветградской округе*

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 10, арк. 15.

Указ від 19 липня 1776 року про відведення землі осавулу Макусі в колишніх Запорозьких дачах

№ 92, *получен 4 августа*.

№ 5136

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению отставного полкового асаула Макухи, которым просит об отводе ему бывших Запорозьских дач в урочище Галагановой балки, впадающей в речку Ингулец, порозжей и никому в отвод неназначенной земли на пядесят дворов к заселению оной выводимыми ис повеленных мест людьми и о даче на оную ко владению плана; ПРИКАЗАЛИ: в здешнюю Межевую экспедицию послать указ и велеть просителю Макухи в означенном урочищи на пядесят дворов земли надлежащее число десятин, естли до сего кому либо не отмежевано, в свое время отвесть и на владение оною, учиня всему отводному месту план, прислать для подписки в сию Канцелярию или до того отводу просителю Макухе на то владение дать билет и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, июля 19 дня 1776 году.

Егор Арапов

Порутчик Моисей Прокофьев

№ 35. *Об отводе асаулу Макухе в Запорозьских дачах под слободу на 50 дворов земли в " " уезде*

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 10, арк. 16.

Указ від 21 липня 1776 року про відкладення переводу заселених вахмістром Поповим заселених при Дмитрівському шанці дворів

№ 79. *Получен июля 24.*

№ 5263

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению Далмацкого гусарского полку вахмистра Попова, коим просит о непереводе на данную ему вновь под слободою Дмитровкою на четыре двора землю поселенных им до сего еще с дозволения ротного командира на казенной земле в шанце Дмитровском четырех дворов в разсуждении, что он при сем последнем месте завел строение и сад развел; вновь же назначенною о дозволении польоватца хлебопашеством и сенокосом, хотя с выключкою из оной занятого в шанце под усадьбу места, ПРИКАЗАЛИ: в Межевую экспедицию послать указ и велеть, сколько под означенными населенными в шанце Дмитровском вахмістром Поповым четырьмя дворами под строением и усадьбою земли и в каком месте, обмерить и тому месту учиня план к разсмотрению представить в сию Канцелярию; а до того переводом тех, заселенных им, Поповым, четырех дворов оставить, однако ж без распространения вновь тамо земли и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, июля 21 дня 1776 году.

Егор Арапов

Порутчик Моисей Прокофьев

Пищик Федор Сергеев

№ 27. О обмерении, сколько под населенными в шанце Дмитровском вахмістром Поповым четырьмя дворами земли и о представлении оному месту плана, а до того о непереводе тех дворов на данную ему вновь на 4 двора землю в 11-й округе Дмитровской.

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 10, арк. 21.

Указ від 23 липня 1776 року про відмежування землі під млин поселян слободи Аджамки

№ 81. *Получен июля 24.*

№ 5320

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению Елисаветградского пикинерного полку пикинер, жительствоющих в слободе Аджамке, Максима Маркова и Петра Бобошки, которым они представляя, что прошлого, 772 году, по дозволению Елисаветградской провинциальной канцелярии и ротного тамошнего командира построили они в округе той слободы на речке Аджамке плотинную мельницу, которою и владели до сего времени беспрепятственно, после же оного Елисаветградского полку порутчик Костенко, получа чрез Межевую экспедицию в оном месте ранговую всегдашнюю дачу, приказывает им ту их мельницу снести, недопуская при том и жителей к оной с привозом к молотьебе хлеба, просили о невоспящении им владеть тою мельницею и об отводе к оной на четыре двора земли учинить разсмотрение. ПРИКАЗАЛИ: в Елисаветградскую провинциальную канцелярию послать указ и велеть о нечинении от порутчика Костенка просителям, пикинерам Маркову и Бобошку во владении означенною мельницею, как их собственною, никакого препятствия кому надлежит наистрожее подтвердить, равно и для чего оной порутчик Костенко, недопуская не допуская к оной для молонья хлеба жителей, приказывает оную снести, да и при прошении об отводе тамо ему ранговой навсегдашней дачи об оной умолчал, истребовав от его ответ, прислать в сию Канцелярию на разсмотрение, Межевой же экспедиции указом велеть им, просителям, к той их мельнице положенное в силе межевой инструкции число земли отмежевать и учиня тому отводному месту с описанием план представить для подписки в сию Канцелярию при репорте, и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, июля 23 дня 1776 году.

Егор Арапов

Порутчик Моисей Прокофьев

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 10, арк. 22 і зв.

Указ від 27 липня 1776 року про відведення землі поручику Міюшковичу в окрузі Вершинокам'янській

№ 82. *Получен июля 28.*

№ 5441

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению Елисаветградского пикинерного полку порутчика Миюшковича, которым объявляет: прошлого, 1773 году, по данному ему из оной Межевой экспедиции билету назначено в отвод земли оного Елисаветградского пикинерного полку в округе роты 18-й Вершинокамянской при урочище прежде бывшего хутора Пробийголова под слободу на сорок восемь дворов и ранговая дача, на которую он из заграничных мест до дватцати семей и вывел и оными было обзаселил, но в 774-м году все бывшими запорожцами в их селении захвачены и в возвращении оных никакой надежды нет, да и впредь толиким числом заселить находит себя несостоятельным, почему и просит с числа назначенной ему под слободу на сорок восемь дворов земли об отводе в том же месте только на двенатцать дворов и по чину его ранговой, ПРИКАЗАЛИ: в Межевую экспедицию послать указ и велеть, объявленному порутчику Миюшковичу из прописанной, назначенной было ему было в отвод под слободу на сорок восемь дворов земли оставить только на двенатцать дворов и по чину его ранговую дачу и на оную, учиня план со описанием представить к подписке в сию Канцелярию, а достальное число земли взять в казенную и из ведомости, в которой она за ним, Миюшковичем, написана, исключить, о чем и Елисаветградской провинциальной канцелярии указом предложить, и предложено, и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, июля 27 дня 1776 году.

Егор Арапов

Порутчик Моисей Прокофьев

Архивариус Корней Смольянинов

№ 28. Об отводе порутчику Миюшковичу из отведенной ему на 48 дворов земли только под слободу на 12 дворов и ранговую дачу, а достальное число земли о взятии в казенное ведомство в 18-й округе Вершинокамянской

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 10, арк. 23.

Указ від 28 липня 1776 року про недопущення капітана Беженуці в давнє тернівських жителів володіння в окрузі Тернівській Молдавського гусарського полку

№ 84. Получен 29 июля.

№ 5467

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по репорту Молдавского гусарского полку, при котором приложено к рассмотрению округа Терновского от войта со обществом жителей доношение о чинимом им отставным капитаном Беженуцы по притчине отведенной ему в том же округе дачи притесненной в собственных их пахотных и сенокосных землях и других угодьях, владеемых ими спокойно от прошлого 771-го году. ПРИКАЗАЛИ: к землемер капитану Федорову с приложением из оного доношения копии послать указ и велеть по получении оного весь округ слободы Терновки, как в ротной, так и владельческих дачах размежевать и учиня всем оным планы с показанием где и коликое число на военнотружущих и государственных поселян земли в той слободе быть должно, а затем еще, буди найдется, свободной остается, представить к рассмотрению в здешнюю Межевую экспедицию, а из оной в сию Канцелярию, а до того, кому следует, от себя подтвердить означенного капитана Беженуцы в старое терновских поселян владение земли, хотя б он и билет от Межевой экспедиции имел, недопускать, о чем и в Межевую экспедицию, тож в Елисаветградскую провинциальную канцелярию и в Молдавской гусарской полк для ведома послать указы, и посылаются, июля 28 дня 1776 году.

Егор Арапов

Порутчик Моисей Прокофьев

Архивариус Корней Смольянинов

№ 30. Об недопущении капитана Беженуцы в старое терновских обывателей владение, хотя б от Межевой экспедиции и билет ему дан в " " округе Терновской

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 10, арк. 24.

Указ від 29 липня 1776 року про відмежування землі капітану Манвелову в окрузі Вершацькій

№ 84. Получен 29 июля.

№ 5467

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению Далмацкого гусарского полку капитана князь Манвелова, коим объявляя, что на отведенной ему в округе шанца Вершацкого при урочище Кобыляновке ранговой даче заселено им шесть дворов, а сверх оных и при роте несколько семей, выведенных старанием ево ис Польских мест, имеет, кои из ротной земли по несостоянию полного комплекта людей и довольствовались, ныне ж тем ево поселянам на ротной земле от земского правительства отказано, а чтоб довольствовались на ранговой, почему и просит об отводе при оном урочище Кобыляновке к ранговым ево дворам еще на дватцать четыре двора земли, на которую б он мог живущих при роте людей ево переселить, ПРИКАЗАЛИ: в Межевую экспедицию послать указ и велеть реченному капитану Манвелову в просимом им месте к ранговой ево даче еще, сколько найдется порозгой и ни от кого не препятствующей отмежевать, сколько ж и на каком положении отведено будет, в сию Канцелярию репортовать, и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, июля 29 дня 1776 году.

Егор Арапов
Порутчик Моисей Прокофьев
Архивариус Корней Смольянинов

№ 31. Об отводе капитану князь Манвелову к ранговым ево 6-ти дворам сколько сыскаться может порозгей земли в 8-й округе Вершацкой

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 10, арк. 31.

Указ від 30 липня 1776 року про повернення в казенне ведомство землі, відведеної під млин ротмістру Зерваницькому

№ 88. Получен 3 августа.

№ 5584

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению Елисаветградской провинциальной канцелярии, коим по таковому ж в оную Елисаветградского пикинерного полку ротмистра Зерваницкого между протчого представляя, повеленно ль будет отведенную ему, Зерваницькому, к мельнице на четыре двора землю по неспособности владеть оною, по прежнему в казенное ведомство отобрать, просит в резолюцию указа, ПРИКАЗАЛИ: ту отведенную было реченному ротмистру Зерваницькому под мельницу на четыре двора землю по прошению ево в казенную принять, подлежащие ж за оную за сей 776 год поземельные деньги по день содержания его с него взыскать, о чем в здешнюю Межевую экспедицию и в Елисаветградскую провинциальную канцелярию послать указы, и посылаются, июля 30 дня 1776 году.

Егор Арапов
Порутчик Моисей Прокофьев

№ 34. Об отборе отведенной ротмистру Зерваницькому под мельницу на 4 двора земли в казенное ведомство во 2 округе Бешковской

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 10, арк. 4.

Указ від 10 серпня 1776 року про складання плану відведення землі в Дмитрівській окрузі у зв'язку з утисками в землекористуванні поселян Дмитрівського шанца

№ 94. Получен 11-го.

№ 5758

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению Крюковского уезда шанца Дмитровского поселян, присланному на рассмотрение в сию Канцелярию при репорте ис Крюковской воеводской канцелярии в притеснении оных поселян в земле чрез отведенные разным помещикам в том же округе дачи, зачем де и положенного для продовольствия в будущую зиму полковых подъемных лошадей сена укусить негде, ПРИКАЗАЛИ: в Межевую экспедицию с приложением с оного доношения копии послать указ и велеть о всех в шанце Дмитровском состоящих помещичьих и ротных дачах, где кому отведена и какое от чьей дачи государственным поселянам делаетца притеснение, чрез капитана Радуловича при бытности Крюковской воеводской канцелярии присутствующего и шанца Дмитровского смотрителя изследовать и сняв всем отводам по натуре планы представить с мнением, где какой даче для спокойного владения

быть должно, в сию Канцелярию на рассмотрение, и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, а с показанного доношения копия прилагается при сем, августа 10 дня 1776 году.

№ 36.

Егор Арапов
Поруччик Моисей Прокофьев
Архивариус Корней Смольянинов
ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 10, арк. 28.

Додаток:

Копия.

Высокоблагородному и высокопочтенному господину секунд майору Шишкину
от шанца Дмитровского

Доношение

Приказанно от Вашего высокоблагородия заготовить к зимнему времени ля государственных подъемных лошадей в шанце Дмитровском четыре скирды сена, но как оной шанец сего числа скирд сена поставить не может затем, что выгодных мест для сенокосу неимеет, а только всего не больше, как на четыре скирды быть может, хотя оно и было довольно число, а нынеча весь почти отмежеван помещикам, во первых прим'ер майору Хорвату близ самого шанца на 62 двора, зачиная от балки Рудой, даже до Чорного леса и вверх по Ингульцу до границы Уховской; на той же стороне Ингульца, уступя на одну версту от Хорватовой границы внис по Ингульцу начинается дача капитана Гернича на 24 двора, а за ним прапорщика Алексина на 12 дворов, а за Олексиным капитана Ильина тож на 24 двора и примыкает к границе Сомборского шанца, а капитану Ильину велено вместо выше реченной отмежевать подле ево ранговой даси на 20 дворов, приникая к реке Овнянки, но как оное место не более расстоянием от шанца в полуторе версте, то шанец в таком случае почти щитает себя обиженным и со всех сторон окруженным помещиками, того ради просим Вашего высокоблагородия, чтоб означенной капитан Ильин остался при прежней своей дачи потому, что она к шанцу совсем неспособна за двумя дачами и границы Самборской, как и Вам самим известно в об'ест Ваш шанца нашего границы, тож и сенокосных лугов, которых очень малое число, хотя степи еще и довольно, но нынешней год от великих жаров и суши, тож нету и на оной травы, то покорно просим Вашего высокоблагородия куда надлежит об оном представить и во ожидании на оное резолюции.

На подленном тако: Вместо войта Николая Кушнера по ево прошению за незнанием грамоты шанца Самборского писарь Климент Апойновский руку приложил.

Засвидетельствовал поруччик Моисей Прокофьев
С подлинным читал писарь Казма Кругляков

Ч. 15 июля 1776 году.

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 10, арк. 29.

**Рапорт від 10 серпня 1776 року поручика Прокоповича про відмежування землі
у Вершацькій окрузі**

№ 108. Получен 15 сентября

Новороссийской губернской канцелярии в Межевую экспедицию

РАПОРТ

Ордером под № 260 от оной Экспедиции велено мне Далмацкого гусарского полку в Вершацкой округе, буди найду в натуре сверх ранговых дач капитана князя Манвелова и Церного, и прапорщика Якимова, первому на 12, второму на 24, третьему на 2 слободских дворов сходное для сих дач положение, то положи оные на план, представить в Межевую экспедицию, в силу которого повеления я, обойдя положение места между хуторами капитана князя Манвелова и Церного и положи оное на план с означением на оном каждому из них следуемых отводов, тож Сочевану и Рудковскому, предаю на рассмотрение. Касательно ж до сего, что в ордере первом от Межевой экспедиции прописано, чтобы мне помянутой округи все владельческие дачи, кто чем пользуется описав, положить на план и представить в Межевую экспедицию, то как во оной округе владельцы, кроме поруччика Литвинова и прапорщика Крышана, о коих землях уже от меня план представлен, никто в ограничении своих земель неимеет, а всяк из них довольствуется обще с ротою, и то, не в одном месте, а в разных местах малыми кусками, как то ни сами, да и до погодно, то владельцы, не почитая сей земли за свою до отмежевания настоящей им, не знают, как показать мне для описания, а притом и капитан Радулович словесно приказал мне, что как де он для размежевания той роты скоро приедет, то чтоб я помянутую сньомку оставил, я в таком случае предаю Межевой экспедиции на рассмотрение и спрашивая резолюции, что

повелено будей с сею сньомкою делать, или как капитан Радулович будет во оной роте для размежевания, то не повелено ль будет явиться к команде.

Землемер порутчик Петр Прокопович

Августа 10 дня 1776 году
шанец Вершац
№ 42.

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 10, арк. 18.

Указ від 11 серпня 1776 року про відведення землі секунд-майору Лобову в Цибулівській окрузі

№ 96, получен 12

№ 5886

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению секунд майора и вальдмейстера Довова, которым он представляя, что на лежащей неподалек Цибулевского шпнца балке, прозываемой Богданке, в том месте, где прежде отведено было нынешнему Бахмутскому воеводе Рашковичу, намерен он занять плотину и зделать водяную мельницу, просит об отводе ему под лтину и мельницу того места и надлежащее к тому число дворов земли рассмотрения, ПРИКАЗАЛИ: в Межевую экспедиции послать указ и велеть, ежели показанная балка никому еще не в отводе и чрез отвод просителю Лобову никакого утеснения жителям не будет, да и на четыре двора свободной земли остается достаточно, то оное место под плотину и мельницу, как равно и подлежащее к оной число земли оному Лобову отвесть и по исполнении с приложением тому отводному месту для подписки плана подать в сию Канцелярию репорт, и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, августа 11 дня 1776 году.

Егор Арапов

Порутчик Моисей Прокофьев

№ 37. Об отводе майору Лобову под мельницу на 4 двора земли, естли земли остается достаточно, в 15-й округе Цибулевской

Архивариус Корней Смольянинов

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 10, арк. 32.

Указ від 18 серпня 1776 року про відведення рангової землі прапорщику Ружичу в Вершацькій окрузі

№ 98, получен августа 20 дня

№ 5991

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению отставного прапорщика Ружича, которым просит об отмежевании ему шанца Вершацкого при урочище Трех Буграх у речки Ерклейце на сорок восемь дворов с участком ранговой дачи земли, ПРИКАЗАЛИ: здешней Межевой экспедиции дать указ и велеть прапорщику Ружичу подлежащее число одной ранговой земли отвесть и учиня на оную план для подписки представить сей Канцелярии, что ж принадлежит до отводу ему на все прописанные дворы земли, то объявить ему, дабы на оное число дворов отыскал порозжую землю в Славянской или Херсонской провинциях, где она по рассмотрению и отведена быть имеет, и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, августа 18 дня 1776 году.

Ларион Алексеев

Порутчик Моисей Прокофьев

№ 39. Об отводе прапорщику Ружичу ранговой земли в округе 8-й округе Вершацкой

Архивариус Корней Смольянинов

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 10, арк. 30.

Указ від 6 вересня 1776 року про відмову капітану Патріну у видачі купчої на землю

№ 103. Получен того ж числа.

№ 6460

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению Сербского гусарского полку капитана Патрина, при котором, прилагая на проданную ему в

прошлом 775 году бывшего Чорного гусарского полку полковым ад'ютантом Павлом Мирковичем ранговую землю, состоящую в округе шанца Новомиргородского в числе ундер штапских дач, верующее письмо и явленную с ним полку о той же продаже подписку, просит выдачи ему на ту землю от крепостных дел купчей, ПРИКАЗАЛИ: как де показанных приложений, почему б ад'ютанту Мирковичу та дача утверждена была, невидно, то и в совершении на оную капитану Патрину купчей дозволение дать нельзя, о чем ему з сего определения и об'явить, а дабы тою дачею никто беззаконно не владел, о том здешней Межевой экспедиции и Елисаветградской провинциальной канцелярии указами предложить и предлагается, сентября 6 дня 1776 году.

Ларион Алексеев
Порутчик Моисей Прокофьев
Архивариус Корней Смольянинов

№ 40. О несовершении на купленную капитаном Патриным у ад'ютанта Мирковича ранговой земли купчей в 1-й округе Новомиргородской.

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 10, арк. 20.

**Рапорт від 10 вересня 1776 року капітана Селевіна про стан відмежування землі
в Катерининському повіті**

*№ 109. Получен сентября 15 дня
Новороссийской губернии в Межевую экспедицию*

Венгерского гусарского полку капитана Селевина

РАПОРТ

Ордерами от оной Межевой экспедиции велено:

1-е. Шанца Калниболотского в прошлом 775-м году всю состоящую от полного комплекта за удовольствием по то число владельцев показанную по карте в остатке землю при речке Кагарлыкку между слободских дач майорши Живановичевой и лекаря Аксениуса отдать майору Живановичу и ево фамилии, почему и в поданной ведомости ко взысканию поземельных денег показана на 48 дворов земля за майором Живановичем, а сего года июля 25 дня ордером оной же Межевой экспедиции велено ту, счисляющуюся дачу разделить, не упоминая об отобрании от майора Живановича отделить ему, Живановичу, двадцать один, да порутчику Плавшичу на двенадцать, тож и ранговую ему, Плавшичу, и попу Лаленкову с причтом, а дабы невоспоследовало в поданной ведомости ошибки и чрез то замешательства, а при том как майор Живанович имеет свою поселенную слободу в полном числе дворв при реке Висе вверх по оной, расстоянием от роты 3-й в четырех верстах, то я и прежде испрашивал повеления, не повелено ль будет и слободской ево дачи усадьбу и выгон, так же и ранговую ево при той поселенной слободе, как оная переведена по указу Новороссийской губернии в 772-м году изза реки Виси, примежевать, а для хлебопашества и сенокосу в назначенном месте дать, в сем и ныне испрашиваю повеления и по первому ордеру или по второму между утвердить повелено будет.

2-е. Ордером оной Экспедиции велено Венгерского гусарского полку господину прим'ер майору Казадаеву из округи государственной слободы Злынки под слободу на дватцать пять дворов землю отмежевать, по которому я прошедшого августа 19 дня и отмежевал, а того ж месяца получен мною от Его превосходительства, господина генерал майора и кавалера, Новороссийской губернии губернатора Матвея Васильевича Муромцева 31 дня ордер, коим соизволит повелевать по взнесенной их Превосходительству от поселян слободы Злынки жалобе, якобы в ту отданную майору Казадаеву дачу подошли вырощенные ими буераки, равно отобраны и сенокосные луга, в таком случае, дабы и другой просьбы еще не дошло, той государственной слободы Злынки у всех жителей отобрать желание, в каком точно месте оные ему, майору Казадаеву, на то число дворов земли поступить в репорте изъяснить, а как означенная земля до получения от их превосходительства ордера, ему, Казадаеву, отмежевана, при коем межевании сказанной слободы Злынки староста с некоторым числом лутчих людей был. То хотя они до межевания полагали, что отойдут в дачу майора Казадаева сенокосы и о тех, о коих они мнение свое имели, сенокосов вовсе не вошло, а вошли только те буераки, о которых они жалобу сею их превосходительству вознесли, а при том я их еще до получения того повеления спрашивал, где бы они согласны были в другом месте в своей округе на место той земли толикое ж число дать, на что от их мне об'явлено, что в отведенной земле господину майору Казадаеву они надобности, когда де нам на то место земля определена и имеют, а только неудовольствие свое полагают за один збереженный ими лесок, в котором и донине их состоит караул, что ж касается до другога, вместо отведенного майору Казадаеву места, то они вовсе к поселению слободы удобнова дать им не весьма удобнова не имеют, да и отведенное место не совсем к поселению слободы способное, а

для представлення їх превосходительству к рассмотрению при сем отмежеваной упомянутому господину майору Казадаеву земли представляю план.

3-е. Полученным мною от оной Межевой экспедиции ордером сего сентября 8 дня под № 406-м велено Елисаветградских баталионов господину секунд майору Петринию на отмежеванную в округе Венгерского полку 10-й Канижской под слободу на двенадцать дворов землю дать билет и той отмежеванной ему земли прислать при репорте план и с билета копию, которою при сем представляю.

Во всем же вышеписанном в сем рапорте прошу Межевой экспедиции снабдить меня резолюцією с сим нарочно от меня посланным гусаром и при том прошу повелеть находящимся при мне Молдавского вахмистру Никифорову и Венгерского гусарских полков ротному квартирмистру Ивану Анастасиеву, да гусару Ивану Ротарю, коих во окончании жалованья и провианта присланные от полку атестаты мною оной Межевой экспедиции представлены на самонужнейшие их надобности за прошедшую майскую треть жалованья и за провиант деньгами отпустить, кои ходячи по степу вовсе обувью ободрались, а притом по неимению у меня для сочинения планов пиццей бумаги первого нумера пять дестей и китайских чернил для тушевки планов полкуса и сургуча палочку повелеть отпустить же ибо за неимением оногo, снятой мною округе Сербского полку 9-й Печковской план не отправил, а хотя же и велено было от землемер капитана Федорова принять, но только им отпущено бумаги три дести, карандашей тонких пять, которая бумага вся изошла, о чем сим репортую.

Капитан Василей Селевин

Ч: 10 сентября 1776 году

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 10, арк. 5 і зв.

**Указ від 11 вересня 1776 року про відведення землі при річці Громоклеї
Архіпелазького острова уроженцю Вінтосу Феарресу**

№ 106. Сентября 11-го.

№ 6747

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению Архипелажского острова уроженца Винтоса Агностия Феарреса, а по содержанию господина генерал майора, Новороссийского губернатора и ковалера Матвея Васильевича Муромцова от 17 числа минувшого марта предложения, ПРИКАЗАЛИ: в Межевую экспедицию послать указ и велеть просимую показанным иностранцом к заселению слободы на речке Громоклее по правой стороне между между бывшего турецкого мечета и запорожского бывшего полковника Ткачика хутора на пятьдесят дворов земли чрез нарочного афицера осмотра и ежели оная порозжая и препятствия чрез отвод ему оной никому небудет, то оную ему отмежевать и на владение дать билет и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, сентября 11 дня 1776 году.

Егор Арапов

Порутчик Моисей Прокофьев

*№ 41. Об отводе Архипелажского острова
уроженцю Агностию Феарресу под слободу на 50
дворов земли в Запорожских дачах в " " уезде*

Генеральной писарь Наум Говорухов

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 10, арк. 17.

**Указ від 21 вересня 1776 року про відведення землі в колишніх Запорозьких дачах
капітану Лутковському і купцю Орлову**

№ 113. Получен того ж числа.

№ 6825

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению капитана Лутковского и купца Орлова, которым просят об отмежевании им из бывших Запорожских земель в урочище вершин речок Камышеватой и Костоватой под поселение слободы на сто дворов земли, ПРИКАЗАЛИ: в здешнюю Межевую экспедицию послать указ и велеть, ежели просимая капитаном Лутковским и купцом Орловым земля никому еще неотведена и чрез отвод оной кому либо утеснения небудет, то оную с апрбации Его Превосходительства, господина генерал майора, Новороссийского губернатора и ковалера Матвея Васильевича Муромцова помянутым капитану

Лутковскому и купцу Лутковскому с дачею на владение и билета отмежевать, и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, сентября 21 дня 1776 году.

Егор Арапов

№ 44. Об отводе капитану Лутковскому под слободу на 50 дворов земли в Запорожских дачах в " " уезде

Порутчик Моисей Прокофьев
Канцелярист Наум Говорухов
ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 10, арк. 6.

Указ від 24 вересня 1776 року про відведення землі в колишніх Запорозьких дачах при річці Комишуватій Сугаклеї колишньому запорозькому козаку Степану Залізняка

№ 116. Получен 25 сентября.

№ 7015

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению бывшего запорожского козака Степана Залізняка, коим просит об отмежевании ему в бывших Запорожских дачах при речки Комишеватой Сугаклеи по течению оной с правой стороны, где ево, Залізняка, и зимовник состоит, под заселение в дватцати пяти дворах слободы земли, ПРИКАЗАЛИ: в здешнюю Межевую экспедицию послать указ и велеть, ежели просимая упоминаемым Залізняком земля никому еще неотведена и чрез отвод оной другому кому препятствия небудет, то с апрбации господина генерал майора, Новороссийского губернатора и ковалера Муромцова отмежевать и на владение оной дать ему, Залізняка, билет и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, сентября 24 дня 1776 году.

Егор Арапов

№ 45. Об отводе козаку Степану Залізняка под слободу на 25 дворов земли в " " уезде

Порутчик Моисей Прокофьев
Канцелярист Федор Афонасьев
ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 10, арк. 7.

Указ від 24 вересня 1776 року про відведення землі прапорщику Герничу в Дмитрівській окрузі

№ 117. Получен 25 сентября.

№ 7017

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению Далмацкого гусарского полку прапорщика Гернича, которым просит об отводе ему в смежность капитана Гернича при урочище Скипиной балки под заселение в двенатцати дворах слободы, тож и ранговой земли, ПРИКАЗАЛИ: в Межевую экспедицию послать указ и велеть чрез кого надлежит выправиться и ежели просимая прапорщиком Герничем земля еще никому неотведена и чрез отвод оной какого либо кому притеснения небудет, то с апрбации господина генерал майора, Новороссийской губернии губернатора и ковалера Матвея Васильевича Муромцова отмежевать и на ту землю к беспрепятственному владению дать билет, и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, сентября 24 дня 1776 году.

Егор Арапов

№ 46. Об отводе прапорщику Герничу под слободу на 12 дворов и ранговой земли в 11-й округе Дмитровской

Порутчик Моисей Прокофьев
ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 10, арк. 8.

Указ від 28 вересня 1776 року про відведення землі підпоручику Нелюбову в Інгульському повіті

№ 120. Получен 29 сентября.

№ 7025

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению артиллерии Бомбардирского полку подпорутчика Нелюбова, которым просит об отводе ему Ингульского уезда при речке Боковеньке или Камянке под поселение в 50 дворах слободы земли, ПРИКАЗАЛИ: в Межевую экспедицию послать указ и велеть, ежели просимая им, подпорутчиком Нелюбовым, земля еще никому не отведена и чрез отвод оной никому тамо утеснения небудет, то с

опрбации Его превосходительства, господина генерал майора, Новороссийского губернатора и кавалера Муромцова отмежевать и на владение оной дать билет, и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, сентября 28 дня 1776 году.

Егор Арапов

№ 48. Об отводе подпорутчику Нелобову под слободу на 50 дворов земли в Ингульском уезде

Порутчик Моисей Прокофьев
Канцелярист Наум Говорухов
ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 10, арк. 10.

Указ від 30 вересня 1776 року про відведення землі колезькому ассесору Беляеву в окрузі фортеці Святої Єлисавети

№ 122. Получен 30 сентября.

№ 7205

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению коллежского ассесора и Елисаветградской провинции воеводского товарища Беляева, коим просит об отводе ему той провинции в Крепостной округе между дачами отставного капитана Вишнякова и капитанши Дрезманновой, на вершине речки Сугаклеи Камишуватой под заселение в дватцать четыре двора слободі подлежащего числа земли, ПРИКАЗАЛИ: в здешнюю Межевую экспедицию послать указ и велеть, ежели просимая упоминаемым Беляевым земля еще никому другому не отведена и чрез отвод оной не последует никому утиснения, то с опрбации господина генерал майора, Новороссийского губернатора и кавалера Матвея Васильевича Муромцова отмежевать и на владение тою землею дать просителю билет, и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, сентября 30 дня 1776 году.

Ларион Алексеев

№ 49. Об отводе воеводскому товарищу Беляеву под слободу на 24 дворов земли в 3-й государственной Елисаветградской округе

Порутчик Моисей Прокофьев
Архивариус Корней Смольянинов
ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 10, арк. 11.

Указ від 30 вересня 1776 року про доставку відомостей щодо оподатковуваних земель

№ 123. Получен 30 сентября.

№ 7103

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия предвидя, что с отмежеванных во всей Елисаветградской провинции под государственные и помежичьи слободы и под разные заводы земель в зборе в последующих двух денежной суммы весьма мало, тем паче, что она провинция по большой ей обширности разделяется ныне на три уезда, следовательно и заключить надобно, нет ли в исчислении тех дач какой проронки, а тем самым и поземельной подати ущербе, а в разсуждении того ПРИКАЗАЛИ: в Елисаветградскую провинциальную канцелярию послать указ и велеть по всем той провинции уездам и округам чрез смотрителей с помещиков сделать найкрепчайшие выправки, кто именно ис помещиков и другого звания жителей от которого времени, в каком урочищи и в коликом числе десятин получили себе какие дачи, когда оным льготные годы миновали или еще впредь будут, истребуя при том к лучшему узнанию справедливости чрез тех же смотрителей от каждого владельца з данных им на те дачи билетов или других каких крепостей точных копий, и естли у кого с них планы или еще нет, свидении, а в необходимом случаи и от здешней Межевой экспедиции потребные справки забрать, стараясь наипаче не пропустить ниодной, чией бы она не была, дачи, как равно и выгонных купеческих, а потому из всех собранных обстоятельств, учиня против вышеписанного ж ис показанием, коликое число за те все дачи, которым льготные лета прошли за сей год по нынешнему еще положению собрать следует подати и с различием каждого уезда и округа ведомость прислать в сию Канцелярию при рапорте немедленно, а чтоб и от Межевой экспедиции по требованиям той провинциальной канцелярии надобные справки без закоснения доставляемы были, то и оной Экспедиции предложить указом и предлагается, сентября 30 дня 1776 года.

Егор Арапов

Порутчик Моисей Прокофьев
Канцелярист Федор Афонасьев
ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 10, арк. 12 i зв.

Указ від 25 жовтня 1776 року про відведення землі прапорщику Афанасьєву в Суботицькій окрузі

№ 141. Получен того ж числа.

№ 7865

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению Сербского гусарского полку прапорщика Афанасьева, которым просит об отводе ему бывшего Чорного гусарского полку в округе шанца Суботицкого на балке Лозоватки в смежности дачь капитана Юрьева и отставного секунд майора Георгиева положенной по штату ранговой земли, ПРИКАЗАЛИ: в Межевую экспедицию послать указ и велеть, ежели просимая прапорщиком Афанасьевым земля еще никому не отведена, и чрез отвод оной никакого жителям утеснения nebude, то с опробации Его Превосходительства, господина генерал майора, Новороссийского губернатора и ковалера Матвея Васильевича Муромцова отмежевать и на владение оной билет дать, и Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, октября 25 дня 1776 году.

Егор Арапов

Порутчик Моисей Прокофьев

Канцелярист Федор Афонасьев

№ 57. Об отводе прапорщику Афонасьеву ранговой дачи в 14-й округе Суботицкой

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 10, арк. 1.

Указ від 26 жовтня 1776 року щодо утисків у володінні землею капітана Бежануці в Терновській окрузі

№ 146. Получен того ж числа.

№ 7909

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению отставного капитана Бежануцы, которым представил, что в прошлом 773 году по указу сей Канцелярии от здешней Межевой экспедиции в округе Молдавского гусарского полку роты Терновской при урочище речки Синюхе и балки Костоватой отведена была под слободу на дватцать четыре двора, тож и ранговая земля, на которую отводную землю и билет ему дан, почему он на той земле выводимыми из заграничных мест людьми более восьми дворов и заселил, а ныне де не только полного числа дворов заселить негде, но и сие наличные его люде по утеснению ротных командиров хотят разойтись, и просит как тая земля еще неотмежевана, на показанное число дворов, присовокупя к тому и ранговую дачу земли приказать отмежевать и на оную дать план, ПРИКАЗАЛИ: в здешнюю Межевую экспедицию и в Елисаветградскую провинциальную канцелярию послать указы и велеть Межевой экспедиции по плану рассмотреть, не по утеснению ль какому сказанной капитан Беженуца к той земле недопускаетца, а Елисаветградской провинциальной канцелярии чрез земского камисара разобрать самую точностию о прямой причине препятствования ему, Беженуце, во владении той земли и в сию Канцелярию к рассмотрению репортовать, и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, октября 26 дня 1776 году.

Егор Арапов

Порутчик Моисей Прокофьев

Канцелярист Федор Афонасьев

№ 58. О выправке, не по утеснению ли какому капитан Беженуца к данной ему по билету на 24 двора земли недопускаетца в " " округе Терновской

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 10, арк. 2.

Указ від 29 жовтня 1776 року про відведення землі Вербованого козачого полку хоружому Халепі

№ 148. Получен того ж числа.

№ 8131

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Новороссийская губернская канцелярия по доношению Вербованного козачьего полку хоружего Халепы, которым просит об отводе ему в дачах, отшедших по заключенному с Портою мирному трактату в Российские границы по реке Ингуле в урочище Еланчику под поселение дватцати пяти дворов земли, ПРИКАЗАЛИ: в Межевую экспедицию послать указ и велеть просимую упоминаемым хоружим Халетою на дватцать пять дворов землю, с

опробации Его Превосходительства, господина генерал майора, Новороссийского губернатора и кавалера Матвея Васильевича Муромцова отмежевать и на владение оной дать билет, и здешней Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, октября 29 дня 1776 году.

Егор Арапов

Порутчик Моисей Прокофьев

Канцелярист Федор Афонасьев

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 10, арк. 3.

№ 59

* * *

Билет від 24 червня 1776 року на виділення землі вахмістру Пятецькому в Староаджамській окрузі

БИЛЕТ

По резолюции его превосходительства, господина генерал майора, Новороссийской губернии губернатора и кавалера Матвея Васильевича Муромцова велено, Елисаветградского пикинерного полку вахмістру Пятецькому в 20-й округе Староаджамской при урочище речки Аджамки с правой стороны положенную по штату два двора шесдесят десятин, да сыну ево, находящемуся в службе в оном же полку, пикинеру Василию Пятецькому, на два двора шесдетят десятин, а обоим на четыре двора сто двадцать десятин за оставлением из оной в ротной общей выгон и усадьбу двенадцати, навсегдашней землю отмежевать, почему ему, вахмістру Пятецькому, полагая починной пункт от речки Аджамки по смежности с левой стороны порутчика Демешкова одна верста сто пятьдесят сажень, поворота вправо по смежности с ротной дачею четыреста пятьдесят сажень, поворота от роты вправо до вышеписанной речки Аджамки две версты, потом поворота вправо по течению речки и живому урочищу до первопочинного пункта во владении никому никакого препятствия не чинить, а дабы он той дачи никому продать не мог, о том от ему при сей Экспедиции подтвержденно, причем вышеписанной роты смотрителю и куда надлежит чрез сие дается знать. Дан из Межевой экспедиции в городе Кременчуге июня 24 дня 1776 году.

Землемер майор Егор Арапов

На карту налагал прапорщик и уездной межевщик Степан Иванов

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 19, арк. 12 і зв.

Билет від 26 червня 1776 року на виділення землі генерал-майору Чорбі в Ингульському повіті

БИЛЕТ

№ 177

Объявителю сего, г-ну генерал майору Федору Арсеновичу Чорбе в Ингульском уезде в бывших Запорожских дачах между речек Боковой и Боковеньки к заселению слободы насто дворов шесть тысяч десятин земли дозволяется, буди ж найдутся какие там селения и зимовники, то оным, сколько они земли имеют, в их владении не препятствовать и в отвод не занимать, понеже оные остаются государственными поселянами, мерою ж ему, г-ну генерал майору Чорбе, начиная от речки Боковеньки ниже зимовника козака Кепала чрез Боковую по смежности населяемой переводика Дементьева поселенцом Коржевым государственной слободы, девятнадцать верст двести пятьдесят сажень, поворота вправо ж чрез Боковую до показанной Боковеньки восемнадцать верст триста сажень, и вверх по оной до починного пунета три версты сто пятьдесят сажень, почему ему, г-ну генерал майору Чорбе, никому никакого во владении препятствия нечинить и сей билет объявить бывшей Сечи за каменданта господину подполковнику Норову. Дан из Межевой экспедиции в городе Кременчуге июня 26 дня 1776 году.

Генерал майор Муромцов

Землемер майор Егор Арапов

На карту налагал прапорщик и межевщик Яков Паномарев

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 23, арк. 35.

Билет від 2 липня 1776 року на виділення землі вахмістр Лупулу в Новопавлівському повіті

БИЛЕТ

№ 186

Объявителю сего, Далмацкого гусарского полку вахмістру Лупулу в Новопавловском уезде в бывших Запорожских дачах на речке Еланце по течению с правой стороны по смежности вахмістра Лупула к заселению слободы на пятьдесят дворов три тысячи десятин земли дозволяется, буди ж найдутся какие там селения и зимовники, то оным, сколько они земли имеют, не препятствовать и в отвод не занимать,

понеже оные остаются государственными поселянами, а мерою ему, вахмистру Лупулу, начиная от вышеписанной речки, выше устья Солонной шесть верст чотыреста сажень, вверх по оной три версты, и поворота вправо до объявленного Еланца девять верст сто пядьдесят сажень и вниз по оному до починного пункта чотыре версты сто сажень, почему ему, вахмистру Лупулу, никому никакого во владении препятствия нечинить и сей билет объявить бывшей Сечи за каменданта г-ну подполковнику Норову. Дан из Межевой экспедиции в городе Кременчуге июля 2 дня 1776 году.

Генерал майор Муромцов
Землемер майор Егор Арапов

На карту налагал прапорщик и межевщик Яков Паномарев

ДАХО, ф. 14, он. 1, снр. 12, арк. 5.

Билет від 3 липня 1776 року на виділення землі прапорщику Скринникову в Аджамській окрузі

БИЛЕТ

№ 191

Объявителю сего, Елисаветградского пикинерного полку прапорщику Скринникову в округе того ж полку роты Аджамской при урочище вершины балки Лозоватки по смежности слободы прим'ер майора Бутовича, ранговую навсегдашнюю на чотыре двора, сто двадцать десятин за оставлением из оной в общей ротный выгон и усадьбу двенадцати, землю показать; почему ему, прапорщику Скринникову, начиная от угла майора Бутовича, по смежности ево ж, две версты, поворота вправо двести восемьдесят сажень, поворота вправо две версты, поворота вправо ж до починного пункта и показанного майора Бутовича угла двести восемьдесят сажень, никакого препятствия нечинить; за оную ж имеет он, Скринников, по отставке вносить положенные по две с половиною копейки за каждую десятину в год поземельные деньги, ежели ж она по неимению в ней надобности отдана ему будет вечно, то по пяти копеек, когда ж та земля в разсуждении полного комплекта вознаградится в казну, в то время возвратить он должен, равно ж и день отставки должен объявить, да и чтоб он продать и заложить не мог, причем вшеписанной роты смотрителю и кому надлежит чрез сие дается знать. Дан из Межевой экспедиции в городе Кременчуге, июля 3 дня 1776 года.

На подлинном подписано тако:

Генерал майор Муромцов.

Землемер майор Егор Арапов.

На карту налагал прапорщик и межевщик Яков Панамарев.

ДАХО, ф. 14, он. 1, снр. 54, арк. 5. Копія.

Билет від 4 липня 1776 року на виділення землі капітану Харитонову в Новопавлівському повіті

БИЛЕТ

№ 187

Объявителю сего, Далмацкого гусарского полку капитану Харитонову в Новопавловском уезде в бывших Запорожских дачах на речке Яланце по течению с правой стороны по смежности вахмистра Лупула к заселению слободы на сто дворов шесть тысяч десятин земли дозволяется, буди ж найдутся там какие селения и зимовники, то оным, сколько они земли имеют, не препятствовать и в отвод не занимать, понеже оные остаются государственными поселянами, а мерою ему, капитану Харитонову, начиная от речки Яланца по смежности вахмистра Лупула девять верст с половиною, поворота вправо ж до показанной речки, десять верст, и вновь по оной до починного пункта пять верст чотыреста сажень, почему ему, капитану Харитонову, никому никакого во владении препятствия нечинить и сей билет объявить бывшей Сечи за каменданта г-ну подполковнику Норову. Дан из Межевой экспедиции в городе Кременчуге июля 4 дня 1776 году.

Генерал майор Муромцов
Землемер майор Егор Арапов

На карту налагал прапорщик и межевщик Яков Паномарев

ДАХО, ф. 14, он. 1, снр. 12, арк. 4.

Билет від 8 липня 1776 року на виділення землі вахмістру Жерзадзулю в окрузі Вуковарській

БИЛЕТ

№ 221

По резолюции его превосходительства, господина генерал майора, Новороссийской губернии губернатора и кавалера Матвея Васильевича Муромцова велено, отставному вахмистру Жерзадзулю в

14-й округе Вуковарской при урочище Сухих боерак положенную по чину ево ранговую навсегдашнюю на два двора, пятьдесят две, за оставлением из оной в ротный общий выгон и усадьбу шести десятин, землю показать, почему ему, вахмистру, начиная от дачи прапорщика Игнатьева по смежности 13-й роты Федварской из пасьбы казенных лошадей дается семдесят сажень, поворотя влево по смежности ротной земли четыреста сажень, поворотя влево ж по смежности оного Игнатьева до починного пункта четыреста сажень, коими во владении никакого препятствия нечинить, а дабы он той дачи продать и заложить не мог, в том от Межевой экспедиции взята с него подписка, причем о вышеписанной роты смотрителю и куда надлежит чрез сие дается знать. Дан из Межевой экспедиции в городе Кременчуге июля 8 дня 1776 году.

Землемер майор Егор Арапов

На карту налагал вахмистр Александр Лазарев

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 13, арк. 3.

Білет від 9 липня 1776 року на виділення землі прапорщику Белецькому в Інгульському повіті

БИЛЕТ

№ 226

Объявителю сего, Молдавского гусарского полку прапорщику Белецкому в Ингульском уезде в бывших Запорожских дачах между рек Ингула и Вербовой к заселению слободы на сто дворов шесть тысяч десятин земли дозволяется, буди ж найдутся там какие селения и зимовники, то в их владении не препятствовать, а приселяясь к ним владеть обще ибо живущие в зимовниках в числе государственных поселян; мерою ж ему, прапорщику Белецкому, начиная от устья оной Вербовой вверх по течению Ингула с левой стороны, а в прямую линию семь верст, поворотя вправо до речки Вербовой двенадцать верст, и вниз по оной до починного пункта четырнадцать верст, почему ему, Белецкому, в населении той слободы никому никакого препятствия нечинить и сей билет объявить бывшей Сечи за каменданта г-ну подполковнику Норову. Дан из Межевой экспедиции в городе Кременчуге июля 9 дня 1776 году.

Генерал майор Муромцов

Землемер майор Егор Арапов

На карту налагал прапорщик и межевщик Яков Паномарев

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 12, арк. 11.

Білет від 13 липня 1776 року на виділення землі військовому старшині Сидору Білому в Кизикерменському повіті

БИЛЕТ

Объявителю сего, войсковому старшине Сидору Белому в Кизикерменском уезде в бывших Запорожских дачах между рек Ингульца и Висуни к заселению слободы на стопятдесят дворов, девять тысяч десятин земли, дозволяется, буди ж найдутся там какие селения и зимовники, то оным, сколько они земли имеют в их владении не препятствовать и в отвод не занимать, понеже оные остаютца государственными поселянами, а мерою ему, войсковому старшине Сидору Белому, начиная от реки Ингульца ниже зимовника ево ж, Белого, в одной версте до речки Висуни четырнадцать верст и вверх по оной Висуни четыре версты двесте пятьдесят сажень, поворотя вправо четыре версты двесте пятьдесят сажень, поворотя вправо чрез балки Лозоватую и Вербовую десять верст, поворотя вправо одна верста четыреста сажень, потом поворотя влево до показанной реки Ингульца семь верст сто пятьдесят сажень и вниз по оному до починного пункта пять верст, почему ему, войсковому старшине Белому, никому никакого во владении препятствия нечинить, и сей билет объявить бывшей Сечи за каменданта г-ну подполковнику Норову. Дан из Межевой экспедиции в городе Кременчуге июля 13 дня 1776 году.

Генерал майор Муромцов

Землемер майор Егор Арапов

На карту налагал прапорщик и межевщик Яков Паномарев

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 15, арк. 9.

Білет від 25 серпня 1776 року на виділення землі прапорщику Абросимову в Новомиргородській окрузі

БИЛЕТ

№ 357

Объявителю сего, отставному прапорщику Федору Абросимову в округе первой Новомиргородской из положенной на ундер штап и по несостоянию оного остающейся в пуге при вершине Малой Виси пятьдесят двумя десятинами землею владеть дозволяется, почему ему, прапорщику Абросимову, начиная

от оной речки по смежности прапорщика Иваницына до овчарного завода фабриканта Поповича одна верста триста дватцать сажень, поворота влево по смежности оной дачи Поповича до дачи ж, предоставленной на лес, сто семдесят сажень, поворота влево ж по смежности лесной дачи до показанной речки Виси одна верста сто дватцать сажень и вниз по оной до починного пункта сто семдесят сажень; за оную ж имет он, прапорщик, з дачи билета взносить положенные по две с половиною копейки в год поземельные деньги, ежели ж оная по неимению в ней надобности отдана ему будет вечно, то по пяти копеек, когда ж та земля в разсуждении полного комплекта вознадобится в казну, в то время возвратить он должен, да и чтоб он продать и заложить не мог, в том при Межевой экспедиции взята с него подписка, причем вышеписанной округи смотрителю и кому надлежит чрез сие дается знать. Дан из Межевой экспедиции в городе Кременчуге августа 25 дня 1776 году.

Подлинной подписали: генерал майор Муромцов;

землемер майор Егор Арапов;

на карту налагал прапорщик и межевщик Яков Паномарев.

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 13, арк. 7. Копія..

Білет від 25 серпня 1776 року на виділення землі прапорщику Васильєву в Новомиргородській окрузі
БИЛЕТ

№ 373

Об'явителю сего, отставному прапорщику Васильєву Сербского гусарского полку в 1-й Миргородской округе при балке Парпурной из ротной дачи по несостоянию полного комплекта пятьдесят двумя десятинами землею владеть дозволяется, почему ему, прапорщику Васильєву, начиная от оной балки Парпурной по смежности порутчика Младеновича до дачи отставного майора Лутковского одна верста, поворота , поворота влнво по смежности дачи майора Лутковского двести сажень, поворота влев о до показанноц балки Парпурной одна верста и вверх по оной до починного пункта двести сажень; з дачи билета взносить положенные по две с половиною копейки в год поземельные деньги, ежели ж оная по неимению в ней надобности отдана ему будет вечно, то по пяти копеек, когда ж та земля в разсуждении полного комплекта вознадобится в казну, в то время возвратить он должен, да и чтоб он продать и заложить не мог, в том при Межевой экспедиции взята с него подписка, причем вышеписанной округи смотрителю и кому надлежит чрез сие дается знать. Дан из Межевой экспедиции в городе Кременчуге августа 25 дня 1776 году.

Землемер майор Егор Арапов

На карту налагал прапорщик и межевщик Яков Паномарев

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 21, арк. 3.

Білет від 25 серпня 1776 року на виділення землі прапорщику Іваниці в Новомиргородській окрузі
БИЛЕТ

№ 378

Об'явителю сего, отставному прапорщику Иосифу Иванице в округе 1-й Новомиргородской из положенной на ундер штап и по несостоянию одного остающейей в пусте при вершине Малой Виси пятьдесят двумя десятинами землею владеть дозволяется, почему ему, прапорщику Иванице, начиная от оной речки по смежности прапорщика Абросимова до овчарного завода фабриканта Поповича одна верста триста сажень, поворота влево по смежности оной дачи Поповича до дачи ж, предоставленной на лес, сто семдесят сажень, поворота влево ж по смежности лесной дачи до показанной речки Виси одна верста и дватцать сажень и вниз по оной до починного пункта сто семдесят сажень; за оную ж имет он, прапорщик, з дачи билета взносить положенные по две с половиною копейки в год поземельные деньги, ежели ж оная по неимению в ней надобности отдана ему будет вечно, то по пяти копеек, когда ж та земля в разсуждении полного комплекта вознадобится в казну, в то время возвратить он должен, да и чтоб он продать и заложить не мог, в том при Межевой экспедиции взята с него подписка, причем вышеписанной округи смотрителю и кому надлежит чрез сие дается знать. Дан из Межевой экспедиции в городе Кременчуге августа 25 дня 1776 году.

Генерал майор Муромцов

Землемер майор Егор Арапов

На карту налагал прапорщик и межевщик Яков Паномарев

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 13, арк. 6.

Білет від 14 жовтня 1776 року на виділення землі купцю Нікуліну в Інгульському повіті

БИЛЕТ

№ 468

Объявителю сего, Елисаветградскому купцу Ивану Никулину Херсонской провинции в Ингульском уезде при речке Березовке к заселению слободы на двадцать пять дворов тысяча пятьсот десятиин земли дозволяется, буди ж найдутся там какие селения и зимовники, то оным, сколько они земли имеют, в их владении не препятствовать и в отвод не занимать, ибо оные считаютца государственными поселянами, и буде не воспоследует резолюции от высшей команды, чтоб купцам иметь в вечность слободы, то оную слободу ему по востребованию отдать в казну и с оной заплатить выводные по плану деньги. А мерою ему, купцу Никулину, начиная от оной речки в степь одинадцать верст, поворота вправо одна верста двести сажень, поворота вправо ж до показанной речки Березовки одна верста двести сажень, почему ему, купцу Никулину, во владении никому никакого препятствия нечинить и сей билет объявить в Славянской провинциальной канцелярии, дан из Межевой экспедиции в городе Кременчуге октября 14 дня 1776 году.

Генерал майор Муромцев
Землемер майор Егор Арапов

На карту налагал вахмистр Александр Лазарев

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 11, арк. 21.

Білет від 5 грудня 1776 року на виділення землі майору Олександрову в Мартоношській окрузі

БИЛЕТ

№ 589

Объявителю сего, отставному господину секунд майору Александрову Елисаветградской провинции, Елисаветградского уезда в округе Сербского гусарского полку 8-й Мартоношской при речке Большой Выси пятьдесятью двумя десятинами землею владеть дозволяется, мерою ж ему, господину майору Александрову, начиная от речки Выси до границы Польской сто восемьдесят сажень, потом поворота вправо ж до вышеписанной речки две версты шездесят сажень и вниз по оной же речки и до первоначинного пункта сто восемьдесят сажень, за оную ж имеет он, господин майор Александров, з дачи сего билета вносить положенные по две копейки с половиною за каждую десятину в год поземельные деньги, ежели ж она по неимению в ней надобности отдана ему будет, то по пяти копеек, когда ж та земля понадобится в казну, в то время возвратить он должен, да и чтоб он продать и заложить не мог, в том при Межевой экспедиции взята с него подписка, почему ему, господину майору Александрову, во владении никому никакого препятствия не чинить и сей билет объявить вышеписанной округи смотрителю и кому надлежит чрез сие дается знать. Дан из Межевой экспедиции в городе Кременчуге декабря 5 дня 1776 году.

Подлинный подписано тако:

Генерал майор Муромцов;

Землемер майор Егор Арапов;

На карту налагал вахмистр Александр Лазарев.

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 18, арк. 14 Копія.

Додаток: документи 1774-1775 років

Указ від 20 травня 1774 року про відмежування підмельничної землі капітанші Карачоновій в окрузі шанця Печковського

№ 117. Получен мая 19-го дня 1774 году.

№ 2908

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Канцелярии Новороссийской губернии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Канцелярия Новороссийской губернии по доношению Чорного гусарского полку капитана Марки Карачона жены Анны Самойловой, коим просит об отводе к построенной ею в округе Чорного гусарского полку второй роты шанца Печковского плотинной мельнице п одлежащего числа земли учинить определение, а по справке в Канцелярии Новороссийской губернии в резолюциях Его Высокопревосходительства, г-на генерал аншефа, Киевского генерал-губернатора, Новороссийской губернии главного командира и квалера Федора матвеевича Воейкова, по докладным сей Канцелярии пунктам между протчим в 1-м пункте положено к

плотинным мельницам к каждой земли давать на четыре двора, справкою ж от Межевой экспедиции показано, что оной капитанши Карачоной на четыре двора отвод учинить можно. ПРИКАЗАЛИ: во оную Межевую экспедицию послать указ и велеть объявленной капитанше Карачоной при построенной ею в показанном месте плотинной мельнице на четыре двора землю в свое время отмежевать и учиня отводному месту план представить к подписке в сию Канцелярию и здешной Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, мая 20 дня 1774 году. Подлинной подписан тако:

Владимер Золотницкой
Поручик Максим Ракицкой
Писарь Афанасий Степанов

*Об отводе капитанше анне Карачоной под мельницу
на 4 двора земли во 2-й округе Печковской*

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 86, арк. 12. Копія.

Указ від 25 травня 1775 року про відведення землі капітану Молдавського гусарського полку Івану Карачону при Лозоватій балці в Піщанобродській окрузі

№ 101/20. Получен марта 9 дня 1776 году.

№ 4073

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Канцелярии Новороссийской губернии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Канцелярия Новороссийской губернии по доношению Молдавского гусарского полку капитана Ивана Карачона, коим объявляет, что с начала продолжения ево в том полку службы, положенной по штату ранговой земли в отводе еще неимеет, почему просит об отводе ему оной в округе того полку роты Пещанобродской в урочище от устья Лозоватой балки и о даче на оную плана учинить рассмотрение. А по справке от Межевой экспедиции объявлено, что в том месте оному капитану Карачону отвесть можно; ПРИКАЗАЛИ: в оную Межевую экспедицию послать указ и велеть объявленному капитану Карачону в просимом им месте ранговую землю в свое время отмежевать и учиня отводному месту план со описанием представить к подписке в сию Канцелярию и Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, мая 25 дня 1775 году.

Владимер Золотницкой
Капитан Максим Ракицкой
Генеральной писарь Павел Леонтович
ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 5, арк. 9.

Указ від 25 травня 1775 року про відведення землі прапорщику Молдавського гусарського полку Карачону при усті Фурманової балки в Піщанобродській окрузі

№ 101/21. Получен марта 9 дня 1776 году.

№ 4074

Указ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ из Новороссийской губернской канцелярии здешней Межевой экспедиции.

По Указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Канцелярия Новороссийской губернии по доношению Молдавского гусарского полку прапорщика Карачона, коим просит об отводе ему в округе того полку роты Пещанобродской при урочище Устье Хурмановой балки подлежащей по чину ево ранговой земли рассмотрения. А справкою от Межевой экспедиции показано, что в том месте отвесть нельзя, а буди пожелает взять в смежность капитана Карачона, то отвод учинить можно; ПРИКАЗАЛИ: как оной проситель прапорщик Карачон в показанном от Межевой экспедиции месте взять желает, то в Межевую экспедицию послать указ и велеть ему, Карачону, в том месте ранговую землю в свое время отмежевать и учиня отводному месту план со описанием представить к подписке в сию Канцелярию и Межевой экспедиции учинить по сему ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА указу, мая 25 дня 1775 году.

Владимер Золотницкой
Капитан Максим Ракицкой
Генеральной писарь Павел Леонтович
ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 5, арк. 10.

Шляховий К.В., Кіровоградське обласне тов. "Ойкумена"

Відомості Новомиргородського повітового суду про купчі на землю, укладені в 1784-1796 роках

Продовжуючи публікацію відомостей про купчі на землю (Ингульський степ, вип. 2 і 3), залучених із наявних оголошень в Санктпетербурзьких відомостях останньої чверті XVIII – початку XIX ст., на цей раз джерелом відповідної інформації є суто архівні документи, які частково збереглися у Державному архіві Херсонської області (ф. 14: Херсонська губернська креслярня).

Подання відомостей від повітових судів про перехід земельної власності із одних рук в інші було започатковано призначенням 29 березня 1792 року на посаду Катеринославського губернського землеміра капітаном Павлом Чуйком (до цього – Полтавський повітовий землемір)¹.

У фонді Херсонської губернської креслярні найбільш ранні з таких відомостей збереглися у справі 253 стосовно Новомиргородського повіту², створеного на основі колишнього Ольвіопольського повіту при перенесенні його адміністративного центру за указом від 4 вересня 1784 року в місто Новомиргород. Новомиргородський повіт в дещо змінених межах у його південній частині діяв також у складі новоутвореного в 1795 році Вознесенського намісництва, відповідні матеріали щодо якого збереглися у справі 300 вищезгаданого фонду.

Повідомлення про укладені купчі (незалежно від їх наявності) мали надсилатися повітовими судами на початку кожного наступного місяця, що за датою його підписання дозволяє отримати інформацію також про час укладання відповідних відомостей. В цьому плані певним винятком є лише базова відомість Новомиргородського повітового суду за 1794-1792 роки, щодо якої таке повідомлення в справі не збереглося.

Як свідчить опис справи 13 фонду 648 (Катеринославська межова контора) Державного архіву Дніпропетровської області, початок розгляду отриманих губернським землеміром відомостей про купчі на землю датується 13 червня 1792 року. Вочевидь, що у цей час була укладена і згадана відомість Новомиргородського повіту, останній запис якої містить інформацію про купчу, укладену 2 червня 1792 року. При цьому маємо зазначити, що з огляду на діапазон дат, представлених у відомості, в ній явно бракує інформації про купчі, укладені у 1790-1791 та на початку 1792 років. Не виключено, що останнє було зумовлене вичерпанням встановленого строку для подачі відомостей, і саме таким чином чиновники повітового суду вирішили вийти зі скрутної ситуації. В результаті маємо явну втрату відповідної інформації.

Варто також мати на увазі, що у відомостях повітових судів відсутня інформація щодо купчих, укладених при кріпосних справах Катеринославської цивільної палати.

Відомості про купчі на землю в Новомиргородському повіті з повідомлень повітового суду Катеринославському губернському землеміру Павлу Чуйку 1792-1795 років

Ведомость учиненная в Новомиргородском уездном суде из книг крепостных дел о поступивших в нижеписанных годах во владение из одних в другие руки землях, состоящих в Новомиргородском уезде
784 году
Декабря 14-го дня от священника Федора Садоцкого продажею зятю его отставному прапорщику Михаилу Ботошанскому сто четыре десятины земля со всеми принадлежащими к ней угодьями, состоящая в округе Архангельской в смежности земель з сторон, с одной майора Мацкова, с другой капитана Сабова, с третьей казенного селения Терновского;
Декабря 16-го дня Ольвиопольского легкоконного полку от вахмистра Тимофея Поповича, продажею пример майору Ивану Исаеву сто двадцать десятин земля с выстроенною на реке Ольшанке об одном коле мельницею, состоящая в округе Терновской в смежности земель с сторон, с одной майора Маркова, с другой капитана Беженуцы;

¹ Панкеев О. Групові формулярні списки Новоросійської губернії за 1798 рік. – Запоріжжя, 2011, с. 104. Показово, що на його місце в Полтавський повіт в тому ж році було призначено Петра Анатольського або Анадольського, який згодом (у 1808-1810 роках) обіймав посаду Херсонського губернського землеміра.

² Крім того, подібні відомості за 2 листопада 1792 – 21 грудня 1794 років збереглися також щодо Херсонського повіту (ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 245)..

785 году

Февраля 14-го дня от вдовствующей прапорщицы Анастасии Бояновой продажею родному племеннику ее, отставному прапорщику Ивану Томашеву, тысяча пять сот десятин земля, состоящая при речке Гнилом Яланце в смежности земель з сторон, с одной прапорщика Ружича, с другой прапорщика ж Гертопана;

Марта 21-го дня от прапорщика Ивана Ружича продажею городовому секретарю прапорщику Семену Толстенкову тысяча пять сот десятин земля, состоящая при речке Гнилом Яланце в смежности земель з сторон, с одной прапорщика Флори Боянова, с другой прапорщика Гертопана, с третьей майора Скорича, с четвертой кадета Антонова;

Маия 15-го дня от капитана Николая Бурцова продажею порутчику Ивану Плавшичу из числа имеющейся у него слободской на двадцать четыре двора земли, сто четыре десятины земля, состоящая в округе Калниболотской при речке Ольшанке в смежности земель с сторон, с одной покупщика Плавшича, с другой майора Керстича, с третьей казенного селения Калниболотского;

Июня 17-го дня от прапорщика Иосипа Иваницына продажею Александрийского легкоконного полку подпорутчику Якову Светловскому пятьдесят две десятины земля, состоящая в округе города Новомиргорода при речке Высе в смежности земель з сторон, с одной прапорщика Абросимова, с другой новомиргородских поселян;

Июня 21-го дня от секунд майора Павла Шмита в замену сыну его родному Дмитрию Шмиту з числа слободской тысячи двухсот сорока восьми десятин половинное число, шесть сот двадцать четыре десятины земля, состоящая в округе Печковском при вершине балки Лозоватой за принадлежащую оному сыну его Дмитрию землю, состоящую Киевского наместничества Золотоношского уезда в жалованном местечке Домонтове;

Июня 24-го дня от капитанши Анны Толмачевой продажею прапорщику Андрею Арипову, отведенная первому мужу ее, прапорщику Гавриле Станишину, слободская на двадцать четыре двора, сем сот двадцать десятин земля, состоящая в округе Плетеноташлицкой при балке Сотниковой, в смежности земель з сторон, с одной казенной Злинской, с другой подполковника Кисликова, с третьей прапорщика Сергея Станишина;

Сентября 12-го дня от прапорщика Петра Полозова продажею прапорщику Ефиму Перлии слободская сем сот двадцать десятин земля, состоящая в округе Павловской при овраге Дубовом в смежности земель казенных селений Злинского и Павловского;

Октября 23-го дня Ольвиопольского легкоконного полку от порутчика Алексея Вуйчича по уступке брату его, кадету Арсению Вуйчичу, доставшаяся ему по купле от майора Бутузателя ранговая, сто восемьдесят десятин, и слободская на двадцать четыре двора семсот двадцать десятин земля, состоящая в округе Липняжской;

Ноября 25-го дня от вдовы капитанши Елены Станковичевой продажею Ольвиопольского легкоконного полку порутчику Ивану Новаковичу умершего мужа ее на шесть дворов земля, состоящая в округе Надлацкой при речке Кильтени в смежности земель з сторон, с одной его покупщика Новаковича, с другой прапорщика Дмитрия Павлова;

Декабря 2-го дня Ольвиопольского легкоконного полку от порутчика Ивана Гукова продажею Херсонского легкоконного полку аудитору Ивану Петрановскому слободская семсот двадцать десятин земля, состоящая в округе Павловской при речке Грузской по смежности дачи прапорщика Никифорова;

Декабря 10-го дня от прапорщика Павла Вучковича продажею стаба господина генерал порутчика и ковалера Текелии старшему адъютанту Острожскому слободская, шесть сот двадцать четыре десятины земля, состоящая в округе Печковской при речке Малой Высе в смежности з сторон, с одной надворного советника Величковского, с другой капитанши Карачоной;

Декабря 17-го дня Ольвиопольского легкоконного полку от порутчика Ивана Новаковича продажею прим'ер майору Марку Байковичу слободская, семсот двадцать десятин земля, состоящая в округе Добрянской при балки Бездирчиной в смежности земель з сторон, с одной порутчицы Вуйчивой, с другой капитана Карачона, с третьей округа Черноташлицкого, с четвертой майора Величковского;

Декабря 17-го дня от жены порутчика Ивана Новаковича Анны Новаковичевой продажею прим'ер майору Марку Байковичу, слободская, семсот двадцать десятины земля, состоящая в округе Добрянском в смежности земель з сторон, с одной казенного селения Липняжского, с другой того мужа ее Новаковича;

Декабря 17-го дня от порутчика Дмитрия Фирсова продажею прапорщику Симе Гвоздиновичу ис числа семи сот двадцати слободской половинная часть, триста шестьдесят десятины земля, состоящая в округе казенного селения Сухоташлицкого в смежности земель з сторон, с одной священника Григория Федорова, с другой государственной слободы Злинки, с третьей ево, Фирсова;

786 году

Генваря 23-го дня от капитана Степана Эрделии продажею родному брату его, порутчику Андрею Эрделию, ранговая сто четыре десятины земля, состоящая в округе Семлецкой при урочище балки Лутковой в смежности земель з сторон, с одной майора Рода, с другой селения Семлецкого, с третьей покупщика порутчика Эрделия;

Маия 20-го дня отставного прапорщика Федора Амбросимова продажею вдове капитанше Критовой ранговая, пятьдесят две десятины земля в округе Новомиргородской при речки Высе по течению с правой стороны, по смежности земель з сторон, с одной умершего мужа ее, капитана Криты, с другой прапорщика Иваницына;

Июня 9-го дня от порутчика Флори Руднева секунд майору Сахайдакову продажею из отведенной ему, Рудневу, трех тысяч, одна тысяча десятины земля, состоящая при речки Костоватой по течению с левой стороны на балке Водяной, по смежности дач з сторон, с одной полковника Вукотича, а позади секунд майора Ивана Александрова;

Июня 10-го дня от него ж, Руднева, и последняя, две тысячи десятины земля секунд майору Александрову, состоящая при той же речки Костоватой по течению с левой стороны по смежности земель з сторон, с одной подполковника Серезлия, с другой полковника Вукотича, а позади купца Зиновьева;

Июня 13-го дня Арнаутской команды от подпорутчика Гаврила Кисича продажею майору Александрову слободская, тысяча пять сот десятины земля, состоящая в округе Павловской при речки Мертвых Вод, по течению оной с левой стороны, в смежности земель з сторон, с одной подполковницы Серезлиевой, с другой карнета Чижмича, с третьей майора Станковича;

Июля 19-го дня от вдовствующей майорши Пелагии Алейниковой продажею отставному прапорщику Степану Еленевскому слободская тысяча четыреста сорок десятины земля, состоящая в округе Ровенской при балки Семинастовой, в смежности земель з сторон, с одной прапорщика Анастасиива, с другой майора Булацеля, с третьей вахмистра Ильина;

Августа 20-го дня от отставного подпорутчика Павла Яловского отставному прапорщику Василию Моисееву из числа слободской тысячи четырех сот сорока, продажею семсот двадцать, да ранговая сто двадцать, всего восемьсот сорок десятины земля, состоящая в округе Павловской в смежности земель з сторон, с одной генерала Зверева, з другой казенных селений Павловского и Ровной, и с третьей ево ж, Яловского;

Ноября 13-го дня от генерал майора графа Георгия Подгоричания продажею секунд майору Петру Ларию виноградной и протчего родючего дерева сад, состоящий в округе Мартоношской при речке Большой Выске, по течению с левой стороны, в смежности дач полковницы Булацелевой и майорши княгини Баратовой;

787 году

Февраля 15-го дня от удовствующей майорши Марии Мисарошевой продажею секунд майору Моисею Звереву, отведенная умершему мужу ее, майору Мисарошу, под слободы, первая семсот двадцать и другая четыреста восемьдесят, а всего тысяча двести десятины – земля, состоящая в округе Павловской при урочище речки Грузкой, по течению оной с правой стороны, в смежности земель з сторон, с одной порутчика Петрановского, с другой селения Павловского;

Февраля 18-го дня от секунд майора Семена Вукотича продажею генерал майору графу Георгию Подгоричанию ранговая, сто пятьдесят десятины земля, состоящая в округе Новомиргородской по смежности земель, з двух сторон его, Подгоричания, с третьей майора Александрова, а с четвертой городской;

Маия 18-го дня от надворного советника Николая Патрина продажею порутчику Григорию Каракизелю из числа доставшейся ему, Патрину, по купле от надворного советника князя Кудашева слободской земли на семь дворов, сто восемьдесят две десятины, состоящие в округе казенного селения Петроостровского, в смежности дач подполковника Давидовича и ево, Патрина, при речке Малой Высе;

Маия 19-го дня от секунд-майора Осипа Ракшании продажею надворному советнику Николаю Патрину ранговая, сто пятьдесят шесть десятин земля, сотоющая в округе казенного селения Петроостровского при урочище речки Копанок, в смежности дач майоров Палалога, Цветиновича и надворного советника Кудашева;

Июня 22-го дня от порутчицы Ирины Томашевой уступкою зятю ее, помещику прим'ер майору Марку Байковичу слободская на двадцать четыре да особо ранговая умершего мужа ее на четыре двора земля, состоящая в округе Петроостровской при урочище, называемом Сухолетовой балки;

Июля 9-го дня от городского секретаря Василия Келепцова продажею прапорщику Павлу Новаковичу, доставшаяся ему по купле от ротмистра Степана и секретаря Ивана Евецких слободская, семсот двадцать десятин земля, состоящая в округе Злинской при речки Плетеном Ташлике по течению с левой стороны по смежности земель з сторон, с одной регистратора Григорьевского, з другой округа Павловского, с третьей казенной;

Июля 10-го дня от секунд майора Ивана Александрова продажею генералу князю Ксаверию Любомирскому садовая, три десятины земля, состоящая в округе Миргородской при речки Большой Выси по течению с правой стороны в смежности земель з сторон, с одной его, князя Любомирского, с другой – округа Миргородского;

Июля 23-го дня от генерала порутчика и ковалера Василия Зверева продажею карнету Александру Зинковскому, доставшаяся ему по купле от лекаря Якова Шерафетова, состоящая в округе Черноташлицкой при речке Плетеном Ташлике, в смежности с дачами того селения и слободы Злинки триста десятин земли;

Сентября 9-го дня от прапорщика Федора Бранковича продажею прапорщику ж, Павлу Михайлову, доставшаяся ему, Бранковичу, по купле от аудитора Набадьева ис числа трех тысяч, одна тысяча десятин земля, состоящая при речки Сугаклеи по течению оной с правой стороны в смежности земель з сторон, с одной ротмистра Турченинова, с другой прапорщика Косюры, с третьей государственной раскольничей слободы Ровной, и полкового квартирмистра Нечая;

Сентября 24-го дня Ольвиопольского легкоконного полку от кадета Никифора Ракина продажею капитанше Агрипине Жаховской, доставшаяся ему, Ракину, по наследству от умершего отца ево, прапорщика Ракина, ранговая сто четыре десятины земля, состоящая в округе Надлацкой при речки Кильтени в смежности земель с одной мужа покупщицы капитана Жаховского, с двух генерал майора и ковалера графа Подгоричания, а с четвертой через речку Кильтень майора Миклоева;

Ноября 25-го дня от капитана Павла Беженуцы продажею пример майору Ивану Исаеву, ранговая сто восемьдесят десятин земля, состоящая в округе Терновской при речке Синюхе и усте балки Костоватой, в смежности земель з сторон, с одной покупщика Исаева, с другой селения Терновского;

788 году

Генваря 4-го дня от вдовы подлекаря Авдотьи Кисилевой продажею помещику секунд майору князю Николаю Баратову пятьдесят две десятины ранговая земля, состоящая в округе Канижской в смежности земель з сторон казенных селений Панчевской и Грузской;

Февраля 15-го дня от священника Григория Федорова продажею прим'ер майору Байковичу пятьдесят две десятины земля, состоящая в Петроостровской округе при речки Большой Выси по течению оной с левой стороны, по смежности земли его, Байковича;

Февраля 23-го дня от подпорутчика Матвея Заверюхи продажею прим'ер майору Марку Байковичу две десятины земля, состоящая в округе Петроостровской по смежности земли его, Байковича;

Маия 23-го дня от полковника Петра Вукотича продажею двоюродному брату его, секунд майору Симону Вукотичу, слободская, три тысячи десятин земля, лежащая по течению речек Костоватой с левой и Водяной по обеим сторонам, по смежности земли порутчика Руднева;

Июня 1-го дня от прапорщика Степана Фурдюя продажею прапорщику ж, Семену Кройтору, слободская двести десятин земля, состоящая в округе Терновской при речке Синюхе в смежности дач капитанов Грекула и Беженуцы;

Июня 2-го дня Кременчугских училищ от певчого Павла Никифорова продажею секретарю Пантелимону Гончареву, доставшаяся ему по наследству от брата ево, прапорщика Никифорова, слободская семсот двадцать десятин земля, состоящая в округе Павловской при речки Грузкой, по течению оной с правой стороны в смежности дач з сторон, с одной подпорутчика Еловского, с другой порутчика Петрановского, с третьей казенного селения Павловского, с четвертой станицы Ровной;

Июня 3-го дня от прапорщика Степана Фурдюя прапорщику Семену Кройтору продажею слободская, двести двадцать десятин земля, состоящая в округе Терновской при речке Синюхе в смежности земель капитанов Грекула и Беженуцы;

Июня 5-го дня от оного ж прапорщика Фурдюя продажею сказанному прапорщику Кройтору последняя слободская, триста десятин земля, состоящая в округе Терновской при речке Синюхе в смежности земель капитанов Грекула и Беженуцы;

Июня 14-го дня от прапорщика Федора Бранковича продажею прапорщику Козме Змунчиле ис числа доставшейся ему по купле от аудитора Набадьева двух тысяч пять сот десятин земля, состоящая при речке Сугаклеи по течению с правой стороны в смежности земель з сторон, с одной прапорщика Михайлова, с другой ево, Бранковича, с третьей кадета Косюры;

Июня 16-го дня от него ж, Бранковича, продажею тому же Змунчиле из самой той же земли еще пять сот десятин;

Июня 17-го и 20-го числ от прапорщика Павла Михайлова продажею по двум крепостям прапорщику Козме Змунчиле, тысяча десятин земля, доставшаяся ему по купле от прапорщика Федора Бранковича, состоящая при речки Сугаклеи по течению оной с правой стороны, в смежности дач с одной, покупщика Змунчили, с другой ротмистра Турчанинова, и третьей прапорщика Косюры;

Июля 14-го дня от секунд майора Ивана Александрова продажею прапорщику Дмитрию Васичу доставшаяся ему по купле от подпорутчика Кисича тысяча пять сот десятин земля, состоящая в округе Павловской при речки Мертвых Вод по течению с левой стороны по смежности земель, с одной подполковника Серезлия, с другой карнета Чижмича, с третьей прим'ер майора Станковича;

Августа 11-го дня от прапорщика Дмитрия Васича уступкою шурина его, вахмистру Якову Лалевичу, из числа купленной им у майора Александрова тысячи пяти сот десятин, половинное число, семсот пятьдесят десятин земля, состоящая в вышеписанном урочище;

Августа 18-го дня от капитана Василия Баяи продажею порутчику Алексею Милодановичу ранговая сто четыре десятины земля, состоящая в округе Канижской в смежности земель майоров Миронова и Дебрециния;

Августа 26-го дня от прапорщика Федора Бранковича продажею прапорщику Павлу Михайлову, доставшаяся ему по купле от аудитора Набадьева тысяча десятин земля, состоящая при речки Сугаклеи Берестовой по течению с правой стороны в смежности земель з сторон, с одной прапорщика Змунчили, с другой ротмистра Нечая, с третьей лекарши Аксениусовой;

789 году

Февраля 14-го дня от вдовствующей полковницы Ефросинии Вукотичевой по уступе девиру ее, прим'ер майору Ивану Вукотичу, доставшаяся ей по наследству от умершего мужа ее, полковника Петра Вукотича, а ему по купле [от] майора Керстича, шесть сот двадцать четыре десятины земля, состоящая в округе Надлацкой при речки Кильтени при урочище Куцой балки в смежности земель с двух сторон майора Иванова, с третьей цолнера Полянки;

Марта 1-го дня от ротмистра Ивана Полицкого продажею волоскому шляхтичу Григорию Корою ис числа отведенной ему слободской семи сот двадцати, триста шестьдесят десятин земля, состоящая в округе Плетеноташлицкой при речки Плетеном Ташлике, в смежности земель з сторон, с одной майора Ковалевского, з другой порутчика Гроеросулова;

Марта 2-го дня от него же Полицкого продажею волоскому шляхтичу Костантину Берки другая

половина, триста шестьдесят десятин земля, состоящая в той же округе и при речке и в смежности земель Ковалевского, Гроеросула и волоского шляхтича Коряя;

Марта 3-го дня от порутчика Дмитрия Фирсова продажею городовому секретарю Моисею Мелешкову по двум купчим крепостям слободская, триста шестьдесят десятин земля, состоящая в округе Сухоташлицкой в смежности дач з сторон, с одной священника Федорова, с другой прапорщика Гвоздиновича, с третьей прапорщика Чушева, с четвертой селения Злинского;

Марта 11-го дня от вдовствующей полковницы Ефросинии Вукотичевой по уступки девиру ее, прим'ер майору Ивану Вукотичу, приобретенная умершим мужем ее, полковником Петром Вукотичем, покупкою от секунд майора Керстича сто восемьдесят две, да отведенная тому мужу ее четыреста шестьдесят три, а всего шесть сот сорок пять десятин земля, состоящая в смежности земель з двух сторон казенного селения Надлацкого, с третьей майора Иванова, с четвертой казенного селения Петроостровского, с пятой капитана Жаховского, с шестой генерал майора и ковалера графа Подгоричания;

Марта 14-го дня от капитанши Софии Критовой по духовному завещанию слобода Критовка при речке Выске родной внуче ее, секунд майорши Елене Зверевой;

Апреля 20-го дня по полюбовному разделу от прапорщика Захарии Пипискова карнету Никифору Ракину, ис числа оставшегося после умершей тьотки их, секунд майорши Марии Живановичевой, имения, слободская, восемьсот десятин земля, состоящая в округе казенного селения Калниболотского при речке Кагарлике по течению оной с левой стороны, в смежности земель майора Никорицы, порутчицы Елкиновой, и казенного селения Тишковского;

Апреля 29-го дня по полюбовному разделу от карнета Никифора Ракина прапорщику Захарию Пипискову из числа оставшегося после умершей тьотки их, секунд майорши Марии Живановичевой, имения, слободская, тысяча тридцать девять десятин земля, состоящая в округе Калниболотской при речке Кагарлике по течению оной с правой стороны, в смежности земель майора Никорицы, порутчика Плавшича, и ево, карнета Ракина;

Сентября 19-го дня от вдовствующей прапорщицы Надежды Стоюловой и законного ее умершего мужа ее, Стоюла, сына Келеника Стоюла, продажею Херсонского пехотного полку адъютанту Павлу Яницкому слободская, тысяча пять сот десятин земля, состоящая при речки Гнилом Яланце в смежности дач з сторон, с одной ротмистра Витязя, з другой капитана Юраша, с третьей и четвертой казенных земель;

Сентября 24-го дня от прапорщика Григория Косюры продажею трем братьям, волоским шляхтичам Григорию, Апостолу и Ерофтею Монтяновым, ис числа отведенной ему слободской трех тысяч половины, тысяча пять сот десятин земля, состоящая в округе казачей станицы Ровной при балки Шутой, по смежности земель з сторон, с одной лекарши Аксениусовой и прапорщика Бранковича, з другой майора Турченинова, с третьей прапорщика Ильи Косюры, с четвертой его Григория Косюры;

792 году

Маия 25-го дня от отставного прапорщика Ивана Сакари продажею помещику прапорщику Андрею Аристову слободская, сем сот двадцать десятин земля, доставшаяся ему по купле от кадета Сергея Станишина, состоящая в округе Плетеноташлицкой при урочище вершины Сотничей балки, по смежности земель з сторон, с одной ево, Аристова, з другой козачей станицы Злинской, с третьей подполковника Кисликова, а с четвертой округи Плетеноташлицкой;

Июня 2-го дня от вахмистра Федора Иванова продажею дворянину, капралу Терентию Розмирице, из числа слободской его тысячи пяти сот, семсот десятин земля, состоящая в округе Ровенской по обеим сторонам балки Печеной, в смежности дач ево, Иванова, и казенной Ровенской.

*Заседатель секунд-майор Иван Младенович
Секретарь Моисей Дубичинский Мелешков
Стола начальник Михайла Иванченков*

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 253, арк. 43-47 зв.

Надіслано при повідомленні від 2 січня 1793 року

Ведомость, учиненная в Новомиргородском уездном суде о поступивших в декабре м~це 1792 году во владение из одних в другие руки помещичьих землях, состоящих в Новомиргородском уезде

По трем купчам, совершенным в сем суде у крепостных дел декабря 3-го, 7-го и 10-го числ от помещика подпорутчика Манойли Гиржева продажею помещику Ольвиопольского гусарского полку порутчику Роману Змунчиле ранговая, сто четыре десятины земля, с выстроенным на оной рубленным домом, левадою, окопаною вокруг рвом, с разведенным садом и со всеми принадлежащими к ней угодьями, состоящая в округе казенного селения Семлецкого при речке Торговице, по течению оной с левой стороны, в смежности земель з сторон, с одной покупщика Змунчицы, а с другой полковника Гиржева;

Декабря 3-го дня от помещика подпорутчика Павла Еловского продажею из отведенной ему, Еловскому, слободской семи сот дватцати десятин, Новомиргородского нижнего земского суда секретаря Федора Гриневского жене Катерине Георгиевой дочери Гриневской на шесть дворов сто восемьдесят десятин земля, состоящая в округе казенного селения Павловского при речке Грузкой в смежности земель з сторон, с двух продавца Еловского, с третьей прапорщика Моисеева, а с четвертой секретаря Гончерева;

Декабря 7-го дня от помещика секретаря Пантелемона Гончарева продажею из числа доставшейся ему по купле от прапорщика Никифорова отведенной ему, Никифорову, по указу бывшей Новороссийской губернской канцелярии семи сот дватцати десятин Новомиргородского нижнего земского суда секретарю Федору Гриневскому на шесть дворов сто восемьдесят десятин земля в смежности земель з сторон, с одной продавца Гончарева, с другой прапорщика Моисеева, а с третьей покупщика Гриневского, уступленной от прапорщика Моисеева, да с той же стороны жены ево, Гриневского, купленной у подпорутчика Еловского;

Декабря 10-го дня от помещика прапорщика Василия Моисеева по уступке оному ж секретарю Гриневскому из числа купленной им, Моисеевым, у помещика подпорутчика Еловского восьми сот сорока десятин, на четыре двора сто дватцать десятин земля, состоящая в округе Павловской в смежности земель з сторон, с одной и другой уступщика Моисеева, с третьей секретаря Гриневского, купленной у секретаря Гончарева, а с четвертой жены ево, Гриневского, купленной же от подпорутчика Еловского.

*Уездный судья секунд-майор Яков Нечай
Секретарь Моисей Дубичинский Мелешков*

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 253, арк. 40 і зв.

Надіслано при повідомленні від 2 квітня 1793 року

Ведомость, учиненная Новомиргородского уездного суда у крепостных дел о перешедших в марте м~це во владение из одних в другие руки землях, состоящих в Новомиргородском уезде

Марта 24-го дня от помещика, отставного прапорщика Михайла Иванова сына Анастасиева, по уступке зятю его Ольвиопольского гусарского полку кадету Федору Данильеву сыну Медведовскому ис числа купленной им, Анастасьевым, у провинциального секретаря Романа Григорьевского, семи сот дватцати десятин удобной земли, состоящей в Новомиргородском уезде в округе казачей станицы Злинки при речке Плетеном Ташлике, по течению оной с левой стороны, по смежности земель з сторон, с одной помещика прапорщика Новаковского, а с другой того уступщика Анастасиева;

Марта 28-го дня от жительствоющего в городе Новомиргороде отставного прапорщика Осипа Иванова сына Иваницына продажею отмежеванные ему в прошлом 1782-го году бывшей Новороссийской губернии от Межевой экспедиции под постоюлой двор Новомиргородского уезда в округе Новомиргородской на вершине балки Парпурной при большой дороге, идущей с Новомиргорода в Елисаветград, две десятины земли помещику, секунд майору Ивану Иванову сыну Младеновичу.

*Уездный судья секунд-майор Яков Нечай
Секретарь Моисей Мелешков Дубичинский
Надсмотрщик Кирила Волохов*

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 253, арк. 36 і зв.

Надіслано при повідомленні від 2 травня 1793 року

Ведомость, учиненная в Новомиргородском уездном суде о перешедшем в апреле м~це из одних в другие руки помещичьем имении, состоящем в Новомиргородском уезде
Апреля 1-го дня помещик, секунд майор Константин Павлов сын Палалог, продал отведенную ему прошлого 788 году июня 7 дня по указу бывшей Новороссийской губернской канцелярии под поселение слободы, состоящую в именуемом тогда Новопавловском, а ныне Новомиргородском уезде при речке Корабельной, четыре тысячи пять сот десятин удобную землю вдовствующей коллежской ассесорше Анне Степановой дочери Аксениусовой, которая состоит при речке Карабельной по течению с правой стороны, по смежности дач господ капитана Акацатова, генерал порутчика и ковалера Зверева, порутчика Бродского и майора Волковняка.
<i>Уездный судья секунд-майор Яков Нечай Заседатель секунд-майор Иван Младенович Секретарь Моисей Мелешков Дубичинский Надсмотрщик Кирила Волохов</i>

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 253, арк. 34.

Надіслано при повідомленні від 2 липня 1793 року

Ведомость, учиненная Новомиргородского уездного суда у крепостных дел о перешедших в июне м~це во владение из одних в другие руки помещичьих имениях, состоящих в Новомиргородском уезде
Июня 6-го, 7-го и 8-го числ помещик, секунд майор Петр Иванов сын Манойлов, продал помещику, секунд майору Григорию Николаеву сыну Каракизелю, имеющуюся у него в уезде Новомиргородском в округе казенного селения Сухоташлицкого при речке Сухом Ташлике на двенадцать дворов триста шестьдесят десятин удобную землю, состоящую в смежности земель з сторон, одной капитана Дабыча, с другой прапорщика Гвоздиновича, третьей козацей станицы Злинской, и с четвертой ево, майора Манойлова;
Июня 9-го дня помещик, прапорщик Василей Дмитриев сын Моисеев, уступил родному своему меньшому брату, дворянину Ивану Дмитриеву сыну Моисееву, из числа доставшейся ему по купле в прошлом 786-м году от помещика сего ж уезда, подпорутчика Павла Осипова сына Яловского, слободской восьми сот сорока десятин удобной земли, состоящей в уезде Новомиргородском в округе казенного селения Павловского в смежности дач з сторон, с одной господина генерал порутчика и ковалера Зверева, с другой селения Павловского и Ровенской казачей станицы, а с третьей подпорутчика Яловского, половинную часть порозжей удобной же чтыреста двадцать десятин земли от стороны подпорутчика Яловского;
Июня 21 дня помещик бригадир и ковалер Петр Иванов сын Фишер продал помещику, г~ну генерал майору и ковалеру графу Георгию Петрову сыну Подгоричанин, из числа имеющейся у ево в Новомиргородском уезде при балке Парпурной, доставшейся ему по купле от прапорщика Михайли Василеева пяти десяти двух десятин земли половинную часть, дватцать шесть десятин с принадлежащими к той земли лесом и другими угодыями, которая земля состоит в смежности земель з сторон, с правой ево ж, г~на генерал Подгоричанин, с левой помещика, секунд майора Ивана Иванова сына Младеновича, и помещицы, секунд майорши Марьи Сергеевой дочери Лутковской;
Июня 23 дня помещик, бригадир и ковалер Петр Иванов сын Фишер, продал помещику, секунд майору Ивану Иванову сыну Младеновичу, оставшуюся у ево от продажи помещику, господину генерал майору и ковалеру графу Георгию Петрову сыну Подгоричанин из числа купленной им от прапорщика Михайли Васильева в округе Новомиргородской при балке Парпурной пяти десяти двух десятин земли последнюю часть оной, всего двадцать шесть десятин с принадлежащим ко оной лесом и другими угодыями, которая земля состоит в смежности земель з сторон, с правой г~на генерала Подгоричанин, а с левой ево ж, майора Младеновича, и помещицы, секунд майорши Марьи Сергеевой дочери Лутковской.
<i>Уездный судья секунд-майор Яков Нечай Секретарь Моисей Мелешков Дубичинский Надсмотрщик Кирила Волохов</i>

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 253, арк. 31 і зв., 56.

Надіслано при повідомленні від 2 вересня 1793 року

Ведомость, учиненная в Новомиргородском уездном суде о перешедшем в августе м~це из одних в другие руки помещичьем имении, состоящем в Новомиргородском уезде

Августа 31 дня помещик, прапорщик Василий Дмитриев сын Моисеев продал губернскому секретарю Моисею Герасимову сыну Мелешкову Дубичинскому, из числа имеющейся у ево в уезде Новомиргородском в округе Павловской, доставшейся ему по купле от помещика, подпоруччика Яловского трех сот десятин удобной земли, коя состоит при балке Лозоватой, она ж зовется и Холодная, в смежности земель господина генерал поруччика и ковалера Зверева, казенного селения Павловского, и брата ево двоюродного, Ивана Моисеева, сто пятьдесят десятин ценою за сто рублей, ис коих при совершении у крепостных сего суда дел купчей крепости принадлежащая казне пошлина взята.

*Уездный судья секунд-майор Яков Нечай
Секретарь Моисей Мелешков Дубичинский
Надсмотрщик Кирилла Волохов*

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 253, арк. 29.

Надіслано при повідомленні від 2 жовтня 1793 року

Ведомость, учиненная Новомиргородского уездного суда у крепостных дел о перешедших в сентябре м~це во владение из одних рук в другие помещичьих имениях, состоящих в Новомиргородском уезде

Сентября 5 дня помещик, прапорщик Василий Дмитриев сын Моисеев, продал оставшуюсь еще у ево от продажи в уезде Новомиргородском в округе Павловской при балке Лозоватой, она ж зовется и Холодная, состоящую в смежности земель господина генерал поруччика и ковалера Зверева, казенного селения Павловского и брата ево, дворянина Ивана Моисеева, удобную сто пятьдесят десятин землю, губернскому секретарю Моисею Герасимову сыну Мелешкову Дубичинскому, ценою за сто рублей, ис коих при совершении у крепостных сего суда дел купчей крепости принадлежащая казне пошлина взята;

Сентября 5-го дня помещик, кадет Феодосий Феодосиев сын Харе Мазелевской, уступил свойственнику своему, дворянину Степану Тимофееву сыну Харе, из числа купленной им Новомиргородского уезда у помещицы, майорши Ковалевской, а ей доставшейся от майора Ефремова, семи сот дватцати десятин земли, состоящей по рекам Донского и Черного Ташликов, по смежности дачи господина генерал майора Зверева и ево на семь дворов двести десять десятин, стоющей ему по цене пятьдесят рублей, ис коих при совершении у крепостных сего суда дел уступной записи принадлежащая казне пошлина взята;

Сентября 12-го дня помещик, прапорщик Василий Дмитриев сын Моисеев, продал губернскому секретарю Моисею Герасимову сыну Мелешкову Дубичинскому имеющихся у ево, Моисеева, на проданной ему ж Мелешкову Дубичинскому земли выстроенные собственным ево коштом шесть изб з сеньми и з состоящими при них сараями и огорожею и з загородами для загону скота ценою за сто рублей, ис коих при совершении у крепостных сего суда дел купчей крепости принадлежащая казне пошлина взята;

Сентября 12 дня помещики, дворяне Иван и Леонтий Доросеевы сыны Крусеры, уступленную было им в прошлом 790-го году от Новомиргородского купца Константина Маркова сына Дунчи из числа имеющейся у него в уезде Новомиргородском при балке Лозоватой тысячи пяти сот, триста десятин порозжую землю, на которую зделана была и уступная запись, но после того потеряна; по неспособности им содержать оных трех сот десятин, уступили они ему Данчи за ту ж самую цену, за кою и он было им ее уступил, то есть за пятьдесят рублей, ис коих при совершении у крепостных сего суда дел уступной записи принадлежащая казне пошлина взята.

*Уездный судья секунд-майор Яков Нечай
Секретарь Моисей Мелешков Дубичинский*

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 253, арк. 27 і зв.

Надіслано при повідомленні від 2 грудня 1793 року

Ведомость, учиненная в Новомиргородском уездном суде о перешедших в ноябре м~це во владение из одних рук в другие помещичьих имениях, состоящих в Новомиргородском уезде

Ноября 3-го Тверского карабинерного полку карнет Михайло Михайлов сын Новакович продал родного брата ево Елисаветградского гарнизона капитана Ивана Михайлова сына Новаковича жене, а ево невестке, Анне Савиной дочери Новаковичевой, состоящую в уезде Новомиргородском в округе казенного селения Надлацкого при реке Кильтене в смежности з землею оною брата ево Ивана, всего на три двора семдесят восемь десятин земли с имеющимися на оной двома семьями подданными мужиками, с коих мужеска пять и женска пять же, а обоего пола десять душ, ценою за восемьдесят рублей, с коих при совершении у крепостных сего суда дел купчей крепости принадлежащая казне пошлина взята.

Ноября 22 дня Ольвиопольского гусарского полку кадет Павел Григориев сын Федоров уступил родной своей сестре Елисавете Григориевой дочери и мужу ее, а ево, Павла, зятю, Архангелогородского пехотного полку прапорщику Якову Тимофееву сыну Авраменкову, доставшейся по купле ему от отставного прапорщика Федора Афанасиева сына Сакари сад с отведенною под оной двадцатью шестью десятинами земли, состоящие Новомиргородского уезда в округе казенного селения Петроостровского при реке Турие, стоящей ему по цене сорок рублей, ис коих при совершении у крепостных сего суда дел уступной записи принадлежащая казне пошлина взята.

Ноября 23 дня дворянин Иван Дмитриев сын Мойсеев продал губернскому секретарю Мойсею Герасимову сыну Мелешкову Дубичинскому доставшуюся ему по купле сего году в июне месяце от брата ево, отставного прапорщика Василия Моисеева, порозжую удобную на четырнадцать дворов четьреста двадцать десятин землю, состоящую в уезде Новомиргородском в округе Павловской в смежности дач господина генерал порутчика и кавалера Зверева, казенного селения Павловского и ево, Мелешкова Дубичинского, подпорутчика Яловского и казачей станицы Ровной ценою за сто рублей, ис коих при совершении у крепостных сего суда дел купчей крепости принадлежащая казне пошлина взята.

Заседатель секунд-майор Александр Карбовский

Секретарь Моисей Мелешков Дубичинский

Надсмотрщик Кирила Волохов

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 253, арк. 24 і зв., 61.

Надіслано при повідомленні від 2 березня 1794 року

Ведомость, учиненная в Новомиргородском уездном суде о перешедшей в феврале м~це во владение из одних рук в другие помещичьей земле, состоящей в Новомиргородском уезде

Февраля 3-го дня от помещика, отставного подпорутчика Павла Осипова сына Яловского, продажею с числа с слободской, отведенной ему по повелению бывшей Новороссийской губернской канцелярии Новомиргородского уезда в округе Павловской при речке Грузской пяти сот сорока десятин земли, на четьре двора сто двадцать десятин земли, Новомиргородского нижнего земского суда городовому секретарю Федору Антонову сыну Гриневскому, по смежности с землями з сторон: с одной, по Конской балки ево, Гриневского, жены Катерины Георгиевой дочери, з другой ево, Гриневского, а з третьей и четвертой продавца Яловского, ценою за шездесят рублей, с коих при совершении купчей крепости принадлежащая казне пошлина взята.

Заседатель секунд-майор Иван Младенович

Секретарь Моисей Мелешков Дубичинский

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 253, арк. 21.

Надіслано при повідомленні від 2 квітня 1794 року

Ведомость, учиненная в Новомиргородском уездном суде, о перешедших в марте м~це во владение из одних рук в другие помещичьих имениях, состоящих в Новомиргородском уезде

Марта 2-го дня от помещика, секунд-майора Петра Павлова сына Шмита, продажею помещику, господину генерал-порутчику и ковалеру князю Ксаверию Станиславъевичу сыну

Любомирскому остров, отведенной ему, Шмиту, бывшею Новороссийскою губернской канцеляриею под развод сада в 777-м году в числе двадцати четырех десятин земли, состоящей близ деревни покупщика Любомирского Андреевки на реке Большой Выси, ценою за девяносто пять рублей, с коих при совершении купчей крепости принадлежащая казне пошлина взята;

Марта 10-го дня от помещика, титулярного советника Гаврила Константинова сына Шидянского, продажею с числа отведенной ему 782-го году по указу бывшей Новороссийской губернской канцелярии Новомиргородского уезда при реке Мертвых Вод, по течению с левой стороны, тысячи пятисот десятин земли, дворянам Андрею Александрову сыну Волохову и Степану Юриеву сыну Сербулову семсот пятьдесят десятин земли по смежности дач порутчика Кроновича, прапорщика Кисича и порутчика Пламенцова, ценою за семдесят пять рублей, с коих при совершении купчей крепости принадлежащая казне пошлина взята;

Марта 13-го дня от помещика, титулярного советника Гаврила Константинова сына Шидянского, продажею с числа отведенной ему 782 году по указу бывшей Новороссийской губернской канцелярии, Новомиргородского уезда, при реки Мертвых Вод по течению с левой стороны, тысячи пятисот десятин земли, дворянам Ивану Онофриеву сыну Берки и Филипу Семедрову сыну Берки ж семсот пятьдесят десятин земли по смежности дач порутчика Кроновича, прапорщика Кисича, порутчика Пламенцова и дворян Андрея Волохова и Степана Сербулова, ценою за семдесят пять рублей, с коих при совершении купчей крепости принадлежащая казне пошлина взята

*Заседатель секунд-майор Александр Карбовский
Секретарь Моисей Мелешков Дубичинский*

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 253, арк. 19.

Надіслано при повідомленні від 2 листопада 1794 року

Ведомость, учинена Новомиргородского уездного суда у крепостных дел, о перешедшей в октябре м-це во владение из одних в другие руки помещичьей земли, состоящей в Новомиргородском уезде

Октября 23-го дня от помещицы, вдовствующей ротмистерши Катерины Осиповой дочери Витезовой, з согласия детей ее, с имеющейся у нее под слободою ее, состоящею в Новомиргородском уезде при речке Мертвоводе, четырех тысяч пяти сот десятин земли, доставшейся ей после умершого мужа ее ротмистра Марка Вытеза, уступлено родной ее дочери, находящейся ныне в замужестве за ротмистром Романом Змунчилою, Марии Марковой дочери Змунчиловой, по течению той реки Мертвовод с правой стороны по смежности помещиков, войскового товарища Кривоносова и порутчика Трилицкого, тысячу десятин удобной земли, коей она, Витезева, цену показала пядесят рублей, с которой суммы при совершении уступной и принадлежащая казне пошлина взята.

*Уездный судья артиллерии капитан Дмитрий Серезлий
Секретарь Моисей Мелешков Дубичинский*

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 253, арк. 11.

Надіслано при повідомленні від 2 травня 1795 року

Ведомость, учиненная в Новомиргородском уездном суде о перешедшем в апреле м-це во владение из одних в другие руки помещичьем имении состоящем в Новомиргородском уезде

Апреля 25 дня от отставного капитана Ивана Бадюла продажею отставному прапорщику Василию Деденку, отмежеванная ему в прошлом 1776 году по билету межевой экспедиции ранговая на четыре двора сто двадцать десятин земля, состоящая в округе Ольшанской при речке Мазнице по течению оной с правой стороны.

*Заседатель секунд майор Петр Шмит
Секретарь Моисей Мелешков Дубичинский*

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 253, арк. 4.

Донесення Катеринославського повітового суду, отримане 7 червня 1795 року

Июня 7-го 1795 года

Екатеринославского уездного суда

в Екатеринославскую губернскую межевую экспедицию

Екатеринославской губернской межевой экспедиции сим дается знать, что прошлого мая 14 дня совершена в сем уездном суде купчая крепость на проданную Новомиргородского уезда помещиком, секунд майором Михаилом Ефимовым сыном Волковняком, карнету Алексею Иванову сыну Кущу, из числа отведенной ему под заселение в бывшем Новопавловском, а нынешнем Новомиргородском уезде при вершине речек Карабельной и Камишеватой бывшею Новороссийскою губернскою канцеляриею трех тысяч половинную часть, оставшуюся от продажи помещику коллежскому ассесору Ивану Бродскому тысячу пять сот десятин земля ценою за пятьдесят рублей, более ж таковых в том м-це совершаемо и ни от кого являемо не было, июня 5 дня 1795 года.

№ 458

*Заседатель Семен Коломойцов
Секретарь Семен Илляшевский
Архивариус Игнат Папковский
ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 253, арк. 2.*

Відомості про купчі на землю в Новомиргородському повіті з повідомлень повітового суду Вознесенському губернському землеміру Івану Пиваровичу за 1796 рік

Надіслано при повідомленні від 2 квітня 1796 року

Ведомость, учиненная в Новомиргородском уездном суде о перешедшем в марте м-це во владение из одних в другие руки помещичьем имении

Марта 18-го дня от коллежского ассесора Романа Иванова сына Резанова продажею родному брату, карнету Михайле Иванову сыну Резанову, из числа состоящей за ним в Вознесенском уезде на речке Солонихе тысячи пяти сот десятин земли, двести десятин, ценою за пядьдесят рублей.

*Уездный судья секунд-майор Петр Шмит
Секретарь Моисей Мелешков Дубичинский
Коллежский регистратор Кирил Волохов*

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 300, арк. 6.

Надіслано при повідомленні від 12 травня 1796 року

Ведомость, учиненная в Новомиргородском уездном суде о перешедших в апреле м-це во владение из одних в другие руки помещичьих имениях, состоящих в Новомиргородском уезде

По четырем купчим, совершенным в сем суде у крепостных дел апреля 7-го числа от помещика, дворянина Терентия Павлова сына Размирицы, продажею из числа доставшейся ему по купле от помещика, подпорутчика Федора Иванова сына Иванова ж, семи сот десятин пустопорозжей удобной земли, дворянам Игнату Степанову сыну Данчулу, Парфению Яковлеву сыну Левенцу Андонию, и родному ево племеннику, Ивану Осипову сыну Размирице, по девяносто десятин каждому, ценою по девяносто рублей, а Василию Константинову сыну Чегодарю восемьдесят десятин, ценою за восемьдесят рублей.

*Уездный судья секунд-майор Петр Шмит
Секретарь Моисей Мелешков Дубичинский
Коллежский регистратор Кирил Волохов*

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 300, арк. 11.

Надіслано при повідомленні від 4 червня 1796 року

Ведомость, учиненная в Новомиргородском уездном суде о перешедшем в мае м-це во владение из одних в другие руки помещичьем имении

Маия 22-го дня от помещицы порутчицы, от Агафии Петровой дочери Бережинской, продажею помещику, секунд-майору Якову Иванову сыну Анастасиеву, триста шездьдесят десятин удобная

незаселенная земля, состоящая в Новомиргородском уезде в округе казенного селения Высковского при вершине балки Симоновой по течению оной с правой стороны, ценою за сто рублей.

*Заседатель секунд-майор Яков Анастасьев
Секретарь Моисей Мелешков Дубичинский
Коллежский регистратор Кирил Волохов*

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 300, арк. 13.

Надіслано при повідомленні від 1 жовтня 1796 року

Ведомость, учиненная в Новомиргородском уездном суде о перешедшем в сентябре м-це во владение из одних в другие руки помещичьем имении, состоящем в Новомиргородском уезде

Сентября 9-го дня помещик, Ольвиопольского гусарского полку кадет Трофим Горица, продал из числа доставшейся ему по купле от родного ево отца Александра Горицы пяти сот десятин земли, в смежности земель надворного советника Патрина и карнета Юрчевского, кадету Владимиру Крижановскому двесте пятьдесят десятин, ценою за пятьдесят рублей.

*Судья секунд-майор Петр Шмит
Секретарь Моисей Мелешков Дубичинский
Коллежский регистратор Кирил Волохов*

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 300, арк. 17.

Новомиргородський повіт на межовому плані з Атласу Катеринославського намісництва 1787 року (РГВИА, ф. 846, оп. 16, д. 18725, лл. 81 об. – 82).

Крім вищенаведеного плану, в фондах Сектору картографії Наукової бібліотеки України ім. В.І. Вернадського зберігся також дещо пошкоджений "План Екатеринославского наместничества Новомиргородского уезда с показанием казенных и владельческих дач под номерами, 1780 года", датування якого, з огляду на час утворення Новомиргородського повіту (1784 рік), явно не узгоджується з реаліями відображених на ньому назв поселень та їх власників згідно з доданою експлікацією, хоча дійсно, на картуші плану чітко прочитується саме згадана дата: 1780 рік.

Межовий план Новомиргородського повіту Катеринославського намісництва з фондів Сектору картографії Наукової бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (інв. № 17446).

Картуш плану Новомиргородського повіту з фондів Сектора картографії НБУ ім. В.І. Вернадського

За роз'ясненнями, отриманими від дослідника історії краю і фахівця в галузі історичної картографії А.В. Пивовара, помилки в зазначенні дат не є чимось винятковим, особливо, коли з оригіналу документа в той же час, або пізніше, доводилось виготовляти його чисельні копії.

До Сектора картографії НБУ ім. Вернадського зазначений план надійшов з картографічної колекції Одеського товариства історії і старожитностей, до якої у свій час надійшов від поміщика Одеського повіту, колезького секретаря Михайла Михайловича Кирьякова, а останньому міг дістатися у спадок від його батька – колезького радника Михайла Михайловича Кирьякова – у 1796-1803 роках директора Одеської портової таможні, який, вочевидь, цікавився довколишніми місцями, підшукуючи місце для придбання маєтку.

Як план 1780 року він значиться також у найбільш ранньому каталозі карт і планів Одеського товариства, упорядкованому в 1881 році його віце-президентом М.Н. Мурзакевичем³. Така ж дата зазначена і у каталозі, виданому у 1888 році О.Л. Бартье-Делагардом⁴, але зі знаком запитання. Невідповідність могла бути як в останній, так і в передостанній цифрі. Щоб відповісти на це питання, варто звернути увагу, що крім відмінностей в орієнтації планів (на відміну від усталеної орієнтації з півночі на південь в Атласі 1787 року застосовано орієнтацію зі сходу на захід), простежується також різна кількість зображених на зазначених планах земельних дач: в першому випадку їх 357, в другому – 361. Тобто, в залежності від часу укладання, могло бути як збільшення, так і зменшення кількості наявних дач.

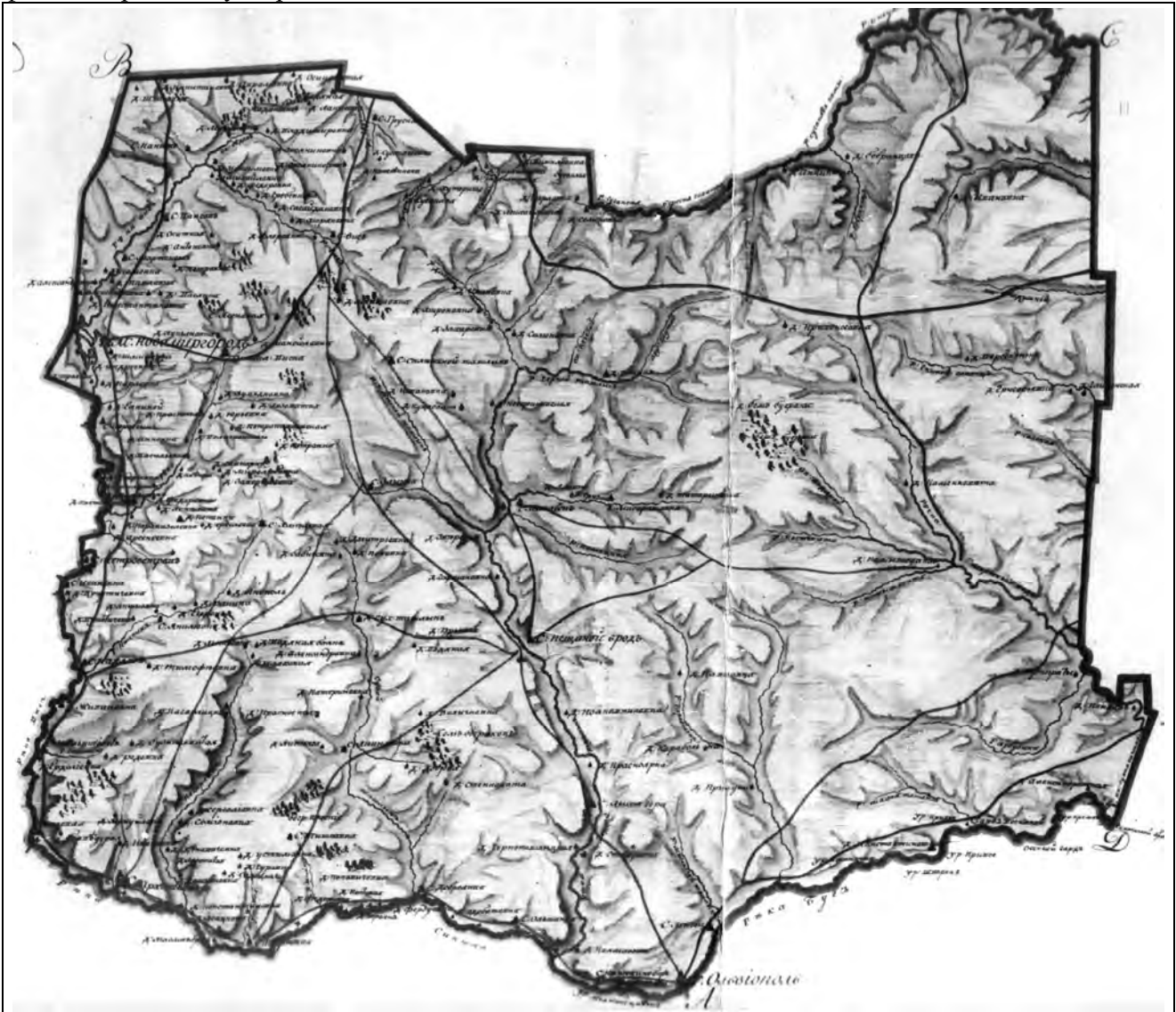
У такому випадку принципове значення може мати також використана послідовність у нумерації земельних дач. На плані Новомиргородського повіту з Атласу 1787 року, описи якого у свій час були опубліковані А.В. Бойком⁵, така нумерація здійснена починаючи від повітового міста Новомиргорода. На плані, що зберігається в Секторі картографії НБУ, незалежно від того, що за доданою експлікацією Новомиргород зазначено першим, дачі пронумеровані починаючи від Ольвіополя, що до вересня 1784 року перебував у статусі центру відповідного повіту. Це свідчить, що останній план є більш раннім, і не виключено, що був укладений на основі базових списків не пізніше 1786 року (при вилученні використаної при укладанні плану туші цифра 6 легко може перетворитися на 0).

³ Каталог картам, планам, чертежам, видам хранящимся в музее императорского Одесского общества истории и древностей / Составил Н. Н. М[урзакевич]. – Одесса, 1881, с. 7, п. 79.

⁴ Каталог карт, планов, чертежей, рисунков, хранящимся в музее императорского Одесского общества истории и древностей / Составил А. Л. Б. Д. [Бартье-Делагард]. – Одесса, 1888, с. 10, п. 85.

⁵ Описи степової України останньої чверті XVIII – початку XIX століття. / Упорядн. А. Бойко. – Запоріжжя, 2009, с. 248-257.

Варто зазначити, що при утворенні Катеринославського намісництва, до відкриття якого навесні 1784 року було підготовлено відповідний атлас, в останньому були представлені виключно фізичні карти новоутворених повітів.

Карта Ольвіопольського повіту з Атласу Катеринославського намісництва 1784 року (РГВИА, ф. 846, оп. 16, д. 18724).

Лише 19 березня 1784 року за поданням Катеринославського і Таврійського генерал-губернатора князя Потьомкіна Межевою експедицією Сенату в Катеринославське намісництво було призначено губернського і 15 повітових землемірів (РГАДА, ф. 248, оп. 156, д. 6941, л. 150), які могли приступити до виконання своїх обов'язків лише після урочистого відкриття намісництва, що за рапортом новопризначеного правителем намісництва бригадира І. Синельникова від 16 червня після подолання спалаху чуми відбулося фактично тільки на початку літа 1784 року. Створення ж межевого плану з виокремленням всіх земельних дач повіту у його нових межах потребує копіткої і довготривалої роботи.

. Щодо зменшення кількості земельних дач, йдеться насамперед про невеликі за обсягом земельні ділянки, виокремлення яких не мало принципового значення для відображення стану землеволодінь у повіті.

Для наочності, наявні відмінності у кількості та нумерації дач представлені у нижченаведеній експлікації до плану 1780 (а фактично – 1786) року, яка, сподіваємося, буде корисна для дослідників також з огляду на можливість простежити зміни у складі власників земельних дач повіту, відображених у наведених відомостях про купчі на землю.

**Експлікація до Плану Новомиргородського повіту 1780 (а фактично – 1786) року
з фондів Сектора картографії Наукової бібліотеки України ім. В.І. Вернадського**

№ дачам	Звание селений и чьи именно	число десятин земли		Довідков о
		удобной	неудобной	№ за планом 1787 року
1	города Новомиргорода	10647		1
2	города Ольвиополя	9310		357
3	села Мигеи генерал порутчика и ковалера Текелия	6408		356
4	деревни Черноташлицкой майора Исаева	1480		264
5	деревни Ставровки майора Ставровича	1740		263
6	подпорутчика Сербулова ранговой	120		262
7	казенного села Синюхинобрда	9410		262
8	майора Патрина под мельницу	120		20
9	деревня Калмазова адъютанта Купчинского, которая показана за генерал майором Зверевым	1440		260
10	казенного села Ольшанки	17433		259
11	казенного села Лысой Горы	17220		265
12	капитана Бадюла ранговой	120		266
13	деревни Красноярки майора Апостолова	720		267
14	казенной деревни Полковниковой	17900		268
15	деревни Стенковатой подпорутчицы Воробьевой	1500		256
16	деревни Адабашевки майора Адабаша	1620		258
17	казенного села Добрянки	13804		257
18	деревни Доброй надворной советницы княгини Кудашевой	1500		255
19	деревни Величковки майора Величковского	6000		254
20	подпорутчика Новаковича и жены его	1440		253
21	деревни Катериновки майора Маркова	1680		186
22	деревни Александровки порутчика Вуичича и жены его	3720		188
23	майора Войнова ранговой	300		185
24	казенного села Липняжки	10995		180
25	казенного села Тышковки	12330		170
26	прапорщика Гулевича [подпорутчика Демянова]	360		181
27	деревни Липнягов майорши Дечелкуловой [Деческуловой]	1620		182
28	деревни Красного Поля кадета Соколова и отчима его	2340		184
29	деревни Водяной Балки капитанши Елкиновой	720		128
30	деревни Водяной капитана Карачона	1410		183
31	деревни Устиновки порутчика Марьяновича	840		169
32	деревни Чуровки подполковника Чуровского	868		168
33	майорши Дечелкуловой под мельницу	120		171
34	полковника Фоншица	1440		172
35	казенного села Терновки	3515		179
36	деревни Костоватой капитана Беженуцы	540		178
37	деревни Фурдуювки порутчика Фурдуя	720		177
38	деревни Троян капитана Грекула	840		176
39	деревни Федоровки брегадира Маркова	1440		175
40	деревни Поповичевки порутчика Поповича и ранговой	120		174
41	капитана Беженуцы ранговой	180		173

42	казенного села Терновки	7150		165
43	майора Величковского	18		166
44	деревни Константиновки капитана Байдака по купле от Константинова	720		167
45	деревни Маслова Броду ротмистра Иванченка	328		164
46	деревни Мацковой майора Мацкова	1404		163
47	священника Садоцкого под мельницу	104		162
48	деревни Демяновки капитана Сабова	728		161
49	деревни Лозоватой Балки подпорутчика Якубенка	104		160
50	деревни Диковичевки майора Дековича	2936		159
51	подпорутчика Овилова	208		158
52	деревни Семеновки прапорщика Семенова	650	26	157
53	вахмистра Бранковича ранговой	52		155
54	казенного села Архангельска	7478		154
55	лекара Гурлебуша	120		152
56	деревни Белведеря прапорщика Добровольского	1784		153
57	казенного села Скальевой	10576		136
58	деревни Захаровки майора Захарова	260		135
59	деревни Ерделиевки прапорщика Ерделия	286		138
60	капитана Ерделия	104		137
61	деревни Родовки майора Рода	156		140
62	деревни Бузниковатой майора Керстича	1092		141
63	аудитора Змунчилы	624		149
64	деревни Мануйловки подпорутчика Гиржева	104		150
65	деревни Ивановки майорши Гиржевой	1404		151
66	деревни Серезлиевки подполковницы Серезлиевой	2704		156
67	майора Рода	1248		148
68	майора Захарова	624		147
69	деревни Кагарлицкой майора Никорыцы	4874		146
70	деревни Живановки майора Живановича	1440		129
71	деревни Шляховой подпорутчика Плавшича	404		130
72	деревни Моисеевки титулярного советника Моисеева	1531		127
73	девицы Эксузовичевой	780		145
74	подпорутчика Плавшича	615	9	144
75	девицы Харламовой	104		143
76	капитана Бурцова	733		142
77	порутчика Плавшича	18		134
78	казенного села Калниболота	9103		133
79	вахмистра Ноура	5		139
80	деревни Тимофеевки капитана Ныкорыцы	1951		131
81	майора Живановича	1712		132
82	казенного села Надлака	7206		116
83	деревни Вукотичевки майора Вукотича	624		117
84	села Ивановки майора Иванова	2522		114
85	деревни Вукотичевой майора Вукотича	645		115
86	деревни графа Подгоричания	1154		118
87	деревни Якимовки капитана Жаховского	755		120
88	деревни Егоровки графа Подгоричания	945		121
89	прапорщицы Ракиной	104		122

90	села Якимовки майора Миклоева	2444		119
91	капитана Жаховского	505		123
92	подпорутчика Новаковича	260		124
93	деревни Янополя майора Иванова и жены его	2856		125
94	подполковника Вукотича	624		126
95	майора Ракшанина	624		111
96	села Хмелевой генерал порутчика Текелия	5726		110
97	деревни Заверюховки подпорутчика Заверюхи	728		109
98	майора Фонтранзе	624		108
99	деревни Ерделиевки подпорутчика Ерделия	1248		107
100	деревни Копанок майора Палалого и сына его	1352		106
101	майора Ракшанина	156		105
102	майора Цветиновича	832		104
103	казенного села Петроострова	7118		112
104	священника Федорова	52		97
105	прапорщика Сакары	26		113
106	подпорутчика Заверюхи	2		
107	деревни Арсениевки майора Давыдовича	1144		102
108	майора Палалова	162		98
109	деревни Каракизелевой подпорутчика Каракизеля	104		99
110	подпорутчика Ерделия	104		100
111	деревни Сухолетовой порутчицы Томшиной	728		96
112	деревни Лепехиной майора Лепехина	728		103
113	прапорщика Вучковича	624		89
114	деревни Андреевки капитана Янкова	1248		95
115	капитанши Карачоновой	6		94
116	казенного села Коробчина	7678		93
117	капитана Нечая под сад остров на реке Виси	18		9
118	капитанши Елкиной	104		8
119	священника Васильева	1/2		
120	деревни Квитки майора Патрина	706		88
121	порутчицы Васылиевой	104		87
122	деревни Свиарни майора Дембровского	420		86
123	майора Величковского	312		90
124	деревни Анновки капитанши Карачоновой	260		91
125	деревни Ранговой майора Величковского	156		92
126	деревни Краснополя капитана Акацатова	728		79
127	деревни Юрьевки капитана Дуковича	1248		80
128	деревни Петропавловки майора Станковича	1352		81
129	деревни Миролобовой майора Булацеля	728		85
130	капитанши Карачоновой	688		84
131	деревни Петровки майора Шмита	1248		83
132	деревни Лозоватой генерал майора Зверева	1500	60	82
133	села Малой Виски князя Кудашева	8379	210	78
134	прапорщика Воинова	20		4
135	деревни Шмитовки подполковщицы Шмитовой	1248		5
136	священника Романского [Россинского]	26		6
137	деревни Карловки лекара Аксениуса	388		7
138	деревни Троянки князя Любомирского	1300		10

139	деревни Андреевки князя Любомирского	964		11
140	майора Шмита	24		12
141	майора Александра	4		14
142	майора Лутковского	2		15
143	генерал порутчика Текелия	32		3
144	новомиргородского купечества	1000		2
145	генерал порутчика Текелия	104		23
146	прапорщика Иваницина	52		77
147	прапорщика Абросимова	52		76
148	села Александровского майора Лутковского	3351		74
149	деревни Манойловки капитана Крыты	1248		75
150	майора Станковича	936		31
151	майорши Лутковской	728		30
152	деревни Петровки кадетов Буличей	728		32
153	казенной порожей	104		35
154	деревни Лукияновки капитана Дуковича	344		33
155	графа Подгоричания	208		27
156	прапорщика Васylieва	52		28
157	капитана Младеновича	208		29
158	прапорщика Иваницина	4		24
159	священнику Княжевичу	130		22
160	майора Вукотича	156		25
161	деревни Александровки майора Александра	224		26
162	капитана Крыты	156		34
163	деревни Висянки графа Подгоричания	312		17
164	майора Патрина	104		20
165	подполковницы Серезлиевой	224		19
166	графа Подгоричания	156		21
167	фабриканта Поповича	22		16
168	генерал майора Зверева	13		13
169	деревни Константиновки капитанши Маргажичевой и сына ее	780		18
170	деревни Александровки майора Александра	239		41
171	майора Степана Лария	156		40
172	деревни Павловки майора Петра Лария	260		39
173	деревни Камянки подполковницы Булацелевой	1397	~~109~~	42
174	графа Подгоричания	12		38
175	майорши княгини Баратовой	18		37
176	казенного села Мартоноша	8122		36
177	порутчика Гроеросулова	13		
178	деревни Оситной майора Степана Лария	1248		71
179	деревень Антоновки и Оситной майора Петра Лария и жены его	1872		72
180	майора Патрина	624		73
181	деревни Фльоровки прапорщика Фльоры	560		69
182	деревни Марьяновки полковницы Булацелевой и сыновей ее	3224		70
183	казенного села Панчова <i>пустошь</i>	1536		61
184	капитана Скорыча	624		62
185	деревни Михайловки майора Сахайдака	1248		68
186	кадета Михаила Чорбы	104		67
187	деревни Гребеновки порутчицы Гребенкиной	624		66

188	отставного подпорутчика Керстича	104		65
189	деревни Ковалевки капитанши Рашковичевой	780		64
190	деревни Федоровки майора Чорбы и сына его	2652		63
191	деревни Сагайдаковки майора Сагайдакова	1268		60
192	деревни Максимовки майора Чорбы	1404		59
193	подпорутчицы Черной	52		58
194	казенного села Панчова	9978		43
195	деревни Шпаковки капитана Крижановского	1352		45
196	деревни Капитановки прапорщика Младеновича	780		46
197	казенного села Канижа	8326		44
198	деревни Аврамовки майора Аврамова	806		47
199	майорши княгини Баратовой	130		48
200	коллежского советника Нелюбова и дочери его	1950		57
201	деревни Мироновки капитана Миронова	728		56
202	деревни Владимировки майорши княгини Баратовой	1374		55
203	деревни Жидановки капитана и адъютанта Мироновых	728		51
204	подпорутчика Бали	104		54
205	подпорутчика Лакисова	104		53
206	подлекарши Кисилевой	52		52
207	деревни Водяной майорши Дебрециниевой и сынов ее	2238		50
208	деревни Осиковатой майора Ставровича	1248		49
209	казенного села Грузкой	10950		207
210	деревни Овсяниковки майора Иванова	900		203
211	деревни Кошевенской прапорщика Кошевенка	450		204
212	деревни Ивановской капитана Иванова	480		205
213	деревни Овсяниковой майора Стратемыровича	1040		201
214	капитана Василия Иванова	360		202
215	майорши Ивановой	30		206
216	деревни Хуторища прапорщиков Лепешкина и Погребного	210		208
217	деревни Сугаклеи майора Бутовича и сына его	1710		209
218	деревни Сугаклеевской капитана Молчана	1080		210
219	деревни Каменоватой Сугаклеи майора Лбова	1440		213
220	майора Михайловича	3150		220
221	деревни Вышняковки капитана Вышнякова	3760		215
222	деревни Михайловки прапорщика Радойчича	720		219
223	подпорутчика Титова	720		218
224	деревни Карловки прапорщика Барбера	1440		216
225	деревни Семеновки капитана Миатовича	720		217
226	казенной раскольничей деревни Ровной	24300		272
227	прапорщика Кизилбаша	360		234
228	генерал майора Зверева и жены его	3000		233
229	деревни Петриновской лекаря Клинки	1440		232
230	прапорщика Ставровича	900		231
231	прапорщика Ефремова	720		230
232	прапорщика Пулицкого	720		229
233	прапорщика Гроеросулова	360		228
234	деревни Куцой Балки прапорщика Сакары	720		227
235	деревни Новаковки вахмистра Станишина	720		226
236	деревни Захаровки подполковника Кисликова	1440		225

237	деревни Симоновой подпорутчика Анастасиева	1440		224
238	вахмистра Ильенка	360		223
239	прапорщика Анастасиева	1440		222
240	майорши Алейниковой	1440		221
241	деревни Мироновки майора Булацеля	2460		212
242	деревни Ивановки полковницы Булацелевой	6180		211
243	казенного села Виски	11910		200
244	прапорщика Диордеяшенка	720		198
245	деревни Маниловки цолнера Аникеева	1576		199
246	казенного села Плетеного Ташлика	11148		197
247	майора Александра	1500		196
248	порутчика Попова	750		195
249	казенной деревни Злинки	16848		194
250	прапорщика Гулевича	360		193
251	деревни Дмитровки порутчика Фирсова	720		192
252	деревни Поповки священника Федорова	720		191
253	деревни Дабычевки порутчика Дабычева	750		190
254	казенного села Сухого Ташлика	17875		189
255	капитана Ивана Карачона	720		252
256	прапорщика Бельского	720		251
257	порожей	720		250
258	деревни Юриевки капитана и прапорщика Карачонов	780		249
259	майора Величковского под мельницу	1/2		
260	казенного села Пещаного Броду	12271		248
261	назначено под казенное село заселяемое князем Любомирским	8656		269
262	капитана Климовского	750		247
263	деревни Зверевки полковника Перета	3000		246
264	прапорщика Воинова	780		245
265	прапорщика Полозова	720		244
266	генерал майора Зверева	180		243
267	коллежского реестратора Григоревского	720		242
268	регистраторов Евецких	720		241
269	казенных сел Павловска и Черного Ташлика	35336		240
270	деревни Яловки подпорутчика Яловского	1680		235
271	прапорщика Никифорова	720		236
272	порутчика Гукова	720		237
273	деревни Мисарошовки майора Мисароша	1200		238
274	подпорутчика Самбулова	1440		239
275	майора Гернича	4400	100	273
276	полкового квартирмистра Нечая	1500		274
277	капитана Нечая	2950	500	275
278	подпорутчика Миллера	2950	500	276
279	лекарши Аксениусовой	1460	40	307
280	деревни Беш Боерак полкового квартирмейстера Стратимировича	5800	200	308
281	реестратора Трилицкого	2950	50	314
282	майора Лутковского	4400	100	315
283	майорши Александровой	1500		318

284	порожней	1500		336
285	купца Кавелина	2950	50	335
286	деревни Лозоватки купца Дунчи	1500		319
287	прапорщика Витезя	4350	150	303
288	деревни Кривоносовки войскового товарища Кривоноса	4350	150	304
289	прапорщика Косюры	2950	50	306
290	писаря Косюры	1450	50	305
291	деревни Покровской ротмистра Турченинова	5800	200	277
292	Аннинской секретаря Зайковского и шляхтича Ставровского	5800	200	278
293	казенной деревни Бобринцовой	10000	500	279
294	прапорщика Островского	1500		302
295	бунчукового товарища Остроградского	2900	100	301
296	коллежского ассесора Рымши	4500		300
297	генерал майора Мезинцова	12000		299
298	деревни Алексеевской майора Розянки	3222		280
299	подполковника Стойкова	1500		281
300	девицы Чернишовой	8800	200	282
301	коллежского советника Седнева	2900	100	283
302	действительного тайного советника Бакунина	12000		284
303	шляхтича Закревского	1500		297
304	прапорщика Волошина	1500		294
305	порожей	4500		293
306	кадета Бенковского	2950	50	285
307	коллежской советницы Нелюбовой	5900	100	286
308	генерал майора князя Вяземского	8800	200	287
309	капитана Скорича	5800	200	288
310	прапорщика Боянова	1450	50	327
311	прапорщика Ружича	1500		326
312	деревни Гниленькой прапорщика Антонова	1450	50	325
313	порутчика Евстафия Иванова	1500		289
314	порутчика Сегедия	2900	100	290
315	деревни Григориевки капитана Антонова	2950	50	324
316	порожей	1500		323
317	порутчицы Дониной	1500		291
318	порутчика Дони	1500		292
319	майора Косулова	3000		295
320	деревни Вербовенкой прапорщика Юраша	1450	50	296
321	деревни Ивановки ротмистра Михалчи	5800	200	298
322	капитана Никорыцы	5800	200	320
323	порожей	4500		321
324	прапорщика Стоюла	1500		322
325	майора Никорыцы	2500	100	334
326	порожней	1500		333
327	прапорщика Чижмича	1450	50	332
328	прапорщика Кисича	1500		331
329	назначена для арнаутов	12000		341
330	деревни Трикратов майора Скаржинского	12194	2032	343
331	деревни Пондик Мыхайла Рода	3900		344
332	казенных деревень Константиновки и Александровки	24000		345

333	назначено для арнаутов	12000		328
334	порутчика Грановича	1500		329
335	порутчика Шидянского	1500		330
336	деревни Камышеватой майора Станковича	7300	200	340
337	деревни Камяноватой подполковника Серезлия	5800	200	337
338	порутчика Руднева	2950	50	338
339	майора Сагайдакова	2900	100	339
340	полковника Вукотича	2950	50	317
341	порожней	1500		316
342	войскового товарища Волковняка	2900	100	312
343	порожней	3000		313
344	сотника Волковняка	2900	100	311
345	порожней	3000		309
346	порутчика Цибульского	1500		310
347	деревни Татаровки порутчика Лупула	5800	200	271
348	деревни Павловки майора Пулевича	5800	200	270
349	порутчика Бродского	4400	100	351
350	майора Палалова	4500		352
351	майора Волковняка	3000		350
352	порутчика Рыстича	1500		349
353	назначено для арнаутов	9000		348
354	назначено для арнаутов	12000		342
355	назначено под казенную деревню Конскую	12000		346
356	назначено под казенную деревню Корабельную	12000		347
357	деревни Карабельной капитана Акацатова	5900	100	353
358	деревни Прилук майора Патрина	5800	200	354
359	подполковника Фишера	5800	200	355
360	купца Греченка	270		214
361	капитана Булгакова ранговой	180		187

СК НБУВ, д. 17446.

Іустин (Юревич), ієромонах, м. Берислав

Григоріє-Бізюків монастир та церкви Бериславської округи за страховими оцінками 1910-1915 років

Донедавна вважалося, що нову Качкарівську церкву побудовано у 1910 або 1912 роках¹. У пошуках відомостей про час будівництва і освячення нової, початку ХХ століття, церкви села Качкарівки, збудованої за проектом одеського архітектора Олександра Бернардацці, довелося звертатися до архівних фондів і бібліотек Одеси, Херсона, проте документальних свідчень знайти не вдалось. В бібліотеці Одеської духовної семінарії зберігається машинопис "Описание монастырей, семинарии и храмов Херсоно-Одесской епархии и их современное состояние на 1-е января 1970 г. Часть IV, 1970-1971". Цей збірник звітів, документів і спогадів датує закінчення будівництва нового Качкарівського храму, зпроектованого знаним одеським архітектором, 1919 роком. В цей же час, за "Описанием", помер і будівничий церкви протоієрей Ілля Глядкоўський.

Скориставшись порадою Херсонських архівістів випала нагода побувати і в архіві Санкт-Петербурга, де з огляду на розширення кола суто професійних інтересів, зумовлених змінами місця служби, була надія відшукати додаткові відомості також про Григорієвський Бізюків монастир, до революції – один із найбільших у Російській імперії монастирів за економічно-господарчими показниками (історія монастиря науково не досліджена, і одна з причин того – брак джерел) та ще двох храмів: Архістратиґа Божого Михаїла в селі Миловому (кол. Омелове, Мелове), одного з найдавніших на теренах Херсонської області, і молитовного будинку Священномученика Онуфрія, архієпископа Курського і Обоянського в селі Республіканець, на тому самому місці, де у 1709-1711 та 1728-1734 роках розташовувалась Кам'янська Січ.

Точної дати та обставин освячення нової Покровської церкви Качкарівки знайти так і не вдалось, проте вдалось інше, не менш важливе, – опрацювати страхові відомості Бериславської благочинної округи. В Бериславську округу в різний час входили парафії межиріччя Дніпра і Інгульця, колишнього Кизикерменського повіту, згодом межі округу і його назви змінювались, йому присвоювалися номери 4-й та 6-й, аж поки наприкінці ХІХ ст. церкви північної частини Херсонського повіту не були розподілені на округи – Херсонський (згодом розподілений на дві частини, до першої з яких входили церкви Берислава), Нововоронцовський та Широковський.

Перегляд страхових відомостей надає досліднику багатий матеріал для уточнення відомостей щодо побудови церков та парафіяльних споруд, їхнього стану, матеріальної цінності, фізичних параметрів. Церковна споруда ставала об'єктом страхового опису та оцінки тільки в тому випадку, коли була "введена в експлуатацію", тобто, коли відбулося її освячення та включення до реєстру діючих церков епархії. За відомостями молитовного будинку і церкви села Дудчине за 1910 рік, об'єктом страхового опису та оцінки був звітшаний Ісидорівський молитовний будинок, проте за відомостями 1912 року страхову оцінку було застосовано вже до щойно збудованого і введеного в дію оновленого Ісидорівського храму. Щодо Качкарівки, то страховий опис та оцінки застосовані виключно до старої, збудованої у 1841-1847 роках, Покровської церкви, а про нову, закладену за проектом Олександра Бернардацці, навіть не згадується, як це маємо про будинок псаломника, знищений пожежею в 1910 році і відбудований у 1912 році.

Позаяк відомості включають інформацію про церковні об'єкти, збудовані не пізніше 1915 року, можна зробити висновок, що й нова Качкарівська церква могла бути освячена і введена в дію не раніше цього часу. Отже, датування закінчення будівництва 1919 роком є цілком вірогідним, а твердження про побудову згаданої церкви у 1910 та 1912 роках виявилось помилковим і може стосуватися хіба-що часу її закладання, зведення стін, склепінь, куполів тощо.

Виписки викладено в тому ж порядку, в якому вони зазначені в документах. Відомості, позначені 1910 роком, нерідко в документах чергуються із відомостями, позначеними 1912, 1914 та іншими роками, але не пізніше 1915 року. Вочевидь, дані вписувались у порожні аркуші тоді, коли ці відомості було отримано, про що свідчать непоодинокі документи з пустими (чистими) аркушами. Виписки не є суто археографічною передачею документів, які представлені переважно у табличній формі, проте достатньо цілісно відтворюють стиль і індивідуальні особливості

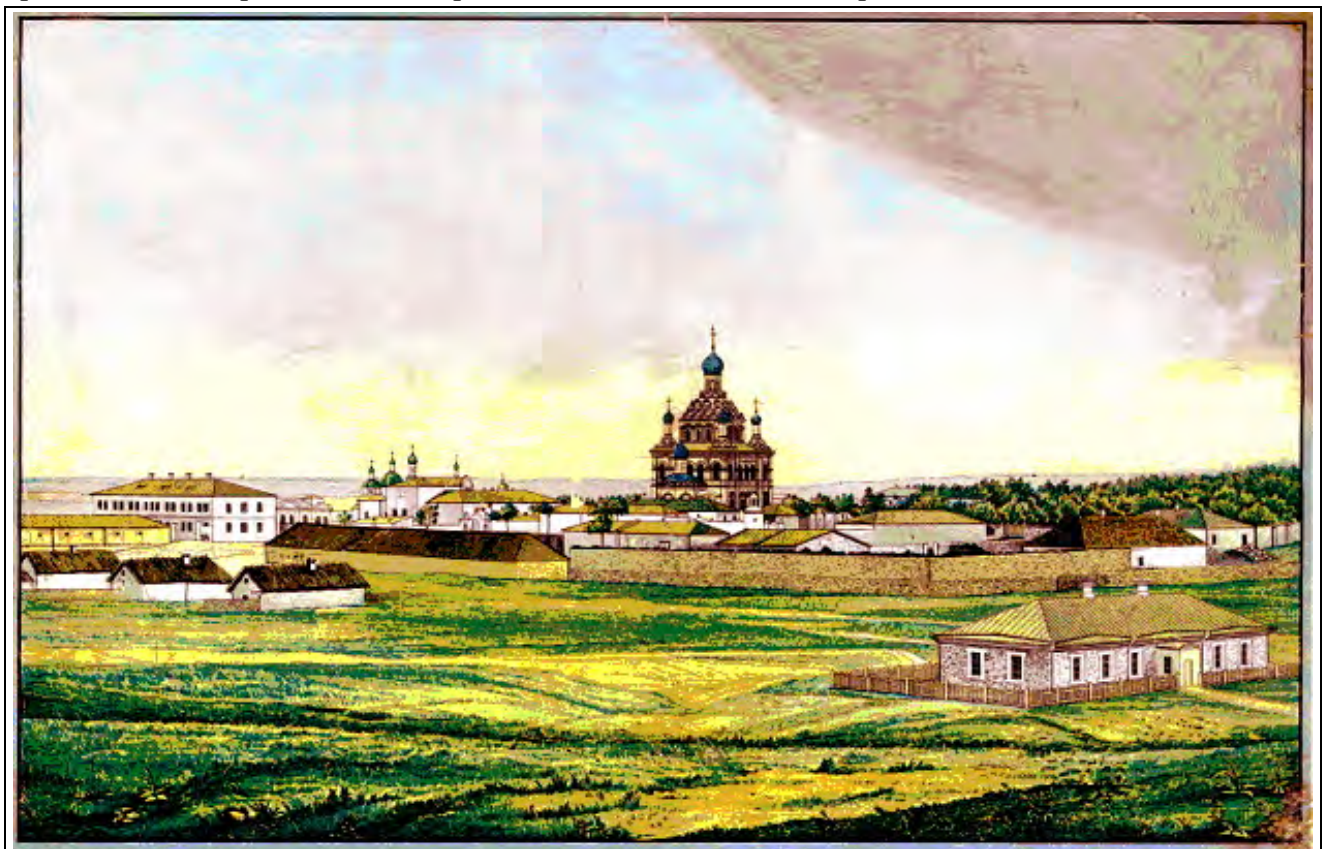
¹ Див.: Історія храму Покрови Пресвятої Богородиці села Качкарівка Бериславського району Херсонської області // <http://kachkarivka.in.ua/72> (режим доступу: 16.07.2021).

упорядників використаних описів. Окремі з них містять примітки з уточненнями, біографічними даними, посиланнями. Більш повно виписувалися відомості щодо церков та споруд Григоріє-Бізюкова монастиря, міста Берислава та його округи, прилеглих до Качкарівки та деяких інших. Стосовно віддалених церков довелося обмежитися більш стислими вибірками.

Можна сподіватися, що нижченаведені витяги із страхових описів та оцінок 1910-1915 років стануть у нагоді не лише дослідникам з історії церков, монастирів та церковних шкіл, а й етнографам та широкому колу краєзнавців.

Витяг із страхової оцінки будівель Григоріє-Бізюкова чоловічого другокласного монастиря І-го Херсонського благочинного округу Херсонської єпархії від 1 вересня 1910 року

При огляді оказалось, что Григоріє-Бізюкову монастирю принадлежат следующие строения: Вознесенский собор² – однопрестольный, кирпичный на каменном фундаменте, внутри оштукатурен и покрашен масляной краской с росписью священными картинами и разукрашен орнаментами; покрыт железом, окрашенным зеленой масляной краской.

ГРИГОРИЕВСКИЙ БИЗЮКОВЪ МОНАСТЫРЬ, ХЕРСОНСКОЙ ЕПАРХІИ.

Григоріє-Бізюков монастир на маловідомій гравюрі 1894 року, виконаній після освячення Вознесенського собору (в центральній частині панорами)

² Вознесенський собор освячений архієпископом Херсоно-Одеським Іустином (Охотіним) у 1894 році. Зруйновано в 1930-х, в 1960-х роках знищено три з чотирьох арок (Феодосій, архімандрит. Свято-Григорівський Бізюков чоловічий монастир / Херсон: Видання Свято-Григорівського Бізюкова чоловічого монастиря, с. 45. Рік видання не зазначено). Олтарну арку залишили, як наругу над віруючими, використавши її для влаштування літнього кінотеатру. Під час громадянської війни Вознесенський собор неодноразово ставав місцем протистояння воюючих сторін. 22 березня 1918 року за новим стилем, у п'ятницю першого тижня Великого посту, в день пам'яті Сорока мучеників Севастійських, анархісти, що втікали з Одеси і Миколаєва разом із більшовицькими загонами під тиском німецько-австрійських військ, зізнали до собору всю братію і викладачів Пастирсько-місіонерської семінарії. Святотатці покидали з престолу святині і провели збори, які назвали "Страшним Судом". Суд анархістів і більшовиків присудив братію виплатити їм 30 000 рублів. Наступного дня в монастирі відбувся бій між анархістами і німецькими колоністами, від яких також вимагали контрибуцію. Колоністи знищили загін анархістів, останні вцілілі революціонери викидалися з верху дзвіниці, коли в них закінчились набої. Див.: ХЕВ, 1918, № 8, с. 48-49; Родной край, 1918, сб., 17 (30) марта, № 1709, с. 2.

Длина церкви 18 сажень 1 ½ аршина, наибольшая ширина 9 сажень 2 аршина 9 вершков, высота до верха карниза 7 сажень 1 аршин 10 вершков; на соборе имеется одна большая глава и 6 меньших (над алтарем, тамбуром и по углам собора), больших окон 32 штуки. Иконостас длиной 11 аршин 10 вершков, высотой 5 аршин 6 вершков, всего 62½ кв. аршин (оценен в 1 000 руб.). Собор не отапливается. Ближайшая к церкви постройка – жилой дом на расстоянии 15 сажень. Собор построен в 1893 году, – строение очень прочное и сохранилось хорошо. Оценка вместе с иконостасом 84 000 руб.

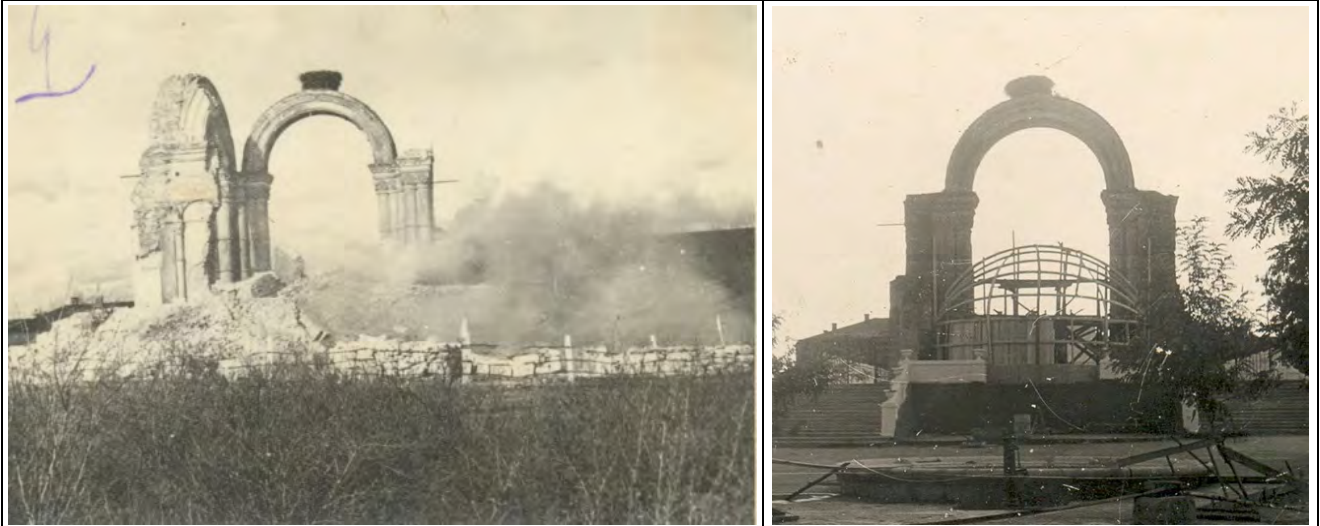

Фото руйнування арок Вознесенського собору у післявоєнний період та влаштування літного кінотеатру

Покровская церковь (зимняя) – с приделом в честь Святителей Димитрия, Митрофана и Тихона, – кирпичная на каменном фундаменте, – внутри оштукатурена и покрашена. Длина церкви 13 сажень 6 вершков, наибольшая ширина 7 сажень 2 аршина 6 вершков, высота до верха карниза 4 сажени 2 аршина 6 вершков.

На церкви имеется 1 большая главка и 7 малых (по углам церкви, средняя, над тамбуром и алтарем). Иконостас длиной 5 сажень 12 вершков, высота 2 сажени 1 аршин 7 вершков – всего 117 кв. аршин (оценен в 2 000 руб.). Церковь отапливается 4-мя кафельными печами. Ближайшая к церкви постройка – жилой монастырский дом на расстоянии 1½ сажени. Церковь построена в 1897 году; строение очень прочное и сохранилось хорошо³. Оценка вместе с иконостасом 25 000 руб.

Григорьевская церковь – каменная на таком же фундаменте, внутри и снаружи оштукатурена, кроме этого внутри окрашена масляной краской; покрыта железом, окрашенным зеленой масляной краской; длина церкви 8 сажень 1 аршин 13 вершков, наибольшая ширина 5 сажень 1 аршин 10 вершков, высота до верха карниза 2 сажени 2 аршина 12 вершков; на церкви три приблизительно равной величины главки; больших окон 7 штук, малых 8 штук, дверей наружных одностворчатых 1 штука, одинарных обшитых железом 1 штука, внутренних двустворчатых 1 штука и одностворчатых 1 штука. Иконостас длиной 2 сажени 2 аршина, высотой 2 сажени 2 аршина 14 вершков, всего 71 кв. аршин (оценен в 1 000 руб.). Ближайшая к церкви постройка – церковь Покровская – с северной стороны на расстоянии 5 сажень. Церковь построена в 1803 году⁴, строение прочное и сохранилось хорошо. Оценка вместе с иконостасом 5 000 руб.

³ Покровська двопрестольна тепла церква збереглася до сьогодні. В церкві знищені всі куполи, іконостас, частково зруйновано дах, вікна, печі. З храму винесено все церковне начиння і майно, включно із престолом, жертвником, стасідами. Другий приділ було освячено на честь Святителів Димитрія Ростовського, Митрофана Воронізького і Тихона Задонського. Літом 2021 року у Покровській церкві розпочато реставраційні роботи.

⁴ Григорівська церква – в ім'я Священномученика Григорія, Просвітителя Великої Вірменії, збудована у 1781-1783 роках на Пропасному півноскопському городищі. У 1785-1786 роках церкву було перенесено на версту південніше й зведено знову, а 1787 року освячено. Датування у відомостях 1803 роком пов'язано із перетворенням Григорівської Пропасної пустині, підлеглої Молчанській Софронівській пустині, у Григоріївський Бізюків чоловічий другою класний монастир. На сьогодні на місці Григорівської церкви між архієрейським будинком і Покровською церквою – пустка, поросла травою. Каплиця також не збереглася.

К Григорьевской церкви пристроена каплица-часовня, кирпичная на каменном фундаменте, длиною 2 сажень 2 аршина, шириною 2 сажень 1 аршин 7 вершков, высотой 1 сажень 1 аршин 10 вершков, крыта железом, окрашенным зеленой масляной краской; построена в 1905 году, сохранилась хорошо.

Колокольня – общая для всех храмов монастыря, кирпичная, на каменном фундаменте, в 5 ярусов, общей высотой до верха карниза – от цоколя 11 сажень 1 аршин 3 вершка, длиною 7 сажень, шириною 4 сажень 1 аршин 12 вершков; покрыта железом, окрашенным зеленой масляной краской; построена в 1897 году, очень прочна. Оценка – 7 000 руб.

Оценку составляли: Григорьево-Бизюкова монастыря наместник Архимандрит Вениамин⁵;

И. д. благочинного 1-го Херсонского округа, Херсонского уезда священник Феодор Дудицкий; Казначей монастыря, иеромонах Феодосий; благочинный иеромонах Пахомий⁶.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 19, лл. 31-32.

Витяг із страхової оцінки будівель Григоріє-Бізькова монастиря від 11 вересня 1910 року

Описание жилых корпусов, трапезной, хозяйственных и экономических строений:

Покои архиерейские, кирпичные, на каменном фундаменте, здание в два (в средней части в три) этажа, крыто железом; длиною 19 сажень 1 аршин 6 вершков, шириною с западной стороны 6 сажень 2 аршина 10 вершков, с южной – 3 сажень 2 аршина, общая высота 3 сажень 9 вершков, в средней части 4 сажень 2½ аршина; печей русских 1 штука, голландских 10 штук, 1 варистая плита и 1 куб. Дом построен в 1894 и 1908 году, строение сохранилось хорошо⁷. Оценка – 20 000 руб.

Архієрейський будинок (палати) із прибудовою, виконаною в радянські часи. Ліворуч – будівля колишньої Покровської церкви. Фото 2021 року

⁵ Архимандрит Вениамин назначен наместником монастыря у 1904 році. 4 жовтня 1913 року його було підступно вбито колишнім монахом Григоріє-Бізькового монастиря Аверкієм (Яковом Головченком). Похований на монастирському кладовищі біля Григорієвської церкви, поруч із могилами архієпископа Іустина (Полянського) і архієпископа Митрофана, колишнього намісника монастиря. Див.: Газета "Юг", 1913, № 1079, с. 3; № 1080, с. 3; № 1081, с. 3; ХЕВ, 1913, 15 октября, № 20, с. 507-509.

⁶ Зазначеними посадовими особами були підписані також більшість інших страхових оцінок монастиря за 1910 рік.

⁷ Покоі архієрейські або архієрейський будинок. У будинку розташовувалась домовна церква настоятелів монастиря та Преосвященних Херсонської і Одеської єпархії на честь Нерукотворного Образу Господа Ісуса Христа. До початку 1990-х у будинку працював дитячий садок села Червоного Маяка, будівлю якого було повернуто Григорієвському Бізьковому монастирю. Одразу після передачі ця споруда зазнала нищівної пожежі. На сьогодні дах цілого будинку і перекриття поверхів середньої, триповерхової, і західної частин будинку, окрім склепіння підвалу, зруйновано. З міжповерхових перекриттів вціліли цегляні армовані горизонтальні перекриття кількох приміщень першого поверху східної частини, збудованої у 1908 році, внутрішні й зовнішні стіни, арочні перекриття дверних і віконних отворів першого, другого і третього поверхів.

Архієрейський будинок при Бізюковім монастирі. Вигляд з середини. Фото 2021 року

Помещение для наместника 1 ½ этажное, каменное, крытое железом; длиною 23 сажень 2 аршина 2 вершка, шириною 6 сажень 12 вершков, высотой 2 сажень 1 аршин 12 вершков. Построен в 1878 году, сохранился хорошо⁸. Оценка – 15 000 руб.

Післявоєнне фото колишнього Будинку намісника під час ремонту даху. Праворуч – будівля Покровської церкви

⁸ Приміщення для намісника або будинок намісника. Споруда вціліла але потребує реставрації.

Корпус для братії, кирпичний на каменном фундаменті, покритий железом. Здание в 3 этажа (3-й этаж помещения для машин парового отопления), длина здания 33 ½ сажень, ширина 9 сажень 4 вершка, высота от цоколя до верха карниза 6 сажень 1 ¼ аршин; отопление паровое; дом построен в 1906 году. Здание очень прочное и сохранилось хорошо⁹. Оценка – 80 000 руб.

Помещение для братії (бывший старый корпус), в 1 ½ этажа, каменное, крытое железом здание; длиной 20 сажень 2 аршина, шириною 6 сажень 4 вершка; печей голландских 8 штук; построено в 1865 году; сохранилось посредственно¹⁰. Оценка – 10 000 руб.

Сарай каменный, крытый железом. Длинной 19 сажень, шириной 3 сажень 3 вершка, высотой 1 ½ сажень; построен в 1875 году, сохранился посредственно. Оценка – 300 руб.

Корпус для братії (подле трапезной), каменный, крытый железом, длиной 14 сажень 2 аршина, шириною 4 сажень 6 вершков, высотой 1 сажень 1 аршин; печей голландских 5 штук; построен в 1870 году, сохранился хорошо. Оценка – 1 000 руб.

Трапезная кирпичная на каменном фундаменте, крыта железом; длиной 12 сажень 2 аршина 10 вершков, шириною 5 сажень 2 аршина 5 вершков, высотой 3 сажень; голландских печей 2 штуки. К трапезной пристроена каменная, крытая железом кухня, длиной 8 сажень 1 аршин, шириною 3 сажень 6 вершков, высотой 1 сажень 1 аршин 14 вершков; плит 1 штука; построена в 1895 году, сохранилась хорошо. Оценка – 6 000 руб.

Просфорня и братская хлебопекарня – каменная, крыта железом; длиной 14 сажень 2 аршина, шириною 3 сажень 1 аршин 10 вершков, высотой 1 сажень 1 аршин 14 вершков; печей русских 3 штуки, голландских 3 штуки; построена в 1870, сохранилась хорошо. Оценка – 1 000 руб.

Корпус экономический, каменный, крытый железом, длиной 13 сажень 1 аршин 10 вершков, шириною 4 сажень 1 аршин 5 вершков, высотой 1 сажень 2 аршина; печей голландских 6 штук; построен в 1870 году, сохранился хорошо. Оценка – 1200 руб.

Иконная лавка и (под одной крышей) амбар, – каменная, крыта железом; длиной 19 сажень 1 аршин 12 вершков, шириною 4 сажень 5 вершков, высотой 1 сажень 2 аршина 10 вершков, с полами и потолками. К зданию пристроен на каменных столбах навес, крытый железом, длиной 16 сажень 1 аршин 10 вершков, шириною 1 сажень 1 аршин 6 вершков, высотой 2 аршина 8 вершков; построено в 1875 и 1901 году, сохранилось хорошо. Оценка – 2 000 руб.

Квартира палатного служителя, каменная, крытая железом, длиной 3 сажень 10 вершков, шириною 1 сажень 2 аршина 6 вершков, высотой 1 сажень 3 вершка; печей голландских 1 штука; построена в 1885 году, сохранилась хорошо. Оценка – 100 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 19, лл. 34-35

Витяг із страхової оцінки будівель Григоріє-Бізюкова монастиря від 13 вересня 1910 року

Помещения для богомольцев и квартиры служащих:

Гостиница (новая) каменная, крытая железом, длиной 23 сажень 1 аршин, шириною 7 сажень 1 ½ аршина, высотой 2 сажень 1 аршин 4 вершка; печей голландских 13 штук; построена в 1904 году; сохранилась хорошо. Оценка – 5 000 руб.

Гостиница (старая) в два этажа, каменная, крытая железом, длиной 19 сажень 6 вершков, шириною 7 сажень 8 вершков, высотой 3 сажень 2 аршина 4 вершка; печей голландских 16 штук; здание построено в 1878 году; сохранилось хорошо. Оценка – 10 000 руб.

Чайная – с помещениями для богомольцев – каменная, крытая железом, длиной 20 сажень, шириною 3 сажень 2 ½ аршина, высотой 1 сажень 2 аршина; печей голландских 5 штук и 1 куб; здание построено в 1894 году; сохранилось хорошо. Оценка – 1 000 руб.

Навес – каменный, крытый железом, длиной 18 сажень 2 аршина, шириною 4 сажень, высотой 1 сажень 2 аршина, без полов и потолков, построен в 1894 году; сохранился хорошо. Оценка – 300 руб.

⁹ У колишньому Братському корпусі в даний час розміщується готель з домовою церквою Покрови Божої Матері на 3-му (2-му) поверсі, за сучасним порядком обчислення поверхів. Машинне відділення містилось на 3-му поверсі, якщо рахувати зверху донизу, тобто, в теперішньому цокольному, підвальному поверсі. Оскільки рівень землі навколо будинку значно підвищився, центральний вхід зроблено до 2-го поверху, що став 1-м, сходи ведуть до 3-го, що став 2-м поверхом. Корпус відремонтовано. Довжина теперішнього готельного корпусу дещо менша за дореволюційні розміри Братського корпусу, оскільки частину південного крила було зруйновано.

¹⁰ Два старих братських корпуси, трапезна, просфорня, хлібопекарня, іконна лавка, економічний корпус не збереглися або перебувають в напівзруйнованому стані.

Сарай – при чайной, каменний, крытый железом, длиною 15 сажень 12 вершков, шириною 3 сажень 2 аршина 10 вершков, высотой 1 сажень 2 аршина, без полов и потолков; здание построено в 1894 году, сохранилось хорошо. Оценка – 500 руб.

Дом для служащих (бывшая школа)¹¹ – каменний, крытый железом, длиною 11 сажень, шириною 3 сажень 2 аршина 2 вершка (в средней части 4 сажень 2 вершка), высотой 1 сажень 2 аршина 6 вершков (в средней части 2 сажень 1½ аршина); печей голландских 3 штуки и 1 варистая плита; построен в 1898 году; сохранился хорошо. Оценка – 2 000 руб.

Дом для служащих (бывший приют), – каменний, крытый железом; длиною 15 сажень 1 аршин, шириною 5 сажень 1 ¼ аршина, высотой 1 сажень 2 аршина 10 вершков; печей голландских 6 штук и 1 варистая плита; дом построен в 1894 году; сохранился хорошо. Оценка – 4 000 руб.

Сарай – каменний, крытый железом, длиною 4 сажень 8 вершков, шириною 4 сажень 1 аршин, высотой 1 сажень 12 вершков, без полов и потолков; построен в 1895 году; сохранился хорошо. Оценка – 100 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 19, лл. 37-37 об.

Витяг із страхової оцінки будівель Григоріє-Бізукова монастиря від 13 вересня 1910 року

Помещения больницы, больничной церкви и хозяйственные строения:

Больница (временное помещение школы и приюта для детей)¹², – каменная, крытая железом; длиною 60 сажень, шириною 5 сажень 2 аршина (с севера и юга) и 6 сажень 2 аршина 7 вершков, высотой 1 сажень 2 аршина 14 вершков; всех окон 82 штуки; печей голландских 22 штуки; построена в 1908 году; строение новое. Оценка – 20 000 руб.

Будівля колишньої лікарняної Пантелеймонівської церкви Григоріє-Бізукова монастиря, переосвяченої на церкву в ім'я Покрови Божої Матері. Фото 2019 року

¹¹ Дитячий притулок і двокласна церковно-парафіяльна школа на час складання страхових відомостей розмішувались у спорудах лікарні, з'єднаних із Пантелеймонівською церквою.

¹² Лікарня – тимчасове приміщення школи і притулка, збереглась до сьогодні. В 2000-х роках монастир провадив тут ремонтні роботи, було встановлено метало-пластикові вікна, проте дах північної частини споруди зруйновано.

Больничная церковь – в честь святого Великомученика Пантелеимона¹³; церковь помещается в средней части больничного корпуса, кирпичная на каменном фундаменте; крыта железом, окрашенным зеленой масляной краской, внутри оштукатурена и окрашена. Длина церкви 7 сажень 10 вершков, наибольшая ширина 7 сажень 5 вершков, высота до верха карниза 2 сажень 24 вершка; на церкви имеется одна небольшая главка. Иконостас длиной 10 аршин 1 вершок, высота 4 аршина 10 вершков, всего 49 кв. аршин (оценен в 2 000 руб.); церковь отапливается 2-мя кафельными печами. Построена в 1908 году. Оценка вместе с иконостасом 9 000 руб.

Отделение для заразных больницы (временное помещение больницы), каменное, крытое железом, длиной 12 сажень 7 вершков, шириной 5 сажень 2 аршина, высотой 1 сажень 2 аршина 14 вершков; окон всего 19 штук; печей голландских 5 штук и 1 куб. Построена в 1908 году; строение новое. Оценка – 4 300 руб.

Квартира фельдшера, – каменная, крытая железом; длиной 8 сажень 1 аршин, шириной 5 сажень 1 аршин 7 вершков, высотой 1 сажень 2 аршина 10 вершков; печей голландских 4 штуки и 1 варистая плита; построена в 1908 году; здание новое. Оценка – 3 200 руб.

Сарай – каменный, крытый железом; длиной 6 сажень 2 аршина 10 вершков, шириной 2 сажень 2 аршина 11 вершков, высотой 1 сажень 8 вершков; печей русских 1 штука; построен в 1908 году; сохранился хорошо. Оценка – 300 руб.

Больничная кухня, – каменная, крытая железом, длиной 10 сажень, шириной 6 сажень, высотой 2 сажень 1 аршин 13 вершков; печей голландских 3 штуки, 1 варистая плита и 1 куб. Построена в 1908 году, здание новое. Оценка – 3 800 руб.

Сарай – каменный, крытый железом, длиной 10 сажень 8 вершков, шириной 3 сажень 2 ½ аршина, высотой 1 сажень 2 вершка; построен в 1908 году, здание новое. Оценка – 500 руб.

Сторожка при больнице – каменная, крытая железом, длиной 3 сажень 1 аршин, шириной 2 сажень 3 вершка, высотой 1 сажень 1 аршин; построена в 1908 году, здание новое. Оценка – 100 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 19, лл. 39-39 об.

Витяг із страхової оцінки будівель Григоріє-Бізюкова монастиря від 15 вересня 1910 року

Молочная ферма, прачешная и черны́й двор:

Дом для молочной фермы и помещение для служащих, – каменный, крытый черепицей; длиной 11 сажень, шириной 4 сажень 3 вершка, высотой 1 сажень 1 аршин 12 вершков; печей русских 1 штука, голландских 1 штука и 1 варистая плита; построен в 1895 году; сохранился хорошо. Оценка – 600 руб.

Навес для склада дров и кирпича, каменный, крытый черепицей; длиной 5 сажень 8 вершков, шириной 2 сажень 1 ½ аршина, высотой 2 аршина 10 вершков, без пола и потолка; построен в 1895 году; сохранился хорошо. Оценка – 50 руб.

Прачешная, каменная, крытая черепицей; длиной 4 сажень 2 аршина 4 вершка, шириной 2 сажень 2 аршина 2 вершка, высотой 1 сажень 1 аршин 2 вершка; печей русских 1 штука и 1 варистая плита. К прачешной пристроено помещение для котлов, – здание каменное, крытое черепицей, деревом; длиной 1 сажень 2 аршина 7 вершков, шириной 1 сажень 1 аршин 10 вершков, высотой 2 аршина 13 вершков; здания построены в 1895 году; сохранились посредственно. Оценка – 100 руб.

Навес для скота, – каменный, крытый черепицей; длиной 40 сажень, шириной 3 сажень 1 аршин 11 вершков, высотой 1 сажень, без полов и потолков; построен в 1895 году; сохранился хорошо. Оценка – 500 руб.

Помещение для заведующего свиньями; каменное, крытое черепицей, длиной 7 сажень; печей русских 1 штука, голландских 1 штука, построено в 1896 году; сохранилось хорошо. Оценка – 300 руб.

Сарай для свиней, – каменный, крытый камышом, длиной 8 сажень 1 аршин 11 вершков, шириной 3 сажень 1 аршин 11 вершков, высотой 1 сажень; построен в 1895 году; сохранился хорошо. Оценка – 200 руб.

Сарай для свиней, – каменный, крытый черепицей, с полами и потолком; длиной 7 сажень 2 аршина 5 вершков, шириной 2 сажень 2 аршина 5 вершков, высотой 2 аршина 2 вершка; построен в 1895 году; сохранился хорошо. Оценка – 300 руб.

¹³ В Лікарняній Пантелеймонівській церкві, на 2010 рік переосвяченій на честь Покрови Божої Матері, провадились основні монастирські богослужіння. Кілька років по тому церкву закрили на ремонт, було виявлено тріщини у склепінні, на фасадах, у західній частині. На 2021 рік реставраційні роботи в церкві не виконувалися.

Сарай для коров, – каменний, крытый черепицей; длиною 9 сажень, шириною 4 сажень 1 аршин 13 вершков, высотой 1 сажень 1 ½ аршина, без пола и потолка; построен в 1896 году; сохранился хорошо. Оценка – 300 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 19, лл. 41-41 об.

Витяг із страхової оцінки будівель Григоріє-Бізюкова монастиря від 15 вересня 1910 року

Строения на рабочем дворе монастыря:

Мастерские (плотничная, бондарная, слесарная) с подвальным (на половину здания) помещением, – здание каменное, крытое железом; длиною 22 сажень 2 аршина, шириною 5 сажень 2 аршина 2 вершка, высотой 1 сажень 2 аршина 5 вершков; всего окон 28; здание с потолками и (на половину здания) с деревянным полом (построено в 1903 году), печей голландских 4 штуки; здание построено в 1903 году; сохранилось хорошо. Оценка – 4 000 руб.

Кузница – с кухней, каменная, крытая черепицей, с потолком без полов; длиною 9 сажень 2 аршина 9 вершков, шириною 3 сажень 2 аршина, высотой 1 сажень 13 вершков; окон 9 штук; варитная плита 1 штука; построена в 1870 году; здание ветхое. Оценка – 50 руб.

Навес для склада старого сельско-хозяйственного инвентаря, каменный, крытый черепицей; длиною 22 сажень, шириною 3 сажень 2 аршина, высотой 1 сажень 13 вершков; без полов и потолков; построен в 1870 году; здание ветхое. Оценка – 150 руб.

Навес для склада материалов и (во второй половине) помещение для скота, – каменный, крытый деревом; длиною 31 сажень 2 аршина, шириною 3 сажень 2 аршина, высотой 1 сажень 13 вершков; построен в 1880 году; сохранился посредственно. Оценка – 200 руб.

Кухня для рабочих, – каменная, крытая черепицей; длиною 10 сажень 2 аршина 4 вершка, шириною 4 сажень, высотой 1 сажень 2 аршина; построена в 1880 году; сохранилась хорошо. Оценка – 300 руб.

Помещение для рабочих (казарма), – каменное, крытое железом; длиною 34 сажень, шириною 6 сажень, высотой 2 сажень 6 вершков; всего окон 35 штук; голландских печей 6 штук; построено в 1906 году; сохранилось хорошо. Оценка – 6 000 руб.

Помещение для рабочих и (во второй половине) для паровой мельницы, – каменное, крытое железом; длиною 12 сажень 2 аршина 12 вершков, шириною 5 сажень 1 аршин, высотой 1 сажень 2 аршина; окон 12 штук; здание построено в 1892 году; сохранилось хорошо. К зданию пристроен закрытый навес (на один скат) для паровика; навес каменный, крытый железом, длиною 3 сажень 2 аршина 2 вершка, шириною 3 сажень 1 аршин 7 вершков, высотой 1 сажень 1 аршин 10 вершков, без полов и потолков; построен в 1892 году; сохранился плохо. Оценка – 2 000 руб.

Навес для скота, каменный, крытый железом; длиною 6 сажень 1 аршин 2 вершка, шириною 5 сажень, высотой 1 сажень 7 вершков; без полов, с потолком (в одной половине); построен в 1890 году; сохранился хорошо. Оценка – 500 руб.

Помещение для заведующего конным двором и для кучеров, – каменное, крытое железом; длиною 8 сажень 8 вершков, шириною 3 сажень 1 аршин 13 вершков, высотой 1 сажень 1 аршин 12 вершков; окон 6 штук. Здание построено в 1894 году; сохранилось хорошо. Оценка – 2 000 руб.

Конюшня 1-я, каменная, крытая железом; с потолком; длиною 10 сажень 2 аршина, шириною 3 сажень 1 аршин 13 вершков, высотой 2 сажень 1 аршин; окон 4 штуки; построена в 1894 году; сохранилась хорошо. Оценка – 3 000 руб.

Помещение для склада корма, – каменное, крытое железом; длиною 3 сажень, шириною 2 сажень 2 аршина 3 вершка, высотой 1 сажень 7 вершков; построено в 1894 году; сохранилось хорошо. Оценка – 100 руб.

Конюшня 2-я и подкатный сарай, каменная, крытая железом; длиною 21 сажень 1 аршин 12 вершков, шириною 4 сажень, высотой 2 сажень 8 вершков; с потолком; построены в 1894 году; сохранились хорошо. Оценка – 4 500 руб.

Навес для бричек, – каменный, крытый железом; длиною 13 сажень 1 аршин, шириною 3 сажень 1 аршин 11 вершков, высотой 1 сажень; построен в 1897 году; сохранился хорошо. Оценка – 400 руб.

Квартира служащих 1-я, – каменная, крытая черепицей; здание построено в 1890 году; сохранилось посредственно. Предназначено к сносу.

Сарай к квартире № 1-й, – каменный, крытый черепицей; построен в 1890 году; строение очень ветхое. Предназначен к сносу.

Квартира служащих № 2-я, каменная, крытая черепицей; здание построено в 1890 году; сохранилось посредственно. Предназначено к сносу.

Сарай к квартире № 2-й, каменный, крытый камышем, без полов и потолков; построен в 1890 году; строение очень ветхое. Предназначен к сносу.

Квартира служащих № 3-я, каменная, крытая железом; длиною 10 сажень 2 аршина 6 вершков, шириною 4 сажень 6 вершков, высотой 1 сажень 1 аршин 10 вершков; окон 12 штук; здание построено в 1890 году; сохранилось хорошо. Оценка – 500 руб.

Сарай к квартире № 3-й, – деревянный, крытый соломой; длиною 4 сажень 1½ аршина, шириною 2 сажень 12 вершков, высотой 2 аршина 14 вершков, без пола и потолка; построен в 1890 году; строение очень ветхое. Оценка – 50 руб.

Сарай к квартире № 3-й, – деревянный, крытый железом, длиною 3 сажень 4 вершка, шириною 1 сажень 2 аршина 7 вершков, высотой 1 сажень 8 вершков; без пола и потолка; построен в 1890 году; здание ветхое. Оценка – 50 руб.

Сарай № 1-й при кирпичном заводе, – на земляном фундаменте, крыт соломой; длиною 32 сажень, шириною 6 сажень; построен в 1910 году; сохранился хорошо. Оценка – 1 200 руб.

Сарай № 2-й при кирпичном заводе, – на земляном фундаменте, крыт соломой; длиною 27 сажень 1 аршин 9 вершков, шириною 6 сажень; построен в 1910 году; сохранился хорошо. Оценка – 1 000 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 19, лл. 43-44 об.

Витяг із страхової оцінки будівель Григоріє-Бізукова монастиря від 24 квітня 1915 року

Описание строения Пастырско-миссионерской семинарии:

Здание Пастырско-миссионерской семинарии¹⁴ – кирпичное, на каменном фундаменте, в три этажа, крытое железом, с куполом и крестом; длиною в 30 ½ сажень с южной стороны и 30 ½ сажень с восточной, шириною 6 ½ сажень. Общая высота здания 6 сажень.

Видъ Григоріє-Бізукова монастыря на Днѣпрѣ.

Фото Григоріє-Бізукова монастиря з видом на берег Дніпра (після 1914 року). Праворуч – триповерхова споруда Пастирсько-місіонерської семінарії

В середине южного корпуса общий зал с куполом, высотой 10 сажень (купол высотой 12 аршин и в диаметре 15 аршин); всего окон 263 штуки. Дверей двустворчатых 57 штук и одностворчатых 21.

¹⁴ Споруду Пастирсько-місіонерської семінарії було зруйновано в 1920-ті роки. Про духовний навчальний заклад див.: РГИА, ф. 796, оп. 198, д. 52; ф. 802, оп. 11, д. 95; ф. 1409, оп. 6, д. 1553; ф. 796, оп. 204, д. 311; ф. 802, оп. 17, д. 33; Иустин (Юревич), иером. Начальство и преподаватели семинарии при Григорие-Бизуковом монастыре перед революцией и в годы гражданской войны // Церква мучеників: гоніння на віру та церкву у ХХ столітті: Матеріали Міжнародної наукової конференції (6-7 лютого 2020 р., Свята Успенська Києво-Печерська Лавра) / Упорядник С. В. Шумило. – К.: Видавничий відділ Української Православної Церкви, 2020, с. 173-186.

Отопление паровое; освещение электрическое. Здание окончено постройкой в 1814 году. Оценка – 150 000 руб.

Оценку производили наместник Архимандрит Арсений; И. д. благочинного священник В. Ворошнин; казначей монастыря иеромонах Феодосий; священник Алексей Кротков¹⁵.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 19, л. 46.

Витяг із страхової оцінки будівель Григоріє-Бізукова монастиря від 24 квітня 1915 року

Хозяйственные постройки и жилые помещения:

Коровник каменный, крытый оцинкованным железом; длиной 20 сажень 2 аршина, шириною 6 сажень 2 аршина, высотой 4 аршина 9 вершков. Окон 29 штук. В помещении имеется сплошной деревянный потолок. Построен в 1915 году. Оценка – 7 000 руб.

Ледник, под одной крышей с квартирой № 2 для служащих, каменный, крытый черепицей; длиной 6 сажень, шириною 3 сажень, высотой 3 ½ аршина. Окон 8 штук. Построено здание в 1915 году. Оценка – 500 руб.

Навес для склада материала и орудий, каменный, крытый черепицей; длиной 90 сажень, шириною 5 сажень, высотой 4 аршина. Южной своей стороной примыкает к № 2-му. Построен в 1914 году. Оценка – 7 000 руб.

Флигель для семейных служащих, каменный, крытый черепицей; длиной 8 сажень, шириною 4 сажень, высотой 4 аршина. Окон 8 штук; построен в 1914 году. Оценка – 2 000 руб.

Флигель для семейных служащих, каменный, крытый черепицей; длиной 8 сажень, шириною 4 сажень, высотой 4 аршина; 8 окон. Построен в 1914 году. Оценка – 2 000 руб.

Флигель для семейных служащих, каменный, крытый черепицей; длиной 8 сажень, шириною 4 сажень, высотой 4 аршина; 8 окон. Построен в 1914 году. Оценка – 2 000 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 19, л. 47 и об.

Витяг із страхової оцінки будівель Григоріє-Бізукова монастиря від 16 вересня 1910 року

Строения у берега реки Днепра:

Помещение для водопроводных машин, – каменное, крытое железом, – длиной 12 сажень, шириною 7 сажень 1 аршин 7 вершков, высотой 2 сажень 1 аршин 3 вершка; здание построено в 1908 году; сохранилось хорошо. Оценка – 6 000 руб.

Дом для помещения рыбаков № 1, – каменный, крытый черепицей, длиной 5 сажень, шириною 3 сажень 10 вершков, высотой 1 сажень 1 аршин 14 вершков; печей голландских 1 штука и 1 варистая плита; построен в 1880 году; сохранился плохо. Оценка – 150 руб.

Дом для помещения рыбаков № 2, – каменный, крытый черепицей; длиной 4 сажень 2 аршина 12 вершков, шириною 3 сажень 4 вершка, высотой 1 сажень 10 вершков; печей голландских 1 штука и 1 варистая плита; построен в 1880 году; сохранился плохо. Оценка – 100 руб.

Сарай к домам под № 1-2, – каменный, крытый черепицей, длиной 4 сажень 2 аршина 7 вершков, шириною 2 сажень 2 аршина 3 вершка, высотой 1 аршин 12 вершков; здание построено в 1880 году; сохранилось плохо. Оценка – 50 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 19, л. 49 и об.

Витяг із страхової оцінки будівель Григоріє-Бізукова монастиря від 24 квітня 1915 року

Дом для квартиры механика-агента Р.О.П. и Т., – каменный, крытый оцинкованным железом; длиной 9 сажень, шириною 4 сажень, высотой 4 аршина; 2 печей голландских и 2 варистые плиты; построен в 1915 году. Оценка – 2 500 руб.

Павильон, деревянный, крашен масляной краской, на каменном фундаменте, с двумя киосками по бокам и пирамидальными куполами; длиной 7 ½ сажень, шириною 7 аршин, высотой 4 аршина. Киоски застекленные с двух сторон, имеют длину и ширину 3 аршина и такую же высоту; купола деревянные, высотой до 8 аршин; покрыт оцинкованным железом; построен в 1915 году. Оценка – 750 руб.

Оценку составляли: наместник Архимандрит Арсений; и. д. благочинного священник В. Ворошнин; священник Алексей Кротков.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 19, л. 51.

¹⁵ Підписами зазначених посадових осіб скріплені також більшість інших страхових оцінок за 1915 рік.

Витяг із страхової оцінки будівель Григоріє-Бізюкова монастиря від 16 вересня 1910 року

Хозяйственные и бытовые постройки:

Амбар для ссыпки хлеба, ледник и провизионный магазин, – с пристроенным крытым навесом, – каменный, крытый железом, с потолками; длиною 44 сажень, шириною 5 сажень 4 вершка, высоту 2 сажень 1 аршин 4 вершка (в средней части 2 сажень 2 вершка); построен в 1903 году; сохранился хорошо. Оценка – 6 000 руб.

Баня, – каменная, крытая железом; длиною 16 сажень 2 аршина, шириною 5 сажень, высоту 2 сажень 1 аршин 2 вершка; окон 15 штук; печей голландских 1 штука, русских 2 штуки; построена в 1904 году; сохранилась хорошо. Оценка – 2 000 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 19, л. 53.

Витяг із страхової оцінки будівель Григоріє-Бізюкова монастиря від 17 вересня 1910 року

Строения в монастырском саду:

Здание винодельни, – каменное с деревянной надстройкой, крытое железом, длиною 5 сажень 1 аршин 7 вершков, шириною 4 сажень 7 вершков, высоту 1 сажень 1 аршин 7 вершков; окон 12 штук; под зданием подвал для вина с 2-мя двустворчатыми дверьми; построен в 1892 году; сохранился посредственно. Оценка – 400 руб.

Сторожка, – каменная, крытая железом; длиною 6 сажень 1 аршин 5 вершков, шириною 2 сажень 2 аршина, высоту 1 сажень 13 вершков; окон 6 штук; печей русских 1 штука, голландских 1 штука; построена в 1895 году; здание ветхое. Оценка – 150 руб.

Сарай, – на один скат, – каменный, крытый черепицей; длиною 5 сажень, шириною 2 сажень 1 аршин 13 вершков, высоту 1 сажень 3 вершка, без полов и потолков; построен в 1895 году; здание ветхое. Оценка – 50 руб.

Здание для сушки фруктов, каменное, крытое железом; длиною 6 сажень 1 аршин 3 вершка, шириною 1 сажень 1 аршин 5 вершков, высоту 2 сажень 9 вершков; построено в 1885 году; сохранилось плохо. Оценка – 100 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 19, лл. 55-55 об.

Витяг із страхової оцінки будівель Григоріє-Бізюкова монастиря від 24 квітня 1915 року

Здание для сушки фруктов, – каменное, крытое оцинкованным железом; длиною 4 ½ сажени, шириною 2 сажень и 2 аршина, высоту 1 сажень. Построено в 1915 году. 1 печь. Оценка – 400 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 19, л. 57.

Витяг із страхової оцінки будівель Григоріє-Бізюкова монастиря від 17 вересня 1910 року

Строения на монастырском хуторе

Жилой дом, – помещение для заведующего хутором, – одноэтажный, каменный, крытый железом; длиною 8 сажень 10 вершков, шириною 3 сажень 1 аршин 12 вершков, высоту 1 сажень 1 аршин; печей голландских 3 штуки; дом построен в 1894 году; сохранился хорошо. Оценка – 1 000 руб.

Жилой дом, – помещение для рабочих, – пристроен к вышеописанному; каменный, крытый железом; длина дома 12 сажень 1 аршин 2 вершка, ширина 4 сажень 2 аршина 14 вершков, высота 1 сажень 2 аршина 6 вершков; всего окон 10 штук; варистая плита 1 штука; дом построен в 1904 году; сохранился хорошо. Оценка – 2 000 руб.

Сарай для склада земледельческих орудий, каменный, крытый железом; длина 20 сажень 12 вершков, ширина 4 сажень 12 вершков, высота 1 сажень 13 вершков; печей голландских 2 штуки; здание с потолками и цементным полом. Под зданием погреб. Здание построено в 1891 году; сохранилось хорошо. Оценка – 3 000 руб.

Курник, – стены из хвороста (лозы), крытый камышом; длина 7 сажень 2 аршина 11 вершков, ширина 2 сажень 2 аршина 10 вершков, высота 2 аршина 13 вершков, с одной дверью, без пола и потолка; здание построено в 1908 году; очень ветхое. Оценка – 20 руб.

Навес для птицы, построен в 1891 году; сохранился хорошо. Оценка – 1 000 руб.

Амбар для ссыпки зерна, каменный, крытый железом; построен в 1901 году; сохранился хорошо. Оценка – 2 500 руб.

Навес для хозяйственного инвентаря, – каменный, крытый железом; длиною 14 сажень 10 вершков, шириною 4 сажень 6 вершков, высотой 1 сажень 4 вершка; построен в 1906 году, сохранился хорошо. Оценка – 500 руб.

Навес для скота, – каменный, крытый камышом; длиною 40 ½ сажень, шириною 5 сажень, высотой 1 сажень 14 вершков; построен в 1906 году; сохранился хорошо. Оценка – 2 000 руб.

Навес для скота, – каменный, крытый камышом; длиною 154 сажень, шириною 3 сажень 2 аршина 4 вершка, высотой 1 сажень 14 вершков, при нем каменный, крытый железом, дом для сторожа; построены в 1905 году; сохранились хорошо. Оценка – 8 000 руб.

Клуныя – рига, – на каменном фундаменте, крытая камышом; длина 13 сажень 10 вершков, ширина 7 сажень 2 аршина; построена в 1896 году; сохранилась посредственно. Оценка – 2 000 руб.

Половник, стены из хвороста (лозы), крытый соломой, без пола и потолка; построен в 1908 году; сохранился плохо. Оценка – 200 руб.

Навес над колодцем, камышовый на каменных устоях; построен в 1903 году; сохранился хорошо. Оценка – 100 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 19, лл. 60-61.

Витяг із страхової оцінки будівель Григоріє-Бізюкова монастиря від 18 вересня 1910 року

Строения в монастырской плавне:

Дом для рыбаков, – каменный, крытый черепицей; длиною 4 сажень 1 аршин 2 вершка, шириною 2 сажень 1 аршин 3 вершка, высотой 1 сажень 1 аршин 2 вершка; 1 голландская печь; построен в 1905 году; сохранился хорошо. Оценка – 100 руб.

Дом для сторожа, – каменный, крытый черепицей; 1 голландская печь и 1 варистая плита; построен в 1896 году; сохранился хорошо. Оценка – 100 руб.

Навес № 1 для скота, на каменных столбах, крыт камышом; длиною 44 сажень, шириною 3 сажень 2 аршина 2 вершка, высотой 1 сажень; построен в 1902 году; сохранился хорошо. Оценка – 1 500 руб.

Навес № 2 для скота, на каменных столбах, крыт камышом; длиною 42 сажень, шириною 3 сажень 2 аршина 2 вершка, высотой 1 сажень; построен в 1909 году; сохранился хорошо. Оценка – 1 500 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 19, л. 63.

Витяг із страхової оцінки будівель Григоріє-Бізюкова монастиря від 20 вересня 1910 року

Строения монастырского подворья, находящихся в городе Бериславе:

Монастырского подворья дом № 1 каменный, крытый железом; длиною 15 сажень 14 вершков, шириною 6 сажень 2 аршина, высотой 1 сажень 2 аршина 13 вершков; окон 27; печей русских 2 штуки, голландских 6 штук и 2 варистые плиты; построен в 1900 году; сохранился хорошо. Оценка – 6 000 руб.

Дом № 2 каменный, крытый железом; длиною 6 сажень 1 аршин 13 вершков, шириною 6 сажень 1 аршин 10 вершков, высотой 1 ½ сажени; окон 15 штук; печей русских – штука, голландских 3 штуки и – варистая плита; построен в 1885 году; сохранился хорошо. Оценка – 4 000 руб.

Сарай для склада дров и помещение сторожа; построен в 1885 году; сохранился плохо. Оценка – 400 руб.

Конюшня, – каменная, крытая железом, с потолками; построена в 1890 году; сохранилась плохо. Оценка – 600 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 19, л. 65.

Витяг із страхової оцінки будівель Григоріє-Бізюкова монастиря від 24 квітня 1915 року

В связи с домом № 1 (на Бериславском подворье), – доходный дом каменный, крытый железом, длиною 19 сажень 1 аршин, шириною 5 сажень, высотой 2 сажень; 29 штук окон; печей русских 3 штуки, голландских 7 штук и 4 плиты; построен в 1915 году. Оценка – 15 000 руб.

Конюшня каменная; построена в 1915 году. Оценка – 1 500 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 19, л. 67.

Витяг із страхової оцінки будівель Григоріє-Бізюкова монастиря від 24 квітня 1915 року

Жилые помещения на пасеке и огороде:

Жилой дом. Построен в 1915 году на каменном фундаменте. Оценка – 3 000 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 19, л. 71.

**Витяг із страхової оцінки будівель Введенської церкви міста Берислава
1-го Херсонського благочинного округу Херсонської єпархії від 22 липня 1910 року**

Введенская церковь¹⁶, – деревянная на каменном цоколе, снаружи обшита тесом и покрашена масляной краской внутри и снаружи; покрыта железом, окрашенным зеленою масляною краскою. Длина церкви 11 сажень и 1 аршин, наибольшая ширина 8 сажень 2 аршина, высота до верха карниза 5 сажень. На церкви имеется одна большая главка; больших окон 24 штуки, малых 4 штуки; дверей наружных 4 штуки, внутренних 4 штуки; иконостас¹⁷ длиною 3 сажень 8 вершков, высота 3 сажень 2 аршина – всего 82 квадратных аршина. Оценка – 3 000 руб.

Введенська (з 1880-х років – Воскресенська) церква міста Берислава. Фото 1920-х і 1980-х років

Колокольня – отдельно от церкви – в два яруса; нижний ярус каменный, а верхний деревянный; высотой до верха карниза 2 сажень 2 аршина 2 вершка.

Ближайшая к церкви чужая постройка – городская школа – находится на расстоянии 35 сажень; в ограде церкви ближайшая от церкви постройка – дом священника в 10 сажень. Церковь первоначально построена в 1726 году (в Полтавской губернии), на нынешнем месте в 1884 году¹⁸. Строение сохранилось удовлетворительно.

Церковно-причтовый дом – одноэтажный каменный, перекрыт железом; длина дома 10 сажень ½ аршина, ширина 3 сажень 2 ½ аршина, высота 1 сажень 1 аршин; печей русских 1, печей голландских 2, при доме каменные сени – коридор, высотой 1 сажень 1 аршин, шириною 1 сажень, длиною 2 сажень 2 вершка. Дом построен в 1884 году; сохранился хорошо. Оценка – 2 000 руб.

Сарай каменный; построен в 1884 году; сохранился хорошо. Оценка – 400 руб.

Сарай каменный; построен в 1900 году; сохранился хорошо. Оценка – 300 руб.

Школьное здание – каменное, крытое черепицей, длиною 9 сажень, шириною 4 сажень, высотой 1 сажень 1 аршин; построен в 1896 году, сохранился хорошо. Оценка – 1 500 руб.

Сарай – при школе – каменный, крытый черепицей, длиною 4 сажень 1 аршин, шириною 3 сажень 2 аршина, высотой 2 ½ аршин; построен в 1906; сохранился хорошо. Оценка – 300 руб.

¹⁶ Введенська церква Берислава (до початку 1880-х років Воскресенська) збудована у Переволочній 1726 року, в 1782 році перевезена по Дніпру до Кизикермена, що невдовзі був перейменований на Берислав, а освячена 29 вересня 1784 року. Див.: Справа від 16 грудня 1782 року про відмежування землі священно- та церковно-служителям Воскресенської церкви (ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 144); Про моральний стан причту церкви, метрична книга 1787 року (ДАХО, ф. 207, оп. 1, спр. 38; ф. 207, оп. 1, спр. 112); Про перевезення, освячення, визначні пам'ятки і святині церкви Воскресіння Христа-Спасителя міста Берислава (Ляліков. ЗООИД, 1844, т. I, с. 606-607).

¹⁷ Иконостас, за визначенням Лялікова, "весь ручной работы, старинного письма" (ЗООИД, 1844, т. I, с. 606). У 1911-1912 роках у Синоді розглядалася справа про реставрацію стародавнього іконостасу Введенської церкви міста Берислава (РГИА, ф. 796, оп. 192, д. 2478; ф. 799, оп. 26, д. 497).

¹⁸ У 1882-1884 роках дерев'яну Воскресенську церкву було перевезено на північно-східну околицю Берислава й переосвячено на честь Введення у Храм Пресвятої Богородиці. На старому місці в центрі Берислава біля спорудженої в 1797 році каплиці у 1882 році зведено трипрестольну кам'яну церкву (собор).

Оценку составляли: и. д. благочинного 1-го округа Херсонского уезда священник Феодор Дудицкий; священники Николай Путилов и Константин Брижицкий; псаломщик Николай Пухальский; представители прихожан: Иван Колотиленко, Филипп Сергеев, Борис Яценко, Филипп Зубенко.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 19, л. 16 и об.

Витяг із страхової оцінки будівель Воскресенської церкви міста Берислава від 22 липня 1910 року

Воскресенская церковь¹⁹ – каменная на каменном цоколе, внутри и снаружи оштукатурена, покрыта железом, окрашенным зеленой масляной краской. Длина церкви 14,20 сажень, ширина 10 сажень, высота до верха карниза 4,60 сажень; на церкви имеется одна большая главка. Иконостасов три: средний длиною 5 сажень, высотой 3 сажень 1 аршин и два боковых – длиною по 2 сажень, высотой по 1 сажень 1 ½ аршин; всего 204 квадратных аршин; оценен в 8 160 руб. Ближайшая у церкви постройка – каменная, на расстоянии 24 сажени. Церковь построена в 1882 году; строение сохранилось хорошо.

Головна, Воскресенська, церква міста Берислава на поштовій листівці 1900-х років

Колокольня отдельно от церкви в три яруса; колокольня построена в 1797 году²⁰; строение сохранилось хорошо. Оценена вместе с иконостасом и колокольней 36 460 руб.

Церковно-приходской дом, построен в 1886 году. Оценка – 6 000 руб.

Сарай, построен в 1906 году. Оценка – 1 500 руб.

Школа, построена в 1897 году; сохранилась хорошо. Оценка – 4 700 руб.

Церковно-причтовый дом, построен в 1897 году. Оценка – 3 600 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 19, л. 18 и об.

Витяг із страхової оцінки будівель Воскресенської церкви міста Берислава від 23 липня 1910 року

Часовня на военном кладбище²¹ – каменная, крыта железом, окрашенным масляной краской, внутри и снаружи оштукатурена. Длина часовни 2,10 сажень, ширина 2,10 сажень, высота до верха карниза 3 сажень ½ аршина; на часовне имеется небольшая главка. Железных больших дверей 3 штуки.

¹⁹ Воскресіння Христового церква – на сьогодні споруда без куполів, використовується як міський будинок культури міста Берислава. Престоли церкви було освячено: центральний на честь Воскресіння Христового, правий на честь Святителя Миколая Чудотворця, лівий – в ім'я Первоверховних Апостолів Петра і Павла.

²⁰ Дзвіниця до сьогодні не зберіглась.

²¹ Каплиця на честь героїв Кримської війни на Військовому цвинтарі міста Берислава, що зберіглась. В 2000-х роках її реставрували, проте до первісного вигляду не довели. Дзвіниця при каплиці не зберіглась.

Каплиця, збудована на Військовому цвинтарі міста Берислава в 1896 році. Була приписана до Воскресенської церкви. Фото 2013 року: загальний вигляд і стан з середини будівлі.

При часовне дерев'яна на каменном цоколе колокольня, довжиною 4 аршин, шириною 4 аршин, висотою 7 аршин. Часовня и колокольня построены в 1896 году; строения сохранились плохо. Оценка – 2 500 руб.

Дом сторожа, построен в 1896 году. Оценка – 900 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 19, л. 20.

Витяг із страхової оцінки будівель Кладовищенської Всіх Святих церкви міста Берислава від 23 липня 1910 року

Кладбищенская Всех Святых церковь – каменная, крытая железом, окрашенным зеленою масляною краскою, внутри и снаружи оштукатурена. Длина церкви, считая с колокольнею, – 12 ½ сажень, наибольшая ширина 4 сажень, высота до верха карниза 2,70 сажень. На церкви имеется одна большая главка; иконостас длиною 8 ½ аршин, высотой 6 аршин, всего 51 кв. аршин. Оценка – 1 530 руб.

Колокольня в два яруса, общей высотой до верха карниза 4,90 сажень.

Церковь построена в 1861 году, сохранилась хорошо²². Оценена вместе с иконостасом и колокольней в 7 000 руб.

Дом для сторожа, построен в 1876 году; строение ветхое. Оценка – 600 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 19, л. 22

Витяг із страхової оцінки будівель Успенської церкви міста Берислава від 22 липня 1910 року

Успенская церковь²³ – каменная, внутри и снаружи оштукатурена, покрыта железом, окрашенным зеленою масляною краскою. Длина церкви считая притвор без колокольни 20 сажень 1 аршин,

²² Кладовищна Всіх Святих церква міста Берислава не зберіглася, як і дзвіниця.

²³ Церкву збудовано у 1811-1835 роках (освячена 21.11.1835-го). З 1809 року парафія проводила богослужіння в молитовному будинку. Про дозвіл 1809 року збудувати Успенську церкву в місті Бериславі див.: РГИА, ф. 796,

наибольшая ширина с приделами 14 сажень 1 ½ аршина, ширина трапезной 5 сажень 1 ½ аршина, высота до верха карниза до досчатого свода 4 сажень 1 аршин; окон в церкви 23 штуки, в восьмерике (большой главке) 8 штук; дверей наружных двустворчатых обшитых железом 3 штуки, одностворчатых (малых) – 1 штука, двустворчатых светлых (стеклянных) 6 штук, одностворчатых светлых (малых) 3 штуки. Иконостас главного придела длиною 5 сажень 1 аршин 3 вершка, высотой 3 сажень 2 ½ аршина; всего 186 кв. аршин (оценен в 8 320 руб.); придельных иконостасов два одинаковой ценности: длина каждого 3 сажень 2 аршина 2 вершка, высота 2 сажень 6 вершков, всего 142 кв. аршина (оценены оба в 4 000 руб.); церковь не отапливается.

Південний приділ і олтарна апсида Успенської церкви міста Берислава під час реставраційних робіт. Фото 2013 року

В 7 сажнях от церкви – колокольня, каменная в три яруса, внутри оштукатурена, а в снаружи окрашена масляною краскою, покрыта железом, окрашенным зеленою масляною краскою; высота до верха карниза 14 сажень, длина и ширина по 4 сажень.

Ближайшая к церкви постройка в ограде: жилой дом (квартира диакона). Находится с западной стороны на расстоянии 11 сажень 2 аршина; церковно-приходская школа с северо-западной стороны на расстоянии 7 сажень 2 аршина.

Главная часть церкви (средняя) построена в 1834 году, южный и северный приделы пристроены в 1903 году; строения очень хорошо сохранились. Оценены церковь, колокольня и иконостасы. Общая оценка – 50 000 руб²⁴.

Церковный дом диакона, построен в 1870 году (приблизительно); сохранился достаточно хорошо. Оценка – 1 500 руб.

Церковно-приходская школа – полтораэтажная, каменная, внутри оштукатурена, покрыта железом, окрашенным зеленою масляною краскою. Длина 11 сажень 1 ½ аршина. Ширина 4 сажень 2 аршина 3 вершка, высота 2 сажень 2 аршина 3 вершка. Печей голландских 4 штуки. При школе пристроен кирпичный коридор, высотой 1 сажень 2 аршина 13 вершков, длиною 1 сажень 14 вершков, шириною 1 сажень ½ аршина. Дом построен в 1910 году из очень доброкачественного материала. Оценка – 4 000 руб.

Сарай в церковной ограде – каменный, построен в 1895 году; строение сохранилось хорошо. Оценка – 250 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 19, лл. 24-26.

оп. 90, д. 673. У 1920-1922 роках в церкві служив ієромонах (з 1922 року архімандрит, з 1923 єпископ, прославлений як священномученик) Онуфрій (Гагалюк). В часи радянської влади у 1960-1980-х роках Успенська церква використовувалась як котельня. З початку 2000-х років до 2021 року тривають реставраційні роботи. У 2010 році освячено лівий приділ на честь преподобного Серафіма Саровського.

²⁴ Попередню суму оцінки (35 000 руб.) в страховій картці закреслено.

**Витяг із страхової картки оцінки будівель Миколаївської церкви села Грушівки
Нововоронцовського благочинного округу Херсонської єпархії від 17 червня 1910 року**

Церковь Николаевская. Смешанная²⁵. Покрытие прочное. Оценка – 30 000 руб.; премия 2,20 руб.; годовой взнос 66 руб.

Церковная школа. Смешанная. Строением прочная. Оценка – 2 000 руб.; премия 3,70 руб.; годовой взнос 7 руб.

Церковная сторожка, каменная. Строением прочная. Оценка – 150 руб.; премия 1,70 руб.; годовой взнос 0,26 коп.

Дом, занимаемый настоятелем. Смешанная, строение прочно. Оценка – 2 500 руб.; премия 3,70 руб.; годовой взнос 1,25 руб.

2-классная Грушевская школа. Смешанная, строение прочно. Оценка – 2 500 руб.; премия 3,70 руб.; годовой взнос 9,25 руб.

Оценку строений производили: священник Иоанн Арчаков, диакон на вакансии Алексей, псаломщик Алексей Скляренко, церковный староста крестьянин Симон Бондаренко.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 15, лл. 10-15

**Витяг із страхової оцінки будівель Свято-Ісидорівського молитовного будинку села Дудчина
Ново-Воронцовського благочинного округу Херсонської єпархії від 12 липня 1910 року**

Свято-Исидоровский молитвенный дом – каменный, снаружи и внутри оштукатуренный, покрыт железом, окрашенным зеленою масляною краскою. Длина дома 10 сажень 2 аршина, наибольшая ширина – 6 сажень 12 вершков, высота до верха карниза – 4 аршина 10 вершков, на молитвенном доме имеется одна небольшая главка; больших окон 8 штук, малых (на главке) – 6 штук, дверей наружных створчатых, обшитых железом – 3 штуки, внутренних – 1 штука, иконостас длиной 8 аршин 5 вершков, высотой 4 аршина 4 вершка (оценен в 500 руб.). Печей нет. Колокольня построена отдельно, состоит она из двух прочных каменных столбов высотой 2 ½ сажень. Ближайшая к молитвенному дому чужая постройка – экономический жилой дом, находится с северо-восточной стороны на расстоянии – 20 сажень. Молитвенный дом построен в 1887 году, строение очень ветхое. Оценка вместе с иконостасом и колокольней 3 000 руб.

Сторожка при молитвенном доме – каменная, крыта деревом, длина – 4 сажени, ширина 7 аршин, высота 3 аршина; окон – 4, двери – 2, построена в 1888 году, строение очень ветхое. Оценка – 100 руб.

Строения, принадлежащие Исидоровскому молитвенному дому в селе Дудчино²⁶:

Церковный дом для священника – одноэтажный, каменный, снаружи и внутри оштукатуренный, высотой 4 аршина, покрыт железом, окрашенным зеленой краской; длина дома 7 сажень 2 аршина, ширина 4 сажень; всех окон 14 штук высотой 2 аршина, шириною 1 ½ аршина с двойными рамами; дверей двустворчатых – 6, одностворчатых – 3, голландских печей – 3, при доме досчатые сени высотой 4 аршина, шириною 3 аршина. Дом построен в 1889 году, сохранился хорошо. Оценка – 2 500 руб.

Амбар смешанный, длиной 9 сажень, шириною 9 аршин, высотой 4 аршина, без пола; с потолком, покрыт черепицею, построен в 1889 году, сохранился хорошо. Оценка – 500 руб.

Сарай – смешанный, длиной 9 сажень, шириною 8 аршин 4 вершка, высотой – 3 аршина 3 вершка, с досчатым полом, без окон и потолка, имеет две двери, построен в 1890 году. Оценка – 500 руб.

Оценку производили: благочинный Ново-Воронцовского округа Херсонского уезда и єпархии протоиерей Павел Торский, священники Илия Глядкоцкий и Александр Вышегородский, и. о. псаломщика Павел Семенюк, церковный староста Иоанн Малый, прихожане села Дудчино.

**Витяг із страхової оцінки будівлі Ісидорівської церкви села Дудчани
Ново-Воронцовського благочинного округу Херсонської єпархії від 25 грудня 1912 року**

Исидоровская церковь – каменная, на каменном цоколе, внутри оштукатурена; покрыта железом, окрашена зеленой масляной краской. Длина церкви и колокольни 15 сажень, наибольшая ширина

²⁵ Мається на увазі, що при будівництві церкви використані різні будівельні матеріали.

²⁶ Оцінка будівель, належних до молитовного будинку села Дудчине (в подальшому згадується як Дудчани, попередня назва – Перетівка) подана окремим документом, датованим тим же числом.

– 10 саженей, высота до верха карниза 11 саженей; на церкви имеется одна большая глава над куполом; больших окон – 30 штук, малых – на хорах 3, дверей наружных створчатых оббитых железом 3 штуки, внутренних створчатых не оббитых железом одна; одинарных дверей оббитых железом – одна, не оббитых одинарных – 6 штук; иконостас длиной – 4 ½ сажени, высотой 3 ½ сажени (оценен в 1 500 руб.); церковь не отапливается. Колокольня в два яруса, общей высотой до верха карниза – 7 ½ сажени. Ближайшие постройки к церкви – приходской жилой дом (с западной стороны) на расстоянии 40 саженей. Церковь построена в 1912 году, строение новое²⁷. Оценка – 30 000 руб.

Оценку производили: заменяющий благочинного по делам страхования от огня строений духовного ведомства священник Георгий Путилин; священник села Дудчаны Александр Вышегородский; и. об. псаломщика Павел Семенюк; церковный староста Иоанн Малый, а за него неграмотного расписался Михаил Павленко.

Витяг із страхових оцінок будівель при Ісидорівській церкві села Дудчани від 7 липня 1914 року

Сторожка при церкві²⁸ – стени каменні, крыта железом, длиною 9 саженей, шириною 3 сажени, высотой 5 аршин. Покрытие прочное. Построена в 1914 году. Оценка – 600 руб.

Оценку производили: заменяющий благочинного по делам страхования от огня строений духовного ведомства священник Георгий Путилин; священник Иоанн Лубинский; и. об. псаломщика Павел Семенюк; церковный староста Никита Сторчак.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 15, лл. 17-23.

Витяг із страхової оцінки будівель Вознесенської церкви села Золотої Балки Нововоронцовського благочинного округу Херсонської єпархії від 13 липня 1910 року

Церковь построена в 1848 году²⁹. Церковь обветшала. Оценка – 11 500 руб.

Сторожка построена в 1848 году. Оценка – 50 руб.

Строения, принадлежащие Вознесенской церкви в селе Золотая Балка:

Церковно-причтовый дом для священника, построен в 1858 году. Оценка – 2 500 руб.

Сарай. Оценка – 100 руб.

Витяг із оцінки будівель при Вознесенській церкві села Золотої Балки від 1 червня 1914 року

Сарай, построен в 1913 году. Страховая оценка – 100 руб.

Витяг із оцінки будівель при Вознесенській церкві села Золотої Балки від 31 жовтня 1911 року

Церковно-причтовый дом для псаломщика; построен в 1911 году. Страховая оценка – 1 100 руб.

Оценку производили: заменяющий благочинного по делам страхования от огня строений духовного ведомства священник Георгий Путилин; священник Феодор Иваницкий; псаломщик Григорий Загардан; церковный староста Спиридон Иващенко, а за него неграмотного, по его просьбе, расписался Евграфий Симоченко; прихожане Матвей Кучеренко и Дмитрий Чмурт.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 15, лл. 25-31.

Витяг із страхової оцінки будівель Різдва-Предтеченської церкви села Іванівки Ново-Воронцовського благочинного округу Херсонської єпархії від 13 липня 1910 року

Рождество-Предтеченская церковь каменная. Церковь построена в 1844 году, а перестроена и увеличена в два раза в 1903 году. Оценка – 14 500 руб.

²⁷ За спогадами звонаря Савки з села Дудчан, "после майских праздников 1939 года в село приехало много дядь с черными портфелями под руками. Решали, где можно построить большую современную школу, чтобы были светлые классы, спортзал, школьный сад. На утро все село гудело, что на месте церкви из камня... будут строить школу. Поп Андрей ездил и в район, и в область, но решение было окончательным. Тогда он поехал в Москву; говорили, что он вместе учился в семинарии со Сталиным... Руководство района взорвало динамитом церковь, чтобы на ее месте построить школу. Там, где была церква, там возвышалась огромная купа чогось непонятного: камень, кирпич, куски зеленой жести, железа, дерева... Церковное начиння, крест, колокола перевезли в крестьянскую хату, где и устроили маленькую церкву" (ДАХО, ф. Р-4095, оп. 1, спр. 244, арк. 49 і зв.).

²⁸ На новозбудовану сторожку при церкві у справі збереглося дві відомості, в першій з яких сума оцінки відсутня.

²⁹ Церкву в селі Золота Балка збудовано 1848 року поміщиком Михайлом Енгельгартом на місці колишнього молитовного будинку. Про дозвіл на побудову церкви див.: РГИА, ф. 796, оп. 102, д. 237.

Церковная школа. Оценка – 1 000 руб.
Дом каменный, строение прочно. Оценка – 2 000 руб.
Сарай смешанный, солома. Оценка – 200 руб.

Витяг з оцінки будівель при Різдово-Предтеченській церкві села Іванівки від 9 липня 1914 року

При церковном доме для священника сарай, построен в 1914 году. Страховая оценка – 150 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 15, лл. 33-37.

**Витяг із страхової оцінки будівель Успенської церкви села Кам'янки
Ново-Воронцовського благочинного округу Херсонської єпархії від 22 липня 1910 року**

Успенская церковь каменная; иконостас оценен в 8 000 руб.; построена в 1838 году; оценка с иконостасом и колокольной 58 000 руб.

Церковная сторожка, построена в 1874 году. Оценка – 500 руб.

Строения, принадлежащие Успенской церкви в селе Каменке:

Дом для священника, причтовый; построен в 1900 году, сохранился хорошо. Оценка – 3 000 руб.

Сарай каменный, крыт черепицей; построен в 1901 году. Оценка – 200 руб.

Дом для священника, построен в 1900 году. Оценка – 2 700

Сарай, построен в 1896 году; сохранился хорошо. Оценка – 200 руб.

Третий церковно-причтовый дом – на половину каменный, на половину глинобитный; построен в 1860 году; сохранился хорошо. Оценка – 2 000 руб.

Сарай с амбаром, построен в 1860 году. Оценка – 100 руб.

Оценку производили: священник Викентий Тучапский и Георгий Путилин, псаломщик Виталий Торский, староста Успенской церкви Л. Гузь, представитель от крестьян села Каменки Савва Нужный, а за него неграмотного Автоном Михайлов подписался.

Витяг з оцінки будівель при Успенській церкві села Кам'янки від 27 серпня 1914 року

Вновь построена церковно-приходская школа, каменная; построена в 1913 году. Страховая оценка – 3 000 руб.

Сарай, построен в 1913 году. Страховая оценка – 50 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 15, лл. 39-47.

**Витяг із страхової оцінки будівель Покровської церкви села Качкарівки
Ново-Воронцовського благочинного округу Херсонської єпархії від 10 липня 1910 року**

Покровской церкви села Качкарówki принадлежат следующие строения:

Покровская церковь³⁰ каменная, внутри и снаружи оштукатурена, покрыта железом, окрашенным зеленою масляною краскою. Длина церкви, считая и колокольню – 11 ½ сажени; наибольшая ширина 6 сажени, высота до верха карниза – 3 сажени; церковь обветшалая; окон в 1 раму 8 штук; двери наружные створчатые, обитые железом 4 штуки, внутренние 6 штук. Иконостас длиною 5 сажени, шириною³¹ в 2 сажени (оценен в 400 руб.). Колокольня в 1 ярус, общая высота до верха карниза 7 сажени. Ближайшая к церкви постройка – крестьянский дом на расстоянии 25 сажени. Церковь построена в 1847 году, ветхая. Оценка – 10. 000 руб.

³⁰ Наприкінці 1820-х – на початку 1840-х років у Качкарівці діяв Покровський молитовний будинок. Про отримання дозволу на будівництво нового храму та відмежування землі церковному причту див.: РГИА, ф. 796, оп. 112, д. 907; ф. 796, оп. 119, д. 631; ф. 383, оп. 1, д. 107; ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 1762. Церкву збудовано у 1841-1847 роках. Єпископ Херсонський і Одеський Ніканор (Бровкович; з 1886 року архієпископ) при огляді у 1884 році Херсонської єпархії назвав Покровську церкву Качкарівки молитовним будинком, побудованим у вигляді довгої кімнати чи зали, але з іконостасом, олтарем і престолом. При цьому Качкарівку Преосвященний Херсонський називає селищем багатолюдним, багатим, з багатою торговельною пристанню, парафією, де нараховується душ тільки чоловічої статі, разом із малими селами, 1278 порівняно вельми заможного народонаселення (ХЕВ, 1884, 1 ноября, № 21, прибавления, с. 659-673). 24 липня 1928 року постановою Малої президії Всеукраїнського ЦВК в місті Харкові Херсонському окривиконкому дозволено закрити стару церкву в селі Качкарівці, аби матеріал використати для будівництва приміщення райвиконкому (ДАХО, ф. р. 2, оп. 1, спр. 526, арк. 155).

³¹ Тут замість ширини мало б бути використане поняття висоти, як це має місце у всіх інших описах.

План і фасад церкви, передбаченої до зведення у казенному поселенні Качкарівці, з приписом Херсонського губернського архітектора Олександра Андрєєва від 17 лютого 1838 року "Разсмотрен и признан не сообразным с местными обстоятельствами селения Качкаровка" (РГИА, ф. 796, оп. 119, д. 631, л. 13).

План було додано до звернення в Синод громади села Качкарівки з проханням внесення коректив до раніше погодженого проекту у зв'язку з відсутністю коштів на його реалізацію

Церковная школа – каменная, крыта железом, длина 4 сажени, ширина 3 сажени; верха 3 ½ сажени. Построена в 1881 году, обветшала. Оценка – 500 руб.

Сторожка при церкви – стены каменные, крыта железом, длина 4 сажени 1 аршин, ширина 2 сажени 1 аршин, высота 1 сажень; построена в 1881 году, обветшала. Оценка – 150 руб.

Церковно-причтовый дом для помещения псаломщика – каменный, длиною 4 сажени 1 аршин, шириною 3 сажени, высотой 1 сажень 1 ½ аршина, крыт соломой; всех окон 10 штук вышиною 1 ¼ аршин, шириною 15 вершков, с двойными рамами, дверей одностворчатых 4, печей русских 1, голландских 2; полы земляные. Оценка – 450 руб.

Сарай – каменный, длиною 4 сажени 2 аршина, шириною 2 сажени 2 аршина, вверх 1 сажень, покрыт соломой, имеет 2 двери; построен в 1902 году, сохранился хорошо. Оценка – 150 руб.

Церковно-причтовый дом для псаломщика совершенно уничтожен пожаром 26 марта 1910 года.

Амбар глиняный, длиною 6 сажени 1 ½ аршина, ширина 2 сажени 2 аршина, высотой 1 сажень; покрыт соломой; имеет 3 одностворчатых и одну двустворчатую дверь. Построен в 1890 году, обветшалый. Оценка – 100 руб.

Оценку производили: благочинный Ново-Воронцовского округа Херсонского уезда и епархии протоиерей Павел Торский, священники Илия Глядкоцкий³² и Георгий Путилин, псаломщик диакон Василий Кудрицкий, церковный староста Иоаким Малый, а за него неграмотного расписался Иустин Летучий.

Витяг із оцінки будівель при Покровській церкві села Качкарівки від 12 червня 1912 року

Церковно-причтовый дом для 1-го псаломщика одноэтажный, покрыт черепицей, стены глинобитные на каменном фундаменте. Длина дома 6 сажени; ширина 4 сажени; высота 1 сажень 1 аршин; всех окон 10 штук, высота 2 аршина 2 вершка, ширина 1 аршин 2 вершка с двойными рамами и ставнями; дверей двухстворчатых 7; печей голландских 2, русских 1 и 1 плита. Пол деревянный, крашенный; в кухне же пол глинобитный. Полы все новые. Дом построен в 1912 году. Страховая оценка – 700 руб.

Оценку производили: заменяющий благочинного по делам страхования Ново-Воронцовского округа Херсонского уезда и епархии священник Георгий Путилин, священники Илия Глядкоцкий и Николай Торский, псаломщик Алексей Горобченко, церковный староста села Качкарівки Иоаким Малый, а за него неграмотного расписался Филипп Полтавченко, прихожанин Стефан Муха, а за него неграмотного расписался Филипп Полтавченко.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 15, лл. 49-56.

Руїни Покровської церкви села Качкарівки, збудованої в 1907-1919 роках за проектом архітектора Олександра Бернардацці. Фото 1944 року

³² Глядкоцкий Илья Иванович, настоятель Покровської церкви села Качкарівки в 1907-1919 роках, будівничий нового храму села Качкарівки за проектом архітектора О. Й. Бернардацці, в 1915-1916 роках – благочинний Нововоронцовського округу. В 1917 році присвоєно сан протоієрея. В 1918 році затверджений благочинним (за обранням) новоутвореного Бериславського округу.

Відреставрована Покровська церква села Качкарівки на фото 1957 року.
Реставрація здійснена з благословіння та на пожертвування патріарха Московського і всієї Русі
Алексія (Симанського), куратор проведення реставраційних робіт протоієрей Борис Старк

**Витяг із страхової оцінки будівель Покровської церкви села Костромки
Ново-Воронцовського благочинного округу Херсонської єпархії від 13 липня 1910 року**

Покровская церковь каменная; построена в 1815 году, а в 1886 году перестроена; строение хорошо сохранилось. Общая оценка с иконостасом (оценен в 15 000 руб.) – 45 000 руб.

Здание церковно-приходской школы каменное; построено в 1893 году. Оценка – 3 500 руб.

Сарай каменный. Оценка – 500 руб.

Сторожка каменная; построена в 1886 году. Оценка – 300 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 15, лл. 58-59.

Витяг з оцінки будівель Вознесенської церкви села Костромки від 9 липня 1914 року

Вознесенская церковь каменная; иконостас оценен в 4 000 руб.; построена в 1913 году; сохранилась хорошо. Страховая оценка – 44 000 руб.

Сторожка; построена в 1913 году. Страховая оценка – 250 руб.

Сарай; построен в 1913 году. Страховая оценка – 25 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 15, л. 60 и об.

**Витяг із страхової оцінки будівель Троїцької церкви села Мар'їнського
Ново-Воронцовського благочинного округу Херсонської єпархії від 18 липня 1910 року**

Свято-Троицкая церковь– каменная; иконостас оценен в 15 000 руб. Построена в 1912 году³³.
Оценка – 75 000 руб.

Сторожка при церкви. Оценка – 500 руб.

³³ Вочевидь, дані про побудову церкви було вписано до наявної страхової оцінки 1910 року в 1912 році або пізніше (без оформлення нового документа). За даними "Справочной книги Херсонской епархии 1906 года" (с. 240-241) Троїцьку церкву села Мар'їнського збудована в 1903 році.

Витяг з оцінки будівель при Троїцькій церкві села Мар'їнського від 18 липня 1910 року
Церковно-приходская школа. Построена в 1899 году. Страховая оценка – 5 000 руб.

Витяг з оцінки будівель при Троїцькій церкві села Мар'їнського від 25 липня 1912 року
Церковно-причтовый дом для священника. Построен в 1912 году. Страховая оценка – 1 500 руб.
Сарай. Построен в 1912 году. Страховая оценка – 100 руб.
Дом для псаломщика, материалы смешанные, строение прочно. Страховая оценка – 500 руб.
Сарай, материалы смешанные, строение прочно. Страховая оценка – 150 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 15, лл. 64-70.

**Витяг із страхової оцінки будівель Преображенської церкви села Мар'їнського
Ново-Воронцовського благочинного округу Херсонської єпархії від 18 липня 1910 року**

Преображенская церковь – каменная; иконостас оценен в 1 500 руб. Построена в 1862 году³⁴.
Общая оценка – 30 000 руб.

Церковно причтовый дом глинобитный. Построен в 1840 году. Оценка – 10 руб.

Кухня. Построена в 1906 году. Оценка – 150 руб.

Церковно-причтовый дом. Построен в 1886 году. Оценка – 1 500 руб.

Дом церковно-приходской школы. Построен в 1896 году. Оценка – 5 000 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 15, лл. 72-78.

**Витяг із страхової оцінки будівель Архангело-Михайлівської церкви села Мелового
Ново-Воронцовського благочинного округу Херсонської єпархії від 20 липня 1910 року**

Архангело-Михайловская церковь³⁵ – каменная, внутри оштукатуренная, покрыта железом, окрещенная зеленою масляною краскою. Длина церкви, считая и колокольню, 18 сажений, ширина наибольшая 10 сажений 1 ½ аршина, высота до верха карниза 4 сажени; на церкви имеется одна большая глава и малая над алтарем, больших окон три штуки, меньших 20 штук; дверей наружных створчатых кованого железа три (3), внутренних дубовых 6 штук; иконостас длиною 18 аршин, высотой 4 аршина (оценен в 6 250 руб.); полы мраморные. Колокольня в три яруса, высота до верха карниза 16 сажений. Церковь построена в 1896 году³⁶, строение сохранилось хорошо. Оценка – 75 000 руб.

Сторожка каменная при церкви, длина 6 сажений, ширина 3 ½ сажени; 7 окон, двери – 7, построена в 1896 года, сохранилась хорошо. Оценка – 1 500 руб.

Сарайчик для топки сторожки, каменный, покрыт железом, длина его 3 аршин, ширина его 2 ½ аршина, однокомнатная, дверей 1, сохранился хорошо. Оценка – 100 руб.

Строения, принадлежащие Архангело-Михайловской церкви в селе Меловом:

Церковно-причтовый дом для священника каменный, высота 4 ½ аршина, покрыт железом, длина 8 сажений, ширина 3 сажени 2 ½ аршина; всех окон девять (9), высота 4 аршина, ширина 1 ½ аршина; дверей двустворчатых 1, одностворчатых 8, печей русских 1, голландских 2. Дом построен в 1886 году, ветхий. Оценка – 1 000 руб.

³⁴ За "Справочной книгой Херсонской епархии 1906 года", Преображенську церкву села Мар'їнського було збудовано на кошти парафіян замість зруйнованої від повені 1845 року.

³⁵ Перша згадка про парафію села Омелового датується 1777 роком: Михайлівська церква, що знаходилась за 271 версту від Нового Кайдаку, підпорядковувалась Ново-Кайдацькому духовному правлінню (Феодосий (Макаревский)). Материали для историко-статистического описания Екатеринославской епархии. – Екатеринослав, 1880, с. 139). Наступну згадку щодо Петро-Павлівської парафії слободи Омелової маємо з ордерів Слав'янського духовного правління від 5 лютого 1781 року про складання сповідних розписів та вивчення катехизису, серед адресатів яких зазначено і омеловського священника Олексія Дідушинського (Нікопольський краєзнавчий музей, КП, 25029, архів 8302). Щодо побудови церкви в ім'я святих Апостолів Петра і Павла у 1788-1800 роках, регламентації церковного життя, призначення священників тощо див.: НКМ, КП, 25029, архів 8302; Сборник Гавриила, IP НБУ, ф. V, спр. 449-461, арк. 9 зв.-10; ДАХО, ф. 207, оп. 1, спр. 38, 41, 112, 979.

³⁶ Нова Архангело-Михайлівська церква села Мелового була збудована землевласником, визначним благодійником Херсонської губернії Михайлом Агарковим, який здійснював значні пожертви на церкви та церковні навчальні заклади сіл Мелового, Качкарівки, міст Херсона, Одеси та ін. (ХЕВ, 1907, № 22, 16 ноября).

Учні місцевої школи біля закритої Михайлівської церкви села Милового. Фото 1930 років

Амбар, висотою 4 аршина, довжиною 8 сажень і 1 аршин і шириною 4 сажень, покрит соломой, побудований в 1889 році; зберігся погано. Оцінка – 200 руб.

Сарай каменний, покрит соломой, довжина його 18 ½ сажень, ширина 3 сажень, висота 4 аршин; побудований в 1897 році, зберігся добре. Оцінка – 500 руб.

Конюшня каменна; довжина 6 сажень, ширина 3 сажень, висота 4 аршин, дверей 2; побудована в 1886 році, ветха. Оцінка – 100 руб.

Причтовий дім для псаломщика, каменний, покрит соломой, висота 4 ½ аршин, довжина 6 сажень, ширина 3 сажень, вікон 7 штук, висотою 1 ½ аршин, шириною 1 аршин, дверей 5 одностворчатих, печей одна руська, 1 голландська. Побудований в 1884 році, обветшал. Оцінка – 300 руб.

Сарай каменний, крив соломой, довжина 6 сажень, ширина 2 сажень, висота 1 сажень, дверей 2; побудований в 1884 році. Ветхий. Оцінка – 70 руб.

Оцінку виробили: благочинний Ново-Воронцовського округу Херсонського уезду і єпархії протоієрей Павел Торський, священники Ілля Глядко́вський і Феодосій Мураневич, і. об. псаломщика Назарій Кирьянов, церковний староста крестьянин Емельян Разсудай, а за нього неграмотного расписався Афанасій /.../, приходські крестьяне Афанасій /.../, Александр Чупилка.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 15, лл. 94-98.

Витяг із страхової оцінки будівель Свято-Архангельської церкви села Ново-Архангельського Ново-Воронцовського благочинного округу Херсонської єпархії від 23 липня 1910 року

Свято-Архангельська церковь – каменна. Побудована в 1879 році. Строрення зберіглись добре. Оцінка з іконостасом (оцінен в 700 руб.) – 6 700 руб.

Школа. Побудована в 1890 році. Оцінка – 2 000 руб.

Церковно-причтовий дім. Побудован в 1884 році. Оцінка – 1000 руб.

Амбар-сарай. Побудован в 1884 році. Оцінка – 250 руб.

Оцінку виробили: благочинний Нововоронцовського округу Херсонського уезду і єпархії протоієрей Павел Торський, священники Ілля Глядко́вський і Александр Слободяніков, псаломщик Николай Болгарський, церковний староста крестьянин Ісидор Троценко, прихожане: крестьяне Федор Ганзенко і Аким Фелиценко.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 15, лл. 100-102.

**Витяг із страхової оцінки будівель Миколаївської церкви містечка Нововоронцовки
Ново-Воронцовського благочинного округу Херсонської єпархії від 19 липня 1910 року**

Николаевская церковь каменная, внутри и снаружи оштукатурена; покрыта железом; окрашена зеленою масляною краскою. Длина церкви, считая и колокольню, 14 сажень и 1 аршин; высота до карниза 3 сажни 1 аршин; наибольшая ширина 12 сажень, $\frac{3}{4}$ аршина; кроме главного большого купола на церкви и такого же купола на колокольне, есть на церкви 2-е малые главки, на пределах.

Иконостас длиною 12 сажень $\frac{3}{4}$ аршина, высотой 3 сажени 1 аршин. Оценен в 7 000 руб. Печей в церкви нет, колокольня в два яруса, общою высотой до верха карниза 10 сажень $\frac{3}{4}$ аршина. Ближайшая к церкви чужая постройка, местное сельское управление, находится на северо-западной стороне, на расстоянии 29 сажень. Церковь построена в 1829 году и перестроена в 1896-1897 годах. Очень хорошо сохранилась. Оценена церковь с иконостасом и колокольней в 45 000 руб.

Свечная лавка со сторожкой, каменная³⁷. Крытая железом, окрашенным зеленою масляною краскою; внутри оштукатурена. Длина ее 8 сажень, ширина 3 сажень, 2 аршина, высота 5 аршин. Одна голландская печь с плитой. Построена в 1905 году; хорошо сохранилась. Оценка – 5 000 руб.

Сарай каменный, крытый железом, окрашенным масляной зеленой краской. Построен в 1897 году, сохранился очень хорошо. Оценка – 300 руб.

Строения, принадлежащие Николаевской церкви в местечке Нововоронцовке:

Церковно-приходская школа каменная, крыта железом, окрашена зеленою масляною краскою. Построена в 1899 году. Оценка – 6 000 руб.

Кухня с сараем каменная, крыта железом, окрашенным зеленою масляною краскою. Построена в 1895 году, сохранилась хорошо. Оценка – 1 000 руб.

Оценку производили: благочинный Ново-Воронцовского благочиннического округа Херсонского уезда Херсонской епархии протоиерей Павел Торский, протоиерей Андрей Шостаченко, священник Юлиан Корчинский, диакон Павел Гуковский, и. об. псаломщика Николай Анисимов, церковный староста крестьянин местечка Ново-Воронцовки Кодрат Олеференко, а за него неграмотного расписался Иван /.../, прихожане Иоанн Китов, Пахомий Еднак, а за них неграмотных расписался Иван /.../.

Витяг з оцінки будівель при Миколаївській церкві містечка Нововоронцовки від 9 червня 1914 року

Церковно-причтовый дом для священника. Построен в 1913 году. Страховая оценка – 2 000 руб.

Сарай каменный. Построен в 1913 году. Страховая оценка – 300 руб.

Ледник каменный. Построен в 1913 году. Страховая оценка – 90 руб.

Оценку производили: замещающий благочинного по делам страхования, настоятель священник Георгий Путилин, диакон Иоанн Добровольский, и. об. псаломщика Павел Немира, церковный староста Василий Медведь, а за него, неграмотного, Иван Матвеевко, представители от прихода Иоанн Ковтун, а за него неграмотного Иван Матвеевко.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 15, лл. 106-110.

**Витяг із страхової оцінки будівель Вознесенської церкви села Ново-Кам`янки
Ново-Воронцовського благочинного округу Херсонської єпархії від 22 липня 1910 року**

Вознесенская церковь – каменная, внутри и снаружи оштукатурена; покрыта железом, окрашенным зеленой масляной краской. Длина церкви, считая и колокольню, 14 сажень 2 аршина, наибольшая ширина 6 сажень, высота средней части церкви 4 сажень. На церкви имеются 1 большая глава и 4 малые главки; дверей наружных двустворчатых оббитых железом 3 штуки, одостворчатых 1 штука, дверей внутренних 1 двухстворчатая и 4 одностворчатых.

Иконостас длиною 5 сажень 1 аршин, вышиною 2 сажень 2 $\frac{1}{2}$ аршина – оценен в 4 500 руб. Колокольня в два яруса высотой в 7 сажень, над нею деревянный купол. Ближайшая к церкви постройка церковно-причтовый дом, находится на расстоянии 25 сажень. Церковь построена в 1890 году³⁸. Сохранилась хорошо; оценена с иконостасом и колокольней в 25 000 руб.

³⁷ Миколаївська церква містечка Нововоронцовки не збереглась. В 1990-ті роки тут влаштовано нову церкву в приміщенні колишньої сторожки (з'єднаної зі свічною лавкою), що була збудована 1905 року.

³⁸ Про будівництво церкви в селі Ново-Кам`янці див.: Илия Глядко́вский, свц. Новый храм в селе Новокаменке Херсонского уезда (ХЕВ, 1891, № 9, с. 266-272).

Церковная школа – сторожка³⁹; одноэтажное каменное здание, крыта железом, окрашенным зеленой масляной краской, длина 8 сажень, ширина 4 сажень, высота 1 сажень 1 $\frac{3}{4}$ аршина, всех окон 13 с двойными рамами, дверей двустворчатых 4 штуки, одностворчатых 2 штуки, печей голландских 2 штуки, построена в 1893 году, сохранилась хорошо. Оценка – 2 000 руб.

Строения, принадлежащие Вознесенской церкви в селе Новокаменке:

Церковно-причтовый дом; одноэтажное здание, отчасти каменное, отчасти глинобитное, длина каменной части 2 сажень 2 аршина, ширина 5 сажень 1 аршин, высота 1 сажень 1 аршин, крыта железом, окрашенным зеленой масляной краской, при доме деревянное дощатое крыльцо; в каменной части и крыльце пол деревянный. Всех окон 15 штук с двойными рамами; печей голландских 4, русская одна, строение сохранилось хорошо, построено в 1889 году. Оценка – 3,000 руб.

Амбар-конюшня, глинобитное здание; крыто черепицей; длина 10 сажень, ширина 3 сажень, высота 1 сажень 8 вершков; одностворчатых деревянных дверей 2 штуки, двухстворчатых 1 штука; здание построено в 1900 году, сохранилось хорошо. Оценка – 600 руб.

Сарай-ледник, глинобитное здание, крытое соломой, длина 11 сажень, ширина 3 сажень $\frac{3}{4}$ аршина, высота 2 $\frac{3}{4}$ аршина. Трое деревянных дверей, построено в 1890 году, ветхое. Оценка – 200 руб.

Хлев, глинобитное здание, крыто соломой, длина 3 сажень, ширина 2 сажень 1 аршин, высота 2 $\frac{1}{2}$ аршина; построено в 1890 году, ветхое. Оценка – 50 руб.

Сарай – глинобитное здание, крыто соломой, длина 3 сажень, ширина 2 сажень 1 аршин, высота 2 аршина, 3 одностворчатых деревянных дверей, построено в 1890 году, ветхое. Оценка – 100 руб.

Амбар, глинобитное здание на каменном фундаменте, крыто соломой, длина 7 сажень, ширина 3 сажень, высота 1 сажень, дверей двухстворчатых 1 штука, одностворчатых 2 штуки; построено в 1869 году, ветхое. Оценка – 200 руб.

Оценку производили: благочинный Ново-Воронцовского благочиннического округа Херсонского уезда Херсонской епархии протоиерей Павел Торский, священники Илия Глядкоцкий и Даниил Беликов, псаломщик Александр Левицкий, церковный староста крестьянин Тимофей Половинка, прихожане: крестьяне Макарий Половинка и Лука Надточий.

Витяг з оцінки будівель при Вознесенській церкві села Ново-Кам`янки від 8 липня 1914 року

Церковно-причтовый дом для псаломщика, одноэтажный глинобитный на каменном фундаменте, покрыт черепицей; построен в 1899 году, сохранился хорошо. Страховая оценка – 500 руб.

Сарай глинобитный на каменном фундаменте, покрытый черепицей; построен в 1899 году. Страховая оценка – 150 руб.

Сарай - подкат – глинобитный, на каменном фундаменте; построен в 1904 году, сохранился хорошо. Страховая оценка – 50 руб.

Оценку производили: замещающий благочинного Ново-Воронцовского благочиннического округа по делам страхования от пожара священник Георгий Путилин, священник Даниил Беликов, диакон Александр Левицкий, церковный староста крестьянин Василий Александровский, уполномоченный от общества крестьян Василий /.../.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 15, лл. 112-116.

Витяг із страхової оцінки будівель Миколаївської церкви села Ново-Миколаївки Ново-Воронцовського благочинного округу Херсонської єпархії від 25 липня 1910 року

Церковь. Построена из жженого кирпича на каменном цоколе. Иконостас оценен в 1 000 руб. Построено в 1879 году. Пол и рамы ветхие, иконостас также ветхий. Оценка – 30 000 руб.

Церковная сторожка и школа в отделении от сторожки. Построены в 1879 году; пол цементный, для школы деревянный. Оценка – 500 руб.

Деревянный амбар из досок. Построен в 1879 году. Оценка – 50 руб.

Дом для священника глинобитный, крыт железом; ветхий, построен в 1870 году. Оценка – 1000 руб.

Кухня глинобитная, крытая соломой. Построена в 1870 году. Оценка – 75 руб.

Амбар деревянный. Построен в 1900 году. Оценка – 500 руб.

Сарай глинобитный. Построен в 1900 году. Оценка – 600 руб.

³⁹ Вірогідно, слово "сторожка" вписано помилково, або мало б бути "со сторожкой".

Строения, принадлежащие Николаевской церкви в селе Ново-Николаевке:

Дом для I-го псаломщика – глинобитный. Построен в 1890 году, ветхий. Оценка – 500 руб.

Глиняный сарай. Построен в 1880 году. Оценка – 50 руб.

Дом для II-го псаломщика – из лампала [лампаца], крытый черепицей. Построен в 1906 году, полы в нем ветхие, а само здание сохранилось хорошо. Оценка – 1 500 руб.

Старый дом глинобитный, крытый соломой. Построен в 1870 году. Оценка – 200 руб.

Витяг з оцінки будівель при Миколаївській церкві села Ново-Миколаївки від 7 квітня 1915 року

При церковном доме священника вновь построена кухня лампалева [лампацевая] на каменном фундаменте, покрыта черепицей, внутри и снаружи обмазана глиной. Построена вновь в 1913 году. Страховая оценка – 300 руб.

При церковном доме I-го псаломщика вновь построен сарай волоновий (глинобитный) на каменном фундаменте. Построен в 1913 году. Страховая оценка – 300 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 15, лл. 118-128.

Витяг із страхової оцінки будівель Свято-Миколаївської церкви села Ново-Покровського Ново-Воронцовського благочинного округу Херсонської єпархії від 14 липня 1910 року

Николаевская церковь⁴⁰ каменная. Иконостас оценен в 7 000 руб. Построена в 1897 году. Оценка – 45 000 руб.

Церковная сторожка. Построена в 1897 году.

Оценку производили: благочинный Ново-Воронцовского благочиннического округа Херсонского уезда Херсонской епархии протоиерей Павел Торский, священники Николай Манжелей и Василий Белинский.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 15, л. 130 и об.

Витяг із страхової оцінки будівель Свято-Покровської церкви села Ново-Покровського Ново-Воронцовського благочинного округу Херсонської єпархії від 14 липня 1910 року

Покровская церковь села Ново-Покровского, каменная, на таком же фундаменте, на церкви и колокольне купол деревянный. Иконостас оценен в 4 000 руб. Построена в 1824 году. Церковь в деревянных своих частях обветшала. Оценка – 15 000 руб.

Сторожка каменная. Оценка – 1000 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 15, л. 135 и об.

Витяг із страхової оцінки будівель Троїцької церкви села Осокорівки Ново-Воронцовського благочинного округу Херсонської єпархії від 18 липня 1910 року

Троицкая церковь каменная. Иконостас оценен в 2 400 руб. Построена в 1876 году, совершенно прочна. Оценка – 25 000 руб.

Строения, принадлежащие Троицкой церкви в селе Осокоровке:

Церковный дом, в котором живет псаломщик, каменный, покрыт соломой. Построен в 1876 году. Оценка – 300 руб.

Сарай каменный. Построен в 1876 году. Оценка – 50 руб.

Церковно-приходская школа. Находится в церковной ограде. Построена в 1892 году. Оценка – 2 000 руб.

Церковный дом, в котором живет священник. Построен в 1876 году. Очень прочен. Оценка – 2 500 руб.

Сарай. Построен в 1876 году. Оценка – 500 руб.

Рига глинобитная, покрыта соломой. Построена в 1907 году. Оценка – 300 руб.

Оценку производили: благочинный Ново-Воронцовского благочиннического округа Херсонского уезда Херсонской епархии протоиерей Павел Торский, священники Юлиан Корчинский и Леонид Лоссиевский, псаломщик Василий Блажовский, исп. об. псаломщика Вукол Шпичоль, церковный староста Емелиан Згоник, а за него неграмотного Кузьма /.../, от прихожан Митрофан Лебединский.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 15, лл. 141-145.

⁴⁰ Миколаївська церква села Ново-Покровського була приписною до Покровської церкви того ж села.

Витяг із страхової оцінки будівель Олександро-Невської церкви села Трифонівки Ново-Воронцовського благочинного округу Херсонської єпархії від 23 липня 1910 року

Александро-Невская церковь, каменная, внутри и снаружи оштукатурена, покрыта железом, окрашенным зеленой масляной краской. Длина церкви 15 сажень, наибольшая ширина 11 сажень, высота до верха карниза 7 сажень, на церкви одна большая глава и одна малая главка над алтарем.

Иконостас длиной 25 аршин, высота 4 ½ аршина, а перед алтарем до 8 аршин. Стоимость сего иконостаса 2000 руб. Колокольня при церкви в два яруса, высота до карниза 22 аршина.

Ближайшая к церкви чужая постройка – здание народной школы на расстоянии 55 сажень.

Церковь построена в 1886 году, сохранилась хорошо. Оценка вместе с иконостасом и колокольней 22 000 руб.

Сторожка. Построена в 1898 году. Оценка – 600 руб.

Строения, принадлежащие Александро-Невской церкви в селе Трифоновке:

Церковно-причтовый дом для священника. Построен в 1890 году, сохранился хорошо. Оценка – 2 000 руб.

Амбар каменный. Построен в 1896 году, сохранился хорошо. Оценка – 300 руб.

Амбар глинобитный. Построен в 1889 году, обветшал. Оценка – 150 руб.

Церковно-причтовый дом для псаломщика глинобитный. Построен в 1898 году, сохранился хорошо. Оценка – 800 руб.

Амбар глинобитный. Построен в 1898 г., сохранился хорошо. Оценка – 150 руб.

Оценку производили: благочинный Ново-Воронцовского благочиннического округа Херсонского уезда Херсонской епархии протоиерей Павел Торский, священники Илия Глядкоцкий и Иаков Балдинский, псаломщик Георгий /.../, церковный староста крестьянин Дорошенко, прихожане: Яков Шкляренко и Никифор Черноус.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 15, лл. 147-151.

Витяг із страхової оцінки будівель Архангело-Михайлівської церкви села Архангельського Широківського благочинного округу Херсонської єпархії від 12 серпня 1910 року

Архангело-Михайловская церковь каменная, снаружи и внутри оштукатурена, покрыта железом, окрашенным масляной краской. Длина церкви, считая колокольню 18,12 сажней, наибольшая ширина 13,34 сажня, высота до верха карниза от цоколя 3,20 сажня, и от цоколя до верха карниза на куполе 10 сажней; на церкви, на шатровом куполе имеется одна большая глава, на олтаре, притворах и пристройках возле колокольни имеются 9 главок, из коих одна над олтарем на деревянном основании, а прочие на каменных тумбах. Иконостас длиной 37 аршин, высотой 9 аршин, оценен в 8000 рублей. Церковь не отапливается.

Колокольня в два яруса, общая высота до верха карниза 11 сажень.

Церковь построена в 1897 году⁴¹. Строение хорошо сохранилось. Оценено вместе с иконостасом и колокольней в 43 000 руб.

Здание церковной школы каменное, одноэтажное. Высотой 5,5 аршин, шириной 5 сажней, длиной 7 сажней; покрыта окрашенным железом. Печей голландских 2. Под глагол пристроена церковная сторожка, стены каменные, покрыта железом. Все здание построено в 1900 году. Сохранилось хорошо. Оценка – 3000 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 10, л. 31 и об.

Витяг із страхової оцінки будівель Олександро-Невської церкви містечка Великої Олександрівки Широківського благочинного округу Херсонської єпархії від 14 серпня 1910 року

Александро-Невская церковь каменная, на каменном цоколе, снаружи и внутри оштукатурена; покрыта железом, окрашенным зеленой масляной краской. Длина церкви, считая и колокольню, 18 сажней и 1 аршин. Наибольшая ширина – 11 сажней ¾ аршина, высота до верха карниза 4 ½ сажень, на церкви имеется каменный купол. Колокольня в 3 яруса, общей высотой до верха карниза 11 сажней и 1 аршин. Церковь построена в 1899 году; строение хорошо сохранилось. Оценена вместе с иконостасом и колокольней. Оценка – 46 000 руб.

⁴¹ Про дозвіл на побудову першої церкви села Архангельського див.: РГИА, ф. 796, оп. 98, д. 383.

Залишки Олександрівської церкви в селищі Велика Олександрівка (у 1942-1944 роках окупаційною владою називалося Александрштадт). Фото 1941-1942 років

Церковная школа – одноэтажный каменный дом, покрыт железом, окрашенным зеленою масляною краскою, снаружи и внутри оштукатурен; длина его 12 сажень, ширина 4 сажня, высота 4 ½ аршина. Голландских печей 3 и варистая плита 1. Дом построен в 1889 году, здание обветшало. Оценка – 1 200 руб.

Церковная сторожка – каменная, крыта железом, снаружи и внутри оштукатурена, длина 6 сажень, ширина 3 сажня, высота 3 ½ аршина; построена в 1899 году, сохранилась хорошо. Оценка – 600 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 10, л. 39 и об.

Витяг із страхової оцінки будівель Свято-Миколаївської церкви містечка Великої Олександрівки Широківського благочинного округу Херсонської єпархії від 14 серпня 1910 року

Николаевская церковь – каменная на каменном цоколе, снаружи и внутри оштукатурена; покрыта железом, окрашенным зеленою масляною краскою. Длина церкви, считая и колокольню 16 сажень, наибольшая ширина 10 сажень 12 вершков, высота от цоколя до верха карниза 4 сажень 8 вершков. На церкви имеется одна большая главка и четыре малых; иконостас длиною 11 сажень, высотой 4 сажня (оценен 10 000 руб.); церковь не отапливается. Колокольня в три⁴² яруса, общою высотой до верха карниза 9 сажень 2 аршина. Церковь построена в 1855 году, строение сохранилось хорошо. Оценка вместе с иконостасом и колокольней – 40 000 руб.

Церковная школа – одноэтажная каменная, покрыта железом; длина здания 11 сажень, ширина 3 сажня, высота до крыши 1 сажень 1 аршин; печей голландских 3. Здание построено в 1889 году и сохранилось хорошо. Оценка – 1500 руб.

Сторожка при церкви – одноэтажная каменная, снаружи и внутри оштукатурена, крыта железом; длина 5 сажень, ширина 2 ½ сажня, высота 1 сажень; русская печь одна, голландская одна; построена в 1889 году и сохранилась хорошо. Оценка – 300 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 10, л. 48 и об.

Витяг із страхової оцінки будівель Казанської церкви села Давидова Броду Широківського благочинного округу Херсонської єпархії від 15 серпня 1910 року

Иконы Казанской Божией Матери церковь – каменная, оштукатурена внутри и снаружи, покрыта железом, окрашенным зеленою масляною краскою. Длина церкви, считая и колокольню – 15 сажень, наибольшая ширина 7 сажень, высота до верха карниза – 3 сажень 2 аршина. На церкви

⁴² Зверху дописано: в два [яруси].

имеется одна глава; больших окон 24 штуки; дверей наружных створчатых, обшитых железом – 3 штуки, внутренних – 1 штука; иконостас – 12 аршин длиною, высотой 12 аршин (оценен в 500 руб.). Колокольня в 3 яруса, общою высотой до верха карниза – 9 сажень. Ближайшая к церкви чужая постройка – жилой дом – находится на юго-западной стороне на расстоянии – 10 сажень.

Церковь построена в 1885 году, строение хорошо сохранилось. Оценка вместе с иконостасом и колокольней – 20 000 руб.

Церковный дом для священника – одноэтажный, каменный, высотой 7 аршин, покрыт железом; длина 5 сажень, ширина 3 ½ сажень; всех окон – 16 штук; печей русских – 1 штука, голландских – 3 штуки. Дом построен в 1905 году; сохранился хорошо. Оценка – 2 000 руб.

Церковный дом для псаломщика – каменный, покрытый соломой, высотой 5 аршин, длиною 7 сажень, шириною 3 ½ сажень; печь – 1 штука, груба – 1 штука. Построен в 1896 году. Оценка – 400 руб.

Церковное здание – амбар, конюшня и сарай – под одной крышей; построено в 1903 году, сохранилось хорошо. Оценка – 600 руб.

Сторожка при церкви – каменная, крыта железом; длиною 4 сажень, шириною 2 сажень, высотой 1 ½ сажень; построена в 1888 году; сохранилась хорошо. Оценка – 300 руб.

Сарай при квартире псаломщика и подкат при квартире священника под одной крышей. Здание каменное. Построен в 1906 году, сохранилось хорошо. Оценка – 150 руб.

Клуныя каменная, крыта соломой; длина 3 сажень, ширина 2 сажень, высота 2 аршина; построена в 1909 году, сохранилась хорошо. Оценка – 50 руб.

Оценку строений производили: священник Михаил Прокофьев, исп. об. псаломщика Елисей Савченко, церковный староста – в отлучке, представитель прихожан Гавриил /.../.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 10, лл. 52-53.

Витяг із страхової оцінки будівель Адріано-Натальїнської церкви села Заградівки Широківського благочинного округу Херсонської єпархії від 11 серпня 1910 року

Адриано-Натальинская церковь – каменная, на таком же цоколе, снаружи и внутри оштукатурена; покрыта железом, окрашена зеленою масляною краскою. Длина церкви, считая и колокольню 13 сажень 2 аршина, наибольшая ширина 7 сажень 10 вершков, высота до верха карниза 3 ½ сажень; иконостас длиною 3 сажень ½ аршина, высотой 2 сажень 1 аршин (оценен в 800 руб.); церковь не отапливается; колокольня в два яруса общей высотой до верха карниза 6 ½ сажень; церковь построена в 1839 году. Строение прочное, сохранилось хорошо. Оценено вместе с иконостасом и колокольней в 7 800 руб.

Сторожка при церкви, каменная, покрыта железом, снаружи и внутри оштукатурена; построена в 1874 году. Здание сохранилось хорошо. Оценка – 200 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 10, л. 61 и об.

Витяг із страхової оцінки будівель Вознесенської церкви містечка Кривого Рогу Широківського благочинного округу Херсонської єпархії від 28 серпня 1910 року

Вознесенская церковь⁴³ – кирпичная, на каменном цоколе, внутри оштукатурена; покрыта железом, окрашенным зеленою масляною краскою. Длина церкви, считая и колокольню 16 сажень 1 аршин, наибольшая ширина 12 сажень 1 аршин, высота от цоколя до верха карниза 4 сажень 1 аршин; на церкви находится один большой купол; иконостас длиною 19 аршин, высотой 12 аршин (оценен в 7 000 руб.); церковь не отапливается. Колокольня в 4 яруса, общою высотой от цоколя до верха карниза 10 сажень 1 аршин. Церковь построена в 1903 году, сохранилась хорошо. Оценена вместе с иконостасом и колокольней в 42 000 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 10, л. 71.

Витяг із страхової оцінки будівель Миколаївської церкви містечка Кривого Рогу Широківського благочинного округу Херсонської єпархії від 28 серпня 1910 року

Николаевская церковь – кирпичная, на каменном цоколе, в одной связи с колокольней, снаружи и внутри оштукатурена; покрыта железом, окрашенным зеленою масляною краскою; осмерики на

⁴³ До 1912 року Вознесенська церква, збудована в 1903-1905 роках, була приписною до Миколаївської церкви містечка Кривого Рогу.

церкви и колокольне окрашены масляною краскою. Длина церкви, считая и колокольню 15 сажень 1 аршин, наибольшая ширина 10 сажень, высота от цоколя до верха карниза 3 сажени 14 вершков; на церкви имеется один небольшой купол; иконостас длиною 18 аршин 8 вершков, высотой до креста 10 аршин 10 вершков (оценен в 3 000 руб.); церковь не отапливается. Колокольня в два яруса, общою высотой от цоколя до верха карниза 7 сажень. Церковь построена в 1862 году, строение хорошо сохранилось. Оценка вместе с иконостасом и колокольней 28 000 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 10, л. 79.

**Витяг із страхової оцінки будівель Покровської церкви містечка Кривого Рогу
Широківського благочинного округу Херсонської єпархії від 27 серпня 1910 року**

Покровская церковь совместно с колокольней – кирпичная, снаружи покрашена масляной краской, внутри средний храм и алтарь тоже покрашены масляной краской, а три приделы оштукатурены; покрыта церковь железом, окрашенным зеленою масляною краскою. Длина церкви, считая и колокольню 22 сажень, наибольшая ширина 13 сажень, высота до верха карниза 12 аршин. Купол один, барабан в куполе кирпичный, а своды деревянные. Иконостас деревянный, в алтарной части трехъярусный, около 240 кв. аршин, стоимостью в пять тысяч. Церковь не отапливается. Колокольня в два яруса, общою высотой до верха карниза 24 аршина. Церковь построена в 1888 году, строение сохранилось хорошо. Оценка вместе с иконостасом и колокольней 36 000 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 10, л. 83 и об.

**Витяг із страхової оцінки будівель Різдно-Богородичного молитовного будинку містечка
Кривого Рогу Широківського благочинного округу Херсонської єпархії від 23 серпня 1910 року**

Рождество-Богородичный молитвенный дом – стены каменные, сложены на глине, на каменном цоколе, снаружи и внутри оштукатурены; покрыты железом, окрашенным зеленою масляною краскою. Длина здания 14 сажень, наибольшая ширина 5 сажень 1 аршин, высота до верха карниза 5 $\frac{3}{4}$ аршина. Иконостас длиною 15 аршин, высотой 9 аршин, обветшал (оценен в 500 руб.). Здание не отапливается. Молитвенный дом построен в 1886 году, строение хорошо сохранилось. Оценка вместе с иконостасом в 4 000 руб.

Колокольня устроена отдельно; обветшала. Оценка – 35 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 10, л. 86.

**Витяг із страхової оцінки будівель Свято-Архангело-Михайлівської церкви села Малої
Олександрівки Широківського благочинного округу Херсонської єпархії від 15 серпня 1910 року**

Свято-Архангело-Михайловская церковь – каменная на каменном цоколе, снаружи и внутри оштукатурена; покрыта железом, окрашенным зеленою масляною краскою. Длина церкви, считая и колокольню, 20 сажень, наибольшая ширина 13 сажень, высота до верха карниза 4 сажень 2 аршина; на церкви имеется одна большая глава; иконостас длиною 44 аршина, высота 17 аршин 2 вершка (оценен в 10 000 руб.). Колокольня в 4 яруса, общою высотой до верха карниза 11 сажень. Церковь построена в 1906 году, строение хорошо сохранилось. Оценка вместе с иконостасом и колокольней 45 000 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 10, л. 92.

**Витяг із страхової оцінки будівель Свято-Пантелеймонівської церкви села Малої Олександрівки
Широківського благочинного округу Херсонської єпархії від 15 серпня 1910 року**

Свято-Пантелеимоновская церковь – каменная на каменном цоколе, снаружи и внутри оштукатурена; покрыта железом, окрашенным зеленою масляною краскою. Длина церкви, считая и колокольню, 17 сажень, наибольшая ширина 11 сажень 1 аршин, высота до верха карниза 3 сажени 2 аршина; на церкви имеется одна большая глава; иконостас длиною 28 аршин и вышиною 10 $\frac{1}{2}$ аршин (оценен в 5 000 руб.). Колокольня в два яруса, общою высотой до верха карниза 10 сажень 1 аршин. Церковь построена в 1904 году, строение хорошо сохранилось. Оценка вместе с иконостасом и колокольней 32 000 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 10, л. 100

**Витяг із страхової оцінки будівель Свято-Духівської церкви села Новодмитровка
Широківського благочинного округу Херсонської єпархії від 13 серпня 1910 року**

Свято-Духовская церковь каменная, на каменном цоколе, снаружи и внутри оштукатурена; покрыта железом, окрашенным зеленою масляною краскою. Длина церкви, считая и колокольню – 13 сажень 1 аршин, наибольшая ширина 8 сажень 1 аршин, высота до верха карниза 3 сажень 1 аршин; на церкви имеется одна большая глава; иконостас длиною 7 сажень, высотой 3 сажень 1 аршин (оценен в 4 000 руб.); церковь не отапливается. Колокольня в два яруса, общою высотой до верха карниза 6 сажень 1 аршин. Церковь построена в 1837 году, строение хорошо сохранилось. Оценка вместе с иконостасом и колокольней 24 000 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 10, л. 118.

**Витяг із страхової оцінки будівель Свято-Миколаївської церкви села Старосілля
Широківського благочинного округу Херсонської єпархії від 13 серпня 1910 року**

Свято-Николаевская церковь – каменная, на каменном цоколе, снаружи и внутри оштукатурена; покрыта железом, окрашенным зеленой масляною краскою. Длина церкви, считая и колокольню, – 15 сажень 1 аршин, наибольшая ширина – 9 сажень 2 аршина, высота до верха карниза – 4 сажень; на церкви имеется одна большая глава; иконостаса 3 деревянных: средний длиною 8 аршин 6 вершков, высотой 7 аршин и два боковых рассматривали каждый: длиною 5 ½ аршин и высотой 5 ½ аршин (все 3 иконостаса оценены в 2 000 руб.); церковь не отапливается. Колокольня в два яруса, общей высотой до верха карниза 8 сажень 1 аршин. Церковь построена в 1890 году⁴⁴, строение хорошо сохранилось. Оценка вместе с иконостасом и колокольней 27 000 руб.

Сторожка при церкви – каменная, мазанная глиной, крыша земляная, длина 4 сажень, ширина 2 ½ сажень, высота до крыши 1 сажень; печь голландская с плитой. Построена в 1891 году, строение ветхое. Оценка – 30 руб.

Старосілля Миколаївська церква. Фото С. Дяченка 2007 року

⁴⁴ Миколаївську церкву села Старосілля збудовано 1890 року за проектом архітектора Костянтина Тона.

Строения, принадлежащие Свято-Николаевской церкви села Староселья на отдельной усадьбе:
Дом священника каменный, строение прочное. Оценка – 2 000 руб.
Сарай каменный, строение прочное. Оценка – 500 руб.
Кухня каменная, строение прочное. Оценка – 50 руб.
Клуня каменная, покрыта соломой. Оценка – 70 руб.
Дом для псаломщика каменный, строение прочное. Оценка – 800 руб.
Сарай каменный, строение прочное. Оценка – 150 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 10, лл. 138-141.

**Витяг із страхової оцінки будівель Миколаївської церкви села Шестерні
Широківського благочинного округу Херсонської єпархії від 10 серпня 1910 року**

Николаевская церковь⁴⁵ – каменная, снаружи белена известью по камню, внутри оштукатурена; покрыта железом, окрашенным зеленою масляною краскою. Длина церкви, считая и колокольню, – 17 сажень (высота до верха карниза 3 ½ сажень, наибольшая ширина 11 сажень 1 аршин). Иконостас оценен в 6 000 руб.
Церковь построена в 1904 году, строение хорошо сохранилось, оценка вместе с иконостасом и колокольней 36 000 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 10, л. 151 и об.

**Витяг із страхової оцінки будівель Покровської церкви містечка Широкого
Широківського благочинного округу Херсонської єпархії від 8 серпня 1910 року**

Покровская церковь – каменная. Длина церкви 13 сажень, наибольшая ширина 12 ½ сажень, высота до верха карниза 4 сажень. Иконостас длиной 24 аршина, высотой 13 аршин (оценен в 4 000 руб.). Церковь построена в 1837 году, строение хорошо сохранилось. Оценка вместе с иконостасом 14 000 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 10, л. 142.

**Витяг із страхової оцінки будівель Введенської церкви містечка Широкого
Широківського благочинного округу Херсонської єпархії від 8 липня 1910 року**

Введенская церковь – каменная, снаружи и внутри оштукатурена. Длина церкви, считая и колокольню, – 18 сажень 2 аршина, наибольшая ширина 11 сажень, высота до крыши 4 сажень 2 аршина. Иконостас оценен в 6 000 руб. Колокольня в три яруса, общою высотой до крыши 12 сажень. Церковь построена в 1888 году, строение хорошо сохранилось. Оценена вместе с иконостасом и колокольней в 30 000 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 10, л. 161.

**Витяг із страхової оцінки будівель Георгіївської церкви містечка Широкого
Широківського благочинного округу Херсонської єпархії від 8 серпня 1910 року**

Георгиевская церковь⁴⁶ – каменная, внутри и снаружи оштукатурена. Длина церкви, считая и колокольню, – 19 сажень, наибольшая ширина 15 сажень, высота до верха карниза 4 сажень. Иконостас оценен в 5 000 руб. Церковь построена в 1901 году, строение хорошо сохранилось. Оценка вместе с иконостасом и колокольней 30 000 руб.

РГИА, ф. 799, оп. 33, д. 10, л. 163.

⁴⁵ Миколаївська церква села Шестерні була приписана до Різдво-Богородичної церкви того ж села, яку було збудовано 1785 року парафіянами з числа чорноморських козаків (на жаль виписок щодо цієї церкви, як і стосовно деяких інших, зробити не вдалося).

⁴⁶ Георгіївська церква містечка Широкого була приписною до церкви Покрови Божої Матері того ж містечка.

Харлан О.В., м. Дніпро

Справа Археологічної комісії 1917 року про Свято-Миколаївську церкву села Воронівки-Куцеволівки Верхньодніпровського повіту

В 2007 році працюючи над вивченням особливостей культових споруд колишньої Катеринославщини¹ під час роботи в архівосховищах міста Санкт-Петербурга було виявлено цікаву справу, яка зберігається в архіві Інституту історії матеріальної культури Російської академії наук (ИИМК РАН) і висвітлює маловідомі сторінки останніх років історії старовинного Свято-Миколаївського храму в селі Воронівка-Куцеволівка та його архітектурні особливості.

Поява даної справи безпосередньо пов'язана з більш давнім періодом часу, коли ідея вивчення матеріалів про стародавні храми Російської імперії виникла у фахівців Імператорської Академії художеств та Імператорського Археологічного товариства. Задля охорони та збереження найдавніших уцілілих культових об'єктів слід було виконати моніторинг доволі значних територій колишньої імперії на предмет наявності таких об'єктів. В 1886 році було розроблено спеціальну опитувальну форму – Метрику, що складалася з 72 основних питань та 4 додаткових, розміщених на 14 аркушах для їх заповнення і надруковано значним тиражем². Питання були поділені на шість окремих розділів: I. Історія церков і монастирів і їх місце розташування; II. Зовнішні частини церкви; III. Внутрішні частини храму; IV. Іконописання; V. Різні речі. В кінці у розділі VI. Імператорській Академії Художеств бажано знати, на окремому аркуші розміщувалася група з чотирьох додаткових питань.

Дані метрики було розіслано для заповнення на місця по окремим губерніям. Після заповнення їх було повернуто до Академії художеств. Зараз метрики зберігаються в фонді Імператорської Археологічної комісії Наукового архіву Інституту матеріальної культури РАН в Санкт-Петербурзі.

Автором в 2007 році було опрацьовано більше 60-ти метрик церков Катеринославської губернії кінця 1880-х років, які зберігаються в зазначеному архіві. Церкви села Воронівки-Куцеволівки в даному архівному зібранні присвячено окрему справу № 58 "О предполагаемой разборке старого храма в селе Вороновке-Куцеволовке Верхнеднепровского уезда Екатеринославской губернии" обсягом 4 арк., заведену в 1917 році. Остання складається з листа із запитом Катеринославської духовної консисторії, надісланого на передодні жовтневих буремних подій в Петроград до Археологічної комісії, яка знаходилася в Зимовому палаці, і чернетку відповіді, підписаної за Голову комісії академіком В.В. Латишевим. До листа з Катеринославу було додано унікальні фотографічні зображення давнього храму.

З відповіді В. Латишева стає зрозуміло, що метрику для заповнення лише планувалося надіслати разом з листом-відповіддю до Катеринослава. Проте, невідомо чи було її надіслано в 1917 році. Відкритим залишається також питання, яким чином обиралися церкви, до яких в останній чверті XIX ст. розсилалися метрики. Як бачимо з листа-відповіді, причт Куцеволівської церкви її не отримав, хоча стародавня церква в селі існувала.

З опрацьованих метрик видно, що переважна кількість відповідей виконувалася сухо, без належної зацікавленості, переважно необізнаними з тонкощами мистецтвознавства та архітектури священниками. Як наслідок, фахівцям, що вивчали заповнені метрики окремих храмів, було дуже важко знайти в них цінну інформацію і довести унікальність храмових будівель. З матеріалів церкви села Воронівки-Куцеволівки стає зрозумілим, що із фотозображень храму фахівців Археологічної комісії в 1917 році зацікавила насамперед її давня споруда та архітектура. Взагалі, дуже мало священників додавали фотографії та малюнки до метрик, не дивлячись на прохання і вказівки на це в інструктивних документах. Тому, важко переоцінити важливість і цінність виявлених фото.

Відомо кілька фотографічних та художніх зображень храму села Воронівки-Куцеволівки, виконаних з північного заходу разом з влаштованою поруч дерев'яною дзвіницею, однак інші ракурси не були раніше відомі. Найвідоміше з її зображень маємо на акварелі "Стара українська церква в селі Куцеволівка Катеринославської губернії" роботи тогочасного українського художника С.І. Васильківського (1854-1917), яка за Каталогом 2013 року до його збірки в

¹ Робота проводилася в контексті дисертаційного дослідження. Див. (Харлан О.В., 2010 рік).

² Матеріали про підготовку "Метрики" на пам'ятки зодчества було викладено у Докладній записці до Імператорської Академії Художеств Трувонта Кібальчіча від 17 лютого 1886 року про складення "Метрики для получения верных сведений о древнеправославных храмах Божьих, зданиях и художественных предметах" (РА НА ИИМК РАН, ф. 1, справи 1890 року).

Харківському художньому музеї, датується 1890-ми роками. Саме на цьому малюнку відображено ще цілими маківку з хрестом на дзвіниці та віконну раму північного фасаду з західної сторони.

Стара українська церква в селі Куцеволівка Катеринославської губернії. 1890-ті роки. Художник С.І. Васильківський. З зібрання Харківського художнього музею. Фото автора 2007 року

Виходячи з відповідного стану всіх вище згаданих деталей дещо пізніше, ніж акварель Васильківського, причому о тій же порі дня, було зроблене фото зовнішнього вигляду цієї церкви, яке збереглося у зібранні С.А. Таранушенка (ІР НБУВ, ф. 278, спр. 408). На жаль, зазначене фото, виконане вочевидь незадовго до початку Першої світової війни (1914 рік), не містить ознак його більш конкретного датування.

Куцеволівка, церква Св. Миколи. Зовнішній вигляд з півночі. Фотосвітлина Харківського університетського музею мистецтв із зібрання С.А. Таранушенка. Початок XX ст.

Добре відомо, що Стефан Таранушенко зі своїми помічниками робили багато фотографій в період експедицій по Україні. Однак окремі фотографії вони отримували також з місцевих установ та архівів, з приватних збірань та від аматорів фотомистецтва. Тож, вірогідно, фото Куцеволівської церкви зі збірки Таранушенка зроблене дещо раніше 1917 року. По колишньому Запорожжю експедиція Стефана Андрійовича проходила у 1928 році і в щоденнику подорожі не згадується про відвідання Воронівки-Куцеволівки. Відомо також, що 26 липня 1928 року Таранушенко з помічниками виїхали з Дніпропетровська і відпливли до Кременчука без візиту до Воронівки-Куцеволівки³.

Слід вказати, що С. Таранушенко помилився з визначенням року будівництва Миколаївського храму, зображеного на фото з його архівної збірки. Зазначений ним рік будівництва (1756) відноситься до першої Куцеволівської Миколаївської церкви, дійсно влаштованої тут, у тогочасній слободі Тройницькій, із перевезеної з містечка Келеберди звітшалої Троїцької церкви⁴. Однак, на фото і на вище згаданих зображеннях бачимо вже другу Миколаївську церкву, завершену будівництвом на новому місці 2 червня 1787 року та освячену 19 вересня того ж року. Дана помилка була продубльована як у першому (2012 рік), так і другому (2014 рік) харківських виданнях фундаментальної праці Таранушенка⁵. Будівельні матеріали зі старого храму використали на будівництво нової дзвіниці, теж зображеної поруч з церквою на збережених фото. Третю Миколаївську церкву на іншому місці було зведено в 1881 році. Тож, у Куцеволівці довгий час існували дві церковні споруди⁶. У останній за часом відбувалася церковна служба, а стара споруда стояла без використання. Саме тому, місцева громада і хотіла в 1917 році розібрати давню будівлю.

Всі дерев'яні храми губернії (за винятком 2-х з Новомосковського повіту), не дивлячись навіть на проведені заходи⁷ та доведену цінність, були знищені в кінці XIX – на початку XX ст. і замінені новими спорудами в єпархіальних традиціях нового часу. Дивом вцілілі від єпархіального дореволюційного наступу стародавні храми були знищені вже при антирелігійній владі радянського часу. Важливим нагадуванням про втрачену спадщину для народної пам'яті залишаються виявлені метрики та не численні фотографічні зображення, за якими можна мати уявлення про архітектурно-мистецькі особливості давніх святинь.

Для дослідників історії храму Воронівки-Куцеволівки справа буде цікавим джерелом, оскільки тут наведено маловідомі, або, взагалі, раніше не друковані дані з історії святини та окремих особливостей її споруди та церковного начиння давнього Свято-Миколаївського храму села.

Обкладинка використаної архівної справи, як і обкладинки справ з отриманими метриками стосовно інших церков, виконана з паперу фіолетового кольору близького до формату А4, аркуші прошито та проклеєно. В середині аркуші, всі різного розміру, пронумеровано олівцем від руки в правому верхньому кутку першої сторони кожного аркушу справи. Російськомовні тексти документів розміщено на першому аркуші зі зворотом та на лицьовій стороні другого аркушу. Безпосередньо у справі за № 58 зберігаються лише два фотознімки храмової споруди, з однаковими надписами на звороті: "Екатеринославская губерния, Верхне-Днепровский уезд,

³ Харлан О.В. "Щоденник з подорожі на Запорожжя" С.А.Таранушенка як джерело архітектурно-мистецтвознавчих досліджень Дніпропетровщини // Праці центру пам'ятокознавства. Збірник наукових праць. Вип. 20. – К., 2011, с. 183-194.

⁴ Константин Прихожий. Историко-статистические церковные сведения. Местечко Келеберда (Кременчугского уезда) // Полтавские епархиальные ведомости. – 1872, июля 1-го, № 13, часть неоф., с. 482.

⁵ Таранушенко С.А. Дерев'яна монументальна архітектура Лівобережної України. – Х.: Харківський приватний музей міської садиби, 2012. – 652 с. – с. 57, 240; Таранушенко С.А. Дерев'яна монументальна архітектура Лівобережної України. Повна редакція. – Х.: Видавець Савчук О.О., 2014. – 864 с. – С. 321.

⁶ Харлан О. Православні храми Верхньодніпровського повіту: до історіографії питання // Верхньодніпровські обрії. Краєзнавчий альманах. – Житомир: "Полісся", 2020. – 348 с. – С. 104.

⁷ Єпархіальні архієреї могли виконувати ремонти і будівництво без проектів і робочої документації з дозволу Синоду. З 1865 року Синод домігся послаблення державного контролю за церковним будівництвом, дозволивши своїм рішенням від 17 грудня 1865 року церковним причтам, старостам і монастирям виконувати дрібні лагодження навіть не питаючи дозволу єпархіального керівництва. В новому Статуті Духовних консисторій 1883 року ремонт, перебудова і розширення церковних будівель, збудованих до 1700 року чи пізніше, але цінних в історичному чи художньому відношенні, могли здійснюватися лише за санкціями імператора або Синоду (параграф 47). В 1879 році 9 січня знову відбулося Визначення Святішого Синоду за № 2236 про недопустимість самовільних переробок в давніх храмах без Височайшого дозволу і доповіді Синоду.

село Вороновка-Куцеволовка, кінець XVIII в.", які супроводжуються штампом з текстом: "Археологическая комиссия. Петроград, Зимний дворец".

Фото виду з південного сходу (арк. 3) виконано за межами церковної огорожі і дає добре уявлення про загальні розміри храмової споруди, вертикальне лиштування стін, дерев'яне покриття дахів, невеличку маківку, що увінчує головний об'єм храму. До храму, що належить до так званого хатнього типу, з заходу і півдня було влаштовано невеличкі прямокутні у плані зруби з двосхилими дахами, нижчими за основний зруб головного об'єму. Основний об'єм мав чотирихилий дах. З східного боку південного зрубу у вівтарній частині було збудовано бічний компартимент з однохилим дахом, нижчий за висотою за південне рамено. Навколо храму видно дерев'яну невисоку огорожу, виконану з довгих горизонтальних дощок і велику кількість зелених насаджень.

Фото виду зі сходу (арк. 4) виконано за межами церковної ділянки. На фото добре видно фасад вівтарної частини з вертикальною дерев'яною шалівкою, стрімким дерев'яним дахом, критим дерев'яними дошками. На східному фасаді добре видно два квадратних віконних отвори, влаштованих високо над цокольною частиною. Обидва вікна закрито ставнями, або зашито дошками після припинення служб в давньому храмі. Видно дверний отвір у бічному південно-східному компартименті, дах якого покрито залізними листами. Падаюча тінь на північне рамено підкреслює наявність прямокутного віконного отвору в північному зрубі. На передньому плані видно дерев'яну огорожу, влаштовану з довгих дощок, закріплених на невисоких міцних дерев'яних стовпах.

Ще два знімки, про які згадується в листі-зверненні, але яких явно не вистачає у справі, вдалося відшукати в фотоархіві ІИМК РАН, де останні зберігаються за шифрами 01538/70 та 01538/71 (див. додаток). На одному з них (70) зображено зовнішній вигляд старого храму з північного заходу. Дзвіниця, як і на всіх більш ранніх зображеннях, вже нахилилася і тому її північно-західний кут підперто дерев'яною колодою. Дерев'яна маківка, що увінчувала дзвіницю, вже майже зруйнована, а віконна ставня на північному фасаді майже відірвана і недбало звисає. На другому фото (71) зафіксовано інтер'єр церкви з унікальним іконостасом.

Сам іконостас публікується вперше. Останній, як і храм, не зберігся. Слід зазначити, що чотири ікони, яких не вистачає на зображенні іконостасу старої Куцеволівської церкви, збереглися і експонуються в Дніпропетровському національному художньому музеї. Їх кольорові зображення в 2007 році були опубліковані в ілюстрованій історії українського козацтва "Україна – козацька держава" Володимира Недяка⁸. Саме в цьому виданні вказано, що давні куцеволівські ікони належать до кола майстрів Сорочинського іконостасу, виготовлені в другій половині XVIII ст. та надійшли до зібрання тогочасної Катеринославської музейної експозиції в 1905 році з експедиції Д.І. Яворницького. Всі чотири ікони виконані на дереві олійними фарбами з використанням різьблення по левкасу і мають рівновеликі розміри 100 x 70 см.

Документи та фотозображення з зібрання ІИМК РАН являють собою рідкісний зразок архівних матеріалів історичного і мистецтвознавчого характеру щодо давніх храмових споруд Катеринославщини на ранньому етапі формування пам'яткоохоронної та реставраційної галузі в Російській імперії. В подальшому, подібну документацію було використано як базу для вивчення значної кількості пам'яток мистецтва в дисертаційному дослідженні автора⁹.

В силу певних обставин комплекс документів, що стосувався теренів Катеринославщини залишався довгий час без належної уваги і не використовувався в повній мірі дослідниками. Всі пам'ятки, зафіксовані в вищезгаданій збірці метрик з фондів ІИМК РАН було знищено. Єдиним виключенням є два віцілілих храми в сучасному Новомосковському районі і чотири ікони з іконостасу Куцеволівської Миколаївської церкви. Не стала виключенням також доля дерев'яної споруди нової (3-ї) Свято-Миколаївської церкви села Куцеволівки Катеринославської єпархії, дослідження історії якої, як і давнього (2-го) храму, який станом на 1917 рік ще існував, і на сьогодні не втратили своєї актуальності.

⁸ Україна – козацька держава: Ілюстрована історія українського козацтва у 5175 фотосвітлинах // Упорядник В.В. Недяк. – К.: Видавництво "Емма", 2007. – 1216 с. – С. 979.

⁹ Харлан О.В. Особливості типологічної еволюції дерев'яної храмової архітектури на території Півдня України середини XVIII – початок XX ст. (на прикладі Катеринославської губернії): Дис. канд. архітектури. – К.: КНУБА, 2010, рукопис. – 241 с., іл.

Додаток

**Дело № 58 / 1917 Императорской Археологической комиссии
"О предполагаемой разборке старого храма в селе Вороновке-Куцеволовке
Верхнеднепровского уезда Екатеринославской губернии". Конец XVIII в. На 4-х листах**

**Запит Катеринославської духовної консисторії від 1 вересня 1917 року
до Археологічної комісії в Петрограді**

В.П.И.
ЕКАТЕРИНОСЛАВСКАЯ
духовная
КОНСИСТОРИЯ
Стол 4

Сентября 1 дня 1917 года
№ 20061
г. Екатеринослав

*Предложитъ устроить
школу в церкви без
разобранія церкви
1917 IX/19 А.Спицын*

Вход. № 400
д. № 58 / 1917

Получено: 16 сентября 1917 года
Археологическая комиссия

В Археологическую Комиссию.
/Петроград, здание Зимнего Дворца./

В селе Вороновке-Куцеволовке, Верхнеднепровского уезда, Екатеринославской губернии, упразднен старый деревянный храм, построенный в конце восемнадцатого столетия. Храм и колокольня при нем деревянные, пришли в совершенную ветхость, колокольня совсем валится, а самый храм едва держится на полусгнившем основании и во время сильных ветров шатается. Прихожанами возбуждено ходатайство о разборке упраздненного храма и об израсходовании годного от разобранный старого храма материала на постройку церковно-приходской школы. Препровождая при сем четыре фотографических снимка с трех сторон храма /с западной стороны храма сфотографировать из-за неудобства не представилось возможным/ и с иконостаса, Екатеринославская Духовная Консистория имеет честь просить Археологическую Комиссию сообщить ей, в возможно скором времени, не встречается-ли препятствий к разборке старого храма, присовокупляя при этом, что прихожане отказываются от ассигновки необходимой суммы на поддержание храма в целом виде и что вообще прихожане отказываются поддерживать на свои средства в должном порядке упраздненные древние храмы и в других местах епархии, почему является желательным иметь от Археологической Комиссии точные и определенные указания, как быть в таких случаях во избежание совершенного и естественного разрушения древних храмов от времени.

Член Консистории Протоиерей Николай Иванов

Секретарь Георгий Березницкий

Столначальник Иван Попов

РА НА ИИМК РАН, ф. 1, 1917, д. 58, л. 1 и об. Машинопис.

**Відповідь Археологічної комісії від 3 жовтня 1917 року
на запит Катеринославської духовної консисторії**

А. К.
3 октября 1917 года
№ 897
на № 20061

В.Л.

В Екатеринославскую Духовную Консистирию

Археологическая Комиссия имеет честь уведомить Консистирию, что церковь в селе Вороновке-Куцеволовке признается ею весьма любопытным памятником южно-русского деревянного зодчества, с сохранившимся прекрасным, по столярству, иконостасом. Поэтому Комиссия не может дать согласия на разборку этой церкви и предлагает поместить в ней школу без всякого изменения ее зодчества; иконостас может при этом остаться на месте и только закрыт подвижною, например, холщевою занавесью. Конечно ему должны

быть возвращены иконы. В связи с этим предположением, если оно окажется приемлемым при условии не расширять окон, Археологическая Коммиссия покорнейше просит доставить ей: 1) проект устройства школы с чертежами, 2) описание церкви по прилагаемым при сем вопросам, кроме сведений, имеющих в "Материалах для историко статистического описания Екатеринославской епархии" (вып. I, стр. 205), которые имеются в Археологической Коммиссии. Что касается общего вопроса, возбужденного Консисторией, об участии всех вообще старых церквей епархии, то Археологическая Коммиссия считает необходимым обсуждения в каждом отдельном случае и просит доставлять ей перечень всех таких церквей, фотографические снимки с внешних их сторон и с иконостасов, описания по вопросам, при сем приложенным, технические акты осмотра их, чертежи и соображения о возможности их перенесения с сохранением существующего вида.

Подписал за Председателя Коммиссии В. Латышев*

РА НА ИИМК РАН, ф. 1, 1917, д. 58, л. 1 и об. Відтиск.

***Фото загального вигляду давньої церкви в селі Воронівка-Куцеволівка,
що зберігаються у використаній архівній справі***

Давній Свято-Миколаївський храм в селі Воронівка-Куцеволівка. Вид з південного сходу. Фото 1917 року (РА НА ИИМК РАН, ф. 1, 1917, д. 58, л. 3)

* Василь Васильович Латышев (1855-1921) – російський філолог-класик, епіграфіст, історик, археолог. Академік Петербургської академії наук, видатний фахівець з північнопричорноморської епітафіки.

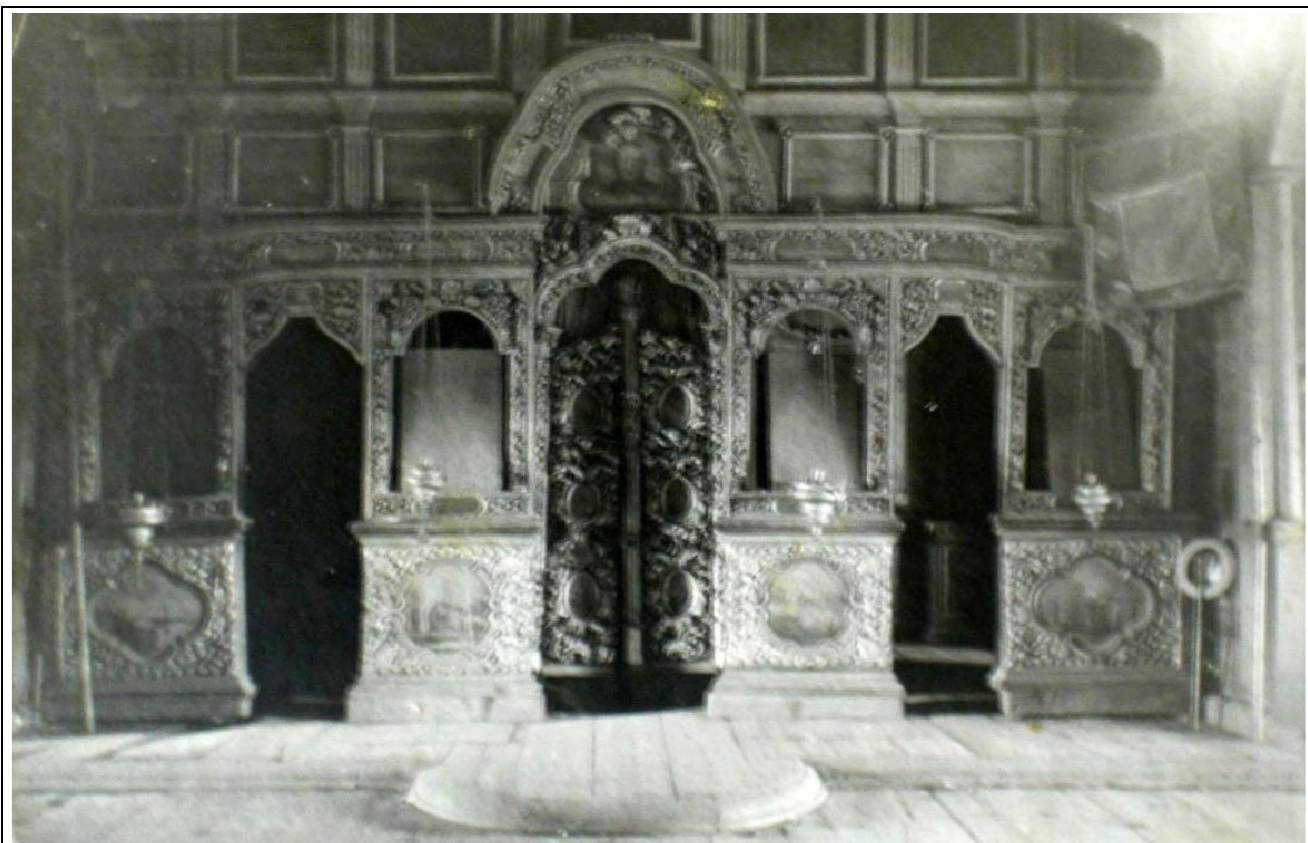

Давній Свято-Миколаївський храм в селі Воронівка-Куцеволівка. Вид зі сходу. Фото 1917 року (РА НА ИИМК РАН, ф. 1, 1917, д. 58, л. 4)

Зображення Куцеволівської церкви та її іконостасу, залучені з Фотоархіву ИИМК РАН

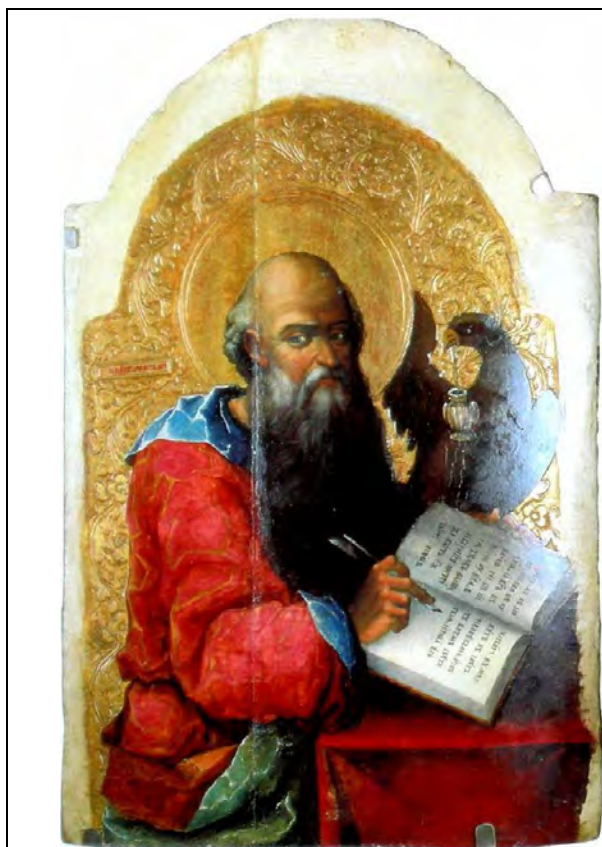

Давній Свято-Миколаївський храм в селі Воронівка-Куцеволівка. Вид з північного заходу. Фото 1917 року (ФА НА ИИМК РАН, шифр 01538/70)

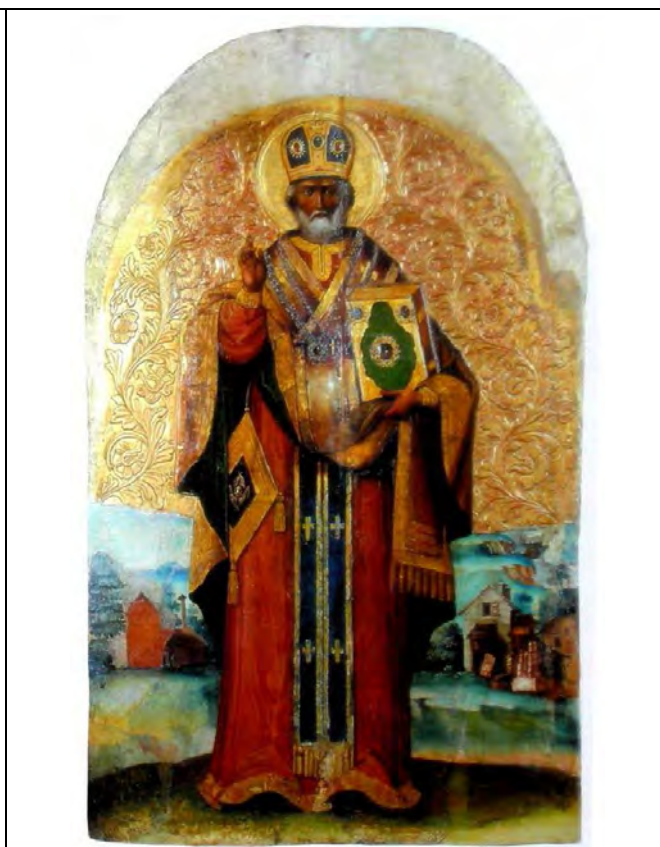

Іконостас давньої Свято-Миколаївської церкви села Воронівки-Куцеволівки. Фото 1917 року (ФА НА ИИМК РАН, шифр 01538/71)

Зображення ікон з іконостасу давньої Куцеволівської церкви

Ікона Іоанна Богослова. 100x70 см (ДХМ, Ж 661)

Ікона Святого Миколи. 100x70 см (ДХМ, Ж 1609)

Ікона Богоматір на престолі ("Нев'янучий цвіт"). 100x70 см (ДХМ, Ж 660)

Ікона Христос на престолі. 100 x 70 см (ДХМ, Ж 662)

Зображення ікон опубліковано: Україна – козацька держава: Ілюстрована історія українського козацтва у 5175 фотосвітлинах // Упорядник В.В. Недак. – К.: Видавництво "Емма", 2007, с. 979.

Жосан О.Е., м. Кропивницький

Щоденники як джерело вивчення історії періоду німецької окупації

Щоденники займають особливе місце в системі джерел вивчення історії. Їх відносять до першоджерел, оскільки останні, на відміну від спогадів очевидців, містять лише ті думки і погляди, які люди мали в певний період історії – без наступних знань, аналітики та ідеологічних нашарувань. Вони є безцінними засобами здійснення психологічного аналізу поведінки людей в екстремальних кризових періодах життя, а саме таким був період німецької окупації [3].

Пропоную звернутися до щоденників наших земляків, які дивом збереглися і дійшли до наших днів. Ці люди не знали і ніколи не бачили одне одного. Ви знайдете в них різні погляди на життя, спричинені, передусім різними соціальними умовами перебування до і під час війни, різні ідеологічні й моральні установки, хоча обоє побували в піонерії і в комсомолі, різне сприйняття змін у навколишньому середовищі, проте їх об'єднує одне почуття – *кохання* і пов'язані з ним переживання, а ще – щире бажання мати власну сім'ю, яка житиме в мирі, злагоді та любові.

Щоденник Ольги із Знам'янки

В одному з досліджень періоду окупації зазначалося, що кіровоградці в кінці 1943 року з *нетерпінням чекали* на своїх визволителів. Маю висловити сумнів у цьому. Адже важко уявити, що тисячі робітників, які працювали на військових та цивільних підприємствах і отримували пристойну зарплату; власники приватних майстерень і магазинів; учителі шкіл, що викладали не за радянськими програмами і не за радянською методикою, використовували в роботі метод проектів та інші дослідницькі методи, заборонені в радянській школі, виховували учнів згідно з концепцією національно-патріотичного виховання; артисти театрів, працівники бібліотек та активісти громадських організацій, що поширювали ідеї відродження національних традицій; православні священники, які проповідували слово Боже рідною українською мовою, але водночас змушені були молитися в храмах не лише за український народ, але і за Гітлера-визволителя; тисячі колишніх військовополонених, звільнених із таборів за наказом Гітлера; мирові судді, сотні працівників підрозділів міської управи, української поліції, а також тисячі дітей і підлітків, які повірили вчителю і щиро підтримали ідею створення самостійної української держави в єдності з дружнім німецьким народом у системі нової Європи – усі з *НЕТЕРПІННЯМ ЧЕКАЛИ* на прихід радянської армії.

Звісно, було чимало людей у нашому місті, в інших містах і селах області, невдоволених політикою окупантів, полюванням на молодь із метою вивезення на примусові роботи, безглуздими і абсурдними акціями терору, особливо в 1943 році, але в цілому рівень життя населення області під час окупації не був нижчим, ніж до війни. Єдине, чого не було при комуністах – шибениць на площах, бо вони не використовували публічні страти, а діяли іншими, але не менш (а іноді й більш) жорстокими методами.

Ніколи не повірю, що селяни, які отримали з рук німців документи на право приватної або кооперативної власності на землю, а таких за різними даними в області було від 10 до 15%, тисячі інших селян, що подали відповідні заяви, з *НЕТЕРПІННЯМ ЧЕКАЛИ* на повернення радянської влади і колгоспної системи. Без сумніву, на селі також було багато людей, невдоволених політикою німецької влади і ображених нею, але, вивчивши значну кількість документів та спогадів очевидців, маю зазначити, що основна маса селянства під час окупації матеріально жила значно краще, ніж до війни, оскільки німці ніколи не відбирали останнє і турбувалися про майбутній урожай. І.Петренко подає таку інформацію: "З кінця 1943 року, коли гітлерівська армія під ударами радянської залишала межі Кіровоградщини, разом з нею відправилися на Захід тисячі тих, хто чимось завинив перед більшовиками, або не хотів відновлення їхньої влади. Тож всі транспортні магістралі запрудили тисячі біженців, які, змішавшись з військом окупантів, пішки чи на підводах долали тисячі кілометрів, щоб тільки дістатися Європи" [7, с. 89].

Узагалі під час окупації відбулися, не могли не відбутися певні *зміни у свідомості* громадян. Тому однозначно і беззаперечно стверджувати, що **всі кіровоградці**, навіть їх **більшість**, із *НЕТЕРПІННЯМ ЧЕКАЛИ* нових визволителів і з *РАДІСТЮ ЗУСТРІЧАЛИ* їх, я б не став.

Такі мої думки й висновки знайшли несподіване підтвердження документально – матеріалами щоденника нашої землячки із Знам'янки. Щоденники – це не спогади, це – рефлексії очевидців тих подій, тому вони відносяться до первинних історичних документів.

Нещодавно мені вдалося прочитати уривки із щоденника молодої дівчини на ім'я Ольга, яка протягом 1941–1944 років вела записи російською мовою, фіксуючи "мысли и детали" свого життя під час німецької окупації. Матеріали цього документа у скороченому вигляді вперше були опубліковані 2009 року Центром польських та європейських студій НаУКМА у збірнику "Міжкультурний діалог. Том 1: ідентичність" [5].

Щоденники, які містять не лише спостереження автора за повсякденними подіями, але й елементи саморефлексій, є чи не найкращим джерелом для дослідження ідентичності, зокрема особистої ідентичності. Щоденник, написаний в екстремальних умовах війни, до того ж, автор якого – молода особа, що не мала й двадцяти років, а отже, за класифікацією Еріка Еріксона, перебувала на п'ятій, кризовій стадії становлення особистості – є джерелом особливо цінним [6]. Саме таке джерело пропоную до уваги читачів як доповнення до матеріалів альбому. Джерело це є унікальним для наших теренів ще й тому, що серед воєнних джерел, якими сьогодні оперують історики, майже немає особистих (eye-witness) свідчень про контакти німців і міського населення України в період окупації [2].

Ось основна інформація про щоденник і його авторку: щоденник складається з двох частин (зошитів), обидва оригінали яких зберігаються в Центральному державному архіві громадських об'єднань України (ЦДАГО України), щоправда, у різних справах: перший зошит [8], який разом із "щоденником галичанина" входить до справи "Дневники неизвестного автора об оккупационном режиме на Украине", охоплює період з серпня 1941 по квітень 1942 років; другий зошит [9] під назвою "Дневник немецкой переводчицы Людвиги Калинкович" (очевидно, ця Люда зберігала у себе щоденник Ольги) є продовженням попереднього (той самий почерк, імена дійових осіб) і містить інформацію про період з січня 1943 року по лютий 1944 року [2].

Відомо, що станом на 1942 рік Ользі виповнилося 18 років. Ольга добре володіє німецькою мовою, працює вчителькою в сусідньому містечку Дмитрівці, а потім і перекладачкою; вона кілька разів змінює місце роботи, поступово отримуючи дедалі відповідальніші посади. Події відбуваються в місті Знам'янка та в сусідніх селах Кіровоградської області. На жаль, подальша доля Ольги наразі не відома, тому про неї можемо лише здогадуватись.

Очевидно одне – до Німеччини вона не виїхала: на момент повернення радянських військ (Знам'янку було визволено 9 грудня 1943 року) і до лютого 1944 року (крайня дата щоденника) вона все ще перебувала в місті. Ймовірно, що з часом її було репресовано за "співробітництво з німцями", найпромовистішим свідченням на користь цієї версії є те, що щоденник було конфісковано в третьої особи – Люди Калінкович [2].

Чому цей щоденник є важливим з огляду на тематику цієї публікації? "Щоденник у межах двох з половиною років (серпень 1941 – лютий 1944 років) демонструє яскраву еволюцію поглядів на себе, своє місце в цьому світі, на власну персональну й групову ідентичність, переорієнтацію за

Обкладинка другої частини щоденника Ольги із Знам'янки "Дневник. Мысли. Детали.", 1943 рік [2]

шкалою "свій-чужий". Незважаючи на те, що основу щоденника складають романтичні переживання Ольги, яка з легкістю захоплюється новим об'єктом чи не щодня, тут знаходимо також рефлексії щодо подій навколо, контактів між місцевим населенням і німцями. Час від часу Ольга сама замислюється над питанням "Хто я?". Наприклад, 28 липня 1943 року читаємо: "Да и что я вообще? Прежде всего, человек! Дальше – девушка. (...) И я хочу быть любимой. Пусть даже он будет немец. Я молода – вот третье. Я ищу приключений". Тож щоденник містить багатий матеріал для дослідження гендерної та вікової ідентичності. Поза тим, чи не найцікавішою частиною щоденника є та, в якій можна місяць за місяцем відстежити переосмислення й поступову зміну національної ідентичності, котра еволюціонує, не будучи водночас конструйованою чи насадженою згори.

На початку щоденника ще відчувається свого роду "радянська" ідентичність: "наше СССР" (27 січня 1942 року), у суперечці з Ернстом 7 лютого 1942 року згадує: "КСМол воспитал меня", 24 березня 1942 року: "Я не знаю, где мой комсомольский билет. Я так гордилась ним (...). Я ругаю себя: Я плохая комсомолка. Я не патриот. Я не гражданка своего союза. Я очень слабая девчонка – и больше ничего". Час від часу висловлюється співчуття й переживання за "своїх" хлопців на фронті: "гул снарядов (...) мне напомнил о том, что где-то наши родные бьются, а я должна здесь сидеть среди своих врагов" (запис від 19 січня 1942 року), "А на том месте, в лесу, где раньше было много цветов – могилки... Это здесь покоятся наши родные, русские" (19 квітня 1942 року). Проте від самого початку ставлення до "чужих" уже було подвійним. 16 січня 1942 року Ольга пише про німецького льотчика: "Я ничего в нем не видела родного, но он меня заинтересовал именно потому, что в нем не было ни капельки мне чужого".

Вже на початку 1943 року "відчувається поступовий злам в уявленнях "свій-чужий"; 14 лютого, після суперечки з кавалером подруги Віктором, Ольга згадує: "Да еще я что-то сказала, что наши девочки так же ж посмотрят на наших красноармейцев, если они придут, если они ж посмотрят на девочек. Да еще как противно получилось у Виктора, когда он сказал: "Они не посмотрят НА ЭТИХ девочек!" Меня такое зло взяло, я сама ж Дневник. Мысли. Детали 3 www.uamoderna.com не знаю, что могла бы сказать. Буду ли я, когда-нибудь, смотреть на них, на наших? Ведь Гайнц... А может быть, это даже лучше, что я не буду его видеть, может быть, мне снова что-нибудь возвратит любовь к отчизне". Коли 25 травня вона бачить, як жандарми ведуть заарештованого квартиранта Гайнца, з'являється запис: "Я подбежала к нему, но не нашла, что сказать. А чего-то хотелось так сказать ему хорошего. Как брату! Тьфу! Что я пишу? Немцу-врагу... и... брату! Да! Он был наш, свой, который понимал меня и всех нас". Чим ближче підходять радянські війська, тим чужішими вони здаються, 30 липня життя "на радянському боці" вже зовсім не "своє": "Читала газету советскую, очень хотелось прочесть и узнать о "ихней жизни". Ну и что же? Но почему я не могу считать немцев врагами? Я даже чувствую к некоторым привязанность". Відчуженість до "радянського" дедалі наростає, ось запис 9 серпня: "Снова читала советскую газету, но она меня не радует, как могла бы обрадовать прежде. Обращение к нам, молодежи на Украине". А 12 серпня населення чекає не на "своїх", а на "червоних". 19 вересня Ольга абсолютно прозора й однозначно говорить про те, що не хоче повернення "радянської влади" саме тому, що вона встигла звикнути до "них", тобто до німців. Зрештою, "Росія" вже сприймається як "закордон" – у записі від 7 листопада читаємо: "За границей, у русских празднуют 26-ю годовщину Октябрьской революции".

Так само й населення, яке після приходу радянських військ повертається до Знам'янки, сприймає окуповані терени як "закордон", а населення під окупацією як "іноземців" – саме таку ситуацію згадано в записах від 14 і 15 січня 1944 року. Отримуючи листа від приятельки, котра просить розповісти їй про "зрадників", Ольга зазначає 8 лютого 1944 року: "О предателях? Да нас всех считают предателями!", окрім того, наочною є різниця в поглядах на німців по різні боки "кордону": "Пишет, что болеет за нас, что пришлось им переживать за нас, когда мы были под игом "озверелого гада". А она и не знает, что эти "озверелые гады" не такие уж страшные, как их малюют" [2].

За два роки відбулося звикання до нового статусу, що особливо яскраво виявилось в момент повернення колишніх "своїх" – радянських військ. Дедалі частіше в записах 1943 року проскакують асоціації себе вже не з "радянським" народом, а з "українським", і в позитивному, і в негативному контексті – хоча терези якийсь час іще хитаються то в один, то в другий бік. 12 січня, після суперечки з Гензеном щодо рівня культурності чи некультурності народів, Ольга напряду пов'язує

"ми" з українським народом. Хоча вже 18 лютого бачимо свідчення зворотної зміни – говорячи про просування радянських військ із Ернестом, котрий радіє за свій польський народ, вона думає: "Ах, почему же не горды украинцы и я не могу быть за них горда... Мне кажется, я не украинка, а советка!". Улітку "українська ідентичність" знову бере гору – наприклад, 24 червня вона боїться, що на роботі викриють її стосунки з Гайнцем: "Мне ж стыдно было признаться, что друг у меня немец. А я боялась потерять свой авторитет, как украинки". Наприклад, 1 серпня Ольга тішиться, коли чує, як німець щось говорить "чисто по-нашему, по-украинскому" [2].

Апофеоз переосмислення перегляду ролей – в останніх записах за 8, 10 та 23 лютого 1944 року:

Ў 8 февраля 1944 года, вторник.

Сьогоднішня погода схожа на осінній день, когда пахнет весной. Бывають же такі дні! От Нади Приз получила письмо. Ведь она счастлива: учится в техникуме, ходит в кино и театр, на танцы. Пишет, что болеет за нас, что пришлось им переживать за нас, когда мы были под игом "озверелого гада". А она и не знает, что эти "озверелые гады" не такие уж страшные, как их малюют. И что среди них такие нежные, поэтичные сердца. Ах, даже среди них... Что еще записывать? Ведь всего не запишешь... А еще Надя просит написать ей о предателях. О предателях? Да нас всех считают предателями! Боже! Она даже не представляет себе и капельки подобного. И что они... О, Надя! Как ты обманута! Ольга приходила ко мне. Она не переменялась ли во взглядах? Она выдает себя за прежнюю. Но должна ли я этому верить? Как стала я теперь опасаться всякого! Даже дневнику своему доверяю не столько, как прежде.

Ў 10 февраля 1944 года, четверг.

Пришла Шура Ч. ко мне. О ней тоже можно кое-что вспомнить. Ведь для нее эти годы как весело прошли. И теперь это ужасное состояние. Мы, украинцы предали родину. Значит, Они сумели больше вселить доверия за 2 года, чем наши за 25. Я не знаю, почему я до сих пор называю наши. Ведь меня они не считают за свою. Трофейная! А, может быть, было бы справедливостью обвинять себя? Но за что? Наши хлопцы-квартиранты будто развитые парни, но они грубы, у них нет поэтичности, свойственной им. Я невольно вспоминаю о Гайнце. Мне теперь так жаль всего ускользнувшего. Ведь он понимал наибольшую мою душу. Лучше всех других. А еще Виктор-румын, который за несколько часов так сблизился со мной. *** Того, что не было, не вернешь. Мои лучшие годы в прошлых минутах моей жизни. Теперь – начинай другую, тесную жизнь.

Ў 23 февраля 1944 года, среда.

Не чувствую и не хочу чувствовать, что сегодня праздник, день Красной Армии. Одно то, что собираюсь пойти на вечер. С самого утра спорю с нашими "бабами". И почему они колотят мне в глаза немцами? Чуть что – сейчас упреки о немцах. Глупые "**** нельзя!" Настроение ужасное с самого утра. Да и папа ругает меня. А тут еще заходит Леонид к нам, тот самый, что я называла его Сашей-летчиком, пьяный. Ну папа и давай: что за знакомства и т.д. Я встретила его еще сегодня на вечере. Мы вместе сидели, домой провела меня. Он красив, мил, мне приятен поцелуй и приятно его поцеловать. Но он пуст, невнимателен, какой-то смешной. Он любит, видно, девушек, как женщину [2].

***

Таким чином Щоденник Ольги є важливим джерелом знань і уявлень про життя людей під час окупації, про їхні думки, мрії, переживання. Проте, з іншого боку, він не є унікальним і вписується в ширший культурний контекст. Поведінка людини, зокрема, жінки, під час війни в модерні часи вже не раз ставала об'єктом наукового дослідження. Зазначалося, що саме під час Першої світової було закладено всі вузлові проблеми, до яких пізніше лише поверталися – саме в період Першої світової чисельні моралісти звернули увагу на неадекватну поведінку "нової" жінки під час війни – йшлося про те, що вона стає неконтрольованою, надто розкутою, поводить як чоловік – надто вільна, може палити, пити, може сама обирати собі партнерів і навіть псувати своїм поганим впливом безневинних юних солдатів. Приклади зі щоденників того періоду можуть перегукуватися з тим, що знаходимо в щоденнику Ольги. Вірджинія д'Альберт-Лейк, американка, одружена з французом, учасником Руху Опору, вела щоденник у 1939–1944 роках, і в ньому ми також можемо натрапити на досить контраверсійні згадки про німців: вони то сприймаються як вороги, то, після ближчого зіткнення з деякими з них, раптом перетворюються на "своїх німців", які вражають своїм культурним рівнем, вихованістю, поведінням та викликають симпатію [2].

Щоденник Йосипа із Юрчихи

Про життя і трагічну долю автора щоденника, у якому описані події 1940–1943 років, Йосипа Поліщука, який народився 1923 року і жив у селі Юрчиха Кам'янського району Кіровоградської (нині – Черкаської) області, відомо небагато.

У червні 1941 року Йосип мріяв стати повноправним громадянином СРСР, у серпні разом із більшістю селян сприйняв позитивно обіцянки і перші економічні реформи окупантів, що називали себе визволителями, а потім поступово розчарувався і змінив своє ставлення до них.

<p>1941 ЧЕРВЕНЬ — ІЮНЬ 13 П'ЯТНИЦЯ — П'ЯТНИЦЯ — 130 років з дня народження (1811) Н. Г. Боденського — великого російського критика і публіциста. Народ. у 1843 р. 1888 — підписав XIV «заказу Кіровоградського району»</p>	<p>13 червня 1941 р. Невже це день, отримавши думали, навіть це мов день, що який відкривав і собі переді мною нове життя? Не вірається. Зранку — дощ. Дшов на іє... (продумав). Коли відкривав дшов великий дощ... (продумав). Тобі і тельді від — зовбу меню, сонце. У день... (продумав). Дієсь дощ... (продумав). Просто мовіам від твого аро набу.</p>
 <p>В. Г. Боденський.</p>	<p>Серце приховано і радимо в-т-т-т-т; у і радимо правний з усіма громадянами, але не треба, що залишить від мого і від зумося. У і що не зали? Як жити і поверне свій р-ч-в. Тільки, що було, аш мовили в думці, як він на воді, десь зник. У подумай: я більше не членю... У як усе надоба бути... (продумав) — проті не моту варадників. Ще озве... (продумав) мене з нікого: швейді; велика. Відгуків... (продумав) 15/11 Відгуків... (продумав) — я ні в чому і ні від... (продумав) не залишай. Тоді мого аікого — праробу. Тоді одляні відкнесть ще один ріним — відгуків... (продумав) життя! Ще раз жоту: як вода в річці — безперердно тече.</p>
<p>23 червня 1941 року. Десять цих днів мовили, як в гадючці. Сноди, туди — от; дещи мовили. На 25 червня іти на комісію в райвоенкомат. Тоді... (продумав) з озв тобі в вчора (продумав) ввечері ввчора, що Німеччина првалає з цени і бомбардує на Київ, Дніпро, Севастополь і Каунас... (продумав) вчора (продумав) ще вживали в военкомат комісії, а сьогодні забрали 16 чоловік зразу, а т... (продумав) і ще не одквем вживали. На 25/11 ще... (продумав) заграє 28 чоловік. Мабуть, ще мід... (продумав) дяди. Мертв уже більше 200 чоловік... (продумав) хто будувати 65 німецьких літаків. Тво все... (продумав) моту від Балтійського з... (продумав) на... (продумав) на... (продумав) на...</p>	

Сторінка із щоденника Йосипа Поліщука [1]

У 1942 році його було забрано до Німеччини в остарбайтери, але через півроку він утік, був заарештований, відбув покарання – 45-денне ув'язнення в таборі, після чого був перевезений до Польщі, а звідти, як дуже ослаблений фізично, відправлений до України. Загинув, як пише Олександр Чуднов [4], виконуючи бойове завдання у партизанському загоні.

У щоденнику є і опис природи, і особисті почуття, зокрема й любовні переживання, і несподівано глибокий критичний аналіз радянської економічної системи, зокрема – колгоспного ладу, політичного устрою, основ комуністичної ідеології. Інколи здається, що ці рядки пише не сільський хлопець, випускник радянської школи та комсомолец, а історик-емігрант. Вочевидь, що на певні зміни у світогляді Йосипа вплинули статті в "Українському слові" та "Українських вістях". Про ці газети, що виходили в Кіровограді, він неодноразово згадує в щоденнику.

Чого варті лише ці думки! "Радянська влада довела нас, бідних людей, до того, що ми не бачили ніякого виходу. Працювати весь день і ніч біля хліба і ніколи не мати його вдосталь – образливо, і не знаю, що ж робити бідному хліборобові? От він і тягне лямку: босий, голий, холодний і голодний. На мужика ніхто не звертає уваги: кому яке діло до того, що він ходить у лахмітті? У кого болітиме серце, що багатьом здібним їхнім дітям нема змоги вчитися, і вони повторюють шлях батьків?"

Селянин має 0,5 га землі, корівчину, поросся... Заможніші мають по двоє поросят, і рідко хто овець. Більшість не має навіть корови. На городи податки всякі накладаються: картопля, цибуля, капуста і т. ін. Сплати податки, купи одєжину – і все із заробленого хліба. А його небагато. А позика... Позика — зі світу зводила.

І ось маємо картину: селянський хлопець-парубок ледве-ледве може закрити латки, щоб вийти на вулицю, часто буває в тій же одєжі, що й був на роботі; в хаті кидається в очі бідність, хати з обідраними верхами, двори без тинів... Робиться в колгоспі все, аби з рук здати – сяк-так. Земля скоро перестане родити, бо коли ж ми її підживлювали? Худоба у колгоспі скоро виведеться: вічне недоїдання і недопівання, недогляд і тяжка щоденна безжальна експлуатація убивають тварину, знесилюють. Колгосп ніби богадільня: хто звідки не запорветься – в колгосп: там і хліб, і мед, і сало, і молоко дадуть, де щось дістати напівдарма – в колгоспі – там усе належить всім і нічیه водночас.

Ось юнак-бідар іде в Червону Армію захищати Батьківщину. Батьківщину?! Яка вона йому Батьківщина? У ту хвилину, коли перед ним поставало питання: жити чи вмерти, він складав ціну своєму життю. Тому під час цієї війни червоноармійці (а більшість з них вийшла із селян!) побачили, що не варто ціною життя платити за чужі їм інтереси, за шкурницьку владу, що дерла з них і їхніх братів, втративши совість людську, владу, що гноїла по в'язницях тисячі невинних і ховалася за слово "Батьківщина". Що йому ця Батьківщина, коли його у його ж країні нестерпно визискували, може, ще гірше, ніж визискували б на чужині.

Поняття "Батьківщина", отже, залишилось тільки в слові, а слово захищати немає потреби, за слово платити життям нерозумно [4]."

Стосовно радянської влади також написано чимало. Ось, наприклад, допис від 7 листопада 1941 року: "Радянська влада – влада трудящих, а скільки тієї несправедливості проявляла вона до цих же трудящих. Як душила найменший протест проти цієї несправедливості!"

Не скажу, що й німці праведні, що вони справедливі з людьми. Але ще побачимо, що буде, а що бачили – про те ніхто не заборонить говорити!"

Ставлення автора щоденника до окупантів не відрізняється від загальної тенденції: спочатку – обережно схвальне, згодом – критичне й вороже:

"Німці – ніби нічого народ. Побачимо, які будуть далі. Поки діло йде колгоспом, а восени будуть ділити землю поміж колишніми колгоспниками (...).

Усе ідуть і йдуть через село німці – піхота і обоз, кавалерія і мото. У нас спав один із них – на ім'я Лоренц, фельдфебель – славний, розумний, красивий парубок.

Любить музику. Я з ним трохи наче аж здружився за два дні" (серпень 1941 року).

"Не було за що воювати, народ український не захотів захищати владу, котра дерла з нього шкуру. Сподівався, що нова – німецька – влада дасть йому жити, вільно дихати. А виявляється, що німці пішли за прикладом радянської влади: ті ж податки, ті ж молоко, м'ясо і яйця. Що ж залишається робити? Не знайшов український народ того, що шукав.

Колгоспів не розпустили, хліб вивозять, землю не дали, доставки ніякої немає (мануфактури, сірники). Ось тут і живи (січень 1942 року)".

"Народ доведений до відчаю. Подумай тільки: обіцяли розпустити колгоспи і дати землю – пусті слова, сільськогосподарський податок, молоко, яйця, м'ясо, за пасовище, за собаку, а це ще якесь подушне (на працездатного – 11 крб.). Невдоволений владою народ говорить про це відкрито" (квітень 1942 року).

"Німці при кожній нагоді показують своє панівне становище, і заходить до того, що самі з себе сміються. Ганяють нас, як собак, – хочуть, щоб ми виконували їхню волю як машини. Ні, не довго ви над нами будете панувати, – цим ви тільки додаєте ненависті мого народу до себе.

Народе мій, до чого ти дожився? Тебе зневажають, над тобою глумляться, тебе мають за низького раба, що не сміє протестувати проти насильства! Ох, болить моя душа, кипить моя кров, бушує ненависть у грудях! Чи дочекаюсь я дня святої розплати? Почухаєшся ти, іроде, від усіх ударів, що в них буде вкладена вся ненависть мого народу до тебе?

Ви вважаєте мій народ диким, некультурним... Брешете, катюги! Ви принесли у мій край сваволю і насильство, одібрали у нас щастя і надію.

Тепер щастя ми чекаємо з одного краю – з Червоного Сходу. Зійди ж, провідна зоре, і мій народ стане, як один, і мій народ розправить згорблену спину, щоб відстояти свою збезчещену культуру, свою волю, своє щастя, свою вітчизну! (липень 1942 року).

Йосип Поліщук висловлював припущення, що радянська влада, коли повернеться після вигнання окупантів, не буде такою бездушною і безжальною до народу, не допустить тих помилок, які мали місце в 1920-ті 1930-ті роки, дозволить селянам працювати, заробляти і бути заможними й щасливими. Звісно ж, він помилявся, але про це ніколи не дізнається.

Із повним текстом щоденника, який дивом зберігся та є унікальним документом для дослідників, справжнім першоджерелом вивчення цього періоду історії країни та психологічного аналізу поведінки людей в кризових надзвичайних ситуаціях, можна ознайомитися у виданні: Книга Йосипа Поліщука (1940–1943) / упоряд. О.В. Чуднов [4].

На останніх сторінках щоденника було дописано іншою рукою:

Ў 24 августа 1946 года

Прежде всего, дорогой друг, прости, что я без твоего разрешения пишу эти строчки.

Но я считаю, что наша духовная жизнь похожа друг на друга, хотя ты моей, возможно, и не знал, а я с твоей познакомился с твоего дневника, который я только что прочёл.

Да, Иосиф. Я знал тебя достаточно хорошо и до этого. Ведь вместе проводили детство, вместе кончили 10-й класс, вместе ходили гулять, вместе мечтали о будущем, вместе жили при немцах, вместе ожидали красных, встречались несколько раз в партизанском отряде им. Ворошилова – под руководством А.С. Куценко, о котором вместе вели беседы. Помнишь ночь, когда мы ночевали у Коли Лушпигана, где я [в]первые увидел партизана из отряда Куценко... Да, у нас было много чего общего... Как не охота верить, что тебя нет... Нет – ты должен быть живым. Ты, наверно, где-нибудь в Америке? Англии? Ведь нет официальных документов о смерти?.. Но война? ...судьба? ...разве мало лично я находил там — на берегах Донца — трупы даже тогда, когда фронт был у государственной границы? Да, тяжело поверить.

Но ты должен быть живым. Ты должен кончить этот дневник и хотя бы частично увидеть ту цель, о которой ты мечтал и до которой ты стремился...

Да, я знаю – ты вел дневник и у партизан, как интересна там жизнь, о ней я знаю только по верхам. Но ты её знал глубже, ведь ты был непосредственно в той среде, жил её жизнью...

Хотелось, чтобы ты записал в этот дневник жизнь, которая протекла хотя бы до сегодняшнего дня...

Какая она была интересная. 12, кажется, декабря к нам вошли красные. Как будто перелом наступил, но по- том опять немец – аж до 8–10 января 1944 года.

Ты в это время ещё давал о себе известия. Потом немцев побили, и на ихней же земле отомстили им жестоко. Потом мир 9 мая 1945 года. Потом восстановительная пятилетка, действительно восстановительная! И так до сегодня.

Правда, материал очень интересный. И я надеюсь, что ты его когда-либо запишешь после моей заметки. Ещё много-много хочется писать, но всего не запишешь. Продолжу где-нибудь в другой раз.

Твой друг и брат Николай Артемович Полищук.

Был достойный Советский человек, тот, который писал этот дневник. Такие люди, как Иосиф Полищук, не сложили свое оружие в самые трудные минуты своей жизни, и они не умирают, а живут в сердцах всего человечества.

П. Коваленко. 25/IX – 1949 года [4].

***

До останніх записів слід зробити коментар. Звісно, не маю сумніву у щирості почуттів авторів цих рядків М. Поліщука – брата Й. Поліщука – та невідомого нам П. Коваленка. Проте виникають великі сумніви в тому, що вони показали цей щоденник комусь у партійних чи державних органах, бо те, що там написано про колгоспи, ставлення людей до радянської влади та мрії селян на початку війни, пов'язані з можливими реформами, розпуском колгоспів та отриманням землі у володіння (саме це обіцяли "визволителі"), було б розцінено офіційними органами як антирадянська пропаганда. Публікація щоденника стала можливою лише за часів незалежності України.

Цей щоденник справді є безцінним джерелом вивчення життя населення України під час окупації в економічній, соціальній, культурній та політичній сферах і дає можливість проаналізувати основні фатальні помилки гітлерівців, які, не поспішаючи виконувати обіцянок, поступово налаштували проти себе більшість українців та звели до мінімуму соціальну базу своєї влади, а також важливим матеріалом для здійснення психологічного аналізу поведінки людини в екстремальних ситуаціях.

Висновки. З позицій психологічного аналізу, порівнюючи два щоденники, слід зазначити, що війна по-різному впливала на людей, і це пов'язане не лише з гендерними, а ще й із іншими ментальними аспектами.

Ураховуючи досить широкий контекст і актуальність тематики ідентичностей та історичної пам'яті, щоденники, що збереглися, можуть лягти в основу перспективних історико-психологічних досліджень.

Список використаних джерел та література

1. Даценко В.В. Щоб пам'ятали. Кіровоградщина в роки Великої Вітчизняної війни (1941-1945): [історико-публіцистичний нарис] / В.В. Даценко. – Кіровоград : ТОВ "Імекс-ЛТД", 2009. – 320 с.
2. Дневник. Мысли. Детали (із щоденника Ольги, 1941-1944) / Передмова: Олена Бетлій, Катерина Діса, Юлія Кисла // Україна модерна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uamoderna.com/md/31-dnevnik/>.
3. Кіровоград у роки окупації: життя населення та окупантів (документи і спогади). Вид. 2-ге, випр., доп. / автор-укладач О. Жосан. – Кропивницький : Ексклюзив-Систем, 2020. – 560 с.
4. Книга Йосипа Поліщука (1940–1943) / [упоряд. О.В. Чуднов]. – [Вид. 2-е]. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2011. – 278 с.
5. Міжкультурний діалог. Т. 1: Ідентичність / Редкол. – К. : Дух і літера, 2009. – 464 с.
6. Павелків Р.В. Вікова психологія. Періодизація розвитку особистості за Е. Еріксоном [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/2008021537059/psihologiya/periodizatsiya_rozvitku_osobistosti_eeriksonom/.
7. Петренко І.Д. Нацистський окупаційний режим на Кіровоградщині 1941–1944 рр. – Кіровоград: Центрально-Українське видавництво, 2014. – 554 с.
8. ЦДАГО України, ф. 166, оп. 2, спр. 4
9. ЦДАГО України, ф. 166, оп. 2, спр. 108.

КРАЕЗНАВСТВО

Ганул А.М., м. Київ

Рання історія Новомиргорода в архівних документах 1747-1751 років

Документи, що висвітлюють ранній період історії Новомиргорода, який передував створенню Нової Сербії, розсосереджені по фондах архівних установ України та Росії. Серед вітчизняних архівосховищ це, передусім, матеріали Центрального державного історичного архіву України в м. Києві, а також частково Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. Представлені для оприлюднення документи стосуються заселення Задніпрських місць козацьким населенням (згодом "безуказним"), боротьби реєстрових команд лівобережного козацтва в районі Новомиргорода з гайдамаками, призначення священників на церковну службу, історії будівництва та отримання дозволу на освячення першого храму майбутнього міста – церкви Різдва Богородиці (більшість матеріалів добірки), окремих сторін господарського життя першопоселенців тощо.

Після прибуття сербських переселенців переважна частина згаданих у документах жителів Новомиргородської слободи з осені 1753 року перейшла за південну межу Новосербського поселення і оселилася в новозаснованій слободі Плетеній Ташилик. Сюди ж перейшов і вікарій новомиргородської церкви Яків Суперфіянович, якому вже 9 липня 1754 року була видана усиновлювальна грамота до приходу закладеної тут Миколаївської церкви (ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1020, спр. 2562, арк. 254 зв.). Щодо залишеної в Новомиргородському шанці Різдва-Богородицької церкви, остання, до введення в дію на початку 1770-х років новозакладеного тут, у межах зведеного земляного укріплення, кам'яного Миколаївського храму, слугувала соборною цервою для округи гусарського Хорватового, а з 1764-го – Чорного гусарського полку (протопоп – протоієрей Петро Булич) і проіснувала як купецька церква до 1821 року, коли Новомиргород було передано до складу військових поселень.

1. Витяг з чолобитної полковника Миргородського полку Василя Капніста зі вказівкою на заселення Задніпрських місць обивателями Миргородського полку та проханням зачислити Задніпрські місця до Миргородського полку, а також збудувати в них укріплення (Миргород, 22 жовтня 1746-го/1747 рік)

[...] находящиеся от Цыбулева до Архангельска по над речками Высью и Синюхою в границе Ея Императорского Величества (как по учиненному им обще с инженер подполковником Дебоскетом секретному ланткарту известно) места разстоянием во 100 верст ныне состоят впусе. Ибо хотя выходящие тамо в разных пристойных местах селится и желают, уже на урочище названном Новый Миргород и начали было селится, токмо по сим предписанным Правительствующего Сената указом он, полковник, не допустил и требует, не повеленно ль будет во объявленных местах от Цыбулева до Архангельска по речкам Высе и Синюхе в границе Ея Императорского Величества поселения людей, понеже как и вышепоказано, выходящие тамо селища весьма желают, заводить позволить, чтоб от Цыбулева до Архангельска коммуникацию иметь можно было людскими жильями. Також в местечках Архангельском и Цыбулеве определить настоящих сотников, и отом требует милостивого разсмотрения и определения [...]

ІР НБУВ, ф. 1 (63), спр. 59344, арк. 199 і зв.

2. Витяг з журналу реєстрації вхідних справ Гадяцького, Миргородського та Полтавського полків Київської єпархії 1748 року (Київ, 7 лютого 1748 року)

№ 7. Доношение от атамана Новомиргородского Давида Звенигородского с прошением о позволении в новой слободке, Миргороде называемой, иерею Андрею Дионисову, векарию местечка Еремеевки, Борзановщенку требы христианские обывателям подавать.

[Рішення:] Послан указ к протопопу Лубенскому Иоанну о учинении справки об оном иерею по приговору духовной консистории.

ЦДІАК України, ф. 990, оп. 2, спр. 10, арк. 2.

3. Донесення жителів слобідки Новий Миргород в Цибулівську сотенну канцелярію про відстрочення часу переселення до Чорного лісу (Новомиргород, 10 жовтня 1749 року)

В № 127. Подано октябрю 10 дня 1749 году, записав доложити

В сотенную Цибулевскую канцелярию

Покорнейшее доношение

Понеже мы, нижайшие, поселением в неналежащем и запрещенном месте слободки Новом Миргороде находимся, отколь по силе высочайших Правительствующаго Сената указов велено нас перевести и поселить ниже Чорного леса, для того прошлого 748 году в октябре месяце с полковой Миргородской канцелярии сотник власовский Майборода и канцелярист Дуброва для перевода нас, нижайших, с показанной слободки, были присланы. И что в то время за съедением саранчею хлеба в крайней нужде находимся непереговорены, а о переходе нам з объявленной слободки ниже Чорного леса нынешнего 749 года в минувшем марте месяце данною им, сотнику Майбороде и канцеляристу Дуброве, подпискою обязались, но за бывшею тогда в хлебе всекрайнейшею скудостью, и за неотнятием имеющегося засеянного в поле хлеба не перейшли. А минувшого лета, обороняя от саранчи находившейся в поле хлеб, тож не перейшли. Ныне же, хотя с поля хлеб уже и снят, точию еще не вымолочен, також для скота сена заготовлено, и как оной хлеб невымолоченной и сено оставя перейти, то показанной хлеб и сено может тамо пропасть, и с того последует немалая обида. Того ради о вышщеписанном в сотенную Цибулевскую канцелярию представляя, покорнейше просим переходом с помянутой слободки Нового Миргорода для поселения ниже Чорного леса для вышщеписанных резонов отсрочить будущего 750 году до априля месяца. А в том априле месяце первых чисел неотменно как мы, нижайшие, так и протчие той слободы жители, все до единого, со всеми своими семьями и пожитками добровольно имеем перейти и поселиться ниже Чорного леса, где кто пожелает.

О сем доносят жители слободки Нового Миргорода: Андрей Темный, Грицко Церин, Семен Радков, Нестор Стадник, Микита Мадуза, Сергей Сосна, Роман Антоненко, Павло Шутенко да Игнат Завалей. И вместо их, неграмотных, по их прошению и за себе оной же слободки житель Алексей Таран подписался.

Октябрю 10 дня 1749 году

ЦДІАК України, ф. 64, оп. 1, спр. 447, арк. 1 і зв.

Примітка: Вочевидь із-за зміни ситуації більше це питання не порушувалося, а за наступний 1750 рік маємо уже документи дещо іншого змісту.

4. Рапорт секунд-майора Данила Веригіна головному комісару Київської прикордонної комісії з Річчю Посполитою Авраму Миронову про захоплення гайдамаків біля Новомиргорода (Трисяги, 23 серпня 1750 року)

Высокородному господину

высокопочтенному господину полковнику и пограничной камиссии главному комисару Авраму Петровичу Миронову

Покорный репорт

Сего августа под 21 число в третьем часу ночи, при местечке Новом Миргороде, Трисяги тож, поймано мною, едущим из Польши, гойдомак деветнатцать человек, из которых одним в допросе показал сумнительно, которья ево вопросныя речи при сем для рассмотрения к вашему высокородию посылаю. А их всех по силе мне данной инструкции отправил для лутчего над ними к содержанию кораула в село Крюково в ведения господина моеора Немцова. О чем вашего высокородия покорно репортую

Секунд маор Данила Веригин

Августа 23 дня

1750 году

ис Трисяги

ЦДІАК України, ф. 59, оп. 1, спр. 1805, арк. 30.

5. Рапорт секунд-майора Данила Веригіна Київському генерал-губернатору Михайлу Леонтєву про сутичку з гайдамаками біля Новомиргорода (24 серпня 1750 року)

Высокородному господину,
высокопревосходительному господину генерал аншефу, коволеру и Киевской губерни генерал губернатору Михайлу Ивановичю Леонтєву

Покорный репорт

По силе полученной мною от вашего высокопревосходительства инструкции по поимку, при местечке Новом Миргороде сего августа под дватцать первое число в третьем часу ночи поймано запорожцов девятнадцать человек, а один в противность их до смерти убит, о которых учиня вопросныя их речи, при сем к вашему высокопревосходительству с покорностию моею подношу. А их под крепким кораулом с нарочным афицером в село Крюково в ведение господина маеора Немцова отправил, у которых при поимке взято лошадей шеснатцать, а протчих бежавшия с собою увели, которых запорожцов начным временем и за темнотою сыскать было невозможно. А куда оных лошадей отпровлять, или при команде содержать, покорнейше прошу вашего высокопревосходительства предложением не оставить, о чем вашего высокопревосходительства покорно репортую. А что впредь происходит будет, вашего высокопревосходительства почасту репортовать с покорностию моею долженствую.

А каковы при поимке гойдомак взяты лошади учиня опись, каковы в шерсть, в леты и приметы, и мерою при репорте сем к вашему высокопревосходительству с покорностию моею посылаю

Секунд маэор Данила Веригин

Августа 24 дня 1750 году
Новой Миргород, Трясяги тож

ЦДІАК України, ф. 59, оп. 1, спр. 1805, арк. 3 і зв.

6. Рапорт полковника Аврама Миронова в канцелярію Київського генерал-губернаторства про захоплення гайдамаків біля Новомиргорода (Архангельськ, 25 серпня 1750 року)

В Киевскую генерал губернаменскую канцелярию

От полковника Аврама Миронова

Репорт

Обретающейся в здешних заднепрских местах у сыску и поимки гайдамак лантмилицкого корпуса секунд маэор Веригин сего августа 25 числа прислал ко мне репорт, которым репортует, что изымано им гайдамаков девятнадцать человек, и с которых де Гавриило Ситко в допросе показал нечто сумнительно, и при том с тех ево допросных речей сообщил копию. И оной ево, Веригина, репорт з допросными речми оригинальные для разсмотрения в Киевскую генерал губернаменскую канцелярию при сем сообщаю

Полковник Аврам Миронов

Августа 25 дня 1750 году
Архангельск

ЦДІАК України, ф. 59, оп. 1, спр. 1805, арк. 29.

7. Повідомлення новомиргородських мешканців на чолі з отаманом Григорієм Антоненком про вибір ними ієрея Максима Данилова настоятелем майбутньої церкви (Новомиргород, 17 березня 1751 року)

1751 года марта 17 дня. Мы, ниже именно подписавшия, малоросийсаго Миргородсаго полку новопоселенных заднепрских мест, сотне Архангелгородской жители и козаки слободы Нового Миргорода, по общему нашему совету и уговору, вольными голосами зобрали себе в нашу парафию Нов Миргород настоятелем чесного отца Максима Данилиевича, и он, иерей Максим, добраго состояния. И то мы, уведавши его честное состояние, о принятии нам в Нов Миргород настоятелем за подписанием имен наших, дали ему, отцу Максиму, сей выбор, в том и подписуемось:

Атаман Григорий Антоненко
Ктитор Лукьян Лукьяненко
Костантин Колачник
Леонтий Мочульный

Нестер Стадник
Андрей Швец
Стефан Зозуленко
Кондрат Панасенко

Иван Коваль
 Роман Антоненко
 Алексей Голубь
 Василь Боговик
 Гордей Горло
 Гарасим Солох
 Василь Губский
 Емелиян Кравец
 Еремей Заика
 Василь Верша
 Сергей Сосна
 Игнат Завалей
 Роман Ташлыцкий
 Василь Мяккий
 Корней Артюх
 Павел Шутенко

Антон Позывай Батько
 Алексей Таран
 Семен Грель
 Иван Куцоконь
 Василь Вовчаренко
 Микита Крип
 Максим Слинько
 Гаврило Шепеленко
 Алексей Лебединец
 Василь Хищенко
 Филип Бондарь
 Григорий Боровый
 Михайло Кудра
 Роман Гужва
 Семен Радков зять
 Федор Ведмедь

К сему выбору, вместо вышъ писанных козаков и обывателей новомиргородских неграмотных, по их прошению козак сотни Цибулевской Василий Скиртовский руку приложил.

ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1020, спр. 1820, арк. 55 і зв., 64.

8. Донесення Криловського протопопа Симеона Петрова Київському митрополиту Тимофію Щербацькому з приводу будівництва церкви Різдва Богородиці в Новому Миргороді та призначення туди ієреєм Максима Данилова (Крилов, 18 червня 1751 року)

1751 года июня 18

Великому Господину, Ясне в Богу Преосвященнейшому Киру Тимофею Щербацькому, архиепископу, митрополиту Киевскому, Галицкому и Малыя России

Всенижайшее доношение

Писали ко мне правящий в Архангельском за командира значковый полку Лубенского товариш Яков Самусь, да новопоселившейся слободки Нового Миргорода жители, объявляя, что незносная имеется им нужда за неимением в той слободке церкви Божественной, и для преподавания в требах христианских настоящего иерея, за тем, яко до правильных иереев им, обывателям, ездить, а именно в Цибулев 70, а в Петровский Остров более 30 верстей тяжесть следует, и многие без приобщения тайн Божественных, а новорожденные младенцы без крещения святого умирают. В пост же Святой Четырдесятницы многие ж пешие люде там живущие по разных местах, убягая в Польскую область, яко поблизости, и в монастыре Лебединском тайн Божественных приобщаются, иные же нерадивые того святого дара и лишаются. И просили те объявленные обыватели о представление к Вашему Ясне в Богу Преосвященству, яко они всеобще намеривают за Божию помощию аще получать архипастырское благословение, в той слободке Новом Миргороде соорудить церковь деревяную во имя Рождества Пресвятыя Богородицы небольшим коштом на свободной земле, где уже обретается жилых дворов 40, а в них мужеска пола душ 185, женска 178, и надежно, что с Польще еще к поселению многие люде перейдут. На которую намеренную церковь удобного дерева заготовили и поисправили до трохсот бервен, ии к деланию готовых денег сами зложили до 30 рублей. А выпросили у христороубцов 50 рублей, где и еще в Сече и в Гарду многие обещали дать тогда, когда Божие и архипастырское благословение к сооружению Божественной церкви получат. Избрали же себе за духовнаго отца вышедшого с Польской области иерея Максима Данилова, который при доношении моем сего 751 года в феврале месяце для проискательной грамматы являлся у Вашего Ясне в Богу Преосвященства, и получил граммату, якую при сем нижайше и сообщаю. В верности же службы Ея Императорскому Величеству, великой государыне, императрице Елисавете Петровне, самодержице всероссийской, також и определенному от Ея Императорского Величества всероссийскаго императорскаго престола наследнику, благоверному государю, великому князю Петру Феодоровичу он, иерей Максим, в указных присягах был в катедре киевомитрополитанской, в церкви Святой Софии. И о присяги же сведительство, данное ему, иерею Максиму, от сотенной Цибулевской старшины в канцелярии Вашего Ясне в Богу Преосвященства, при деле з ставленною грамматою оставленно. Где и о

рукоположении его во иерея какого года, месяца и в кого именно хиротонисан, как в граммате, так и в доношении моем ясно описанно. Кой иерей Максим имеет в себе на первый час самонужнейшие книги, аппараты, сосуды, ценовые и протчое. В дополнение же в сооружении иконостаса, сосудов, аппарат, церковных книг, колокольне колоколов, и иных и малейших подлежащих к церкви Божией потребностей, оны, обывателе села Новаго Миргорода, подпискою обязались налично поставити до сооружения церкви. Да и сам он, иерей, по старательству своему /: как уже и видимо оказалось, яко с ктиторм Лукияном Грелем у запорожских казаков в Сече и в Гарду пятьдесят рублей денег к сооружению церковному спросил:/ иметимет неусыпное попечение. Ему же, иерею Максиму, також и церковнослужителям, от них Новой слободки Миргорода от обывателей, за силу высокомонарших указов, определение на чем жить учиненно. Оное и от значкового товариша, кой правит в Архангельску за сотника к Вашему Ясне в Богу Преосвященству особливое доношение, и от мирян желательный выбор в рассмотрение нижайше сообщаю. А понеже оная слободка Новый Миргород обретается в ведомстве моем, того ради всенижайше прошу Вашего Ясне в Богу Преосвященства, отца и архипастыра моего, ради показанных нужд на заложение церкви во имя Рождества Пресвятыя Богородицы в село Новый Миргород преподать архипастырское благословение. А иерея Максима Данилова к оному храму утвердить усыновительною грамотою за целого настоятеля, ибо когда он, иерей, получит милость архипастырскую в преподавании треб христианских тамошним обывателям, показоватимет себе к сооружению церкви тщаливейшим, и помянутым обывателям не следоватимет больше нужд. О сем Вашему Ясне в Богу преосвященству, архипастыру моему, усугубив смиренное прошение, вручаю себе в милостивое архипастырское призрение и ишу всегда благословения.

Вашему Ясне в Богу Преосвященству
о сем донося просит всенижайший слуга,
Криловский протопоп Симеон Петров

1751 года июня 6 дня

№ 83

14 листов писанных, 1751 год

ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1020, спр. 1820, арк. 52-53.

9. Донесення значкового товариша Лубенського полку, архангелгородського сотника Якова Самуся Київському митрополиту Тимофію Щербацькому з приводу будівництва церкви в Новому Миргороді (24 травня 1751 року)

Ясне в Бозе Высокопреосвященнейшому господину архиепископу, митрополиту Киевскому, Галицкому и Малыя России

Всенижайшее доношение

Сего 1751 году мая 24 дня вся новомиргородская громада доносили мне, что они желают, яко в новоселеной слободе заднепрском месте, которая надлежит в дачу к крепости архангелгородской, строения Божественной церкви не имеется, построить, и священника себе с проискательною, данною ему от Вашего Ясне в Бозе Высокопреосвященства грамотою, отца Максима Данилиева избрали. Того ради Вашему Высокопреосвященству доношу и всенижайше прошу, строение оной церкви в объявленной слободе архипастырским своим благословением и милостивым рассмотрением, дабы тамошние жители за неимением церкви и священника, яко в далеком оная слобода от жилей, где церкви имеются, расстоянии находится, не оставить. И выборы за их руками, при сем моем нижайшом доношении Вашему архипастырскому благословию сообщается

в Архангелгороде за командира правящий
значковый полку Лубенского товариш Яков Самусь

1751 году мая 24 дня

Архангелгород

ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1020, спр. 1820, арк. 56 і зв.

10. Вибір новомиргородських мешканців на чолі з отаманом Григорієм Церою з приводу будівництва церкви Різдва Богородиці в Новому Миргороді та визначення руги для священника (Новомиргород, 24 травня 1751 року)

Выбор

Тысяча семсот пятьдесят первого году, мая двадцать четвертого дня. Понеже в заднепрском месте, слободе Новом Миргороде, строения церкви не имеется, отныне со общего нашего всей громады

согласия, желаем церковь деревянную строить на государевой земле, посеред слободки Нова Миргорода, на имя Рождество Богоматере. На которое строение и деревья выготовленна, и священник с проискательною, данною ему от Вашего в Бозе высокопреосвященства, грамотою, отец Максим Данилиев нами, низжайшими, избран. И ему же, священнику, отцу Максиму, в довольствие за ведомом командира нашего, Якова Самуся, от нас определенно байрак прозываемой Парпурин, и на сеножать кут над речкою Высю, повыше байрака Коробчиного. Понеже пахатное здесь вольное, сорокоуст по четыре рубля, субботник пятьдесят копеек, погребение десять копеек, венчание двадцать копеек, крещение пять копеек, а прочее доходы како и везде водится. Церковным служителям, дячку от сорокоуста восемьдесят копеек, от субботника десять копеек, от погребения четыре копейки, от венчания шесть копеек, от подыма прихожан по четыре копейки. Паламару от сорокоуста сорок копеек, от субботника пять копеек, от погребения две копейки, от венчания две копейки. Свечи же, ладан, книги, сосуды церковные, священнослужительская и олтарная одеяние, иконостас, колокольни и колоколы от нас, ниже подписавшихся, сооружено быть имеем. Прихожан же к оной новостроенной церкви ныне имеется сорок дворов, и впредь оную церковь в обетшалости подчинить можем.

Атаман Новомиргородский Грицко Цера

Жители:

Василь Боговик
 Андрей Темный
 Кондрат Панасенко
 Лукьян Грель
 Сергей Сосна
 Костя Калачник
 Василь Вевчаренко
 Нестор Стадник
 Василь Мякий
 Иван Куцоконь
 Семен Радков
 Ярема Заика
 Гарасим Шолох

Михайло Кудренко
 Антон Позывай Батько
 Леско Завалеенко
 Микита Мадуга
 Олекса Волощенко
 Федор Ведмедь
 Павло Шутенко
 Роман Вербовый
 Грицко Олешко
 Василь Губский
 Мартын Бондарь
 Василь Слынько
 Левко Мачульный

А вместо их, неграмотных, по их прошению сотенной Архангелогородской канцелярии канцелярист Юрий Костантинов руку приложил.

Сим определением я, ниже подписавшийся, доволен буду, и од их нечего больш не домагатимусь. В том и подписал, иерей Максим Данилов слободки Нового Миргорода

ЦДІАК України, Ф. 127, оп. 1020, спр. 1820, арк. 54 і зв., 65 і зв.

11. Донесення ієрея Максима Данилова до Київського митрополита Тимофія Щербацького з проханням щодо освячення у Новому Мргороді церкви Різдва Богородиці та видачі до неї антими́нса (Крилов, 19 червня 1751 року)

1751 года июня 19, записав сообщить к делу, учинить по помете архипастырской

Великому господину, Ясне в Богу Преосвященнейшему Кирь Тимофею Щербацкому, архиепископу, митрополиту Киевскому, Галицкому и Малыя России

Всенижайшее доношение

Понеже село Новый Миргород, в котором за благословением Вашего Ясне в Богу Преосвященства намерены тамошнии обыватели церковь во имя Рождества Пресвятыя Богородицы сооружить, оно же село от Киева в разстоянии немалом состоит, к тому ж и за рубежом и без выдержания карантина произдить крайне невозможно. Того ради Вашего Ясне в Богу Преосвященства рабски молю, ради выш прописанных нужд оную церковь по совершенном окончании и по украшении церковным благолепием повелеть освятить, и антими́нс ныне выдать кому надлежит повелеть.

О сем донося просит Вашего Ясне в Богу преосвященства всенижайший раб иерей Максим Данилов

1751 года июня 19 дня

Дать на освящение грамоту и святый антими́нс

ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1020, спр. 1820, арк. 58.

12. Грамота Київського митрополита Тимофія Щербацького про призначення ієрея Максима Данилова настоятелем та дозвіл на закладення в Новому Миргороді церкви Різдва Богородиці (Київ, 20 червня 1751 року)

По титуле архиерейской

Всечестному протопопу Криловскому Симеону

Божия благости, настоящего 751 года июня 18 дня, присланным к нам, пастыреве, всечестность твоя доношением представил, что писали де с. т. правящий в Архангельске за командира значковый полку Лубенского товарищ Яков Самусь, да новопоселившейся слободки Нового Миргорода жители, объявляя, что незносная имеется им нужда за неимением в той слободке церкви Божественной, и для преподавания в требах христианских настоящего иерея, за тем, яко де до правильных иереев им, обывателям, ездить, а именно в Цибулев 70, а в Петровский Остров более 30 верстей тяжесть следует, и многие без приобщения тайн Божественных, а новорожденные младенцы без крещения святого умирают. В пост де же Святой Четырдесятницы многие ж пешие люде там живущие по разных местах, убегая в Польскую область, яко поблизости, и в монастыре Лебединском тайн Божественных приобщаются, иные же де нерадивые того святого дара и лишаются. И просили те обыватели о представлении о том к нам, яко они всеобще намеревают за Божию помощь в той слободке Новом Миргороде соорудить церковь деревяную во имя Рождества Пресвятыя Богородицы небольшим коштом на свободной земле, где уже обретается жилых дворов 40, а в них мужеска пола душ 185, а женска 178, на которую намеренную церковь удобного дерева заготовили и поисправили до трохсот бервен, ии к деланию готовых денег сами сложили до 30 рублей. А выпросили у христоролюбцов 50 рублей, и еще де в Сече и в Гарду многие обещали дать тогда, когда наше благословение к сооружению Божественной церкви получат. Избрали же себе за духовнаго отца вышедшого с Польской области иерея Максима Данилова, который имеет у себе от нас проискательную в епархии нашей места грамату. ~~Кой-де~~ И он де, иерей Максим, имеет в себе на первый час самонужнейшие книги, аппараты, сосуды, ценовые и протчое. В дополнение же в сооружении иконостаса, сосудов, аппарат, церковных книг, колокольне колоколов, и иных и малейших подлежащих к церкви Божией потребностей, оны, обыватели села Нового Миргорода, подпискою обовязались налично поставить до сооружения церкви, о чем к нам ~~бунчуковому~~ значкового товарища доношение сообщил с прошением на заложение, состроение, а по состроении на освящение нашего пастырсаго благословительного указа, и о выдачи святого антими́нса. По которому с. т. прошению мы, пастырь, ради выш прописанных резонов в оной слободке Новом Миргороде вновь церковь во имя Рождества Пресвятыя Богородицы на удобном месте заложить, и изрядным маниером строить, архиерейско благословляем. А когда она церковь состроена и святыми иконами и протчим церковным благолепием украшена, в ней престол в указную меру поставлен будет, також сосуды церковные, одеяния, яко то на престол и жертвенная катапетасма и священнослужительская облачения, ризы, аэпитралы, параквицы, покровцы, настилы скос и чашу, книги до круга церковнаго надлежащие, колокольня и колоколы, все приличествующее ко священнослужению изготовится, то всечестности твоей оную церковь по чиноположению церковному освятить, в ней священнодействовать дозволить, к которой церкви для священнослужения и Божественной луторгии и святой антими́нс от нас посылается.

1751 года юня 20 дня

№ 755

ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1020, спр. 1820, арк. 59 і зв., 63. Відпуск.

13. Грамота ієрею Максиму Данилову від Київського митрополита Тимофія Щербацького на збір пожертвувань на церкву в Січі Зопорозькій (Київ, 24 червня 1751 року)

Божиею милостию

Тимофей Щербацкий, православный архиепископ, митрополит Киевский, Галицкий и Малья России Всем чтущим и слышащим сие наше писание, православно восточныя грекороссийския церкви паствы нашея, благопослушным и истинным так духовного, яко и мирского звания, сыном люблящим благолепие и созидание храмов Божиих, а особливо его вельможности господину атаману кошовому славного Войска Сечового Низового Запорожского благодать, милость, мир от Бога Отца, Христа Иисуса, Господа нашего, да будет пастырскими нашими молитвами желая известно, чиним. Настоящаго 751 года юня 19 дня, поданным нам, пастыреви, иерей Максим

Данилов доношением представил, жители де села Нового Миргорода намерены в оном селе вновь церковь за благословением нашим во имя Рождества Пресвятыя Богородицы соорудить, на которую де и удобнаго дерева приуготовили, и для сооружения от христоролюбцов денег 50 рублей испросили. И еще де когда от нас благословение к сооружению оной церкви получают, то многие в Сечи и в Гарду козаки обещали тогда даток учинить. А яко де без благословения нашего оной милостыни благословительнаго наше указа и мы, пастырь, по вышь писанному его, иерея Максима, прошению, ему, иерею Максиму, на означенную села Нового Миргорода имеющуюсь вновь строиться церковь (на постройку которой и грамота уже от нас выдана), и спрашивать в Сечи и в Гарду милостыни чрез еден год позволили, и во уверение того сие писание за рукою архиерейскою, и книга зашнурная для записки в ней доброхотнаго подаяния и христоролюбивых дателей имен, ради всегдашнего в оной церкви поминовения при печатех катедральных выданы. В котором испрошении милостыни ему, иерею, будучему поступать смиренно, обходительно, без и малейшаго людям соблазна и наприкрения. По прошествии же вышь означенного времени ему, иерею, сие наше писание и книгу с показанием, сколько он, иерей, испросит денег, и с них куда, сколько и на что именно здержано, в катедру нашу при доношении представить. Також в высокаторжественные дни ему, иерею, священнослужение иметь, и указные по табели церемонии, где в пути наспеют. А викторияльные в воскресные паннихиды же помесячно в церквах за позволением тех церквей иереев отправлять без упущения. З катедрны нашей нашей митрополитанской Киевской,

1751 года юня 24 дня

№ 170

ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1020, спр. 1820, арк. 61 і зв. Відтиск.

14. Донесення іерея Іоанна Ігнатієва Київському митрополиту Тимофію Щербацькому з проханням надати дозвіл на пошук вакантного місця в Криловській протопопії у зв'язку з призначенням священника в село Новий Миргород (Київ, 6 липня 1751 року)

№ 146. 1751 года июля 6. Записав написать о сем указ к протопопу Криловскому

Великому господину Ясне в Богу Преосвященнейшому Киру Тимофею Щербацькому, всеию милостию православному архиепископу, митрополиту Киевскому, Галицкому и Малой России

Всепокорнейшее доношение

По данной мне, нижайшому, прошлого 1748 года вашего Ясне в Богу Преосвященства высоковажной для проискания места грамоте, проискал был я, нижайший, с немалым трудом место полку Миргородского сотне Архангелогородской в новых государевых слободах, в новопоселенном селе, названном Новый Миргород. И по согласному всех того села обывателей изволению и за ведомом превелебного отца протопопа Криловского на каком мне основании жить, взяли у них контракт, который при всенижайшом моем доношении в прошедшом 1750 году вашему Ясне в Богу Преосвященству представлял, прося высокомилостивого архипастырского на оную слободу усыновления. На которое мое доношение тогда ж получил словесную от бывшего Ясне в Богу Преосвященства резолюцию, что будь оная слобода совершенно угрунтуется и никакого ей за близость границы згону не последует, то просить бы мне в отца протопопа Криловского презентов и прибыть в катедру вашего Ясне в Богу Преосвященства за благословением на фундамент в тамошней слободе храма. Однако я за приключившейся мне крайною болезнию и по сие время к вашему Ясне в Богу Преосвященству не мог явиться, и во время тоей моей болезни иерей из Польской области захожий Максим Данилов з проискательною от вашего Ясне в Богу Преосвященства грамотою в оную слободу прибыл, и з жителями оной слободы уговорясь, благословение вашего Ясне в Богу Преосвященства на оную слободу получил. А я, нижайший, чрез тое прихода онаго вовсе безнадежен, и чрез три уже года не священнослужительствовал. Того ради, павши под преповажные вашего Ясне в Богу Преосвященства высокомилостивого архипастыра моего ноги, всепокорнейше прошу мене, нижайшого, помиловать, дать позволение до проискания иного какого места вакансового в местечку Архангелгороде просить, и также случится в протопопии Криловской пользы ради душевной и вседневного пропитания священнодействовать. О якую архипастырскую милость и паки всепокорнейше прошу Вашего Ясне в Богу преосвященства высокомилостиво отца и архипастыра моего, всепокорнейший раб и богомолец

Иерей Иоан Игнатиев вакансовый

ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1024, спр. 632, арк. 50 і зв.

Собчук О.В., м. Кропивницький

Етнографічні замітки з Новомиргородщини на сторінках Єлисаветградського вісника за 1890 та 1891 роки

У пропонованій публікації в цілісному вигляді відтворюються етнографічні замітки, які були надруковані на сторінках першого періодичного повітового видання Російської імперії - першої у Єлисаветграді приватної газети "Єлисаветградский вестник" (1874-1894, редактор – М. Хороманський). На сторінках цього видання розміщували свої матеріали такі відомі діячі як В. Ястребов, О. Марков, Я. Гордін, І. Тобілевич.

Переглядаючи наявні номери Єлисаветградського вісника у фондах Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, нашу увагу привернули дві публікації з етнографічної тематики у випусках газети за 1890 та 1891 роки, а точніше, їх авторство. Так, замітка у № 141 газети від 1 липня 1890 року містить інформацію про обряд хрещення в Новомиргороді й підписана криптонімом "R. S.", стаття у № 23 за 27 січня 1891 року знайомить читачів із особливостями сватання в селі Каніж неподалік того ж Новомиргорода і підписана "Наблюдатель", авторами яких, скоріше всього, були кореспонденти В. Ястребова, одного із відомих етнографів Центральної та Південної України, який, вочевидь, і посприяв їх розміщенню на сторінках газети.

Відомо, що після розміщення у 1889 році у Збірнику Херсонського земства спеціальної Програми з етнографії²⁵⁹, до складання якої долучався все той же Ястребов, у 1890-х роках суттєво зросла зацікавленість етнографічними дослідженнями на території краю. Через створену ним спеціальну кореспондентську мережу, до якої долучалися представники духовенства, вчителі, учні та студенти, місцева інтелігенція активно збирає, записує та публікує зібрані матеріали. Значну частину з них включають опубліковані В. Ястребовим матеріали з етнографії, зібрані на території Єлисаветградського та Олександрійського повітів Херсонської губернії²⁶⁰, але вочевидь, що не всі і далеко не в повному обсязі. Певним підтвердженням цьому і можуть бути розміщені на сторінках Єлисаветградського вісника етнографічні замітки, щодо яких безпосередньо у "Матеріалах..." можна відшукати лише близькі за змістом та інформаційним наповненням згадки.

Щодо встановлення прізвищ авторів заміток, то на сьогоднішній день відомо до 50 кореспондентів, з якими співпрацював В. Ястребов. Із Новомиргородщини до таких належали: Арнаутов, Бринза, Гавриленко і Римський. Про весільні обряди найбільше писав Римський, про що Ястребов зазначав у листі від 6 серпня 1895 року до Ф. Вовка.

Тексти заміток передано сучасним науково-критичним методом з передачею україномовних фраз літерами відповідного алфавіту, розкриттям застосованих словоскорочень та максимальним збереженням тогочасної стилістики.

Крестьбинные обычаи малоросов в Новомиргороде Херсонской губернии

После того, как ребенок родится, бабка отправляется к батюшке "за молитвою" и священник назначает время когда должны явиться к нему крестить. Перед отправлением кумовьев к священнику, бабка в присутствии кума и кумы простеляет пред образами "кожух", "щоб дитина була багата", ложит на него новорожденного и кумовья должны накрест с двух сторон "кожуха" его поднять три раза, то подымая, то опуская. Когда кума берет новорожденного, она бросает деньги, что делает также и кум – это означает "выкуп". Затем кумовья с ребенком и бабкой отправляются к священнику на дом, где и происходит крещение новорожденного. Приносят они с собой батюшке хлеб. После совершения таинства священного крещения, отправляется в дом родителей новорожденного. Придя в дом родителей ребенка, кума дает дитя матери, приговаривая: "взяли у

²⁵⁹ Опыт программы для этнографического изучения Херсонской губернии // Сборник Херсонского земства. – 1889, № 3, с. 68-75. Авторство укладача етнографічної програми у збірнику не зазначене. Але супровідний текст до відповідної програми збору відомостей для укладання археологічної карти губернії, розміщений у наступному випуску цього ж збірника (В. Ястребов. Об археологической карте Херсонской губернии // Сборник Херсонского земства. – 1889, № 4, с. 64-67) дає всі підстави припустити, що до укладання етнографічної програми також долучався В. Ястребов, супровідний текст якого з суто технічних причин міг залишитися не опублікованим.

²⁶⁰ Матеріали по етнографії Новоросійського краю, зібрані в Єлисаветградском и Александрійском уездах Херсонской губернии В.Н. Ястребовым. – Одесса, 1894.

вас нехрещене, а принесли вам хрещене". В это время к родителям собрались уже все родственники, приятели и соседи, для празднования "хрестын". Все гости приходят с хлебом, ко который им не обменивается, как это бывает в других случаях, напр., когда приходят в гости, и приносят деньги, – этим выражается желание новорожденному быть "багатым". Затем начинается угощение. После угощения, бабка подносит всем присутствующим "квітку" с стаканом "варенухи" (из сушеных плодов) или же вина. Каждый выпивает "варенуху", а "квітку" берет себе, кладя на тарелку бабке, кто 1 копейку, кто 2, а кто и 5 копеек – смотря по состоянию – это составляет, так называемый, "бабин дохід". Когда таким образом все гости получают "по квітці", бабка выступает пред гостями "с квіткою" больших размеров. Если ребенок мужского пола, то при этой "квітці" находится "баміг", что означает пожелание новорожденному быть "погоньчем", а если родилась девочка, то при "квітці" находится "кужель" с прядивом и веретено, что означает пожелание родителям новорожденной скорее видеть в ней помощь, а именно *пряху*. Бабка подносит эту "квітку" гостям для оценки и во сколько ее оценят, столько должен отец новорожденного заплатить бабке за восприемнические хлопоты. Затем гости расходятся по домам, а на другой день снова собираются, на так называемые "похрестыны". На другой день все бывшие в первый день приходят и начинается "складка", то есть каждый из гостей дает деньги на пол квартиры или на квартиру водки. Когда водка, купленная в складчину вся выпита, то мужчины впрягаются в повозку, убранный зеленую, садят в нее бабку и везут в шинок. Бабка погоняет их чемнибудь зеленым, вместо кнута. В трактире пьянствуют долго. Зеленая, которой была украшена повозка, употребляется для купания ребенка.

На третий день все присутствующие в первые два дня снова собираются для празднования так называемых "третин": "Третини, щоб не били на улиці нашої дитини". В этот раз гостей подчуют родители ребенка на свой счет. Этим заканчиваются крестьбинные обычаи города Новомиргорода.

R. S.

Наука, література, мистецтво // Елисаветградський вестник. – 1890, № 141 (воскресенье, 1-го июля).

Сватанье в Елисаветградском уезде.

ЭТНОГРАФИЧЕСКАЯ ЗАМЕТКА

Село Каниж, Панчевской волости, Елисаветградского уезда. В № 12 "Елисаветградского Вестника", корреспондент из Новоукраинки, описывая случай переуступки невесты одним женихом другому, спрашивает: практикуется ли и в других деревнях подобная уступка невесты?

Проживая в районе Панчевской волости 7-й год, я так привык к картинкам, какую описывал корреспондент из Новоукраинки, что считал однажды это за обыкновенное распространенное явление. Однако, я впоследствии убедился, что обычаем переуступки невесты не составляет повсеместного явления и крестьяне не везде смотрят на такие случаи одобрительно. Таким образом переуступка невесты санкционируется народным обычаем только в некоторых селах.

В Панчеве и Каниже эти явления обыденны и завоевали себе право гражданства. Живут в этих селах молдаване и малороссы. Здесь такая свобода нравов, что из 10 браков бывает только 3 брака таких, какие по народному понятию должны быть между "порядочными" крестьянами, то есть браки, совершенные с общего согласия, как молодых людей, так и их родственников, а то – или девица идет к молодому парню на печь, и судом заставляют жениться, или парень крадет девушку. Таким образом сватовством этих сел, если его разсматривать по обстановке, при которой оно совершается, можно разделить на 3 категории: к 1-й и самой распространенной, заимствованной малороссами от молдаван, относится сватанье при помощи "дуты ципуптер" или "іди на піч". Заключается этот обычай в следующем: почти каждая девушка имеет "гуляку", то есть парня, который за ней ухаживает, и если их "гулянья" зайдут слишком далеко, так что плоды гуляний станут заметны для родных девушки, то я ее родные дают ей хлеб соль и отправляют к ее парню со словами: "дуты куптер", а малороссы говорят "іди на піч". Конечно, девица сообщит об этом "гуляке", и если он ничего не имеет против этого, то следует ответ: "вин пипуптер, вин!" После этого девушка отправляется в дом родных своего парня.

Прийдя в дом и не говоря ни слова, кладет хлеб-соль на стол, а сама лезет на печь. Хозяин дома, т.е. отец "гуляки", увидя это, спрашивает сына:

- Іване! а це що?

- А я знаю?

- Брешеш! скажи, твій гріх?

- Та мій!

- Первий?

- Та первий!

Если пришедшая на печь нравится и родным сына, то следуют такие разговоры:

- Та на що ж це ви так зробили?

- А що ж, я казав, женить мене, а ви все: ба грошей нема, ба пидожди, ба рано; та й їй казав: питай ваших, чи видадуть за мене? буду присилать сватів, а мати їй казала, що за мене не віддасть, от воно так й вийшло!

- Эге! Так будем брать!

- Будем!

Тогда хозяин дома обращается к сидящей на печи:

- Ну, знаеш що, дочко? Поганенько трошки ви зробили, тепер так суточно на гроші... та нічого вже з вами робить... Як будеш стараться, та нас почитать, то це байдуже, все чесно буде! Ти не роби великої слави, щоб мало хто й знав, йди до дому, а ми зараз пришлемо сватів.

А бывает и так, что у девушки было много "гуляк", и когда она почувствует плоды гуляний, то отправляется искать виновника; конечно из многих "гуляк" выбирает лучшего, но в этом случае может выйти такая история, что, когда хозяин дома, куда пришла девушка на печь, спросит сына:

- А що це таке, Василю?

- А я знаю!

- Та не бреш!

- Їй Богу не знаю, нехай вона сказиться! бо я їй голову розвалю, що вона бреше!

- Та як же це так? Ти з нею ніколи ні якого гріха не мав, та щоб вона прийшла... скажи правду?

- Та що, що мав, хіба я первий, або послідній! Торік вона гуляла, аж з двома, а цього року гуляв і я, і після мене вона тягалась з другими, не хочу її брать!

После такого заявления парнем, пришедшую на печь выпроважают из дому, на она не падает духом и идет к другому; если и там не удастся, та к третьему, а иногда ищет своего в соседнем селе, и если уже все отказываются, то на последнего гуляку подается жалоба.

Сватанье 2-й категории: "Украли дівку". Браки подобного рода происходят при следующей обстановке: молодые люди гуляют и парень увидел, что их гулянья зашли слишком далеко. Желая скрыть свій поступок, как от своих родных, так и от родных девушки, а также и от посторонних, он заранее посылает к девушке сватов; родные-же девушки, не зная о поступке своей дочери и не имея средств на свадьбу, отказывают:

- Не можемо, люди добрі, вам нічого сказати! Хоть дівка й согласна і нам молодий гарний, нема чого говорити, спасибі йому, а віддати не можем...подумайте самі: в одну осінь два весілля, не такі тепер наші достатки!

- Так може де позичете?

- А хто його тепер позичить? і на косовицю вже набралися, на синове весілля, аби одробили...не можемо!

Если жених человек состоятельный, то занимает будущему тестю на свадьбу, а если нет, то сваты говорят:

- Як бачимо, свату, з вами добром не вдіємо, мабуть треба красти?

- Як собі знаєте, люди добрі, так й робить, а я їй Богу не можу віддати! хоч вона й готова, там що до рушників, ряден, полотна й теличка у неї є, і те, і друге, а весілля не можу зробити!

Если родные жениха небольшие любители выпить и их желания согласуются сов кусом сына, а сваты, которых посылали, тоже не любители большой выпивки, то, возвратясь от девушки, передадут без прибавления причину отказа, а затем последует кража и свадьба будет сыграна без повального пьянства; но если сваты любители большой выпивки и узнают, что им отказывают за неимением средств, то они, возвратясь к жениху, не скажут истинной причины отказа, а обыкновенно говорят так:

- Ну, послав-же нас, нехай йому біс! ми тільки тобі не хотіли казати, а знали, що діла не буде, та думаєм: потрудимся вже для нього! Та набралися сорому!

- "Та що ж вони казали"? – "Та що! Старий каже: вона в мене не перестарілась, та й недостатки, а побезпокоїться, на правді казати, не для кого... а дівку питали; чи погодна? А вона каже: як батько скажуть! Питаємо: може: він тобі не гарний, або-що! Каже: може людям і гарний, а мені байдуже, є ще кращі на світі за нього! Та так, не сказали нам ні сядьте, ні йдіть, а кажуть: як-би це ще хлопці не довідались, чого ви до нас прийшли, а то будуть кричати "гарбуза" аж до самісінької хати. Ось так нас спровадили!"

Подобного рода выдумка сватов вооружает парня против той, с которой он был близок и имел намерение покрыть свой грех женитьбой на ней. Это заставляет парня отказываться от благих намерений. Сваты, в надежде на выпивку, усердствуют:

- Знаєте що? ми б вам радили до Мартиновича, у нього дівка брва, й до роботи, та нема чого й говорити; в нього таки й без достатків, він хоч любить погуляти, а слава Богу хазяїн... Дівка вся в матір скинулася! Ми потрудиться готові, нехай ще вечір пропаде!

Парень, находясь под впечатлением рассказанного, соглашается и родные его, для которых все равно та, или другая, лишь-бы "до работы предалась добра", соглашаются, и сваты идут к Мартиновичу и засватывают его дочь. Когда девушка услышит, что ее парень засватался, то начинает его укорять:

- Так ти такий, насміявся надо мною, занастив, та й покинув.

- А чого-ж ти не йдеш? Я ж прислав сватів, а ти не схотіла!

- Як-же я не хотіла? Я погодна, ти-ж знаєш, як мені йти за другого? Наші ще нічого не знають, я матері не признавалася... Батько говорили, що весілля нема за що справлять, а як-би вкрав, то вони погодні.

После такого разговора следует кража, а от Мартиновича дочери "откыдається" и плотит убытки и посрамление "дівки". Сваты не в претензии, потому что Мартинович "душа чоловік, откровенний!" - все, что получит за посрамление своей дочери, пропьет, а главное будет "діло", то есть предлог к пьянству.

"Крадут девку" еще и в этом случае: Парень, по неимению-ли свободных денег на свадьбу или почему-либо другому, медлит с сватаньем на той, с которой гуляет, а к ней пришлет сватов другой парень, который нравится ей родным больше, чем тот, который нравится их дочери, и во тоне, то побоями, то уговариваньем заставляют ее выходить за нелюбого. Здесь опять важную роль играют сваты, они в этом случае говорят:

- Та ти може ждеш (такого-то)? Не жди! він сватать не буде, бо він баламута, а він тільки так, з жиру дуріє, та тебе морочить. Як-би ти почула, як його мати з ним носить? Вона каже: може Кушнірка дума, що мій син її дочку буде брать: не діжде! Хоть я й бідніша за неї! А если родные парня состоятельнее родных девушки, то в этом случае говорится: "они злидні проти нас, в мене син орел, а її дочка що?"

Кончается это тем, что девушка склоняется пред "судьбой" и соглашается вступить в брак с человеком, который ей не нравится и котораго она не знает, если он не с одного с нею села, дает рушники сватам и начинают пропивать сватанье. В таких случаях говорят "повісилась дівка".

Парень узнает, что его подруга, с которой он столько времени гулял, и которую думал сватать, но откладывая свадьбу до более удобного времени, засваталась. Он идет к девушке и начинается объяснение:

- Та це ти справді засваталась?

- Та вжеж.

- Так це значить ти не хочеш за мною бути?

- Ба ні, хочу.

- Так, на що ж ти погодилась?

- Заставляли!

- А чому ж ти не казала нашим, що я тебе буду сватать?

- А хто тебе знав? а люде кажуть нашим, що ти тільки так, а ваші та з наших насміхаються, от наші на тебе сердяться, та й пристали до мене йди, та йди! О як за цього не підеш, то за другого й не отдам.

- Значить, добром тебе за мене не отдадут?

- Ні! не схотять платити грошей, бо тебе не люблять, їм той сподобався:

- А ти согласна, щоб я тебе вкрав?

- Е! ти ще й питаєш? я думала, що ти мене не любиш, що не присилався сватать!

Конечно, после этих разговоров гуляка идет домой, запрягает лошадей, берет товарищей, подъезжает к дому девушки, последняя выходит к ним, садится и с криками: иха! ура! и песнями ее увозят в дом "гуляки". После кражи потерпевший жених с ватами идут в сельскую расправу к сельскому старосте.

- Господин староста! а пошліть, пожалуста, за Гончаром, та разом і за Кушніром.

- А що там таке?

- Та, чи ви бачили історію: засватали у Кушніра дівку, пропили сватання, як слід, а він украв!

Следует посылка за отцом украденной девушки и за виновником кражи. Обыкновенно в этих случаях отец девушки переходит на сторону потерпевшего жениха, и похитителю приходится хуже, чем в других случаях, но в конце концов дело кончается миром, и похититель уплачивает за посрамление и убытки, смотря на чем "зладнались". Обыкновенно платежи эти простираются от 3 рублей и до 20 рублей, а иногда дело доходит и до волостного суда, но это редко бывает, потому, что на волостном суде "треба богато потратиться", или как иначе они выражаются: "Волосний суд поки діло зроби, то чорта з'їсть".

К 3-й категории можно отнести браки, которые совершаются без суда и расправы, а по согласию как молодых людей, так и их родителей. Браки эти называются "Гарне весілля"; продолжается это "весілля" недели две и более, на как на этом "гарном весілли", так и на других пропивается денег много; самая бедная крестьянская свадьба та, на которой будет выпито 3 ведра водки.

Закончив эти сообщения, я могу сообщить случай, который у нас появился только в первый раз. Парень села Канижа молдованин посватал девушку того-же села малороску. Пили сватанье дня три, разъезжали по селу с музыкой по всем родственникам, а на 4-й день невесты не стало, и отец ее не знает, где она делась, почему и заплатил жениху 15 руб. Оказалось, что она ушла на печь к парню, за котораго собиралась выйти замуж, но священник нашел между ними родство. Там ее приняли, как у нас выражаются крестьяне: "мордою об лавку", – то есть поколотили и прогнали, и она возвратилась опять к отцу. Отец пошел к жениху, которому уже уплатил убытки и посрамление, и говорит: "Дівка найшлась, бери, а ні – верни 15 руб.". Последнему жаль разстаться с 15 рублями, а потому теперь они пьют сватанье 2-й раз.

Сообщил Наблюдатель.

От редакции. Мы очень благодарны автору за настоящее сообщение, имеющее большой интерес в этнографии Херсонского края. Сообщение это относится к селам, в которых вместе с малоросами живут и молдаване, отличающиеся вообще большою легкостью нравов. Несомненно, что без взаимных влияний тут дело не обошлось. Интересен также вопрос, на сколько распространяются эти взаимные влияния. Известно, что хождение невесты к родителям своего парня "на пичь" совершается также и в селлах с чисто малорусским населением, хоть этот способ сватанья практикуется в таких селлах не часто. В Александрийском уезде, например в селе Михайловке, имеющем население малорусское, числом более 10000 душ, практикуется хождение девушки, находящейся в интересном положении, "на пичь" к родителям парня. Тот-же хлеб-соль, тоже сидение на печке, тот же прием и выпроваживание, когда девушку выпроваживают словами: "иды соби, чога прычепилась", на что она отвечает: "годи и вин зи мною пиде ... [далі значна частина тексту пошкоджена]... сообщения по этому поводу приходят и из других мест Херсонской губернии ...учителя могли бы это использовать с большим успехом, чем оказали бы большую услугу и принесли... этнографию, которая в настоящее время сильно заинтересовала общество и ученый мир. Еще раз выражаем нашу благодарность Наблюдателю за настоящее в высшей степени интересное сообщение, ожидая от него еще несколько этнографических заметок. Нам казалось-бы хорошим, если-бы эти сообщения печатать с полной подписью автора. Мы недоумеваем, почему Наблюдатель хочет, чтобы мы не подписывали его фамилию.

Елисаветградский вестник. – 1891, № 23 (воскресенье, 27-го января).

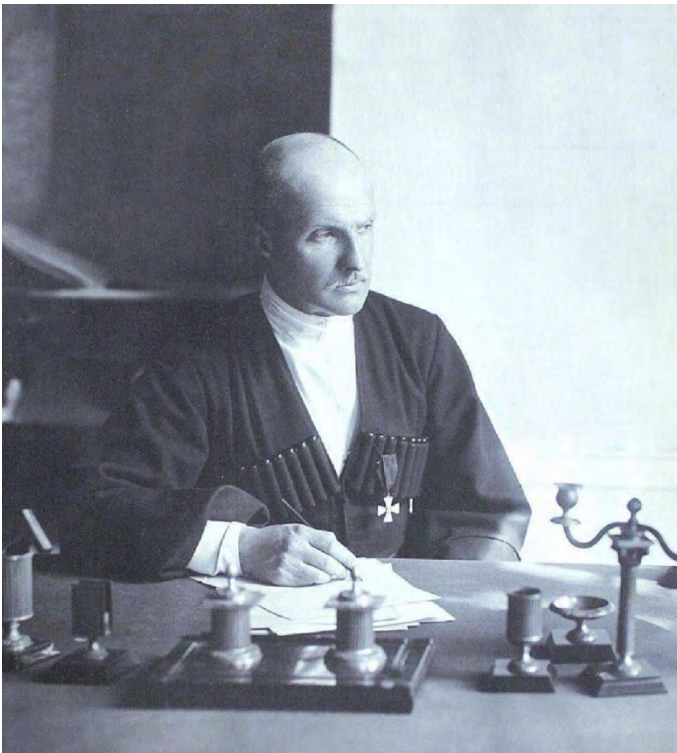
Гриценко В.П., с. Бокове, Кіровоградська обл.

Село Бокове у вирі історичних подій 1917-1940 років

Лютнева демократична революція 1917 року призвела до ліквідації монархії в Росії. В Україні 4 (17) березня 1917 року влада перейшла до Української Центральної Ради, яку очолив Михайло Грушевський. 7 (20) листопада Рада проголосила створення з 9 українських губерній Української Народної Республіки (УНР) в федеральному складі Росії. Український національний з'їзд (відбувся в м. Херсон 28-30 червня 1917 року) визнав владу УНР. Підтримали визнання влади УНР і представники земств Олександрійського та Єлисаветградського повітів.

В червні місяці на майданах населених пунктів відбуваються всенародні читання першого Універсалу Центральної Ради, автором якого був уродженець Єлисаветградщини Володимир Винниченко. Він на той час обіймав посаду заступника голови Центральної Ради та голови Генерального секретаріату.

Загострення політичної ситуації вимагало також створення власних збройних сил. У жовтні 1917 року посаду військового отамана зайняв Павло Скоропадський, а наказним військовим отаманом обрали Івана Полтавця-Остряницю.

П. Скоропадський

І. Полтавець-Остряниця

Статут організації Вільного козацтва був розісланий до губерній та повітів. Розпочалося створення козацьких підрозділів - сотень, куренів.

На Єлисаветградщині з патріотично настроєних українців була створена кінна сотня "Вільного козацтва", якою командував ротмістр Акацатов (чи не з тих, що мали хутір в нашій стороні?). Військові частини УНР (Української Народної Республіки) формувались в Знам'янці та ст. Долинська.

Уряд УНР розпочав адміністративну реформу. 6 березня 1918 року Малою Радою був прийнятий, а 15 березня оприлюднений у виданні "Вісник Ради народних міністрів Української Народної Республіки", Закон про поділ України на землі. Цей Закон мав такий зміст:

Закон про поділ України на землі був прийнятий Малою Радою 6 березня 1918 року, а оприлюднений у виданні «Вісник Ради Народних міністрів Української Народної Республіки» 15 березня 1918 р.

§ 1. Поділ України на губернії й уїзди скасується.

§ 2. Українська Народна Республіка розділяється на такі землі:

- 1) Підляшшя, центр — Берест;
- 2) Волинь, центр — Луцьк;
- 3) Погорина, центр — Рівне;
- 4) Болохівська Земля, центр — Житомир;
- 5) Деревська Земля, центр — Іскорость;
- 6) Дреговицька Земля, центр — Мозир;
- 7) Київ з околицею (приблизно на 20-30 верст);
- 8) Поросся, центр — Біла Церква;
- 9) Черкащина, центр — Черкаси;
- 10) Побожжя, центр — Умань;
- 11) Поділля, центр — Кам'янець;
- 12) Брацлавщина, центр — Вінниця;
- 13) Подністров'я, центр — Могилів;
- 14) Помор'я, центр — Миколаїв;
- 15) Одеса з околицею;
- 16) Низ, центр — Єлизавет;
- 17) Січа, центр — Катеринослав;
- 18) Запоріжжя, центр — Бердянськ;
- 19) Нове Запоріжжя, центр — Херсон;
- 20) Азовська Земля, центр — Маріуполь;
- 21) Сіверщина, центр — Стародуб;
- 22) Чернігівщина, центр — Чернігів;
- 23) Переяславщина, центр — Прилуки;
- 24) Посем'я, центр — Конотоп;
- 25) Посулля, центр — Ромен;
- 26) Самара, центр — Кременчук;
- 27) Полтавщина, центр — Полтава;
- 28) Слобідщина, центр — Суми;
- 29) Харків з околицями суміжними;
- 30) Донеччина, центр — Слов'янськ;
- 31) Подоння, центр — Острогожськ;
- 32) Половецька Земля, центр — Бахмут.

§ 3. Остаточним розмежуванням Української Народньої Республіки з сусідніми державами число земель може бути змінено.

§ 4. Про докладне розмежуване земель Раді народних міністрів поручається внести осібний законопроект в можливо ближчим часі.

§ 5. Про організацію самоврядування й влади адміністративної, судової і військової, згідно з зазначеним в § 2 поділом на землі, Раді народних міністрів доручається ввійти в наскорішим часі з осібним законопроектом.

§ 6. З заведенням нових органів самоврядування і влади земель губернські і уїздні установи будуть скасовані, а діловодство і майно їх буде передано в порядку, який буде установлений особним законом.

Як бачимо Єлисаветград мав перейменуватися в Єлизавет – адміністративний центр Низової Дніпрящини. До нього мали ввійти частини Єлисаветградського і Олександрійського повітів (в т.ч. село Бокове) та частина Верхньодніпровського повіту Катеринославської губернії. Інша частина Єлисаветградщини мала увійти до землі, яка мала зватися Примор'я. Такий поділ проіснував лише до 29 квітня 1918 року, коли влада перейшла до гетьмана Павла Скоропадського.

В складі уряду УНР працювали і вихідці з Єлисаветградщини Всеволод Голубович та член Уряду УНР Панас Феденко. Дуже приємно розповісти читачам, що в цей період активну роботу проводив член Української Центральної Ради та Уряду УНР Панас Васильович Феденко, знаний як визначний діяч українського соціал-демократичного руху, історик, письменник, журналіст.

Історична довідка (за О. Тарабара. Криворізькими стежками Панаса Феденка // Інгульський степ. Вип. II. Київ, 2017, с. 129-133): *Панас Васильович Феденко народився 13 грудня 1893 року в хліборобській родині поблизу Веселих Тернів (Криворіжжя). За іншими дослідженнями – на хуторі поблизу річки Зеленої.*

П. Феденко

Батько Панаса, Василь Гнатович Феденко, житель села Бокове був кріпаком, який вже після реформи 1861 року отримав близько 5 десятин землі при річці Зеленій. Створивши сім'ю з Параскою Гнатівною Шая, отримали молодята від батька молодій дружини млин-вітряк. Щоб сім'я мала статки, Василь Гнатович орендував 100 десятин поміщицької землі. Працювали батьки багато, адже треба було вивести в світ десятеро дітей. Панас був у сім'ї дев'ятим.

Вже в 5 років з допомогою старших братів та сестер освоїв азбуку та почав читати. Потяг до науки підтримали батьки, а тому віддали його до науки. Спочатку це була Веселотернівська початкова школа (1801-й рік), потім з осені 1908-го року – Олександрійська гімназія.

Після Лютневої революції 1917 року Панас Васильович з одностороннім початком працювати над створенням першої української гімназії на Криворіжжі. Відкрилася вона 8 жовтня 1917 року і називалась "Весело-Тернівська народна гімназія з вищою початковою школою". Панас Феденко викладає латинь та історію, а з осені 1918-го року ще читає курс української мови і літератури в Учителському інституті.

26 жовтня 1917 року в Петрограді (зараз Санкт-Петербург, Росія) відбулася революція, переворот, який приніс і нову хвилю подій в нашому краї. На початку 1918 року демократичний рух в Україні, а відповідно і в нашому краї був припинений. Активно почали діяти повстанські загони різної політичної орієнтації.

В кінці березня 1918 року наші землі були окуповані австро-німецькими військами. В селах наклали контрибуцію, забирали худобу та хліб. В цей час змінився національний уряд, до влади був приведений гетьман П. Скоропадський. Повіяло "російським духом". До України поверталися офіцери царської (білої) армії, поміщики. Зі сходу починає наступ більшовицьке військо, а українські сили відкочувалися на Захід. На початку 1921-го року Панас Феденко прибуває до Львова, де видає журнали "Вільна Україна" та "Соціалістична думка". Надалі була довга еміграція. Спочатку було місто Тарнов (Польща), згодом місто Мюнхен (Німеччина).

Помер П.В.Феденко в Мюнхені 10 вересня 1981 року, а похований рідними в Парижі (Франція).

А якою ж була обстановка в селах?

Треба сказати, що сюди докотилася разом з активістами-комуністами більшовицька агітація. Більшовицько-ленінське гасло "Земля – селянам!" мало серед селян успіх. Селяни взялися за розподіл поміщицьких земель. Більшовики показали, що вони – єдина сила, яка може покінчити з поміщицькою монополією на землю. В такій ситуації Центральна Рада з її законом про збереження за поміщиками та заможниками 40 десятин землі була менш популярною, ніж більшовики. По селах спалахували земельні конфлікти.

Поки селяни були зайняті землею, у січні 1918 року закінчилася доба мирного процесу політичної боротьби. Більшовики розігнали Установчі збори в Росії та взялися до не прихованої агресії щодо УНР. Вони в цей час приступили до захоплення влади в містах України. Центральна Рада, в умовах вже відкритої війни з більшовизмом, проголосила 4-м Універсалом свою незалежність. Був укладений вигідний (так здавалося на той час) мир з Німеччиною та Австро-Угорщиною (Четверний союз), який дав можливість УНР отримати союзників у боротьбі з більшовиками.

Такий крок УНР привів до того, що ситуація на лютий 1918 року змінилася. Більшовики та анархісти, відчувши тиск війська УНР, Вільного козацтва та німецько-австрійських військ почали відступ з українських земель.

Взагалі історики визначають, що піком селянської війни був саме рік 1918-й.

Склалася ситуація, коли селян не задовольняли поміщики і більшовики зі своїм гаслом "Землю – селянам!". В їхньому гаслі селяни побачили політичний фарс. Треба відзначити і той факт, що саме в нашому краї був великий прошарок заможного селянства, який був проти більшовицької експропріації землі.

Українські січові стрільці в складі австро-німецьких військ в Єлисаветграді

Після приходу німецько-австрійських військ ці союзники швидко перетворилися на ворогів, адже за умовами Берестейського миру селяни мусили постачати військам союзників хліб та продукти. Але німці та австрійці ввели до України значно більший контингент військ, ніж передбачалося договором. Навантаження поставок виросло і селяни вирішили не виконувати домовленостей Центральної Ради. Конфлікт призвів до розпуску Центральної Ради.

29 квітня 1918 року пройшов державний переворот. До влади прийшов гетьман Павло Скоропадський. Була встановлена монархічна влада, ліквідовано УНР та її законодавство, проголошено Українську Державу.

Крім того гетьман на вимогу німців розпустив Вільне козацтво, також було відновлено поміщицьке землеволодіння. Поміщики вимагали від селян компенсацій за завдані їм збитки в ході аграрних соцреформ.

Серед селян розпочався спротив гетьманщині та її союзникам.

Наступив 1919 рік. 22 січня проголошена Українська соборна держава, почався другий наступ більшовиків і 6 січня в Харкові проголошена Українська Соціалістична Радянська Республіка (УСРР) і її маріонетковий уряд взяв курс на об'єднання з соціалістичною Росією. В червні більшість території України була під контролем Червоної Армії, а ще з березня більшовики поширили політику воєнного комунізму – влада на місцях переходила до революційних комітетів (комнезамів). На боці більшовиків, чи проти них діяли в цей час отамани Нестор Махно, Кость Пестушко (псевдо Степовий-Блакитний), Григор'єв, Данило Терпило (Зелений), Ілля Іванов (Тишанін). А далі не краще – бойові дії з Денікіним, та Польщею. І так до 1923-го року.

Саме про цей період визвольних змагань на теренах села та округи писав в своїй поемі "Моя доба" поет-емігрант, уродженець хутора Жученки (нині в складі села Благодатне) Жученко Григорій Михайлович на псевдо Яр Славутич:

"Зібравши з Гурівки та Бокови,
Та Братолюбівки, та Обитоків
Отих, кому не страшно й голови
Під кулі класти, оливо потоків,
Меткий Клепач, без кошу й булави,
Неначе грім із темних оболоків,
Спадав на зайд і нищив їх дотла –
Суворя буря присудами йшла!"

Яр Славутич
(фото 1937-го року)

Взагалі на території України влада за період Громадянської війни змінювалася більше 100 разів. Часта зміна влади не пройшла і мимо селян. Проведення більшовиками продрозверстки, намагання загнати силою всіх в комуні та колективні господарства та проведення цієї політики через бідні верстви селян, визивало спротив у тих, хто жив заможніше. Вони збиралися в загони. З'явилися ватажки, які їх очолили. Гуляли такі загони і боківськими степами. Це були хлопці Нестора Махна, отаманів Іванова та Григор'єва (справжнє прізвище Микола (Матвій) Серветник), Кость Пестушко. Перший з них позбавив життя нашого односельця Трифона Лук'янова, другий – комуніста Довгаля (був присланий з Одеси), чекістів Бережкова і Яценка, а також активісток – жінок Калюжну та Вовк. Третя активістка, Марія Маковецька, прикинулася пораненою і тим самим спасла собі життя.

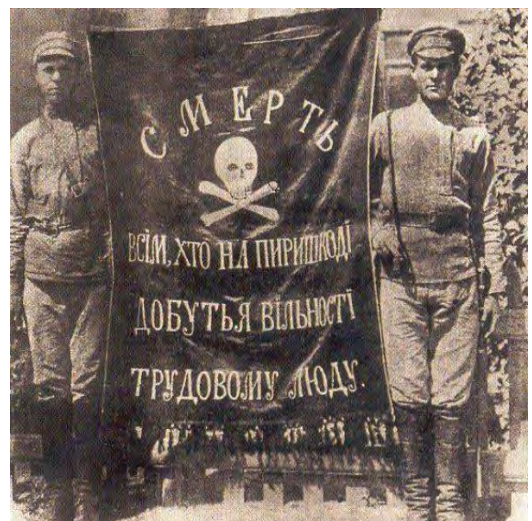

Батько Махно в колі однодумців

Неординарною особистістю був батько Махно з його гаслом: "Бей белых, пока не покраснеют, бей красных, пока не поумнеют". Довгий час він співпрацював з більшовиками (за що і мав орден Бойового Червоного Прапора) та ще надав їм неоціненні послуги: в кінці липня 1919-го року підступно застрелив отамана Григор'єва, навіть не вимагаючи обіцяних К. Є. Ворошиловим 100 тис. крб. за його голову, погрожував гетьману П. Скоропадському, а в вересні 1919-го року випадок завадив ліквідувати С. Петлюру, який на той час перебував в місті Умані.

А ще цікаву історію про хлопців Нестора Махна довелося почути від уродженця села Бокової Василя Барановського, який в свою чергу неодноразово чув її від своєї бабусі Насті Шарати, від мами Софії (1914 р.н.) та від винуватця цієї історії дядька Якова (1916 р.н.). Ось її зміст:

Ї Сім'я Шарат в цей період визвольних змагань проживала майже на початку нинішньої вулиці Сонячної, якою на той час (і майже до кінця 1950-х років) проходила дорога, що з'єднувала село Бокове з сусіднім селом Братолюбівка. Стояла погожа весняна днина 1920-го року і діти Софія та їх ровесники бавилися

Штандарт батька Махна

на вулиці. Раптом на початку вулиці зі сторони Братолюбівки показалася група вершників. Вони підїхали ближче та спішилися біля криниці, щоб попити води та напоїти коней. Діти з цікавістю розглядали озброєних людей. Підійшли до криниці і дорослі. Зав'язалася розмова. З'ясувалося, що це хлопці батька Нестора і рухаються вони в село Баштинне. Після короткого перепочинку вони рушили далі, а на згадку подарували малому Якову гармошку. Після від'їзду загону всі звернули увагу на відбитки кінських копит – коні були підковані навпаки, щоб заплутати супротивника. Гру на гармошці Яків освоїв і беріг її і в дорослому житті. Ось така правда життя.

А от що до третього – Григор'єва (Серветника), то ця одіозна політична фігура того часу мала за свою резиденцію повітове місто Олександрію. Він був учасником російсько – японської війни, першої світової, став Георгіївським кавалером та штабс-капітаном російської армії, але після революції 1917 року шукає себе і вже в 1918 році в селі Верблюжка (нині сусідній Новгородківський район) створює партизанський загін, який переріс у 15-ти тисячну армію. Він звільняв наші землі від військ Антанти, співпрацював з більшовиками, навіть дослужився до звання комдива, але опора в нього була на невдоволене селянство. В той час В. Антонов-Овсієнко писав: "Сільське населення і частини Григор'єва вкрай незадоволені діями продовольчих загонів, а отаман завжди буде з селянами".

Надалі була співпраця з Н. Махном з домовленістю воювати і проти білих і проти червоних, і проба створити в червні 1919 року союз із холоднороським отаманом Василем Чучупакою та з цього нічого не вийшло, бо ще були в нього таємні домовленості з денікінцями. Махно цього нестерпів і один з командирів його загонів – Чубенко, виконав наказ про нейтралізацію авантюрного отамана. Це було зроблено в селі Сентово (нині Родниківка, Олександрівського району). Звичайно, що протести селян проти грабіжницької політики більшовиків були закономірними, але вони довірилися авантюристу, який рвався до влади. Поховала Серветника дружина в місті Олександрії.

У травні 1920 року до території нашого краю докотився грім від повстанської дивізії, Холоднороського отамана Костя Пестушка (Степового-Блакитного).

Історична довідка: *Константин Юрійович Пестушко народився 18 лютого 1898 року в селі Ганнівка (тепер Петрівський район Кіровоградської області) в сім'ї заможного селянина Юрія Семеновича Пестушка. В його сім'ї було семеро дітей – чотири брати та три сестри. Всі сестри були вчителями.*

Константин закінчив двокласну сільську школу і в 1915-му році став студентом Олександрівського механіко-технічного училища (зараз це Запорізький технічний університет). Через складність відносин з викладачем – професором навчання не закінчив і зголосився йти добровольцем на фронт Першої світової війни. Воював 2 роки на російсько-турецькому фронті. За хоробрість був нагороджений 3-ма Георгіївськими хрестами і після поранення та лікування був направлений в офіцерську школу міста Горі (Грузія). По закінченню навчання направлений на Західний фронт, але почалася Лютнева революція. На заклик Тимчасового уряду записується в "батальйон смерті", де його й застає Жовтневий переворот в Росії.

Пестушко повертається додому, але в 1918 році попадає під гетьманську мобілізацію. Службу проходить в місті Біла Церква в Маньківському полку, отримує звання полковника. А під час протигетьманського повстання стає до лав війська Симона Петлюри.

В лютому 1919-го року після поразки від більшовиків повертається в рідне село. Надалі, щоб не потрапити в денікінське військо виїжджає до Олександрівська (нині Запоріжжя) та створює партизанський загін на Катеринославщині та веде бойові дії проти білогвардійців. Співпрацював з лівими есерами та анархістами. В цей час і взяв псевдо Степовий-Блакитний. В жовтні 1919-го року об'єднався з отаманами Калібердою та Скирдою і в містечку Нова Прага створює загін чисельністю до 500 бійців. До них приєднався отаман Коцюра з 5-го Гуляйпільського полку, а з ним один батальйон особового складу. Цей об'єднаний загін ввійшов до структури військових формувань Нестора Махна, діє в межах Чорного лісу та контролює район Знам'янка – Кременчук – Олександрія і північну частину Криворізького повіту.

Не дійшовши згоди з махновцями з ідеологічних питань в січні 1920-го року Кость Пестушко повертається в село Ганнівку. Тут його зразу ж арештовують червоні, але не знаходять доводів того, що він перебував в Добровольчій армії, тому відпускають, а односельці обирають його головою ревкому та комісаром Ганнівської волості, яка з лютого 1919-го року перейшла до Криворізького повіту. Поступово біля Пестушка гуртуються отамани Іванов, Петренко, Клепач.

12 травня 1920-го року Пестушко піднімає повстання рекрутів в місті Кривий Ріг. За три дні було сформовано Степову дивізію. Штаб її очолив Григорій Гниненко (Вовгура). Цей підрозділ вирушив за маршрутом: Кривий Ріг – Софіє-Гейківка – Гурівка – Єлисаветград. Загін налічував до 20000 бійців. По ходу свого пересування за вказаним маршрутом загін поповнювався жителями сіл, які були на маршруті, в тому числі Гурівка, Бокове, Варварівка, Водяне, Петрове, Верблюжка ....

Перша перемога – розгром загонів Криворізької та Єлисаветградської НК (російська абревіатура ЧК) та двох полків з бригади Григорія Котовського, які стали на дорозі його дивізії.

24 вересня 1920-го року дивізія дісталася центру Холодного яру – села Медведівки. Тут відбувається нарада повстанців, на якій Пестушка обирають головним отаманом.

В цей час до повстанців доходять слухи про грабунки в рідному краї і під тиском громади Кость приймає рішення повернутися. На той час перехресним маршрутом рухається Перша кінна армія Семена Будьонного (справжнє прізвище Буденний) і біля села Сентове стався перший бій. Згодом бої поновилися та тривали до глибокої осені. Повстанці виснажилися і отаман Пестушко приймає рішення розпустити дивізію. Її було розбито на підрозділи, які зі зброєю вирушили до визначених місць базування. Настав період підпільної роботи. Єдиний, хто не це не погодився, був отаман Іванов, який продовжував рейди майже рік і загинув під селом Христофорівкою, нині Криворізького району.

Долю повстанців вирішив сліпий випадок – отаман Андрій Зірка через необережність навів НК на їх слід. Отаман Кость Степовий-Блакитний загинув 29 квітня 1921-го року в бою з чекістами в рідному селі Ганнівці.

Для повноти картини про повстанський рух краю та села Бокове хочеться подати для читачів хроніку антибільшовицького руху в період 1919-1923 років, опираючись на дані різних архівів та енциклопедичних видань:

15 травня 1920 року:

...почалося формування "Степової дивізії", яке тривало 3 дні (*Історична енциклопедія Криворіжжя. Т. II, Кр. Ріг, 2009, с.154*).

19 липня 1920 року:

Повстанці отамана Клепача роззброїли Гурівську міліцію, забравши телефонні апарати (*ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 238, арк. 123-124*).

20 липня 1920 року:

Загін отамана Клепача чисельністю до 300 бійців після невдалої спроби підняти загальне повстання в Гурівській волості направився в Братолобівську (*Там же, спр. 238, арк. 127*).

Повстанці (до сотні бійців) зробили невдалу спробу захопити село Бокове (*там же, арк.131*).

25 вересня 1920 року:

Начальник тилу Миколаївської губернії на засіданні губвиконкому повідомив, що базами повстанців є населені пункти Криворізького повіту: Гурівка, Братолобівка, Петрове і район Кривого Рогу (*Громадянська війна в Україні. Т. II. – К.,1967, с. 533*).

23 березня 1921 року:

Створено 2 польових штаби (Гурівський та Ганнівський) для укріплення радянської влади на місцях. В район дії кожного входило по 10 волостей, охоплених повстанським рухом (*ДАДнО, ф. Р-3225, оп. 1, спр. 18, арк. 7*).

24 березня 1921 року:

Катеринославський губвиконком і реввійськрада Першої кінної армії видали спільний наказ № 34 про взяття заручників та їх розстріл за опір радянській владі, приховування повстанців і зброї, вбивство радянських працівників. Відповідальність покладалася на все місцеве населення за круговою порукою. Відповідальність також перекладалася на голів сільрад, членів волосних виконкомів, членів КНС; у випадку несвоєчасного повідомлення про появу повстанців – до трибуналу (*ЦДАВО України, ф. Р-3204, оп. 1, спр. 29, арк. 6*).

29 квітня 1921 року:

Уселі Ганнівка загинув командир Степової дивізії Кость Пестушко. Він був смертельно поранений під час операції з захоплення його в полон (*Отчет Екатеринославской чрезвычайной комиссии с 1 января 1920 по 1 ноября 1921 гг. – Днепропетровск, 1994, с. 139*).

1 вересня 1921 року:

Загін отамана Іванова в кількості 60 бійців увійшов в село Бокове, де організував мітинг і попередив селян, щоб не здавали продподаток. Розігнано місцеву комісію з його збору (*ДАДнО, ф. Р-3225, оп. 1, спр. 16, арк. 51*).

13-14 вересня 1921 року:

Загін отамана Іванова розгромив волвиконкоми в селах Братолобівка і Варварівка. У бою за Братолобівку загинуло 30 червоноармійців і 28 продпрацівників (*Там же, спр. 15, арк. 10*).

25 вересня 1921 року:

В "бандитських" селах (Гурівка, Бокове, Братолобівка, Варварівка, Ганнівка, Рядове, Петрове) взято заручників з родичів повстанців і заможних селян (*Там же, спр. 4, арк. 8*).

7 жовтня 1921 року:

Загін отамана Іванова в кількості 20 бійців прибув в село Варварівку Братолобівської волості і вибув у напрямку села Бокове (*ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 116, арк. 60*).

18 жовтня 1921 року:

Загін Іванова розділено на три частини, ними командували Іванов, Лютий, Медведєв (*Там же, спр. 616, арк. 77*).

23 грудня 1921 року:

Під час бою на межі Широківського та Апостолівського районів загинув Григорій Іванов (Тишанін)... Від загону залишилось 28 бійців (*ДАДнО, ф. Р-3255, оп. 1, спр. 20, арк. 37*).

Залишки загону Іванова (50 кавалеристів) знаходились у Братолобівській волості (*там же, спр. 45, арк. 8*).

Щоб зменшити опір селян більшовики в 1921 році ввели Нову Економічну Політику (НЕП), але повстанський рух в краї ще продовжувався.

17 квітня 1922 року:

В околицях села Бокове з'явився повстанський загін у 16 шабель (ДАДнО, ф. 1, оп. 1, спр. 635, арк.7).

23 грудня 1922 року:

Повітова надзвичайна трійка з боротьби із повстанством прирекла до розстрілу мешканців села Бокове: М.А. Кошового, Ф.В. Терешкіна, П.Г. Копистку, П.Н. Дейногу та інших 6 осіб, як членів "комітету відповідачів" за вбивство двох міліціонерів під час збору продподатку (Мельник О.О. *Голод. Хроніка, документи та матеріали голоду 1921-1923, 1932-1933 років на Криворіжжі.* – Кривий Ріг, 2003, с. 60).

26 грудня 1922 року:

Криворізьке ДПУ розстріляло 14 підпільників з села Варварівки, ще 140 були заарештовані. Повідомлено про вбивство отамана Черненка (Чорного Ворона) (ДАДнО, ф. 1, оп. 1, спр. 893, арк.48).

В наступному 1923 році повстанський рух пішов на спад. Частково тому, що терор з боку влади був дуже жорстокий, але слід відзначити, що він не припинився. Повстанці перейшли на підпільний стан, хоча локальний спротив продовжився.

20 квітня 1923 року:

В районі села Братолюбівки зафіксовано повстанський загін УНР третього району Південно-Західного фронту (Там же, спр. 1757, арк. 4)..

Серпень 1923 року:

Розсіяні залишки загону отамана Чорного Ворона переховувалися в Долинському районі (Там же, спр. 1404, арк. 88).

Описуючи цей складний період в історії краю та села, не можна не привести деякі з архівних документів органів радянської влади, зконцентрованих на придушенні повстанського руху.

Документ 1:

Витяг із зведень Криворізької повітової військової наради за січень 1921 року

31/1. В село Гуровка, 25 верст северо-западнее Кривого Рога заехали из бывшей банды Иванова Медведев, Черный и один неизвестный, которые, пользуясь отсутствием вооруженной силы, спалили Волисполком и обобрали Предволкомизамонта и Военкима, после чего уехали держа направление на Новые Обитоки, что 5 верст севернее Гуровки.

КІКМ – КДФ-11483.

Документ 2:

Витяг з протоколу № 8 засідання Криворізької повітової Воєнної наради від 6 травня 1921 року

Слушали: О борьбе с бандитизмом.

Постановили: Всю борьбу с бандитизмом сосредоточить в руках УВС, руководство войсковыми частями в исполнении оперативных приказов УВС возлагается на Увоенкома т. Соловьева...

д) Из Гуровки, Боковой, Верблюжки и Варваровки взять по 15 человек заложников кулацкого элемента.

Документ 3

Інформаційне зведення № 6 Катеринославської губернської військової наради про рух бандитизму за 15 вересня – 15 жовтня 1921 року

13.09. Банда Иванова численностью 40 сабель находилась в Боковской волости, откуда перешла в Братолюбовскую и заняла села Братолюбовку и Варваровку. В селе Братолюбовка был разграблен кооператив, уничтожены дела волисполкома и зарублены 3 красноармейца и 2 продработника.

14.09. банда находилась в селе Варваровка.

5.10. имела бой с маневренным отрядом 138 полка в районе деревни Варваровки – в результате 4 бойца ранены. Подобрал раненых, банда 3-мя отрядами отступает в селения Петрово, Братолюбовка и Боковое.

Документ 4:

Інформаційний бюлетень № 4 за період з 15 серпня по 1 вересня 1921 року

Политическое состоянія уезда:

Боковская волость. Отношение к Советской власти сочувственное, к компартии – враждебное ввиду частого появления банды – усиливается петлюровская агитация. Имеется 1 комячейка с 14 членами, ввиду не ведущегося воспитания членов и бездеятельности не борется с этим.

ДАДНО, ф. Р-3225, оп. 1, спр. 10, арк. 16-22.

Документ 5:

Інформаційний бюлетень № 4 Криворізької повітової НК за 1-15 жовтня 1921 року

... Доклад о деятельности районов.

Первый район. Политически вовсе неблагоприятный район. Отношение крестьян к советской власти большей частью обостренное благодаря влиянию и активности ивановцев, искажающих смысл мероприятий советской власти. Отношение к компартии обостренное. Особенно поражены Братолюбовская и Боковская волости. Наряду с бандами чисто петлюровской окраски, оперируют банды ночных грабителей, не имеющих пока связи с Ивановым. Причина живучести банды Иванова – поддержка ее кулаческим элементом и выгодность географического положения местности, и отсутствия должного отпора вооруженных сил.

ДАДНО, ф. Р-3225, оп. 1, спр. 10, арк. 12-15.

Документ 6:

Посвідчення Л.Г.Вамчавої, яка видала владі свого сина – повстанця. 1921 рік.

Дано сей гражданке села Боковое (Криворожского уезда) Лукерии Григорьевне Вамчавой в том, что она действительно выдала своего сына Михаила Гавриленка – бандита Иванова для расправы с ним власти. Который бежал с под ареста, что и удостоверяю с приложением печати.

Заввоеноволототделом.

КІКМ. КДФ – 11486.

Документ 7:

Витяги із оперативно-інформаційних зведень ДПУ УССР за 23 січня – 13 листопада 1922 року

23 січня 1922 року:

Криворожский район. По агентурным сведениям банда Иванова под командованием Медведева состоит из остатков Ивановцев, ликвидированной банды Гнибиды в количестве 8-12 человек, оперирует в районе Братолюбовки. Меры к ликвидации банды принимаются.

ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 1305, арк. 30.

21 лютого 1922 року:

Криворожский район. По данным на 16.02 остатки банды Иванова под командованием "Яшки Черного" в данное время в одиночном порядке находятся и проживают у сочувствующих им крестьян на хуторах в районе села Варваровки (48 верст к северо-западу от Кривого Рога). Меры к ликвидации банды принимаются.

ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 1305, арк. 36.

Документ 8:

Витяги з інформаційних зведень секретно-інформаційного відділу Катеринославської губернської НК за березень – грудень 1922 року

30 квітня 1922 року:

Криворожский уезд. 22 апреля по донесению командира 3-го эскадрона 30 кавполка в колонии № 3 Кочубеевской волости 18 апреля в бою захвачен раненый бандит Свищ, преследование основной банды продолжалось до 20 апреля. По донесению райначмилиции 1-го района 21 апреля банда численностью 16 сабель появилась в селе Тековке, того дня в селе Боковом – выслан для преследования эскадрон 30 кавполка.

ДАДНО, ф. 1, оп. 1, спр. 635, арк. 7.

Документ 9:

Витяг з політичної доповіді на Криворізькій повітській конференції КП(б)У 11 червня 1923 року

Распыленная на мелкие остатки банда Черного Ворона, по имеющимся сведениям, спасается в Долинском районе в хлебах. К поимке бандитов привлечена милиция и институт ответчиков.

ДАДНО, ф. 1, спр. 1404, арк. 87 зв.

Цей період в історії села згадує в своїх "Записках" і наш односелець, педагог Сердюк М.П.

"Йшла громадянська війна. Розгулювали банди...

...Згідно декрету Леніна, селяни отримали землю- по 2 десятини на кожного члена сім'ї. Отримала і наша сім'я 10 десятин, але почати займатися господарством толком не могли, адже не було ні тягової сили ні реманенту.

В Селі з'явилася сільська рада, організовувалися комітети бідноти ("комбєди").

...Сім'я відмовляла собі в самому необхідному; батьки та діти ходили напівроздягнені та босі. Всі заощадження йшли на те, щоб купити коней чи волів.

...Але батько був впертий, вся сім'я трудолюбива в результаті цього господарство кріпло.

В 1926 році батько побудував хлів на два відділення: для живності та комора для зерна, а в 1927 році – нову клуню. Придбав батько і весь

необхідний новий реманент: сівалку, косарку-лобогрійку, пукарь, плуг, борони, культиватор.

...В цей же час у тітки нашої мами Марії помер чоловік, дядько Герасько. Старі жили заможнo, але дітей не мали. В господарстві вони мали вітряний млин, кінну молотарку, соломорізку, круподерку. Бабуся Герашиха вітряний млин продала, а все інше подарувала моєму батькові, порахувавши його самим перспективним господарем з родини. Господарство почало швидко рости і розвиватися..."

30 грудня 1922 року Українська СРР, увійшовши до складу Радянського Союзу, остаточно втратила формальні ознаки незалежності, якими нібито вона користувалась після її утворення. Особливо це було відчутно після приходу до влади Йосипа Сталіна. Саме тоді була звернута нова економічна політика, реформована грошова система.

З встановленням Радянської влади велика увага приділялась створенню чіткої системи адміністративно-територіального поділу країни. Село Бокове продовжувало бути волостю Олександрійського повіту Херсонської губернії. На період 1919 року Боківська волость перебуває в підпорядкування Криворізького повіту (створений 24 квітня 1919 року) Катеринославської губернії. В 1921 році на карті України було 12 губерній, 102 повіти та 1989 волостей.

Адміністративна реформ передбачала триступеневу систему управління та почала здійснюватися згідно з постановою Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету (ВУЦВК), яка базувалася на висновках роботи Центральної адміністративно-територіальної комісії (ЦАТК) та була затверджена його другою сесією 12 квітня 1923 року. Повіти як такі, були ліквідовані і створені райони та округи, утворились ради. Тепер в Україні налічувалося 53 округи та 706 районів.

ВУЦВК затвердила також граничну чисельність населення для району – 25-40 тис. чоловік, а для округу – 400-600 тис, яка не завжди дотримувалася. Саме в цей час з територій Братолюбівської та Боківської волостей був створений Долинський район з центром в селі Шевченкове (так називалася тоді Долинська). Це був один з 13 районів Криворізького округу. За весь час свого існування Долинський район ніколи не розформовувався, а лише кілька разів переходив із однієї області в іншу.

У Катеринославській губернії утворили 7 округів: Бердянський, Катеринославський, Криворізький, Мелітопольський та Павлоградський. Створені в цей період Боківська та Ганнівська сільські ради ввійшли до складу новоствореного Долинського району Криворізького округу Катеринославської губернії.

До складу Боківської сільської ради ввійшли села Бокове (4035 жителів), Володимирівка (69 жителів) та колгосп "Червоний луг" (80 жителів). Ганнівська сільська рада об'єднала села Ганнівку (493 жителі), Мажарівку (232 жителі), Ново-Олександрівку (109 жителів), Ново-Баштину (184 жителі), Старо-Обитоки (301 житель). А от Бойківка (433 жителі) та Порфирівка (405 жителів) були віднесені до Котівської сільської ради.

Доречно зазначити, що саме в цьому ж (1923) році було засноване село Калинувате Боківської сільської ради. Цікава історія цього села.

Розташувалось воно у вершині балки Калинової, по якій протікала одна з лівих приток річки Бокової. Прекрасний степовий оазис та родючі чорноземні землі навколо.

Колись це були землі поміщика Кордубанова, який під час столипінської реформи продав їх банку. До революції 1917 року земля не оброблялась, а використовувалась для випасання худоби. Приглядав за нею службовець Крижановський, який тут і проживав з сім'єю в охайному будинку. В 1923 році за 5 кілометрів від села Бокове почали забудову Омелян Бондар, Федір Кравченко, Тимофій Меха, Сава Романча. Це були люди, які пішли на "відруби". Через рік тут вже налічувалося 52 двори. Уповноваженим від райземвідділу був Тимофій Меха. Він же займався нарізанням земельних ділянок. Райземвідділом на той час керував Яків Йосипович Кобець, уродженець села Бокове, але його родина проживала в Калинуватій. В 1929 році тут була організована сільгоспартіль "За краще життя", але розпалася в кінці року. Нове господарство ім. Ворошилова, яке очолив Омелян Йосипович Кобець, організувалося в 1930 році. Вступили в нього всі, окрім Михайла Кошового, якого розкуркулили і вислали в Омську область. Колгосп мав 841,4 га землі, 98 робочих коней та був розділений на 2 бригади. В 1933 році село підпорядкували Баштинській сільській раді. В 1934 році господарство вже мало свій трактор "Фордзон", яким керував Білий Данило Михайлович, господарство ж в цей рік очолив Бойко Макар Пилипович і керував ним до 1936 року. Цього ж року голова артїлі був переобраний, ним став Мастименко Дмитро Євсійович, який і керував до 1941 року. Під час Великої Вітчизняної війни тут пів року вирували бойові дії. Це привело до того, що на період його визволення від фашистів в березні 1944 року цілими залишилося 8 хат. Після війни село повернулося до Боківської сільради і колгосп ім. Ворошилова очолив Тимчур Василь Назарович. Село почало підніматися з руїн. Багато зусиль задля того, щоб налагодити господарство приклав і черговий керівник – Романча Сава Іванович, який прийняв його в голодному 1947 році. Керував він ним до злиття з господарствами "Політвідділець" та ім. К. Маркса. Було це в 1951 році. Через 16 років (в 1967-му) село визнали неперспективним, а вже в 1974 зруйнували останні будинки. Жителі, хто куди – одні поближче до людей в село, а хто в місто Кривий Ріг. На сьогодні про село нагадує тільки кладовище, став та невеличке фермерське господарство, яке появилось тут вже при незалежній Україні.

А тепер знову до подій 20-х років.

Підбиваючи підсумок періоду активних змагань політичних та збройних (за період від 1917 по 1923 рік), необхідно зазначити, що господарство України зазнало величезних втрат. Так на період 1921 року з 11 тисяч підприємств працювало 2552. Опустіли та поросли бур'янами родючі землі. Збір зерна не перевищував 40% від збору в 1913 році. Листопадова 1920 року конференція Компартії України відзначала: "Господарський розлад ніде не досягав такого величезного розміру, як на Україні".

Селяни України, які примирялися з політикою воєнного комунізму під час Громадянської війни, під кінець 1920 року відмовлялися виконувати продрозверстку, вони вимагали вільної торгівлі. Почалися бунти. Вони охопили і Катеринославську губернію, до якої входила і Боківська волость, а відповідно і село Бокове. Бунти ліквідували війська під командуванням червоних командирів Блюхера, Котовського, Пархоменка, Тухачевського, Будьонного.

Доречно зазначити, що вже в цей період більшовики зайнялися організацією "закладів виховання" – таборів примусової праці, а по суті перших концтаборів. Дерективи про це ВЦВК видало ще 15 січня та 17 травня 1919 року. В такі табори в першу чергу (якщо не було розстрільної статті) потрапляли учасники визвольних змагань та члени повстанських загонів.

В країні почався голод, який продовжувався до 1923 року. Охопив він і наші землі. Всього ж голодувало до 5,6 млн. людей (25% населення того періоду). Але не зважаючи на це хліб продовжували вивозити з України до Росії. До того ж в 1921-1922 роках Україна прийняла до 450 тис. біженців з Уралу, Поволжя, Казахстану. Хліба не вистачало. Радянський уряд почав конфісковувати церковні цінності з ціллю закупити за них хліб за кордоном. А з України продовжували вивозити зерно. У січні 1923 року вивезено 9 млн. пудів.

Сумна статистика цього відрізка часу: голод забрав біля 1,5 млн. життів українців.

У березні 1921 року з метою відродити промисловість та сільське господарство було впроваджено нову економічну політику (НЕП). Селянам дозволили аренду землі та використання найманої праці. В селі Бокове, вірніше, тільки в західній його частині, нараховувалось 12 обійсть "куркулів" та "середняків". Село Калинувате теж виникло на нарізних землях. В розпорядженні держави залишалось тільки 10% фонду землі України. Позитив був на лице: зерна в 1926 році виробили 1057 млн. пудів проти 227 млн. пудів в 1921 році.

Після смерті В.Леніна (Ульянова) в січні 1924 року влада перейшла до "вождя народів" Йосипа Сталіна (Джугашвілі). Держава перетворювалась на військовий табір.

3 червня 1925 року ВУЦВК скасував поділ на губернії. Вже з 1 серпня губернські установи було розформовано. Цього ж року оголошено курс на індустріалізацію.

На початку 1926 року Криворізька адміністративно-територіальна комісія розробила проект перерайонування округу та направила його до ВУЦВК. 2 жовтня 1926 року постановою цього органу та Раднаркому УСРР було розформовано частину районів округу. Внаслідок цих дій до Долинського району було приєднано село Гурівку, а в Криворізькому окрузі залишалось 10 районів. В тому числі був і Долинський, основою якого були землі бувших Боківської та Братолубівської волостей.

Статисти того часу зафіксували, що у 1926 році в Україні було 55 тис. сіл та хуторів, понад 5 млн. селянських дворів. Майже дві третини селян були в різних формах кооперації, дбаючи про власне господарство. Найбідніші ж селяни, а таких виявилось 267 тис., заснували 12 тис. колективних господарств. З цих господарств понад 9 тис. були товариствами спільного обробітку землі (ТСОЗ), у яких не усуспільнювались основні засоби виробництва. Житель села Бокове Булавка Григорій Харитонович про цей час згадував:

"У 1923 році почали наділяти землю. Трохи пізніше почали об'єднуватися в колективне господарство – СОЗ. Увійшло до нього дворів 10 чи 15. Загалом на наших боківських землях ТСОЗів, артільей та ін. було десятків з п'ять. Правда ця цифра постійно мінялася, бо ці "об'єднання" то організовувались, то розпадались".

Одним з перших колективних об'єднань (ТСОЗів) на теренах села було товариство 12-ти селян, в числі яких був і Степан Васильович Білий. Дещо пізніше ТСОЗ назвали "Червоний плуг". Спочатку в господарстві налічувалось троє коней та один плуг. Пізніше, після 1929-го року, з'явився і трактор, правда що вони його не купили, а відібрали його члени артілі у заможного селянина Омелька Довгаля.

Степан Васильович Білий біля наковальні з однодумцями

Про ці факти згадував раніше С. Білий, а нині свідченням того є історичне фото членів цього колективного господарства з далекого 1933 року, яке до тепер зберігається в родині Білих (Михайла Степановича та Марії Тарасівни).

Господарством керували Михайло Остапущенко, а згодом Іван Кондратьєв ("двадцятип'ятитисячник" з Кривого Рогу).

Але загалом українці не спішили до колективного господарювання. Економічна самостійність більшості селян перешкоджала швидкій реалізації сталінських планів. У квітні 1929 року Сталін говорив про Україну:

Ї Хіба наша партія коли-небудь висловлювалась, в принципі, проти застосування надзвичайних заходів щодо спекулянтів і куркульства? Хіба у нас немає закону проти спекулянтів?

Українські хлібороби були ототоженні зі спекулянтами і стали основним "класовим ворогом". Сталін вдався до "ліквідації куркульства як класу" на основі масової колективізації. 21 травня 1929 року Раднарком СРСР видав постанову про ознаки куркульських господарств, а 13 серпня аналогічну постанову прийняв Раднарком України. У ній значилося, що "до куркульських господарств відносяться всі селянські господарства при наявності в господарстві найманої праці; наявності млина, олійниці, круподерні, просорушки, вовночухарні, сушарні, цегельні; коли здає в найми сільгоспмашини або займається торгівлею; комерційним посередництвом, у тому числі служники релігійних культів". 3 листопада 1929 року вийшла друком стаття Сталіна "Год великого перелома", яка обґрунтувала політику розкуркулювання та суцільної колективізації.

Влада, навіть у неврожайний 1928 рік, змушувала продавати селян запаси зерна за державними цінами, тим самим обрідкаючи їх на голод. Факт цей визнав і Уряд України. В державі було 76 неврожайних районів, де проживало 732.000 селянських господарств. Про цей період теж згадував наш односелець Григорій Булавка: "Весною 1929 року ми засівали поле, але на 10 десятин зерна не вистачило...".

Українська влада виявилася співорганізатором голоду свого народу, оскільки не могла сама затверджувати навіть свій бюджет.

В листопаді 1929 року відбувся Пленум ЦК ВКП(б). На ньому з доповіддю виступив перший секретар ЦК КП(б)У С. Косіор, який доповів, що Україна має всі можливості завершити колективізацію восени 1931 року чи навесні 1932 року. Констатувався той факт, що з 1927 по 1929 рік частка куркульських господарств (із загального числа селянських господарств) в Україні зменшилась з 3,8 до 1,4%.

Ідея була прийнята до виконання. І завертілось. Політика НЕПу відійшла в бік, влада кинулась проводити тотальну колективізацію. Найкращих господарів зразу ж віднесли до розряду куркулів. І запрацювала репресивна машина. Так на початку 1931 року було організовано 24 комісії та 7273 ініціативні групи активістів для виконання рішень партії. Для проведення зборів по колективізації були заготовлені вже готові тексти рішень:

"Гаряче вітаємо рішення партії і Радянської влади про ліквідацію куркуля як класу.

Ми вимагаємо від органів виселити за межі району куркулів... (перелічити прізвища). Все куркульське майно просимо передати в усуспільнену частину артілі...(її назва)".

На таку політику Комуністичної партії селяни відповіли невдоволеннями. В 1930 році у виступах взяло участь більше 40 тис. селян. У відповідь влада застосувала силу: регулярні війська та навіть артилерію; запрацювала активно судова система.

А що ж робилось в Боковій? Про картину подій того часу ми почули від своїх односельців, які були причетні до того часу:

Сердюк Микола Павлович (1922 р.н.):

"Підійшов 1929 рік – рік початку колективізації та розкуркулення. Мені було 7 років, але ми жили в "штапу" (центр села Бокового), тому перед моїми дитячими очима події кінця 20-х проходили як на екрані...

...У нас по сусідству: сільрада, сільбуд (хата читальня), церква, магазини, перехрестя центральних доріг, пошта.

В 1929 році батько зібрав хороший врожай, почав планувати нові покупки в господарство. У нас було троє коней, корова, свині, весь інвентар, необхідний для обробітку землі та збирання врожаю. Виникла думка купити разом з сусідом, на паях, трактор "Фордзон".

Але не тут-то було!

Батько, як заможний селянин попадає в списки "верхушки" – це щось середнє між куркулем та міцним середняком. Пізніше всіх з "верхушки" почали називати куркулями. Активісти по розкуркуленню загнали в двір підводи і забрали весь хліб, не залишивши нічого ні їсти, ні на посів.

...Сім'я наша стала куркульською. На лицьовій стороні від вулиці на нашому сараї з'явився напис, зроблений дьогтем: "Куркуль-собака, сам хліб не їсть і державі не здає!". А що здавати, коли все забрали і сім'я голодає? Коней та корову не чіпають...

...багатьох повиганяли з хат та відправили в заслання. На наших конях по ночах активісти їздять по окраїнах села та по інших селах громити "верхушку" та агітувати всіх в колгоспи. З'являються перші сільгосп артїлі – ТОЗи. Батько впав духом, завжди сидів мовчки та курив. В цей час у нас був на постійно уповноважений по колективізації з району на прізвище Сахно. У вільний час він вів довгі бесіди з батьком та вмовляв його вступити до артїлі, аби не бути розкуркуленим та висланим в північні райони. Після довгих бесід батько таки погодився.

...Колгоспів було дуже багато. Об'єднання чисельністю по 10-20 дворів називали сільгоспартїлями або просто ТОЗами. Наш ТОЗ звався "Хлібороб". Перші колгоспи були не стійкі, ранком коней вели до колгоспу, тягли туди інвентар, а на вечір все розбирали по дворах. Пізніше це назвали "волинкою" та відкривали по цих фактах судові справи.

...У нас по сусідству жив син священика Ногачевського Яків, якого теж причислили до "верхушки". Його привели до нашої хати (тут засідала комісія по колективізації, очолювана уповноваженим Сахно) та почали знущатися: розділи догола, били, вимагаючи здати хліб. Зовсім стара людина, тихий та безмовний, стояв на колінах та плакав, як дитина, доказуючи, що він все віддав, все вже забрали. Тоді його вирішили відвести до мосту, що недалеко від нашого дому, та втопити в ополонці. Зупинив це дійство тільки уповноважений Сахно, який на щастя повернувся з поїздки та зайшов до хати.

Тут же в "штапу" ми кожного дня були присутні на торгах у дворі "Потребкооперації", де проводили розпродажу різного майна, яке забирали у розкуркулених: одягу, меблів, господарчої та хатньої утварі. Все продавалось дуже дешево, а для активу майже задарма. Новий кожух можна було купити за 2-3 рублі, биті валянки за 50 копійок...

Сім'ї розкуркулених, разом з дітьми, погано зодягнених в зимовий час звозили з округи в "штап" до сільської ради, а потім вивозили на станцію для відправки в Північні райони. Кожного дня ми чули крик та плач жінок і дітей, яких за їхню важку працю викидали з рідних хат і везли невідомо куди... (село було на той час центром округи - прим. автора).

На початку 30-х років відбулося повстання в селі проти колективізації і радянської влади. Розпочалося воно на окраїнах, в селах Цибульчине (нині в складі села Ганнівки) та Мажарівка. Повстанці ввірвались до сільської ради, сільбуду, вчинили погром. Обійшлося без кровопролиття. А на ранок прибули війська НКВС для наведення порядку."

Козак (Сміян) Олена Євменівна (1920 р. н.):

"Почалися усі біди в нашому селі із розкуркулення. Мама зайшла до хати зі звісткою про те, що у брата Білого Євдокима забрали 2-х коней, 3 корови, більше десяти овець. Згодом прийшли по хатне збіжжя: рядна, одяг, полотно. Худобу погнали десь у місто, а одяг продали за безцінь біднякам і заставили господарів бути при цьому присутніми.

В інший раз приїхали на машині, але бабуся зчинила лемент, прибігли сусіди з вилами, рогаками і прогнали представників влади. Я спостерігала за цим через вікна.

Але повернулися вони і втретє. Були заарештовані мама та старша сестра. Згодом забрали і дядька. По нього прийшли 4 міліціонери, почепили йому на шию дощечку з написом: "Я – куркуль!" та били нагайками і заставляли кричати: "Я куркуль – ворог радянської влади!". На хаті дьогтем вони написали ці ж слова".

Лапай (Сукач) Ольга Дем'янівна (1920 р. н.):

"Мій дідусь Сукач Мартіян був добрим господарем, мав млин, парову машину, худобу. Але настав 1929 рік і він був розкуркулений. Мого діда та його сусіда Вовка Іларіона заставили самих вантажити нажите ними майно на підводи, а далі він змушений був перейти жити в нашу сім'ю і далі його не турбували, бо сім'я рахувалась бідною".

Горбенко Євдокія Кузьмівна (1913 р. н.):

"Наша сім'я була віднесена до середняків, а от наших сусідів Голуба Петра. Вишневецького Михайла, Голуба Семена не пожалували. Їх розкуркулили, та вислали до Сибіру. Комсомольці – активісти, які це робили ще й написали на стіні дьогтем: "Я куркуль, гадюка, не даю зерна державі".

Сердюк (Гончаренко) Марія Федосіївна (1925р.н.):

"Батьку від діда по наслідству дісталось трохи більше гектара землі, пара коней та деякий нехитрий реманент. З початком масової колективізації батьку "запропонували" здати все до колективного господарства ім. Будьонного".

Топчій (Сердюк) Лідія Степанівна (1924 р. н.):

" Я родом із заможної сім'ї. Розкуркулений був спочатку мій дядько Білий Євдоким Гордійович. У нього забрали все, навіть хату і поселили туди бідняка. А дядька водили по селу з дощечкою на грудях, на якій було написано: "Я – куркуль". Опісля почали "обдирати" і нашу сім'ю. Мама, Сердюк

Мотрона Гордіївна, збунтувалася, на вулиці сміливо вилаяла владу. В кінці 1931 року під час заколоту в селі ходила громити сільську раду. Відповідно зразу ж арешт і в'язниця в Дніпропетровську. Спасла хвороба – тиф. Її виштовхали з в'язниці, але Бог змилювався над нею і вона вижила".

Такі дії влади не викликали до неї довіри. Але під натиском зброї та погроз і агітметодів до середини 30-х років в Боківській сільській раді було сформовано 12 колективних господарств. Одним з них було господарство "Нова праця". Головою обрали Григорія Харитоновича Булавку, який про той час розповідав:

"За пропозицією представника з району мене обрали головою. А весною 1929 року в село приїхав Серго Орджонікідзе. В бесіді з колгоспниками, які були на сівбі, він роз'яснив, що вступ до господарства, це справа добровільна. Це швидко розійшлося серед членів господарства і через день – два люди перестали виходити на роботу, розібрали худобу і колгосп розпався. Знову він організувався лише під кінець 1930 року".

Перегиби при організації колективних господарств призвели до того, що в них залишилося менше 30% селян.

1 березня 1930-го року був затверджений перший "Устав сільськогосподарської артіль", а вже восени 1930 року ЦК ВКП(б) надіслав республіканським парторганізаціям листа "О колективізації", яким закликав найрішучішими методами і темпами закінчити колективізацію до кінця 1931 року. Вдалися до маневрів: колгоспникам надавали пільги, звільняли від податків на худобу, надавали сільгосптехніку (МТС). А на одноосібників продовжували тиск. В результаті таких комплексних дій на кінець 1932 року в колективних господарствах було 70% господарств, в яких сконцентрувалось 80% посівних площ. Сталін назвав це "великим переломом". Дорого обходився цей перелом селянам України і села втому числі. Влада намагалася "вичистити" громади від заможних селян, отримувала спротив.

В книзі "Реабілітовані історією" знаходимо документи, які свідчать про наявність підпільних повстанських організацій "Сини України" і "Могила". Це були об'єднання заможних селян 8 населених пунктів, в тому числі і села Бокове. В матеріалах Криворізького РВ ДПУ Дніпропетровського оперсектора ДПУ та судового засідання читаємо, вони своєю метою ставили "організацію збройних банд для боротьби з Радянською владою і підготовку масового селянського повстання". 15 жителів села були заарештовані одночасно, судили їх в один день – 15 вересня 1931 року і всім дали по 5 років заслання в північний край. Реабілітували їх тільки в 80-90-х роках ХХ століття.

Продовжувалася адміністративно-територіальна реформа. 23 липня 1930 року виходить постанова ЦВК і РНК СРСР "О ліквідації округов". 2 вересня цього ж року її було продубльовано постановою ВУЦВК і РНК УСРР. Нею передбачалося до 1 жовтня 1930 року реорганізувати Криворізький округ в 10 районів, серед яких було зазначено і Долинський район.

А як же сталінський "перелом" позначився на результатах роботи селян?

Якщо в листопаді 1930 року села дали державі 400 млн. пудів хліба, то за відповідний період 1931 року – 380 млн. пудів, а за 1932 рік – 132 млн. пудів. Також за період 1929 – 1932 років поголів'я ВРХ скоротилося на 41,8%, коней – на 33,3%, свиней – на 62,3%, овець – на 74%. Гинула худоба. В Долинському районі за перший квартал 1932 року загинуло 1200 коней, в Дніпропетровській області – 16335, а за рік більше 81000.

Актив сільгоспартілі "Перебудова"

До того ж ще одна цікава статистична інформація, яку направив Долинський райпарткомітет (РПК) в Дніпропетровський ОК КП(б)У 15 березня 1933 року. В них сказано про те, що в трьох МТС (Братолюбівській, Долинській, Казанківській) та в радгоспах налічувалося 245 тракторів, а з них потребувало ремонту – 171. З 8016 голів коней придатні до роботи тільки 6%.

Такий спад виробництва, непомірні хлібозаготівлі і вивіз сільгосппродукції за межі України, необдумані реформації в сільгоспсекторі призвели в 1932-1933 роках до масового голоду.

Продовжилося адміністрування територій. 9 лютого 1932 року прийнята Постанова ЦВК України про триступеневий адміністративний поділ: район, область, центр. З лексики та вжитку зникло слово губернія і з'явилося нове – область. На основі колишньої Катеринославської губернії була утворена Дніпропетровська область, до якої в складі Долинського району ввійшло і Бокове.

І знову про факти.

6 квітня 1932 року секретар РПК Заворський секретною доповіддю звітує:

"...імеються многи голодаючі семейства: по Казанковському с/с – 15 семейств опухших с голода, а в Александровском с/с – 11, Баштинском с/с – 6, Новогригорьевском-І с/с – 18.

Есть даже смертные случаи на почве истощения от голода, обнаружено три трупа... За последние дни найдено еще три трупа. Из-за этого колхозники с опаской глядят в будущее, и наотрез отказываются от всякой помощи колхозу в посевном материале. Даже отдельные коммунисты и комсомольцы, не смотря на прямые указания парт. ячеек – уклоняются от выполнения семенных обязательств, мотивируя свой отказ невозможностью помочь колхозу; физическим трудом помочь готовы, а посевмат у нас нет, – говорили собранные на специальное совещание колхозники – ударники в селе Боковое. Подобные заявления можно услышать во многих других сельсоветах".

І тут же 7 серпня 1932 року ЦВК і Рада Народних Комісарів СРСР приймає постанову про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперації та про зміцнення громадської (соціалістичної) власності. Це був так званий в народі "закон про п'ять колосків", який Л. М. Каганович назвав "великим законом". І він дійсно був великим, бо привів на лаву підсудних велику кількість людей.

Україна не виконувала план хлібозаготівель і Сталін направив до Києва комісію на чолі з В. Молотовим, яка оголосила в республіці надзвичайний стан та залучила до хлібовибивання всіх: комуністів, комсомол, профсоюзи, армію, які "вбивали" хліб, вивозили його, а люди пухли з голоду.

Ось що розповідали свідки, наші односельці, про той жахливий час:

Бодячук (Мірошниченко) Єлизавета Герасимівна (1928 р. н.):

"Настали тяжкі 1932-1933 роки. Почався голод. Мама як могла шукала їжу. Вижили тільки завдяки насінню акації, мерзлій картоплі та бурякам, які залишилися на полях після збору врожаю, але їх можна було брати тільки вночі, бо такі дії розглядалися владою, як злочини і міра покарання була – 10 років ув'язнення. Їли також цвіт акації, лободу, маторженики з трави. Помирали часто від отруєнь".

Хихло (Кулик) Катерина Пилипівна (1928 р. н.):

"Наша сім'я потерпала від голоду. Дітей було аж четверо, а господарства майже не було. Весь запас їжі, який був, використовувався для того, щоб більше – менше не голодними почувалися діти. Мати ж Векла Павлівна і батько Пилип Якович пухли з голоду. Дійшло до того, що батько пішов випорожнювати так звані "мишоловки" в полі (в них миші робили запас зерна на зиму), та там і заholонув. Мама ж померла на печі".

Сердюк (Гончаренко) Марія Федосіївна (1925 р.н.):

"Тяжко переносила сім'я голодні роки, особливо 1933-й. Хоча батько, працюючи в артілі ім Будьонного і отримував 10 кг муки грубого помолу на місяць, але цього було недостатньо для того, щоб прогодувати сім'ю з п'яти чоловік. Мама додатково збирала з нами на толоці зерно з трав, рвали листя з береста. Все це домішували в муку, пекли коржики. Трохи більше діставалося батькові, адже він був годувальником в сім'ї. В ці ж роки нас спіткало горе – в 1932 році померла мама, а в 1933-му – сестра Ольга".

Білий Володимир Гаврилович (1938 р. н.):

"З розповіді моєї мами, Білої Катерини Луківни, я дізнався, що мій дід Білий Федір Петрович помер з голоду в 1933 році. Сім'ю діда визначили як заможну, а тому з господарства забрали все, всі продуктові запаси, навіть забрали кабачки, які на момент тругу жарилися на плиті. Щоб протриматися, дід з братом взяли мішки та пішли в поле назбирати колосків. До поля наблизилася об'їзчик і їм прийшлося тікати, а клеймовані мішки прийшлося кинути. По цих мішках їх і віднайшли та заарештували. 9 місяців побули вони у в'язниці, але вину їхню не доказали і випустили. Після організації колгоспу "Червона зірка" його агітував кум до вступу до нього, але він не хотів. За це його навіть закривали до погребя, але він таки стояв на своєму.

В кінці кінців його настигла таки голодна смерть. Поховати покійника в той час це теж була проблема. Чоловіки не мали достатньо сил, не було з чого зробити гроб. Але діду гроб таки зробили. Коли почали закопувати яму на кладовищі, то прибігли люди і попросили, щоб яму не закидали, а положили в неї ще одного покійника – Сергієнка. Привезли його без труни і положили тіло на гроб діда, так і поховали".

В підтвердження вище сказаної трагічної історії Володимир Гаврилович розповів, що в 60-і роки йому довелося бути в похоронній команді і копати яму для померлого односельця поряд з могилою свого діда. Вийшло так, що при цьому зачепили могилу діда. Розповідь матері підтвердилася – на гробі діда покоїлося ще одне тіло. Ось такою виявилася пізня зустріч зі своїм предком.

Вишневецька Олександра Семенівна (1924 р. н.):

"Щасливчиками" вважали тих, кому в степу вдавалося з нори водою вилити ховрашків, але й вони скоро скінчилися. З берестків повністю обривали все листя, а як закінчувалося листя то обдирали кору. Горобців по всьому селі виловлювали ще на початку зими".

Свдокія Бондаренко:

"В голодному 1933-му я з батьками проживала в селі Боковому. Працювала в колгоспі ім. Леніна. В сім'ї було четверо дітей. 1932-й пережили дякуючи корові й коню. Їх чудом вдалося зберегти.

Нещастя прийшло після Різдва. Подвір'я заповнили активісти. Вишкребли все. Навіть висушений гарбуз, що висів на кілочку в пустій коморі, забрали. Наступили чорні дні. Виручило те, що ходила на роботу в колгосп, а керівництво розуміло стан людей і зорганізувало кухню, де варили куліш з віки (корм для коней)".

Сердюк Микола Павлович (1922 р.н) в своїх "Записках" пише:

"Весною 1933 року померло багато наших односельчан, серед них і дітей.

По селу ходили похитуючись пухлі голодні люди, падали в грязюку і більше не піднімались. Мертвих на однокінній підводі або просто на візку ("тачці") відвозили на кладовище та хоронили, інколи по декілька чоловік в одну яму. Цим займалися спеціальні бригади з більш міцних чоловіків, їм за це з колгоспу видавали по 500 грамів кукурудзяного хліба.

Були в селі і випадки людоїдства. Цим жахливим "промислом" займалася жінка на прізвище Лебідь Єлизавета, майже сусідка і кума мого батька...

...В 1933 році їй було 45-50 років. Вона була багатодітною матір'ю, але діти всі були дорослі – розлетілись по світу. Вона була одна. В цей же час на "кутку", де проживала ця жінка, часто ходили дві дівчинки з якогось хутора з-під с. Варварівка, вони були сиротами, були голодні і "кучани" часто їх підгодовували. В один з днів дівчинка залишилась тільки одна. На питання де ж її сестра та відповіла, що не знає, бо заснула в бур'янах. А через декілька днів не стало і іншої...

...знайшли їх варені частини тіла у вище згаданої жінки.

Але горе було тому, хто не витримував і прямо на полі, лежачи серед колосків, виминав зерно і там же його їв. Голодний шлунок і виснажений організм не могли впоратися та переробити сире та напів зелене зерно. Живіт надувався і людина померала прямо на полі. Так померла стара одинока (ще дореволюційна вчителька) Лукія Тимофіївна, яка по пластунськи добралась до найближчого поля і там наїлася зерна. Вона жила по сусідству з нами, і коли її привезли на тачці додому, я бачив її мертвою. Її живіт був таким надутим, як буває здуття у тварин після перегодовування".

Сумною є статистика голодного 1933 року, що дочасно забрав життя у жителів:

села Бокового:

Гавриленка Василя Феофановича
 Гавриленка Леоніда Васильовича
 Гавриленко Пелагеї Карпівни
 Гайдук Параски Єфремівни
 Гайдука Якова Силовича
 Гонти Михайла Івановича
 Гончаренка Олександра Івановича
 Горбунко Лідії Федотівни
 Довгаля Данила
 Довгаля Івана
 Зінченко Таїсії Іванівни

Колоса Омелька Омельковича
 Кудіна Дмитра Максимовича
 Кулик Векли Павлівни
 Кулика Пилипа Степановича
 Лаврфненка Тимофія Андрійовича
 Мірошниченка Герасима Яковича
 Мозгової Ганни Андріївни
 Ревеки Фросини
 Сердюка Дмитра Івановича
 Терновської Марії
 Терновського Степана
 Яценка Петра Семеновича;

села Калинувате:

Бугай Марини Павлівни
 Колоди Василя Івановича

Колоди Домни Трохимівни
 Колоди Ольги Петрівни
 Колоди Петра Йосиповича;

села Ганнівки:

Барабаша Віктора	Луценка Івана
Барабаша Єгора	Луценка Петра
Барабаша Михайла	Луценко Улити
Барабаш Надії	Луценко Юлії
Бездушного Федора	Максимчука Захара Афанасійовича
Берестенка Івана	Миркотан Наталії
Глуценка Івана Митрофановича	Миркотана Федора
Губенко Марії Гордіївни	Музирі Григорія
Губенко Любові Гордіївни	Музирі Дениса
Губенко Меланії Гордіївни	Музирі Домахи
Дурницького Сидора Ф.	Музирі Тимоша
Захарова Андрія	Обїдихати Килини
Захарової Марії Андріївни	Обїдихати Ольги
Захарової Мотрі Андріївни	Обїдихати Федора
Квартюк Марії	Понубратенко Марії
Квартюка Павла	Понубратенко Тетяни
Квартюка Тихона	Понубратенка Федосія
Кислиці Олени	Петрова Івана
Книшової Євдокії Яківни	Петрова Кирила
Ковальця Анатолія	Петрова Михайла Степановича
Ковалець Марії	Петрова Сави
Ковалець Ярини	Петрова Сергія
Конюшенко Домахи	Петрова Степана Кириловича
Конюшенка Омелька	Петрової Марії
Кривошей Ганни	Похила Омелька
Кривошея Івана	Похила Семена
Кривошея Леоніда	Похил Явдохи
Кривошея Пилипа	Саламахи Василя Гордійовича
Кривошея Федота	Саламахи Гордія
Кривошей Харитини	Саламахи Івана Гордійовича
Кривошей Пелагеї	Саламахи Меланки Гордіївни
Кривошея Терешка	Саламахи параски Гордіївни
Крисан Агафії	Саламахи Сергія Гордійовича
Крисана Гната Івановича	Сердюка Василя Васильовича
Крисана Івана Сидоровича	Сердюка Григорія Васильовича
Крисана Максима	Сердюк Катерини
Крисан Меланії Іванівни	Сердюка Кирила Васильовича
Крисана Микити Кузьмовича	Серюка Миколи Васильовича
Крисана Петра Гнатовича	Сердюк Параски Василівни
Крисана Сергія Івановича	Сердюка Юхима Васильовича
Кудіної Галини Трохимівни	Сороченка Петра
Кудіної Євдокії Трохимівни	Тернавської Гафії
Кудіна Івана Трохимовича	Тернавської Зінаїди
Кудіної Надії Трохимівни	Тернавської Тіни
Кудіної Олени Трохимівни	Терновського Микити
Кудіної Соломії Трохимівни	Терновського Федора
Кудіна Трохима Яковича	Терешка Івана Митрофановича
Кудіна Федора	Тітова Григорія
Луценка Василя	Тютюнника Володимира Іллїча
Луцекко Зінаїди	Тютюнник Зінаїди Іллівни

Тютюнника Миколи Ілліча
 Хлівної Олени
 Хлівної Ярини
 Хлівного Григорія
 Хлівного Івана Івановича
 Хлівного Петра Івановича
 Хлівного Полікарпа Даниловича
 Хлівного Семена Юхимовича
 Хлівного Юхима Архиповича
 Цвинда (четверо дітей)
 Цвинди Агафії
 Цвинди Василя С.
 Цвинди Віри
 Цвинди Гафії

Цвинди Поліни
 Цвинди Семена Є.
 Цвинди Степана
 Чередниченка Анатолія Васильовича
 Чередниченка Артема Федоровича
 Чередниченка Миколи Васильовича
 Шаради Соломії
 Шевчука Василя Якимовича
 Шищенко Катерини
 Шищенко Ольги
 Шищенко Тетяни
 Шищенко Федосія
 Шостарич Михайла Семеновича
 Юк Юхима Васильовича

Історична довідка: на 1932-й рік в селі Ганнівка було організовано сільгоспартілі "Правда", "Червоний плуг", "Жовтнева перемога", "Спільне життя".

В селі налічувалося 209 дворів, в яких проживало 765 жителів. Після 1933 року залишилося 65 дворів з 350-ма мешканцями. Звичайно, що не всі жителі померли. Частина подалася в міста та стала робітничим класом, який мав гарантії в харчуванні у вигляді спеціальних талонів. Це був чи не єдиний шанс залишитися живим.

Як бачимо різниця разюча. В ці ж роки тут було розкуркулено 3 сім'ї.

Через багато років, вивчаючи тему Голодомору в Україні, на теренах краю та в селі, жителька його Наталія Гриценко написала такі рядки:

Дитяча сльоза

Україно моя, заплондрована, згорблена нене,
 Завинила ти чим перед гуртом скажених вождів?
 Голод чорним ярмом ліг на плечі твої в 33-тім
 І святі небеса пролилися сльозами дощів.
 Сірий-сірий туман укриває знедолену землю,
 Плаче тихо верба і калина криваво горить.
 Обіймає дитя свою стомлену згорблену неню,
 У якої душа від скорботи і смутку болить.
 Кілька ягід гірких ніжно ляжуть в маленьку долоню
 І калиновий смак забринить на дитячих устах,
 Але мати собі скуштувати його не дозволить,
 Тільки б вижив синок і не бився в судамах як птах.
 Голод-нелюд уперто закриває жіночі повіки,
 Хилить стан молодий до смертельно сумної землі,
 Забирає вона жінку-матір до себе навіки,
 Млосно-боляче плачуть голубесенькі очі малі.
 Хай дитяча сльоза упаде на того супостата,
 Хто останню зернину зміг забрати з моєї землі,
 І поставить тавро яничара жорстокого, ката,
 Не пробачить майбутнє йому. Знаю точно, що НІ!

Осінь 1933-го була щедрою. Після збору урожаю колгоспникам на трудодні видали багато зерна, люди оговтались від голоду. В різних кутках села стало чути пісні. Але радіти людям прийшлося не довго. Поступила вказівка, що хліб видали на трудодні незаконно і його потрібно повернути державі. До дворів колгоспників почали підїжджати підводи і забирати зерно, залишалось зовсім небагато для сім'ї.

На току сільгоспартілі ім. Будьонного (осінь 1933 року)

Урожай 1934 року був слабким, знову очікувався голод, хоч і не такий страшний як в 1933-му.

Під репресивну машину попадали й керівники. Закон про "п'ять колосків" відпрацював і на головах колгоспів ім. Чубаря (село Бокове) та "3-й вирішальний", які нічого не крали, вони лише заявили на райпартактиві, що не в силі виконати план – і за його ж рішенням були заарештовані.

І ще приклад. Постанова Долинського райкому партії від 6 квітня 1933 року "Про виселення куркулів та одноосібників, саботуючих весняну сівбу і хід ізоляції бродячих елементів", гласить:

"1. Затвердити пропозицію т. Грабченка про висилку зазначених осіб в першу чергу з таких сільрад – Гурівка, Варварівка, Бокове та Ганнівка.

2. Цю роботу провести в 3-х денний термін, командировавши до цих сел членів бюро РПК".

Але саме партійне керівництво не страждало. Для підтвердження приводимо протокол засідання Долинського райпарткому від 2 серпня 1932 року за № Д-146:

"Зовсім таємно.

Присутні: члени бюро РПК т.т. Верещин, Таран, Білоус, Сахно, Корнеєв та Сотников. Кандидати в члени бюро т.т. Сьомаш та Шестопалов.

Запрошені: т. Мінаєв.

п. 2. Про закритий розподільник (інф. тов. Верещин).

Постановили: Список відповідальних робітників на постачання в кількості 24-х чоловіків ствердити.

Поручити тов. Письменному для райактиву організувати закриту столовку.

Відповідальність за постачання продуктами столовки і за розподільник покласти на тов. Письменного.

Категорично заборонити кому б то не було вмішуватися в справи постачання закритого розподільника і столової крім тов. Письменного (видача записок, тощо)".

Ось вам і славнозвісна єдність партії і народу.

В 1933 році керівництво держави побачило, що ситуація складається катастрофічна. Було дещо збавлено темпи індустріалізації та тиску на селян.

А селяни трудилися і трудилися непогано, з останніх сил. Про це і говорилося в пресі. Так, під час весняної посівної кампанії 1933 року побували в Братолюбівській МТС кореспонденти газети "Комсомольская правда". Результатом їхньої поїздки була замітка в газеті про роботу на весняній сівбі нашого односельця, механізатора МТС Горільського Михайла та його родини (в той час багато односельчан працювали в МТС саме механізаторами, обслуговуючи і поля артилей рідного села).

Невдовзі знаний поет того часу, уродженець Кіровоградщини Дем'ян Бедний (Юхим Олексійович Придворов) присвятив Михайлу Горильському вірша, який увійшов в його збірку "Очередное. Новые стихи", видану в 1935 році:

Вот тракторист, Горильский Миша.
Таких, как он, не малый рой.
Пусть не кричит о нем афиша,
Но он – наш подлинный герой.
За ним идут, на брата глядя,
Брат и сестра. Степан и Надя,
Все на один они покрой.
Одну проходят все науку.
Сестренка вывихнула руку.
Сестру на тракторе сменил
Брат и товарищ Михаил.
Он правит трактором три смены.
Он изнемог. В глазах – туман.
Его сменяет брат, Степан.
Аграрный вид батальной сцены:
Сестру сменяет брат – герой
И брата – брат:
"Сменяю!" – "Крой!"
"Эй, сторонись, хричи и хрены!"
Дневной порой,
Ночной порой,
Бой не стихает напряженный.
Сном двухчасовым освеженный
Вступает Миша снова в строй.
И снова бой ведет две смены.
Кто с этой силой вступит в спор?
Я вижу чудо – тракториста,
Все ль трактористы таковы?
Не все, но многие – бесспорно,
Они работают упорно.
Они сознания полны,
Насколько важен труд их ценный,
Труд в дни горячие бессменный,
Для укрепления страны,
Страны советской, для которой
Их труд является опорой.
Какие крепости и стены
Подобный выдержат напор?
И мы ль при случае не в праве
Всей нагло-вражеской ораве
Сказать без лишней похвальбы:
"Эй, господа, поосторожней!
Здесь – пограничные столбы!

Не соблазняйтесь нашей пожней!
Эй, господа, поосторожней!
Поберегите ваши лбы!"
Посев советский всходит дружно,
Нам прохладяться не досужно,
Нас ждут великие труды,
Пора уборочной страды,
Работы жаркой, сверхударной
И бесконечно благодарной.
Тут в грязь лицом уж не ударь:
Проверить надо – будем зорки! –
Все гайки, спайки,
Все подпорки.
Весь полевой наш инвентарь,
Всю артиллерию уборки,
Тогда уж в поле выезжай
Достойно встретить урожай!
Земля лесиста и гориста,
Но все ж отсюда, из Москвы,
В борьбе с тупой,
Слепой, глухой
Неоколхозненной сохой
И с темной, злой кулацкой сворой,
Ее защитницей лихой.
Ударной рати, мощной, грозной,
Всей "стале-коннице" колхозной,
Героям зреющих побед,
Наш братский, пламенный привет.

А Україна так і не змогла на протязі багатьох років ліквідувати продовольчий дефіцит, який утворився внаслідок такої недолугої діяльності керівників держави.

За висновками істориків, голодовка 1932-1933 років забрала життя від 3,3 до 8 млн. осіб.

Але це ще був не кінець. Сталінський терор продовжувався. Наступними його етапами були: боротьба з шкідництвом; боротьба проти інтелігенції та громадських діячів; боротьба з "рештками ворожих класів"; ліквідація переродженців і дворушників в партії; чистка військових кадрів....

Список боківчан, які були репресовані в 1930-1933 роках був солідним:

Блажко Олександр Іванович, 1905 р.н. – 3 роки таборів;
 Бондар Микола Степанович, 1908 р.н. – 5 років таборів;
 Бондар Яків Степанович, 1895 р.н. – 5 років таборів;
 Бондюк Андріян Васильович, 1904 р.н. – 10 років таборів;
 Бондюк Прокіп Федосійович, 1903 р.н. – 3 роки таборів;
 Булавка Карпо Артемович, 1907 р.н. – 5 років таборів;
 Вишнівецький Михайло Денисович, 1888 р.н. – 5 років таборів;
 Вишнівецький Назар Денисович, 1893 р.н. – 3 роки таборів;
 Вовк Антон Федулович, 1890 р.н. – 5 років таборів;
 Голуб Лука Пантелійович, 1873 р.н. – 3 роки таборів;
 Гранюк Марко Ілліч, 1895 р.н. – 3 роки таборів;
 Грищенко Дмитро Васильович, 1908 р.н. – 10 років таборів;
 Дейнега Петро Никодимович, 1885 р.н. – 3 роки таборів;
 Довгаль Омелян Петрович, 1870 р.н. – 5 років таборів;
 Єфименко Сидір Сергійович, 1873 р.н. – 3 роки таборів;
 Кошовий Григорій Онопрійович, 1898 р.н. – 5 років таборів;
 Кошовий Микита Маркович, 1877 р.н. – 10 років таборів;
 Кравченко Явтух Терентійович, 1877 р.н. – ?;
 Лапай Федосій Олексійович, 1909 р.н. – 5 років таборів;
 Маковецький Василь Маркович, 1899 р.н. – 5 років таборів;
 Маковецький Марко Явдокимович, 1872 р.н. – ?;
 Момот Андрій Юхимович, 1905 р.н. – 3 роки таборів;
 Потопа Ілля Амонович, 1888 р.н. – 5 років таборів;
 Прокопенко-Запорожець Олександр Власович, 1908 р.н. – 3 роки таборів;
 Смаглюк Петро Тимофійович, 1896 р.н. – 10 років таборів;
 Смаглюк Іван Тимофійович, 1905 р.н. – 3 роки таборів;
 Стеценко Федір Іванович, 1903 р.н. – 5 років таборів;
 Феденко Семен Антонович, 1908 р.н. – 3 роки таборів.

Скупі дані про колективізацію в Боківській сільраді (входила до складу Долинського району Дніпропетровської області) на 1934 рік виглядають так: населення складало 4 тисячі чоловік, організовано 25 сільськогосподарських артільей. Відомі документально декілька:

"Червона борозна", згодом переіменованій в ім. Кірова.

Ім. ВЛКСМ (село Новопетрівка, голова Кобець Микола Федорович);

"Пролетарська правда" (село Бойківка, голова Вишневецький Семен Свиридович);

"Правда";

"Ленінка";

"Реконструктор";

"Тракторобуд";

Ім. Чубаря;

"Червона зірка" (нинішня вул. Сонячна);

"Перебудова" (частина вул. Кринична – від балки "Смаглюкова" вгору до мосту);

Ім. Будьонного (вул. Шевченка, частина вул. Козацька – від мосту до садиби Конюх В. П. та частина вул. Кринична – від мосту і до кінця вулиці; голова колгоспу до 1934 року Колісніченко (ім'я та по батькові не відомі), уродженець сусіднього села Братолубівки);

"Політвідділець" (частина нинішньої вул. Козацька – від будинку Конюх В.П. і до кінця, голова Карабило Олександр Петрович);

Ім. К. Маркса (село Порфирівка).

В грудні 1935 року пройшла нова адміністративна реорганізація – сільські ради були розукрупнені. Роботу по розукрупненню планувалося провести до січня 1936 року.

На боківській землі почало діяти дві сільські ради:

Боківська – входили села Бокове, Ново-Павлівка, Порфирівка з сільськогосподарськими артільями: ім. Будьонного (голова Копаїгора Пилип Федорович, працював з 1933-го по 1941 рік);

"Політвідділець" (голова Сердюк Василь Григорович, працював з 1936-го по 1941 рік); "Перебудова" (голова Дурницький Олександр Акилович, працював до 1941 року); ім. К. Маркса (село Порфірівка, голова – Григорій Поліщук); "Червона зірка" (нині вул. Сонячна, голова Феденко Антон Єрмолайович, його змінив Остапущенко Іван Левкович, працював до 1941 року).

Згадуючи керівників колективних господарств довоєнного періоду, не можу не розповісти про одного з них, якого знав особисто – Копайгору Пилипа Федоровича. Це людина, яку в повній мірі перемолола сталінська м'ясорубка, але в пам'яті односельців він завжди був поважною людиною. Головою його обрали в голодному 1933-му, але він зробив все, щоб на території його господарства люди змогли вижити: розставляв багатодітних батьків на роботи, де щось можна було взяти для виживання сім'ї, в польовій бригаді організував приготування хоча б якоїсь баланди і таке ін. В період окупації залишився на території села і люди рекомендували його на керівника господарчого двору (таку назву мав сільськогосподарський колектив при окупаційній німецькій владі).

Бригади будівельників Пилип Копайгора дає розпорядження

Навіть в такій обстановці він знову не забував про людей. В період примусового вивезення молоді до Німеччини, знаючи дати відправки, через довірених осіб попереджав сім'ї про це. А після визволення села в доповідній записці до Долинського райвиконкому місцева влада зазначила – "замечаний нет".

Польовий військкомат в березні мобілізує його на фронт. Він перебуває в військах до Перемоги, повертається в рідне село та... отримує 10 років таборів за співпрацю з окупаційною німецькою владою. В 1956 році повертається в село, вступає до сільгоспартілі та очолює будівельну бригаду, яка будує приміщення для тваринництва, складські приміщення, мости. До речі, одним з них, що по вул. Криничній, до цих пір їздять жителі села. Займався він будівництвом до самого виходу на пенсію.

Кіровська – входили села: Кірове, як частина території села Бокове, що була виокремлена на прохання колгоспників артіль "Червона борозна" після вбивства компартійного діяча Сергія Кірова (Кострикова), а артіль стала називатися ім. Кірова.

Історична ремарка: хотів би для читачів нагадати, а для молоді сказати про причетність Сергія Кірова до Голодомору та створення колективних господарств. 6 серпня 1932 року в газеті "Правда" (головний друкований орган Компартії) з'явилася його стаття, в якій він зазначав: "колхозные и кооперативные организации пора приравнять к государственным, и если человек уличен в воровстве колхозного или кооперативного добра, то его нужно судить вплоть до высшей меры наказания. И если смягчат наказания, так не менее как на 10 лет лишения свободы".

А вже 7 серпня було прийнято постанову Раднаркому "Об охране имущества государственных предприятий", санкціоновану Кіровим. В народі остання стала відома як "закон про п'ять колосків". Під цей закон підпадали навіть багатодітні матері, які збирали колоски на колгоспному полі після жнив, щоб вигодувати пухлих від голоду дітей.

Так починала працювати система ГУЛАГ.

Сталін прибрав конкурента та зробив його більшовицьким мучеником. Так до нас прийшло ім'я Кірова.

До згаданої сільради входили артіль: "Реконструктор" (голова Маляренко Порфирій) та "Воля", які в 1938-1939 роках були об'єднані в артіль ім. Калініна (голова Гайдук Микола Федотович), яка займала територію від межі сіл Бокового та Ганнівки до нинішнього Будинку культури; "Тракторобуд", це частина нинішніх вул. Покровської (від Будинку культури) до провулку Пісочний; "Ленінка" (бригадир Пугач Григорій Кузьмович) – від провулку Пісочний до початку нинішньої вулиці Козацька; ім. Чубаря (нинішня вул. Пушкіна та частина вулиць Кринична (до балки "Смаглюкова") та Козацька (до мосту); "Пролетарська правда" (село Бойківка).

Слід звернути увагу, що на цей час села Порфирівка та Бойківка були вже у складі Боківської та Кіровської сільських рад відповідно. Це підтверджено і документацією на виборах до Верховної Ради СРСР в 1937 році.

До **Ганнівської сільради** входили: Ганнівка, Мажарівка, Ново-Баштине (Цвіткове), Новоолександрівка та Старі Обитоки.

Такий же перелік сільських рад та населених пунктів в них значиться і в довіднику "Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ" станом на 1 вересня 1946 року.

Як же розвивалися сільгоспартілі (так їх тоді називали) в новостворених сільських радах?

Частковою відповіддю на це запитання є невеличка інформація про одне з господарств села – артіль ім. Будьонного.

До 1940 року в сільгоспартілі ім. Будьонного з'явилися два автомобілі ГАЗ-А-А, водіями на них були Перепека Тарас та Сердюк Федір Никифорович. Господарчий двір та правління колгоспу розміщувалися по вул. Козацька, на місці нинішнього будинку № 31, та напроти через дорогу. Тут же знаходився зерносклад ("глибінка") та паровий млин, який давав грубий помел зерна. Всі приміщення тоді будувалися литими з глиняного замісу – "валеру".

Колгоспники сільгоспартілі ім. Будьонного на жнивях 1937 року

Не оминув село і сумнозвісний період терору 1937-1940 років, початок якому поклав наказ НКВС № 00447 від 30 липня 1937 року. По всьому СРСР почали активно вишукувати "ворогів народу", "контрреволюціонерів", "шкідників", "агентів іноземних розвідок" і таке ін.

Ось далеко не повний список жертв терору 1937-1940 років по селу Бокове, матеріали стосовно яких зберігаються у фондах ДАКрО та опубліковані в книзі "Реабілітовані історією" (Кіровоградська область):

Вітряк Онисим Оверкович, 1905 р.н. – вища міра;

Вітряк Павло Оверкович, 1889 р.н. – 3 роки таборів;

Войтюк Олександр Федорович, 1910 р.н. – 8 років таборів;

Довгаль Ілля Денисович, 1909 р.н. – 6 років таборів, з яких не повернувся;

Дрібниця Михайло Романович, 1886 р.н. – 6 років таборів;
 Дрібниця Яків Федорович, 1890 р.н. – вища міра;
 Зінченко Микола Олексійович, 1897 р.н. – 2 роки таборів;
 Зінченко Сергій Олексійович, 1900 р.н. – 1,5 років таборів;
 Кашель Іван Антонович, 1919 р.н. – 5 років таборів;
 Лавріненко Федір Трохимович, 1887 р.н. – 7 років таборів;
 Момот Михайло Григорович, 1895 р.н. -1 рік таборів;
 Москаленко Яків Назарович, 1889 р.н. – вища міра;
 Пржигалінська Пелагея Іванівна, 1900 р.н. – 10 років таборів;
 Смаглюк Василь Тимофійович, 1890 р.н. – вища міра;
 Смаглюк Семен Тимофійович, 1892 р.н. – вища міра.

Авторська ремарка.

У наведеному списку жертв терору, як і у попередньому за 1930-1933 роки, ми бачимо багато однакових прізвищ, які пов'язані між собою родинними зв'язками чи є просто людьми з однаковим прізвищем. Сказати особливо хочеться про братів Смаглюків: Василя, Семена, Петра та Івана.

Народилися вони в сім'ї Тимофія Смаглюка, в хатині, яка притулилася на крутому боці балки на правій притоці річки Бокової (нині це вул. Кринична, 15). Виховувалися в багатодітній родині, яка знала ціну хліборобській праці. Більшовицькі вітри принесли зміни в селянський уклад життя, обіцянки землі і волі. Багато хто в це повірив. Серед них був і Семен Смаглюк. Він навіть у 1917-1922 роках був членом ВКП(б). Та побачив багато брехні. Це привело його в ряди повстанців. Служив в армії УНР – командував сотнею в 2-му полку полковника Самокиша, вів антибільшовицьку агітацію. Більшовики такого не прощали. Після третього арешту в 1937 році отримав смертний вирок.

Така ж доля була уготована і брату Василю. А менші Петро та Іван провели 18 років на двох в таборах НКВС.

Як пам'ять нащадкам і односельцям залишилося подвір'я на краю балки, де і в даний час проживають спадкоємці їх бунтівного роду, а також назва балки, що нині зветься "Смаглюкова".

Хотілось би, щоб історики місцевої школи на уроках з історії рідного краю не оминали увагою подібні факти, які заслуговують і на більш глибокі дослідження.

Смаглюк Петро Тимофійович

Смаглюк Іван Тимофійович

Новий етап адміністративної реорганізації відзначив Указ Президії Верховної Ради СРСР від 10 січня 1939 року, яким була утворена Кіровоградська область. До її складу і ввійшов Долинський район та його 23 сільради. В складі району було і село Бокове.

Восени цього ж року був підписаний міжнародний Договір про дружбу й кордони між СРСР та Німеччиною (пакт Молотова – Ріббентропа), але в повітрі вже запахло війною.

В першій половині 30-х років не було загального військового обов'язку. Кадровий склад до РСЧА (Робітничо-селянська Червона Армія) добирався за рекомендаціями громадських організацій. А інші чоловіки мобілізаційного віку були приписані до військових частин, які дислокувались поблизу.

Чоловіки мобілізаційного віку з сіл Боковської, Кіровської та Ганнівської сільських рад значились в мобілізаційних документах 41-ї стрілецької дивізії, яка дислокувалася в місті Кривий Ріг. Періодично приписані призивалися на перепідготовку, яка тривала 2-3 місяці.

Андрій Львович Лісовий

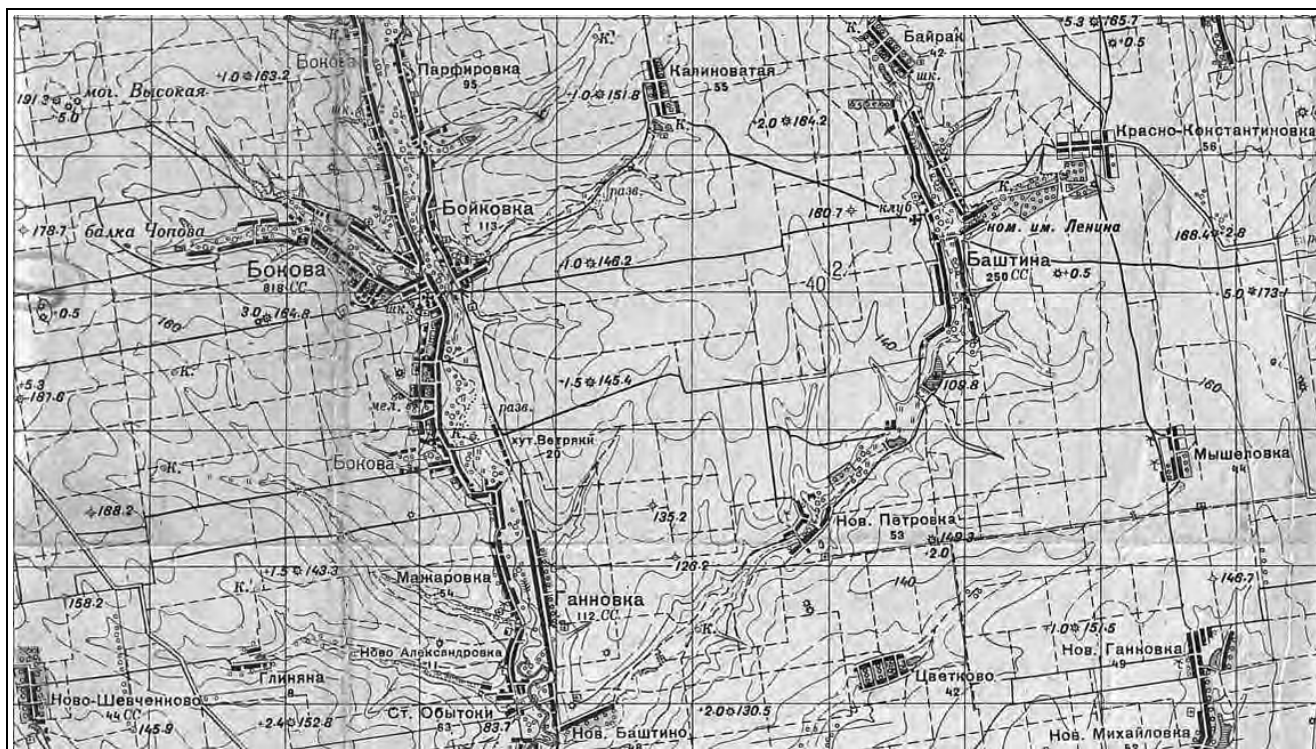
Перші вибухи та свист куль боківчани, кіровчани та ганнівчани почули ще в 1938-1939 роках на Хасані та на Халхін-Голі в боях з японськими самураями. Це були кадрові військові: Олексій Васильович Бондюк, якого було нагороджено орденом Червоного Прапора; Іван Дем'янович Бондюк, нагороджений орденом Червоної Зірки; Андрій Львович Лісовий, командир 7-ї бронетанкової бригади, який отримав орден Червоного Прапора.

Іван Євдокимович Кравченко

А 1939 року наші земляки приймали участь у Фінській війні, це Кравченко Іван Євдокимович, Сердюк Григорій Павлович та відзначений медаллю "За бойові заслуги" Андрій Давидович Корнієнко.

В 1939-му розпочався поділ територій впливу в Європі. Це був початок Другої світової війни.

Фрагмент аркуша М-36-139 довоєнної однокілометрової військово-топографічної карти РСЧА з зображенням села Бокового та його округи. Карта укладена в 1941 році за 1:50000 картою видання 1933-34 років з використанням матеріалів на липень місяць 1941 року

Голованова О.В., с. Злинка

Злинський процес 1924 року

В даній публікації в цілісному вигляді відтворюються повідомлення спеціального кореспондента газети Зінов'ївського окрвиконкому, окружному К.П.(б.)У. та окрпрофбюро "Червоний шлях" М. Кремнева, які друкувалися з 24 серпня по 10 вересня 1924 року на сторінках восьми випусків зазначеної газети, про добре нашумілий у цей час показовий судовий процес над членами президії Злинського райвиконкому, податковим інспектором та кількома заможними селянами (куркулями), звинувачуваних у хабарництві та невиконанні планів надходження продовольчого податку до бюджету.

Суд у присутності окружного прокурора відбувався у просторому приміщенні Злинського театру, перебудованого з колишнього купецького амбару, який одночасно міг вмістити до 700 осіб. Його міцна кам'яна будівля і до цього часу збереглася в центральній частині села Злинка.

В межах упорядкування у наведеному тексті зняті зайві повтори заглавних назв, редакційні приписи про продовження публікації, про повідомлення від спеціального кореспондента, розкриті довільні скорочення окремих слів тощо.

УРОК ДРУГИМ

В ближайшие дни в м. Злинке начнется слушание громкого дела о срыве продналога в 23 году. На скамье подсудимых будут сидеть члены президиума Злинского райисполкома, районный налогинспектор и несколько кулаков. Всех обвиняемых насчитывается 29 человек. Суд будет проходить в м. Злинке, заседание суда будет открыто для широких масс селянства. Этот судебный процесс имеет большой интерес для крестьянства, он покажет насколько сурово Советская власть карает тех, кто берет взятки и срывает сбор налога, предназначенного для самых важнейших нужд государства.

Группа лиц, примазавшихся к Советской власти, стоявших во главе Райисполкома в м. Злинке, в прошлом году вошла в сделку с кулаками и освободили от налога целую деревню Новаковку Злинского района.

Кулаки были созваны на совещание и с ними происходил настоящий торг на предмет освобождения их от налога. Взятчники требовали от каждого хозяйства 10 процентов налога в виде взятки, и с каждого двора по одной курице, бутылке самогона помимо других приношений. Таким образом вся деревня Новаковка, от которой следовало получить 3000 пудов хлеба, была освобождена от налога. В виде своего особого расположения к взяточникам Новаковские кулаки преподнесли им особо 100 пудов зерна.

Это гнусное дело раскрыто и виновные получают по заслугам. Срыв сельско-хозяйственного налога, является контр-революционным делом. Котр-революция всегда стремилась срывать налоговые компании в нашей стране. Раньше это она стремилась достичь при помощи бандитизма, теперь бандитизм искоренен. Вместо них выступают на сцену грязные личности, примазавшиеся к Советской власти. Они получают по заслугам.

На сельско-хозяйственном налоге строится весь государственный бюджет, без него перестали бы работать наши школы, больницы, нечем было бы снабжать нашу доблестную Красную Армию. Тем более усугубляется преступление взяточников в м. Злинке, что они своими грязными делами занимались в тот момент, когда селянство в сознании важности своего долга перед государством выполняло налог.

Теперь идет сбор единого сельско-хозяйственного налога. Злинский процес послужит уроком для враждебно-настроенных против налога элементов из среды кулаков и самогонщиков. Сбор налога есть задача огромной государственной важности, никакие грязные личности не должны и подумать о срыве его.

Мы знаем, что в этом году широкие массы селянства вносят налог не смотря на плохой урожай. Они как и всегда учитывает огромное значение налога для государства, они понимают, что без налога не может существовать ни одно государство. Советская власть в своей налоговой системе имеет классовый подход. Кто больше имеет, тот должен больше дать. Целые группы незаможных и семей красноармейцев освобождаются от налога.

Остальным незаможным и середнякам придется платить самые незначительные суммы, и только зажиточные хозяйства должны выполнить большую часть налога. И это вполне понятно.

Налог должен быть выполнен. Широкие массы крестьянства вполне сознают свой долг перед государством, а для немногих, злостно уклоняющихся от налога лиц, если только они будут, найдет меры Красный суд. Тем, кто думает для своих корыстных целей воспользоваться сбором налога, будет уроком служить Злынский судебный процесс.

Червоний шлях. – Зінов'ївськ, неділя, 24 серпня 1924 року, № 192 (789), с. 1

КРАСНЫЙ СУД

Злынский процесс

30 числа сего месяца, выездная сессия Одесского губсуда в полном составе выезжает в местечко Злынку, где будет слушаться нашумевший процесс, так называемых Злынских "продовольственников".

Обстоятельства этого дела рисуются в кратких чертах в следующем: во время взыскания единого сельско-хозяйственного налога в 23-24 году, Злынский исполком, совместно с райналогинспектором Орловым через уполномоченного хутором Новаковки, гр. Машичева, пользуясь декретом Советской власти о льготах для расселенцев, предложили означенному обществу дать всего 10 процентов налога, тем же, что внесли налог полностью получают его обратно. За все это обществу было предложено устроить в складчину ужин. Сказано – сделано.

Было созвано общее собрание, где собрана была разная снедь: кто принес кур, кто яичек, гусей, а кто и самогон.

Ужин был приготовлен для злынских "властей" на славу. Уполномоченный Машичев нарядил две подводы, и в Злынку на ужин, состоявшийся в доме кулака Ясинского, прикатил председатель Райисполкома Бугайчук, райналогинспектор Орлов, его секретарь Бахмач, член исполкома Маковой, председатель Злынского сельсовета Карелин, секретарь сельсовета Махно и др.

Пир выдался на славу и длился до поздней ночи, после чего "власть" раз'ехалась по домам. Орлов же и Бахмач не удовольствовались ужином и получили мзду пшеницей в количестве многих десятков пудов.

К обвиняемым пред'явлено обвинение в дискредитировании власти и вымогательстве путем взятки. К суду привлечены также те, которые давали взятки.

Состав суда

Суд будет происходить в следующем составе. Председатель сессии тов. Коклин и секретарь Белявский. Обвиняют Окружной прокурор тов. Новиков и Белогоренко, защищают правозаступники Сулханов, Мексин и тов. Чижевский. Дело продлится слушанием 4-5 дней.

В следствии общественного интереса дела и подробного его освещения в печати, редакцией посылается специальный корреспондент.

Червоний шлях. – Зінов'ївськ, середа, 27 серпня 1924 року, № 194 (791), с. 4.

Суд над взяточниками и кулаками в Злынке

1-й день суда

30-го августа, в местечке Злынке началось слушание дела о незаконном освобождении от продналога деревни Новаковки. Большой зал Злынского театра вмещающего до 700 человек, несмотря на дождь и слякоть на улице, был переполнен крестьянами. Взрослые, молодежь, крестьянки и почтенных лет седобородые старики все с напряженным вниманием следят за ходом судебного процесса. Как не интересоваться таким делом, имеющим большое общественное значение.

Рядом с бывшим "начальством" на скамьях подсудимых сидят первостатейные кулаки. Ясно каждому, что Советская власть за преступления по головке никого не гладит. Лишь иногда сдержанный смех легкой волной пробежит по густым рядам слушателей. Кулаки прикидываются казанскими сиротами, ровным счетом ничего незнающим и непомнящими. Но неумолимые вопросы прокурора и председателя суда то и дело ставят их в неловкое положение.

Состав суда

Дело слушается выездной сессией Губсуда под председательством тов. Коклина при членах Тарановском, Збатанове и секретаре Белявском. Обвинителями – Окрпрокурор Новиков и общественный обвинитель Белогоренко. Защитниками: Мексин, Сулханов Лесничий, Белицкий и Бриль.

Кто обвиняется

На скамье подсудимых 29 человек. Главные обвиняемые: райналогинспектор Орлов, секретарь его Бахмач, уполномоченный по сбору продналога и землеустройству в деревне Новаковке Машичев, предрайисполкома Бугайчук, член райисполкома Маковой, председатель Злынского сельсовета Карелин Иван, секретарь Махно, секретарь райземуправления Карелин Кузьма.

Затем идут кулаки: Ясинские – муж и жена, Фадеевы в числе 5 человек, Пелихов, Поляков и др. Среди обвиняемых имеется лишь один член КНС.

Некоторые до суда признали себя виновными

Обвиняемые Маковой и Бугайчук не признают себя виновными. Признали себя виновными во взяточничестве: Орлов, Бахмач и Машичев; в дискредитировании советской власти – Карелин и Махно. Остальные обвиняемые, в том числе кулаки Ясинский, Пелихов и Фадеевы, считают себя "жертвами судебной улики" в том, что они являлись организаторами попойки, сбора хлеба властям на взятку – виновными себя не признали.

Сущность обвинения

В октябре прошлого года налоговая кампания в полном разгаре. Улицы города запружены крестьянскими подводами. Ежедневно заготконтора принимает десятки тысяч пудов хлеба. Крестьянство выполняет налог ранее срока. Молчит лишь деревня Новаковка.

Кулаки снюхиваются с налогоинспектором

Досужая жена самого богатого кулака Новаковки Ясинского не спит. Она частенько бывает в Злынке, якобы у своих хороших знакомых, работающих в совучреждениях, и все встречи ходатайствует по вопросам землеустройства.

Устанавливается связь между Райналогинспектором и Новаковскими кулаками. Под видом переселенцев можно освободить от налога всех жителей с. Новаковки – решает "умная" голова "усердного" "советского служаки" – налогоинспектора Орлова. С Новаковки следует получить около 3000 пудов продналога. Орлов берется освободить за 300 пудов, т.е. 10 процентов. Но для того, чтобы это безболезненно прошло, надо устроить районным властям пирушку, тогда уж непременно дадут они свои подписи к ходатайству – продолжает развивать свой план Злынская "райналогиспектура".

Как осуществлялся план Орлова кулаками

Уполномоченный Машичев и кулак Ясинский совместно с женой ревностно берутся за осуществление этого плана. В далеко необычном месте, в дома Ясинского происходит совещание граждан Новаковки, главным образом более зажиточных. Предложено дать 10 процентов причитающегося с Новаковки продналога в виде наградных налогиспектору Орлову – причитается без возражений. Орлов должен добиться снятия продналога с Новаковки.

На второй сходке в виду необходимости организовать попойку "начальству". Машичев вносит предложение каждому присутствующему на собрании принести в дом Ясинского по одной бутылке самогона, одной курице или утке на угощение Злыньских властей. Конечно, это "предложение" принимается без возражений.

Червоний шлях. – Зінов'ївськ, середа, 3 вересня 1924 року, № 200 (797), с. 5.

1-й день суда. День "ангела" помешал

Лихо мчатся сытые кулацкие лошади за Злыньскими властями. У Ясинского столы ломаются от кур, уток и самогона. Но на сей раз у Новаковских "послов" неудача. Член Исполкома Маковой (он же секретарь райпарткома) празднует "день своего ангела", "начальство" не может ехать. Лошади мчатся обратно.

На пиру у кулаков.

Во второй раз поездка в Злынку кончилась успехом. Все начальство в числе 7-8 человек было доставлено в сохранности в дом Ясинского. Хрипит тупыми иглами граммофон. Звенят бутылки и стаканы, "Начальство" пьет и обжирается. На цыпочках входят и выходят менее почтенные кулаки. Один из свидетелей рассказывает, что дело доходило до жарких об'ятий Злыньских властей с кулацкими женами.

Результат попойки

Предрайисполкома Бугайчук подписал ходатайство об освобождении Новаковки от продналога. Окргпредком ходатайство удовлетворил. Между тем только часть незаможных селян Новаковки имела право, как переселенцы, на освобождение от налога.

Спохватились, но поздно

В марте сего года деловод Злынского продстола Брейтман, случайно узнал, что целое общество освобождено от налога. Он начал раскапывать это дело. Орлов почуял беду и чтобы "замазать" начавшееся дело он дал 5 с половиной червонцев Машичу для раздачи гр. Новаковки, якобы за купленную у них рожь.

Но было поздно. 17 апреля сего года Комиссия в составе вновь назначенного налогинспектора Алексеенко, члена Райисполкома Бондаренко и председателя КНС Новикова составила акт о незаконном освобождении от налога деревни Новаковки, после чего все "герои" этого дела попали на скамью подсудимых.

Допрос обвиняемых

Первое заседание суда посвящается допросу обвиняемых. Машичев, уполномоченный деревни Новаковки, говорит, что помимо его уже было достигнуто соглашение между налогинспектором и кулаками. Осенью прошлого года, как-то раз он шел свидетельствовать продпаспорта. Его встретил Ясинский и велел идти ему к налоговому столу Райисполкома. Там Машичева встретил налогинспектор Орлов, который предложил ему подписать акты, в целях освобождения Новаковки от продналога. Но Машичев отказался. Тогда Орлов предложил ему в трехдневный срок собрать продналог с Новаковки. Когда об этом Машичев собирался объявить в деревне, кулак Фадеев сказал ему: "Так быть не может, тут что-то другое. Что то надо подписать и налог будет снят".

Когда Машичев явился во второй раз к Орлову, тот дал ему распоряжение: "Пришлите подводы, мы поедем к Ясинскому, там и снимем с вас продналог". Но когда в первый раз были присланы подводы, то власти в Новаковку не поехали, т. к. Маковой праздновал "день своего ангела". Тогда были посланы за "начальством" подводы во второй раз и пирушка состоялась. На вопрос: Были ли кроме танцев целованья кулацких жен с ответственными работниками, Машичев отвечает, что не помнит.

На вопрос прокурора, зачем Машичев исполнял все, что говорили ему, когда он определенно видел, что совершает преступление, обвиняемый отвечает: "Я нуль, зачем я буду говорить не делайте это, когда Ясинские, Фадеевы и налогинспектор действовали сообща. Раз Школяр Иван начал было говорить: не слушайте уполномоченного".

Относительно Бугайчука и Маковой Машичев говорит, что он их до пирушки совершенно не знал.

Показания Ясинского.

Ясинский Николай очень скуп на слова. Несмотря на то, что попойка происходила в его доме, он о всей этой "истории" мог сказать всего лишь несколько слов, пока прокурор и предсуда не стали его допрашивать.

Он с "трудом припоминает", что на сходе было объявлено, чтобы к нему в дом тащили кур, уток и самогон. Он, оказывается, человек "крепко занятый" и около гостей была его жена. Дальше выясняется, что они оба больные люди (в публике смех). 100 пудов хлеба он собрал и доставил Орлову и Бахмачу. Но это не "взятка". Ясинский сдал хлеб на какие то расходы, а не в подарок налогинспектору. О том, что происходило на пирушке, обвиняемый "не знает" и "не помнит".

Показания Ясинской.

Обвиняемая – жена кулака Ясинского. Сначала она ханжески заявляет, что будет говорить только правду. Однако у нее оказывается тоже чрезвычайно "слабая память". Она ездила за "гостями". Распоряжалась она при подготовке пирушки "курами" и утками, а самогоном – ее муж. Об остальном, сколько было самогона, "курей", уток, были ли пьяные, Ясинская "не помнит" или "не знает".

Обвиняемый Машичев дополняет показания Ясинской. Сходка на которой принято было решение собрать 10 процентов налога и выдать их наградными Орлову и Бахмачу (секретарь налогинспектора) происходила в доме Ясинского. Все кулаки знали вперед, что надо делать.

Павел Фадеев, Ясинский и Школяров все хорошо работали, говорит обвиняемый. Не отставала от них Ясинская. Она после сама хвалилась: "Благодарите меня, если бы не я, не сняли бы с вас налога. Уполномоченный ноль баз палочки, это я все сделала".

Червоний шлях. – Зінов'ївськ, четвер, 4 вересня 1924 року, № 201 (798), с. 3.

Что сказали остальные обвиняемые налогоплательщики

Павел Фадеев. С него требовалось продналога 182 пуда. На "расходы", чтобы освободили от налога, он дал 37 пудов. Машичев упоминает, что когда он что то начал медлить с делами, на него Фадеев закричал: "Мы тебя, дрянь, просить не будем".

Фадеев Кирилл допрашивался уже на вечернем заседании. С него следовало 64 пуда продналога. На "расходы" он дал 7 пудов. Когда ему прокурор заявляет, что это не расход, а взятка, обвиняемый говорит, что я могу так и так рассуждать. Так же, как и все обвиняемые, путается в своих показаниях. То говорит, что принимал участие в сборе хлеба, то отказывается. Сначала говорит 7 пудов сдал на землеустройство, потом признается, что хлеб сдал Орлову. На сходке был, но никаких разговоров не "слышал".

Пелихов на "расходы" дал 5 пудов 10 фунтов. Говорит, что нигде не участвовал, ничего не знал, на собраниях не бывал, приготовлений не знал, хлеб не собирал.

Но обвиняемый Машичев подает список, написанный рукой Пелихова, в котором указано, сколько с каждого хозяйства следует на "расходы" 10% "отчислений". Пелихов признал, что список написан им.

2-й день суда. Допрос обвиняемых.

Показания граждан Новаковки

На утреннем заседании закончился допрос граждан Новаковки, сидящих на скамье подсудимых.

Фадеев Иосиф должен был сдать продналога 107 пудов. Им было сдано на "расходы" 15 пудов. "На пирушку я ничего не давал", – заявляет Фадеев Михаил. Но Машичев уличает его в том, что его жена приносила в дом Ясинского утку и бутылку самогона, Ясинская это подтверждает.

Фадеев Михаил, как и многие другие обвиняемые, ничего "не знает", ничего "не видел" и "не слышал".

Багунин Семен. На "расход" налогоинспектору дал 6 пудов. У него чрезвычайно "слабая память". Хлеб он сдал уполномоченному. Но об этом он не помнит, пока об этом ему не напоминает принявший от него хлеб Машичев. Ни о каких разговорах он ничего не помнит. "Молча пришел, молча ушел", "хлеб сдал", но никого не видел.

Другие обвиняемые – братья Фадеевы, Школяровы, Машичевы, Баев, Поляков также являются людьми "ничего не знающими". Каждый из них давал по 6–7–10 пудов на "расходы", на наградные налогоинспектору и его секретарю.

– Мы люди темные, как бараны, – оправдываются обвиняемые.

Показание Карелина Ивана

С Карелина Ивана начинается допрос сидящих на скамье подсудимых Злыньских властей. Карелин, участник попойки в Новаковке, повествует, что на эту пирушку он попал совершенно случайно. Карелин получает приглашение от предрайисполкома Бугайчука ехать в Новаковку по каким то делам, – точно не помнит, по землеустройству или по продналогу.

После занятий в учреждениях вместе со всем районным "начальством" Карелин едет в Новаковку. На первой подводе мчатся: Карелин – предсельсовета, его секретарь Махно и другой Карелии – секретарь райземуправления. На второй подводе – "начальство" поважнее: Бугайчук, Маковой, Орлов и др. Всех их обгоняет, лихо мчащаяся на одноконке Ясинская, ездившая приглашать гостей.

– Немного выпили, закусили и поехали обратно, – скромничает Карелин. Но прокурор берет основательно его в "работу". Некоторые обвиняемые заявляют, что Карелин отлично знал, зачем нужно ехать в Новаковку. По ряду вопросов Карелин "садится в галошу". Затем суд переходит к допросу Махно и Бахмача.

Показания Махно

Махно Андрей, секретарь сельсовета Злыньки, сообщает некоторые подробности пирушки в доме Ясинского.

– Ужин в кулацком доме считаю преступлением, но раз председатель поехал, то мне нельзя отказаться, – заявляет Махно.

Червоний шлях. – Зінов'ївськ, п'ятниця, 5 вересня 1924 року, № 202 (799), с. 3.

Суд над взяточниками в Злынке.

2-й день суда. Показания Бахмача

Почти все вечернее заседание второго дня было занято допросом обвиняемого Бахмача, одной из центральных фигур Злынского процесса. Из показаний Бахмача удастся устанавливать все подробности "деятельности" кампании взяточников. Сначала Бахмач старался выгородить главного обвиняемого налогинспектора Орлова, у которого он являлся правой рукой, но прокурору удастся в результате допроса все больше и больше выводить их обоих на "чистую воду". Сначала Бахмач перечисляет кучу формальностей, выполненных ими с большим рвением для освобождения Новаковки от продналога. Далее рассказывает каким образом он оказался на попойке у Ясинского.

– 13 декабря прошлого года я принял взятку в 100 пудов хлеба, – говорит Бахмач. Я взял взятку для себя и Орлова за освобождение всех 57 дворов Новаковки от продналога. Взятку я не просил, она предложена была мне кулаками Трофимом Машичевым и Ясинской, но, как именно, я не помню.

Бахмач упоминает, что акт и протокол об освобождении от налога Новаковки были подписаны Карелиным Иваном и заведующим райземуправления Тетюненко.

3-й день суда. Показания Орлова

Орлов (бывший налогинспектор) говорит, что еще до пирушки к нему приезжали граждане деревни Новаковки: Ясинская, Фадеев и Школяров с просьбой – ускорить снятие с них налога, как с переселенцев и расселенцев.

– На ужине я подвыпил, подзакусил и танцевал. С кулацкими женами никто из нас не целовался, – говорит Орлов.

Орлов "едва помнит", как он подписал какие то списки. Он "не знал" кто был переселенцами в Новаковке. На взятку он пошел потому, что был неожиданно уволен, хотя Орлов и признается, что он заранее имел соглашение с кулаками за 200 пудов хлеба освободить Новаковку от продналога. Когда Орлов получил извещение, что он остается на службе, то им "приняты были меры к взысканию налога" с новаковских граждан. Орлов не признается, что приступил к взысканию налога лишь потому, что об его делишках стало известно в окружном центре. Орлов признает себя виновным в получении взятки 100 пудов за снятие налога с Новаковки. Остальные 100 пудов будто-бы предназначались дня Машичева. Попытки Орлова доказать это остаются безуспешными.

Снова выясняется, что со стороны кулаков главную роль играла Ясинская.

Показания Бугайчука

Бугайчук говорит, что к нему как к председателю райисполкома несколько раз приезжали селяне из хутора Новаковки просить, чтобы злынские власти провели сход для разрешения земельных вопросов.

Но так как заведующий райземуправления был в другом селе, то Бугайчук решил взять с собой секретаря земуправления, Бугайчук узнал позже, что приглашен на ужин. За столом ему с Маковеем поднесли по рамке водки. В нерешительности переглянувшись они решили выпить по одной рюмке. После они выпили еще. Танцевали на ужине две девочки хозяев. Ужин затянулся 2-3 часа. Все, кроме Бугайчука, были подвыпившими. О взяточничестве он ничего не знал.

Свою ошибку Бугайчук признает в том, что не прекратил ужин у Ясинского. Касаясь того, приглашались в Новаковку советские работники Злынки словами: "едем на банду", Бугайчук об'ясняет это тем, что у него это вошло в привычку, как работающего раньше в бандитском районе.

Совещание о сложении налога с Новаковки было. Доклад сделан был Орловым. Бугайчук подписал "снять налог с переселенцев и расселенцев", но в число их, оказывается, были вписаны и кулаки.

На ряд вопросов прокурора, почему злынские "власти" сразу в большом количестве выехали в Новаковку, неужели в Злынке так много работников? Почему не было попыток созвать сход? Очевидно, о подготовке пирушки в доме Ясинской было заранее известно? Бугайчук отвечает, что он не знал, что им готовят в Новаковке. Точно также он не признает того, что свою подпись дал на актах из желания сделать это в благодарность за ужин Новаковским гражданам.

Показания Маковей

В течение всего допроса Маковей упорно утверждает, что о готовящейся попойке он не знал. Все произошло "случайно". И даже празднования "дня ангела" у него не было. Был организован какой-то вечер совпавший "случайно" с днем его рождения.

"НЕПОМНЯЩИЕ".

Из залы суда

Есть люди страдающие слабой памятью. Встречаются они сравнительно редко. Есть и такие, у которых заболевает один из многочисленных центров мозга и они совершенно забывают о чем-нибудь. Мало ли что встречается, ведь чрезвычайно сложна мозговая и нервная система человека.

В Зиновьевске профессор Платонов в ряде интересных лекций приводил очень много примеров нервного расстройства, когда человек забывает все, что ему известно. Но такие случаи расстройства нервов или мозговых центров бывают очень редки, а гипноз не всякий может применить и не всякому применим.

На Злыньском судебном процессе около двух десятков обвиняемых определенно страдают слабостью памяти. Непомнящие – вот их коренное отличие от всех прочих граждан. Чем более зажиточнее подсудимый, тем меньше у него оказывается памяти, хотя на сей счет у нас существует особое мнение, что кулаки большей частью народ очень смекалистый и с хорошей памятью.

Вот несколько непомнящих: Анна Ясинская, – уж по всем ее делам и подвигам видно, что она особа весьма расторопна (бой баба, как говорят в деревне), представьте себе, она ничего не помнит, что было у ней на пирушке, организованной для Злыньских властей.

- Сколько было бутылок самогона? – Не помню.
- Сколько было человек в гостях? – Не помню
- Кто приносил самогон, утки и куры? – Не помню.
- О чем разговаривали во время пирушки? – Не помню.

Жалуются, что она чахоточная и нервная особа.

Спрашивают ее мужа:

- Сколько было человек в гостях у вас? – Не знаю, не считал, даже личностей не видел.
- О чем же вы говорили? – Не помню.
- Так вы молча так и сидели? – Нет, говорили.
- О чем же говорили? – Не знаю.

Допрашивается Фадеев Кирилл:

- Был ли на втором сходе? – Нет, не помню. – Нет, был.

Задаются вопросы обвиняемому Багнину Семену: – Вы давали бутылку самогона и курицу? Сперва он пытался отказаться от курицы, но потом соглашается, давал то и другое.

- Кому вы все это отдали? – задается ему вопрос.
- Не помню.

– Но кого же вы видели?

– Никого не видел, вошел в дом.

– Так что же? – иронически спрашивает председатель суда, – так ты вошел в дом, поставил самогончик под диван, пустил курочку в хату, никого не встретил, не увидел и ушел обратно?

Подсудимый мнется. И так почти с каждым. Кулаки отпираются:

- Мы люди темные, неграмотные, ничего не знаем.

Но можно надеяться, что суд распутает весь грязный узел взяточничества.

М. КРЕМНЕВ.

Червоний шлях. – Зинов'ївськ, субота, 6 вересня 1924 року, № 203 (800), с. 4.

4-й день суда. Показания свидетелей

Свидетель Кушнирев, допрошенный первым, рассказывает историю новаковской попойки и переговоров кулаков с Орловым и Бахмачем в таком же порядке, в каком оно показано в обвинительном акте.

В марте этого года он случайно узнал от родственников из дер. Новаковки, что с них со всех снят налог, но почему то теперь начинают требовать налог снова. Вследствии этого Кушнирев начал расспрашивать об этом деле других крестьян, стараясь выяснить, как Новаковка была освобождена от продналога. Ему Иосиф Фадеев рассказал, что у Ясинских для Злыньских властей

был устроен ужин. Иосиф Фадеев сам участвовал на ужине и приносил Ясинской утку и бутылку самогона. Свидетель говорит, что хлеб в Злынку из Новаковки был доставлен для "общей кампании".

Алексеенко Федор старается доказать, что налогинспектура без участия Злыньских властей могла бы добиться освобождения Новаковки от продналога, так как членам райисполкома очень трудно быть в курсе налоговой работы. Далее свидетель большое значение придает только решениям Окрфинотдела, от которого "все зависит". Затем Алексеенко рассказывает, какие ему разговоры пришлось иметь по сему поводу с крестьянами.

Брейтман Михаил – налогинспектор Злыньского района рассказывает, как ему пришлось случайно раскрыть злоупотребления.

Как-то раз к нему явилась Ясинская Анна с удостоверением сельсовета о необходимости возвратить ей 100 пудов внесенного ею продналога. Когда недоумевающий Брейтман спросил, почему с Новаковки снят продналог, Ясинская ответила, что не знает. Дальше Брейтманом было выяснено, вся дер. Новаковка освобождена от продналога и об этом было сообщено в Окрфинотдел.

Корнев, Новиков, Бондаренко, Хлебников подтверждают многие факты, которые уже выяснились на суде.

Тетюненко, бывший заврайземуправлением в Злынке, заявляет, что он не был в курсе земельных дел, что очень плохо разбирался в том, какой линии должен был держаться. Полякова и Долгов в своих показаниях отмечают, насколько казенное бюрократически-суровое отношение было к незаможным со стороны Орлова. Орлов ни в какие разъяснения с Поляковой не вступал, когда у ней пала лошадь.

Прения сторон

Вечернее заседание 4-го дня Злыньского процесса было посвящено прениям сторон. Вместительный зал бывшего огромного барского амбара, превращенного в театр дружными усилиями селян и красноармейцев в годы гражданской войны – был переполнен до крайности. Любители исчислений из местечка Злыньки настойчиво утверждали, что во время прений сторон на суде было не менее 1000 человек. Прокурор Новиков, защитники Мексин и Сулханов говорили при абсолютной тишине аудитории.

Речь прокурора. Злыньское дело – гнойник на теле округа

– Советская власть, – говорит прокурор тов. Новиков, – за 7 лет своего существования пережила много тяжелых моментов. Ей пришлось выдержать борьбу с белогвардейцами, голодом, разрухой. Советская власть вышла победительницей, потому что она власть трудящихся, а не власть чиновников.

Советская власть крепка, но тем не менее, на ее крепком организме бывают гнойники – болячки. Одной из таких болячек является Злыньское дело. Оно важно особенно потому, что возникло в области единого сельхозналога.

В Новаковке было засилье кулаков

Переходя к содержанию Злыньского дела, прокурор говорит: "В 7–8 верстах от Злыньки есть хутор Новаковка. Жители Новаковки хотели числиться переселенцами 22–23 годов, пользоваться льготами при сдаче единого сельхозналога, но им мешает то обстоятельство, что они являются переселенцами времен Столыпина".

Нет в Новаковке КНС, нет Сельбуда. А раз нет работы всех организаций, то тем сильнее там кулацкое влияние. Компания кулаков с Ясинской во главе задавали тон всей деревне. Притаившиеся незаможные боялись проявить себя.

Кулацкое наступление

Новаковским кулакам не хотелось сдавать налог. Для этой цели они использовали незаможного Машичева, всецело перешедшего на их сторону. При помощи его они устанавливают связь с техническим аппаратом Советской власти, а потом уже руководителями Злыньского района. Через Орлова и Бахмача – ответственных технических работников, начинается обволакивание политических руководителей.

Всем было известно

И вот Бугайчук вместе с другими ответственными советскими работниками решил ехать по важному будто бы делу в Новаковку. Кулаки готовятся уже к встрече. Ждут властей, выносят постановления, тащат уточек, курочек и самогонку. Всей Злынской власти, всей этой семерке было известно для чего она едет в Новаковку. И напрасно отпираются Маковей и Бугайчук. Если бы они ехали на сходку, то зачем на вечер глядя, зачем в числе 7-ми человек? Почему в Новаковке никого не спрашивают о сходке?

Победный пир кулаков

Власти на пирушке у кулаков предавали интересы незаможных. Попойка в Новаковке была победным пиром кулаков и похоронами Злынской власти. Вот где оправдываются полностью слова XIII-го парт'езда, что в городе пытаются наступать против нас непманы, в деревне – кулаки.

Орлов и Бахмач за работой

В это время Орлов и Бахмач не дремлют. Раскапывают какие-то бумаги. Стараются превратить всех жителей Новаковки в переселенцев и расселенцев. И Бугайчук подписывает все бумаги, одним росчерком пера он лишает государство 3000 пудов налога. Бугайчук подписал акты потому, что он был в лапах кулаков, продал себя за самогон и за ужин, он сделал то, что надо было прямым взяточникам Орлову и Бахмачу с кулацкой компанией.

Приговор суда – удар по совдурам

Далее прокурор разбивает на группы всех обвиняемых. Более всего он обрушивается на Орлова, Бахмача, Ясинскую с компанией кулаков, затем на Бугайчука и Маковея. Касаясь последних, он заявляет: прокуратура будет возражать, что Маковей и Бугайчук имеют революционные заслуги, на это мы отвечаем им словами Троцкого: за прошлое вам спасибо, а за настоящее – отвечайте по всем строгостям законов.

В заключении прокурор обращается к суду с призывом, чтобы приговор его по Злынскому делу был ударом по всем советским растяпам, совдурам, ротозеям, попадающим в тенета кулаков.

Приговор по делу Злынских взяточников

На 6-й день суда 4-го сентября в 12 часов ночи сессия Губсуда по делу Злынских взяточников вынесла приговор: главные обвиняемые приговорены: Ясинская Анна к 6-ти годам тюремного заключения со строгой изоляцией и конфискацией имущества; Ясинский Николай, Фадеевы Павел и Иосиф: к лишению свободы на 5 лет с конфискацией имущества и со строгой изоляцией; Орлов – на 5 лет, Бахмач на 3 года со строгой изоляцией и конфискацией имущества. Все обвиняемые поражены в правах от 3 х до 5-ти лет. Бугайчук приговорен к 3-м годам тюремного заключения со строгой изоляцией. Но принимая во внимание его революционные заслуги по борьбе с бандитизмом, срок наказания уменьшен ему на половину; Маковей приговорен к полуторам годам тюремного заключения без строгой изоляции. 4 человека оправдано, 10 приговорено к условному наказанию.

ЦВЕТЫ БОЛОТНЫЕ.

(Из залы суда)

После пирушки

После того, как все уехали из дома Ясинского, не сразу все затихло. Кулаки остаются одни. Ухмыляются деревенские мироеды. Думают – ловко обделали властей, теперь пойдет все, как по маслу. Но смеется тот, кто смеется последний. Новаковские кулаки вместе со своими компаньонами по пирушке, Злынскими "властями", сидят на скамьях подсудимых. Пусть они посмеются теперь.

Самогон пьем мы, а отвечают пускай бедняки

Допрашивается Фадеев Павел – кулак 96 пробы.

– Вы, что же, сами варили самогон?– спрашивает его прокурор тов. Новиков.

– Нет – отвечает Фадеев, – самогон варит бедный клас, а богатый, не варит.

– А откуда же вы его достаете?

– Возьмешь да купишь.

– Так... так... Значит, по вашему: самогон пьем мы, а отвечают пусть бедняки, – делает заключение прокурор. Обвиняемый молчит, как будто бы аршин проглотил.

Деньги не помогут

Когда стали раскрываться дела Новаковских кулаков и Злыньских властей, Ясинский просит покровительственным тоном уполномоченного Машичева: – не выдавай меня, найму для тебя адвоката.

Посла ареста, уже в стенах Допра жена его, Ясинская, горделиво заявляет Машичеву: "Я не буду сидеть в тюрьме, а сидеть будут мои деньги".

Посмотрим, кто будет сидеть. Плачет по тебе, Ясинская, Допр, не помогут тебе твои денежки, прошли те времена.

"Роковая ошибка"

Снова и снова задаются стороной обвиняющей вопросы Ясинской, этой колоритной фигуре Злыньского процесса. Очень и очень скупа на слова Ясинская. Но когда касается вопрос Брейтмана, активное участие принявшего в раскрытии злоупотреблений Злыньских властей, Ясинская неожиданно выпаливает: "Я сама рассказала, сама открыла. Подхожу к Брейтману, даю ему удостоверение об освобождении от налога".

– А вы его знали, кто он? – задается ей вопрос.

– Нет не знала, если бы знала, то не отдала бы ему удостоверение.

В зале смех. Не могут удержаться от смеха и члены суда. Ах, как жаль, что ошиблась Ясинская, наскочила нежданно негаданно для нее на честного человека.

Торговались, как купцы

На суде выплыла новая подробность постыдной сделки налогинспектора с кулаками. Вскоре после пирушки Орлов и Бахмач приехали к Ясинской! Начался торг из-за размера взятки за освобождение Новаковки от продналога. Ударили по рукам. Сторговались Бахмач и Орлов с Ясинской на 200 пудах.

Вот до какого падения могут доходить люди. Голая неприкрашенная правда о взяточничестве Злыньских властей и кулацком засилье в глухой деревне – встает перед судом.

М. КРЕМНЕВ.

Червоний шлях. – Зінов'ївськ, неділя, 7 вересня 1924 року, № 204 (801), с. 5.

Речи защитников. 4-й день суда

После выступления общественного обвинителя Белогоренко, подчеркнувшего и развившего основные моменты обвинительной речи прокурора, на вечернем заседании первым выступил общественный защитник Лесничий. Он отмечает, что преступления бывают сделанные сознательно и несознательно и основываясь на этом он защищает обвиняемых Бугайчука и Маковея. Суд по его мнению, должен карать с одной стороны тех, кто является неисправимым и с другой – относиться снисхождением к обвиняемым, могущим исправиться и снова стать полезными гражданами для страны.

Бриль защищает Карелиных и находит, что суд имеет все основания не применять по отношению их сурового наказания.

Белицкий, защищая подсудимого Ясинского говорит, что последний всецело находился под влиянием своей жены, им командовала она, Ясинская, поэтому против него нельзя предъявлять обвинения по 114 ст.

Говоря о Ясинской, защитник отмечает, что она не хитрая, а жалкая женщина, имеющая дурной характер. Она не опасна и по отношению ее следует применить амнистию 8-го марта 1924 года. Затем Белицкий говорит, что если многие крестьяне и давали взятки, то это преступление не слишком большое. Кто не желает снижение налога? – Патетически спрашивает защитник.

Мексин, выступая с обстоятельной речью в защиту обвиняемых, говорит: "Каждое преступление носит следы социальной болезни того или иного общества". Какие-бы преступления не происходили, Соввласть сумеет их вскрыть и искоренить.

Защищая Бугайчука и Маковея, Мексин говорит, что против них нельзя применять 114 ст. закона. Эта статья может быть применена только против тех, которые берут взятки сознательно. А если они сделали преступление несознательно, то нет для них этой статьи.

Аргументация прокурора – далеко не выдержана. Прокурор считает взяткой ужин и рюмку водки, если так относиться к толкованию 114 ст., то можно пойти слишком далеко. Прокурор говорит, что в судебной практике бывали случаи, когда некоторые лица продавались за рюмку водки. Однако, это не есть доказательство. Раз не доказано, что Бугайчук и Маковей сделали преступление сознательно, то нет и 114 ст.

Бугайчук в течении ряда лет работал в бандитском районе, ему всегда приходилось рисковать своей жизнью.

После перехода в более спокойный Злынский район, он не удержался и совершил преступление, то что он подписал бумаги об освобождении Новаковки от налога я считаю ошибкой, а не преступлением. Если говорят, что это преступление, то пусть это покажут.

Бугайчук и Маковей самые страшные наказания уже получили. Это то, что они оторваны от партийной семьи, исключены уже из рядов партии, в которой они работали и отдавали все свои силы на укрепление Соввласти.

Говоря об Орлове и Бахмаче, защитник выражает уверенность, что суд отнесется к ним с достаточным снисхождением. Республика из за Бахмача и Орлова не пострадала. Продналог был собран весь. Кроме того, обвиняемые являются бедняками, ничего не имеющими, которые долго и честно работали, но споткнувшись упали; им надо теперь помочь подняться.

Сулханов предварительно произносит яркую речь о значении единого сельхозналога, а потом защищает подсудимого Машичева. Машичев находится в руках Ясинской, заявляет защитник, Машичев потому совершил преступление, что его мозг освещает не Сельбуд, не КНС, а желания темной, но с упорством добивавшейся своей цели женщины. Если бы Машичев знал для каких целей собирается единый сельхозналог, то он бы не совершил преступления.

Последнее слово подсудимых. 5-й день суда

После реплик сторон обвинения и защиты, в которых выступал со стороны обвинения – прокурор и защиты – Лесничий, Мексин, предоставляется последнее слово подсудимым. Подсудимый Маковей, отвечая, что в течении всего времени со дня Октябрьской Революции он боролся за Соввласть, просит, чтобы его на сажали в Допр, а дали возможность ему искупить свою вину.

Бугайчук заявляет, что самое сильное наказание он уже понес, – это исключение из рядов партии, прося о снисхождении он обещает все силы положить, чтобы принести еще больше пользы государству.

Орлов говорит: – На меня падает самое тяжелое обвинение в лишении государства 3000 пудов продналога; я во всех своих преступлениях сознался. Но меня побудило сделать это тяжелое материальное положение и желание иметь лишнюю корку хлеба для находящихся на моем иждивении сирот.

Машичев говорит, что он преступление сделал по своей малограмотности. Остальные обвиняемые просили так же суд отнестись к ним со снисхождением.

ПРИГОВОР

Одесский губернский суд приговорил: Орлова Емельяна Ивановича, 26 лет, рабочего, происходящего из крестьян Одесской губернии – лишить свободы сроком на пять лет со строгой изоляцией и конфискацией имущества; Бахмача Якова Ивановича, 24 лет, по профессии писмоводителя, – лишить свободы сроком на три года со строгой изоляцией без конфискации имущества; Бугайчука Ивана Полиновича, 34 лет, крестьянина Одесской губернии, бывшего члена КП(б)У – лишить свободы сроком на три года со строгой изоляцией, без конфискации имущества; Маковея Михаила Васильевича, 28 лет, крестьянина, бывшего члена КП(б)У – лишить свободы сроком на полтора года; Карелина Ивана Тимофеевича, 32 лет, Махно Дмитрия Даниловича, 28 лет, Карелина Кузьму Ивановича, 30 лет – лишить свободы сроком на 1 год каждого со строгой изоляцией.

Принимая же во внимание, что Бугайчук Иван имеет революционные заслуги перед Соввластью в борьбе с бандитизмом и на красных фронтах, а Карелины Иван и Кузьма и Махно Дмитрий, как лица, попавшие под влияние своего начальства и, будучи зависимыми от них, совершили преступления по малосознательности, суд, учитывая это, пришел к убеждению определить им меру наказания ниже низшего наказания, установленного соответствующими ст. ст. У. К., – срок наказания сократить на половину каждому.

Ясинскую Анну Яковлевну, 38 лет – лишить свободы сроком на 6 лет со строгой изоляцией и конфискацией имущества. Амнистии 8-го марта 1924 года по отношению Ясинской, принимая во внимание ее социальное положение, – не применять.

Ясинского Николая Ивановича, 45 лет, Фадеева Павла Антоновича, 36 лет, Фадеева Иосифа Антоновича, 25 лет – лишить свободы сроком на 5 лет каждого со строгой изоляцией и конфискацией всего имущества.

Машичева Трофима Ивановича, Пелихова Дмитрия Лук'яновича, Фадеева Авксентия, Школярова Ивана Федоровича – лишить свободы сроком на три года со строгой изоляцией и конфискацией имущества.

Принимая во внимание, что Орлов Емельян, Бахмач Яков, Карелин Кузьма, Карелин Иван и Махно Дмитрий, Ясинская Анна, Ясинский Николай, Машичев Трофим, Пелихов Дмитрий, Фадеев Павел, Фадеев Иосиф, Фадеев Авксентий и Школяров Иван являются людьми опороченными по суду и не имеют никаких революционных заслуг, суд учел необходимым лишить их гражданских прав на срок от 3-х до 5 лет каждого.

Бугайчука Ивана и Маковея Михаила как лиц пролетарского происхождения, имеющих значительные революционные заслуги в правах не поражать. Ляшенко, Панченко, Фадеева, Донченко Л. Я., Фадеева И. И., Школярова П. Ф., Богулина С.Т., Полякова Ф. А., Машичева И. И., Колечкина Ф. Т., как несознательный элемент, использованный кулаками, впадшим в заблуждение в силу своей несознательности – лишить свободы сроком на один год каждого без строгой изоляции и без конфискации имущества.

Принимая во внимание, что все осужденные к одному году в этой группе являются людьми несознательными и использованы кулацким элементом в большинстве все бедняки, суд учел возможным в правах гражданских их не поражать.

Принимая во внимание, что все осужденные последней группы не представляют лиц опасных для общества их окружающих и пребывания их на свободе может принести пользу Государству, суд счел возможным определенный им срок наказания в исполнение не приводить, если они в течении 3-х летнего срока не совершат однородные преступления.

Машичева Григория Григорьевича, 18 лет, Науменко Кирилла Павловича, 46 лет, Полякова П. А., Баева М. Ф., считать по суду оправданными. Настоящий приговор окончательный и может быть обжалован в Верховный суд с момента вручения приговора заключенным.

Червоний шлях. – Зінов'ївськ, середа, 10 вересня 1924 року, № 206 (803), с. 6.

Додаток

Деякі фігуранти Злинського процесу на фото з фондів музею історії села Злинки

Амбар купця Ф.Т. Соловійова, в якому розташовувався театр, де відбувався Злинський процес (збудовано після перейменування в 1861 році тогочасного села Новоукраїнська у містечко). Фото 2021 року

*Шляховий К.В., Кіровоградський обласний краєзнавчий музей***Село Хмельове за краєзнавчим нарисом священика Анатолія Скобельського, укладеним у 1928 році**

Матеріали про село Хмельове становлять собою рукопис священика Миколаївської церкви села Хмельового Анатолія Скобельського, написаний чорними чорнилами на аркушах III-ї частини (про померлих) стандартної метричної книги, пізніше переплетених у паперову ділову теку 1950-х років (ДЕЛО № ____. Начато ____195_ г. Окончено ____ 195_ г. На __ листах) виробництва Одеської конвертно-білової фабрики. Зшиток, очевидно, зроблений бібліотекарем, оригінальна обкладинка рукопису виконана із сірого (можливо, вигорілого блакитного) обгорткового паперу.

Багато років тому рукопис був мені переданий одним з працівників Кіровоградського обласного краєзнавчого музею як списаний з музейної бібліотеки на макулатуру, але, можливо, маючий якийсь інформативний інтерес. Поверхово ознайомившись з документом, але не вчитуючись у проблемні за почерком місця, подумав, що він дійсно цікавий і потребує чистового перепису та публікації і ... відклав справу у довгий ящик. Пізніше, коли готував "Краєзнавчий вісник Кіровоградщини", виникла можливість надрукувати матеріал в одному з його випусків, але й тоді не знайшлося часу – треба було не тільки розібрати складний почерк і набрати текст, а ще й коментувати його.

Одного дня до нас звернулася за якоюсь незначною консультацією директор Хмельівського музею Зінаїда Федорівна Шевченко і я проговорився про "засолений" рукопис. Внаслідок отримав таку потужну зацікавленість, що не міг не пообіцяти взятись за роботу. Та пройшло ще два роки, поки постійні нагадування і муки совісті змусили засісти за рукопис. З почерком швидко розібрався, добре, що орієнтуюсь у назвах і прізвищах, якими оперував автор, а це головна проблема в розборі рукописних текстів.

З точки зору історичної документальності відчувається відсутність в автора фахової підготовки і брак першоджерел під час виконання роботи, але з боку оригінальності інформації текст містить такі скарби народних переказів, топонімічної етимології, фактів його сучасності, які нині неможливо відшукати.

Завдяки науковому коментарю, зробленому за допомогою і участю найавторитетнішого знавця історії заселення Півдня України кандидата економічних наук Анатолія Васильовича Пивовара, читач уникне буквального сприйняття і розповсюдження помилкової інформації, яка має незначне місце в тексті і не зменшує його цінність.

Довгі пошуки біографічних свідчень про автора привели нас до О. М. Мануйлова, який вивчає церковну історію краю. Він люб'язно поділився архівною випискою 1920-х років, яка зберігається в його історичному досьє:

Священник Скобельский Анатолий Евгеньевич

Родился в 1888 году в селе Сновидовичах Волынской губернии в семье сельского псаломщика Волынской епархии. Первоначальное образование получил в сельской школе и в Житомирском духовном училище. По окончании курса обучения в Волынской церковно-учительской семинарии прослужил учителем четыре года в земских сельских школах в селе Загайцах и в местечке Старый Почаев Волынской губернии. Женится на Бохенской Нине Петровне, которая родила ему двух дочерей: в 1916 году Лидию и в 1919 году Ираиду. По оставлении учительской должности поступил и окончил курс богословских наук в Житомирском училище пастырства. 1 августа 1914 года был рукоположен во священника и получил место в Херсонской епархии сначала в село Поповка, а затем в село Хмелевое, где и проживал с женой, дочерьми и тещей Бохенской Марией Семеновной. В политических партиях не состоял, к политике был равнодушен, к другим религиозным течениям проявлял веротерпимость (Регистрационные анкеты служителей культа по Елисаветградскому округу. – ДАКрО, ф. Р-249, оп. 2, арх. 5).

Нажаль, свідчень про подальшу долю отця Анатолія поки що не виявлено. Його дружина, очевидно, походить з місцевих дворян – Бохенські в Єлисаветградському повіті володіли землями у сільці Водяному Грузчанської волості та сільці Кульпинці Олександрівської волості.

На останньому аркуші рукопису, нижче тексту, автором зроблені помітки олівцем, які ледве можна розібрати:

Акацатов, агроном в Якимовке, помер 26 года, его дед и отец были помещиками в Александрійском уезде.

Акацатов – полковник в Кавшколе, старик.

Очевидно, автор помітив персон, яких або знав особисто, або чув про них від сучасників. Олександрійськими Акацатовими були губернський секретар Михайло Львович з дружиною Олександрою Олександрівною. Михайло Львович Акацатов, 1848 року народження, був онуком Тимофія Юрійовича, брата власника Хмельового, Миколи Юрійовича. Можливо це він закінчив своє життя якимівським агрономом – у ті тривожні роки "колишні", які не змогли виїхати закордон, часто ховалися по селах і працювали на посадах вчителів, бухгалтерів, агрономів тощо.

Щодо полковника кавалерійської школи, то це, імовірно, був син Михайла Львовича, Василь Михайлович Акацатов, 1877 року народження, випускник Єлисаветградського кавалерійського училища 1901 року, в якому згодом командував навчальним взводом. У кінці 1917 року він сформував кінну сотню ім. Гонти в армії гетьмана П.Скоропадського, у 1918 році знову в Єлисаветградському училищі, де готував кінників для гетьманської армії. 1920 року потрапив у більшовицький полон і лиха доля змусила його погодитися служити у Червоній армії, що для нього, як і для більшості колишніх офіцерів, закінчилося сумно – 1929 року він опинився у Соловецькому таборі особливого призначення, жахливому СЛОНі, де і загинув разом з іншими страстотерпцями.

Таким чином, автор рукопису торкнувся багатьох аспектів історії села Хмельового – географічного, топонімічного, економічного, генеалогічного тощо. Але складається враження, що роботу він не завершив. Чи не став і для нього 1929 рік східцями на власну голгофу?

Мабуть, не буде помилкою назвати "Матеріали" першим краєзнавчим нарисом села Хмельового, і в цьому аспекті вважаємо їх публікацію такою, що заслуговує на увагу. Сподіваємося, що любителі регіональної історії отримають нові факти і враження, які в світлі новоопублікованих джерел з часом дозволять підготувати і більш повну історію села, а у 1832-1893 роках – містечка Хмелевого.

Текст нарису передано сучасним науково-критичним методом з максимальним збереженням тогочасної стилістики, проставлянням у разі потреби відповідних знаків пунктуації та розкриттям застосованих словоскорочень. Необхідні уточнення стосовно наявних невідповідностей у власних назвах, що фактично унеможливають їх ідентифікацію, додані курсивом, відмежованим від авторського тексту квадратними дужками.

Матерьялы для историко-географического описания села Хмелевого, собранные священником сего села Анатолием Скобельским в 1928 году

Село Хмелевое расположено на маленькой речонке Кильтень. Начинается Кильтень в 6-7 верстах восточнее села, направляется на северо-запад и в 30 верстах от Хмелевого впадает в реку Высь, где расположено село Надлак, называющееся также Кильтень. Высь течет с востока на запад и верст через 30 после впадения в нее Кильтенья, приняв речонку Тикич с северной стороны возле села Скалевое, делает крутой поворот на юг почти под прямым углом и под именем Синюха продолжает тоже направление до впадения в р. Буг возле Ольвиополя. Высь и Синюха служат границей между Херсонской (ныне Одесской) и Киевской губерниями.²⁶¹

Высота местности возле села Хмелевого 106 саж. над уровнем моря, по направлению к северо-западу понижается и возле Выси спускается до 90 саж. Местность по течению Кильтенья изрезана балками, ярами, долинами, озерами вперемешку с ложбинами всевозможной конфигурации, носящими в общем хотя и разнообразный, но все-таки характерно степной, спокойный оттенок. По Кильтенью в районе села Хмелевого много растительности: лески вперемешку с терновником, верболозом и осокою. В старину здесь росло много хмеля, почему и местность называлась "Хмельной балкой", дав такое же название и возникшему здесь поселению – Хмелевому²⁶².

²⁶¹ Річка Синюха до впадіння у неї Ятрані відмежовує Херсонщину від Київщини, а у нижній течії – від Поділля.

²⁶² Існує інша версія походження назви – Хмельові байраки знаходилися в межах території, що за привілеєм короля Владислава IV належала Богдану Хмельницькому (простою мовою – Хмелю), який тримав там свої пасіки; одна з Хмельових пасік і могла дати назву місцині.

Вблизи Хмелевого розположено два леса, в которых главнейшие породы дуб, осокорь и верба: один лес при истоке р. Кильтенья под именем "Біла Долина", а другой на юг от села без названия. О других, бывших здесь лесах, свидетельствуют только названия урочищ: "Порохів лісок", "Тупиків лісок"... В самом же селе имеется два пруда, образованные двумя искусственными плотинами на Кильтене, и третий верстах в 6-ти ниже по течению Кильтенья в очень живописной местности, называющейся Швейцарией и иначе по старинному Нечаевой. Лет сто назад здесь было небольшое сельцо, имение помещика, майора Николая Иванова Нечая²⁶³, которому принадлежало другое сельцо того же названия²⁶⁴ по реке Выси в Киевской стороне вблизи нынешняго Новомиргорода.

Урочище Нечаево, принадлежавши до революции помещикам Кулицким, в 1925 году занято под усадьбы вновь образовавшагося поселка Ново-Петровки из получивших здесь землю жителей села Петроострова.

Специальные названия имеют урочища "Рябчулив яр" и "Попів терен". Рябчулив яр – это сухая балка со склоном к Кильтенью по направлению с юга на северо-запад. По рассказам старожиллов балка эта была покрыта вербовыми зарослями, дикими грушами, яблонями и терном. Теперь там имеются только остатки терну и кое-какие намеки на бывшее здесь жильё. По сказанию старика Г. К. по склону этой балки проходила дорога (чумацкий путь) из Польши на Ровное и дальше до Черного моря. По склону балки площадка дороги выделяется довольно рельефно.

"Попів терен" расположен на одном довольно крутом склоне с левой стороны Кильтенья. Здесь была церковная земля причта Хмелевского, выделенная в количестве 127 десятин из помещичьей земли первого владельца²⁶⁵ Хмелевой Генерал-Аншефа Петра Аврамовича Текелия, отчего урочище и получило свое название "Попів терен".

Урочище вблизи Белой Долины "Гузирів лан" – от прозвища Гузир, которое носил один из управляющих имением при помещике села Хмелевого Кирьякове; прозвище это сохранилось и поныне.

Один из родников возле поселка Новогригорьевки называется в народе "Сандулова криница". Предание связывает это название с именем жившего здесь чабана Сандула, молдаванского происхождения, о чем свидетельствует и его несомненно молдаванская фамилия.

В районе Хмелевого имеется четыре кургана. Два небольших – по дороге в соседнее село Глодоссы (иначе Черный Ташлык²⁶⁶) под именем – "Курячі могили", одна в направлении села Злынки того же названия и одна большая по Глодосской же дороге – "Вольська могила".

Через Хмелевое проходят следующие дороги: одна из Елисаветграда на Новоархангельск и местечко Торговицу Киевской губернии и остальные менее значительные – на Глодоссы, Петровку, Ново-Павловку, Янополь, Эрделивку, Миролобовку, Малую Виску и Злынку.

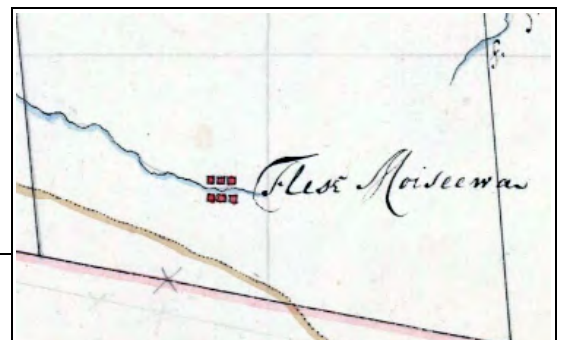
Начало села, его заселение, исторические, этнографические данные и все другие детали тесно связаны с историей всего края вообще и ясно вырисовываются лишь на общеисторическом фоне, вне которого все сведения отрывочны и малопонятны. Поэтому, прежде чем нарисовать

²⁶³ Сільце Нечаївка майора Миколи Івановича Нечая, куплене ним у майора Осипа Івановича Ракшанія, знаходилося на правому березі річки Кильтенья – у 1808 році 624 десятини землі та 173 підданих.

²⁶⁴ Нечаївка на річці Висі в Єлисаветградському повіті належало його брату, надвірному раднику Якову Івановичу Нечая – 18 десятин, виділених під сад 1781 року. Син Якова Івановича, поручик Іван Якович Грузевич-Нечай (1779-1812), загинув у Бородінській битві.

²⁶⁵ П.А. Текелі не був першим власником Хмелівських ґрунтів – 15 жовтня 1776 року він купив слобідську на 48 дворів (1248 десятин) землю в Петроострівській окрузі при річці Кильтень в урочищі Хмельових буераків у ад'ютанта Мойсея Зверева, той у свою чергу придбав її у відставного сотника Савранського, який 19 липня 1767 року отримав цей терен під слободу з податковою пільгою на 6 років.

Слобода Моїсеєва на німецькомовній копії карти Єлисаветградської провінції 1767 року (КВК 1212-0-1820/1)

²⁶⁶ Фактично це село називалося не Чорним, а Сухим Ташликом.

исторический очерк села, нужно воспроизвести хотя бы конспективно историю всей Новороссии, начиная от времени Руси Киевской.

Из русской истории известно, что первые киевские князья вели непрерывные войны с низовыми кочевниками, хозарами, печенегами и половцами. Эти полудикие кочевники бродили в привольных степях нынешней Новороссии, где оставили после себя множество памятников в виде насыпанных ими курганов, кладбищ и других археологических древностей. Геродот называет этих кочевников скифами, а страну – Скифией. Древнейшим письменным памятником русских походов в Половецкие степи сто лет служит "Слово о Полку Игореве".

На смену Половцам в 1223 году на юге появляются татары, вытеснившие своих предшественников частью в Малую Азию и частью на Карпаты.

После разложения Золотой Орды в XIII веке на юге образовалось Крымское Ханство²⁶⁷, окончательно уничтоженное лишь в 1783 году. Когда в XIV и XV века Украина [была] при Польше, то на юге все еще хозяйничали крымские татары. Низ по-прежнему оставался почти девственной степью, оглашаемой лишь по временам военными походами татар и Украинских козаков, наносивших друг другу кровавые визиты. С 1591 и до 1654 года Украина боролась с Польшей, что, как известно, закончилось присоединением Украины к Московскому Государству.

По мере введения русской государственности с севера на юг и ядро украинского национализма, теснимого Москвой, тоже передвигалось на юг, вытесняя татар к Черному и Азовскому морям. Запорожская Сечь на Днепре была уже последним убежищем Украинской вольницы. После неудачного похода на Азов Донских и Запорожских козаков, желавших во что бы то ни стало оружием пробить себе отступление от напиравшей Москвы, о чем свидетельствуют известное "великое стояние" под Азовом с 24 приступами, Петр Великий в 1696 году занял Азов и по межевой записи, поставленной у реки Буга 1705 года 22 октября "початок границы (между Россией и Турцией) проходит от польских концов вниз рекой Бугом до реки Ташлыка (Черного) по-турецки называвшегося Великий Конарь, а от Великого Конаря идучи полем поперечь реки Мертвов (Мертвовода), а перешед Мертвовод полем через Еланец, который по турецки называется Енгулюю, где впадает Великий Ингул; потом перешед Великий Ингул, полем до реки Исунь (Висунь), а Исунь поперечь перешедши полем до реки Малого Ингульца, а перешед Малый Ингулец через брод Бекенесский²⁶⁸, который от Кизикирменских пустых мест в 10 часах, а от того брода прямо до устья реки Каменки, где она впадает в Днепр; а от Кизикирменских пустых мест до того места 4 мили и там кончается граница. (Хронологическое обозрение Асполонова)²⁶⁹. Эта граница проходит с северо-запада на юго-восток, разрезая нынешнюю Херсонскую губернию на две почти равные части. Таким образом лишь в 1705 году впервые прошли межевые цепи по вольным до того низовым степям. По Прутскому миру в 1711 году граница подвинулась обратно к Днепру, но победы Миниха исправили прутскую неудачу Петра, – и по инструменту, заключенному на Великом Ингуле 1740 года, ноября 4-го, русская граница, измененная только у польских копцов, вновь прошла по тем же почти урочищам, которые вообще слыли у русских – Заднепровской Украиной, у поляков – Диким Полем, а у козаков – Низом Низовым.

В 1741 году повелено: "выходящих из польских мест малороссиян и великороссийских беглецов принимать и селить в Заднепровских и Российских местах"²⁷⁰. Они поселились в 1743 году в слободке Андреевке [Андрусовке], в крепостях: Усть-Самарской и Каменном Острове (или

²⁶⁷ Кримське ханство виникло у XV столітті, а саме 1449 року.

²⁶⁸ Бекенівський, або Білий брід, де були Білі Криниці, або Білі Колодязі.

²⁶⁹ Очевидно, йдеться про "Хронологическое обозрение Истории Новороссийскаго края" Аполлона Скальковського, видане в Одесі 1836 року.

²⁷⁰ У Повному зібранні законів Російської Імперії такого документу за 1741 рік не виявлено, в указі ж від 30 жовтня 1743 року (*О причислении новопоселенных Заднепровских мест Российского владения к Миргородскому полку; об устройении там крепостей, и о запрещении допускать откупщиков в слободы, принадлежащая Миргородскому и Полтавскому полкам*) записано: "Правительствующему Сенату в Собрании докладывано по экстракту, учиненному в Сенате, по доношениям Генеральной Войсковой Канцелярии, которыми представляла, что по указу бывшего Кабинета 741 года велено выходящих из Польских мест Малороссиян и Великороссийских беглых принимать и селить в Заднепрских Российских местах...".

Затоне), в Ненасытенском ретраншементе, на Биркусском [Биркутском] редуте, в Мишурунском Роге и в слободке Крыловской на речке Тясмине. Поселенцы эти были причислены к Малороссийскому Миргородскому полку.

В 1752 году в Округах Ольвиопольском, Новомиргородском, Александрийском и частью Верхнеднепровском, Екатеринославской губернии, были поселены выходцы из Австрии во главе с генералом майором Иваном Хорватом²⁷¹ и другими офицерами сербской, македонской, болгарской и волошской народностей. Они поселились в 40 шанцах – в 20 конный гусарский полк и других 20-ти – пехотный пандурский полк, под общим именем "Новой Сербии" с главным шанцем в Новомиргороде.

Сербы в 1752 году нашли в Диком Поле следующие села: Торговицы (посад Новоархангельск Елисаветградского уезда), Петроостров, Трояны [Трисяги] (город Новомиргород), Ольховатку, Глинск, Нестеровку, Цыбулев, Стецовку, Андрусовку, Камянку (Потоцкую), Плахтиевку (Успенск), Петриковку (Новая Прага)²⁷², Табурище, Плоское, Знаменку²⁷³ и Дмитровку. Все эти села находились в ведении начальства Миргородского полка, поэтому и первый город, основанный в Диком Поле сербами назван Новомиргородом²⁷⁴.

В том же 1752 году устроена крепость Елисаветы (Елисаветград)²⁷⁵.

В 1756 году около этой крепости находилось уже 27 слобод. До 1767 года в Елисаветградскую провинцию переселилось 2,370 душ раскольников и Елисаветград был их средоточием. Главнейшие села, основанные ими – Злынка, Никольское и Клинцы с типографией. Указом 26 октября 1767 года запрещено раскольникам из малороссийских слобод переселяться в Новороссийскую губернию.

В 1753 году новые выходцы из Австрии во главе с полковником Иоанном Шевичем и Райко Перерадовичем составили два гусарские и два пикинерные полка, поселившись на левой стороне Днепровской степи, между речками Луганью и Бахмутом под именем Славяно-Сербии с главным местом в Бахмуте.

Дальнейшие переселенцы с 1752 года по 1780 год, малороссы, венгры, поляки, молдаване и волохи заселили места от реки Ингула по вершинам Ингульца, по Тясмине, заняв Крюков, Крылов, Цыбулев с главным городом Александрией, называвшейся ранее Бечей²⁷⁶.

В 1764 году Екатерина повелела Ново-Сербию переименовать в Новороссийскую губернию с причислением к ней и Славяно-Сербии²⁷⁷.

После Кучук-Кайнарджийского мира с 1774 года к Новороссии присоединили земли между Бугом и Днепром. Потемкин в 1775 году выделил Азовскую губернию, а летом по его же докладу уничтожена Запорожская Сечь и ее земли присоединены к Новороссийской и Азовской губерниям.

---

²⁷¹ Хорват од Куртіч, Йован (Іван Самійлович) – засновник першого військового поселення у Новоросії, генерал-лейтенант, родом серб. 1752 року колишні австрійські прикордонники сербського та волоського походження, виведені ним до Росії, оселилися на відведених їм землях від ріки Синюхи вздовж річок Висі та Тясмину до Дніпра, де з них були сформовані гусарський Хорвата, піхотний Пандурський, Македонський і Болгарський гусарські та Новомиргородський гарнізонний полки. Поселення було назване Новою Сербією, для захисту якої з боку західного кордону з Польщею була укріплена давня козацька фортеця Архангельськ, на півночі закладено шанець Новомиргород, а 1754 року на півдні збудована фортеця Святої Єлисавети. На той час вищезгаданих округів чи повітів Катеринославської губернії, як і самої губернії на території колишніх Задніпрських місць Гетьманщини ще не існувало.

²⁷² Петриківка, чи Мурзинка заселені не до 1752-го року, а з 1754-го. А стали називатися Новою Прагою в 1832 році.

²⁷³ Розкольничя слобода Плоска з'явилась на карті Єлисаветградської провінції лише в другій половині 1760-х років, а Знаменка заселена старообрядцями в часи російсько-турецької війни 1769-1774 років.

²⁷⁴ Новомиргородом це поселення називалося ще до появи тут сербів.

²⁷⁵ 1752 року фортецю Святої Єлисавети було тільки заплановано, а збудовано 1754 року, та й то, ще далеко не на повну висоту.

²⁷⁶ Бечійський шанець, а згодом Олександрія, постали на місці козацького хутора-слободи Усиківки. При цьому перейменування в Олександрію відбулося не до 1780 року, а лише в 1784-му.

²⁷⁷ Слав'яносербія причислена до Новоросійської губернії лише в 1765 році.

В том же 1775 году была введена во всей Украине крепостная зависимость²⁷⁸. С этого времени заселение Новороссии идет быстрыми темпами.

Первые и самые древние документальные данные о существовании села Хмелевого находятся в Межевой книге Екатеринославской конторы, составленной при межевании в 1783 году поручиком Яковом Гулевичем. К этому времени Хмелевое было уже заселено настолько достаточно, что в 1786 году первым владельцем села Текелием была построена небольшая деревянная церковь в честь Св. Александра Невского. Принимая во внимание, что по тогдашним законам разрешалось строение церквей при наличности не менее 100 дворов в населенном пункте, можно думать, что в 1780-х годах в Хмелевом во всяком случае было не менее 100 дворов. Метрические книги хранились при церкви с 1796 года, а исповедные списки с 1800 года. Древнейших рукописей в церковном архиве не найдено. О времени постройки первой церкви официальных данных нет, почему и в церковной летописи, начатой в 1916 году по распоряжению Священного Синода писатель ее священник Иоанн Ильменский говорит, что "о времени постройки Александро-Невского храма ничего неизвестно". Мне случайно удалось найти в исповедном списке за 1817 год не относящуюся к содержанию книги следующую запись, сделанную на оборотной странице последнего листа: "Ольвиопольского уезда в селении помещицы подполковницы Аграфены Акацатовой Хмелевой деревянная Александро-Невская церковь ветхая, устроенная генерал-аншефом Текелием, в прошлом 1786 году позволено ее построить и в том же году она заложена, наместо которой строится вновь каменная в именование святителя Христова Николая, которая заложена в 1813 году мая 19 дня"²⁷⁹.

По исповедному списку за 1800 год при церкви значится 468 мужеска пола и 460 женска пола – всего 928 человек. Из фамилий прихожан за означенный год выделяется около 100 отдельных основных фамилий. По мовообразованию большинство фамилий – украинские с окончанием "енко" (Козаченко, Коваленко, Кравченко и др.), часть молдавских. Некоторые фамилии ясно говорят о происхождении их носителей – напр. Запорожец, Гетманец, Варшавский и др.

Более ранних сведений о Хмелевом, как уже было сказано, не имеется. До этого времени сведения о Хмелевом существуют лишь в местном предании. Вот это предание.

До введения панщины пустопорожные земли были заселены слабо. Пользуясь свободой сюда стекались и прекрасно укрывались здесь выходцы из разных мест: Запорожья, Гетманщины, Польши, Бессарабии; герои гайдамачины, бурлаки и просто любители приключений на больших дорогах. Беглецы из Польши, крепостные крестьяне, уходившие от своих панов, удовлетворялись здесь независимостью от своих угнетателей. В народе сохранилась характерная пословица по этому поводу: "Як перескочив через Высь, то панові жопою блись!". Первыми поселенцами однако были Запорожские зимовники Рябчуны. Состав первых обитателей был поэтому непостоянный, неоседлый и текучий. Прочной оседлости мешало отсутствие гражданской безопасности. Оседавшие строили землянки и удовлетворялись лишь разведением овечьих отар, пчеловодством, рыболовством и охотой, не гнушаясь по старой памяти и более легким разбойным промыслом.

Сохранилось предание о специальной шайке грабителей в составе 15 человек, которой командовал некто "Данило Високий". Ватажка эта совершала набеги за реку Высь на жителей Киевской губернии, принадлежавшей Польше. Не пропускали они и чумацких обозов. Заприметив чумаков, они на дороге разстилали скатерть и удалялись, что означало требование пропускной дани. Чумаки обязывались наполнить скатерть своими товарами и ехать дальше. В случае неуплаты

²⁷⁸ Кріпосне право на Лівобережній Україні було узаконене указом Катерини II від 3 травня 1783 року; в Новоросійській губернії, створеній 1764 року на засадах військової округи, кріпацтва формально не було, воно було занесене офіцерами, які за службу отримували тут рангові землі, що повинні були заселити, для чого і переводили кріпаків зі своїх батьківських помість; згодом новоросійські поміщики підступно підкупом і обманом стали кріпачити вільних людей, ця практика була незаконною, але часто проходила безкарно, так як кріпацький стан не порушував правове поле Російської імперії того часу.

²⁷⁹ Першим храмом села Хмельового була каплиця Різдва Пресвятої Богородиці, яка діяла з 1780 до 1793 року; Олександро-Невська церква діяла з 1894 до 1820 року Те, що вона була закладена Петром Текелі не викликає сумніву (тобто до 1792 року, але не була добудована і тому не діяла), бо святий благовірний князь Олександр Невський як воїн особливо шанувався саме військовими, а серед цивільних не був популярним. З 1820 року церковна естафета переходить до Миколаївської церкви, закладеної колезьким радником Миколою Акацатовим.

выкупа ватага догоняла обоз и обирала его дочиста. С введением панщины вольнице стало тесно и они собрались было уходить дальше на низ, но в интересах управителя было не выпускать их и он на все лады прельщал их всякими льготами и удобствами оставаться на месте.

– "Нас целая компания и мы можем остаться только тогда, когда на это согласится вся наша валка", – говорили они.

– "Вот и оставайтесь всей вашей компанией: обижены не будете, разве вам не надоело еще бурлаковать – оставайтесь", – настаивал управитель.

Посоветовавшись, бурлаки соглашались остаться со всем своим скарбом.

– "Вот и ладно... Так и в книгу запишем вас по прозвищу Компанийцы".

Атаман "Данило" и после этого не желал ходить на панщину и будучи пойман и представлен Управляющему-поляку, навел на него такой ужас, что управляющий сейчас же отпустил его и велел никогда больше не трогать: он узнал налетчика на его имение в Польше, где Данило уничтожил всю его семью.²⁸⁰

Взаимоотношения между помещиками и закрепощаемыми ими дотоле вольными людьми прекрасно изображены Савою Стороженком²⁸¹ в его оповиданьи.

Первые помещики широко пользовались методом льгот и поблажек для своих пустых имений даровыми рабочими и лишь впоследствии применяли принудительный перегон людей из одних имений в другие. Все это прекрасно изображено в сочинениях: Григоровича²⁸² – "Переселенцы" и Данилевского²⁸³ – "Беглые в Новороссии". Этот культурный позор достиг своего апогея в известную всем пору аракеевщины и дальше вплоть до отмены крепостного права. В сущности, история села в дальнейшем при панщине – это история самих помещиков, их характера, капризов, пороков и сумасбродств.

Первый помещик был, как уже упоминалось, генерал-аншеф Петр Аврамович Текелий. Читавшим историю уничтожения Запорожской Сечи знакома эта фамилия. Вот краткие данные о нем, списанные мною из его эпитафии в Новомиргородском соборе, где он похоронен.

"Генерал аншеф Петр Аврамов сын Текелий нации славяно-сербской родился Венгерского королевства в городе Араде 1720 года будучи в римской императорской королевской службе [no] 1747 [год] в том году вступил в российскую императорскую военную службу продолжая оную усерднейшим и похвальнейшим образом, отличаясь мужеством и храбростью во всю прусскую войну в польской экспедиции и в двух прошедших турецких походах при истреблении бывшей Запорожской Сечи и при усмирении бунтующихся разных горских народов достиг до сего достохвального и знаменитого чина заслуживши от Ея императорского величества монарших благоволений и разные жалованные ему императорские ордены, а именно Александра Невского,

²⁸⁰ Враховуючи, що село Хмелеве постало на місці слободи, заснованої сотником Савранським, реальною основою зафіксованої священиком Скобельським легенди про ватагу грабіжників, яка відклалася в пам'яті не одного покоління хмелівчан, могли бути події ще 1750-х років, коли подібні ватаги генерал Хорват використовував для приборкання порубіжних територій сусідньої Польщі. За слуханням у 1758 році відповідної справи в Сенаті, серед її фігурантів згадується і сотник Мирон Савранський (Сенатський архів. Том X. – СПб., 1903, с. 557-565). Завдяки міжнародному резонансу, місце, де гуртувалися ватаги Хорвата, отримали відображення на тогочасних європейських картах під назвою Січ Генерала, як це маємо на карті Нової Сербії з відомого атласу Річчі-Занноні 1772 року.

²⁸¹ Імовірно, Стороженко Олексій Петрович (1805-1874) – український письменник, 1863 року видав у Петербурзі "Украинские рассказы" у двох томах.

²⁸² Григорович Дмитро Васильович (1822-1899) – російський письменник, його роман з народного побуту "Переселенцы" написаний у 1855-1856 роках.

²⁸³ Данилевський Григорій Петрович (1829-1890) – російський і український письменник, його роман "Беглые в Новороссии" був опублікований у журналі "Время" 1862 року.

Святого великомученика и Победоносца Георгия, Святого Равноапостольного Князя Владимира первой степени и великогерцогского голштинского Святыя Анны сего 1792 года, апреля 25 дня в 11 часу по полунощи на 73 году от рождения своего скончался".

Эта эпитафия написана на холсте масляными красками и вправленная в рамку висит на стенке при входе в собор с правой стороны возле свечного ящика, где и положен сам Текелий, как строитель собора²⁸⁴.

Очевидно Хмелевое досталось ему в числе прочих монарших благоволений²⁸⁵, а построенную им церковь он и наименовал Александро-Невскою в честь того святого ордена, который был первой его наградой²⁸⁶ монаршей за мужество, храбрость и боевые заслуги.

Принимая во внимание, что обмежевание Хмелевского имения Текелия произведено в 1783 году и через три года в Хмелевом было уже около 100 дворов, а так же и то, что сербы с Хорватом в 1752 году застали в Диком Поле много благоустроенных поселений, между которыми значится ближайшее к Хмелевому селение Петроостров, а в соседнем селении Глодоссах около этого же времени сербы устроили один из шанцев своего конно-гусарского полка²⁸⁷, а также – покровительствующую политику для "выходящих из польских мест малороссиян и великорусских беглецов" указа 1741 года, можно с полной основательностью полагать, что Хмелевая балка была уже к тому времени обитаема и свободна. Таким образом жители Хмелевой балки сразу же стали крестьянами генерала Текелия около 1783 года.

Текелий умер в 1792 году и имение перешло в опеку, а в 1804 году куплено от опекунов надворным советником Николаем Юрьевым Акацатовым²⁸⁸, что видно из межевой книги, сделанной в 1804 году, когда была "учинена межа вновь снятием по прежде учиненном в 1783 году... селу Хмелевому... которое прежде во владении состояло генерал-поручика и разных орденов кавалера Петра Аврамовича Текелия, а ныне доставшей от опекунов по купчей во владение надворного советника Николая Юрьева сына Акацатова".

В предании имеются неясные намеки на то, что Акацатов приобрел имение, устранив кого-то из наследников Текелия при помощи отравы.

Кроме Хмелевого Акацатову принадлежали Юрьевка (иначе Акацатовка), Дымино (Скаржинка), Грибово, Ташино (по Бугу), Константиновка, Корабельна, Ивановка (Богдановка) и др.²⁸⁹. Сам Акацатов жил в Хмелевском имении, что свидетельствует о большой благоустроенности

²⁸⁴ Епитафія зберігається у фондах Кіровоградського обласного краєзнавчого музею.

²⁸⁵ Як уже згадувалося, 19 липня 1767 року при Хмельових буераках для заселення державної слободи було виділено на 48 дворів 1248 десятин землі відставному сотнику Савранському (він же МIRON Мойсеев), який уступив її старшому ад'ютанту генерал-поручика Петра Текелії Мойсею Звереву. Відведення землі у Хмельовому значиться у кількості 3160 десятин. Очевидно її укрупнення відбулося за рахунок купівлі сусідніх ділянок. 15 жовтня 1776 року Мойсей Зверев продав свою землю генерал-поручику Петру Текелії, який 1 березня 1777 року додав до неї ще 2565 десятин разом з 55 десятинами 170 сажнями непридатностей. Всього мав 5780 десятин 170 сажнів землі та 894 підданих поселян.

²⁸⁶ За безкровну ліквідацію Запорозької Січі (1775 рік) П.А.Текелія був нагороджений помістями у Вітебській губернії та орденом Св. Олександра Невського, який не міг бути першою нагородою, так як в російській орденській ієрархії займав четверте місце після орденів Св. Андрія Первозванного, Св. Георгія 1-го ступеня і Св. Володимира 1-го ступеня; ним нагороджувалися чини не нижче генерал-поручика – Текелія став генерал-поручиком 17 березня 1774 року, а 26 листопада того ж року отримав орден Св. Георгія 3-го ступеня.

²⁸⁷ Сухий Ташлик (назва Глодоси за ним закріплюється наприкінці XVIII століття) в Нову Сербію не входив, а планувався як сотенна слобода Слобідського козачого полку; можливо, мова йде про редут в урочищі Сухий Ташлик.

²⁸⁸ Микола Юрійович (Георгійович) Акацатов (1749-1813) – син прем'єр-майора македонського походження Георгія Івановича Акацатова, капітан Чорного гусарського полку у відставці, ольвіопольський повітовий предводитель дворянства у 1798-1803 роках, надвірний радник, херсонський губернський предводитель дворянства у 1803-1806 роках, колезький радник.

²⁸⁹ За Сенатською ревізією 1800 року надвірний радник Микола Юрійович Акацатов у сільці Краснопіллі Єлисаветградського повіту мав 728 десятин землі, в Ольвіопольському повіті у сільці Воєводському – 9000 десятин, у Хмельовому – 5780 десяти 170 сажнів, у Добрій Тимофіївці – 1500 десятин, в Іванівці – 1404 десятини, у Богданівці – 3000 десятин, у Градовці – 3000 десятин.

Хмелевського імення сравнительно с прочими его поместьями. В народе сохранилось много довольно светских рассказов об Акацатове, особенно в связи с постройкою им новой церкви вместо пришедшей в ветхость деревянной. Кирпич выделывался на месте. Постройка была доведена только до сводов и остановилась за смертью строителя. Закончена постройка лишь в 1820 году при внучке Акацатова Наталии Дмитриевне. В исповедальных списках за 1820 год помещицей значится Аграфена Васильева Акацатова 30-ти лет с дочерью Наталией 10-ти лет. Аграфена была невесткою Николая Акацатова и женою его сына Дмитрия, умершаго за границей в молодых летах. В селе сохранилась фотографическая карточка Дмитрия Акацатова²⁹⁰. Предание называет его масоном.

Период наследников Николая Акацатова, особенно Натальи, отличался большой безалаберностью в хозяйстве.

Наталия Акацатова жила в Хмелевом до 1828 года, когда ей исполнилось 18 лет. Наталия вела распущенную жизнь и, выехав за границу, в Хмелевое больше не возвращалась, а в имении распорядились управители – какие-то выходцы по прозвищу Тертичные. Один из них весьма жестоко обращался с крестьянами, похваляясь перед ними абсолютизмом своей неограниченной власти.

– "Я вам бог и царь", – говорил он, за что получил прозвище "Царек", сохранившееся в его потомстве и до сего дня. Царьки – это уличное прозвище Гетманцев. После Царьков возвысились управители Бабичи.

Містечко Хмельове на арк. IV-9 одноверстової карти Херсонської губернії, укладеній 1850 року

В 1855 году в исповедной помещиком значится корнет Михаил Кириаков²⁹¹, который в имении тоже не жил.

Кирияков любил кутежи, азартную игру и довел имение до полного упадка, сдал его наконец в аренду евреям. Жители рассказывают, что он был замешан в каком-то политическом деле и впоследствии застрелился. Доведенный почти до нищеты он предлагал землю крестьянам за безценок, но те отказались и имение перешло в 1881 году в руки последнего помещика Хмелевой

²⁹⁰ Дмитро Миколайович Акацатов (1777-1811).

²⁹¹ Дочка Миколи Акацатова Марія Миколаївна (1797-1829) була дружиною колезького радника Михайла Михайловича Кириякова (1766-1825), у їхнього сина, історика, географа, агронома і громадського діяча Михайла Михайловича Кириякова (1810-1839), також був син Михайло, який народився 1834 року і у 1855 році міг бути корнетом.

Кулицького²⁹² по купчей крепости. Кулицкие весьма благоустроили имение, поставив блестяще его хозяйство, но революция уничтожила все до чиста²⁹³. Даже ценные дома и прочие помещичьи постройки снесены до основания.

Таким образом с 1828 и до 1881 года, в течение более 50 лет фактическими владельцами Хмелевой балки были управляющие.

Наукова бібліотека КОКМ, інв. № 1750.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

Богульський А. А., Рудяк І. І. Хмельове // Історія міст і сіл Української РСР в двадцяти шести томах. – Кіровоградська область. – Київ: Інститут історії Академії наук УРСР. – Головна редакція Української радянської енциклопедії АН УРСР, 1972. – С. 412-420.

Ведомость Елисаветградского уезда с показанием числа десятин под городскими, казенными и помещичьими селениями и в песте лежащих казенных земель. – ДАОО, ф. 1, оп. 220 (1804 год), спр. 1, ч. 1, арк. 504-533, № 261. – Витяг і набір А. В. Пивовара.

Ведомость Ольвиопольского уезда с показанием числа десятин под казенными и помещичьими селениями и в песте лежащих земель. – ІР НБУВ, ф. 1, спр. 1665, арк. 22-39 зв., № 624. – Витяг і набір А. В. Пивовара.

Ведомость, учиненная в Елисаветградской провинциальной канцелярии з имеющихся в оной крепостных книг, кто и кому именно которого года и числа отведенные в здешней провинции ранговые и протчие дачи продал или заложил, значит под сим февраля " " дня 1782 года. – ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 110, арк. 3-12, № 29 Т. – Витяг і набір А. В. Пивовара.

Волков С. В. Офицеры армейской кавалерии. Опыт мартиролога. – М.: Русский путь, 2004, с. 36.

Линниченко Михаил. Дворянские роды Акацатовых в Херсонской губернии // Родовое гнездо. – <http://rodovoyegnezdo.narod.ru/Kherson/akatsatovy.htm>

Линниченко Михаил. Дворянский род Кириаковых Херсонской и Полтавской губерний ... // Родовое гнездо. – <http://rodovoyegnezdo.narod.ru/Kherson/akatsatovy.htm>

Полное Собрание Законов Российской Империи, с 1649 года. Том XI. 1740-1743. – СПб.: Типография II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. – С. 943-944, № 8813.

Список землевладельцев Александрийского уезда на 1894 год. Приложение к Статистическому Отчету Александрийской Земской Управы за 1893 год. Составитель земский статистик Н. Борисов. – Александрия: Типография Ф. Х. Райхельсона, 1894. – С. 1, № 10, 11.

Список землевладельцев Елисаветградского уезда Херсонской губернии. – I. Частное землевладение. – Издание Елисаветградской уездной земской управы. – Елисаветград: Паровая типография М. А. Гольденберга, 1899. – 228 с. // ДАКрО, інв. № 770, № 122, 123.

Список землевладельцев Елисаветградского уезда. – Составлен по данным на 1-е января 1914 г. – Елисаветград: Типография Уездного Земства, 1914. – № 2581.

Справочная Книга Херсонской Епархии. – Издание Херсонской Духовной Консистерии. – Одесса: Типография Е. И. Фесенко, 1906. – С. 514, № 17 (Копія А. В. Пивовара з примірника Держархіву Одеської області).

Фонд Херсонської духовної консисторії: відомості про метричні записи 1780-1812 років / Авт.-упор.: А. В. Пивовар, М. В. Ковтун. – К.: Академперіодика, 2008. – С. 18, 26, 42, 64, 84, 106, 202-203, 268.

Херсонська духовна консисторія. Метричні книги 1813-1843 років (ДАОО, фонд 37) / Авт.-упор.: А. В. Пивовар. – Київ, 2013. – 64 с. (Проект до друку). – С. 21, 34.

Эварницкий Д. И. Вольности Запорожских казаков. – СПб.: Типо-Литография и Фото П. И. Бабкина, 1898. – 426 с.

ДАКрО, ф. 488, спр. 1317, арк. 1 – 1 зв., 31.

ІР НБУВ, ф. ІХ, спр. № 1890, арк. 20. – Витяг і набір А.В.Пивовара.

²⁹² Кулицький Іосиф Францович.

²⁹³ Нашадки І.Ф.Кулицького за Списком землевласників Єлисаветградського повіту 1914 року володіли у селі Хмельовому 4623 десятинами землі.

Пивовар А.В., м. Київ

Колгоспи довоєнної Кіровоградщини

Колгоспи – це не лише провідна форма господарювання на селі, яка відійшла в історію. З нею пов'язана також історія не менше трьох поколінь сільського населення.

В основу цієї публікації покладені архівні відомості про колгоспи в розрізі діючих сільрад по районах Кіровоградської області станом на середину 1940 року²⁹⁴, що крім їх списочного складу (нараховує в цілому 1769 таких господарств), містять інформацію про назви сіл, кількість дворів та працездатних осіб, яка після трагічних наслідків голоду 1932-1933 років, заборони публікації підсумків переписів населення, надовго зникає з офіційних статистичних зведень, а обезлюднені села та хутори можна відшукати хіба-що на детальних військово-топографічних картах, укладених на початку 1930-х років.

Зазначена інформація дає також добру основу для порівнянь стосовно складу сіл у перші повоєнні роки, як останні були представлені у виданні "Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ на 1 вересня 1846 року". – К., 1947, с. 297-320). На жаль, відомості щодо кількості дворів та працездатних осіб можна отримати лише виходячи з наявних річних звітів повоєнних колгоспів, склад яких за час перебування під окупацією (діяли як господарські двори) помітних змін не зазнав. Такі звіти в даний час порівняно добре представлені серед справ відповідних описів фонду Головного управління сільського господарства і продовольства Кіровоградської обласної державної адміністрації (ДАКрО, ф. Р-2875), у складі якого перебуває також і використана у цій публікації справа зі списками довоєнних колгоспів області.

Не дивлячись, що новоутворена в 1939 році Кіровоградська область була сформована фактично з чотирьох регіонів сусідніх областей (Київської, Полтавської, Миколаївської та Одеської), помітних відмінностей в типології назв колгоспів у відповідних районах не простежується²⁹⁵. Як і належить для того часу, пріоритет надавався насамперед вождям союзнаї партійної і радянської номенклатури: Сталіну (97 назв), Леніну (93)²⁹⁶, Ворошилову (64), Кірову (47), Будьонному (44), останні із яких поступалися лише українському поету Шевченку (55 назв). З республіканської номенклатури на чільному місці залишався хіба що колишній голова Всеукраїнського ЦВК Г. Петровський (33 назви).

Для видимої справедливості іменний ряд керманічів в умовах посилення керівної ролі партії доповнювався номерами партійних з'їздів, конференцій та п'ятирічок з їх вирішальними роками, за якими без особливих ускладнень можна визначити орієнтовний час створення того чи іншого колгоспу. Навіть популярні донедавна згадки про "червоні" степи, лани, шляхи і т.п. в сукупності з Червоною Армією та червоноармійцями простежуються лише в 211 назвах, а станом на час реорганізації колгоспів в колективні сільськогосподарські підприємства (1992 рік) серед таких залишався лише один (Червона комуна в Новоархангельському районі).

Ще оперативніше після гучних політичних процесів зникали з назв імена колишніх вождів революції, партійних та військових діячів Троцького, Зінов'єва, Косіора, Якіра, Блюхера та інших. Зокрема, 7 грудня 1938 року, напередодні утворення Кіровоградської області, Миколаївським облвиконкомом було прийняте рішення про перейменування колгоспу "Чубаря" Ново-Михайлівської сільради та "Вільна праця" Козирівської сільради Аджамського району на колгоспи ім. Єжова (ДАМО, ф. Р-992, оп. 1, спр. 37, арк. 67, 68), а вже через рік такого прізвища в їх списках не значилося²⁹⁷. Ще через певний час з назв колгоспів таким же чином зникнуть імена Сталіна, Хрущова, Кагановича, Маленкова та інших партійно-господарських лідерів довоєнного та післявоєнного періоду, хоча багато

²⁹⁴ Відповідно до форми використаних бланків, списки колгоспів збиралися від районних земельних відділів для оформлення замовлення на постачання колгоспам книг і бланків обліку та звітності на 1941 рік, які використовували як просту систему рахівництва (665 випадків), так і подвійну – 1104 випадки.

²⁹⁵ Можемо лише констатувати, що за кількістю дворів колгоспи в районах колишньої Київщини та Полтавщини, а до того Харківщини, як свідчать додані розрахунки, були порівняно крупнішими, що ставило на порядок денний вирішення цього питання також в інших регіонах області. Простежуються також певні відмінності в середньому розмірі працездатних колгоспників в розрахунку на дворі, зумовлені глибиною понесених втрат після перенесеного голоду, в більшості випадків так і не компенсованих обмеженими можливостями природного приросту населення та вибірково здійснюваними заходами з розміщення переселенців з інших регіонів держави.

²⁹⁶ Лише з урахуванням згадок про Ілліча (15 назв) та В.Ульянова (1), за іменем Леніна все-таки утримувалося формальне лідерство.

²⁹⁷ Ново-Михайлівська сільрада з 1939 року увійшла до складу Новгородківського району.

імен подібних, але менш одіозних фігур, успішно протрималися в їх назвах до періоду реорганізації колгоспів, а то й пережили останній, закріпившись у назвах новоутворених КСП.

Порівнюючи типологію назв колгоспів у 1940 році з найбільш ранніми відомостями про сільгоспартілі та комуни, створені на початок 1924 року в районах Олександрійської округи, вміщеними в додатку, ми вже не бачимо того різноманіття назв, ініційованих їх учасниками, хоча вже в цей час простежуються і перші впливи на їх вибір зі сторони владних структур.

Переходячи безпосередньо до списків колгоспів, маємо зазначити, що не дивлячись на використані при їх оформленні україномовні бланки, оформлені останні традиційним для документів довоєнного періоду українсько-російським суржигом, що при передачі тексту потребувало невимушеного упорядкування використаних назв, розкриття довільних словоскорочень тощо. Можна лише сподіватися, що рівень володіння мовою укладачів списків не відбився на представлених цифрових даних щодо кількості дворів і працездатних осіб, які за окремими винятками (Златопольський та Онуфрївський райони), не мають у підсумку необхідних контрольних сум, наявність яких дозволяє судити про достовірність наданих показників (необхідні підсумкові дані в межах упорядкування стосовно більшості районів наведені розрахунково).

Для зручності використання списки колгоспів в розрізі районів подані в алфавітному порядку, оскільки в матеріалах використаної справи останні представлені по суті в безсистемному порядку. Стосовно їх розміщення на аркушах справи – додана відповідна довідкова інформація, доповнена відомостями про загальну кількість колгоспів та середнє число дворів, згрупована в розрізі областей, з частини районів яких у 1939 році була сформована Кіровоградська область. При цьому зазначені також наявні у відомостях розшифровки прізвищ завідуючих райземвідділами, підписами і печатками яких скріплялися отримані відомості про колгоспи. Але здебільшого останні представлені лише нерозбірливими підписами, що унеможливають їх достовірне прочитання, а списки Новоукраїнського і Тишківського районів надіслано взагалі не підписаними і були скріплені лише підписом завідуючого обласним земвідділом Кириллова.

Враховуючи, що представленої у наведених списках колгоспів інформації далеко недостатньо для проведення більш поглиблених досліджень, останню у колонці з довідковими примітками доповнено відсилками на наявні номери архівних справ щодо відповідних колгоспів, які зберігаються у фондах радянського періоду Держархіву Кіровоградської області (ДАКрО).

Окремо додана також відповідна інформація щодо архівних фондів колгоспів та інших форм сільськогосподарської кооперації, які припинили існування в довоєнний період, в т.ч. шляхом укрупнення, і в представлених списках колгоспів 1940 року не згадуються. Для повноти картини щодо подальших змін у складі та назвах колгоспів подібна інформація представлена також стосовно фондів ДАКрО, датованих післявоєнним періодом, а також відомостями про колгоспи області станом на 1985 рік, коли внаслідок здійснених укрупнень до їх переліку входило всього 321 господарство, що не завжди відповідало принципам економічної доцільності і до початку 1990-х років окремі з колгоспів зазнали зворотнього розукрупнення.

Маємо також зазначити, що до переважної частини порайонних списків колгоспів (але не всіх) дещо пізніше в обласному земельному відділі доповнено інформацією і про назви машино-тракторних станцій (МТС), до мережі обслуговування яких вони входили. Не виключено, що останнє було певним чином пов'язане з підготовкою матеріалів до реформування наявної мережі МТС, зосереджених у відповідній архівній справі²⁹⁸, частково представленої у доданих до цієї публікації картах окремих районів, де передбачалося створення нових МТС²⁹⁹. На жаль, до початку

²⁹⁸ Материали о разукрупнении МТС и организации новых МТС по районам области (копии постановлений, расчеты, докладные записки, карты, переписка, список и др.) (ДАКрО, ф. Р-2875, оп. 1, спр. 111).

²⁹⁹ Из зазначених карт районів, що збереглися, проекти нових МТС містять лише карти Устимівського району (Камишеватська), Новгородківського (Інгуло-Кам'янська), Петрівського (Аннівська) та Долинського (Гурівська). Щодо Олександрійського району, передбаченого у цей час до розукрупнення з виділенням окремого Червонокам'янського району, тут вносилися лише певні зміни у підпорядкування колгоспів до чотирьох уже діючих МТС. Не менш цікаво, що у новостворюваному Червонокам'янському районі діяла Новостародубська МТС, в той час як у Новостародубі Петровського району – Олімпіадівська МТС, що вочевидь пов'язане з місцями їх початкового створення та наступними переміщеннями в міру змін у мережі МТС попередніх періодів. Зокрема, вже з червня 1933 року у Червоній Кам'янці почала виходити газета "Колгоспна правда", орган політвідділу Ново-Стародубської МТС Олександрійського району, яка друкувалася в місті Олександрії (в газетному фонді НБУ ім. В.І. Вернадського збереглися окремі номери газети за 1933-1935 роки, всього – 67).

війни реалізувати внесені пропозиції, які мали бути затверджені на рівні Наркомземів УРСР та СРСР, не вдалося, а у післявоєнний період це питання повторно не порушувалося. Враховуючи певний інтерес до цієї теми, наявні матеріали щодо колгоспів доповнено досить інформативними відомостями про керівний склад тогочасних МТС та його плінність. На жаль стосовно колгоспів, які обслуговувалися відповідними МТС, цілісної інформації відшукати не вдалося, як і щодо діючих радгоспів, які з часу їх утворення на початку 1920-х років, перебували у підпорядкуванні чисельних союзних та республіканських відомств, безпосередньо не підзвітних обласним, а тим більше районним, управлінським структурам і лише з часом це питання було унормовано.

**Списки колгоспів Кіровоградської області за відомостями районних земельних відділів,
укладеними в серпні-вересні 1940 року**

№	Район і назва колгоспу	Назва сільради	Назва села	дворів	працевд. осіб	фонди ДАКрО
	Аджамський район					
	<i>Аджамська МТС</i>					
1	Правда	Аджамська I	Аджамка	110	179	P-3982
2	ім. Молотова	– " –	– " –	58	118	P-3977
3	ім. Леніна	– " –	– " –	159	324	
4	Ударник Ланів	– " –	– " –	77	145	P-3996
5	13-річчя Жовтня	Аджамська II	– " –	68	156	P-3980
6	ім. Ворошилова	– " –	– " –	119	273	P-4161
7	ім. Сталіна	– " –	– " –	97	202	P-4162
8	ім. 18-го Партз'їзду		– " –	181	355	
9	8 Березня	Аджамська III	– " –	113	226	
10	ім. Держинського	– " –	– " –	135	195	P-3984
11	Культурна Революція	– " –	– " –	48	118	P-3994
12	ім. Крупської	– " –	– " –	30	85	
13	ім. Леніна	Веселовська	Веселовка	45	101	
14	Соцнаступ	– " –	Черняхівка	60	96	P-3991
15	Червона Армія	– " –	Веселовка	60	149	P-3989
16	ім. Сталіна	– " –	Зелений Гай	55	102	P-3992
17	ім. Д. Бедного	Високо-Байрацька	Андросово	45	121	P-3997
18	Червона Зірка	– " –	Високі Байраки	103	179	
19	ім. Седова	– " –	Мала Мамайка	120	254	
20	ім. Будьонного	– " –	Рожнатово	48	87	
21	Послідувач Комуни	– " –	Червоний Куток	41	92	
22	8 Березня	Кгаївська	Ново-Григоровка	60	134	P-3983
23	ім. 15-ї Сивашської Дивізії	– " –	Лозоватка	41	85	P-4157
24	Друга П'ятирічка	– " –	Буланівка	34	90	P-3995
25	14-річчя Жовтня	– " –	Кгаївка	71	144	
	<i>Покровська МТС</i>					
26	Культзмичка	Покровська	Покровка	119	222	
27	ім. Ворошилова	– " –	– " –	102	195	
28	Соцнаступ	– " –	– " –	70	142	P-3987
29	За Суцільну Колективізацію	– " –	Любонадеждовка	69	159	P-3990
30	ім. Кагановича	– " –	Покровка	101	196	P-4163
31	12 років Червоної Армії	Клинцівська	Клинці	100	227	
32	ім. Сталіна	– " –	– " –	100	249	
33	ім. Ворошилова	– " –	– " –	40	100	
34	ім. Чкалова	– " –	– " –	49	98	
35	ім. 17-го Партз'їзду	– " –	– " –	90	236	P-3998
36	Комунар	Козирівська	Козирівка	51	101	

37	Червоний Колос	– " –	– " –	53	106	P-5384
38	Вільна Праця	– " –	Ольговка	57	91	
39	ім. Димитрова	Тарасівська	Тарасовка	77	137	
40	Добробут	– " –	Мазурівка	36	92	P-5388
41	20-річчя Р.С.Ч.А.	– " –	Тарасовка	63	122	P-5383
	Всього:			3155	6483	
	Бобринецький район					
	Бобринецька МТС					
1	ім. Сталіна	Пустопільська	Пустопілля	164	413	P-4769
2	ім. Ворошилова	– " –	пос. Ворошилова	69	162	P-5603
3	За Високий Урожай	Велико-Дрюківська	Велика Дрюкова	56	111	P-5611
4	ім. Войкова	– " –	Мала Дрюкова	54	92	P-4746
5	Шлях до Комуни	– " –	Велика Дрюкова	69	116	P-5602
6	ім. Орджонікідзе	Олексіївська	Олексіївка	286	585	P-4926
7	ім. Ворошилова	– " –	– " –	37	63	P-4750
8	ім. Куйбишева	Міськрада	Бобринець	160	279	
9	ім. XIII з'їзду КП(б)У	– " –	– " –	119	171	P-4773
10	Рот Фронт	– " –	– " –	140	239	
11	Комінтерн	– " –	– " –	142	201	P-4760
12	Х.Т.З.	Дубравська	Дубравка	157	292	P-4777
13	Червона Армія	– " –	Шляхове	107	200	P-5595
14	ім. Фрунзе	Фрунзівська	Фрунзе	115	269	P-5608
15	ім. Чапаєва	Богодарівська	пос. Чапаєва	33	84	P-4782
16	ім. Фрунзе	– " –	пос. Фрунзе	38	90	P-4774
17	ім. Леніна	– " –	пос. Леніна	30	69	
18	ім. Крупської	– " –	пос. Крупської	47	97	P-4763
19	ім. Молотова	– " –	пос. Молотова	42	104	P-5599
20	ім. Димитрова	– " –	Богодаровка	57	120	P-4754
21	Червоний Шлях	Червоно-Долинівська	Червона Долина	83	165	P-4783
22	Комуніст	– " –	пос. Садовий	37	99	P-4761
23	КІМ	Степановська	пос. КІМ	68	126	P-4762
24	ім. Максима Горького	– " –	Степановка	112	231	P-4751
25	1 Травня	Свердловська	Володимировка	84	184	P-5601
26	ім. XX-ї річниці Жовтня	– " –	х. Вербовий	33	79	P-5610
27	III-й Вирішальний	– " –	х. Молотова	85	148	P-5594
28	ім. Свердлова	– " –	пос. Свердлова	67	164	
	Кетрисанівська МТС					
29	ім. Воровського	Шевченківська	Тарасовка	156	326	
30	Більшовик	– " –	Червоний Захід	71	163	P-4743
31	Заповіт Леніна	– " –	Іванівка	55	113	P-4756
32	8 Березня	Червоно-Пільська	Ново-Київка	57	132	P-5597
33	ім. Войкова	– " –	Червоно-Пілля	68	129	
34	Червоний Шлях	– " –	– " –	86	205	P-4781
35	ім. X з'їзду ВЛКСМ	Кетерсанівська	Кетерсанівка	105	238	P-4753
36	ім. Тельмана		Отрадне	81	164	P-5596
37	ім. Ворошилова	Береславська	х. Ворошилова	125	266	
38	ім. Сталіна	– " –	Береславка	166	286	P-4772
39	Най Лебн / <i>Нове Життя</i> /	– " –	Громоклей	74	139	P-4765
40	Ударник	Василівська	х. Молотова	20	41	P-5591
41	ім. Карла Маркса	– " –	Василівка	56	121	P-4764
42	ім. Шевченка	– " –	х. Шевченка	44	109	P-4785
43	ім. XII з'їзду КП(б)У	– " –	Василівка	84	157	P-4925

44	Роте Фане /Черв. Прапор/	– " –	х. Розянчина	80	201	P-4780
45	ім. Калініна	– " –	х. Калініна	52	130	P-4757
46	ім. Кірова	– " –	х. Новий Гомель	58	140	P-4759
47	Жовтень	– " –	х. Веселий	41	97	P-4755
48	Будівник Соціалізму	Ново-Олександрівська	Ново-Олександрівка	65	158	P-4744
49	Червона Зірка	– " –	пос. Червона Зірка	119	262	P-4778
50	ім. Будьонного	– " –	Ново-Олександрівка	152	319	
51	Шлях Леніна	Велико-Михайлівська	х. Брезівка	32	70	P-4784
52	Червоний Жовтень	– " –	х. Деревецьке	44	98	P-4779
53	ім. Шевченка	– " –	х. Красний	89	154	
54	1 Травня	– " –	х. Майське	51	92	P-4767
55	ім. Петровського	Василе-Гертопанівська	Ново-Миколаївка	53	116	P-4766
56	ім. Енгельса	– " –	Михайлівка	74	159	P-4786
57	ім. Сталіна	– " –	Василе-Гертопанівка	71	152	P-4771
58	Більшовик	Базелевська	Комсомольське	56	125	P-4745
59	Хвиля Революції	– " –	Костомарівка	137	355	P-4776
60	1 Серпня	– " –	Іванова	61	159	P-5609
61	ім. Кірова	– " –	х. Кірова	20	45	
62	ім. Максима Горького	– " –	Базелеве /Веселівка/	130	257	P-4752
63	ім. XVIII з'їзду ВКП(б)	– " –	х. Юр'ївка	32	59	P-4749
64	ім. Сталіна	– " –	х. Сталіна	59	144	
	Всього:			5215	10834	
	Великовисківський р-н					
	<i>МТС ім. Горького</i>					
1	Ленінська Праця	Володимирівська	Володимирівка	95	202	P-4308
2	Червоний Робітник	– " –	– " –	49	122	P-4319
3	ім. Тельмана	– " –	– " –	51	82	
4	ім. 18-го Партз'їзду		Мироновка	68	103	P-4301
5	Червоне Об'єднання	5-та Іванівська	5-та Іванівка	143	301	
6	Боротьба	– " –	– " –	111	173	P-4299
7	Промінь	– " –	Аврамовка	83	206	P-4312
8	Чорноморська Комуна	Максимівська	Федоровка	73	159	P-5298
9	Ленінський Шлях	– " –	Максимівка /Веселе/	110	193	P-4307
10	ім. III-го Комінтерну	– " –	Арсенівка	62	156	P-4317
11	Червона Зірка	Олексіївська	Олексіївка	70	128	P-4322
12	ім. Шевченка	– " –	Водяна	52	99	
13	13-річчя Жовтня	– " –	Ново-Михайлівка	57	140	
14	Переможець	Осиковатська	Осиковата	62	137	
15	ім. Орджонікідзе	– " –	– " –	68	156	P-4310
16	ім. Дзержинського	Мар'яновська	Петровка	125	221	P-4303
17	ім. Ворошилова	– " –	Ковалівка	73	180	P-4302
18	ім. Фрунзе	– " –	Мар'яновка	76	153	P-4325
19	Червоні Віхи	– " –	Павлівка	74	167	P-4321
20	ім. Компанійця	– " –	Компанейца	74	156	P-5303
21	Друга П'ятирічка	Овсяниківська	Овсяниківка	57	129	
22	Червоний Жовтень	– " –	– " –	81	164	P-4320
23	III-й Вирішальний	– " –	– " –	70	112	P-4316
24	I-й З'їзд колгосп Ударник	– " –	Андріївка	36	75	
	<i>Шостаківська МТС</i>					
25	ім. Сталіна	Велико-Висковської	Велика Виска	98	199	
26	ім. 20-річчя Жовтня	– " –	– " –	80	173	
27	Правда	– " –	– " –	74	141	

28	ім. Кірова	– " –	– " –	155	264	
29	ім. Леніна	Флорівська	Леніна	78	182	P-4306
30	Перебудова Села	– " –	Велика Виска	130	249	P-1872
31	Правдивий Шлях	– " –	– " –	133	307	P-5302
32	ім. Кагановича	– " –	– " –	92	150	P-4304
33	ім. Карла Маркса	– " –	– " –	96	167	
34	Думка Ілліча	Олено-Косогорівська	Квітка	121	262	
35	Більшовик	– " –	Олено-Косогорівка	174	380	P-4298
36	ім. Димитрова	Миколаєвська	Миколаєвка	144	274	
37	ім. 17-го Партз'їзду	– " –	Карлюговка	32	75	P-4314
38	Нове Життя	– " –	Ново-Александровка	106	299	P-4309
39	Поновлена Земля	Івано-Благодатнівська	Івано-Благодатне	90	158	
	Всього:			3423	6994	
	Витязовський район					
	<i>Росчеховська МТС</i>					
1	Гофнуці	Буховецька	Кам'януватка	34	73	
2	ім. Молотова	– " –	Маковійовка	42	113	
3	ім. Будьонного	– " –	Буховецьке	125	239	
4	ім. Котовського	– " –	х. Козачий	33	83	
5	ім. Петровського	Роццаховська	Роццаховка	103	214	
6	3-й Вирішальний	– " –	Надиновка	47	107	
7	Нове Життя	– " –	Маріуполь	66	172	
8	КІМ	Миколо-Бабанська	Миколо-Бабанка	74	144	
9	Червоний Молот	– " –	– " –	48	181	
10	Шлях Ленінізму	Ставрівської	Гнилий Єланець	63	171	
11	Червона Нива	– " –	Жаховка	45	123	
12	Чорноморська Комуна	– " –	Ставрівка	80	129	
13	Червона Зірка	Сорочанівська	Проскуровка	52	119	
14	ім. Сталіна	– " –	Сорочанова	71	163	
15	Радянський Селянин	– " –	Варламовка	65	259	
16	ім. Сталіна	Ново-Градівська	Ново-Молдовка	56	127	
17	ім. Карла Маркса	– " –	Пеньково	61	125	
18	ім. Енгельса	– " –	Ново-Самара	58	132	
19	ім. Тельмана	– " –	Новоградівка	87	196	
20	Червоний Відпускник	– " –	– " –	77	154	
21	13-річчя Жовтня	– " –	Водяно-Михайловка	55	123	
22	ім. Щорса	Апрелевської	Володимиро-Ільїнськ	62	159	
23	ім. Кірова	– " –	Маковійовка	50	118	
24	Нове Життя	– " –	Ристичовка	58	129	P-3255
	<i>Витязівська МТС</i>					
25	ім. Петровського	Витязівська	х. Лашкула	44	115	P-5188
26	ім. Ворошилова	– " –	Витязовка	88	132	
27	Червона Україна	– " –	– " –	52	91	
28	Червоний Партизан	– " –	Софійовка	108	245	P-3256
29	Серп і Молот	Павло-Гірківська	Бердихіна /Бредихіна/	103	227	P-3258
30	ім. Войкова	– " –	Любомирка	65	103	P-5190
31	8 Березня	– " –	Павло-Гірковка	159	324	
32	Комуніст	Федорівська	Височинова	57	113	
33	До Кращого Життя	– " –	Ново-Тарасовка	26	59	P-3260
34	ім. Шевченка	– " –	Федорівка	84	164	P-3254
35	ім. Сталіна	Кривоносівська	Криничувате	69	167	P-3257
36	ім. Калініна	– " –	Кривоносовка	110	214	

37	ім. Кагановича	– " –	– " –	82	154	P-5194
38	ім. Будьонного	Мар'янівська	Осикувате	79	189	
39	ім. Димитрова	– " –	Мар'янівка	49	128	
40	Зірка Соціалізму	Червоно-Бобринська	х. Кірова	79	173	
41	ім. Петровського	– " –	Бобринка	66	120	
42	Червоний Шлях	– " –	Петровка	79	189	
43	II П'ятирічка	– " –	Грузька	49	128	
44	ім. Луначарського	Шишкінська	Червоний Посьолок	79	173	P-5196
45	Вільна Праця	– " –	Ново-Калинівка	66	120	
46	ім. Леваневського	– " –	Григоровка	122	225	P-5199
47	3-й Інтернаціонал	– " –	Шишкіне	79	185	
48	ім. Чкалова	– " –	Андрєєвка	36	63	P-3259
49	Червоний Пахарь	Дончанської	Дончине	85	165	P-3252
50	ім. Хрущова	– " –	х. Ровенці	51	102	P-5189
51	Шлях Перемоги	– " –	Фадєєвка	110	237	P-3253
	Всього:			3588	7858	
	Добровеличківський р-н					
	<i>Добровеличківська МТС</i>					
1	ім. Сталіна	Добровеличківська	Добровеличківка	101	179	
2	ім. Карло Маркса	– " –	– " –	78	142	
3	ім. Челюскінців	– " –	– " –	43	93	P-3738
4	Переможець	– " –	Варваро-Олександрівка	96	152	P-3157
5	Червоний Схід	– " –	Марківка	58	127	
6	ім. 25 Жовтня	Ново-Станковатська	5-й участок	106	192	P-3726
7	5-річка в 4 роки	– " –	– " –	65	97	
8	Серп	Ново-Лутківська	Ново-Лутківка	59	95	
9	Червоний Степ	– " –	– " –	53	97	P-3737
10	Хвиля Революції	– " –	– " –	50	76	
11	Нове Життя	– " –	– " –	72	122	P-3730
12	Комінтерн	– " –	Вища Акацатівка	46	107	P-3727
13	ім. Ворошилова	– " –	Нища Акацатівка	45	102	
14	ім. Ворошилова	Станковатська	Вороб'євка	102	232	
15	Червоний Лан	– " –	– " –	50	98	
16	ім. Леніна	Троянська	Ново Добрянка	86	178	
17	3-й Вирішальний	– " –	Трояни	79	136	P-5275
18	Оборона Країни	– " –	Нова Одеса	50	115	P-3732
19	Інтернаціонал	– " –	Любимівка	32	90	
20	ім. 13-річчя Жовтня	– " –	Трояни	33	62	P-3735
21	ім. Політвідділу	Дружелюбівська	Семенівка	58	132	
22	Зірка Волі	– " –	Василівка	68	146	
23	3-й Вирішальний	– " –	Афанасівка	96	200	
24	ім. 13-річчя Жовтня	– " –	Дружелюбівка	74	141	P-5046
25	14-річчя Жовтня	Олександро-Завадська	Олександро-Завадське	110	250	
26	Нова Сім'я	– " –	пос. Шевченка	60	133	P-3729
27	Радянське Село	Юрівська	Босна	70	172	P-3733
28	ім. Сталіна	– " –	Євдокимівка	84	191	P-5375
29	ім. Ворошилова	– " –	– " –	108	166	
	Карбівська МТС					
30	Краще Життя	Липняжська	Липняжка	138	263	
31	ім. Кірова	– " –	– " –	127	160	
32	Червоний Партизан	– " –	– " –	99	155	P-5273

33	ім. Шевченка	– " –	– " –	82	93	P-3739
34	Червона Хвиля	– " –	– " –	92	181	P-5288
35	ім. Червоної Армії	– " –	– " –	135	240	
36	16-річчя Жовтня	– " –	– " –	148	218	
37	13-річчя Жовтня	– " –	– " –	74	165	
38	Червоний Хлібороб	– " –	– " –	153	280	
39	Заповіт Ілліча	– " –	– " –	48	69	
40	Перемога	Водянська	Водяне	96	233	
41	ім. Сталіна	Карбівська	Захарівка	52	135	
42	ім. Будьонного	– " –	Петриківка	37	95	
43	ім. XIII-го Партз'їзду	– " –	– " –	52	110	P-5279
44	Переможець	– " –	Карбівка	52	118	
45	Оборона Країни	Марковська	Маркове	54	101	
46	Безвірник	– " –	– " –	64	118	
47	КІМ	– " –	– " –	42	82	
48	Шлях до Комуни	– " –	– " –	50	69	
49	13-річчя Жовтня	– " –	– " –	55	122	
50	Хвиля Революції	Богодарівська	Богодарівка	83	186	
51	Червоний Лан	– " –	– " –	68	166	
52	Червоні Борці	Олександрівська	Олександрівка	70	169	
53	14-річчя Жовтня	– " –	– " –	81	201	
54	ім. Леніна	– " –	– " –	118	180	
55	Зоря Нового Життя	Скопівська	Войтівка	88	167	
56	ім. Калініна	– " –	Скопівка	55	83	P-5283
	Всього:			4245	8182	
	Долинський район					
	Долинська МТС					
1	Більшовик	Шевченківська	Більшовик	67	107	
2	Повний Колос	– " –	Шевченкове	180	294	
3	Боротьба	– " –	Мала Водяна	136	142	
4	Червоний Маяк	– " –	Червоний Маяк	56	105	P-5867
5	Червоний Шлях	Марфівська	Згода	65	92	P-4909
6	Ранній Ранок	– " –	Марфівка	97	159	
7	Утрень Зоря	– " –	Братський посад	53	86	
8	Широкий Лан	– " –	Гордієвка	39	83	
9	Червоний Клич	– " –	Калкатинівка	34	83	
10	ім. Леніна	Катиринівська	Кугушевка	96	139	P-4885
11	ім. Сталіна	– " –	Богдановка	84	137	
12	ім. Кагановича	– " –	Катиринівка	62	94	P-5874
13	Червоний Прапор	Ново-Григорівська II	Григоро-Динисовка	80	150	
14	Червоний Переможець	– " –	Веселий Кут	42	69	
15	Червона Борозна	– " –	Ново-Григорівка II	94	168	P-4916
16	ХТЗ	Федоро-Шуличинська	Ново-Александрівка	74	188	
17	Східна Зірка		3-тє Гурівське тов.	35	89	P-4900
18	ім. Шевченка	Александрівська	Александрівка	120	200	
19	Країна Рад	– " –	– " –	70	106	P-4880
20	Українка	– " –	Лозоватка	40	63	
21	Кривбуд	Федоро-Шуличинська	Федоро-Шуличине	94	225	
22	ім. Войкова	Александрівська	Ново-Добрянка	45	70	
23	Сніп	Ново-Шевченківська	Ново-Шевченкове	110	234	
24	Хлібороб	– " –	Благодатне	108	211	
25	Вільний Лан	– " –	Ново-Михайлівка	79	120	

26	ім. Куйбишева	Гурівська	Гурівка	106	176	P-4878
27	Прогрес	– " –	– " –	144	223	
28	Нова Громада	– " –	– " –	66	129	P-5866
29	Радянський Селянин	– " –	– " –	96	170	P-4897
30	Новий Світ	– " –	– " –	82	143	P-4888
31	Заповіт Ілліча	– " –	– " –	107	156	
32	Жовтнева Воля	– " –	– " –	153	222	P-4872
33	Широке Поле	– " –	– " –	54	109	P-5864
34	1 Травня	– " –	Скелевато-Водяне	36	71	P-5865
	Маржановська МТС					
35	Парижська Комуна	Березівська	Березівка	107	154	
36	1 Травня	Ново-Григорівська I	Ново-Григорівка	98	126	P-4891
37	Ультімадум	– " –	– " –	133	210	
38	ім. Сталіна	– " –	– " –	110	178	
39	ім. Папаніна	– " –	– " –	45	93	P-4890
40	Ударник	Батизманська	Батизман	61	104	
41	III-й Вирішальний	– " –	– " –	89	161	P-4902
42	ім. Ворошилова	– " –	– " –	87	183	
43	Ленінський Шлях	Ново-Савицька	Ново-Савицьке	103	175	P-5862
44	Перемога	Лаврівська	Лаврівка	47	109	P-4894
45	Прогрес	– " –	– " –	65	132	P-4893
46	Радянський Працівник	Миколо-Бурдзенківська	Текелине	44	71	
47	Гігант	– " –	Миколо-Бурдзенківка	57	100	P-4871
48	Червоний Бойовик	– " –	– " –	98	169	P-5877
49	ім. Войкова	– " –	Текелине	82	96	P-4866
50	ім. Молотова	– " –	– " –	71	103	
51	Шлях до Кращого Життя	Іванівська	Червоне	49	83	
52	2-га П'ятирічка	– " –	Зелений Гай	71	124	P-4868
53	Кривбуд	– " –	Мар'ївка	34	53	
54	Надія Леніна	– " –	Іванівка	78	137	P-4887
55	III-й Вирішальний	– " –	– " –	77	117	P-4904
	Братолюбівська МТС					
56	Комінтерн	Братолюбівська	Володимирівка	73	106	P-4882
57	III-й Вирішальний	– " –	Братолюбівка	55	80	
58	Червоний Маяк	– " –	– " –	53	66	P-4912
59	Червоний Заклик	– " –	– " –	52	92	P-4911
60	Червоний Чекіст	– " –	Тихий Гай	82	130	
61	Перемога	Варварівська I	Варварівка	62	104	P-5872
62	Заповіт Ілліча	– " –	– " –	69	114	P-4874
63	ім. Рози Люксембург	– " –	– " –	56	107	P-5869
64	Вірний Шлях	– " –	– " –	72	106	P-5873
65	Зернове Виробництво	– " –	– " –	80	152	P-5871
66	1 Травня	Варварівська II	– " –	98	182	
67	Революція	– " –	– " –	70	119	P-5868
68	Краще Виробництво	– " –	– " –	65	144	
69	Ленінський Шлях	– " –	– " –	54	124	P-5870
70	2-га П'ятирічка	– " –	Неждане	46	79	
71	Іскра Комунізму	Котівська	Ново-Московське	69	157	P-5876
72	ім. Кірова	– " –	2 Варварівське тов.	24	50	
73	За Соціалізм	– " –	Котівка	103	199	
74	ім. Леніна	Баштинська	Баштине	112	139	P-4884
75	ім. ВЛКСМ	– " –	Івано-Петровка	64	136	P-4870

76	Зірка Соціалізму	– " –	Баштине	41	65	
77	Червоний Промінь	– " –	– " –	48	81	
78	ім. Ворошилова	– " –	Калиновата	43	85	P-4867
79	Більшовик	– " –	Цвіткове	41	80	
80	Політвідділ	Боківська	Бокове	119	248	P-4895
81	Червона Зірка	– " –	– " –	52	109	
82	Перебудова	– " –	– " –	70	136	
83	ім. Будьонного	– " –	– " –	90	136	P-4865
84	ім. Карла Маркса	– " –	Прохвирівка	67	98	P-4881
85	Реконструктор	Кіровська	Кірово	82	130	
86	Воля	– " –	– " –	55	75	
87	Тракторобуд	– " –	– " –	46	119	
88	ім. Леніна	– " –	– " –	54	77	P-4883
89	ім. Хрущова	– " –	– " –	65	100	P-4906
90	Пролетарська Правда	– " –	Бойківка	81	151	
91	Жовтнева Перемога	Ганівська	Ганівка	112	163	
92	Спільне Життя	– " –	Можарівка	94	183	P-4898
	Всього:			6929	11913	
	Єлисаветградківський р-н					
	<i>Цибулевська МТС</i>					
1	ім. Комінтерну	Єлисаветградківська	Єлисаветградківка	189	258	P-4349
2	ім. Горького	– " –	– " –	145	146	
3	Радгосподарь	– " –	Плешки	84	155	
4	ім. Леніна	Михайлівська	Михайлівка	129	212	
5	ім. 17-го Партз'їзду	Єлисаветградківська	Єлисаветградківка	86	118	P-4355
6	ім. Кагановича	Михайлівська	Михайлівка	165	195	
7	Комунар	– " –	– " –	150	230	
8	Червоний Степ	– " –	Радянська Кравцівка	60	117	P-4356
9	Перемога	– " –	Григорівка	80	152	
10	ім. Леніна	Цибулівська	Цибулів	423	478	
11	ім. Сталіна	– " –	– " –	296	530	P-4354
12	ім. Будьонного	Чутівська	Чорноліска	75	136	
13	ім. Сталіна	– " –	Чутівка	141	249	P-5704
14	1 Серпня	Веселокутська	Веселий Кут	274	627	P-4351
15	Агроном	Нерубаївська	Нерубаївка	104	142	
16	ім. Сталіна	– " –	Ясиновий хут.	62	130	
17	ім. Крупської	Красносільська	Красносілля	326	357	P-5702
18	Хлібороб	– " –	– " –	194	302	P-5710
19	Змичка	– " –	– " –	200	216	
20	ім. Політвідділу	– " –	– " –	176	233	P-4352
21	ім. 12-річчя Жовтня	Рексинська	Рексине	148	323	P-5706
22	ім. Держинського	Цвітнянська	Цвітна	266	424	
23	ім. Сталіна	– " –	– " –	316	340	P-4353
24	ім. Ворошилова	– " –	Ружечева	158	473	
25	ім. Пушкіна	– " –	Цвітна	110	165	
26	Серпень	Гутницька	Гутницьке	120	185	P-5708
	<i>Оситняжська МТС</i>					
27	ім. 12-річчя Жовтня	Лозоватська	Лозоватка	59	130	
28	ім. Чапаєва	– " –	– " –	77	112	
29	ім. III Інтернаціоналу	– " –	– " –	72	125	
30	Гігант	Оситняжська	Оситняжка	151	232	
31	ім. Сталіна	– " –	– " –	67	120	

32	Червона Зірка	– " –	– " –	70	126	P-4357
33	Червоний Прогрес	Пушкінська	Пушкіне /Божедаївка/	92	129	P-1946
34	ім. 13-річчя Жовтня	– " –	– " –	57	66	
35	День Врожаю	– " –	– " –	34	63	
36	ім. Будьонного	Петровська	Петрове	76	160	P-5703
37	Червоне Поле	– " –	– " –	49	96	
38	ім. 9-го Січня	– " –	– " –	40	70	P-5705
39	ім. Ворошилова	Сентовська	Сентове	108	178	
40	ім. Куйбишева	– " –	– " –	69	91	
41	ім. II П'ятирічки	– " –	– " –	65	82	
42	Червоний Шлях	– " –	– " –	101	178	
43	Севашець	– " –	– " –	87	114	
44	ім. Шевченка	– " –	– " –	64	140	
45	Червона Зірка	– " –	Любомирка	45	87	
46	Червоний Прогрес	– " –	Сентове	139	232	
47	Червоний Хлібороб	Букварська	Букварь	124	205	
48	Червона Зірка	– " –	Роздольне	60	92	
49	Нова Зірка	– " –	Лисий хут.	68	155	
50	Перемога	– " –	Тарасівка	92	133	
51	ім. Молотова	Федварська	Федварь	132	198	
52	ім. Калініна	– " –	– " –	119	165	
53	ім. 17-го Партз'їзду	– " –	– " –	118	176	
54	ім. Хрущова	– " –	– " –	113	170	
55	ім. 12-річчя Жовтня	Миколаївська	Миколаївка	95	204	
56	Червоний Жовтень	Зеленогайська	Червоно-Кам'янка	51	74	
57	Вперед	– " –	Зелений Гай	91	147	
58	Комунар	– " –	Вершино-Северинка	42	84	
59	ім. 12-річчя Жовтня	Мотронівська	Івановка	40	81	P-1970
60	ім. Жовтня	– " –	Ново-Василівка	30	53	
61	ім. Кірова	– " –	Богданівка	36	65	
62	Шлях до Комуни	– " –	Веселий Клин	24	49	
63	ім. Орджонікідзе	– " –	Мотронівка	63	105	
	Всього:			7297	11580	
	Златопольський район					
1	ім. Шевченка	Андріївська	Андріївка	255	451	
2	Червона Нива	Виноградівська	Виноградівка	92	192	
3	ім. Петровського	Златопольська	Златополь	50	81	
4	ім. Кагановича	– " –	– " –	44	74	
5	ім. Газети "Правда"	Кам'яноватська	Кам'яноватка	124	305	
6	ім. Леніна	Лип'янська	Лип'янка	488	879	
7	ім. Кірова	– " –	– " –	399	695	
8	Комуніст	Листопадівська	Листопадове	396	929	
9	Перемога	Маслівська	Маслово	269	587	
10	ім. Сталіна	Межигврська	Межигорка	184	422	
11	ім. III-го Інтернаціоналу	Нечаєвська	Нечаєво	319	640	
12	Червоний Шлях	Юзефівська	Розлива	119	252	
13	ім. Шевченка	Рубаномістська	Рубаний Міст	134	257	
14	XII-річчя Жовтня	Туріянська	Турія	373	623	
15	Пролетарій	Юзефівська	Юзефівка	266	437	
16	ім. 9-го січня 1905 року	Янопільська	Янопіль	134	275	
17	Нове Життя	Будомакієвська	Будомакієвка	224	538	
18	ім. Жданова	Буртянська	Бурти	195	458	

19	ім. XVIII Парт. З'їзду	Василівська	Василівка	157	341	
20	Соціаліст	Журавська	Журавка	303	456	
21	ім. Молотова	– " –	– " –	332	448	
22	ім. Шевченка	Капітановська	Капітановка	368	553	
23	КІМ	Оситняжська	Оситняжка	380	782	
24	ім. Воровського	– " –	– " –	327	802	
25	ім. Сталіна	Пастирська	Пастирське	553	1040	
26	ім. Ворошилова	– " –	– " –	269	536	
27	Червоний Степ	Писарівська	Писарівка	119	302	
28	Революційна Хвиля	Рейментарівська	Рейментарівка	325	633	
29	ТСО Авіахіму	Писарівська	Розсоховатка	52	121	
30	ім. Сталіна	Тишківська	Тишківка	473	1231	
31	Комінтерн	Туріянська	Турія	323	710	
32	ім. Чкалова	– " –	– " –	267	469	
	Разом			8153	16510*	
	Знаменський район					
	<i>Треповська МТС</i>					
1	Змичка	Доніно-Кам'янська	Доніно-Кам'янка	98	185	P-4460
2	Комунар	– " –	– " –	43	83	P-4470
3	ім. Горького	– " –	– " –	68	135	P-4454
4	ім. Орджонікідзе	Топилянська	Топило	163	369	P-4476
5	ім. Калініна	– " –	Поляна	44	84	P-4469
6	ім. Красіна	– " –	Копані	90	189	P-4463
7	ім. Ворошилова	– " –	Ново-Водяна	77	154	
8	ім. Будьонного	– " –	Треповка	44	66	
9	ім. 15-річчя ВЛКСМ	– " –	Барвіновка	53	110	P-4480
10	ім. Кірова	Суботської	Суботці	63	158	P-4462
11	ім. Шевченка	– " –	– " –	81	187	P-4507
12	ім. Орджонікідзе	– " –	– " –	67	155	P-4475
13	ім. Ворошилова	– " –	– " –	123	243	P-4448
14	Червоний Шлях	– " –	– " –	81	183	P-4504
15	ім. "Правди"	– " –	Константиновка	89	181	
16	ім. 12-річчя Жовтня	– " –	Суботці	65	139	P-4456
17	ім. Сталіна	– " –	– " –	51	90	
18	Червоний Орач	Григоровської	Григоровка	37	64	P-4502
19	Червона Зірка	– " –	– " –	49	108	P-4501
20	Комунар	– " –	– " –	78	159	P-4468
21	ім. Політвідділу	Богданівської	Хировка	411	719	
22	Червона Зоря	– " –	Мелова Балка	72	210	
23	ОСО № 1	Казарнської	Казарня	80	188	
24	Переможець	– " –	– " –	120	232	P-4484
25	ім. 15-річчя РСЧА	– " –	Петрове	44	108	P-4482
26	Трудова Зірка	– " –	Кохановка	54	123	P-4496
27	ім. Будьонного	Константиновська	Константиновка	70	138	P-4444
28	ім. 12-річчя Жовтня	Кучеровська	Кучерівка	108	226	P-4457
29	ім. Сталіна	– " –	– " –	107	221	
30	ім. Шевченка	– " –	– " –	117	273	P-4508
31	ім. Кірова	Знаменської п/р	Знаменка	46	69	P-4467
32	Червоний Прапор	– " –	– " –	41	110	P-4500
33	Серп і Молот	– " –	– " –	52	146	P-4490

* За перерахунком загальна чисельність працездатних в цілому по Златопільському району складає 16519 осіб.

34	ім. Петровського	– " –	– " –	61	121	P-4485
35	Вперед	– " –	– " –	49	96	P-4453
36	ім. Ворошилова	– " –	– " –	24	57	P-4450
	Дмитровська МТС					
37	Комсомольська Правда	Дмитровська	Дмитровка	151	283	P-4464
38	ім. Сталіна	– " –	– " –	161	258	
39	ім. Фрунзе	– " –	– " –	70	146	
40	ім. XVIII з'їзду ВКП(б)	– " –	– " –	133	212	P-4449
41	ім. Політвідділу	– " –	– " –	84	141	P-4487
42	ім. Ворошилова	– " –	– " –	197	306	P-4445
43	ім. Кагановича	Диковська I	Диківка	86	178	
44	ім. Димитрова	– " –	– " –	105	211	P-4455
45	ім. Котовського	– " –	– " –	144	322	P-4461 P-4466
46	ім. Молотова	– " –	– " –	151	365	
47	ім. XVIII з'їзду ВКП(б)	Диківська II	– " –	144	322	P-4446
48	ім. Ворошилова	– " –	– " –	70	154	P-4451
49	ім. Тельмана	– " –	– " –	115	252	P-4497
50	8 Березня	– " –	– " –	92	188	P-4447
51	ім. Петровського	Христофорівська	Христофорівка	57	145	P-4479
52	Жовтень	– " –	– " –	96	199	P-4459
53	ім. Карла Маркса	Шамівська	Константинівка	64	127	P-4465
54	Хвиля Революції	– " –	Шамівка	137	171	P-4499
55	ім. 17 з'їзду ВКП(б)	Плосківська	Плоске	124	279	
56	ім. 12 з'їзду ВКП(б)	– " –	– " –	128	277	P-4458
57	ім. Орджонікідзе	Макариської	Макариха	63	93	P-4474
58	Свобода	– " –	– " –	56	109	P-4492
59	Перебудова	– " –	– " –	54	121	P-4483
60	Правда	– " –	– " –	75	150	P-4481
61	Агроном	– " –	– " –	29	60	P-1281
62	Червоний Шлях	– " –	Червоний Урал	53	127	P-4505
63	ім. Леніна	– " –	Западенка	46	121	
64	ім. Будьонного	– " –	Макариха	47	68	
65	ім. Шевченка	Васінська	Ново-Ніколаївка	85	242	P-4508
66	ім. Сталіна	– " –	Васіно	67	133	P-4494
67	Шлях Незаможника	Петровська	Петрово	46	108	
68	ім. Лебедя	Міськрада	м. Знаменка	61	157	
69	Прогрес	Заломська	Заломи	129	289	P-4478
70	Шлях до Комунізму	Ново-Олександрівська	Ново-Олександрівка	130	320	
	Всього:			6170	12713	
	Кам'янський район					
1	ім. Ворошилова	Кам'янська II	Кам'янка II частина	311	576	
2	Червона Армія	– " –	– " –	110	152	
3	Жовтень	Кам'янська I	Кам'янка I частина	391	905	
4	ім. К. Лібкнехта	Косарська	Косари	419	929	
5	ім. Кірова	– " –	– " –	303	659	
6	ім. Мануїльського	Грушківська	Грушківка	344	685	
7	ім. Щорса	– " –	– " –	155	275	
8	ім. Петровського	– " –	– " –	176	303	
9	ім. Кірова	Ребедайлівська	Ребедайлівка	326	590	
10	ім. Будьонного	Пляківська	Пляківка	344	622	
11	ім. Фрунзе	Ревівська	Ревівка	292	358	

12	ім. Петровського	Михайлівська	Михайлівка	866	1796	
13	ім. Петровського	– " –	х. Петровського	67	158	
14	ім. Леніна	Флярківська	Флярківка	269	592	
15	ім. Кірова	Жаботинська	Жаботин	391	788	
16	Пролетар	Завадівська	Завадівка	233	353	
17	ім. Кагановича	– " –	– " –	189	355	
18	ім. Чапаєва	– " –	– " –	114	230	
19	Колос	– " –	– " –	52	114	
20	ім. Кірова	Куликівська	Куликівка	188	471	
21	ім. Чкалова	Лубенецька	Лубенці	264	631	
22	Більшовик	Тимошівська	Тимошівка	181	372	
23	Перемога	– " –	– " –	144	283	
24	ім. Петровського	Юрчихська	Юрчиха	426	788	
25	Боротьба	Баландінська I	Баландіно I частина	143	320	
26	ім. Леніна	– " –	– " –	124	274	
27	ім. Димитрова	– " –	– " –	108	245	
28	ім. Сталіна	Баландінська II	Баландіно II частина	164	240	
29	ім. Калініна	– " –	– " –	148	247	
30	Промінь Ілліча	Вербівська	Вербівка	277	536	
31	ім. Молотова	– " –	– " –	177	315	
32	Новий Побут	Катеринівська	Катеринівка	280	550	
33	ім. Молотова	Коханівська	Коханівка	182	427	
34	12-річчя Жовтня	Олянинська	Олянино	117	228	
35	2-га П'ятирічка	– " –	– " –	36	90	
36	Червоний Орач	Радиванівська	Радиванівка	291	677	
37	Серп і Молот	Телепінська	Телепіно	444	1030	
38	Перебудова	– " –	– " –	144	307	
39	ім. Шевченка	– " –	– " –	57	132	
40	ім. Ворошилова	Лебедівська	Лебедівка	263	486	
41	ім. Чапаєва	Лузанівська	Лузанівка	235	388	
42	ім. Чкалова	– " –	– " –	347	658	
43	ім. Леніна	Райгородська	Райгород	299	485	
44	Червона Армія	– " –	– " –	121	189	
45	Перемога	Яровська	Ярове	147	212	
46	Нове Життя	Копійченська	Копійчено	104	205	
	Всього:			10763	21226	
	Кіровоградський р-н					
1	3-й Вирішальний	Бережинська	Бережинка	32	57	P-1882
2	ім. Сталіна	– " –	Шевченковці	38	67	P-4172
3	Червона Зірка	– " –	Мар'євка	28	68	P-1977
4	Червоний Хлібороб	– " –	Маслениковка	27	50	P-1890
5	ім. Леніна	– " –	Бережинка	26	50	P-1914 P-4792 P-5694
6	Комінтерн	– " –	– " –	70	133	
7	12-річчя Червоної Армії	– " –	– " –	54	87	P-1836
8	12-річчя Жовтня	Велико-Мамаївська	Велика Мамаївка	102	177	P-1890
9	50-річчя Сталіна	– " –	Сазоновка	51	77	
10	Червоний Колос	– " –	– " –	34	61	
11	Перше Травня	– " –	Густий Гай	31	70	
12	Червона Зірка	– " –	Кіровоград	37	79	
13	Червоний Партизан	Калинівська	Калинівка	35	79	

14	ім. Ворошилова	– " –	– " –	121	280	
15	ім. Будьонного	– " –	– " –	84	150	P-1979
16	Червоний Жовтень	– " –	– " –	88	166	P-0138
17	Червоний Прапор	– " –	– " –	113	235	P-1857
18	Перше Серпня	Лелеківська	Лелеківка	87	133	
19	ім. Будьонного	– " –	– " –	45	68	
20	Перше Травня	– " –	Кіровоград	44	93	
21	Новий Світ	Обозновська	Обозновка	141	243	P-1831
22	Перемога	– " –	Катеринівка	51	88	
23	ім. Шевченка	Перво-Звановська	Первозвановка	74	131	P-1816
24	Нове Життя	– " –	Неопалимівка	65	105	P-0134 P-2878
25	ім. Куйбишева	– " –	Поповка	108	248	
26	ім. 17-го Партз'їзду	– " –	Коноплянка	78	162	P-4171 P-4791
27	ім. Леніна	– " –	Завадовка	45	71	P-1953
28	Вільний Шлях	– " –	Савиновка	47	97	P-1859
29	Новий Шлях	Черняхівська	Черняховка	84	157	P-1868
30	Червоний Орач	– " –	Александровка	37	82	
31	Червона Дружба	– " –	Ново-Петрівка	31	80	
32	ім. Димитрова	– " –	Соколовський хут.	112	203	
33	ім. Петровського	– " –	Ново-Петровка	72	130	
34	ім. Кірова	– " –	Маслиниковка	49	90	P-4167
35	ім. 12-го Партз'їзду	– " –	Никоноровка	33	71	P-4174
36	ім. Сталіна	Федорівська	Федоровка	190	370	
37	Червона Весна	– " –	Параскине Поле	37	96	P-1821
38	ім. Леніна	Велико-Северинівська	Мала Северинівка	65	147	
39	Червоний Партизан	– " –	Велика Северинівка	80	168	
40	Радянський Сніп	Аннінської	Аннінське	66	143	
41	Вільний Шлях	– " –	Даровка	72	148	
42	За Краще Життя	– " –	Мохартовка	32	72	
43	ім. Леніна	Вешняковської	Вешняковка	84	192	P-1972
44	Новий Господар	– " –	– " –	62	130	P-1939
45	Краще Життя	– " –	– " –	62	94	
46	Серп і Молот	Грузчанської	Грузьке	134	227	
47	Парижская Комуна	– " –	– " –	165	282	
48	ім. Фрунзе	– " –	– " –	104	201	
49	Комінтерн	– " –	– " –	90	125	
50	Червона Зірка	– " –	– " –	82	205	
51	Червоний Жовтень	– " –	– " –	69	157	
52	Червоний Хлібороб	Іванівської	Івановка	61	135	
53	5 за 4	– " –	– " –	88	168	
54	Червоний Сиваш	– " –	– " –	46	126	
55	Прогрес	Карловської	Карловка	56	96	P-4170
56	ім. Крупської	– " –	– " –	60	93	P-4168
57	Нове Село	– " –	с. Данциг	51	101	
58	ім. Калініна	Ново-Павловської	х. Войкова	22	52	
59	Червона Реконструкція	– " –	– " –	105	210	
60	ім. Кірова	– " –	х. Вільний Гай	46	92	P-2405
61	Перемога Бідноти	Назаровської	Назаровка	48	128	
62	Зоря до Соціалізму	– " –	Оленівка	41	90	
63	ім. Петровського	– " –	Червоний хут.	35	71	P-2237

64	Перемога	Федоровської	Федоровка	122	255	
65	Червоний Хлібороб	– " –	Миколаївські Сади	50	101	
66	Шлях до Комуни	Шевченківської	Шевченковка	77	160	
67	Більшовицька Єдність	– " –	Антоновка	43	117	
68	Суцільна Колективізація	– " –	Веселий хут.	52	102	
	Всього:			4571	8992	
	Компанієвський р-н					
1	Друга П'ятирічка	Компанієвська	Компанієвка	56	122	P-3280
2	ім. Компанійця	– " –	– " –	61	115	
3	ім. Будьонного	– " –	Роздол	82	162	P-3292
4	18-й З'їзд ВКП (б)	Комишуватська	Комшувата	89	175	P-3348
5	12-й З'їзд КП(б)У	– " –	– " –	58	83	P-5246
6	Степовий Ударник	– " –	х. Водяний	52	112	P-3289
7	Степовий Комунар	– " –	х. Степовий	125	285	
8	Паризька Комуна	Жеванівська	Живанова	76	205	P-5237
9	ім. Максима Горького	– " –	– " –	71	160	P-3321
10	ім. 1-го ЗКУ	– " –	Біляєва	54	151	
11	ім. Молотова	Зеленівська	Тернова Балка	73	168	P-3336
12	ім. Сталіна	– " –	Зелене	124	199	P-3295
13	17-й Партз'їзд	– " –	Зелена Діброва	61	153	P-3330
14	Спартак	– " –	Колмаковка	30	72	P-3275
15	ім. Леніна	Сасовська	Сасовка	58	129	P-3310
16	Правда	– " –	– " –	63	137	
17	ім. Ворошилова	– " –	– " –	31	74	P-3329
18	ім. Мікояна	– " –	Ново-Михайлівка	52	151	
19	ім. Леніна	Софієвська	х. Леніна	36	93	P-3325
20	ім. Хрущова	– " –	Софієвка	61	128	
21	8-й З'їзд Рад	– " –	– " –	80	160	P-5239
22	1 Травня	– " –	– " –	122	272	P-3283
23	ім. Кірова	Долилівська	х. Вербовий	46	129	P-3281
24	ім. Дзержинського	– " –	Семикосовка	38	100	
25	ім. Шевченка	– " –	хут. Полтавський	88	226	P-3273
26	Червоний Хлібороб	– " –	Долилівка	90	172	P-3317
27	ім. Куйбишева	– " –	Покровка	72	203	
28	Червоний Плугатар	– " –	Раслова	26	72	P-3319
29	Пам'ять Ілліча	Губівська	х. 10-й Отвод	24	52	
30	Соціалістичний Наступ	– " –	Вигода	64	188	
31	ім. Марата	– " –	Губовка	58	172	P-5248
32	ім. 17-ї Партконференції	– " –	– " –	86	155	P-5238
33	Нове Життя	– " –	– " –	59	106	
34	ім. Чкалова	– " –	– " –	61	123	P-3322
35	ім. Кагановича	Юр'ївська	Суслова	65	138	
36	Червоний Жовтень	– " –	Юр'ївка	91	184	
37	ім. Тельмана	– " –	Мар'ївка	142	289	
38	ім. Кірова	Федосієвська	Федосіївка	93	214	P-5245
39	ім. Петровського	– " –	Савичовка	99	232	P-3266
40	Червоний Прапор	– " –	Червоновершка	72	169	P-2406 P-5235
41	ім. XIII ОПК	– " –	– " –	66	116	
42	17-й З'їзд ВКП (б)	– " –	– " –	61	143	P-3312
43	Нове Життя	Германовська	Червоноярка	36	73	P-3308
44	Комінтерн	– " –	Трудолюбівка	40	98	

45	О.С.О.	– " –	Германовка	44	109	P-5242
46	ім. Димитрова	– " –	х. Степовик	41	130	P-5236
47	ім. Сталіна	Обертасовська	Обертасоо	60	116	P-3314 P-5838
48	ім. Ворошилова	– " –	Віл'яновка	42	83	P-3263
49	ім. Калініна	– " –	Ганновка	26	63	P-3278
50	Переможець	– " –	Захаро-Аврамівка	55	130	P-3316
51	ім. К.Маркса	Криничуватська	Піщаний Брід	53	130	
52	N Полк	– " –	Криничувата	40	104	
53	Червоний Профінтерн	– " –	Золотницьке	80	173	P-3303
54	Нове Життя	Нечаївська	Масрова	73	180	P-3327
55	Червоний Перекоп	– " –	Антоновка	80	175	P-3318
56	Шлях до Комунізму	– " –	Нечаївка	92	157	P-3270
57	Агрошлях	– " –	Виноградівка	49	132	P-3282
58	ім. Щорса	– " –	Нечаївка	94	203	
59	5-й З'їзд Рад	Водянська	х. Шевченка	81	161	
60	ім. Жданова	– " –	Водяна	102	285	
61	1 Травня	– " –	Ворошиловка	45	116	P-3339
62	Червоний Жовтень	– " –	Григоровка	62	165	
63	ім. Мічуріна	– " –	Островське	68	142	P-3272
64	Червоний Трудовик	Першотравенська	Володимировка	60	136	P-3315
65	ім. Шевченка	– " –	Гордієвка	36	80	
66	13-річчя Жовтня	– " –	Першотравенка	47	110	P-5241
67	ім. Фрунзе	– " –	– " –	37	79	
68	ім. Урицького	– " –	Родниківка	43	104	P-3284
69	ім. Кірова	– " –	Александрівка	77	164	P-3293
70	ім. Сталіна	Петрівська	Петрівка	67	160	
71	Друга П'ятирічка	– " –	Тарасівка	56	107	P-3267
72	ім. Чапаєва	– " –	Шатравін хут.	17	43	P-5272
73	ім. 8-го Березня	Лозоватська	Лозоватка	64	155	P-3265
74	Паризька Комунa	– " –	Ганнівка	59	169	
75	Перемога	– " –	Граніт	30	78	
76	ім. 17-го Партз'їзду	– " –	Ново-Павлівка	39	71	P-3264
77	Комуніст	– " –	Терноватка	32	85	P-3323
78	Більшовик	Коротякська	Коротяк	26	56	P-5244
79	Серп і Молот	– " –	Бузова	37	88	P-3300
80	Соцзмагання	– " –	Морквина	65	144	P-5240
81	Жовтень	Мар'ївська	Наглядівка	56	135	
82	Пролетар	– " –	Приют	27	57	
83	Червоний Прогрес	– " –	Василівка	70	138	P-3277
84	Агротехнік	– " –	Інженерівка	47	103	
85	ім. Орджонікідзе	– " –	Бутове	19	55	P-3285
86	ім. Ілліча	– " –	Ново-Володимирівка	49	132	P-3338
87	Перебудова	Богодарівська	Кодимова	29	75	P-3320
88	КІМ	– " –	Кочубеївка	27	71	
89	Червона Зірка	– " –	Новорича /Н-Річчя/	29	70	
90	Робітник	– " –	Богодарівка	53	101	
	Всього:			5377	12180	
	Маловисківський р-н					
	Маловисківська МТС					
1	ім. Молотова	Маловисковська	Мала Виска	111	199	P-3778
2	ім. Ворошилова	– " –	– " –	104	269	

3	ім. Сталіна	– " –	– " –	174	205	P-2194
4	Червона Поляна	– " –	– " –	147	278	P-5258
5	Серп і Молот	Краснопольська	Краснополка	155	424	
6	ім. Кірова	– " –	– " –	75	173	
7	8 Березня	Димино-Михайловська	Димино-Михайловка	99	200	
8	ім. Парижської Комуни	– " –	Михайловка	101	225	
9	Більшовик	Лозоватська	Лозоватка	209	286	
10	ім. 16-го Партз'їзду	– " –	Уляновка	100	189	
11	ім. Леніна	Розсоховатська	Петропавловка	83	239	P-3772
12	ім. М. Горького	– " –	Розсоховатка	105	238	
13	ім. Куйбишева	– " –	– " –	90	243	P-3773
14	ім. 12-річчя Жовтня	Ле[ні]но-Улянська	Леніно-Уляновка	108	258	
15	ім. Красіна	– " –	Дубки	63	121	P-3776
16	Ред./газети/ Комунист	Мануйловська	Мануйловка	148	349	
17	Червоний Путиловець	– " –	Н. Константиновка	87	185	
18	ім. 17-ї Партконференції	Олексієво-Лутковська	Олексієво-Лутковка	116	292	P-5266
19	ім. 12-річчя Жовтня	Паліївська	Паліївка	95	238	
20	Червоний Сівач	– " –	– " –	110	262	
21	ім. Будьонного	– " –	– " –	73	142	
	Плетено-Ташлицька МТС					
22	Заповіт Леніна	Олександро-Гапсинська	Олександро-Гапсина	141	250	
23	ім. Газети "Правда"	– " –	Ново-Злинковка	125	325	P-4311
24	ім. Шевченка	– " –	Тарасівка	48	147	
25	ім. Кагановича	– " –	Ново-Миколаєвка	79	179	P-5260
26	Безбожник	Жовтневська	Жовтнева	174	476	
27	9-го Січня	Ново-Краснянська	Ново-Оникієвка	69	136	
28	Револуційна Рада	– " –	Ново-Красне	54	104	
29	ім. 18-го Партз'їзду	– " –	Ново-Михайловка	86	184	
30	Хвиля Револуції	Плетено-Ташлицька	Плетений Ташлик	218	369	
31	ім. Котовського	– " –	– " –	192	356	
32	Комінтерн	– " –	– " –	192	352	
33	ім. Чапаса	– " –	– " –	126	298	
34	ім. Ворошилова	– " –	х. Груша	55	124	
35	ім. Сталіна	– " –	Плетений Ташлик	120	248	
36	ім. Димитрова	– " –	– " –	134	296	
37	ім. Будьонного	– " –	х. Шевченка	80	214	
38	ім. 13-річчя Жовтня	Злинська № 1	Злинка № 1	273	619	
39	ім. 10-річчя Жовтня	– " –	– " –	288	723	P-5269
40	ім. Фрунзе	– " –	Настасівка	31	84	
41	Червоний Серп	– " –	Новаковка	38	86	P-3780
42	ім. Сталіна	– " –	Злинка № 1	166	297	
	Капустянська МТС					
43	ім. Будьонного	Злинська № 2	Прохорова Балка	83	278	
44	Більшовик	– " –	Злинка № 2	102	213	P-5254
45	ім. Крупської	– " –	– " –	120	281	P-3775
46	ім. Калініна	– " –	– " –	102	206	P-3774
47	ім. Чкалова	– " –	– " –	84	191	
48	ім. Шевченка	Злинська № 3	Злинка № 3	137	331	
49	ім. Ворошилова	– " –	Злинка	145	459	
50	ім. Кірова	– " –	– " –	121	287	
	Всього:			5936	13128	

	Новгородківський р-н					
	<i>Новгородківська МТС</i>					
1	ім. Кагановича	Вешино-Кам'янська	Вершино-Кам'янка	121	209	
2	20-річчя Жовтня	– " –	– " –	125	263	
3	12-річчя Жовтня	– " –	– " –	103	215	P-4385
4	ім. Леніна	– " –	– " –	200	431	
5	Політвідділ	– " –	– " –	105	223	P-4398
6	ім. Хрущова	– " –	– " –	61	117	P-4412
7	ім. Петровського	– " –	– " –	104	215	P-4399
8	Правда	Новгородківська I	Новгородка I	121	249	P-4400
9	Червоний Яр	– " –	– " –	105	219	P-4417
10	10-річчя Жовтня	– " –	Ново-Федоровка	47	88	P-4386
11	Перша П'ятирічка	– " –	Новгородка	101	134	P-4403
12	ім. Леніна	– " –	– " –	65	115	P-4392
13	Україна	– " –	Воронцівка	57	97	P-4411
14	Комуніст	– " –	Новгородка	73	164	
15	Комінтерн	Новгородківська II	– " –	49	96	P-4390
16	Червоний Край	– " –	– " –	78	129	P-4413
17	ім. Шевченка	– " –	– " –	66	95	P-4418
18	Заповіт Леніна	– " –	– " –	62	88	P-1908
19	Вільний Шлях	– " –	– " –	40	88	P-4379
20	Наша Сила	Ново-Андріївська	Ново-Андріївка	118	256	P-4395
21	Іскра	– " –	– " –	83	168	P-4388
22	Пролетар	– " –	Плавні	66	93	P-4404
23	Нове Життя	– " –	Бережинка	72	148	P-5748
24	Реконструкція	Рибчинська	Рибчено	96	193	P-1976
25	ім. Молотова	– " –	п. Веселий	28	74	
26	1 Травня	– " –	І Травня	33	77	P-4405
27	ім. Калініна	Ново-Михайлівська	п. Либідівка	20	44	P-4422
28	ім. Куйбишева	– " –	Ново-Тимофєєвка	47	116	P-4391
29	Більшовик	– " –	Ново-Миколаївка	67	204	P-1964 P-4421
30	Вільна Праця	– " –	Ново-Михайлівка	74	100	P-4378
31	ім. Ворошилова	Інгуло-Кам'янська	Інгуло-Кам'янка	44	111	
32	Фортеця Незаможник	– " –	– " –	76	158	
33	13-річчя Жовтня	– " –	– " –	86	180	P-4409
34	Червона Зірка	– " –	– " –	54	98	P-5744
35	10-річчя Жовтня	– " –	– " –	70	154	P-4384
36	ім. Чкалова	– " –	– " –	83	156	P-4416
37	ім. Будьонного	– " –	– " –	56	134	
	<i>Верблюжська МТС</i>					
38	ім. Кірова	Верблюжська	Верблюжка	72	178	P-4423
39	ім. Тельмана	– " –	– " –	72	137	P-4410
40	ім. Ворошилова	– " –	– " –	80	168	P-4381
41	Пролетар	– " –	– " –	168	307	
42	Комунар	– " –	– " –	185	392	
43	Червоний Комбайн	Петрівської	Петрівка	91	218	P-4414
44	ім. Чапаєва	– " –	– " –	78	129	P-4415
45	ім. Леніна	– " –	– " –	250	540	P-4393
46	ім. Сталіна	– " –	– " –	94	205	P-4408
47	ім. Молотова	Серебрянська	Скарбна	94	190	P-1904 P-5740

48	Вільний Схід	– " –	с. Срібна	115	216	P-1858 P-4382
49	ім. Петровського	Спасівської	Спасово	198	366	
50	Жовтнева Революція	– " –	– " –	145	273	P-4387
51	ім. Сталіна	– " –	– " –	148	332	P-4406
52	Якобинець	Петро-Корбівська	Білопіль	67	134	P-4419
53	13-річчя Жовтня	– " –	Чабановка	28	55	
54	Новий Побут	– " –	Олексіївка	47	100	P-4397
55	Нове Село	– " –	Петро-Корбівка	41	87	P-4396
56	Новий Світ	Велико-Чечеліївська	Велика Чечеліївка	36	82	
57	ім. Воровського	– " –	– " –	38	76	P-4383
58	ім. Сталіна	– " –	– " –	46	95	
59	Червоний Робітник	– " –	х. Петровський	31	74	
60	ім. Петровського	– " –	Катенкова	32	55	
	Всього:			5012	10108	
	Новоархангельський р-н					
1	На Вільних Степах	Скалавськохуторська	Скалевські хут.	80	179	P-4611
2	III-й Вирішальний	– " –	– " –	101	217	P-4630
3	ім. Шевченка	– " –	– " –	98	180	
4	Нове Життя	– " –	– " –	83	184	
5	Селянська Правда	– " –	– " –	45	107	
6	ім. К. Маркса	– " –	– " –	74	174	P-4617
7	ім. Калініна	– " –	– " –	62	161	
8	Вільний Жовтень	– " –	– " –	88	175	
9	ім. Леніна (I)	Ново-Архангельська	Ново-Архангельськ	227	359	
10	ім. Леніна (II)	– " –	– " –	300	618	
11	Нове Життя	– " –	– " –	215	403	P-4621
12	8 Березня	– " –	– " –	196	442	P-4613
13	ім. Сталіна	– " –	– " –	57	78	
14	ім. К.Маркса	Гановська	Серезліївка	115	232	
15	ім. Кірова	– " –	– " –	55	133	
16	Під прапором Перемог	– " –	Ново-Петрівка	62	163	P-4622
17	II П'ятирічка	– " –	Гановка	103	180	P-4614
18	Поновлена Земля	Мар'янівська	Мар'янівка	68	108	P-4626
19	ім. Ворошилова	– " –	Диковича	87	183	P-4610
20	Червоний Колос	– " –	Червінка	44	117	P-5550
21	Шлях до Комунізму	– " –	Сабова	56	139	
22	Заповіт Ілліча	Спасівська	Спасівка	154	288	
23	Перемога	– " –	– " –	119	187	
24	5-річку у 4 роки	– " –	– " –	160	288	P-4625
25	8 Березня	Скалівська	х. Голубенко	65	130	
26	Червоний Колективіст	– " –	Мар'ївка	33	78	
27	Хлібороб	– " –	– " –	34	82	
28	Червона Зірка	– " –	Скалева	117	216	P-4632
29	ім. Леніна	Лозоватська	Лозоватка	58	134	P-5547
30	ім. Енгельса	– " –	Комшова	75	150	P-4635
31	II П'ятирічка	– " –	Солдатський пос.	81	184	P-4612
32	ім. Леніна	Бельведерської	Бельведери	267	532	
33	ім. Шевченка	– " –	Журавка	66	178	
34	Першого Серпня	Надлацької	Надлак	163	243	P-4623
35	ім. Будьонного	– " –	– " –	116	252	
36	Червоноармієць	– " –	– " –	198	356	

37	ім. Шевченка	– " –	– " –	168	388	
38	ім. Горького	– " –	– " –	82	170	
39	Стальний Шлях	Тимофіївська	Тимофіївка	74	210	
40	ім. Чапаєва	– " –	– " –	86	158	P-4631
41	ім. Сталіна	– " –	– " –	73	181	P-4628
42	ім. 17-й Партз'їзду	– " –	Вербняжка	66	169	P-4629
43	ім. Шевченка	Вільшанська	Вільшанка	91	218	
44	ім. Куйбишева	– " –	х. Шевченка	35	97	
45	Червоний Шлях до Праці	– " –	Калиновка	53	129	
46	ім. Молотова	– " –	Крутоярка	84	184	
47	II П'ятирічка	Калніболотська	Калніболот	134	233	P-4615
48	Перше Травня	– " –	– " –	114	227	P-4624
49	ім. Ворошилова	– " –	– " –	122	288	
50	Бій за Правду	– " –	– " –	162	362	
51	ім. Сталіна	– " –	– " –	41	79	
52	Жовтнева Революція	– " –	х. Мунтяни	34	95	P-4690 P-5562
53	Шлях до Соціалізму	– " –	х. Приют	49	124	
54	ім. Фрунзе	Покровська	Покровка	57	145	P-4634
55	ім. Сталіна	– " –	Софіївка	77	147	
56	ім. Дзержинського	– " –	пос. Свободний	42	97	P-4627 P-5551
57	III-й Вирішальний	– " –	Покровка	160	264	P-5552
58	ім. Жданова	Шляхівська	Шляхова	67	137	
59	ім. Крупської	– " –	– " –	88	198	P-4618
60	Шлях до Соціалізму	Жевановська	Жевановка	134	260	P-4633
61	ім. Кагановича	– " –	Жевановський хут.	38	95	
	Всього:			6053	12485	
	Новогеоргіївський р-н					
	<i>Поза межами МТС</i>					
1	і м. ДПУ	Клочковська	Клочкове	162	349	P-4577
2	Червона Зірка	Мало-Андрусівська	Мала Андрусівка	137	285	
3	За Соц-перебудову	Ново-Липівська	Ново-Липове	133	218	
4	За Заможне Життя	– " –	Липове	150	254	P-4571
5	Незаможник	Подорожненська	Самусівка	129	360	
6	ім. Чапаєва	– " –	Подорожне	374	797	P-4572 P-5946
7	ім. Котовського	– " –	– " –	115	244	P-4582
8	ім. Сталіна	Чаплищенська	Чаплище	323	746	P-4575
9	II П'ятирічка	– " –	– " –	106	208	P-4568
10	ім. Кірова	Вітрівська	Вітрівка	176	281	P-5959
11	ім. Парижської Комуні	– " –	Чернече	146	305	P-5972
	Велико-Скелівська МТС					
12	III-й Вирішальний	Великоскелівська	Велико Скеліва	252	494	
13	ім. Молотова	Золотарівська	Золотарівка	367	892	
14	ім. Ворошилова	– " –	х. Бугруватка	68	147	
15	Червоний Прапор	Новогеорг. міськрада	Закаміння	92	216	
16	III-й Інтернаціонал	– " –	Новогеоргіївськ	131	176	
17	XV-річчя Р.С.Ч.А	– " –	– " –	57	124	
18	ім. Чапаєва	– " –	– " –	62	134	
19	1 Травня	– " –	– " –	76	125	
20	ім. Серова	– " –	– " –	38	70	

21	Ленінський Шлях	Калабаракська	Калабарок	253	383	
22	ім. Ворошилова	Миронівська	Миронівка	115	204	
23	ім. Леніна	– " –	– " –	144	312	
24	ім. "Правди"	– " –	х. Бутовський	72	160	P-4280
25	III-й Вишальний	Мовчанівська	х. Олексіївка	80	166	
26	Червоний Жовтень	– " –	Мовчанівка	95	191	
27	ім. Сталіна	Микольська	Микольськ	291	775	
28	За Світову Революцію	– " –	х. Федорівка	67	133	
29	ім. Сталіна	Ревівська	Ревівка	277	626	P-4581
30	Великий Колос	Свинаро-Павлівська	Свинаро-Павлівка	158	394	
31	Сталінський Лан	– " –	– " –	176	295	P-4579
32	Червоний Хлібороб	Пеньківська	Бабишівка	106	279	P-4569
33	XV-річчя Л.К.С.М.У.	– " –	Булаївка	134	238	
34	ім. Куйбишева	– " –	Тясминка	34	78	
35	Переможець	Крилівська	Крилів	147	259	
36	Червоний Жовтень	Табурищенська	Табурище	200	417	P-5957
37	Профінтерн	– " –	– " –	107	220	
38	ім. Ілліча	– " –	Скубіївка	143	237	P-4574
39	ім. 8-го з'їзду Рад	– " –	Свердловка	102	223	P-5945
40	До Заможного Життя	Таловобалківська	Талова Балка	197	430	
41	ім. Кагановича	– " –	– " –	115	139	P-4570
42	ім. XII-річчя Жовтня	– " –	Мала Скеліва	63	159	
43	ім. XVII з'їзду ВКП(б)	– " –	х. Озера	46	114	
	<i>Глинська МТС</i>					
44	1 Серпня	Арсенівська	Арсенівка	188	486	
45	ім. Леніна	Великоандрусівська	Велика Андрусівка	382	883	P-4573
46	ім. Кірова	– " –	– " –	264	638	P-4566
47	Шлях Ілліча	Глинська	Глинськ	328	939	
48	Комунар	– " –	– " –	265	666	
49	1 Серпня	Григорівська	Григорівка	238	356	
50	ім. Молотова	Картамишевська	Картамишівка	186	444	P-5477
51	Більшовик	Калантаївська	Калантаїв	127	309	
52	Червоний Маяк	– " –	– " –	147	381	
53	Шевченків Лан	– " –	– " –	182	417	
54	Червоний Путиловець	Кобзарівська	Кобзарівка	172	310	
55	Червоний Ударник	– " –	Яремівка	126	288	
56	Пролетар	Захарівська	Мала Березівка	82	171	
57	Радянська Україна	– " –	Захарівка	83	199	
58	ім. Калініна	– " –	Катеринополь	84	168	P-4576
59	Червона Україна	– " –	Лазарополь	72	161	
60	Червоний Хлібороб	Овраховська	Ляхова	50	133	
61	Нове Життя	– " –	Василівка	80	242	
62	Прапор Комунізму	– " –	Оврахове	66	150	
63	Авангард	– " –	Антонівка	81	198	
64	III Вишальний	Семигірська	Семигір'я	142	283	P-5956
65	ім. Чкалова	– " –	хут. Оново	78	177	
66	Більшовик	Серебрянська	Серебряне	195	381	P-5960
67	Більшовицький Шлях	– " –	Аудиторівка	122	295	
68	Комінтерн	Сніжковська	Сніжкове	197	449	
69	ім. Чкалова	Федірівська	Федірки	265	574	
70	ім. XVII з'їзду ВКП(б)	Яновська	Янове	143	313	
71	ім. XVIII з'їзду ВКП(б)	– " –	– " –	161	398	

72	Червоний Перекоп	– " –	– " –	150	266	
73	ім. Будьонного	Іванковецька	Іванківці	1018	2146	
74	Соціалізм	Юхимівська	Юхимівка	224	506	P-4495
	Всього:			12114	26184	
	Новомиргородський р-н					
	<i>Новомиргородська МТС</i>					
1	ім. 12-річчя Жовтня	Софіївська	Софіївка	146	266	
2	ім. Чкалова	– " –	– " –	173	276	
3	ім. Кірова	– " –	– " –	143	262	
4	Червона Нива	Лікаревська	Катериновка	83	167	
5	Шлях Леніна	– " –	Лікарево	121	254	
6	ім. Оржонікідзе	– " –	Бирзулово	103	157	P-5028
7	Червоний Трудовик	Троянівська	Трояново	133	285	P-5035
8	ім. Свердлова	Коробченська	Коробчено	171	274	
9	ім. Кагановича	– " –	– " –	151	258	P-5022
10	ім. Калініна	– " –	– " –	112	163	
11	ім. Чапаєва	– " –	– " –	121	195	P-5034
12	ім. Фрунзе	– " –	– " –	47	87	
13	Новий Побут	Валуївська	Валуївка	75	142	P-5026
14	Більшовик	Пурпуровська	Пурпуровка	72	185	
15	Нове Життя	– " –	Дукова	72	135	P-5027
16	Заповіт Леніна	– " –	Покровка	36	69	P-5020
17	Перемога	– " –	Безлесе	40	109	
18	ім. Сталіна	– " –	Аннограбське	35	86	P-5032
19	ім. Ворошилова	– " –	Анновка	53	122	P-5019
20	Соцнаступ	Мар'ївська	Мар'ївка	140	305	P-5029
21	ім. Петровського	– " –	Петровка	36	77	
22	КСМ України	– " –	х. Журовка	31	67	
23	ім. Сталіна	– " –	Мар'янополь	63	153	
24	ім. Кірова	– " –	Івановка	30	54	
25	Перемога	Кам'янська	Кам'янка	76	163	
26	ім. Молотова	– " –	– " –	142	270	
27	ім. 12-річчя Жовтня	– " –	Новоселовка	89	198	
28	Сила Труда	– " –	Константиновка	98	153	P-5031
	<i>Панчевська МТС</i>					
29	ім. Сталіна	Панчевська	Панчево	210	448	
30	ім. Куйбишева	– " –	– " –	122	253	
31	ім. Комінтерна	– " –	– " –	165	364	P-5021
32	ім. Молотова	– " –	– " –	153	327	P-5024
33	Ленінський Шлях	– " –	– " –	194	392	
34	Політотдел	– " –	– " –	182	358	
35	Більшовик	Осітнянська	Осітна	71	131	
36	Червоноармієць	– " –	– " –	87	210	
37	Червоний Хлібороб	– " –	– " –	96	181	P-5033
38	ім. Сталіна	Мартоношська	Мартоноша	299	538	
39	ім. Держинського	– " –	– " –	95	193	
40	ім. Кірова	– " –	х. Красний Октябрь	27	74	
41	Правда	– " –	Мартоноша	111	221	
42	Пролетарій	– " –	– " –	175	288	
43	Комуна Леніна	– " –	– " –	120	287	
44	ім. Петровського	– " –	– " –	92	194	
45	Перше Травня	Защитянська	Защита	57	167	

46	Комсомолец	– " –	х. Петровського	49	127	
47	ім. Леніна	Каніжська	Каніж	113	194	P-5023
48	ім. Ворошилова	– " –	– " –	120	255	
49	ім. Будьонного	– " –	– " –	148	213	
50	ім. Молотова	– " –	– " –	130	250	P-5025
51	ім. Шевченко	– " –	– " –	120	227	P-5036
52	ім. Крупської	– " –	– " –	93	169	
53	Нова Праця	Бровковська	Бровково	108	218	
54	ім. Шевченко	Шпаковська	Шпаково	163	282	
	Всього:			5892	11493	
	Новопражський р-н					
1	ім. Шевченка	Митрофановська	Павловка	31	65	P-5641
2	2-ї річниці Сталінської Конституції	– " –	Митрофановка	118	250	P-5663
3	ім. Кагановича	– " –	– " –	133	280	P-5612
4	Сиваш /3 Сиваш. дивізія/	– " –	– " –	148	320	
5	ім. Ілліча	– " –	– " –	164	310	P-5658
6	Красний Путь /Ч-Шлях/	Красноярська	Красний Яр	196	430	P-5615
7	ім. Молотова	– " –		99	170	
8	ім. 13-річчя Жовтня	Нововолодимирівська	Ново-Володимирівка	50	80	P-5618
9	Рад-Село	– " –	Молодецьке	53	100	
10	Вільне Життя	– " –	Ново-Александрівка	82	170	P-5617
11	1 Серпня	Васинська	Зарудні Байраки	157	250	P-4937
12	1 Травня	– " –	Васино	89	150	
13	ім. Ворошилова	– " –	Єлисаветівка	69	95	P-4940
14	Великий Почин	– " –	Тимофєєвка	45	90	
15	1 Травня	Мошоринська	Мошоріно	224	360	
16	Шлях Жовтня	– " –	– " –	177	340	
17	Шлях до Виконання П'ятирічки	– " –	– " –	118	180	
18	ім. Фрунзе	– " –	– " –	147	270	P-4939
19	ім. Кірова	Світлопольська	Світлопольє	120	230	P-4944
20	Шлях до Нового Життя	– " –	Мала Дмитрівка	89	180	P-4943
21	ім. 17 з'їзду ВКП (б)	– " –	Мар'яновка	46	95	P-5640
22	Комінтерн	– " –	Кириловка	36	85	P-4945
23	ім. Луначарського	Вершино-Мурзинська	Дешенкевичеве	121	230	
24	Червона Україна	– " –	Вершино-Мурзинка	105	140	
25	Вільний Хлібороб	– " –	Ганівка	24	70	P-5655
26	Перемога	Головковська	Іванівка	54	195	P-4278
27	ім. Леніна	– " –	Головковка	167	270	
28	Пролетарське Село	– " –	– " –	168	265	
29	ім. Розі Люксембург	– " –	– " –	150	230	P-4276
30	ім. 12-річчя Жовтня	– " –	– " –	239	490	P-4240
31	ім. Шевченка	– " –	– " –	66	135	P-4277
32	Шлях Колективізації	– " –	– " –	69	190	P-5468
33	ім. Калініна	– " –	– " –	199	430	P-4275
34	ім. Шмідта	Ново-Пражська	Нова Прага	94	205	
35	4-й Завершальний	– " –	– " –	70	130	P-5622
36	ім. Ворошилова	– " –	– " –	86	210	
37	Нове Життя	– " –	– " –	80	150	P-1937
38	ім. Шевченка	– " –	Григорівка	54	130	

39	Друга П'ятирічка	– " –	Нова Прага	105	220	P-2392
40	Червоний Прапор	– " –	– " –	153	310	P-5651
41	ім. Сталіна	– " –	– " –	82	170	P-5675
42	14-річчя Жовтня	– " –	– " –	86	150	
43	3-й Вирішальний	– " –	– " –	62	150	P-5623
44	Серп і Молот	– " –	– " –	121	170	
45	ім. Кірова	– " –	– " –	129	420	
46	1-й Новопражський	– " –	– " –	156	340	
47	Селянин	– " –	– " –	152	250	P-4934
48	ім. Будьонного	– " –	– " –	84	150	P-5624
49	ім. Леніна	– " –	– " –	62	165	P-5633
50	Червоний Шлях	Лозоватська	Лозоватка	81	190	P-5680
51	Червоний Промінь		Раничовка	69	150	P-5635
52	1 Серпня	Пантазієвська	Пантазієвка	159	240	P-4938
53	14-річчя Жовтня	– " –	Успенівка	90	170	P-4942
54	Червоний Селянин	– " –	Троянка	146	230	
55	Червоний Профінтерн	– " –	Миколаївка	58	130	P-5626
56	ім. Дзержинського	– " –	Шевченка	50	110	
57	Червоний Маяк	Дубовська	Дубовка	153	290	P-5628
58	ім. К.Маркса	– " –	– " –	70	160	
	Всього:			6205	12135	
	Новоукраїнський р-н					
	Новоукраїнська МТС					
1	ім. Щорса	Міськрада	Ново-Українка	82	130	P-5911
2	Червоноармієць	– " –	– " –	124	175	
3	Комунар	– " –	– " –	93	139	
4	Новий Шлях	– " –	– " –	55	83	
5	Краще Життя	– " –	– " –	48	77	
6	ім. Шевченка	– " –	– " –	78	131	P-3600
7	ім. Чапаєва	– " –	– " –	75	118	P-3594
8	Жовтнева Хвиля	– " –	– " –	81	128	P-3570
9	ім. Хрущова	– " –	– " –	71	118	
10	ім. Фрунзе	– " –	– " –	50	94	
11	ім. III-го Комінтерна	– " –	– " –	89	155	P-3590
12	ім. Котовського	– " –	– " –	38	63	P-5891
13	ім. Ворошилова	– " –	– " –	137	240	P-5898
14	ім. Леніна	– " –	– " –	119	217	P-3578
15	ім. Сталіна	– " –	– " –	62	110	P-3584 P-5889
16	Шлях до Комуни	Вороновська	Ульяновка	66	90	P-5892
17	ім. Жданова	– " –	Алексєєвка	70	121	P-3569
18	Вільна Праця	– " –	Вороновка	63	90	P-3564
19	ім. Шевченка	– " –	Ульяновське	66	107	P-5903
20	ім. Калініна	– " –	Червоний хут.	40	71	P-5891
21	ім. 15-ї Сивашськ. дивізії	Мар'янополь	Мар'янополь	62	85	P-5910
22	Заповіт Леніна	– " –	– " –	46	76	
23	Червоне Село	– " –	– " –	84	187	P-3596
24	Червона Зірка	Сотбалківська	Сотницька Балка	87	151	
25	III П'ятирічка	– " –	– " –	50	86	P-3589
26	ім. Кірова	– " –	Орепове	66	112	P-3577
27	ім. Сталіна	Ново-Александрівської	Зверова	137	202	
28	III Вирішальний	– " –	Ново-Александрівка	76	94	P-3591

29	Правда	– " –	Войновка	47	89	P-3581
30	ім. Ворошилова	Ново-Миколаївка	Ново-Алексіївка	70	130	P-3566
31	ім. Карла Маркса	– " –	Ново-Миколаївка	116	181	P-3575
32	Заповіт Леніна	– " –	х. Н-Миколаївський	38	67	P-3571
33	Червоний Партизан	Фурманівської	Фурманівка	67	130	P-5897
34	Червоне Козацтво	– " –	– " –	191	293	
35	ім. Сталіна	– " –	– " –	62	108	
36	Більшовик	Оситняжської	Оситняжка	54	97	P-3552
37	Вісті		Анастасіївка	75	124	P-3563
	Мало-Помошніянська МТС					
38	ім. Молотова	Мало-Помошніянської	Мала Андріївка	47	78	
39	ім. Кірова	– " –	Мале Помішне	104	153	P-3576
40	ім. Енгельса	– " –	Тимошівка	104	159	P-3601
41	ім. Кагановича	– " –	Щасливівка	84	138	P-3574
42	ім. Жовтневої Революції	Ново-Павлівської	Ново-Павлівка	87	153	P-3568
43	1 Травня	– " –	Червоний Розділ	83	142	P-5896
44	ім. III-го Комінтерна	– " –	Ново-Павлівка	59	106	P-5899
45	ім. Сталіна	Міськрада	Ново-Українка	157	249	
46	ім. Будьонного		Грузька Балка	31	59	
47	Червоний Прапор	Ново-Єгоровська	Грузька Балка	55	102	
48	Червоний Колос	– " –	Мишорошівка	48	81	P-3598
49	ХТЗ	– " –	Ново-Водяна	74	114	P-5894
50	Україна	– " –	Ново-Єгоровка	48	74	
51	Радянське Село	– " –	– " –	92	148	P-3583
52	ім. Будьонного	Леонтовичевської	Леонтовичівка	106	156	P-3562
53	ім. Сталіна	– " –	Ново-Александрівка	50	80	
54	ім. М. Горького	– " –	х. Ворошилова	88	167	
55	ім. 18-го Партз'їзду	– " –	Веселий Кут	59	111	P-5895
56	ім. Димитрова	– " –	– " –	46	85	P-3667
57	ім. Парижської Комуні	Татаровської	Водяна	64	116	P-3582
58	Червоний Прапор	– " –	Благодатне	95	123	P-5900
59	ім. Щорса	– " –	Софіївка	67	126	P-5901
60	Шлях Леніна	– " –	Грушівка	52	90	P-5893
61	ім. Сталіна	– " –	Татарівка	64	116	
62	ім. Ворошилова	– " –	– " –	77	111	P-3565 P-3580
63	Новий Шлях	Варварівська	Варварівка	82	131	
64	III Інтернаціонал	– " –	Дическулова	60	91	P-3588
	Всього:			4818	7928	
	Олександрівський р-н					
	МТС ім. Петровського					
1	ім. Шевченка	Олександрівська	Олександрівка	159	295	
2	Іскра	– " –	– " –	281	520	P-3151 P-4070
3	ім. Будьонного	Несватківська	Несватково	243	529	
4	ім. Петровського	Новоосотянська	Нова Осота	204	416	
5	Нове Життя	– " –	– " –	219	445	P-4072
6	Нове Життя	Бірківська I	Бірки I	336	645	P-4059
7	Ім. Крупської	Бірківська II	Бірки II	298	706	P-4024
8	Незаможник	Китайгородська	Китайгород	160	291	
9	Нове Життя	– " –	Северинівка	58	108	P-4055
10	Перемога	Івангородська	Івангород	342	625	P-4067

11	Прогрес	– " –	– " –	352	630	P-4066
12	Червоний Жовтень	Омельгородська	Омельгород	147	353	P-4037
13	Аврора	Соснівська	Соснівка	362	805	P-4048
14	ім. Комінтерна	Стримівська	Стримівка	169	379	P-4050
15	Більшовик	Староосотянська	Стара Осота	197	442	P-4073
16	ім. Кірова	– " –	– " –	217	480	P-4036
17	Перемога	Поселянівська	Поселянівка	202	444	P-4026
18	Червоний Хлібороб	Янівська	Янівка	211	461	P-4064
19	ім. Шевченка	– " –	– " –	327	680	P-4062
20	Червоний Шлях Праці	Трилівська	Трилівка	120	220	P-4057
21	Перемога	– " –	– " –	157	310	P-4035
22	1 Травня	– " –	Антонівка	87	160	P-4074
23	Червона Праця	Вищеверещанська	Вищі Верещаки	235	568	P-4061
24	ім. Сталіна	– " –	– " –	188	445	
25	ім. Шевченка	– " –	– " –	211	472	P-4042 P-4058
26	Червоний Сіяч	Нижчеверещанська	Нижчі Верещаки	197	304	P-4065
27	Нове Життя	– " –	– " –	146	354	P-4053
28	Рання Зірка	– " –	– " –	62	140	
29	ім. Молотова	Любомирська	Любомирка	327	640	
	Красносільська МТС					
30	Червона Нива	Бондуrowsька	Бондуrowo	230	540	
31	Пахар	Бовтишська	Бовтишка	285	539	P-4068
32	Червоний Лан	– " –	– " –	201	400	P-4040
33	Червона Зірка	– " –	– " –	188	405	P-5720
34	Борець	Голековська	Голеково	372	775	
35	ім. Ворошилова	Кримківська	Кримки	257	485	
36	Червоний Промінь	Красносільська	Красносілка	272	457	P-4046
37	ім. Леніна	– " –	– " –	223	471	
38	Спільне Життя	– " –	– " –	280	583	P-4043
39	Шлях Колективіста	Розумівська	Розумівка	234	510	P-4039
40	Червоний Прапор	– " –	– " –	222	376	P-4052
41	Червоний Селянин	Ставидлівська	Ставидла	218	380	
42	Світова Зірка	– " –	– " –	49	153	P-4056
43	Червоний Прапор	– " –	Хайнівка	122	245	P-4051
44	Добробут	Ясеноватська	Могилів Курінь	62	145	
45	Нове Життя	– " –	Ясеноватка	104	250	P-4041
	Всього:			9533	19581	
	Олександрійський р-н					
	Користівська МТС					
1	ім. Сталіна	Бандурівська	Бандурівка	252	715	
2	ім. Кірова	– " –	Алеєвка	49	98	
3	Комунар	Ясиноватська	Ясиноватка	185	413	P-4246
4	Оборона Країни	Морозівська I	Морозівка I	109	236	P-4251
5	Жовтень	Косівська	Косівка	156	287	
6	ім. Молотова	– " –	– " –	84	207	
7	ім. Петровського	– " –	– " –	167	403	
8	ім. Щорса	– " –	– " –	149	231	
9	ім. 15-річчя ВЛКСМ	Константинівська	Александрівка	209	411	
10	ім. Енгельса	– " –	Константиновка	134	234	P-4267
11	ім. Куйбишева	– " –	Катеринівка	127	196	P-5079
12	ім. Розі Люксембург	Занфіровська	Занфіровка	74	101	P-4256

13	ім. Літвінова	– " –	Вороб'ївка	47	110	P-4249
14	Червоний Промінь	Лекарєвська	Лекарєвка	51	135	
15	Червоні Квіти	– " –	– " –	75	157	P-5078
16	Перше Серпня	Протопоповська	Протопоповка	123	233	P-4254
17	Серп і Молот	– " –	– " –	198	201	
18	Колективіст Олександрійщини	Березівська	Ново-Олександрівка	105	260	P-4247
19	Заповіт Леніна	– " –	Березівка	160	318	P-4242
20	18-й з'їзд ВКП(б)	Войновська	Войновка	160	386	
21	Трудова Сім'я	– " –	Користовка	126	251	P-4268
	Олександрійська МТС					
22	Комінтерн	Ворошиловська	Ворошиловка	106	232	P-4243
23	ім. Димитрова	– " –	– " –	85	134	P-5077
24	III Вишальний	– " –	– " –	67	124	P-4282
25	ім. Ворошилова	– " –	– " –	119	247	
26	ім. Сталіна	– " –	/Сонине/	118	305	P-4261
27	ім. Карла Маркса	Дівочепольська	Дівоче Поле	157	316	
28	ім. 17 з'їзду ВКП(б)	– " –	– " –	48	83	P-4260
29	Шлях до Культури	Петро-Загірська	Трудівка	124	235	P-4263
30	4-й з'їзд Рад		Петро-Загор'є	92	163	P-4270
31	Шлях до Комунізму	Звенигородська	Звенигородка	149	222	
32	Шлях до Соціалізму	– " –	Андрєєвка	128	305	
33	Перше Травня	– " –	Степановка	81	168	P-4253
34	Червоний Маяк	– " –	Олександро- Степанівка	50	102	P-4271
35	Паризька Комуна	Марто-Іванівська	Марто-Іванівка	107	190	P-5080
36	Перебудова Країни	– " –	Семеновка	58	107	
37	ім. Чапаєва	Ново-Пилипівська	Слань-Каменка	79	162	
38	Новий Побут	– " –	Ново-Пилипівка	90	96	
39	Радянська Дача	– " –	Мала Березівка	35	90	P-4255
40	П'ятирічка	Александрійська	Александрія	96	160	
41	Перебудова	– " –	– " –	91	234	
42	Перемога	– " –	– " –	79	139	
43	ім. Ворошилова	– " –	– " –	51	116	
44	Борець за краще Життя	– " –	– " –	108	131	
45	ім. 20-річчя Жовтня	– " –	Сургани	38	77	P-4241
46	ім. 12-річчя Жовтня	Недогарська	Недогарки	164	323	P-4239
47	Шевченкова Долина	– " –	Мар'євка	55	104	P-5749
48	ім. Володимира Ульянова	– " –	Володимиро- Ульянівка	63	170	P-4238
49	ім. Сталіна	– " –	Вільний Посад	39	89	P-4258
50	Червоногвардієць	– " –	Громоклей	52	145	
51	ім. 17 з'їзду ВКП(б)	– " –	Михайлівка	47	115	P-4257
	Щасливська МТС					
52	Переможець	Пісчанобрідська	Пісчаний Брід	77	179	
53	ім. Кірова		Ново-Світлопіль	83	192	
54	ім. Сталіна	Пустельниківська	Ізмайлівка	122	289	P-3953
55	ім. Фрунзе	– " –	Пустельникове	174	385	
56	Заповіт Леніна	– " –	Михайловка	75	163	P-3952
57	Червоний Путиловець	Щасливська	Мала Щаслива	76	171	
58	ім. Сталіна		Веселий Розділ	172	458	
59	Передовик	Добронадеждовська	Добра Надежда	101	207	

60	ім. Петровського	– " –	Катеринівка	88	241	
61	ім. Будьонного	– " –	Гулевичева	23	52	
62	ім. 17 з'їзду ВКП(б)	– " –	Зелений Барвінок	60	133	
63	Червоний Степ	Морозівська II	Морозівка II	123	349	
64	Шлях Ілліча	/Куколівська/	Куклівка	97	266	P-3957
65	ім. Орджонікідзе	– " –	– " –	179	385	
66	Червона Перемога	– " –	– " –	100	258	
67	Червона Громада	– " –	– " –	122	246	P-3955
68	Шлях Леніна	Ленінська II	Шевченкове	82	225	
69	Авангард	– " –	Леніно II	96	167	
70	Червоний Маяк	– " –	Весела Зірка	39	72	
71	Червоний Промінь	Овнянська	Овнянка	143	284	
72	ім. Кагановича	Михайлівська	Червона Воля	93	191	
73	Червоний Промінь	– " –	Михайлівка	121	217	
74	III Вишальний	– " –	Тарасівка	69	137	
75	Червоний Прапор	– " –	Червона Дубівка	75	156	
76	Червоний Комунар	– " –	Червона Пахарівка	87	207	
	Ново-Стародубська МТС					
77	Шлях Нового Життя	Червоно-Каменська	Червона-Каменка	164	323	P-3956
78	Заповіт Ілліча	– " –	– " –	143	268	P-3951
79	Червоне Поле	– " –	– " –	121	204	P-3954
80	Червоний Гай	– " –	– " –	99	209	
81	ім. Сталіна	– " –	– " –	72	109	
82	ім. Хрущова	– " –	– " –	160	255	
83	Травень	Приютівська	Приютівка	74	131	P-5545
84	Боротьба	– " –	Губарівка	87	203	P-3949
85	ім. 23-х Партизан	– " –	Приютівка	112	186	P-3950
86	ім. Карла Маркса	Ленінська I	Хрещато -Пролетарка	62	136	
87	ім. Петровського	– " –	Зелена Балка	81	208	
88	ім. 17 з'їзду ВКП(б)	– " –	Червоно-Братське	67	158	
89	Спартак	Попельнастівська	Попельнаста	132	327	
90	Комуніст	– " –	– " –	130	292	
91	Червоний Партизан	– " –	– " –	174	336	
92	ім. Леніна	– " –	– " –	78	156	
93	Зоря Комунізму	– " –	– " –	136	369	
94	Перемога	– " –	– " –	113	255	
95	ім. Молотова	– " –	– " –	86	224	
96	ім. Стаханова	– " –	– " –	104	250	
97	ім. Ворошилова	Лозоватська	Трудівка	59	149	
98	Комунар	– " –	Докторова	89	204	
99	ім. Калініна	– " –	Лозоватка	53	115	
	Всього:			10189	21364	
	Онуфрієвський район					
	Онуфрієвська МТС					
1	ім. Карла Маркса	Василівська	Василівка	230	505	P-1843
2	ім. Леніна	– " –	– " –	289	545	
3	ім. Ворошилова	– " –	– " –	148	295	P-1841
4	Передовик	Омельницька	Омельник	136	274	
5	Перебудова	– " –	– " –	240	416	
6	Червона Армія	Байдаковська	Байдаковка	162	292	P-2286
7	ім. 13-річчя Жовтня	– " –	– " –	38	115	P-3679
8	ім. 10-річчя Жовтня	Камбурлеївська	Камбурлеївка	228	528	

9	ім. 6-го з'їзду Рад	– " –	– " –	221	511	
10	Заповіт Шевченка	Онуфріївська	Онуфріївка	274	454	P-1917
11	ім. Калініна	– " –	– " –	229	570	
12	Передовик	Івановська	Івановка	206	390	P-1893
13	3-й Вирішальний	– " –	– " –	170	341	
14	Путь Сталіна	Зибковська	Зибкоє	252	461	
15	ім. Петровського	– " –	– " –	189	289	P-3677
16	ім. Красного Октябрю	– " –	– " –	124	271	
17	Іскра Леніна	– " –	– " –	148	348	P-1966
18	ім. Леніна	Попівська	Попівка	388	755	P-1925
19	ім. Сталіна	– " –	– " –	156	328	
20	Пам'ять Ілліча	Браїловська	Браїловка	191	344	P-1954
21	Комунізм	Сметановська	Сметановка	152	269	P-3685
22	ім. Комінтерна	Павлишська	Павлиш	248	305	P-1883
23	Комсомолец	– " –	– " –	178	311	P-1894
	Млинковська МТС					
24	Більшовик	Мар'ївська	Мар'ївка	109	275	P-1889
25	П'ятирічка	– " –	– " –	129	249	P-3674
26	ім. Кірова	– " –	Червоно-Федорівка	53	121	P-3672
27	Комінтерн	Лозоватська	Лозоватка	134	280	P-3684
28	Диктатура Пролетаріату	– " –	– " –	121	274	
29	ім. 18 з'їзду ВКП(б)	– " –	– " –	37	105	
30	Червоне Село	Млинківська	Млинок	173	415	P-1848
31	ім. Орджонікідзе	– " –	– " –	152	318	
32	ім. Будьонного	– " –	– " –	183	360	P-1880
33	ім. Петровського	Петрівська	Петрівка	138	342	P-1847
34	ім. Молотова	– " –	– " –	75	177	P-3673
35	Дніпро	Успенська	Успенка	261	609	P-1865
36	Шлях Леніна	– " –	– " –	327	681	P-1828
37	Нове Життя	Дереївська	Дереївка	538	997	
38	Новий Шлях	– " –	– " –	342	679	P-1936
39	Комунар	Куцеволівська	Куцеволівка	312	673	
40	ім. XVII з'їзду ВКП(б)	– " –	– " –	304	661	P-3682
41	ім. 16-річчя Жовтня	– " –	– " –	225	310	P-1932
	Разом по району:			8210	16443	
	Петровський район					
	МТС ім. Комінтерна					
1	ім. Леніна	Петрівської	Петрово	167	428	P-3924
2	ім. Сталіна	– " –	– " –	123	244	P-3929
3	ім. Шевченка	– " –	– " –	134	364	P-3918
4	Комуніст Хлібороб	– " –	– " –	116	214	P-3923
5	Боротьба за Соціалізм	– " –	– " –	96	205	P-3907
6	ім. 20-річчя Жовтня	– " –	– " –	92	161	P-3911
7	Червоний Хлібороб	– " –	– " –	128	264	P-3915
8	Червоний Незаможник	Олександро-Мар'ївської	Олександро-Мар'ївка	73	146	
9	Степова Праця	– " –	Мало-Ганнівка	108	237	
10	ім. Петровського	Мало-Ганнівська	Мало-Ганнівка	85	158	
11	ім. Тельмана	– " –	– " –	57	168	
12	Гвардія Леніна	– " –	Соколовка	53	124	
13	Шлях до Перебудови	– " –	Петропіль	53	124	
14	Нове Життя	– " –	Солдатський хутір	78	189	
15	Справжній Шлях	Корсунівської	Корсунівка	65	127	

16	Життя Новий Побут	– " –	Федоровка	61	165	
17	III Вирішальний	– " –	Корсунівка	136	294	P-3930
18	Комсомолец	Лелеківської	Червоно-Костівка	136	434	
19	ХТЗ	– " –	I Лелеківка	113	224	
20	Червоний Степ	– " –	II Лелеківка	78	235	
21	ім. Калініна	Іванівська	Березніговата	63	143	
22	III Інтернаціонал	– " –	Іванівка	48	143	
23	Червоний Селянин	– " –	Жуганка	62	159	
24	Вперед до нового Життя	Водянської	Водяне	170	341	P-3908
25	ім. Димитрова	– " –	– " –	65	118	
26	ім. Молотова	– " –	Мало-Водяне	66	139	
27	Червоний Флот	– " –	Бабенкове	169	383	
28	ім. Шевченка	Ганнівської	Ганнівка	118	241	P-3917
29	Нова Нива	– " –	– " –	132	261	
30	Нове Життя	– " –	– " –	60	109	
31	Червоний Лан	– " –	– " –	57	106	P-3913
32	Ленінський Шлях	– " –	– " –	72	139	P-3925
33	ім. Кагановича	Іскровська	Іскрівка	191	463	
34	ім. Ворошилова	Йосипівської	Йосипівка	171	349	
35	Зоря Комунізму	– " –	– " –	70	178	
36	Трудова	– " –	– " –	58	136	
37	ім. Ворошилова	Вовчанської	Вовчанка	171	179	P-3910
38	Червоний Сівач	– " –	Ново-Ніколаївка	51	119	
	Олімпіадівська МТС					
39	ім. Енгельса	Чечеліївської	Малинівка	143	353	P-3919
40	ім. Карло Маркса	– " –	Чечеліївка	74	169	P-3922
41	8 Березня	– " –	Богданівка	38	106	
42	Шляхом Леніна	– " –	Ново-Маноїловка	94	263	P-3916
43	1 Травня	– " –	Чечеліївка	43	118	
44	Пролетар Жовтня	– " –	– " –	60	110	
45	X-річчя Жовтня	– " –	– " –	106	196	
46	ім. Кірова	– " –	Ново-Чечеліївка	43	83	
47	Краще Майбутнє	Олімпіадівської	Мар'янівка	85	222	
48	Червоний Степ	– " –	Олімпіадівка	64	175	
49	Червоний Гай	– " –	Ново-Ніколаївка	56	133	
50	Червоний Перекоп	Олександрівська	Олександрівка	86	189	
51	ім. Чапаєва	– " –	– " –	110	248	P-3912
52	ім. Ворошилова	Ново-Стародубської	Червонопіль	165	355	
53	Колгоспне Село	– " –	Ново-Стародуб	67	142	
54	Опора ВКП(б)	– " –	– " –	212	424	
55	ім. Чкалова	– " –	– " –	174	318	
56	II П'ятирічка	– " –	– " –	101	233	
57	ім. Комінтерна	– " –	– " –	86	176	
58	Червоний Жовтень	– " –	– " –	162	309	
59	ім. Димитрова	– " –	– " –	86	142	
60	ім. Будьонного	– " –	– " –	141	327	P-3906
61	Більшовик	Зеленської	Зелене	206	497	
62	Радянський Селянин	– " –	– " –	171	312	
63	Червоний Прапор	– " –	– " –	171	256	P-3914
64	Жовтнева Перемога	– " –	– " –	208	323	
65	Переможець	– " –	– " –	148	311	

66	Ленінський Шлях	– " –	– " –	80	159	P-3195
	Всього:			6926	14860	
	Підвисоцький район					
1	Нове Життя	Володимировська	Володимирівка	143	300	P-5315
2	Червона Комуна	Копенковатська	Копенковата	239	495	P-5327
3	Друга П'ятилітка	– " –	– " –	182	341	P-3428
4	ім. Франка	Левківська	Левківка	238	492	P-3419
5	ім. Ворошилова	Лебединська	Лебединка	193	361	
6	ім. Кагановича	– " –	Табанова	140	264	
7	Ударник	– " –	Лащівка	118	263	P-5323
8	Червона Зірка	– " –	Шевченка	67	159	
9	ім. Комінтерна	Покотилівська	Покотилово	416	768	
10	ім. 18-го Партз'їзду	Підвисокська	Підвисоке	207	395	P-3429
11	ім. 13-річчя Жовтневої Революції	– " –	– " –	252	465	P-5318
12	Шлях до Комуни	– " –	– " –	194	376	
13	ім. Політвідділу	– " –	– " –	152	277	P-5319
14	ім. Шевченка	– " –	Тарасівка	73	185	P-5313
15	ім. Сталіна	Полонистська	Полонисте	162	275	P-3425
16	ім. Калініна	– " –	– " –	85	184	P-3420
17	ім. Шевченка	– " –	Давидівка	178	432	
18	Нове Життя	Перегонівська	Перегонівка	214	572	P-3422
19	ім. Кірова	– " –	– " –	230	452	P-3416
20	ім. Шевченка	– " –	– " –	178	381	P-3423
21	ім. Будьонного	Росоховатська	Росоховатка	119	207	P-5330
22	ім. Леніна	– " –	– " –	121	273	P-5331
23	ім. Сталіна	– " –	– " –	117	234	
24	Перше Травня	Кам'янецька	Кам'янець	165	349	P-5321
25	ім. Жовтневої Революції	– " –	– " –	195	370	
26	Радянський Хлібороб	– " –	– " –	184	339	P-5328
27	Нове Життя	– " –	– " –	222	464	
28	ім. Котовського	Небелівська	Небелівка	166	316	P-5401
29	ім. Будьонного	– " –	– " –	235	389	P-3427
30	ім. 17-го Партз'їзду	– " –	– " –	140	251	
31	ім. Сталіна	Станіславівська	Станіславівка	120	255	P-3414
32	ім. Ворошилова	Нерубайська	Нерубайка	163	303	
33	ім. Орджонікідзе	– " –	– " –	184	401	
34	ім. Леніна	– " –	– " –	226	315	P-3421
35	ім. Шевченка	– " –	– " –	208	375	P-5320
36	ім. Сталіна	Торговицька	Торговиця	189	420	
37	м. КІМ	– " –	– " –	191	407	P-3424
38	ім. Сталіна	Свердликівська	Свердликово	402	800	P-5329
39	ім. Молотова	– " –	– " –	302	537	
	Всього:			7310	14442	
	Піщано-Брідський р-н					
	Піщано-Брідська МТС					
1	ім. Кірова	Піщано-Брідська І	Ново-Василівка	60	127	
2	Червоний Лан	– " –	х. Крикунка	47	89	P-4972
3	Червоний Шлях	– " –	Піщаний Брід	88	136	P-4971
4	Перше Травня	– " –	– " –	95	141	P-1854
5	ім. Фрунзе	– " –	– " –	61	130	P-1887
6	Перемога	ім. Ворошилівської	Піщаний Брід	102	170	

7	ім. Ворошилова	– " –	– " –	117	225	P-1955
8	Прапор Праці	– " –	Ново-Михайловка	126	200	P-4980
9	ім. Будьонного	– " –	Тарасовка	56	128	P-4973
10	Червона Зірка	Піщано-Брідська II	Піщаний Брід	81	148	
11	ім. Димитрова	– " –	– " –	103	115	
12	За Більшовицькі колгоспи	– " –	– " –	85	98	P-4976
13	ім. 18-го Партз'їзду	Молотовська	пос. Федорівка	72	128	P-4975
14	ім. Сталіна	– " –	Піщаний Брід	91	135	P-4981
15	ім. Молотова	– " –	– " –	90	135	
16	Комунар	– " –	пос. Якимовка	52	103	
17	Колгоспник	– " –	пос. Микольське	38	62	
18	Шлях до Комуни	Гнатовська	пос. Ляхова	93	186	P-1962
19	ім. Леніна	– " –	Ново-Вікторівка	68	114	
20	Новий Труд /Праця/	– " –	Братолюбівка	71	149	P-4985
21	Більшовик	– " –	Гнатовка	128	202	P-4967
22	ім. Будьонного	– " –	– " –	109	120	P-4984
23	ім. Ворошилова	– " –	Ново-Вікторівка	62	117	
24	ім. 2-ї П'ятирічки	Михайловська	Михайлівка	71	115	
25	ім. Сталіна	– " –	– " –	117	75	
	Помошлянська МТС					
26	ім. Верховної Ради УРСР	Любомирська	Любомирка	96	165	
27	ім. 17-го Партз'їзду	– " –	– " –	119	162	
28	ім. III Інтернаціоналу	– " –	Коколове	65	109	P-4982
29	Прожектор Леніна	– " –	Ташлик	36	45	
30	Заможне Життя	– " –	Вікняне	70	94	
31	Нове Життя		Любомирка	76	157	
32	ім. Газети "Комуніст"	Глинянської	Глиняне	88	120	P-4978
33	ім. 16-річчя Черв. Армії	– " –	Красноярка	27	54	
34	ім. Ворошилова	– " –	Трудолюбівка	75	122	P-4974
35	Труд	– " –	Ново-Глиняна	34	68	P-4983
36	ім. 8-го з'їзду Рад	Перчунівська	Верновка	58	104	
37	ім. Чкалова	– " –	Перчунове	105	154	
38	ім. Сталіна	– " –	х. ім. Сталіна	23	48	
39	Червона Зірка	– " –	х. Межовий	99	165	P-4969
40	Червона Перемога	– " –	Перчунове	42	90	
41	ім. Калініна	– " –	Ново-Луковка	67	106	P-1911 P-4977
42	ім. Орджонікідзе	Миколаївська	Миколаївка	140	295	P-4966
43	Ленінський Переселенець	– " –	Ново-Михайловка	79	112	
44	ім. 18-го Партз'їзду	– " –	Ново-Петровка	127	188	
45	ім. 12-річчя Жовтня	Помошлянська	Помішна	72	121	
46	ім. 17-го Партз'їзду	– " –	– " –	104	166	P-4987
47	ім. М. Горького	– " –	Камяно-Кирницьке	70	108	
48	Червоний Степ	Олексіївська	пос. Солдатський	78	81	
49	2-га П'ятирічка	– " –	Ново-Олександрівка	61	87	
50	ім. Сталіна	– " –	Кислиця	98	139	
51	ім. Пам'яті Леніна	– " –	Кирилівка	59	86	
52	ім. Будьонного	– " –	Старо-Дерева	56	81	P-1863
	Всього:			4107	6575	
	Рівнянський район					
	Рівнянська МТС					
1	ім. Сталіна	I Рівнянська	х. Печена Балка	75	180	
2	ім. Чкалова	– " –	х. Вільний	77	190	P-5834

3	Комунар	– " –	с. Рівне	56	130	P-5149 P-5836
4	Червоний Схід	– " –	– " –	60	140	
5	Новий Хлібороб	– " –	– " –	95	190	P-5156
6	Червоний Колос	– " –	– " –	71	180	P-5833
7	3-й рік П'ятирічки	– " –	– " –	86	230	P-5163
8	ім. Карла Маркса	II Рівнянська	– " –	197	440	
9	ім. Калініна	– " –	– " –	73	170	
10	ім. XVIII Партз'їзду	– " –	– " –	93	230	P-5141
11	ім. Котовського	– " –	– " –	78	180	
12	I-й Рівнянський	– " –	– " –	57	130	
13	ім. Шевченка	– " –	– " –	74	185	
14	Червоний Лан	– " –	– " –	46	135	P-5171
15	Соцнаступ	Янченецька	– " –	145	310	P-5159
16	Парижська Комуна	– " –	– " –	147	390	P-5158
17	Червона Зірка	– " –	– " –	121	250	P-5173
18	ім. Будьонного	– " –	– " –	65	180	P-5822
19	ім. 43-го Полку	– " –	– " –	115	200	P-5162
20	Шлях до Комунізму	Бежбайрацька	с. Бежбайраки	108	280	P-5176
21	Шлях до Соціалізму	– " –	– " –	66	175	P-5177
22	Червоний Перекоп	– " –	– " –	100	220	P-5169
23	Молода Гвардія	– " –	х. Трудолюбівка	93	250	
24	ім. Петровського	– " –	х. Павлівка	42	140	
25	ім. Папаніна	– " –	х. Петрівка	54	170	
26	Червоний Прапор	– " –	х. Вільні Луки	72	215	
27	13-річчя Жовтня	– " –	х. Дмитрівка	67	205	P-5164
28	ім. Воровського	Лозоватська	х. Лозоватка	85	185	P-5138
29	ім. Шевченка	– " –	– " –	105	305	
30	Перебудова Села	– " –	х. Янчина	65	155	P-5828
31	ім. Леніна	Янченської	х. Лозоватка	69	188	
32	ім. Кірова	Караказелівської	Караказелівка	64	160	P-5195
33	Культпраця	– " –	х. Шутенька	43	140	P-5146
34	ім. Димитрова	– " –	х. Червоний Ташлик	56	125	P-5142
35	Червоний Жовтень	Ганнівської	х. Червоний	58	145	P-5170
36	ім. Кагановича	– " –	х. Юрівка	56	160	
37	ім. Шевченка	– " –	х. Шута	63	150	P-5206
38	Червоний Маяк	– " –	х. Туша	50	145	P-5175
39	ім. Орджонікідзе	– " –	х. Громуха	89	240	P-5157
40	ім. Петровського	– " –	х. Петрівка	45	140	P-5829
41	ім. XVIII з'їзду ВКП(б)	– " –	с. Ганнівка	91	210	P-5140
	Семенастівська МТС					
42	Реконструктор	Ново-Миколаєвської	с. Стара Печена	41	135	
43	ім. Лисенка	– " –	с. Нова Миколаєвка	131	215	P-5827
44	Певний Шлях	– " –	х. Нова Печена Балка	52	130	
45	ім. Шевченка	– " –	– " –	52	148	
46	ім. Комінтерну	– " –	х. Куликова Балка	68	185	
47	ім. Андрєєва	– " –	х. Приют	83	190	P-5817
48	ім. КІМа	– " –	х. Вільний Гай	47	118	
49	Новий Побут	Семенастівська	с. Семенастове	75	155	P-5155
50	ім. Ворошилова	– " –	– " –	61	140	P-5837
51	ім. Сталіна	– " –	х. Кулики	41	120	
52	ім. Челюскінців	– " –	х. Семеновка	79	180	P-5172

53	ім. Щорса	– " –	х. Мусіївка	78	215	P-5180
54	Ленінський Шлях	– " –	х. Нерубаєвка	80	240	P-5150
55	17-й Партз'їзд	Захарівська	с. Захаровка	193	430	P-5160
56	ім. Енгельса	– " –	х. Троянівка	60	132	P-5179
57	ім. Тельмана	– " –	– " –	41	130	P-5165
58	Красний Флот	Михайловська	с. Михайловка	91	200	P-5174
59	ім. 8-го з'їзду Рад	– " –	– " –	59	165	
60	ім. Хрущова	Івановська	с. Іванівка	83	200	
61	ім. Кірова	– " –	– " –	78	210	
62	ім. Куйбишева	– " –	– " –	64	205	P-5144
63	Комуніст	Димінська	х. Петрополівка	60	130	P-5147
64	8 Березня	– " –	с. Диміно	143	325	P-5139
65	ім. Леніна	– " –	х. Константинівка	121	275	
66	ім. Урицького	Стоянівська	х. Богданова	50	136	P-5166
67	ім. Фрунзе	– " –	с. Новоселовка	76	225	P-5167
68	ім. Молотова	– " –	с. Мозолівка	70	205	
	Всього:			5349	13282	
	Тишківський район					
1	ім. 17-го Партз'їзду	Андреевська	с. Андреевка	104	245	P-3359
2	ім. Шевченка	– " –	– " –	137	280	P-3369
3	ім. Димитрова	– " –	пос. Ерофеевка	61	148	P-3357
4	ім. Чкалова	Тишківська	с. Тишківка	156	335	P-1906
5	ім. Шевченка	– " –	– " –	70	175	P-1921
6	ім. Будьонного	– " –	– " –	126	255	
7	Світова Перемога	– " –	– " –	52	121	P-3367
8	Шлях до Комуни	– " –	– " –	102	222	P-3392
9	Жовтневий Промінь	– " –	– " –	103	174	P-2394
10	ім. Петровського	– " –	– " –	150	306	P-1931
11	ім. Калініна	– " –	Стан-Балка	42	81	P-3373
12	Більшовик	– " –	с. Тишківка	85	170	P-1949
13	ім. Сталіна	– " –	– " –	115	315	P-2366
14	ім. Ворошилова	– " –	– " –	98	202	P-1988
15	ім. Леніна	– " –	– " –	100	250	
16	Червоноармієць	– " –	с. Кагарлик	75	187	
17	ім. Ворошилова	Ново-Михайловська	Антоновка	89	150	P-1912
18	ім. Комінтерна	– " –	Ново-Михайлівка	91	159	
19	ім. Папаніна	– " –	Поповка	51	105	P-3361
20	ім. Молотова	Федоровська	с. Федоровка	92	147	P-1969
21	ім. Кірова	– " –	– " –	81	154	P-3360
22	Селянська Правда	Троянська	Іванівка	70	149	
23	XII-річчя Жовтня	– " –	Трояни	114	260	P-1837
24	ім. Жданова	Тернівська	Тернівка	200	350	P-3366
25	ім. Літвінова	– " –	– " –	170	391	P-3358
26	ім. Будьонного	– " –	– " –	122	228	P-1827
27	ім. Молотова	– " –	– " –	250	573	P-1818 P-3374
28	ім. Сталіна	Мартинівська	Мартиновка	107	207	
29	ім. Хрущова	– " –	– " –	84	200	P-3363
30	Червоний Партизан	– " –	Константинівка	74	210	P-3365
31	Червоний Плугатар	– " –	пос. Оброчний	28	55	P-3391
32	ім. М. Горького	Гаївська	с. Гаївка	92	182	P-3356 P-3368

33	ім. Кагановича	– " –	– " –	60	128	P-3364
34	ім. Леніна	– " –	Богданівка	44	85	P-3370
35	ім. Куйбишева	– " –	Захаровка	67	138	
36	Оборона Країни	– " –	Оленівка	80	201	
37	Переможець	– " –	Кагарлик	73	174	
38	Шлях до Нового Життя	– " –	Ново-Тишковка	60	122	
	Всього:			3675	7834	
	Устиновський район					
	Устимівська МТС					
1	ім. 25-тисячників	Антонівська	Антоновка	115	225	P-3446
2	ім. 12-річчя Жовтня	Ворошилівська	Ворошиловка	122	270	
3	Новий Путь		III-й Інтернаціонал	46	134	
4	ім. Леніна	Ізраїловська	Ізраїловка	103	159	
5	Агрокультура	Криничеватська	Криничевата	103	210	P-3440
6	Спільна Праця	– " –	Ново-Київка	44	103	P-3466
7	Червоний Плугатар	– " –	Золотарівка	57	94	P-5444
8	Партколектив	– " –	Ісаївка	83	194	P-5442
9	Факел Колективізації	– " –	Завадовка	53	85	P-5443
10	ім. Калініна	– " –	П'ятихатки	40	116	P-3452
11	ім. Кірова	– " –	Ново-Клинці	40	85	P-3451
12	Серп і Молот	Ново-Єгорівська	Ново-Єгорівка	88	223	P-3464
13	Новий Шлях	Ново-Устимівська	Ново-Устимівка	80	155	P-3500
14	Рух Стаханова	– " –	Червона Межа	49	100	P-3497
15	ім. Шевченка	– " –	Шевченкове	45	102	
16	ім. Чапаєва	– " –	Трудолюбівка	35	78	
17	Комунар	Седнівська	Седнівка	133	210	
18	ім. 17-го Партз'їзду	– " –	Сидорова Балка	45	98	
	Ворошиловська МТС					
19	3-й Інтернаціонал	– " –	Когушовка	62	128	P-3488
20	ім. Хрущова	– " –	Алекса́ндро-Ахте	72	151	P-3458
21	Сталінська Конституція	– " –	Ганнівка Ахте	81	185	
22	ім. Орджонікідзе	– " –	Ново-Чигиринка	48	87	
	Устимівська МТС					
23	Перебудова Села	Степанівська	Веселий Кут	63	135	P-3163
24	ім. Фрунзе	– " –	Степанівка	98	200	
25	ім. Чкалова	– " –	Орлова Балка	39	83	
26	ім. 10-го з'їзду ВЛКСМ	– " –	Ленінка	57	128	P-3448
27	ім. Володарського	Сагайдацька	Сагайдак	50	100	
28	ім. Жданова		Шпринфельд	52	108	P-3450
29	Червоний Селянин	Устимівська	Устимівка	77	200	
30	Степовик	– " –	– " –	87	130	P-3457
31	1-ша Устимівська	– " –	– " –	72	108	
32	До Перемоги	– " –	– " –	57	105	
33	Червоний Серп	– " –	– " –	133	214	
34	Ударник	– " –	– " –	108	155	
35	ім. Кагановича	– " –	– " –	70	155	
36	ім. Максима Горького	– " –	Ковальовка	31	62	P-3444
37	ім. Куйбишева	– " –	Устимівка	119	235	P-3454
38	Пролетарій	Червоно-Озерська	Шнейдерова	62	137	P-3463
39	Нове Життя	– " –	Широка Балка	72	150	
40	ім. 10-річчя Комсомолу	– " –	Червоне Озеро	97	172	
41	Змичка	Ганно-Леонтовичська	Ганно-Леонтовичеве	94	212	P-1844

42	ім. Щорса	– " –	Мала Ганнівка	30	75	P-5456
43	1 Травня	– " –	Горошанка	57	128	P-3456
	Ворошилівська МТС					
44	За II П'ятирічку	Березівська	Бердихина Балка	33	79	P-3453
45	ім. Молотова	– " –	Березівка	67	138	
46	ім. Будьонного	– " –	– " –	45	72	
47	Хлібороб України	– " –	– " –	44	96	P-3492
48	ім. Свердлова	– " –	– " –	32	62	P-3498
49	ім. 18 Партз'їзду	– " –	– " –	38	67	P-3442
50	ім. Ворошилова	– " –	– " –	94	194	P-3443
51	ім. Дзержинського	– " –	Завтурова	88	190	
52	ім. Димитрова	– " –	Любовичівка	48	82	P-3445
53	Червона Гвардія	Ганно-Требинівська	Ганно-Требинівка	189	319	
54	III Сталінська П'ятирічка	– " –	Константиновка	63	145	
55	ім. Пушкіна	– " –	Шостаківка	66	170	P-3462
56	Червона Зірка	Інгулецька	Інгулець	186	300	P-1179
57	ім. Котовського	– " –	Нова Бабанка	38	87	P-3455
58	ім. Сталіна	Медовська	Мальчевське	57	147	P-3465
59	ім. К. Маркса	– " –	Варваровка	47	125	
60	ім. Енгельса	– " –	Заводське	43	106	P-3468
61	Комінтерн	– " –	Медове	55	108	P-3496
62	ім. Тельмана	– " –	Тельмана	44	103	
63	Парижська Комуна	Солонцеватська	Селіваново	53	130	P-3494
64	Хлібороб	– " –	Ново-Київка	82	175	
65	Червоний Колос	– " –	Солонцеватка	63	120	
66	Більшовик	Сонцівська	Сонцівка	67	145	P-3441
67	ім. Литвинова	– " –	Дача	44	108	
68	ім. Бабушкіна	– " –	Александро-Требинівка	68	155	
	Всього:			4723	9607	
	Хмельівський район					
	Капустянська МТС					
1	Ясна Зірка	Перлівська	Перлівка	47	123	P-5370
2	ім. Петровського	– " –	– " –	78	167	
3	ім. Шевченка	– " –	– " –	83	198	
4	ім. Максима Горького	Ворошиловська	Ворошиловка	115	248	
5	ім. Петровського	– " –	Ново Мар'янівка	138	311	P-5352
6	ім. Ворошилова	– " –	Ворошиловка	143	306	P-3838
7	ім. Сталіна	Глодоська	Глодоси, К-Б /Козакова Балка/	130	371	
8	ім. Сталіна	– " –	Глодоси	183	329	P-3868
9	Правда	– " –	– " –	218	433	P-3861
10	ім. 12 років Жовтня	– " –	– " –	143	282	P-3843
11	ім. Кірова	– " –	– " –	120	212	P-5373
12	ім. Шевченка	– " –	– " –	150	203	P-1244
13	ім. Карла Маркса	– " –	– " –	67	135	
14	ім. 17-го Партз'їзду	– " –	– " –	112	241	
15	Червоний Партизан	– " –	– " –	186	348	P-3878
16	ім. Будьонного	– " –	– " –	208	485	P-3831
17	ім. Енгельса	– " –	– " –	184	347	
18	ім. Чапаєва	– " –	– " –	59	161	

	Петроострівська МТС					
19	ім. Шевченка	Копанська	Копанки	182	326	P-3880
20	ім. Ворошилова	– " –	х. Велико-, Петроострівський	112	184	P-5348
21	ім. Воровського	– " –	– " –	74	154	P-3841
22	ім. Петровського	– " –	Моргунівка	70	162	P-5371
23	ім. Літвінова	Сталінська	Сталіно	197	372	P-5350
24	ім. Ворошилова	Крупська	Крупське	140	323	
25	Промінь Жовтня	– " –	Сухолетовка	72	140	
26	ім. Карла Лібкнехта	Андрейівська	Андреевка	201	423	P-3854
27	ім. Кагановича	– " –	Софієвка	57	107	
28	ім. Червоної Армії	– " –	Аннівка	76	166	P-3877
29	ім. Ілліча	Петроостровська	Петроострів	115	235	
30	ім. Комінтерну	– " –	– " –	145	250	P-3850
31	ім. Першого Травня	– " –	– " –	99	220	
32	3-й Вирішальний	– " –	– " –	139	259	P-3874
33	ім. Петровського	– " –	– " –	119	245	P-5351
34	2-га П'ятилетка	– " –	Янів Мост	41	89	
35	ім. Кірова	Іванівська	Іванівка	204	436	P-3855
36	ім. Будьонного	– " –	Вукотичево	93	186	P-3833
37	Світовий Жовтень	Якимівська	Якимівка	127	171	
38	Червоний Промінь	– " –	1-ше Якимівське т-во	44	92	
39	ім. Чапаєва	– " –	Андреевка-Надлак	74	171	p-3879
40	8 Березня	Ново-Вознесенська	Єгорівка	111	263	P-3835
41	ім. Леніна	– " –	Ново-Вознесенське	138	313	P-3856
42	ім. Чкалова	Миропольська	Дорофеевка	123	261	P-3155
43	ім. Шевченка	– " –	Миропіль	113	238	P-3881
44	Червоний Партизан	– " –	Ново-Станівка	70	137	P-3876 P-5326
	Хмельівська МТС					
45	3-й Інтернаціонал	Хмельівська	Хмельове	123	165	P-3871
46	ім. Карла Маркса	– " –	– " –	137	272	P-3852
47	Промінь Жовтня	– " –	– " –	201	408	
48	ім. 18-го Партз'їзду	– " –	– " –	61	117	P-3837
49	Х. Т. З.	– " –	Ново-Григорівка	206	518	
50	ім. Димитрова	Ново-Олександрівська	Хутор № 7	84	202	P-3845
51	ім. Леніна	– " –	Ново-Олександрівка	80	193	
52	ім. Сталіна	Янопольська	Янополь	115	213	
53	ім. Щорса	– " –	– " –	82	143	P-3882
54	ім. 17-річчя Жовтня	– " –	– " –	104	202	P-3865
55	ім. Тельмана	– " –	Ново-Петрівка	157	357	P-3873
56	ім. Молотова	Ново-Павлівська	Ново-Павлівка	149	361	
57	ім. Куйбишева	Ново-Миколаївська	Ново-Миколаєвка	151	303	
58	ім. Сталіна	Спаська	П'ятихатки	50	84	P-3870
59	ім. Будьонного	– " –	Успенівка	69	136	P-5349
60	ім. Кагановича	– " –	Новоселівка	70	154	P-3849
61	ім. Орджонікідзе	– " –	Спаське	139	201	
62	ім. Держинського	Ленінська	Ленінське	130	219	P-3846
63	20 років Жовтня	– " –	Ледяна	31	80	P-3844
64	ім. Будьонного	Кіровська	Кіровка	225	395	P-3832
65	ім. Фрунзе	– " –	2-га Кіровка	87	187	P-3875
66	ім. Котовського	– " –	Новоселівка	49	117	P-3848

67	ім. Леніна	– " –	Отрадовка	63	129	
68	Веселий Степ	Хмелівська	Запашка	33	86	P-3836
	Всього:			7896	16065	
	Чигиринський район					
1	КІМ	Адамівська	Адамівка	572	1373	
2	ім. Фрунзе	Бужинська	Бужин	243	596	
3	Новий Господар	Вершацька	Самбросівка	105	237	
4	ім. Будьонного	– " –	Вершаці	317	606	
5	Червона Перемога	– " –	Кудашево	158	405	
6	Широкий Лан	– " –	Вершаці	174	433	
7	ім. Молотова	Вітовська	Вітово /Вітове/	310	646	
8	Більшовицький Сігнал	Галаганівська	Галаганівка	323	642	
9	Правда	– " –	Чернече	91	194	
10	ім. XVIII з'їзду ВКП(б)	Гущівська	Гущівка	209	495	
11	ім. Жданова	Калантаєвська	Калантаєво	211	526	
12	ім. Петровського	Кожарська	Кожарки	320	755	
13	ім. Парижської Комуні	Мордвинська	Мордва	293	508	
14	ім. К. Маркса	– " –	Погорільці	203	485	
15	ім. Ворошилова	Рацевська	Рацево	469	1167	
16	ім. Енгельса	Росошенська	Росошенці	322	670	
17	ім. Ворошилова	Стецівська	Стецівка	404	803	
18	Червона Зірка	– " –	– " –	388	730	
19	ім. Сталіна	– " –	Вербівка	111	304	
20	ім. Леніна	Суботовська	Суботово	688	1642	
21	ім. Чапаєва	Тарасовська	Тарасовка	343	775	
22	ім. Сталіна	Тіньська	Тіньки	347	938	
23	ім. Леніна	Чигиринська	Чигирин	461	883	
24	ім. Щорса	Шабельницька	Шабельники	478	1175	
25	ім. Сталіна	– " –	– " –	324	700	
26	Комунар	Яничська	Янич	457	993	
27	ім. Куйбишева	– " –	Херсонка	197	554	
28	ім. XVIII з'їзду ВКП(б)	– " –	Вдовичено	186	472	
29	Більшовик	Боровицька	Боровиця	406	854	
30	Комінтерн	– " –	– " –	620	1847	
31	ім. Будьонного	Головківська	Головківка	304	770	
32	Жовтнева Революція	– " –	– " –	408	850	
33	ім. Сталіна	– " –	– " –	344	629	
34	ім. Кірова	Замятницька	Замятниця	228	541	
35	ім. Димитрова	– " –	Деменці	144	312	
36	ім. Ворошилова	Івківська	Івківці	253	566	
37	ім. Горького	– " –	– " –	216	634	
38	Червона Зірка	Матвіївська	Матвіївка	572	1239	
39	Серп і Молот	Медведівська	Медведівка	624	1477	
40	Заповіт Леніна	Мельниківська	Мельники	136	294	
41	П'ятирічка	– " –	– " –	275	502	
42	Ударник	– " –	– " –	310	621	
43	ім. Калініна	Мудрівська	Мудрівка	357	798	
44	ім. Шевченка	Новоселицька	Новоселиця	524	1000	
45	1 Травня	Полуднівська	Полуднівка	287	575	
46	ім. Чапаєва	– " –	Рублівка	111	273	
47	Комунар	Сагунівська	Сагунівка	787	2524	
48	ВКП(б)	Топилівська	Топилівка	307	718	

49	ім. Політвідділу	Трушівська	Трушівці	812	2183	
50	ім. Кагановича	Худоліївська	Худоліївка	543	1306	
51	ім. Тельмана	Чернявська	Чернявка	401	764	
52	20-річчя Жовтня	Чмерівська	Чмерівка	194	436	
	Всього:			17867	41420	

ДАКрО, ф. Р-285, оп. 1, спр. 86, арк. 2-163. Витяг.

Пояснення словоскорочень: Крім загальновідомих ВКП(б), ВЛКСМ згадані у назвах колгоспів скорочення ДПУ означає Державне політичне управління, КІМ – Комуністичний інтернаціонал молоді, ОПК – Окружна партконференція, російськомовне ОСО та ТСО – Товариство сприяння обороні, РСЧА – Робітничо-селянська Червона Армія, ХТЗ – Харківський тракторний завод.

Зведена інформація про число колгоспів у 1940 році, кількість дворів та працездатних на дворі, завідуючих райземвідділами, які підписали списки та їх розміщення на аркушах справи

№	Райони кол. Київської області	число колгоспів	в середньому		зав. райземвідділами, які підписали списки	арк. справи
			дворів	працездатних*		
1	Златопільський район	32	255	2,0	підпис не розб.	41-43
2	Кам'янський район	46	234	2,0	підпис не розб.	55-57
3	Олександрівський район	45	212	2,1	підпис не розб.	156-158
4	Підвисоцький район	39	187	2,0	Єременко	160-163
5	Чигиринський район	52	344	2,3	Нещадименко	45-48
	Райони кол. Полтавської обл.					
6	Новогеоргіївський район	74	164	2,2	Чередніченко	69-73
7	Онуфріївський район	41	200	2,0	підпис не розб.	91-93
	Райони кол. Миколаївської обл.					
8	Аджамський район	41	77	2,1	підпис не розб.	13-15
9	Бобринецький район	64	81	2,1	Ковальов	150-153
10	Витязівський район	51	70	2,2	підпис не розб.	132-135
11	Долинський район	92	75	1,7	підпис не розб.	59-63
12	Єлисаветградківський район	63	116	1,6	підпис не розб.	138-141
13	Знам'янський район	70	88	2,1	підпис не розб.	120-123
14	Кіровоградський район	68	67	2,0	Горпинченко	23-26
15	Компаніївський район	90	60	2,3	Металов	31-39
16	Новгородківський район	60	84	2,0	підпис не розб.	7-10
17	Новопразький район	58	107	2,0	Луцюк	29-32
18	Олександрійський район	99	103	2,1	підпис не розб.	97-102
19	Петрівський район	66	105	2,1	підпис не розб.	103-105
20	Устинівський район	68	69	2,0	підпис не розб.	108-111
	Райони кол. Одеської області					
21	Великовисківський район	39	88	2,0	Федоров	19-21
22	Добровеличківський район	56	76	1,9	підпис не розб.	144-147
23	Маловисківський район	50	119	2,2	Ніженко	87-90
24	Новоархангельський район	61	99	2,1	Грицаєнков	51-54
25	Новомиргородський район	54	109	2,0	Самченко	81-85
26	Новоукраїнський район	64	75	1,6		65-68
27	Піщанобридський район	52	79	1,6	Павлов	114-117
28	Рівнянський район	68	79	2,5	підпис не розб.	126-129
29	Тишківський район	38	97	2,1		2, 2а-3
30	Хмелівський район	68	116	2,0	підпис не розб.	75-78

* За статистикою у цей час до працездатних колгоспників відносили чоловіків 16-59 років та жінок 16-54 років.

**Відомості про колгоспи Кіровоградської області, які припинили існування у довоєнний період
(за наявними архівними фондами ДАКрО)**

район	назва села	назва колгоспу	арх. фонд	крайні дати	кількість арк.
Бобринецький	Германівка	Півд.-універс. артіль	Р-2184	1923	1
	Володимирівка	ТСОЗ "Новий путь"	Р-1807	1930	1
	– " –	Згода	Р-3000	1924-1926	1
	Сорочанове	ТСОЗ "Нова зірка"	Р-1814	1927-1928	1
Верблюзький	Петрівка	ТСОЗ ім. Шевченка	Р-1902	1927	1
Зінов'євський	Карлівка	Вільний гай	Р-1941	1930-1934	22
	Зінов'євськ	Вільний сокіл	Р-1862	1930-1933	36
	– " –	Комуна	Р-1933	1927-1929	1
	Бережинка	комуна "Єднання"	Р-1811	1928-1928	1
	Велика Мамайка	Ясна зірка	Р-1897	1926-1928	3
	Масляниківка	ім. Будьонного	Р-1819	1930	1
	– " –	ім. Лаврентія	Р-1986	1931-1933	12
	– " –	Спільна праця	Р-1878	1930-1931	2
	Первозванівка	Червоний труд	Р-1929	1925-1928	1
	Старий-Данціг	Дас-ноедорф	Р-1956	1931-1932	5
	Назарівка	ТСОЗ "Пахарь"	Р-1835	1924-1928	3
	Сугоклеївка	ТСОЗ ім. Петровського	Р-2294	1920-1930	2
	Федорівка*	Червона зірка	Р-1935	1930-1957	38
Злинський	Глодоси	Червоний промінь	Р-1886	1925-1929	2
Єлисаветградківський	Красносілля	комуна ім. В.І.Леніна	Р-110	1921-1928	20
Знам'янський	Красносілля	Червоний хлібороб	Р-1840	1931	1
	– " –	ТСОЗ "Свій труд"	Р-1834	1929	1
	Єлисаветградка	Незаможник	Р-1903	1928-1930	11
Кіровський	Калинівка	Жовтневий райпартком	Р-1900	1932-1935	24
	– " –	ім. Куйбишева	Р-1825	1927-1935	3
	Карлівка	ім. Кірова	Р-1838	1934-1935	4
Компаніївський	Лозоватка	Нове життя	Р-107	1923-1925	2
	Сасівка	Червона зірка	Р-109	1923-1925	13
	Федосіївка	ім. XIII з'їзду Рад	Р-2358	1933	1
	Германовка	ТСОЗ "Розселенець"	Р-1901	1928	1
Маловисківський	Юр'ївка	Каменелом	Р-2354	1930	1
Новоархангельський	Федорівка	ТСОЗ "Нове життя"	Р-1905	1930	4
Новоукраїнський	Воронівка	Незаможник	Р-2393	1933	1
	Новоукраїнка	Джерело праці	Р-1909	1925	2
	Татарівка	ім. Петровського	Р-1920	1929-1938	2
Новопразький	Велика Чечеліївка	ім. Петровського	Р-1849	1931-1933	18
	Верблюжка	артіль КЗФ	Р-2240	1931-1933	4
	Петрівка	ім. Ворошилова	Р-2401	1930-1931	2
	Серебряне	Червоний прогрес	Р-1855	1930-1932	7
	– " –	Власна праця	Р-1943	1930-1932	23
	– " –	Червона зірка	Р-1948	1930-1934	13
Онуфріївський	Байдаківка	Нове життя	Р-3046	1929-1931	1
	Браїлівка	Перше травня	Р-1870	1931	1
	– " –	ім. Сталіна	Р-1913	1930-1936	4

* Інформація про зазначений фонд потребує уточнення, оскільки за військово-топографічними картами початку 1930-х років тут при Миколаївських садах, приєднаних до Федорівки у 1957 році, діяв відповідний радгосп.

	Дереївка	Ревуче Дніпро	Р-1891	1931	1
	Зибке	Заповіт Леніна	Р-1851	1930	4
	Іванівка	ім. Будьонного	Р-1924	1930-1933	4
	– " –	ім. Леніна	Р-1874	1931-1932	3
	– " –	Своя праця	Р-1957	1929-1931	7
	Камбурліївка	ім. Петровського	Р-1910	1932-1936	2
	– " –	Пролетарій	Р-1892	1931	1
	– " –	Серп і молот	Р-1959	1931	2
	Мар'ївка	Вільна праця	Р-1916	1931-1932	3
		Червоний орач	Р-1846	1930-1931	3
	Млинок	8 Березня	Р-1961	1931	2
	– " –	Наш світ	Р-1983	1930-1933	8
	– " –	Червоний хлібороб	Р-1845	1928-1930	9
	– " –	ТСОЗ "Незаможник"	Р-2400	1929-1931	1
	Омельник	Червоний прапор	Р-1866	1930	1
	– " –	ТСОЗ "Заповіт"	Р-1810	1929-1931	4
	Павлиш	Вільне життя	Р-1881	1929-1931	8
	– " –	ім. Ворошилова	Р-1971	1930-1931	17
	– " –	ім. 25-ї Чапаєвської дивізії	Р-1938	1929-1931	10
	– " –	ім. Леніна	Р-1982	1930-1931	9
	– " –	Незаможник	Р-2355	1931	4
	Петрівка	Лан незаможника	Р-2407	1931	2
	Попівка	ім. Косіора	Р-1965	1932-1935	13
	Сметанівка	10-річчя КІМ	Р-1885	1930-1935	21
	– " –	ім. Шевченка	Р-1975	1931-1935	3
	Федорівка	Серп і молот	Р-1981	1928-1930	7
	Успенка	Великий поділ	Р-1952	1931-1932	5
	– " –	Зелена діброва	Р-1927	1930-1931	1
	Куцеволівка	ТСОЗ "Зелена діброва"	Р-1926	1930	1
Петрівський	Ново-Стародуб	ТСОЗ "Трудовий хлібороб"	Р-1922	1931	1
Піщанобрідський	Перчунове	ім. Блюхера	Р-3169	1930-1932	2
	– " –	Червоний незаможник	Р-1853	1934	1
	Піщаний Брід	Вільний гай	Р-1898	1928-1929	1
Рівнянський	Стоянівка	Незаможник	Р-1201	1925-1926	10
Тишківський	Тернівка	ім. Чубаря	Р-1826	1931-1934	2
	Тишківка	ім. Яковлева	Р-1928	1933	1
	– " –	ім. Блюхера	Р-3188	1931-1932	4
Устинівський	Антонівка	Перемога	Р-1850	1929-1930	9
	– " –	ТСОЗ "Культура"	Р-1812	1929	1
	Інгулець	ТСОЗ "Комінтерн"	Р-1839	1927-1929	3
	Ганно-Леонтовичеве	Вільна праця	Р-1860	1930-1931	3
	Ганно-Требинівка	ім. Косіора	Р-1934	1930	1
Хмелівський	Глодоси	Сільський господар	Р-1856	1926-1929	2
	– " –	Червоний колос	Р-1247	1929-1930	2
	– " –	Перша об'єднана праця	Р-1245	1924-1933	27
	Спаське	ім. Петровського	Р-1963	1932-1933	13
	– " –	Червоний колос	Р-1877	1927	1
	Ново-Григорівка	ТСОЗ "Червоний серп"	Р-2356	1929-1930	1

Крім того, вважаються втраченими:

район	назва села	назва колгоспу	арх. фонд	крайні дати	кількість справ
Зінов'євський	Вишнякове	ім. Леніна	Р-135	1931-1934	72
	Маслениківка	ім. Лаврентія	Р-136	1930-1934	81
	Кущівська сільрада	Червона зірка	Р-139	1933	59
	Старий Данціг	Нове село	Р-140	1930-1933	88
Братський	Сергіївка	Другий світ (артіль)	Р-156	1924-1927	1

Відомості про колгоспи Кіровоградської області, створені (переіменовані) в повоєнний період (за наявними архівними фондами ДАКрО)

район	назва села	назва колгоспу	арх. фонд	крайні дати	кількість арк.
Аджамський	Високі Байраки	ім. Молотова	Р-5390	1944-1952	10
Бобринецький	Бобринець	ім. XX з'їзду КПРС	Р-4758	1944-1989	175
	Василівка	ім. Сталіна	Р-4770	1944-1947	16
	Веселівка	Зоря комунізму	Р-5600	1945-1974	65
	Кетрисанівка	ім. 40-річчя Жовтня	Р-4742	1944-1989	133
	Костомарівка	ім. Шевченка	Р-5577	1944-1989	156
	Тарасівка	ім. Суворова	Р-4747	1938-1989	175
	Червоне	ім. Чапаєва	Р-4748	1944-1947	14
<i>кол. Витязівський</i>	Буховецьке	ім. Щорса	Р-5192	1945-1989	115
	Витязівка	Україна	Р-5193	1945-1974	64
	Павлогірківка	ім. Калініна	Р-5197	1945-1985	113
	Бобринка	Родіна	Р-5198	1945-1989	105
Великовисківський	Івано-Благодатне	ім. Куйбишева	Р-3851	1945-1958	18
Добровеличківський	Добровеличківка	ім. XXII з'їзду КПРС	Р-3734	1944-1988	173
	Карбівка	Зоря комунізму	Р-5285	1945-1987	88
	Липняжка	Правда	Р-5277	1945-1988	153
	– " –	ім. Сталіна	Р-5274	1946-1957	17
	Маркове	ім. Пархоменка	Р-3736	1944-1973	75
	Новолутківка	ім. Жовтн. революції	Р-5284	1945-1988	123
	Трояни	ім. Енгельса	Р-3728	1944-1991	135
<i>кол. Тишківський</i>	Тишківка	Україна	Р-1823	1930-1957	39
	– " –	ім. Ульянова	Р-1978	1931-1988	229
Долинський	Антонівка	Родіна	Р-4892	1944-1989	221
	Благодатне	ім. XVIII партз'їзду	Р-4907	1944-1953	38
	Братолубівка	Зоря	Р-4903	1944-1991	198
	Варварівка	ім. Кірова	Р-4877	1944-1989	114
	Василівка	ім. Шевченка	Р-4886	1944-1980	195
	Ганнівка	ім. Чапаєва	Р-4873	1944-1959	43
	Гординівка	ім. Енгельса	Р-4917	1944-1952	31
	Гурівка	ім. Горького	Р-4875 Р-4889	1944-1974 1944-1991	113 181
	Іванівка	Шлях до комунізму	Р-4914	1944-1986	151
	Катеринівка	Росія	Р-5875	1944-1969	83
	Кірове	ім. Калініна	Р-4876	1944-1949	14
	Лозуватка	Українка	Р-4905	1944-1949	25
	Мало Водяне	ім. Чапаєва	Р-4864	1944-1960	46
	Марфівка	ім. Щорса	Р-4896	1944-1981	131
	Новогригорівка I	ім. Димитрова	Р-5863	1944-1950	23
	– " –	Україна	Р-4899	1944-1973	118

	Новогригорівка II	ім. Жданова	P-4913	1944-1974	134
	Новоолександрівка	ім. Фрунзе	P-4879	1944-1989	183
	Новошевченкове	ім. Чкалова	P-4869	1944-1950	13
	– " –	ім. Орджонікідзе	P-4901	1944-1965	73
	Олександрівка	Україна	P-4915	1944-1971	118
	Тихий Гай	ім. Суворова	P-4910	1944-1973	68
	Федоро-Шулічине	ім. Димитрова	P-4908	1944-1957	48
Єлисаветградківський	Зелений Гай	ім. Ватутіна	P-4344	1944-1949	12
	Петрове	Червоне село	P-5707	1947-1948	3
Знам'янський	Богданівка	Родіна	P-4486	1944-1990	178
	Глибока балка	Дружба	P-4491	1944-1972	107
	Диківка	Дружба	P-4473	1944-1989	192
	Дмитрівка	Правда	P-4489	1944-1974	101
	Западенька	ім. Хрущова	P-4442	1943-1949	19
	Казарня	ім. 30-річчя ВЛКСМ	P-4477	1944-1946	11
	– " –	Союз	P-4452	1944-1989	206
	Круглик	Путь Ілліча	P-4472	1944-1989	253
	Макариха	ім. Ульянова	P-4471	1945-1989	203
	Милова Балка	Червона зірка	P-4503	1944-1954	29
	Петрове	ім. 30-річчя ВЛКСМ	P-4510	1944-1950	29
	– " –	Шлях до комунізму	P-4509	1944-1989	207
	Плоске	Росія	P-4488	1944-1972	91
	Суботці	ім. Леніна	P-4493	1944-1950	15
	Трепівка	Маяк	P-4443	1944-1989	233
<i>кол. Новопразький</i>	Мошорине	ім. XXI з'їзду КПРС	P-4936	1944-1974	126
	– " –	Жовтень	P-5616	1944-1989	209
	Пантазіївка	ім. Держинського	P-5646	1944-1990	233
	Троянка	ім. Свердлова	P-5677	1944-1969	67
Кіровоградський	Бережинка	ім. Боженка	P-1987	1933-1957	35
	Вишняківка	70 років тов. Сталіну	P-1951	1932-1954	19
	Грузьке	ім. Чапаєва	P-1869	1932-1989	218
	Іванівка	ім. Фрунзе	P-1842	1930-1957	82
	Обознівка	Кіровоградський	P-1884	1931-1985	117
	Соколівське	Україна	P-1973	1931-1985	259
	Федорівка	ім. Молотова	P-4169	1944-1957	18
	Шевченкове	Шлях до Комунізму	P-4173	1944-1957	11
<i>кол. Аджамський</i>	Аджамка	ім. Ватутіна	P-3985	1944-1990	235
	– " –	Росія	P-3993	1944-1992	235
	– " –	ім. Карла Маркса	P-4158	1944-1989	278
	Веселівка	Іскра	P-3988	1944-1989	150
	Високі Байраки	ім. Енгельса	P-4159	1944-1991	203
	Гаївка	ім. Котовського	P-3986	1944-1974	96
	Клинці	Рассвет	P-3981	1944-1985	143
	Покровське	Перемога	P-3979	1944-1989	213
<i>кол. Великоvisківський</i>	Володимирівка	ім. Куйбишева	P-4318	1944-1974	104
	Миколаївка	ім. Жданова	P-5304	1944-1976	129
	Могутнє	ім. Петровського	P-4323	1944-1986	205
	Овсяниківка	КСП "Овсяниківке"	P-4313	1944-1994	155
	Олексіївка	ім. Горького	P-4324	1944-1996	207
<i>кол. Новгородківського</i>	Червоний Яр	ім. Гагаріна	P-5613	1944-1986	133
Компаніївський	Бутове	ім. Ворошилова	P-3306	1944-1953	18
	– " –	Жовтень	P-3326	1944-1949	14

	Виноградівка	ім. Чапаєва	Р-3286	1944-1991	110
	Губівка	ім. Свердлова	Р-3288	1984-1989	130
	Живанівка	ім. Жукова	Р-3324	1944-1950	15
	Комишувате	30 років ВЛКСМ	Р-3347	1944-1952	23
	Компаніївка	ім. Держинського	Р-3279	1944-1989	162
	Криничувате	Перемога	Р-3271	1944-1952	12
	Мар'ївка	ім. Тельмана	Р-3287	1944-1989	151
	Нечаївка	ім. Комсомолу України	Р-3309	1944-1989	148
	Петрівка	ім. Петровського	Р-3313	1944-1992	133
	Полтавка	Комуніст	Р-3274	1944-1989	146
	Сасівка	ім. Мікояна	Р-3290	1944-1952	24
	Софіївка	ім. Фрунзе	Р-5247	1945-1990	143
	Федосіївка	Четверта сталінська п'ятирічка	Р-3328	1944-1947	9
<i>кол. Витязівський</i>	Шишкине	Україна	Р-3294	1944-1993	147
Маловісківський	Березівка /Янопіль/	ім. Ватутіна	Р-3860	1944-1990	190
	Лозуватка	ім. Ульянова	Р-5251	1945-1990	178
	Мала Виска	Родіна	Р-1824	1929-1989	250
	Краснопілка	Зоря	Р-1899	1930-1973	89
	Розсохуватка	ім. Ульянова	Р-3777	1944-1977	80
<i>кол. Великовісківський</i>	Велика Виска	ім. Жданова	Р-4305	1944-1972	103
<i>кол. Хмельівський</i>	Якимівка	Прогрес	Р-1822	1940-1990	156
	Хмельове	ім. Калініна	Р-3863	1944-1959	49
	Новогригорівка	ім. Кірова	Р-3857	1944-1988	166
	Кіровка	Пам'ять Ленна	Р-3858	1944-1990	200
	Злинка	Перше Травня	Р-3779	1944-1990	188
	– " –	ім. Свердлова	Р-3771	1944-1990	216
<i>кол. Новомиргородський</i>	Первомайське /Валуїки/	Зоря	Р-3853	1944-1990	89
Новгородківський	Велика Чечеліївка	ім. XXII з'їзду КПРС	Р-4407	1944-1988	70
	Верблюжка	Україна	Р-4401	1944-1988	147
	Вершино-Кам'янка	ім. Ульянова	Р-1820	1931-1990	182
	Інгуло-Кам'янка	ім. Щорса	Р-4380	1944-1947	12
	Рибчине	Перемога	Р-4394	1944-1945	8
	Тарасівка	ім. Димитрова	Р-3999	1944-1988	127
	Спасове	ім. Держинського	Р-4402	1944-1947	9
<i>кол. Аджамський</i>	Козирівка	ім. Щорса	Р-4160	1944-1945	6
	Покровське	ім. Чапаєва	Р-3978	1944-1956	24
<i>кол. Новопразький</i>	Митрофанівка	40-річчя Жовтня	Р-4935	1944-1967	35
Новоархангельський	Ганнівка	Шлях до комунізму	Р-4616	1944-1990	168
	Надлак	Зоря комунізму	Р-4690	1944-1990	159
	Новоархангельськ	КСП "Новоархангельське"	Р-5560	1945-1993	198
	Синюха	ім. Леніна	Р-4620	1944-1958	35
	Скалева	Ленінський шлях	Р-5559	1945-1987	129
<i>кол. Тишківський</i>	Мартинівка	Росія	Р-1832	1933-1990	107
<i>кол. Підвисоцький</i>	Нерубайка	ім. Карла Маркса	Р-3418	1944-1987	174
	Підвисоке	Дружба	Р-5325	1946-1990	202
	Покотилово	ім. Будьонного	Р-3415	1944-1989	176
	Розсохуватець	Заповіт Леніна	Р-3417	1944-1995	98
	Свердликове	Мир	Р-5316	1945-1992	154
	Торговиця	ім. Кірова	Р-3426	1944-1987	191

Новогеоргіївський	Золотарівка	Радянська Україна	Р-5479	1945	6
	Калантаїв	ім. Маленкова	Р-5958	1944-1956	50
	– " –	Червоний хлібороб	Р-5465	1944-1950	17
	Микільське	ім. 40-річчя Жовтня	Р-5951	1944-1955	37
	Мовчанівка	ім. Кагановича	Р-5950	1945-1955	34
	Пеньківка	ім. 15-річчя ВЛКСМ	Р-4578	1943-1955	26
	Подорожнє	ім. Кагановича	Р-5955	1945	1
	Табурище	ім. Фрунзе	Р-5470	1945-1968	63
Новомиргородський					
<i>кол. Хмельівський</i>	Жовтневе /Сталіно/	ім. Крупської	Р-3840	1944-1971	89
	Петроострів	Україна	Р-3847	1946-1990	189
Новоукраїнський	Воронівка	ім. Фрунзе	Р-3602	1944-1958	38
	Грузька балка	ім. 30-річчя ВЛКСМ	Р-3595	1944-1950	18
	Звірівка	ім. Суворова	Р-3585	1944-1969	88
	Комишувате	ім. XX з'їзду КПРС	Р-3586	1944-1989	268
	Кам'яний Міст	Заповіт Леніна	Р-3572	1944-1969	57
	Нововодяне	ім. Калініна	Р-3587	1944-1958	40
	Новоєгорівка	Україна	Р-3592	1944-1988	226
	– " –	Червона зірка	Р-3599	1944-1950	23
	Новоукраїнка	ім. Ленінськ. комсомолу	Р-3573	1944-1988	293
	– " –	Росія	Р-3603	1944-1988	283
	– " –	ім. Суворова	Р-3593	1944-1958	43
	Новопавлівка	ім. Шевченка	Р-3579	1944-1958	50
	Фурманівка	Маяк	Р-3597	1944-1972	82
<i>кол. Хмельівський</i>	Вербівка	ім. Горького	Р-3842	1945-1973	106
	Глодоси	ім. Фрунзе	Р-3866	1944-1982	108
	– " –	ім. Кутузова	Р-3883	1944-1990	247
	Козакова Балка	ім. Куйбишева	Р-3867	1944-1971	67
	Петрівка	Перемога	Р-3864	1945-1968	58
Новопразький	Головківка	ім. Димитрова	Р-4279	1944-1959	47
	Мошорине	П'ятирічка	Р-4930	1944-1953	16
	Нова Прага	Радянська Україна	Р-4941	1944-1972	91
	– " –	ім. 30-річчя ВЛКСМ	Р-5629	1944-1958	67
	Новоолександрівка	ім. Ватутіна	Р-5621	1944-1974	119
Новоукраїнський	Бежбайраки	ім. Конєва	Р-5825	1945	2
	Голодна Балка	ім. Максима Горького	Р-5889	1945-1958	38
<i>кол. Рівнянський</i>	Димине	ім. Ілліча	Р-5152	1944-1988	164
	Захарівка	ім. Пархоменка	Р-5154	1944-1990	229
	Іванівка	ім. Щорса	Р-5168	1944-1972	66
	Кропивницьке /Бежбайраки/	ім. Шевченка	Р-5178	1944-1986	285
	Приют	Дружба	Р-5143	1944-1988	207
	Рівне	ім. Ватутіна	Р-5145	1944-1985	224
	– " –	ім. XXII з'їзду КПРС	Р-5161	1944-1962	61
<i>кол. Витязівський</i>	Григорівка	ім. Ульянова	Р-5826	1945-1989	255
<i>кол. Піщанобридський</i>	Піщаний Брід	Зоря комунізму	Р-4979	1944-1959	49
Олександрівський	Бандурове	ім. Чапасава	Р-4063	1944-1957	53
	Ворошилівка	Червоногвардієць	Р-4269	1944-1950	22
	Голикове	Зоря /комунізму/	Р-4044	1944-1993	116
	Красносілка	Росія	Р-4347	1944-1990	175
	Кримки	Зоря комунізму	Р-4054	1944-1958	27
	Любомирка	ім. XX партз'їзду	Р-4060	1944-1960	56

	Нижчі Верещаки	ім. Жданова	Р-4038	1944-1957	44
	Нова Осота	ім. 40-річчя Жовтня	Р-4069	1944-1957	41
	Олександрівка	ім. Свердлова	Р-4237	1943-1993	195
	Ставидла	ім. Горького	Р-4045	1944-1974	76
	– " –	ім. Калініна	Р-4049	1944-1958	42
	Триліси	ім. Леніна	Р-4047	1944-1957	18
<i>кол. Єлисаветградківський</i>	Єлисаветградка	Дружба	Р-4346	1944-1990	122
	Михайлівка	ім. Куйбишева	Р-4350	1944-1990	85
Олександрійський	Войнівка	Ленінським шляхом	Р-5739	1940-1989	245
	Дівоче Поле	ім. Димитрова	Р-4244	1947-1992	136
	Звенигородка	19-го з'їзду КПРС	Р-4265	1943-1974	92
	Косівка	40-річчя Жовтня	Р-4250	1944-1957	42
	Олександрівка	ім. Калініна	Р-4576	1944-1968	93
	Олександрія	ім. Леніна	Р-4248	1944-1957	81
	Лікарівка	ім. Будьонного	Р-4272	1943-1958	40
	Мар'ївка	ім. Жданова	Р-4264	1944	1
	Марто-Іванівка	Шлях до комунізму	Р-4273	1944-1974	84
	Новоолександрівка	Колос України	Р-4245	1944	5
	Новопилипівка	ім. XX з'їзду КПРС	Р-4266	1944	5
	Протопопівка	Заповіт Леніна	Р-4259	1944-1989	240
<i>кол. Новопразький</i>	Головківка	ім. Куйбишева	Р-4274	1943-1972	90
Онуфріївський	Василівка	ім. Ілліча	Р-1875	1929-1986	269
	Вишнівці	Росія	Р-3681	1944-1987	207
	х. Гусівка	ім. XVIII з'їзду ВКП(б)	Р-3670	1944-1949	29
	Дереївка	Дружба	Р-3045	1930-1988	222
	Зибке	Червоний Жовтень	Р-1876	1935-1957	67
	– " –	Шлях Жовтня	Р-1960	1930-1993	249
	Камбурліївка	ім. Леніна	Р-1942	1930-1990	239
	– " –	ім. VI з'їзду Рад	Р-1861	1932-1950	39
	Куцеволівка	ім. XXV з'їзду КПРС	Р-3671	1944-1986	221
	Лозуватка	ім. Калініна	Р-3686	1944-1962	81
	Млинок	Україна	Р-3683	1944-1987	185
	Омельник	ім. XX з'їзду КПРС	Р-1984	1927-1987	238
	– " –	ім. Кагановича	Р-3676	1944-1950	26
	Онуфріївка	ім. Щорса	Р-2398	1939-1973	135
	Попівка	Зоря	Р-3678	1944-1985	231
Петрівський	Новостародуб	ім. ВКП(б)	Р-3927	1944-1954	15
	Іскрівка	ім. XX з'їзду КПРС	Р-3921	1944-1989	288
	Петрове	Дружба	Р-3920	1944-1989	303
	Богданівка	ім. Петровського	Р-3928	1944-1990	127
Піщанобридський	Вікняне	ім. Жданова	Р-4968	1944-1958	57
	Михайлівка	ім. 40-річчя Жовтня	Р-4986	1944-1958	62
	Солдатське	30 років ВЛКСМ	Р-4970	1944-1959	49
Рівнянський	Вільний Гай	ім. Черняхівського	Р-5831	1945-1946	6
	Михайлівка	ім. Кірова	Р-5824	1945-1957	37
	Рівне	ім. Леніна	Р-5151	1944-1950	22
Світловодський					
<i>кол. Новогеоргіївський</i>	Павлівка	Дніпро	Р-4567	1944-1988	231
	Озера	ім. Жданова	Р-4580	1943-1988	243
	Глинськ	ім. Котовського	Р-5961	1945-1987	247
	Микільське	ім. 40-річчя Жовтня	Р-5951	1944-1955	37
	Золотарівка	ім. 40-річчя Жовтня	Р-5952	1944-1987	249

Тишківський	Федорівка	Комінтерн	P-1830	1932-1955	24
	Трояни	ім. Маленкова	P-3381	1944-1956	20
Устинівський	Седнівка	ім. Карла Маркса	P-3489	1944-1987	236
	Криничуватка	ім. Леніна	P-3460	1944-1988	187
	Жовтневе /Ворошилівка/	ім. Мічуріна	P-3449	1944-1988	237
	Березівка	ім. Петровського	P-3461	1944-1986	220
	Ганно-Требинівка	ім. Держинського	P-3447	1944-1986	183
	Устимівка	ім. Кірова	P-3467	1955-1987	175
	Когушівка	ім. III-ї п'ятирічки	P-3491	1944-1947	9
<i>кол. Компаніївський</i>	Брусівка /Богодарівка/	ім. Франка	P-3302	1944-1986	87
Хмелівський	Березівка /Янопіль/	ім. Орджонікідзе	P-3869	1944-1947	6
	Крупське	Пролетарськ. Жовтень	P-3862	1944-1946	5
	Новогригорівка	ім. Тимошенка	P-3872	1944-1950	17
	Новопавлівка	ім. Чапаєва	P-3859	1944-1950	12
	Перлівка	ім. Чапаєва	P-5372	1945-1949	11
	Петроострів	ім. Жданова	P-5361	1945-1958	46

Крім того, в ДАКрО зберігається 73 архівних фонди колгоспів чотирьох одеських районів (Вільшанського, Гайворонського, Голованівського і Ульяновського), приєднаних до складу Кіровоградської області у 1954 році. З них 74 стосуються колгоспів, які припинили своє існування до 1970 року. Інформація про наявність архівних фондів колгоспів, що діяли станом на 1985 рік, представлена у наступній відомості. Щодо колгоспів Чигиринського, Кам'янського і частково Златопільського районів, переданих у тому ж 1954 році до новоутвореної Черкаської області, такі документи перебувають на зберіганні Держархіву Черкаської області.

Відомості про колгоспи Кіровоградської області станом на 1 січня 1985 року

Район та назва села	Назва колгоспу		
Бобринецький		Добрянка	ім. Зайковського
Федіївка	ім. Будьонного	Йосипівка	ім. Леніна
Новомиколаївка	ім. Ворошилова	Станкувате	Мир+
Бобринець	ім. XX з'їзду КПРС+	Котовське	Перемога
Новоградівка	ім. XXI з'їзду КПРС	Вільшанка	ім. 40-річчя Жовтня+
Володимиро-Іллінка	ім. Держинського	Вівсяники	ім. Телішевського+
Червонозорівка	ім. Димитрова	Гайворонський	
Солонцюватка	Дружба	Вікнине	Більшовик
Павлогірківка	ім. Калініна+	Могильне	Зоря комунізму
Василівка	ім. Кірова+	Таужне	ім. Ілліча+
Бобринець	Комінтерн+	Бандурове	Іскра+
Витязівка	ім. Котовського	Котовка	ім. Котовського
Роццахівка	ім. Леніна	Мощене	ім. Крупської
Бобринка	"Родина"+	Чемерпіль	ім. Куйбишева
Микола-Бабанка	Світанок	Червоне	Мир
Кетрисанівка	40 років Жовтня+	Солгутове	Росія
Тарасівка	ім. Суворова+	Берестяги	Україна+
Веселівка	ім. Чапаєва	Казавчин	ім. Чапаєва
Костомарівка	ім. Шевченка+	Долинівка	ім. Шевченка
Буховецьке	ім. Щорса+	Хашкувате	ім. 60-річчя Великої жовтневої соц. революції
Вільшанський		Гайворон	Шляхом Леніна+
Вільшанка	Аврора+	Голованівський	
Плоско-Забузьке	ім. Артамонова	Шепилове	ім. Ватутіна
Добре	ім. Димитрова+	Клинове	ім. XX з'їзду КПРС
Сухий Ташлик	Дружба	Розкішне	Дружба

Ємилівка	ім. Енгельса
Наливайка	ім. Жданова
Роздол	ім. Калініна
Люшнювате	ім. Карла Маркса
Перегонівка	ім. Кірова+
Комуніст	Вербове
Лебединка	ім. Котовського
Липовеньке	ім. Леніна
Троянка	ім. Мічуріна
Капітанка	Пам'ять Леніна
Крутеньке	По шляху Леніна
Межирічка	Росія
Семидуби	Світанок
Молдовка	ім. Суворова
Красногірка	ім. Тельмана
Свірневе	Україна
Грузьке	ім. Ульянова
Красногірка	ім. Тельмана
Журавлінка	ім. Чкалова
Голованівськ	ім. Шевченка
Добровеличківський	
Глиняне	ім. Ворошилова+
Гаївка	ім. Горького+
Добровеличківка	ім. XXII з'їзду КПРС+
Карбівка	ім. Дзержинського
Дружелюбівка	Дружба
Трояни	ім. Енгельса+
Любомирка	ім. Жданова
Новолутківка	ім. Жовтневої революції+
Тишківка	ім. Калініна+
Липняжка	ім. Карла Маркса
Федорівка	ім. Кірова+
Братолюбівка	ім. Котовського
Гнатівка	ім. Куйбишева
Олександрівка	ім. Леніна+
Піщаний Брід	Перше Травня+
Липняжка	Правда+
Перчунове	Росія
Олексіївка	ім. Свердлова
Тернове	ім. Терлецького
Тишківка	Україна+
Тишківка	ім. Ульянова+
Піщаний Брід	ім. Шевченка
Піщаний Брід	Шлях до комунізму
Долинський	
Гурівка	ім. Горького+
Долинська	Дружба
Братолюбівка	Зоря комунізму+
Варварівка	ім. Кірова+
Кірова /Бокове/	ім. Леніна+
Суходільське	Ленінський шлях+
Василівка	ім. Петровського

Роздільне	"Родина"
Новоолександрівка	ім. Фрунзе+
Олександрівка	ім. Шевченка
Іванівка	Шлях до комунізму+
Катеринівка	ім. Щорса
Знам'янський	
Макариха	ім. Володимира Ульянова+
Пантазіївка	ім. Дзержинського+
Диківка	Дружба+
Цибулеве	Заповіт Леніна
Знам'янка Друга	ім. Кірова+
Суботці	ім. Леніна+
Трепівка	Маяк+
Мошорине	"Октябрь"+
Знам'янка	"Путь Ильича"
Богданівка	"Родина"+
Казарня	Союз+
Дмитрівка	Україна
Іванківці	ім. Шевченка
Петрове	Шлях до комунізму+
Кіровоградський	
Федорівка	ім. Боженка
Аджамка	ім. Ватутіна+
Червоний Яр	ім. Гагаріна+
Олексіївка	ім. Горького+
Овсяниківка	ім. Дзержинського+
Калинівка	Дружба
Високі Байраки	ім. Енгельса+
Миколаївка	ім. Жданова+
Веселівка	Іскра+
Аджамка	ім. Карла Маркса+
Обознівка	Кіровоградський+
Крупське	ім. Крупської
Бережинка	ім. Леніна
Могутне	ім. Петровського+
Покровське	"Победа"+
Клинці	"Рассвет"+
Аджамка	Росія+
Соколівське	Україна+
Велика Северинка	ім. Ульянова
Оситняжка	ім. Фрунзе
Грузьке	ім. Чапаєва+
Первозванівка	ім. Шевченка
Компаніївський	
Компаніївка	ім. Дзержинського+
Гарманівка	ім. Димитрова+
Криничувате	Перемога+
Лозуватка	Іскра
Червоновершка	ім. Кірова+
Нечаївка	ім. Комсомолу України+
Полтавка	Комуніст+

Сасівка	ім. Леніна+
Петрівка	ім. Петровського+
Губівка	ім. Свердлова+
Мар'ївка	ім. Тельмана+
Шишкине	Україна+
Першотравенка	ім. Урицького+
Софіївка	ім. Фрунзе+
Виноградівка	ім. Чапаєва+
Маловисківський	
Березівка /Янопіль/	ім. Ватутіна+
Паліївка	Дружба
Первомайське /Валуїки/	Зоря+
Розсохуватка	Іскра
Хмельове	ім. Карла Маркса+
Новогригорівка	ім. Кірова+
Якимівка	ім. Леніна
Олександрівка	Мир
Кіровка	Пам'ять Леніна+
Злинка	"Первое мая"+
Оникієве	"Победа"
Злинка	"Рассвет"
Мала Виска	"Родина"+
Злинка	ім. Свердлова+
Лозуватка	ім. Ульянова+
Копанки	ім. Шевченка+
Мануйлівка	ім. Щорса
Новгородківський	
Тарасівка	ім. Димитрова+
Спасове	Жовтнева революція+
Інгуло-Кам'янка	Зоря комунізму
Митрофанівка	ім. Ілліча+
Новоандріївка	Іскра+
Погребнякове /Верблюжка/	ім. Калініна
Новгородка	ім. Леніна+
Петрокорбівка	ім. Мічуріна
Погребнякове	ім. Орджонікідзе
Вершино-Кам'янка	ім. Ульянова+
Новгородка	ім. Шевченка+
Новоархангельський	
Покотилово	ім. Будьонного+
Мар'янівка	ім. Гагаріна
Підвисоке	Дружба+
Новоархангельськ	ім. Енгельса
Небелівка	ім. Жданова
Вільшанка	ім. Жовтневої революції
Надлак	Зоря комунізму+
Кам'янече	ім. Калініна
Нерубайка	ім. Карла Маркса+
Торговиця	ім. Кірова+

Новоархангельськ	ім. Леніна+
Скалева	Ленінський шлях+
Тернівка	ім. Литвинова+
Свердликове	Мир+
Мартинівка	Росія+
Кальниболот	Україна
Копенкувате	Червона комуна+
Скалівські хутори	ім. Шевченка+
Ганнівка	Шлях до комунізму+
Новомиргородський	
Мартоноша	ім. XXII з'їзду КПРС
Йосипівка /Юзефівка/	Жовтень
Оситняжка	ім. Ілліча
Оситна	ім. Компанійця
Листопадове	Комуніст
Панчеве	ім. Куйбишева+
Каніж	ім. Леніна
Пурпурівка	ім. Мічуріна
Турія	Прогрес
Шпакове	"Родина"
Петроострів	Україна
Кам'янка	ім. Чапаєва
Новомиргород	ім. Чкалова
Коробчине	ім. Шевченка
Новоукраїнський	
Рівне	ім. Ватутіна
Комишувате /Татарівка/	ім. XX з'їзду КПРС+
Приют	ім. Жданова
Димине	ім. Ілліча
Рівне	ім. Калініна
Новомиколаївка	ім. Карла Маркса
Воронівка	ім. Кірова
Глодоси	ім. Кутузова+
Новоукраїнка	ім. Леніна
Семенасте	Ленінський шлях
Новоукраїнка	ім. Ленінського комсомолу+
Помічна	Мир
Захарівка	ім. Пархоменка
Новоукраїнка	Росія+
Новоєгорівка	Україна+
Григорівка	ім. Ульянова
Глодоси	ім. Фрунзе+
Кропивницьке /Бешибайраки/	ім. Шевченка
Олександрівський	
Цвітне	ім. Дзержинського
Єлисаветградка	Дружба+
Розумівка	Зоря комунізму
Олександрівка	Іскра+
Стара Осота	ім. Кірова+

Івангород	Прогрес+	Петрове	ім. Леніна+
Красносілка	Росія+	Чечеліївка	Перше Травня
Родниківка /Сентов/	ім. Свердлова	Червонокостянтинівка	Росія
Соснівка	Україна	Новий Стародуб	ім. 40-річчя Жовтня
Підлісне /Федвар/	ім. Ульянова	Зелене	Україна
Вищі Верещаки	ім. Шевченка+	Новий Стародуб	ім. Чкалова
Олександрійський		Світловодський	
Недогарки	ім. Володимира Ульянова+	Миронівка	ім. Володимира Ульянова
Дівоче Поле	ім. Димитрова+	Захарівка	ім. Гагаріна
Протопопівка	Заповіт Леніна+	Павлівка	Дніпро+
Костянтинівка	ім. Енгельса+	Іванівка	Дружба
Головківка	ім. Калініна+	Озера	ім. Жданова+
Пролетарське	ім. Карла Маркса	Глинськ	ім. Котовського+
Ізмайлівка	ім. Кірова	Григорівка	ім. Куйбишева
Нова Прага	ім. Леніна+	Велика Андрусівка	ім. Леніна+
Войнівка	Ленінським шляхом+	Микільське	ім. 40-річчя Жовтня+
Андріївка	Маяк	Федірка	Україна
Куколівка	Перемога	Подорожнє	ім. Чапаєва+
Добронадіївка	ім. Петровського	Ульяновський	
Косівка	Прапор комунізму	Данилова Балка	ім. Богдана Хмельницького+
Нова Прага	Прогрес	Великі Трояни	ім. Горького+
Михайлівка	Росія	Розношенське	ім. Калініна
Олександрівка	ім. Свердлова	Луполове	ім. Карла Маркса+
Щасливе	Україна	Богданове	ім. Леніна
Червона Кам'янка	ім. Фрунзе	Кам'яний Брід	ім. Орджонікідзе+
Нова Прага	Червоний прапор+	Синьки	"Родина"
Попельнасте	ім. Шевченка	Йосипівка	Росія+
Онуфрїївський		Сабатинівка	Україна+
Омельник	ім. XX з'їзду КПРС+	Вільхове	ім. Ульянова
Куцєволівка	ім. XXV з'їзду КПРС+	Лозувата	ім. Фрунзе+
Дереївка	Дружба+	Грушка	ім. Шевченка+
Попівка	Зоря+	Кам'яна Криниця	ім. Щорса+
Василівка	ім. Ілліча+	Устинівський	
Мар'ївка	ім. Кірова+	Сонцеве	Більшовик+
Павлиш	ім. Комінтерну+	Ганно-Леонтовичеве	ім. Ватутіна
Камбурліївка	ім. Леніна+	Ганно-Требинівка	ім. Дзержинського+
Зибкове	"Путь Октябрю"+	Олександрівка	ім. Енгельса
Вишнівці	Росія+	Седнівка	ім. Карла Маркса+
Млинок	Україна+	Устинівка	ім. Кірова+
Успенка	Шлях Леніна+	Устинівка	ім. Куйбишева+
Петрівський		Криничуватка	ім. Леніна+
Іскрівка	ім. XX з'їзду КПРС+	Жовтневе	ім. Мічуріна+
Петрове	Дружба+	Березівка	ім. Петровського+
Водяне	ім. Ілліча	Степанівка	ім. Суворова
Малинівка	ім. Карла Маркса	Брусівка	ім. Франка+

*Кіровоградська область. Адміністративно-територіальний устрій на 1 січня 1985 року.
– Дніпропетровськ, 1985, с. 141-151. Витяг.*

Примітка: Показані підкресленими колгоспи, назви яких збереглися з довоєнного періоду. Знаком (+) відмічені колгоспи (таких 165 із 321 зазначених в списку), стосовно яких, за опублікованими анотованими реєстрами описів фондів радянського періоду Держархіву Кіровоградської області станом на 2017 рік, відповідні документальні матеріали перебувають на зберіганні у фондах ДАКрО.

Додаток

Відомості про перші колективні господарства Олександрійської округи на початок 1924 року

Список коллективных хозяйств и их имущественное положение
по Александрийскому округу на 1 февраля 1924 года

№	Название коллектива	к/а	село	район	хозяйств	трудо-способных	всего едоков	земли десятин
1	Недомога	а	Аджамка	Аджамский	18	32	71	83 ½
2	Трудолюбие	а	М-Мамаевка	– " –	7	16	42	48 ¾
3	Зірка	а	Приволье	– " –	8	17	28	35
4	Незаможник	к	Аджамка	– " –	10	27	51	91
5	Красный хлеботорб	к	Верблюжка	Верблюжский	22	42	80	123
6	Якорь	а	Иванковцы	Глинский	7	14	28	53 ¾
7	Бедняк	а	Галагановка	– " –	40	66	141	235
8	Красный Октябрь	а	Федоровка	– " –	9	21	61	68 ¾
9	Червоний Шлях	а	Глинское	– " –	20	51	202	127 ½
10	Пчелка	а	Христофоровка	Знаменский	9	20	32	57
11	Петровского	а	Васовка	– " –	8	16	32	8 ¼
12	Дружба	а	Диковка	Користовский	11	26	42	-
13	Гречкосий	а	Войновка	– " –	33	87	184	240
14	Карла Маркса	к	Косовка	– " –	8	26	46	32
15	Лозоватская	а	Лозоватка	Красно-Каменский	23	33	85	340
16	Новая Проба	а	Куколовка	– " –	16	32	72	81
17	Дмитро-Андросовская	а	Польский Крылов	Ново-Георгиевский	20	80	128	120
18	Мироновская	а	Мироновка	– " –	8	18	59	-
19	Красный Пахарь	к	Головковка	Ново-Пражский	14	32	85	98
20	День	а	Александровка	Ново-Стародубский	13	29	62	94
21	Красный Октябрь	к	Ново-Стародуб	– " –	20	44	84	100
22	Красная Дача	а	Федоровка	– " –	11	25	49	78 5/8
23	Победа	к	Ингульская Каменка	Новгородковский	19	39	89	125
24	Красное Знамя	а	Ново-Николаевка	– " –	9	22	44	64 ½
25	Большевик	к	– " –	– " –	9	19	48	95
26	Воровского	к	М-Чечелиевка	– " –	35	82	135	93 3/8
27	Свобода	а	Калужена	Лиховский	15	28	78	150
28	Поміч	а	– " –	– " –	7	26	45	47
29	Свободный Труд	а	– " –	– " –	9	17	37	неизв.
30	Карла Маркса	к	Холодиевка	– " –	15	15	18	37 ¾
31	Воля	а	Днепро-Каменка	– " –	10	26	45	-
32	Единый Труд	а	– " –	– " –	10	20	62	58 1/8

33	Красное Солнце	а	Васильевка	Онуфриевский	11	26	55	78 ½
34	Новый Мир	а	Приютовка	– " –	8	17	30	63
35	Согласие	а	Ивановка	– " –	8	16	22	25
36	Надежда	а	– " –	– " –	7	15	32	32 7/8
37	Ясная Поляна	а	Богоявленское	– " –	10	22	51	64 5/8
38	Ленина	а	Сонино	– " –	11	20	36	45 ¼
39	Новый Путь	а	Гурьевка	Троицкий	10	22	65	111
40	Червона Зоря	а	Попильнастое	– " –	6	12	13	38
41	Юнный Комунар	а	Дериевка	– " –	32	40	92	
42	Ленина	к	Красноселье	Цыбулевский	12	38	43	61
43	Петровского	а	Цыбулево	– " –	9	22	47	50
44	Зиновьева	а	– " –	– " –	12	27	65	74 ½

28/II-24 г. Инструктор колхозов /Підпис/

ДАКрО, ф. Р-769, оп. 2, спр. 14, арк. і зв. Витяг.

Примітка: к/а – означення типу колективного господарства: а – артіль, к – комуна.

Відомості про склад МТС у районах Кіровоградської області та їх директорів станом на 1 червня 1939 року

СПИСОК

директоров МТС Кировоградской области по состоянию на 1 июня 1939 года

№	Фамилия, имя и отчество	Название МТС	Какого района	С какого года работает
1	Роденко	Аджамская	Аджамский	04.03.39*
2	Захарченко Илларион Кириллович	Покровская		01.04.39*
3	Корсунь Николай Терентьевич	Красносельская	Александровский	1934
4	Шульга Павел Митрофанович	им. Петровского		28.03.37
5	Маленко Яков Савельевич	Александровская	Александровский	27.02.39
6	Жук Максим Прокофьевич	Користовская		1938
7	Азаров Михаил Михайлович	Ново-Стародубская		1938
8	Лысяк Василий Алексеевич	Счастливая		22.03.39*
9	Правдин Савелий Васильевич	Бобринецкая	Бобринецкий	31.12.37
10	Жук Григорий Наумович	Кетрисановская		20.11.37
11	Борщ Афанасий Григорьевич	им. Горького	Велико-Висковский	02.11.38
12	Слободяник Иван самойлович	Шестаковская		1937
13	Куниц Назар Павлович	Витязевская	Витязевский	20.09.37
14	Костюченко Гавриил Тимофеевич	Рощаховская		02.01.38
15	Федорченко Трофим Сесенович	Добровеличковская	Добро-Величковский	20.12.38
16	Стоянов Петр Прокофьевич	Карбовская		1935
17	Грибок Евгений Тарасович	Долинская	Долинский	07.09.38
18	Забегай Никита Лаврентьевич	Братолюбовская		08.12.38
19	Рогаль Елисей Иванович	Маржановская		26.09.38
20	Романчук Емельян Емельянович	Осытняжская	Елисаветградский	1938
21	Дядюра Степан Ефимович	Цыбулевская		21.01.39*
22	Захарченко Алексей Семенович	Златопольская	Златопольский	1937
23	Каменщиков Владимир Федорович	Капитановская		08.12.37
24	Слипченко Иван Антонович	Дмитровская	Знаменский	21.01.39*
25	Потапенко Терентий Захарович	Треповская		1938

26	Шакун Тимофей Демидович	Каменская	Каменский	1938
27	Гирич Андрей Иванович	Телепинская		03.11.38
28	Каткевич Дмитрий Сергеевич	Карловская	Кировоградский	23.03.38
29	Панченко Антон Денисович	Кировская		05.03.39*
30	Сторчеус Дмитрий Михайлович	Компанеевская	Компанеевский	10.08.38
31	Тищенко Степан Николаевич	Лозоватская		1937
32	Иващенко Константин Николаевич	Красновершская		20.10.38
33	Ткаченко Алексей Степанович	Мало-Висковская	Мало-Висковский	1938
34	Швец Андрей Филиппович	Плетено-Ташлыкская		26.07.38
35	Чубкин Владимир Михайлович	Капустянская		19.06.38
36	Коваленко Алексей Иосифович	Новгородковская	Новгородковский	27.08.38
37	Абраменко Илья Иосифович	Верблюжская		1937
38	Тринько Яков Григорьевич	Ново-Архангельская	Ново-Архангельский	1938
39	Синица Михаил Степанович	Кальниболоцкая		14.10.38
40	Демиденко Степан Саввич	Скелевская	Ново-Георгиевский	13.11.38
41	Гальчук Василий Кириллович	Глинская		1937
42	Тараненко Иван Алексеевич	Ново-Миргородская	Ново-Миргородский	1937
43	Гордейко Михаил Степанович	Панчевская		1934
44	Попович Николай Мефодиевич	Ново-Пражская	Ново-Пражский	1934
45	Заикин Иосиф Иванович	Шаровская		08.10.38
46	Тесля Федор Францевич	Мало-Помошняянская	Ново-Украинский	1937
47	Владимиров Иван Георгиевич	Ново-Украинская		01.02.38
48	Ижак Клим Абрамович	Онуфриевская	Онуфриевский	01.12.38
49	Головченко Александр Иванович	Млинковская		1938
50	Попович Николай Мефодиевич	Олимпиадовская	Петровский	1937
51	Вервес Иван Иосифович	им. Коминтерна		22.03.39*
52	Баков Георгий Владимирович	Пещано-Бродская	Пещано-Бродский	1938
53	Сатир Федор Петрович	Помошняянская		05.04.39*
54	Бровченко Никита Васильевич	Подвысоцкая	Подвысоцкий	1938
55	Кучеренко Иван Кузьмич	Камянеческая		1937
56	Винарев Ефим Ильич	Ровенская	Ровенский	08.09.38
57	Вагин Николай Васильевич	Семеновская		17.07.38
58	Бекешенко Сергей Филиппович	Тишковская	Тишковский	13.08.38
59	Конограй Иван Лукич	Ворошиловская	Устимовский	1938
60	Сухинов Никита Антонович	Устиновская		16.02.39*
61	Морозов Семен Петрович	Петроостровская	Хмелевской	1938
62	Балан Андрей Семенович	Хмелевская		14.01.39*
63	Джула Трофим Семенович	Чигиринская	Чигиринский	01.10.38
64	Нимченко Михаил Потапович	Медведовская		21.01.39*

Начальник Облземотдела: Шаповалов

Помощник начальника облЗО по кадрам: Коцаренко

ДАКрО, ф. Р-2875, спр. 56, арк. 1-3.

Примітка: Позначені символом (*) дати призначення супроводжуються приписом: "Наркомземом СССР не утверждены".

Відомості про плінність керівного складу МТС Кіровоградської області за 1939-1940 роки

ВЕДОМОСТИ

о текучести директоров, старших агрономов и старших механиков МТС Кировоградской области за 1939 и 1940 год

№	Наименование МТС	1939 год			1940 год		
		Фамилия директора	Фамилия ст.агронома	амилия ст.механика	Фамилия Фдиректора	Фамилия ст.агронома	Фамилия ст.механика
1	Александрйская	1 Романенко 2.Андрухов	Кузьменко	1.Саустьянов 2.Андрухов 3.Северин	Андрухов	1. Кузьменко 2. Гордецкий	1. Северин 2. Рудьев
2	Користовская	1.Жук	Дояр	Судаков	Жук	Дояр	1.Дремов 2.Кучеренко
3	Новостародубская	1.Азаров	1.Корлюк 2.Верба	Филоненко	1. Азаров 2.Филоненко	Верба	1.Филоненко 2.Максименко
4	Счастливая	1.Шатилов 2.Лисяк	Омельченко	1.Андрухов 2.Чебаненко	Лисяк	Омельченко	1.Чабаненко 2.Бондаренко
5	Аджамская	1.Лаппа 2.Роденко	Ракицкий	Ткаченко	Роденко	1.Ракицкий 2.Лошаков 3.Криворучко	Ткаченко
6	Покровская	1.Чайка 2.Захарченко	1.Ротайчук 2.Витюк	1.Хрустицкий 2.Писаренко	Захарченко	1.Витюк 2.Мирошниченко	1.Писаренко 2.Пересулько 3.Писаренко
7	Бобринецкая	1.Правдин 2.Харчевний	Штутман	Волошин	Харчевний	Штутман	Волошин
8	Кетрисановская	Жук	1.Иванько 2.Ингман	1.Бугаенко 2.Иванов	1. Жук 2.Пустовит	1.Ингман 2.Алчинкин	1.Иванов 2.Моисеев
9	Витязевская	1.Кунец 2.Коваль	Козырь	Гризоглазов	Коваль	1.Козырь 2.Овчаренко	Гризоглазов
10	Рощаховская	Костюченко	Салов	Захолодиллов	1.Костюченко 2.Алексащенко	Салов	Захолодиллов
11	Братолюбивская	Забегай	1.Дорошенко 2.Дитюк	1.Мазуренко 2.Лобода	1.Забегай 2.Самохвалов	1.Дитюк 2.Туренко	Лобода
12	Долинская	1.Грибок 2.Мазуренко	Коломейчук	Моисеев	Мазуренко	Коломейчук	1.Моисеев 2.Бычков
13	Маржановская	1.Рогаль 2.Дорошенко	1. 2.Сокол	Браилко	Дорошенко	1.Сокол 2.Ярема	Браилко
14	Компанеевская	Сторчеус	Киловчук	Постолатый	Сторчеус	Киловчук	Постолатый
15	Лозоватская	Тыщенко	1.Магдаченко 2.	Зинченко	1.Тыщенко 2.Миронченко	1. 2.Флоренко	Зинченко
16	Красновершская	1.Ивашенко 2.Скрипник	Качаненко	Скорик	1.Скрипник 2.Гайдученко	Качаненко	1.Скорик 2.Старуха
17	Кировская	1.Ярошенко 2.Пляченко 3.Добровольский	Пономаренко	1.Хрустицкий 2. 3.Капельчук	Добровольский	1.Пономаренко 2.Шевченко	1.Копельчук 2.Чивитенко
18	Карловская	Маткевич	Шапиро	Абрамов	Маткевич	Шапиро	Абрамов
19	Новгородковская	Коваленко	1.Омельчук 2.Бондаренко	Лущина	1.Коваленко 2.Малышко	1.Бондаренко 2.Ожух	Лущина
20	Верблюжская	Авраменко	Ивашенко	1.Некрутов 2.Григорьев	Авраменко	Ивашенко	1.Григорьев 2.Сидоренко
21	Новопражская	Попович	Михайлов	1. 2.Гончаров	Попович	Михайлов	1.Гончаров 2.Журавлев
22	Шаровская	Заикин	1.Вайнштейн 2.Цымбалист	Марынич	Заикин	Цымбалист	Марынич
23	Скелевская	Демиденко	1. 2.Сутяга	Пелешук	1.Демиденко 2.Иванов	Сутяга	1.Пелешук 2.Бабенко

24	Глинская	1.Гальчук 2.Яценко	1. 2.Стрижак	Кабанов	1.Яценко 2.Мусулега	Стрижак	Кабанов
25	Онуфриевская	1.Ежак 2.Стельников	Юрченко	1.Стельников 2.	Стельников	1.Юрченко 2.Заволока 3.Карлюк	1. 2.Безкорвай- ный
26	Млынковская	1.Головченко 2.Скрипай	1.Безродный 2.Ткаченко	1. 2.Сыроватка	Скрипай	Ткаченко	1.Сыроватка 2.Бусленко
27	Олимпиадовская	1.Ефимов 2.Павлюк	Пустовит	Литовченко	Павлюк	Пустовит	Литовченко
28	им. Коминтерна	1.Пашенко 2.Вервес	1.Заика 2.Андреев	1. 2.Коломоец	1.Вервес 2.Черстой	Андреев	1.Коломоец 2.Пелешук
29	Устимовская	Одинцов	1.Буденный 2.Герасименко	1. 2.Кириченко	1.Одинцов 2.Глущенко	Герасименко	Кириченко
30	Ворошиловская	Коноград	1.Кучер 2.Божко	Маковский	Коноград	Божко	Маковский
31	Чигиринская	1.Джулай 2.Квак	Еременко	Курченко	Квак	Еременко	Курченко
32	Медведовская	Нимченко	1.Вернигора 2.Буденный	Брусник	Нимченко	Буденный	1.Брусник 2.Цымбаліст
33	Красносельская	Корсун	1.Сокур 2.Сухомяс	Дубовой	Корсун	Сухомяс	Дубовой
34	им. Петровского	Шульга	1.Судак 2.Квасниця	Хижняк	Шульга	Квасниця	Хижняк
35	им. Горького	Борщ	Самченко	Ляницький	Борщ	Самченко	Ляницький
36	Шестаковская	1.Слободяник 2.Филоненко	1.Чернуха 2.Островский 3.Чернуха	1.Малывинский 2.Дундук	Филоненко	Чернуха	1.Дундук 2.Ковалев
37	Д-Величковская	1.Федорченко 2.Рябоконе	Лебеденко	1. 2.Колешко	Рябоконе	1.Лебеденко 2.Юрченко	1.Колешко 2.Ищенко
38	Карбовская	1.Стоянов 2.Яковенко	Куницький	1.Тер 2.Воскобойник	Яковенко	Куницький	Воскобойник
39	Оситняжская	Романчук	Сорока	Геер	1.Романчук 2.Тонкоглас	Сорока	Геер
40	Цыбулевская	1.Дядюра 2.Дебилин	Токоглас	1. 2.Лебединец	Дебилин	1.Тонкоглас 2.Олофинский 3.Вознюк	1.Лебединец 2.Кузьменко
41	Дмитровская	1.Слипченко 2.Яковлев	Шараповский	Постыка	Яковлев	1.Шараповский 2.Амельчук 3.Шараповский	Постыка
42	Треповская	Потапенко	Петренко	Андрияшин	Потапенко	Петренко	1.Андрияшин 2.Мовмига
43	Златопольская	Захарченко	Рыбак	Глыбчак	Захарченко	Рыбак	1.Глыбчак 2.Кротенко 3.Редько
44	Капитановская	1.Каменщиков 2.Гребенюк	1.Сухомяс 2.Олофинский	1. 2.Довгаленко	Гребенюк	1.Олофинский 2.Савчук	Довгаленко
45	Каменная	Шакун	Червоный	Кролик	Шакун	1.Червоный 2.	Кролик
46	Телепинская	Гирич	Головенко	Умейко	1.Гирич 2.Свирский	Головенко	Умейко
47	Маловисковская	Ткаченко	Сиваченко	1. 2.Перебийнос	Ткаченко	1.Сиваченко 2.Фесик	Перебийнос
48	Плет. Ташлыцкая	Швец	Захаренко	Фельдман	Швец	Захаренко	1.Фельдман 2.Гавриш
49	Капустянская	Чубукин	Фесик	Бараненко	1.Чубукин 2.Дорохтей	1.Фесик 2.Карпенко 3.Петровский	1.Бараненко 2.Васильев
50	Н-Архангельская	Тринько	1.Коваль 2.Менцель	Винников	1.Тринько 2.Винников	1.Менцель 2.Полищук	1.Винников 2.Шмогут

51	Калниболоцкая	1.Синица 2.Яцкул	Полищук	Питомец	Яцкул	1.Полищук 2.Долгий	Питомец
52	Новомиргородская	Тараненко	1.Врадий 2.Андрейченко	1.Литвинов 2.Петренко	Тараненко	1.Андрейченко 2.Фурщик	Петренко
53	Панчевская	Гордейко	Данилов	Надольский	Гордейко	1.Данилов 2.Плакута	1.Надольский 2.вакансия
54	М-Помошнянская	Тесля	1.Редько 2.Присяжнюк	Задорожний	Тесля	Присяжнюк	Задорожний
55	Ново-Украинская	Владимиров	1.Чечельницький 2.	Боровик	1.Владимиров 2.Фрунзенко	1. 2.Гавриленко	Боровик
56	Песчано-Бродская	Баков	1.Мищенко 2.	Кузменко	1.Баков 2.Кондратенко	1. 2.Чуйко	1.Кузменко 2.Завгородний
57	Помошнянская	Сатир	1.Олофинский 2.Меденец	Задорожний	Сатир	Меденец	1.Задорожний 2.Марценюк
58	Подвысоцкая	Бровченко	1.Дрига 2.Рыбак	Драченко	1.Бровченко 2.Руденко	Рыбак	Драченко
59	Камянечская	Кучеренко	Чумак	1. 2.Тер	1.Кучеренко 2.Чалаплюк	Чумак	Тер
60	Ровенская	Винаров	Передериенко	Колесник	1.Винаров 2.Стасюк	Передериенко	Колесник
61	Семенастовская	1.Вагин 2.Фулга	Змунчило	1. 2.Терещенко	1.Фулга 2.Надольский	Змунчило	1.Терещенко 2.Колеушко
62	Тышковская	1.Бекешенко 2.Савченко 3.Шмякин	1.Полищук 2.Зборовский	1.Цымбалист 2.Чебаненко	Шмякин	Зборовский	1.Чебаненко 2.Задорожний
63	Хмелевская	Балан	Щербатюк	Чапак	Балан	Щербатюк	Чапак
64	Петроостровская	Морозов	Майборода	Павлущенко	Морозов	Майборода	Павлущенко

Пом. нач. облЗО по кадрам: Радионов

ДАКрО, ф. Р-2875, спр. 56, арк. 12-13.

Відомості про директорів МТС Кіровоградської області, призначених у 1940 році

СПИСОК

директоров МТС Кировоградской области, назначенных в 1940 году

Наименование МТС	ФИО вновь назначенного директора	Место работы, откуда выдвинут на должность	Дата утвержд. обкомом	ФИО предыдущего директора	Причина освобождения
Долинская	Мазуренко Павел Матвеевич	ст. механик Братолюбовской МТС	05.01.40	Грибок Г.Т.	отозван в распоряжение ЦК КП(б)У
Ровенская	Стасюк Федор Игнатьевич	начальн. дорожн. отдела Ровенского р-на	15.01.40	Винаров Е.И.	перешел на обл. работу
Глинская	Мусулега Андрей Сергеевич	начальник Глинской автоколонны	15.01.40	Яценко И.Г.	отозван в ЦК ВКП(б)
Н-Стародубская	Филоненко Иван Владимирович	ст. механик Н-Стародубской МТС	25.01.40	Азаров М.М.	предс. РИКа Александрийского района
Рощаховская	Алексащенко Петр Михайлович	выпускник. Одесск. с/х техникума им. Кагановича	25.01.40	Костюченко Г.Т.	предс. РИКа Витязевского р-на
Новгородковская	Мальшко Кирилл Матвеевич	выпускник. Одесск. с/х техникума им. Кагановича	25.01.40	Коваленко А.И.	снят как необеспечивший работу

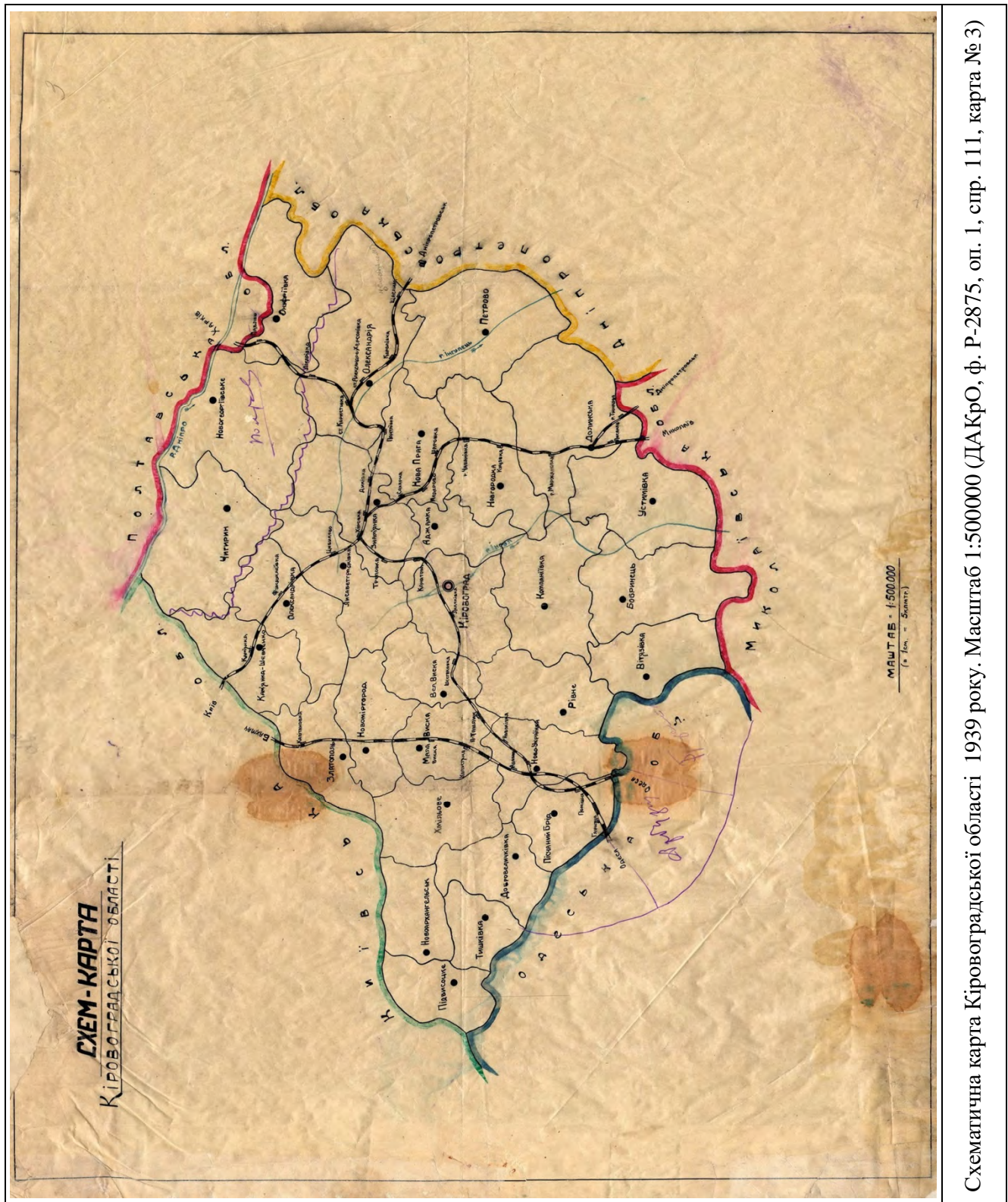
Н-Архангельская	Винников Анатолий Семенович	ст. механик Н-Архангельской МТС	05.02.40	Тринько А.Г.	выбыл в РККА
Устимовская	Глущенко Григорий Иосифович	председатель Устимовского райпотребсоюза	05.02.40	Одинцов Н.А.	освобожден по болезни
В-Скелевская	Иванов Демьян Лукьянович	выпускник Харьк. комм. С.Х.У.	05.02.40	Демиденко С.С.	снят как необеспеч. работу
Камянечская	Чалаплюк Иосиф Евтихиевич	помощник райуполкомзага Подвысоцкого р-на	15.02.40	Кучеренко И.К.	перешел на обработку
Подвысоцкая	Руденко Степан Михайлович	нач. автоотряда Подвысоцкого р-на	15.02.40	Бровченко Н.В.	освобожден по собств. желанию
П-Бродская	Кондратенко Михаил Никифорович	зам. директора по политчасти там же	25.02.40	Баков Г.В.	снят как необеспечивший работу
Братолюбовская	Самохвалов Григорий Кузьмич	директор Долинской МТМ	15.03.40	Забегай Н.Л.	послан в западные области Украины
Лозоватская	Миронченко Трифон Савельевич	мех. по комбайнам Лозоватской МТС	15.03.40	Тищенко С.Н.	послан в западные области Украины
Оситняжская	Тонкоглас Афанасий Ювменович	зав. РЗО Елисаветградковск. района	15.03.40	Романчук Е.Е.	послан в западные области Украины
им. Коминтерна	Черствой Петр Устинович	предс. райпотреб. союза Петровск. р-на	25.03.40	Вервес И.И.	выбыл в РККА
Красновершская	Гайдученко Константин Карпович	нач. с/х сектора при облплане облисполкома	20.05.40	Скрипник Ф.О.	освобожден за срыв работы
Телепинская	Свирский Константин Антонович	зам. директора по расчетам Златопольск. МТС	31.05.40	Гирич А.И.	за срыв работ МТС
Кетрисановская	Пустовит Артем Гордеевич	зам. директора по расчетам Красносельск. МТС		Жук Г.И.	за срыв работ МТС
Н-Украинская	Фурзенко Михаил Гаврилович	зам. директора по политчасти Мало Помощнянск.МТС	31.12.40	Владимиров И.Г.	выбыл на учебу
Семинастовская	Надольский Федот Игнатьевич	ст. механик Панчевской МТС		Фулга А.В.	за срыв работ МТС
Капустянская				Чубукин В.М.	за срыв работ МТС
Цыбулевская	Райгородецкий			Дебилин	за срыв работ МТС
Новгородковская	Корниенко Лаврентий Захарьевич	агроном-семеновод Чигиринской МТС		Мальшко	за срыв работ МТС

Всего – 24.

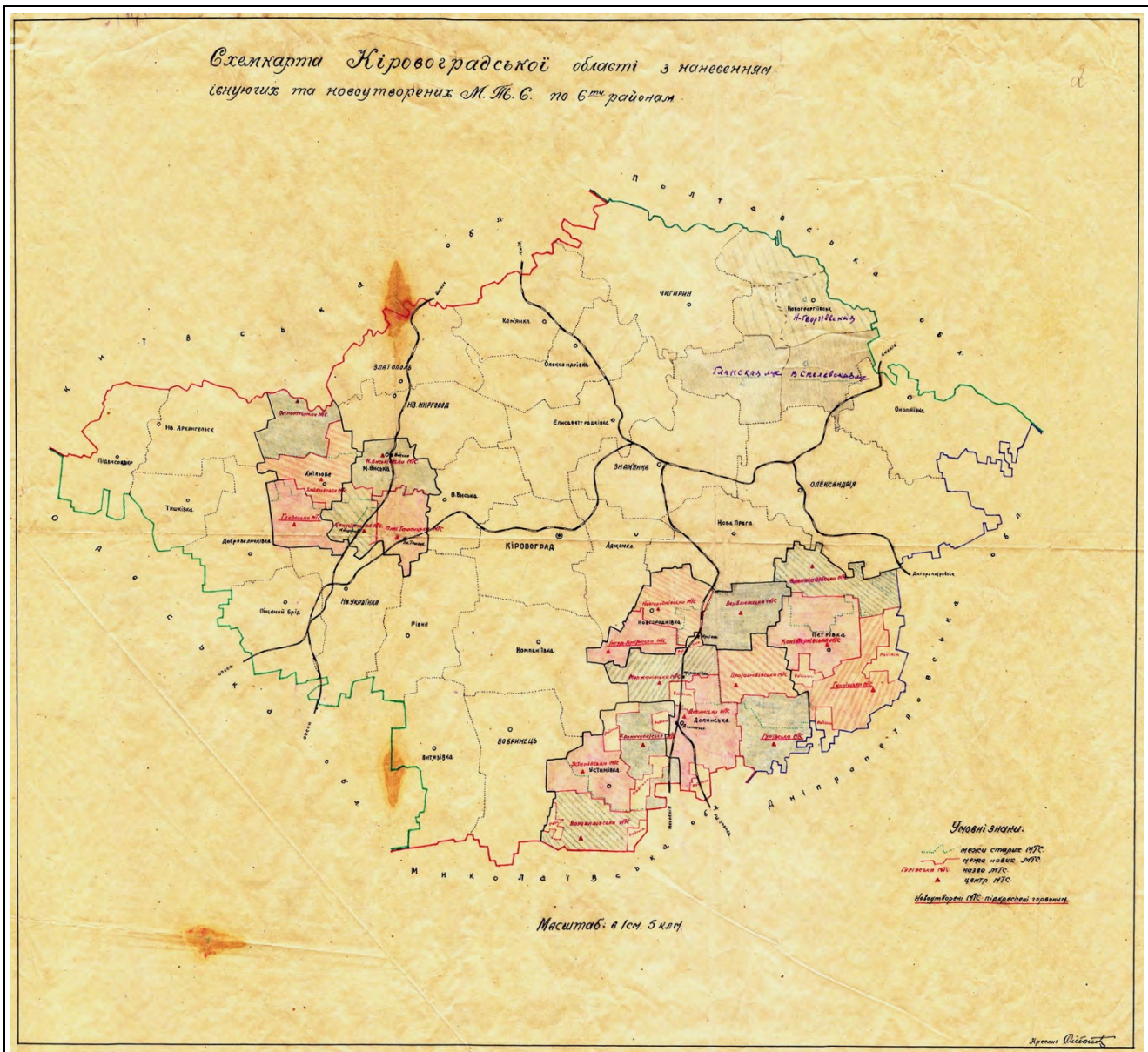
Пом. нач. ОблЗО по кадрам: Радионов

ДАКрО, ф. Р-2875, спр. 56, арк. 14.

Картографічні матеріали, підготовлені у 1939 році обласним земельним відділом до розгляду питання про розукрупнення МТС в окремих районах Кіровоградської області

Примітка: Тут і далі використано скан-копії карт, виготовлені дослідником історії краю Віктором Кір'яном, м. Кропивницький.

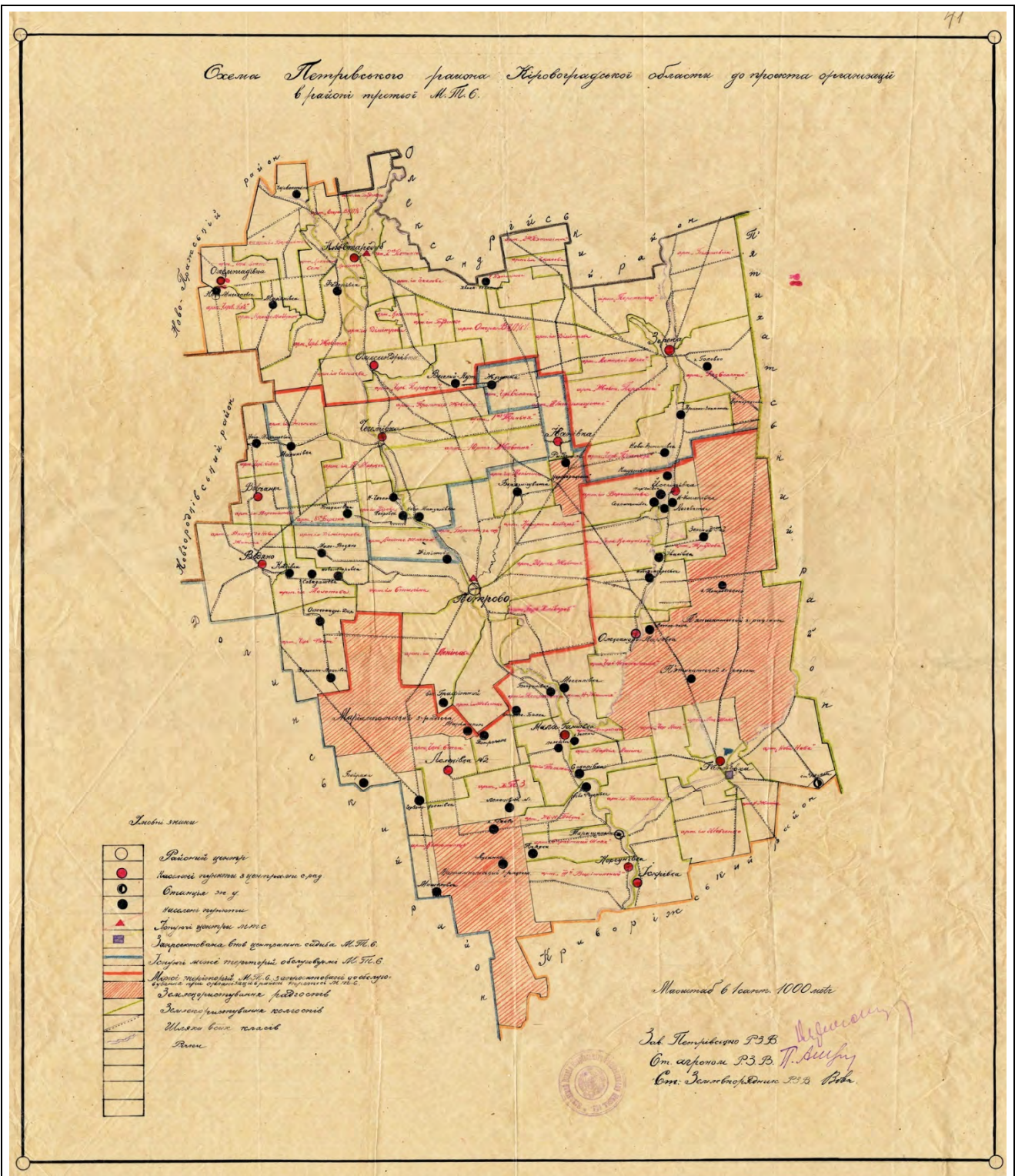

Схематична карта Кіровоградської області 1939 року з нанесенням існуючих та новоутворюваних МТС в 6-ти районах області. Масштаб: в 1 см 5 км (ДАКрО, ф. Р-2875, оп. 1, спр. 111, карта № 2).

За матеріалами справи в згаданих у назві карти 6-ти районах, виділених більш яскравими кольорами, початково передбачалося утворити на основі розукрупнення 5 нових МТС: в Новгородківському – Інгуло-Кам'янську, в Петрівському – Аннінську, в Долинському – Гурівську, в Устимівському – Криничуватську та в Хмельівському – Глодоську. До останньої передбачалося включити відповідну частину колгоспів, які обслуговувалися міжрайонною Капустянською МТС, що в подальшому мала діяти виключно в межах Маловисківського району, де і знаходилася її дирекція (ДАКрО, ф. Р-2875, оп. 1, спр. 111, арк. 22-23). Пізніше до початково намічених планів розукрупнення МТС було додано також пропозиції про створення Новогеоргіївської МТС у відповідному районі (там же, арк. 12), який на карті затушовано значно блідішими кольорами.

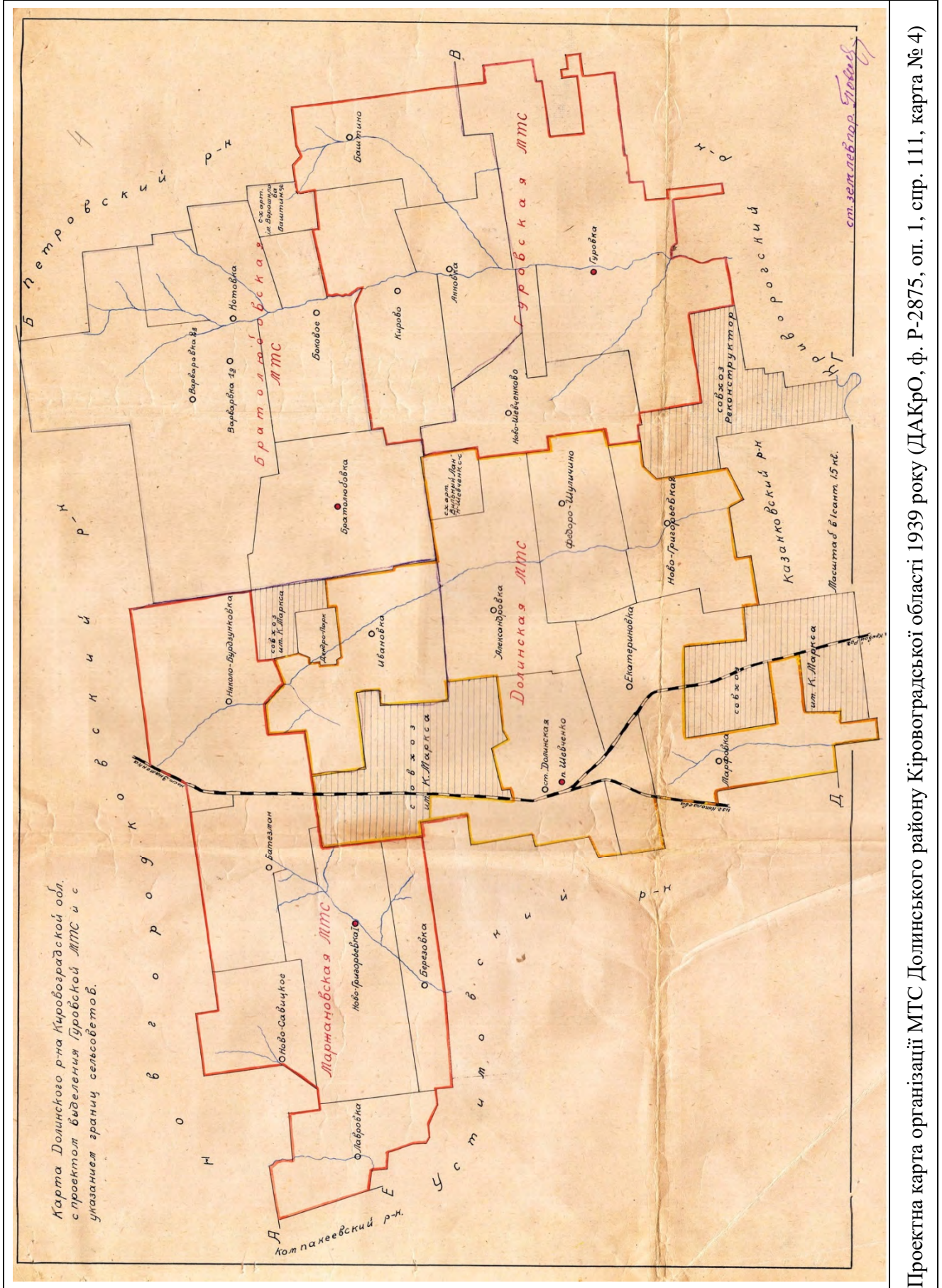
До числа першочергових початково відносили необхідність розукрупнення МТС у 3-х районах: Новгородківському, Петрівському і Долинському. Згодом до них було додано також Устимівський район. Вочевидь у зв'язку з цим у матеріалах справи збереглися проектні карти організації МТС саме зазначених 4-х районів. Крім того, додано карту Олександрійського району з відображенням діючої та проектної мережі МТС, підготовка якої та необхідність направлення на погодження до Наркомзему УРСР, вочевидь, була зумовлена невідкладністю реалізації рішення Оргкомітету Верховної Ради УРСР по Кіровоградській області від 28 січня 1939 року про його розукрупнення та утворення нового – Червонокам'янського району (ДАКрО, ф. 1302, оп. 1, спр. 31а, арк. 7).

Проектна карта організації МТС Петрівського району Кіровоградської області 1939 року. Масштаб: в 1 см 1 км (ДАКРО, ф. Р-2875, оп. 1, спр. 111, арк. 41).

Проектна карта організації МТС Долинського району Кіровоградської області 1939 року (ДАКрО, ф. Р-2875, оп. 1, спр. 111, карта № 4)

Проектна карта організації МТС Устимівського району Кіровоградської області 1939 року. Масштаб: в 1 см 630 м (ДАКрО, ф. Р-2875, оп. 1, спр. 111, арк. 50)

Мельник О.О., м. Кривий Ріг

Про можливість використання у давнину криворізьких залізних руд

Зроблено огляд бібліографії кінця XVIII – початку XX століття з питання розробок к давнину криворізьких залізних руд і отримання з неї металу місцевими майстрами. Вперше в науковий обіг введено матеріали спогадів науковця Криворізького гірничорудного інституту Родіона Кривошилка, який в 1913 році брав участь в обмірах двох найближчих печер Дубовій Балки і залишків домниць, які заходилися поблизу від них.

Ключові слова: розробка залізних руд, плавильні печі, Дубова Балка, Криворіжжя.

Питання про видобуток залізної руди і отримання з неї металу в історичній науці ще остаточно не вирішено. Історіографія цього питання має значну тривалість у часі – починаючи з 70-х років XVIII ст. До вказаної теми звертались відомі геологи, природознавці та історики. Основною перепоною для остаточної відповіді стала відсутність (на сьогодні) відповідної польової документації (архівів) з чіткими описами комплексів та їх прив'язками. Іншим негативним фактором виявився технічний аспект розвитку Кривбасу – видобуток руди розпочався в місцях її природних оголень на поверхні землі й таким чином були знищені місця давніх розробок і плавильних печей.

Для більшості повідомлень різних авторів характерним є схематизм опису без вказівки на відповідні джерела і констатація як доконаного факту розробок в доіндустріальний період.

Першим із відомих учених, хто опосередковано звернув увагу на мінеральні багатства Криворіжжя, був академік Антон Гюльденштедт. Його у 1768 році було відряджено Російською академією наук на Кавказ. У 1773 році він зупинився на зимівлю в Кременчуці, а з весни наступного року розпочав огляд північної частини сучасного Кривбасу. Зокрема Гюльденштедт згадував легенду про видобуток в регіоні благородних металів і залізної руди [15, с. 3-4].

Весною 1872 року до нашого краю, на запрошення верхньодніпровського поміщика Олександра Поля, прибув відомий німецький геолог Лео Штріпшельман. Останній був найнятий для виявлення родовищ залізної руди, яку планував розробляти в майбутньому О. М. Поль [7, с. 64-65]. В 1873 році в Санкт-Петербурзі коштом О. М. Поля була видана брошура з викладенням результатів геологічних пошуків. Зокрема Л. Штріпшельман згадував печери в балці Великій Дубовій і навпроти млина Г. фон-Гельмерсена, пройдені частково в залізній руді. Стосовно давніх розробок він писав наступне: "В последнее время нам, кажется, удалось открыть ясные следы древних разработок железных руд; и даже плавильных печей в окрестностях Кривого Рога и балки Большой Дубовой" [19, с. 3].

Наступна згадка датується 1875 роком у книзі М.Д. Хмирова, де повідомлялось про відкриття Лео Штріпшельмана, але з добавкою, що ці пам'ятки, вірогідно, скіфського часу [18, с. 12].

Влітку 1875 і 1879 років, за дорученням Гірничого департаменту та Міністра державного майна наукові дослідження проводив відомий геолог Станіслав Конткевич. В 1880 році в "Горном журнале" він опублікував ґрунтовну статтю про геологію басейну і першу детальну геологічну карту. Тут ми знаходимо цікаве повідомлення з нашої тематики: "... с левой же* по направлению простирания пласта, на значительном протяжении, большое углубление, весьма напоминающее поверхностную, давно заброшенную выработку. Между жителями Кривого Рога не сохранилось никаких преданий о том, когда и кем сделано это углубление, так что начало сего нужно отнести ко времени, значительно болем отдаленному, чем начало руського владычества в этом крае" [6, с. 354-355]. Далі геолог робить припущення, що ця розробка могла бути ще за скіфських часів. У статті також наведено стислі описи восьми рудоносних пластів, які виходили на поверхню. Необхідно підкреслити, що їх довжина була від 0,5 до 2,0 верст.

Про сліди давньої розробки залізних руд, залишки плавильних печей і двох шахт у Кривому Розі повідомлялось в томі 17 "Записок Одесского общества истории и древностей" [5, с. 88].

Про видобуток залізної руди в скіфські часи, без посилань і деталізації, повідомлялося в "Енциклопедичному словнику" Брокгауза і Єфрона [20, с. 3]. Згадує про можливість розробок залізних руд у скіфські часи і Павло Рубін у своїй книзі, що вийшла в 1900 році. Зокрема про давні копальні в балці Дубовій [15, с. 34]. Професор Катеринославського гірничого інституту Йосип

* Мається на увазі ліва сторона (берег) річки Саксагані. – Авт.

Танатар у статті, що вийшла в 1922 році, повторив викладки П. Рубіна стосовно використання криворізької руди до нашої ери [16, с. 4].

Видатний дослідник Кривбасу, геолог Едуард Фукс також приділив увагу цьому питанню. Він вважав, що руда добувалась і використовувалась ще за часів перебування тут скіфів [17, с. 5-6]. В брошурі, виданій 1930 року за його редакцією, Е. К. Фукс, з посиланням на О.Поля, писав, що останній говорив про відкриття слідів розробок залізної руди та плавильних печей в околицях міста Кривого Рогу [13, с. 10].

Подібні думки викладені Михайлом Міщенком у книзі про Кривбас, виданій у 1932 році. Він пише про сліди розробок у Дубовій Балці та інших місцях Кривого Рогу [11, с. 3].

У своїй дисертації "Розвиток Криворізького залізрудного басейну Мойсей Альбрут повторює аргументи попередників про розробки руди в давнину [1, арк. 12-14].

Послідовним прихильником гіпотези про давнє використання руди Криворіжжя був професор Московського університету Борис Граков. У 1946 році він прибув у Дубову Балку, де провів розкопки залишків плавильних печей. На той час це місце знаходилось у зоні гірничого відводу і було частково засипано, зокрема, до таких відносилася Гайдамацька печера. Основна мета дослідження – датування печей – не була досягнута. Керамічні рештки не дозволили точно встановити хронологічні межі та культурну приналежність комплексу. Вчений припускав, що він міг належати як скіфському, так і пізньосередньовічному (козацькому) часу [3, с. 114]. В 1948 році в своїй ґрунтовній статті "Ливарне і ковальське ремесло у скіфів", де підсумовувались результати багаторічних розкопок Кам'янського городища на Дніпрі, він, з посиланням на висновки начальника Нікопольської геологічної експедиції С. Г. Вишнякова, однозначно стверджує про криворізьке походження чисельних кусків залізної руди, де та плавилась. Вчений встановив, що виходи руди на поверхню у вигляді скель та гребінців виключало необхідність робити спеціальні штольні для їх видобутку [4, с. 41].

Про використання місцевої руди в давні часи писали к.т.н. Григорій Романченко [14, с. 19] і академік Георгій Малахов. Останній вважав, що скіфи проводили розробку легкоплавких руд бурого залізняка, які залягали на невеликій глибині і мав чисельні виходи на поверхню в долині річки Інгульця [10, с. 68-69].

Відомий український археолог А. Островерхов вважав, що на Ягорлицькому поселенні (VI-V ст. до н. е.) криворізька руда використовувалася для отримання заліза і як добавка при варці скла [12, с. 30-31]. Його колега, археолог Василь Бідзіля, вважав, що наша руда могла використовуватись тільки як добавка при виготовленні скла, а стосовно варки заліза – "не було чітких доказів" [2, с. 23].

У фондах Криворізького історико-краєзнавчого музею зберігаються спогади колишнього працівника Криворізького гірничорудного інституту, к. т. н. Івана Кривошлика. Цей науковець все життя прожив на руднику "Дубова Балка". Його батько Родіон Кривошлик працював разом з О.М. Полем і розповідав про свою роботу, основні моменти якої І. Р. Кривошлик також навів у своїх спогадах. Так, батько, посилаючись на О. М. Поля, стверджував, що в XIX ст. сліди давніх розробок були знайдені на рудниках "Жовта Річка", "Суха Балка", "Дубова Балка", "Ростковський" (ім. Комінтерну), "Галковський" (ім. Кірова), "Саксаганський" (ім.Дзержинського) і на горному відводі Рахманівського рудника (шахта ім. Валявка). У віці 13 років І. Р. Кривошлик був залучений до обмірів двох найбільших печер Дубової Балки (Північної, або Гайдамацької, та Південної). Про них автор спогадів писав, що вони "имели естественные сводообразующие формы поперечного сечения. Южная пещера до завала имела длину около 12 сажень (25,6 м) и поперечное сечение 1,2x1,2 саж. (2,5x2,5 м), стены и кровля были покрыты копотью, завал представлял собой мягкую (некрепкую) руду "синьку", на почве располагалась разная труха... и у завала стояла пара дубовой арочной (английской) крепи. Северная пещера имела такие же, примерно, размеры: поперечного сечения, длина ее около 8 саж. (16,8 м). Завал состоял из сланцевых пород, и отсутствовала пара крепи" [8, с. 31-33].

Про домниці автор повідомляв наступне: їх залишки мали висоту від 1 до 2 м і розташовувались біля місць видобутку руди. В шихті знаходився флюс-вапняк. Залишки останнього ("кучі") були знайдені в Дубовій Балці. Розташовувались домниці на північному схилі балки біля межі горного відводу з Ростковським рудником (сучасна шахта "Північна" рудника ім. Комінтерну). Кладка нижньої частини печей була з граніту на розчині глини і піску. Внизу були

тонкі трубочки з випаленої глини для дуття. Діаметр печей коливався від 1 до 2 м. У домницях знаходились залишки деревного вугілля, руди, крупнозернистого річкового піску і "пічного попелу". На дні зафіксовано куски "ноздрюватого" заліза розмірами в "пів-кулака" [9, с. 76-77].

Опис І. Р. Кривошлика на сьогодні є найбільш повним з відомих. Він також цінний тим, що це спогади очевидця подій. Судячи з наведених ним розмірів плавильних печей, останні могли відноситися до часів Запорозжя, як припускав Б. Граков.

Підсумовуючи сказане, слід відзначити, що чисельні, хоча часом і узагальнені свідчення різних фахівців і відомих вчених, дають підставу з високою вірогідністю вважати можливість використання криворізької руди задовго до початку її промислових розробок у 80-х роках ХІХ століття.

З іншого боку, відсутність першоджерел у вигляді архівної бази даних обумовлює необхідність продовження пошуків нових свідчень з цього питання для остаточного його вирішення.

Джерела та література:

1. Альбрет М. И. Развитие Криворожского железорудного бассейна. /Дореволюционный Кривбасс, его история и экономика // Дис. к. і. н. Машинопис. – КІКМ, КН-28391, арк. 12-14.
2. Бидзиля В. И., Вознесенская Г. Л., Недопако Д. П., Паньков С. В. История черной металлургии и металлообработки на территории УССР (III в. до н. е. – 3 в. н. е.). К.: Наукова думка, 1983, с. 23.
3. Граков Б.М. Інформаційний звіт Нікопольської археологічної експедиції за 1944 р. // Археологічні пам'ятки УРСР. – Т. II. К., 1947, с. 114.
4. Граков Б.Н. Литейное и кузнечное ремесло у скифов // Краткие сообщения о докладах и полевых исследованиях истории материальной культуры. Т. XXII. – М, 1948, с. 41.
5. ЗООИД, т. XVII. – Одесса, 1894, с. 88.
6. Конткевич С.О. Геологическое описание окрестностей Кривого Рога Херсонской губернии // Горный журнал. Т. I. – 1880, с. 354-355.
7. Кочергін І. Олександр Поль: мрії, справи, спадщина. – Дніпропетровськ, 2002, с. 64-65.
8. Кривошлык И .Р. Краткая история добычи железной руды в Криворожском бассейне // КІКМ. КДФ-6600 (15), арк. 31-33.
9. Кривошлык И.Р. Краткая история добычи железной руды в Криворожском бассейне. // КІКМ. КДФ-6600 (15), арк. 76-77.
10. Малахов Г.М. З історії відкриття і вивчення залізорудних родовищ Криворізького басейну // Нариси з історії техніки. Вип. 3. – К., 1956, с. 68-69.
11. Міщенко М. Криворізький залізорудний район. Х.: ОМТВУ, 1932, с. 3.
12. Островецьков А. Про чорну металургію на Ягорлицькому поселенні // Археологія, 1978, № 28, с. 30-31.
13. Про залізні руди Криворіжжя / Ред. Е.К. Фукс. – Кривий Ріг: Червоний Гірник, 1930, с. 10.
14. Романченко Г. Н. К истории Криворожского бассейна // Труды института истории естествознания и техники. Т. 3. – М., 1955, с. 19.
15. Рубин П. Криворожский бассейн и его железные руды. – СПб, 1900, с. 3-4.
16. Танатар И.И. Геологический очерк Криворожского железорудного бассейна // Руда. Научно-технический сборник по Криворожскому и Никопольскому районам. Ч. 1. – Х., 1922, с. 4.
17. Фукс Э. К. Криворожский железорудный бассейн. – Кривой Рог, 1929, с. 5-6.
18. Хмыров М. Д. Металлы, металлические изделия и минералы в древней России. – СПб: тип. Суворина, 1875, с. 12.
19. Штрипельман Лео. Южно-русские месторождения магнитных железных руд и железного блеска. – СПб, 1873, с. 36.
20. Энциклопедический словарь. Брокгауз и Ефрон. Т. XVI а, кн. 32. – 1895, с. 379.

РОДОВІД

Пивовар А.В., Сердюк В.А., м. Київ

Микита Корж та деякі справи початку 1800 років, які вирішувалися за його участі

Про славнозвісного запорозького козака Микиту Коржа написано чимало. Але переважно йдеться про "изустные" розповіді. Лише В. Біднов, аналізуючи вімінності в редакціях розповідей, опублікованих А. Скальковським, Г. Розановим і О. Стороженком, побіжно згадує про позовні справи 1796-1801 років з поміщиками Папчинськими за захоплення ними землі новокодацьких і сухачівських поселенців, а також з спадкоємцями полкового хоружого Данила Верменки, що тягнулася до 1805 року, у вирішенні яких приймав участь Микита Корж¹. Щодо більш ранньої справи 1786 року, на даний час втраченої², з позовом колишнього запорозького полкового осавула Гната Каплуна за захоплення Петром Папчинським придбаного ним зимівника Якова Качалова, який згодом дістався Микиті Коржу, відповідні документи в 1915 році були опубліковані тим же В. Бідновим в складі матеріалів до історії колишніх запорозьких старшин і козаків³.

Зустріч Олекси Стороженка з Микитою Коржем на картині запорізького художника Мирослава Добрянського, подарованій у 2018 році музею-садибі Микити Коржа у Сурсько-Михайлівці

В даній публікації в цілісному вигляді відтворені документи двох віднайдених справ, до вирішення яких на початку 1800-х років долучався Микита Корж.

Перша з них від 9 травня 1802 року, загальним обсягом 33 арк., в даний час зберігається в Державному архіві Херсонської області (фонд Херсонської губернської креслярні)⁴ під назвою

¹ Біднов В.О. "Устное повествование запорозьца Н.Л. Коржа" та його походження і значіння. – Прага, 1925, с. 10.

² За описами втрачених фондів Дніпропетровського обласного архіву згадана справа 1786 року обсягом 12 арк. зберігалася серед справ Правителя Катеринославського намісництва (Прошение Екатеринославского уезда слободы Половицы поселенина Каплуна о причиненных ему секретарем Папчинским обидах // ДАДНО, ф. 1684, оп. 2, спр. 903, п. 150).

³ Полковий осавул Ігнат Сидорович Каплуна // ЛЕУАК. Вып. 10. – Екатеринослав, 1910, с. 243-256.

⁴ Справа зберігається серед паперів Єлисаветградського повітового землеміра Івана Антоновича Сегедія (... 1813), який після переведення у 1801 році з Бахмутського повіту в 1802 році виконував обов'язки Новоросійського повітового землеміра.

"Дело по указу Новороссийского губернского правления о отобрании от коллежской ассесорши Папчинской новокойдацким и сухачевским поселянам при речке Суре 1500 десятин земли с положением межевых признаков" (ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 499, арк. 41-65). Крім власне розпорядчих та звітних документів, справа містить оригінал довірчого листа, виданого Микиті Коржу з Діївського волосного правління на представлення інтересів новокодацьких, діївських і сухачівських поселян⁵ при вирішенні земельних питань, а також особливо цінний межевий план із зазначенням місця розташування зимівника колишнього запорозького старшини Якова Качалова та хутора Гната Каплуна при річці Сухій Сурі.

Друга справа 1803-1806 років обсягом 26 арк. зберігається в Російському державному історичному архіві у місті Санкт-Петербурзі (фонд Департаменту державного господарства Міністерства внутрішніх справ) під назвою "По прошеніям поверенного от казеннаго селения Новых Койдак Никиты Коржа о позволении в оном селении свободной продажи вина на прежнем основании" (РГИА, ф. 1285, оп. 3, д. 24), що стосується Санктпетербурзької місії Микити Коржа, яка мала місце наприкінці 1805 року. Документи цієї справи містять також копію відповідного прохання повіреного від кодацьких жителів поселянина Микити Коржа на ім'я імператора Олександра I від 9 січня 1803 року, щодо якого він мав зустріч з чиновником придворного штату Муравйовим. В цьому ж архіві в фонді Департаменту Міністра фінансів відклалася і третя справа на 6 арк. від 6 січня – 10 липня 1806 року "По высочайшему повелению о уравниении крестьян Екатеринославской губернии селения Нового Койдака землей" (РГИА, ф. 559, оп. 2, д. 499).

Не виключено, що ім'я Микити Коржа може згадуватися також у досить об'ємній (146 арк.) і затяжній спірній справі 1804-1822 років періоду генерального межування в Катеринославській губернії, яка разом з чисельними додатками зберігається в фондах Межевої канцелярії Російського державного архіву давніх актів⁶.

За описом планів генерального межування земельна дача сіл Сухачівки, Діївки, Новомихайлівки і проживаючих у передмісті Катеринослава казенних поселян Нового Кодаку загальним обсягом 20453 дес. 740 кв. саж. була відмежована землеміром Трофимовим у 1825 році (РГИА, ф. 1354, оп. 114, ч. I, дача С-14 № 6). Але схоже, що відповідний план генерального межування було оформлено лише в 1832 році⁷, тобто після офіційного припинення діяльності Катеринославської межевої контори (1829 рік).

Крім того, в Журналі вхідних рапортів, ордерів і білетів Новоросійської межевої експедиції за 1778 рік в тексті білету, виданого 2 липня капітану Мажарову на 6000 дес. землі, згадується про землю, відведену осадчику Коржу під заселення державної слободи в межиріччі Бокової і Боковеньки, від якої останній відмовився (ДАХО, ф. 14, оп. 5, спр. 6, арк. 115). Але чи йшлося при цьому про Микиту Коржа, за відсутності інформації про ім'я осадчика, це питання ще потребує свого додаткового з'ясування.

Не менш цікаве повідомлення маємо також в оголошеннях до Санктпетербурзьких відомостей за № 68 від 26 серпня 1827 року, розміщене Катеринославською палатою цивільного суду в статті 9 стосовно людей, які показали себе неспроможними внести грошові кошти при підписанні апеляцій, а саме: "Поверенный казенных поселян Екатеринославского уезда селений Диевки, Сухачевки, Новых Койдак и Михайловки, сего последнего поселянин Никита Корж по делу о спорной между оными поселянами и таковыми Новомосковского уезда селения Камянки лесном острове Барановом, он же и Чернский, на реке Днепре состоящем" (Объявления к Санктпетербургским ведомостям. – 1927, № 68, с. 15). Останнє свідчить, що і наприкінці життя Микита Корж продовжував займати активну позицію у відстоюванні інтересів казенних поселян Діївської волості.

⁵ З 1798 року Новий Кодак і Сухачівка входили до складу Діївської казенної волості.

⁶ Дело по предложению межевой канцелярии прокурора о дачах: села Сухачевки, деревни Диевой, слободы Сурской, Дубровская тож, деревень: Жуковки, Афросиньевки, села Петровского, сельц: Новопетровки, Алексеевки, деревни Дубровской, села Сухачевки и предместья Новых Кайдак владения г-на Верменки и казенных поселян (РГАДА, ф. 1308, оп. 2, д. 25).

При нем дела: по указам Правительствующего Сената: (там же, д. 26 на 64 лл., д. 27 на 5 лл. и д. 28 на 74 лл.); полевые записки: утвердительная: сельца Алексеевского (д. 29 на 31 лл.), села Сухачевки (д. 30 на 51 лл.), сел Сухачевки, Диевки и Новомихайловки (д. 31 на 28 лл.); специальные планы (дд. 32, 33, 34 на 3 лл.); план церковной земли села Сухачевки (д. 35 на 1 л.).

⁷ По сообщению Екатеринославского губернского правления о дачах селений Диевки, Сухачевки и Михайловки владения казенных крестьян (РГАДА, ф. 1308, оп. 5, ч.1, арк. 42).

На жаль, щодо власне запорозького періоду, якого стосується основна частина опублікованих розповідей Микити Коржа, відповідних документальних згадок відшукати не вдалося, хоча не виключено, що по мірі публікації справ архіву Коша Запорозької Січі останні ще можуть з'явитися, як це маємо стосовно найбільш ранньої згадки від 12 жовтня 1756 року про зимівник курінного отамана Левушківського куреня Якова Качалова при річці Сурі⁸, право на осадження якого вочевидь отримав відразу після призначення на відповідну посаду (в Реєстрі Війська Запорозького, укладеному на початку квітня того ж року, Яків Качалов ще значився як козак того ж куреня).

Тому схоже, що упорядники розповідей явно перестаралися з визначенням більш як 100-літнього віку з часу заснування Качалівського зимівника, як і з уродженням Микити Коржа в Новому Кодаку 1731 року, оскільки до повернення запорожців з Олешківської Січі (1734 рік) такої слободи просто не існувало. Та й з'являється остання на Кодацькому перевозі початково як безуказне поселення лише після завершення російсько-турецької війни 1735-1739 років та приборкання згубних наслідків морової язви, яка охопила територію краю в останні роки війни⁹. Тому не дивно, що в своїх наступних розповідях той же Микита Корж зазначає, що коли вперше побував у Новому Кодаку, то застав тут не більше шести хат і що їх господарі, в тому числі Лазар Глоба, проживали в зимівниках. Коли це було, оповідач не уточнює. Але в наявних сповідальних розписах Старокодацької хрестової наміснії 1766-го (ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1017, спр. 9) та 1769-го (там же, ф. 990, оп. 1, спр. 734) років ми не находимо згадок серед новокодацьких прихожан ні про Микиту з родини Таранів, ні про його дідів з родини Жаданів, які за свідченням Микити Коржа походили з міста Кобеляки тогочасного Полтавського полку Гетьманщини¹⁰.

Проте і в наявних сповідальних розписах 9-ти кобеляцьких церков за 1738 рік (ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1016, спр. 9) відомості про родину Таранів з семирічним Микитою відсутні¹¹. Та й важко собі уявити, щоб саме у цей час, на третьому році війни, його хрещений Яків Качалов міг взяти малолітнього Микиту з собою в Січ на виховання. Вочевидь, що все це могло мати місце лише через років 25 по тому. Інакше б Микита Корж, з його доброю пам'яттю, крім згадуваного ним кошового Калнишевського, міг би пригадати прізвища також і деяких інших кошових отаманів, які до 1765 року щорічно обиралися на зазначену посаду.

Визначаючи поважний вік Микити Коржа жоден з упорядників його розповідей особливо не переймалися його реальністю, притримуючись популярною в ті часи традиції довгожителства запорозьких козаків. Тим більше, коли в метричних записах про смерть від священника особливо не вимагалось їх звірки із записами про народження, які стосовно уродженців з інших місць були просто відсутні. В результаті роки проставлялися зі слів рідних або на власний розсуд священника, переважно в залежності від заслуг, що було особливо характерним для новозаселеної території краю. Вочевидь, що саме за цим принципом визначався вік і на час смерті основних фігурантів розповідей Микити Коржа: Яків Качалов дожив до 101 року, Лазар Глоба – більше 100 років, а батько Леонтій Таран помер взагалі в 115 років, що мало підкреслити як реальність 100-річного віку Микити Коржа, так і довготривалого збереження ним суто фізіологічної активності.

Показово, що після курйозного випадку з фіксацією в 1811 році в станиці Новогригорівці Ольвіопольського повіту Катеринославській єпархії смерті 200-літнього старця¹², новоутворена Херсонська єпархія, яку в 1837 році очолив Гавриїл Розанов, один з упорядників розповідей Микити Коржа, вже станом на 1840 рік вийшла в лідери за числом осіб, які пережили 100-літній вік¹³. При цьому особливий резонанс викликали відомості про 145-річного старця.

⁸ Архів Коша Нової Запорозької Січі. Корпус документів. Том 5. – К., 2008, с. 259.

⁹ Зазначимо, що за справами Малоросійського приказу ще і в 1943 році Генеральною військовою канцелярією порушувалося питання про направлення до запорожців грамоти "дабы они беглых малороссийских людей в Кодак, имеющийся за Днепром, не принимали" (РГАДА, ф. 248, оп. 29, кн. 132/1859, лл. 1177-1180).

¹⁰ В той же час із фігурантів розповідей Микити Коржа за сповідальним розписом 1769 року маємо інформацію про 40-річного Лазара Глобу, який залишався неодруженим (ЦДІАК України, ф. 990, оп. 1, спр. 734, арк. 60 зв.).

¹¹ В полеміці В. Біднова з С. Никитиним стосовно упорядників розповідей Микити Коржа крім Кобеляків можливим місцем його народження називається також сусіднє містечко Білики (ЛЕУАК. Вип. 8. – Катеринослав, 19121, с. 278), проте за результатами перевірки наявних сповідальних розписів його 4-х церков за 1771 рік (ЦДІАК, ф. 127, оп. 1017, спр. 13) ця версія не знаходить необхідного підтвердження.

¹² В.Беднов. Из архивных материалов // ЛЕУАК. Вип. 10. – Катеринослав, 1910, с. 206-209.

¹³ Распределение долгожительности, свыше столетнего возраста, по пространству империи // Журнал Министерства внутренних дел. – 1843, ч. 2, с. 285.

Суто на віру сприймав наявні відомості про столітніх довгожителів також А. Скальковський, зазначаючи, що Микита Корж "умерший в 1835 году на 104 году жизни, был уже стариком в 1787 году, когда присутствовал при заложении Екатеринослава Императрицею Екатериною II"¹⁴, хоча всі наступні справи, у вирішенні яких він приймав участь, навряд чи підтверджують подібний висновок.

I. Справа 1802 року "По указу Новороссийского губернского правления о отобрании от коллежской ассесорши Папчинской новокойдацким и сухачевским поселянам при речке Суре 1500 десятин земли с положением межевых признаков"

Указ Новоросійського губерньського правління від 1 травня 1802 року

№ 22625

Указ Его Императорского Величества самодержца Всероссийского из Новороссийского губернского правления землемеру Сегедию.

По указу Его императорского величества Новороссийское губернское правление слушав рапорт Новороссийского нижнего земского суда, коим в следствие указа сего Правления по таковому ж Правительствующего Сената последовавшего об отборе от помещицы, коллежской ассесорши Папчинской 1500 десятин земли, купленной ею у полковницы Булацеловой – принадлежащей новокойдацким и сухачевским поселянам во владение, изъясняя, что оной Суд, приступая к исполнению сего указа, нужным почитает быть при сем случае и уездному землемеру для отделения помянутой 1500 десятин земли из владения помещицы Папчинской надлежащим образом и положения предписанных межеваний правилами признаков, просит об откомандировании в тот Суд для изъясненной надобности землемера учинить рассмотрение м Суд снабдить в резолюцию указом и по учиненной справке ПРИКАЗАЛИ: поелику означенной отбор от помещицы Папчинской 1500 десятин земли для отдачи новокойдацким и сухачевским поселянам во владение велено произвести указом Правительствующего Сената, то для определения оной и положения межевых признаков, дабы тем более известно могло быть владение ею для казенных поселян и велеть Вам отправиться тотчас обще с Новороссийским нижним земским судом и совокупно привести в исполнение указ Правительствующего Сената со всею поспешностию, с приведением коего в действие имеет Суд представить повеленные донесения. Маия 1 дня 1802 года.

Степан Вербицкий
Секретарь Крисков
Повытчик Ковалевский

По 1-й экспедиции

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 499, арк. 42 і зв.

Рапорт в Новоросійське губерньське правління землеміра Сегедія від 9 травня 1802 року

В Новороссийское губернское правление
от уездного землемера Сегедия

Рапорт

Его Императорского Величества указ из Новороссийского губернского правления от 1 мая под № 22625, повелевающий отправиться мне обще с Новороссийским нижним земским судом и совокупно со всею поспешностию привести во исполнение указ Правительствующего Сената относительно отбора от коллежской ассесорши Папчинской 1500 десятин земли, купленной ею у полковницы Булацеловой, сего числа мною получен.

И по тому Его Императорского Величества указу Новороссийскому губернскому правлению доношу, что я по повелению его превосходительства, господина тайного советника, Новороссийского гражданского губернатора и кавалера Михаила Павловича Миклашевского, произвожу теперь обще с Новороссийским уездным судом Новороссийского уезда в селе Саксагане осмотр и снятие границ земли, равно также и отыскиваемой помянутого села казенными поселянами от надворного советника Бродского, посему за окончанием дела сего, как не имею особого указания губернского правления,

¹⁴ Скальковский А.А. О смертности и долговечности в Новороссийском крае // Журнал Министерства внутренних дел. – 1850, ч. 29, с. 15.

чтобы мне быть в помянутом отборе от коллежской ассесорши Папчинской земли, а между тем как окончание помянутого смотра и сочинение плана требуют времени, представляю на благоразсмотрение.

№ 44

Ч. 9 мая 1802 года
село Саксагань

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 499, арк. 43 і зв. Відпуск.

Указ Новоросійського губернського правління від 19 травня 1802 року

№ 28657

Указ Его Императорского Величества самодержца Всероссийского из Новороссийского губернского правления землемеру Сегедию.

По указу Его императорского величества Новороссийское губернское правление слушав рапорт Ваш, в коем в следствие указа сего Правления, чтобы с Новороссийским земским судом привести во исполнение указ Правительствующего Сената относительно отбора от коллежской ассесорши Папчинской 1500 десятин земли, купленной ею у полковницы Булацелевой, доносит, что Вы по предписанию господина тайного советника, Новороссийского гражданского губернатора и кавалера производите обще с Новороссийским уездным судом в селении Саксагани осмотр и снятие границ земли, также и отыскиваемой казенными поселянами от надворного советника Бродского и не имея другого повеления, чтобы исполнение того остановить, в разсуждении, что снятие и сочинение плана требует времени, предаете разсмотрению сего Правления. ПРИКАЗАЛИ: Вам послать указ, что Вы обязаны исполнить и указ Губернского правления по окончании порученности на Вас возложенной, в чем не предвитит для Вас ни затруднений, ни сумнения, следственно и о дальнейших о том переписок нет надобности. Мая 19 дня 1802 года.

Степан Вербицкий
Секретарь Крисков
Повытчик Ковалевский

По 1-й экспедиции

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 499, арк. 46 і зв.

Рапорт Сегедія губернському землеміру Павлу Чуйку від 23 травня 1802 року

Его высокоблагородию господину надворному советнику
Новороссийскому губернскому землемеру и кавалеру Павлу Семеновичу
от уездного землемера Сегедия

Рапорт

По указу Новороссийского губернского правления, последовавшему по таковому ж Правительствующего Сената, отправляюсь я обще с Новороссийским нижним земским судом для отделения с владения коллежской ассесорши Папчинской новокойдацким и сухачевским поселянам 1500 десятин земли. Вашему высокоблагородию сим честь имею донести.

№ 49

Ч. 23 мая 1802 года
Новороссийск

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 499, арк. 44. Відпуск.

Копія білета, виданого полковниці Булацелевій 15 січня 1780 року

№ 8

Билет

Новороссийской губернской канцелярии из Межевой экспедиции госпоже полковнице Марье Булацелевой Саксаганского уезда при речке Сухой Суре с обеих сторон под поселение слободы четырьмя тысячами пятью стами десятинами землею на повеленном учреждении до размежевания и без утеснения прикосновенных смежников владеть дозволяется, мерою ж ей, полковнице Булацелевой, полагая первоначинной пункт при показанной речке Сухой Суре по смежности секретаря Папчинского, в степь прямою линиею три версты сто пятьдесят сажень, поворота вправо по смежности майора Великого пять верст двести сажень, поворота вправо по смежности воинских слобод Каменки, Третузной, Карнауховки, Тарамской и Сухачевки чрез речку Суху Суру семь верст сто сажень, поворота вправо по смежности воинского местечка Нового Койдака и слободы Половицы и капитана Верменки шесть верст триста семдесят пять сажень, поворота вправо ж до

выше показанной речки Сухой Суры по смежности капитана Верменки три версты семдесят пять сажень и вверх по Сухой Суре до первоначинного пункта прямою линиею одна верста четьреста сажень, почему ей, полковнице Булацеловой, во владении никому никакого препятствия нечинить и сей билет объявить в Славянской провинциальной канцелярии, а в заселении на указной срок при сей Экспедиции взята с нее подписка.

Дан из Межевой экспедиции в городе Кременчуге генваря 15 дня 1780 года.

Подлинной подписали губернатор Николай Языков, прим'ер майор и землемер Егор Арапов.

На карту полагал помощник Михайло Волошкевич.

Регистратор Филип Диордишанов.

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 499, арк. 48. Копія.

Копія рапорту Новоросійському губернському правлінню від 29 травня 1802 року

В Новороссийское губернское правление

Новороссийского нижнего земского суда

и землемера Сегедия

Рапорт

Указом Его Императорского Величества из оного Губернского правления от 24 числа минувшего апреля под № 21167, в Нижний земский суд последовавшим по таковому ж Правительствующего Сената предписано: Отсужденную решением Правительствующего Сената из владения помещицы, коллежской ассесорши Папчинской тысячу пятьсот десятин землю, купленную ею у полковницы Булацеловой, отдать по принадлежности поселянам местечка Новых Койдак и села Сухачевки, введя их на законном основании во владение оною и взискав при том с Папчинской за употребленную в Сенате вместо гербовой простую, тридцать пять листов, бумагу и печатные пошлины отослать в уездное казначейство для причисления к казенным доходам, и по исполнении всего того донести Правлению в самой скорости.

По силе которого Его Императорского Величества указа Нижний земский суд обще с землемером съездили на место положение изъясненной отчужденной по решению Правительствующего Сената из владения помещицы, коллежской ассесорши Папчинской земли, доставшейся ей по купле от полковницы Булацеловой в числе четырех тысяч пятисот десятин, для отдачи оной койдацким и сухачевским поселянам, но при исполнении того встретились следующие препятствия. 1-е, что помянутая, купленная коллежскою ассесоршею Папчинскою у полковницы Булацеловой 4500 десятин земля, лежащая в смежности от новокойдацких и сухачевских поселян, в безспорном их владении находящейся, состоит от той безспорной поселянской земли неотмежеванной и поселяне по распашке бывших между ими признаков, чрез которые познаваемо было владение той и другой земли, не знают нстоящего их владения. 2-е, из решения Правительствующего Сената видно, что в 1780 году от полковницы Булацеловой по повелению Новороссийской губернии губернатора Языкова отобрано и отдано поселянам тысячу пятьсот десятин, но по каким точно местам, плана или верного сведения нет, а хотя ныне поселяне и чинили отвод по местам, где в 1798 году отряженным от Новороссийской межевой канторы землемером Гулевичем при случаи генерального межевания, и заведенного ими об оной земле спора ставлены спорные столбы (причем дачи новокойдацких, сухачевских и диевских поселян, также и коллежской ассесорши Папчинской, доставшаяся по купле от полковницы Булацеловой, с спорными отводами сняты и положены на план), зафатывая коллежской ассесорши Папчинской пять подданнических изб, при речке Сухой Суре по левую сторону устроенные, и показывая, что по самим тем местам и землемер Соколов во время прописанной отдачи им в 1780 году земли отвод учинил с копцами, однако ж оных в натуре неоказалось, но по снятии и наложении на план отвод им нынешний не наполняет количества тысячи пятисот десятин, сверх того, помещица Папчинская объявляет, что при отдаче им, поселянам, от бывшего губернатора Языкова прописанной земли, отнюдь не сказано о границах оной, и поселяне владели ею совсем не по тем границам, кои ныне показывают и в кои никак не входила слобода ее, Папчинской, устроенная тут еще продавщицею ей проясненной земли, полковницею, о которой поселяне ни спора, ни иска не имели. 3-е, в 1783 году мая 14 дня от бывшей Новороссийской губернской канцелярии умершему коллежскому ассесору Папчинскому дано было из казенной Новокойдацкой округи для разводу леса и саду сорок десятин, а в 1787 году июля 19 дня указом из бывшего ж Екатеринославского наместнического правления по прошению новокойдацких поселян велено оную 40 десятин землю

отобрать от него, Папчинского, и причислить паки к общей Новокойдацкой округи, что тогда же со стороны Суда было исполнено, после ж, когда полковница Булацелева прописанную 4500 десятин землю не выключая из оной и отобранных от нее в казенное ведомство 1500 десятин, продала коллежской ассесорши Папчинской, а сия вступила во владение оною, то при сем разе и означенные 40 десятин вошли опять во владение ее, Папчинской, почему поселяне входили вновь с жалобами в Губернское правление об отдаче им по прежнему прописанной 40 десятин земли и Губернское правление предписало, чтобы оная 40 десятин земля по силе прежнего Екатеринославского наместнического правления указа от Папчинской отобрана и поселянам отдана была, но ныне помещица Папчинская входит в оспаривание, что оная 40 десятин земля состоит в числе показанной присужденной решением Сената к отбору от нее тысячи пятисот десятин, с коими она в числе 4500 десятин в 1780 году полковнице Булацелевой была назначена и в том же году от нее отобрана и отдана казенным поселянам, а затем, по прошению мужа ее назначенна к отдаванию ему, после, уже в 1783 году, доказывая то и местоположением ее, которое она имеет отделительно от протчей поселянской земли, в безспорном их владении состоящей, и находится в середине проясненной, подлежащей к отбору от Папчинской 1500 десятин, что и по осмотру Суд и землемер замечают. А поселяне же напротиву того просят об отдаче им означенных 40 десятин сверх присужденной им по решению Сената 1500 десятин.

А посему Суд земский и землемер, представляя изъясненного обстоятельства ко рассмотрению оному Губернскому правлению, просят, дабы удобнее и поспешнее приведен быть мог к исполнению указ Правительствующего Сената приказать отыскать на упомянутую отводную землемером Соколовым 1500 десятин землю план, ежели оной с делами Новороссийской губернской канцелярии или Межевой экспедиции имеется, а между тем изтребовать от Новороссийской межевой канторы нужную скопировку учиненной землемером Гулевичем при межевании им дачи новокойдацких, сухачевских и диевских поселян, также и коллежского ассесора Папчинского, купленной у полковницы Булацелевой плана в одноверстном масштабе с означением спорных их отводов ромбов и меры линей и также прислать в Суд. Относительно же 40 десятин земли, отданной было коллежскому ассесору Папчинскому для разводу леса и саду, которую потом велено от него отобрать и отдать поселянам и тех пяти подданических изб помещицы Папчинской, которые поселяне отводом прописанной 1500 десятин земли пристачивают в свое владение, не оставить разрешением о земле 40 десятинах, в числе ли она изъясненных 1500 десятин, Правительствующим Сенатом к отдаче поселянам присужденных почитаема быть должна или особо, а в разсуждение поселян, ежели оные кроме отводу поселян и при отделении показанной 1500 десятин земли отходить будет из владения Папчинской, как поступить и не повелено ли будет выдаление напрасных и разорительных для помещицы Папчинской убытков, которые следавать имеют от разломки и перенесения означенного поселения на другое место, оставя под оным нужное количество десятин земли, назначить тоже самое число в другом месте в смежности той же земли с надлежащим уравнением выгод, чем и помещица Папчинская от напрасных для ее убытков на исполнение указа Правительствующего Сената отбором от нее полного количества присужденных поселянам 1500 десятин земли, за получением чего и имеет приведен быть в исполнение проясненной указ Правительствующего Сената в поспешнейшем времени. За употребленную ж в Правительствующем Сенате по сему делу вместо гербовой простую, тридцать пять листов, бумагу, седуемые по указной цене деньги с помещицы, коллежской ассесорши Папчинской, взысканы и для причисления к казенным доходам в уездное казначейство отправлены.

На подлинном тако: заседатель Михаила Цымбалов, заседатель Феодот Дулин, землемер Иван Сегедий. *Секретарь 12 класса Ивашинов.*

№ 3203

Маия 29 дня 1802 года

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 499, арк. 49-51 зв. Копія.

Ордер губерньского землеміра Чуйка землеміру Сегедію від 13 вересня 1802 року

ОРДЕР

господину землемеру Сегедію

Указом Новороссийского губернского правления, последовавшим ко мне от 23 числа минувшего июня, велено изъясненное во оном обстоятельство в отбираемой из владения помещицы, коллежской ассесорши Папчинской, купленной ею у полковницы Булацелевой 1500

десятинах земли и отдаваемой казенным местечка Новых Койдак и села Сухачевки поселянам обнаружить с совершенною ясностию, так как о границах, в коих отдана поселянам земля и в числе ли оной должны считаться и 40 десятин, отведенные было умершему уже Папчинскому для разведения сада, должно быть по межевым делам настоящее сведение и оным снабдить Новороссийский нижний земский суд и Вас.

А по справке с делами оказалось: 1-е, в 1780 году от помещицы Булацелевой по повелению бывшего губернатора Языкова отобрано из числа отведенной в том же году мужу ее, полковнику Булацелю, 4500 [десятин] 1500 десятин земли при речке Сухой Сури по течению с правой стороны, на которой земли и деревня Евфросиньевка владения коллежской ассесорши Ефросинии Папчинской состоит и в оной по ведомостям числится мужеска пола 16, женска 13 душ, как сие из представленного при рапорте 1796 года июня 1-го дня Новороссийского уезда землемером, коллежским ассесором Панамаревым в учрежденную при бывшем Екатеринославском наместническом правлении Межевую экспедицию, а из сей отосланного того ж года июля 30 дня в Екатеринославское наместническое /:что ныне Новороссийское губернское:/ правление плана видно. 2-е, 783 году мая 13 дня по указу бывшей Новороссийской губернской канцелярии дано было коллежскому ассесору Папчинскому из казенной Новокойдацкой округи для разводу сада и лесу 40 десятин, а в 787 году июня 19 дня таковым же из бывшего Екатеринославского наместнического правления по прошению новокойдацких поселян велено оную землю отобрать от него, Папчинского, и причислить к Новокойдацкой округе, которая, как из вышепрописанного плана значится, состоит в числе той, 1500 десятин. 3-е, план при межевых делах хотя имеется округ Новых и Старых Койдак, сел Половицы, Лоцманской Каменки и села Волоского, но на оном не означено компаса, масштаба и не подписано, кем оной сочинен. С имеющою при делах бывшего землемера, коллежского ассесора Панамарева, сочиненного им в черне плана, с которого и вышеписанной план оным Панамаревым зделан, при сем препровождая точную копию, предписываю на основании данного Вам из Губернского правления предписания учинить немедленно исполнение и мне рапортовать, о чем от меня дано знать Новороссийскому нижнему земскому суду сообщением, а Губернскому правлению рапортом.

Губернский землемер 7 класса и кавалер Чуйко

№ 160

Сентября 13 дня 1802 года

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 499, арк. 52-53.

Додана до ордера копія плану 1796 року та його опис

Назва плану:

• Часть плана Екатеринославского уезда спорным землям предместия города Екатеринослава бывшего местечка Новых Койдак и села Сухачевки воинских поселян и деревни Евфросиновки помещицы коллежской ассесорши Ефросинии Папчинской, сочиненного мая " _ " дня 1796 года.

Сия часть плана с находящегося при делах бывшего землемера, коллежского ассесора Панамарева, снята сентября " _ " дня 1802 года и действительно верна.

Губернский землемер 7 класса и кавалер Чуйко

Изъяснение земель:

От А до Б, В, Г, Д, Е : часть земли казенных селений Диевки и Сухачевки.

От В – З, І – Е: спорная земля селений с коллежскою ассесоршею Папчинскою покрыта светло черною тушью, удобной 1500 десятин, неудобной 6 десятин.

Н: в числе той спорной земли отобранная у коллежского ассесора Папчинского, данная было ему под сад и отданная после воинским поселянам, 40 десятин.

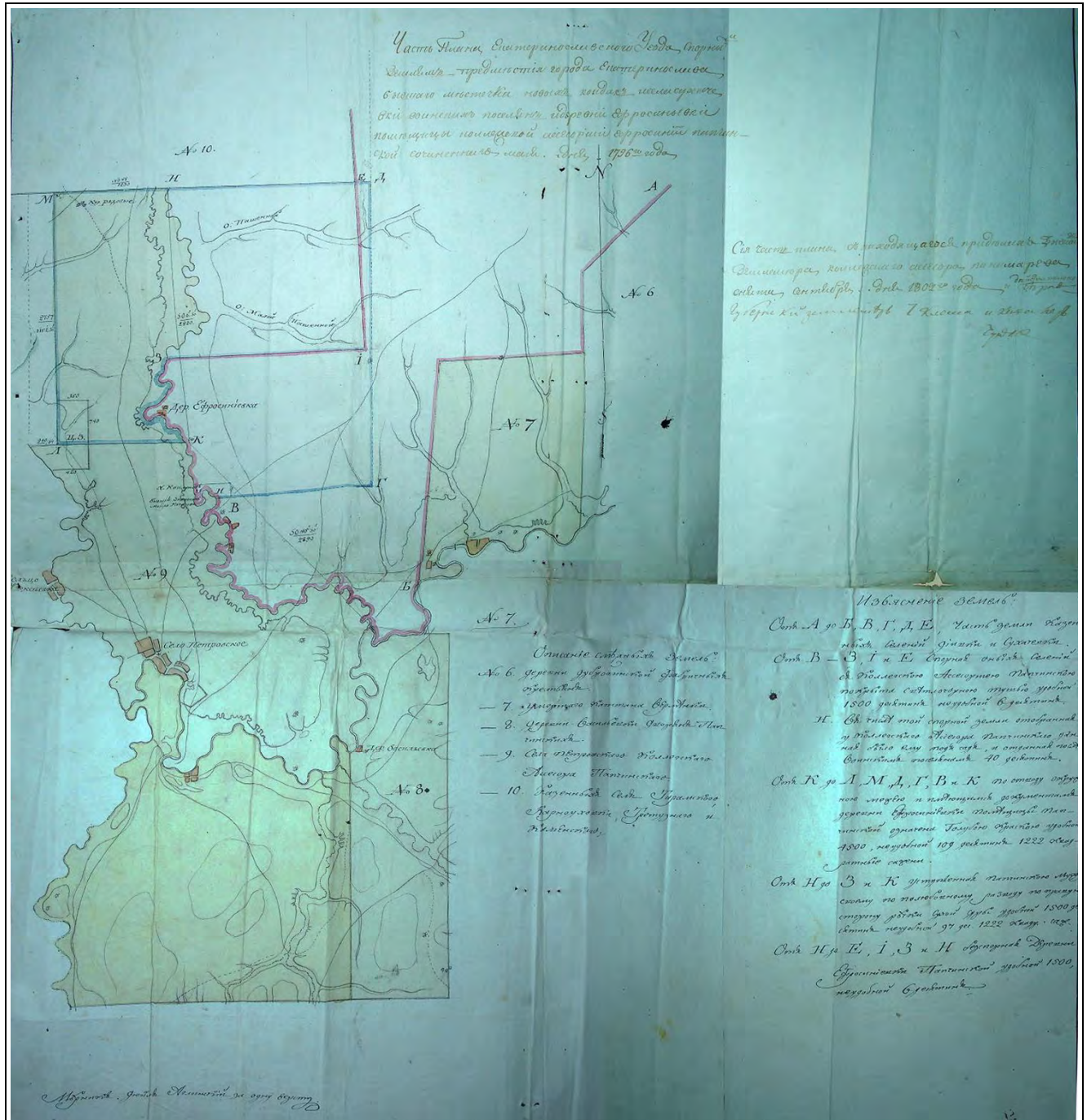

Фрагмент плану 1796 року з показанням спірних 40 дес. землі та зимівника Якова Качалова

От К до Л, М, Д, Г, В и К: по отводу окружною межею и имеющимся документам деревни Ефросиниевки помещицы Папчинской означена голубою краскою, удобной 4500, неудобной 109 десятин 1222 квадратные сажени.

От Н до З и К: уступленная Папчинскою мужу своему по полюбовному разделу по правую сторону речки Сухой Суры, удобной 1500 десятин, неудобной 97 десятин 1222 квадратные сажени.

От Н до Е, I, З и Н: безспорная деревни Евфросиниевки Папчинской, удобной 1500, неудобной 6 десятин.

Загальний вигляд частини одноверстового плану Катеринославського повіту 1796 року з показанням спірних земель військових поселенців містечка Нового Кодаку і села Сухачівки з сільцем Єфросинівкою колезької асесорші Папчинської. Розмір: 64x61,5 (ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 499, арк. 54)

Описание смежных земель:

- № 6: деревни Дубровинской фабричных крестьян.
- 7: умершего капитана Верменки.
- 8: деревни Васильевки дворян Папчинских.

- 9: села Петровского коллежского ассесора Папчинского.
–10: казенная сел Тарамского, Карноуховки, Третузного и Каменского.
Мерник: дюйм английский за одну версту.

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 499, арк. 54.

Копія указу Новоросійського губернського правління від 28 вересня 1802 року

Получено 29 сентября 1802 года

№ 54471

Указ Его Императорского Величества самодержца Всероссийского из Новороссийского губернского правления губернскому землемеру и кавалеру Чуйку.

По указу Его императорского величества Новороссийское губернское правление слушав рапорт Ваш, коим в следствие указа сего Правления, последовавшего по делу о земле, Правительствующим Сенатом сужденной из владения коллежской ассесорши Папчинской, доставшейся от полковницы Булацелевой, казенным местечка Новых Койдак и села Сухачевки поселянам, чтобы обнаружить с совершенною ясностию границы сей земли и в числе ли оной должно считать сорок десятин, отведенные было умершему уже Папчинскому для разведения сада, сообщив о том сведение Новороссийскому нижнему земскому суду и уездному землемеру Сегедию, коим поручено исполнение по изъясненному указу, доносит, что по справке с межевыми делами оказалось: 1-е, в 780-м году от помещицы Булацелевой по повелению бывшего губернатора Языкова отобрано из числа отведенной в том же году мужу ее, полковнику Булацелю, четырех тысяч пятисот тысячу пять сот десятин земли при речке Сухой Сури по течению с правой стороны, на которой земли и деревня Евфросиньевка владения коллежской ассесорши Ефросинии Папчинской состоит и в оной по ведомостям числится мужеска пола 16, женска 13 душ, как сие из представленного при рапорте 1796 года июня 1-го дня бывшим землемером, коллежским ассесором Понамаревым в бывшую ж Межевую экспедицию, а из оной отосланного того ж года июля 30 дня в Екатеринославское наместническое правление плана видно. 2-е. 1783 года мая 13 дня по указу бывшей Новороссийской губернской канцелярии даны были коллежскому ассесору Папчинскому из казенной Новокойдацкой округи для разводу сада и лесу 40 десятин, а в 787-м году июня 19 дня таковым же помянутого правления по прошению новокойдацких поселян повелено оную землю отобрать от оного Папчинского и отдать к Новокойдацкой округе, которая, как из вышеписанного плана значится, состоит в числе той, 1500 десятин. 3-е. План при межевых делах хотя имеется округ Новых и Старых Койдак, сел Половицы, Лоцманской Каменки и села Волоского, но на оном не означено компаса, масштаба и не подписано, кем оной сочинен, с имеющегося ж при делах бывшего землемера, коллежского ассесора Панамарева, сочиненного им в черне плана, с которого и вышеписанной план оным Панамаревым зделан, Вы, препроводя землемеру Сегедию точную копию, предписали, на основании данного ему от сего Губернского правления предписания, учинить немедленно исполнение, о чем извещен Новороссийский нижний земский суд и по учиненной в Губернском правлении справки ПРИКАЗАЛИ: Правительствующего Сената, от 27 марта последовавшим по делу Новороссийского уезда местечка Новых Койдак и села Сухачевки казенных поселян о купленной коллежскою ассесоршою Папчинскою у полковницы Булацелевой земли, принадлежащей тем поселянам, предписано: показанную спорную землю 1500 десятин утвердить во всегдашнее владение за означенными казенными поселянами, в требовании же их в отдаче последней затем остающейся за Булацелевой земли 3000 десятин за силою манифеста 1793 года сентября от 2-го дня 10 пункта, коим розданные в бывших губернии Екатеринославской и области Таврической губернаторами порозжие земли велено утвердить за теми, кому розданы, отказать и поелику к исполнению сего учиненно уже Новороссийскому нижнему земскому суду предписание, то согласно изъясненному положению Правительствующего Сената подтвердить тому суду и ныне, чтобы земля, поселянам принадлежащая, отдана была во владение их немедленно, поставя притом правилом, дабы границы ее не касались до селения оной помещицы, на той же земли устроенного, так как о том в решении Правительствующего Сената не предписано, следственно и Правление к сносу оного приступить не может и тем более, что сами поселяне, отыскивая одну землю, им принадлежащую, должны остаться довольными возвращением им оной не касаясь до зделанного Папчинскою заселения, по исполнении ж того в самой скорости представить Губернскому правлению рапорт за общим с землемером подписанием и с объяснением

положения той земли, в каком поселянам отдана она будет, о чем уведомить казенную палату, дать знать Вам и донести Правительствующему Сенату, сентября 28 дня 1802 года.

Подлинной подписали: Степан Вербицкий, секретарь Крисков, повыгчик Ковалевский.

По 1-й экспедиции.

С подленным свидетельствовал губернский землемер 7 класса и кавалер Чуйко

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 499, арк. 57-59 і зв.

Чернетка ордеру губерньського землеміра землеміру Сегедію від 30 вересня 1802 року

ОРДЕР

господину землемеру, губернскому регистратору Сегедію

каков последовал ко мне из Новороссийского губернского правления от 28-го числа сего сентября под № 54471 к сведению: о земли, Правительствующим Сенатом отсужденной из владения помещицы, коллежской ассесорши Папчинской, доставшейся ей от полковниці Булацеловой, казеннім местечка Новых Койдак и села Сухачевки поселянам, указ со оногo, при сем за свидетельством моим для надлежащего со стороны Вашей по оному исполнению копию препровождая, предписываю Вам с получением сего тотчас следовать на помянутую землю и, по исключении как сего, так равно и прежде данного Вам от меня по сему предмету предписания, мне рапортовать, о чем и...

Новороссийскому губернскому правлению от меня донесено.

Сентября 30 дня 1802 года.

Губернский землемер 7 класса и кавалер Чуйко

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 499, арк. 56 і зв., 60.

Довірчий лист кодацьких, дївських і сухачівських поселян від 3 жовтня 1802 року Микиті Коржу на вирішення земельних питань при розмежуванні їхньої дачі

Государь наш

Никита Леонтьевич

В прибытие определенных для размежевания в Новороссийском уезде земель землемеров на даче, принадлежащей селам нашим Койдакам, Диевки и Сухачовки и другия, состоящая в сем уезде за нами дачи ж и пустоши тем землемерам от смежных владельцев их отводит и при отводах смежными владельцами своих дач быть полюбовно с ними разводиться и полюбовныи разводы подавать и в случай несправедливого кем из дач наших отводы к своим владениям земли споры объявлять, и потом полюбовно разводиться, когда ж необходимо будет, то в межевых канцеляриях и канторах челобитныя подавать, к выпискам и к чему подлежат будет руку прикладывать и при слушании дела быть мы тебе верым, и ежели о каких лесах и при обведении их объявишь землемерам, что те леса нам по дачах не принадлежат, а состоят государственными и в том при полевом журнале подпишесся или во всем при обойдении оных не будешь и в том сторонныя люде засвидетельствуют, то мы после никакого о том требования иметь и что ты учинишь, в предь спорить и прикословить не будем, твои покорные ко услугам

Государя нашего

койдацкие, диевские и сохачовские жители Павел Шелест, Микита Мироненко, Яким Лисенко, Моисей Дичко, Степан Киргиз, Иван Прохода, Роман Таранушенко, Сидор Рыбка, Павло Костенко, Яким Малохатка, Василь Северской, Иван Серета, Трофим Норенко, Михайло Мороз, Сергей Паламаренко, Сергей Бондаренко, Павло Сахно, Степан Деравка, Алексей Татко, Данило Кирпан, Иван Тригуб, Семен Тягун, Онисим Шанко, Петро Чимлетний, Василь Гиваица, Каленик Таран, Сергей Якубенко, Алексей Бардедим, Андрей Гавриленко, Сидор Слипаченко, Петро Шевченко, Иван Неклесенко, Петро Попижченко, Петро Жим, Павло Попка, Данило Голуб и все общество, а вместо их неграмотных и за себя сухачевской житель Степан Русаневич руку приложил.

Октября "_ " дня

1802 года

Сие верующее письмо принадлежит койдацкому жителю Никите Коржу.

№ 884-м

Что точно сие верующее письмо от койдацких, диевских и сухачевских поселян з общего согласия единогласно дано койдацкому жителю Никите Коржу и вместо их неграмотных и за себя подписано сухачевским жителем Степаном Русаневичем, в том Диевское волостное правление за подписом и с приложением печати сим свидетельствует. Подлежащие ж за негербовую бумагу, на которой сие верующее написано, тридцать копеек деньги взысканы и куда следует отправлены, октября 3 дня 1802 года

Волостный голова Петр Селезнев

Волостный выборный Артем Селезнев

Волостный писарь Марко Коломиец

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 499, арк. 62-63.

Довірчий лист поміщиці Папчинської Володимиру Хахлову від 6 жовтня 1802 року на вирішення земельних питань при вімежуванні Євфросинівської дачі

Человеку моему Владимиру Хахлову

Изверяю я тебе в прибытие определенных для размежевания в Новороссийском уезде земель землемеров иметь принадлежащей в деревне моей Евфросиниевке и другие состоящие в сем уезде за мною дачи и пустоши тем землемерам от смежных владельцев им отводить и при отводах с смежными владельцами моих дач быть полюбовно с ними разводиться и полюбовные разводы подавать, а в случае несправедливого кем из имения моего отводы к своему владению земли споры объявлять и потом полюбовно разводиться, когдаже необходимо будет, то в межевых канцеляриях и канторах прошения подавать, к выпискам и к чему подлежать будет руку прикладывать и при слушании дела быть я тебе верю. Нежели в каких местах и при обведении их объявит землемер сам, что те леса мне и по дачам не принадлежат, а состоят государственными и в том при полевом журнале подпишешся или во всем при обойдении оной не будешь и о том сторонние люди засвидетельствуют, то я после никакого о том требования иметь и что ты учинишь впредь, спорить и прекословить не буду. *Помещица, коллежская ассесорша Евфросиния Папчинская*

1802 года, октября 6 дня.

Что сие письмо дано от помещицы, коллежской ассесорши Евфросинии Папчинской человеку ее Владимиру Хахлову и под тем подписано ее рукою, в засвидетельствование того подписываюсь: *помещик, губернский секретарь Семен Афанасиев сын Ильяшевский*, в том свидетельствую подписом: *помещик Александр Алексеев сын Бучинский*

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 499, арк. 61 і зв.,
на гербовому папері ціною 30 коп.

Копія указу Новоросійського губернського правління, отриманого 6 листопада 1802 року

Копія из Журнала в Новороссийском нижнем земском суде ноября в 6 день 1802 года учиненного

Указом из Новороссийского губернского правления от 18 числа прошедшего сентября под № 54470 в разрешение представления сего Суда и землемера о земли, тысячи пяти стах десятинах, отсужденной Правительствующим Сенатом из владения коллежской ассесорши Папчинской казенным местечка Новых Койдак и села Сухачевки поселянам предписано, чтобы земля, поселянам принадлежащая, отдана была во владение их немедленно, поставя при том правилом, дабы границы ее не касались до селения оной помещицы, на тойже земли устроенного, так как о том в решении в решении Правительствующего Сената не предписано, следственно Правление к сносу одного приступить не может и тем более, что сами поселяне, отыскивая одну землю, им принадлежащую, должны оставаться довольными возвращением им оной не касаясь до зделанного Папчинскою заселения и о исполнении ж того в самой скорости представить Губернскому правлению рапорт за общим с землемером подписом и с объяснением положения той земли, в каком поселянам отданна она

будет. По силе указа Губернского правления Нижний земский суд и землемер по съезде на место положение изъясненной отсужденной ассесорши Папчинской койдацким и сухачевским поселянам земли, когда приступили к исполнению одного отбором от Папчинской помянутой земли, то поверенной от поселян местечка Новых Койдак и казенного селения Сухачевки Никита Корж с выборными тех селений и помещица, коллежская ассесорша Папчинская, являсь лично в Суде и землемера, учиненною сказкою объявили полюбовное согласие на ниже следующих условиях, с них коллежская ассесорша Папчинская сверх помянутой, отсужденной от нее Правительствующим Сенатом тысячи пяти сот десятин земли уступила во вечное и потомственное владений койдацким и сухачевским поселянам остающуюся часть при речке Сухой Суры по течению воды с левой стороны по смежности формальной межи казенных сел Тарамского, Карнауховки, Тритузного и Камянского, соединяющуюся из землею местечка Новых Койдак и села Сухачевки, почитающуюся по плану и ведомостям тысячу пять сот десятин землю или сколько ее в натуре окажется, как равно и то место, где ныне поселена деревня Ефросиньевка, словом всю землю с левой стороны по течению речки Сухой Суры, доставшуюся по купле от помещицы Булацелевой деревни Ефросиньевки, которых она, Папчинская, обязалась перенести на особую ее землю будущей весны, а поселяне, принимая три тысячи десятин ис своей стороны уступили ей, Папчинской, из принадлежащей местечку Новым Койдакам и селу Сухачевке земли в вечное и потомственное владение при смежностях помещика Верменки и ее, Папчинской, по левую сторону речки Мокрой Суры удобной сто восемьдесят и неудобной пять десятин (как обо всем том из учиненного плана видно), прекращая и уничтожая споры и иски поводом сей спорной земле во всех присудственных местах до сего времени зашедшие. Причем со стороны поселян поверенной и выборные поданным в Нижний земский суд прошением просили между землею, присужденною Правительствующим Сенатом в отдачу им и уступленную коллежскою ассесоршею Папчинскою, не делая разделения и положения межевых признаков, так как она состоит в одном участке и принадлежит к их земли, оставить в одной и общей их округе, по поводу чего ПРИКАЗАЛИ: учиненной землемером план прописанным землям на основании указа Правительствующего Сената в 11-й день октября 1800 года состоявшегося, которым повелено: "чтоб все полюбовные в землях разводы, учиненные между дачами казенными с помещичьими прежде подачи их к землям тем представляема была на рассмотрение и утверждение казенным палатам, в ведомстве коих межующиеся казенные дачи состоять будут, хотя б при тех разводах находились со стороны казенной особы из чиновных людей поверенные, до рассмотрения же и утверждения казенных палат ни под каким видом тех разводов в действие не принимать и меж по оным не утверждать" отправить при рапорте в казенную палату на ее рассмотрение и утверждение, приказав явиться во оной и поверенному поселянину Коржу с подлинным полюбовным между ими и помещицею Папчинскою сделанным, в чем и Новороссийскому губернскому правлению на благоразсмотрение донести рапортом с представлением при оном такового ж плана показанным землям, какой и в казенную палату отправлен.

На подлинном тако: Тит Жигулев, Александр Алексеев, Иван Сечев. Секретарь Ивашинов

ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 499, арк. 64-65. Копія.

2. Справа 1803-1806 років "По прошениям поверенного от казенного селения Новых Койдак Никиты Коржа о позволении в оном селении свободной продажи вина на прежнем основании"

Прохання Микити Коржа до Міністра внутрішніх справ В. П. Кочубея від 23 січня 1803 року

№ 1266, 10 февраля 1803 гда

Его сиятельству!

Высокопревосходительному господину действительному тайному советнику, Министру внутренних дел и разных орденов кавалеру графу Виктору Павловичу Кочубею.

Екатеринославской губернии и уезда казенного селения Новых Койдак от поселян поверенного поселянина ж Коржа

Покорнейшее прошение

Казенного селения Новых Койдак поселяне быв сверх меры отягощены привлечением их во вся не принадлежаще к городу Екатеринославу и воспрещением им пользоваться на равне с прочими

поселянами свободно винною продажою, уполномочили меня просить ЕГО ВЕЛИЧЕСТВА ВСЕМИЛОСТИВЕЙШЕГО ГОСУДАРЯ ИМПЕРАТОРА о пожаловании им прежней поселянской привилегии такой, чтобы показанное селение, яко в шести верстах от города Екатеринослава состоящее, не было привлекаемо к оному городу и чтобы в том селении винная продажа производима была так как и в протчих казенных селениях свободно. В следствие чего до вступления еще Вашего Сиятельства в настоящую вашу важнейшую должность, отправил я по почте к ЕГО ИМПЕРАТОРСКОМУ ВЕЛИЧЕСТВУ первое прошение июня 20-го, не получая ж ВЫСОЧАЙШЕЙ резолюции и встречая между тем новейшия еще притеснения, отправил и другое тоже по почте сего генваря 9, с которого поднося при сем Вашему Графскому Сиятельству для яснейшого усмотрения, сколь сии поселяне напрасно угнетены точную копию, покорнейше прошу! Учините Ваше Сиятельство у ЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА предстательство, исходатайствуйте ВЫСОКОМОНАРШЕЕ ЕГО ВЕЛИЧЕСТВА благоволение, дабы казенное селение Новый Койдак не считалось предместьем города Екатеринослава, имеющим свое поселение якобы на той земли, которая под вигон оному городу принадлежит, но оставалось бы по прежнему не прикосновенным к городу и чтобы винная в том селении продажа производима была поселянами так как и в протчих казенных селениях свободно.

Ощастлив Сиятельнейший Граф сих бедных поселян, подверженных напрасно под иго, отемлющее у них не токмо дарованную протчим поселянам свободу, но и самые те выгоды, с коих единственно уплачиваются казенные подати и отбываются всякие земские повинности.

К сему прошению Екатеринославской губернии и уезда казенного селения Новых Койдак от поселян поверенной Никита Корж, а вместо его не грамотного коллежский регистратор Емельян Максимов руку приложил.

Генваря 23-го дня 1803-го года

РГИА, ф. 1285, оп. 3, д. 24, л. 1 и об.

Додана копія прохання до імператора Олександра I від 9 січня 1803 року

Копия

ВСЕМИЛОСТИВЕЙШИЙ ГОСУДАРЬ!

Казенное селение Новой Койдак в древние времена по правую сторону реки Днепра поселенное, имея существо свое еще до поселения Новороссийской губернии, состояло в обладании бывших запорожцов, по разрушении ж их и по населении между тем Новороссийской губернии поступило в ведомство оной в числе протчих казенных селений; потом при начальном устройении с 1789 года ниже сего селения по реке Днепр в шести верстах города Екатеринослава, хотя не в дальнем от сего города разстоянии осталось, однак на плане оного города, ВЫСОЧАЙШЕ апробованном, не показано, и в течении с того времени без мала десяти лет, не происходило между городом Екатеринославом и селением Койдаком никакого один к другому прикосновения; в прошлом же 1798 году при отмежевании городу Екатеринославу выгонной земли так учинено, что всю ту землю, на коей селение Новой Койдак из древних времен основано и на коей имеется три церкви, разное поселянское строение, мельницы и протчее названо городским выгоном, а самое селение предместьем города Екатеринослава; таковое последствие произшедшее в отмену положения и плана о городе Екатеринославе, ВЫСОЧАЙШЕ конфирмованного. Казенного селения Нового Койдака поселяне, соображая межевой инструкции 8-й главы с пунктом 2-м и находя по оному, что должно под вигон землю межевать от города во все стороны по две версты, казенное ж селение Новой Койдак, во первых, имеет свое положение от города Екатеринослава в шести верстах, а во вторых, под поселением оного и около жилья состоит не токмо не удобная к выгону земля, но по большей части песок и камни, не могли ведать о причине сего произшествия до толь, по куда не отданы в подчиненность Екатеринославскому городничему и по куда не воспрещена в том селении винная продажа. По воследовании чего сии поселяне, не находя способу приносить на учиненное межевание апелляции, по елику оно происходило не обыкновенно, но в таком образе, что они токмо зрителями того были, особливо же видя над собою, с одной стороны нового начальника, по городскому обряду ими управляемого, а с другой удовлетворяя все подати и тягости по земству, на них налагаемая, пришли в крайней беспорядок, но и при таком своем стесненном состоянии, не выходя из установленного законами предела, внесли прошение о том осматривавшим Екатеринославскую губернию сенаторам Кушелеву и Алексееву, по рапорту коих височайшим имянным указом, последовавшим от 12-го июля 1800 года, предписано, чтобы

поселянам предоставит на волю, в мещанском ли звании пожелают остаться или крестьянском, выгон же городской, от селения отрезанной, тож и содержание винного откупа оставить на бывшем до того основании. По которому ВЫСОЧАЙШЕМУ указу казенные поселяне, яко к торговли не свойственные, но обыкшие к земледелию, объявив желание быть на всегда в настоящем своем звании, хотя отошли из ведения городского и остались зависимы единственно от земского управления, однак городской выгон остался не отрезанным по словам оного ВЫСОЧАЙШЕГО указа от селения, но занимающим селение так, что церкви и жилые избы на нем состоят, равно и винный откуп, не простиравшей до 1798-го года в продаже горячего вина в селении Новом Койдаке своего воспреещения, не оставлен на прежнем основании, но на новом, воспреещающем оную продажу. Сии обстоятельства по возложенной на меня от Новокойдацких поселян доверенности ВАШЕМУ ИМПЕРАТОРСКОМУ ВЕЛИЧЕСТВУ я всеподданнейше чрез посланное истекшого 1802-го года июня 20 дня по почте прошение представя, просил; внемли ВСЕАВГУСТЕЙШИЙ МОНАРХ молению казенного селения Нового Койдака поселян, числящихся во оном платежом поземельных денег 980-ти душ, лишенных того права и выгод, коими все протчие казенные поселяне Новороссийской губернии пользуются; подтверди положение о построении города Екатеринослава Блаженной и вечной Памяти достойной ГОСУДАРЫНИ ИМПЕРАТРИЦЫ ЕКАТЕРИНЫ, по которому город сей не имел никакого до казенного селения Нового Койдака прикосновения, повели по велицей твоей милости городской выгон отрезать от селения Койдак так, чтобы оное селение не считалось на городском выгоне, но имея особое свое от оного отделение, пользовалось на равне с протчими казенными селениями винною продажею; чрез что не токмо города Екатеринослава граждане не могут ощущать себе никакого в выгонной земли не достатка, по елику им пещаная и каменистая земля близ селения Койдака и под самым селением состоящая, не надобна и отмежевана сверх желания их, действительна ж к выгону принадлежащая земля оставлена без отмежевания, за что они и апелляцию куда следовало внесли; но и содержатель винного откупа, учредя надлежащую в прекращение корчемства и тайного в город ввоза горячего вина стражу и объезды, подобно учрежденным от него для протчих казенных и помещичьих селений смежностью своею к выгонной городской земли примыкающийся, не возчувствует в откупе своем никакого подрыва. До воспоследования ВЫСОКОМОНАРШЕГО ВАШЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА на оное мое прошение ВСЕМИЛОСТИВЕЙШЕГО соизволения, последовала тем же удрученным тягостию Новокойдацким поселянам новая встреча! Вместо того что оные поселяне изъяты были от заведывания ими градскою полициею, опять к тому привержены, и хотя я поданным в Екатеринославское губернское правление прошением просил о исключении Новокойдацких поселян из ведомства градской полиции так, чтобы более не могла она иметь до них никакого дела, однак вышла по тому моему прошению резолюция не соответствующая оному, и не заключающая в себе никакой решимости. От чего Новокойдацкие поселяне, приходя в крайнее уныние, особливо же видя, что с нынешнего 1803-го года винной откуп во всей Екатеринославской губернии отдан уже в четыре летнее содержание новым откупщикам и при сей отдачи казенное селение Новой Койдак не оставлено на прежнем равном с протчими казенными селениями основании, так, чтобы могло пользоваться свободною винною продажею, и из того получаемую прибылью исправлять нужные по земству тягости, но подвержено тому самому запрещению, которое учинено при названии оного селения предместьем города Екатеринослава, припадая мысленно к освященнейшим стопам ВАШЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА, всеподданнейше просят, изльй все щедрый МОНАРХ великую твою милость на тех твоих подданных, которыя состоя в одном праве с протчими таковыми ж, лишаются предоставленной сим винной продажи и не получая от оной прибыли, а по тому иждивая на уплату повинностей свои имения, приходят в великой в состоянии своем упадок. Повели ВСЕМИЛОСТИВЕЙШИЙ ГОСУДАРЬ, чтобы казенное селение Новой Койдак оставалось не прикосновенным городу Екатеринославу и чтобы в нем винная продажа происходила так, как и в протчих казенных селениях производится.

ВСЕМИЛОСТИВЕЙШИЙ ГОСУДАРЬ
ВАШЕГО ИМПЕРАТОРСКОАГО ВЕЛИЧЕСТВА

На подлинном тако: верноподданный Екатеринославской губернии
казенного селения Новых Койдак от поселян поверенный,

Генваря 9 дня
1803 года
Екатеринослав.

казенный же того селения поселянин
Никита Леонтьев сын Корж

РГИА, ф. 1285, оп. 3, д. 24, лл. 2-4.

Службові відмітки про направлені запити при розгляді порушеного питання

Министерства внутренних дел в Экспедицию государственного хозяйства, потребно сведение: Екатеринославскаго уезда казенной селение Новый Койдак поступило ли в предместье города Екатеринослава, естли же нет, то разпространяются ли на него заключенные по той губернии по винным откупам контракты; сведение о сем из канцелярии Правительствующаго Сената 1-го Департамента благоволено б было доставить в Экспедицию в не продолжительном времени. Сентября 25-го дня 1803-го года. *Коллежский ассесор Цалабан.*

На сие из канцелярии Правительствующаго Сената 1-го департамента ответствуется: что утвержденных Правительствующим Сенатом кондиций, постановленных в бывшей Новороссийской казенной палате о содержании с 1803-го по 1807-й год во всей тамошней губернии по уездно особо продажи горячего вина и особо пограничнаго и пошлиннаго с онаго збора по 16-му пункту предоставлено откупщикам иметь продажу питей в губернском городе Новороссийске с предместием Койдак; но оное предместие то ли самое казенное селение Новый Койдак о котором требуется в Экспедицию сведение, по делу не значится.

Сентября 30-го дня 1803-го года. *В должности секретаря титулярный советник Крикуновский*

Запрос в Сенат послан: не было ли в производстве дела по данной от жителей означеннаго селения осматривавшим Екатеринославскую губернию г-м сенаторам Кушелеву и Алексееву прозьбе, в разсуждении запрещения в их селении винной продажи. 1 ноября 1803 года.

Министерства внутренних дел в Экспедицию государственного хозяйства: из Канцелярии Правительствующаго Сената первого департамента благоволено б было в не продолжительном времени доставить сведение, не было ли по Сенату в производстве дела по прозьбе, поданной обозревавшим Екатеринославскую губернию господам сенаторам Кушелеву и Алексееву от жителей селения Новых Койдак, при отмежевании в 1798 году к городу Екатеринославу выгона, в предместье оногo поступившаго, в разсуждении возпрещения в их селении винной продажи, и есть ли было, то какое решение на оное последовало.

Ноября 1-го дня 1803-го года. *Начальник стола, коллежский ассесор Цалабан.*

На оное требование из Канцелярии Правительствующаго Сената 1-го департамента ответствуется, что о возпрещении в селении Новых Койдак жителям винной продажи в производстве дела не было.

Декабря 14-го дня 1803 года. *В должности секретаря титулярный советник Тимофей Крикуновский*

Титулярный советник Александр Марков

РГИА, ф. 1285, оп. 3, д. 24, лл. 5-6 и об.

Копія донесення Міністру внутрішніх справ про стан розгляду порушеного питання

1. Экспедиция Екатеринославской губернии казеннаго селения Новых Койдак
1. Отделение поверенный крестьянин Корж, представляя к Вашему Сиятельству
По прозьбе поверенного от копию с прошения, поданнаго им в минувшем генваре на
крестьян селения Новых Всевысочайшее имя, просит о исходатайствовании повеления:
Койдак крестьянина Коржа 1-е, чтобы селение их не считалось предместьем города Екатеринослава;
2-е, о позволении производить им свободно винную продажу.

Из означенного прошения видно, что селение Новой Койдак было прежде во владении запорожцов, а потом по населении Новороссийской губернии поступало оно в числе прочих селений в казенное ведомство и пользовалось всеми правами, той губернии крестьянам дарованными.

При устройении города Екатеринослава сие селение, отстоящее от оногo токмо в 6-ти верстах, на Высочайше конфирмованном плане тому городу показано не было.

В 1798-м году при отмежевании Екатеринославу выгонов, земля, на коей находится означенное селение, три церкви, разное крестьянское строение, мельницы и прочее названо городским выгоном, а самое селение предместьем города, при чем в том селении воспрещена была и винная продажа. Крестьяне находя, что таковое межевание последовало в отмену межевой инструкции 8-й главы 2-го пункта, по коему велено межевать под выгон землю от города во все стороны по две версты, а при том и самую землю их совсем для выгона неудобною, так как она по большей части состоит из песку и камню, сверх сего неся по земству положенныя на них повинности и будучи

лишены винной продажи, просили о том осматривавших тогда Екатеринославскую губернию сенаторов Кушелева и Алексева, по рапорту коих последовало от 12-го июля 1800-го года Высочайшее повеление, чтобы поселянам предоставить на волю, в мещанском или крестьянском звании пожелают они остаться; выгон же городской от селения их отрезанной, равно и содержание винного откупа, оставить на бывшем до того основании.

По содержанию оного Высочайшего указа сии крестьяне как не обывшие к торговле, а к земледелию, пожелали на всегда остаться в настоящем их звании. После того хотя и отошли они из ведения городского и остались зависимы от земского управления, но городской выгон остался от города не отрезанным, равно и продажа вина не разрешенною.

По учиненной Правительствующего Сената в 1-м департаменте выправке оказалось, что постановленными в бывшей Новороссийской казенной палате и Правительствующим Сенатом утвержденными кондициями о содержании с 1803-го по 1807-й год во всей тамошней губернии продажи горячего вина, предоставлено откупщикам иметь продажу питей в губернском городе Новороссийске с предместием Койдак, для чего прозьба их ныне удовлетворена быть не может.

Велено оставить.

РГИА, ф. 1285, оп. 3, д. 24, лл. 7-8 и об.

**Повторне звернення Микити Коржа до Міністра внутрішніх справ, графа Кочубя,
отримане 1 грудня 1805 року**

№ 2455, 1 декабря 1805 года

Сиятельныйший Граф.

Милостивейший Государь

Благоденствие народа в твоём призрении – но мы его чужды – граф, возврати нам оное

Бывший Новороссийский гражданский губернатор Хорват в 1795 году не известно по какому поводу и намерениям сделал представление графу Зубову, чтобы казенное селение, называемое Новые Кайдаки, по близости якобы к городу Екатеринославлю, было причислено к оному. На что впоследствии Высочайшее повеление, по которому оные Кайдаки и названо предместьем, и воспрещена в оных существовавшая с давних времен вольная продажа горячего вина, которым правом как оное селение, так и все казенные с давних времен до построения еще города Екатеринославля да и после построения спустя десять лет пользуются и имеют на то привилегии, которые подтверждены и нынешним Милосердным Монархом. Жители Новых Кайдак не вытерпели такового разорения и урона, претерпенного чрез запрещение вольной продажи вина, так и от того, что принуждены были платить двойные как земские, так и городские повинности, да даже и имея двух начальников: городничего и комиссара, принуждены были разломав свои бедные хижинки переселяться в другие селения с ущербом как здоровья так и имущества; а последние оставшиеся поселяне числом 980 душ принуждены были подавать жалобы неоднократно начальству, на что не получая удовлетворения приносили таковые же жалобы осматривающим губернию сенаторам Кушелеву и Алексеву в 1800 году, изъясняя, что Новые Кайдаки с давних времен, занимаясь всегда земледелием, были поселянами и производилась в оных свободная продажа вина, доставлявшая им немаловажную и почти всю прибыль хозяйственному распоряжению. Но в 1795-м году по выше изъясненным не правым причинам при отмежевании городу Екатеринославлю выгонной земли, в которой город не имел никогда нужды, отмежевано и оное селение Кайдаки, лежащее от города за 8 верст, и названо предместьем города; по каковому предмету запрещена в оном и свободная винная продажа, от чего поселяне пришли в крайнее положение, что едва могут платить государеву повинность, имея при том двух начальников над собою. Господа сенаторы приняв оную прозьбу и рассматривая самолично местоположение Кайдак, подошедших воям не право к городу и разорившемуся воям от притеснения, будучи убеждены сожалением представили выше упоминаемые обстоятельства с своим ниже следующим мнением, на Высокомонаршее благоуважение, что местечко Новые Кайдаки, по дальнему от города Новороссийска, что ныне Екатеринославль, разстоянию и именно за 8 верст, чистию оного никак быть не может и что самое сие присоединение иного виду не имело, кроме возвышения винного откупа, которой однако ж и без того может оставаться в настоящем положении, ибо жители Кайдацкия охотно пожертвуют правом винной продажи, только бы возвращено им было прежнее поселянское состояние, которое их и себе и государству делают их полезными. На каковое представление впоследствии последовал именный указ, объявленный генерал прокурором Обольяниновым

12 июля 1800 года, где сказано: Жителям селения, Новья Кайдаки имянуемого, оставить на волю, в мещанском ли состоянии пожелают они остаться, или в крестьянском, и в обеих сих случаях взыскивать с них одну повинность избираемого состояния, предоставив им свободу, даже переселиться в другия казенныя селения, по колику количество казенной земли позволить то может, оставив в прочем выгон городской от селения сего отрезанной, так как и содержание винного откупа, согласно представлению сенаторов, на бывшем до селе основании. По каковому повелению жители Новых Кайдак обращены в первобытное крестьянское состояние, а свободной винной продажи не позволено, да так же и выгонной земли не отрезано.

Сиятельный граф! Проницательность твоя да обратится на представление господ сенаторов, где сказано: 1-е, что по личному их осмотру местечко Новые Кайдаки, лежащее от города за восемь верст предместьем одного никак быть не может, ибо для города под выгон положено межевою инструкциею 8-ю главою 2 пунктом, во все стороны межевать по две версты, местечко же Новые Кайдаки отстоит за 8 верст, всегда было казенным и пользовалось свободною продажею вина. 2-е. В оном же представлении пишут: местечко Новые Кайдаки должно по прежнему поверстать в прежнее поселнянское состояние, которое состояние их и себе и государству делает более полезными. Когда сие сказано, то не должно бы давать места сим словам: "кайдацкие жители пожертвуют правом винной продажи": потому, что в нашем прошении сих слов не было написано, а другое, что это есть в отмену привилегий, казенным поселянам данной, которой монарх никогда не нарушал и коим все без изытия пользуются, кроме одного селения Новых Кайдак, а без того несут уже поселяне; то и выходит, что это зделано для умножения откупа и весьма малого приращения государственного интереса, чрез которой более тысячи душ казенных поселян пришли в крайнее положение и едва могут платить государевы повинности – монарх и законы не позволяют приращать там казенного интереса, где сопряжено с разорением поселян и нарушением их благоденствия. Наконец 3-е. В имянном указе сказано: "выгон городской, отрезанной от селения Кайдак оставить согласно представлению сенаторов", которые сенаторы ясно кажется сказали, что селение Новые Кайдаки, за великим разстоянием от города частию одного никак быть не может – почему и оставлено оное казенным селением по прежнему, а казенное селение само по себе разумеется: без выгонной земли никак быть не может, следовательно губернскому правлению, да оно бы должно было не доводя до разорения возвратить селению отрезанной от него участок земли, чего и по сие время не зделано – селение Новые Кайдаки от таковых неожиданных случаев, лишившись выгод к прокормлению себя, подавали чрез почту три жалобы: первую июня 20-го 1802-го, вторую генваря 9-го 1803-го на Высочайшее имя и третью того же генваря 23-го 1803-го годов на имя Вашего Сиятельства, на которые и по ныне никакого разрешения не воспоследовало, а между тем судьба бедных отягощена, что и заставило думать не со стороны ли откупщика оные прошении перехвачены.

Выходя из терпения поселяне Новых Кайдак уполномочили меня, из среды своей выбранного крестьянина, доверенностию ходатайствовать по сему делу – чувствую сам я разорение и видя слезы со отчичей моих поминутно лиющисся, принужден иттить пешком в Санкт Петербург и повергнуть таковую же слезами начертанную бумагу господину министру финансов, а тебе Великий муж, яко попечителю благоденствия народа, по которой чрез ходатайство твое у престола испроси повеления для водворения благоденствия по прежнему производить вольную продажу вина в Кайдаках и возвратить к нему выгонную землю, в которой город ни малейшей нужды не имеет да и не имел, кроме только откупщика, а без того едва мы будим в состоянии вносить государевы должные повинности. В заключение всего скажу, что под таким же предлогом по другую сторону города Екатеринославля, казенное селение, называемое Мандрикивка, отстоящее за полторы только версты от города, названо было тоже предместьем и уничтожена была в оном вольная продажа вина, в каковом состоянии казенное селение было до трех лет, но после по прошением их начальством отделено оно от города и позволена вольная продажа по прежнему, а бедное селение Кайдаки отстоит от города за 8 верст. – Не было защитника, теперь всю надежду полагаем на тебя, Граф, и просим, чтобы выведен был из селения винной откуп, да и на предбудущее время, так как ныне делаются контракты на винныи откупа, не включать в оныя.

Сиятельный Граф

Милостивейший государь

Ноября " _ " дня
1805 года

Вашего сиятельства Всепокорнейший слуга
казенного селения Новых Кайдак крестьянин Никита Корж

РГИА, ф. 1285, оп. 3, д. 24, лл. 9-14.

Звернення Міністра внутрішніх справ В. Кочубея від 1 грудня 1805 року до Херсонського військового губернатора, генерал-лейтенанта Дюка де Рішел'є

к № 2455-му

М.В.Д.
1-я Экспедиция
О кайдаковских жителей.
1 Декабря 1805 гола
№ 872

Писано в канцелярии у г-на Министра

Господину генерал лейтенанту, Херсонскому военному губернатору Дюку Еммануилу Осиповичу де Ришелье

Лежащего близ города Екатеринослава казеннаго селения Новых Кайдак от жителей поверенный крестьянин Корж явился у меня с прозьбою, в коей объясняет, что хотя по представлению в 1795 году тогдашняго местного губернского правления, селение сие в 8 верстах от города отстоящее, приписано было к оному под видом предместия, но по донесению бывших для осмотра губернии в 1800 году сенаторов о не удобности такового распоряжения обращено опять в казенное селение с предоставлением жителям оною избрать крестьянское или мещанское звание; возвратясь таким образом в первобытное состояние не получили однако ж они той выгоды, которою прежде пользовались от вольной винной продажи. Поверенный просит о возстановлении у них оной. Находя в прозьбе его, что казенное селение Мандриковка, состоящее по другую сторону города Екатеринослава, равным образом названо было прежде предместием онаго с уничтожением и права вольной продажи вина, после однако по прозьбе тамошних жителей возвращено им право сие и они теперь им пользуются. Я честь имею препроводить при сем к Вашему Сиятельству в списке прошение поселян кайдаковских, покорно Вас, Милостый Государь мой, прося войти в рассмотрение, может ли быть удобно и с настоящим по Екатеринославу винным откупом совместно удовлетворение оною позволением продажи вина на том основании, как получило, по словам поверенного, выгоду сию село Мандриковка, в прочем есть ли бы по существу откупа сего и не могли бы они выгодою сею воспользоваться, то само по себе разумеется, что по истечении откупа должны они воспользоваться всеми теми правами, кои им наравне с прочими казенными селениями присвоены быть должны. Что принадлежит до другого обстоятельства препровождаемой прозьбы о возвращении селению Кайдакам отшедшей от него земли, то я буду иметь честь сообщить Вашему Сиятельству о сем особенно.

Подлинное подписал Министр внутренних дел граф В. Кочубей.

Верно: *Цалабан*

РГИА, ф. 1285, оп. 3, д. 24, лл. 15-16 и об.

Відповідь генерал-лейтенанта Дюка де Рішел'є від 20 грудня 1805 року

№ 130, 12 генваря 1805 года

М.В.Д.
1-я Экспедиция

Ответ об отделении селения Койдак от города Екатеринослава и о предоставлении ему по прежнему винной продажи

от Херсонского военного губернатора и кавалера
20 декабря 1805 года
№ 1251
Одессы

Господину Министру Внутренних дел.

Я рассматривал препровожденное ко мне от Вашего Сиятельства койдацких жителей прошение. Оно действительно основано на справедливости. Селение Койдаки в разстоянии от города Екатеринослава в 8-м верстах. Существует оно с давнего времени и до присоединения к Екатеринославу всегда пользовалось на равне с прочими селениями предоставленною свободою продажи горячего вина. По положению его при трактовой большой дороге, идущей от Екатеринослава в Крым, Кременчуг и другие места, и по удобности близкого разстояния помещичьих деревень, в коих происходит винокурение, продажа в сем селении питей была при самых умеренных ценах знатная, и многие жители, занимавшиеся сим промыслом, получали не маловажную себе прибыль.

Это одна самая главная причина побудившая в 1795-м году правительство по проискам откупщика присоединить селение Койдаки к городу Екатеринославу, дабы тем увеличить его корысть, от чего действительно жители и ныне много терпят, быв невинно стеснены, тогда когда подобные им пользуются совершенною свободою. Во время бытности моей в Екатеринославе я входил в изыскание возможности возвратить сим поселянам свободу продажи, но прежде истечения ныне существующаго чарошнаго откупа нельзя, ибо при произведении на город Екатеринослав торгов, включено к нему и предместие Койдак. Дабы же при нынешних в Правительствующем Сенате торгах, не было паки отдано оно вместе с Екатеринославом, о сем покорнейше прошу Вашего

Сиятельства ходатайства, равно и о обращении его в прежнее состояние с отрезанною под город землею, дабы жители не могли нуждаться ибо надобность города ничуть не заключалась в земли койдацкой, а нужно было только посредством земли стеснить поселянскую свободу, промысла для увеличения корысти откупщика.

г. л. Дюк де Ришелье

РГИА, ф. 1285, оп. 3, д. 24, лл. 17-18а.

Копія звернення до Міністра фінансів О. І. Васил'єва від 18 січня 1806 року

к № 130

Милостивый Государь мой граф Алексей Иванович!

Вашему Сиятельству известны искания жителей лежащего близ города Екатеринослава казенного селения Новых Койдак о возстановлении в том селении по прежнему вольной винной продажи. По вступившей ко мне о том от них прозьбе, я входил в переписку с Херсонским военным губернатором г-ном генерал лейтенантом Дюком Ришелье, который ныне в отношении своем ко мне объясняя, что селение сие лежащее от Екатеринослава в 8 верстах существует с давняго времени и до присоединения его к тому городу всегда пользовалось нарownie с прочими селениями свободою продажи горячего вина, что по положению его при большой дороге и по удобности близкого разстояния помещичьих деревень, в коих происходит винокурение, продажа во оном питей была при самых умеренных ценах знатная и многие жители, занимавшиеся сим промыслом, получали немаловажную прибыль и что сие одно было главною причиною, побудившею откупщика искать присоединения его к городу Екатеринославу, дабы тем увеличить свою корысть, признает необходимым отделить Новые Койдаки от означенного города и предоставить поселянам свободу продажи горячего вина. Но как теперь, до окончания срока контракту сего, учинить не можно, то и просит, дабы по крайней мере при нынешних в Правительствующем Сенате торгах не было оное селение отдано на откуп вместе с Екатеринославом.

По принадлежности сего рода дел к ведомству Департамента, Высочайше Вашему Сиятельству вверенного, я долгом счел сообщить о таком отзыве г-на Херсонского военного губернатора к вашему, Милостивый Государь мой, соображению, имея честь быть с совершенным почтением и преданностию.

Вашего Сиятельства Покорнейший слуга

Генваря 18 дня 1806-го года

№ 32. Его Сиятельству графу А. И. Васильеву

Подлинное подписал граф В. Кочубей.

Верно: Цалабан

РГИА, ф. 1285, оп. 3, д. 24, лл. 186-19.

Подання Херсонського військового губернатора Д. Рішел'є від 9 вересня 1806 року з супровідним приписом начальника відділу Міністерства внутрішніх справ

№ 2208, 4 октябрю 1806 года

№ 1976.

Департамента внутренних из 2-й Экспедиции препровождается при сем в 1-ю отношение г-на Херсонского военного губернатора к г-ну Министру внутренних дел от 9-го сентября об отчислении новокайдацких поселян по винному откупу от города Екатеринослава, для немедленной выправки и доклада его Сиятельству. Октября 3-го 1806-го.

Начальник отделения [підпис]

№ 3543, 1 октябрю 1806 года.

М.В.Д.

2-я Экспедиция

О новокайдацких поселянах

От Херсонского военного
губернатора

9 сентября 1806 года

Екатеринослав

№ 963

Господину Министру Внутренних дел.

Я в прошедшем году имел честь доносить Вашему Сиятельству о прозьбе Новокайдацких поселян, отделенных от Екатеринослава восмиверстным разстоянием, но сочтенных живущими в предместии города из единственного угождения питейному того времени откупщику, чтоб притеснением поселян лишить их права от винной продажи, казенными поселянами везде получаемой, а откупщику доставить неправильную корысть; они сверх того потому только, что никак не принадлежа городу причислены к нему, стесняются и со стороны земли.

Новокайдацкие поселяне в настоящую мою бытность в Екатеринославе были у меня, они унывают, не обретая удовлетворения и слыша при том, что новый откуп состоялся уже, а они не отделены от города, и я потому обязываюсь Ваше Сиятельство всепокорнейше просить не оставить благоразсмотрением Вашим по прежнему моему о сем деле представлению. По моему мнению ничто так не правильнее быть не может, как почитать Кайдаки предместием Екатеринослава.

г. л. дюк де Ришелье

Выправиться и немедленно доложить

РГИА, ф. 1285, оп. 3, д. 24, лл. 20-21.

**Доповідна записка Міністру внутрішніх справ В. Кочубею
стосовно подання Херсонського військового губернатора від 9 вересня 1806 року**

1. Экспедиция

1. Отделение

По представлению Херсонского военного губернатора о возстановлении в селении Новых Койдаках вольной продажи вина.

Октября 1806 года

Изложение дела:

Херсонский военный губернатор, генерал лейтенант Дюк Ришелье, напоминает Вашему Сиятельству о прежнем своем представлении касательно отделения Новокайдацких поселян по винному откупу от города Екатеринослава, с возвращением им отрезанной под выгон города земли, объясняя, что означенные поселяне унывают, не обретая по ныне удовлетворения, и слыша при том, что новый откуп уже состоялся, а они еще от города не отделены.

По мнению его ничто не может быть неправильнее, как почитать селение Койдаки предместием Екатеринослава.

Собранные сведения:

I. В 1803-м году поверенный от жителей селения Новых Койдак относился к Вашему Сиятельству с прозью, в коей изясняясь о неправильном обращении селения их в предместие города Екатеринослава и земли в городской выгон с воспреещением по сему случаю вольной у них продажи вина, просил, чтобы не считая селения их предместием, позволено было производить в нем вольную продажу вина. Но за силою существующего контракта, прозья сия тогда не могла быть удовлетворена.

II. В 1805-м году оный поверенный просил опять о том же. Ваше Сиятельство потребовали объяснения от Херсонского военного губернатора, который описывая несправедливость присоединения Койдаков к городу Екатеринославу по одному исканию винного откупщика, дабы увеличить свою корысть, признавал необходимым отделить их от города с возвращением им отрезанной под выгон земли.

III. Ваше Сиятельство полагая, что с возстановлением сего селения в первобытное его состояние, жители оног должны иметь право и на землю от них отшедшую, еще в апреле месяце представили о том Правительствующему Сенату. А в разсуждении винной продажи, отнесли к г-ну Министру финансов.

Начальник отделения Николай Жулковский

РГИА, ф. 1285, оп. 3, д. 24, лл. 22-23 и об.

Копія звернення до Міністра фінансів О. І. Васил'єва від 17 жовтня 1806 року

к № 2208. Писано в канцелярії у г-на Міністра

Милостивый Государь мой граф Алексей Иванович!

Херсонский военный губернатор г-н генерал лейтенант Дюк де Ришелье приводя мне на вид прежнее его представление об отделении Новокайдацких поселян по винному откупу от города Екатеринослава с возвращением им отрезанной под выгон города земли, и объясняя при том, что означенные поселяне унывают, не обретая поныне удовлетворения, просит уважить их прозью ибо, по мнению его, ничто не может быть не правильнее, как почитать селение Кайдаки предместием города Екатеринослава.

Имея честь писать к Вашему Сиятельству по сему предмету 18 генваря сего года, я долгом поставлю сообщить вам и о нынешнем отзыве г-на генерал лейтенанта Дюка де Ришелье, полагая, что есть ли в условиях на винный в Новороссийском крае откуп не было о сем предмете ничего сказано особенно, то сие конечно произошло от того, что во всех казенных селениях винная

продажа должна уже зависеть от откупщиков и откупных деньги будут составлять особый капитал на пользу крестьян. Тем не менее однако ж я считаю справедливым, чтоб жители кайдакские воспользовались на равне с прочими выгодами, от откупа казенным поселянам предоставленными, и чтоб ограждены были они от какого-либо тут стеснения, ибо легко быть может, что причисление их к городу, единственно по злоупотреблению произшедшее, послужит к исключению их из тех выгод, которые другим казенным селениям предоставлены.

Что же касается до земли, от жителей Кайдака к Екатеринославу отшедшей, то по удостоверению Дюка де Ришелье, что город сей не имеет в ней нужды, между тем, как означенные жители от недостатка в оной терпят разстройство в хозяйстве, я представил в апреле месяце сего года обстоятельство сие на уважение Правительствующего Сената.

Честь имею быть с совершенным почтением

Вашего Сиятельства покорнейший слуга

№ 776

Октября 17 дня 1806 года

Его Сиятельству Графу А. И. Васильеву.

Подлинное подписал граф В. Кочубей

Верно Везздов

РГИА, ф. 1285, оп. 3, д. 24, лл. 24-26 и об.

3. Справа 1806 року Департаменту Міністра фінансів "По Высочайшему повелению о уравнении крестьян Екатеринославской губернии селения Нового Койдака землей"

Відношення Міністра юстиції князя Лопухіна від 2 січня 1806 року до Міністра фінансів графа Васильєва

Получено 4 генваря 1806 года, № 4/12.

Милостивый Государь мой, граф Алексей Иванович!

По прилагаемой при сем в копии Всеподданнейшему прошению Екатеринославской губернии казенного селения Нового Койдака крестьян о наделении их недостающим количеством земли от смежного казенного же селения Краснополя, излишнее количество оной имеющего, ЕГО ИМПЕРАТОРСКОЕ ВЕЛИЧЕСТВО ВЫСОЧАЙШЕ повелеть соизволил сообщить Вашему Сиятельству, чтобы Вы, Милостивый Государь мой, приказали уравнять их землею, ежели нет в том никакого препятствия.

С совершенным почтением и преданностию имею честь быть,

Милостивый Государь мой, Вашего Сиятельства покорный слуга

№ 8

князь Лопухин

2 генваря 1806-го

Его Сиятельству Министру финансов графу Васильеву

РГИА, ф. 559, оп. 2, д. 49, л. 1.

Додаток

Копия Всеподданнейшего прошения Екатеринославской губернии казенного селения Нового Койдака крестьян ген варя дня 1803-го года

Екатеринославской губернии и уезда казенное селение Новой Койдак по древнему его заселению состоит в шести верстах от города Екатеринослава, получа ныне прежнее по свойству своему крестьянское звание имеет весьма малое число земли, не более как в полы противу положенного по числу душ и той большая часть песковатой, каменистой и вовся неспособной к хлебопашеству, чему наиболее по приличию своему должны упражняться и от того иметь пропитание и оплачивать в казну деньги, по малоимению таковой земли терпят скудость, пришли в неимущество и уныние, с трудностию да и то из нажитого прежде сего имения оплачивают в казну подлежащие деньги; казенное ж селение заселенное было господином генерал лейтенантом Хорватом, именуемое Краснополе, имеет у себя в излишестве и весьма достаточно удобной земли, столько, что довольно стать может на обрабатывание ее хлебопашеством и Нового Кайдака

жителям, сия Краснопольская земля не только есть с Новой Кайдатскою смежна и в перьод к Краснополю и за оным по способности лежащею, но и между свою граничную имеет от жилья Новокайдатского только в полторы версты, да и самое Краснополье от Нового Кайдака не более пяти верст и заселено генералом лейтенантом Хорватом на самой той земле, которою ис прежних времен до отмежевания и присвоения было им, Хорватом, себе, Ново-Койдатские жители пользовались; по всем изъясненным обстоятельствам и по доверенности мне Новаго Кайдака поселянами осмеливаюсь Всеподданнейше ВАШЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА просить, возри Всеавгустейший Монарх на потерпение стесненных и лишенных способа упражняться достаточно в земледелии и хлебопашестве и почти разоренных Новокайдатских поселян, Всемилостивейше повели обрабатывать им хлебопашеством землюсовместно с Краснопольскими жителями и таковым общим земледелием не только они, Краснопольские, не будут иметь в земле недостатка, но еще как вспомоществованием оплаты оной, так и в другом получают больше для себя выгоды, да и Новокайдатские поселяне процветут изобилием хлеба и сенокосом и тем могут поверстать полученное ими разорение и приносить казне безостановочно приращение. *Подлинную подписал экспедитор Столыпин.*

С копиею верно: коллежский ассесор Иван Товбич.

РГИА, ф. 559, оп. 2, д. 49, лл. 2-3.

Примітка: На жаль у копії прохання, підписаній експедитором 2-ї (по губерніях) експедиції Міністерства юстиції А.О. Столипіним, не зазначена інформація про довірену особу від поселян Нового Кодака, чиїм підписом було скріплене це прохання, але з огляду на характерний стиль викладу документу, вочевидь, що йдеться про Микиту Коржа, який отримавши завіряння придворних чиновників, на час надходження звернення Міністра юстиції вже покинув столицю, очікуючи на прийняте рішення після повернення додому.

Пропозиція Міністра фінансів Катеринославській казенній палаті від 22 травня 1806 року

От Министра финансов
Екатеринославской казенной палате

Предложение

Екатеринославской губернии и уезда казенного селения Новой Кайдак крестьяне утруждают ЕГО ИМПЕРАТОРСКОЕ ВЕЛИЧЕСТВО Всеподданнейшим прошением, в коем изъясняя о весьма малом количестве земли, во владении их находящейся, не более как в полы противу следуемого по числу душ, и той большая часть песковатой, каменистой и вовсе неспособной к хлебопашеству, просят, чтоб позволено было им обрабатывать землю вместе с смежным с ними казенным же селом Краснопольем, у которого находится удобной земли в излишестве и весьма довольно будет для обоих сих селений. Министр юстиции князь Петр Василиевич Лопухин, препровождая ко мне с сего прошения засвидетельствованную копию, объявил последовавшее на оное Высочайшее ЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА повеление, дабы приказал я уравниять просителей землею, ежели нет в том никакого препятствия.

Вследствие чего, прилагая оную копию прошения Новокайдакских крестьян, предлагаю Екатеринославской казенной палате учинить достоверную выpravку о количестве находящейся во владении смежного с ними селения Краснополю земля, и буде окажется по числу жительствоющих тут крестьян сверх узаконенной 15-ти десятинной пропорции какой либо остаток, предоставит оной ныне же во исполнение изъясненного Высочайшего повеления просителям, а естли такового остатка не будет или по числу душ окажется оной мало, то сделать им по расчету в наделении землею удовлетворение на основании Высочайше подтвержденного в 11-й день минувшего апреля о землях Новолроссийского края доклада, с коего препровожден уже от меня в сию палату список.

Подлинное подписал граф Алексей Васильев.

№ 561

22 мая 1806 года

По № 4-му в. п. [вечерней почты].

РГИА, ф. 559, оп. 2, д. 49, л. 4 и об. Копия.

Подання Міністру фінансів Катеринославської казенної палати від 15 червня 1806 року

Его Сиятельству

господину действительному тайному советнику, сенатору, Министру финансов и кавалеру графу Алексею Ивановичу Васильеву

От Екатеринославской казенной палаты

Представление

Ваше Сиятельство от 22 мая по ИМЯННОМУ ЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА повелению, на всеподданнейшее прошение жителей местечка Новых Койдак последовавшему, предписать палате изволили учинить достоверную выписку о количестве находящейся во владении смежного с ними селения Краснополя земли, и буде окажется по числу жительствовавших тут крестьян сверх узаконенной 15-ти десятинной пропорции какой либо остаток, предоставит оной ныне же во исполнение изъясненного Высочайшего повеления просителям, а естли такового остатка не будет или по числу душ окажется оной мал, то сделать им по рацету в наделении землею удовлетворение на основании Высочайше подтвержденного в 11-й день минувшего апреля о землях Новороссийского края доклада. Во исполнение предписания сего казенная палата по учиненной справке имеет честь донести Вашему Сиятельству, что Екатеринославского уезда в селении Краснополя на нынешний 1806 год числится поселян мужеска пола 263 души, земли удобной 3360 десятин, по числу душ недостает к удовлетворению узаконенною 15 десятинною пропорциею 585 десятин. Дача же селения Новых Койдак поселян состоит в общем владении с селениями Сухачевкою и Диевкою, в коей по межеванию оказалось 16256 десятин, душ во всех селениях числится 1615 и следственно в узаконенную пропорцию не достает 7969 десятин. Из показанных по доставленной от господина вице-губернатора ведомости, пустопорожих казенных участков в надел скудным землями казенным крестьянам назначенных, ни один к вышепрописанным селениям смежности не имеет. А как и в даче селения Краснополя оказался недостаток противу настоящего числа жителей, то палата, представляя об оном на благоразсмотрение Вашему Сиятельству, присовокупляет, что при исполнении Высочайше подтвержденного в 11-й день апреля доклада о селениях и землях здешней губернии, не упустит палата сделать п о точной силе постановленных во оном правил о удовлетворении Койдацких поселян землею распоряжения.

Вице-губернатор Павел Неверовский

Советник Димитрей Карташов

Советник Иван Тибекин

Советник Дмитрий Криско

Ассесор Ефрем Нечаев

Секретарь Коваленков

№ 3154

Стола начальник Кияшевский

Июня 15 дня 1806 года

РГИА, ф. 559, оп. 2, д. 49, лл. 5-6.

Дерхо В.В., с. Зелена Балка Дніпропетровської обл.

Відомості з архівних документів про дворянство роду Долинських Херсонської губернії

У фонді Герольдії Сенату Російського державного історичного архіву (РГИА, м. Санкт-Петербург) зберігаються справи, щодо прилучення кількох родин Долинських до херсонського дворянства. Дані документи слугуватимуть гарним доповненням до опублікованих раніше досліджень. Вони надають нову цікаву та цінну інформацію про походження, місця мешкання Долинських до переселення на Херсонщину, а також про їх військову та державну службу, містить відомості про склад родин тощо.

Мова йде про наступні справи з опису 20 з фонду 1343 РГИА:

- дело 2685: "О дворянстве рода Долинских Херсонской губернии, 1829 года" [1];
- дело 2686: "О дворянстве рода Долинских Херсонской губернии, 1860 года" [2];
- дело 2687: "О дворянстве рода Долинских Херсонской губернии, 1860 года" [3];
- дело 2688: "О дворянстве рода Долинских Херсонской губернии, 1846, 1847, 1886 годов" [4];

Фактично, за титульними аркушами відповідних справ, йдеться у першому випадку про справу 1827 року, в другому – про справу 1827, 1846, 1847, 1848, 1854 та 1860 років, у третьому – про справу від 3 березня 1856 року і лише в четвертому випадку датування справи за її титульним аркушем та за описом співпадає. Не виключено, що такі невідповідності зумовлені фіксацією в описах справ насамперед часу їх передачі до архіву Департамета Герольдії Сенату.

Далі подається стислий опис документів з вказаних вище справ, витяги з яких передані україномовним текстом.

Д. 2685 – документи справи 1827 року стосовно поміщика Олександрійського повіту корнета Івана Семеновича Долинського

Відкриває серію документів Відношення Предводителя дворянства Олександрійського повіту до Херсонського дворянського депутатського зібрання від 8 серпня 1815 року, в якому повідомляється про прохання поміщика того ж повіту, відставного корнета Івана Семеновича Долинського з прикріпленими в копіях документами про його дворянську гідність, затвердженими Олександрійським повітовим судом, для внесення його з родиною в Дворянську родову книгу Херсонської губернії [1, арк. 19 і зв.]. Серед згаданих документів маємо:

- Грамоту від Катеринославського дворянського депутатського зібрання, видану на ім'я Долинського 1803 року листопада 7-го за № 31;
- Указ про відставку від Державної військової колегії 1787 року вересня 30-го за № 9662;
- Патент на чин корнета з Державної військової колегії від 27 серпня 1787 року за № 764;
- Свідоцтво від дворянства Олександрійського повіту, як видане 1815 року червня 30-го;
- Посімейний список, укладений в серпні 1815 року за його підписом.

В Указі про відставку корнета Івана Долинського зазначено:

Ї Із Державної військової колегії відставному від військової служби корнету Івану Долинському, який в Херсонському легкокінному полку був кадетом, згідно з представленими ним документів показано, що від роду йому 26 років, із польського шляхетства, закону грецького, залишений в російському підданстві. В службі з 1778 року лютого 2-го капралом, того ж року березня 2-го ротним квартирмейстром, з 1779-го січня 16-го вахмістром, з 1780-го січня 1-го кадетом. В походах і штрафах не був. До підвищення чину гідний. 1785 року жовтня 15-го поданим проханням за наявними в нього хворобами, які від лікаря засвідчені, просив звільнити його від служби на власне утримання. За визначенням Державної військової колегії, яке ухвалене цього серпня в 17-й день, зазначений Долинський від військової служби відставлений. Він залишається в довічному російському підданстві, з нагородженням чином корнета. Імператорським Указом відпущений на його власне утримання. Видано в Санкт-Петербурзі, вересня 30-го дня 1787 року. Підписали: генерал-поручик і кавалер Карл Гантвіх, генерал-контролер і кавалер Єгор Наумов, генерал-майор і кавалер Олексій Селиверстов, обер-секретар Матвій Донський, секретар Іван Одинцов [1, арк. 20 і зв.].

У Патенті Військової колегії на чин корнета від імені Катерини Другої повідомляється:

Ї Буде відомо всім і кожному про те, що ми Івана Долинського, який нам полковим кадетом служив з показанням його в службі нашої ревності та старанності, в наші корнети 1787 року серпня 17-го дня пожалували та затвердили. Ми цим жалуємо і затверджуємо всім нашим згаданого Івана Долинського за нашого корнета належним чином визнавати і шанувати. Ми також сподіваємося, що він і в цьому від нас пожалуваному чині нам старанно послужить, як і доброму офіцеру належить. В посвідчення цього Ми з нашою Державною військовою колегією підписати і державною печаткою закріпити повеліли. Видано в Санкт-Петербурзі, року 1787 серпня 27-го. Генерал-поручик і кавалер Карл Гонтвіх, генерал-контролер і кавалер Єгор Наумов. [1, арк. 21 і зв.].

В Грамоті на дворянство від Катеринославської губернії, виданій дворянину корнету Івану Семеновичу Долинському від Губернського предводителя дворянства та повітових дворянства депутатів, які зібралися для складання Дворянської родовідної книги, зазначено:

Ї Розглянувши на підставі пожалуваної в 21-й день квітня 1785 року російському дворянству Грамоти і складеного в 2-й день квітня 1801 року Маніфеста про відновлення прав та привілеїв дворянства, а також отриманих від нього, Долинського, доказів про дворянську його гідність, останні визнано гідними і відповідно до 78-ї статті Грамоти він і рід його внесено до Дворянської родовідної книги Катеринославської губернії, в другу її частину. В посвідчення цього губернський предводитель дворянства колезький радник і кавалер Ананій Струков і від дворянства депутати на виконання повеління, дали йому цю Грамоту за їх підписом, завіреним печаткою Дворянського зібрання Катеринославської губернії, листопада 7-го дня 1803 року [1, арк. 22 і зв.].

У Свідоцтві від дворян Олександрійського повіту Херсонської губернії зазначено:

Ї Ми, які нижче підписалися, Олександрійського повіту Херсонської губернії дворяни, будучи обізнані про гідність поміщика цього повіту, приналежного до стану нашого, відставного корнета Івана Семеновича Долинського, наразі засвідчені у представлених ним на дворянство документах:

- Грамоті, виданій в 1803 році листопада 7-го числа від Дворянського зібрання Катеринославської губернії;
- Патенті від Державної військової колегії, виданому в 1787 році серпня 27 дня;
- Указі про відставку, який складений в 30-й день вересня 1787 року за підписом членів Державної військової колегії,

дали це свідоцтво пану Долинському, в тому, що він на протязі останнього часу брав участь в різних заходах дворянства, виконуючи все ревнісно та старанно. Одружений на доньці капітана Григорія Калибердіна Єфросинії. Має дітей: сина Конона, 21 рік; доньок: Наталію 25 років, Марину 20 років, Марфу 18 років, Домнікію 14 років, Параскевію 12 років. На підтвердження цього за підписом та печаткою засвідчено 1815 року липня 30 дня [1, арк. 23 і зв.].

В Посімейному списку за серпень 1815 року поміщика відставного корнета Івана Семенова сина Долинського, який належить до дворянського стану Олександрійського повіту, зазначено:

Ї Івану Семенову сину Долинському від роду 53 роки, одружений на дворянці Єфросинії Григоріївній доньці Келебердянович, 52 років. Має дітей: сина Конона, 21 рік, на статській службі, доньок: Наталію 25 років, заміжно за поміщиком Олександрійського повіту, губернським секретарем Чечелем; Марину 20 років, заміжно за Малоросійської Полтавської губернії Кобеляцького повіту поміщиком, підпоручиком Сокологорським; Марфу 18 років, заміжно за Ольвіопольського повіту поміщиком, полковником і кавалером Суковкіним; Домнікію, панночку 14 років; Параскеву 12 років. Має селян, які дісталися від купівлі і за останньою 1811 року ревізією записані Олександрійського повіту в сільці Бойкова чоловічої 62, а жіночої статі 65 та Єлисаветградського повіту при балці Вербовій чоловічої 5, жіночої статі 4. В Малоросійській Полтавській губернії в Кременчуцькому повіті в слободі Келебердянівці, які дісталися в спадок дружині його від батька, чоловічої 52, жіночої статі 47. Мешкає в Олександрійському повіті, у своєму сільці Бойковій. Має чин корнета у відставці. Із польського шляхетства. З документів на дворянську гідність має Грамоту, яка видана Катеринославським дворянським депутатським зібранням 1803 року листопада 7-го дня, Указ про відставку Державної військової колегії від 1787 року вересня 30-го дня, Патент на чин від 1787 року серпня 27 дня, Свідоцтво від дворянства Олександрійського повіту, видане цього 1815 року липня 30 дня [1, арк. 24 і зв.].

У Протоколі від 29 жовтня 1815 року Херсонське дворянське депутатське зібрання зазначає:

Ї Дане зібрання слухало представлене паном Предводителем дворянства Олександрійського повіту Касіновим прохання поміщика того ж повіту корнета Івана Долинського та подані на розгляд даного зібрання про його службу та гідність документи (далі перераховуються вищезгадані документи та описується їх зміст). Враховуючи документи, які надав Долинський про шляхетне його походження та на підставі височайшої Грамоти, 90-ї її статті, якою узаконено, що буде хто внесений в родовідну книгу певної губернії грамотою предводителя губернського дворянства за підписом і печаткою Дворянського зібрання, то це служить достатнім доказом для внесення до Родовідної книги. Постановлено, що хоча прохач Долинський на дійсній військовій службі офіцером не служив, а отримав чин корнета у відставці, і в цьому випадку Зібрання про внесення його в Родословну не могло задовольнити першого його прохання, але як в Указі Державної військової колегії Долинського визвано шляхетним за походженням, що також підтверджено Свідощвом 12-ти шляхетних дворян, що за цим правом володіє Долинський нерухомим дворянським маєтком і за наданими дорученнями виконував дворянські обов'язки. На цій підставі, згідно Височайшої Грамоти та Указу Герольдії, прохача Долинського з його родиною внести по Херсонській губернії в Родовідну книгу дворянського зібрання в її другу частину і про це видати йому Свідощво та повідомити про зазначене пана Предводителя дворянства Олександрійського повіту за підписами Предводителя губернського дворянства та депутатів. [1, арк. 25-26 зв.]

Д. 2686 – документи справи 1827 та 1846-1860 років стосовно поміщика Єлисаветградського повіту прапорщика Стефана Семеновича Долинського

У вказаній справі міститься прохання до Херсонського дворянського депутатського зібрання від поміщика Єлисаветградського повіту прапорщика Степана Долинського, в якому той повідомляє, що мешкає він в Єлисаветградському повіті Херсонської губернії у власному своєму маєтку і бажає бути зачисленим в число дворян Єлисаветградського повіту. При цьому надає:

- Грамоту;
- Указ про відставку;
- Патент, виданий з Військової колегії;
- Випис про походження предків;
- Посімейний список

та просить зібрання прирахувати його разом з родиною до дворян Єлисаветградського повіту. Прохання датоване травнем 1812 року. [2, арк. 3]

У Грамоті Київської губернії від губернського маршала дворянства і зібрання повітових дворянських депутатів за № 2101 зазначено:

Ї Для складання дворянської родовідної книги видана дворянину відставному прапорщику військ російських Стефану сину Семена, онуку Івана гербу Косцеша Долинському, із синами Стефана – Григорієм, Яковом, Іваном і Федором. Розглянувши, на підставі жалуваної дворянству Грамоти від 1785 року 21 квітня та виданого Маніфеста від 2 квітня 1801 року пред'явлені ним, Долинським, документи про дворянське його походження, признали їх гідними з предписаними на те правилами, внаслідок яких на підставі 47 статті об'явленої Грамоти він і рід його внесений в першу частину дворянської родовідної книги Київської губернії. Грамоту підписали губернський маршал та повітові дворянські депутати Київської губернії 17 травня 1801 року. [2, арк. 6]

В Указі від імені імператриці Катерини Олексіївни з державної Військової колегії, який видано відставному від військової служби прапорщику Степану Долинському, зазначено:

Ї Служив у Херсонському легкокінному полку кадетом та за списком ним представленим із Колегії показано, що від роду йому 35 років, із польського шляхетства, віри грецького сповідання, за ним чоловічої статі душ немає, залишився в російському підданстві. В службі з 1767 року березня 10 дня ротним квартирмейстром, 1770 року січня 1-го дня вахмістром, 1772 червня 28 дня кадетом, 1780 листопада 24 дня був в турецькому поході, спочатку та до закінчення війни. В штрафах не був, до підвищення чину гідний. Згаданим ним проханням, просив за станом хвороби та лікарським атестатом про відставку від служби на особисте утримання. По даному проханням, схваленому Державною військовою колегією листопада 12 дня, цей Долинський від воєнної служби звільнений. За непорочну військову службу він залишається в підданстві Росії з нагородженням чину прапорщика і після виключення його із полку за її імператорської величності наказу відпущено

на його власне утримання. Видано в Санкт-Петербурзі грудня 30-го дня 1786 року. Підписали: генерал-поручик і кавалер Карл Гантвіх, генерал-майор і кавалер Василь Чертков, генерал-контролер і кавалер Єгор Наумов, обер-секретар Матвій Донський, секретар Іван Одинцов [2, 7 і зв.].

У Патенті на чин прапорщика від від її величності імператриці Катерини Олексіївни вказано:

Ї-Нехай кожному буде відомо, що Степана Долинського, який полковим кадетом служив з виказанням його в службі нашій ревності, в наші прапорщики 1786 року Всемилоствійше пожалували та постановили згаданого Степана Долинського як Нами пожалуваного за нашого прапорщика належним чином поважати й шанувати. При цьому і Ми сподіваємося, що він у цьому від нас Всемилоствійше пожалуваному новому чині вірно і належно буде служити, як вірному та доброму офіцеру належить. В засвідчення цього Ми з Нашої Військової колегії підписати та Державною печаткою скріпити повеліли. Видано в Санкт-Петербурзі, року 1786-го листопада 20 дня. Підписали: генерал-поручик і кавалер Карл Гонтвіх, генерал-контролер і кавалер Єгор Наумов, обер-секретар Матвій Донський, секретар Іван Одинцов [2, арк 8]

Випис із протоколу Київського дворянського депутатського зібрання від 7 березня 1806 року повідомляє про шляхетське походження роду Долинських. У ньому зазначено:

Ї Київське дворянське зібрання розглянуло докази про дворянське походження Чигиринського повіту відставного прапорщика, вродженого Степана Долинського, які подані в проханнях:

– Перше: 1786 року грудня 30 дня в Санкт-Петербурзі, в Державній військовій колегії Херсонського легкокінного полку кадету Степану Долинському, який походить з польського шляхетства, який звільнений у чині прапорщика, з печаткою видана, а 1802 року жовтня 2 дня у справах земських повітів Чигиринського і Черкаського засвідчена відставка.

– Друге: того ж року квітня 25 дня в Дунаївцях від спільнот та жителів воєводства Подільського вродженому Степану Долинському, синові Семена та Терезії з Гаєвських Косцешів Долинських, а також онуку Іоанна та Феофілі з Козарських Косцешів Долинських "подстолих" галицьких, про шляхетне його предків, і до сьогодні вказаних, які мають у воєводстві Подільському власний маєток і під час революції тут мешкали. Про походження видано за підписами тих же, і за печатками гербів затверджено, і того ж року травня 6 дня в містечку Віннику засвідчено оригінальне свідоцтво.

– Третє: 1802 року від 12 дня шляхті та чиншовикам Київської губернії, тому вродженому Степану Долинському, синові вродженому від Семена і Терезії з сімейства Долинських, внукові Іоанна та Феофілі "подстолих" галицьких сімейства Долинських воєводства Подільського, які підходять під герб Косцеша, про шляхетство його предків за походженням з печатками видане оригінальне свідоцтво.

– Четверте: 1805 року червня 30 дня тому ж вродженому Степану Долинському, який мешкає в Київській губернії Чигиринському повіті в містечку Олександрівці. Як під час ревізії 1795 року, так і в додаткових розписах 1800 років в Чигиринському повіті по алфавітним спискам місцевого шляхетства, по ревізії староств та волостей, не записаний. Видано свідоцтво, яке підтверджує, а також породинний список з підтвердженням, що вроджений Степан Семенович Долинський має синів: Григорія, Якова, Федора та Іоанна, має маєток в містечку Олександрівка, відставний прапорщик військ російських, від служби звільнений, через уповноваженого вродженого Деонісія Виховського підписаний.

В зазначених документах, як і в свідоцтвах двох мешканців показано, що вродженого Степана Долинського предки з самих давніх давен в шляхетському стані перевагами цього звання користувалися, а в конфірмованій Грамоті, в пункті 92, в параграфі 12 зазначено, якщо батько й дід, які вели життя шляхетське, залишалися такими або здійснювали урядову службу, що відповідає самій шляхті і за наданим свідченням в шляхетстві 12-ти шляхтичів, стосовно яких не має сумніву, такі за пунктом же 77 в першу частину книги шляхетської будуть внесені в порядку алфавіту як імена стовбової шляхти.

Впевнившись, що за силою прав та доказів їх достатньо, постановили: ім'я Степана вродженого Семенового сина, а внука Івана Долинського, відставного прапорщика військ російських разом з синами його Григорієм, Яковом, Іваном і Федором в дворянську родовідну книгу в першу частину внести та грамоту видати з внесенням в дворянську казну 20 міддю. В тому місці на оригіналі підписи пана головуючого, таємного радника, сенатора, Київської губернії маршала і повітових депутатів. Цей випис слово в слово, в якому викладено з протоколу за печаткою Київського дворянського зібрання видано. Видано в губернському місті Києві березня 21 дня 1807 року. Дійсному протоколу відповідає. Виконуючий обов'язки секретаря Венедикт Мацкевич, дворянства архіваріус Степан Гицевський. [2, арк 10-11].

В іменному Посімейному списку дворянина, прапорщика Степана Долинського вказано:

Ї Дворянин прапорщик Степан Семенов син Долинський має 60 років. Одружений на доньці поміщика Ілляшевича Софії, яка має вік 50 років. Їх діти сини: Григорій – 20 років, колезький регістратор; Яків – 18 років, корнет; Іван – 16 років, корнет; Феодосій – 11 років, Андрій – 9 років; доньки: Марія – 27 років, заміжня за майором Красновим; Тетяна – 24 роки, заміжня за штабс-капітаном Карачоном; Анастасія – 9 років, Наталія – 4 роки. Має селян, які проживають в Єлисаветградському повіті; по останній 1811 року ревізії, спадкових та в придане отриманих обох статей 278 душ, які мешкають в його селах. Має чин прапорщика, мешкає в повіті. Діти прилаштовані на служби: Григорій – в Херсонському губернському правлінні, Яків – в Олександрійському гусарському полку, Іван – в Олександрійському гусарському полку, Феодосій та Андрій в Єлисаветградському повітовому училищі; доньки Анастасія та Наталія виховуються при батькові. [2, арк. 13].

У Проколі Херсонського губернського дворянського депутатського зібрання від 21 лютого 1816 року значиться:

Ї Дане зібрання слухало прохання поміщика Єлисаветгадського повіту відставного прапорщика Степана Долинського та розглянуло подані документи в копіях (далі передається зміст вищеописаних документів).

Ї Ознайомившись з вище представленими документами дворянське зібрання вважає, що доказів про дворянство Долинського достатньо і постановляє: Степана Долинського разом з родиною, яка прописана в посімейному списку, згідно Положення Київського дворянського губернського зібрання на підставі 90-ї статті Грамоти внести і по Херсонській губернії в Дворянську родовідну книгу в Першу її частину та на підставі 86-ї статті тієї ж Грамоти взяти в дворянську казну 50 крб. Замість гербового, використаного в цій справі, взяти простий папір, заплативши в цивільний доход 4 крб. Дійсне за підписом Губернського предводителя дворянства та повітових дворянських депутатів. [2, арк. 14-15].

До цієї ж справи додані документи, що стосуються дітей синів Степана Долинського Івана та Якова Степановичів, які, як і батько, пов'язали своє життя із службою в армії, а після виходу у відставку стали дворянами Херсонської губернії.

Додані в 1846 році документи стосовно Івана Стефановича Долинського та його дітей

· Формулярний список від 21 лютого 1845 року про службу та гідність Івана Долинського, який служив в Маріупольському гусарському полку штабс-ротмістром та за Височайшим наказом 14 січня цього року звільнений у тому ж чині з мундиром, в якому зазначено:

Ї Штабс-ротмістр Іван Степанів син Долинський має Срібну медаль в пам'ять 1812 року, йому 28 років, із дворян Херсонської губернії, селян не має. В службу вступив унтер-офіцером 31 грудня 1811 року в Олександрійський гусарський полк, де 1814 року лютого 17-го отримав звання корнета; за наказом 1816 року червня 17-го переведений до Маріупольського гусарського полку, де 1817 року червня 21-го отримав звання поручика, а 1824 року травня 20-го – штабс-ротмістра. Через

хворобу за наказом від 1825 року січня 14-го звільнений у тому ж чині з мундиром. Був у бойових діях 1812 року вересня 9-го за річкою Стир при селі Неслачах [*Несвіч або Несвіж*] та при розбитті ворожого табору 15 вересня при містечку Турчанах, листопада 3-го при Кайданові, листопада 9-го при взятті укріплення при місті Борисові, де при наступі ворога знаходився попереду в охотниках та врізавшись у загін ворожих стрільків відзначився хоробрістю при атаці. В 1813 році лютого 1-го при містечку Калиші, квітня 30-го при місті Дрезден, травня 7-го при селі Клейн, 8 і 9-го при містечку Бауцин, травня 14-го при річці Кацбах, жовтня з 4-го по 7-ме при місті Лейпциг. У 1814 році січня 15-го за річкою Рейном у Франції при містечку Сандиз'є, 17 і 18-го при містечку Брієн Лешато, 20-го при селі Ларот'єр, 29-го при Саморіакрі [*Шампобері*], лютого 23-го при селі Краон, березня 13-го при селі Форшампенуаз, березня 18-го при переході через місто Париж до містечка Ерпамен і назад через Париж та річку Рейн до своїх місць. У 1816 році був у відпустці з 5 грудня та вчасно повернувся. В 1824 році згідно наказу був звільнений до кавказьких мінеральних вод для лікування хвороби на 3 місяці та за хворобою вчасно не прибув. В штрафних та під судом не був. Російської грамоти читати та писати вміє. Неодружений. [2, арк. 17 і зв.].

*Сражение при Фере-Шампеноазь,
Мартъ 13-го дня 1814-года.*

Бій при Фер-Шампенуазі 13 березня 1814 року. Літографія за малюнком усашика закордонних походів російської армії О.І. Дмитрієва-Мамонова. Державний історичний музей, м. Москва

· Прохання поміщика Олександрійського повіту штабс ротмістра Івана Степанова сина Долинського до Миколи Першого, в якому зазначено:

Ў Для відання моїх дітей в учбові заклади потрібно мені мати протокол із Дворянського депутатського зібрання, що діти мої внесенні до Дворянської родовідної книги Херсонської губернії. Для цього прикріплюю три Метричних свідоцтва про народження та хрещення моїх дітей, доньки Анни та синів Ореста і Аркадія. Наважуюсь покірливо просити, щоб наказано було за Метричними свідоцтвами моїх дітей доньку Анну, синів Ореста та Аркадія внести до Дворянської

родової книги, в другу частину, куди я внесений та кожному окремо дітям моїм видати протоколи про дворянське їх походження. Прошу повернути оригінали Метричних свідоцтв. 17 березня 1843 року, до подання в Херсонське дворянське депутатське зібрання. Прохання складав та переписав сам прохач, Олександрійського повіту поміщик штабс ротмістр Іван Степанів син Долинський руку приклав. [2, арк. 18-і зв.].

· Метричне свідоцтво дворянина Ореста Івановича Долинського від 9 жовтня 1841 року, яким Олександрійського повіту поселення Григорденисовки Успенської церкви священо і церковно служителям засвідчують, що в Метричній книзі за 1833 рік, яка зберігається при зазначеній церкві, є записаний під № 18 наступний акт:

У 1833 року травня 28-го дня у поміщика штабс ротмістра Іоанна Стефанова Донського та законної його дружини Марії Степанової від першого шлюбу народився син Орест, якого молитвував, ім'я дав та хрестив Успенської церкви приходський священик Іоанн Шаповаленков. Хрещеними були: поміщик колезький регістратор Григорій Стефанів Долинський та поміщика штабс ротмістра Іоанна Стефанова Долинського донька Надія.

В цьому з прикладанням церковної печатки і підписалися приходський священик Полікарп Шаповаленков та диякон Андрій Сорокін. [2, арк. 19-і зв.].

· Метричне свідоцтво дворянина Аркадія Івановича Долинського, видане 9 жовтня 1841 року від тієї ж церкви, яке засвідчує, що в її Метричній книзі за 1834 рік є записаний під № 10 наступний акт:

У 1834 року квітня 24-го дня у поміщика штабс ротмістра Іоанна Стефанова Долинського та законної його дружини Марії Степанової від першого шлюбу народився син Аркадій, якого молитвував, ім'я дав та хрестив Успенської церкви приходський священик Іоанн Шаповаленков. Хрещеними були: поміщик Колезький регістратор Григорій Стефанів Долинський та підполковника донька Анастасія Антонівна Клейст.

В цьому з прикладанням церковної печатки і підписалися приходський священик Полікарп Шаповаленков та диякон Андрій Сорокін. [2, арк. 20-і зв.].

· Метричне свідоцтво дворянки Анни Іванівни Долинської, видане 9 жовтня 1841 року від тієї ж церкви, яке засвідчує, що в її Метричній книзі за 1831 рік є записаний під № 3 наступний акт:

У 1831 року січня 12-го дня у поміщика штабс ротмістра Іоанна Стефанова Долинського та законної його дружини Марії Степанової від першого шлюбу народилася донька Анна, яку молитвував, ім'я дав та хрестив Успенської церкви приходський священик Іоанн Шаповаленков. Хрещеним був поручик Григорій Стефанів Долинський.

В цьому з прикладанням церковної печатки і підписалися приходський священик Полікарп Шаповаленков та диякон Андрій Сорокін. [2, арк. 21-і зв.].

· Прокол Херсонського губернського дворянського депутатського зібрання від 6 березня 1843 року, в якому зазначено:

У Зібрання слухало прохання поміщика Олександрійського повіту штабс ротмістра Івана Степанова сина Долинського, який представив Метричні свідоцтва на своїх дітей: доньку Анну, синів Аркадія та Ореста, просить внести їх до Дворянської родовідної книги, в другу її частину, і для передачі її до навчальних закладів видати їм кожному окремо копії протоколу про дворянське їх походження та повернути йому дані свідоцтва (далі описується зміст вищезгаданих свідоцтв). Постановили: як видно із довідки, що штабс ротмістр Іван Долинський вже внесений в Родовідну книгу Херсонської губернії, в другу її частину, і тому, згідно його прохання та на підставі 44-ї Зводу Законів, дітей його, Долинського, доньку Анну та синів Ореста і Аркадія, про законне народження яких в офіцерському званні засвідчує Херсонська духовна консисторія, зарахувати до Родовідної книги, до родини його Долинського, та видати копії цього протоколу на встановленому гербовому папері. Для свідчення і внесення згаданих дітей штабс ротмістра Долинського в дворянський Алфавітний список по Олександрійському повіту повідомити Предводителя дворянства того повіту відношенням. [2, арк. 22-23 зв.]

Додані в 1846-1860 роках документи стосовно Якова Стефановича Долинського та його дітей

· Прохання до Херсонського дворянського депутатського зібрання, отримане в 1846 році, яким син Степана Долинського поручик і кавалер Яків Степанович Долинський представляє:

У Акт 1814 року від головнокомандуючого арміями генерал-фельдмаршала графа Барклай де Толлі на пожалований орден Св. Анни 3-го класу;

Ї Указ 1818 року від інспекторського департаменту Головного штабу про його звільнення від служби за отриманими ранами;

Ї Патент Інспекторського департаменту на чин поручика, пожалуваний 9 березня 1816 року, а також зазначає:

Ї Так як я в родині батька мого, поміщика Єлизаветградського повіту прапорщика Степана Долинського народжений, який за походженням предків наших в Херсонській губернії в Дворянську родовідну книгу в її Першу частину вже внесений, то прошу Дворянське зібрання про службу мені повідомити і докази прізвища нашого видати. [2, арк. 45-і зв.].

В Указі государя імператора Олександра Павловича з Інспекторського департаменту Генерального штабу від 8 січня 1818 року зазначено:

Ї Звільненому від військової служби поручику і кавалеру Якову Долинському від роду 26 років, за формулярном списком значиться із дворян, за батьком його в Єлизаветградському повіті значиться нерухомий маєток. В службі в Олександрійському гусарському полку юнкером з 1810 року жовтня 20 дня, корнетом з 1811 року грудня 12 дня. Був у походах 1812 року липня 13-го в містечку Кобрині при розгромі ворожого корпусу, 31-го при Городечні, вересня 8-го при сільці Посевичі, листопада 3-го при Кайданові при розгромі ворожої дивізії, 9-го при взятті штурмом фортеці міста Борисова, де за цим містом поранений кулею в праву руку на виліт листопада 11-го, 18-го при містечку Піщаничах, при розгромі ворожого загону. 1813 року лютого 1-го при місті Калиші, квітня 20-го при Люцині в сильних боях та при відступі армії від цього міста, 25-го при містечку Фрейбург, квітня 30-го при Дрездені, серпня 7, 8, 9-го при Бунцлау, 16-го при річці Казбах, 24-го при Герлиці, жовтня 4, 5, 6, та 7-го при мсті Лейпциг. В 1814 році січня 15-го у Франції при містечку Сендиз'є, 17-го та 18-го при Брієн Лешато, 20-го при селі Ларот'єр в атакуванні ворога, де поранений в праву руку на виліт з роздробленням кісток і за проявлену хоробрість нагороджений Орденом Св. Анни 3-го ступеня (тепер 4-го), лютого 24-го при поселенні Краон та при відступі при місті Лаон, 25-го при битві при цьому ж місті. До закінчення компанії знаходився у відпустках. У штрафах не був. До підвищення атестуватися достойний. Минулого 1816 року березня 9-го дня по повелінню за ранами звільнений від служби поручиком з мундиром і повним жалуванням. У засвідчення чого йому цей указ виданий в Санкт-Петербурзі січня 8-го дня 1818 року. Підписано: Віце директор, генерал-майор Княжнин. [2, арк. 46-і зв.].

Бій під Лейпцігом або Битва народів у жовтні 1813 року. Художник О.І. Зауервейд. Державний музей О.С. Пушкіна, м. Москва

В Патенті на чин поручика від імператора Олександра Павловича, виданому 10 квітня 1818 року з Інспекторського департаменту Генерального штабу зазначено:

Ї Відомо буде кожному, що Якова Долинського, який нам корнетом служив, законну його в службі нашій ревність і належність в наші поручики тисяча вісімсот шостого на десять року березня дев'ятого дня пожалували, наказуємо всім нашим підданам цього Якова Долинського за нашого поручика належним чином визнавати і шанувати, і сподіваємося, що він в цьому йому пожалуваному чині так вірно і належно чинити буде, як це вірному і доброму офіцеру належить. В засвідчення чого департаменту нашого Генерального штабу підписати та Державною нашою печаткою скріпити. Видано в Санкт-Петербурзі року 1818 квітня 10-го дня. Підписали: Черговий генерал Закревський, Віце директор генерал-майор Княжнин. [2, арк. 47-і зв.].

У Акті від 9 вересня 1814 року про нагородження орденом Св.Анни 3-го ступеня вказано:

Ї Пан корнет Долинський, в справедливій повазі до зразкової хоробрості вашої в битві цього року січня 17-го при Бріон Лешато та 20-го числа при поселенні Ларот'єр за свідченням про це від генерала от інфантерії барона Сакена, нагороджується Орденом Св. Анни 3-го ступеня. Підписано: Головнокомандуючий арміями генерал-фельдмаршал граф Барклай-де-Толі. № 4842, 9 вересня 1814 року, Олександрійського гусарського полку. [2, арк. 48.].

· Прохання поручика і кавалера Якова Степановича Долинського до Херсонського дворянського депутатського зібрання, що надійшло в Департамент Герольдії Сенату 3-го лютого 1839 року, в якому Яків Долинський зазначає:

Ї Згідно з вимогами Депутатського зібрання від 17 травня 1838 року за № 226 прикріплюю при цьому два метричних свідоцтва дітей поміщика поручика Якова Долинського: сина Павла та доньки Глафіри, покірно прошу Депутатське зібрання про внесення їх в Дворянську родовідну книгу. Завірено: Предводитель дворянства Ревуцький. [2, арк. 50.].

У копії Метричного свідоцтва за квітень 1837 року, виданого Бобринецького повіту поміщику Якову Долинському про народження та хрещення сина його Павла, за довідкою з Метричної книги Миколаївської церкви села Казанки записано:

Ї 1834 року місяця серпня 23-го дня у поміщика поручика і кавалера Якова Степановича Долинського і дружини його Єлизавети Микитівни народився син, якого молитвував, хрестив та ім'я йому дав Павло, священний Самсон Буцинський. Хрещеними були: Єлисаветградського повіту поміщик штабс-ротмістр Іоанн Стефанов Долинський і того ж повіту колезького секретаря Ул'яна Денисова Тимковського дружина Анастасія Степанова Тимковська.

В підтвердження та що дійсно був хрещеним штабс-ротмістр Іоанн Долинський, а хрещеною – поміщиця Анастасія Тимковська підписав священник Самсон Буцинський: дійсно [2, арк. 51-і зв.].

У копії Метричного свідоцтва, виданого в той же день поміщику Якову Долинському про народження та хрещення його доньки Глафіри за довідкою з Метричної книги тієї ж Миколаївської церкви села Казанки записано:

Ї 1831 року жовтня 18-го дня у поміщика поручика і кавалера Якова Стефанова Долинського та дружини його Єлизавети Микитівни родилася донька, яку молитвував, хрестив та ім'я їй Глафірою дав священник Самсон Буцинський, хрещеними були; поміщиця капітана Ул'яна Денисова Тимковського дружина Анастасія Степанова та поміщик капітан Іоанн Стефанов Долинський.

В цьому підтверджую: квітня дня 1837 року священник Самсон Буцинський. [2, арк. 52-і зв.].

У Посімейному списку Бобринецького повіту поміщика поручика Долинського від серпня 1839 року зазначено, що він, Долинський, поручик Яків Степанович, йому 45 років, вдівець, має дітей: доньку Глафіру – 7 років, сина Павла – 5 років. Має маєток в Бобринецькому повіті в селі Новосілки, має селян чоловічої статі 91 душу та землі 2000 десятин. [2, арк. 53-і зв.].

У Протоколі від 27 вересня 1837 року Херсонське дворянське депутатське зібрання зазначає:

Ї Вказаане зібрання слухало справу та подані документи Бобринецького повіту поміщика поручика і кавалера Якова Стефанова Долинського, який представляє документи та просить зарахувати своїх дітей доньку Глафіру та сина Павла до Дворянського родовідної книги Херсонського дворянства (далі переповідається зміст вищеописаних документів). Ознайомившись з вищезазначеними документами депутатське зібрання постановило: засвідчуючи вище пред'явлені документи предводителя дворянства Бобринецького повіту про законне народження дітей поручика Якова Долинського сина Павла та доньки Глафіри зарахувати їх на підставі 44-ї статті (ст.9) Зводу

Законів в Родовідну книгу дворянства Херсонської губернії, в ту частину, де згаданий їх батько записаний та на доказ їх походження видати вказаним дітям поручика Долинському, кожному окремо, копії даного протоколу на гербовому папері, за належним засвідченням, підносячи Герольдії рапорт з представленням копії цього ж протоколу, як увійде у склад інших документів. Про що для свідчення та внесення даних дітей Долинського в Дворянський Алфавітний список по Бобринецькому повіту того ж повітового предводителя дворянства повідомити [2, арк. 56-і зв.].

· Звернення до Херсонського дворянського депутатського зібрання від предводителя дворянства Бобринецького повіту Іванова, одержане в Герольдії Сенату в 1852 році, в якому зазначено, що поміщик даного повіту поручик Яків Долинський, в поданому ним проханні представив три копії метричних свідоцтв, які видані йому Херсонською духовною консисторією про народження та хрещення дітей його, поручика Долинського, синів Михайла та Миколи і доньки Єлизавети. Просить замовити в Дворянському зібранні згаданим дітям його, Долинського, кожному окремо копій відповідного протоколу [2, арк. 70-і зв.].

В копії Метричного свідоцтва від 5 серпня 1844 року зазначено, що в метричній книзі Миколаївської церкви 9-го кавалерійського округу військового поселення Казанки за 1843 рік в записі під № 81 зафіксовано акт наступного змісту:

Ї 1843 року липня 24-го числа Херсонської губернії Бобринецького повіту села Вербової поміщика поручика Якова Стефанова Долинського та законної його дружини Анни Павлової, обоє віри православної, народилася донька Єлизавета, яку молитвував, хрестив та ім'я дав місцевий священик Матвій Демяновський. Хрещеними були: Херсонської губернії Олександрійського повіту поміщик 9-го класу Павло Іванович Чечель та ротмістра Борнакова дружина Єлизавета Павлівна. [2, арк. 71].

В копії Метричного свідоцтва від 2 липня 1851 року зазначено, що в Метричній книзі за 1845 рік, яка зберігається при Миколаївській церкві поселення Казанки, під № 7 записано такий акт:

Ї 1845 року січня 10-го числа народився, а 11-го хрещений Михайло, батьки його села Новосілки поміщик поручик і кавалер Яків Стефанов Долинський і законна дружина його Анна Павлова, обоє православної віри, хрещеними були Херсонської губернії Олександрійського повіту поміщик 9-го класу Павло Іванов Чечель і поміщика поручика і кавалера Андрія Стефанова Долинського дружина Анна Федорова. Хрещення чинив священик Матвій Демяновський з дячком Яковом Холодовим. [2, арк. 73].

В копії Метричного свідоцтва від того ж 2 липня 1851 року, зазначено, що в метричній книзі тієї ж церкви за 1849 рік записано наступний акт:

Ї 1849 року квітня 27-го родився, а 28-го хрестився Микола, батьки якого Бобринецького повіту села Новосілки поміщик Яків Стефанов Долинський і законна дружина його Анна Павлова, обоє православної віри, хрещеними були: Херсонського повіту поміщик штабс-ротмістр Андрій Василів син Сосновський і донька поміщика Долинського Єлизавета Яківна. Хрещення проводив священик Матвій Демяновський з дячком Яковом Холодовим.

В цьому з накладанням церковної печатки і підписалися: Херсонської єпархії і губернії Бобринецького повіту 9-го кавалерійського округу, поселення Казанки Миколаївської церкви священик Матвій Демяновський і дячок Яків Холодов. [2, арк. 75].

· Прохання до Херсонського дворянського депутатського зібрання від 27 червня 1859 року поміщика Бобринецького повіту поручика Якова Долинського, в якому зазначено:

Ї Після внесення мене з родиною в дворянську родовідну книгу народився в мене син Віктор. По цьому представляю дійсне Метричне свідоцтво, видане мені із Херсонської духовної консисторії 22 вересня 1856 року за № 7473, про народження і хрещення його, Віктора. Честь маю просити Херсонське дворянське депутатське зібрання прирахувати його до моєї родини та на дворянську гідність, видати йому копію з протоколу, при виготовленні якої надіслати пану Предводителю дворянства Бобринецького повіту для вручення при необхідності. Прохання це надаю родичу моему колезькому секретарю Чернову, якому і вручити дійсне метричне свідоцтво про народження мого сина Віктора для долучення його копії до справи. Підписав поміщик Бобринецького повіту поручик Яків Долинський. [2, арк. 84-84 зв.].

Метричне свідоцтво від 9 липня 1856 року, яким священо і церковно служителі Миколаївської церкви Херсонської губернії Бобринецького повіту 9-го Кавалерійського округу Новоросійського військового поселення Казанки засвідчують, що в Метричній книзі за 1852 рік, яка зберігається при цій церкві, під № 54 записаний наступний акт:

У 1852 року квітня 28-го числа села Новосілки у поміщика поручика і кавалера Якова Стефанова Долинського і законної дружини його Анни Павлової народився син Віктор, якого молитвував і 4-го числа травня місяця цього ж року хрестив священник Павло Балдинський з дячком Семеном Березовським. Хрещеними були Олександрійського повіту поміщик підполковник Олександр Павлов Чечель та поміщика Долинського донька Глафіра Яківна.

Про це з накладанням церковної печатки засвідчили: священник Павло Балдинський і дячок Семен Березовський. [2, арк. 85].

У Протоколі від 24 серпня 1859 року Херсонське дворянське депутатське зібрання зазначає:

У Вказане зібрання слухало прохання поміщика Бобринецького повіту поручика і кавалера Якова Долинського, при якому представив метричне свідоцтво про народження сина Віктора і просить захувати його до родини та на дворянську гідність видати йому, Віктору, копію із протоколу, яку при виготовленні надіслати Предводителю дворянства Бобринецького повіту (далі викладається зміст вищеописаного метричного свідоцтва). Дворянське зібрання постановило, що пересвідчившись з представленого при проханні поручика Якова Долинського метричного свідоцтва Херсонського духовної консисторії про хрещення в 1852 році сина його Віктора, захувати його відповідно до 65 ст. Зведення законів до родини батька його, поручика Якова Долинського, та видати йому Віктору копію з протоколу, про що для свідчень і внесення його, Долинського, при родині батька Якова Долинського в дворянський алфавітний список по Бобринецькому повіту повідомити тамтешнього Предводителя дворянства, якому передати копію з протоколу справи Віктора Долинського і просити його повідомити це зібрання, що дійсне Метричне свідоцтво про народження Віктора Долинського вручене колезькому секретарю Феофану Чернову. [2, арк. 87-88 зв.].

Д. 2687 – документи справи 1856 року стосовно поміщика Олександрійського повіту полковника Феодосія Стефановича Долинського.

У Проханні до Херсонського Дворянського депутатського зібрання, копія якого надійшла при відношенні Командира Кирасирського Ії імператорської Високості Великої княгині Олени Павлівни полка від січня 28 дня 1836 року за № 403, зазначається:

У Супроводжуючи Формулярний список про мою службу, засвідчений паном Начальником 2-ї Кирасирської дивізії генерал-лейтенантом і кавалером Яхонтовим, для внесення мене в Родовідну дворянську книгу, маю честь просити повідомити мене про отримання цього документу. Підписав підполковник Долинський. [3, арк. 2].

У Формулярному списку про службу і гідність Кирасирського ІІ імператорської Високості Великої княгині Олени Павлівни полку підполковника Долинського від 1-го січня 1836 року зазначено:

У Підполковник Феодосій Степанів син Долинський, віри греко російської, кавалер ордену Св. Володимира 4-го ступеня з бантом, має Відзнаку Царства Польського за військову гідність 4-го ступеня. Йому від роду 36 років, із дворян Херсонської губернії, маєтку не має. В службу вступив юнкером 13 червня 1815 року в Олександрійський гусарський полк, з якого в тому ж році червня 20-го поступив у Дворянський кавалерійський ескадрон, де 1817 року серпня 25 дня отримав звання корнета з призначенням у Лейб-гвардії в Подільський кирасирський /згодом його Величності/ полк, до якого прибув і зарахований по факту 1817 року жовтня 27-го, було йому тоді 17 років. За відмінну службу 1822 року серпня 20-го отримав чин поручика та в 1827 році лютого 15-го штабс-ротмістра в тому ж полку, з якого за його власним бажанням 1831 року грудня 3-го переведений в цей полк /тоді Новгородський кирасирський/ майором зі старшинством, врахованим 1827 року лютого 15-го, коли став штабс-ротмістром. Прибув у полк і зарахований по факту 1832 року січня з 15-го. За відмінну службу 1835 року листопада 13-го отримав звання підполковника. Був у поході 1931 року проти польських повстанців – брав участь у битві лютого 13-го під Прагою, на полях Гроховських, червня 7-го під містом Вільно та вересня 1-го під містом Калишем і в заслуги за зразкову службу, відмінну мужність та хоробрість, які проявив в боях проти польських повстанців, нагороджений орденом Св. Володимира 4-го ступеня з бантом, грамота на цей орден видана 24 жовтня 1832 року за № 2195. Пораненим і в полоні не був. Особливих доручень за Височайшими повеліннями та від свого начальства не виконував. В 1823 році під містом Брест-Литовським пройшов Височайший огляд і вересня 19-го маневр; в 1829 році також при Височайшій присутності під містом Варшавою травня 5-го парад, 9-го огляд, 18-го навчання, в червні 9-го парад і

11-го навчання; в 1830 році також під Варшавою при Височайшій присутності травня 14-го огляд, 17-го та 20-го навчання, червня 8-го парад, 14-го навчання, 19-го маневр, за участь у яких отримав 13 Височайших благоволень, оголошених відповідними наказами 1823, 1830 та 1839 років. Був у відпустці за домашніх обставин 1820 року жовтня з 13-го на два місяці, з якої прибув в полк 12 грудня; 1826 року жовтня з 5-го на 28 днів, прибув в полк 2 листопада; 1827 року квітня з 20-го на 5 місяців, із-за хвороби та із збереженням жалування, з якої прибув у полк 11 вересня того ж року. Неодружений. В штрафах по суду та без суду не перебував. Височайших зауважень та доган не має. Завжди атестувався і зараз гідний до підвищення чину і відзнаки за відмінну службу. [3, арк. 3-4 зв.].

Битва 1831 року під Гроховим біля Праги, передмістя Варшави. Художник Богдан Віллєвальде. Музей війська польського, м. Варшава

У Проханні 1855 року від поміщика Олександрійського повіту відставного полковника і кавалера Феодосія Степанова сина Долинського до Херсонського дворянського депутатського зібрання вказується:

Ў На підставі Відношення Херсонського дворянського депутатського зібрання від 21 березня 1836 року внесено мене в 3-тю частину Дворянської родовідної книги, будучи ще не одруженим. Після одруження на Емілії Гаврилові доньці народилися діти: сини Микола, Олександр і Володимир, яких ще не внесено до Дворянської родовідної книги. Тому, надаючи в оригіналах три метричних свідоцтва, видані з Херсонської духовної консисторії в липні 1854 року за № 5571, 5572 і 5573 про законне народження вказаних моїх синів, прошу дане зібрання зарахувати дружину мою Емілію Гаврилівну та синів Олександра, Миколу та Володимира до мене в 3-ю частину Родовідної книги та на дворянську гідність видати дітям, кожному окремо, копії з протоколу. Оригінали метрик прошу повернути. Підписав поміщик полковник і кавалер Феодосій Долинський [3, арк. 5].

У Метричному свідоцтві від 6 липня 1854 року за № 5571 дворянина Миколи Федосійовича Долинського зазначено, що в Херсонській духовній консисторії на прохання полковника Феодосія Степанова сина Долинського та на підставі рішення від 22 травня того ж року видано йому це свідоцтво про народження та хрещення сина його Миколи за підписом та печаткою в тому, що за метричними книгами Покровської церкви Перших чотирьох кавалерійських округів Новоросійського військового поселення 4-го округу Бокової в архівах консисторії за № 23 зберігається такий акт:

У 1849 року червня 16-го народився, а 19-го хрещений Миколай, син Олександрійського повіту поміщика полковника Феодосія Степанова Долинського та законної дружини його Емілії Гаврилової, обоє православні. Хрещеними були: Олександрійського повіту поміщик підпоручик Андрій Степанів Долинський та кригцелмейстерша 8 класу Марія Григорівна Мефтодовська. Таїнство хрещення здійснював священник Григорій Александрович з дячком Яковом Данилевським. [3, арк. 6 і зв.].

У Метричному свідоцтві, виданому з Херсонської духовної консисторії того ж 6 липня 1854 року за № 5572 зазначено, що за метричними книгами Покровської церкви села Бокової в архівах консисторії за № 17 зберігається такий акт:

У 1850 року жовтня 15-го народився, а 24-го числа хрещений Олександр, син Олександрійського повіту поміщика полковника Феодосія Степанова Долинського та законної дружини його Емілії Гаврилової, обоє православні. Хрещеними були: поміщик підпоручик Андрій Степанів Долинський та кригцелмейстерша 8 класу Марія Григорівна Мефтодовська. Таїнство хрещення здійснював священник Григорій Александрович з дячком Яковом Данилевським. [3, арк. 7 і зв.].

У Метричному свідоцтві, виданому з Херсонської духовної консисторії того ж 6 липня 1854 року за № 5573 зазначено, що за метричними книгами Покровської церкви села Бокової в архівах консисторії за № 49 зберігається такий акт:

У 1852 року вересня 16-го народився, а 21-го вересня хрещений Володимир, син Олександрійського повіту поміщика полковника Феодосія Степанова Долинського та законної дружини його Емілії Гаврилової, обоє православні. Хрещеними були: Бобринецького повіту поміщик флоту лейтенант Гаврило Васильович Душенкевич та поміщиця вдова Феодосія Максимова Кульчицька. Таїнство хрещення здійснював священник Григорій Александрович з дячком Яковом Данилевським. [3, арк. 8 і зв.].

У Проколі від 21 грудня 1855 року Херсонське дворянське депутатське зібрання зазначає:

У Дворянське зібрання слухало прохання поміщика Олександрійського повіту полковника і кавалера Феодосія Степанова Долинського, який представив оригінали Метричних свідоцтв, видані із Херсонської духовної консисторії 6 липня 1854 року за № 5571, 5572, 5573 про народження дітей його: синів Миколи, Олександра та Володимира, просить захувати їх, а також і дружину його, Емілію Гаврилову доньку, при ньому, в 3-тю частину Дворянської родовідної книги та видати на дворянську гідність вказаним синам, кожному окремо, копії протоколу (далі переповідається зміст вищеописаних метричних свідоцтв синів Феодосія Долинського). Постановили: ознайомившись з проханням полковника і кавалера Феодосія Долинського, з метричними свідоцтвами про народження та хрещення дітей його Олександра, Володимира, Миколи, згідно 42-ї та 61-ї статті Зводу Законів, захувати вказаних дітей його, Долинського, а також і дружину його Емілію Гаврилову доньку при ньому до Дворянської родовідної книги 3-ї частини та на дворянську гідність видати синам прохача, кожному окремо, копії протоколів в довідках. Донести Правлячому Сенату Департаменту Герольдії з представленням копій з усіх доказів разом з родоводом у встановленому порядку. Для свідчення в цьому і про внесення вказаних дружину та дітей пана Долинського в Дворянський алфавітний список, повідомити Олександрійського повітового предводителя дворянства, оригінали з метрик повернути прохачу з розпискою. [3, арк. 9-10 зв.].

У Проханні 1856 року за № 85 до до Государя імператора поміщика Олександрійського повіту відставного полковника і кавалера Феодосія Степанова сина Долинського зазначено:

У Представляючи оригінал Метричного свідоцтва про народження сина мого Леоніда, яке видане Херсонською духовною консисторією 18 червня 1856 року за № 4900, прошу при цьому щоб наказано було сина мого Леоніда захувати до родини моєї, записаної до 2-ї частини Родовідної книги дворянства Херсонської губернії та видати йому на дворянську гідність копію з протоколу. Лютого 25-го 1857 року це прохання в Херсонське дворянське депутатське зібрання за словами прохача писав губернський секретар Олександр Григорійович син Манько, а поміщик полковник і кавалер Феодосій Степанів син Долинський руку приложив. [3, арк. 11 і зв.].

Метричне свідоцтво дворянина Леоніда Федосійовича Долинського від червня 18 дня за № 4900 засвідчує, що в Херсонській духовній консисторії на прохання полковника Феодосія Степанова сина Долинського видано йому це свідоцтво про народження та хрещення сина його Леоніда за підписом та печаткою в тому, що за метричними книгами Покровської церкви Новоросійського військового поселення 4-го кавалерійського округу Бокової в архівах консисторії за № 47 зберігається такий акт:

У 1854 року січня 11-го народився, а 20-го хрещений Леонід, син Олександрійського повіту поміщика полковника Феодосія Степанова Долинського та законної дружини його Емілії Гаврилової, обоє православні. Хрещеними були: Бобринецького повіту поміщик флоту лейтенант Гаврило Васильович Душенкевич та поміщиця вдова Феодосія Максимова Кульчицька. Таїнство хрещення здійснював священник Григорій Александрович з дячком Яковом Данилевським. [3, арк. 12 і зв.].

У Проханні від 15 жовтня 1859 року до Херсонського дворянського депутатського зібрання поміщик Олександрійського повіту полковник Феодосій Степанів син Долинський порушує питання про зарахування до Родовідної книги дворянства Херсонської губернії сина Петра, додаючи Меиричне свідоцтво від 7 листопада 1857 року за № 14, в якому зазначено:

У 1856 року травня 4-го народився, а 12-го хрещений Петро, син Олександрійського повіту села Обиток поміщика полковника Феодосія Степанова Долинського та законної дружини його Емілії Гаврилової, обоє православні. Хрещеними були: Бобринецького повіту поміщик флоту лейтенант Гаврило Васильович Душенкевич і поміщиця вдова Феодосія Максимова Кульчицька. Хрещення здійснював священник Григорій Александрович з дячком Яковом Данилевським. [3, арк. 13-14 зв.]

У доданому Протоколі засідання Херсонського дворянського депутатського зібрання від 2-го квітня 1860 року зазначено, що дане зібрання слухало прохання поміщика відставного полковника Феодосія Степанова сина Долинського, і постановили:

Засвідчуючи на представленому прохачем полковником Феодосієм Долинським Метричному свідоцтві Херсонської духовної консисторії про законне народження та хрещення сина його Петра, зарахувати його на підставі 65 статті Зводу Законів до родоводу батька його, в 2-гу частину Родовідної книги та цю гідність видати, йому Петру Долинському, копію з Протоколу, записаного в довідці. Що відбувся 21 березня 1836 року і цього додаткового, доносячи при цьому Правлячому Сенату по Департаменту Герольдії з представленням копії з даного протоколу та метричного свідоцтва. Для свідчення про це і внесення до родини полковника Феодосія Долинського сина його Петра в Алфавітний список дворян Олександрійського повіту, повідомити предводителя дворянства цього повіту. [3, арк. 15-16 зв.].

Д. 2688 – документи справи 1846, 1847 та 1886 років стосовно поміщика Єлисаветградського повіту Андрія Степановича Долинського

На початку цієї справи зберігається отримане в Департаменті Герольдії Сенату в 1846 році Відношення Предводителя Єлисаветградського повітового дворянства до Херсонського дворянського депутатського зібрання від 30 липня 1832 року за № 238, в якому зазначено:

У Представляю при цьому копію Указу про відставку Єлисаветградського повіту поміщика Андрія Степановича Долинського, покійно прошу Дворянське депутатське зібрання внести його з родиною в родовідну дворянську книгу по Херсонській губернії. Підписав повітовий Предводитель дворянства Л. Добровольський. [4, арк. 4].

В Указі про відставку підпоручика Андрія Степановича Долинського зазначено:

У Пред'явник цього підпоручик Андрій Степанович син Долинський, 25 років, із дворян Херсонської губернії. В службу вступив підпрапорщиком 1817 року серпня 20 дня у Великолуцький піхотний полк, а в ньому портупей прапорщиком 1820 року серпня 2-го дня, прапорщиком 1823 року червня 23-го, підпоручиком 1825 року травня 11-го. В походах, штрафах та під судом не був. У відпустці перебував 1824 року лютого з 21-го по 1-ше квітня. Неодружений. До підвищення атестуватися гідний. Цього 1826 року березня в 7-й день за наказом звільнений від служби через домашні обставини. У посвідчення чого видано цей Указ підпоручику Долинському за дійсним підписом та накладанням герба мого в головній квартирі в місті Могильові на Дніпрі, 27 червня 1826 року. Підписав: генерал від інфантерії, головнокомандуючий 1-ї армії, член Державної Ради, шеф полку його імені, кавалер різних орденів, граф Сакен. [4, арк. 5 і зв.].

У доданому Посімейному списку поручика Андрія Степанова сина Долинського записано:

У Андрій Степанів син Долинський має 31 рік, одружений на дворянці Ганні Федоровій доньці вродженій Недосветовій, дітей не має. В Єлисаветградському повіті має маєток, який дістався йому в спадок, село Мажаровку, в якій ревізьких селян чоловічої статі 37 душ, землі 1500 десятин. Мешкає в Єлисаветградському повіті, в своєму маєтку. Має звання поручика у відставці. Підписав повітовий Предводитель дворянства Л. Добровольський. [4, арк. 9].

У Протоколі Херсонського дворянського депутатського зібрання зазначено:

У 1832 року серпня 1-го дня зібрання слухало відношення Предводителя дворянства Єлисаветградського повіту з доданими документами поміщика Єлисаветградського повіту поручика Андрія Степановича Долинського, який просить захувати його з родиною до дворян Херсонської губернії (далі переповідається зміст вищеописаних документів Андрія Долинського). Розглянувши вищезазначені документи зібрання постановило, що згідно 19-го пункту 92 статті Грамоти 1785 року квітня 21 дня, відставного поручика Андрія Долинського із заслуженим на військовій службі чином, що доказує представлений Указ про його відставку, визнати у дворянській гідності та захувати до дворянства Херсонської губернії та внести відповідно до 78-ї статті згаданої Грамоти в другу частину Дворянської родовідної книги разом з його дружиною та на його дворянську гідність видати Грамоту [4, арк. 8 і зв.].

· У Проханні поміщика Олександрійського повіту поручика Андрія Степанова сина Долинського від 5 червня 1843 року зазначено:

У Після внесення мене з дружиною моєю в 2-гу частину Родової книги Херсонського дворянства народилася в мене донька Марія, про народження якої в законному шлюбі представляю метричне свідоцтво з Херсонської духовної консисторії, видане 24 квітня 1843 року за № 2529. Покірно прошу Херсонське дворянське депутатське зібрання захувати доньку мою Марію в II частину родовідної книги та видати їй в тому копії протоколу. До цього прохання поміщик Олександрійського повіт поручик Андрій Степанів син Долинський руку приклав [4, арк. 9 зв.].

Метричне свідоцтво від 24 квітня 1843 року засвідчує, що його видано з Херсонської духовної консисторії в місті Одесі за підписом та прикладанням цивільної печатки у питанні влаштування до навчального закладу доньки Андрія Долинського, Марії, в тому, що у метричних книгах Покровської церкви військового поселення Гуровки за № 43 записано наступний акт:

У 1831 року вересня 15-го числа у поміщика поручика Андрія Степанова Долинського та законної дружини його Анни Федорової, народилася донька Марія, молитвував та ім'я дав воєнного поселення Бокового Покровської церкви священник Василь Качановський, а хрещення проводив того ж числа поселення Гуровки Покровської церкви священник Матвій Сосницький. При хрещенні був указаний дячок Іван Добрицький. Хрещеними були: поміщик поручик Єлисей Іванов Чечель і поміщика колезького регістратора Григорія Степанова Долинського дружина Катерина Василівна [4, арк. 10].

· У Відношенні Предводителя дворянства Олександрійського повіту від 15 липня 1849 року за № 1124 до Херсонського дворянського депутатського зібрання зазначено:

У Поміщик Олександрійського повіту підпоручик Андрій Степанів син Долинський при проханні своєму, представляючи дійсні метричні свідоцтва Херсонської духовної консисторії про народження і хрещення його синів Іполита та Костянтина та два аркуші гербового паперу ціною 60 коп. сріблом, просить участі предводителя в захуванні до Родовідної книги та надання його дітям копії протоколу про дворянство, а також виготовити копії із протоколу про дворянство їх та надіслати їх для вручення за приналежністю. Підписав повітовий Предводитель дворянства підполковник і кавалер Протопопов. [4, арк. 14 і зв.].

Метричне свідоцтво від 25 травня 1849 року засвідчує, що його видано з Херсонської духовної консисторії в місті Одесі за підписом та прикладанням печатки в тому, що у метричних книгах Покровської церкви військового поселення Бокового в архівах Консисторії за № 17 зберігається наступний акт:

У 1840 року 2-го травня народився, а 5-го числа охрещений Іполит, син поміщика підпоручика Андрія Степанова Долинського і законної його дружини Анни Федорової. Хрещеними були: Бобринецького повіту поміщик Єлисей Чечель і губернського секретаря Григорія Долинського дружина Катерина Василівна. Проводив таїнство хрещення священник Василь Качановський з дяконом Єлисеєм Кумпаном [4, арк. 20 і зв.].

Метричне свідоцтво від того ж 25 травня 1849 року засвідчує, що в метричних книгах Покровської церкви військового поселення Бокового в архіві Консисторії за № 26 зберігається наступний акт:

У 1846 року травня 22-го родився, а 27-го числа охрещений Костянтин, син села Мажаровки поміщика підпоручика Андрія Степанова Долинського та законної дружини його Анни Федорової доньки, обоє православної віри. Хрещеними були: поміщик чиновник 10-го класу Єлисей Чечель і

поміщиця вдова Софія Волинська. Проводив таїнство хрещення священник Григорій Олександрович з дячком Яковом Данилевським. [4, арк. 21 і зв.].

У доданому Протоколі Дворянського зібрання від 18 серпня 1849 року зазначено:

У Херсонське дворянське депутатське зібрання слухали прохання Предводителя дворянства Олександрійського повіту, до якого поміщик підпоручик Андрій Степанів син Долинський доклав метричні свідоцтва про народження та хрещення своїх синів Іполита та Костянтина (далі переповідається зміст вищеописаних документів). Постановили: переконавшись із отриманих матричних свідоцтв Херсонської духовної консисторії про народження та хрещення синів підпоручика Андрія Долинського в дійсному його званні, Іполита та Костянтина, та зарахувавши їх, згідно 61 ст. Зводу Законів, до Родословної його, Долинського, в другу частину Дворянської родовідної книги, видати цим його дітям, кожному окремо, копії з протоколів. А для свідчення і внесення дітей підпоручика Долинського до Алфавітного списку дворян Олександрійського повіту, повідомити Предводителя дворянства того ж повіту відношенням, до якого прикріпити і дійсні метричні свідоцтва, залишивши з них для справи копії. [4, арк. 22 і зв.].

У Відношенні предводителя дворянства Олександрійського повіту від 28 лютого 1857 року до Херсонського дворянського депутатського зібрання, отриманому в Герольдії 14 листопада 1857 року, зазначено:

У Опікун над малолітніми сиротами померлого поміщика підпоручика Андрія Долинського штабс-капітан Кохановський в проханні від 4-го лютого, прикріплюючи два метричних свідоцтва про народження і хрещення доньок померлого Долинського Лідії та Віри, просить про зарахування їх до родословної батька та видати їм з Депутатського зібрання відповідних копій протоколів про їх дворянське походження. Виходячи з клопотання поміщика Кохановського, який піклується про влаштування майбутнього сиріт Долинських та маючи на увазі, що сироти ці за роками в близькому часі достойні вступити в один із жіночих навчальних закладів, для чого в числі інших документів необхідно пред'явити посвідчення про дворянське їх походження, прикладаючи при цьому в оригіналах два вищезгаданих метричних свідоцтва за № 6861 і 6862 та шість аркушів гербового паперу просить Дворянське депутатське зібрання зарахувати вказаних сиріт Лідію та Віру Долинських до родовідної книги їх померлого батька підпоручика Андрія Долинського, а також видати їм, кожній окремо, встановлені копії з протоколу та надіслати для передачі замовникам. Оригінал підписав Предводитель Олександрійського повітового дворянства Буцький. [4, арк. 23-23].

В Метричному свідоцтві з Херсонської духовної консисторії від серпня 26-го дня 1856 року за № 6861 зазначається, що дана консисторія в наслідок прохання опікуна маєтку померлого поміщика підпоручика Андрія Долинського, поміщика штабс-капітана Івана Кохановського, видає вказане свідоцтво дочці померлого поміщика підпоручика Андрія Долинського Лідії за підписом і печаткою в тому, що за метричними книгами Покровської церкви 4-го кавалерійського округу військового поселення Бокового в архівах консисторії за № 29 зберігається наступний акт:

У 1844 року липня 14-го народилася, а 17-го хрещена Лідія, донька Олександрійського повіту поміщика підпоручика Андрія Степанова Долинського та законної дружини його Анни Федорової доньки, обоє православні. Хрещеними були: Кирасирського принца Альберта Пруського полку поручик Микола Єлисей Чечель та того ж повіту поміщиця Софія Данилова донька Долинська, вдова. Таїнство хрещення проводив приходський священник Георгій Бутенков з дячком Яковом Данилевським. [4, арк. 24 і зв.].

В Метричному свідоцтві з тієї ж Консисторії від серпня 31-го дня 1856 року за № 6862 зазначено, що у метричних книгах Покровської церкви військового поселення Бокового в архівах консисторії за № 38 зберігається наступний акт:

У 1848 року липня 11-го народилась, а 30-го числа похрещена Віра, донька села Мажаровки поміщика підпоручика Андрія Стефанова сина Долинського та законної його дружини Анни Федорової доньки, обоє православні. Хрещеними були: поміщик 10-го класу чиновник Єлисей Іванів син Чечель та поміщиця вдова Софія Данилова донька Долинська. Таїнство хрещення проводив священник Григорій Олександрович з дячком Яковом Данилевським. [4, арк. 25 і зв.].

Додані в 1886 році документи стосовно Костянтина Андрійовича Долинського та його дітей

У Проханні відставного поручика Костянтина Андрійовича Долинського, яке надійшло в Департамент Герольдії Сенату 20 січня 1886 року і було отримане в Херсонському дворянському депутатському зібранні 20 травня 1885 року, зазначено:

Ї Представляючи Указ про мою відставку за № 1096, метричний випис про шлюб за № 40 та метричні свідоцтва, засвідчені Херсонською духовною консисторією, про народження та хрещення моїх дітей: доньок Лідії за № 4252, Олени за № 4253; синів Георгія за № 4254 і Олександра за № 4255, маю честь покірливо просити зарахувати дружину мою Євдокію Петрівну і вказаних дітей в Дворянську родовідну книгу по Херсонській губернії Олександрійського повіту, записавши в родину батька мого, померлого поміщика підпоручика Андрія Степановича Долинського, а також видати на дворянську гідність відповідні свідоцтва, які надіслати з документами через Олександрійського предводителя дворянства. На оформлення справи прикладаю шість гербових марок ціною десять копійок кожна. Оригінал власноручно підписав поручик Константин Андрійович Долинський 17 травня 1885 року. [4, арк. 30 і зв.].

Крім того, додано Прохання в Херсонське дворянське зібрання від 6 вересня 1885 року дворянки, дружини поручика Євдокії Петрівни Долинської, в якому зазначено:

Ї Представляючи Свідоцтво про шлюб за № 40, яке засвідчене Кишинівською духовною консисторією 10 липня 1885 року, свідоцтво про непорочність мою за № 228, маю честь просити Депутатське зібрання зарахувати мене в Дворянську родовідну книгу по Херсонській губернії, записавши в родину чоловіка мого, поручика Костянтина Андрійовича Долинського, та видати відповідне свідоцтво. Оригінал вересня 3-го дня 1885 року в місті Олександрії підписала дворянка Євдокія Долинська. [4, арк. 31].

Указ 1869 року про відставку дворянина поручика Костянтина Долинського засвідчує:

Ї Пред'явник його, поручик Константин Андрійович син Долинський, орденів та знаків зразковості не має; народився 19-го травня 1846 року, із дворян Херсонської губернії, віри православної, виховувався в домі батьків та закінчив курс наук в Єлисаветградському кавалерійському юнкерському училищі. В службу вступив унтер-офіцером з вислоугою 3-х місяців за рядового у 8-й Драгунський Астраханський великого князя Миколи Миколайовича Старшого полк 1865 року грудня 9-го, відправлений до Єлисаветградського Кавалерійського юнкерського училища в 1865 року грудня 22-го, юнкером 1886 року грудня 27-го, портупей-юнкером 1867 року травня 28-го; після закінчення курсу наук 1867 року травня 29-го був знову направлений до полку, де того ж року вересня 20-го дня отримав чин прапорщика. В цивільній службі і по виборам дворянства не служив. Нагород, рескриптів та благоволень не отримував. Був у 28-ми денній відпустці 1867 року з 10 жовтня по 8-ме листопада, у відпустці із-за ран та у полоні ворога не був. Не одружений, в штрафах по суду та без суду не був. В походах і справах проти ворога участі не приймав. В його обер-офіцерській службі не було обставин, які б перешкождали праву на Відзнаку за бездоганну службу. Наказом 1869 року травня 3-го дня прапорщик Долинський звільнений від служби за домашніми обставинами поручиком. В засвідчення вищевикладеного і видано йому цей Указ за підписом і накладанням цивільної полкової печатки [травня] 18-го дня 1869 року в Штаб-квартирі полку в посаді Нова Прага Херсонської губернії. Оригінал підписали: командир полку полковник Захудовський і виконуючий обов'язки полкового ад'ютанта поручик Вишняков. [4, арк. 32 і зв.].

У Свідоцтві про шлюб подружжя Костянтина та Євдокії Долинських, виданому 1875 року жовтня 1-го дня на підставі статті 107 Статуту Духовної консисторії від причту Бендерського Преображенського собору за належним підписом та печаткою зазначено, що в метричних книгах цього собору за 1875-й рік, в частині другій про шлюб за № 26 міститься наступний акт:

Ї 1875 року місяця серпня 31-го дня обвінчані: службовець Олександрійської дворянської опіки Херсонської губернії дворянин поручик Константин Андрійович син Долинський, православної віри, 28-ми років від роду першим шлюбом і наречена панночка Євдокія донька губернського секретаря Петра Іванова сина Жолтановського, православної віри, 28-ми років від роду, першим шлюбом. Поручителями по нареченому були: прапорщик Другої резервної Кінно-артилерійської бригади Володимир Іванов син Кохановський та юнкер Астраханського драгунського полку Олександр Іванов син Кохановський; поручителями по нареченій були: надвірний радник Олександр Миколайович Козирев та колезький асесор Константин Миколайович Жолтановський. Тайнство шлюбу здійснив Бендерського Преображенського собору священик Олександр Балцатеску із дияконом Стефаном Цикановським, дячком Григорієм Платодялою та паламарем Василем Івановським [4, арк. 33 і зв.].

У Свідоцтві Предводителя дворянства Олександрійського повіту від 3-го вересня 1885 року за № 228 про непорочність дружини Костянтина Долинського зазначено:

У Дружини дворянина Херсонської губернії Олександрійського повіту поручика Костянтина Андрійовича Долинського Євдокія Петрівна Долинська під судом та слідством не була і не перебуває, пані Долинська з 1879 року перебуває на посаді начальниці Олександрійської жіночої прогімназії, в підтвердження чого на її прохання їй і видається це свідоцтво за підписом і печаткою. Підписав Олександрійський повітовий предводитель дворянства Кефала [4, арк. 34].

Протокол засідання Херсонського дворянського депутатського зібрання від 12 жовтня 1885 року засвідчує наступне:

У Дворянське зібрання слухало прохання відставного поручика Костянтина Андрійовича Долинського та дружини його Євдокії Петрівни, які клопочуть про їх зарахування до роду Долинських по Дворянській родовідній книзі, як і дітей їх: Лідії, Олени, Георгія і Олександра та видати на їхнє ім'я встановлених свідоцтв (далі йде перелік вищеописаних документів та викладається їх зміст, а також зазначається, що у шлюбі поручика Костянтина Андрійовича та Євдокії Петрівни Долинських народилися діти: Лідія 4-го січня 1877 року; Олена 20 вересня 1878 року; Георгій 26 листопада 1879 року; Олександр 20 грудня 1880 року).

Постановили: враховуючи, що прохач поручик Костянтин Долинський в родині батька його, підпоручика Андрія Степановича Долинського перебуває та внесений у дитячому віці в другу частину Дворянської родовідної книги і Правлячим Сенатом затверджений у спадковому дворянстві, перебував на службі, з якої його звільнено поручиком, в штрафх і під судом не був, вступив в законний шлюб з Євдокією Петрівною в 1875 році і має народжених від нього дітей: Лідію в 1877 році, Олену в 1878-му, Георгія в 1879-му і Олександра 1880 року та згідно з виявленим бажанням внести дружину поручика Євдокію Петрівну Долинську та поіменованих дітей їх до роду Долинських в другу частину Дворянської родовідної книги, про що видати їм свідоцтва та повідомити у визначеному порядку в Сенат у Департамент Герольдії з проханням про їх затвердження у дворянстві. Для оголошення прохачеві Долинському та внесення згадуваної родини в Алфавітний список, повідомити Предводителя дворянства Олександрійського повіту, направивши йому оригінали вищевказаних документів для їх вручення пану Долинському. [4, арк. 35-36 зв.].

Євдокія Петрівна Долинська з доньками Оленою і Лідією. Єлисаветград, 1889 рік. Фото з приватного архіву родини Ягелло, м. Париж

Таким чином з вищезазначеного випливає, що представлені архівні документи мають багатий за змістом біографічний матеріал про родини поміщиків Долинських, які походять з давнього шляхетського роду та наприкінці XVIII століття переселилися в Катеринославське намісництво, на теренах якого в подальшому мали досить значні землеволодіння в Олександрійському, Єлисаветградському та Бобринецькому повітах Херсонської губернії. Історія свідчить, що влаштувавшись на нових місцях, дворяни Долинські та їх нащадки внесли також вагомий внесок у розвиток економічного та духовного життя Південноукраїнського краю XIX та початку XX століть.

Васильченко В.Г., м. Черкаси

Доли священнослужителів села Капітанівки

Моя оповідь про священнослужителів Святоуспенської церкви Капітанівки. Розглянуто доли окремих з них та їх родин, опис деяких священницьких родів та їхні родові дерева. Інколи розповідь торкається сторінок історії церков сусідніх сіл, адже дуже часто нащадки священнослужителів були в різних приходах.

Місце для поселення Капітанівка не було випадковим. Край був заселеним з давніх часів, на його території дуже багато поселень передскіфського і скіфського часів. В межиріччі Висі й Тясмина лежать родючі землі, які активно освоювали скіфи. Місце на перетині двох шляхів. Один з них мав напрямок з південного сходу на північний захід, це Ольвійський, як частина великого Шовкового шляху і йшов попід Лебединським лісом. Забезпечував не лише торгівельно-обмінні стосунки з античними колоніями на Чорноморському узбережжі, а й поєднував Індію та Китай з Європою. Це вже згодом він став називатися Чорним. Ще один шлях мав напрямок з півдня на північ, під лісом зустрічався з Чорним, перетинав і його, і Лебединський ліс. Цей ліс з півночі дугою огортав слободу, яка виникла на витоках малої річечки Розливи.

Час заснування Капітанівки орієнтовно в 1764-1774 роках. Точніше встановити не вдалося. Як невідоме й ім'я осадчого слободи. Хоча існує легенда, що заснував слободу польський шляхтич капітан Владислав Сангушко. Документальне підтвердження цієї гіпотези не знайдено. Відомо лише, що слобода заснована на землях князів Любомирських.

За відсутності своєї церкви, мешканці за християнськими потребами зверталися до сусідніх сіл, де вже були церкви. Це Свято-Вознесенська церква містечка Турії і церква Покрови Пресвятої Богородиці в селі Тишківці. 1777 року в Туріянській Вознесенській церкві реєструються Капітанівські жителі Бондар, Бугаєнко, Кравченко, а 1778-го Бережний, Коваль, Козак, Махія, Ткач, Швець [1, арк. 3-5].

Мешканці слободи зверталися з проханням в єпархію про призначення до них священника та будівництво церкви. Можливо ще за Гервасія Лінцевського, який був єпископом до 1769 року, або ж за його наступника Йова Базилевича. В 1781 році протоієрей Іоанн Радзимовський запропонував призначити на приход Успенської церкви в Капітанівку священника Симеона Базилевича [2, арк. 48].

Жив у селі дяк Старий Йосип, помер він 3 серпня 1801 року у віці 88 років [3, арк.64]. Від нього в селі пішли Дяченки і Даценки. Цілком вірогідно, що Йосип був на посаді дяка ще до переселення в Капітанівку. Найменування колишньої посади стало прізвиськом, до якого з повагою додано "Старий".

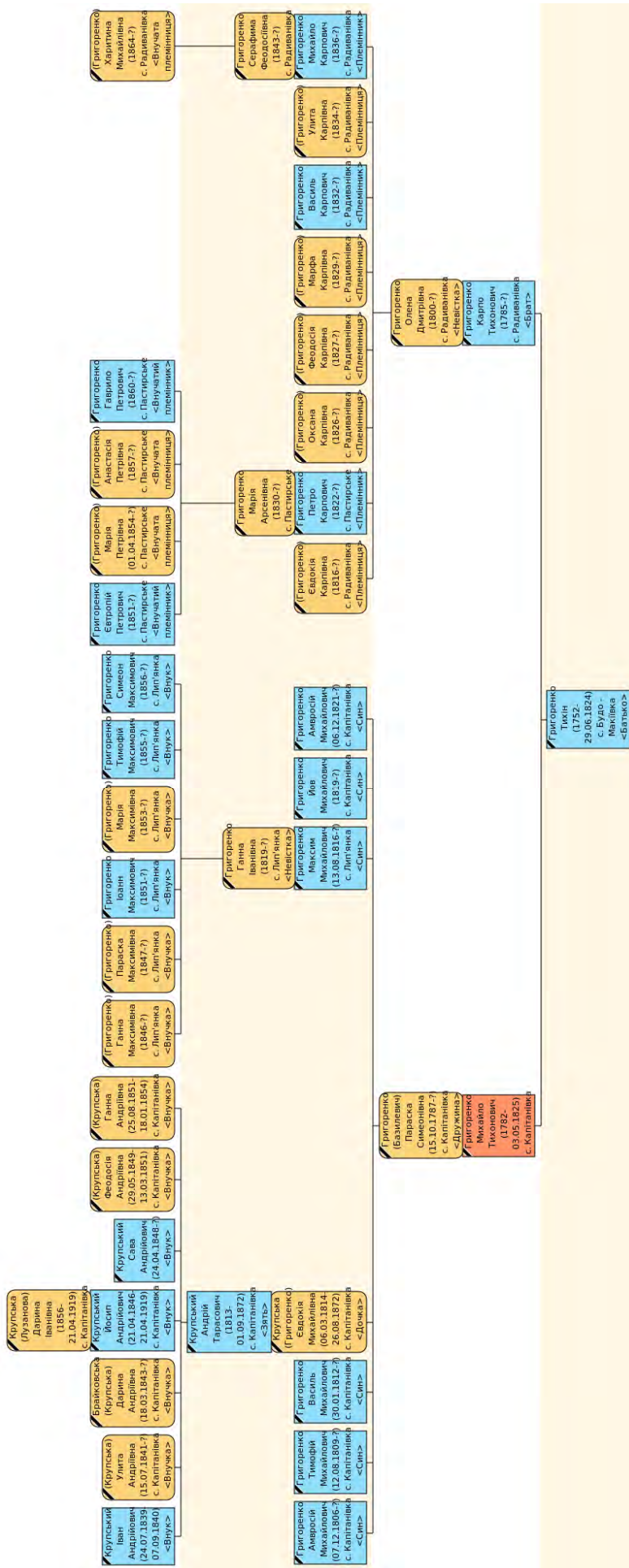
23 травня 1783 року єпископом Переяславо-Бориспільської єпархії Іларіоном Кондратківським видана благословенна грамота на закладення в слободі Капітанівка Смілянської протопопії церкви Успіння Пресвятої Богородиці [4, арк. 344, зап. 3956]; 20 березня 1785 року – благословенна грамота на освячення новозбудованої церкви в селі Капітанівці, яке вчинив Смілянський протопоп Іоанн Радзимовський [4, арк. 361, зап. 4129]. Церква збудована стараннями прихожан 14 вересня 1785 року. Будівля дерев'яна холодна, з такою ж дзвіницею, землі 3 дес. садибної, 33 ріллі. Платня священнику 116 рублів сріблом [5]. Приход знаходиться в самому селі за півверсти від церкви [6].

Базилевичі, це прізвище відоме з XVII століття на лівобережжі в Чернігівській та Полтавській губернії серед козацької старшини. Неодноразово згадуються Базилевичі в "Малоросійском родословнике" В.Л. Модзалевського. З XVIII століття священнослужителі з таким прізвищем є вже й на правобережжі – Чигиринщині, Звенигородщині, Київщині.

Серед Базилевичів відомі такі: Йов Базилевич (1723-1776) родом з Харківської губернії. З 1771 року й до самої смерті він єпископ Переяславо-Бориспільської єпархії [7, с. 42-44]. В 1773 році протопопом Золотоніським був протоієрей Петро [8], а Єлизаветградським протоієрей Павло. З 1771 року священником Михайлівської церкви в Новомиргороді був ієрей Микола, в 1785-1793 роках він протоієрей. Священником Іллінської церкви, теж в Новомиргороді в 1810-1812 роках був ієрей Гнат [9], в 1822-1826 роках він уже протоієрей Новомиргородської протопопії [10].

Досліджено три гілки синів священника Василя Базилевича на Чигиринщині: Іоанна 1736 р.н., Симеона 1746 р.н. і Василя 1769 р.н. Онук Іоанна Васильовича – священник села Боровиці Йосип Васильович Базилевич, 1863 року його нагороджено оксамитовою скуфією [11]. Ще один нащадок Іоанна Васильовича – Яків Агафонович, 1886 р.н., випускник Київської духовної академії, з 1912 року – священник села Боровиці, а з 1915 року – соборної церкви Чигирини. В 1937 році був репресований [12, с. 100, 101]. Детальніше див. в їх родових деревах, але з Капітанівкою пов'язані

Перший священник в селі Капітанівці, син священника, Симеон Васильович Базилевич 1746 р.н. [13, арк. 6]. Священницький сан у 1772 році рукопоکлав преосвященний уніатський митрополит Пилип Володкевич (до приходу в Соколовій Слободі). 1773 року був приєднаний до православ'я преосвященим Йовом Базилевичем, єпископом Переяславським і отримав благословіння на іерея в село Білашки Погребиської протопопії до церкви Преображення Господнього [2, арк. 48].

Там він одружився з Євдокією Пилипівною, там же народилися Ганна 1775 року, а 1776-го Андрій. Після вивчення латинської мови в 1794 році він "при справах" в Київській дикастерії [14, арк. 38], згодом став священником Дмитрівської церкви в селі Стецівці Звенигородського повіту [15, арк. 12].

З 1781 року Симеон Базилевич в Капітанівці [16, арк. 114]. Опікується закладенням та будівництвом Успенської церкви, церква освячена 1785 року [4, арк. 361].

Уже в Капітанівці у Базилевичів народилися діти: Параска 1787 року [17, арк. 262], Никифір (1790), Прокіп (1793) та Іоанн (1795). Параску хрестив брат Симеона Василь Васильович Базилевич, священник у вигнанні [3, арк. 4]. Про Никифора та Іоанна відомо, що навчалися в Київській духовній академії [6], потім Никифір в 1815-1816 роках був священником Богородичної церкви села Турії [18, арк. 424].

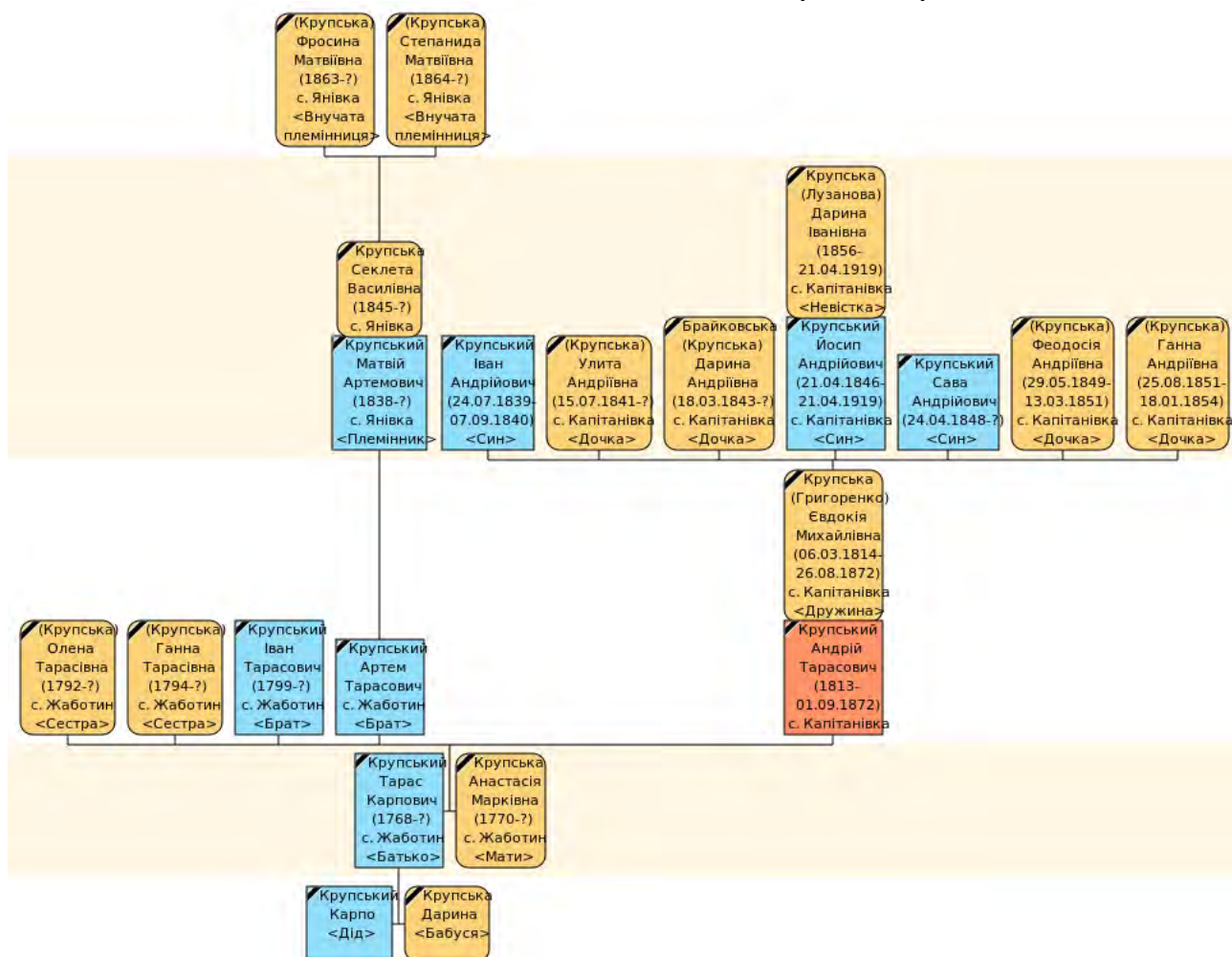
Іоанн в 1819 році священник у Тишківці [19], а потім в Богородичній церкві села Турії [20, арк. 436]. В кризові періоди (коли не було призначено священника) був за іерея в Капітанівці від 2 місяців до півроку в 1825 [21], 1830 [22] та 1857 [23] роках. Трохи вдалося прослідкувати Іоаннову гілку дерева. Будучи священником в Турії, Іоанн Базилевич одружився з Марією Петрівною. В них народилися дочки Мотрона 1823 року і Харитина 1825 року [24, арк. 446]. Їхній старший брат Пилип Іоаннович 1822 р.н., став дияконом Миколаївської церкви в Златополі. Мав сина Іоанна 1852 р.н. [25, арк. 500].

16 жовтня 1787 року в Симеона Базилевича сталася пригода. Його викликали в Київську дикастерію для надання показань.

За виготовлення грамоти Симеон Базилевич розрахувався з протоієреєм Радзимовським старими грішми в сумі 50 рублів [26, арк. 46]. Що малося на увазі в слові "старими", нам невідомо. Наш край до 1793 року був у складі Речі Посполитої і всі розрахунки велися в злотих, хоча законно ходили талери й дукати. Цілком можливо, що були в ходу ще і елизаветинські рублі чеканки 1741-1761 років, які при Катерині II стали "старими".

Після смерті Симеона Базилевича в 1802 році [3, арк. 65] священником став Михайло Тихонович **Григоренко** (1783-1825) [27], син Тихона Григоренка (1752-1824) – благочинного священника Баландинської [28, арк.289], потім Будо-Макиївської церкви [29, арк.5]. Молодший брат Михайла Карпо Тихонович в 1819 році диякон у Баландиному [19], потім священник в селі Радиванівці [24, арк. 342]. Сини Карпа: Петро Григоренко – дяк у Пастирському [25, арк.1278], а Михайло Карпович – дяк у Радиванівці [25, арк. 1364]. Часто священницьке місце було спадковим, в даному разі спадковість через доньку (Михайло Тихонович Григоренко одружився з донькою Симеона Базилевича Параскою). Михайло Григоренко мав синів: Амвросія 1806 р.н., Тимофія 1809 р.н., Василя 1812 р.н. – паламара при Успенській церкві [30, арк. 1379], Максима 1816 р.н., Йова 1819 р.н., Амвросія 1821 р.н. і доньку Євдокію 1814 р.н. [31, арк. 1047].

Максим Михайлович Григоренко після закінчення Київської семінарії з 1843-го й до 1880-х років служив священником в Лип'янці. З 1850 року він депутат 6-ї частини благочиння. В 1861-му його нагороджено бронзовим наперсним хрестом і медаллю в пам'ять війни в 1853, 1854, 1855 і 1856 роках. За довгострокову й старанну службу в 1867 році нагороджено оксамитовою скуфією, а в 1877 – оксамитовою камилавкою. Він мав сина Симеона 1858 р.н. [32, арк. 2].

По смерті Михайла Григоренка в червні 1825-го [21], був рік кризи на ієрейському місці Успенської церкви. В липні 1826 року призначено Йосипа Левицького (перший рік в документах Ливицький) [33], який служив до березня 1830-го [34]. Після нього пів року був Григорій

Рибчевський, котрий помер у жовтні 1830-го [34], і знову криза до березня 1831 року, коли службу почав Устим Романов [35], який до цього був священником у селі Тишківці.

В ці кризові періоди відпускали треби і вели службу ієреї з сусідніх сіл: Туріянський наглядовий священник (який здійснював церковний нагляд в регіоні), син першого священника Іоанн Базилевич. Також ієрей з Турії – священник і депутат Марко Кохановський. А ще ієрей з Тишківки Костянтин Величковський, ієрей з Журавки Степан Можеловський, ієрей з Будо-Макиївки Кирило Мачуговський і диякон з Турії Давид Бортовський, син Капітанівського дяка Івана Бортовського.

Євдокія Михайлівна Григоренко народилася 6 березня 1814 року [36], 30 січня 1837 року вийшла заміж за стихарного дяка Михайлівської церкви в селі Худяках Андрія Тарасовича **Крупського** [15, арк. 12]. Його батько Тарас Карпович – дяк Преображенської церкви в Жаботині [10, арк. 28]. Свідками від нареченої на вінчанні стали мати Параска Симеонівна і дядько Андрій Симеонович Базилевич, священник із села Стецівки [15, арк. 12]. Відтепер Андрій Крупський стихарний дяк Успенської церкви в Капітанівці. Перебував він на цій посаді не лише до призначення в 1864 році нового дяка Федора Старжевського [37] та в 1871 році диякона Сергія Лихнякевича [38], а й до самої смерті, будучи вже позаштатним дяком [39, арк. 120]. Помер від холери 1 вересня 1872 року у віці 60 років [40, арк. 217], дружина його Євдокія Михайлівна померла за 5 днів перед ним, теж від холери [40, арк. 216].

Крупські мали дітей: Івана 1839 р.н., Феодосія 1849 р.н. і Ганну 1851 р.н. – померли маленькими, за Улиту 1841 р.н. і Саву 1848 р.н. невідомо нічого. Дарина Андріївна народилася 18 березня 1843 року [41, арк. 388], особиста почесна громадянка, вдова за Брайковським, кравчиня-майстриня [42, арк. 113]. Йосип Андрійович народився 21 квітня 1846 року, хрещеним батьком став його дядько, священник з Лип'янки Максим Михайлович Григоренко (*див. вище*) [43, арк. 437]. Як і сестра, мешкав разом з дружиною Дариною Іванівною в Капітанівці, обоє були особистими почесними громадянами [44, арк. 131]. Маніфест про новий соціальний стан – почесних громадян був підписаний 1832 року. За останнім нагородження цим званням могло бути за виявлення на громадських засадах корисної діяльності, що тривала не менше 10 років.

Нам невідома перша дружина Йосипа Крупського, зате відомо про його другий шлюб: 31 серпня 1888 року особистий почесний громадянин, вдівець, Йосип Андрійович Крупський вінчався в Радиванівській церкві з селянкою-власницею із села Радиванівка Дариною Іванівною Лузановою [45, арк. 427]. Про це подружжя знаходимо запис у переписному листі 1897 року. В графі про соціальний стан за обох сказано, що вони почесні громадяни. Освіту Йосип Крупський отримав удома, а на хліб заробляв, працюючи в чужих господарствах [44, арк. 131].

Про Крупського збереглися спогади старожилів. Так Галина Парфентіївна Рибчак розповідала: "Було це на початку ХХ століття. Поблизу ставка, на розі вулиць Смілянської та Успенської в хатині жив з дружиною чоловік на прізвище Крупський. Мав він дар передбачати майбутнє, бачив минуле людей. Галина Парфентіївна пригадала такий випадок. Хлопця вкусила собака. Мати пішла до Крупського, щоб той сказав, чи собака часом не сказана? На

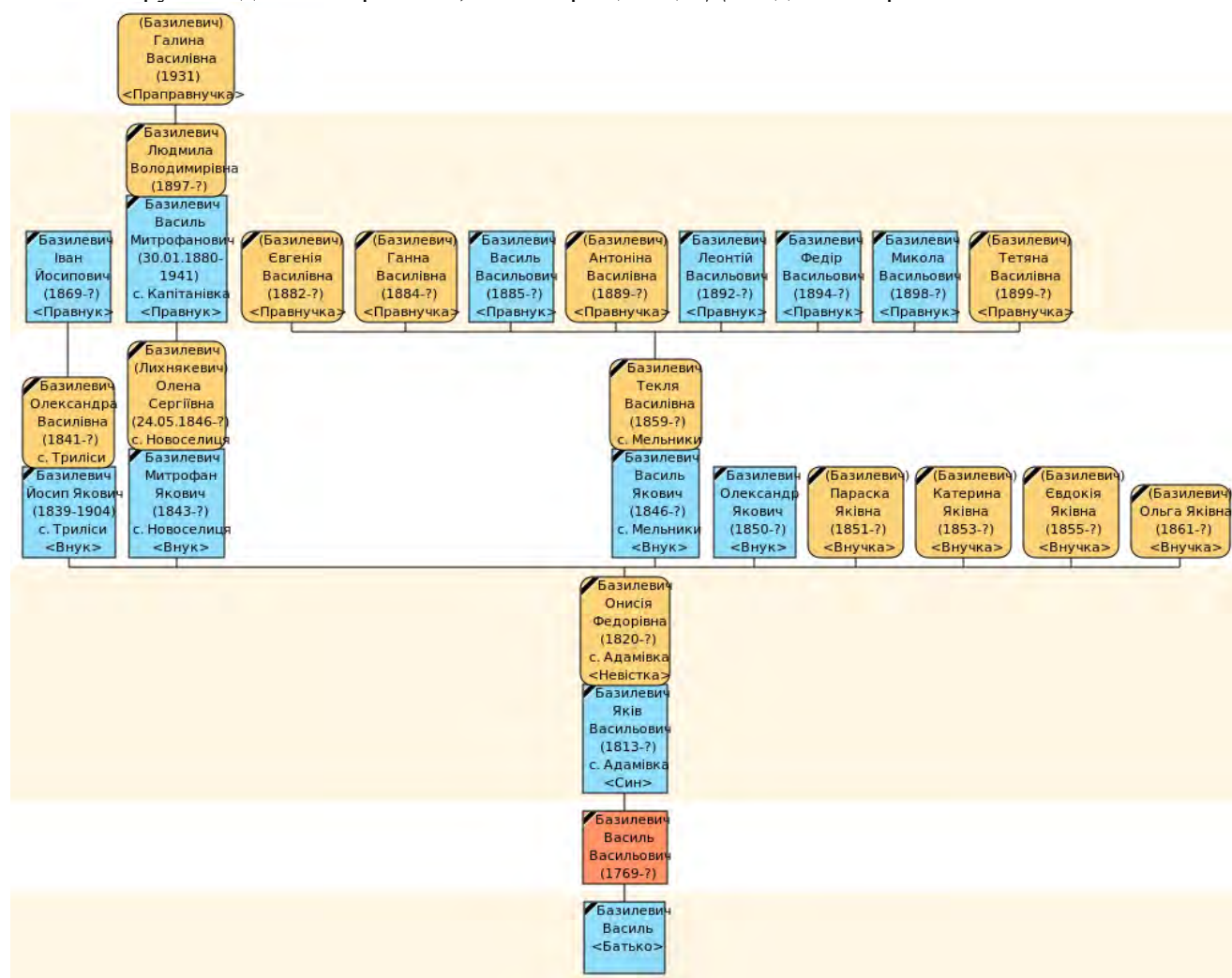
Крупський Йосип Андрійович і Дарина Іванівна та Береговий Прокіп Кирилович і Мотря Іванівна
Фото надане В.В.Білокрис

що той відповів: – Ні, не скажена. Скажена ще вкусить. І справді, незабаром того хлопця вкусила скажена собака. Довелося йти до лікаря. Крупський був людиною доброзичливою. Хоча сам був небагатим, але допомагав бідним.

Одного разу через село їхав якийсь заможний чоловік. Зупинився заночувати у Крупського. Злодії вирішили пограбувати проїжджого. Вони вбили його, а заодно і хазяїна з дружиною. Пограбували та втекли.

Цікаво те, що ясновидець знав про свою майбутню загибель. Він також передбачав, яка частина села найбільше постраждає під час майбутньої війни".

Цю історію в схожих варіантах розповідали вчителька Валентина Володимирівна Білокрис та лікар Петро Іванович Ткаченко. Визначення осіб на фото є гіпотетичним. Вірогідно, що чоловік в капелюсі – почесний громадянин Йосип Крупський. Жінки на фото схожі, отже Дарина Іванівна і Мотря Іванівна Лузанові сестри, родом з Радиванівки. Обидві вийшли заміж в Капітанівку. Мотря Лузанова вийшла заміж за Прокопа Гавриловича Берегового 13 січня.1889 року [45, арк. 430]. Відомо з переказів, що в Йосипа Крупського з Дариною дітей не було, цілком ймовірно, що дитина в нього на руках – донька Берегових, а його хрещениця. Дослідження тривають.

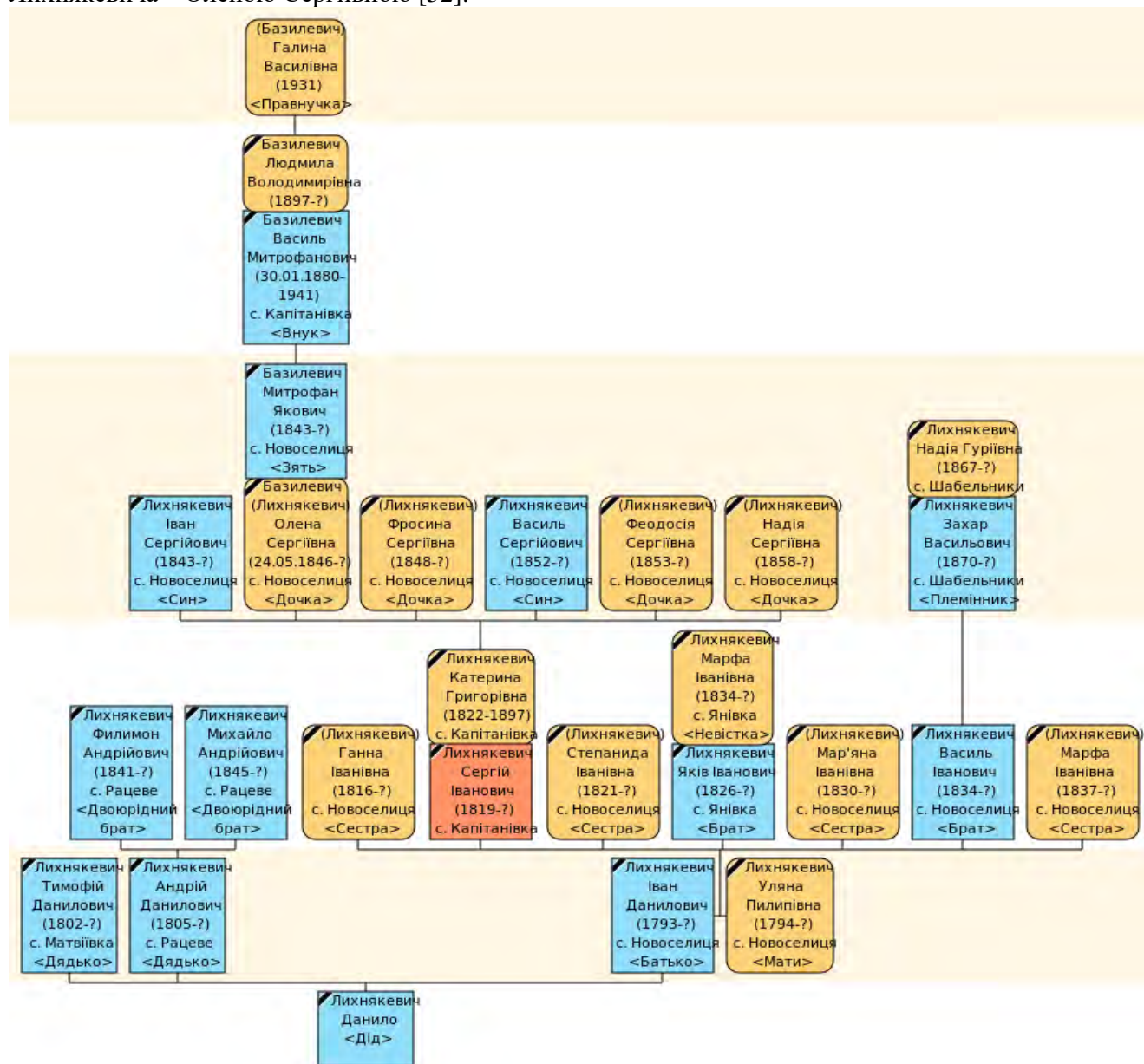
Якщо батьки Йосипа Крупського померли майже одночасно, то сам Йосип Андрійович разом з дружиною загинули в один день. Працюючи в архіві у Кропивницькому, знайшов у метричній книзі Капітанівки запис про смерть 21 квітня 1919 року почесних громадян Крупських Йосипа Андрійовича і Дарини Іванівни та мешканців Златополя: дворянки Борецької Олени Павлівни та потомственного дворянина Штурма Вацлава Станіславовича. Вказана причина смерті, всі вони були вбиті бандитами [44, арк. 75].

Крім того, що Йосип Крупський загинув в один день з дружиною, це був ще й день його народження, як він і передбачав. Тобто, творив він добрі справи на цьому світі до 73 років. В Черкаському архіві є документи про події першої половини 1919 року в Златополі, які містять багато цікавого про цього самого Штурма.

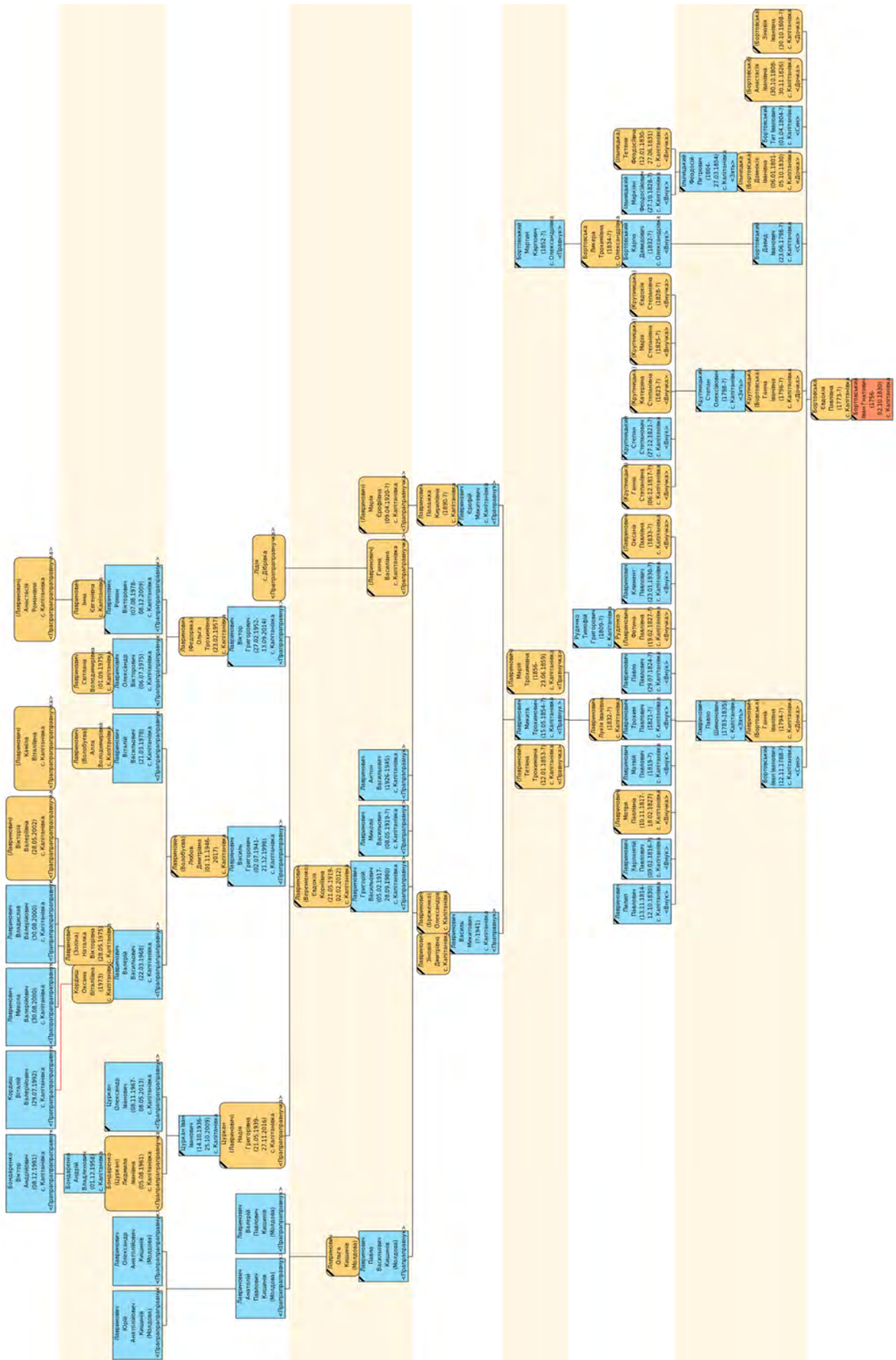
Вацлав Станіславович Штурм був комерсантом. Його посада називалася "Уповноважений кооперативами у Златопільській волості". Сільські товариства споживачів з усієї волості передавали йому кошти на придбання для них продуктів, вручаючи йому довіреність з наданням необмежених прав у використанні цих коштів [47, арк. 40]. Про всі його обладки окрема історія, але добре відомо, що йому вдалося зібрати певний капітал, отже був заможним. У ці буремні роки він мешкав в Златополі у вдови, дворянки Борецької Олени Павлівни. Хоча, потрібно зауважити, кому буремні, а комусь дуже, навіть, сприятливі.

В квітні 1919 року червоний військовий загін на чолі зі Ставським і комісаром Бевзо, який прибув до Златополя з Єлизаветграду, нібито для наведення порядку, почав єврейські погроми [48, арк. 4, 5]. Квартира Борецької вже була пограбована, а її служниця Катерина Петруньова ще й згвалтована [49, арк. 15]. Цілком зрозуміло, що було ще що втрачати. Борецька разом зі Штурмом тікають із Златополя в північному напрямку, ну а далі вже відомо, що вони заночували в Капітанівці у Крупських. Бандитам, очевидно, став відомий маршрут заможних втікачів.

Розглянемо другу гілку Базилевичів. Про молодшого брата Симеона Васильовича – Василя Васильовича відомо лише, що він був священиком у вигнанні [3, арк. 4]. Його син Яків Васильович 1813 р.н. був священиком в Адамівці [25, арк. 71]. Один син Якова Йосип Якович 1839 р.н., після семінарії, був рукопокладений в сан священика в село Триліси [50], інший його син Василь Якович 1846 р.н. служив в Мельниках [51, арк. 9]. Ще один син Митрофан Якович 1843 р.н. був на посаді дяка в Новоселиці. 2 травня 1871 року він одружився з донькою диякона Сергія Івановича Лихнякевича – Оленою Сергіївною [52].

Рід **Лихнякевичів** йде з Новоселиці. В 1772 році волоський священник Данило Лихнякевич був прийнятий до Переяславської єпархії з дозволом пошуку вільного священницького місця [4, арк. 97]. У Івана Даниловича Лихнякевича 1793 р.н. були сини Яків 1826 р.н., Василь 1834 р.н. і Сергій 1819 р.н. У Сергія Івановича разом з дружиною Катериною Григорівною були діти: Іван 1843 р.н., Фросина 1848 р.н., Василь 1852 р.н., Феодосія 1853 р.н., Надія 1858 р.н. [25, арк. 1204], Олена Сергіївна народилася 24 травня 1846 року [43].

Сергій Іванович Лихнякевич був на батьковій посаді диякона спочатку в Новоселиці, а потім його переведено дияконом в Капітанівку. Сюди ж він згодом забрав і внука Василя. Василь Митрофанович Базилевич народився 30 січня 1880 року в селі Новоселиця Чигиринського повіту в родині регента. Після закінчення Черкаського духовного училища в 1895 році служив регентом при Трьохсвятительській церкві у місті Києві, з 30 вересня 1896 року – псаломщиком в Успенській церкві Капітанівки; платні отримував з казни 50 руб. і від графів Бобринських 91 руб. 27 коп. В 1895/6 і 1896/7 навчальних роках був на посаді вчителя церковноприходської школи [14, арк. 41].

В 1904/5 навчальному році з причини хвороби священника був на посаді законовчителя церковноприходської школи. З 1 січня 1905 року став регентом любительського хору. В 1908/9 навчальному році займав посаду вчителя співів у Міністерському народному училищі при Капітанівському цукровому заводі. В 1922 році його рукопокладено в священника. В 1920-х роках йде знищення церкви, комуністи забрали будинок В.М. Базилевича. За рішенням Златопільського суду будинок повернуто власнику, хоча комуністи на зборах вимагали скасувати це рішення. 1924 року в Успенській церкві священником був Василь Базилевич, дяком Давид, дзвонарем Яровенко [53]. Згодом Базилевич – священник у церквах: 2 роки до 1925-го у Святомихайлівській в Телепині, а потім до 1929-го в Святомиколаївській церкві села Вікніне Мокрокалігірського району. Ці церкви були знову осквернені й розграбовані за радянського періоду, як і 160 років тому під час останнього набігу татар наприкінці січня 1769 року [54, арк. 13 зв., 15 зв.]). В 1929 році його засуджено на 1 рік за нездачу хліба. Після звільнення призначений священником в Малу Смілянку, де перебував до закриття церкви в 1935 році.

З 1935-го мешкав в місті Сміла, одночасно мандрував селами, надаючи християнські треби населенню. 10 лютого 1938 року Базилевич був арештований, а 11 травня 1938 року засуджений до 6 років у таборах та після відбування покарання до позбавлення прав ще на 3 роки.

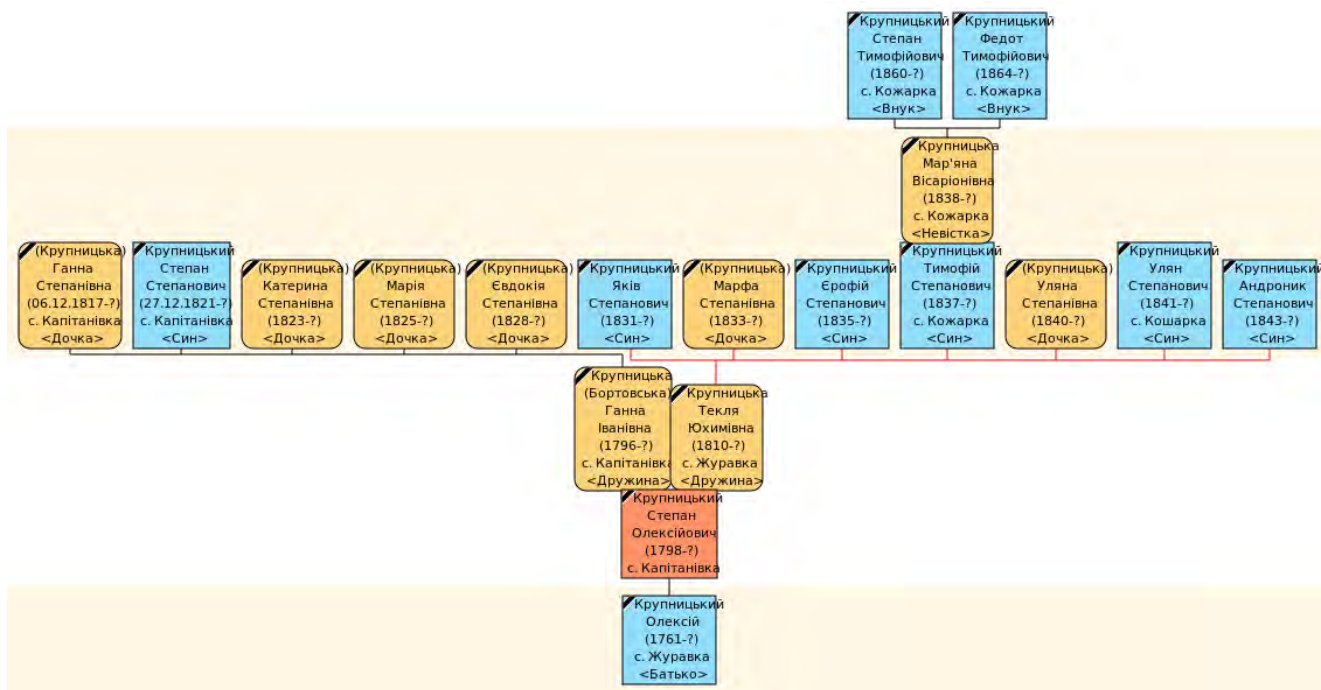
У вирокі зазначено, що Базилевич, як служитель релігійного культу, систематично в період 1933-1934 років бував у селах Мала Смілянка та Мала Яблунівка. Під приводом здійснення релігійних обрядів серед жителів сіл проводив антирадянську агітацію, а також протидіяв закриттю церкви, організувавши для цієї мети громаду. Агітував серед селян не вступати до колгоспів. З серпня 1993 року Василя Митрофановича Базилевича було реабілітовано. Місце перебування не вказано, дата смерті невідома. В нього була дружина Людмила Володимирівна 1897 р.н. та донька Галина Василівна 1931 р.н. Комісія з реабілітації родичів знайти не змогла [55, арк. 1-50].

В серпні 1795 року до Успенської церкви був призначений дяком Іван Гнатович **Бортовський**, який служив на цій посаді практично до самої смерті в жовтні 1830 року [34, арк. 786]. Були, правда, певні періоди, коли він перебував за штатом. 1798 року його помилково виключили з духовної в світську команду, 1799-го відновлено на посаді київським митрополитом Ієрофеєм за відповідним указом дикастерії [16, арк. 114].

З грудня 1798 року дяком був Михайло Тихонович Григоренко [3, арк.17] до призначення на ієрейську посаду в лютому 1803 року [56] замість померлого Симеона Базилевича (*див. вище*). Ще один період позаштатності Івана Бортовського, коли в 1828 році дяком став Феодосій Петрович Ільницький [57].

Іван Гнатович і Євдокія Павлівна Бортовські мали трьох синів: Івана 1788 р.н. [58], який був священником в Янополі [59], Давида 1798 р.н. [3, арк.18] і Тита 1804 р.н. [60] та п'ятеро доньок: Ганну 1794 р.н. [3, арк.12], Ганну 1796 р.н. [3, арк.14], Домнікію 1801 р.н. [61], Анастасію і Зіновію 1808 р.н. [62]. Давид Іванович Бортовський диякон, а потім священник у Турії, певні періоди (при відсутності священника) був у Капітанівці на ієрейському місці [23], з 1840 року священник в селі Янівка. Тит Іванович був спочатку паламарем в Капітанівці [72, арк. 1034], а потім дяком в Рейментарівці.

Старша Ганна 27 січня 1814 року вийшла заміж за Капітанівського шляхтича Павла Шимоновича Лавриновича [36, арк. 408]. Їхні нащадки й сьогодні мешкають в Капітанівці.

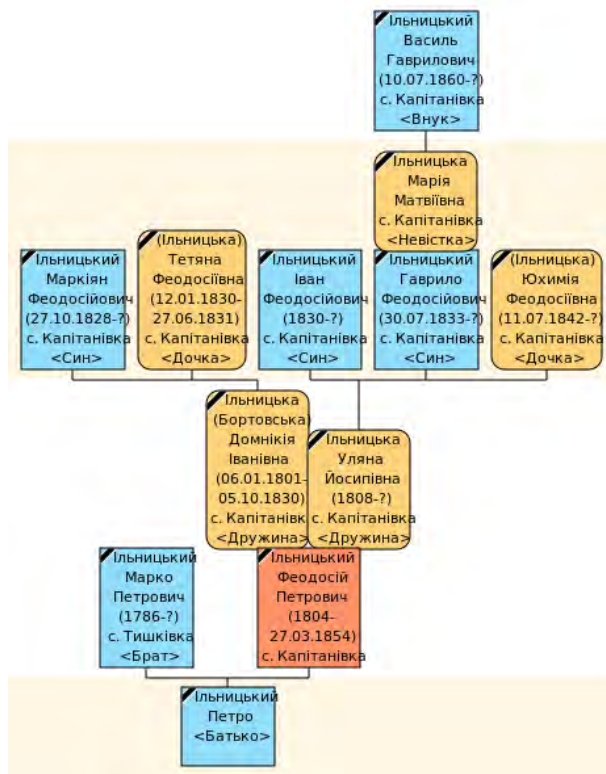

Менша Ганна 2 вересня 1817 року вийшла заміж за паламаря при Успенській церкві Степана Олексійовича **Крупницького** [63]. Його батька, Олексія Крупницького, 1784 року висвячено в сан священника до Богословської церкви в селі Журавці [64, арк.4].

Степана Крупницького 1798 р.н., призначено 1812 року паламарем до Успенської церкви в Капітанівку. 1819 року його переведено стихарним дяком до Михайлівської церкви в Кошарку, а в 1821 році – дяком до Богословської церкви у селі Журавці, де й служив на цій посаді понад 20 років [64, арк. 25].

Від Ганни Іванівни в Степана Крупницького були діти: Ганна 1817 р.н. [63], Степан 1821 р.н. [65], Катерина 1823 р.н. [66], Марія 1825 р.н. [21], Євдокія 1828 р.н [57]. Після смерті першої дружини він одружився вдруге з Теклею Юхимівною. Від неї були діти: Яків 1831 р.н. [35], Марфа 1833 р.н. [67], Єрофій 1835 р.н. [68], Тимофій 1837 р.н. [69], Уляна 1840 р.н. [70], Улян 1841 р.н. [71], Андроник, у 1843-1913 псаломщик села Гречківки.

Домнікія Іванівна 13 листопада 1827 року вийшла заміж за паламаря села Кримок Феодосія Петровича **Ільницького** [73, арк.463]. Від неї діти: Маркіян 1828 р.н. [57] і Тетяна 1830 р.н. [34]. Феодосій Петрович Ільницький був дяком в Капітанівці з 1828 року [74, арк. 502]. В 1836-му його виключено з духовного звання [75]. Після смерті Домнікії в 1830 році [34, арк. 787] Феодосій Ільницький одружився вдруге з Уляною Йосипівною. Від неї мав дітей: Гаврила 1833 р.н. [67] та Юхимію 1842 р.н. [76]. Брат Феодосія Марко Петрович Ільницький був дяком у селі Тишківці [77]. Помер Феодосій Ільницький 1854 року, як міщанин [78]. Гаврило Феодосійович Ільницький в 1860-1865 роках священник Успенської церкви [39, арк.120]. У нього з дружиною Марією Матвіївною в 1860 році народився син Василь. 1865 року Гаврило Ільницький був звинувачений у зв'язку з католиками та в образі священника Діаковського [79]. Двоюрідний брат Гаврила Ільницького – Олександр Андрійович Доманський, звільнений з Київської духовної семінарії за власним бажанням, був учителем церковно-приходської школи [39, арк. 120].

Характеристика Успенської церкви в Капітанівці за 1916 рік. Церква збудована [заново] в 1863 році стараннями поміщиці графині Софії Бобринської. Будівля дерев'яна з такою ж дзвіницею на кам'яному фундаменті. Престол в ній один – в ім'я Успіння Пресвятої Богородиці. Згідно штату церква зарахована до 7 класу, при ній мав бути священник та псаломщик, платня священнику 300 руб., псаломщику 50 руб. Кружечних доходів за 1916 рік отримано 200 руб. Землі при церкві: садибної разом з погостом церковним 3 десятини 1000 кв. сажнів (3,38 га), ріллі 34 десятини 1224 кв. сажні (37,19 га), всього 37 десятин 2224 кв. сажні (40,57 га). Середній дохід від неї 350 руб.

Будинки для священно- і церковнослужителів на церковній садибній землі збудовані стараннями священника та псаломщика в 1895 і 1905 роках і є власністю церкви. Інші будівлі, що належать церкві – церковно-приходська школа (згодом 7-річна, потім 8-річна школа) й церковна сторожка під залізним дахом. Відстань від церкви до консисторії 250 верст, до місцевого благочинного в селі Листопадове 12 верст, до повітового міста Чигирини – 100 верст, до залізничної станції – 1 верста [14, арк.38].

Згідно представлення митрополита Київського Арсенія Святійший Синод рішенням від 16 жовтня 1863 року постановив передати благословення поміщиці Чигиринського повіту, графині Софії Бобринській за будівництво її власними коштами церкви в селі Капітанівка. Будівництво дерев'яної церкви обійшлося їй в 15 000 рублів сріблом [80].

У 1851-1857 роках священником був Марко Стахович **Нечай**, син Ташлицького священника Стаха Нечая, в 1857-1859 роках – брат Марка Іоанн Стахович Нечай 1823 р.н. З Капітанівки його було переведено в село Райгород. 1861 року за добросовісну службу він отримав подяку [81], а в 1863 році призначено священником соборної Хрестовоздвиженської церкви міста Чигирини [82].

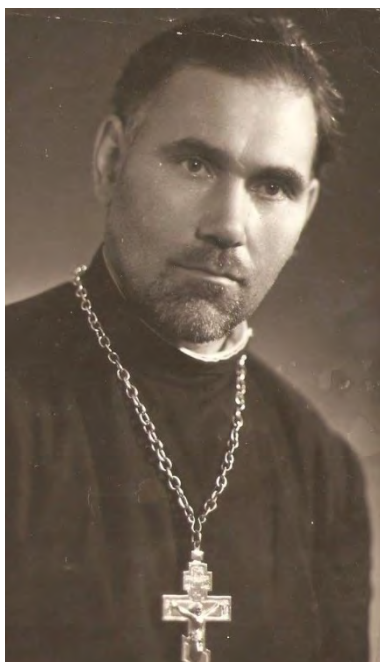
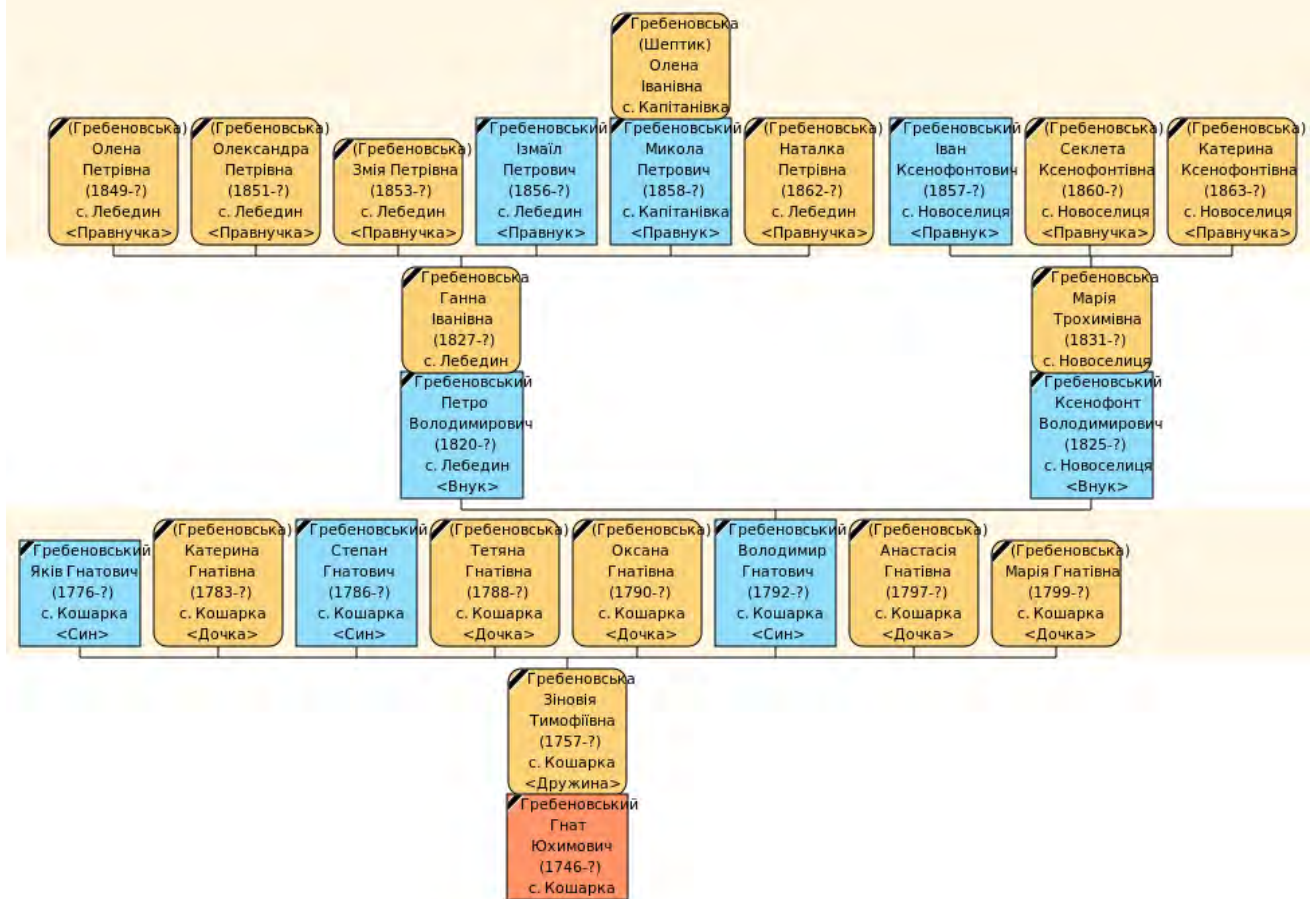
Майже 30 років, з 1866-го по 1905 рік, священником Успенської церкви був Гнат Федорович **Грушевський**, який народився в 1840 році в родині священника села Лісники Київського повіту. 1863 року закінчив Київську семінарію і був призначений учителем в Новопритисько-Миколаївське приходське училище (до 24 січня 1865 року). Потім був священником у містечку Макарові Київського повіту, 28 червня 1866 року за проханням був переведений до Успенської церкви села Капітанівки [83]. Його племінник Михайло Сергійович – історик та перший президент України.

Серед Грушевських багато священнослужителів саме на Чигиринщині. А ще Грушевські вчилися в Златопільській чоловічій гімназії. Грушевський Григорій Іванович – титулярний радник, письменник, у 1898-1916 роках він помічник класного наставника в гімназії, викладав арифметику, російську мову і співи, племінник Гната Федоровича. Закінчили гімназію син Григорія Івановича Олександр (1894-1919) [84, с. 57] і троє синів Григорія Сергійовича (брата Михайла Сергійовича) – Сергій Григорович (1892-1937), історик, репресований, загинув у Сандармозі [85, с. 7], Лев Григорович (1894-1937) [84, с. 57], теж репресований, і Василь Григорович (1896-1915) [84, с. 60], загинув на фронті у роки Першої світової війни. Троюрідний племінник Гната Грушевського Марко Федорович Грушевський (1865-1938) був псаломщиком та священником і вчителював у містечку Суботові [86, арк. 10]; 11 червня 1938 року був заарештований і ув'язнений в Лук'янівській в'язниці, розстріляний 2 вересня 1938-го. Реабілітований 16 травня 1989 року.

Одружений Гнат Федорович на Марії Михайлівні. В них були діти: Василь 1866 р.н. (в гімназії), Олександр 1871 р.н. [87, арк. 18], Микола 1873 р.н. [88, арк. 292] (обидва в Черкаському духовному училищі). Сина, який народився у Гната Федоровича в 1876 році назвали на честь Михайла Сергійовича, а його батько Сергій Федорович, статський радник, інспектор народних училищ приїхав з Ставрополя і став хрещеним батьком Михайла Гнатовича [89, арк. 162]. Ще були Андрій 1881 р.н. та Сергій 1883 р.н.

В 1905-1920 роки священником Успенської церкви був Микола Петрович **Гребеновський**. Корені роду Гребеновських беруть початок в Кошарці. Як правило, священниками ставали діти священників або дяків. Рідко міг стати священником селянин, як приклад, священник села Телепине Пилип Слабий – син посполитого [2, арк. 28]. Невеликою рідкістю було походження священника шляхетське або дворянське. Так, дворянського походження був священник села Пастирського і сусідньої Радиванівки Іоанн Паторжинський, рукопокладений в ієрея єпископом Гервасієм ще в 1766 році [2, арк. 38]. Шляхетського роду був священник села Тишківка Матвій Стенжицький [2, арк. 44]. Прапрадід Миколи Гребеновського Юхим теж був дворянином [2, арк. 46]. Прадід Гнат Юхимович рукопокладений у священники молдавським митрополитом Леоном у 1785 році і тоді ж був усиновлений в єпархію Мінську архієпископом Віктором. 11 січня 1790 року його призначили священником Михайлівської церкви, яка будувалася в селі Кошарка [13, арк. 22]. Батько Петро

Володимирович священик Преображенської церкви в Лебедині [25, арк. 878]. Миколу Гребеновського після закінчення Київської духовної семінарії 1887 року рукопокладено в священники Георгіївської церкви в селі Лебедин. В тому ж році його призначено законовчителем міністерського однокласного училища. 1898 року був нагороджений набедреником. За резолюцією Високопреосвященного Флавіана, митрополита Київського 28 серпня 1905 року (*якраз на Успіння*) переміщений в село Капітанівку. Того ж року призначено законовчителем міністерського однокласного училища при Капітанівському цукровому заводі графів Бобринських. Одружений на дочці священника Шептика Олені Іванівні [14, арк. 38].

Леонід Григорович Ружин
 Фото надане С.Л. Ружином

Церква в Капітанівці була розібрана ще до війни. Василь Кравченко зняв з церкви хреста за умови, що його сім'ю не будуть розкуркулювати. Зі спогадів Галини Парфентіївни Рибчак, під час війни церква була організована в приміщенні школи, так як німці церкви не забороняли. Під час німецької окупації була відновлена Українська Автокефальна Церква.

Єпископом Миколаївсько-Єлизаветградської єпархії був Михаїл. На Новомиргородській кафедрі в 1942-1944 роках служив вікарій Володимир Малець, який переїхав з Черкас [90, с. 71].

Більше 20 років (1947-1969) дяком при Успенській церкві служив Леонід Григорович **Ружин**. Народився він 23 березня 1924 року в родині священника села Грузьке Зінов'ївського (нині Кропивницького) району. Батько Григорій Федотович Ружин разом з матір'ю Варварою Лаврентіївною ростили семеро дітей, Леонід був найменшим. Нелегкі випробування довелося витримати цій родині. З дослідження внучатої племінниці Світлани Васиївни Орел: "1935 року Великдень співпав із святом 1 травня. Віруючі зібралися в храмі, а комсомольці неподалік у клубі. Ради розваги комсомольці вирішили випробувати Божу силу, чи порятує вона вірян? Підпалили храм і підперли двері, аби ті не могли вийти. Та комсомольці, мабуть, не знали, що у вівтарі є вихід на вулицю. Але у вівтар стороннім заходити не можна.

Отець Григорій, ставши на коліна, попросив у Бога дозволу й благословення на порятунок людей і випустив їх з палаючого храму. Пізніше енкавееєсівцями була сфабрикована вигадка, що отець Григорій послав свого сина Леоніда підпалити храм, щоб викликати обурення прихожан і звинуватити у цьому місцевих комсомольців.

Коли влітку 1937-го Григорія Ружина арештували разом з групою священників, мирян та архієпископа Кирила Квашенка, то йому пригадали й цей "злочин". В справі зазначено, що міліція провела розслідування цього факту, але так нічого й не виявила. Але у протоколі допиту Григорія Ружина сказано, що він визнає свою вину: так, послав сина Леоніда підпалити храм. Про те, якими методами в НКВС добивалися визнання вини, добре відомо. Очевидно, Григорій Федотович сподівався таким чином якось пом'якшити свою долю, щоб не залишити дітей напризволяще. Адже дружина Варвара була арештована ще 1933-го, нібито за законом про п'ять колосків і вона померла в Кіровоградській в'язниці. На момент арешту Григорія Федотовича з семи дітей троє ще були неповнолітніми. Леонід найменший, йому довелося найважче. Після арешту батька дітей вигнали з хати й вивезли за село. Леонід на все життя запам'ятав зірочку на кашкеті того, хто позбавив їх домівки, затишку, батьківської любові. Вона для нього стала символом біди і зла. Злидні й голод вели його до храмів довколишніх сіл. Там він знаходив шматок хліба й прихильне слово. За участь в контрреволюційній антирадянській організації через три місяці 19 жовтня 1937 року архієпископа Кирила Квашенка, Григорія Ружина та священника Грецького собору Михайла Гусаренка розстріляли, інші тринадцятьеро отримали по 10 років таборів" [91, с.11].

З розповіді сина Сергія Леонідовича Ружина: "Леонід Григорович перед війною закінчив залізничне училище. З початком війни він додав собі ще один рік, щоб потрапити до школи танкістів. У серпні 1945 року в складі Забайкальського фронту брав участь у Маньчжурській операції. Нагороджений медалями: "За отвагу", "За победу над Германией" та "За победу над Японией". Після війни з 1947 року він регент церковного хору, а згодом став дяком в Успенській церкві. За час його служби змінилося десять священників. 1969 року Леонід Ружин був висвячений на священника. Після цього він переїхав у село Глодоси Новоукраїнського району, куди був призначений і служив там до самої смерті".

*Дяк Леонід Ружин і священник Костянтин Липяцький
Фото надане Є.Б. Круподер*

Дружина Леоніда Григоровича – Марія Лук'янівна та її батьки Лука Григорович Драний і Феодосія Улянівна після війни входили в двадцятку релігійної громади. Дядько Луки Григоровича Никін Євдокимович Драний був церковним старостою в 1944-му. Марія Лук'янівна в 1960 – 1961 роках була на посаді церковного старости. Згідно заповіту і Леонід Григорович і Марія Лук'янівна поховані в Капітанівці [92, с.15].

В 1956-1961 роках священником Успенської церкви був Костянтин Васильович **Липяцький**. Народився він в 1907 році в селі Чапаєвка Золотоніського району в родині священника, в 1919-му закінчив Переяславське духовне училище, а в 1923 році вступив до Куличовського

агротехнікуму Золотоніського району, який не закінчив із-за складних матеріальних обставин. В 1925-му поїхав на Донбас. Працював на шахті "Американка" Чистяківського району на посаді рахівника. Закінчив вечірні бухгалтерські курси. В 1930 році повернувся в рідне село, де працював рахівником в колгоспі ім. Чапаєва до війни.

Учасник війни, 6 вересня 1941-го був поранений. Німцями був узятий в полон, перебував у Кіровоградському таборі, звідки 26 листопада 1941-го втік.

Повернувшись додому, працював у колгоспі на різних роботах. 15 лютого 1943-го рукопокладений в сан пресвітера Київським єпископом Пантелеймоном та призначений настоятелем церкви в селі Васютинці Іркліївського району Полтавської області. 6 січня 1944 року знову призваний до Червоної армії, брав участь в боях, двічі був поранений, нагороджений медаллю "За победу над Германией".

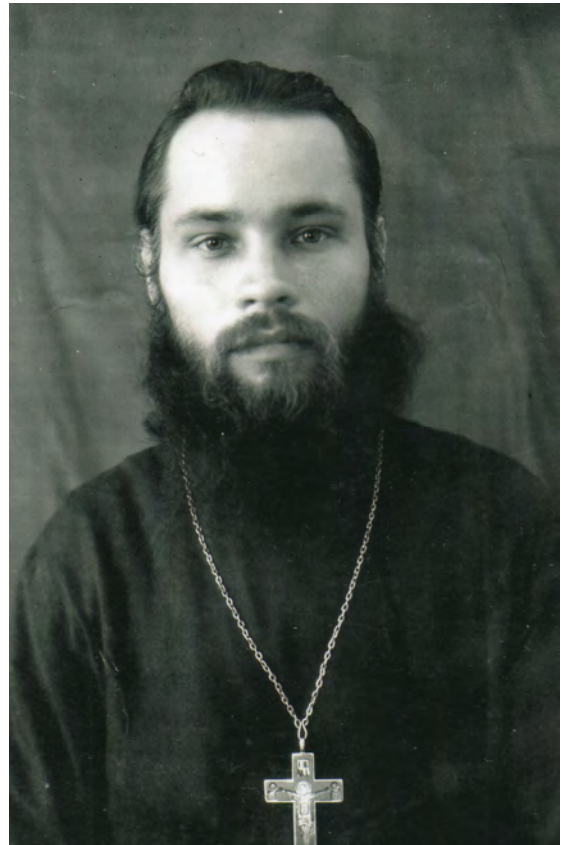
Після демобілізації повернувся до Казанської церкви у Васютинцях. 26 липня 1956 року Липяцького перевели до Успенської церкви в Капітанівці з покладанням ієрейських обов'язків у приході Покровської церкви села Тишківки [93, арк. 23]. Після проведення ревізії церковному старості П.І. Рябошапці і виявлення в нього недостачі почалися інсинуації проти священика [93, арк. 29]. На Липяцького посипалися скарги, його звинувачувано в різних правопорушеннях: дзвонив до церкви в недозволеній час, тобто в період сільськогосподарських робіт; проводив спільно з дяком обходи дворів у селі; допускав до церкви дітей до 18 років. Громадяни села в скаргах вимагали звільнити Липяцького з посади священика [93, арк. 31]. Серед скарг є доповідна записка вище згаданого Рябошапки [93, арк. 34]. 20 серпня 1961 року його було звільнено [93, арк. 40].

8 вересня 1961 року замість Липяцького священиком призначено Василя Гавриловича **Макаренка** [93]. Його перевели до Капітанівки з села Павлиш Онуфріївського району Кіровоградської області. Причиною переводу стало закриття церкви в Павлиші.

А закриття церкви пов'язане з діями директора середньої школи Василя Сухомлинського, який звинувачував Макаренка в порушенні закону про культу, так як "служив у хатах в громадян та супроводжував по вулиці покійників до кладовища" [94, с. 285].

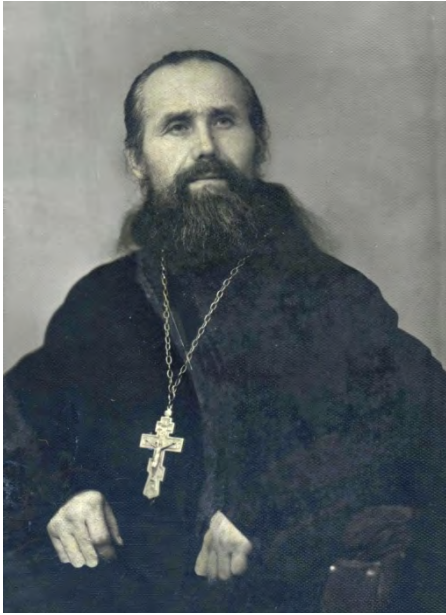
З розповіді доньки Василя Макаренка Т.В. Гладченко: "Велика сім'я священика (шестеро дітей) оселилася в Капітанівці в маленькій хатині, що належала церкві. Василь Гаврилович був людиною простою, працюютою, глибоко віруючою. Але стосунки з владою не склалися. 13 червня 1962 року від голови Тишківської сільради Івана Попенка надійшли доповідні записки, що священик причащав жителів села вдома. А вже 6 липня він був знятий з реєстрації на 8 місяців. Свого житла Макаренко не мав. Ту хатину, в якій він мешкав, вимагали звільнити. Купити хату в селі не дозволяли. Отець Василь пішов на роботу в колгосп. Після довгих поневірянь сім'я змушена була переїхати у Малу Виску.

Там вдалося купити хату на ім'я дружини. Макаренко був направлений священиком в село Устинівку. В липні 1971-го, будучи священиком Іллінської церкви в Новомиргороді, загинув при ремонті. Після смерті Василя Макаренка його дружина Юлія Григорівна довгий час їздила з Малої Виски в Капітанівську церкву, де вона була псаломщицею".

*Василь Гаврилович Макаренко
Фото надане Володимиром Васильченком*

17 років (1968-1985) священником Успенської церкви служив Михайло Григорович Гдешинський. Непростою була його доля. Народився в родині священника 2 липня 1916 року в Одесі. У січні 1943 року вступив до ОУН, отримавши псевдо "Олег". Очолював факультетську організацію ОУН в університеті Святослав Караванський [95, с. 416]. У березні 1944-го С. Караванський та М. Гдешинський за завданням ОУН евакуювалися до Румунії. За твердженням Одеського управління НКДБ вони там навчалися у школі розвідників-радистів і проти ночі на 24 липня 1944 року літаком повернулися в Україну, приземлившись у Миколаївській області, звідки добралися в Одесу "для активізації роботи оунівського підпілля". Однак, 1 серпня під час спроби відновити зв'язки з підпіллям С. Караванського заарештували, а наступного дня – М. Гдешинського. 7 лютого 1945 року Караванського засудили на 25 років концтаборів, а Гдешинського – на 20 з подальшим позбавленням у правах на 5 років.

Михайло Григорович Гдешинський

Фото надане П.І. Озеровим

Трагічно склалася доля родини Гдешинських. 25 жовтня 1944 року заарештований Григорій Петрович Гдешинський, 1886 р.н., священник Одеської церкви св. Григорія Богослова, батько Михайла. Звинувачення було традиційним: "в період окупації, працюючи священником, провадив пораженчеську антирадянську агітацію в церкві". В ході слідства виявилось, що 27 липня додому повернувся його старший син Михайло,

який вже 2 серпня був заарештований як член ОУН. На цій підставі всю родину Гдешинських звинуватили у тому, що вони переховували декілька днів свого сина та брата. За цим звинуваченням 30 жовтня арештували молодшого сина – Петра, 1919 р.н., псаломщика Іллінського кафедрального собору та 20 грудня – доньку Марію 1925 р.н., студентку Одеського університету.

Священик Василь Гаврилович Макаренко в центрі позаду, ліворуч – дружина Юлія Григорівна. Священики у центрі в першому ряду – Григорій Гдешинський з дружиною, справа – Михайло Гдешинський з дружиною Вірою Панасівною. Фото надане Володимиром Васильченком

13 лютого 1945 року трибунал виніс вирок родині Гдешинських: Григорій Петрович та Марія Григорівна визнавалися винними за невиказування, Петро Григорович за те, що в битві під Сталінградом потрапив у оточення й полон до німців. Всі троє засуджені до 10 років таборів. Батько відбував термін у Сибірському таборі (звільнений 1954 року), діти – в таборах Магаданської області (Петро звільнений 1952 року, Марія 1953 року). Реабілітовані в 1993 році. Михайло Гдешинський відбував термін у таборах Красноярського краю, звільнений 27 червня 1956 року [96, с. 672, 673]. Не реабілітований і до цього часу. Справа була секретною і дослідникам не видавалася. Лише в 2016 році на запит сина Михайла Григоровича – Миколи Гдешинського було надано копії окремих аркушів справи. Клопотання про його реабілітацію почав з 2018 року.

У клопотанні він наголошував, що Гдешинський Михайло Григорович був засуджений, як член ОУН, який (згідно вироку, аркуш 276 справи № 67771) "своєю метою ставив створення самостійної Української соборної держави", в якій ми сьогодні живемо, саме завдяки таким людям, як М.Г. Гдешинський. Справа з реабілітації вже понад два роки на розгляді.

Вже після звільнення отець Михайло став священником Успенської церкви в селі Капітанівці. За договором від 10 грудня 1970 року Михайло Гдешинський обслуговував і сусіднє село Оситняжку. Отець Михайло багато зробив для відновлення церкви, служив до самої смерті в 1985 році. Похований на сільському цвинтарі № 3 [92, с. 28].

Неподалік від колишнього місця Успенської церкви, яка була зруйнована ще до Другої Світової війни, на території колишнього кладовища 28 серпня 1998 року було освячене місце під будівництво нової церкви. 28 серпня 2013 року на свято Успіння Пресвятої Богородиці відбулося освячення новозбудованого храму. Решту території кладовища нинішній священник використовує як город.

Священники

1781 – 14.10.1802	Симеон Васильович Базилевич (1746 – 1802)
23.02.1803 – 03.05.1825	Михайло Тихонович Григоренко (1782 – 06.1825)
06.1825 – 11.1825	Степан Можеловський
12.1825 – 01.1826	Іоанн Симеонович Базилевич (1795 – ?)
01.1826	Степан Прокопович Можеловський (1794 – ?) (Журавський священник)
02.1826	Костянтин Величковський (Тишківський священник)
03.1826	Кирило Мачуговський (Будянський священник)
04.1826 – 05.1826	Костянтин Величковський
06.1826	Іоанн Симеонович Базилевич
25.07.1826 – 25.03.1830	Йосип Лівіцький (згодом Левицький)
27.03.1830 – 03.10.1830	Григорій Якович Рибчевський (1784 – 03.10.1830)
10.1830 – 12.1830	Костянтин Величковський
10.1830 – 12.1830	Давид Іоаннович Бортовський (1798 – ?)
10.1830 – 12.1830	Марко Іоаннович Кохановський (Туріянський священник, депутат)
10.1830 – 12.1830	Іоанн Симеонович Базилевич
01.1831 – 03.1831	Костянтин Величковський
28.03.1831 – 1847	Устим Григорович Романов (1799 – ?)
1847	Василь Симоновський
1847 – 02.1850	Устим Григорович Романов
03.1850 – 12.1850	Василь Симоновський
1851 – 10.04.1857	Марко Стахович Нечай
05.05.1857 – 12.1857	Іоанн Симеонович Базилевич
1857 – 1859	Іоанн Стахович Нечай (1833 – ?)
01.01.1860 – 03.06.1860	Марко Стахович Нечай
04.06.1860 – 1865	Гаврило Феодосійович Ільницький (30.07.1833 – ?)
10.08.1866 – 1905	Гнат Федорович Грушевський (1840 – ?)
28.08.1905 – 1920	Микола Петрович Гребеновський (1858 – ?)
1922 – 1924	Василь Митрофанович Базилевич (30.01.1880 – ?)
16.08.1944 – 22.01.1945	Володимир Старожилів
22.01.1945 (згадка)	Назар Григорович Цепелунга
1950 – 25.06.1951	Захар Пироженко
12.09.1951 – 08.1955	Данило Сидорович Бершадський (? – 08.1955)

26.07.1956 – 20.08.1961	Костянтин Васильович Липяцький
08.09.1961 – 06.07.1962	Василь Гаврилович Макаренко (? – 07.1971)
18.07.1962 – 22.10.1963	Данило Петрович Донченко
31.10.1963 – 27.10.1964	Олег Елевферович Марков
27.10.1964 – 03.12.1964	Федір Порфірович Сидельник
03.12.1964 – 09.07.1965	Олег Елевферович Марков
09.07.1965 – 06.09.1965	Костянтин Антонович Карпець
06.09.1965 – 1968	Андрій Автономович Присяжний
24.05.1968 – 08.09.1985	Михайло Григорович Гдешинський (02.07.1916 – 08.09.1985)
1986 – 1988	Іван Михайлович Гдешинський
1988 – 1989	Віктор Іванович Борисюк
1989 – 1990	Борис
18.05.1990 – донині	Іван Васильович Гойдош

Церковний причет

1788 (згадка)	дяк Дмитро Антонович Чернявський (1741 – ?)
1788 – 1793	паламар Яків Іванович Лещенко (1734 – ?)
1793 (згадка)	церковнослужитель Никифір Михайленко (1765 – ?)
31.08.1795 – 1798	указний дяк Іван Гнатович Бортовський (1756 – 02.10.1830)
12.12.1798 – 22.02.1803	дяк Михайло Тихонович Григоренко
1799 – 1828	указний дяк Іван Гнатович Бортовський
03.01.1808 – 1809	указний паламар Леонтій Шимановський (1785 – ?)
1813 – 1818	указний паламар Степан Олексійович Крупницький (1798 – ?)
28.10.1825 – 1826	указний паламар Василь Михайлович Григоренко (1811 – ?)
1828 – 1836	дяк Феодосій Петрович Ільницький (? – 1864)
24.10.1838 – 1864	стихарний дяк Андрій Тарасович Крупський (1814 – 01.09.1872)
1864 (згадка)	стихарний паламар Іван Олексійович Левицький (1837 – ?)
21.09.1864 – 12.08.1869	стихарний дяк Федір Іванович Старжевський (1834 – ?)
1865 (згадка)	вчитель ЦПШ Олександр Андрійович Доманський
18.08.1869 – 12.1869	псаломщик Спиридон Михайлович Олиновський
28.01.1871 – 1876	диякон Сергій Іванович Лихнякевич (1819 – ?)
30.09.1896 – 1920	псаломщик Василь Митрофанович Базилевич (30.01.1880 – ?)
1947 – 1969	дяк Леонід Григорович Ружин (23.03.1924 – 31.07.1979)
1971 (згадка)	псаломщиця Юлія Григорівна Макаренко

Титарі

(церковні старости)

1831 (згадка)	Панас Іванович Шпитальний (1781 – ?)
1855 – 1865	Григорій Кіндратович Оситняжський (06.04.1812 – ?)
1883 – 1885	Федір Минович Скалецький (15.05.1850 – ?)
15.01.1912 – 04.03.1913	Яків Леонтійович Бреженко (26.11.1866 – ?)
15.06.1915 – 1916	Оксентій Пилипович Гончаренко (1854 – ?)
16.08.1944	Никін Євдокимович Драний (12.12.1873 – ?)
1945 – 1946	Микита Іванович Чміленко (29.01.1876 – ?)
16.12.1946 (згадка)	Аврам Охрімович Бугаєнко (23.08.1872 – ?)
19.08.1950 – 1951	Оксана Степанівна Драненко (1914 – ?)
03.12.1951 (згадка)	Кузьма Петрович Довгаль (1876 – 1959)
05.1958 – 25.10.1958	Тимофій Захарович Вільковський
27.05.1959 – 01.03.1960	Пилип Іванович Рябошапка (13.11.1888 – 02.09.1984)
01.03.1960 – 12.11.1961	Марія Лук'янівна Ружина (04.1929 – 30.12.2020)
12.11.1961 – 17.08.1964	Спиридон Феодосійович Руденко (1892 – ?)
17.08.1964 – 23.08.1965	Ганна Юхимівна Паливода (04.06.1912 – 11.12.1995)
23.08.1965 – 18.09.1969	Наталка Герасимівна Кравченко
18.09.1969 – 01.09.1970	Тетяна Федорівна Тонконоженко
01.09.1970 – 12.10.1972	Антон Данилович Паливода (1894 – ?)
12.10.1972 – 15.09.1974	Прокіп Йосипович Шатило (15.06.1900 – 03.01.1976)
15.09.1974 – 1981	Володимир Микитович Бондаренко (28.07.1898 – 13.04.1981)

Джерела та література

1. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1014, спр. 94.
2. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1009, спр. 13.
3. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 820.
4. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1020, спр. 1003.
5. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1011, спр. 3803.
6. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1011, спр. 3784.
7. Пархоменко В. Очерк истории Переяславско-Бориспольской епархии (1733-1785). – Полтава, 1908.
8. ЦДІАК, ф. 990, оп. 1, спр. 907.
9. Фонд Херсонської духовної консисторії: Відомості про метричні записи 1780-1812 років. Авт.-упор.: А.В. Пивовар, М.В. Ковтун. – Київ: Академперіодика, 2008.
10. ДАКрО, ф. 122, оп. 1, спр. 3.
11. Киевские епархиальные ведомости, 1863, №11, 1 июня.
12. Биографический словарь выпускников Киевской духовной академии. 1819-1920-е гг., т. 1, К. 2014.
13. ДАКО, ф. 280, оп. 2, спр. 65.
14. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1009, спр. 1120.
15. ДАКрО, ф. 596, оп. 1, спр. 10.
16. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1011, спр. 3782.
17. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 888а.
18. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 1416.
19. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 1466.
20. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1015, спр. 599.
21. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 1555.
22. ДАКрО, ф. 596, оп. 1, спр. 9.
23. ДАКрО, ф. 596, оп. 1, спр. 12.
24. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1015, спр. 600.
25. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1015, спр. 1096.
26. ДАЧО, ф. 660, оп. 1, спр. 6.
27. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1011, спр. 3783.
28. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 1262.
29. ДАКрО, ф. 596, оп. 1, спр. 14.
30. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1015, спр. 375.
31. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1015, спр. 354.
32. ДАЧО, ф. 660, оп. 1, спр. 283.
33. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 1574.
34. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 1649.
35. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 1672.
36. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 1389.
37. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 3578.
38. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 4199.
39. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1011, спр. 3817.
40. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 4315.
41. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 2181.
42. ДАКО, ф. 384, оп. 14, спр. 81.
43. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 2371.
44. ДАКО, ф. 384, оп. 14, спр. 82.
45. ДАЧО, ф. 931, оп. 1, спр. 2837.
46. ДАКрО, ф. 596, оп. 1, спр. 14.
47. ДАЧО, ф. 1340, оп. 1, спр. 9.
48. ДАЧО, ф. Р529, оп. 1, спр. 8.
49. ДАЧО, ф. 1340, оп. 1, спр. 11.
50. Киевские епархиальные ведомости, 1864, № 6, 15 марта.
51. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1015, спр. 1287.

52. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 4202.
53. Червона зірка, 9 квітня 1966 року.
54. ЦДІАК, ф. 990, оп. 1, спр. 685.
55. Архів СБУ, ф. 6, спр. 75662.
56. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 1226.
57. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 1611а.
58. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1014, спр. 101.
59. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 1277.
60. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 1225.
61. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1014, спр. 151б.
62. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 1291.
63. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 1432а.
64. ДАЧО, ф. 660, оп. 1, спр. 227.
65. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 1494.
66. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 1522.
67. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 1729.
68. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 1790.
69. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 1858.
70. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 2008.
71. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 2057.
72. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1015, спр. 327.
73. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 1590.
74. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 1630.
75. ДАКрО, ф. 596, оп. 1, спр. 11.
76. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 2116.
77. ДАЧО, ф. 660, оп. 1, спр. 227.
78. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 2943.
79. ЦДІАК, ф. 127, оп. 798, спр. 145.
80. Киевские епархиальные ведомости, 1863, № 24, 15 декабря.
81. Киевские епархиальные ведомости, 1861, № 20, 15 октября.
82. Киевские епархиальные ведомости, 1863, № 18, 15 сентября.
83. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1011, спр. 3829.
84. ДАКрО, ф. 499, оп. 1, спр. 511.
85. ДАКрО, ф. 499, оп. 1, спр. 582.
86. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1015, спр. 1287.
87. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 4199.
88. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 4533.
89. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 4581.
90. Мануйлов А.Н., Кондратюк Р., Ганчин И. Кировоградская епархия Украинской Православной церкви. – Кропивницький: КОД, 2017.
91. Нова газета, № 3, 17 січня 2019 року.
92. Васильченко, В.Г. Капітанівський некрополь. – Черкаси: Вертикаль, 2019.
93. Сектор у справах національностей та релігій Кіровоградської облдержадміністрації. Свято-Успенська церква села Капітанівки, том I.
94. Петренко, І.Д. Невідомі війни (Церква та держава на Кіровоградщині в 20-60-х роках ХХ ст.). – Кіровоград: Видавець Лисенко В.Ф., 2012.
95. Рух опору на Півдні України (кінець 1950-х – 1980-ті роки): Одеська парадигма / Ю.Зайцев. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 2014. Вип. 24.
96. Михайлуца, М. Репресії духовенства на Одещині в першій половині 1940-х років / Реабілітовані історією. Одеська область. Книга перша. – Одеса, 2010.

Голованова О.В., с. Злинка

Оновлення єдиновірчої церкви військового поселення Новоукраїнська (Злинки) та три справи д'ячка Суворова

За відомостями благочинного єдиновірчих церков Катеринославської єпархії Кондрата Парфенова, укладеними на початку 1800 років, Покровська єдиновірча церква започаткована в селі Злинці з 1798 року¹, що підтверджується також її найбільш ранніми метричними записами за 1799 рік, які збереглися в Одеському державному архіві (ДАОО, ф. 37, оп. 3, спр. 73, арк. 168-171).

Зазвичай дерев'яні церкви цього часу без суттєвого ремонту діяли максимум 40-50 років. Тому не дивно, що в Довідковій книзі Херсонської єпархії видання 1906 року маємо уже іншу інформацію щодо цієї церкви, як зазначено у книзі "построенной в 1844 году на средства прихожан"². В дещо пізніших клірових відомостях церкви за 1913 рік знаходимо також додаткову інформацію, що опікувався її будівництвом на добротні подаяння прихожан д'ячок Михайло Суворов³. На жаль, відшукати відповідну справу, чи то щодо церкви, чи то стосовно д'ячка Суворова, в фонді Херсонської духовної консисторії Одеського архіву не вдалося.

Хіба що з метричних записів єдиновірчої Покровської церкви села Злинки, що збереглися як в Одеському, так і в Кіровоградському обласних архівах, можна дізнатися, що в період з 1800-х по 1820 роки її д'ячками, дияконами та пономарями були Суворови Ісаак, Симон, Ісидор та Прокопій, а з 1820 року згадується також д'ячок Михайло Ісаакович Суворов та пономар Василь Ісаакович Суворов, останній із яких після смерті першого священика церкви Йосипа Хмуріна вже з 6 липня 1829 року починає виконувати відповідні священницькі повноваження.

І лише нещодавно, завдяки довідковим матеріалам з питань церковного будівництва, опублікованих в останньому випуску збірника "Інгульський степ" вдалося знайти інформацію про дві з таких справ, які зберігаються в центральних архівних установах міст Києва та Санкт-Петербурга⁴, при додатковому перегляді описів фондів яких виявлено також і третю справу, що стосується дозволу на поїздку д'ячка Суворова з дружиною до Ієрусалиму.

Не кожен священик середини XIX століття мав таку честь, аби про нього відклалося скільки справ, а тут стихарний д'ячок, сільський чоловік, стосовно якого такі справи, загальним обсягом 78 аркушів, розглядалися у вищих ешелонах державної влади майже впродовж півтора десятиліття на рівні трьох Херсонських архієпископів /Гавриїла, Інокентія, Димитрія/ та ще мінімум чотирьох генералів тогочасних Новоросійського військового та Південного (Херсонського) поселень /барона Остен-Сакена, Шміта, Енгельгардта та Пістолькорса/.

В даних справах мова йде про події, які розгорнулися після будівництва єдиновірчої Покровської церкви у містечку Новоукраїнську (Злинці) в період з 1844 року по 1860 рік, коли останнє перебувало у складі 1-ї волості 5-го кавалерійського округу Новоросійського військового поселення, а після його ліквідації – 2-го округу Херсонського поселення.

До 1843 року давня Покровська церква перебувала в аварійному стані і служити там було небезпечно, тому архієпископ Херсонський і Таврійський Гавриїл /Розанов/ запропонував військовим поселенцям збудувати нову, але вирішення цього питання впиралося у відсутність необхідних коштів. Тоді, для їх збору, уповноваженим від прихожан було видано зашнурну книгу. Так сталося, що цю книгу згодом було передано Михайлу Суворову і він виявив неабиякі здібності та старання в зборі коштів, за що був призначений військовим начальством відповідальним за спорудження церкви згідно з доданим планом, затвердженим генералом від кавалерії бароном Остен-Сакеном. Вже 22 жовтня 1844 року будівництво було завершено і церква освячена.

¹ Ольвиопольского уезда казенного селения Злынки единоверческакая Покровская церковь устроена 1798 года тщанием прихожан, зданием деревянная с такою же колокольнею, утварью достаточная. Прихожане – казенные поселяне. Дворов – 107, прихожан мужеска пола – 420, женска – 411 (Фонд Херсонської духовної консисторії: відомості про метричні записи 1780-1812 років / Авт.-упор.: А.В. Пивовар, М.В. Ковтун. – К.: Академперіодика, 2008, с. 279).

² Справочная книга Херсонской епархии. – Одесса, 1906, с. 704.

³ ДАОО, ф. 37, оп. 2а, спр. 412, арк. 104.

⁴ Пивовар А.В. Відомості 1815 року про церкви Катеринославської єпархії у повітах Херсонської губернії з додатком описів архівних джерел // Інгульський степ. Вип V – Львів, 2020, с. 196, 228.

Власне з цим і пов'язана перша справа з документами 1844-1848 років, яку залучено з фонду Канцелярії Святійшого Синоду у зв'язку з розглядом останнім фактично двох чолобитних, д'ячка Михайла Суворова та його дружини Марії, з якими вони зверталися до імператора Миколи I з проханням надати допомогу у відшкодуванні додатково понесених витрат на будівництво церкви. Матеріали справи, зокрема висновок архієпископа Гавриїла на запит тогочасного Обер-Прокурора Синоду Протасова, підтверджуючи заслуги д'ячка Суворова у справі будівництва церкви, в той же час в цілому спростовує вагомість додатково понесених ним витрат і зводиться до пропозиції про можливість його нагородження дияконським чином, але оскільки він "троєжонец", то вбачає достатнім випросити від Государя Імператора благовоління або від Святійшого Синоду благословіння, що і було реалізовано відповідним рішенням Синоду на ім'я архієпископа Гавриїла.

На цьому, можливо, все б і завершилося, якби у справу не втрутилася дружина д'ячка Суворова Марія, завдяки суто жіночій наполегливості якої, подружжю все-таки було надано певну матеріальну винагороду за понесені витрати при спорудженні церкви, отриману з опікунства про бідних духовного чину осіб у сумі початково 20 рублів сріблом, а з призначенням на посаду архієпископа Інокентія /Борисова/ Марії Суворовій додали ще 15 рублів.

Майже через 10 років у відомстві військових поселень з'являється друга справа, яка в даний час зберігається в фондах Центрального державного історичного архіву у місті Києві, заведена у зв'язку з жалобою д'ячка Михайла Суворова на місцеве начальство за позбавлення його права носити рясу, відібрання церковної землі і не представлення до нагороди за влаштування Новоукраїнської єдиновірчої Покровської церкви, документи якої датуються 1857-1858 роками.

Згідно з матеріалами цієї справи на запити начальства відповідають різні посадовці та представники духівництва. Зокрема, благочинний церков перших 4-х округів протоіерей Бершавський повідомляє, що Михайло Суворов, будучи троєжонцем, одягається при богослужіннях в стихар, входить до вітваря і при відсутності священика (брата Василя Суворова, до якого не виявляє належної поваги), сам проводить служіння, молебні та панахиди, що є порушенням церковних канонів. Саме тому благочинний заборонив Суворову носити рясу та пропонував вислати до Одеси, але на прохання прихожан довелося залишити на місці. Михайло Суворов порушує також питання про повернення відібраної у церковного причту землі та виплати справедливого жалування. Військове начальство вважає ці вимоги невиправданими та зайвими, бо церковною землею має наділятися лише православне духовенство, а про єдиновірчі у відповідних законах мова не йде, тому на польову та сінокосну землю такі церкви претендувати не можуть. Вимоги свого брата Михайла в цілому підтримував також священик Василь Суворов, вважаючи їх справедливими, особливо в частині церковної землі. Не дивлячись на безумовний тиск з боку військового начальства д'ячок Суворов, з присутньою йому зворотливістю, так і не відмовився від необхідності вирішення цього питання, в чому, вочевидь, відчував негласну підтримку також вищого епархіального начальства.

Варто також зазначити, що не дивлячись на в цілому дріб'язковий характер порушеного д'ячком Суворовим питання, яке на вимогу начальства не повинне було вийти за межі військового відомства, використану справа за кількістю однорідних приписів, рапортів та їх копій можна на всіх підставах віднести до числа зразкових в частині забюрократизованості діловодної документації у військових поселеннях, на що в свій час звертали увагу у своїх роботах чернігівський історик К.Ячменіхін⁵, а також відома московська дослідниця Тетяна Кандаурова⁶. В той же час не можна не відмітити, що ця справа приходить на період реформування військових поселень при їх ліквідації наприкінці 1857 року та створення нових управлінських структур Херсонського поселення на період до остаточної передачі відповідних поселень у підпорядкування цивільних відомств, що має представляти безумовний інтерес також для інших дослідників історії військових поселень на території краю.

⁵ Бюрократический аппарат органов управления военными поселениями различных уровней порождал огромное количество делопроизводственной документации: отношений, рапорт, предписаний, приказов, "журналов" всевозможных комитетов, создававшихся для решения тех или иных вопросов // К.М. Ячменихин. Армия и реформы: военные поселения в политике российского самодержавия. Чернигов, 2006, с. 30.

⁶ Кандаурова Т.М. Военная бюрократия XIX века: региональные военно-поселенные структуры и служащие // Восточный гуманистический ежегодник. – 2019, т. IX, с. 170-188.

Щодо третьої справи 1859-1860 років, пов'язаною з видачею дозволу Святійшим Синодом на поїздку д'ячка Суворова разом з дружиною для поклоніння Гробу Господньому та іншим Святим місцям у Палестині строком на 6 місяців, її можна вважати в цілому кульмінаційною у визнанні його добропорядної 40-річної служби при церкві та безпосередніх заслуг у її оновленні.

Крім того, до матеріалів трьох залучених архівних справ додаються витяг з вищезгаданої Клірової відомості Покровської єдиновірчої церкви містечка Злинка Єлисаветградського повіту Херсонської єпархії за 1913 рік, яка ще раз підтверджує, що церква збудована у 1844 році "тщанием дьячка Михаила Суворова на добротные даяния прихожан", даючи детальне уявлення про неї у цей час, а також зображення плану присадибної землі церкви з креслеником останньої, укладеного у 1910 році, який в даний час зберігається серед експонатів музею історії села Злинка, з 2019 року – відповідної об'єднаної територіальної громади Новоукраїнського району Кіровоградської області.

I. Справа другого відділення Канцелярії Святійшого Синоду щодо Херсонської єпархії "По просьбе дьячка Суворова об оказании пособия на уплату долгов, в которые вошел он при постройке единоверческой церкви в селении Новоукраинском"

Началось 10 февраля 1847 года.

Кончено 24 октября 1848 года.

На двадцати листах.

Опись бумаг, содержащихся в сем деле:

1. Предложение г-на Обер-Прокурора от 8 февраля 1847 года № 1039 (1 л.)
2. Всеподданнейшее прошение дьячка Единоверческой церкви с. Новоукраинска Херсонской епархии Михаила Суворова с двумя приложениями (4 л.)
3. Отношение Преосвященного Херсонского от 30 января 1847 года за № 236 (4 л.)
4. Копия с определения Св. Синода 27 февраля 1847 года № 162 (2 л.)
5. Предложение г-на Обер Прокурора от 2 апреля 1848 года за № 2309 с просьбою жены означенного дьячка и отзывом Преосвященного Херсонского за № 115 (6 л.)
6. Копия с определения Св. Синода 28 апреля 1848 года № 88 (1 л.)
7. Донесение Преосвященного Херсонского от 21 сентября 1848 года за № 7644(1 л.)
8. Выписка из журнала 8 октября 1848 года (1 л.)

РГИА, ф. 796, оп. 128, д. 239

Пропозиція Обер-Прокурора Синоду від 8 лютого 1847 року

№ 1351/211. 10 февраля 1847. К докладу

ВЕДОМСТВО
ПРАВОСЛАВНОГО
ИСПОВЕДАНИЯ
Канцелярия
Обер-Прокурора
Святейшого Синода
Отделение II
Стол I
С. Петербург
Февраля 8 дня 1847
№ 1029

Святейшему Правительствейшему Синоду
Предложение

Управляющий III отделением Собственной Его Императорского Величества Канцелярии препроводил ко мне Всеподданнейшее прошение попечителя Единоверческой Покровской церкви в военном селении Новоукраинске, стихарного дьячка Михаила Суворова, в коем он объясняя о трудах и попечениях, понесенных им по сооружению новой в том селении церкви, равно о долгах, в которые вовлечен был он, Суворов, по сему случаю, просит об оказании Монаршего милосердия для ограждения от стеснений, которым подвергается он, проситель, в следствие предстоящего изыскания с него вышеозначенных долгов.

Считаю долгом означенное прошение дьячка Суворова, вместе с упоминаемыми в оном чертежем церкви и копиєю свидетельства, данного ему, как соорудителю оной от военного Начальства, предложить на усмотрение Святейшого Синода, прилагая у сего и полученный от Преосвященного Херсонского отзыв по сему предмету.

Обер-прокурор граф Н.Протасов

Слушано 24 февраля 1847 года.

РГИА, ф. 796, оп. 128, д. 239, лл. 1 и об.

Вспідданійше прохання д'ячка Суворова від 31 серпня 1845 року

ВСЕАВГУСТЕЙШИЙ МОНАРХ!
ВСЕМИЛОСТИВЕЙШИЙ ГОСУДАРЬ!

Проситель Херсонской губернии Бобринецкого уезда 5-го поселенного кавалерийского округа Новороссийского военного поселения 1-й волости селения Новоукраинска попечитель Единоверческой Покровской церкви стихарный дьячок Михаил Исаков Суворов.

Наши прихожане, военные поселяне великороссийской породы, прежде этого были часовенной секты и присоединились к греко-российской Церкви, приняли благословенное священство еще в прошлом 1798 году и освятили молитвенный дом на церковь, которая существовала до 1843 года и пришла в совершенную ветхость. При посещении же епархии Архиепископ Гавриил Херсонский и Таврический изволил усмотреть, что церковь весьма ветхая, в которой опасно было священнодействовать, предложил прихожанам военным поселянам, чтобы они позаботились выстроить новую церковь. Прихожане совершенно от того отказались в том внимании, что к тому никакого капитала не имеют, на что Архиепископ сжалился над единоверцев, дабы они не лишились чрез то слушания Божественной Литургии и не отторгнулись бы от правыя веры и Соборной Церкви, выдал просительную книгу на имя поселян Исае Колесникова и Кузьмы Башмакова на испрашивание доброхотного подаяния денег на постройку новой церкви. Колесников и Башмаков, по прошествии восьми месячного срока не могли поступить в действие. Прихожане усмотрели поручаемое им дело бесполезным со сбором в деньгах на постройку церкви, обратясь с словесным их ко мне прошением, дали мне доверие на сбор денег и быть попечителем церкви; равно и Военное Начальство оное доверие подписом и казенною печатью утвердили. Его Высокопреосвященство просительную книгу на имя мое своим подписом утвердил и я к тому благому делу имел искреннее усердие взять на себя труд испрашивать доброхотное подаяние денег, как то: в Херсонской, Таврической, Полтавской и Киевской губерниях. Испросив сумму, принял план и фасад, утвержденный Его Высокопревосходительством Генералом от кавалерии бароном Остен Сакеном, договорил подрядчика Калужской губернии, заключил с ним условие в Окружном комитете выстроить новую церковь, которая и выстроена по приложенному при сем плану и фасаду и для истинного удостоверения ВАШЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА ВСЕМИЛОСТИВЕЙШОГО ГОСУДАРЯ прилагаю в копии и приказ Начальника 5-го округа. И сверх всего на украшение внутри церкви много вещей мною приобретено. Ныне же все мои верные и нелицемерные подвиги для веры ЦАРЯ и отечества духовным и Военным Начальством презрены; в протчем повергаю к священным стопам все сии обстоятельства верноподданного стихарного дьячка Михаила Суворова на благорассмотрение ВСЕРОССИЙСКОГО ГОСУДАРЯ НИКОЛАЯ ПАВЛОВИЧА и потому осмеливаюсь Всеподданнейше просить:

Сумма, собранная мною числится по шнуровым книгам и церковь уже освящена 1844 года октября 22-го. Сверх того, я еще имею большие недостатки за успех моего действия в построении. Ныне остаюсь должным в казну 100 рублей серебром, купцам за материалы 809 руб. 30 коп. ассигнациями. Источника на уплату этого долга не имею чем рассчитаться, равно и на устройство нового иконостаса по бедности капитала вовсе не имеется и для всеобщей пользы я совершенно лишился здоровья и в продолжении возложенной на мне причетнического звания еще с 1820 года декабря 18-го дня я исправляю со всею моею рачительностью. А что остаюсь в звании причетника, то не по заслугам моим, а угодно было Всевышнему уединить жену мою в будущее блаженство; и за то награжден Его Высокопреосвященством рясою 1841 года октября 1-го дня. В последствии времени за полезное мое старание не последовало бы со мною от кредиторов моих в продажу поступить мое малое и бедное достояние на уплату вышеписанного долга, то тогда я и семейство мое в числе бедных должны по миру Бога ради просить пропитание.

О чем осмеливаюсь ВАШЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА всеподданнейше просить взреть милостивым и МОНАРШИМ оком на мое убогое и правдивое прошение.

ВАШЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА верноподданный попечитель Единоверческой Покровской церкви, стихарный дьячок Михаил Суворов.

31 августа 1845 года

Г. Елисаветград.

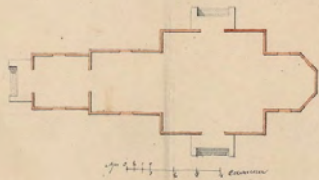
5.

Планъ и Фасадъ.

Копія

Церковь 5го округа в Селені Новоукраїнскій волости Покрова Пресвятыя Богородицы осуждена 1844го года и освящена того же года Октября 22го числа.

Генералъ-лейтенантъ баронъ Остенъ-Сакенъ

Старшина Полтавскій Станиславъ Давидовъ Михайловъ Суворовъ

Крестилъ и иллюминировалъ кондукторъ Бландовскій

Копія плану і фасаду єдиновірчої Покровської церкви поселення Новоукраїнська 5-го округу, додана до чолобитної д'ячка Михайла Суворова. Збудована в 1844 році і освячена в тому ж році жовтня 22 числа. Підписав генерал-лейтенант барон Остен-Сакен. Креслив та ілюмінував кондуктор Бландовський (РГИА, ф. 796, оп. 128, д. 239, л. 5)

**Копія доданого наказу Начальника 5-го округу Новоросійського військового поселення
від 28 вересня 1844 року**

Копія

В Приказ

По 5-му Кавалерийскому округу Новоросийского военного поселения

Штаб квартира

П. Новоукраинка

28 сентября 1844 года:

Единоверческая Покровская церковь в селении Новоукраинске в течение лета сего года перестроена вновь и совершенно окончена как с наружи, так и внутри, осталось только отделка ограды, которая в будущую весну приведется к окончанию. Успех в этом благом деле я не могу отнести ни к кому другому, как к неусыпному старанию и прилежному усердию попечителя той церкви, стихарного дьячка Михаила Суворова, который вполне оправдал доверенность ему сделанную, и я необинуясь должен сказать, что без его участия в собрании пожертвований и наблюдении за самою постройкою возведения такового капитального здания не было бы возможности успеть в столь непродолжительное время, за что приятным долгом считаю объявить ему мою благодарность, желая при том, чтобы и прочие церковно-служители следовали его примерному усердию.

Подлинный подписал: командир округа майор Гельднер.

С подлинным верно: аудитор Фролов.

РГИА, ф. 796, оп. 128, д. 239, л. 4.

**Відношення Херсонського архієпископа Гавриїла /Розанова/ від 20 січня 1847 року
на запит Обер-Прокурора М. Протасова**

1.294/182. 2 февраля

Сиятельнейший Граф,

Милостивейший Государь!

При почтенном своем отношении ко мне от 20 дня октября 1845 года за № 7476-м Ваше Сиятельство, препроводив ко мне на усмотрение всеподданнейшую Государю Императору прозбу, поданную Его Императорскому Величеству попечителем Единоверческой Покровской церкви в военном селении Новоукраинске, стихарным дьячком Михаилом Суворовым, в коей сей Суворов, объясняя труды свои и попечения, им понесенные по сооружению новой церкви, просит Монаршого милосердия и проч., требовать изволите сообщить Вам надлежащие по содержанию сказанной просьбы сведения с моим заключением.

И на сие имею честь ответить Вам, Милостивый Государь: 1-е, Соответственно силе полученного мною от Вашего Сиятельства отношения, я в тот же час предписал Благодичному единоверческих церквей протоиерею Ермилу Купину прислать ко мне ответ по следующим вопросам: а) Чьим именно особливим старанием сооружена церковь; б) Из дела видно, что прихожане сказанного села Новоукраинского, расположась строить новую церковь, вместо старой обветшалой, доверили своего села поселянам Кузьме Башмакову и Исаию Колесникову просить сборной книги, которая действительно сентября 4 дня 1841 года им и выдана была от меня на два года сроком чрез священника Василия Суворова, подававшего прошение 3-го сентября того года. Но сказанные Башмаков и Колесников чинили ли по сей книге какой сбор, поелику неизвестно: то узнав и должны Вы, т.е. благочинный, донести; в) Декабря в 22-й день 1842 года, т. е. почти чрез 16-ть месяцев, без нескольких дней, стихарный дьячек Михаил Суворов входил ко мне с прошением о передаче ему упомянутой сборной книги, якобы по старости лет и по слабости здоровья поселян Башмакова и Колесникова, и книга сия действительно ему отдана. И так спрашивается, точно ли он отдачи себе книги просил по нездоровью показанных поселян, и действительно ли имел он в сей силе доверие от прочих прихожан и от местного священника; г) По книге, ему вверенной, сколько именно значится в сборе денег, и все ли они употреблены на свой предмет; д) Нет ли остатка или недостатка; е) Ежели есть недостаток: то в каком количестве он состоит, и кому и за что при сем недостатке состоит церковь должною; ж) Если действительно должна церковь: то прихожане и священник признают ли сей долг правильным, и находят ли себя в состоянии оплатить оный?

2-е, В следствие сего предписания благочинный протоиерей Ермил Купин, от 2-го дня июля 1846 года за № 206, донес мне, что а) Прописанная Покровская церковь сооружена особливим старанием приходского стихарного дьячка Михаила Суворова; б) Хотя прихожане, расположась строить новую церковь, вместо старой обветшалой, и доверили из среды себя поселянам Козме Башмакову и Исаии Колесникову сборную книгу, но поименованныя лица, по старости лет и слабости здоровья, в протечении осьми месяцев, вовсе не приступали к сбору пожертвований в пользу церкви; сбор же таковой в последующие затем месяцы, и именно с 27 апреля 1842 года по 22 декабря того же года, производил, по свидетельству от Окружного Комитета и доверенности от прихожан, приходский стихарный дьячек Михаил Суворов; в) Оный Суворов в 22-й день декабря прошлого 1842 года просил у Вашего Высокопреосвященства, т. е. у меня, передачи ему сборной книги действительно по болезненному состоянию поселян Колесникова и Башмакова, на основании вышепрописанной доверенности от прихожан и с согласия местного священника; г) По книге, ему вверенной, значится всех вообще денег 4095 руб. 93 коп. ассигнациями, но все ли они употреблены на свой предмет: строительная книга, самим Суворовым составленная, и домашним образом веденная, не подтверждает подлинности законного расходования суммою; д) Церковь остается должною на сумму 746 руб. 50 коп. ассигнациями и именно: Новогеоргиевскому купцу Андрею Волохину 312 руб. за лес, в Окружный Комитет 409 руб. 50 коп. и военному поселянину Козме Башмакову 25 руб., от коих взята Суворовым та сумма взаимобраз на разныя, но неопределенныя надобности; е) Долг впрочем этот прихожане и священник, по доверию к Окружному командиру подполковнику Гельднеру, непосредственно наблюдавшему за постройкою церкви и действиями дьячка Суворова, признают правильным, оплатить оный в состоянии и совершенно на то согласны.

3-е. Как все сии доставленныя мне благочинным сведения требовали подкрепления и засвидетельствования со стороны Военного Начальства, которому подлежит село Новоукраинск: то есть от 31 дня октября 1846 года я относился, касательно того, к г-ну Корпусному Начальнику, барону Остен-Сакену, который от 7 декабря того же года и написал ко мне точно так: "В исполнение отзыва Вашего Высокопреосвященства, т. е. моего, от 31 октября № 435, имею честь препроводить список с рапорта Командира 5-го Округа вверенного мне военного поселения, подполковника Гельднера, от 26 ноября № 13527, подтверждающий 1, 2, 3, 5 и 6 пункты донесения Вашему Высокопреосвященству, т. е. мне, протоиерея Купина, по предмету сооружения в с. Новоукраинске Единоверческой церкви, и удостоверения по 4-му пункту того же донесения в правильности расхода суммы при сооружении означенной церкви, трудами и попечением стихарного дьячка того селения, Суворова.

4-е. Список же с рапорта Командира, подполковника Гельднера, на который в отношении своем ко мне ссылается г-н барон Остен-Сакен, гласит точно таким образом, что донесение Благочинного единоверческих церквей, протоиерея Купина, сделанное Его Высокопреосвященству, т. е. мне, на счет сооруженной в с. Новоукраинске Единоверческой церкви по 1, 2, 3, 5 и 6 пунктам совершенно справедливо и никакому сомнению не подлежит; в 4-м же пункте, хотя протоиерей Купин приписывает свое сомнение в подлинности законного расходования Суворовым собранной суммы потому только, что строительная книга самым Суворовым составленная, ведена им домашним образом, но это устраняется тем, что Суворов не производил никаких расходов по произволу, а всегда с ведома приходского священника и прихожан, в чем я уведомлен как личным осмотром работ, так равно и покупных Суворовым материалов, – и как собранной суммы недостаточно было на окончательную постройку церкви, то он действительно взял взаимобраз у Новогеоргиевского купца Андрея Волохина лесного материала на 312 руб., из сумм Окружного Комитета 409 руб. 50 коп. и военного поселянина Кузьмы Башмакова 25 руб. ассигнациями; между тем, на пополнение окружных сумм поступило уже по распоряжению г-на Корпусного Командира, из вырученной за проданную пшеницу на предмет украшения церковью 350 руб.; следовательно, всего долгу остается на помянутой церкви 396 руб. 50 коп. ассигнациями, который прихожане и священник признают правильным и оплатить оный совершенно согласны, что объявили лично и протоиерею Купину при посещении им церкви.

Сие изложив, имею честь присовокупить мое заключение, что, поелику долг, которого взысканию подвергается проситель, дьячек Суворов, не так значителен и важен, притом и пополнение оного приемлют на себя священник и прихожане села Новоукраинска: то и вещественное пособие, какого Суворов просит от милосердия Монаршого, для ограждения якобы

его от стеснения, долгом причиняемого, уже представляется мне не нужным. Но дабы оказанная дьячком Суворовым церкви услуга не осталась вовсе без внимания и награды, следовало бы его наградить чином диаконским, но и того нельзя, ибо он троежонец. Остается, дабы Ваше Сиятельство исходатайствовать ему соизволили от Государя Императора благоволение, или от Святейшого Синода благословение. – При чем возвращаются и приложения, полученные мною при отношении.

При глубочайшем почтении и совершенной преданности, имею честь быть
Вашего Сиятельства,

Милостивого Государя,

Преданнейший слуга

Гавриил, А. Херсонский

№ 236

20 января 1847 года.

Его Сиятельству,

господину Обер-Прокурору Св. Синода,

Генерал-Адъютанту и кавалеру, графу

Николаю Александровичу Протасову

РГИА, ф. 796, оп. 128, д. 239, лл. 6-9.

Рішення Святійшого Синоду від 27 лютого 1847 року

№ 162

Копия

1847 года февраля 27 дня. По указу ЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА, Святейший Правительствующий Синод слушали предложение господина Обер-Прокурора, полученное 10 сего февраля, с препровождением всеподданнейшего прошения попечителя Единоверческой Покровской церкви Херсонской епархии Михаила Суворова об оказании ему Монаршого пособия на уплату долгов. ПРИКАЗАЛИ: Как сумма взятая взаимобразно попечителем Единоверческой Покровской церкви в военном селении Новоукраинске стихарным дьячком Суворовым на окончательное сооружение в том селе церкви, составляет всего 396 руб. 50 коп. ассигнациями и пополнение сего долга безпрекословно приемлют на себя того села священник и прихожане: то за сим всеподданнейшую просьбу дьячка Суворова, в которой он, для ограждения себя от предстоящего взыскания с него вышеупомянутого долга, просит об оказании ему по сему случаю Монаршого милосердия, оставить без заключения, а за понесенные им, Суворовым, при сооружении сказанной церкви, особенные труды, объявить ему чрез Преосвященного Архиепископа Херсонского, благословение Св. Синода. О чем и послать Преосвященному Гавриилу указ, а в Канцелярию Обер-Прокурора Св. Синода передать, для сведения, выписку из сего определения. Подлинное подписали 27 марта 1847 года.

Протоколист Писарский

Исполнено 9 апреля 1847 года.

РГИА, ф. 796, оп. 128, д. 239, лл. 10-11.

Пропозиція Обер-Прокурора Синоду від 2 квітня 1848 року

№ 3523/486. 3 апреля 1848. К докладу

ВЕДОМСТВО
ПРАВОСЛАВНОГО
ИСПОВЕДАНИЯ

Канцелярия
Обер-Прокурора
Святейшого Синода
Отделение II
Стол I
С. Петербург
Апреля 2 дня 1848
№ 2309

Святейшему Правительствующему Синоду

Предложение

Статс секретарь у принятия прошений, на Высочайшее имя приносимых, препроводил ко мне всеподданнейшее прошение жены дьячка Покровской церкви в селе Новоукраинске, Бобринецкого уезда Херсонской епархии, Марьи Суворовой, об оказании ей пособия по уважению заслуг мужа ея на пользу приходской его церкви.

Означенную просьбу вместе с полученной по одной от Преосвященного Херсонского отзывом и следующим к нему приложением, поставляю долгом предложить при сем в подлинниках на усмотрение Святейшого Синода.

Обер-прокурор граф Н.Протасов

За директора Франц

Слушано 28 апреля 1848 года.

РГИА, ф. 796, оп. 128, д. 239, л. 12 и об.

Всепадданійше прохання дружини д'ячка Суворова від 15 вересня 1847 року

ВСЕПРЕСВЕТЛЕЙШИЙ ДЕРЖАВНЕЙШИЙ ВЕЛИКИЙ ГОСУДАРЬ
ИМПЕРАТОР НИКОЛАЙ ПАВЛОВИЧ.
ВСЕРОССИЙСКИЙ ГОСУДАРЬ ВСЕМИЛОСТИВЕЙШИЙ!

Просит жена стихарного дьячка Покровской церкви, состоящей в селе Новоукраинске, Херсонской губернии Бобринецкого уезда, Новороссийского военного поселения 1-й волости 5-го Округа Михайла Суворова, Марья Суворова, а о чем мое прошение, тому следуют пункты.

1-е)

Муж мой в прошлом, 1841-м году, с доверия общества и с дозволения Архиепископа Херсонского и Таврического Гавриила, ходил почти около двух лет, собирал по разным селам и городам жертвуемые от благотворителей православной Веры деньги на построение Св. Храма Покрова Пресвятыя Богородицы, и собранное количество денег до 4000 рублей ассигнациями полностью куда следует представил. – А потом муж мой был также избран по благонадежному поведению и рачительности, с согласия всего общества, и Командира 5-го Округа, подполковника Гельднера, а также и бывшего Начальника Округов генерал лейтенанта Изюмова, для построения на означенное количество денег церкви Св. Покрова Пресвятыя Богородицы, на что муж мой согласился и в течение одного года соорудил по данному ему от Корпусного Командира плану упоминаемую Покровскую церковь, и при недостатке собранной суммы, о которой неоднократно докладывал ближайшим Начальникам Военного поселения 5-го Округа, которые ему советовали употребить свои деньги на окончательное устройство той Покровской церкви, говоря при том, что коль скоро окончит муж мой постройку в надлежащем виде, то тот час имеет быть представленным к денежному награждению, равно и получит особенную памятную награду. – Почему муж мой на таковое обольщение Начальства упросил меня, чтобы я дала ему из капитала, данного от родителей моих при выходе в супружество, всего 400 рублей ассигнациями, для употребления оных на окончательную отделку Покровской церкви, уверяя меня, что когда получит значительное награждение, как за поясненные труды, так употребление своих денег мне полностью возвратит ту сумму, – на которую я только и надеялась в случае какого либо несчастья для подкрепления своих обстоятельств, но вместо того, муж мой не получив за старание свое и рачительные труды с употреблением собственных на постройку денег, и кроме того лесу и дощек более как на 100 рублей ассигнациями. Всего издержал 500 рублей ассигнациями, никакой совершенно награды, а только получил за отличную отделку означенной церкви от Начальства похвалу, а от Святейшого Синода благословение. – Чрез что муж мой, пройдя в болезненное состояние, и страдает более уже двух лет сильною ломотою ног, и неисполняя по званию своему никакой обязанности. – И тем привел меня и себя в бедственное и огорчительное положение, так, что с трудом сыскиваю я для пропитания себя и мужа моего средства. – Описав вышепоясненные горестные мои и мужа моего обстоятельства, примаю смелость Всепадданнейше просить.

2-е)

Ваше Императорское Величество, возрите Высокою милостию своею, дайте руку помощи Царским рабам, не дайте погибнуть в столь жалком бедствии и изнурении, непрестанно молю, буду впредь приносить теплые молитвы пред Господом Богом за Ваше Императорское Величество и весь Августейший дом, причем поясню, что означенное количество денег в 1-м пункте, употребленных на окончательную отделку Покровской церкви мужем моим, все общество жителей военных поселян, хорошо об этом знают и могут даже подтвердить присягою.

3-е)

Всеавгустейший Монарх, вся живейшая и лестная моя надежда на Ваше Императорское Величество, осчастливьте, Всемилолюбивейший Государь, меня, бедную, с больным мужем моим хотя Единовременным пособием, и тем осушите бедственных рабов слезы. – Жительство и всегдашнее местопребывание имею я с мужем моим в селении Новоукраинске в 1-й волости 5-го Округа Новороссийского военного поселения, сентября 15 дня 1847 года. – Прошение с сочинения просительницы переписывал на бело отставной рядовой Михайло Гаврилов. – *Стихарного дьячка жена Марья Суворова руку приложила.*

РГИА, ф. 796, оп. 128, д. 239, лл. 13-14 и об.

**Відношення Херсонського архієпископа Гавриїла /Розанова/ від 16 березня 1848 року
на запит Обер-Прокурора М. Протасова**

3.482/588. 31 марта

Сиятельнейший Граф,
Милостивейший Государь!

С поводу всеподданнейшего Государю Императору прошения от жены стихарного дьячка Михаила Суворова, Марьи Суворовой, которое /прошение/ при почтенном своем отношении, от 26 дня ноября прошлого 1847 года за № 8350, препроводить ко мне Вы соизволили с требованием моего, по содержанию упомянутого прошения, заключения, – чинима была, с приказания моего, по Консистерии Херсонской справка, которую и имею честь Вашему Сиятельству представить.

Из справки сами усмотреть соизволите, что прежде Марии Суворовой и сам муж ее, стихарный дьячек Михаил Суворов утруждал всеподданническою своею просьбою Государя Императора о вознаграждении его за понесенные якобы им убытки и труды при сооружении им Покровской в с. Новоукраинске церкви. – По такой его, Суворова, просьбе, в следствие подобного требования от Вашего Сиятельства, представлены были Вам мною все, к цели относившиеся, сведения, и по оным указом Святейшого Правительствующего Синода, от 7 апреля за № 2665, объявлено дьячку Суворову благословение именно за понесенные им труды при постройке церкви с. Новоукраинска. Следовательно, жена упомянутого дьячка Мария Суворова утруждает ныне Государя Императора напрасно.

Сие заключение подтверждает некоторым образом и г-н Начальник 1-й волости 5-го Кавалерийского округа майор Вязмитинов. Ибо от 18 дня февраля сего года он сообщает Благочинному, протоиерею Ермилу Купину, а сей мне доносит, что прихожанам села Новоукраинска Единоверческой Покровской церкви остается токмо заплатить долг Новогеоргиевскому купцу Андрею Волохину, именно 137 рублей ассигнациями. К сему присовокупляет Благочинный, что стихарный дьячек Михаил Суворов в ноябре месяце прошлого 1847 года хотя и объявил прихожанам, а равно и ему, Благочинному, что при постройке приходской церкви, употребил он, Суворов, из собственности 167 сосновых досок, на сумму 128 рублей, и издержал наличными деньгами, по неимению тогда в сборе суммы, 285 рублей, всего 413 рублей ассигнациями; но они, прихожане, не признают того долга справедливым, и оплатить не соглашаются потому, что никому совершенно не было известно о том долге.

В прочем, дабы утешить челобитчицу при недугах ее мужа, Епархиальному Начальству до сей поры не бывших известными, полагаю выдать ей из сумм попечительства единовременного пособия серебром 20 рублей, о коих и предложил я на разсуждение попечительству о бедных духовных.

С совершенным почтением и таковою же преданностию имею честь быть,
Вашего Сиятельства,

Милостивого Государя,

Преданнейший слуга
Гавриил, А. Херсонский

№ 115

16 марта 1848 года.

*Его Сиятельству, г-ну Обер-Прокурору
Св. Правительствующего Синода,
Генерал-Адъютант, графу
Николаю Александровичу Протасову*

РГИА, ф. 796, оп. 128, д. 239, лл. 15-16.

Додаток:

По справке в Канцелярии Херсонской Духовной Консистерии оказалось:

1. Стихарный дьячек Единоверческой Покровской церкви военного селения Новоукраинска Михаил Суворов сын дьячковский, в училищах не обучался. 1820 года 18-го декабря посвящен во стихарь; 1842 года сентября 1-го Его Высокопреосвященством, Гавриилом, Архиепископом Херсонским и Таврическим и кавалером награжден рясою; 46-ть от роду лет, местным Благочинным отмечен поведения хорошего и усерден к благоукрашению Храма Божия; судим и штрафован небыл.

2. В Консистерии сей имеется дело, о перестройке Единоверческой Покровской церкви военного селения Новоукраинска, при каковой постройке дьячек Михаил Суворов, по

доверенности от прихожан, чинил сбор добротных пожертвований, по книге, выданной ему от Епархиального Начальства и потому был попечителем оной. Затем господин Обер-Прокурор Святейшого Синода, от 26 октября 1846 года № 8030, препровождая прошение дьячка Суворова, поданое Государю Императору, об освобождении его от долга, в который он вовлечен, при сооружении означенной церкви, во уважение его трудов и попечений, – просил Его Высокопреосвященство о доставлении ему о сем подробных сведений. В следствие чего 5-го марта 1846 года предписано было Благочинному, протоиерею Ермилу Купину, о доставлении сих сведений, который и донес, что а) прописанная церковь действительно сооружена особливим старанием приходского дьячка Михаила Суворова; б) собранная им, Суворовым, от добротных дателей и от общественных доходов сумма, действительно вся употреблена на постройку церкви, как о том удостоверил Командир 5-го Округа; в) церковь оставалась должною на сумму 746 руб. 50 коп. ассигнациями, взятую Суворовым у некоторых лиц взаимобраз на неопределенные надобности, каковую сумму, как признанную израсходованною правильно, прихожане изъявили согласие пополнить. Все эти сведения, от 20 января 1847 года представлены господину Обер-Прокурору Св. Синода. И затем указом Святейшого Синода, от 7 апреля № 2665, объявлено дьячку Суворову благословение Св. Синода за понесенные им особенные труды при постройке церкви села Новоукраинска. Марта 16 дня 1848 года. *Секретарь, коллежский ассесор Летницкий*
Управляющий столом П. Чорба

РГИА, ф. 796, оп. 128, д. 239, л. 17 и об.

Рішення Святейшого Синоду від 28 квітня 1848 року

№ 88

Копия

1848 года апреля 28 дня. По указу ЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА, Святейший Правительствующий Синод слушали дело по просьбе жены стихарного дьячка Суворова, Марьи Суворовой, о назначении ей единовременного пособия. ПРИКАЗАЛИ: Рассмотрение и удовлетворение просьбы жены стихарного дьячка Михаила Суворова, Марьи Суворовой, об оказании ей единовременного пособия в виде вознаграждения за оказанные мужем ее при постройке церкви села Новоукраинского услуги, сопряженные с личными его трудами и пожертвованиями из своей собственности, – предоставить нынешнему Преосвященному, Херсонскому Архиепископу Иннокентию, с тем, чтобы о последующих распоряжениях своих по сему предмету донес он Святейшему Синоду. О чем и послать ему, Преосвященному, указ и в Канцелярию Обер-Прокурора Св. Синода передать, для сведения, о том выписку из сего определения. Подлинное определение Св. Синодом подписано 12 мая 1848 года.

Протоколист /.../

Исполнено 19 мая 1848 года.

РГИА, ф. 796, оп. 128, д. 239, лл. 18 и об.

Донесення архієпископа Херсонського і Таврійського Іннокентія 21 вересня 1848 року

№ 9101/1181. 4 октября 1848.

К докладу

Святейшему Правительствующему Синоду

Иннокентия, Архиепископа Херсонского и Таврического
Донесение

Указом Святейшего Правительствующего Синода, от 19 мая сего года за № 1922, предоставлено мне рассмотрение и удовлетворение просьбы жены стихарного дьячка Михаила Суворова, Марьи Суворовой, об оказании ей единовременного пособия в виде вознаграждения за оказанные мужем ее при постройке церкви села Новоукраинского услуги, сопряженные с личными его трудами и пожертвованиями из своей собственности.

В следствие сего, по резолюции моей, в Херсонской Консистории учинена справка по сему предмету, по которой оказалось: 1, что мужу означенной Суворовой за труды, оказанные им при построении в упомянутом селе Новоукраинске церкви, указом Святейшого Синода, от 9 апреля 1847 года № 2665, объявлено благословение Святейшого Синода; и 2, г-н Обер-Прокурор Святейшого Синода, от 26 ноября 1847 года № 8350, препровождая к предместнику моему всеподданнейшее прошение означенной дьячковской жены Суворовой, просившей пособия ей по уважению тех же заслуг мужа ее, – требовал заключения по содержанию оногo прошения. В следствие чего, по предложению Преосвященного Гавриила, сему дьячку Суворову за сии услуги его по с. Новоукраинске и во уважение бедности и слабого здоровья, – 31 мая сего года выслано

ему с семейством двадцать рублей серебром из попечительских сумм единовременного пособия и о том уведомлен г-н Обер-Прокурор 16 марта сего года за № 115-м; а потому Херсонская Консистория при представлении ко мне сего дела, присовокупила мнение свое, что поелику дьячек Суворов за прописанные труды удостоен благословением Святейшого Синода и ему с семейством выдано от попечительства единовременно двадцать руб. серебром, то оная полагает просьбу жены его оставить без действия, о чем ей объявить по надлежащему. Но я, рассмотрев просьбу Суворовой и сообразив оную с самим делом, предложил Попечительству о бедных духовного звания выдать еще этому семейству единовременного пособия пятнадцать рублей серебром в виде вознаграждения за оказанные мужем просительницы при построении церкви Новоукраинской услуги, сопряженными с личными его трудами и пожертвованиями из своей собственности, о чем и имею честь донести Святейшему Правительствующему Синоду.

Вашего Сиятельства,

№ 744

покорнейший послушник

Сентября 21 дня 1848 года.

Иннокентий, Архиепископ Херсонский

*Об оказании пособия дьячковской жене,
Марии Суворовой, за труды, понесенные
мужем ее при постройке церкви в селе
Новоукраинском.*

Слушано 8 октября 1848 года.

РГИА, ф. 796, оп. 128, д. 239, лл. 19 и об.

Витяг з журналу Святейшого Синоду від 8 жовтня 1848 року

Выписка.

В журнале Святейшого Правительствующего Синода 8 октября 1848 года под № "—" записано:

Слушали:

Донесение Преосвященного Иннокентия, Архиепископа Херсонского, полученное 4-го сего октября, об оказании пособия дьячковской жене Марии Суворовой, за труды, понесенные мужем ее при постройке церкви в селе Новоукраинском. И по справке, ПРИКАЗАЛИ: Донесение сие принять к делу для сведения и для того же передать в Канцелярию Обер-Прокурора Св. Синода выписку из сего журнала.

Протоколист Сомов

Исполнено 37 октября 1848 года.

РГИА, ф. 796, оп. 128, д. 239, л. 20.

II. Справа Чергування других чотирьох округів Новоросійського військового поселення "По жалобе дьячка Новоукраинской Единоверческой церкви Михаила Суворова на местное начальство за лишение его права носить рясу и о прочем"

Начато 2 сентября 1857 года.

Окончено

На пятидесяти шести листах.

ЦДАК України, ф. 1331, оп. 1, спр. 95, арк. 8.

Опись бумаг, в деле сем находящимся	
№	Означение бумаг
1	Предписание Начальника 8 округов 31 августа № 858 и отпуск за № 7512 Сдал аудитор Тодосьев. Принял аудитор Гончаров
2	Предписание генерал лейтенанта Пистолькорса от 30 сентября за № 9631
3	Предписание майору Якутову от 5 октября № 8344
4	Предписание генерал майора Пистолькорса от 23 октября за № 10448
5	Предписание майору Якутову от 28 октября № 9005
6	Предписание генерал майора Пистолькорса от 30 октября за № 10715
7	Предписание майору Якутову от 2 ноября за № 9182
8	Предписание ему же от 8 сентября за № 7512 с перепискою
9	Рапорт Начальнику 1-х 8-ми округов от 4 октября № 9576

10	Рапорт ему же от 19 ноября за № 9720
11	Предписание его же от 23 ноября за № 11497
12	Рапорт ему же от 30 ноября за № 10028
13	Предписание его же от 13 генваря за № 397
14	Предписание майору Якутову от 17 генваря № 621
15	Предписание ему же от 30 генваря за № 1453
16	Рапорт его же от 27 генваря за № 362
17	Рапорт Начальнику Херсонского поселения от 10 февраля за № 2040
18	Предписание генерал лейтенанта Пистолькорса от 12 марта за № 3316.
19	Отношение протоиерею Жежуленке за № 4792
20	Предписание штабс ротмистру Закржевскому от 18 марта за № 4718
21	Отношение протоиерею Жежуленке от 21 апреля за № 6902
22	Предписание штабс ротмистру Закржевскому от 21 апреля за № 6903
23	Предписание [<i>рапорт</i>] генерал лейтенанту Пистолькорсу от 10 мая за № 8068
24	Отзыв дьячку [<i>священнику</i>] Суворову от 14 мая № 604 с перепискою
25	Рапорт генерал лейтенанту Пистолькорсу от 6 июня за № 9650

ЦДІАК України, ф. 1331, оп. 1, спр. 95, арк. 8 зв. – 9.

Припис Начальника перших восьми округів Новоросійського військового поселення від 31 серпня 1857 року за № 8581

Дежурство по округу: № 7287, получено 2 сентября.

Командующему вторыми 4-мя округами
Господину подполковнику и кавалеру Гайли

В следствии предписания г-на Заведывающего округами военных поселений, от 23 августа № 8049, препровождаю при сем Вашему Высокоблагородию докладную записку дьячка Новоукраинской единоверческой церкви Михаила Суворова, в которой он жалуется на поселенное Начальство, за лишение его права носить рясу, отнятие церковной земли и не представление к награде за сбор денег на устройство Новоукраинской единоверческой церкви, прошу Вас донести мне, с представлением приложений, о заключении Вашем: в какой степени объясненные в оной обстоятельства заслуживают уважения.

Артиллерии генерал-майор Пистолькорс

Обер аудитор Кузнецов

В г. Елисаветграде
августа 31 дня 1857 года № 8581

ЦДІАК України, ф. 1331, оп. 1, спр. 95, арк. 10-11.

Відпуск припису командуючого другими 4-ма округами Новоросійського військового поселення від 8 вересня 1857 року за № 7512

К № 7287

Командующему 5-м округом
г-ну майору Якутову

В следствии предписания г-на Начальника первых 8-ми округов от 31 минувшего августа за № 8581, основанного на таковом же г-на Заведывающего округами военных поселений от 23 ч. т. м. № 8049, препровождаю при сем Вашему Высокоблагородию докладную записку дьячка Новоукраинской единоверческой церкви Михаила Суворова, в которой он жалуется на поселенное Начальство, за лишение его права носить рясу, отнятие церковной земли и не представление к награде за сбор денег на устройство Новоукраинской единоверческой церкви, прошу Вас донести мне, с представлением приложения, о заключении Вашем: в какой степени объясненные в оной обстоятельства заслуживают уважения.

Подписал подполковник Гайли

Верно: аудитор Тодосьев

ЦДІАК України, ф. 1331, оп. 1, спр. 95, арк. 12-13.

**Припис Начальника перших восьми округів Новоросійського військового поселення
від 30 вересня 1857 року за № 9631**

Дежурство по округу: № 8278, получено 1 октября.

Командующему вторыми 4-мя округами
Господину подполковнику и кавалеру Гайли

В последивие предписания, от 31 августа № 8581, прошу Ваше Высокоблагородие ускорить донесением по жалобе дьячка Новоукраинской единоверческой церкви Михаила Суворова, в которой он жалуется на поселенное Начальство, за лишение его права носить рясу и о проч.

Артиллерии генерал-майор Пистолькорс

Обер аудитор Кузнецов

В г. Елисаветграде

сентября 30 дня 1857 года № 9631

ЦДІАК України, ф. 1331, оп. 1, спр. 95, арк. 14 і зв.

**Відпуск припису командуючого другими 4-ма округами
Новоросійського військового поселення від 5 жовтня 1857 року за № 8347**

К № 8278

Командующему 5-м округом
г-ну майору Якутову

В следствии полученного предписания г-на Начальника первых 8-ми округов от 30 минувшего сентября за № 9631, прошу Ваше Высокоблагородие безотлагательно донести мне по предписанию от 8 ч. т. м. № 7512 по жалобе дьячка Новоукраинской единоверческой церкви Михаила Суворова на поселенное Начальство, за лишение его права носить рясу, отнятие церковной земли и о проч.

Подписал Командующий округами подполковник Гайли

Верно: аудитор Гончаров

ЦДІАК України, ф. 1331, оп. 1, спр. 95, арк. 15.

**Припис Начальника перших восьми округів Новоросійського військового поселення
від 23 жовтня 1857 року за № 10448**

Дежурство по округу: № 9021, получено 25-го октября.

Командующему вторыми 4-мя округами
Господину подполковнику и кавалеру Гайли

В следствии предписаний от 31 августа и 30 сентября № 8581 и 9631, прошу Ваше Высокоблагородие ускорить донесением по жалобе дьячка Новоукраинской единоверческой церкви Михаила Суворова на поселенное Начальство, за лишение его права носить рясу и о проч.

Артиллерии генерал-майор Пистолькорс

Обер аудитор Кузнецов

В г. Елисаветграде

октября 23 дня 1857 года № 10448

ЦДІАК України, ф. 1331, оп. 1, спр. 95, арк. 16 і зв.

**Відпуск припису командуючого другими 4-ма округами
Новоросійського військового поселення від 28 жовтня 1857 року за № 9005**

К № 8278

Командующему 5-м округом
г-ну майору Якутову

В следствии вновь полученного предписания г-на Начальника первых 8-ми округов от 23 ч. н. м. за № 10448, прошу Ваше Высокоблагородие с получением сего донести мне по предписанию от 8 минувшего сентября за № 7512, подтвержденного 5 ч. с. м. за № 8347 по жалобе дьячка Новоукраинской единоверческой церкви Михаила Суворова на поселенное Начальство за лишение его права носить рясу, отнятие церковной земли и о проч.

Подписал Командующий округами подполковник Гайли

Верно: аудитор Гончаров

ЦДІАК України, ф. 1331, оп. 1, спр. 95, арк. 17 і зв.

Припис Начальника перших восьми округів Новоросійського військового поселення від 30 жовтня 1857 року за № 10715

Дежурство по округу: № 9233, получено 31 октября.

Командующему вторыми 4-мя округами
Господину подполковнику и кавалеру Гайли

Прошу Ваше Высокоблагородие ускорить донесением по жалобе дьячка Новоукраинской единоверческой церкви Михаила Суворова, на поселенное Начальство за лишение его права носить рясу и о проч. согласно предписаний моих от 31 августа, 30 сентября и 23 октября за № 8581, 9631 и 10448.

Артиллерии генерал-майор Пистолькорс

Обер аудитор Кузнецов

В г. Елисаветграде

октября 30 дня 1857 года № 10717

ЦДІАК України, ф. 1331, оп. 1, спр. 95, арк. 18 і зв.

**Відпуск припису командуючого другими 4-ма округами
Новоросійського військового поселення від 2 листопада 1857 року за № 9182**

К № 9233

Командующему 5-м округом
господину майору Якутову

В следствии вновь полученного предписания г-на Начальника первых 8-ми округов от 30 минувшего октября за № 10715, прошу Ваше Высокоблагородие с получением сего донести мне по предписаниям от 8 сентября, 5 и 28 октября за № 7512, 8337 и 9005 по жалобе дьячка Новоукраинской единоверческой церкви Михаила Суворова на поселенное Начальство, за лишение его права носить рясу, отнятие церковной земли и о проч., объяснив при том причину медлительности невыполнения трех подтверждений моих.

Подписал Командующий округами подполковник Гайли

Верно: аудитор Гончаров

ЦДІАК України, ф. 1331, оп. 1, спр. 95, арк. 19 і зв.

**Копія припису командуючого другими 4-ма округами
Новоросійського військового поселення від 8 вересня 1857 року за № 7512 з перепискою**

Окружной комитет: № 7355, 11 сентября 1857 года

Командующему 5-м округом
господину майору и кавалеру Якутову

В следствии предписания г-на Начальника первых 8-ми округов от 31 минувшего августа за № 8581, основанного на таковом же г-на Заведывающего округами военных поселений от 23 ч. т. м. № 8049, препровождая при сем Вашему Высокоблагородию докладную записку дьячка Новоукраинской единоверческой церкви Михаила Суворова, в которой он жалуется на поселенное Начальство, за лишение его права носить рясу, отнятие церковной земли и не представление к награде за сбор денег на устройство Новоукраинской единоверческой церкви, прошу Вас донести мне, с представлением приложения, о заключении Вашем: в какой степени объясненные в оной обстоятельства заслуживают уважения.

Командующий округами подполковник Гайли

Аудитор Тодосьев

По Дежурству, стол судный.

В г. Новомиргороде

8 сентября 1857 года № 7512

ЦДІАК України, ф. 1331, оп. 1, спр. 95, арк. 20 і зв.

Припис командуючого 5-м округом від 13 вересня 1857 року за № 8965

С под № 2788, получено 15 сентября 1857 года.

Настоящее предписание № 7112 вместе с упоминаемою в нем докладною запискою дьячка Новоукраинской единоверческой церкви Михаила Суворова, препровождая к Командующему 1-ю

волостию господину штабс ротмистру Закржевскому, прошу его благородие, с получения сего сделать дознание:

а) Кто именно и за что лишил права дьячку Суворову носить рясу.

б) Кто, когда и по чьему распоряжению отнял у него церковную землю и

в) Почему не был он представлен к награде за сбор денег на сооружение Новоукраинской единоверческой церкви; а между тем истребовав от дьячка Суворова объяснение, почему не просил он о всем этом кого следует в свое время, а пропустя времени более 10 лет обратился с настоящею просьбою о том; что все по исполнению представить ко мне в непродолжительном времени при надписи на сем же.

Майор Якутов

№ 8965

13 сентября 1857 года

п. Новоукраинка

ЦДІАК України, ф. 1331, оп. 1, спр. 95, арк. 21 і зв.

Рапорт на приписі від командуючого 1-ю волостю від 8 жовтня 1857 року за № 1774

Обратно 10 октября

В исполнение переписки этой объяснение истребования от стихарного дьячка единоверческой Свято Покровской церкви Михайла Суворова против пунктов, значащихся в надписи № 8965 при сем Его Высокоблагородию г-ну Командующему 5-м Округом Новороссийского военного поселения вместе с докладною запискою представляя, имею честь донести, что пользоваться землею единоверческому причту запрещено на основании предписания бывшего Командиром округа господина полковника Гельднера от 17 ноября 1851 года за № 11878, дьячек же Суворов со времени командования мною волости ведет себя честно и усерден к определенной ему должности, никогда в каких либо недоброкачественных поступках замечаем не был.

Штабс ротмистр Закржевский

№ 1774

8 октября 1857 года

с. Новоукраинск

ЦДІАК України, ф. 1331, оп. 1, спр. 95, арк. 22.

Копія рапорту командуючого 5-м Округом від 7 листопада 1857 року за № 10950

Дежурный по округу: № 9480, получено 8 ноября.

Во исполнение предписания от 8 сентября № 7512, представляя при сем обратно к Его Высокоблагородию Командующему вторыми четырьмя округами Новороссийского военного поселения господину подполковнику Гайли докладную записку стихарного дьячка Единоверческой Св. Покровской с. Новоукраинска церкви Михайла Суворова с приложениями к оной и последовавшею перепиской, жалующегося на поселенное Начальство за лишение его права носить рясу, отнятие церковной земли и не представление к награде за сбор денег на устройство вышеупомянутой церкви, имею честь донести, что во всем этом отказано дьячку Суворову, как оказалось по забранной в окружном архиве справке, предписаниями Высшего Начальства, изъясненными в предписаниях бывшего начальника округов, господина генерал-майора Шмита, от 9 февраля и 12 июня 1849 года за № 2328 и № 10503 и 3 ноября 1851 года № 11126, к предместнику моему полковнику Гельднеру, при сем в копии представляемых; и потому я, со своей стороны нахожу, что настоящая жалоба дьячка Суворова не заслуживает уважения, впрочем обстоятельство это представляю на благоусмотрение Высшего Начальства. При сем имею честь донести Его Высокоблагородию, что произошла некоторая медлительность в исполнении предписания за № 7512 чрез забратие в архиве по изложенному в оном предмету справки.

Майор Якутов

№ 10950

7 ноября 1857 года

п. Новоукраинка

ЦДІАК України, ф. 1331, оп. 1, спр. 95, арк. 22 зв. – 23 зв.

**Копія рапорту командуючого другими 4-ма округами
Новоросійського військового поселення від 4 листопада 1857 року за № 9576**

Рапорт Начальнику первых восьми округов г-ну генерал-майору Пистолькорсу 4 ноября 1857 года за № 7586

В исполнение предписания от 31 августа за № 8581, представляя Вашему Превосходительству докладную записку стихарного дьячка Новоукраинской Единоверческой церкви Михаила Суворова с приложенными к оной и последовавшей перепискою, жалующегося на поселенное Начальство за лишение его права носить рясу, отнятии церковной земли и не представлении к награде за сбор денег на устройство вышеупомянутой церкви, имею честь почтительнейше донести, что во всем объясненном дьячком Суворовым, как оказалось по забранным справкам, отказано ему по предписаниям бывшего корпусного командира генерал-адъютанта барона Остен Сакена от 2 февраля 1849 года за № 973 и Вашего Превосходительства от 8 июля того же года за № 7631 и 31 октября 1851 года за № 13409, переданными своевременно от бывшего Начальника округов генерал-майора Шмита бывшему командиру 5 округа полковнику Гельднеру, при сем в копии представляемым; поэтому я со своей стороны не нахожу законоуважительных причин к удовлетворению изъясненной жалобы дьячка Суворова.

Подписал подполковник Гайли

Верно: аудитор Гончаров

ЦДІАК України, ф. 1331, оп. 1, спр. 95, арк. 24 – 25 зв.

**Копія рапорту в.о. Начальника округів
Новоросійського військового поселення від 19 листопада 1857 року за № 9720**

Начальнику 12-ти Округов
господину от артиллерии генерал-майору и кавалеру Пистолькорсу

Рапорт

Во исполнение предписания Вашего Превосходительства от 15 ч. т. м. за № 11296 имею честь донести, что об оказавшемся по жалобе дьячка Новоукраинской единоверческой церкви Михаила Суворова на местное Начальство за лишение его права носить рясу и проч. мною донесено Вашему Превосходительству 14* ч. н. м. за № 9676.

Подписал подполковник Гайли

Верно: аудитор Гончаров

ЦДІАК України, ф. 1331, оп. 1, спр. 95, арк. 26 і зв.

**Припис Начальника 12-ти округів
Новоросійського військового поселення від 23 листопада 1857 року за № 11497**

Дежурный по округу: № 9953, получено 25 ноября.

Исправляющему должность Начальника вторых 4-х округов
господину подполковнику и кавалеру Гайли

Возвращаю Вашему Высокоблагородию представленную при рапорте от 14 ч. с. м. № 9576 переписку, возникшую по жалобе стихарного дьячка Новоукраинской Покровской церкви Михаила Суворова за лишение его права носить рясу, отнятие церковной земли и непредставление к награде за сбор денег на устройство означенной, прошу Вас о не основательности жалобы дьячка Суворова представить ко мне неотлагательно подробное донесение по каждому предмету, с заключением, изложив оное в особом рапорте, причем также представить и возвращаемую переписку.

Артиллерии генерал-майор Пистолькорс

Обер аудитор Кузнецов

В г. Елисаветграде

ноября 23 дня 1857 года № 11497

ЦДІАК України, ф. 1331, оп. 1, спр. 95, арк. 27 - 28.

Примітка: При направленні цього припису використано наявний бланк Начальника перших 8-ми округів Новоросійського військового поселення.

* Зазначена тут дата рапорту № 9676 (14 листопада) не збігається з попередньо наведеною його копією (від 4 листопада), в якій, як і в доданому описі документів слідчої справи, вочевидь, допущена явна описка.

Відпуск рапорту в.о. Начальника округів від 30 листопада 1857 року за № 10028

Начальнику 12-ти Округов
господину артиллерии генерал-майору и кавалеру Пистолькорсу

Рапорт

Стихарный дьячок Единоверческой Свято Покровской церкви с. Новоукраинска 5-го Округа управляемого мною военного поселения, Михайло Суворов, в прошении, поданом г-ну Заведывающему военными поселениями 11 августа сего года, жаловался, что по доверию прихожан означенной церкви и с разрешения Военного и Епархиального Начальства, он производил сбор денег на исправление и украшение помянутой церкви и хотя поручение это исполнил он принесением в пользу церкви значительного сбора, с пожертвованием и своей собственности, но вместо обещанной ему за это достойной награды, воспрещено ему, без всякой причины, ношение рясы, которою награжден он Его Высокопреосвященством Гавриилом, бывшим Архиепископом Херсонским и Таврическим, для поощрения при возложении означенного поручения, кроме того определено ему в год жалования только 3 руб. 45 коп. серебром и церковная земля вся отобрана, от чего дошел он до совершенной крайности.

По собранным справкам оказалось:

Что дьячок Суворов, как видно из формулярного его списка, 1 сентября 1842 года, действительно был награжден рясою, а 9-го апреля 1847 года получил благословение Святейшого Синода за труды, употребленные им на окончательное сооружение церкви. Кроме того, бывший командир 5 округа полковник Гельднер, рапортом от 29 декабря 1848 года за № 18299 ходатайствовал по команде о награждении дьячка Суворова за усердие и старание к украшению Новоукраинской единоверческой церкви, но на представление это, бывший Корпусный Командир генерал-адъютант граф Остен Сакен от 2 февраля 1849 года № 973 отозвался, что Суворов не заслуживает никакого награждения, так как он по донесению Благочинного церковью первых 4-х округов, протоиерея Бершацкого, будучи троеженцем, облачается в стихарь при богослужениях и входит в алтарь, а в отсутствие священника их прихода, сам служит молебны и панихиды и провожает умерших, в нарушение правил церкви, – кроме того Суворов до такой степени дерзок, что не оказывает никакого уважения и послушания к приходскому священнику. В след за этим, Архиепископ Херсонский и Таврический, как видно из предписания Командовавшего вверенными Вашему Превосходительству округами от 8 июля того 1849 года за № 7631 уведомил, что от Его Высокопреосвященства предписано Исправляющему должность Благочинного единоверческих церковью о воспрещении дьячку Суворову ношения рясы, входа в алтарь, служения панихиды и высылке его в Одесс для употребления на службу в другом месте, – в последствии же он оставлен на прежнем месте по прошению прихожан единоверческой Покровской церкви, за примерное его поведение и труды к благолепию храма, строившегося в с. Новоукраинске, как уведомил о сем Командира 5 округа исправляющий должность Благочинного единоверческих церковью от 20 сентября 1849 года за № 110.

Что же касается до наделения духовенства единоверческих церковью участками земли от казны, то как видно из предписания Вашего Превосходительства от 31 октября 1851 года за № 13409 на представление об этом Командовавшего корпусом последовало уведомление, что как в положении, Высочайше утвержденном 6-го декабря 1829-го года, о наделении духовенства православных церковью землями, о духовенстве единоверческом ничего не упомянуто, поэтому причтам сих церковью определенными от казны для православного духовенства участками земли пользоваться не следует.

Донося о вышеизложенном Вашему Превосходительству в следствие предписаний Ваших от 31, 23 и 30 октября и 23 сего ноября за № 8581, 9631, 10448, 10715, 11497 и представляя у сего переписку, возникшую по жалобе дьячка Суворова, с приложенными к ней копиями выше объясненных распоряжений Начальства, честь имею донести, что как воспрещение ему носить рясу и ненаделение землей последовало с распоряжения надлежащего Начальства, поэтому жалоба его на лишение права носить рясу и отнятие земли, не подлежит удовлетворению; что же касается до удостоения Суворова к награде за труды и усердие его по сбору денег на устройство церкви, то как он, кроме предоставленного было ему в награду этого права носить рясу, удостоин еще и благословения Святейшого Синода, поэтому до времени, пока не обратит на себя поведением и

новым усердием к службе особенного внимания военного и духовного Начальства, к другой награде достоин быть не может.

Подписал подполковник Гайли

Верно: аудитор Гончаров

ЦДІАК України, ф. 1331, оп. 1, спр. 95, арк. 29 - 30 зв.

Припис Начальника Херсонського поселення від 13 січня 1858 року за № 397

Управление 2 округа: № 659, получено 14 генваря.

Командующому 2-м Округом
господину подполковнику и кавалеру Гайли

Препровождая при сем Вашему Высокоблагородию список с предписания г-на Главного Начальника Южных поселений от 4 ч. н. м. № 48 относительно награждения дьячка Единоверческой Покровской церкви с. Новоукраинска Михайла Суворова, прошу: по содержанию изложенных в оном обстоятельств донести мне безотлагательно.

Генерал-лейтенант Пистолькорс

Обер аудитор Кузнецов

ЦДІАК України, ф. 1331, оп. 1, спр. 95, арк. 31 і зв.

Список с предписания Главного Начальника Южных поселений господину Командующому округами Херсонского поселения от 4 генваря № 48.

В последствие отношения Вашего превосходительства прошлого года за № 12267, имею честь уведомить, что с мнением Вашим относительно награждения дьячка Единоверческой Покровской церкви сел. Новоукраинска бывшего 5 округа вверенного Вам поселения Михайла Суворова я согласен, – и потому покорнейши прошу вас объявить о сем Суворову, с тем, что если он будет и на дальнейшее время простирает несправедливую свою претензию, то об этом будет доведено до сведения Архиепископа Херсонского и Таврического, для поступления с ним по законам.

А между тем также прошу Вас уведомить меня: на каком основании от дьячка Суворова отобрана земля, тогда как причетникам селения Новоукраинска Единоверческой Покрова Пресвятой Богородицы церкви, как видно из донесения бывшего командира 2-го Резервного кавалерийского корпуса генерал адъютанта графа Остен Сакена от 27 мая 1844 года за № 3596, утвержденного бывшим Инспектором Резевной кавалерии 2-го июня того же года за № 242, наделено земли 16 ½ десятин, – равно на каком основании дьячок Суворов получает жалованья в год только 3 руб. 45 коп. серебром, тогда как всем причетникам единоверческих церквей на основании положения Военного Совета, Высочайше утвержденного 26 февраля 1856 года, сообщенного Вам в предписании графа Никитина от 21 марта того же 1856 года за № 5909, определено жалованья наравне с причетниками православных церквей, т. е. по 36 руб. серебром в год.

Верно: обер аудитор Кузнецов

ЦДІАК України, ф. 1331, оп. 1, спр. 95, арк. 32 – 33; те ж, арк. 2 і зв.

Відпуск припису Командуючого Округом від 17 січня 1858 року за № 621

К № 659

Заведывающому делами упраздненного 5-го Округа
г-ну майору Якутову

В следствии предписания г-на Начальника Херсонского поселения от 13 ч. н. м. с № 397, препровождая при сем Вашему Высокоблагородию список с предписания г-на Главного Начальника Южных поселений от 4 ч. с. м. № 48 относительно награждения дьячка Единоверческой Покровской церкви сел. Новоукраинска Михайла Суворова, предписываю по содержанию изложенных в оном обстоятельств, с получения сего донести мне во всем подробно с заключением.

Подписал подполковник Гайли

Верно: аудитор Гончаров

ЦДІАК України, ф. 1331, оп. 1, спр. 95, арк. 34 і зв.

Примітка: В цій же справі на арк. 1 і зв. вміщено оригінал припису за № 621, отриманий в Комітеті скасованого 5-го Округу 22 січня 1858 року за № 158.

Відпуск припису в.о. Начальника Округу від 30 січня 1858 року за № 1453

Заведующому делами упраздненного 5-го Округа
г-ну майору Якутову

Предписываю Вашему Высокоблагородию с получением сего донести мне по предписанию от 14 ч. н. м. за № 621 относительно награждения дьячка Единоверческой Покровской церкви сел. Новоукраинска Михайла Суворова и о проч.

Подписал подполковник Гайли

Верно: аудитор Гончаров

ЦДІАК України, ф. 1331, оп. 1, спр. 95, арк. 35.

Рапорт Завідуючого справами скасованого 5-го Округу від 27 січня 1858 року за № 362

Управление 2 округа: № 1657, получено 30 генваря.

Исправляющему должность Начальника 2-го Округа
господину подполковнику и кавалеру Гайли

Рапорт

Во исполнение предписания Вашего Высокоблагородия от 17 сего генваря № 621 имею честь донести, что от стихарного дьячка Единоверческой Свято Покровской церкви с. Новоукраинска Михайла Суворова отнята церковная земля, как оказалось по забратой в окружном архиве справке, согласно предписания Высшего Начальства, изъясненного в предписании бывшего Начальника округа г-на генерал-майора Шмита от 3 ноября 1857 года № 11126 к предместнику моему полковнику Гельднеру, представленного в копии при надписи моей к Вашему Высокоблагородию 7 ноября 1857 года № 10950; жалованья же он, Суворов, после состоявшегося Положения Военного Совета, Высочайше утвержденного 26 февраля 1856 года, получал и получает в год по 36 рублей серебром: но получал таковое по 3 руб. 45 коп. серебром до утверждения означенного Положения.

Подписал майор Якутов

Верно: аудитор Семенов

п. Новоукраинка

27 генваря 1858 года

№ 362

Припис олівцем: Справиться с упоминаемыми в делах распоряжениями об отнятии земли.

ЦДІАК України, ф. 1331, оп. 1, спр. 95, арк. 36 – 37; те ж, арк. 3-4.

Припис Начальнику 1-ї волості штабс ротмістру Закржевському від 27 січня 1858 року за № 363

К № 158. Перепиcать.

Предписание Начальнику 1-й волости г-ну штабс ротмистру Закржевскому
от 27 генваря 1758 года за № 363

Исправляющий должность Начальника 2-го Округа г-н подполковник Гайли, при предписании своем от 17 сего генваря № 621, препроводил ко мне Список с предписания г-на Главного Начальника Южных поселений к г-ну Командующему округами Херсонского поселения от 4 генваря № 48, в коем изъясняет, что он с мнением г-на Командующего Херсонского поселения относительно награждения дьячка Единоверческой Свято Покровской церкви с. Новоукраинска Михайла Суворова согласен и потому просит объявить о сем Суворову с тем, что если он будет и на дальнейшее время простирает несправедливую свою претензию, то об этом будет доведено до сведения Архиепископа Херсонского и Таврического для поступления с ним по законам.

О чем для объявления за роспискою дьячку Суворову сим даю знать Вашему благородию; росписку же его представить ко мне.

Подписал майор Якутов.

Верно: аудитор Семенов.

ЦДІАК України, ф. 1331, оп. 1, спр. 95, арк. 5-6.

Припис Завідуючому скасованого 5-го округу майору Якутову від 30 січня 1858 року за № 1453

Комитет упраздненного Округа, № 310, получено 1 февраля.

Управление 2-го округа
Херсонского поселения

Заведывающему делами упраздненного 5-го округа
господину майору и кавалеру Якутову

*По судному столу
г. Новомиргород
30 января 1858 г.
№ 1453*

Предписываю Вашему Высокоблагородию, с получением сего, донести мне по предписанию от 17 ч. н. м. за № 621, относительно вознаграждения дьячка Единоверческой Покровской церкви селения Новоукраинска Михайла Суворова и о проч.

Командующий 2-м округом подполковник Гайли
Аудитор Гончаров

ЦДІАК України, ф. 1331, оп. 1, спр. 95, арк. 7.

Відпуск рапорту Командуючого Округом від 10 лютого 1858 року за № 2040

К № 1657.

Господину Начальнику Херсонского поселения

Рапорт

Во исполнение предписания Вашего Превосходительства от 13-го января за № 397 имею честь донести, что от стихарного дьячка Единоверческой Свято Покровской церкви с. Новоукраинска Михайла Суворова отобрана церковная земля, как оказалось по забратой справке, согласно предписания Вашего Превосходительства от 31-го октября 1851 года за № 13409, основанного на Положении, Высочайше утвержденном 6-го декабря 1829-го года, о наделении духовенства православных церквей землями, в котором о духовенстве единоверческом ничего не упомянуто, а потому причтам тех церквей определенными от казны для православного духовенства участками земли пользоваться не следует; жалованья дьячек Суворов получал до состояния Положения Военного совета, Высочайше утвержденного 26-го февраля 1856-го года, по 3 руб. 45 коп., а с того времени получает по 36 рублей серебром в год.

Подписал подполковник Гайли

Верно: аудитор Гончаров

ЦДІАК України, ф. 1331, оп. 1, спр. 95, арк. 38 і зв.

Припис Начальника Херсонського поселення від 12 березня 1858 року за № 3316

Управление 2 округа: № 4627, получено 13 марта.

Господину исправляющему должность Начальника
2-го Округа Херсонского поселения

В последствие предписания г-на Главного Начальника Южных поселений от 8 ч. с. м. № 2398, препровождая при сем Вашему Высокоблагородию прошение дьячка Новоукраинской Единоверческой Покровской церкви Суворова, от 22-го февраля, прошу приказать

Генерал-лейтенант Пистолькорс

Титулярный советник Кузнецов

ЦДІАК України, ф. 1331, оп. 1, спр. 95, арк. 40 - 41.

**Відпуск звернення Начальника 2-го Округу до Благочинного єдиновірчих церков
від 18 березня 1858 року за № 4792**

Благочинному единоверческих церквей
протоиерею Жежуленке

В следствие предписания Начальника Херсонского поселения г-на генерал лейтенанта Пистолькорса от 12 марта № 3316, основанного на таковом же г-на Главного Начальника Южных поселений 8 марта № 2398, препровождая при сем к Вашему Высокоблагословию подленное прошение Новоукраинской Единоверческой Покровской церкви стихарного дьячка Михайла Суворова, поданое им г-ну генерал лейтенанту барону Энгельгардту 22 февраля, имею честь покорнейше просить не оставить рассмотрением изъясненной в оном просьбы Суворова и по рассмотрении препроводить таковое ко мне обратно с Вашим по оному заключением для

представления такового по команде; для соображения же Вашего при составлении заключения прилагаю при сем копию с рапорта г-ну Начальнику Херсонского поселения № 10028 и предписания г-на Главного Начальника Южных поселений № 48.

Г. Новомиргород
18 марта 1858 года
№ 4792

ЦДІАК України, ф. 1331, оп. 1, спр. 95, арк. 42 - 43.

**Відпуск припису Начальника 2-го Округу Командуючому 1-ю волостю
від 18 березня 1858 року за № 4718**

Предписание Командующему 1-ю волостию штабс ротмистру Закржевскому от 18 марта 1858 года № 4718.

В последствие предписания Начальника Херсонского поселения г-на генерал лейтенанта Пистолькорса от 12 марта № 3316, основанного на таком же г-на Главного Начальника Южных поселений, 8 марта № 2398, препровождая при сем к Вашему Благородию список с предписания Его Превосходительства г-на генерал лейтенанта барона Энгельгардта от 4 января № 48, в коем сказано, чтобы дьячок Новоукраинской Единоверческой Покровской церкви Суворов мимо ближайшего своего Начальства ни с какими просьбами не входил, прошу объявить оное означенному дьячку за роспискою, каковую представит ко мне в непродолжительном времени.

ЦДІАК України, ф. 1331, оп. 1, спр. 95, арк. 44 і зв.

**Відпуск звернення Начальника 2-го Округу до Благочинного єдиновірчих церков
від 21 квітня 1858 року за № 6902**

К № 6938.

Благочинному єдиновірчих церков
протоіерею Жежуленке

В следствие предписания Начальника Херсонского поселения от 15 ч. н. м. за № 4846 и в последствие отзыва моего от 18 минувшего марта за № 4792 основанного на таком же г-на Главного Начальника Южных поселений 8 марта № 2398 вновь имею честь покорнейше просить Ваше Высокоблагородие поспешить рассмотрением просьбы стихарного дьячка Михайла Суворова с Вашим по оному заключением и такое препроводить ко мне для представления по команде.

Подписал подполковник Гайли

Верно: письмоводитель штабс ротмистр Гертов

Г. Новомиргород
21 апреля 1858 года
№ 6902

ЦДІАК України, ф. 1331, оп. 1, спр. 95, арк. 45 і зв.

**Відпуск припису Начальника 2-го Округу Командуючому 1-ю волостю
від 21 квітня 1858 року за № 6903**

Штабс ротмистру Закржевскому

В следствие вновь полученного предписания Начальника Херсонского поселения от 15 ч. н. м. за № 4846 и в последствие такового же моего от 18 истекшего марта за № 4718 предлагаю Вашему Благородию поспешить безотложным представлением ко мне подписки дьячка Новоукраинской Единоверческой церкви Суворова относительно объявления ему содержания копии с предписания Главного Начальника Южных поселений от 4 января № 48.

Подписал подполковник Гайли

Верно: письмоводитель штабс ротмистр Гертов

ЦДІАК України, ф. 1331, оп. 1, спр. 95, арк. 46 і зв.

**Відпуск рапорту з Управління 2-го Округу Начальнику Херсонського поселення
від 10 травня 1858 року за № 8068**

К № 4627.

Рапорт генерал лейтенанту Пистелькорсу от 10 мая 1858 года № 8068:

В исполнение предписания Вашего Превосходительства от 12 марта № 3316 Управление 2-го Округа представляя у сего прошение Новоукраинской Единоверческой Покровской церкви

стихарного дьячка Михаила Суворова на имя г-на Главного Начальника Южных поселений сего года 22 февраля отзывом Благочинного единоверческих церквей 1 и 2 округов Херсонского поселения протоиерея Арсения Жежеленкова от 27 апреля № 220, содержащим в себе заключение его по изъясненной в прошении дьячка Суворова жалобе, имеем честь донести, что о объявлении Суворову за роспискою содержания предписания Его Превосходительства Александр Богдановича [Энгельгардта] от генваря № 48 предписано от Начальника сего округа Начальнику 1-й волости штабс ротмистру Закржевскому 18 марта за № 4718.

ЦДІАК України, ф. 1331, оп. 1, спр. 95, арк. 47 - 48.

**Звернення Начальника 1-ї волості до священника Новоукраїнської єдиновірчої церкви
від 14 травня 1858 року за № 604**

Получено 15 мая 1858 года.

Приходскому священнику Новоукраинской
Единоверческой Покровской церкви Василию Суворову

Препровождая при сем Вашему Благословию копию с предписания Главного Начальника Южных поселений от 4 января сего года за № 48, прошу объявить содержание онного дьячку вверенной Вам церкви Михаилу Суворову и по объявлении истребовать от него подписку и таковую прислать сего же числа, в том внимаю, что от Начальника 2-го Округа полученно второе повторение о скорейшем представлении означенной подписки, которая от него требовалась словесно несколько разов, но и по настоящее время неприслано и о последующем меня уведомить с возвращением предписания № 48 для донесения по команде.

Штабс ротмистр Закржевский

ЦДІАК України, ф. 1331, оп. 1, спр. 95, арк. 49 і зв.

Підписка дячка Махайла Суворова від 16 травня 1858 року

Отношение на имя приходского священника Василия Суворова мне объявлено в том внимании, чтобы я не просил более Начальства согласно тому, ежели будет мне отведена подцерковная земля дана, то тогда небуду Начальство более утруждать. 16 мая 1858 года – стихарный д. М.Суворов.

ЦДІАК України, ф. 1331, оп. 1, спр. 95, арк. 50.

**Супровідний рапорт Начальника 1-ї волості від 18 травня 1858 року за № 628
на звороті підписки д'ячка Суворова**

Получено мая 18 числа 1858 года.

При отзыве этом я препровождал Его Благословение приходскому священнику Новоукраинской Единоверческой Свято Покровской церкви Василию Суворову копию с предписания г-на Начальника Южных поселений за № 48 для объявления содержания онного дьячку Михаилу Суворову и по объявлению онного взять от него подписку, которая должна быть написана на листе белой бумаги листового формата, как это требуется Начальством, каковая написана в волостной расправе и передана ему для подписи. Но Его Благословение, дав отзыв за № 604, вместе с копию предписания дьячку Суворову который вместо того, чтобы дать подписку, сделал на отзыве надпись, как вовсе Ему этого не следовало, а должна быть сделана надпись Его Благословением, в чем бы таковая не заключалась, но отнюдь не дьячка Суворова, а потому, передавая переписку эту обратно Его Благословию, покорно прошу истребовать от дьячка Суворова в объявлении ему содержания предписания № 48 подписку, написав таковую на листе белой бумаги и препроводить ко мне, которая должна быть представлена по Начальству подлинником, в противном случае уведомить меня на сем же для донесения по Начальству в невыполнении повеления Высшего Начальства.

Штабс ротмистр Закржевский

№ 628

18 мая 1858 года
с. Новоукраинск

ЦДІАК України, ф. 1331, оп. 1, спр. 95, арк. 50 зв. – 51 зв.

Показання священника Покровської церкви Василя Суворова від 18 травня 1858 року за № 10

Вход. № 721, Получено 17 мая 1858 года.

Честь имею на сем донести Вашему Благогородию, что Главный Начальник Южных поселений господин генерал и кавалер Энгельгарт забрал справку чрез Благодинного протоиерея Арсения Жижеленкова от меня еще 8-го числа апреля сего года за № 176-м. По поданному прошению Его Превосходительству стихарным дьячком Михайлом Суворовым от 22 числа минувшего февраля, о чем я с причтом и церковным старостою донес своим рапортом 18-го числа минувшего апреля за № 8 в том внимании, что действительно справедливые дьячка Суворова прошения, о чем ожидает дьячек Суворов резолюции, подписку дать без наделения его подцерковною землею не может.

Священник Василий Суворов

№ 10

18 мая 1858 года

с. Новоукраинск

ЦДІАК України, ф. 1331, оп. 1, спр. 95, арк. 52 і зв.

Рапорт Начальника 1-ї волості від 21 травня 1858 року за № 646

Управление 2 округа: № 9159, 25 мая.

При предписании Его Высокоблагородия Начальника 2 Округа Херсонского поселения господина подполковника Гайли от 18 минувшего марта за № 4768 препровождена копия с такового же Главного Начальника Южных поселений господина генерал лейтенанта Энгельгардта за № 48 для объявления содержания одного дьячку Единоверческой Покровской церкви Михаилу Суворову и в объявлении одного представителю от него подписку, по объявлении помянутого предписания, требовались от него неоднократно словесно, которую он дать не соглашался. На что я при отзыве от 14 мая за № 604 препроводил помянутое предписание № 48 для объявления одного дьячку и препроводить ко мне подписку, которой также дать не согласен, а потому переписку эту Его Высокоблагородию для зависящего по сему распоряжению имею честь предоставить.

Штабс ротмистр Закржевский

№ 646

21 мая 1858 года

с. Новоукраинск

ЦДІАК України, ф. 1331, оп. 1, спр. 95, арк. 53 і зв.

Відпуск рапорту Начальника 2-го Округу від 6 червня 1858 року за № 9650

Рапорт генерал лейтенанту Пистелькорсу

В дополнение рапорта от 10 мая за № 8068 имею честь почтительнейше донести Вашему Превосходительству, что об объявлении содержания копии с предписания г-на Главного Начальника Южных поселений от 4 января № 48 стихарному дьячку Новоукраинской Единоверческой церкви Михаилу Суворову мною было предписано Начальнику 1-й волости г-ну штабс ротмистру Закржевскому 18 марта за № 488 с препровождением копии сказанного повеления, в следствие которого от него сообщено приходскому священнику Единоверческой Покровской церкви Василию Суворову 14 мая за № 604, на которое вместо его сам дьячек Суворов надписью сообщил, что поясненное повеление им читано, но подпись относительно объявления ему того повеления дать согласия не изъявил впредь до наделения следуемою ему церковною землею.

В следствии этого неудовлетворительного объяснения его, г-н Закржевский вновь относился к священнику Суворову об истребовании от дьячка Суворова законной подписки по предмету объявления резолюции г-на генерал лейтенанта барона Энгельгардта, но священник Суворов 18 мая за № 10 отозвался, что как Его Превосходительство забрало справку по сношении с Благодинным протоиереем Арсением Жижаленком чрез него 8 апреля сего года за № 176, по подлинному прошению дьячка Суворова, о чем он с церковным причтом и старостою донес рапортом 8 апреля за № 8, что жалоба дьячка Суворова оказывается справедливою и заслуживает уважения в наделении его церковною землею, для чего он ожидает резолюцию и подписки без наделения его такового дать не может.

Как отзыв священника Суворова незаконно уважительный, изыскивающий причину нового возобновления просьбы дьячка Суворова, коего жалоба оказалась недействительною и по справке

ему наделения церковною землею не следует, причины же священника Василия Суворова основаны вопреки существующих законоположений, то обо всем вышеизложенном не благоугодно ли будет Вашему Превосходительству снести с Епархиальным начальством о взыскании с священника и дьячка Суворовых за неосновательные отзывы по сему делу и о последующем в разрешении сего почтить меня предписанием.

Подписал подполковник Гайли

Верно: аудитор Милонов

ЦДІАК України, ф. 1331, оп. 1, спр. 95, арк. 55 – 56 зв.

III. Справа Канцелярії Святійшого Синоду

"Об увольнении в Иерусалим дьячка Херсонской епархии Михаила Суворова с женою"

Началось 10 ноября 1859 года.

Кончено 14 генваря 1860 года.

На двух листах.

Донесения епископа Херсонського і Таврійського Дмитрія від 7 листопада 1859 року

№ 360. К делам. Получено 10 ноября 1860 г.

Святейшему Правительствующему Синоду

Дмитрия, епископа Херсонского и Таврического

Донесение

Херсонского поселения, селения Новоукраинска, Единоверческой Покровской церкви, стихарный дьячек Михаил Суворов, просит ходатайства моего об отпуске его с женою за границу для поклонения Святым местам в Палестине сроком на шесть месяцев.

Справка о просителе показывает, что он в службе с 1820 года, в семействе у него одна жена; поведения очень хорошего, к храму Божию и должности очень усерден; в 1847 году апреля 9 дня за труды, понесенные им по сооружению местной приходской церкви приподано ему благословение Святейшого Синода.

Не находя с своей стороны препятствия к удовлетворению благочестивого желания дьячка Суворова, я благопочтительнейше испрашиваю у Святейшого Синода разрешения на увольнение его с женою за границу для поклонения Гробу Господню и другим Святым местам в Палестине сроком на шесть месяцев.

Вашего Сиятельства нижайший послушник,
Димитрий, епископ Херсонский

№ 10163

7 ноября 1859 г.

Об увольнении за границу для поклонения
Святым местам дьячка Михаила Суворова
с женою его Марьею

РГИА, ф. 796, оп. 140, д. 1683, лл. 1 и об.

Рішення Святійшого Синоду від 18 грудня 1859 року

№ 2757

Копия

1859 года декабря 18 дня. По указу ЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА, Святейший Правительствующий Синод слушали рапорт Преосвященного Дмитрия, епископа Херсонского от 7 ноября за № 10163 об увольнении в Иерусалим дьячка Херсонской епархии Михаила Суворова с женою, для поклонения Св. местам. ПРИКАЗАЛИ: Согласно с представлением Преосвященного Херсонского, разрешить оному уволить дьячка Единоверческой Покровской церкви селения Новоукраинска, Михаила Суворова с женою за границу, для поклонения Гробу Господню в Иерусалим и другим Святым местам в Палестине сроком на 6 месяцев с тем, чтобы в сем случае он, Преосвященный, поступил на точном основании 446 ст. XIV тома Свода Законов /изд. 1857 года/ Устава о паспортах и циркулярного указа Св. Синода от 12 июля 1848 года. О чем и послать Преосвященному указ. Подлинное подписали члены Св. Синода 8 января 1860 года.

Протоколист С/.../

Указ послан 14 января 1860 года, № 66.

РГИА, ф. 796, оп. 140, д. 1683, лл. 2 и об.; отпуск – лл. 4-5.

Додаток:

КЛІРОВА ВІДОМІСТЬ
Покровської єдиновірчої церкви містечка Злинка за 1913 рік
I

Ведомость о церкви

Покровской единоверческой Елисаветградского уезда Херсонской епархии
в местечке Злынке за 1913 год

- 1) Церковь построена в 1844 году тщанием дьячка сей церкви Михаила Суворова на добротные даяния прихожан.
- 2) Зданием деревянная на каменном фундаменте с такою же колокольнею в одной связи, с наружи шилевана, а внутри штукатурена, крепка, покрыта железом.
- 3) Престолов в ней один, во имя Покрова Пресвятыя Богородицы.
- 4) Утварью достаточна.
- 5) По штату при ней положены: священник, диакон и 2 псаломщика.
- 6) Жалования положено: священнику 294 руб., диакону – 147 руб., 1-му псаломщику 35 руб. 28 коп., 2-му псаломщику 23 руб. 52 коп.
- 7) Кружечных доходов за 1913 год получено: 860 руб. 32 коп.
- 8) Другие источники содержания причта и количество поступающего от них дохода: – *не имеется*.
- 9) Земли при церкви состоит: усадебной вместе с погостом церковным 1074 кв. саж., пахотной и сенокосной не имеется. Из земли при церкви 598 кв. саж. отведено местным обществом крестьян в собственность церкви /:для постройки дома священнику:/ по приговору, постановленному 8 января 1908 года под № 2, утвержденному к исполнению по определению Херсонского губернского присутствия, состоявшемся 11 января 1910 года и при удостоверении местного Злынского сельского управления от 24 марта 1910 года № 806, сдана во владение причта, с выдачею на таковую землю плана, каковой и хранится при церкви.
- 10) Качество церковной земли: *нет*.
- 11) Средний доход ею приносимый: *не приносит*.
- 12) Дома для священника на церковной усадебной земле в 598 кв. саж. ломпачевые, построены тщанием прихожанина, крестьянина Петра Полякова в 1909 году и составляют собственность церкви.
Другие здания, принадлежащие церкви:
Церковно-приходская школа, ломпачевая, облицована желтым кирпичом, на гранитном фундаменте, железом крыта 7х4 саж., построена тщанием прихожанина, крестьянина Антония Тимофеевича Прохорова в 1910 году на приобретенном им участке усадебной земли в 252 кв. саж. и составляет собственность церкви; кроме того, при церкви имеется сторожка плетневая, обмазана глиною, крыта железом.
- 11) Состояние домов: дом, школа в хорошем состоянии, сторожка ветха.
- 12) Разстоянием сия церковь от Консистории в 300 верстах, от местного благочинного в г. Херсоне в 250 верстах, от уездного города Елисаветграда в 55 верстах, от станции железной дороги Капустино в 1-й версте; почтовый адрес церкви: м. Злынка Елисаветградского уезда.
- 13) Ближайшие к сей церкви: в местечке Злынке православная Рождество Богородичная в 1-й версте и в местечке Ровном единоверческая Рождество Богородичная в 36 верстах.
- 14) Приписанных к сей церкви церковей *нет*, и часовен *нет*.
- 15) Домов кладбищных и молитвенных домов, к сей церкви приписанных *нет*.
- 16) Опись церковному имуществу заведена с 1857 года, хранится в целости, проверена в 1906 году.
- 17) Приходо-расходные книги о суммах свечной и церковной за шнуром и печатью Духовной консистории даны 8 августа 1912 года, № 21079, ведутся исправно, хранятся в целости.
- 18) Копии с метрических книг хранятся в целости с 1800 года.
- 19) В обыскной книге, выданной в 1912 году января 25 дня за шнуром и печатью, из 100 писанных листов 35, не писанных 65.
- 20) Исповедные росписи находятся в целости с 1800 года.
- 21) Книги, до церковного круга подлежащие, есть все налицо в достаточном количестве. В церковной библиотеке находится книг, для чтения предназначенных, 68 томов.

- 22) Церковные деньги в целости за ключем церковного старосты и печатью церковною. Неподвижной суммы в кредитных учреждениях и билетов *не имеется*.
- 23) Имеющаяся в приходе церковно-приходская школа устроена в 1910 году, кроме этой школы в местечке имеются школы две церковно-приходских: земская и министерская, сведения о коих даются Рождество-Богородичной церковью.
Церковная школа помещается в доме собственном, § 12 на содержание ее отпускается от местного сельского общества 100 руб. В сем году в ней обучается 63 мальчика и 2 девочки.
- 24) При церкви состоит старостою церковным местный крестьянин Трофим Кушнеров, который должность свою проходит с 29 августа 1913 года.
- 25) Преосвященный в последний раз посетил приход в 1901 году.

III. Ведомости о приходе

Какого звания прихожане и в каких местах и сколько где лиц иноверных и инославных исповеданий, старообрядцев и сектантов	Число домов или хозяйств	Число душ		В каком расстоянии от церкви и нет ли препятствий в сообщении
		муж.	жен.	
В местечке Злынке	615	1846	1907	При церкви в 2-х верстах. Препятствий нет
Итого в приходе:	615	1846	1907	
в том числе: духовных	3	12	12	
крестьян	612	1834	1895	
Кроме того в пределах прихода имеют жительство:				
иноверцев (евреев)	52	147	150	
раскольников (австрики)	110	235	213	
Итого	162	382	363	

Священник Матвий Добушев

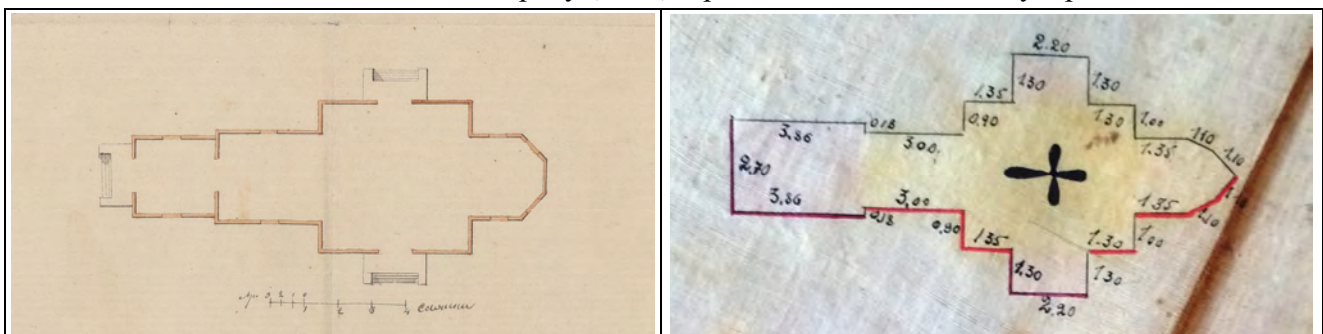
Исп. об. псаломщика Стефан Долгов; Исп. об. 2-го псаломщика Иоанн Винников

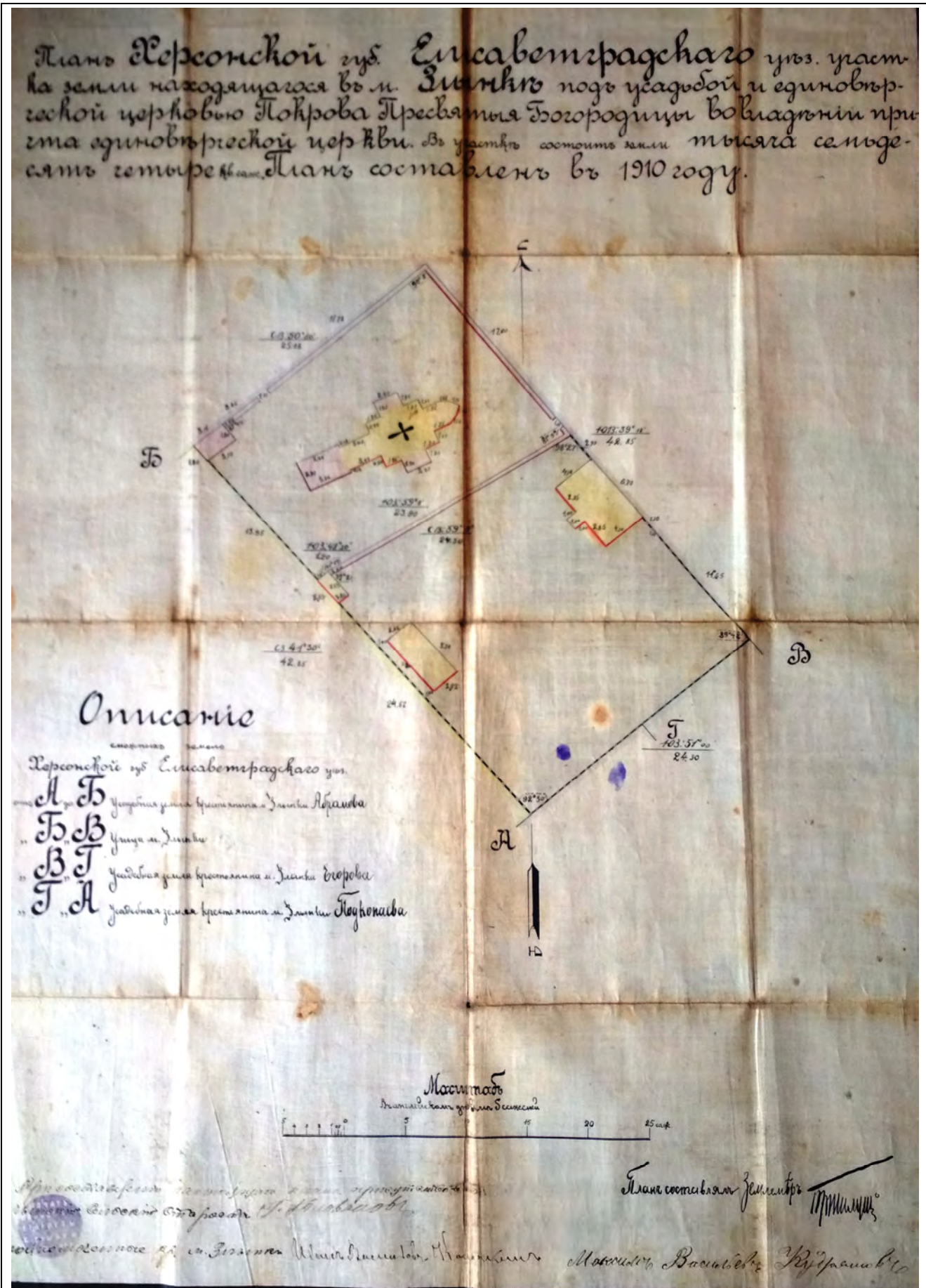
ДАОО, ф. 37, оп. 2а, спр. 412, арк. 103-105, 112. Витяз.

Окремо додається згаданий у п. 9 Клірової відомості план присадибної земельної ділянки єдиновірчої Покровської церкви містечка Злинки 1910 року, який зберігається у фондах музею історії села Злинки. За надписом у картуші його назва: "План Херсонской губернии Елисаветградского уезда участка земли, находящегося в местечке Злынке под усадьбой и единоверческой церковью Покрова Пресвятыя Богородицы во владении причта единоверческой церкви. В участке состоит земли тысяча семьдесят четыре кв. саж. План составлен в 1910 году". Крім землеміра план підписали присутні при його укладанні: Злинський сільський староста Г. Голованов і уповноважені селяни містечка Злинки Іван Васильєв Капейкин та Максим Васильєв Кудряшов.

В описі суміжних демлеволодінь зазначені: вулиця містечка Злінка та присадибні землі селян містечка Злинки: Абрамова (зліва), Єгорова (позаду) і Подкопаєва (зправа).

Зображений у межах земельної ділянки план церкви дозволяє зробити також деякі порівняння щодо його відповідності з планом 1844 року (зліва), представленим д'ячком Суворовим.

План присадибної земельної ділянки єдиновірчої Покровської церкви містечка Злинки 1910 року

Пивовар А.В., м. Київ

Дворянство Херсонської губернії перед реформою 1861 року та за відомостями Міністерства фінансів про надходження викупних платежів

Напередодні підписання Маніфесту про відміну кріпосного права в кожній губернії укладалися чисельні списки з оцінками стану землеволодінь, ставлення дворянства до тих чи інших заходів з підготовки реформи, частина з яких були опубліковані у відповідних матеріалах редакційних комісій, а також у відомчих виданнях. Зокрема, в 1858 році на сторінках журналу Міністерства Внутрішніх Справ були розміщені списки дворян Херсонської губернії, які виявили бажання влаштувати побут своїх селян.

Списки, не дивлячись на їх неупорядкованість, окремі повтори, містять доволі детальну інформацію про тогочасні військові та цивільні звання поміщиків та їх імена, що у багатьох випадках дає можливість отримати більш конкретну інформацію про склад власників, зокрема згаданих з 1862 року у описах фонду 577 Головного викупного закладу Міністерства фінансів у Російському державному історичному архіві міста Санкт-Петербурга (РГИА), до яких потрапили лише їх ініціали.

Списки дворян Херсонской губернии, изъявивших готовность устроить быт своих крестьян

1	Херсонский губернский предводитель дворянства Касинов	Подполковник Аркадий Шафонский, по уполномочию жены
	Предводитель дворянства Херсонского уезда Вертильяков	21 Коллежский ассесор Чижевич
	Предводитель дворянства Александрийского уезда Буцкий	Титулярный советник Сатов
	Предводитель дворянства Тираспольского уезда князь Аргутинский-Долгорукий	Подполковник Виктор Рашевский
	Предводитель дворянства Одесского уезда Свечин	Губернский секретарь Фотий Лозович
	Предводитель дворянства Бобринецкого уезда Иванов	Коллежский регистратор Андрей Дмитренко
	Предводитель дворянства Ананьевского уезда Гижицкий	Поручик Артемон Чернопольский
	Депутат Херсонского уезда гвардии поручик Соколовский	Штабс-ротмистр Шаблевич
	Депутат Александрийского уезда майор Сергей Добровольский	Штабс-ротмистр Сочеванов, по уполномочию отца
	Депутат Одесского уезда майор Резанов, за себя и по уполномочию поручицы Ржепецкой	Флота капитан-лейтенант Иосиф Бердыхин, за себя и по уполномочию штабс-капитана Яценка
11	Депутат поручик Александр Угричич-Требинский	Коллежский секретарь Банов, по доверенности сестры своей
	Депутат Тираспольского уезда князь Абамелик	31 Капитан 2 ранга Шмит по доверенности жены своей
	Действительный статский советник граф Толстой, по уполномочию тайной советницы Рахмановой	Дворянин Леонтий Клионовский
	Подполковник Павел Козельский	Штабс-ротмистр Калагеоргий-Алколаев
	Ротмистр Дмитрий Лорер	Коллежский регистратор Александр Тамара
	Штабс-ротмистр Адам Кржижановский	Поручик Попов
	Коллежский ассесор Сухомлинов	Корнет Николай Энгельгард
	Статский советник Катакази, по уполномочию жены своей	Мичман Константин Бредихин
	Гвардии полковник Петр Скаржинский	Гвардии поручик Гербель, за себя и по доверенности матери генеральши Гербель
		Штабс-ротмистр Лев Скадовский
		Поручик Василий Добровольский
		41 Капитан 2 ранга Лев Языков
		Генерал-майор Комсин, по уполномочию жены
		Капитан-лейтенант Бефани, по уполномочию жены
		Ротмистр Николай Юзефович
		Майор Никора

- Подполковник Рафаил Кржижановский
 Майор Александр Кефала
 Чиновник 7 класса Иванъ Гулак
 Поручик Дмитрий Байдак
 Коллежский ассесор Калио, по
 доверенности жены;
- 51 Коллежский секретарь Аристарх Шпир
 Состоящий по гвардейской кавалерии
 генерал-майор Михаил Шевич
 Действительный статский советник Петров
 Штабс-капитан Михаил Копыткин
 Подпоручик Павел де-Сеньер
 Поручик Поплавский
 Подпоручик Иваи Гаюс
 Коллежский регистратор Евгений
 Амосиевский
 Штабс-ротмистр Василий Короев, за себя и
 по уполномочию капитанши Колмогоровой
 Поручик Павел Зорин
- 61 Майор Иван Косюра
 Штабс-ротмистр Черевков
 Капитан Нацвалов, по доверенности жены
 своей
 10 класса Дубина-Княжицкий
 Ротмистр Бутеико, за себя и по
 уполномочию генеральши Нилус
 Поручик Ульянов Тимковский
 Капитан Николай Косюра
 Майор Лев Аркудинский, за себя и по
 уполномочию генеральши Пущиной
 Корнет барон Рено
 Генерал-майор Смолин
- 71 Капитан-лейтенант Петр Эрдели
 Коллежский ассесор Григорий Скаржинский
 Штабс-капитан Егор Эрдели, за себя и по
 уполномочию жены своей
 Коллежский секретарь Александр Эрдели
 Полковник Борис Тиханов, за себя и по
 доверенности жены своей
 Коллежский советник Константин
 Рошаковский
 Поручик Виктор Скаржинский
 Поручик Григорий Добрянский
 Штабс-ротмистр Егор Павлов
 Полковник Генерального Штаба Ахте
- 81 Титулярный советник Николай Тарнавский
 Коллежский секретарь Андрей Ахте
 Коллежский секретарь Михаил Жуков
 Коллежский регистратор Михаил Макаров
 Гвардии поручик Александр Лсонтович, по
 уполномочию отца своего
 Капитан Михаил Шишкин
 Коллежский ассесоръ Флор Жеребко
- Статский советник Иванъ Кашнев, по
 уполномочию жены
 Майор Владимир Колбасин, по уполно-
 мочию отца
 Надворный советникъ Соколов-Бородкин
- 91 Губернский секретарь Любинский, по
 уполномочию отца
 Лейтенант Иван Баптизман
 Штабс-ротмистр Гижицкий
 Надворный советник Яков Волошинов
 Лейтепант Федор Зорин
 Штабс-ротмистр Константин Кузнецов
 Коллежский секретарь Виктор Золотницкий,
 по уполномочию матери
 Поручик Владимир Мершавцев, по
 уполномочию матери
 Прапорщик Степан Гижицкий
 Надворный советник Дмитриев, за себя и
 по уполномочию жены своей
- 101 Поручик Андрей Гросул-Толстой
 Поручик Василий Симонов
 Гвардии полковник Андрей Туркул
 Статский советник Матвей Афонасьев, по
 уполномочию жены
 Майор Николай Радевич
 Коллежский советник Аполлон Кузнецов,
 по уполномочию матери
 Лейтенант Душенкевич
 Подполковник Сербинов
 Штабс-ротмистр Богданов
 Губернский секретарь Сергей Эрдели, по
 уполномочию от отца
- 111 Капитан-лейтенант Бурхановский, по
 уполномочию своей матери
 Генерал-майор Андрей Хандаков, за себя и
 по уполномочию полковницы Кеппен
 Штабс-ротмистр Михаил Энгельгард
 Поручик Христофор Иович
 Титулярный советник Константин Юргович
 5 класса Иван Мазараки
 Штабс-ротмистр Федор Чеботаев
 Подпоручик Матвей Всеволожский
 Генерал от инфантерии, генерал-адъютант
 граф Дмитрий Остен-Сакен
 Генерал-майор князь Семен Воронцов
- 121 Прапорщик Севастьян Демешко
 Штабс-ротмистр Рафаил Карачон
 Ротмистр Елиазар Ковалевский
 Майорша Марья Бадьина
 Корнет Алексей Адабаш
 Генерал-майор Манганари
 Коллежский регистратор Иван Скортули
 Капитанппа Елеиа Пискорская

- Коллежский регистратор Андрей Константинов
 Полковник Александр Кеппен
 131 Коллежский советник Дмитрий Луговский
 Действительный статский советник барон Штиглиц
 Граф Владислав Браницкий
 Действительный статский советник князь Лев Кочубей
 Статский советник Лев Милорадович
 Майорша Прасковья Казельская
 Титулярная советница Татьяна Хоменкова
 Поручица Федосья Кирьякова
 Коллежская секретарша Софья Комстадиус
 Штабс-ротмистр Иван Твердомедов
 141 Лейтенапшта Елена Эрдели
 Майорша Вера Гриневич
 Майорша Аграфена Култашева
 Лейтенант Николай Эрдели
 Дворянка Александра Ревуцкая
 Дворянка Варвара Ревуцкая
 Капитан Иван Воробьев
 Губернский секретарь Аполлон Воробьев
 Подпоручик Павел Булич
 Коллежский советник Василий Безродный
 151 Коллежская советница Варвара Безродная
 Майор Василий Касинов
 Штабс-капитанша Екатерина Касинова
 Поручик Федор Чорба
 Поручица Марья Касинова
 Губернский секретарь Владимир Золотницкий
 Подполковница Елисавета Протопопова
 Капитанша Марья Ружман
 Поручик Иван Ларий
 Коллежский секретарь Иван Альбранд
 161 Действительный статский советник Михаил Канивальский
 Коллежский ассесор Григорий Звенигородский
 Майор Алексей Винтель
 Майорша Юлия Доне
 Подполковник Ираклий Доне
 Генерал-майор Андрей Орлай
 Коллежская секретарша Блажкова
 Титулярная советница Левицкая-Рогаль
 Капитан Александр Карпов
 Ротмистр Николай Лазаревич
 171 Поручик Иван Лазаревич
 Майорша Анна Петковичева
 Дворянка Марья Резанова
 Полковник Конопчанский
 Майор Иван Чумпалов
 Майор Михаил Петкович
 Капитан 1-го ранга Владимир Романов
 Штабс-ротмистр Алексей Бржесский
 Штабс-ротмистрша Александра Бржеская
 Действительный статский советник Эраст Андреевский
 181 Майорша Вера Снежко-Блоцкая
 Штабс-капитан Николай Скурский
 Титулярный советник Семен Микулин
 Подпоручик Иван Гаюс
 Подпоручик Афанасий Кардамиз
 Поручик Сергей Кардамиз
 Подполковник Максим Бодаревский
 Дворянин Николай Аврамов
 Корнет Созон Зарицкий
 Коллежский регистратор Александр Остапеико-Беленко
 191 Коллежский секретарь Михаил Гросул-Толстой
 Поручик Юлиан Джевица-Ковач
 Надворный советник Антон Катакази
 Надворный советник Трофим Гризов
 Коллежский ассесор Осип Чижевский
 Статская советница Елисавета Милицкая
 Дворянин Викентий Петровский
 Поручик Антон Букоемский
 Штабс-капитан Терентий Мельничуковский
 Поручик Николай Заика
 201 Губернский секретарь Андрей Сераковский
 Капитан гвардии Лабутин
 Действительная статская советница Целестина Панкратьева
 Подпоручик Яков Прийма
 Поручик Владимир Жуковский
 Подпоручик Иван Воробьев
 Поручица Марья Тимотинова
 Действительная статская советница Пелагея Саражиновичева
 Дворянка Каролина Демешкан
 Поручик Иосиф Беляев
 211 Титулярный советник князь Иосиф Аргутинский-Долгоруков
 Титулярный советник Григорий Сатов
 Титулярный советник Павел Шишкин
 Генерал-майор Клиофас Гине
 Дворянин Генрих Новицкий
 Подпоручик Александр фои-Лессиг
 Тайная советница Екатерина Рахманова
 Капитан Гавриил Леонтович
 Поручик Петр Ларий
 Подпоручица Настасья Ларий
 221 Генерал-майор Николай Синельников.
 Капитан Александр Карпов

- Майорша Агафья Карпова
 Полковник Антон Сулииский
 Статская советница Афанасьева
 Коллежская секретарша Блажкова
 Титулярная советница Левицкая-Рогаль
 Штабс-капитан Дмитрий Ревуцкий
 Штабс-капитан Иван Яценко
 Капитанша Екатерина Роде
- 231 Поручик Максим Сухомлинов
 Ротмистр Евгений Левшин
 Прапорщик Евстафий Жуковский
 Полковник Феодосий Долинский
 Штабс-капитан Иван Буцкий
 Ротмистр Александр Лещенко
 Коллежский регистратор Осип Яцевич
 Лейтенант Роман Буцкий
 Штабсе-капитан Никита Макареико
 Коллежский регистратор Александр Станиславский
- 241 Подпоручица Марья Макаренкова
 Коллежский секретарь Григорий Колесников
 Коллежский регистратор Александр Малявин
 Губернский секретарь Иван Антонович
 Поручица Анна Барановская
 Коллежский секретарь Трофим Болдескул
 Коллежский ассесор Платон Баер
 Коллежский регистратор Иван Бадюл
 Генерал-майорша Марья Балицкая
 Коллежский регистратор Григорий Болдескул
- 251 Коллежская регистраторша Пелагея Визирянова
 Штабс-капитанша Анна Визирянова
 Штабс-капитан Петр Вульф
 Титулярный советник Василий Витошевский
 Губернский секретарь Иван Власов
 Штабс-капитанша Вера Волкова
 Подпоручик Лаврентий Веверица
 Титулярный советник Иван Веверица
 Штабс-капитанша Марья Варзарова
 Коллежская регистраторша Людмила Визирянова
- 261 Коллежский регистратор Владимир Гидулян
 Чиновник 14-го класса Алексей Готынский
 Дворянин Северин Ганский
 Поручица Юлия Гаюс
 Поручица Ульяна Голымбовская
 Штабс-капитан Иван Гольшев
 Губернский секретарь Павел Деденкулов
 Полковница Елена Добычева
 Дворянин Николай Джевица-Ковач
- 271 Поручица Варвара Джевица-Ковач
 Коллежская ассесорша Анна Долгополова
 Коллежская секретарша София Доброва
 Коллежский регистратор Павел Добровольский
 Дворянин Василий Жульяни
 Титулярный советник Семен Заборовский
 Подпоручица Елисавета Княжевичева
 Полковница Марфа Курбанова
 Коллежская советница Анна Курдиманова
 Коллежский регистратор Афанасий Кусаков
- 281 Коллежский регистратор Георгий Кирица-Топор
 Капитанша Пелагея Кременецкая
 Штабс-капитанша Марья Колбасина
 Поручик Егор Качулов
 Коллежский секретарь Григорий Павловский
 Поручица Мария Ковалевская
 Коллежский регистратор Викентий Корвин-Павловский
 Дворянин Яков Корвин-Павловский
 Дворянин Франц Корвин-Павловский
 Штабс-ротмистр Федот Каламатин
- 291 Капитанша Елена Крижановская
 Жена штабс-лекаря Аделаида Клопотовская
 Дворянин Семен Лозанов
 Титулярный советник Иван Матяшев
 Корнет Игнатий Малаховский
 Коллежский регистратор Спиридон Мирасхеджи
 Подпоручица Александра Малиганова
 Титулярная советница Ефросиния Маслакова
 Статская советница Фенна Никольская
- 301 Губернская секретарша Авдотья Негрескулова
 Коллежский секретарь Иосиф Польковский
 Подпоручица Пелагея Пивоваровичева
 Майорша Ольга Платоновичева
 Коллежская регистраторша Софья Переплетковская
 Коллежский регистратор Карл Петровский
 Коллежский регистратор Василий Пируцкий
 Коллежский регистратор Гаврила Порожняков
 Коллежский регистратор Никон Порожняков
 Капитан Трифон Пржевалинский
 Подполковник Яков Степанов
- 311 Коллежский регистратор Яков Савчинский
 Коллежский секретарь Кирило Стемповский
 Штабс-ротмистр Александр Селихов
 Коллежская регистраторша Александра Товетицкая

- Титулярний советник Феодосий Толмачев
Дворянин Петр Усатенко
Поручик Григорий Филодоров
Дворянин Дмитрий Фурдуй
Коллежская регистраторша Елена Толасчанова
Жена сотника Анна Чернявская
- 321 Коллежский ассесор Павел Шаржинский
Надворный советник Николай Троцкевич
Майорша Гуноропуло
Коллежская секретарша Клеопатра Гартонг
Коллежский секретарь Неверовский
Титулярный советник Николай Волошинов
Титулярный советник Павел Носенко
Генерал-майорша Екатерина Тунеберг
Губернский секретарь Петр Соколов
- 331 Коллежский ассесор Даниил Дик
Титулярная советница Елена Белая
Коллежская ассесорша Погуляева
Коллежский секретарь Виктор Домаевский
Дворянин Василий Мураховский
Коллежская регистраторша Марья Криницкая
Дворянка Ольга Салимовская
Титулярный советник Самуил Решетиллов
Губернский секретарь Руденко
Губернский секретарь Феофан Чернов
- 341 Коллежский советник Никандр Болгарский
Поручик Виктор Воробьев
Подполковник Василий Бодаква.
Дворянин Аркадий Палеолог
Дворянин Иван Количичкий
Коллежская регистраторша Марья Чебаненкова
Титулярный советник Феодосий Андаловский
Подполковник Василий Руденков
Статский советник Ефрем Андреевский
Коллежский ассесор Иван Ирликов
- 351 Коллежский советник Павел Гарбенко
Коллежская ассесорша Прасковья Манькова
Коллежский ассесор Василий Охременко
Титулярный советник Павел Подпалов
Штабс-капитанша Александра Рагозова
Губернская секретарша Евфросиния Болдескулова
Штабс-ротмистрша Фелициана Никшичева
Чиновник 9-го класса Константин Степанов
Капитан Каспер Турский
Коллежская советница Екатерина Клязьмогорская
- 361 Поручик Владимир Васнльев
- Подполковница Левицкая
Поручик Аполлон Андреев
Дворянка Вера Свечина
Генерал-майор Черкесов, попечитель по имению Маркиза Паулуччи
Коллежский регистратор Крусер
Статская советница Анна Карузо
Поручик Иван Голиков
Коллежский ассесор Георгий Кузменко
Майор Мустяца
- 371 Поручик Мустяца
Действительный статский советник Александр Тройницкий
Коллежский ассесор Павел Чеповский
Дворянин Александр Кузменко
Обер-гофмаршал Двора Его Императорского Величества, член Государственного Совета, граф Лев Потоцкий
Дворянин Георгий Крусер
Подполковник Сергей Аркудинский
Надворная советница Анна Гертопан
Дворянин Василий Малашевский
Штабс-капитанша Пиваровичева
- 381 Подполковница Яновская
Капитан-лейтенант Виктор Значко-Яворский
Генерал-майорша Александра Орлай
Штабс-капитанша Любовь Шахлацкая
Дворянин Николай Созонов
Штабс-ротмистр Макар Кременецкий
Статский советник Васнлий Малахов
Дворянин Гика Бицилли
Князь Виктор Барятинский
Поручик Федор Качаки
- 391 Титулярный советник Константин Зиро
Генерал-майор Михаил Шварц
Поручик Петр Унтилов
Титулярный советник Иосиф Аринкин
Подпоручик князь Иван Кантакузин
Поручик Петр Новицкий
Коллежская ассесорша Анна Бирара
Губернский секретарь Яков Гальченко
Штабс-ротмистр Марко Петренко
Штабс-капитан Андреев
- 401 Коллежская регистраторша Виктория Топачевская
Коллежский регистратор Тимофей Мартыновский
Штабс-ротмистр Михаил Михно
Дворянка Анна Костелли
Титулярный советник Семен Микулин
Надворный советник Виктор Кнрхнер
Губернский секретарь Феликс Стражиц
Полковник Филпп Фененко

- Дворянин Онуфрій Орловський
Хорунжий Густав Шемиот
- 411 Коллежський регистратор Николай Тимофеев
Подпоручик Адольф Бернадський
Подполковниця Марфа Курбанова
Поручик Андрей Ракин
Подпоручик Николай Веселинов
Полковник Степан Звенигородський
Надворная советниця Иустиния Подгаецкая
Надворный советник Подгаецкий
Поручик Адам Станилевич
Коллежський регистратор Илларион Унтилов
- 421 Дворянин Василий Грозинський
Коллежський ассесор Царенко
Штабс-капитанша Александра Керстич
Дворянин Михаил Сиротинський
Коллежський регистратор Иван Хоментовський
Поручик Петр Лубянский-Инанович
Надворная советниця Генриета Козловская
- 431 Коллежський регистратор Петр Чубовський
Титулярный советник Яков Теутул
Поручик Егор Мартыновський
Корнет Василий Мартыновський
Подпоручик Андрей Безруков
Губернский секретарь Степан Хоментовекий
Лекарь Антон Корбе
Поручик Николай Унтилов
Штабс-капитанша Александра Пономарева
Статский советник Алексей Криворотов
- 441 Действительная статская советниця
Емилия Мартос
Генерал-майор Дмитрий Булгаров
Майорша Надежда Веймарн
Корнет Александр Веселинов
Дворянка Марья Горжик
Жена ротмистра Елена Гижецкая
Генерал-майорша Южакова
Полковник Людвиг де-Лакур
Капитан-лейтенант Дудников
Конной артиллерии штабс-капитан Емельянов
- 451 Лейб-гвардии корнет Михаил Кирьяков
Поручик Алексей Анастасьев
Штабс-ротмистр Лев Акацатов
Поручик Василий Акацатов
Майор Григорий Бабенко
Штабс-капитан Василий Булич
Подпоручик Павел Булич
Ротмистр Данил Бровцын
Майор Иван Бориславський
Ротмистр Михаил Булацель
- 461 Ротмистр Никита Бошняк
Майор Петр Булацель
Поручик Панкрат Бутович
Поручица Александра Бошняк
Майор Василий Воронин
Штабс-ротмистр Федор Воропанов
Поручик Вишняков
Флота капитан-лейтенант Михаил Генбачев
Коллежская ассесорша Левкадия Гладкая
Надворная советниця Авдотья Добровольская
- 471 Ротмистрша Елена Дубровская
Гвардии капитан Петр Живкович
Подполковник Григорий Жуковский
Статский советник Василий Исполатов
Майор Афанасий Крамарев
Коллежський регистратор Феофан Косогоров
Штабс-капитан Афанасий Кронович
Штабс-капитан Алексей Младенович
Поручик Иван Марьянович
- 481 Штабс-ротмистр Елиазар Марьянович
Майор Лев Миронов
Чиновник 14-го класса Александр Налойченко
Штабс-ротмистр Густав Покосовський
Майор Владимир Стратимирович
Поручик Павел Свирчевський
Майор Николай Сагайдаков
Полковник Василий Святовцов
Поручик Иван Самофалов
Губернский секретарь Иван Селевин
- 491 Майор Никон Тулубьев
Гвардии капитан Павел Шмит
Штабс-капитан Иов Яновый
Подполковник Петр Конопчанський
Поручик Аркадий Агте
Штабс-ротмистр Егор Агте
Корнет Алексей Адабаш
Майор Григорий Бабенко
Губернский секретарь Николай Буховецкий
Гвардии поручик Помпей Круссер
- 501 Капитан Арсений Кривошеин
Штабс-ротмистр Иван Керстич
Ротмистр Михаил Ломаковский
Поручик Викентий Лутковский
Артиллерии поручик Григорий Лутковский
Генерал-майор Федор Моллер
Полковник Виктор Поляков
Коллежський регистратор Константин Пулевич
- 511 Лейтенант Степан Пулевич
Поручик Иван Луполов

- Подпоручик Федор Шамотульский
 Полковник Егор Яковлев
 Коллежский ассесор Аполлон Келеповский
 Ротмистр Иван Агте
 Полковник Николай Интельгартов
 Коллежская ассесорша Аграфена Аврамова
 Гвардии поручик Пров Аврамов
 Поручица Марья Ангелова
 521 Наследницы штабс-ротмистра Андросова
 Поручик Моисей Ангелов
 Коллежский советник Федор Бурдзинкевич
 Ротмистр Иосиф Безрадецкий
 Коллежский регистратор Григорий Бабцов
 Штабс-ротмистр Павел Безуглов
 Дворянка Варвара Байдакова
 9-го класса Петр Букинский
 Капитан-лейтенантша Бужинская
 Надворный советник Федор Боровик
 531 Генерал-майорша Александра Боровская
 Губернский секретарь Иван Бобошко
 Губернский секретарь Василий Бересторудь
 Майорша Елисавета Баумгартен
 Коллежская ассесорша Анна Богаевская
 Коллежский регистратор Николай Вуич
 Коллежский ассесор Лев Величковский
 Коллежский секретарь Алексей Величковский
 Подпоручик Николай Величковский
 Штабс-ротмистр Василий Величковский
 541 Майор Юлиан Волосевич
 Коллежский секретарь Лазарь Варавка
 Штабс-ротмистр Александр Вейс
 Подполковник Ващенко-Захарченко
 Поручик Александр Винярский
 Майорша Любовь Гангелова
 Поручик Константин Градовский
 Надворный советник Николай Градовский
 Поручица Екатерина Гангелова
 Подпоручик Павел Григорьев
 551 Штабс-ротмистр Леонтий Добровольский
 Гвардии штабс-капитан Моисей Добровольский
 Гвардии поручица Евфросиния Добровольская
 Штабс-ротмистр Иван Долинский
 8-го класса Наталья де-Радевиевич
 Кандидат Университета Семен Добровольский
 Поручик Николай Даниловнч
 Штабс-ротмистр Лев Давыдов
 Надворный советник Василий Дериев
 561 Наследники генерал-майора Эмануэля
 Поручик Александр Еремеев
 Ротмистр Иван Зерваницкий
 Поручик Николай Золотницкий
 Статский советник Алексей Золотарев
 Губернский секретарь Василий Кременецкий
 Штабс-капитан Иван Кохановский
 Ротмистр Василий Касинов
 Штабс-капитанша Екатерина Касинова
 Поручица Ольга Кочинова
 571 Ротмистр Петр Кочин
 Дворянин Иван Кузьминский
 Ротмистр Дмитрий Кременецкий
 Поручица Марья Лепкалова
 Поручик Николай Логунов
 Коллежская советница Елена Любачинская
 Наследник подпоручика Назара Лбова
 Подполковница Дарья Липинская
 Подпоручик Александр Молявнн
 Майор Андрей Мамошин
 581 Подполковник Лазарь Медер
 Подполковник Иван Мазуркевнч
 Штабс-ротмистр Владимир Мержанов
 Поручик Михаил Мержанов
 Подполковник Александр Морозов
 Надворный советник Павел Мальшинский.
 Каннтанша Анна Мержанова
 Подполковница Марья Меркулова
 Ротмистр Василий Мальчевский
 Ротмистр Осип Мальчевский
 591 Гвардии капитан Владимир Нечай
 Штабс-ротмистр Иван Некора
 Штабс-ротмистр Андрей Остроградский
 Поручик Николай Остроградский
 Дворянин Семен Остроградский
 Майор Александр Павлов
 Поручик Илья Петковнч
 Лейтенант Андрей Пустельников
 Подполковник Григорий Пестов
 Майорша Ульяна Прокоповичева
 601 Штабс-ротмистр Александр Прокопович
 Генерал-лейтенантша Пиллар-фон-Пильхау
 Майор Владимир Петров
 Капитан Алексей Самойленко
 Ротмистр Михаил Сухинов
 Поручик Максим Сухомлинов
 Майор Владимир Суслов
 Штабс-ротмистрша Варвара Гарнавская
 Штабс-ротмистр Александр Турунжа
 Майорша Марья Фрейдекер
 611 Штабс-ротмистр Иван Фрейдекер
 Штабс-капитан Федор Харченко
 Прапорщица Елена Хильчснкова
 Поручик Иван Хорват

Поручица Марья Хорват	Подпоручик Василий Головатенко
Корнет Михаил Хорват	Майор Август фон-Дрейлинг
Поручик Федор Центилович	Подпоручик Григорий Писчевич
Полковник Павел Цорн	641 Майор Ростислав Дмитрий Кудрявцов
621 Майор Василий Цорн	Поручик Егор Лесли
Прапорщик Михаил Чернивецкий	Майор Константины Иванов
Штабс-капитанша Елисавета Чечель	Ротмистр Александр Иванов
Поручица Варвара Шкларевич	Штабс-ротмистрша Варвара Логинова
Полковница Варвара Шишкова	Поручик Спиридон Керстик
Ротмистрша Александра Щуцкая	Попечитель дочери своей, девицы
Поручик Васнлий Экскузович	Александры и по доверенности помещицы
Подпоручик Николай Юзефович	Новосильцовой поручик Николай
Подполковник Дмитрий Юзефович	Вертильяк
631 Майор Алексей Юзефович	Геперал-адъютант граф Карл Ламберт
Полковница Настасия Яновичева	Артиллерии капитан Аполлон Банов
Полковник Николай Картавцев	Статская советница Штенко
Полковница Варвара Картавцева	651 Коллежская советница Любовь
Ротмистр Николай Леонтьев	Андреевская
Штабс-ротмистр Александр Леонтьев	Светлейший князь Павел Лопухин
Гвардии прапорщик Степаи Леонтьев	653 Жена действительного статского советника
	Базили.

Журнал Министерства Внутренних Дел. – 1858, ч. XXXI, с. 62-74.

Відомості про надходження викупних платежів від землевласників Херсонської губернії за описом 46 фонду 577 Головної викупної установи Міністерства фінансів РГИА

№	Назва справи та крайні дати	арк.
Александрійський уезд		
1	Аврамова П.А. села Александровки, деревень Малиновки, Новомануйловки и полусела Краснополя (31.10.1862-27.08.1863)	84
2	Аврамова П.А. деревни Пустельниковки (22.04-08.10.1863)	23
3	Аврамова С.А. сельца Григорьевки (03.06.1863-18.01.1865)	37
4	Агеевых М.Е., Н.М. и П.М. села Овнянки (06.02-14.06.1863)	26
5	Агте А.К. селения Зарудних-Боераков (12.08.1863-08.04.1864)	23
6	Ангелова М.И. деревни Кобзаровки (25.09.1863-25.04.1865)	25
7	Ангеловой М.И. сельца Константиновки (08.10.1863-25.04.1864)	25
8	Андросовых А.А. и С.А. деревни Александровки (21.06-21.12.1871)	27
9	Андросовых А.А. и С.А. деревни Красной Камянки (26.01-12.09.1873)	27
10	Андрузского Н.Н. сельца Секлетиновки (03.05.1863-03.04.1864)	37
11	Андрузских Н.Н., П.Н., Н.Н. и О.Н. сельца Западеньки (16.11.1863-28.12.1864)	33
12	Антоновой Е.К. деревни Петро-Ивановки (13.09.1863-03.08.1864)	46
13	Арпашевой Е.П. деревни Бабиновки (24.06.1876-04.04.1880)	31
14	Ашаниной Е.Н. сельца Федоровки (11.01-21.08.1863)	28
15	Байдака Д.А. села Байдаковки (06.11.1863-11.06.1864)	27
16	Балковых И.Г. и М.М. деревни Малой Даниловки (04.11.1863-01.09.1864)	29
17	Безрадецкого Н.П. деревни Авраховки (08.02-24.08.1865)	34
18	Безрадецких Е.Н. и П.Н. деревни Чернечей (18.09.1867-23.10.1868)	34
19	Безродной В.А. села Васильевки (15.03-01.07.1863)	36
20	Бефани А.В. деревни Еремовки (21.08.1863-30.05.1867)	38
21	Близниной Е.К. деревни Почты (02.03-20.07.1864)	28
22	Бобошко М.Ф. деревни Кашировки (Кашириновки) (14.07.1863-15.01.1864)	30
23	Бобошковых И.В., А.И., С.И. и А.И. деревни Константиновки (02.03-09.08.1863)	22
24	Боговской А.Г. деревни Петрозагорья (23.07.1863-09.03.1864)	25

25	Богуских Г.Н., И.Н и Г.Н. деревни Девичьего Поля (12.08.1863-13.10.1865)	40
26	Боровского Л.А. села Мироновки (15.01.1863-03.12.1867)	38
27	Боровского Л.А. части села Мироновки (10.07-28.12.1870)	49
28	Боровской А.П. части мела Мироновки (01.08.1878-07.08.1879)	80
29	Бочковской М.П. деревни Припутни (23.11.1863-03.06.1864)	24
30	Брайкевичей Г.И., Н.И., А.И. деревни Скалеватки (11.01-05.08.1863)	25
31	Фон-Бранке М.И. деревни Орловой-Балки (28.06.1863-03.01.1864)	23
32	Бржезицкой Р.Ф. деревни Николаевки и сельца Любомирки (24.02-19.08.1864)	53
33	Бржеского А.Ф. местечка Березовки (16.09.1863-25.04.1864)	26
34	Бржеской А.Л. местечка Березовки (11.09.1863-22.04.1864)	26
35	Бужинских Н.И. и Л.И. деревни Николаевки (09.11.1863-15.10.1865)	12
36	Буйницкой Н.К. деревни Анновки (31.12.1862-14.01.1864)	34
37	Бурдзинкевича Ф.И. деревни Николаевки (21.08.1863-05.09.1864)	28
38	Бурдзинкевичей Е.В., Е.М., О.М., А.М. и М.М. деревни Котенковой (Котенковой балки, Марьяна Поля) (04.04-17.08.1890)	23
39	Буцкого Е.П. сельца Дмитриевки (01.08-31.12.1862)	43
40	Буцкого Е.П. сельца Новогригорьевки и Дмитровки (14.10.1862-08.03.1863)	38
41	Буцкого Р.И. деревни Котовки (09.04.1863-14.02.1864)	32
42	Варавки Л.И. селения Ранчевки (02.03-24.07.1864)	31
43	Варавок Екатерина, Н.М., М.М. и С.М. деревни Павлолуйска (21.08.1863-31.05.1864)	32
44	Васькова В.П. деревни Васильевки (19.07.1863-20.02.1864)	25
45	Ведмедева И.С. деревни Ляховой (02.10.1873-15.06.1876)	29
46	Ведмедева И.С. деревни Ляховой (10.12.1883-05.11.1886)	42
47	Вейса А.П. деревни Васиной (17.05-09.12.1866)	35
48	Величковского А.В. деревни Корбиевки (15.10.1863-21.10.1864)	36
49	Величковского В.В. села Большой-Севериновки (11.10.1863-11.07.1864)	30
50	Величковского Д.В. села Большой-Севериновки (16.11.1863-18.06.1864)	36
51	Величковского Н.В. деревни Николаевки (24.06.1863-11.06.1864)	35
52	Величковского П.В. деревни Петровки (01.09-17.12.1864)	32
53	Величковской М.Е. села Ульяновки (26.10.1863-25.05.1864)	33
54	Вертельяк С.Д. деревни Дютчиной (23.06.1863-03.02.1864)	24
55	Веселинова И.П. деревни Арсеньевки (03.12.1881-01.04.1882)	43
56	Викгорет М.П. деревни Измайловки (06.02-07.11.1863)	34
57	Волковых П.И., В.П. и Ю.П. сельца Волковки (04.10.1863-27.04.1864)	28
58	Волосевича Ю.Е. деревни Счастливой (08.07.1863-03.06.1864)	39
59	Волошиновой М.В. деревни Григорьевки (14.09.1863-22.04.1864)	27
60	Гаевских М.М., П.М., А.М. и Ф.М. деревни Марьевки (21.10.1864-25.01.1865)	22
61	Гайли О.Н. деревни Тясминки (10.12.1883-14.05.1884)	24
62	Наследников Гангебловой Е.Д. деревни Анновки (18.11.1863-03.06.1864)	30
63	Гангебловой Л.А. деревни Благодатной (20.02-21.08.1863)	25
64	Гельмерсен Е.М. деревни Екатериновки (14.06.1863-15.01.1864)	26
65	Генбачевой У.М. деревни Лозоватки (31.08.1863-15.04.1865)	34
66	Гербея К.К. деревни Троянки (Вербовой) (14.06.1863-06.03.1864)	30
67	Гертик А.В. сельца Екатеринополя (25.09.1863-26.03.1865)	41
68	Гине Г.Г. деревни Серебряной (31.12.1862-01.07.1863)	26
69	Баронессы Гойнинген-фон-Гюне Е.Н. деревни Сметановки (16.11.1870-29.02.1872)	98
70	Головатенковых Н.Г. и В.Г. деревни Ружичевки (02.10.1863-25.04.1864)	23
71	Горбачева В.П. деревни Христофоровки (02.01-23.07.1863)	27
72	Гординских Н.А. и А.А. деревни Швединовки (02.09.1863-15.09.1864)	32
73	Гороновича И.И. деревни Марто-Ивановки (13.02-12.08.1863)	26
74	Гороновича И.И. деревни Тавровки (05.04-25.09.1863)	26

75	Градовского К.Г. села Макарихи (31.07.1863-21.03.1864)	29
76	Григорьева П.Г. деревни Николаевки (09.02.1870-25.05.1871)	27
77	Гудим-Левковичевой М.И. деревни Анновки (06.07.1863-14.02.1864)	25
78	Гулака И.И. деревни Николаевки (06.05-26.10.1863)	32
79	Давыдова Л.И. деревень Очерстяно-Плаковки, Ивановки и Веселой-Боковеньки (26.06.1863-17.10.1864)	55
80	Даниловича Н.П. деревни Войновки (18.03-27.09.1865)	17
81	Дарагана Н.М. деревни Анновки (20.09.1863-25.04.1864)	27
82	Дейнекиной А.Ф. деревни Александровки (29.04-19.10.1863)	24
83	Делакуровых Л.Л. и П.Л. деревни Ивановки (05.04.1863-15.01.1864)	40
84	Диевской М.А. деревни Благодатной (07.06.1863-22.04.1864)	24
85	Добровольского М.Л. селения Светлополя (25.01-20.10.1871)	37
86	Добровольского С.А. села Николаевки (24.06.1863-27.09.1865)	46
87	Добровольского С.С. деревни Грузской (03.06.1863-20.02.1864)	34
88	Добровольской М.В. деревни Текелиевки (04.11.1863-09.11.1864)	60
89	Добровольской М.С. селения Моисеевки (24.06.1863-02.05.1864)	39
90	Довгаль П.М. деревни Ивановки (16.05.1864-25.10.1865)	34
91	Долинского О.И. деревни Федоровки (20.02-17.12.1864)	40
92	Долинского Ф.С. деревни Обыток (10.12.1883-18.06.1884)	19
93	Долинской Е.В. деревни Скалеватки (31.10.1863-11.06.1864)	25
94	Долинской М.Е. деревни Федоровки (13.09.1863-17.12.1864)	34
95	Долинских И.А., К.А., О.А., Т.А., А.А. и В.А. деревни Мажаровки (29.09.1863-31.05.1864)	35
96	Домашневой П.П. деревни Ивановки (30.12.1865-01.05.1866)	19
97	Домбровской Ю.А. части селения Мироновки (23.07.1871-19.04.1872)	41
98	Доне А.В. селения Дониной-Камянки (26.10.1863-18.07.1864)	24
99	Доне И.И. деревни Кохановки (18.09.1871-13.04.1872)	29
100	Доне В.А. селения Дониной-Камянки (28.10.1863-21.05.1864)	23
101	Доне Ю.Д. селения Лисанева-Душенковичева (Мурзинки) (23.06.1863-24.12.1864)	29
102	Доне Ю.М. деревни Мотроновки (18.07.1868-05.02.1869)	30
103	Фон-Дрейлинг Н.М. деревни Дрейлингофа (27.04-17.08.1864)	30
104	Душенкевича Г.В. селения Лисанева-Душенкевича (15.06.1863-30.06.1864)	28
105	Езучевского П.О. деревни Алеевки (05.04-24.09.1863)	24
106	Енько-Даровской А.И. деревни Анновки и хутора Михайловского (19.07.1863-30.07.1864)	34
107	Еремеева А.И. деревни Марьевки (15.06.1863-11.05.1864)	28
108	Жуковского Е.Д. деревни Марьяновки (28.07-18.11.1865)	23
109	Звегинцевой Ю.И. деревни Среброярки (03.11.1870-08.10.1871)	41
110	Звенигородского Г.Я. села Звенигородки (11.03-26.10.1863)	26
111	Звенигородского Г.Я. деревень Филиповки, Новофилиповки и Озерной (09.08.1863-03.04.1864)	22
112	Звенигородских С.Г., В.Г., Е.Г. и В.Г. деревни Сониной (03.09.1863-05.09.1864)	32
113	Зерваницкого И.Ф. деревни Песчаного Города (11.01-24.04.1863)	28
114	Зерваницкой Ю.П. деревни Измайловки (27.10.1862-30.04.1863)	30
115	Зерваницкой Ю.П. деревни Доброй Надежды (06.02-28.09.1863)	32
116	Золотарева А.П. деревни Владимировки (19.07.1863-06.03.1864)	29
117	Золотарева М.А. деревни Спасо-Мажаровки (21.05-24.09.1863)	32
118	Золотницкого Е.Д. деревни Петро-Ивановки (31.12.1862-08.07.1869)	39
119	Золотницкого Н.П. села Михайловки (05.04-19.08.1863)	23
120	Золотницких Е.Н. и В.В. деревни Михайловки (05.04-20.09.1863)	24
121	Игнатъевой О.Р. деревни Анастасьевки (22.04-17.08.1864)	28
122	Калагеоргий-Алкалаевой М.У. деревни Ульяновки (02.03.1864-07.05.1865)	28
123	Калачевской В.Н. деревни Федоровки (29.04-19.10.1863)	28

124	Калачевской О.Н. сельца Туркестановки (18.11.1863-11.06.1864)	29
125	Канатова П.М. деревни Петро-Анновки (07.01.1875-09.06.1876)	38
126	Канатовых А.В., И.В., Е.В., В.В. и С.В. деревни Черняковки (21.08.1863-30.06.1864)	26
127	Канатовых А.И., Д.В. и Ю.В. деревни Дмитриевки (24.10.1863-25.05.1864)	27
128	Канивальской У.Д. местечка Федоровки и хутора Утешнога (09.04.1863-03.02.1864)	33
129	Кантуровых А.Н., М.Н. и А.Н. деревни Сакиновки и хутора Голубовки (19.07.1863-25.07.1864)	10
130	Картавцовых Н.О. и В.С. деревни Скубиевки (14.02-20.07.1863)	32
131	Касинова В.Д. села Васильевки (21.05-25.11.1863)	27
132	Касинова И.В. села Васильевки (23.07.1863-24.02.1864)	27
133	Кашерининовых Е.Н. и У.Н. деревни Кашировка (06.07.1863-14.02.1864)	28
134	Керстиновых Е.И., И.И., А.И. и Е.И. села Березовки и деревни Остатковой (14.01-19.07.1864)	40
135	Кефалы А.А. сельца Григорьевки (15.10.1863-11.05.1864)	22
136	Кефалы А.А. сельца Решетиловки (03.03-18.07.1864)	26
137	Кефалы А.А. деревни Александровки (01.02-08.07.1872)	24
138	Кефалы М.А. деревни Добрянки (21.02.1882-24.02.1886)	49
139	Кишкиной Н.Н. селения Высоких-Байраков (09.08.1863-15.09.1864)	37
140	Кноринг Н.И. деревни Вершино-Севериновки (19.07.1863-20.02.1864)	25
141	Кодынцева Я.А. деревни Молчановки (11.03-02.09.1863)	35
142	Колесникова И.З. деревни Швединовки (30.06-27.10.1882)	39
143	Колесниковой Н.Т. деревни Серебряной (07.01.1864-29.03.1865)	29
144	Колесниковых М.Т. и А.Т. деревни Веселого Кута (11.10.1865-20.01.1866)	25
145	Колкотина П.И. деревни Колкотина Поля (28.06.1863-28.01.1865)	27
146	Конивальского М.Д. селения Войновки (01.08.1862-31.01.1863)	45
147	Кохановского И.А. деревни Григорьевки (25.05-15.10.1864)	30
148	Кохановских П.И., М.И. и С.С. деревни Андреевки (10.12.1883-13.07.1884)	18
149	Кочиной О.А. деревни Лозоватки (07.06.1863-07.04.1865)	32
150	Красовской С.П. селения Водяного (28.06.1863-03.02.1865)	37
151	Кременецкого Д.Т. сел Слань-Камень, Степановки и Высоких Бараков (20.02-28.09.1863)	70
152	Крижановских Р.В. и М.П. деревни Азильоса (23.05.1863-10.02.1864)	28
153	Кругчевского С.Д. деревни Елизаветовки (11.11.1863-05.06.1864)	27
154	Кугушева А.Е. деревни Катериновки (28.12.1863-06.07.1866)	32
155	Куракина-Текелли М.В. селения Лазорополя (11.01-15.04.1865)	32
156	Лагуновых Д.Н., Е.Н. и А.Н. деревни Козыровка (27.05.1863-24.03.1886)	42
157	Лазаревича И.И. деревни Бераминки (22.01.1871-03.11.1872)	56
158	Лазаревича Н.И. деревни Николаевки (19.03.1871-20.08.1874)	59
159	Лазаревой О.П. деревни Веселого Раздола (27.05.1863-06.11.1873)	30
160	Лбова В.Е. части селения Оситняжки (03.06.1863-09.02.1864)	23
161	Лбова Н.Е. части селения Оситняжки (03.06.1863-03.02.1864)	25
162	Лбова Н.Н. части селения Оситняжки (03.06.1863-11.05.1864)	33
163	Лбовой О.Н. части селения Оситняжки (03.06.1863-11.05.1864)	26
164	Левицкого А.Н. деревни Божедаевки (23.07-07.12.1864)	24
165	Левицкого Н.Н. деревни Божедаевки (11.09.1863-22.04.1864)	30
166	Левицких Ф.Н. и В.Н. деревни Малой Мамайки (07.09.1863-19.08.1864)	45
167	Левшина Е.В. деревни Катериновки (11.01-21.08.1863)	26
168	Леонтовича А.А. (наследников) села Поповки (15.01-30.06.1864)	32
169	Леонтьева Н.П. деревни Доброполья (21.08.1863-18.09.1864)	32
170	Наследников Леонтьевой Елизаветы сельца Катериновки (07.04.1864-16.03.1865)	36
171	Лепкаловой М.Ф. деревни Мавродиевки (23.01-20.07.1864)	33
172	Липинской Д.М. деревни Лупановки (07.12.1863-15.06.1864)	22
173	Липинской Д.М. деревни Ново-Александровки (16.11-23.12.1882)	25

174	Лисаневичевых А.И., М.А. и А.А. деревни Серафимо-Александровки (11.05.1864-15.10.1869)	30
175	Лутковского И.С. местечка Софиевки и деревни Николаевки (23.05.1863-04.01.1865)	
176	Любачинской Е.Л. селения Владимировки (02.09.1863-03.04.1864)	26
177	Любомирова С.А. деревни Александро-Степановки (15.03.1863-28.01.1864)	26
178	Макаренко Д.В. деревни Макаровки (23.06.1863-15.04.1864)	32
179	Макаренко Н.Г. хутора Новогеоргиевки (16.09.1863-22.04.1864)	25
180	Мальчевского В.В. селения Бондаревки (28.12.1883-23.10.1884)	25
181	Мальшинской Н.М. деревни Верхней Лозоватки и сельца Омельничка (02.03-27.08.1863)	42
182	Мержанова М.И. деревни Симбросовки (06.05-26.10.1863)	21
183	Мержановой А.И. села Григорьевки (16.03-12.11.1863)	30
184	Мержановых Е.М., Л.М., Е.М., Д.В., М.В., З.М., О.М. и П.М. хутора Иркля (21.09.1873-22.05.1874)	38
185	Меркуловой М.В. деревни Марьяновки (22.04.1863-14.02.1864)	30
186	Миллера И.М. деревни Ивановки (02.09.1863-12.12.1864)	41
187	Михновской А.М. части деревни Лупаловки (02.12.1863-15.07.1864)	34
188	Моздалевской О.Н. деревни Чигировки (Талагировки) (04.06-05.11.1870)	32
189	Некоры И.С. деревни Семеновки (02.09.1863-05.09.1864)	29
190	Некоры С.С. деревни Константиновки (15.10.1863-05.09.1864)	27
191	Нестеренко Г.Ф. деревни Зеленой Балки (15.03.1863-05.11.1865)	28
192	Нестеренковых Г.Ф. и Н.Г. деревни Белополя (20.03.1868-20.05.1870)	27
193	Нечая В.Я. части селения Казарни (13.02-27.08.1863)	27
194	Нечая В.Я. части селения Казарни (13.02-02.09.1863)	34
195	Ординой А.Г. хутора Александровки (03.04.1863-14.01.1864)	26
196	Ординой А.Г. селения Успенского (31.07.1871-19.04.1872)	27
197	Ординых А.Г., Г.Н. и Е.Н. сельца Лозоватки (19.12.1863-30.06.1864)	22
198	Орлова И.А. деревень Баштиной и Порфиоровки (23.07.1863-06.03.1864)	45
199	Осетинского В.С. деревни Любомихайловки (26.10.1863-18.06.1864)	29
200	Осовецкой А.Я. деревни Турунжевки (01.02-20.07.1864)	32
201	Остроградского Н.Н. деревни Михайловки (15.10.1863-11.05.1864)	26
202	Остроградского С.Н. деревни Молчановки (19.07.1863-24.02.1864)	26
203	Очосальского П.А. деревни Петровой (08.07.1863-14.02.1864)	30
204	Павлова А.И. селения Федоровки (25.09-05.05.1864)	30
205	Павловых А.М., А.А. и Н.А. деревни Константиновки (28.03-30.11.1871)	51
206	Патрин А.Н. деревни Березнеговатой (15.10.1863-16.05.1864)	30
207	Пестова Г.С. села Пантазьевки (21.08.1863-06.04.1864)	31
208	Петковича Е.Ф. деревни Федоровки (06.05-25.12.1863)	37
209	Петровой М.И. деревни Веселовки (21.10.1864-25.01.1865)	22
210	Петровского В.И. деревни Константиновки (12.08.1863-17.02.1864)	8
211	Петровского В.И. деревни Константиновки (09.07-23.11.1864)	22
212	Пиллер-фон-Пильхау Е.Н. деревни Кудашевки (21.05.1863-15.02.1867)	73
213	Пискорской М.Н. деревни Александровки (31.01-12.05.1866)	27
214	Пищевича Г.С. селения Троянки (27.05-25.11.1863)	27
215	Пищевича П.А. деревни Скалевой и Павловки (08.07.1863-19.03.1864)	59
216	Поляковой Н.Н. деревни Молчановки (17.06.1863-14.01.1864)	25
217	Потоцкой О.С. деревни Курганки (13.02-20.07.1864)	29
218	Прокоповича А.В. деревни Поповки (25.03-17.12.1864)	42
219	Протопоповой М.Н. селения Ясиноватки (22.04-19.10.1863)	27
220	Протопоповой М.Н. хутора Марьевки (09.11.1863-11.06.1864)	28
221	Протопоповой М.Н. села Таловой Балки (25.06-23.11.1864)	31
222	Протопоповых Н.Н. и Е.К. деревни Морозовки (02.12.1863-30.07.1864)	30
223	Радевоевич Н.Г. селения Семеновки (25.02-09.08.1863)	26

224	Радойчин А.И. деревни Лелековки (04.03-01.06.1865)	24
225	Ракицкого В.А. деревни Андреевки (09.03-28.10.1864)	29
226	Реднинского Н.В. деревни Константиновки (17.06.1863-15.01.1864)	27
227	Реевых Н.В., К.Г, В.В., И.В., М.В. и С.В. деревни Реевки (16.12.1863-15.01.1865)	30
228	Резанова А.Р. деревни Лозоватки (06.07.1863-10.02.1864)	29
229	Резановой М.Р. деревни Марьевки (28.03-28.07.1864)	26
230	Репнинского Я.Н. местечка Богоявленска (20.02.1863-13.09.1868)	35
231	Репнинского Я.Н. деревни Трудовой (08.02-05.05.1865)	26
232	Репнинской М.Н. сельца Приютина (17.06.1863-14.01.1864)	31
233	Решетиновых Н.Ф., С.Ф., Л.Ф., С.Ф., Д.Ф. и С.Ф. деревни Подмогильной (23.07.1863-15.06.1864)	36
234	Родде Е.К. деревни Грузкой (03.07-27.10.1865)	28
235	Романовых В.П. и В.В. деревни Снежковой (Осиновки) и поселка Новой-Ворожбы (11.01.1863-15.07.1872)	37
236	Россинской Е.М. деревни Березовки (02.09.1863-22.04.1864)	24
237	Ружман М.Д. селения Приютовки (18.04-28.12.1863)	29
238	Рыхлицкого Г.П. деревни Новопокровки (21.01-03.08.1865)	26
239	Рябченко П.Г. деревни Капитоновки (21.06-29.12.1871)	25
240	Самойленковых А.Т., Е.И., К.А., М.А., А.А., М.А. и А.А. деревни Константиновки (26.07.1863-03.04.1864)	27
241	Силичевых Елизаветы, М.С. и Е.С. деревни Васовки (15.07.1863-11.06.1864)	37
242	Смагина А.А. села Макарихи (02.10.1864-17.01.1865)	25
243	Сокологорской Е.А. деревни Александровки (02.07-23.11.1864)	20
244	Сочеванова Н.И. деревни Ивановки (Мужнего Дара) (27.05-25.11.1863)	27
245	Ставского П.К. деревни Вершино-Севериновки (31.07-08.11.1865)	21
246	Степанова Н.Ф. деревни Богдановки (14.01-02.07.1864)	26
247	Сулова В.И. села Хвоцеватого (05.04-09.12.1863)	27
248	Сытовых И.П., Н.П. и В.П. деревни Сытаевки (19.07.1863-04.05.1866)	27
249	Тарнавской В.В. села Юлкановки (05.07-19.12.1863)	24
250	Тимановского А.Т. деревни Ружичевки (23.11.1870-26.06.1873)	47
251	Тимковского В.О. местечка Григоро-Денисовки (02.03-20.07.1864)	25
252	Тимковского К.О. деревни Веселого-Кута (21.08.1863-03.04.1864)	28
253	Тимковского У.У. деревни Марфовки (02.10.1863-31.05.1864)	31
254	Графини Толстой Е.М. деревень Гниленьки, Плотниковки, Ивановки, Комбурлеевки, Омельничка, Омельника и местечка Онуфриевки (22.04-12.11.1863)	98
255	Томашевской А.Е. деревни Казарни (19.03.1871-16.06.1883)	
256	Томашевской А.Н. деревни Константиновки (12.02-24.07.1872)	27
257	Торунжа А.П. деревни Лозоватки и сельца Омельничка (15.07.1863-23.12.1865)	41
258	Тривульчио-Делла-Тоффе Л.Е. деревни Марьяновской (11.10.1863-18.09.1864)	31
259	Угричич-Требинского А.П. деревень Петровой и Павловки (19.03.1871-27.01.1872)	33
260	Угричич-Требинской Е.С. села Хоцеватого (03.05-24.10.1863)	24
261	Усовых М.С., П.Н., Н.Н. и В.Н. сельца Богоблагодатного (20.02-18.07.1864)	30
262	Федорова П.М. деревни Федоровки (02.03-27.08.1863)	31
263	Наследников Филитова Тимофея деревни Мало-Водяной (11.11.1863-15.02.1865)	38
264	Фон-Финк А.И. деревни Александровки (24.10.1863-21.05.1864)	24
265	Флиорковского А.Е. деревни Васильевки (20.08-26.11.1865)	24
266	Фрейдекер М.М. деревни Нижней Лозоватки (09.04.1863-15.01.1864)	31
267	Фурманов М.П. и Н.П. сельца Захарьевки (28.06.1863-22.02.1865)	27
268	Харченковых Е.П., Н.Л., Л.Л., К.Л., И.Л., Е.Л., П.Л. и Л.Л. сельца Благодатного (07.12.1863-18.06.1864)	26
269	Хвостовой Н.Н. деревни Лозоватки (15.07.1863-09.01.1865)	32

270	Хильченковой Е.И. деревни Куриловки (31.08.1863-03.04.1864)	25
271	Ходина А.Е. села Настасьевки (18.03-16.09.1863)	25
272	Хондажевской Е.И. деревни Вершинополя (03.06-29.11.1863)	26
273	Хорвата И.А. деревни Алексеевки (27.10.1862-17.05.1863)	26
274	Хорвата И.А. селения Шамовки (24.06.1863-14.12.1865)	26
275	Хорвата Л.Н. местечка Ревовки (23.11.1863-10.02.1864)	38
276	Хорвата М.Н. местечка Ревовки (31.12.1862-31.07.1863)	29
277	Хорвата Н.Н. деревни Бабичевки (28.02.1868-20.05.1869)	39
278	Хорват М.О. местечка Братолюбовки (28.12.1863-30.06.1864)	28
279	Центиловича Ф.П. деревни Чебановки (25.09.1863-17.12.1864)	37
280	Цибульского А.Л. деревни Анновки (15.03-11.09.1863)	26
281	Фон-Циглер Е.И. деревни Алексеевки (23.02-18.10.1863)	13
282	Фон-Циглер П.Н. и Я.Н. деревни Алексеевки (07.12.1863-15.06.1864)	29
283	Цорна П.В. села Краснополя (24.07.1863-19.08.1864)	41
284	Чеботаева Ф.И. села Бондуровки (13.02-27.08.1863)	30
285	Черновой О.П. деревни Большой Чечелевки (24.10.1863-28.07.1864)	39
286	Чечеля А.И. деревни Натальевки (12.08.1863-03.04.1864)	22
287	Чечеля М.Е. деревни Елисеевки (10.12.1883-18.06.1884)	20
288	Чечеля М.И. деревни Малой Чечелевки (03.09.1863-17.08.1864)	28
289	Чечелей И.И. и Ю.В. деревень Дайковки и Владимировки (26.10.1863-14.11.1864)	35
290	Чорбы А.А. села Григорьевки (26.05-25.12.1863)	33
291	Чорбы Ф.А. деревни Арсеньевки (11.01-28.09.1863)	29
292	Шатуновой Д.Д. селения Вербовой Лозы (07.06.1863-25.04.1864)	28
293	Шведина Я.М. деревни Швединовки (02.09.1863-05.08.1864)	34
294	Швединовой Е.М. деревни Ефросиньевки (28.12.1865-20.04.1866)	18
295	Шишковой В.П. селения Бондуровки (Новопавловки) (10.06-28.12.1863)	27
296	Экскузовичевых А.И., И.И., В.И., Е.И., С.И., А.И. и У.И. деревни Ивановки (07.12.1863-17.12.1864)	29
297	Эммануеля Г.Г. деревни Чернолески (07.04-17.08.1865)	29
298	Эммануель С.Г. селения Чутовки (07.12.1863-18.06.1864)	33
299	Энгельгардт А.И. деревни Федоровки (11.10.1863-04.03.1865)	27
300	Юзефович В.Е. деревни Сытаевки (Савчиной Балки) (01.08-16.12.1866)	28
301	Юзефовичей Н.И. и Н.Ф. сельца Александровки и Новониколаевки (19.08.1863-22.07.1864)	36
302	Яновича В.И. села Богдановки (26.03-16.09.1863)	24
303	Яновской Ф.Г. деревень Ковалевки и Тихого Приюта (09.11.1863-11.06.1864)	29
304	Яхонтовой А.Л. деревни Користовки (05.04-25.09.1863)	26
305	Яхонтовой А.Л. местечка Александровки (08.07.1863-14.02.1864)	30
306	Яцевичевых Т.И., С.И., А.И. и А.И. деревни Александровки (11.10.1863-22.07.1864)	35
307	Байдаковой А.Н., Мержановой Л.Н., Золотницкой М.Н., Поливановой О.Н. и Леонтьевых С.Н., З.Н. и П.Н. деревни Занфировки (12.08.1863-31.05.1864)	34
308	Доне Ю.М., Урусовой А.А. и Гревс О.А. селения Дониной-Каменки (01.02-08.06.1872)	26
309	Еврейновых Н.А., М.Д. и В.Д. и Чернявской В.Д. деревни Марьевки (08.11.1873-09.03.1874)	22
310	Золотницких В.И., А.И., В.И. и А.И. и Агте Ю.И. деревни Лозоватки (29.09.1865-14.01.1866)	36
311	Каличицкой Е.П., Всеволожской А.П., Глоговской Л.П. и Прокоповичей У.П., И.П., У.П., В.П., Л.П. сельца Аудиторовки (13.11.1864-04.03.1865)	27
312	Картамышевой Л.Г., Кармалиной Ю.В. и Поволоцкой З.В. деревни Петро-Ивановки (09.08-01.12.1865)	35
313	Касиновых В.М., А.М. и А.М., Резановой А.М. и де-Мазанески Н.М. деревни Васильевки (29.05.1863-03.02.1864)	32

314	Колесниковых М.И. и Е.И., Овсяниковой И.И. и Марьянковой А.И. деревни Скорбной (18.12.1864-15.07.1865)	24
315	Крыжановской М.С. и Лозинской А.С. сельца Григорьевки и хутора Лозинского (15.07.1863-11.07.1864)	30
316	Левицкой М.Т., Центилович А.Н. и Хвостовой Н.Н. деревни Николаевки (08.07.1863-27.04.1864)	42
317	Мордовских А.И., П.И., Ф.И. и П.И. и Анисимовой А.И. деревни Озерной (15.07-30.11.1864)	26
318	Петковичевых А.И. и М.И. и Парфацкой А.И. села Браиловки (18.03-16.09.1863)	32
319	Петровской Н.П. и Шкляревич В.И. деревни Молодецкой и хутора Ивановки (03.05-12.11.1863)	30
320	Наследников Фауля Н.П. – Фаулей Н.Н., К.Н и У.П. и Чмелевой О.Н. деревни Снежковой Балки (15.07.1863-24.02.1864)	27
321	Цыганковых Е.С. и В.С. и Бернацкой О.С. деревни Константиновки (02.10.1863-22.04.1864)	21
322	Яковлевой О.Т., Сыренковой О.Т., Антоновой А.Т., Максимовой П.Т., Кощещовой Е.Т. и Прокоповичевых Д.Т., К.Т., В.Т., П.Т. и М.Т. деревни Тимофеевки (02.12.1863-10.02.1865)	31
Ананьевский уезд		
323	Акацатовой А.П. деревни Николаевки (11.03-15.06.1865)	21
324	Акацатовых В.Т. и А.Я. деревни Заровной (14.04-05.08.1865)	33
325	Албулов И.С., Н.С., И.С. и Д.С. деревни Веселого Кута (07.06-12.12.1883)	29
326	Александровой М.Г. деревни Марьяновки (Юрковой) (19.01-18.06.1874)	25
327	Артамоновой К.А. деревни Валентьевки (31.12.1882-15.11.1883)	34
328	Бабаниной А.А. деревни Воскресенки (06.10.1865-14.01.1866)	21
329	Балло И.А. деревни Ивановки (Толмачевки) (21.06.1882-05.12.1884)	
330	Баптизманских И.А. и И.А. деревни Градовки (13.02.1868-01.12.1872)	58
331	Безрукова А.А. деревни Иринославки (02.01-22.10.1864)	40
332	Беляева В.А. деревни Варуновки (11.11.1872-07.06.1889)	37
333	Бенардаки Д.Е. села Катериновки и деревни Полтавки (18.11.1863-18.09.1864)	67
334	Бернацкого И.К. деревни Дружелюбовки (18.07-28.11.1864)	19
335	Бирар А.А. деревни Закржевской (03.02-03.06.1869)	28
336	Бокова Г.И. местечка Бокова (Меланки) (26.11.1865-04.04.1866)	25
337	Булгаровых В.Д. и А.Д. деревни Катериновки и Островки (15.07.1863-14.12.1865)	38
338	Вагнер Н.П. селения Карловки (24.06.1882-14.12.1884)	28
339	Васютинских В.А., Н.А., А.А., П.А. и В.А. деревни Марьяновки (10.12.1883-14.07.1884)	21
340	Венгрженевского П.А. деревни Малой Васильевки (24.07.1882-14.12.1884)	28
341	Вердеревского И.Н. деревни Ивановки (30.12.1863-02.07.1864)	28
342	Вердеревских В.Н. и Н.Н. деревни Николаевки (30.12.1863-25.07.1864)	29
343	Веселинова И.П. деревни Веселиновки (14.01-01.08.1884)	19
344	Веселинова Н.П. деревни Николаевки (28.12.1883-01.08.1884)	19
345	Вязьмитиновой М.О. деревни Триполья (12.03.1864-23.12.1867)	46
346	Князя Гагарина Е.Г. деревни Колосовки (21.01-05.11.1884)	26
347	Галченко П.А., Я.А. и П.А. деревни Комаровки (10.12.1883-13.07.1884)	22
348	Ганских Н.П., П.П. и С.П. селения Николаевки (05.12.1863-15.10.1864)	31
349	Гижицкого С.А. деревни Николаевки (02.10.1863-25.07.1864)	28
350	Гижицких С.Н., П.Н., М.Н., А.Н., С.Н., В.Н., А.Н., В.Н., Л.Н., К.Н., М.Н. и А.Н. деревни Любви-Александровки (12.12.1877-26.07.1878)	12
351	Глоба Е.Л. и А.Л. деревни Поплавков (31.12.1882-03.07.1884)	39
352	Грозинского М.Н. деревни Михайловки (12.07.1883-04.05.1884)	30
353	Дьячковой Е.Т. деревни Веселой (27.11.1871-29.04.1872)	22
354	Жеребко Л.Ф. деревни Онофреевки (31.10.1883-07.05.1884)	28
355	Баронессы фон-Зебах М.К. деревень Александровки и Карловки (25.02-08.06.1866)	31
356	Зимницких В.А. и У.И. деревни Дьяуровки (02.01-30.06.1864)	24

357	Змиградских В.Л. и Ф.Л. деревни Юзеф-Поля (18.09.1867-23.02.1868)	32
358	Змиовского С.О. деревни Степковки (18.07.1868-05.01.1870)	39
359	Игнатьевых А.Е. и М.Е. деревни Малой Кочуровки (Васильевки) (18.05-28.08.1874)	30
360	Казариновой У.И. селения Лидиевки (28.11.1863-17.08.1864)	29
361	Казариновых А.Н. и У.И. деревни Зброщковки (25.11.1863-21.10.1864)	43
362	Кастелли А.Г. деревни Амура (бывшей Журавки) (09.01-02.07.1864)	28
363	Катакази М.К. деревни Петровки (Корнеевки) (28.08.1863-09.07.1864)	41
364	Керстичь А.Я. деревни Антоновки (22.08.1866-05.01.1867)	34
365	Кирхнера В.Е. деревни Плоской и Николаевки (08.04-05.08.1864)	33
366	Кирьякова М.М. деревни Богдановки (28.12.1863-25.05.1864)	45
367	Кичь А.Н. деревни Ивановки (Мариновки) (12.03-12.12.1864)	30
368	Кичь П.М. села Ивановки (Мариновки) (12.03-12.12.1864)	30
369	Ковальских Н.К., А.К. и М.К. деревни Гуляевки (28.12.1883-20.07.1884)	19
370	Козлова Н.П. деревни Анновки (11.02.1878-24.02.1879)	34
371	Коленды В.В. деревни Гуляевки (11.07-07.12.1864)	28
372	Колонтая В.Ф. деревни Антоновки (16.11.1863-15.06.1864)	36
373	Компана Ф.И. села Романовой Балки (13.02-31.07.1863)	33
374	Кондаковой А.О. деревни Пелагеевки (16.07.1871-24.01.1872)	36
375	Кондрацкого И.Л. деревни Ивановки (27.05.1871-08.06.1872)	43
376	Кондрацких К.С., Д.А и П.А. деревни Малой Кондратовки (16.10.1882-14.12.1884)	29
377	Корбе А.В. деревни Грушевки (19.08.1863-02.07.1864)	43
378	Корвин-Павловского В.Н. деревни Большой Кондратовки (10.12.1883-14.07.1884)	22
379	Котович А.Я. деревни Александровки (30.12.1869-26.06.1870)	21
380	Кохно С.М. деревни Александровки (18.07-13.10.1881)	28
381	Кочаровской М.С. деревни Грациановки (11.05-21.08.1865)	30
382	Кузнецовой Е.В. деревни Бакшалы (13.12.1863-18.06.1864)	26
383	Курбановой М.М. села Жеребковки и деревни Михайловки (14.04-23.11.1864)	49
384	Левченковых М.М., С.М. и П.М. деревни Покровки (Майорской) (07.01.1883-11.12.1884)	39
385	Леонтовичевых А.Г., О.Г, Г.Г. и С.Г. села Косс и деревни Розалиевки (Думовой) (07.09.1863-08.10.1864)	57
386	Графини Лидерс-Веймарн Н.А. деревни Большой-Веселой (23.12.1870-31.03.1872)	53
387	Фон-Линденгрейн Е.В. деревни Марьино-Буга (10.12.1883-11.07.1884)	24
388	Лукьянович А.Ф. деревень Коховки, Шимковщины и Ново-Александровки (04.10.1866-26.07.1867)	71
389	Любинского И.Т. местечка Софиевки (11.10.1863-22.04.1864)	27
390	Любинского Т.В. селения Любашевки (29.04.1863-14.01.1864)	34
391	Малаева Н.А. деревни Катериновки (10.12.1883-28.06.1884)	19
392	Малахова П.В. деревни Александро-Дара (04.11.1863-02.10.1864)	31
393	Мариновского Я.О. деревни Ивановки (Мариновки) (23.01-12.12.1864)	31
394	Мартос А.К. местечка Куликова-Поля (24.06-10.12.1883)	29
395	Мартыновичей С.И. и М.И. деревни Ивановки (05.04-24.09.1863)	30
396	Мартыновского В.Н. местечка Ахмечетки (10.09.1882-19.11.1884)	57
397	Мартыновского Е.С. деревни Новой-Пристани (10.12.1883-19.06.1884)	19
398	Мартыновского Т.П. селения Ананьевки (Струкова) (24.08.1865-12.01.1866)	30
399	Мезина Т.Я. деревни Мезиной (10.12.1883-14.07.1884)	20
400	Микулиной Е.И. села Перешар (10.12.1883-06.09.1885)	42
401	Милеанта Д.И. деревни Шляхетной (Грековой) (15.12.1880-10.01.1881)	35
402	Милеант Н.Е. деревни Новоселец (20.02-15.07.1864)	35
403	Мосцовой С.А. деревни Софиевки (12.09-28.12.1864)	33
404	Мосцевых В.Г. и Г.Г. деревни Софиевки (18.03-31.08.1866)	

405	Никитина В.П. деревни Васильевки, села Каменного Моста и селения Исаева (Павловского) (19.01.1863-04.03.1865)	25
406	Никитина В.П. деревни Васильевки, села Каменного Моста и селения Исаева (04.05-09.08.1865)	78
407	Николаевой Софии деревни Татьяновки (23.03.1884-19.02.1886)	17
408	Новицкого П.Н. деревни Скосаровки (31.07.1863-02.05.1864)	31
409	Новосельского Н.А. деревни Малой Чайковки (07.03-22.09.1884)	19
410	Онилова М.И. деревни Киштельницы (Онилова) (05.10.1882-05.12.1884)	30
411	Осинского Г.Р. деревни Осиновки (31.08-17.12.1864)	27
412	Отроблянюк О.С. деревни Большой Кочуровки (15.11.1884-07.06.1885)	28
413	Павловской М.П. местечка Николаевки (28.12.1863-30.06.1864)	34
414	Павловских М.П., В.И., И.И. и Л.И. деревни Ивановки (03.12.1864-26.01.1865)	31
415	Наследников Панкратьевой Ц.А. – Панкратьевых М.Т., Е.Т., А.Т., Ю.Т. и А.Т. деревни Панкратьевки (24.06-12.12.1883)	38
416	Папковской А.Ф. деревни Александровки (22.08-28.11.1864)	23
417	Петренко М.С. деревни Майерской (11.11.1863-16.07.1864)	30
418	Петренко С.Е. деревни Веселого Раздола (16.11.1863-08.10.1864)	28
419	Петриченко М.Е. деревни Пашковки (12.04-23.10.1884)	26
420	Петровского Ф.М. деревни Малой Вradiевки (23.05-12.11.1863)	26
421	Подгаецкой У.Г. деревни Благодатной (18.06.1864-28.12.1865)	44
422	Подгаецкой У.Г. деревни Харитоновки (29.12.1864-18.10.1865)	44
423	Подгурской Н.Н. селения Викторовки (23.03-24.10.1884)	19
424	Пономаревой А.И. деревни Осиповки (10.12.1883-09.07.1884)	27
425	Понятовского Ц.О. деревни Нововасильевки (21.07.1871-11.10.1872)	32
426	Поплавского И.Я. деревни Поплавки (31.12.1882-03.07.1884)	34
427	Рауха Е.И. местечка Петровки (Заводовки) (31.10.1863-13.07.1865)	58
428	Рыкова А.П. деревни Петровки (Науровки) (02.10.1863-31.05.1864)	31
429	Синицыных А.И. и С.Н. деревни Головневки и хутора Счастливы (05.04-24.09.1863)	26
430	Сиротинского Д.А. селения Богорождественского (09.07-23.11.1864)	23
431	Сиротинского М.А. села Богорождественского (12.08.1863-03.04.1864)	22
432	Скачевского И.Д. деревни Воскресенки (15.03.1879-20.06.1880)	28
433	Скрыпицыной Н.В. деревни Малой-Боярки (21.01-15.04.1865)	29
434	Соколовой-Бородкиной В.П. деревни Денисовки (11.10.1863-02.10.1864)	28
435	Соколовской О.С. деревни Соколовки (25.02-21.08.1863)	29
436	Станилевича А.Н. деревни Алексеевки (31.07.1863-21.03.1864)	24
437	Стражыца Ф.И. деревни Яновки (11.12.1876-11.05.1877)	24
438	Графини Строгановой М.Б. местечка Мариановки (Дьяурова) (22.09.1865-12.01.1866)	28
439	Супруненко М.А. деревни Змунчиловки (31.07.1871-02.06.1872)	24
440	Суховецких К.С. и О.Ф. села Счастливы (13.07.1865-02.09.1867)	42
441	Терпилевского К.Е. деревни Ново-Воскресенки (01.08-16.12.1866)	28
442	Тимотиной Н.И. деревни Тимотиновки (Малой Чубовки) (05.10.1863-23.01.1865)	47
443	Тимофеева Н.Д. деревни Николаевки (20.02-15.07.1864)	25
444	Тимофеева Т.Т. деревни Николаевки (15.04.1874-19.04.1875)	38
445	Тимофеева Х.Д. деревни Николаевки (28.12.1863-30.06.1864)	24
446	Топачевской Л.И. деревни Агеевки (Майорской) (05.03.1874-21.01.1875)	32
447	Троцкевич В.Г. деревни Владиславки (28.12.1883-01.08.1884)	17
448	Унтилова А.В. деревни Самойловки (Коприцы) (07.07.1883-08.02.1884)	29
449	Унтилова П.Г. деревни Григорьевки (16.05.1864-...01.1865)	23
450	Унтиловой А.А. деревни Валентьевки (31.12.1882-11.12.1884)	34
451	Унтиловых Е.Ф. и И.В. деревни Коприцы (Унтиловки, Ивановки) (12.03-30.11.1864)	32
452	Фон-Фелькерзама И.Р. деревни Большой Чайковки (11.10.1874-15.02.1875)	34

453	Флоринских В.А., С.А., П.А. и Л.П. деревни Флориновки (04.11.1863-07.12.1864)	36
454	Хоментовского И.А. деревень Ивановки и Степановки (19.12.1863-09.09.1864)	30
455	Хоментовского С.И. деревни Ново-Хоментовки (27.08.1863-04.08.1864)	34
456	Цветановича А.Д. деревни Веселого Кута (29.11.1873-24.07.1882)	46
457	Черевковой Г.П. хутора Каменной Балки (11.10.1880-28.01.1881)	26
458	Чернова Н.Е. деревни Ивановки (22.05-14.12.1887)	26
459	Черновой Е.И. деревни Валентьевки (10.12.1883-18.06.1884)	19
460	Чорбы Е.И. деревни Демидовки (19.12.1873-02.11.1874)	37
461	Чубовской Е.А. деревни Елизаветовки (Чубовки) (11.10.1863-08.10.1864)	52
462	Чуйко М.П. селения Новоселовки (11.11.1863-18.09.1864)	30
463	Шварца М.Е. села Ананьевки (Струкова) (19.12.1863-30.06.1864)	31
464	Шварца Ф.Е. деревни Федоровки (Копанки) (15.07.1863-11.06.1864)	27
465	Шварц С.А. деревни Барок (23.07.1863-06.03.1864)	25
466	Шедевр А.П. деревни Дмитриевки (15.07.1863-25.07.1864)	32
467	Шишкина А.А. местечка Думаневки (15.07-19.11.1864)	23
468	Шишкина П.Е. деревни Петровки (23.02-11.09.1863)	29
469	Шишкиной Н.О. деревни Дружелюбовки (25.07-04.12.1864)	19
470	Щербинской О.И. деревни Анастасьевки (27.08.1863-06.04.1864)	23
471	Щусьева В.П. деревни Петропавловки (Щусьевки) (05.10.1882-14.12.1884)	29
472	Эрдели Н.В. местечка Мостового (14.02-22.05.1890)	29
473	Яковленко А.В. деревни Ивановки (Корабельной) (25.11.1863-08.10.1864)	41
474	Акацатовых А.П., Т.И., М.И., П.И. и С.И., Соколовой А.И. и Махно А.И. деревни Николаевки (29.11.1871-29.04.1872)	24
475	Аринкина И.А., Бартдинских Ольги и Екатерины и Веревкина-Шелюты Павла деревни Александровки (18.11.1863-11.06.1864)	34
476	Бакуринского А.П. и Киреенко Н.Ф. деревни Кодымки (Петровки) (15.09-16.12.1867)	38
477	Войновой А.Я. и Мезина Т.Я. деревни Филимоновки (10.12.1883-19.06.1884)	20
478	Змунчило Н.А. и М.А. и Мустяц С.А. села Дмитриевки (16.12.1883-22.06.1884)	26
479	Комарницких И.Г. и З.Г., Мшанской С.Г. и Брашеван Ф.Г. деревни Большой Кондратовки (24.07.1882-11.12.1884)	37
480	Кондрацких М.Т. и В.Г., Добровольской Е.Г, Фидлер-Косацкой П.Г., Жульяни А.Г., Кригер-Войновской О.Г., Новиковой Е.Г. и Степановой А.Г. селения Большой Кондратовки (31.10.1883-30.05.1884)	22
481	Кондрацких М.Т., О.Г., А.Г., В.Г., Е.Г. и Е.Г., Карицкой-Фидлер П.В., Жульяни А.В. деревни Малой Кондратовки (14.01-01.08.1884)	20
482	Кондрацких П.И. и Елизаветы и Доброгурской О.И. деревни Большой Кондратовки (07.03-18.09.1884)	21
483	Кулишевой В.С., Босной А.С. и Бородавкиных С.А., А.С. В.С. деревни Акулиновки (10.12.1883-28.06.1884)	20
484	Новицкой А.И. и Полошкиных П.В. и А.В. села Александровки (29.03-03.08.1865)	28
485	Княгини Обренович Н.П. и Кешко М.П. и Е.П. местечка Свято-Троицкого (Волконского) (20.03-15.06.1881)	76
486	Олексинского Т.М. и Медерацкой Ф.М. хутора Ивановки (01.06.1864-29.03.1865)	24
487	Саморупо Н.К. и Схино Е.К. деревни Смелой (31.12.1882-30.04.1885)	40
488	Сомовых С.Н., Н.Н, И.Н. и В.Н., Полтарацкой Е.Н. и Гвоздевой Е.Н. села Ставрова и деревни Антоновки (03.06.1864-18.01.1882)	84
489	Чарновых П.И. и Н.П., Альбрант А.П. и Ганской О.П. деревни Черного-Кута (15.07-19.11.1864)	26
	Бобринецкий уезд	
490	Абертасовой А.М. села Семикосоватки (04.10.1863-27.04.1864)	25
491	Аврамова В.П. деревни Аврамовки (15.07.1863-18.07.1864)	33
492	Агте А.К. сельца Германовки и селения Карловки (07.11.1862-24.02.1864)	61

493	Агте И.Х. деревни Аннинской (02.10.1863-22.07.1864)	35
494	Агте Н.Х. местечка Седневки (04.01.1863-07.08.1867)	43
495	Адабаша А.А. деревни Счастливки (11.01-05.08.1863)	27
496	Адабаша А.А. деревни Зверевки (20.02-02.09.1863)	28
497	Адабаша А.А. деревни Мишерошевки (Елизветовки) (06.05-26.10.1863)	27
498	Адабаша П.А. деревни Мишерошевки (15.07.1863-11.06.1864)	34
499	Адабаша П.А. сельца Больших Осичек (13.07-26.11.1865)	39
500	Адамовичевой М.Т. деревни Золотаревки (06.11.1863-11.06.1864)	29
501	Акацатова Л.Т. сельца Александровки (04.05.1865-25.02.1866)	50
502	Аленикова П.Т. деревни Веселого Раздола (13.04-05.08.1864)	31
503	Алфимовой А.П. деревни Косогоровки (28.10.1863-15.12.1865)	49
504	Аплечевой С.Д. деревни Мацковки (13.04-05.08.1864)	24
505	Аранчеевой Е.А. деревни Елизаветополя (28.08.1862-04.02.1863)	30
506	Астафьева В.И. села Вороновки (Петриновки) (04.01.1863-31.05.1864)	39
507	Бабенкова Г.П. деревни Варваровки (31.01-21.08.1863)	34
508	Бантыша В.М. деревни Григорьевки (05.04-08.10.1863)	27
509	Бантыша П.А. деревни Павловки (31.08-17.11.1865)	24
510	Бантыша П.М. деревни Наградовки (05.04-25.09.1863)	28
511	Баранович Т.В. сельца Покровки (17.06.1863-14.01.1864)	25
512	Безрадецкого И.П. деревни Дыминой (Михайловки) (11.01-27.08.1863)	46
513	Безродного В.П. местечка Анновки (13.02-21.08.1863)	42
514	Безродного В.П. деревни Михайловки (01.07.1863-14.02.1864)	35
515	Беличевых И.Н. и Т.О. деревни Помошной и поселка Капиталиновки (07.09.1863-25.07.1864)	45
516	Баронессы Бельской А.Е. сельца Марьевки (07.04.1865-14.01.1866)	35
517	Бобровой Ю.Е. деревни Базилевичевой (11.01.1863-27.05.1866)	35
518	Богдановича И.П. деревни Приюта (26.03-28.07.1864)	28
519	Богдановичевой Е.И. деревни Евдокимовки (01.06-21.10.1864)	28
520	Богдановских И.И. и Е.И. деревни Андреевки (07.12.1863-26.11.1865)	40
521	Богушевской К.С. деревни Ивановки (23.03-28.07.1864)	35
522	Бокановской Е.И. деревни Живых-Вод (11.11.1865-14.03.1866)	24
523	Бородкина Н.П. села Федоровки (29.10.1864-07.12.1865)	34
524	Бошняка К.К. деревни Катериновки (10.06-31.10.1863)	29
525	Бошняка Н.Н. деревни Водяной (09.11.1863-15.06.1864)	29
526	Брайкевичевой Е.И. сельца Красной-Горки (19.07.1863-20.02.1864)	24
527	Бранта В.С. сельца Софиевки (23.05-12.11.1863)	27
528	Бредикина А.Т. деревни Богодаровки (04.02-13.12.1863)	40
529	Бровцына Д.А. деревни Трудюлюбовки (10.01-21.08.1863)	22
530	Брянчанинова А.П. села Владимировки (11.03.1863-11.03.1864)	48
531	Брянчанинова Алексея хутора Пяти-Хатки (19.10.1863-08.01.1865)	46
532	Булацеля М.И. сельца Марьяновки (21.05.1863-07.01.1864)	32
533	Булацель М.В. сельца Новоселовки (19.03.1864-07.04.1865)	47
534	Булацель П.И. деревни Петровки (05.08.1864-13.10.1865)	35
535	Булича В.В. части села Петровки (03.03-08.06.1866)	24
536	Буличевых К.П., А.П., А.П. и Александры части села Петровки (25.11.1863-09.06.1864)	33
537	Бутовича П.М. деревни Бутовки (03.04-05.08.1864)	28
538	Бутович В.И. деревни Александровки (Шляховой) (04.03.1863-19.08.1864)	35
539	Бутовского Д.П. деревень Камышеватой и Беляевки (27.10.1862-21.08.1863)	34
540	Бутовского Д.П. деревни Веселого Кута (02.03-12.11.1863)	31
541	Буховецкой Е.М. деревни Александровки (15.10.1863-22.05.1864)	33
542	Вальчевского Ю.М. деревни Новой Александровки (13.02-18.07.1864)	24

543	Варун-Секрета В.Г. селца Новогригорьевки (23.08.1863-16.07.1864)	29
544	Варун-Секрета Г.В. селца Александровки (05.12.1863-15.06.1864)	30
545	Вах А.Г. деревни Петриновки (28.12.1862-24.05.1863)	24
546	Ващенко Т.И. деревни Вербовой (08.08-12.11.1864)	24
547	Венгржиновского О.Ф. деревни Федоровки (28.11.1864-15.04.1865)	23
548	Веревкиной У.И. деревни Новоковалевки (05.12.1864-20.07.1865)	40
549	Вернера Л.А. деревни Петриновки (19.12.1863-17.08.1864)	33
550	Викторова В.Е. деревень Викторовки и Богдановки (15.10.1863-31.05.1864)	30
551	Винтель М.П. деревни Аврамовки (13.04-05.08.1864)	33
552	Вишневской Е.А. селца Антоновки (02.07-23.11.1864)	31
553	Войнова И.М. селений Войновки и Нововознесенского (19.07.1863-20.02.1864)	44
554	Волынской П.И. села Маслова-Буерака (01.06-21.10.1864)	32
555	Ворониной М.Н. деревень Александровки и Алексеевки (03.06-09.12.1863)	29
556	Вороновского Д.А. деревень Пондика и Никомавровки (15.07.1864-12.04.1868)	55
557	Всеволожского Д.А. села Безводного (28.06.1862-10.02.1864)	31
558	Всеволожской А.М. села Аннинского (11.05.1864-20.10.1867)	57
559	Вукотича А.П. селца Мирополя (03.05-19.10.1863)	26
560	Наследников Вукотича Т.М. селца Вукотичевки (28.10-23.11.1864)	43
561	Вунта В.Ф. деревни Терноватой (Солдатского Кута) (31.10.1862-13.09.1863)	39
562	Высоцкого Н.А. деревни Николаевки (23.05-12.11.1863)	34
563	Вышнякова С.М. деревни Вышняковки (28.08.1862-11.02.1863)	32
564	Гаевского А.Ф. деревни Анатолиевки (03.06.1863-11.06.1864)	31
565	Гаевского Н.Ф. деревни Гаевки (17.10.1863-30.11.1864)	37
566	Гаевских Н.Ф. и А.Ф. деревни Егоровки (05.06.1863-11.07.1864)	37
567	Гангеблова Н.С. деревни Михайловки (02.09.1863-06.04.1864)	34
568	Генбача М.А. деревни Ковалевки (07.06.1863-10.02.1864)	31
569	Гертопана М.П. деревни Новопетровки (09.11.1863-11.06.1864)	23
570	Гертопан М.Д. деревни Антоновки (Житниковой) (04.11.1863-11.06.1864)	42
571	Гладкой Л.Н. деревни Кетрисановки (11.01-09.08.1863)	28
572	Княжен Голицыных А.Г. и В.Г. деревни Григорьевки (30.12.1863-17.09.1864)	37
573	Головина М.А. хутора Головинского (11.10.1863-22.04.1864)	24
574	Горновых А.Н. и Л.И. деревни Константиновки (09.09-28.12.1865)	20
575	Гостомилова В.А. деревни Никольской (11.11.1863-03.06.1864)	38
576	Градской Е.Г. деревни Ульяновки (19.12.1863-29.07.1864)	33
577	Греченко И.А. деревни Обиженной (07.12.1865-04.04.1866)	34
578	Гриневичевой В.П. деревни Водяной (22.04.1863-31.10.1864)	29
579	Гудимовой А.Е. села Раздолья (25.02.1863-31.07.1864)	56
580	Гулак О.Д. деревень Дмитриевки и Беловки (14.01-02.07.1864)	34
581	Гутникова И.В. деревни Маковеевки (01.07.1863-10.02.1864)	24
582	Дабича А.Д. деревни Дабичевки (15.07.1863-20.02.1864)	23
583	Дабича Ф.И. деревни Анновки (03.04-08.10.1863)	29
584	Дараган Е.Г. деревни Богодаровки (23.07.1863-06.03.1864)	36
585	Деревицкой М.А. деревни Водяно-Михайловки (09.01-21.08.1864)	31
586	Диевской Д.Н. деревни Назаровки (22.02-15.07.1864)	30
587	Диевской М.А. деревни Анновки (23.03-28.07.1864)	27
588	Дикгоф Ю.В. деревни Ивановки (08.06-11.10.1865)	32
589	Дическуло А.И. деревни Водяной (28.06.1863-10.02.1864)	27
590	Добкиевичевой О.П. селца Новоселки (13.02.1863-18.07.1864)	27
591	Добровольских Н.Л. и Э.Л. деревень Малой Софиевки и Малой Сасовки (12.08.1863-17.09.1864)	43
592	Долинского Я.С. деревни Новоселки (11.01.1863-23.11.1865)	38

593	Домбровского Н.П. деревни Захаровки (03.02.1865-15.02.1866)	33
594	Држевецкой В.Я. деревни Новокаменки (24.10.1863-05.09.1864)	37
595	Дробатковских С.С. и А.С. деревни Татьяновки (02.10.1863-25.04.1864)	24
596	Дробатковских С.С., А.С., Я.П. и И.П. деревни Долиновки (19.10.1863-10.07.1864)	31
597	Дунаевых В.А. и В.В. деревни Михайловки (19.07.1863-25.04.1864)	32
598	Душенькевича Г.В. деревни Беловки (18.05-15.09.1865)	35
599	Емануель В.Г. деревни Кульпинки (30.11.1864-04.03.1865)	28
600	Есиповой Дарьи деревни Елизаветовки (06.07.1863-14.02.1864)	24
601	Железко А.А. деревни Александровки (14.06.1863-14.01.1864)	27
602	Живковича П.И. сельца Юрьевки (31.08.1863-22.04.1864)	24
603	Жуковского Г.Я. села Нечаевки (11.10.1863-31.05.1864)	32
604	Жуковских В.М. и Н.М. сел Михайловки, Привольного и Камышеватого (22.04-19.08.1864)	42
605	Зайковского Ф.К. сельца Ставровки (27.10.1862-28.07.1864)	39
606	Зеленецкого Д.Г. сельца Покровки (23.04.1863-10.02.1864)	29
607	Зеленецкой А.А. деревни Пурпуровой-Балки (14.06.1863-10.02.1864)	32
608	Золотницкого А.П. деревни Александровки (03.06.1863-16.05.1864)	13
609	Золотницкого А.П. деревни Александровки (28.11.1864-23.01.1865)	21
610	Золотницкого П.П. деревни Креничеватой (01.12.1964-18.01.1865)	22
611	Иванова А.И. села Янополя (20.02-12.08.1863)	31
612	Иванова В.Г. деревни Ново-Григорьевки (27.10.1862-26.10.1866)	31
613	Иванова В.И. деревень Дорофеевки и Успеновки (07.06.1863-15.09.1864)	55
614	Иванова К.И. местечка Ивановки (20.02.1863-08.03.1867)	46
615	Исаева И.П. сельца Веселовки и деревни Каменно-Катоватой (17.06.1863-14.01.1864)	50
616	Исаева Н.П. хутора Терновника (17.06.1863-14.01.1864)	25
617	Исаева П.П. деревни Бандурки (25.02-09.08.1863)	31
618	Исаева Ф.П. села Исаевки (16.11.1863-24.12.1865)	40
619	Исаевой А.П. деревни Марьевки (13.02-24.06.1863)	30
620	Калагеоргиевой Е.В. части местечка Витязевки (23.07.1863-30.06.1864)	38
621	Каличицкой Е.П. деревни Елизаветовки (03.05-28.12.1863)	30
622	Караказель А.И. деревни Бобринки (14.06.1863-09.03.1864)	33
623	Караказель А.И. деревни Анновки (20.02-15.07.1864)	26
624	Карачановой Н.Г. деревни Миролюбовки (11.01-15.07.1863)	25
625	Карачановых П.А., Р.А. и М.А. деревни Юрьевки (07.12.1863-15.06.1864)	28
626	Карбовского И.А. деревни Карбовки (16.11.1863-15.06.1864)	25
627	Карбовской А.П. деревни Николаевки (16.11.1863-18.06.1864)	24
628	Кардасевича И.И. села Николаевки (28.07-18.11.1865)	24
629	Каревых Юлии, О.П., А.П. и Ф.П. деревни Малых Осичек (11.10.1865-18.07.1866)	27
630	Касюриных Г.П. и Е.Д. деревни Водяной (12.09-31.12.1864)	39
631	Келеповского А.В. деревни Анновки (07.01-02.07.1864)	30
632	Келеповского В.В. местечка Семенастого (12.03-28.07.1864)	27
633	Келеповского И.В. местечка Семенастого (03.04-28.07.1864)	29
634	Кириакова М.М. местечка Хмелевого (08.12.1864-04.02.1865)	48
635	Кириловой М.П. деревни Елизаветовки (06.11.1863-11.06.1864)	30
636	Кирьяковой Л.Н. селения Серезлиевки и деревни Ивановки (08.03.1863-14.01.1864)	78
637	Клепацких В.К., Н.К., В.К. и С.К. деревни Дружелюбовки (07.06-11.11.1865)	40
638	Кобылинских Ф.О. и Ф.П. деревни Федоровки (Броковой) (04.11.1863-20.11.1864)	34
639	Ковалинской А.А. деревни Надеждовки (29.09-31.12.1864)	26
640	Козакевичей С.К., В.Ф. и А.Ф. деревни Корлюговки (19.04-13.07.1865)	28
641	Козловской П.И. деревни Новоселицы (06.11.1863-11.06.1864)	24
642	Колмаковой А.К. деревни Колмаковки (08.05-09.08.1865)	23

643	Колмаковых П.И. и М.И. деревни Скоричевки (15.06-11.02.1865)	32
644	Коломийцевой Н.В. деревни Покровки (15.04-20.07.1865)	26
645	Кондратьевой Н.А. деревни Петропавловки (27.10.1862-25.04.1863)	66
646	Косогорова Ф.В. деревни Косогоровки (27.05.1863-24.02.1864)	37
647	Косюры Н.И. деревни Осиковатой (11.01-12.08.1863)	26
648	Крамаревых А.З. и А.М. деревни Афанасьевки (30.01-15.04.1865)	24
649	Крамаревых М.З. и И.М. деревни Арсеньевки (16.12.1863-15.06.1864)	26
650	Крейтора И.С. деревни Ивановки (07.01-30.06.1864)	24
651	Кременецкого Н.Т. деревни Марьевки (03.04-28.07.1864)	30
652	Крылова Е.Т. села Троянова (07.06-13.09.1863)	32
653	Кузнецовых С.Ф. и Ю.Е. сельца Троян (04.11-30.12.1865)	38
654	Култашевой А.П. деревни Захарьевки (Грековки) (11.01-21.08.1863)	32
655	Курсель Н.В. сельца Новоселовки (12.03.1864-18.03.1865)	44
656	Кухаревича А.М. деревни Матвеевки (02.05-19.10.1863)	27
657	Лазаревской Н.Я. деревни Вербовки (02.10.1863-25.06.1864)	36
658	Лазаренко А.И. села Аникеевки (24.07.1865-02.07.1868)	28
659	Лалевича М.Г. деревни Чуровки (15.10.1864-15.07.1865)	38
660	Левицкой А.А. деревни Анновки (22.06-13.10.1865)	35
661	Леонтовича В.П. деревни Морквиной (29.11.1863-25.02.1865)	35
662	Лирия И.П. деревни Оситной (18.04.1863-14.01.1864)	36
663	Лобри Е.И. деревни Марьевки (22.09.1865-17.02.1866)	30
664	Лозинской А.А. деревни Марьевки (03.06-09.11.1864)	30
665	Ломаковского М.Г. деревни Григорьевки (31.12.1862-24.10.1863)	40
666	Лопухина Н.П. деревни Андреевки (26.03-28.07.1864)	34
667	Лукьянович Е.Л. деревни Царской Милости (28.10.1863-22.05.1864)	31
668	Лутковского А.В. местечка Алексеевки и деревни Петровки (10.07.1863-09.09.1864)	49
669	Лутковского В.В. деревни Рыстычевки (27.05-07.11.1863)	27
670	Лутковского И.В. деревни Мануйловки (07.04.1864-02.12.1865)	35
671	Майера Л.А. деревни Татьянавки (17.06.1863-24.02.1864)	32
672	Макарова М.А. деревни Надиновки (17.09.1862-04.02.1863)	31
673	Макаренко Н.С. деревни Солонцоватой (27.08.1863-03.04.1864)	25
674	Макаревичевой М.Г. деревни Вальяновки (01.07.1863-29.09.1894)	30
675	Марнец А.Г. деревни Прасковьяго Поля (27.05.1863-27.10.1865)	54
676	Мартыновича Л.В. деревни Мартыновки (18.06-23.11.1864)	34
677	Марьяновича Е.К. деревни Марьяновки (12.09-18.12.1864)	29
678	Медведковой А.О. деревни Степановки и хутора Марьевки (22.04-15.09.1864)	36
679	Фон-Медем А.П. деревни Карловки (20.02-15.07.1864)	30
680	Фон-Медем Ф.И. и С.А. деревни Шрейдеровки и Золотаревки (07.11.1864-15.06.1865)	36
681	Миллер А.И., Н.В., П.В. и И.В. местечка Якимовки (25.09.1863-25.04.1864)	25
682	Миронова Л.А. сельца Мироновки (19.07.1863-11.05.1864)	31
683	Михайловского П.А. деревни Новоселья (04.11.1863-16.07.1864)	29
684	Михальчи Д.М. части села Обозновки (04.02-09.08.1863)	37
685	Михальчи К.В. части села Обозновки (16.11.1863-08.10.1864)	35
686	Монастерли П.А. деревни Аннополя (23.10.1862-20.07.1864)	39
687	Монастерли А.П., П.А., А.А., Н.А., М.А. и В.А. деревни Павлодаровки (17.10.1863-15.09.1864)	36
688	Наваковичевых М.И. и А.И. деревень Красного Кута и Михайловки (11.11.1863-15.10.1864)	34
689	Нестеровой А.Ф. деревни Кульпинки (19.07.1863-07.02.1866)	36
690	Нечая Л.В. местечка Витязевки (06.02.1863-31.05.1864)	46
691	Никитина А.Ф. сельца Софиевки (03.06.1863-09.03.1864)	29
692	Никорицы П.И. деревни Ивановки (15.10.1863-16.07.1864)	31

693	Никорицы П.И. деревни Свободной (18.11.1863-25.06.1864)	32
694	Оприца И.И. деревни Катериновки (31.10.1863-11.06.1864)	30
695	Орлова И.А. деревни Софиевки (31.10.1863-07.04.1865)	41
696	Баронессы Остен-Сакен Е.А. деревни Отрады (Овсяникова) (01.07.1863-03.04.1864)	35
697	Островского А.А. деревни Кульпинки (15.07.1863-29.07.1864)	33
698	Островской А.В. деревни Александровки (15.07.1864-15.06.1865)	29
699	Павловского А.М. села Овсяновки (30.12.1863-30.06.1864)	31
700	Палеолога В.М. деревни Михайловки (10.03.1864-07.07.1866)	
701	Палеолога М.К. деревни Михайловки (23.07.1863-19.08.1864)	32
702	Палеологов К.А., А.А. и А.А. деревни Михайловки (22.08-07.12.1864)	28
703	Паркалабовых И.В., Д.В. и М.В. деревни Юрьевки (22.02-19.06.1865)	24
704	Пацевичевой И.П. деревни Паклитаровки (27.04-17.08.1864)	31
705	Пашковского Н.И. деревни Нерубайки (07.11.1862-03.05.1863)	29
706	Пащенко М.И. части села Обозновки (03.06.1863-14.01.1864)	29
707	Перепелицына М.П. деревни Триполья (30.11.1864-11.03.1865)	20
708	Петренковой О.Я. деревни Шляховой (22.04-08.10.1863)	24
709	Пещанских Г.В. и С.В. деревни Терновой Балки (29.04-09.12.1863)	34
710	Пиваровичевой С.Д. деревни Мацковки-Софиевки (09.01-02.07.1864)	25
711	Писаревой В.Э. деревни Новостановки (07.09.1863-09.05.1865)	32
712	Покасовского Г.И. деревни Егоровки (25.09.1863-15.05.1864)	34
713	Попова П.Ф. деревни Топольной (03.02-08.10.1864)	36
714	Поповых К.Ф. и Г.Ф. деревни Широкой Балки (03.02.1864-26.03.1865)	40
715	Попроцкого Н.П. деревни Анастасьевки (09.07.1864-23.04.1865)	34
716	Приходкина И.С. сельца Батушанского (04.05.1865-12.01.1866)	30
717	Прокоповичевой У.П. деревни Петрополья (Михайловки) (03.05.1863-05.08.1864)	29
718	Размерицы И.Ф. сельца Евстафьевки (04.03-08.06.1865)	28
719	Размерицы М.Е. сельца Евстафьевки (04.03-04.06.1865)	26
720	Ракина Н.Н. деревни Малой-Николаевки (28.06.1863-15.06.1864)	27
721	Рафалович С.В. деревни Константиновки (05.12.1864-18.06.1865)	29
722	Ревуцкого Д.П. местечка Добровеличковки (18.12.1864-13.07.1865)	39
723	Ревуцкого Д.П. деревень Александровки и Варваровки (15.06-08.11.1865)	
724	Ревуцкого Д.П. деревни Марьевки (Восточной) (13.07-27.10.1865)	24
725	Рогалева И.Я. деревни Ареповки (17.10.1863-21.05.1864)	37
726	Росцишевского С.И. деревни Новоселицы (03.09.1863-22.04.1864)	34
727	Роцаковского К.А. деревни Александровки (05.04-13.08.1862)	34
728	Руденко И.С. деревни Каменоватки (26.05-15.10.1864)	24
729	Рудицыной Е.А. деревни Любовичевки (25.09.1863-21.08.1865)	29
730	Рустановича М.М. деревни Ново-Андреевки (28.06.1863-27.03.1864)	32
731	Савицкого С.Л. деревни Водяной (09.08.1863-03.04.1864)	24
732	Савицкого С.Л. местечка Татаровки (18.03-30.06.1865)	32
733	Самофалова В.П. села Лозоватки (15.03-11.10.1865)	34
734	Самофалова И.П. деревни Большой Мамайки (30.11.1864-04.03.1865)	24
735	Самсоновой Н.Е. сельца Егоровки (11.09.1864-26.06.1865)	46
736	Саргани Е.Г. деревни Арнаутовки (23.09.1863-22.04.1864)	35
737	Сахно-Устиновичевых В.А., П.В., И.В., А.В., В.В., Ф.В. и В.В. хуторов Васильевки и Ивановки (11.05-20.10.1864)	38
738	Свирчевского П.Г. деревни Павловки (31.10.1862-08.02.1863)	32
739	Свирчевской Ж.Э. деревни Катериновки (18.03.1863-07.09.1871)	28
740	Селевина И.В. деревни Ивановки (12.01-02.07.1864)	30
741	Серединской Е.П. деревни Льва-Ефросиньевки (15.07.1863-27.03.1864)	33
742	Скаржинского П.В. деревни Нижне-Никольской (10.06.1863-23.09.1864)	

743	Скаржинского П.В. деревни Мигеи (17.06.1863-30.04.1869)	35
744	Скопивоого И.И. деревни Скопиевки (17.06.1863-24.03.1866)	33
745	Смолина П.П. селения Солнцовки (11.01-03.08.1863)	32
746	Соколова-Бородкина Г.В. деревень Федосеевки и Савичевки (10.06-28.12.1863)	29
747	Соколова-Бородкина К.В. сельца Федоровки и деревни Дрочовки (07.11.1862-10.05.1863)	32
748	Соколова-Бородкина К.В. сельца Красновершек (03.01-01.07.1863)	31
749	Соколова З.И. части деревни Краснополя (01.07.1863-10.02.1864)	26
750	Соколовой М.П. деревни Софиевки (05.12.1863-03.06.1864)	32
751	Соколовых М.З. и Л.З. деревни Алексеевки (23.11.1863-03.06.1864)	24
752	Соколовых Н.И. и М.П. деревни Краснополя (07.12.1863-01.06.1865)	30
753	Солеман А.Я. деревни Николаевки (Красноярки) (13.04-05.08.1864)	33
754	Де-Спиллер И.К. и Е.Ф. деревни Наградовки (21.01-30.06.1865)	42
755	Ставраковой С.А. деревни Новоселья и хутора Спокойного (10.06.1863-20.02.1864)	37
756	Ставровича Г.А. сельца Осиковатого (23.05.1863-03.02.1864)	33
757	Старчевских Г.Ф. и А.И. деревни Александровки (04.05-03.09.1865)	32
758	Фон-Стеель М.Е. деревни Высянки (30.12.1865-12.05.1866)	24
759	Степанова Н.П. деревни Варваровки (29.03-24.09.1863)	26
760	Стратемировича В.И. деревни Фроловки (14.06.1863-13.07.1867)	41
761	Стратемировичевой О.П. деревни Еленовки (02.10.1863-30.07.1864)	35
762	Супруненконой Н.К. деревни Супруновки (25.05-09.09.1865)	23
763	Супруненконой Э.И. деревни Романовки (20.02-15.07.1864)	23
764	Суслова Ф.И. деревни Александровки (27.05-12.11.1863)	28
765	Тарковской Е.К. деревни Николаевки (26.05-15.10.1864)	31
766	Тарновской Л.Х. деревни Оршанки (07.01-22.07.1864)	32
767	Твардовской Екатерины деревни Екатериновки (19.12.1863-18.06.1864)	24
768	Тисаревского А.П. деревни Анновки (26.07.1863-02.05.1864)	33
769	Томашевой А.И. деревни Каменоватки (09.11.1863-11.06.1864)	26
770	Томашевых Е.Ф., А.Ф., О.Ф. и А.Ф. деревни Кугушевки (22.01-28.10.1864)	40
771	Тороповой О.Г. деревни Крутоярки (06.07.1863-19.02.1864)	27
772	Трамбицкого Г.В. деревни Нижней-Созоновки (24.02-18.07.1864)	26
773	Трамбицкого И.В. деревни Верхней-Созоновки (08.03-15.10.1863)	34
774	Требинского А.А. деревень Анновки и Александровки (06.02-28.12.1863)	63
775	Трилицкого Т.П. деревни Павловки, выселка из нее и сельца Горького (25.05-04.11.1865)	30
776	Угричич-Требинского А.Д. сельца Креничеватого и деревни Алексеевки (25.02.1863-19.05.1865)	59
777	Федоровского Ф.Г. деревни Федоровки (31.08-17.12.1864)	24
778	Фон-Фохт М.Ф. села Александровки (23.05.1863-03.04.1864)	31
779	Фундукля И.И. деревень Бешбайраки и Костоватой (16.09.1863-20.07.1864)	80
780	Хайновского Е.С. деревень Широкой Балки и Антоновки (09.04-28.12.1863)	27
781	Хандакова Г.П. деревни Ивановки (01.07.1863-10.02.1864)	27
782	Хорвата Е.Н. деревни Новоегоровки (13.03-16.09.1863)	26
783	Хорвата Л.Н. деревни Антоновки (Шамовки) (09.03-23.08.1863)	29
784	Хоцяновичевой Ф.М. деревни Александровки (20.02-15.07.1864)	20
785	Цветановича А.Д. деревни Антоновки (03.07-27.10.1865)	23
786	Цветановича Д.Н. деревни Арсеньевки (12.08.1863-15.06.1864)	30
787	Цветановича Д.Н. деревни Новой Бузниковатой (09.09-28.12.1865)	20
788	Цветановичевой М.Н. деревни Богодаровки (19.04-05.08.1864)	26
789	Чеботаева Ф.П. деревни Степановки (11.01.1863-17.12.1865)	31
790	Черепяхина В.Т. деревни Кезельбашевки (08.07.1863-14.02.1864)	33
791	Чечеля Н.Е. деревни Заводовки (09.11.1863-15.06.1864)	34
792	Чорбы А.А. деревни Арсеньевки (15.03-25.12.1863)	35

793	Шамотульського И.Г. деревни Семеновки (13.01.1863-02.05.1864)	41
794	Шамотульського Ф.Г. деревни Семеновки (05.04-20.09.1863)	29
795	Шамотульської У.И. деревни Каменоватки (31.07.1863-30.06.1864)	31
796	Шафонської М.К. села Компанеевки и деревни Кременоватой (07.09.1863-16.06.1864)	42
797	Шебеко И.Ф. деревень Любомирки, Игатовки, Глиняной и Помошной (02.01-25.07.1864)	122
798	Шишкевичей И.И. и А.И. деревни Григорьевки (19.04-28.12.1865)	28
799	Шмита П.П. села Петро-Павловки (02.03-21.08.1863)	29
800	Шмита П.П. деревни Екатериновки (26.10.1863-11.07.1864)	36
801	Шпаковской А.С. деревни Красноозерья (17.06.1863-14.01.1864)	32
802	Графини Шуваловой С.Л. деревни Софиевки и местечка Ольгополя (02.03-02.08.1863)	37
803	Графини Шуваловой С.Л. местечка Ольгополя и деревни Мечиславки (05.07.1863-20.02.1864)	34
804	Эмануеля А.Г. деревни Степовой (Марьевки) (20.02-27.08.1863)	29
805	Эмануель Л.Г. деревни Маслиниковки (20.02-27.08.1863)	38
806	Эмануель Ю.Г. деревни Георгиевки (26.02-27.08.1863)	36
807	Эрдели Е.И. деревни Анновки (28.12.1862-26.10.1863)	35
808	Эрдели Е.Я. села Эрдельевки (27.05.1863-02.05.1864)	37
809	Эрдели Е.Я. деревни Копанок (27.05.1863-14.01.1864)	31
810	Эрдели Н.П. деревни Эрдельевки (25.09.1863-08.10.1864)	31
811	Эрдели Н.П. хутора Богдановского (24.01-23.11.1864)	27
812	Эрдели С.П. деревни Анновки (29.05-29.11.1863)	28
813	Эрдели А.С. и П.И. деревень Миролюбовки и Завирюховки (03.06-19.12.1863)	34
814	Эрдели С.В., В.Н. и С.Н. сельца Балашовки (14.06.1863-01.07.1868)	43
815	Яновского Г.Ф. деревни Яновки (15.06-29.11.1864)	35
816	Абертасовых П.А., Е.А. и К.А., Конопчинской О.А. и Богданович А.А. (урожденных Абертасовых) села Александровки (05.04.1863-24.02.1864)	38
817	Адабаш Е.Ф., Моллер Е.Ф., И.Ф., Е.Ф. и А.Ф. и Свирчевской М.Ф. деревни Егоровки (12.01-04.03.1865)	30
818	Александровичевых Я.М., С.М., Е.М. и Е.М. и Угричич-Требинской М.М. деревни Михайловки (07.11.1864-18.01.1865)	35
819	Алениковых Е.П. и М.И. и Шамотульской Н.И. местечка Апрелевки (22.04-17.08.1864)	27
820	Безгиной Е.А. и Водиной Н.А. деревни Калистровой (23.05-25.12.1863)	31
821	Бобровой Ю.Е. и Значко-Яворских А.П. и А.П. деревни Крутоярки (13.02-20.07.1864)	27
822	Наследников Бошняка А.Н. – Бошняков А.В., Н.А., А.А., Е.А. и А.А. и Пашковской М.А. деревни Алексеевки (12.03.12.10.1864)	40
823	Вуичей С.И. и В.А. и Альбрихович Е.А. деревни Ольшанки (Ивановки) (28.06.1863-03.04.1864)	43
824	Дубравских Н.И. и А.И., Мальвинской М.И., Величковской С.И. и Варун-Секрет А.И. деревни Дубравки (13.02-11.09.1863)	37
825	Звегинцевых В.И., И.И., Е.И., Е.И. и Е.И. и Миллер А.И. (урожденной Звегинцевой) деревни Богородицкой (15.07-23.11.1864)	35
826	Наследников Зеленого А.В. – Зеленых А.М., П.А., Ю.А. и Богданович О.А. деревни Александровки (31.12.1862-01.07.1863)	29
827	Кирьяковых А.А. и А.А. и Корф Ю.А. деревни Алексеевки (25.06-23.12.1864)	42
828	Корстичевой М.И., Чорбиной В.И., Гончаровой Е.И., Ракиной Л.И. и Кавашевой А.И. деревни Софиевки (22.08-28.11.1864)	25
829	Круссеров А.П., Н.П., А.П., Е.П. и М.П. и Вукотич А.П. деревень Цыбулевки и Александровки (07.09.1863-17.08.1864)	59
830	Наследников князя Кудашева Сергея – князей Кудашевых В.С., Н.С., С.С., А.С. и А.С., княгинь Матильды и Е.С., Подолинской М.С. и Гудиль-Левкович О.С. селения Малой Виски (26.10.1863-21.05.1864)	41
831	Кусаковых Л.А., П.М. и М.М., Булгаковой Е.М. и купца Карачунского В.Г. деревни Владимировки (24.01-02.07.1864)	29

832	Леонтовичей П.П., Н.П., А.П. и О.П., Огневой Екатерины и Нунпингер Марии сельца Анновки (15.01.1863-28.12.1864)	48
833	Лукиных Ивана, Василия, Владимира и Александра и Павловских Елены (урожденной Лукиной), Сергея, Ольги и Евгении деревни Еленовки (11.10.1863-28.12.1864)	41
834	Наследников Моллер Л.А. – Моллеров Е.Ф., Л.Ф., А.Ф., И.Ф. и Е.Ф., Адабаш Е.Ф. и Свирчевской М.Ф. деревни Аннополя (15.06-23.11.1864)	29
835	Налойченко В.Г., И.А. и В.А., Мироновой В.А. и Ковалевской Анны деревни Ивановки (07.11.1862-29.04.1863)	40
836	Непокойчицких В.И. и П.В. и Грохольской Н.И. сельца Марьяновки (23.09-16.11.1864)	28
837	Рославлевой Е.И. и Нечаев Н.В., М.В., Л.В. и А.В. деревни Марьяновки (19.04.1965-11.04.1866)	47
838	Рощаковских С.Х., С.К. и В.К. и Агте А.К. деревни Ружиной (...03.1863-20.04.1866)	39
839	Скальковской С.И. и Скопивога И.И. деревни Водяной Балки (Елкиновки) (02.09.1863-10.05.1864)	34
840	Смолина П.П. и Гертин О.П. деревни Николаевских Садов (23.07.1863-27.07.1864)	38
841	Снадзской Е.А. и Гертопановой Л.А. (бывшее Гладкой Лидии) деревни Новоселовки (13.02-24.09.1863)	54
842	Соколовых К.М. и В.Г., Берг К.Г. и Рено Ю.Г. деревни Черняковки (15.10.1863-10.05.1864)	36
843	Тулубьева Н.А. и Эрдели Л.Н. деревни Никаноровки (28.10.1863-23.07.1864)	29
844	Шульгиной С.Е., Никорицыных И.Е., М.Е., В.Е. и А.Е. и Гриеросовой Ю.Е. села Тимофеевки (19.07-23.11.1864)	30
845	Элин А.И. и Родзивановской М.И. деревни Резановки (31.10.1863-15.06.1864)	34
846	Якса-Марцинковского А.И. и Кобылинского Ф.О. села Шпаковка (05.10.1863-16.11.1864)	35
Елисаветградский уезд		
847	Агте А.Н. сельца Александровки (29.04-15.09.1872)	34
848	Акацатова В.В. деревни Добро-Тимофеевки (05.09-08.10.1878)	
849	Базилевичей А.Л. и И.А. слободы Веселой и деревни Александровки (04.02-05.07.1867)	33
850	Бошнянка В.А. хутора Антоновки (09.12.1874-09.02.1876)	41
851	Булацель А.П. деревни Павловки (16.02-08.12.1876)	23
852	Булацелей П.П., А.П., Г.П., А.Я. и Г.П. деревни Павловки (11.05.1877-08.06.1878)	33
853	Бурназова М.Я. деревни Софроньевки (14.01.1884-06.11.1886)	31
854	Варун-Секрета Т.В. деревни Софиевки (16.10.1870-15.10.1871)	42
855	Виницкого П.Н. деревни Петровки (20.08.1884-11.12.1886)	27
856	Винтелей А.И. и В.А. местечка Николаевки (04.04-26.07.1866)	42
857	Воробьевых В.Г. и А.Г. деревни Воробьевой (Станковатой) (23.08-30.12.1869)	39
858	Высочина А.П. деревни Александровки (11.07.1872-15.09.1873)	68
859	Ган А.Я. деревни Водяной (Александровки) (31.07-01.11.1867)	25
860	Гертопана В.П. деревни Васильевки (26.07-04.12.1869)	21
861	Гордовых Л.А., А.Г., В.С. и Е.С. деревни Гордо-Васильевки (30.01-07.05.1886)	33
862	Гриневской Е.Ф. деревни Лозоватки (Дончина) (08.11-28.12.1868)	44
863	Грохольской С.А. деревни Константиновки (04.04-13.07.1866)	32
864	Дальмер Е.П. деревни Марьянополя (04.05-07.09.1873)	33
865	Дараган Е.Г. деревни Благодатной (07.02-30.06.1866)	44
866	Долинской А.Г. деревни Григорьевки (07.11.1881-01.04.1882)	34
867	Домбровского В.Т. села Ивановки (21.07-08.12.1867)	
868	Дробышевского А.В. деревни Катериновки (23.09.1864-26.07.1866)	36
869	Завадзкого С.Л. деревни Босной (31.07.1865-05.12.1866)	39
870	Завадзкой О.И. деревни Александровки (31.07.1865-05.12.1866)	28
871	Загорского А.А. сельца Демяновки (23.02-20.06.1866)	24
872	Змунчилло А.П., Г.П., В.П., И.П., Е.П., И.П., Ф.П. и А.П. деревни Романовки (03.12.1884-20.03.1885)	19

873	Змунчиловых Н.Н., И.П., Е.П. и И.П. деревни Петровки (15.06.1865-01.11.1866)	36
874	Иванова В.И. сельца Устиновки (15.06.1866-06.11.1867)	37
875	Иванова В.И. деревни Спаской (31.07-24.11.1867)	30
876	Исаевой Л.Н. деревни Перловки (09.03-28.12.1868)	44
877	Де-Карриера А.П. деревни Константиновки (18.10.1865-21.03.1868)	39
878	Карцовой В.П. деревни Богдановки (04.10.1866-27.02.1867)	34
879	Касюра М.П. хутора Верхней-Татаровки (11.07-29.11.1885)	22
880	Касюра М.П. деревни Благодатной (Грипова) (12.09-28.12.1885)	23
881	Кондратьевой Н.А. деревни Ивановки (14.07.1864-04.04.1866)	63
882	Корнеенко Н.Н. и К.Н. деревень Степановки и Алексеевки (30.05-27.09.1866)	25
883	Корчака-Котовича Н.А. деревни Мануйловки (13.05-11.11.1868)	33
884	Котелей Ф.В. и М.И. деревни Новозайцевки (01.11.1866-26.07.1867)	32
885	Кривоносовых И.А. и С.А. деревни Кривоносовки (19.05-09.09.1875)	31
886	Кривоносовых И.А. и С.А. деревни Александровки (19.05.1875-07.04.1876)	40
887	Кудрявцева Д.Р. деревни Владимировки (26.05-06.09.1885)	27
888	Лария П.П. деревни Елисаветовки (26.11.1866-24.04.1867)	31
889	Лесли А.С. села Марьянополя (12.12.1884-20.03.1885)	25
890	Лопухиной О.И. деревни Никанорки (16.08.1866-30.01.1867)	31
891	Мальчевского Е.В. деревни Приюта-Надежды (28.10.1868-07.03.1870)	23
892	Марнец А.Г. деревни Шестаковки (29.04-15.09.1872)	30
893	Медведковой О.К. деревни Анновки (31.12.1882-30.03.1883)	23
894	Непокоищицкого В.И. деревни Богдановки (20.02.1873-04.05.1874)	56
895	Нерослева М.В. деревни Бельведер (17.12.1885-11.07.1886)	24
896	Оприц М.Г. сельца Ивановки (20.05.1870-23.11.1873)	83
897	Осипова И.Н. деревни Богдановки (02.11.1872-04.05.1873)	26
898	Осипова И.Н. деревни Васильевки (16.06.1873-03.04.1874)	25
899	Патрина И.М. деревни Анновки (04.10.1866-15.02.1867)	40
900	Патриных Л.Н., В.Н., А.Н., О.Н., Н.Н. и Н.В. местечка Николаевки (Николаевского) (19.11.1880-18.03.1884)	
901	Пашковской Е.А. деревни Бесспорной (27.08-20.11.1885)	23
902	Петриченко А.Е. деревни Евдокимовки (08.09-27.12.1890)	29
903	Писанко Н.Г., М.Г., Н.И. и М.Г. деревни Григорьевки (10.12.1869-20.05.1870)	40
904	Писанко Н.И. и М.Г. хутора Водяного (01.09.1869-16.12.1870)	35
905	Пичушной А.И. деревни Александровки (04.04-13.07.1866)	27
906	Русанова А.А. деревни Малой-Русановки (19.03-14.07.1866)	29
907	Рустановича Г.М. деревни Никольской (02.06-23.09.1882)	33
908	Рustiцких А.С., Н.А., И.А., Э.А. и С.А. деревни Бельведер (Журавки) (31.12.1884-10.07.1885)	23
909	Рутковских С.С. и И.Г. деревни Крамополки (10.12-28.04.1868)	28
910	Самойлович Е.В. деревни Васильевки (05.07-08.11.1866)	23
911	Сахно-Устимовича Н.А. хутора Андреевки (08.11.1873-28.01.1875)	36
912	Свирческих П.Г., Г.П., И.П., О.П. и М.П. деревни Отрадной Долины (11.07-11.10.1885)	28
913	Святотцевой М.И. деревни Сорочинцев (19.05.1875-19.11.1876)	32
914	Серединской Е.К. деревни Константиновки (12.09-28.12.1885)	19
915	Скаржинского Г.В. деревни Николаевки (12.12.1884-31.05.1885)	20
916	Скаржинской Е.А. деревни Инженеровки (27.08-26.11.1885)	24
917	Снадзского А.С. селения Михайловки (22.06.1871-08.06.1872)	61
918	Сученковой А.А. деревни Анновки (11.07-18.10.1885)	24
919	Теплова Ф.А. деревни Медведовки (14.08-30.11.1870)	35
920	Тихонова Б.А. деревни Фурмановки (21.07.1871-27.09.1873)	55
921	Тихоновой Ф.Я. деревень Софиевки и Красной (20.05-27.08.1875)	42
922	Тороповой О.Г. деревни Новостановки (30.05-27.09.1866)	21

923	Трофимова Н.В. деревни Богодаровки (21.08.1871-22.05.1873)	36
924	Туркевич Е.А. деревни Лазаревки (23.02-20.06.1866)	24
925	Турковского Ф.С. деревни Васильевки (03.12.1884-07.06.1885)	21
926	Федоровой Е.И. местечка Лозоватки (08.03-26.07.1867)	38
927	Федосеевых А.П., Е.П., О.П., Ю.П. и Н.П. деревни Александровки (27.08.1885-11.07.1886)	19
928	Фесуна Н.П. деревни Николаевки (14.01.1884-11.09.1886)	29
929	Хайновской М.С. деревни Алексеевки (14.08.1870-12.02.1871)	20
930	Цитовича Л.И. деревни Костоватой (17.09.1884-15.03.1885)	27
931	Чайковской Д.А. деревни Дарьевки (14.08.1870-23.02.1871)	25
932	Черноглазовых Н.Н., К.Д., Н.Д. и В.Д. деревни Александровки (11.07-18.10.1885)	20
933	Чорбы В.Н. деревни Максимовки (15.03-18.10.1879)	52
934	Швахгейма Е.Е. сельца Воеводского (18.12.1869-20.05.1870)	39
935	Шишкевича Г.И. деревни Веселого Кута (08.04.1868-03.02.1869)	44
936	Наследников Диковича В.С. – Русанова А.И., Богданович Е.И., Макаренковых К.Д., М.Д., Г.Д., В.Д., С.Д. и Н.Д. деревни Степановки (19.02-26.07.1885)	21
937	Дубравского Л.Н. и Дараган М.Н. деревни Ивановки и хутора Софиевки (28.09-28.12.1885)	22
938	Змунчиллов А.Л., В.Г., А.Г., Г.Г. и В.Г., Пархоменко М.Г., фон-Левиз-оф-Менар Е.А., А.А. и Г.А. деревни Новогригорьевки (12.02-24.07.1885)	24
939	Интельгард Ф.Г., Новаковского В.П., Белявской Н.А. местечка Марьянополя (26.06.1871-26.03.1873)	58
940	Камшей М.И., Л.И., Г.И. и С.И. и Изотовой Н.И. деревни Камшевой (03.12.1884-07.06.1885)	32
941	Де-Каррьеров Л.В., А.А., С.А., Е.А., М.А. С.А. и Е.А. и Альбрандт Н.А. деревни Каменоватки (08.08-02.12.1872)	37
942	Наследников Лисенко Екатерины – Лисенко Семена, Натальи и Варвары, Забавской Анны и Дьяченко Зинаиды деревни Воскресенской (09.03.1874-19.09.1878)	55
943	Мацкевич П.В., Палеологов В.Д., М.Д. и П.Д. и Карабавских П.В., Н.В. и В.В. деревни Поповки (06.05-11.11.1868)	43
944	Петровых В.В., Е.О., О.И., А.А. и В.А. и Бейер С.В. деревни Петровки (16.01-08.05.1889)	19
945	Полонской А.М. и Фалеевой С.Я. деревни Ульяновки (01.08.1866-09.02.1867)	37
946	Русановых Д.Д., Н.Д., К.Д., В.Д. и П.Д., Коростовцевой С.Д., Исаева Л.Ф., Эдигаровой Ю.И., Богдановской О.И. и Рокка-Фукс Е.Е. деревни Русановки (22.04.1882-14.08.1885)	23
947	Савутиных А.В., Л.В. и В.В., Рожнятовской Н.В. и Абертасовой Л.В. деревни Захарьевки (04.06-03.11.1870)	31
948	Соколовой М.С., Странбургского С.К., Абаза И.И., А.И., Ф.И. и М.И., Ляховецкой Т.И., Таничевой К.И. и Синькевич Л.К. деревни Краснополя (23.10.1876-09.08.1879)	58
949	Сулинских А.Д., В.А., А.А. и В.А. Опацкой Ю.А., Нечай А.А. и Грохольской М.А. деревни Лозоватки (03.07.1867-08.07.1868)	37
950	Фетисовых И.И., Л.И. и А.И. и Яковлевой В.И. деревни Капитоновки (19.03.1874-30.04.1875)	46
951	Шуварского Н.В. и Купчинской А.И. деревни Колмачовки (14.08.1870-12.02.1871)	40
	Одесский уезд	
952	Графини Алопеус А.П. селения Матиасовки (07.04-13.07.1865)	18
953	Альбранда И.Л. деревни Каиры (22.04-15.09.1864)	42
954	Аркаса В.Н. деревни Малой-Дереклеи (07.03-18.09.1884)	23
955	Аркаса Н.А. деревни Богдановки (11.02-02.09.1863)	40
956	Аркудинского Л.С. деревни старой Дофиновки (22.08-07.12.1864)	35
957	Аркудинской С.А. деревни Софиевки (11.01.1884-15.02.1889)	42
958	Арнольди А.И. деревни Адамовки (14.01-25.09.1864)	42
959	Балицкого Н.С. деревни Коссовки (11.07-31.10.1885)	30
960	Князя Барятинского В.И. местечка Анатолиевки, селения Тузлы, деревень Аджиаски, Коз, Федоровки и Новоселки (07.01-05.12.1864)	93

961	Бицилли Ф.М. местечка Бицилиевки (01.02-28.07.1864)	35
962	Брайкевичевых А.Д., В.М. и В.М. деревни Поповки (08.02-03.05.1865)	42
963	Брайкевичевых П.А., А.Д. и Н.Д. деревни Ивановки (15.10.1863-15.09.1864)	23
964	Наследников Бредихина А.Ф. села Петровского (28.12.1875-09.03.1876)	50
965	Бредихина К.Ф. деревни Папенгутовки (22.06-13.10.1865)	22
966	Бутенковых Н.Ф. и И.Ф. деревни Бутовки (07.08-19.11.1875)	56
967	Высочиной В.А. деревень Беляевки и Александровки (07.02.1866-16.08.1886)	24
968	Гертопан А.Е. деревни Якова-Хутора (30.04.1871-03.06.1877)	31
969	Гижицкого И.А. местечка Раскополя (17.05-07.09.1866)	25
970	Гижицкого Ф.А. деревни Кудряковки (07.04-03.08.1865)	27
971	Давыдовой А.А. деревни Доброй-Надежды (10.05-27.11.1873)	42
972	Дмитриева Н.Д. деревни Ново-Дмитриевки (09.04-24.07.1882)	38
973	Доброжана Е.И. деревни Доброжановки (14.01-23.07.1884)	22
974	Еранцева И.Н. деревни Пуликовки (31.10.1883-01.08.1884)	31
975	Желепова Н.С. деревни Желеповки (10.12.1883-28.06.1884)	22
976	Значко-Яворского А.П. селения Куликовки (Марьяновки) (11.06-24.12.1884)	
977	Значко-Яворских А.Н., М.А., Л.А., Э.А. и В.А. сельца Викторовки (Михайловки) (14.01-28.09.1884)	27
978	Зорина Н.П. деревни Андреевки (18.11.1875-03.05.1876)	51
979	Зорина Ф.Г. деревни Красной (13.02-17.08.1864)	30
980	Инглези С.Д., А.Д. и Д.Д. сельца Илинки (10.01.1868-03.03.1871)	
981	Качаки К.И. деревни Борисоглебовки (14.01-01.08.1884)	25
982	Качковских К.Г. и К.К. деревни Петровки (15.11.1866-27.03.1867)	46
983	Кирьякова М.М. села Ташина, хуторов Любиного и Корчинского и местечка Ковалевки (23.07.1863-11.05.1864)	63
984	Кирьякова М.М. деревни Новокирьяковки (13.02-20.07.1864)	38
985	Колмагоровой Н.С. местечка Антоно-Кодинцева (10.08-26.11.1865)	29
986	Короева В.И. деревни Марковки (09.02-18.08.1870)	32
987	Крузенштерн З.Е. села Баранова (18.03-30.06.1865)	22
988	Кузнецова Д.М. деревень Спиридоновки и Константиновки (18.03-14.07.1866)	30
989	Кузнецовых А.Д. и В.Д. деревень Кирьяковки и Каменной Балки (21.05.1863-14.01.1864)	34
990	Кузнецовых К.Г., Д.М., А.Д. и Н.Д. деревень Кардон и Марьяновки (21.01-09.08.1884)	30
991	Куриса И.И. местечка Покровского (20.02.1868-20.05.1869)	59
992	Куриса И.И. деревни Александровки (18.09.1872-02.03.1873)	30
993	Лария А.И. деревни Андреевки (23.07.1863-08.10.1864)	33
994	Лосевой Е.А. деревни Злотоустова-Поля (03.02-30.06.1870)	45
995	Малахова П.В. деревни Николодара (24.12.1876-03.06.1877)	32
996	Морозова В.Г. деревни Людвиполя (10.02-05.11.1864)	33
997	Мустьяц С.Л., В.Л. и С.Л. деревни Торноватой (Дворянской) (14.01-22.09.1884)	22
998	Освецинской А.К. деревни Казимировки (09.11.1863-21.10.1864)	33
999	Пассека В.В. части деревни Основы (09.03.1863-16.06.1865)	
1000	Пассека Е.В. части деревни Основы (09.03-11.09.1863)	36
1001	Паулуччи А.Ф. местечка Троицкого (25.06-23.11.1864)	24
1002	Рацуло М.Ф. деревни Рацуловки (10.06.1863-13.07.1865)	36
1003	Рацул Н.П. и Е.П. деревни Рацуловки (07.09-28.12.1867)	35
1004	Резановых А.Р. и А.М. сельца Даниловки (22.08-28.11.1864)	35
1005	Рено А.П., Н.О. и А.О. местечка Большого-Корениха (17.08.1863-28.06.1869)	40
1006	Рожницких О.П., М.П. и Е.П. деревни Шимановки (14.01-22.09.1884)	22
1007	Сахаровых Е.П., С.П., П.П., Д.П., А.П., С.П. и А.П. селения Ново-Покровского (01.09.1886-20.02.1887)	33
1008	Сацкой Н.И. деревни Богдановки и хутора Богдановского (17.09.1884-27.03.1885)	31

1009	Сула-Петровских В.С., Г.С. и Э.С. деревни Ивановки (28.12.1883-12.06.1884)	23
1010	Тановича Ф.С. деревни Тановки (16.12.1863-15.06.1864)	22
1011	Тимофеева А.А. деревни Больших Забот (14.01-27.07.1884)	22
1012	Барона фон-Фелькерзама И.Р. деревни Любополя (11.07.1874-17.03.1876)	71
1013	Языковой М.А. деревни Андреевки (17.06.1863-22.01.1865)	53
1014	Винтуловых П.А., Д.А., Н.А., В.А. и М.А. и Хорват В.А. деревни Дмитриевки (09.09.1869-05.01.1870)	37
1015	Диковых П.М. и И.М. и фон-Буксгевден Е.М. деревни Дорофеевки (16.12.1866-13.02.1868)	49
1016	Добрянских В.Г. и Л.В., Федоровой Ю.Г и Павловой Л.Г. деревни Михайловки (29.03.1865-22.04.1866)	55
1017	Наследников Максимович Е.И. – Максимович А.И. и Миллер-фон-Ревенштейн деревни Садовой (14.01-23.06.1884)	23
1018	Графини Мнишек А.Л. и графини Ланцкоронской Л.Л. местечка Севериновки (01.09.1864-11.01.1865)	216
1019	Нацваловой А.И. и Кроевой Е.И. деревни Николаевки (14.01-15.06.1884)	41
1020	Княгини Обренович Н.П. и Кешко М.П. и Е.П. деревни Августовки (19.11.1880-28.04.1881)	69
1021	Сухомлиновых Ф.И., Н.Ф. и А.Ф. и Еранцовой Н.Ф. местечка Нечаянного (21.09.1870-14.03.1871)	36
1022	Энно К.Э. и Попандапуло М.Э. деревни Александровки (08.03-26.07.1867)	22
	Тираспольский уезд	
1023	Князя Абамелика П.А. деревни Елисаветовки (23.01-28.07.1864)	32
1024	Князя Абамелика П.А. местечка Петроверовки (20.03-11.09.1868)	21
1025	Амосевского Е.Е. деревни Надиной (17.08.1863-16.06.1864)	31
1026	Андреева А.А. деревни Розовки (10.06.1863-05.08.1864)	37
1027	Андреевских П.С. и В.П. деревни Анно-Покровки (14.04-30.11.1864)	28
1028	Антоновича И.Ф. деревни Антоновки (25.09.1863-17.12.1864)	32
1029	Антонович Ф.И. деревни Паркановки (03.03-20.07.1864)	25
1030	Князя Аргутинского-Долгорукого Н.Д. деревни Екатериновки (14.06.1863-04.03.1865)	26
1031	Князей Аргутинских-Долгоруких Н.Д., И.Д., В.Н. и А.Н. села Васильевки (17.01.1863-24.02.1864)	42
1032	Князей Аргутинских-Долгоруких Н.Д., И.Д., А.Н. и В.Н. села Осиповки (15.10.1863-15.10.1864)	85
1033	Байера Е.И. деревни Адамовки (27.08.1863-06.04.1864)	28
1034	Байера Л.И. деревни Игнатъевки (13.12.1863-14.04.1864)	36
1035	Байера Е.И. деревни Адамовки (23.07.1863-13.07.1866)	34
1036	Балицкой М.О. деревни Соши (09.01-02.07.1864)	28
1037	Бенедской Е.А. деревни Катериновки (03.08-26.11.1866)	21
1038	Бодаревских Я.М., В.М. и Г.М. деревни Глубокого-Яра (17.06.1863-14.01.1864)	24
1039	Брашеван А.П. деревни Марьяновки (07.03-23.10.1884)	21
1040	Букоемского А.К. деревни Криничек (11.10.1865-20.02.1866)	23
1041	Волковых И.М. и В.А. деревни Копейкиной (01.06-21.10.1864)	26
1042	Воробьева И.Г. сельца Воробьевки (01.09-30.12.1869)	20
1043	Вульфа И.В. деревни Ивановки (31.05-20.12.1884)	29
1044	Выбодовского В.А. деревни Висаревки (14.08.1870-23.02.1871)	28
1045	Гаюса С.И. деревни Наксии (01.04-16.05.1891)	22
1046	Гижицкого С.А. деревень Михайлополя и Малой Жеребковы (29.05.1885-09.08.1889)	47
1047	Голембовской У.А. деревень Александровки и Машиньки (11.07-24.10.1867)	22
1048	Гофманов В.А., Н.А. и Д.А. деревни Онорьевки (07.07-15.11.1883)	24
1049	Гросул-Толстого П.Л. деревни Полезной (14.01-11.09.1884)	26
1050	Гросул-Толстых Н.М. и Б.М. местечка Михайловского (09.04.1876-30.06.1879)	45
1051	Демидова П.П. селения Демидова (09.03-12.08.1868)	34

1052	Дмитриевой Н.П. местечка Ново-Петровского и сельца Тростянец (06.07-27.10.1865)	29
1053	Дульского М.Б. деревни Марьяновки (10.03.1883-15.12.1884)	25
1054	Дыминской А.О. деревни Елисаветовки (28.06.1863-03.02.1864)	24
1055	Жульяни В.Ф. деревни Федоровки (31.10.1883-11.07.1884)	18
1056	Заикиных П.В. и Н.В. деревни Заиковой (18.11.1863-03.06.1864)	25
1057	Заржицкого Ф.А. деревни Марьяновки (09.10.1881-24.02.1886)	30
1058	Заржицкого Ф.А. деревни Марьяновки (31.12.1882-04.10.1883)	12
1059	Зорича В.И. деревни Албуловки (12.09.1864-01.01.1865)	25
1060	Ижицких М.М., К.М., Ю.М. и В.М. деревни Рафалинки (20.10.1884-23.04.1885)	18
1061	Капишевских Е.Ф., С.М., А.М., У.М. и А.М. деревни Марциановки (22.06-26.10.1866)	21
1062	Капустяновых М.В., Ф.Е. и Н.Е. деревни Митрофановки (22.04-17.08.1864)	27
1063	Кардамича А.Д. деревни Трудомировки (22.04-28.12.1864)	29
1064	Наследников Катакази Е.Е. деревни Шептередюр (21.08.1863-29.07.1864)	37
1065	Качулова Е.И. деревни Качуловой (23.08.1863-15.12.1865)	18
1066	Керстина Т.М. деревни Керстиновки (30.05-27.09.1866)	25
1067	Кирьяковой П.И. деревни Стояновки (01.07.1863-15.04.1865)	27
1068	Клопотовской А.И. деревни Курпиновой (08.07.1863-22.04.1864)	31
1069	Ковальских Г.С., А.С., М.С., П.С. и В.С. деревни Ковалевки (07.03-07.11.1884)	20
1070	Колбасиной М.М. хутора Ивановки (16.08-16.12.1866)	22
1071	Кононо А.И., П.И., К.И. и А.И. села Реймаровки (05.06.1863-29.07.1864)	43
1072	Корвин-Павловского В.М. деревни Викентьевки (14.06.1863-14.01.1864)	26
1073	Кромаревой Е.Ф. деревни Мураны (07.12.1870-25.06.1871)	26
1074	Кусаковых М.Е. и А.Е. деревни Кусаковой (01.09-17.12.1864)	28
1075	Латиевых Д.Н., О.С., Р.С., С.С. и Е.С. деревни Латиевки (22.04-08.10.1863)	24
1076	Малегоновых А.П., В.П., А.П. и И.П. деревни Александровки (17.11.1867-08.04.1868)	26
1077	Маслаковой Е.Я. деревни Александровки (07.09.1863-22.08.1864)	26
1078	Мирасхеджи С.И. деревни Кистельниц (05.10.1882-19.12.1885)	36
1079	Мирасхеджи С.И. и Ф.С. деревни Ново-Антоновки (21.06.1882-05.11.1884)	31
1080	Мирасхеджи С.И. и Ф.С. деревни Платоновки (24.07.1882-29.12.1884)	34
1081	Мицуля З.С. деревни Еленовки (15.09-16.12.1867)	25
1082	Мосцевых Г.М., В.М. и К.М. хутора Григорьевскго (31.01-12.05.1866)	24
1083	Наркевичей Ф.Ф. и Е.П. деревни Катериновки (20.02.1863-04.03.1865)	27
1084	Орлая Н.А. местечка Розальевки (19.05.1875-26.05.1876)	34
1085	Перекрестовой М.Н. деревни Марьиной-Рощи (09.11.1863-16.06.1864)	31
1086	Петрова И.А. деревни Краснополя (15.10.1863-16.05.1864)	28
1087	Петрович Ф.Я. деревни Стойковой (14.01.1876-27.10.1877)	54
1088	Пиваровичевых П.Г., В.Г., Н.Г., А.Г., П.П. и А.Г. деревни Ново-Петровки (06.11.1863-24.03.1864)	36
1089	Платоновичевых Л.В., М.В. и В.В. деревни Платоновки (24.01.1864-05.02.1865)	29
1090	Понятовского А.О. деревни Цезаревки (20.02-15.07.1864)	28
1091	Понятовского Г.Ц. местечка Понятовки (22.02-15.07.1864)	32
1092	Поплавской В.И. деревни Веселого-Кута (02.10.1863-30.06.1864)	31
1093	Поплавских Ф.Н. и В.Н. местечка Богдановки (05.10.1864-08.02.1865)	24
1094	Преплетковских К.Г., А.Г., Е.Г. и Т.Г. деревни Переpletковки (08.01-20.05.1869)	29
1095	Радзишевского И.Ф. деревни Самойловки (16.03.1872-13.01.1873)	28
1096	Рачковской А.Т. деревни Нестеровки (07.03-07.11.1884)	22
1097	Рябининой А.В. деревни Новокомиссаровки (16.02.1883-05.12.1884)	41
1098	Савицких Г.Ф. и А.Г. деревни Новокатериновки (30.12.1863-10.10.1864)	47
1099	Савчинских В.Я., Л.Я. и И.Я. деревни Диордиешти (20.10.1865-03.02.1866)	19
1100	Саражиновичевой П.И. деревни Джугастры (09.03-17.08.1864)	28
1101	Сатова Г.Н. деревни Егоровки (11.01.1864-16.09.1865)	26

1102	Саханского А.Д. деревни Ново-Ивановки (31.08.1866-05.01.1867)	36
1103	Де-Сениера П.И. местечка Бузиновки (08.10.1863-25.04.1864)	24
1104	Сеньковской П.С. деревни Гедиримовой (07.04-05.08.1864)	25
1105	Силиной Е.Г. деревни Горьевой (28.12.1885-17.03.1886)	7
1106	Скурской Ф.Я. деревни Яковлевки (25.05-30.10.1864)	25
1107	Снежко-Блоцкой В.К. деревни Веровки (02.03-20.07.1864)	25
1108	Соколова К.Н. деревни Соколовки (Кастановки) (15.09.1874-08.01.1875)	32
1109	Сохачевского В.И. деревни Казтановки (29.09.1883-07.08.1885)	39
1110	Степанова К.С. деревни Анастасиевки (25.09.1865-23.11.1866)	37
1111	Стоянова А.В. деревни Стояновой (12.11.1880-05.03.1881)	32
1112	Тимотиных М.Ю., К.В. и В.В. деревни Деменьевки (05.02-03.05.1865)	23
1113	Толмачевых П.Д. и В.Ф. селения Бирнасовки (01.06.1864-01.06.1865)	28
1114	Требинских В.П. и Н.Д. деревни Бранковановки (12.08.1863-31.03.1864)	30
1115	Турского К.М. деревни Любовтаевки (24.04-26.07.1867)	35
1116	Усачевского-Бондаренко И.М. села Васильевки (05.09-17.12.1864)	27
1117	Фатуровской М.Я. сельца Новониколаевки (17.10.1863-10.10.1864)	30
1118	Филодоровых А.Г. и Н.Г. деревни Милолюбовки (18.11.1875-01.06.1876)	32
1119	Храбро-Васильевской А.З. сельца Петро-Евдокиевки (28.12.1863-27.10.1871)	28
1120	Чернявской В.П. деревни Курпиновой и хутора Хороше (03.09.1863-12.05.1866)	51
1121	Чижевича И.И. деревни Бернадовки (03.11.1862-03.07.1863)	30
1122	Наследников Шаржинского П.А. деревни Павловки (27.08-28.12.1864)	24
1123	Шишкина А.П. деревни Ольгиной (09.11.1863-15.09.1864)	24
1124	Шишкина П.В. деревни Россиянки (05.10.1863-25.04.1864)	30
1125	Шостак В.П. деревни Лозоватки (04.11.1863-11.06.1864)	30
1126	Юковского Ф.С. деревни Фердинандовки (28.11-07.04.1865)	22
1127	Юковских Л.Л., Е.А., А.Л., В.Л. и А.Л. деревни Андреевки (31.10.1883-04.05.1884)	21
1128	Юрговича К.М. деревни Юрговки (04.03-01.06.1865)	19
1129	Бачинской М.Т. и Веверицы-Казаченко В.Т. деревни Бирносовой (10.12.1883-24.07.1884)	26
1130	Гросул-Толстых М.А., Е.А., А.К. и Е.К. селения Богуславки (31.12.1882-14.12.1884)	37
1131	Држевице-Коввач К.Н., Павловой Е.П. и Васюхновой М.Н. сельца Антоновки (19.03.1881-01.07.1885)	
1132	Карнилович Э.К. и Пиваровичей В.К. и Е.К. деревни Новопетровки (12.08.1863-04.03.1866)	47
1133	Качулова Е.И. и Верховских В.И., Е.И., Э.И. и В.И. деревни Качуловки (12.02.1872-14.05.1873)	26
1134	Копыткиных В.М. и Е.В., Утиной В.М. и Дютель Е.М. деревни Елисаветполя (10.03-13.07.1883)	38
1135	Леонтович Е.П. и Мазаракя В.И. села Малаешты и деревни Райки (21.05.1863-20.02.1864)	32
1136	Моисеева В.Г. и Орестовой В.Г. деревни Николаевки (Стояновки) (11.07.1885-09.08.1889)	38
1137	Перебиносовой А.В., Ястршембских В.А., Г.В. и Е.В. и Ясинской Е.В. деревни Степановки (31.01-12.05.1866)	21
1138	Попроцкой М.П., Каначовой О.П. деревни Балайчук (25.01-04.05.1873)	38
1139	Селунского А.Е. и Папафиловой С.Е. деревни Разовки (02.09.1863-03.04.1864)	25
1140	Слоневской А.Ф. и Вишневской Е.Ф. деревни Семенополя (Пелчевой) (09.11.1863-15.06.1864)	27
1141	Наследников Станилевича И.Н. – Станилевичей В.И., Н.И. и С.И. и Шуманской Е.И. сельца Сканишор (28.01-16.04.1865)	29
1142	Ульяновских П.П. и Д.П., Дашкевич П.П., Белоусов Н.Ф., И.Ф., А.Ф., Е.Ф., А.Ф., К.Ф., Е.Ф. и П.Ф. деревни Макаровки (19.07.1884-19.02.1885)	28
1143	Ульяновских П.П. и Д.П., Дашкевич П.П., Белоусов Н.Ф., К.Ф., И.Ф., А.Ф., Е.Ф., А.Ф., Е.Ф. и П.Ф. деревни Макаровки (19.07.1884-19.02.1885)	26

Херсонський уезд		
1144	Акимовой А.Ф. деревни Ефимовки (22.04.1863-18.05.1866)	30
1145	Андрузской Е.Н. местечка Мелового (26.05.1876-17.09.1880)	88
1146	Афанасьевой А.Д. деревни Ивановки (13.12.1863-30.06.1864)	27
1147	Бажановой М.Г. деревни Марьевки (02.03-20.07.1864)	30
1148	Байдаковой О.Г. деревни Новогригорьевки (09.03-20.07.1864)	30
1149	Белоусовичей И.Ф. и И.Ф. деревни Белоусовки (10.12.1868-10.11.1869)	42
1150	Белых В.Н., Н.Т. и А.Т. деревни Городоватки (10.06.1863-12.04.1864)	28
1151	Браницкого В.В. (графа) селения Песка, деревень Христофоровки и Константиновки (02.03-20.07.1864)	
1152	Бредихина Н.Ф. деревни Антоновки (14.04-05.08.1864)	25
1153	Бредихина П.Ф. села Вавиловки (23.07.1863-09.03.1864)	25
1154	Бредихиных Х.А., А.Ф., Ф.А., И.А., В.А., А.А. и В.А. сельца Сергеевки (27.11.1871-10.07.1874)	54
1515	Булацеля А.В. деревни Антоновки (25.05-23.10.1862)	19
1516	Бурхановского В.И. деревни Бурхановки (13.02-09.08.1863)	20
1517	Бутович А.И. деревни Евгениевки (27.08-28.12.1864)	20
1158	Ващенко Т.И. сельца Варваровки (11.03.1874-08.01.1879)	45
1159	Княгини Волконской С.Г. деревни Балабоновки (03.02-04.05.1865)	40
1160	Волосова И.В. деревни Надеждовки (07.09.1863-20.04.1864)	26
1161	Волошинова Я.П. деревни Радушиной (13.11-27.10.1865)	27
1162	Князя Воронцова С.М. села Ивановки (09.04.1863-23.05.1867)	141
1163	Высоцкого П.Г. села Любомирки, деревень Пришибы и Спаской (31.10.1862-29.04.1863)	30
1164	Гербея Н.К. деревни Баратовки (11.02.1863-14.01.1864)	40
1165	Гиржева С.И. деревни Базавлук-Каменки (31.12.1884-20.11.1885)	30
1166	Гнененко Ф.К. деревни Новокириловки (22.03-24.09.1863)	27
1167	Гуноропуло О.А. деревни Варваровки (26.03-07.12.1864)	28
1168	Данилова В.Ф. сельца Михайловки (03.05.1863-06.05.1866)	40
1169	Делакуров Л.Л. и П.Л. деревень Новогеоргиевки и Белькур (07.04-09.08.1865)	31
1170	Долговой О.И. местечка Тягинки (08.07.1863-02.08.1882)	
1171	Долговой О.И. деревни Шестаковки (31.12.1884-31.05.1885)	24
1172	Долгорукого Г.Г. деревни Александровки (28.07.1870-24.03.1871)	43
1173	Енкуватовой А.П. деревни Александровки (04.02-27.11.1863)	27
1174	Журавских А.М., В.И., М.И., П.И., А.И., Е.И., Н.И., В.И., Н.И. и Л.И. сельца Бургунки (03.01-16.10.1872)	45
1175	Кабузан А.И. деревни Фонтанки (24.11.1870-27.05.1871)	23
1176	Калагеоргия-Алкалаева Н.П. деревни Новогредневки (03.04.1863-27.03.1864)	36
1177	Калио О.Н. деревни Булгаровки (12.03-20.07.1864)	24
1178	Карабчевской Л.П. деревни Екатериновки (22.03-22.12.1863)	28
1179	Карповой А.Л. деревни Новодмитровки (20.11.1864-12.05.1865)	24
1180	Каширениновой А.И. деревни Павловки (15.06-11.10.1865)	26
1181	Кеппен Д.А. деревни Федоровки (20.02-15.07.1864)	25
1182	Клионовских Л.Ф. и В.В. деревни Богородицкой и сельца Даниловки (28.12.1862-18.03.1867)	49
1183	Козельского П.И. селения Николаевки и деревни Михайловки (12.08.1863-05.09.1864)	40
1184	Коломойцевой О.П. деревни Благодатной (31.07.1873-06.02.1874)	32
1185	Комсиной М.В. деревни Марьяновки (30.12.1863-30.06.1864)	26
1186	Комстадиус С.Л. деревни Софиевки (28.01.1864-17.04.1865)	32
1187	Константинова А.Д. деревни Андреевки (04.02-24.07.1885)	22
1188	Кочубея М.В., князя села Ивановки (07.06.1863-20.02.1864)	42
1189	Кошембар Е.Я. деревни Ларьевки (15.07.1863-17.08.1864)	38
1190	Краевской Ф.А. деревни Екатериновки (21.05.1863-06.03.1864)	24
1191	Куборского Ф.П. деревни Малиновки (01.11.1866-18.02.1877)	22

1192	Кущинской А.Н. деревни Евдокиевки (04.10.1863-25.04.1864)	22
1193	Левицкой-Рогаль Н.И. селения Кисляковки (27.05.1863-15.04.1864)	25
1194	Фон-Лессинг А.К. деревни Роксандровки (28.09.1863-30.06.1864)	33
1195	Липских П.О. и Н.О. деревни Онуфриевки (13.08.1862-04.01.1863)	29
1196	Логвиновой В.Н. деревни Софиевки (29.05-30.12.1863)	31
1197	Лорера Д.И. села Водяного (05.04-19.05.1862)	24
1198	Луговского Н.П. деревни Анновки (07.11.1862-23.08.1863)	30
1199	Майер Н.И. деревни Майеровки (28.08.1862-04.05.1863)	
1200	Мершавцевой С.К. деревни Богдановки (02.09.1863-25.06.1864)	33
1201	Милорадовича А.Г. деревень Александровки и Лупаревой (04.02-12.08.1863)	40
1202	Князя Михаила Николаевича села Грушевки (10.01-28.12.1863)	53
1203	Овсяниковых С.А. и Ф.П. деревни Овсяниковки (04.03-01.06.1865)	19
1204	Паризо П.П. и М.П. деревни Святотроицкой (Русской-Косы) (14.06.1863-24.02.1864)	28
1205	Пасальской А.Х. деревни Могиловки (22.04-17.12.1864)	30
1206	Петровской М.Ф. деревни Григорьевки (15.04-27.10.1865)	37
1207	Петруши А.А. деревни Петрушевки (31.10.1883-09.07.1884)	26
1208	Пещанской А.И. деревни Ивановки (11.05-31.10.1864)	30
1209	Писарева П.А. деревни Ольговки (0709.1863-19.08.1864)	30
1210	Поповых М.С., П.М., Г.М., А.М. и М.М. деревни Тарановой (15.06-11.10.1865)	30
1211	Радевича Н.М. деревни Дара (15.07.1863-05.08.1864)	30
1212	Рашевского П.В. деревни Елизаветовки (27.12.1862-12.12.1863)	38
1213	Рогалевой Е.В. местечка Балацкого (23.05-12.11.1863)	26
1214	Романовых Е.Ф. и В.П. деревни Екатериновки и поселка Ситки (15.10.1863-11.05.1864)	28
1215	Рохмановой Е.А. селения Александродара (02.10.1862-25.04.1863)	32
1216	Сильвервана К.Н. деревень Саблуковки и Дороженки (13.02-30.11.1864)	28
1217	Симонова В.И. деревни Корниловки (01.11.1865-23.02.1866)	29
1218	Синельникова Н.В. селений Михайловки и Желтокашенки (18.11.1863-05.10.1864)	58
1219	Скадовского А.Б. местечка Белозерки и деревни Арнаутки (11.05.1864-1401.1865)	71
1220	Скорути И.В. деревни Ново-Ивановки (16.03-08.10.1863)	35
1221	Скорути В.М., А.В. и А.В. деревни Кастича (23.03-08.10.1864)	27
1222	Соколовой К.М. деревни Бервинцовки (19.12.1863-30.06.1864)	35
1223	Соколовского Л.И. деревень Семеновки и Николаевки (28.08.1862-17.01.1863)	28
1224	Сочевановых М.И., Г.И., Н.И. и Е.И. села Андреевки, деревни Дара и выселка Григорьевского (02.05.1863-22.04.1864)	32
1225	Старицкого А.В. деревни Дудчиной (Перетовки) (14.07-28.11.1864)	29
1226	Стенбок-Фермор В.Е. селения Троицкого (22.03-20.09.1863)	23
1227	Стены П.А. деревни Усть-Каменки (12.01-19.09.1866)	32
1228	Степанова Ф.Ф. деревни Новофедоровки (29.07.1864-04.04.1866)	15
1229	Степанова Ф.Ф. деревни Новофедоровки (08.08-31.10.1866)	28
1230	Степановых В.Ф. и Д.Ф. деревни Костомаровки (04.01-27.08.1863)	30
1231	Суковкина Н.С. деревни Татьяновки (Доброй) (28.08.1862-07.12.1864)	
1232	Тарасовой О.А. сельца Конюшек (20.12.1863-30.06.1864)	20
1233	Томары А.П. деревни Павловки (24.10.1863-31.05.1864)	30
1234	Томар В.В., П.В., Я.В., В.В. и Н.В. села Отбедова-Васильевки (08.10.1863-25.04.1864)	29
1235	Травиной М.В. деревни Михайловки (18.03.1863-06.03.1864)	27
1236	Троцкевичевой Н.Е. деревни Веселого Кута (Ксаверовки) (27.10.1862-09.08.1863)	39
1237	Турбиной А.П. деревни Владимировки (08.10.1864-25.01.1865)	23
1238	Туркула А.П. деревни Андреевки (Кринки) (03.07-04.11.1865)	31
1239	Ульяновой О.И. деревни Красного Боргуна (18.06-30.11.1870)	28
1240	Хандакова А.К. деревни Новинькой (05.12.1863-09.06.1864)	21
1241	Чайковской Е.В. деревни Богдановки (01.08.1866-28.12.1867)	35

1242	Чарикова Г.Г. деревни Яковлевки (25.02-08.06.1866)	26
1243	Чарикова Г.И. сельца Златоустинского (09.03-08.10.1864)	34
1244	Челнавской Ф.Д. деревни Новоселки (07.04-05.08.1864)	27
1245	Чернопольского А.А. деревень Максимовки и Чернополя (30.12.1863-15.03.1865)	30
1246	Шаблевича К.П. деревни Михайловой (23.09.1864-25.02.1865)	39
1247	Шаблевич А.Х. (наследников) деревни Лабривки (02.07-16.11.1864)	24
1248	Шалгиных Г.А. и В.М. деревни Ново-Софиевки (16.12.1863-19.08.1874)	24
1249	Шебекова К.К. деревни Елисаветполя (05.10.1863-30.06.1864)	35
1250	Шевлякова Н.П. деревни Михайловки (04.11.1863-11.06.1864)	21
1251	Шевляковой А.Н. деревни Михайловки (08.06-06.10.1865)	34
1252	Шевляковых В.А., А.А., В.А., Ю.А., В.А. и В.А. деревни Городка (28.12.1883-02.08.1884)	29
1253	Шмит П.К. деревни Прасковьевки (27.10.1862-11.09.1870)	43
1254	Энгельгардт М.В. деревни Галагановки (28.12.1862-12.08.1865)	29
1255	Энгельгардт М.В. деревни Блакитной (28.12.1862-20.06.1863)	26
1256	Эрдели А.В. деревни Добро-Криницы (26.10.1863-26.05.1864)	30
1257	Южаковой Е.С. деревни Покровской (15.07.1863-22.04.1864)	27
1258	Яковлева М.М. деревни Петрово-Новоселок (16.08-23.12.1871)	30
1259	Яновского А.К. деревни Скалеватки (21.10.1864-17.04.1865)	27
1260	Яновской Ф.Г. деревни Новониколаевки (16.11.1863-15.06.1864)	
1261	Бановых А.Н., Н.Н., Белоусович Е.Н., Значко-Яворской А.Н., Андреевской Л.Н. и Штенко Н.Н. деревни Понятовки (26.05-15.10.1864)	26
1262	Князя Баратова Н.Н. и Сиверской А.Н. деревни Анновки (31.12.1882-30.03.1883)	27
1263	Наследников Бирзулы Г.И. – Шабалевич С.В., Южаковой Е.С., Скортули А.А., Трофимовской А.В., Павловой Е.Е., Мерцаловой Н.И., Стронской В.О. и Липских Н.О. и А.О. деревни Архангельской (15.06.1870-18.11.1871)	92
1264	Бредихиных Г.И., Е.И. и С.И. и Нешкович Е.И. деревни Федоровки (11.07-31.10.1885)	26
1265	Горбенко И.В. и Кузимова В.Г. деревень Анновки и Меланьевки (24.04-16.08.1867)	25
1266	Добровольских В.А., М.А., Д.А., Л.А. и О.А. и Мрачковой У.Т. деревни Семеновки (10.12.1883-02.08.1884)	27
1267	Емельяновых А.Ф. и Ф.А. и Алгазиной Л.А. деревни Краснополя (02.10.1864-04.01.1865)	30
1268	Комстадиусов А.В. и Н.А. и Оленич-Гнененко В.А. деревни Романовки и села Садового (22.03.1863-10.02.1864)	55
1269	Комстадиусов А.В. и Н.А. и Оленич-Гнененко В.А. деревень Антоновки и Еленовки (07.12.1863-14.11.1864)	58
1270	Леонтовича А.П. и Навроцкой О.П. деревни Веселого Кута (05.09.1870-20.03.1871)	32
1271	Лятенковых И.Е., Д.Е. и Ф.Е. и Перекрест Н.Я. деревни Матрено-Васильевки (Матреновки) (09.10.1881-11.01.1882)	47
1272	Малинских А.С. и А.С. и Охременковой А.С. деревни Малиновки (19.07.1863-11.06.1864)	26
1273	Мершавцевых М.В., К.В. и Е.В., Ростковской М.М., Крупанской С.М., Шевцовой А.М., Самойлович К.А., фон-Фок Н.П., Булацель С.К. и Врублевской Ю.В. деревни Марьяновки (16.12.1883-09.08.1884)	27
1274	Папенгут С.И. и Соковниной Л.П. сельца Марьевки (13.12.1863-15.10.1864)	43
1275	Пфунтов С.А., И.А. и М.А. и Неверовской Е.А. сельца Александровки (27.06-23.10.1862)	29
1276	Рафтопуло Н.К. и А.К. и Камсина С.К. деревни Афанасьевки (11.05.1864-11.11.1865)	24
1277	Твердомедовых О.П., Г.И., А.И., С.И., Е.И., А.И., В.И. и Е.И.. Дуброво Е.И. и Бредихиной М.И. деревни Марьевки (11.07-05.11.1885)	24
1278	Юнаковой А.Л., Васильевой Л.Л., Менчиц В.В. и Добровольских М.Т. и В.Л. деревни Васильевки (14.12.1883-10.07.1885)	41

Гуменюк А.С., м. Кропивницький

**Про священників, які вибули зі складу учасників каси взаємодопомоги
Херсонського єпархіального опікунства про бідних духовного чину за 1901-1918 роки
(благочиння Єлисаветградського, Олександрійського та Херсонського повітів)**

Каса взаємодопомоги Херсонського єпархіального опікунства про бідних духовного чину, що мала діяти при Херсонському єпархіальному опікунстві, була утворена на підставі відповідного проекту, ухваленого на ранковому засіданні з'їзду благочинних Херсонської єпархії 20 вересня 1897 року і затвердженого Херсонським архієпископом Іустином 24 вересня того ж року (ХЕВ, 1897, № 21, с. 364-368).

Метою створення Каси була матеріальна підтримка представників духовенства та членів їх сімей регулярними грошовими внесками священно- та церковнослужителів єпархії, які поділялися на 2 розряди: до 1-го відносилися священники, до 2-го – диякони та псаломщики. Обов'язкові внески по 1-му розряду складали 1 руб., по 2-му – 40 коп., що мали надходити кожне півріччя від благочинних округів шляхом відповідних вирахувань з доходів і жалування учасників каси.

За бажанням їх учасниками могли бути також інші посадові особи духовного відомства, що перебували на службі в єпархії: керівники та викладачі учбових духовних закладів, службовці канцелярії духовної консисторії, єпархіального опікунства та вчителі церковно-приходських шкіл. Якщо член Каси вибував з її складу, він мав право на отримання вихідної допомоги. Вибуття ставалося, як правило, з двох причин: виходу за штат чи смерті. У випадку смерті право на допомогу мала сім'я померлого. Розмір одноразової допомоги складав 750 руб. для учасника каси 1-го розряду і 360 руб. для 2-го розряду.

На з'їзді благочинних Херсонської єпархії 19 вересня 1900 року прийняте рішення доповнити положення про Касу також пунктом щодо обов'язкової публікації в офіційній частині Херсонських єпархіальних відомостей за кожне півріччя до 1-го червня і 1-го грудня відповідного звітнього року списку всіх померлих та вибулих за штат учасників Каси (ХЕВ, 1900, № 20, с. 322). Зазначена вимога про обов'язкову публікацію таких відомостей залишилася без змін також в підготовленому на основі діючого положення Уставі каси взаємодопомоги духовенства Херсонської єпархії, затвердженому Святійшим Синодом за рішенням від 16 березня – 1 квітня 1906 року № 1583 (ХЕВ, 1906, № 13, с. 342-347).

Прийняте у вересні 1900 рішення було реалізоване розміщенням відповідної інформації в Херсонських єпархіальних відомостях вже починаючи із наступного звітнього року (ХЕВ, 1901, № 12, с. 208-209). Всього з 1901-го по 1918 рік така інформація публікувалася у 34-х випусках офіційної частини єпархіальних відомостей, які подавалися під спеціальними рубриками: "От Херсонского епархиального попечительства о бедных духовного звания", "От Херсонского епархиального попечительства", "От кассы взаимопомощи Херсонской епархии", "Сведения о лицах, выбывших из числа участников Кассы...", "Список лиц, выбывших из числа участников Кассы...", тощо.

На жаль, з 1917 року така інформація за визначені Уставом півріччя надходила вже без належної регулярності і з великими затримками. А у наявних випусках Херсонських єпархіальних відомостей за 1919 і 1920 роки про неї взагалі не згадується і відповідні відомості можна отримати лише з офіційних повідомлень єпархіального начальства про звільнення та смерть священників, в достатньо цілісному вигляді представлених на сторінках 4-го випуску збірника Інгульський степ за 2019 рік (с. 127-201).

Для зручності користування витяги з відповідних випусків Херсонських єпархіальних відомостей подані у хронологічному порядку з виокремленням в окрему колонку відомостей про вік священників на час смерті чи виходу за штат.

Крім того одночасно з відомостями про священників та інших учасників Каси взаємодопомоги по 1-му розряду подавалася аналогічна інформація про псаломщиків, яка до наведеного витягу не включалася.

Дата вибуття	Хто і де служив, його сан та номер офіційної частини Херсонських єпархіальних відомостей	Причина вибуття	Вік
1900, 5 декабря	Лисогоров Иаков Иоаннов, священник Троицкой церкви села Протопоповки Александрийского уезда	смерть	69
1900, 20 декабря	Михайловский Павел Василиков, протоиерей местечка Станислава 2-го Херсонского округа	смерть	67
1900, 23 декабря	Брадучан Петр Александров, священник Михайловской церкви посада Новоархангельска Новоархангельского округа	смерть	60
1901, 8 января	Павловский Михаил Симеонов, священник Казанской церкви села Давидов Брод Широковского округа	смерть	57
1901, 26 января	Закрицкий Афанасий Васильев, священник Николаевской церкви села Плетеного Ташлыка Ровенского округа	за штат	72
1901, 4 марта	Афинников Михаил Иоаннов, священник села Северинки Михайловского округа	смерть	69
1901, 30 апреля	Буримович Алексей Григорьев, протоиерей Свято-Духовской церкви города Херсона	смерть	59
	<i>ХЕВ, 1901, № 12, с. 206-209. Витяг</i>		
1901, 17 июня	Полянский Василий Василиев, священник Покровской церкви села Широкого Широковского округа	смерть	63
1901, 17 июля	Волков Петр Иоаннов, священник Николаевского детского приюта города Херсона	за штат	59
1901, 30 июля	Пухальский Форуна Максимов, протоиерей Троицкой церкви местечка Новгородки Новгородковского округа	за штат	76
1901, 24 октября	Стаматьев Феофил Прохоров, священник Свято-Духовской церкви города Херсона	смерть	46
	<i>ХЕВ, 1901, № 24, с. 393. Витяг</i>		
1901, 1 июля	Луговенко Василий Василиев, священник Петропавловской церкви села Матвеевки Николаевского округа	за штат	84
1901, 30 декабря	Сулима Мелетий Михайлов, священник Предтеченской церкви села Аннинского Елисаветградского округа	смерть	41
1902, 18 февраля	Бывалый Косма Стефанов, священник Николаевской церкви села Николаевки II Широковского округа	смерть	49
1902, 3 марта	Недзельницкий Лев Михайлов, священник Казанской церкви села Вукварь Михайловского округа	смерть	64
1902, 11 марта	Белецкий Захария Андреевич, священник Николаевской церкви села Владимировки Елисаветградского округа	смерть	78
1902, 30 марта	Коцюбинский Лаврентий Исаакиев, священник Покровской церкви села Покровки Вознесенского округа	смерть	76
1902, 15 апреля	Смирнов Иоанн Назариев, протоиерей Николаевской церкви села Александродар Широковского округа	за штат	76
1902, 28 апреля	Харжевский Федор Андреев, священник Михаило-Архангельской церкви села Архангельского Широковского округа	смерть	57
1902, 12 мая	Жадановский Лев Филиппов, священник Симеоно-Аннинской церкви села Ингульской Каменки Новгородковского округа	смерть	57
	<i>ХЕВ, 1902, № 12, с. 221-223. Витяг</i>		
1902, 14 марта	Гдешинский Василий Василиев, протоиерей Свято-Стефановской церкви села Палиевки Новомиргородского округа	за штат	79

1902, 9 июня	Кедровский Андрей Саввин, священник Михаило-Архангельской церкви села Куколовки Новопрагского округа	смерть	29
1902, 10 августа	Христалев Иоанн Михайлов, священник Михаило-Архангельской церкви села Пантазиевки 2-го Александрийского округа	за штат	65
1902, 21 ноября	Костецкий Андрей Иоаннов, священник Николаевской церкви села Староселья Широковского округа	смерть	37
	<i>ХЕВ, 1902, № 24, с. 511. Вытяг</i>		
1902, 25 июля	Турчановский Георгий Симеонов, священник Троицкой церкви села Никольского 2-го Херсонского округа (умер 23 августа 1902 года)	за штат	70
1902, 29 ноября	Шредер Леонид Платонов, священник Покровской церкви села Чечелеевка Новопрагского округа	смерть	33
1902, 15 декабря	Судковский Григорий Дионисиев, протоиерей Благовещенской церкви Богоугодных заведений города Херсона	за штат	79
1902, 16 декабря	Хухровский Петр Александров, священник Варваринской церкви села Михайловки Новоархангельского округа	смерть	32
1902, 21 декабря	Сикорский Василий Симеонов, священник Николаевской церкви села Братского Вознесенского округа	смерть	33
1903, 15 января	Замша Феодор Леонтиев, священник Сретенской церкви города Херсона (умер 12 февраля 1903 года)	за штат	67
1903, 2 марта	Рынский Никиор Василиев, священник Рождество-Богородицкой церкви посада Калиновки Николаевского округа	смерть	47
1903, 17 мая	Коробкин Дмитрий Гаврилов, священник Единоверческой Рождество-Богородицкой церкви местечка Ровного Елисаветградского уезда	смерть	48
	<i>ХЕВ, 1903, № 12, с. 221-222. Вытяг</i>		
1901, 18 апреля	Бужков Иоанн Феодоров, священник Скорбященской церкви г. Николаева Николаевского благочиния	за штат	70
1903, 17 июня	Краснянский Иоанн Вуколов, священник Рождество-Богородицкого молитвенного дома села Баловного Николаевского благочиния	смерть	65
1903, 30 июня	Каменский Иоанн Михайлов, священник Димитриевской церкви села Арбузинки Вознесенского благочиния	за штат	57
1903, 27 августа	Алексеев Григорий Леонтиев, протоиерей Свято-Духовской церкви местечка Братолюбовки Братолюбовского благочиния	за штат	65
	<i>ХЕВ, 1903, № 24, с. 395. Вытяг</i>		
1903, 20 сентября	Левицкий Петр Феодосиев, священник Рождество-Богородицкой церкви села Александровки Новопрагского благочиния	за штат	56
1903, 3 октября	Бортовский Игнатий Титов, священник Рождество-Богородицкой церкви села Трояново Новомиргородского благочиния	за штат	79
1904, 26 января	Еленев Андрей Феодоров, священник Варваринской церкви посада Новоукраинки Ровенского округа	смерть	32
1904, 9 апреля	Федоровский Иаков Матвеев, священник Знаменской церкви местечка Знаменки Михайловского благочиния	смерть	57
	<i>ХЕВ, 1904, № 13, с. 311</i>		
1903, 13 октября	Загоруйченко Алексей Иоаннов, священник Преображенской церкви села Кисляковки Николаевского благочиния	за штат	65

1904, 10 июля	Шеневский Андрей Алексиев, протоиерей Николаевского собора города Бобринца	смерть	72
1904, 7 августа	Тертацкий Андрей Димитриев, священник Успенской церкви города Новогеоргиевска	смерть	53
1904, 3 ноября	Соколозубов Константин Зиновьев, священник Космо-Дамиановской церкви села Петриновки Ровенского благочиния	смерть	
1904, 21 ноября	Сребрянский Симеон Онуфриев, священник Александро-Невской церкви села Богдановки Вознесенского благочиния	смерть	38
	<i>ХЕВ, 1904, № 24, с. 535-536. Вытяг</i>		
1904, 4 октября	Черный Филипп Адрианов, протоиерей Архангело-Михайловской церкви села Спасово Братолюбовского округа	за штат	75
1905, 19 января	Черниченко Иоанн Лукин, священник Успенской церкви местечка Новгородки Новгородковского округа	смерть	62
1905, 5 марта	Сербин Симеон Андреев, протоиерей Покровской церкви села Казанки Братолюбовского округа	за штат	66
1905, 10 марта	Недзельницкий Иаков Михайлов, священник Покровской церкви села Камянки Новомиргородского округа	за штат	59
	<i>ХЕВ, 1905, № 13, с. 216-217. Вытяг</i>		
1905, 5 июня	Ногачевский Федор Георгиев, священник Покровской церкви села Боковое Братолюбовского округа	за штат	61
1905, 24 июня	Беззабава Афанасий Иаковлев, протоиерей Покровской церкви местечка Широкого Широковского округа	за штат	65
1905, 4 июля	Левицкий Прохор Иоаннов, священник Елисаветградского Успенского собора	смерть	59
1905, 23 июля	Каминский Михаил Иаковлев, священник Покровской церкви местечка Станислава 2-го Херсонского округа	смерть	50
1905, 5 августа	Лукашевич Федор Евдокимов, священник Успенской церкви села Новокрасного Ровенского округа	за штат	61
1905, 19 августа	Юркевич Михаил Андреев, священник Рождество-Богородичного собора города Николаева	смерть	55
1905, 25 августа	Григорович Димитрий Михайлов, протоиерей Елисаветградского Успенского собора	смерть	58
1905, 1 октября	Лобачевский Владимир Стефанов, протоиерей Иоанно-Милостивой церкви села Ольшанки Ровенского округа	за штат	69
	<i>ХЕВ, 1906, № 2, с. 28. Вытяг</i>		
1905, 11 ноября	Еланский Петр Петров, протоиерей Покровской церкви при мужской гимназии города Николаева (ныне умерший)	за штат	66
1905, 19 ноября	Вейсов Иоанн Евгениев, священник Греческой Николаевской церкви города Николаева	за штат	61
1906, 1 января	Любинский Иоанн Феоктистов, священник Петропавловской церкви села Леслиевка Новомиргородского округа	смерть	61
1906, 19 января	Штенко Лука Иоаннов, священник Херсонского Благовещенского женского монастыря	смерть	55
1906, 21 января	Дохтуровский Иоанн Акиллов, священник Успенской церкви города Новогеоргиевска Новогеоргиевска	смерть	48
1906, 5 февраля	Назаревский Петр Константинов, священник села Терновки Новоархангельского округа	смерть	53
	<i>ХЕВ, 1906, № 13, с. 339-340. Вытяг</i>		
1905, 24 октября	Гераскевич Феоктист Софронов, протоиерей Вознесенской церкви села Губовка Новгородковского округа	за штат	66

1906, 28 января	Синельников Димитрий Феодоров, протоиерей единоверческой Покровской церкви города Елисаветграда	за штат	72
1906, 4 мая	Григорьев Василий Иаковлев, священник Покровской церкви села Калантаево Новогеоргиевского округа	за штат	70
1906, 11 мая	Добровольский Андрей Емелианов, священник Екатерининского собора города Херсона	за штат	66
1906, 23 июня	Жадановский Александр Филиппов, священник Крестовоздвиженской церкви села Федварь Михайловского округа	смерть	58
1906, 4 июля	Завадовский Иоанн Папин, священник Иоанно-Богословской церкви села Галагановки Новогеоргиевского округа	смерть	72
1906, 12 июля	Телятников Иосиф Саввин, священник Архангело-Михайловской церкви села Березовки Бобринецкого округа	смерть	63
1906, 26 июля	Руденко Андрей Александров, священник Свято-Духовской церкви села Сентово Михайловского округа	за штат	74
1906, 31 июля	Угринович Симеон Димитриев, священник Корсунской Божией Матери церкви Херсонского Перепелицынского приюта (бывший смотритель сего приюта)	за штат	60
1906, 11 августа	Бобровницкий Иннокентий Моисеев, священник Василиевской церкви Елисаветградского духовного училища	смерть	47
1906, 7 октября	Нестеров Владимир Агапиев, священник Александро-Невской церкви при реальном училище города Николаева	смерть	40
1906, 12 ноября	Горохов Андрей Стефанов, священник Всехсвятской церкви местечка Глодосс Новоархангельского округа	смерть	28
1906, 22 ноября	Жуковский Александр, священник Богородичной церкви города Ольвиополя Ровенского округа	смерть	61
	<i>ХЕВ 1907, № 1, с. 12-13. Вытяг</i>		
1906, 24 ноября	Станькевич Иоанн Василиев, протоиерей Покровской церкви села Андреевки Новомиргородского округа	за штат	72
1906, 28 ноября	Писаренко Михаил Георгиев, священник Михайловской церкви села Сербуловки Вознесенского округа	за штат	73
1906, 5 декабря	Добровольский Александр Феодоров, священник Николаевской тюремной церкви города Херсона	смерть	57
1907, 19 января	Брижицкий Григорий Филиппов, священник Вознесенской церкви села Приют Бобринецкого округа	смерть	75
1907, 26 мая	Пржеголинский Иаков Давидов, протоиерей Свято-Духовской церкви города Херсона	смерть	62
	<i>ХЕВ, 1907, № 13, с. 220-221. Вытяг</i>		
1907, 12 июля	Еригин Иоанн Петров, священник кладбищенской церкви города Елисаветграда	смерть	64
	<i>ХЕВ, 1908, № 12-13, с. 171. Вытяг</i>		
1908, 22 марта	Михайловский Петр Александров, священник Свято-Духовской церкви села Браиловки Новогеоргиевского благочиния	за штат	58
1908, 22 июня	Прокопченко Иоанн Максимов, священник Покровской единоверческой церкви местечка Злынки Елисаветградского уезда	смерть	43
1908, 30 июня	Заводовский Феодор Иоаннов, священник Иоанно-Богословской церкви села Галагановки Новогеоргиевского благочиния	за штат	29

1908, 30 июня	Гусаков Петр Иоаннов, священник Всехсвятской церкви города Херсона 1-го Херсонского благочиния	смерть	66
1908, 2 июля	Короповский Афанасий Андреев, священник Свято-Духовской церкви села Степановки Бобринецкого благочиния	смерть	68
1908, 20 июля	Добровольский Николай Романов, священник Покровской церкви села Гуровки Братолюбовского благочиния	за штат	73
1908, 27 июля	Шахов Александр Василиев, священник Александро-Невской церкви села Дымовки Новоодесского благочиния	смерть	41
1908, 18 августа	Брюховецкий Александр Василиев, священник Иоанна-Милостивого церкви села Ольшанки Ровенского благочиния	смерть	43
1908, 30 августа	Шомин Симеон Петров, священник Николаевской единоверческой церкви города Елисаветграда	смерть	67
	<i>ХЕВ, 1908, № 24, с. 572-573. Вытяг</i>		
1908, 17 октября	Гуковский Павел Павлов, священник Георгиевской церкви села Александровки Ровенского округа	за штат	73
1909, 11 января	Нестеровский Андрей Михайлов, священник Николаевской церкви села Шестерни Широковского округа	смерть	59
1909, 19 января	Степаненко Андрей Василиев, священник Покровской церкви села Гуровки Братолюбовского округа	смерть	37
1909, 17 февраля	Козьмин Павел Петров, священник Воскресенской единоверческой церкви города Новогеоргиевска	смерть	47
1909, 12 апреля	Матковский Михаил Димитриев, протоиерей Покровской церкви села Сергеевки Вознесенского округа	смерть	69
	<i>ХЕВ, 1909, № 13, с. 318. Вытяг</i>		
1908, 14 октября	Казанский Авраамий Маркеллов, священник Успенской церкви села Ясиноватки 2-го Александрийского округа	за штат	62
1909, 1 июля	Додырев Афанасий Феодосиевич, священник Георгиевской церкви села Мартоноши Новомиргородского округа	за штат	66
1909, 7 июля	Диаковский Иоанн Димитриев, протоиерей Греческой Софиевской церкви города Херсона	смерть	61
1909, 8 августа	Диаковский Никифор Павлов, священник Николаевской церкви села Тишковки Новоархангельского округа	за штат	63
1909, 13 сентября	Манжелей Иоанн Петров, протоиерей Греческой Николаевской церкви города Николаева	смерть	64
1909, 19 сентября	Дубенко Симеон Стефанов, священник Александро-Невской церкви села Баштино Братолюбовского округа	за штат	67
1909, 3 октября	Пасхалов Андрей Александров, протоиерей Петропавловской церкви села Бугского Вознесенского округа	за штат	64
1909, 8 октября	Ниценко Иоанн Григориев, священник Свято-Духовской церкви села Новодмитровки Широковского округа	смерть	63
1909, 16 октября	Матловский Флор Авксентиев, священник Успенской церкви села Ясиноватки 2-го Александрийского округа	смерть	67
1909, 22 октября	Галабутский Гавриил Андреев, священник Покровской церкви села Широкого Широковского округа	смерть	43
	<i>ХЕВ, 1909, № 23-24, с. 544-545. Вытяг</i>		
1908, 11 сентября	Дудзинский Стефан Иларионов, священник Покровско церкви села Раково Вознесенского округа	за штат	70
1909, 12 августа	Добровольский Иаков Емелианов, Священник Иоанно-Богословской церкви села Галагановки 2-го Александрийского округа	за штат	69

1909, 9 декабря	Славинский Ефрем Матфеев, священник Сергиевской церкви села Александровки Бобринецкого округа	смерть	58
1910, 25 января	Витвицкий Петр Александров, священник Николаевской церкви села Надлака Новоархангельского округа	смерть	67
1910, 26 января	Рыльский Петр Симеонов, протоиерей Владимирской иконы Божией Матери церкви города Елисаветграда	за штат	63
1910, 11 февраля	Погорельский Михаил Матфеев, протоиерей Александро-Невской церкви гор.Николаева	за штат	80
1910, 27 марта	Авдиев Михаил Николаев, священник Николаевской церкви села Константиновки Вознесенского округа	смерть	34
1910, 27 апреля	Кудрицкий Евмений Иларионов, священник Николаевской церкви села Белецковки Новогеоргиевского округа	смерть	58
	<i>ХЕВ, 1910, № 13, с. 264. Вытяг</i>		
1910, 16 февраля	Попельницкий Димитрий Захариев, священник Успенской церкви посада Новой Праги Новопрাগского округа	за штат	63
1910, 2 мая	Спасов Петр Никитин, священник Успенской церкви села Анновки (Безродное) Ровенского округа	смерть	55
1910, 19 июня	Диковский Панкратий Андреев, священник Казанской церкви села Вукварь Михайловского округа	смерть	55
1910, 24 июля	Делинский Иоанн Василиев, священник Николаевской церкви села Касперо-Николаевки Ново-Одесского округа	смерть	39
1910, 11 августа	Колосов Владимир Петров, священник Покровской церкви села Сергеевки Вознесенского округа	смерть	48
1910, 16 августа	Шостаченко Андрей Исаакиев, протоиерей Николаевской церкви местечка Ново-Воронцовки Нововоронцовского округа	за штат	74
1910, 9 сентября	Левитский Петр Иоаннов, священник Преображенской церкви села Каменно-Потоцкого Новогеоргиевского округа	смерть	58
1910, 13 сентября	Синькевич Венедикт Григориев, священник Николаевской церкви села Владимировки Елисаветградского округа	смерть	40
1910, 26 ноября	Коломинский Григорий Иванов, священник Иосифовской церкви местечка Березовки 2-го Александрийского округа	смерть	68
	<i>ХЕВ, 1910, № 24, с. 608-609. Вытяг</i>		
1910, 24 ноября	Чебалдов Иоанн Иоаннов, священник Покровской церкви села Гуровки Братолюбовского округа	смерть	49
1910, 4 декабря	Торский Евгений Гаврилов, протоиерей Ильинской церкви гор.Новомиргорода Новомиргородского округа	смерть	73
1910, 8 декабря	Жуковский Гавриил Александров, священник Георгиевской церкви села Эрделиевки Новомиргородского округа	смерть	63
1911, 1 января	Зубов Игнатий Иоаннов, священник Всех Скорбящих Радости церкви гор.Николаева	смерть	60
1911, 2 февраля	Михаличенко Феодор Даниилов, священник Симеоно-Анненской церкви села Ингульской Каменки Новгородковского округа	смерть	47
1911, 4 февраля	Карабинович Александр Анисимов, священник Николаевской церкви села Полтавки Ново-Одесского округа	смерть	67
1911, 24 февраля	Смолянский Ипполит Феодоров, священник Покровской церкви села Буличево Новомиргородского округа	смерть	27
1911, 26 апреля	Карлашев Кирилл Александров, священник Рождество-Богородичной церкви села Баловного Ново-Одесского округа	смерть	51
	<i>ХЕВ, 1911, № 12-13, с. 248-249. Вытяг</i>		

1908, 28 мая	Клопотовский Василий Антониев, священник Петропавловской церкви города Берислава 1-го округа Херсонского уезда	смерть	59
1911, 19 февраля	Криницкий Анект Андреев, священник Николаевской церкви села Цыбулевки Михайловского округа	за штат	74
1911, 17 апреля	Христофоров Герасим Иоаннов, священник Покровской церкви села Лозоватки Новомиргородского округа	смерть	66
1911, 20 июня	Мочульский Николай Афанасиев, священник Покровской церкви села Белоусовки Вознесенского округа	за штат	66
1911, 5 сентября	Гончаров Иоанн Феодосиев, протоиерей Касперовской церкви города Николаева	за штат	76
	<i>ХЕВ, 1911, № 24, с. 525. Витяг</i>		
1911, 21 августа	Зайцев Михаил Стефанов, священник Благовещенской единоверческой церкви села Красного Яра	смерть	38
1911, 4 сентября	Карлашев Павел Александров, священник Рождество-Богородичной церкви села Добрянки Новоархангельского округа	за штат	79
1911, 22 сентября	Соколов Иоанн Андреев, священник Иоанно-Богословской церкви села Винтель-Николаевки Новомиргородского округа	за штат	58
1911, 31 октября	Козачинский Стефан Симеонов, протоиерей Успенской церкви местечка Дмитровки Михайловского округа	за штат	75
1911, 14 ноября	Фомицкий Иаков Григориев, священник Николаевской церкви села Стецовки Новогеоргиевского округа	смерть	62
1911, 24 ноября	Лебедев Захария Григориев, священник Покровской церкви села Сергеевки Вознесенского округа	смерть	60
1911, 30 ноября	Каракулин Петр Николаев, священник Михайловской церкви села Трикраты Вознесенского округа	смерть	40
1911, 6 декабря	Бондаренко Николай Григориев, священник Трехсвятительской церкви села Канежа Новомиргородского округа	за штат	68
1911, 17 декабря	Занько Иоанн Гавриилов, священник Преображенской церкви села Большой Виски Елисаветградского округа	смерть	53
1912, 30 марта	Рябцев Димитрий Михайлов, священник Рождество-Богородичной церкви местечка Красной Каменки Новопрагского округа	смерть	50
1912, 8 апреля	Мстиславский Григорий Андреев, священник Андреевской церкви села Орловой Балки 2-го Александрийского округа	смерть	61
	<i>ХЕВ, 1912, № 12, с. 168-169. Витяг</i>		
1912, 19 июня	Гульчевский Петр Григориев, священник Петропавловской церкви села Чечелеевки Новопрагского округа	смерть	68
1912, 19 июля	Торский Иларион Григориев, священник Николаевской церкви местечка Витязевки Бобринецкого округа	смерть	-
1912, 9 августа	Вадзинский Григорий Ксенофонтов, священник Петропавловской церкви местечка Балацкого Ново-Одесского округа	за штат	57
1912, 3 сентября	Лопатинский Василий Иовлев, протоиерей Вознесенского собора города Вознесенска	смерть	66
1912, 21 сентября	Белоусов Василий Феодоров, священник Михайловской церкви села Донино-Каменки Михайловского округа	смерть	50
1912, 25 сентября	Усаневич Николай Михайлов, священник Покровской церкви села Компанеевки Елисаветградского округа	смерть	48

<i>ХЕВ, 1913, № 1, с. 8-9. Витяг</i>			
1911, 15 декабря	Козачинский Гавриил Василиев, священник Покровской церкви села Покровки Вознесенского округа	смерть	63
1912, 25 июля	Зельницкий Власий Дамианов, священник Адриано-Наталиевской церкви села Заградовки Широковского округа	за штат	55
1912, 23 сентября	Мстиславский Гавриил Андреев, священник Пантелеимоновской церкви села Мало-Александровки Широковского округа	за штат	70
1912, 23 ноября	Богдан Николай Леонтиев, священник Иоакимовской церкви села Акимовки Новоархангельского округа	смерть	58
1913, 13 февраля	Канин Димитрий Симеонов, протоиерей Скорбященской церкви города Николаева	за штат	67
1913, 16 февраля	Чернявский Иоанн Петров, священник Николаевской церкви села Плоского Михайловского округа	смерть	63
1913, 23 апреля	Кулинский Василий Иосифов, священник Георгиевской церкви села Александровки 2-го Александрийского округа	смерть	40
1913, 28 апреля	Шомин Алексей Киприанов, священник Покровской церкви села Фирсовки Нововоронцовского округа	смерть	53
<i>ХЕВ, 1913, № 12, с. 254-255. Витяг</i>			
1913, 7 января	Аллегораки Михаил Стефанов, священник Рождество-Богородичной церкви села Патрино-Никольского Новмиргородского округа	за штат	40
1913, 1 июня	Данилевский Иоаким Захариев, священник Успенской церкви села Липняжки Новоархангельского округа	за штат	68
1913, 23 июня	Рыбальченко Савин Алексиев, священник Введенской церкви местечка Широкого Широковского округа	смерть	44
1913, 28 сентября	Брижицкий Никлай Антониев, протоиерей Успенской церкви села Привольного Новоодесского округа	за штат	72
1913, 15 октября	Грушевой Виктор Фомин, священник Преображенской церкви села Каменно-Потоцкого Новогеоргиевского округа	смерть	58
1913, 2 ноября	Лукаржевский Евфимий Иулианов, священник Царице-Александринской церкви при Херсонской 2-й женской гимназии	смерть	41
1913, 4 ноября	Стрижевский Арсений Гервасиев, священник Трехсвятительской церкви села Канежа Новомиргородского округа	за штат	73
<i>ХЕВ, 1913, № 24, с. 578-579. Витяг</i>			
1913, 14 октября	Галицан Петр Георгиев, протоиерей Михайловской церкви села Глинска Новогеоргиевского округа	за штат	77
1913, 11 декабря	Турчановский Николай Михайлов, священник Богоявленской церкви посада Богоявленска Николаевского округа	смерть	49
1913, 15 декабря	Чегорян Михаил Исидоров, священник Архангело-Гаврииловской церкви села Щербани Вознесенского округа	смерть	43
1914, 17 января	Скварчевский Феодосий Кодратов, священник Трехсвятительской церкви села Новостародуба Новопрагского округа	смерть	61
1914, 25 февраля	Статкевич Антоний Иоаннов, священник Успенской церкви села Ингульской Каменки Новгородковского округа	смерть	68
1914, 13 марта	Иванов Иоанн Логгинов, священник Георгиевской церкви местечка Новой Одессы Новоодесского округа	смерть	66

1914, 20 марта	Угринович Григорий Саввин, протоиерей Вознесенской церкви села Калниболот Новоархангельского округа	за штат	68
1914, 9 апреля	Гвоздецкий Григорий Григориев, священник Преображенской церкви села Каменно-Потоцкого Новогеоргиевского округа	смерть	59
1914, 24 мая	Брадучан Илиодор Александров, священник Предтеченской церкви села Ивановки Широковского округа	смерть	37
	<i>ХЕВ, 1914, № 12, с. 144-145. Витяг</i>		
1914, 13 марта	Луговенко Агафангел Василиев, священник Рождество-Богородичной церкви местечка Нового Буга Новоодесского округа	за штат	70
1914, 28 апреля	Попельницкий Николай Авксентиев, священник Рождество-Богородичной церкви села Нового Кривого Рога Широковского округа	за штат	43
1914, 27 мая	Руденко Василий Петров, священник Пантелеимоновской церкви города Херсона	смерть	74
1914, 16 сентября	Всеволодов Ипполит Филиппов, священник Екатерининского собора города Херсона	смерть	43
1914, 9 октября	Малявинский Василий Иоаннов, священник Покровской церкви местечка Глодосс Новоархангельского округа	смерть	48
1914, 6 ноября	Матковский Трифон Андреев, священник Арсениевской церкви села Максимовки Новомиргородского округа	смерть	66
	<i>ХЕВ, 1914, № 23-24, с. 426. Витяг</i>		
1914, 4 ноября	Обыдовский Григорий Феодосиев, протоиерей Покровской церкви села Иванковец Новогеоргиевского округа	за штат	77
1914, 13 ноября	Витвицкий Александр Львов, священник Варваринской церкви посада Новоукраинки Ровенского округа	смерть	49
1914, 29 ноября,	Ткач Феодор Миронов, священник Рождество-Богородичной церкви села Варваровки Братолюбовского округа	смерть	44
1915, 12 февраля	Потапенко Авксентий Николаев, священник Предтеченской церкви села Белозерки 1-го округа Херсонского уезда	смерть	66
1915, 28 февраля	Грабенко Григорий Петров, священник Рождество-Богородичной церкви села Александровки Новопрагского округа	за штат	59
1915, 12 апреля	Грабенко Митрофан Петров, священник Михайловской церкви села Михайловки Вознесенского округа	смерть	62
1915, 28 апреля	Синицкий Гавриил Симеонов, священник Предтеченской церкви села Ивановки Нововоронцовского округа	смерть	52
	<i>ХЕВ, 1915, № 12, с. 302-303. Витяг</i>		
1914, 25 октября	Беликов Александр Лукин, священник Михайловской церкви села Новомихайловки Бобринецкого округа	за штат	65
1915, 6 июня	Цветаев Павел Филиппов, священник Покровской церкви села Костромки Нововоронцовского округа	смерть	62
1915, 10 июня	Медведский Иоаким Алексиев, священник Предтеченской церкви села Яново 2-го Александрийского округа	за штат	61
1915, 10 июня	Комарницкий Иракий Гавриилов, священник Предтеченской церкви села Яново 2-го Александрийского округа	за штат	68
1915, 1 июля	Вергелесов Игнатий Николаев, священник Николаевской церкви села Стецовки Новогеоргиевского округа	за штат	64
	<i>ХЕВ, 1915, № 24, с. 630-631. Витяг</i>		
1915, 27 июня	Белинский Василий Стефанов, священник Покровской церкви села Ново-Покровского Нововоронцовского округа	за штат	67

1915, 17 сентября	Жержерунов Александр Василиев, священник Трехсвятительской церкви местечка Новостародуба Новопрагского округа	за штат	63
1915, 15 октября	Литвиненко Александр Даниилов, священник Николаевской церкви мужской гимназии города Вознесенска	смерть	34
1915, 13 ноября	Лысенковский Самуил Василиев, протоиерей Михайловской церкви местечка Константиновки Вознесенского округа	смерть	66
1915, 11 декабря	Левицкий Иоанн Алексеев, протоиерей Николаевского собора города Новомиргорода Новомиргородского округа	за штат	71
1916, 12 января	Щукин Александр Петров, священник Стефановской церкви Николаевской городской тюрьмы 1-го Николаевского округа	смерть	30
1916, 24 января	Анпилогов Фома Тимофеев, священник Казанской церкви села Плоского Единоверческого округа	смерть	42
1916, 27 января	Александрович Алексей Иоаннов, протоиерей Успенского собора города Александрии Новопрагского округа	смерть	77
1916, 22 февраля	Карпов Пантелеимон Власиев, священник Николаевской церкви села Овсяниковки Елисаветградского округа	за штат	38
1916, 24 февраля	Тархов Василий Василиев, священник Трехсвятительской церкви местечка Новостародуба Новопрагского округа	смерть	23
1916, 14 марта	Дунский Алексей Григориев, священник Николаевской церкви местечка Константиновки Вознесенского округа	смерть	46
1916, 9 апреля	Павловский Иоанн Фомин, священник Константино-Еленинской церкви села Ивановки Новоархангельского округа	смерть	60
1916, 15 апреля	Сикорский Самуил Стефанов, протоиерей Николаевской церкви местечка Константиновки Вознесенского округа	смерть	70
	<i>ХЕВ, 1916, № 11-12, с. 266-268. Вытяг</i>		
1911, 25 августа	Боцаренко Петр Иоаннов, священник Георгиевской церкви села Мартоноши Новомиргородского округа (уволен за штат по суду указом Консистории от 25 августа 1911 года, а 22 сентября того же года умер, пособие выдается вдове Фекле Боцаренко на основании постановления Епархиального съезда от 24 сентября 1916 года за № 7)	за штат	64
1916, 10 июня	Хрижантовский Иларион Макариев, священник Николаевской церкви местечка Казанки Бобринецкого благочиния	смерть	46
1916, 13 июля	Васютинский Алексей Стефанов, священник Николаевской церкви села Северинки Михайловского округа	смерть	62
1916, 22 июля	Лысенковский Владимир Самуилов, священник Крестовоздвиженской церкви села Мошорино 2-го Александрийского округа	смерть	42
1916, 19 августа	Стоянов Георгий Павлов, священник Александро-Невской церкви села Кандыбино Новоодесского округа	за штат	72
1916, 24 сентября	Голоносов Николай Дмитриев, священник Корсунской Божией матери церкви при Перепелицынском приюте Херсонского городского округа	смерть	62
1916, 19 октября	Павленко Стефан Игнатъев, священник Георгиевской церкви села Александровки (Гапсино) Ровенского округа	смерть	46
1916, 17 ноября	Прокофьев Михаил Космин, священник Казанской церкви села Давидова Брода Широковского округа	смерть	66
	<i>ХЕВ, 1917, № 1-2, с. 7-8. Вытяг</i>		

1916, 13 сентября	Мураневич Феодосий Иаковлев, священник Михайловской церкви села Мелового Нововоронцовского округа	за штат	58
1916, 30 ноября	Демиденков Александр Васильев, протоиерей Покровской церкви села Бешбайраки Ровенского округа	за штат	73
1917, 13 апреля	Курлов Александр Иоаннов, священник Самсоно-Агриппининской церкви города Николаева	смерть	53
	<i>ХЕВ, 1917, № 12, с. 148-149. Вытяг</i>		
1917, 20 марта	Коцарь Алексей Вуколов, священник Покровской церкви местечка Аджамки Новгородковского округа	за штат	59
1917, 15 апреля	Гринчевский Александр Николаев, священник Покровской церкви села Тишковки Новоархангельского округа	смерть	68
1917, 24 апреля	Зеленкевич Николай Феофанов, священник Димитриевской церкви села Исаевки Ровенского округа	смерть	45
1917, 27 апреля	Бондаренко Петр Николаев, священник Рождество-Богородичной церкви местечка Злынки Ровенского округа	смерть	50
1917, 15 июля	Козак Онуфрий Константинов, протоиерей Преображенской церкви села Марьинского Нововоронцовского округа	за штат	67
1917, 1 августа	Тимковский Иаков Евфимиев, протоиерей Николаевского собора города Бобринца	за штат	71
1917, 17 августа	Челак Александр Николаев, священник Покровской церкви при мужской гимназии города Николаева	смерть	39
1917, 19 сентября	Сорокин Феодосий Николаев, священник Сретенской церкви села Субботец Михайловского округа	за штат	70
	<i>ХЕВ, 1918, № 2-3, с. 13-14. Вытяг</i>		
1917, 14 сентября	Иваницкий Феодор Иоаннов, священник Вознесенской церкви села Золотой Балки Нововоронцовского благочиния	за штат	65
1917, 16 октября	Угринович Мефодий Алексиев, священник Аннинской церкви села Ингульской Каменки Новгородковского благочиния	за штат	67
1917, 12 декабря	Беликов Даниил Лукин, священник Вознесенской церкви села Новокаменки Нововоронцовского благочиния	за штат	69
1917, 13 декабря	Кириаков Иоанн Иаковлев, протоиерей Свято-Духовской церкви города Херсона	смерть	66
1917, 19 декабря	Кирсанов Петр Стефанов, священник Михайловской церкви села Живановки Новоархангельского благочиния	за штат	32
1918, 15 марта	Запольский Никита Иоаннов, священник Николаевской церкви села Николаевки II Широковского благочиния	смерть	52
1918, 25 марта	Завадский Антоний Михайлов, протоиерей Николаевской церкви села Михальчевки Елисаветградского благочиния	за штат	76
1918, 10 мая	Пономаревский Владимир Романов, священник Вознесенской церкви села Макарихи 2-го Александрийского благочиния	смерть	62
1918, 29 июня	Рыбальченко Георгий Афанасьев, протоиерей Николаевской церкви местечка Дмитровки Михайловского благочиния	смерть	76
1918, 11 июля	Михайловский Иоанн Павлов, протоиерей Благовещенской церкви Херсонской губернской больницы	смерть	49
1918, 7 августа	Селецкий Гавриил Петров, протоиерей Митрофановской церкви села Митрофановки Новгородковского благочиния	смерть	65
	<i>ХЕВ, 1918, № 18-21, с.312-313. Вытяг</i>		

Тарабара О.М., м. Кривий Ріг

Панас Феденко і Перший Зимовий похід Армії УНР

Ім'я визначного політика, члена Центральної Ради та уряду Української Народної Республіки Панаса Васильовича Феденка (1893-1981) пов'язане з однією з чи не найзнаменитіших сторінок української історії – Першим Зимовим походом Армії УНР.

Постаті П.В. Феденка, як одному з лідерів УСДРП, дослідники приділили значну увагу [1; 2]. Проте робота на посаді політичного референта Наддніпрянської Армії під час здійснення партизанського рейду з-поміж широкого кола розглянутих проблем висвітлена побіжно. Найбільше біографічних даних про свої функції під час Першого Зимового походу подав сам Панас Васильович в монографії, присвяченій 50-й річниці події [8], спогадах у книзі "Ісаак Мазепа – борець за волю України" [6] та статті "Фермент нації" [7]. Спогади Ісаака Мазепи – одного з чільних громадських та політичних діячів українських визвольних змагань 1917-1921 років – містять багатий та змістовний фактичний матеріал про перебіг подій в Україні в 1910-1920-х років, зокрема подають безпосередній і відвертий погляд автора на перебіг Зимового походу та його учасників [4, с. 309-376].

Панас Васильович Феденко. 1921 рік

Окремі фрагментарні відомості та епізодичні згадки про участь урядового представника при війську, уривки його листів, висвітлили у своїх мемуарах заступник командувача Дієвої Армії УНР генерала М. Омеляновича-Павленка, начальник Збірної Київської (Стрілецької) дивізії Ю. Тютюнник [5, с. 116-118] та особистий ад'ютант Головного Отамана С. Петлюри, осавул О. Доценко [3, с. 48-49, с. 68-69]. Таким чином, вклад Панаса Феденка у боротьбу українського народу на цьому етапі залишається малодослідженим.

Метою цієї статті є висвітлення діяльності П. Феденка, його роль та особистий внесок у період здійснення Армією УНР Першого Зимового походу протягом грудня 1919-го – травня 1920 років.

Починаючи з червня 1917 року, коли повернувшись після здобуття освіти на батьківщину, тодішній випускник Петербурзького історико-філологічного інституту отримав призначення уповноваженого інструктора з питань політичної освіти та організації мас у Верхньодніпровському повіті Катеринославської губернії, а згодом був обраний делегатом до Української Центральної Ради, його доля стає тісно пов'язана з боротьбою за незалежність і самостійність України. Протягом 1919 року, коли Українська Народна Республіка з усіх боків була атакована ворожими силами, молодий політик виконував функції секретаря ЦК УСДРП, редактора партійної преси та заступника міністра інформації в уряді І. Мазепи. Із Києва, окупованого спочатку військами більшовиків, а потім захопленого Добровольчою армією А. Денікіна, разом з українським урядом та його прибічниками він переїхав спочатку до Вінниці, а пізніше перебрався до Кам'янця-Подільського [1, с. 130-132].

Наприкінці листопада 1919 року рештки Наддніпрянської Армії УНР, потерпаючи від епідемії тифу, опинилися у так званому "трикутнику смерті" (Любар – Чорторія – Миропіль) між білогвардійцями, більшовиками та поляками. Після "листопадової катастрофи" на нараді членів уряду та представників війська 3 грудня 1919 року в Новій Чорторії прем'єр-міністр Ісаак Мазепа вніс пропозицію негайно перейти до партизанських способів боротьби, щоб зберегти рештки воїнства від деморалізації й розкладу, що й підтримали всі учасники. У зв'язку з цим рішенням він звернувся до П. Феденка, який прибув на нараду після подій в Любарі, з проханням підготувати проект відозви до війська і народу України в справі подальшої боротьби за волю. На допомогу політичний діяч взяв міністра праці О. Безпалка. Разом вони склали текст декларації, обговоривши і розділивши основну ідею і деталі наперед. На засіданні 4 грудня Панас Васильович сам зачитав

цей проект присутнім, який майже без змін був затверджений і підписаний урядовцями в Чорторії, але навмисне датований 2 грудня 1919 року в Любарі, щоб уникнути немилозвучної назви [6, с. 89].

6 грудня 1919 року відбулася подальша нарада в Чорторії, на якій було остаточно вирішено здійснити боездатними частинами Армії УНР партизанський рейд тилами денікінців. Командувачі груп висловились проти постійного перебування урядових очільників при війську, адже це притягувало б зайву увагу ворога. Тому голова Ради міністрів особисто прикріпив до окремих дивізій спеціальних посланців уряду для координації діяльності з командармами та для інформування війська і населення. Панас Феденко, як один з семи обраних політичних референтів, отримав призначення в Наддніпрянську Армію. Для взаємного контакту державні і військові керівники домовилися, що будуть в міру потреби з'їздитися в певний визначений час в наперед домовлених місцях. Перша така зустріч мала відбутися в Липівці, куди, супроводжуючи частину вояків, з району Любара вирушив П. Феденко в грудні 1919 року [8, с. 31-33]. Так розпочався Перший Зимовий похід.

Першочерговим завданням, яке стояло на даному етапі перед політичним центром УНР, було об'єднання Наддніпрянської і Галицької армій під спільним командуванням, яке б у разі успішного завершення надало можливість відновити регулярний український фронт проти білогвардійців і більшовиків. З цією метою на зустріч у Липівці з'явилися делегати ініціативної комісії, створеної у Вінниці для підготовки злиття обох військових сил. Прибувши до міста 15 грудня 1919 року слідом за кіннотою Київської групи, політичний референт Феденко негайно одержав від прем'єра доручення виїхати разом з представниками війська для підготовки формального проголошення злуки двох українських армій під командуванням генерала М. Омеляновича-Павленка [4, с. 328-329]. Добрався до Вінниці політик разом з членами цієї комісії: учасником Трудового Конгресу в Києві Д. Сухенком і радикалом із Галичини М. Балицьким – і по прибутті залишився в домі родини Русових, в якому знаходилась "явка" для Ісака Мазепи. У призначене місце для перемовин з'явилися уповноважені від командарма М. Омеляновича-Павленка. Панас Васильович теж взяв участь у переговорах як посланець від уряду. Саме йому довелося написати текст договору про злуку, який і підписали делегати армій Наддніпрянської і Галицької 24 грудня 1919 року [8, с. 37-38].

25 грудня 1919 року в Літині було призначено засідання членів уряду, які знаходилися в районі Вінниці. Сюди в компанії прем'єра І. Мазепи та міністра О. Безпалка приїхав і П. Феденко. Ще до початку консилиуму стало відомо, що напередодні частина есерів здійснила спробу державного путчу, обравши в Хмільнику Раду Республіки, як "верховну владу" замість Директорії. Панас Феденко, нічого не підозрюючи, заочно та без його згоди був обраний до її складу як член від комісії для об'єднання обох армій. 26 грудня, як представник від соціал-демократів, він взяв участь в міжпартійній нараді, на якій після тривалих дискусій зрештою вдалося ухвалити спільне рішення перетворити Раду Республіки в комісію при уряді для підготовки проекту закону про скликання передпарламенту з широкими правами.

29 грудня 1919 року у Вінниці Ісак Прохорович скликав засідання ради міністрів УНР, на якому була обрана комісія для вироблення статуту передпарламенту. Присутній на нараді П. Феденко увійшов до її складу разом з Д. Сухенком, М. Балицьким і О. Щадиловим.

Після затвердження урядовцями договору про об'єднання двох військ П. Феденку довелося знову, на прохання очільника Ради народних міністрів, писати декларацію в справі злуки обох українських армій під проводом одного уряду і під одним командуванням, яка була видана у Вінниці і надрукована в українській соціалістичній газеті "Народний Голос", але навмисне датована 28-м грудня 1919 року в Літині, щоб не притягувати увагу до місця перебування державного керівництва [4, с. 332-335].

Наряду з основною політичною роботою протягом кінця грудня 1919 року Панас Васильович займався редакторською діяльністю разом з М. Балицьким, який відшукав у місті добре

Ісаак Прохорович Мазепа

упорядковану друкарню. Патріотично налаштовані робітники взялися видавати газету "Народний Голос", перший випуск якої вийшов у Вінниці 1 січня 1920 року. В ній були вміщені відозви українського уряду, публікації і різні повідомлення. Свою вступну статтю головний редактор присвятив надії на перемогу УНРеспубліки над її ворогами. Через наближення більшовиків на другому номері випуск періодики припинився [8, с. 38].

Полковник Наум Никонів

1 січня 1920 року політичний референт Феденко, супроводжуючи міністра І. Мазепу з військовим представником командування полковником Наумом Никоновим, виїхав з Вінниці для безпосередньої зустрічі з головним керівництвом війська УНР, розраховуючи таким способом пришвидшити справу злуки обох армій. У болоті і снігах вони даремно проїздили кінями більше тижня в Липовецькому і Таращанському повіті на Київщині; слід армії губився десь на Уманщині. Нарешті в ніч на Різдво 7 січня 1920 року чоловіки прибули до повітового містечка Гайсина, де не було жодної влади. Помічалася повна байдужість до громадських справ. У заїзді Н. Никонів довідався, що в цьому районі діяв отаман А. Волинець. Наступного дня один поштовий службовець провів Панаса Васильовича до "штабу" ватажка в село Кислянку. Однак після невдалої спроби налагодити відносини з повстанцями він знову повернувся до Гайсина [6, с. 95].

11 січня 1920 року в Брацлаві відбулася нарада за участі прем'єра І. Мазепи, політичного референта Галицької Армії чотара В. Чайківського, І. Лизанівського, полковника Н. Никонова, політичного референта Наддніпрянської Армії П. Феденка, губернського комісара Волині Ф. Сумневича, члена Галицької національної ради П. Шекерика та липовецького комісара Ю. Онипка [7, с. 131-132], на якій стало відомо, що "Ревком" Галицької Армії 1 січня 1920 року підписав акт про перехід війська на сторону більшовиків, яке юридично за договором від 24 грудня 1919 року було під зверхністю українського уряду. По закінченні засідання голова Ради міністрів негайно делегував П. Феденка та Н. Никонова до Армії УНР на схід з листом та дорученнями для генерала М. Омеляновича-Павленка. Уповноважені відправилися спочатку до Гайсина, де взяли фальшиві документи, які їм видали патріотичні кооператори, звичайно ж, на чужі імена. Панас Васильович Феденко вже давно мав при собі паспорт на ім'я книговода Івана Івановича Мельниченка із села Сурська Михайлівка на Запоріжжі, який підходив йому за роками. Окрім того, він озброївся револьвером системи "парабелум", який подарував йому В. Винниченко на початку лютого 1919 року. Після всіх приготувань товариші вирушили на Умань [8, с. 33, с. 42-46].

13 січня 1920 року безлюдною дорогою делегати доїхали до Івангорода. 14 січня біля села Паланки, недалеко від Умані, їх заарештували вояки Червоної Армії. Солдати відібрали в них гроші на суму близько 150 тис. карбованців, що ті везли військовим, та хотіли вже розстріляти на місці, але потім передумали і відпустили на волю. Панас Васильович так споминав цей загрозливий епізод: "Побачивши нас, ця юрба оточила наш віз і кинулася шукати, що було у наших мішках. Кинулася й до наших кишень. У Никонова не було зброї, але у мене знайшли вони револьвер. Один наставив цей револьвер проти мене: "Вот тебе амба!". Дивно згадати: я не відчув ніякого страху в той небезпечний момент. Я відвів револьвер від себе і, глянувши твердо в очі цьому охочому стріляти, сказав, що наперед треба перевірити наші документи, а тоді рішати. Мовляв, ми кооператори, країна не має ніякої влади, всюди розбій, а ми веземо гроші в кооперативний союз в Умані. Тому взяли з собою револьвер" [8, с. 48]. Ця патетична промова та посвідчення від Кооперативного Союзу Гайсинського повіту подіяли на червоноармійців. На щастя для П. Феденка, його не стали більше обшукувати, а він, між іншим, з необережності мав у своєму мішку книгу протоколів засідань і печатку ЦК УСДРП, партійні бланки та інші компрометуючі матеріали, чого б цілком вистачило для швидкого суду. Лист Ісака Прохоровича до командира Армії УНР з закликком обороняти Українську Народну Республіку від всіх її ворогів, урядовий посланець, щоб не загубити, зашив у свій одяг ще у Брацлаві. Наступного разу, йдучи невилазним болотом до Умані, чоловіки зустріли цілий полк Червоної Армії, що був у поході. Кооперативні посвідчення знову не викликали ні в кого підозри [6, с. 96].

Нарешті в середині січня 1920 року П. Феденко дістався до Умані після залишення її українськими частинами. У місті вже діяли комуністи-боротьбисти. Відбулася зустріч з їхніми лідерами І. Немоловським та С. Савицьким, які навіть спробували схилити Панаса Васильовича на свій бік, щоб той допоміг переконати команду Армії УНР прийняти "радянську платформу" і визнати владу "Ревкому Правобережжя" партії боротьбистів [7, с. 133]. Під впливом цих ідей молодий політик, керуючись щирим бажанням за всяка ціну зберегти національне військо, в своєму листі від 15 січня 1920 року до командувача Київської дивізії, в якому повідомляв про факт визнання Українською Галицькою Армією радянської влади, та обговорюючи становище Наддніпрянської Армії, навіть написав: "Коли стан нашого війська і стратегічне положення не дозволяють провадити партизанську боротьбу успішно, то законно цілком для війська шукати виходу, – який те військо може врятувати, як організовану одиницю. Цим виходом може бути допомога боротьбистам організувати окрему українську червону армію. Висловлюю це як свою думку. Бо факт, що боротьбисти хочуть мати собі реальну силу і захочуть установити певний *modus vivendi* з нашою армією" [3, с. 49].

Ще одна коротка зустріч у місті відбулася з дружиною Марією, яка на початку грудня 1919 року, отримавши від очільника уряду І. Мазепи різні документи для схову, з району Любара вирушила на Умань. Пізніше Марія Іванівна в своєму щоденнику так описала побачення з чоловіком: "... Ми верталися з бані, до дому було дуже близько. Але на дорозі стояли два большевики, обвішані з ніг до голови зброєю. Побачивши нас, вони закричали – "стій!". Панасові приказали лягати і направили револьвери на нього. Я почала їх просити, казала, що веду хворого чоловіка, котрий після тифу ходив скупатися в бані. Большевики постояли, подивилися один на одного і сказали: "Чорт з ним!". Ця частина пішла (з Умані). Петро запряг коні і повіз Панаса і полковника Никонова десь доганяти українські частини" [8, с. 52].

Зрештою в районі Городища на Черкащині урядові делегати натрапили на Київську дивізію Армії УНР. Референт Феденко особисто зустрівся з її командиром Юрком Тютюнником. Прочитавши листи від прем'єра та його посланця, заступник М. Омеляновича-Павленка в Зимовому поході так оцінив їхніх авторів: "Ці Мазепа і Феденко – обидва члени однієї соціал-демократичної партії, обидва урядові особи, але думки про момент і тактику висловлювали різні, бо говорили вони, як патріоти і державники, що в хаосі боротьби і революційної бурі над усе ставили збереження хребта Української Державності, який вони бачили в армії та повстанчих організаціях, що працювали в зв'язку з ними" [5, с. 117-118]. Після короткої наради Юрій Йосипович, відчуваючи недостатність зв'язку з українською столицею наполіг, щоб П. Феденко не їхав до головного командарма (листи мав передати полковник Н. Никонів), а вирушив до Києва для належного інформування українських політичних організацій, залишених під більшовицькою окупацією [6, с. 96].

Отже, представник уряду погодився на небезпечну подорож на північ. Взявши мішок з необхідними речами, записною книжкою та картою України, він дійшов самотужки спочатку до села Валяви, де зустрів свого колишнього учня з Веселотернівської гімназії Гандзенка. Разом вони провідали ще одного земляка Кіндрата Нагайця, який вчителював поряд у Хлистунівці. Наступним населеним пунктом на шляху стала Завадівка, що розташовувалася біля залізничних шляхів. Рухаючись по шпалах, діяч дістався до Миронівки, де вже почався рух на залізниці, і на потягу прибув до столиці [8, с. 61-63].

У Києві політик спочатку спинився в старенької пані на прізвище Богданович, але іншими її пожилцями виявились знайомі по Любарським дискусіям боротьбисти Питенко та його товариш, які могли видати його більшовикам, тому задля власної безпеки він вирішив не жити з ними під одним дахом. Наступні декілька днів Панас Феденко перебував у домі Чикаленків, на Маріїнсько-Благовіщенській вулиці, де жили Левко Чикаленко і Петро Стебницький, відомий український журналіст (П. Смуток), з яким вони познайомилися ще в Петербурзі перед революцією 1917 року. Щоб не компрометувати своєю особою їхнє помешкання (кожного дня могли прийти із надзвичайної комісії на "оглядини", бо в місті шалів тиф), він перейшов жити в дім Дніпровського союзу споживчих товариств. Там його прийняли і записали знов-таки як кооперативного бухгалтера І.І. Мельниченка [8, с. 64-66]. Водночас він зустрівся і розмовляв з членами Центральної Ради Сергієм Єфремовим і Григорієм Довженком, однопартійцем Миколою

Ковальським та іншими визначними громадянами, яких сповістив про катастрофу українського фронту та похід Армії УНР. Справжнім відкриттям стало знайомство з Олександром Красовським, колишнім Державним Інспектором при війську, соціал-демократом, представником уряду, з яким політичний референт збирався разом вирушити, щоб приєднатися до вояків, виконавши всі доручення Ю. Тютюнника. Навіть повідомив йому свою нову адресу на Осіївській вулиці, на Лук'янівці, оскільки над "Дніпросоюзом" нависла небезпека, "Чека" довідалася про перебування в Києві "ворога народу". Але тоді ж Панас Васильович заразився в центральному союзі споживчих кооперативів та занедужав на висипний тиф. Як сам він пізніше згадував: "Історія припинила свій хід" для мене на довгий час". Вихователька сирітського притулку, в якому зупинився діяч, Наталія Г., маючи зв'язки в шпиталі, знайшла там для нього місце, де він, не приходячи до тями, пролежав майже 20 діб [6, с. 96-97].

Будинок на Якубенківському провулку (зараз – вул. Тропініна) у м. Києві (фото 1994 року). У цьому будинку в 1920 році проживав Панас Васильович Феденко

Виписавшись якнайшвидше з лазарету, через небезпечне сусідство з хворим чекістом, П. Феденко довгий час не виходив з дому, переховувався в сиротинці. Докучала ліва нога, яка внаслідок високої гарячки, була паралізована, так що її доводилося волочити. Проте молодий організм потроху переборював хворобу. Щоб не накликати біду на дитбудинок, політик зустрічався зі своїми партійними знайомими на незабудованій землі цегельні Зайцева, куди однопартійці приносили йому звістки про те, що діялося в місті. У квітні, коли діяч вже міг, хоч і повільно, ходити, до нього навідалася дружина Марія, про яку з останньої зустрічі не було жодних відомостей. Як і чоловік, вона була змучена тифом, який перенесла в Умані [8, с. 70-71].

У другій половині квітня урядовий посланець вже готувався вирушити з української столиці. Наостанок він хотів зустрітися з Петром Бензею, який напередодні прибув з Кам'янця-Подільського. "...Ранком я вже наближався до трамвайного вагона, щоб їхати до Бензі, коли назустріч підбігла до мене моя дружина. Вона була дуже схвильована, взяла мене за руку і пошепки сказала: "Бензю арештовано". Коли б не це попередження, я попав би в засідку в домі, де жив Бензя..." – згадував історик. Після цього випадку Панас Васильович негайно тікає з Києва і перебирається на лівий берег Дніпра. Опинившись в Борисполі, він зупинився в домі, де жила дружина Левка Чикаленка Тетяна Сергіївна, яка викладала в місцевій школі [8, с. 72-73].

Наприкінці квітня 1920 року до містечка прийшов Левко Євгенович з Оксаненком, джурою О. Красовського, який міг перевезти втікача на Правобережжя біля Трипілля, бо поруч діяли повстанські українські групи, з якими він підтримував зв'язок. 30-го квітня вони разом дісталися до Воронькова. На човні політик з джурою доплили на правий бік Дніпра і зупинилися в селі Халеп'є. Звідти П. Феденко вже сам з різними пригодами добрався до Вінниці, де на початку травня 1920 року відбулася нарада з підведення підсумків партизанського рейду. Там він нарешті зустрівся з прем'єром І. Мазепою та іншими членами уряду, головнокомандуванням війська та деякими політичними референтами [8, с. 74-75]. 6 травня 1920 року Зимовий похід Армії УНР, який тривав рівно 5 місяців, нарешті закінчився.

Таким чином, участь у Першому Зимовому поході була важливим кроком на шляху становлення Панаса Феденка як політика та державного діяча і в майбутньому відіграла суттєву роль в утворенні його поглядів на важливість революційно-визвольних змагань українського народу власними силами. Всіма своїми діями та вчинками політичний діяч у цей період підтвердив вірність служінню ідеї Самостійної України, держави вільного народу. Недаремно після цього рейду українське військо він назвав "ферментом нації" [7, с. 137] і вважав, що як бродіння в хімічному процесі потрібне для утворення нової сполуки, так і українська армія своїм Зимовим походом сприяла кристалізації бажань, віри і надії українського народу біля ідеї незалежної та самостійної країни.

Список використаних джерел та літератури:

1. Грачевська Т. О. Панас Феденко в революційних подіях 1917-1919 рр. : події та оцінки // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. Серія : Історія. Зб. наук. праць / за заг. ред. проф. П.С. Григорчука. – Вінниця, 2006, вип. XI, с.130-134.
2. Грачевська Т. О. Громадсько-політична, наукова та історико-літературна діяльність П.В. Феденка (1893-1981 рр.): автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Дніпропетровський національний ун-т. – Дніпропетровськ, 2007. – 20 с.
3. Доценко О. С. Зимовий похід (6.XII.1919 – 6.V.1920). Праці Українського Наукового Інституту. – Варшава, 1932. – 240 с.
4. Мазепа І. П. Україна в огні й бурі революції. 1917-1921. – Київ: Темпора, 2003. – 608 с.
5. Тютюнник Ю. Й. Революційна стихія. Зимовий похід 1919-1920 рр. – Львів: Універсум, 2004. – 192 с.
6. Феденко П. В. Ісаак Мазепа – борець за волю України. – Лондон: Наше слово, 1954. 228 с.
7. Феденко П. В. Фермент нації (З приводу роковин походу 6/XII.1919 – 6/V.1920) // Вільна Україна. – 1921, число 1, с. 126-139.
8. Феденко П. В. Минуло півстоліття: Зимовий похід армії Української Народної Республіки 1919-1920 рр. – Нью-Йорк: Джерсі ситі: Свобода, 1972. – 79 с.

СПАДЩИНА

Пивовар А.В., м. Київ

Опис інженер-підполковника Романа Томілова замка Кінбурн з кутом між Бугом і Дніпром, укладений у 1775 році

Зазначений опис вперше було опубліковано в Записках Одеського товариства історії і старожитностей за 1868 рік (ЗООИД, т. VII, с. 166-198) у складі Топографічного опису земель, які дісталися Російській імперії від Оттоманської Порту за мирним трактатом 1774 року, з якого, власне, і складалася його перша частина. Друга частина опису стосувалася географічних відомостей про приєднані за тим же трактатом кримські міста Єніколе і Керч.

За приміткою упорядників видання цей документ надійшов до Товариства від голови Єлисаветградської повітової управи Павла Зеленого. В даний час зшиток з його текстом, укладеним досить чітким каліграфічним почерком другої половини XVIII ст. зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського в колекції документів Одеського товариства історії і старожитностей (ІР НБУВ, ф. V, спр. 835 на 33-х арк.). Документ не підписаний, що змусило упорядників видання обмежитись лише припущенням, що його автором мав би бути інженер-підполковник Томілов, про якого будь-яких інших відомостей не додавалося. Не було згадано також і про другий зшиток з описом замку Кінбурн (з якого вочевидь і було залучене прізвище автора), що в даний час зберігається у тій же колекції Одеського товариства (там же, спр. 719 на 18-ти арк.) і містить, крім зазначеного опису, додані інженер-полковником Романом Томіловим пропозиції щодо укріплення замку та приєднаної території між Бугом та Дніпром.

Враховуючи, що при цьому згадуються уже і землі колишніх Запорозьких володінь, документ укладався практично відразу після ліквідації Запорізької Січі (4-5 червня 1775 року), оскільки вже 18 липня була підготовлена "Примерная генеральная карта Новороссийской и Азовской губернии" (РГИА, ф. 816, оп. 16, д. 20123) з відображенням місць розташування передбачених прикордонних укріплень, в тому числі 5-ти – на берегах Дніпра, при усті та вгору по Бугу. А вже 6 вересня про запроєктовані укріплення Потьомкін доповідав імператриці, отримавши 9 вересня згоду на влаштування двох із них. За власноручним приписом Катерини II від 9 вересня 1775 року останні було дозволено "наименовать первую Херсон, а вторую Славенск" (Сб. РИО, 1880, т. 27, с. 51).

Обидва документи в частині опису Кінбурнського замку у своїй основі є ідентичними за змістом та стилем оформлення, включаючи особливості застосування символічної нумерації приміток, хоча в деяких деталях простежуються і певні відмінності в передачі тексту. Зокрема в описі, підписаному Романом Томіловим, у примітці щодо слободи Ковпаківки відсутнє пояснення про походження її назви від імені запорозького полковника Ковпака. Замість російськомовного поняття "лодка" використовується звичне для місцевого діалекту поняття "лотка". Двічі згадується про Виску-Перевіз нижче устя Інгульця, який в опублікованому варіанті опису упорядниками подано під назвою Вищий перевіз. Шангерейський ретраншамент згадується також під назвою Шагінгирейського. В обох випадках Станіславів ріг названо Таніславів. І лише на карті, що мала супроводжувати опис Кінбурнського замку та кута між Бугом і Дніпром, цю невідповідність було виправлено.

ОПИСАНИЕ

замка Кинбурна и отданных в силе мирного в 1774-м году июля 10-го при Канарже трактата по 18 артикулу в Российское владение земель

По съезде уполномоченных господ комисаров с российской стороны генерал майора Кохиуса, а с турецкой Шариф-Мемед Ефендия к Кинбурну февраля 3 дня 1775 году, при самом входе в сей замок предписанной Шериф Мамед Ефендий в воротах отдал ключи означенному генерал майору Кохиусу, поруча при том и самой замок в Российское владение, которой тогда ж и занят был подлежащими караулы от российских войск.

А по довольном разсуждении о учреждении границ, объезжая, назначили вокруг Кинбурну простершую по левому берегу Днепра землю, следующими знаками:

1, От упомянутого Кинбурна мыс Килбурун, лежащей между вод, с одной стороны Черного моря, а з другой Лимана и берегом сего, продолжая по левую сторону реки Днепра мимо Сборивского

кута¹ на расстояние от конца мыса 75, а от замка 73 версты до урочища Голой перевоз², которым и реку Днепр ограничили: при сем перевозе³ на самом берегу по левую сторону разливающихся от Днепра вод насыпан с положением угля курган.

А от сего кургана в твердую землю от зюйда к весту 35 градусов прямою линиею 3 версты 194 сажени на случившейся дороге курган и от него на назначенное место⁴ прямою ж линиею от зюйда к весту 64 ½ градуса длиною 7 верст 290 сажень, где, а также между помянутым курганом и сим местом насыпан курган с таким же положением угля и от того места прямою линиею от зюйда к весту 4 градуса⁵ длиною 5 верст сто шестнадцать сажень на случившейся курган Мезарлы Тапе, между коими по той линии в самой середине насыпан курган, и от Мезарлы Тапе повернув от веста к норду 2 градуса прямою линиею чрез Копкую⁶ или каменной колодезь до Черного моря длиною 28 верст, где у берега и насыпан курган, да между им и Мезарлы Тапе по той линии насыпано три кургана⁷, как в приложенной карте и означено. Берегом же Черного моря от повторяемого колодца до Кинбурна 46 верст, чем вся округа к Кинбурну земли и замыкается.

2, Угол Степи между рек Днепра и Буга от прежней российской границы по Бугу от Гарду или от устья при Гарде речки Ташлыка, а по Днепру от устья ж речки Каменки вниз Днепра и Буга течением и соединением их вод объемлющая земля отдана в Российское владение, и теми водами делает живую границу Империи Всероссийской.

Об отдаче с турецкой, а о приеме с российской стороны уполномоченные камисары и инструментами⁸ апреля 4 дня размену учинили.

О 1-м.

Замок Кинбурн лежит при устье продолжившегося из Днепра Лимана, где сей в Черное море впадает, на самом узком мысу, называемом Кылбурун⁹. Против его Очаков на 30 градусов от норда к осту во отделении Лиманом с небольшим 6 верст состоит, около 46 градусов и 30 минут северной ширины¹⁰. С одной стороны вода Лимана, а с другой Черного моря обходят оной и оставляют под ним ширину земли только на 150 сажень. Самое устье от сего замка в дву с половиною верстах, куда мыс весьма остро продолжился и пред ним отмель всегда от намыву песком умножается. Почему суда в море более под Ачаковским берегом¹¹ проходят.

Кинбурн построен был, сказывают, около 1702 году, для недопущения в Черное море из Лимана судов, что перекресными выстрелы с Очаковым чинить думали можно, но в прежде бывшую в 1736 году с турками войну, Российскими войсками был взят и разарен; а 1740 году, как сказывают, со увеличением возобновлен, но и ныне самая длинная сторона снаружи только 55, а короткая менее 40 сажень состоят. Расположен нерегулярным четверосторонником. Снаружи окружность его с батареями 236 сажень и вместо бастионов по углам четыре батареи имеет, у коих при фасах и фланках брустверы насыпаны были в обруббы и в большие туры вместо мерлонов землею, а у куртин бруствер толщиною 4 фут с шишардами и валганк до 5 ½ фут ширины, в вышину с бруствером до 21 фута, все каменные выкладены, на батареи в горжах насыпаны землею, на коей

¹ По турецки Гаджебу.

² По турецки Коршунлы Гичиды.

³ Перевоз с Кинбурского округа сперва идет рекой Конской меж камышами, а потом уже Днепром ко Александровскому шанцу на угол Степи или правой берег сея реки длиною весь до 10-ти верст.

⁴ Место сие от Збуриковского кута на зюйд в землю одна верста 370 сажень.

⁵ Все счисление градусов по компасу, а он склоняется на 10 ½ градусов.

⁶ Копкую по руски переводят колодцы, а сей каменной от берегу Черного моря 1 верста 450 сажень.

⁷ Курганы насыпаны: первой от Мезарлы Тапе 9, второй от первого девять же верст, а третьей против каменного колодца от второго 8 верст 50 сажень, он сыпан планом против сего » диаметр 4 сажени, а в стороны рвы по 2 сажени продолжены линиями границ.

⁸ Инструменты подписаны с российской стороны господином генерал майором Кохиусом и инженер подполковником Томиловым, а с турецкой Шериф Мемед Ефендием и ачаковским Муфтием.

⁹ Кылбурун по руски Влосеной мыс.

¹⁰ Высоту солнца в равнодействие примечал, однако дни были неясны, а в самой полдень облаками солнце закрывалось, почему о подлинности ширины и не утверждаю, а по расстоянию от протчих обсевовавшихся мест положил.

¹¹ Форватер от мыса более как в 3-х верстах протекает, где глубина до 42-х фут состоит.

между обрубков или туров и ставлены были пушки¹, подымая на валганк канатами. Оне все пред здачей замка были вывезены; да и строение несколько пораззорено. И что цело найдено, то упреждением требования, определенного с российской стороны комиссара, осталось.

В батареях пороховых погребов² три, в куртине ворота одне и к Ачаковской стороне калитка одна, и в ту ж сторону для горизонтальных выстрелов в куртине зделано окон или бойниц с сводами 5, а к полевой или Крымской стороне пред стеною насыпан небольшой фасобрейной вал со рвом, каменной одежды, которой совсем обветшал и проходу из замка во оной нет, а должно из ворот неприкрытым фасобреею местом взъезжать. Пред фасобреею во отдалении от замка до 30 сажень 1762 году начаты делатъ две каменные батареи или бастионы сорвом, и соединены ломаною куртинею Крымским ханом Крым Гиреем; но сколь скоро о том при Порте уведомленость, то продолжатъ сию работу и запрещено, почему без отделки и остались³, а взведены все, как и при замке, от набитых в землю под фундамент свой по кардон сталутом, а сверху прямо тесаным камнем до 15 фут вышины и контрошкарп пред ними тож с горизонту в верх до 10 фут выкладен, а тем между ними и зделался сухой ров; строено црочною на извести работою, как и самой замок, кроме что над одним окном оказывается щель. И до ныне в твердости состоят⁴ в сем замке мечеть каменная со сводомодна, 3 каменные магазейны покрытые черепицею и два каменные сарая по крытые камышем; домиков самых бедных и мазанок 17, да в форштате дворов 14, все ветхие, ниски и к прочному жительству негодны, кровли имеют более камышевы. Три дома в городе черепицею⁵ покрыты, а некоторые сверх досок покрыты только глиною. Может прежде и черепица была. Колодцов в замке 2, в форштате копанок 5, но вода в них только в тихую погоду употреблять с нуждою годится, а во время ветров с моря, также как и в Лимане, очень солоновата. Почти 5 верст от замка колодесь⁶ всегда употребительную пресную воду имеет.

Жители в замке были янычара, в военное время случалось им быть до 200 человек и более, а в мирное не более 50 человек, а в форштате татар, бешлеи называемые. Торгов, кроме съестной мелочи, никаких не имели и всем довольствовались из Очакова, приезжая туда на малых лотках ежедневно. Мастеровых не было, а татар, как живущие тут, так и качующие по близности, имели скот и пахали около Колпаковки⁷ землю, а местами также и при самом замке содержали бакчи⁸ и покосы, собирали в озерах соль и возили в Очаков для продажи.

Оне управляемы были определяемыми попеременно пашами, которые в ведомствах Очаковского паши находились.

На всем описанном к Кинбурну округе хотя качующие и содержали шелаши, но никакого жилого строения не было, кроме выкопанных в нынешнюю войну от российских войск запорожцами землянок, кои и ныне жилыми содержатся и называют 1, при Взборивском куту Колпаковка, в ней изб и землянок 75; 2, Костивка, в ней землянок 3.

Грунт земли везде сыпучого песку, кроме что у самой границы есть сероватой и к хлебо пашеству удобного десятин до 50. Лугов для сенокософ нет. Местами между озер и кочугуров более не наберется, как 1500 лошадей с немалой нуждой продовольствовать.

¹ Пушек было 26 от 8 до 26 фунтовых, все медные и длинные, множество ядер, картечь, пороху, кои тож убраны до здачи замка.

² Погребы под валганком у батарей каменные с накатным потолком так малы, что во все более пяти сот пуд пороху поместить было невозможно, нар не имеют.

³ Сказывали, что кругом сей замок намеряемось такими батареями укрепить.

⁴ Естли б обмазать стены известью, то б и прочнее содержаться могли.

⁵ Кровли плоски, а сверх стропил накрываются тонкими досками, а на них кладут глину с полфута толщины и по ней устилают черепицу. Сии кровли вместо потолков служат, однако во многих домиках потолки подбиты тонкими досками и к матицам.

⁶ Сей колодесь или родник у татар, которые при нем кочевали, выкопан и только плетнем стены огорожены, почему небезнужно, прочистя, окласть со сторон камнемъ и сделать для выпуска воды жолоб, чтоб вода незаставалась.

⁷ Колпаковка выстроена землянками в бывшую войну для содержания форпостов. Вокруг замка и до ныне запорожские казаки ловят рыбу и содержат по немногу рогатого скота.

⁸ На бакчах сеели арбузы, дыни, тыкву, капусту, огурцы, а другова овоща сеяно не было, а лет за 15 пред сим на бакчах близь города имели виноград и фруктовые деревья, но как от ветров вода до 8 фут прибыла, то потопа те места, все деревья сорвав с корня, снесло в море, но после того времени вода более 5 фут не прибывает, а на полях сеели хлеб и рожалась пшеница в 6, а проса в 40 раз.

Берега Черного моря и Лимана¹ по большей части отмель далекую имеют, заросли тростником и камышом, очерод называемом. Особливо у Лимана весь берег и островка тем очеродом наполнены, а потому и никаких пристаней к берегу нет. Большие суда по всему Лиману, а Черного моря с 12 верст от Кинбурна, считая к Перекопи по берегу в одной от него версте во многих местах простаивать на якоре могут, а далее около Черного моря и в 5 верстах такой глубины не случится. Устьем же Днепра только что в полуую воду из Ачакова суда к Сече проходят².

Речек по твердой земле никаких нет, а между Днепром и Зборивским кутом, вода разливаясь протоками в Конскую, делает разные островка, кои в полуую воду все понимаются ею.

Колодцов, только описанные при границе 1 и у замка 1, а более никаких родников нет. Копанки около жилья и заводов, да в двух местах и по дороге в Колпаковку содержатся.

Соленых озер в сем округе между кучугурами множество, только все малы и не в каждом ежегодно соль садится³. Сбирали ее от стороны или от берегу Черного моря почти до половины ширины⁴ из Ачакова турки, а от Лимана запорожские казаки. В прошлом 774-м году из 78 озер соль выбирали. И запорожцы перевозят лотками на правой берег Днепра, более к Таныславову мысу и солонцам, а иногда и в Сечь, куда приезжая ис Польши промышленники покупают, а более меняют на товар или на вино. Примечательно, что в год до 1000 воловьих возов оной в Польшу отпустится. Покупают также и малороссияна из Елисаветградской провинции.

Лесов нет, а лазник, березовой, дубовой, ольха, яблони, груши дики, ивняк верба, а более терновнику, и все изретка кустами самой мелкой, а на островах произростает между комышем и ольхи мелкой довольноно.

Трав достойных к примечанию нет, но изретка по кучугурам пырей ковыль, более осока растет. Есть также на отбережьях и на ровных местах щавель и чернобыльник, чебер, пижма, крапива, репейник, лебеда, вязник, хрен и цикорей, но все изретка. Между песками и около озер тростник, почему и скота тут не держали, качующие татары временно для пасьбы одних только овец пригоняли. В берегах растет около островов много земляных орехов.

Рыбу ловят по Лиману. Запорожские казаки имеют по берегу Лимана и на островах при устье Днепра по левому ево берегу пристанищ или заводов 5, а летом в разных местах те промыслы умножают⁵ деланием временных шелашей ис трастнику, а жилого строения более, как выше описано, не имели.

Рыба ловится стерледь, осетры, севрюга, белуга, вырезуб, камбала, сомы, сельдь, окунь, лещи, карпы или сазаны, щуки, а множество и тарани. В речках между островами лини и раки и караси случаются, а около болот и черепахи есть.

Зверей диких не весьма много, а бывают волки, зайцы, харьки, ежи, дикие козы. И между камышами во множестве ведутся свиньи и кабаны. Дворовой скот и у качующих держан был: коровы, вола, лошади, козы, а всего более овцы.

А из птиц при замке у жителей гуси, куры содержаны были. Около строения водятся воробьи, галки, ласточки, вороны, ястребы, а в поле журавли, кулики, куропатки, тетеревы, соловьи, называют очерединками, пустошки, голуби. По берегу, в море, бывают бабы, колпики, лебеди и множество гусей, уток и протчие, обыкновенно морские птицы.

Пчел заводу ни какого не было, а протчих мух разного роду, какие обыкновенно и в России бывают, а паче около камышей мошки и комаров множество.

¹ И кроме описанной здесь округи берег Черного моря до самой Перекопи далекую отмель намывным песком и от камышей имеет. Земля ж к Перекопи к хлебопашеству удобна, но безводна, однако везде почти колодцы пресной воды получать не глубоко можно.

² В сие время отправляются суда турецкие, кои 10 фут и более глубины требуют, а коим 7 фут надобно, те и всегда проходить могут.

³ Соль садится не толще вершка, а потому чистой собрать невозможно, отчего она гораздо сероватой вид имеет, но ко употреблению равняется крымской.

⁴ Ширина мыса между Лиманом и Черным морем, где соль выбирают, не простирается более 5, а инде и 4 ½ версты. Турки подъезжали на судах, становясь от берегу верстах в 3-х и более и для нагруски мелкие лотки отправляли к берегу, но и те, по мелкости, не доходя сажень на 100 становились, куда соль по воде з берегу носили в мешках.

⁵ Турки в сем случае по соседству никогда не воспрещали и в мирное время завсегда те промыслы даже и за Очаковым у Березани производили и продавали рыбу в Ачакове и Кинбурне повольной ценою.

Громы бывают в летнее, осеннее, а иногда и зимнее время, когда морозов нет, но не сильные. Морозов весьма крепких в зиму не бывает, однако Лиман замерзает и в Очаков всегда при хорошей зиме по льду безопасно ездят, но при небольшой оттепели погодою весьма скоро разбивает. В нынешнюю зиму артиллерию из Кинбурна в Очаков перевозить было можно.

О 2-м.

Угол Степи как выше описано, начинается от устья впадающей в Днепр речки Каменки и продолжается правым берегом до соединения вод с Бугом, а Буг в Лиман впадает своим лиманом или разливом при урочище Скелькевской рог или мыс, ниже Семенова рогу, что учинит понад берегом Днепра и Лимана расстояние 152 ½ версты. По дороге ж чрез брод на Интульце расстояние 171 верста, а до сего рога от Гарду, или от прежней границы при устье впадающей в реку Буг малой речки, Ташлыком называемой, где в Буге камень, показывающей начало границы, лежит. Расстояние по самому берегу левой стороны Буга 179 верст, а исключая речные повороты, однако по дороге, не прямой линиею 139 верст. И от того камня внутрь земли граница была чрез речку Арбузину на сделанные над ней тогда нарочно два кургана¹ от зюйда к осту 60 градусов, длиною 10 верст 20 сажень, а от сих курганов на урочище при реке Мертвых вод Сагайдак² чрез речку Арбузинку от зюйда к осту 57 градусов, длиною 10 верст 150 сажень, от Сагайдак к речке Соляной на каменную мечеть от зюйда к осту 50 градусов, длиною 19 верст 80 сажень, где такие ж курганы есть, от коих чрез речки Соленую и Еланец от зюйда к осту 58 градусов на Аргамаклы сарай³, длиною 27 верст 450 сажень, где также два кургана и тою ж линиею чрез речку Аргамаклы, над которой насыпаны два ж кургана, от Сарая 2 версты 50 сажень, а всего по сей линии 30 верст. И от тех курганов по надберегу вни с той Аргамаклы речки от зюйда к осту 25 градусов длиною 4 версты 325 сажень на такие ж два кургана; а от них от зюйда к осту 19 градусов, на два ж кургана длиною 5 верст 150 сажень, а от тех к речке Ингулу на такие ж два кургана от зюйда к осту 32 градуса длиною пять верст, от которых чрез реку Ингул на два ж кургана от зюйда к осту 60 градусов, длиною 1 верста 350 сажень, а от сих курганов степным подом или равным местом к вершине речки Доброй от зюйда к осту 77 градусов, длиною 35 верст 400 сажень, где на случившем тут большом кургане выкладены камнем 2 малые подобные граничным курганы ж. И от того большого кургана от зюйда к осту 33 градуса чрез речку Вулсунь на сделанные граничные ж два кургана, длиною 5 верст 300 сажень, а от тех курганов до Белых крениц от зюйда к осту 52 градуса, длиною 16 верст 450 сажень, а от крениц⁴ чрез речку Ингулец от зюйда к осту 50 градусов на курган⁵, которой пред устьем Каменки, одну версту не доходя, случился, а на самое устье Каменки до Днепра от тех же крениц от зюйда к осту 51 градус, расстоянием 49 верст, чем граница по земле угла Степи и оканчивается, делая от Гарда длину 193 версты и 225 сажень, и весь округ угла Степи, считая по берегам Днепра, лиманов и Буга, будет сочинит 524 версты и 475 сажень.

И как сего округа, равно и от него простирающаяся вверх по Бугу до Екатерининского шанца, а по Днепру, впадающей в нее с левой стороны реки Конской, земля объемлется теми реками, составляя течением и соединением своих вод живую границу Российской Империи, то за нужно почел течение и берега оных рек для подлинного знания о границе изъяснить; и начинаю с Днепра⁶, от

¹ Курганы деланы с российской стороны четвероугольным рвом •, а с турецкой круглым ровиком ā малинькие, между коими граница и продолжается.

² Сагайдак – каменной берег, фигурою лука вышел, потому от татар тем урочищем и зовется.

³ Сарай по татарски разумеют дворец или дом, а по речке при нем текущей Аргамаклы зовется, а от русских сия речка прозвана Грамокля. При сем сарае видно не мало жилого строения было, но все разорены, только снизу местами фундамент каменной виден.

⁴ От сих крениц, объявляли Запорожцы курган граничной, от зюйда к осту 46 градусов, длиною 40 верст 350 сажень, а от него уже к устью Каменки тож на курган от зюйда к осту 70 градусов, длиною 8 верст 150 сажень, но как при тех курганах знаков граничных, какие в протчих местах есть, не видно, то и граница от крениц назначена прямо на устье Каменки.

⁵ И сей курган тож граничным называют, но знаков граничных, как выше описано, не имеет.

⁶ Река Днепр начало свое имеет в Смоленской губернии из болот и протекает чрез бывшие в Польше Витепское и Минское воеводства или чрез Белорусскую губернию, от которой к Малоросии левым берегом коснувши, продолжая так и Киевскую губернию, которой часть как и самой город Киев занимают несколько правого ее берегу до местечка Триполья, откуда до реки Тясмины правой берег опять с Польшею границу делает, а от

которого с левого берега выше границы, или впадающей речки Конской, начинается Днепровская линия¹, построенная между речек Московок, крепостью Александровской; а пред сею и первое Хортицкой остров на Днепре, примечания достоин потому, что он более всех имеющихся на сей реке островов и до 12 верст в длину продолжился, да и равняется высотой с обеими надбережью той реки горами и местами каменной берег, также небольшой лес и селение имеет, особливо что на сем острове в бывшую с турками с 736 году войну был знатной ретранжамент с линиями поперег того острова, где и строение военных судов производилось, но лес к тому из дальних мест сверху Днепра доставлялся, по причине имеющихся на Днепре, выше сего острова, в 60 верстах, при Кайдацком ретранжаменте, начавшихся Порогов, кои вниз продолжением 10 только верст до того острова и не дошли. Через сии Пороги с нуждою и малые лотки прогоняют, по большей части стараясь то в полу воду произвести², почему судового строения по близости лесов выше оных Порогов производить и невозможно, да и вся сверху судовая коммуникация по Днепру у устья речки Самары³ пресекается.

Всех Порогов считается 13.

1, Кайдацкой; 2, Волоской или Яцкая забора; 3, Сурской; 4, Лаханной; 5, Стрелчи; 6, Звоницкой; 7, Княгининской; 8, Ненасытецкой; 9, Веронова забора; 10, Вовнинской; 11, Будыльской; 12, Лышной; 13, Вильнянской.

Но из всех их два только к коммуникации вредные: 1, Кайдацкой⁴, у которого проезд мелким судам у правого берега прочищен шириною до 6 сажень, но недовольно глубок, а достальная ширина реки вся камнями на дистанцию длины до полу версты весьма часто занята и воду так удерживает, что она от начала порога до ординарного вниз течения на расстоянии 350 сажень 3 ½ фута падением спускается. 2, больше еще первого, Ненасытецкой⁵, он простирается вдоль реки до 700 сажень и обнят превеликими и частыми камнями, которыми воду вверху так удерживает, что все падение от начала на 700 сажнях 6 ¼ фут делается, но при конце порогов на расстоянии 50 сажень

Тясмины ж вся река, в разсуждении Конских вод с татарами границы, в Российской уже земле течет. В нее хотя и много впадающих рек, но мало имеющих на судах коммуникацию. В России главною почесть можно Десну, по которой из Брянского уезду и з Стародуба хорошей лес, а Сожею и з Белоруской губернии доставляется и при обеих сих местах будары стоят. Днепр в апреле и в начале мая месяцах прибывать начинает, увышаясь местами от 8 и до 11 фут, а и в самом устье до 5 фут подымается. Летом вода в нем цветет и как будто зеленой делается от множества обошедших берегами камышей, почему и употребление ее здоровью человеческому небезвредно.

¹ Сия линия продолжается пред границу по над речками Конской и Бердой к Азовскому морю, где при устье Берды оканчивается Петровскою крепостью. Начата она строить в 770 году и по всей оной 7 крепостей быть положено.

² Вода прибывает весною в 8 и до 10 фут, спадает в июле месяце и осенью опять до 4-х фут прибывает. Все Пороги в крепкую зиму замерзают так, что по льду пешим ходить возможно.

³ Устья Самары на 48-м градусе 30 минутах северной ширины, длиною от Петербургскою меридиана 5 градусов. К сему устью по Днепру в бударах всякой хлеб, а равно и в плотях лес прогоняют, выгружая, и обвозят Пороги на подводах от Александровской почти крепости, расстоянием до 70 верст, где лес и опять сплавивают и догоняют в потребные внис по Днепру места, а для хлеба судов ниже Порогов никаких уже не держат. Лес 3-х и 4-х сажень длины, толщиною до 12 и более дюймов сосновой к помянутому устью доставляют в 65 рублей 100, а подводами Пороги обвести каждое дерево в рубль обходится.

⁴ При сем пороге в прежнюю с турками около 736 года войну в ретранжаменте магазейн содержан был и в нем церковь ныне есть, но никакого строения более нет, как дом для церковников да в форштате изрядный, слободки домов до 60 есть. Ретранжамент без содержания и совсем запустел. Уповательно содержан с тем, чтоб живущие при чищении Порогов люди, равно и коммуникация, какая быть у берегу могла, закрыты, материал и провиант в безопасности оставались, а построен, сказывают, прежде помянутой войны.

⁵ При сем пороге в преже бывшую в 736 году с турками войну военные суда, берегом взводя их на гору, и по зделанному мосту на слизах воротами перетаскивали, следы которых ныне видны, особливо тем, что столбы придерживающие ворота, многие еще целы, а по дороге деревья: яблони, груши и вишни, как разсажены, выросли, но жители уверяют, что выросли от того, как работные люди, евши фрукты, бросали семена, кои под мостом, бывши в защите от солнца, чрез два года стали между досок проростать, а по снятии мосту, окоренившись и выросли. Для охранения помянутой при судах работы от набегов татар зделан на правом берегу реки во всю длину того судового волоку изрядной ретранжамент, коим и обнят весь порог, которой нетрудно будет обвести каналом, произведя работу в длину на 450 сажень выломкою местами и из горы в правом берегу камня. Равно и Кайдацкой углубить можно.

3 фута спускається, чрез котрої уже никакого проходу, кроме в полую воду и то только мелким лоткам, бударам и короткого лесу нет, да и те лоцманами¹ всегда с опасностью проводятся².

А протчие 11 порогов ретко котрої по небольшой, а по несильной быстроте воды и беспрепятственной прочистки только требуют, однако до ныне и бес того мелкие суда с осторожностью безвредно проводятся.

Сие описание Порогов, по неудобной вблизи рекою комуникации, отвело несколько от объяснения самой границы, к чему обращаясь, следующим начинаю:

Российская граница по левому берегу Днепра идет рекою Конскою, а сия 18 верст ниже Александровской крепости не доходя к берегу Днепра до 8 верст зделала весьма болотистой разлив, а в него также стекает и речка Кучум; обе почти течение свсе, особливо в летнее время при малой воде совсем теряют, но ис того болотистого разлива, протоком блиско, что в паралель Днепра возле матерой земли выходит, та ж Конская, которая и течет не касаясь Днепра по подгорью матерой земли до Плетеницкого лимана, расстоянием до 42-х верст, оставляя с правой стороны к левому берегу Днепра немалые летом луга, кои с весны все понимаются Днепровскою водою, а местами имеют лес и зарастают камышем. Ис Плетеницкаго ж лимана³ Конские воды протоками в разных местах в Днепр впадают, а речка вышедъ из Лимана продолжа течение верст 20 между поемных мест или камышеватых островов при пещаных кочугурах, впадает в реку Днепр близъ 2-х верст вниз, опять из Днепра вышедъ⁴ течет между таких же поемных мест до 18 верст, втекает паки в Днепр при самом Каменном Затоне, откуда чрез Днепр от запорожцов всегда бывает перевоз, и называется Никитинскою⁵.

Днепр же от Александровской крепости до против Плетеницкого лимана течет на полдень, склоняясь по немногу к западу, имеет с правой стороны изрядные луговые места, облуквой называемые, кои водою не понимаются и на них жителей не мало зимовников, а на пригорках и ветряны мельницы содержат.

Против Плетеницкого лимана правой берег Днепра начинает болотами⁶ и камышем обниматься, отдаляясь от матерой земли до 6 верст и совсем уже повернется на запад, а излучинами и к северу склоняется, имея довольно пещаных островов. На некоторых из них произрастает и лес. Глубину имеет в малую воду между островами от 8 до 13 фут, ширину в берегах от 3-х до четырех сот сажень, а в полую воду разливаясь левым берегом по описанным между им и Конскую местом, делает ширину до 16 верст и таким положением течет до прописанного Никитинского перевоза⁷, где, да и напротив, пониже немного у Каменного Затона, приняв Конскую, берегами своими бес камышей к матерой земли коснулся, имеет глубину до 22 фут.

¹ Лоцманы в Кайдаках живут из запорожских казаков, где и нанимаются проводить лотки и лес, а в полую воду и байдаки чрез дистанцию от Кайдатских и за Вороную забору пороги, а от той заборы без лоцманов проезжают. Найму берут от малой лотки по 5 рублей, а в малую воду и больше, от байдаков по 10 рублей.

² При мне пропускали, хотя не в самую большую, однако 4-х фут больше ординарной воду, два рыбацьи дуба. Лоцманы; удивительно что между камня посреди самой реки, быстриною несущее как сильным на парусах ветром суденко, кривизнами управлять успевают, из тех дубов, при выходе ис порогов, одного залило водою, но другой сзади так скоро направа бросил людям веревку и по ней вдруг отвел в сторону суденко на тишину, и из залитого судна тотчас вылив воду и оба переправились. На берег пристают для спуска; а тож и спустя, для отдыха людям. Все к правому берегу лес в полую воду спускают плотами, но в межень, и то короткой, только пропускают без плотов, и сеи перенимают и переплачивают уже за Вороновой заборой и до Хортицкого острова приводят, откуда по Днепру до Сечи, да и во все места до Лимана свободной ход иметь и хорошими судами, особливо в полую воду, возможно.

³ Плетеницкой лиман разливается долиною до 4-х верст.

⁴ Шириной как и от устья 60 сажень, в глубину имеет до 16 фут.

⁵ У Никитинского перевоза изрядная деревянная церковь и до 20 жилых запорожских изб составляют слободку. Перевозят в полую воду сперва на остров, а переехав ево, опять водою, на берег, а летом с того самого острова к Никитину вброд дорога бывает. За перевоз собирали с едущих в Крым и ис Крыма с паровольевого возу по 60, а з дву пар по 1 рублю по 20 копеек.

⁶ В те болота с правой стороны втекают с гор реки: 1, Маковка; 2, Червенка; 3, Каменка, взявшись из болот верст 15 от заливу, в которой оне впадают, но летом и с тем заливом пересыхают, оставляя устья свои и залив болотом.

⁷ До сего места, ежели переехав от Александровской крепости на правой берег чрез реку и прямой дорогой расстояние учинит только 65 верст, а левым берегом по дороге будет 130-ть до перевозу и с перевозом 3 версты.

От сего превоза Днепр течет верст более 30-ти, склоняясь с запада немного к полдню, до разливающихся около Сечи¹ Великих Вод, между немалых камышей и болот, отделяясь от твердой земли с правой стороны шириною до 20 верст, а с левой ево стороны Конская почти параллельно камышами ж течет, и от тех Великих Вод верст на 12 прямо на полдень, течение принимает до устья или Лимана с левой стороны из речки Рочачик, а от сего места Днепр склоняясь от полдня к западу продолжает течение до речки Дутчины 25-ть верст, имея только вправом берегу камыши, а от Дутчины правой берег начинается совсем каменистой, в утес, немалой горой, и продолжается до реки Меновой с небольшими островами, а местами и камышем, а от той до реки Каменки, где угол Степи начинается, всего от Дутчины 16 верст. Правой берег чист и каменист, вышиною в утесе до 40 фут, а горы от него и до 150-ти фут полого возвышаются; от Каменки ж и бывшей границы с Портой Днепр склоняясь от полдня к западу, текши так верст 19, повернется уже совсем на запад², да и продолжает свое течение до самого устья, имея довольно мелких островов, делаая небольшие кривизны, ширину содержит от 250 до 400 сажень, глубину местами 12, 13, а инде и 28 фут. Правой же ево берег, как выше описано, крут, высок и каменист³, местами отделяется от воды камышами, а инде немалую отмель имеет, продолжаясь так от прописанного повороту на запад до речки Ингульца близь 60 верст, а от нее вниз верст 10 до балки Верхней Веревчины, хотя и каменной, но не высоко в утес, а более уже склонностью гору делает, а от той балки ко Александровскому шанцу шесть верст вид камня скрыт и берег совсем иловатой, но также крут и вышиной от 9 до 12 сажень, обрывист, продолжится, где и начинаются Гирлы⁴ протекающими из Днепра разными речки проходят от Александровского шанца до 25 верст к самому мысу Кизе⁵, пред которым все впадают

¹ Сечь ниже Никитина перевозу по берегу 20 верст, город построенной около 734-го году от запорожских казаков в ширине 47 градусов 31 минута, долгота от Петербургского меридиана 4 градуса 4 минуты. В нем всегда Кошевой для управления войском жительствовавал. Изрядную деревянную церковь и в ней богату ризницу и убор церковной имеет. Построены также и куренные избы, по их называются курени; их всех 38 и каждой по прозванию атамана зовется. Артиллерийской цехаус довольно обширности и торговых лавок до 100, также и в форштате до 300 дворов выстроено, все деревянные. Казаки, приезжающие в Сечь, в тот курень становятся и живут, к которому кто приписан, а многие и имущество свое содержат. При Сечи есть небольшая цытадель, где всегда до дву рот с камендантом ис Киевского гарнизону солдат бывають. Прежде сего Сечь строилась при речке Каменке, а потом начинали строить у устья Чертомлыка, напоследок от пойму водою, перенесли в сие место к речке Подпольной, куда на судах из Ачакова по Днепру и речкой Павлюком в Подпольну к самому берегу у Сечи приходят, выгружают привезенной товар и покупая российской, нагружаются. Возят более вина, бакалею и шолковы материи, а нагружают чугунной посудой, пенькою, железом и протчим товаром.

² От сего поворота в левой стороне твердой земли пойдут от берегу верст до 10 в ширину пески, озерка болотисты, и кочугуры и продолжаютя к самому Кинбурну.

³ Берег местами так камнями обнят, что и бечевника для подъему вверх лодок иметь неможно, но в тех местах левым берегом удержать принуждено.

⁴ Гирла начинаются под Александровским шанцом от самага Голого перевозу и Кинбургского округа с правой стороны Днепра выходящими речками: 1, Кошевою, которая продолжась принимает в себя из балок ручьи или речки Веревчину, Белозерку и последняя делает небольшой лиман того имени, и обе оные в прибыль Днепровой воды более наполняются, а в летнее время высыхая и устье оставляют одним болотом. Но Белозерской лиман завсегда, хотя неглубоку воду удерживаетъ; 2, Вильхова, почти ровнясь шириной, а глубиной и превосходит тут текущего Днепра, и в нево ж при выходе Кошевой опять впадает, а Днепр тут шириной идет менее 250 сажень; 3, по входе первых выходит Карабельна; 4, Баршевка соединяется с Карабельной и Вилховой; 5, Вылховая ж и из нее Вильховинка ж соединясь с Карабельной производят и Рвач, и с Карабельной же выходит к берегу Подпольна, делает к самому Лиману Кизин кут; 6, Бубликова и Бубличка между Днепром и Вильховою бакай или залив делают, с левого Днепровского берегу вытекает впадшая тутже в него: 1, Конская, имея от самых Алешек ширину от 25 до 50 сажень, а глубину от 10 до 28 фут; 2, Средино; 3, Срединко; 4, Белоградов бакай или залив, а Конская между собой и Днепром выпускает Солонечку, которая срединой соединяется, и все с обеих сторон вышедшие речки разливаясь между камышей впадают против помянутого мыса Кизе в Лиман, оставляя по левую сторону к твердой земли немалой залив, называемой Сборивской кут, которым вообще устье Днепра шириною на 5 ½ верст распространилось,

⁵ У мыса Кизе положение места от берегу до 4-х верст весьма ровное и простирается с малым скатом в Степь, а вверх длиною и по берегу и до 8 верст, равно пред ним выдавшая в Лиман коса отделяет речку от морской и лимановой вод, почему всегда почти у той косы в заливе, называемой Кизей кут, пресная вода содержится, а для того, да чтоб и покушение приходить тайно в Днепр судам пресечь, и на островах пред сим местом карантинны выдерживать и способной на Кинбургской округ учреждением по островам дорог сикурс подать, сие место к построению крепости кажется весьма угодно.

в Лиман¹. От повторяемого ж мыса Кизе над Лиманом правой берег продолжается до Бугового лимана ж к урочищу Скулькевской мыс до 33-х верст, весь глинист обрывами и вышиною от 10-ти до 12-ти сажень, почти везде крут, как стеною идет. Имеет однако к самой воде низкие сажень до ста от гор в ширину места, более обросшие камышем, нежели лугом, а косы песчаные выходят в трех местах и самые горы к берегу балками совсем унижаются: 1, от Кизе в 5-ти верстах называется Верхние Солонцы²; 2, от них в 5-ти верстах Широкая балка, а чрез мыс или Таныславов рог³ от балки расстоянием с10 верст Нижние Солонцы, хотя есть и другие часто балки, но по ускости их унижение берегу издали не приметно, однако все неровность гор делают. Оне идут из Степи разными малыми от гор пологостями, а соединяясь вместе течением снеговых и дождевых вод спускаются к Лиману у Солонцов круто, а у Широкой весьма полого и свободно поперек ее проезжать возможно.

Левой же берег Днепра Конскою камышем от матерой земли немало отделен, а при упомянутом на запад Днепра повороте впадает в него Конская, оставляя тот берег верст до 6 каменист и совсем чист бес камышей, имея островка до Шагин-Гирейского ретранжамент⁴, против которого Конская опять из Днепра с левого берега протекает верст 7 до Голой пристани⁵, сочиняя к Днепру немалой остров, подавнейшей своим положением к Кизикермену⁶, где оставляет свободной чрез Днепр перевоз. И верст до 5 левой берег Днепра продолжается возле твердой земли каменною горою, а потом и выходит опять Конская и отдаляет комышами, озерами и протоки от Днепра твердую землю в ширину от 2-х до 5 верст до самого Голого перевозу, где Кинбурнской округ, а также Гирлы собирающихся в Лиман вод начинаются, и на всем оном расстоянии по притчине камышеватого отбережья никакого перевозу чрез реку нет, кроме что при Алешках⁷ входит из Днепра в Конскую речка Чичина, по которой ис Конской в Днепр и чрез ево на правой берег ниже Ингульца в двух верстах приставать можно, что и называется Виска Перевоз.

До вышепомянутого Скулькевского мыса или до окончания правого берега Днепра от бывшей при Гарде на Буге границы расстояние уже помянуто, но как российская и ныне граница с турками сею рекою выше Гарда начинается, то за нужно почел от самого ее притоку к российской границе берег и течение описать. Польскою границею река Буг подтекла Елисаветградской провинции к Екатерининскому шанцу, где и впадает в нее. Ограничивающая ж с Польшею Российское владение река Синюха, от устья которой течение Буга вниз составляет Российской Империи с Турками

¹ Лиман сей, соединясь с Буговым лиманом, продолжается до Черного моря, проходят за Кинбурн 2 ½ версты и сочиняют длину blisko 60 верст.

² Солонцы называются потому, что в морскую погоду нагоняет в случившие тут низкие места воду, которая все лето озером стоит и около тех озер на понимающей той водою земле трава никогда не вырастает; в жары сырость высыхает делает. Все те места как будто осыпанные изретка солью, белы. Против Верхних Солонцов Лиман шириною делается до 12 верст.

³ Таныслав по татарски разумеют ноздреватой нос. При сем мысе, близь версты в Лиман выдавшись делают изрядную пристань, на которую лотками из Кинбурского округа возят соль. Оной мыс так вдаль в воду, что от косы пред ним только с небольшим 6 верст ширину Лимана оставляет. У Скулькевского мыса соединясь он с Буговым лиманом на 17 верст в ширину разлился. Берег над Лиманом и от правой стороны Буга к Очакову подобной сему глинистой продолжился и до устья, при котором ширина Лимана только до 5 верст остается и проход судам по большей части близь сего берега бывает, где глубина до 42-х фут находится.

⁴ Шагин-Гирейской ретраншамент построен в 771-м году от российских войск для содержания магазейна и прикрытия производимых транспортов в Крым, Имя дано по случившему пред ним чрез Конскую на острову замку того ж имени, а от него на том же острову, против Кизекерменя у берегу еще замок Тавань был построен, следы которого по фундаменту и ныне видны. От него чрез Днепр перетягивали для недопущения вниис судов цепь, а когда сии строения произведены и как разарены, неизвестно. Близь Шангирейского ретранжамент, немного ниже, был такой же и впрежнюю 736 года с турками войну ретранжамент от российских войск выстроен.

⁵ К сей пристани от российских войск перевозу небыло, а учрежден был почти на середине, между Шенгирейским и ею при найденном чрез Конскую броде и от того броду поперек острова сухим путем, а от конца ево на Кизикермень чрез реку Днепр и перевоз учрежден.

⁶ Кизе Кермень – бывшей каменной замок четверугольной с бастионами по углам, при коем видно и к полю земляной гонверк немалой обширности и форштат был, но кем строен и как когда разорен, неизвестно.

⁷ Алешки – место прежде бывшей Запорожской Сечи, когда за татарами запорожцы были, лежит по берегу реки Конской, тут в нынешнюю войну содержан был обнесенной ретраншаментом магазейн, да и для зимнего пребывания войск в 773-м году довольно число около ево землянок выстроено, где два полка без нужды помещаться могли и ими Кинбурн в блокаде обдержан был.

границу. Чрез Буг от самого шанца перевоз, как на польску так и на турецку землю содержится, где он глубины от 8 до 12 фут, а ширину более 70 сажень и полого отдалившие горы от берегу имеет, а три версты вниз начинается порог, как и горы с берегов, каменной.

А потом версты на 2 небольшою глубиною бес камня протекает и прерывая часто течение порогами и камнями столь делается уска и камениста, что чрез всю ширину у Мигейской слободы мельница на камень построена. А от речки Мигейской, которая отшанца в 8 верстах Буг между каменных, высотой от 15 и до 25-ти сажень в утес гор течет, где никакого уже переезду иметь не можно. Она в ширину не более от 30 до 40 сажень разливается, но вся камениста и мелка и до самага Гарду¹ или прежде бывшей границы учинит расстояние от шанца 39 верст, где семь порогов и десять каменных островков имеет. По порогам с камня на другой почти перешагнуть можно.

Не доходя Гарду 3 версты учрежден был от Запорожцов перевоз по способности на берега взъезжать и против речки Мигей и у самого Гарду также на малых лотках переезжают.. От Гарду Буг течет хотя не так каменист, однако весьма мелко и между каменных крутых и высоких берегов более не имеет глубины 6 фут и все такой же от 20 до 50 сажень ширины. А 6 верст от Гарду при урочище Кременчук свободно брод переезжают. А второй брод от первого 2 версты, и более одной версты бродами продолжился. Напоследок третьей называют Овечей брод, в расстоянии от втоого 8 верст, откуда уже Буг течением углубляется от 6-ти фут и между пологих берегов итти начнет, однако имея хотя не везде по левому берегу, которой здесь описывается, изрядные луговые и пашенные места и до речки впадающей в него Мертвые воды² почти той же шириной течет, от которой уже в ширину понемногу прибавляется и верст на 15 от Мертвых вод к речке Белоусовке плавля начавшись шире версты от берегу, даже до Сухова Еланца, в расстоянии до 27 верст камышем зарастает; но повыше Еланца 6 верст есть Голая пристань³, против которой правой берег Буга бес камыша чист к матерой земле подошел. От помянутой речки Сухова Еланца такая ж плавля с обеих берегов болотиста и заростшая камышем до двух верст продолжаясь кончилась, и Буг делается шириной до 250 сажень, имея однако с левого берегу камыш, пещаные кочугуры, а к горе и луга, так текучи верст 6, прибавляясь по немногу в ширину, вдруг почти на восток зделав поворот и разлившись близь 600 сажень в ширину, так пойдет и до самого устья, имея и глубину от 28 и до 40 фут. Верст семь от того поворота впадает с левой стороны речка Куцой Еланец⁴, а от него Буг разными коленами совершает свое вообще почти на полдень течение, делая при каждом повороте не малые пещаные косы, коих до речки Ингула 3; а Ингул в 33 верстах от Куцого Еланца в Буг впадает⁵ и на сем расстоянии река Буг берега невысоки имеет и от них горы по большей части пологостью увышаются, однако около устья Ингула левым берегом возле самых плитных вышиною до 5 сажень в утес гор обходит, от которых потом отделяется пещаными косами Жаборной и Осницкой и к каменной горе у Поповой⁶ балки коснется, при которой турки каменную ломку для Ачакова и Кинбурна порохом производили. Она от устья Ингула по берегу до 12 верст, а прямо по дороге 3 версты. Оной каменной берег продолжается почти верст до 3-х до косы

¹ Гард, урочище при котором запорожцы с весны закладывают между имеющимися при реке большими камнями и островом малых камней и всю реку загачивают останавливая со сторон и погружают на дно плетни, а тем против всех мест самой лутчей лов рыбы вырезуба и рыба тут имеют..

² Река Мертвые воды течет из балок, умножаясь местами от ключей впадающих в нее речек, имея около берегов каменные горы. 8 верст от устья переезжают в брод, откуда вверх весьма малыми протоками из озера в другое протекает. Между гор есть изрядные луговые места. В нее впадающие речки Арбузина и Арбузинка, также заливами и весьма безводны и балками только почесть можно, но в озерах у Арбузины бывает вредная для скота вода.

³ Тут от российских войск был перевоз, а на той стороне виден и ныне построен немалой величины тет депо или ретранжамент.

⁴ Куцой Еланец выходит из ключей неподалеку от устья и балками из степи до 15 верст взялся.

⁵ Река Ингул начало имеет из Елисаветградской провинции из болот выше местечка Цибулева около Черного лесу и протекая чрез ту провинцию самым малым током у крепости Елисаветы летом почти ее невидно, да и всегда в брод переезжают, для пеших только иногда доску перекладывают, а чрез Запорожские земли течет разными озерами, принимая в себя немалые речки, умножаясь водою, у границы делает до 6 сажень ширины и течет весьма извилисто, оставляет местами между гор изрядные луга и пашенную землю. К устью вытекает шириною более 200, а самое устье 100 сажень. По ней вверх суда с рыбою ходят от устья до 40 верст, где уже более 4-х фут не имеет.

⁶ Попова балка, сказывают, от тово прозвана, что рыба ловля от попа производилась, как и многие балки и косы по берегу Буга прозываются по именам начальных в тех местах рыбу ловить заводчиков, а некоторые и послуचाю, а иные по виду фигур, произрастению дерев, имена получили.

Павловой и потом пойдет местами пешаной, а где и глинистой и некрутым берегом, делая от балок в разных местах немалые косы, коих на расстояние 35 верст от устья Ингула до окончания Буга семь:¹ 1, Жабурна; 2, Осницка; 3, Павлова; 4, Балабанова; 5, Кривая; 6, Ожарская; седьмая Руская² и от сей Руской и от противу лежащей к ней Волоской кос до помянутого Скелькевского мыса с 9 верст Буговой уже лиман³ называется, которой в ширину на 7 верст распространяясь, с Днепровским лиманом соединился.

О ЖИТЕЛЯХ:

На вышеписанном округе угла Степи со времен заключенного с Портою в 739 году мира жителей хотя никаких небыло и с турецкой стороны только что для продовольствия временно пригоняемы были табуны овец и лошадей под пасьбою определяемых к ним качующих татар, однако запорожцы местами довольно зимовников имели, но в минувшую ныне войну от приходящих в Елисаветградскую провинцию татар некоторые выжжены и разорены, а по заключении мира те ж запорожцы возобновляют вновь и кои можно было починкою исправили, равно и рыбеи промысел по прежнему оне ж продолжать начали.

Всех таких зимовников⁴ ныне только что около речек состоит по Ингулу 17, по Ингульцу 11, по Аргамаклее 11, по Днепру 14, по Бугу 7, по реке Мертвых Вод 4, по Еланцу 5, на Сухом Еланце 1, на Куцом Еланце 1 и по тем же рекам и балкам в разных местах отар или загонов для овец или скота 5. Для рыбных промыслов в разных местах содержатся заводы⁵, при коих для зимнего пребывания жилые покои из землянок, а для лета только из камышу шелаша. Оных по берегах Днепра в гирлах и у Лимана жилых 17, шелашей 15; по Бугу жилых 11, шелашей 39; по Ингулу 2, шелашей 4, по Ингульцу жилых 4, шелаш 1. Всего заводов жилых 34, шелашей 59 да сверх того содержатся от Запорожских войск команды для обдержания границ, в коих местах и во время войны содержали:

1: При мысе Кизе по свободному пристанищу с военными лотками пешой команды 500 человек, где и выстроено землянок 25, шелашей на косе 30.

2: У Семенова Рогу конных 200, и тут выстроено шелашей ис камыша до 40 и при них печи для печения хлеба в горе поделаны. От той команды в случае надобности и почта отправляется к Кинбурну, в Сечь и до Екатерининского шанца, как и от тех конных команд тож производится.

3: При Гарде и для рыбного летом промыслу всегда содержится команда до 500 человек, где шелашей до 50 и изб 2. Землянок 10 построено, но зимою остаются жить по малому числу.

4: При Александровском шанце тож конных до 100 человек, где землянок выстроено до 10 и жилых покойцов 3. Тут и ныне учрежден на Кинбурнской округ перевоз.

5: По Ингульцу для почты до Давыдова Броду в трех местах по одной землянке и по шелашу ис камыши зделаны.. Протчего никакого строения нет, а по границе описанные мечети и Аргамаклы сарай каменные, но весьма разломаны, однако остальные стены и части сводов держутся тверды.

О РОДНИКАХ ИЛИ ИСТОЧНИКАХ ВОДНЫХ И КОЛОДЦАХ:

Родников в сей земле, включая в балках, от которых речки начало свое имеют, около берегов по Бугу 7 и по Еланцу 2, колодцов по берегу Лимана у каждого рыбного завода и по Бугу тож всего 14, и все самы бедные: близь берегов ямки выкопаны и поставлены вместо обруба кадки без дон,

¹ Сии косы более полуверсты каждая, в воду намывным из балок песком вдались и при них лутчей рыбной лов производится.

² Русская коса, так как и напротив ее Волоская, почему названы неизвестно, а сказывают, будто издревле российскийская ходя на судах в Лиман и далее зимовать ко оной косе приходили. При оной на горе есть тет депо, объявляют же и швецкой король ретируясь ис под Полтавы чрез Буг, у сей косы переправу имел.

³ В сем Лимане, да и в устье Буга до Поповой балки, вода при морской погоде всегда солью отзывается.

⁴ Зимовником называю те строения, при которых жители имеют скот и проживают с ним всегда, но при некоторых и рыбную ловлю содержат. Людей или хозяив в таких зимовниках бывает мало, однако случается, что человека 3 и 4, согласясь, построят вместе и заведут скот, а ретко чтоб один хозяин был. В работное время да и в зиму приходит к ним и по многому числу для работы и на прокорм. Пришедши проживают неделю или более и пойдут в другой зимовник. Избы выстроены из лесу, а иные стены плетневы и обмазаны глиной, а заборы при дворах все из плетней.

⁵ Заводы также содержат по 3 и по 4 человека и зовутся односумами. Ретко один содержит, а находит к ним во время лову в каждый завод от 15 до 20 человек и никогда постоянно не живут, а зимою по нужде и без работы многие приходя проживают.

однако вода местами хорошая бывает, но у зделанных при Лимане, когда морская вода прибывает, то и она солью отзываются; а вредных для людей или скота не слышно. В степях на горе ни одного колодца нигде нет, почему и дороги по всей земле везде около речек проложены, хотя и немалой объезд делают.

О ОЗЕРАХ:

Озерков только 3 понад Днепром, кои выше и описаны. Два зовутся Солонцами, а третьей Белозерской лиман и четвертой при речке Ингуле, называется Абалоцкой лиман. Есть и пятой на Руской косе, но временем высыхает.

О РЕКАХ:

Речек по сей земле хотя по обширности ее и не весьма, однако довольно, как выше уже описаны. Но все почти маловодны и к вершинам совсем в летнее время воды не имеют. Имена ж их для общего счисления повторяю.

В Буг впадающие:

1: При бывшей Границы Ташлык, началась из ключей, взявши версты за 4 от устья и протекает в Буг. 2: Мертвые Воды, взявшись выше Границы верст 40 из балок, принимая в себя у границы Арбузину и Арбузинку. 3: Белоусовка, взявшись недалеко ис ключей и почти ручьем только в Буг впадает, прерываясь у устья болотами. 4: Еланец, оная чрез всю от границы землю протекает, принимая в себя на той же земле с правой стороны речку Солоную. 5: Сухой Еланец недалеко от Бугу верст 30 ручейком с ключей в балке протекает. 6: Куцой Еланец тож балкою небольшое течение верст на 6 имеет. 7: Река Ингул¹, по которой от устья верст только на 20 в верх небольшие суда свободно ходить могут, а она проходит чрез всю описанную землю, где принимая в себя с правой стороны речку Аргамаклы немного ниже границы, а Терновку близь самого устья, обе впадающие речки глубины для коммуникации судов не имеют и местами пересыхают все, но с весны высоко поднимаются, а Грамаклея шире версты разливается, где и имеет по берегам изретка довольно лес, а горы над ней каменные продолжаются.

Да в Днепр впадающие реки:

1: При границе Каменка, начало имеет от Днепра верстах в 6-ти из балок, имея местами ключи, но летом пересыхают и в осеннее время от дождей и из Днепра при устье вода удерживается.
2: Дремиловка, течет тож из балок от начала своего до 3-х верст.
3: Казацкая Каменка, малая ж речка и вода в ней от Днепра более удерживается, нежели натекает из балок.
4: Бургунка, от той пять верст впадает в Казацкую Каменку, тож из балок не дале 3-х верст от устья и начинается.
5: Тегинка, продолжается тож, как и Казацкая, возле Днепра, делаю небольшой ис камышей островок.
6: Ингулец² с правой стороны у самой почти Границы принимает речку Вулсунь. По всей помянутой земле на Ингульце никакого перевозу нет, а выше границы от устья до 60 верст переезжают ево чрез брод, называемой Давыдов.
7: Веревчина, из балки вытекающая, делает болото, которое Днепровскою водою более понимается, нежели прибылью ее.
8: Белозерка, также малая речка или ручеек, впадает в озеро, которое более наполняется по прибыли Днепровскою водою, а речка и совсем пересыхает.
По всем же вышеписанным, кроме Ингула и Ингульца речкам, переезд в брод вблизи самых устьев есть, а которые при том болотисты, и у тех не далее от устья, как до семи верст: и в самое разливающееся время реки Днепра переезжать можно.

¹ Чрез Ингул при устье запорожцы перевоза берут с воза по дватцати по пяти копеек, а в верху сей реки, близь самой границы зделан мост, чрез которой и дорога на Сечь и к Гарду продолжена, а о начале ее выше писано.

² Река Ингулец начинается в Елисаветградской провинции из за Цыбулева из болотных ключей, протекает всю ту провинцию низкими берегами, узка и мелка, равно и чрез Запорожские земли также местами прерывает течение, зделает озерко и от одного протоком до другого проходит, продолжая так до помянутого брода, а от него пойдет до устья глубоко и разливаясь коленами, около себя делает шире версты местами камыши и луга, да и сама шириной от 40 до 50 сажень течет, а при устье, уширясь, и боле. По ней из Днепра верст на 20 вверх небольшими судами ходить можно, а в прибылую воду и при самом броду бывает до 6 фут, в мелкую ж и в устье не боле 5 фут глубины. Отбережья имеет камышеваты, а горы каменные, круты, от 40 до 100 фут вышины.

О ПОЛОЖЕНИИ МЕСТ ПО КАЧЕСТВУ ЗЕМЛИ:

Положение мест между рек вообще полого, гористо, а над реками и крутые горы есть, но в степях по отдалении речек верст по 30-ти и более весьма ровные места случаются и называются подом. По над речками ж и балкам множество курганов имеет, видно от погребения качующих в древности идолопоклонников насыпаны, потому что на некоторых высеченные из камня виды человека и более ширококоржие, с малыми глазами статуи поставлены были, мужск и женск пол изображающие.

Земля на сем округе, выключая около рек пещаные косы и кочугуры, каменные берега, вообще влажна, сверху фута на два и более черна, а ниже глинистой, желтоватой грунт имеет и вся к плодородию способна, но на высоких горах от жаров и трава скоро высыхает, следственно хлебопашество там производить и нельзя, а только к тому балки и от рек низменные места и пологость при балках гор способными остаются, да и траву, естли на тех горах получать для покосу, то каждую осень выжигать неотменно принуждено, а кажется можно при первом случае для искоренения степной, а к заведению полезной травы, и спяхать те места, где покосы удержат вздумают, чтоб дождевая вода, не стекая в балки, влажность в бороздах удерживала.

Камень по Днепру плитной и к застроению, тож и на известь, годной, а по Бугу снизу только до Еланца такой же, а выше к Гарду пойдет весьма дресвян, дик и к строению, а особливо на известь, не удобной. По речке Аргамаклы или Грамаклеи камень весьма на строение годен, а думаю внутри и на точила отыскаться может. Глина ж по берегу Лимана к деланию кирпича и черепицы годная.

О ПРОДОВОЛЬСТВИИ ЖИТЕЛЕЙ:

Жителей, имеющих зимовники, весьма немного пашут, а более живут скотоводством, однако где засевают озимнюю рожь и пшеницу, яровые ячмень, гречку и просо, весьма хорошо, и почти рожь и пшеница и ячмень в десятеро родится, а просо в 30 роз выходит. Держат также небольшие бакчи, сея арбузы, дыни, ретьку, капусту, свеклу и горох, пшеничку, лук, но все, как думается, по вольной лености их¹ очень помалу, и овощу никакова более сееть не знают; а лутчее продовольствие от заводов скота получают. Держат во множестве коров², овец, а также и лошадей; рогатой скот и овцы довольно крупен содержат, а лошадей рослых совсем невидно.

При рыбном промысле заготавливают разного сорту рыбы³, особливо мелку осоля и провяливают, а изшуша и развозят по городам и деревням в Польшу и Малороссию и часто из тех мест приезжая промышленники и на месте скупают, но тут более выменивают на вино, а случается и на хлеб. Соль для той рыбы получают из озер Кинбурского округа и заготавливают ее особливо наваживая к мысу Таниславу лотками на косу и к Широкой балке столь много, что в Польшу, а также и в Елисаветградскую провинцию приезжающим продают не менее, как до 10 тысяч возов в год. Развозят ее также немало и по другим местам. Есть же довольно промышленяющих и звериной ловлей, ставя во многих местах железа или капканы и ими лисицу, волка и зайца ловить удается, а иные с ружьями и собаками за тем же зверьми и птицами, а сих ловят и сетками охотятся. И хотя изретко, однако бьют из ружей и диких лошадей, сугаков и диких коз, а за свиньями и кабанам почти охоты не имеют. Железа ставят и в воду и трофляют довольно ловить выдры⁴ или виднихи, иные зовут поречины. Содержали также местами по Ингулу и у Аргамаклы пчел.

¹ Кроме лености и то, что оне в пищу приправ употреблять незнают, едят очень просто, однако посуду: котлы, лошаки, корыты очень чисто держут и чище, чем себя, а паче одежды, из которой и самых рубах почти до износу не переменяют, а мыть и совсем незнают.

² Коровы на сих степях весьма плодородны, так что теля чрез два года сама телится. Коров доят ретко и то один раз в день по утрам, а с весны до Петрова дни совсем доить не знают. Масло редко где, только что хозяин про себя, а с овец шерсть снимая один раз в год продают довольно в Польшу. Многого числа скота еще не видно, сказывают, что принуждены всем вновь заводиться по причине бывшего в войну разорения хуторов.

³ Осетров или белуг и другую крупну рыбу провяливают, не разрезав, в балыки, только что расплюстав, надрежут местами, чтоб соль лутче проняла. Икры пресной делать зернисто неумеют и солят с мездрую, а хорошей, как у протчих, и паесной нет

⁴ Выдру малинькую поймав, некоторые держут при себе, которая взростши, ходит в воду ловить рыбу и опять к ставке к своему хозяину возвращается; ручна столь бывает, как кошка: ложится в ногах у людей под одеяло и спит с ними вместе.

Некоторые из них есть и художники, выделывают сыромятные кожи, авчину и при Аргамаклеи, по способности получать уголья, живут и кузнецы, как и на Ингуле у перевозу для дорожных людей кузница содержится, но уголья все от Аргамаклы получают.

О ЛЕСАХ:

Лесов довольных нет, а по балкам местами растут яблони, груши, а более терновник, шиповник, хмель, виноград¹, крысберсень, вишни, ивняк, осокор, боярыня, гордина, и все изретка. На островах же, что в гирлах, довольно ольхи, березы, лознику или вербы, терну, но все мелкие, а по речке Аргамаклы или Грамаклеи несколько годного и в строение лесу есть, главной осокор, яшень, тавольга, липняк, илим или берест, клен, ветла, ивняк, вязник, цвеедина, а также груши, яблони, хмель, шиповник и немало терновнику, дубняк мелкой, но все изретка. От сей реки на заводы рыбные, зимовники и к землянкам на построение шелашей возят лес, а вместо дров удаленные от сей Аргамаклы речки и от островов жители по берегам произрастаемой камыш и бурьян из степи употребляют.

Садов нигде не заведено, а содержат инде около заводов дикую грушу, яблонь, либо вишенку без всякого призрения.

О ТРАВАХ:

Травы роятся разные, но по краткости время и мало знания их всех описать не могу, а обще в балках и около рек растет пырей, дятельник, чернобыльник, дикой лук, щавель кислой и коневой, вязиль, крапива, лебеда, цикори, горчица; ис цветов: тюльпаны, васильки, ромашка, гвоздичка, по над берегом Лимана: капуста заичья, как бронколь, шпаржа, а в степях ковыль, катран, бурьин, шалфей, мяты, по горам много богородской травы и польню, персику, морковка дика, как пусторнак, чебьор, бедринец, а во множестве около Гарду по Бугу, между каменья артышок, а в реках по Днепру водяные орехи, лапушник и изобильно тростнику и камышу, очеред называемого. Вредных же для скота нигде не усматривали. Грибов никаких, кроме шампионов, невидно. Из ягод, кроме изретка клубники и земляники, никаких нет.

О РЫБАХ:

Рыба ловится по Лиману, Бугу, в Ингулах и Днепре, тож и в Гирлах:

1: Стерледь. 2: Севрюга. 3: Белуга. 4: Осетр. 5: Самы. 6: Лещи. 7: Щуки. 8: Окуни. 9: Скубрия. 10: Множество тарани. 11: судаки. 12: Вырезуб. 13: Рыбец. 14: Коропы или Сазаны. 15: Бычки. 16: Сельдь. 17: Канбала. 18: Караси. 19: Лини, а в Гирлах и озерах и по рекам, кроме Лимана, довольно раков. В Лимане хотя и есть, но морского уже роду, круглые, однако не мелкие; черепахи, лягушки около болот, змеи, ужи желтопузики, а по степям сверчки, тараканы, протчей гад ведутся, также в степях и лесах муравьи.

О ЗВЕРЯХ:

Зверей диких прежде войны важивалось довольно, но ныне изретка: волки, лисицы, зайцы, козы, барсуки, хорьки, сурки или байбаки, а в камышах дикие свиньи и кабаны. По леву сторону Ингула есть множество диких лошадей, а в реках довольно выдры. Были, сказывают, олени и сугаки, но ныне совсем невидно.

При зимовниках держут овец, а более коров, волов и лошадей, изретка да и по малу свиней, кошек и сабак.

О ПТИЦАХ:

Птиц, только что для своей охоты одних гусей, и то весьма мало, а для плода кур немного увидишь, но петух во всяком месте, хоть без курицы, а есть: он, вспевая, показывает им по ночам время. Птиц, по лености ходить за ними, потому что живут без жон, не разводят.

В полях же и по речкам разных птиц довольно: скварцы, стрижи, ласточки, воробьи, галки, вороны, ястребы, чижи, журавли, орлы, щеглята, соловьи, драхва, кулички, овсянки, подорожники, трепет, куропатки, жаворонки и у берегов лебеди, у Лимана гуси, немного уток, чайки, лысушки и другие морския водятся.

¹ Виноград весьма одичал, а потому и плод весьма мелок, вкус кисловатой имеет и растет не во множестве.

По рекам Аргамаклы, Ингулу и Днепру водятся пчелы¹ и изрядной мед приносят, но весьма мало к заведению их охотятся.

О ПОГОДАХ:

Громы с весны в летнее и осеннее время весьма сильны, но летом превеликие жары бывают, при продолжении которых трава по степям часто от малой искры проезжающих загорается и великие пожары делает. Дозжи бывают годом помалу, а иногда и самые зимы ретко сильны да и те ненадолго и более около генваря и февраля месяцев устанавливаются. Снеги хотя когда и велики выпадут, но недолго держатся и прежде помянутых времен почти зимы не чувствуют.

Для лутчего объяснения положения мест, рек и селения, карта при сем прилагается.

* * *

Окончив описание земли и границы осмеливаюсь в покорности моей представить мнение о укреплении оной:

Хотя Днепровской линии от фланговой Александровской крепости до самого Екатерининского шанца или до Польской границы течение рек Днепра и Буга разливающимись между устей их лиманами водою, делая границу, и натуральным положением берегов лутче всякой линии к переходу препятствует, однако столь немалое разстояние² открыто и поселяемой народ случаю с противной стороны неприятельских предприятий без защиты в жертву оставить никак невозможно, почему необходимо всегдашнему содержанию войск быть тут следует, а чтоб те войски в беспокойстве опасности и излишне умножены не были, к прикрытию их и должно построить крепости, коими б не только прикрывая удерживать между помянутых рек землю, но и в Кинбургскому округу довольное из них снабдение и готовой сикурс всегда преподавать возможно.

А к сему последнему и удобно б казалось, занимая близость к Очакову, во первых крепость на устье реки Буга у Семенова или Скульковского рогу построить, где зделав гавань, чтоб всякие военные и купеческие суда приходя, в спокойствии стоя, загружаться и нагрузку производить могли, но положение места и обстоятельства к тому способов отимают.

1: Гора от самой почти воды круто обрывом до 70 фут поднявшись отбережья, где б для горизонтальной по воде и берегу дефензи какой либо верк построить довольного неоставляет, с высоты ж ее судам, подходящим к берегу препятствовать невозможно, и ежели на воде батареи не зделать, то часть сия или лежащая к воде сторона крепости совсем слабою останется, которой недостаток построением пред сим местом гавани хотя и наградится, но ко очищению к той надобно немалую у крепости внизу работу произвесть, да и самая гавань поелику от пресной с верху Буга воды лед крепче бывает, излишнего утверждения и работы востребует.

2. С полевой стороны случившимися тут крутыми балками и превосходящими надбережную ситуацию высотами, положение места совсем не равно делает, почему регулярно и фортификавать будет невозможно, а прикрывать все дефиле пристройками произведет так, как и упомянутые на воде батареи немалую работу кошт и для обороны гарнизону умножит затруднение, да и всегдашнее ж содержание оной бесперерывно, особливо потому, что грунт глинистой и по неравности места от стекающей из балок дождевой и снеговой вод делать будет разные промоины и нанесет починками немалые издержки.

3. Для препятствия входу по востребующей иногда надобности в Днепр и в Буг судам сие место из гаванью нимало служить не может, потому что против ево лиман Днепровской на 17, а Буг на 7 верст в ширину, распространяясь свободной от выстрелов артиллерии проход составляют.

4. Бугом снизу суда только до Мертвых Вод проходить могут, а выше сия река в верх мелка, уска и камениста течет, следственно для комерцы водою к помянутому городу служить не может, а вся такая коммуникация надежною только по реке Днепру остается, у которой сколь скоро против вышеописанного пороги исправлены будут, то всякой хлеб, пеньку и лен и все, чем комерция происходит может, на барках и бударах привозиться имеет, а сии суда только что к речному плаванию безопасны. Почему к помянутому устью Буга, хотя б там и гавань построена была, не отважатся из Днепра выше 33 версты Лиманом следовать, а следственно к тому месту довозить

¹ Кроме пчел, мухи разного роду, больши и малы, слепни и жуки, стреказа, комар, а при берегах множество мошки и протчих насекомых, как и везде, бывает.

² От Александровской крепости до устья Буга 288, а от устья вверх до Екатерининского шанца выше сказано, что 139 верст.

другие уже суда потребны, равно ж и лес плотами из Днепра спускать будет не безопасно, плита только рекой Бугом доставляться свободно может.

5. Вода при сем месте солоная, и не только для людей, но и для скота колодцы сверх гор делать должно, ибо при берегу копанки хотя и ныне содержат, но в морозную погоду и в них солона ж становится. На последок само нужное:

6. Дров к продовольствию жителей в близости никаких нет, да и камыш не ближе 30 верст привозить должно.

А осматривая всю описанную землю в выгодах подобного к построению крепости места не находил, как при самом устье реки Днепра у мыса Кизе¹, где и разсуждаю главной крепости быть пристойно. Во первых потому, что мыс от горы не понимающей водою, продолжась в Лиман до 160 сажень удобность к горизонтальному по воде и берегу укреплению, и закрытие от погод с Лимана судам делает, хотя тут глубина и не весьма велика, но будары, барки и протчие до 7 ½ фут глубины требующие суда всегда в малую воду приставать и позади в Кизем куту как в гавани стоять могут. В доказательство служит, что и военные запорожских казаков лотки чрез всю войну всегда около сего места зимовали. Для пристанища ж больших судов 5 только верст ниже, при Солонцах, есть залив глубиной до 14 фут натуральную почти гавань и на половину компаса берегами прикрытые от ветров имеет, следственно для таких военных кораблей, каковы ныне в Черном море были, с небольшой работой довольную гавань иметь возможно, да и из Днепра столь малое расстояние берегом, избрав тихую погоду для перегрузки и барки безопасно приходить могут.

2. Гора, хотя также к воде обрывиста, грунт глинистой и вытоту до 6 сажень имеет, но продолжение ее по обе стороны берега и плоскость на ней так равна, что кругом до 4 ½ верст почти никаких высот не имеет, а склоняется подобно гласису от мыса в стороны на версте не более, как до 5 фут, почему и к расположению регулярной фортификации совсем удобна, да и вниз к косе по вышепомянутому грунту спуски уступами со обороною учредить возможно.

3. Хотя самое устье реки Днепра и отдалилось в Лиман своим выходом на невозможное действовать артиллериею расстояние, но проход Гирлами судов не иначе, как близь самого того мыса по лутчей глубине и Рвачем и Вильховою в Днепр бывает, следственно большие суда, минуя крепостных выстрелов в него пробратца и зделать какое либо комерческим судам нападение не могут, да и для мелких судов в военное время зделанием пред сим мысом на островках не понимающих водою в самом выходе всех рек в Лиман батареи совсем вход в Днепр пресечь можно.

4. Ис тех же островов ввиду города и к содержанию карантина удобные места верст за 5 отдаля, как расудится, выбрать возможно, да и ко всем им для коммуникаций с берегом вблизи крепости зделать мостки небольшой работы потребно, а когда понадобится сухим путем и на Кинбурской округ такую ж учредить, то посредством исправления на тех островах дорог и зделанием чрез Конскую и Днепр наплавных мостов, как Днепр тут 200, а Конская 90 только сажень ширину имеют, не весьма большого кошту потребуют.

5. Вода с левой стороны сего мыса во всякое время пресная бывает, однако в самой крепости колодцы выкопать следует.

6. Лесу на дрова, а также на обжигание кирпича по островам хотя и не весьма, однако з бережливостию всегда на нужду довольное быть может, а к тому камыш по берег и на тех же островах безпереводно произрастая, довольное жителям вместо дров продовольствие приносит. На нужные ж поделки, хотя и далеко 100 верст, от речки Аргамаклы или Громоклее лесу понемногу подводами доставлять принуждено.

7. В случае ж каменного сей крепости укреплен для сжения извести Днепром с островов ниже порогов дрова, а также плиту на строение от речки Ингульца и водою не более, как 40 верст судами вниз по Днепру получать свободно.

8. Равно барки, будары и протчие речные суда, кои по прочиске, как выше описано, порогов из России хлебом и протчим товаром до самой сей крепости, так и на строение, крупной лес всякое время плотами безопасно пригоняться могут.

И таким образом сравнивая с устьем Буга сие место нахожу у первого только ту полезность, что гавань в 20, а при Кизе только 14 фут глубины иметь возможно, но напротив того протчие все

¹ Мыс Кизе от устья Буга или от Семенова рогу тридцать три версты.

выгоды при мысе Кизе преимущественно остаются, а необходимо ль вышеписанная глубина на разсуждение упражняющихся в морской службе господ оставляю.

Но ежели подлинно она и необходима, а из Днепра в нее бес перегруски речными судами ходить нельзя, то кажется не лутче ль гавань около Кинбургского округа в Черном море и к ней из Лимана канал сделать, дабы хотя транспортные суда во всякое время, минуя Ачаковского берега, проходить могли, а особливо при самом устье Лимана в случае каких либо предприятий и совсем в проходе пересечения не возымели и когда сия осторожность правильно предпочтется, то Кинбурн с каналом укрепить, как уже я представить честь имел, а гавань в Черном море сделать.

На границе ж по лутчим выгодам места главную крепость, в разсуждение описанных удобностей, у мыса Кизе построить следует, и чтоб от нее всем потребным прочие, особливо Кинбургской округ, снабден и сикурсован быть мог, сделать так обширну, чтоб 4 и 5 батальонов и одна рота канонер с артилериею и с потребными церковью, магазейны, арсеналы, таможня, пакгаузы, и с гостиним двором в ней только расположить. Фарштат же по количеству жителей распространятца имеет, и для пристанища ластовых судов галер, прочистя з берегу камыши, возможную пристань сделать, а как выше описано, к свободному вмещению больших судов 5 верст ниже сей крепости у урочища Верхних Солонцов удобно гавани быть почитаю, то и Адмиралтейство построить под крепостную оборону в ту сторону вместо форштата возможно.

Сверх сей ко укреплению границы кажется надобно, хотя небольшие, и еще крепости построить.

По Бугу

1. На устье реки Ингула¹, куда всякие военные суда из Лимана Бугом ходить до установления лутчей гавани, надеюсь и зимовать могут.

2. Повыше немного устья речки Мертвых² Вод между ею и Овечева броду, где по Бугу судовая коммуникация совсем уже кончилась.

А 3-я останется исправить Крепостною профилею Екатерининской шанец³, но ко всем сим местам лес с трудностию и только что к первым двум из Днепра водою и от Грамаклеи сколько можно, а к последнему ис Польши подводами доставлять останется. На дрова ж камышу при всех местах довольно есть. Все сии крепости не большей обширности, да и довольно, когда по полу батальону во оных содержание войск учредить, а сверх того на устье Буга сделать редут и для усматривания издали какого либо в Буг или в Лиман приближения судов, если в том нужда настоять будет, на самой Руской косе построить, где грунт хош и песчан, но для редута невелика работа востребуется.

По Днепру ж

1. Для пресечения могущей быть потаенной ис Крыма коммуникации и провозу товаров, а тож и ко обдержанию границы у Никитина перевозу⁴ обширностью для одного баталиона крепость построить следует.

2. Против Голой пристани у Кизи Керменя⁵ или против ево на острове, где замок Тавань был, для тех же обстоятельств, а в разсуждении немалого от крепостей разстояния хотя и для двух батальонов крепость расположить, дабы из оной надобные по сей части границе в случае нужды фарпосты содержать возможно, а хотя между ними и немало разстояния остается, но тем безопасно, что реки Днепр и Конская разлитием своим почти непроходимые камышем и болотами места делают и свободного перевозу чрез Днепр нигде иметь не можно, почему никакого до ныне и нет. А от сей крепости чрез устье реки Ингульца к беспрепятственной по границе коммуникации, учредя перевоз или зделав мост, для недопущения чрез Днепр при урочище Виска Перевоз фарпост в числе хотя и целой роты с построением редута содержать не безпристойно, а равно и при ныне учрежденном перевозе на Кинбургской округ. У Александровского шанца от главной крепости такой же фарпост содержать следует, хотя на Кинбургском и блокгауз при сем перевозе положен,

¹ Устья Ингула от первой крепости или от Кизе по дороге 60 верст, а от Семенова рогу 27.

² Место сие от устья Ингула до 95 верст.

³ Екатерининской шанец от второй располагающей крепости до 56-ти верст.

⁴ Ежели от Александровской крепости чрез Днепр мост или провоз учредить, то сие место от нее будет только 65 верст и при учреждении моста прикрытие сделать.

⁵ От Никитина перевозу до Кизи Керменя, объезжая Великие воды, по дороге 135 верст, а от Кизи Керменя до мыса Кизе или главной крепости, переехав речку Ингулец при самом устье, 88 верст.

да и содержаться будет, но дабы минуя иногда самое то у блокгауза пристанище, сверху какие либо по Днепру непозволенные проезды, а паче грабительство ластовых судов не произошло.

Таким расположением учредя крепости небезнужно будет по всей границе между ими при берегах Днепра и Буга слободы служивыми людьми, как то поселенными гусары или казаки, в разстоянии одна от другой не дале 15 верст учредить и в каждой хотя до 100 человек таких вооруженных иметь, кои б между собою имевшее разстояние так как посты охранять и накакого проходу в границы не допускать могли. Сих вооруженных слобод и на всем разстоянии по Бугу и Днепру до 30 только поселить доведется, кои ретранжаментами укрепя, под крепостные ведомства отдать, откуда оне провиант, аммуницию и жалованье получают, а тож и по повелениям в случае нужды разъезды чинить должныствуют, а тем самым внутри поселенной и поселяемой народ безопасно в покое хлебопашество распространять, да и всякие покушения к выходу за границу оставить безсумненно могут.

Но как обширность земли между Буга и Днепра, включая бывшие Запорожские владения, распространилась немалым разстоянием,

А к способному внутри управлению, кроме вышепрописанных учреждающих вновь крепостей, укрепленного места не имеет, крепость же Святыя Елисаветы со своею провинциею от пограничных мест инде более 250 верст отделяется, почему хотя я и не касаюсь до способности внутреннего управления, ко обলেখчению всяких судебных по землям и промыслам разборов и в жительстве учрежденных, но только считаю, что такое разспроствранение границы лутче еще подкрепиться может, когда внутри сей земли крепость к ближайшему прибежищу от всех околичных мест и к содержанию своих иногда имуществ, равно и к преподаванию по всей границе всяких вспоможенной и содержа в ней все то, что к снабдению для пограничных на всякой случай, как то главные арсенал и магазейны крепостей надобно. А к тому ежели при речке Ингульце около устья впадающей в нее речки Саксагань место выберется, то кажется удобно служить может.

Инженер подполковник

Роман Томилов

IP НБУВ, ф. V, спр. 719, арк. 1-18 зв.

За результатами опрацювання архіву Томилових в Російському державному історичному архіві у Санкт-Петербурзі (ф. 1086) староладожською дослідницею В. Ігнатенко було встановлено, що Роман Томилов походить із сім'ї військового інженера, капітана Никифора Томилова, який не мав високих військових чинів, хоча і був наділений за службу землею та кріпосними в Новгородській губернії, де і започаткував свій родинний маєток¹.

Ще з юних років його старший син Роман Никифорович Томилов (1731–1796) був відданий у військову службу, з перших кроків проходження якої отримував виключно позитивні характеристики, зокрема в частині широти його знань і умінь.

Досить представницьким є формулярний список про службу Р. Н. Томилова, складений у 1796 році у Военній колегії за підписом генерал-лейтенанта О. В. Тучкова:

- Инженер-генерал-поручик Роман Никифорович Томилов, 65 лет, из российских обер-офицерских детей, в службу вступил учеником 26 апреля 1741 года;
- кондуктором – 17 декабря 1744 года;
- прапорщиком – 25 апреля 1754 года;
- подпоручиком – 25 декабря 1755 года;
- поручиком – 1 января 1759 года;
- капитан-поручиком – 1 января 1761 года;
- капитаном – 1 июня 1763 года;
- майором – 13 декабря 1770 года;
- подполковником – 17 марта 1774 года;
- полковником – 28 июня 1776 года;
- генерал-майором – 2 октября 1781 года;
- генерал-поручиком – 25 марта 1791 года.

¹ Игнатенко В.Ф. Усадьба Успенское. Люди и судьбы. Генеалогия дворянских родов: Томиловы и Шварцы. — СПб., 2003, с. 17.

Награжден орденом Святого Равноапостольного князя Владимира 2-й степени Большого креста.

В 1744 году командирован в Нарву, в 1750-м – в Ревель, 1751-м – в Нарву, в 1752-м – в Ревель, 1753-м – в Ригу и оттуда в 1754-м – в Петербург; 1758-м – к обсервационному корпусу в армию и находился в Семилетней войне (1756– 1763); 1760 году – к Кронштадтскому Петра Великого каналу; 1761 году – в крепость Святыя Елизаветы; 1764 году – в Киев; 1765-м году – в Петербург; 1769-м году – в Таганрог; 1772-м году – в крепость Святого Дмитрия Ростовского; 1773-м году – в Крым в Арбатскую крепость; 1774-м году – в Ениколь и Керчь, где обмерив и описав границы командирован для обмеру ж устья Днепра и Буга и Черного моря до Перекопии; 1775-м году находился в комиссии для принятия замка Кинбурна и земель в Российское владение, по принятии и обмере оных для снятия по Днепру Днепровских порогов от коих прибыл в Петербург; 1781, 1782–1784 и 1786 годов – для осмотра Выборгских крепостей и обратно в Петербург; 1788-м году — для осмотра крепостей Выборгского Департамента и шведской границы и обратно в Петербург. В должности звания своего прилежен; от службы не отбывает; подкомандных своих содержит порядочно и во всем себя ведет так, как исправному генералитету надлежит; пороков не имеет и к повышению чина достоин.

РГИА, ф. 1086, оп. 1, д. 23, л. 1–3.

Вочевидь, виходячи із вказаного в послужному списку віку, виводяться також і вищезгадані роки народження та смерті Р. Н. Томілова. За даними сайту "Генералитет Российской императорской армии" помер 11 грудня 1796 року (http://www.rusgeneral.ru/general_t2.html). Саме за цей рік про нього чи не в останнє згадується і в складі генералітету Інженерного корпусу в Списках Військового департаменту¹ (з наступного, 1797 року, такі списки уже не видавалися).

Крім зазначених основних бібліографічних відомостей в Державному Російському музеї в Санкт-Петербурзі зберігся також його портрет, виконаний у 1786 році художником І.Харламовим. За авторським приписом на звороті портрета Р. Томілов у цей час перебував на 60-му році життя, що дає підстави спеціалістам музею датувати час його народження дещо більш раннім періодом, зокрема 1727 роком.

Проте на портреті Р. Томілов зображений у чині генерал-поручика, який він отримав лише в 1791 році. Тому зазначений припис на звороті про його вік міг з'явитися і після внесення художником відповідних поправок у відображення мундиру. Останнє було підтвержене також проведеними технологічними дослідженнями, за якими широкий ряд срібного шиття вздовж краю каптану і камзолу (для чина генерал-майора) було доповнено додатковим рядом, властивим для мундиру генерал-поручика.

За послужним списком із 55 років військової служби Р. Томілова близько 10-ти приходить на час його перебування на південних, переважно прикордонних рубежах тогочасної Російської держави. Документальних свідчень, які дозволили б з'ясувати обставини, пов'язані з його призначенням у 1761 році до фортеці Святої Єлисавети, відшукати не вдалося. Враховуючи ситуацію у зв'язку із загрозою татарського нападу, не виключено, що йшлося про певне посилення інженерної команди фортеці для її приведення у належну боєздатність.

За секретними паперами генерал-поручика Нарішкіна, що публікуються у джерелознавчій частині цього збірника, з початку 1763 року Р. Томілов, на той час капітан-поручик, здійснював опис прикордонних форпостів при Чорному Ташлику, Синюсі, Висі і далі до Дніпра для напрацювання заходів з посилення їх захисних функцій. Описана ситуація відображалася також на

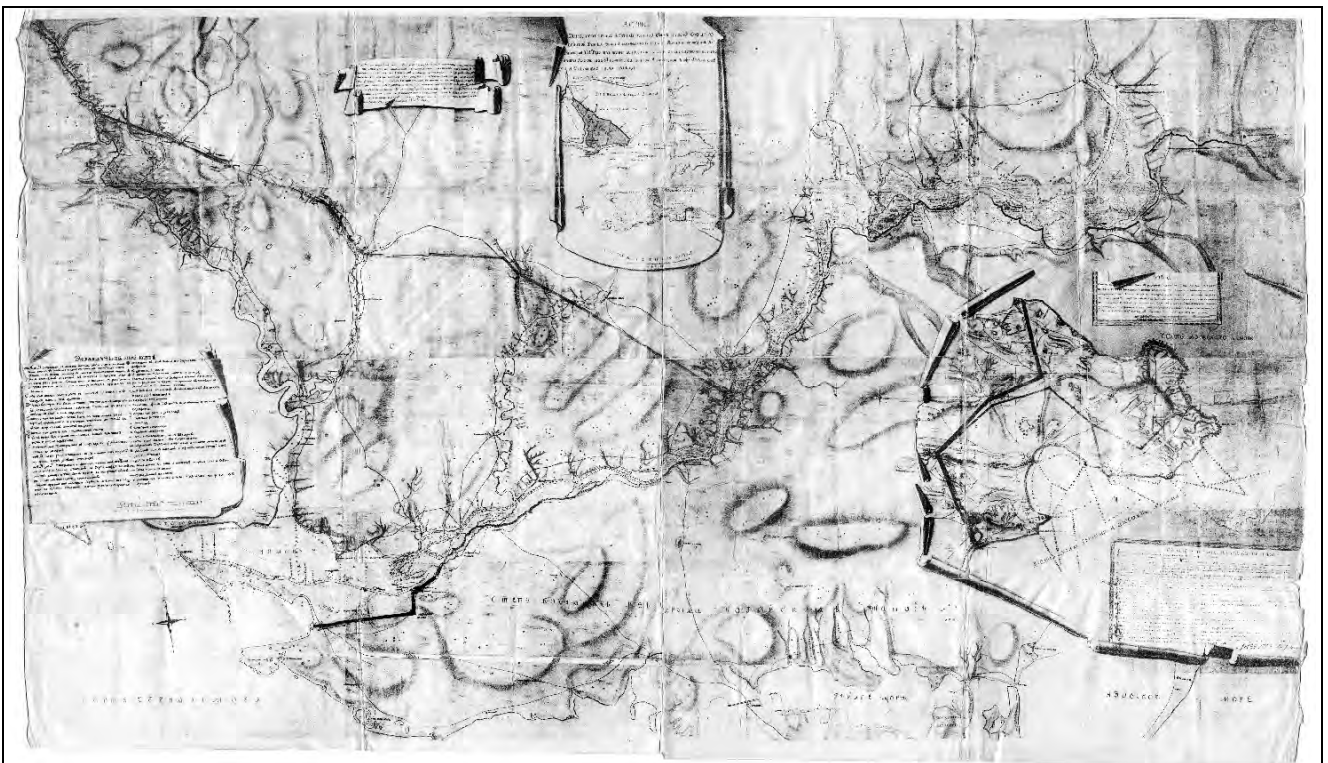
¹ Список Воинскому департаменту и находящимся в штате при войске, в полках, гвардии, в артиллерии и при других должностях генералитету, шефам и штаб офицерам, такжежде кавалерам Военнаго ордена и старшинам в ирегулярных войсках: на 1796 год, с. 8, 85.

укладених ним картах відповідних прикордонних територій Новосербського та Слобідського поселень. Імовірно, що в попередній період він міг бути дотичним і до формування мережі прикордонних ставок у межах території Запоріжжя в Інгуло-Інгулецькому межиріччі та при Самоткані для упередження гайдамацьких набігів, затримки втікачів та перестороги від поширення заразних захворювань, окремі з яких, зокрема, при Самоткані, на вимогу Коша Запорізької Січу до кінця 1762 року були зведені.

З призначенням головним командиром Новосербського поселення генерал-поручика Олексія Мельгунова, вочевидь, брав участь також в укладанні трьох ситуаційних та проектних карт, які супроводжували підготовлену ним в січні 1764 року разом з Київським генерал-губернатором Іваном Глебовим Всепідданійшу доповідь про приведення в належний стан Новосербського корпусу (РГАДА, ф. 10, оп. 3, спр. 370, л. 123), що згодом, 22 березня 1764 року, за представленням сенаторів Микити та Петра Паніних, була конфірмована як доповідь про найменування Новосербського поселення Новоросійською губернією.

Зокрема, за однією із підготовлених карт для укріплення прикордонних позицій, враховуючи останній напад запорозької команди на Лисі Гори і Піщаний Брід, передбачалося влаштувати укріплений фельдшанець при Беш-Байраках, замешувавши останні в Новосербське поселення прямою лінією до слободи Орла. Проте у подальшому на цей крок, з огляду на реакцію Запоріжжя, вочевидь не наважилися. І на погодженій карті уже Новоросійської губернії охорона її південний рубежів покладалася лише щільну мережу запроєктованих прикордонних форпостів.

Результати перебування Романа Томілова на Кримському півострові у 1774 році достатньо повно відображені в укладеному ним описі міст Єніколе і Керчі, опублікованому у другій частині вищезгаданого Топографічного опису земель, які дісталися Росії за трактатом з Оттоманською Портою 1774 року, який супроводжувала також спеціально виконана карта. З копією останньої з досить промовистою назвою "Карта течению рек Днепра и Буга от стоящего на сей реке Екатерининского шанца, а по Днепру от Александровской крепости вниз к соединению их вод, и продолжившегося из них в Черное море лимана и берега того моря к Перекопи с показанием также берегов и Гнилого с частию Азовского морей, и как российские границы по мирному в 774-м году при Канарже тракту установлены, и где прежняя на правом берегу Днепра состояла, означена ж между помянутых рек и ситуация особо объяснена экспликацией. Все берега Днепра и Буга, тож Черного и Азовского морей сыманы по инструменту бывшими инженер-офицерами в комиссии инженер подполковника Томилова и им везде объездом и в связании съемоков поверена 1775-го года", в даний час можна ознайомитися на картаграфічному сайті ПАПАКОМА за адресою: http://papacoma.narod.ru/maps/map_tomilov_1775.htm.

На жаль, джерело походження даної копії, яка надійшла від запорізьких дослідників О. Тубольцева і О. Власова, залишається не з'ясованим.

Вперше з оригінальним примірником згаданої карти упоряднику цієї розвідки вдалося ознайомитися у Відділі рукописів Бібліотеки Російської академії наук у Санкт-Петербурзі (інв. № 561). Розмір карти 130 x 227 см, масштаб 5 верст в дюймі. Зазначена карта містить детальну експлікацію застосованих на ній позначень, а також також дві врізки: I. Карта полуострова Крыма с принадлежащею в нем и около ево до Российской границы землею для объяснения, в каком положении отшедшие по мирному 774 году трактату в Российское владение земли состоят. М:45 верст в дм /31x28/; II. Карта отшедшей в Крыму в Российское владение по мирному трактату с татарами в 1772-м году июля 10-го дня земле. В трактате 19-м артикулом владение оной подтверждено с началом от Черного моря следовать древней Керчинской границе. М:2 версты в дм /40x60/. Проте зазначена карта містить також певні пошкодження, які відсутні на її вищенаведеній копії, яка, вочевидь має дещо інше джерело походження.

Зокрема не виключено, що один із її примірників може зберігатися і серед чисельних картографічних фондів Російського державного воєнно-історичного архіву. Є така карта роботи Р. Томілова з двома врізками також в картографічному відділі Російської державної бібліотеки у м. Москва¹, але її назва (Карта рек Днепра и Буга от Елисаветградской провинции вниз до соединения их вод и устья Лимана, части берегов Гнилого, Азовского от Перекопа до Кинбурна и Черного морей, с показанием принятой в 775 году в российское владение от Оттоманской Порты земли по трактату 774 года июля 10 дня, снятая геометрически в 1775 году), як і загальний розмір (138x98 см), мають певні відмінності від вищезгаданої копії карти.

Ще дві окремі карти згадуються також безпосереднього в описі замку Кінбурн та прилеглого кута степу між Бугом та Дніпром. Перша з них, що стосується округи замку Кінбурн та ситуації в прилеглий території при усті Буга та Дніпра в даний час зберігається в картографічній колекції РГАДА (ф.192, оп.1, Херсонская губ., д.5). Масштаб карти 4 версты в англійському дюймі, розмір – 39x67,5 см (зображення за наявною фотокопією додається).

Повна назва карти, як і попередньої, досить розлога: "Карта точного положения устей рек Днепра и Буга с показанием утвержденной в силу мирного трактата в округу к Кинбурну земли, граница которой назначена зеленою, а насыпанные ж по ней курганы литерою "А" покрыты земляною красками, а случившиеся натуральные курганы литерою "В" отштрихованы тушью; а как первою ж река Днепр ограничивается, показано пунктиром под литерою "С". Где ж блокгаузы в редутах быть полагаются – литерою "D", из них при "У" и почты содержатся быть могут. В помянутом округе озера хотя и все соленой воды, но не всегда в каждом соль садится, а переменяются погодно, и ныне с солью видимые под литерою "Е", прогной – литерою "F". Прочая земля вся пещана, по малым частям однако покосы быть могут, а где кучугуры или пещаные бугорки означены, тут трава к кошению негодна. Острова ж при устье Днепровском все наполнены камышем, и малой лозник есть, да и понимаются во время прибыли водою, по чему для всегдашнего обдержания границы в среди перевоза блокгаус, хотя и на краях, ежели повелено будет, построить удобно три "Q". Глубина воды подписана футами. Что ж принадлежит до расположения по берегу Черного моря блокгаузов, то как все берега далеко отмель имеют, кроме что при мысе у литеры "G" для усматривания судов фарпост содержать можно!".

Друга, по суті оглядова карта до наведеного опису в даний час зберігається в секторі картографії НБУ ім. В.Вернадського (інв. № 17483) і має дещо більш лаконічну назву: "Карта течению рек Днепра и Буга от Елисаветградской провинции вниз до соединения их вод и устья лимана с показанием берегов Гнилого и от него до Берды Азовского, а от Кинбурна к Перекопи Черного морей, и как российская граница по мирному в 774-м году при Канарже трактату установлена, и где прежняя на правом берегу Днепра состояла, означена ж между помянутых рек и ситуация объяснена особо экспликацией. Все берега Днепра и Буга, а також и Черного моря, кроме Азовского от Солёных Уклюк до Берды сыманы по инструменту, а тот берег назначен с примерных карт бывшими инженер афицерами в комиссии инженер подполковника Томилова и им везде объездом и в свезании съёмок поверено 1775-го года". Масштаб 1: 336000 або 6 верст в англ. дюймі (100x130 см). Розміри та назва карти, за виключенням двох врізок, в цілому кореспондують також із вищезгаданим примірником такої карти у фондах Російської державної бібліотеки.

¹ Карти і плани Інституту рукопису НБУ імені В.І. Вернадського в джерелознавчих розвідках Лідії Пономаренко (з додатком відомостей про картографічні джерела з історії України в російських архівних та рукописних збірниках) / упор.: А.В.Пивовар – К.: Академперіодика, 2012, с. 564.

Не менш показово і те, що карта Романа Томілова з колекції сектора картографії НБУ ім. В. Вернадського, як і рукописний зшиток відповідного опису, теж потрапила до Києва з картографічної колекції Одеського товариства історії і старожитностей, до якого надійшла, як зазначалося у опублікованому каталозі Товариства, від П.І. Севастьянова*.

На зазначеній карті, зображення якої додається, детально представлені назви річок, озер, лиманів, островів та чисельних розгалужень Дніпра у його гирлі. Окремими знаками та кольорами показані перелічені в описі зимівники та інші оселі (на жаль, без відображення всіх їх назв), джерела, колодязі, броди, коси тощо. З інших об'єктів досить детально відображені насамперед укріплені місця, з яких у межах кута Степу показано: на правобережжі Дніпра – "развалившийся замок Кизикермень", давнє Городище в пониззях Інгульця, Олександрівський шанець (вниз від устя Інгульця при впадінні в Дніпро річки Кошової), Андріївський шанець (праворуч від устя річки Білозерки) та безіменний ретранжемент, на Нижніх солонцях при Станіславівім розі. Вздовж Буга до самого Гарду серед чисельних приток і рибацьких кос по його берегах виокремлюється лише назва Голої Пристані, що знаходилась дещо нижче впадіння Єланця (при усті балки Сухий Єланець). По межі кордону на лівобережжі Дніпра проти зруйнованого Кизикирменя зазначено Шангирейський ретранжамент, нижче – проти устя Інгульця – славнозвісні Альошки, далі (проти Олександрівського шанця) знаходився Голий перевіз, дещо нижче від нього – слобода Колпаковка, від якої розпочиналась, власне, Кінбурзька округа, у межах якої, крім самої фортеці на крайньому лівобережному мисі (проти Очакова на правій стороні лиману), Кам'яної криниці, зазначено хібащо Старий (давній) редут, що стояв на березі Дніпро-Бузького лиману проти острівця Тендри.

Карта течению рек Днепра и Буга от Елисаветградской провинции вниз до соединения их вод и устья лимана... инженер-подполковника Романа Томілова (1775 год) (СК НБУВ, інв. № 17483).

Верхня і центральна частина карти, порівняно з кутом Степу, мало чим відрізняється від аналогічних зображеннями території краю початку 60-х років XVIII сторіччя (так званого

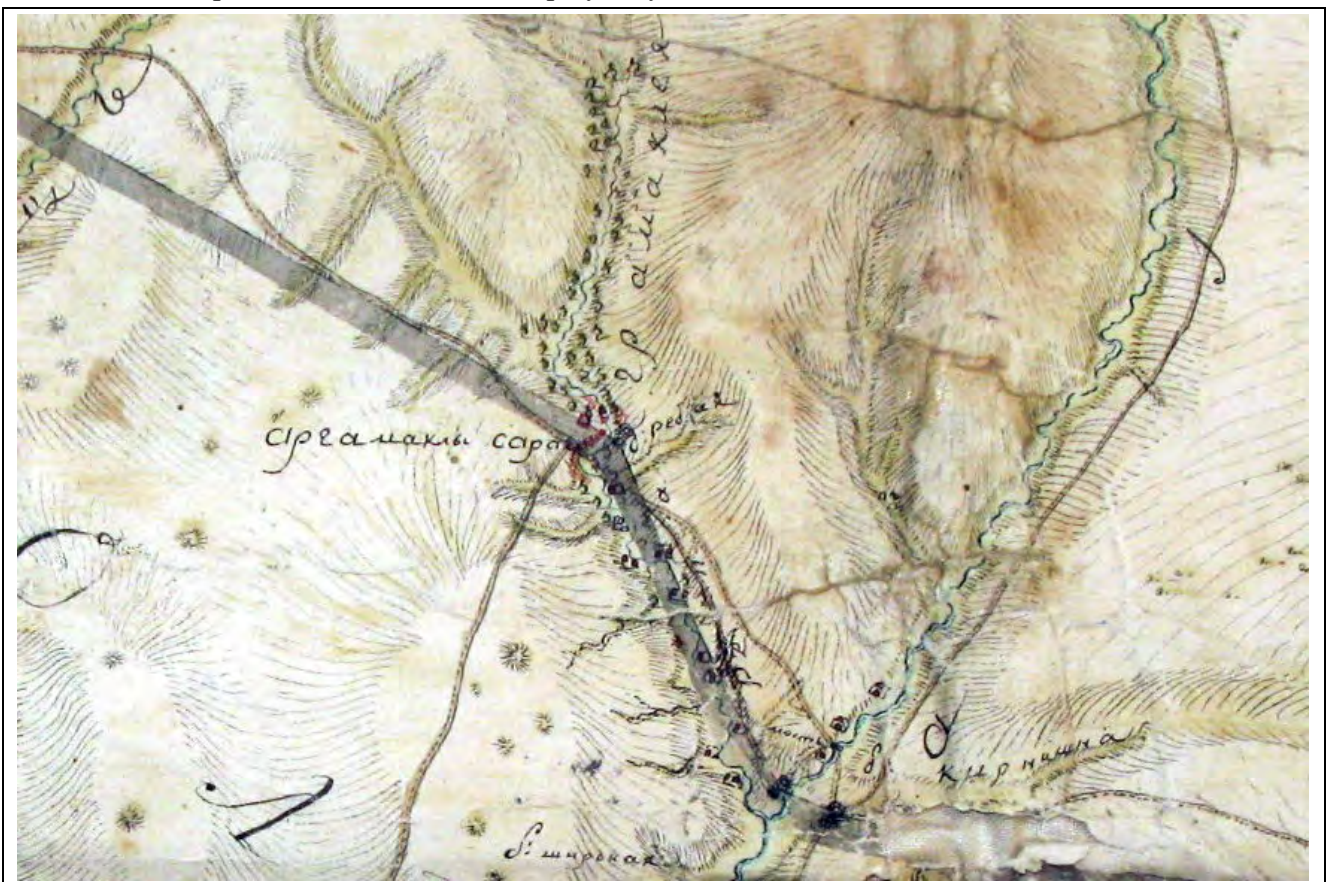
* Каталог карт, планов, чертежей, рисунков, хранящихся в музее Императорскаго Одесскаго общества истории и древностей. – Одесса, 1888, с. 9, п. 83.

Новосербського періоду), які, вочевидь, і слугували основою для її укладання. Зокрема, із післявоєнних змін, що мали бути зафіксовані у межах найбільш заселеної Єлисаветградської провінції, маємо лише зображення двох нових шанців: Павлівського (при Чорному Ташлику) та Катерининського (при Бузі). Дещо нижче останнього зазначена також Макарева слобода, осаджена запорозьким старшиною Макаром Нагаєм, карантин, млин на Бузі та слобода Мігея при усті одноіменної річки. При цьому кордон провінції з Запоріжжям починаючи від Павлівського шанця до Синюхи проходить Чорним Ташликом, що у цілому відповідає його фактичному стану ще у період до утворення Новоросійської губернії, коли за волею імператриці його було спрямовано від Інгулу (район слобід Юхівки та розкольників Калинівки) прямою лінією на устя річки Корабельної.

У східній частині серед пікінерних слобід все ще значаться колишні новосербські шанці Чатъна або Чанад, Слань-Камень, Смедеровка, Томашинці (біля слободи Попельнастої), а також колишні слободи Рибацька, Свистунівка та Буянська, що до 1772 року припинила своє існування.

Серед запорізьких поселень на правому березі Дніпра на карті зазначені слободи Романкова, Новий Кодак, містечко Старий Кодак, старий ретранжамент біля порога Ненаситського, вниз від Хортицького острова – млин і хутори до річки Кам'янки при Микитиному перевозі, кут Капиловка, хутори при Чортомлику та Стара Січ при усті цієї ж річки, Січ Запорозька при річці Підпільній, хутори при Базавлуці і його притоках Кам'янці і Солоній, низка яких тягнеться також від устя Базавлука до річки Тернівки.

Степовий кордон новонабутої області між Бугом та Дніпром і земель Запорізької Січі показано доволі чіткою лінією, яка йшла, починаючи від Запорозького Гарду при усті річки Ташлик, на устя Арбузинки і балки Сагайдак при їх впадінні у Мертві Води, на балку Шутову і далі балкою під назвою Кодима до колишньої мечеті при річці Солоній (за течією – праворуч); звідси у східному напрямку через річку Єланець – на Аргмакли-сарай проти устя лівобережної Рябої балки, далі вниз долиною Громоклеї до її впадіння в ріку Інгул.

Проте, за долину зазначеної річки, що досить часто згадується в описі Романа Томілова, як і в Інструменті, укладеному в 1740 році при Великому Інгулі, була прийнята долина зовсім іншої балки, здавна відомої завдяки встановлених при ній прикордонних знаках як Стовпова (Столбова). Щодо переривистого русла Громоклеї – остання впадає в Інгул набагато південніше і фактично не могла слугувати лінією кордону, який від балки Стовпової, перетинаючи Інгул, йшов на схід до

річки Доброї, де на карті показане джерело, а від останнього вниз до впадіння Доброї в річку Висунь і далі до Білих криниць в урочищі Білянка на правобережжі Інгульця.

У цьому місці при Інгульці знаходилось також велике перехрестя шляхів, що йшли від Дніпра до Гарду та від побережжя Лиману на Січ і у верхів'я Інгульця. Залишаючи на запорозькій стороні Давидів брід з хутором, розташованим вище Білих криниць. Далі кордон ішов практично прямою лінією від Інгульця до устя запорозької річки Кам'янки, де остання і впадає у Дніпро.

Не менш важливим був перетин шляхів при Аргамакли-сараї, де під час чергової російсько-турецької війни у 1788-1789 роках перебувала ставка кінної команди Війська вірних Чорноморських козаків на чолі із секунд-майором Захаром Чепігою та була влаштована найбільш віддалена в цих місцях Громоклеївська поштова станція¹, добре описана під час подорожі в 1810 році до Одеси князя Долгорукова (Долгоруков И. М. Славны бубны за горами или путешествие мое кое-куда 1810 года. – М., 1870, с. 106-108).

Вочевидь саме тут, при розмежуванні в 1740 році російсько-турецького кордону, вирішувалися спірні питання стосовно права турецьких підданих на користування лісом при берегах Громоклеї, а фактично – вздовж Стовпової балки, аж до її впадіння в Інгул. Щодо власне самого розмежування, зафіксованого в Інструменті "О разграничении земель Российского и Турецкого владений между рек Буга и Днепра" (ПСЗРИ-I, т 11, с. 291-292), останній було підписано 4 листопада того ж року уповноваженим представником від Російської держави, таємним радником і Київським губернатором Іваном Неплюєвим та комісаром Оттоманської держави уже на протилежному – лівому березі Інгулу після їх повернення з річки Висуні, де були поставлені два останні згадані в Інструменті прикордонних знаки.

Найбільш вірогідне місце підписання Інструменту, укладеного при Великому Інгулі – перехрестя шляхів при усті лівобережної балки Криничної, де для переїзду через Інгул навіть у ті часи могли користуватися мостом, зображеним на карті Романа Томілова². Саме звідси, перетнувши річку Березівку (на карті Томілова зазначена як річка Боковенька, причому значно вище її реального впадіння в Інгул), уже повертаючись до Києва, Неплюєв міг побувати також біля кам'яного городища при Інгулі (нині відоме як урочище Монастирище), про зроблений ним опис якого згадує тогочасний історик В.М. Татищев³.

Щодо зображення на карті Томілова річки Боковеньки як притоки Інгулу – останнє належить чи не до найбільш помітних "новацій" російської картографії 1760-х – середини 1770-х років у відображенні території правобережного Запоріжжя порівняно з Де-Боскетівською традицією 1740-1750-х років. Не виключено, що до цього долучався саме Роман Томілов, перебуваючи з 1761-го до 1764-го року на службі при фортеці Святої Єлисавети (як відомо, не дивлячись на приписи Сенату, до картографування території Запоріжжя у 1760-х роках справа так і не дійшла). І лише з другої половини 1770-х років, з початком роздачі земель на території колишнього Запоріжжя, поступово все стане на місце і Боковенька, як і належить, почне впадати в сусідню річку Бокову, а замість неї найбільш помітною лівобережною притокою Інгула стане річка Березівка. Будуть внесені також необхідні корективи у відображенні на картах річки Громоклеї та Стовпової балки.

Пропозиції Романа Томілова стосовно зведення укріплень для оборони новоприєданого до Росії кута між Бугом і Дніпром були сформовані вочевидь вже після укладання їх опису. Про це, зокрема, маємо відповідну згадку в листі до князя Г. Потьомкіна від князя О. Прозоровського, призначеного командуючим 2-ї Армії, а невдовзі – відповідним Корпусом: "граф Петр Александрович [Румянцев] сказывает в своем наставлении о неполучении еще высочайшего решения о сих местах, приказал только сделать редуты с блокаузами, то я писал к инженер-

¹ Листи з Громоклеї до Єлисаветграда передбачалося доставляти через розкольничу станицю Рівну (Дмитренко И. И. Сборник исторических материалов по истории Кубанского казачьего войска. Т. 3. Войско верных Черноморских казаков. 1787-1795 гг. – СПб., 1896, с. 92). І лише з заснуванням міста Миколаєва через Громоклею (згодом село Кетросанівка) до Єлисаветграда буде влаштований більш прямий шлях.

² Цікаво, що одне з урочищ, розташованих тут при усті правобережної Стовпової балки, і до цього часу називають Чортвовим мостом.

³ У зв'язку з розповіддю про походи Святослава, яким було розорено значну кількість городищ при Дністрі, Дунаї, Бугу та Дніпрі, Татищев зауважує, що про те "свидетельствуют многия тамо запустелыя городища, а особливо на Ингуле не малой город, камнями великими строенной, которой тайный советник Неплюев при размежевании с турками в 1740 году описал" (В.Н.Татищев. Собрание сочинений. Тома II и III. История Российская. Часть вторая. – М., 1995, с. 224).

подполковнику Томилову о присылке мне об них проекта: сколько он их назначает и сколько чего ему для сего потребно. О работных же людях спрашивал я Его Сиятельство [Румянцев], то приказал требовать с ближних губерний, но чтоб о сем согласились сами правители тех губерний, а притом доставка материалов делать будет великое затруднение. Так если бы, милостивый государь, о всем том сделать распоряжение, откуда что требовать, и тож и сумма на то определится, да из инженеров кого бы избрать изволили к определению, ибо сей подполковник Томилов обязан к съемке земель от инженерной команды, то если бы и оный назначен был к сей комиссии, то и ему потребно на то дать повеление" (Дубровин Н. Присоединение Крыма к России. Том первый: 1775-1777 гг. – СПб., 1885, с. 17).

В фонді Військово-похідної канцелярії фельдмаршала Рум'янцева-Задунайського зберігся і адресований йому рапорт Прозоровського стосовно підполковника Томілова:

Рапорт князя О.Прозоровського графу П. Рум'янцеву від 4 квітня 1775 року

Подано 11 апреля 1775 года

Его Сиятельству

Главнокомандующему Первою армиею и корпусом войск, расположенных в стороне Крима, господину генерал фельдмаршалу, Кирасирского Военного ордена полку полковнику, Малороссии генерал губернатору, Коллегии Малороссийской президенту, всех российских ординов и Голштинского Святыя Анны кавалеру, графу Петру Александровичу Румянцову

Рапорт

О состоящем при вверенном мне корпусе подполковнике Тамилове Вашему Сиятельству донесть нахожу, что вследствие препоручения мне от Вашего Сиятельства о построении в нашей к Кинбурну границе блокгаузов и редутов, я по способности пребывания там ево, господина Тамилова, а особливо, что кроме ево других из инженерных штаб и обер афицеров при корпусе, кроме одного порутчика, здесь несостоит, хотя и приказал ему прожектировать к построению оных укреплений, так не меньше и о самом Кинбурне, но как он видя надобность приступил ко исполнению данной от меня комиссии, а тем самым и умешкает он съемкой земли по данному ж ему повелению от инженер генерала Мордвинова, то и просит об уведомлении оногo, дабы на нем выискано не было.

В протчем донесть нахожу, что лес и железо, надобное к построению вышечисанных блокгаузов от Комиссии Днепровской линии отпустить обещано.

№ 33

4-го апреля 1775 году

Полтава

ЦДІАК України, ф.246, оп.1, спр. 642, арк. 111.

Стосовно згаданого у рапорті доручення Роману Томілову від інженер-генерала Мордвінова (в 1774-1779 роках був начальником всієї інженерної частини і всіх шляхів сполучення, сухопутних і водних, в Росії) певне уявлення дає знайомство з призначенням та складом його 3-х томного Атласу 1775 року, який був піднесений Катерині II на ознаменування надбань імперії за підсумками Російсько-Турецької війни і в даний час зберігається в Державному меморіальному музеї О.В. Суворова в м. Санкт-Петербурзі (інв. № 3441). Не дивлячись на зазначене авторство Атласу, головне навантаження з підготовки представлених у ньому карт, планів і креслень безумовно лягало на інженерну команду підполковника Томілова.

Всього в картографічній частині Атласу, що має назву "Театр войны между Российской Империей и Оттоманской Портой, продолжавшейся с 1768 по 10 число июля 1774 года", представлено 34 графічних зображення, найбільш трудомістким із яких є досить об'ємна (розміром 73,4 x 152,7 см) "Карта, представляющая части Малороссии, Польши и Молдавии, полуострова Крым и снятую вновь от Азова до города Ачуева Кубанскую сторону с показанием движения в минувшую турецкую войну второй Ея Императорского Величества победоносной армии и отделенных от оной корпусов с 1769 по 1775 год, так как и завоеванных оружием Ея Императорского Величества земель, крепостей и городов, сочинена 1775 года",

Окремо представлений у Атласі також аналог вищеописаної "Карты течению рек Днепра и Буга.." розміром 51,5 x 73 см з дещо відмінною назвою, картушем та стилем оформлення.

Карта, представляющая части Малороссии, Польши и Молдавии, полуострова Крым и снятую вновь от Азова до города Ачуева Кубанскую сторону с показанием движения в минувшую турецкую войну второй Ея Императорского Величества победоносной армии и отделенных от оной корпусов с 1769 по 1775 год, так как и завоеванных оружием Ея Императорского Величества земель, крепостей и городов, сочинена 1775 года (МС, ОФ 3441/1)

Карта устьям рек Днепра и Буга с показанием границ, отведенных по мирному трактату с Портой Оттоманской 1775 года февраля 3 дня землям, к замку Кинбурну и углу степи, между тех рек находящемуся (МС, ОФ 3441/32)

Щодо місць влаштування запропонованих Романом Томіловим укріплень для забезпечення оборони новоприр'єднаних земель, відповідне погодження надійшло уже після ліквідації Запорозької Січі. При цьому згідно з картою, поданою Г. Потьомкіним на розгляд Катерини II, з 5-ти попередньо запропонованих Томіловим укріплень без змін залишилися лише три: при Микитинському перевозі (названому Славенськ), при Кизикермені і вище Мертвих Вод при Овечому броді. Замість включеного в розрахунок уже закладеного Катерининського шанця, було заплановане додаткове укріплення на річці Буг проти устя Чичаклеї, що було зумовлене прийнятими на цей час рішеннями щодо поселення тут Вербованого козацького полку. Укріплення, початково заплановане при мисі Кізе переміщувалося на устя Бугу і за приписом Катерини II мало називатися Херсон (Сб. РИО, 1880, т. 27, с. 51), де за планами адміністративного устрою Новоросійської губернії 1776 року мав бути також центр відповідної провінції та повіту. При цьому отримали власні назви і два інших укріплення при річці Буг: Новопавлівське (при Запорозькому гарді) і Новогригорівське (проти устя річки Чичаклеї) (див. Інгульський степ, вип. 5, с.17-18).

Місця розташування передбачених укріплень (зазначені червоним кольором з відповідними номерами) на фрагменті "Примерной генеральной карты Новороссийской и Азовской губерний, сочиненной июля 18 дня 1775 года" (РГВИА, ф. 846, оп. 16, д. 20123)

Проте і після цього розташування укріплень, передбачених до зведення у прикордонних районах вздовж річки Буг, не залишалося сталим. Зокрема, після прийняття 18 червня 1778 року рішення про будівництво кораблів на Дніпрі при Олександрівському шанці і визначенні місця для влаштування при Лимані гавані і верфі, назвавши його Херсон (ПСЗРИ-1, т. 20, с. 722-723), Херсонське укріплення при усті Бугу більше не згадується. Замість нього, але вже на усті Інгулу, згадується Новоолександрівське укріплення, назва якого вочевидь була похідною від назви Олександрівського шанця на усті Дніпра, замість якого тут і мало постати вищезгадане Херсонське укріплення. При цьому на відповідній карті 1778 року (РГВИА, ф. 846, оп. 16, д.20126) Новогригорівське укріплення не зазначене, а ще через рік на друкованій карті Новоросійської губернії Івана Іслєньєва останнє знову з'являється, але вже замість Новоолександрівського при усті Інгулу. В підсумку ж, до початку чергової Російсько-Турецької війни до реального будівництва жодного із запланованих у цьому регіоні укріплень, крім Херсонського, справа так і не дійшла.

З 1776 року Роман Томілов долучався також до вирішення питання розчистки Дніпровських порогів у зв'язку з необхідністю забезпечення регулярних поставок по Дніпру будівельних та інших матеріалів до Кінбурну, а згодом і до Херсону. Зокрема, в РГВИА у фонді 52 серед паперів канцелярії Г.А. Потьомкіна зберігся висновок (думка) Томілова з розрахунковою відомістю про потребу в людських і матеріальних ресурсах та зазначенням орієнтовних термінів виконання робіт при чищенні найбільш складних Ненаситецького та Койдацького, а також 11-ти інших порогів (д. 90, лл. 24-31), зміст якого наводимо за копією із збірки документів Н.Д. Полонської-Василенко.

На жаль зазначений документ не містить ознак його датування, але враховуючи згаданий у цьому вже полковничий чин, останній міг бути укладений не раніше другої половини 1776 року.

Мнение инженер-полковника Томилова о чищении Днепровских порогов, продолжающихся от урочища Кайдаков до Старого редута на расстоянии 55 верст

Всех оных порогов на сем разстоянии состоит 13, из которых Кайдатской и Ненасытецкой в разсуждении большого по них падения воды и лежащего камня – важнейшими почитаются, а потому чрез оные и в вешнюю большую воду без лоцманов никоим образом проходить не можно, в малую же не только ходу судам, но и сплавки лесу ныне нет; что ж принадлежит до прочих 11 порогов, которые имеют небольшое падение и притом не столь каменисты, то по оным, зная фарватер, в большую воду на судах проходить можно и без лоцманов, а когда с фарватеру выберутся камень /к чему и небольшой кошт потребен/, то откроется во всякое время судовой ход беспрепятственно. Вышеобъявленные же два порога во всю ширину реки продолжают: Кайдатской на 400, а Ненасытецкой на 600 сажень и состоит из больших и частых камней, удерживающих воду таким образом, что оные у первого 3 $\frac{1}{3}$ и у второго 6 $\frac{1}{2}$ фут и в самую большую воду на помянутом разстоянии увышаясь стремительно меж камней стекать принуждена, а посему не только как и вышесказано, в малую воду, но и в большую с грузом суда не всегда проходит их отваживаются и обыкновенно сгружаясь у устья Самары сухим путем как лес, так и груз с судов чрез все то разстояние обвозят.

Искав способу для коммуникации во время бывшей с турками в 736 году войны, хотя чищение при сих двух порогах и происходило, из которых у Кайдатского возле берега проход так был прочищен, что в полую воду небольшие суда проводились; поныне может быть, что от упалости в Днепре воды появились на сем проходе камни, которые очистить и сей же проход уширить надлежит; что же принадлежит до Ненасытецкой, то хотя и приниманы были тогда меры, чтоб прочистить около нынешнего обыкновенного посреди реки проходу камень, разрывая оные порохом, но как уповательно, что вода сильным своим стремлением в нужных местах сию работу производить не допускала, то трудясь довольно и не получа в том успеха сие остановлено, а надобность к проведению вниз судов довела до такой работы, что должно было, подымая суда на гору, до ста фут вышины воротами сей порог обволакивать.

Помянутой опыт тогдашней работы и обширность порогов, как видно то из планов, а особливо быстрота текущей по них воды, представляет довольно невозможность, чтоб чищением при самих тех судовых проходах произвести работу с пользою, ибо к чищению их не иначе приступить можно, как сделав прамы опускаться к тем камням, которые вынимать должно, держась на якорях, а в сем случае и встречается неминуемая опасность от умножайшеся вниз сажень за саженью быстроты, которая стремлением своим усилиясь, легко с якоря судно или прам сорвав, разбить и людей потопить может, словом жизнь употребленных для сей работы людей на твердость одних только канатав поручать принуждено, а потому сей способ и почитается невозможным; у протчих же, неимеющих такого стремления воды, 11 порогов производить сие с пользою можно.

Рассматривая все к прочищению порогов удобства верным и от урону людей безопасным средством работу производить полагаю возле самого берега каналами, у первого только в ширину расчистить и углубить прежний проход, а у второго, то-есть Ненасытцкого, по длине порога по берегу вновь канал провести на расстоянии 450 сажень, выбрать камень и оторвать берега надлежит.

Теперь осталось упомянуть о самой работе, которая при последнем каждому в рассуждении подрывки каменного берега и выбирания из канала камень покажется весьма трудною, но когда представит подручность и способ работы, то ясно откроется, что чищение посреди прохода наводит опасность и к достижению сей работы к концу подвергается сумнительству, напротив чего при делении канала такого препятствия никогда быть не может. Обсыхающее в малую воду отбережье, где канал быть полагается, наполнено таким камнем, кторой состоит из булыжника, лежащего

между собою плотно, но разделяющегося слоями, да и самой берег или гора такое ж имеет свойство и по всему тому имеющему небольшое склонение отбережью во время разлива вода течение имеет не быстрое, а в заводях у знака "X" и стоит спокойно и кроме отливки оной работу производить ничто не препятствует, следственно и к деланию канала, равно как бы и на сухом месте никакого сомнения не предвидится.

А как мыс, называемой Монастырком, продолжился от берегу к самой быстроте порогов, то дабы миновать излишней в канале работы и доставить по каналу прямой ход судам, то тот канал и назначивается прорезать чрез самое низкое место, как значит литерою "А" и в профилях № 1-го, для коих причин и берег горы у знака "О" с одной стороны отнять должно.

А хотя для этого канала следует отнять горы до 4-х сажен и разрывая каменя порохов оные выламывать, но в разсуждении надежного способа необходимо потребной коммуникации сию работу за трудную почесть не можно, да и вся длина таких высоких мест, до коих коснется канал, не простирается и до двух сот сажен; в протчих же по надбережью местах работа происходит будет почти по ровному месту.

Берег канала к реке возвысится до горизонта прибывающей большой воды самыми теит ж камнями, кои при углублении канала выниматься будут и землю, не употребляя к тому никакой более работы, кроме простой отсыпи, а тем самым и можна избавиться от дальней развозки каменьев и земли, но чтоб вода, проходя сквозь их не делала препятствия в работе, то в нужных местах наполнять пустоты между каменьев глиною, по отделке же канала ту отсыпь сверх земли услать дерном, которой обросший травою и кустарником со временем сделаться может накрепчайшею плотиною.

При головах канала до желаемой глубины в реку те домы укрепить потоплением судов с камнем или нарочно сделанными обрубами, как значит литерою В единственно для того, чтоб в тех местах удобнее канал и в глубине, не употребляя отсыпей, продолжать было можно с береговой стороны канала, сделав в самой горе такой же высоты уступы, как значит в профиле № 1 и 2, которые и будут служить дорогою к поднятию снизу в верх судов способом воротов, поставленных по бичевнику; идущие же вниз суда, в разсуждении довольно падения и прямизны канала, безвредный проход иметь могут.

По описании работ Кайдатского и Ненасытецкого, как двух важнейших порогов, не можно оставить и того, чтобы не упомянуто для очищения свободной коммуникации и других порогов, но сие прочищение дальней работы и, следовательно, и большого кошту не потребует, ибо можно при самой низкой воде, избрав подручные к работе и способные для коммуникации места, вытаскивать каменя железными кошелями, а иные, смотря на их величину, и порохов разорвать.

У всех 13-ти порогов падение воды на вышеупомянутом 55-верстном разстоянии при посредственной высоте или прибыле воды 62 фута и 10 дюймов и в самих порогах 42 ½ фута. Наконец должно упомянуто и о том, что и самой Днепр имеет столь быстрое течение, что и выше сих порогов падение воды при каждой версте состоит до 8 дюймов, а посему, в разсуждении от Киева до сих порогов не менее 580-верстного разстояния хотя бы и во всю ширину реки пороги прочищены были, чтобы и тогда при Киеве в глубине реки чувствительной перемены быть не могло, а как чищение в порогах полагается шириной только на 8 сажен, следственно и вода, поддерживаемая порогами, остается в прежнем возвышении. Во что ж чищение двух порогов особливо, также и прочих, коштовать имеет, при сем прилагается ведомость¹.

НА ИИ НАНУ, ф. 1, спр. 147, арк. 240-244.

В РГВИА зберігся також укладений не пізніше середини 1776 року інженер-підполковником Романом Томіловим "План построенного в прежде бывшую в 1736 году с турками войну на правом берегу Днепра Ненасытецкого ретранжамента и того ж имени состоящего по реке порога с профилями прожектированного канала" (РГВИА, ф. 349, оп. 19, д. 4348).

Згідно з формулярним списком про службу в цілому Роман Томілов перебував на території краю до 1780 року, після чого з 1781 року продовжив службу уже в Санкт-Петербурзі.

¹ Додана до думки інженер-полковника Томілова розрахункова відомість з обґрунтуванням потреби на чищення Ненасытецького порогу в сумі 173344 руб. 20 коп., Койдацького – 21058 руб. 25 коп., решти 11-ти – 68353 руб. 70 коп, а також для непередбачених витрат та утримання конторських служителів – 50000 руб. (всього – 312756 руб. 15 коп.), враховуючи її значний обсяг, нами не приводиться.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ
для продовжуваних видань, архівних та інших установ

Умовні скорочення	Повна назва видань, архівних та інших установ
АВПРИ	Архів зовнішньої політики Російської імперії, м. Москва
ДАДнО	Державний архів Дніпропетровської області
ДАКО	Державний архів Київської області
ДАКрО	Державний архів Кіровоградської області
ДАМО	Державний архів Миколаївської області
ДАОО	Державний архів Одеської області
ДАХО	Державний архів Херсонської області
ДПУ	Державне політичне управління
ДХМ	Дніпропетровський художній музей
КОКМ	Кіровоградський обласний краєзнавчий музей
ЛЕУАК	Летопись Екатеринославской ученой архивной комиссии. Екатеринослав, 1904-1915
МС	Державний меморіальний музей О.В. Суворова, м. Санкт-Петербург
НА ІІ НАНУ	Науковий архів Інституту історії Національної академії наук України
НаУКМА	Національний університет "Кієво-Могилянська Академія"
НА ИИМК РАН	Науковий архів Інституту матеріальної культури Російської академії наук, м. Санкт-Петербург
ПСЗРИ-I	Полное собрание законов Российской империи. Собрание I (1649-1825)
ПСЗРИ-II	Полное собрание законов Российской империи. Собрание II (1825-1881)
РГАДА	Російський державний архів давніх актів, м. Москва
РГВИА	Російський державний військово-історичний архів, м. Москва
РГИА	Російський державний історичний архів, м. Санкт-Петербург
РИО	Російське історичне товариство
ХЕВ	Херсонские епархиальные ведомости. Одесса, 1860-1919
ЦВ	Церковные ведомости, издаваемые при Святейшем Правительствующем Синоде. СПб., 1888-1918
ЦДАГО	Центральний державний архів громадських об'єднань України
ЦДАВО	Центральний державний архів вищих органів влади та управління України
ЦДІАК України	Центральний державний історичний архів України у м. Києві
ЧОИДР	Чтения в Императорском обществе истории и древностей российских

Наукове видання

Упорядник
Владислав Сердюк

ІНГУЛЬСЬКИЙ СТЕП

Збірник

В авторській редакції

Підписано до друку _ .12.2021

Формат 60x84 1/8. Ум. друк. арк. __

Папір офсетний. **Замовлення №**

Дані про вид-во

_____

_____

_____

Віддруковано:

_____

_____

Комп'ютерна верстка – Пасічняк О. М.

-сторінка «Інгільський степ» [**facebook.com/almanahIS**](https://facebook.com/almanahIS)

